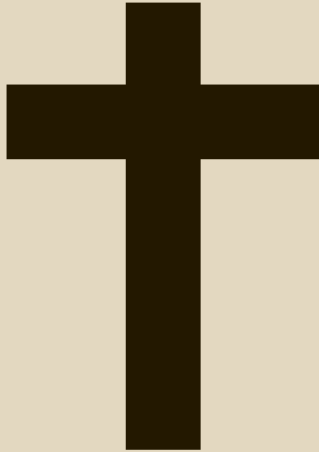

Uumeleembaa Buṇa
Tere Soomongo Gbilia

The New Testament and portions of the Old Testament in the
Borong Language of Papua New Guinea

Uumeleembaa Buja Tere Soomongo Gbilia
The New Testament and portions of the Old Testament in the
Borong Language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long Niugini

Copyright © 2002, 2011 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Borong

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
63589f8b-9426-5ce2-9520-ca0cf2b65c47

Contents

.....	1
Introduction	2
Jenesis	3
Ruut	72
Joona	77
Matyuu	81
Maak	136
Luuk	168
Jon	222
Aposol	263
Room	316
1 Korint	342
2 Korint	366
Galesia	384
Efesus	394
Filipai	403
Kolosi	410
1 Tesalonaika	417
2 Tesalonaika	422
1 Timoti	425
2 Timoti	433
Taitus	439
Filemon	443
Hibruu	445
Jeims	465
1 Piito	472
2 Piito	480
1 Jon	485
2 Jon	491
3 Jon	492
Juuda	494
Aisisaanj	497
Read the New Testament	525
Diksenari	537

Uumeleembaa Buja Tere Soomongo Gbilila

The Scriptures in the Borong (Kosorong) language of Papua New Guinea

Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long Niugini
[ksr]

Translation by Wycliffe Bible Translators

Copyright © 2002, 2011, The Bible Society of Papua New Guinea

Print publisher: The Bible Society of Papua New Guinea

Web version
2015, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to Wycliffe Bible Translators, Inc. (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri**. Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating**. Na tu, **yu no ken senisim Tok**.

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela**. Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela**.

Qaa mutuya

Anutuwaa qaanonj asuganonj asugiro mondomondonana kuuya tegoja. Torogon yangisenj aninj Anutunonj mananana mende mewaa. Uume-leembaa Bunja Terewaa ku-usunja ii uuta. Ii laaligonana utegowaatiwaa so.

Bonj motomotoombaa uutanonj geenggo jawo motoonggo meweenjonj goo qaa kota kombombanja (*memory verse*) kolooowa. Kaanjiadeen jawo tosia geenggaajonj meweenjonj kirifinonj oowa (underline). Ii 1) geenggaa praiwet Baibel stadi gawonj.

2) Famili diwousen: Miri motoongowaa uutanonj ejuti, onjo mono kamban so ajoroon Bunja qaa batuya weengonj aminj moma qama koolinj laligowu. 3) Baibel stadi ii ejemba 2-10 yonononj ajoroonj stadi gawonj menj batugianonj aminj mobu. 4) Baibel lesan ii kokaen: Monjonj kuma onono tosianonj ajoroonj qaa moma uu wombogianonj ambu. 5) Baibel konferens me Baibel kemp kanonj Baibel lesan mamaga ambonja. 6) Baibel momo jake (Baibel akademi) ii tere miri qaita monj.

Sundu motomotoonj iikawaa qaa alia (*referens*) tosia ii sundu tetegoyanonj me sunduwaa qaa wanjaa baatanonj eja. Iikanonj saanonj buk qata torodaamonj, bonj ano jawo janggoya mokoloowa.

Soomonggo Gbilaa uutanonj bonj (*chapter*) 260 eja. Kaen kolooro ween motoongowaa uutanonj bonj motomotoonj weengowaati een, Soomonggo Gbilaa qaaya kuuya ii saanonj gbani so weengonj laligowa. Jawoya (*verse*) 7957 ero ween so jawo 23 weengowaati een, ii saanonj gbani motoonj-gowaa uutanonj weengodaborowa.

Melenmeleen gawombaa jenkootoya (translation principles)

Jenkooto (*rule*) wanja ii kokaen: Qaa je (*word*) motomotoonj mende meleenkejonto, qaawaa kania (*meaning*) motomotoonj ii meleenkejonj. Qaa je (*word*) motomotoonj otaanj meleembonaga, mono sisau kolooro osin amamaawonaga. Ananaanonj qaa ii Inklis me Koonj qaawaa tanijaan qaago. Kawaajonj Boronj qaawaa sii arenja (*grammar*) otaanin kania dingowaa (*natural*).

Qaawaa kania moma asariŋgo “Ii ananaanonj qaanonj nomaen ambonja?” jen kana monjgamakejonj. Qaa siminja tosia ii Boronj qaanonj mende eja. Kawaajonj kambanj tosaanja ii jen asarinin koriga kolooowaa. Inklis qaanonj qaa motoondeen kolooro Boronj qaanonj qaa koriga mindiriin jejonj. Iikawaa sareya monj ii ‘selfish’. Ii ananaa qaanonj: Iyanjaajonjadeen romonggonj kiririnjaba laligoja me buuju.

Qaa lombotawo (*key terms*) tosia iikawaa kaniagia (*diksenari, glossary*) ii buk tetegoyanonj anjonja saanonj iima weengowaa. Qaa monj ii holy. Ii Boronj qaanonj nomaen, ii iikanonj kema iiba. Qaa tosaanja ii momalaari, uujopa, Farisii ano kaan kaan.

Qaawaa kania (*meaning*) kitia mende mesaonkejonj ano qaawaa kania (*meaning*) tosaanja ii mende torogonj amakejonj (*streit tru, accurate*). Qaawaa kania kitia tosaanja ii aasanogoyanonj eju (*implied information*). Ii osiqosin qaganonj osonj mokoloonj asuganonj amakejonj. Kaen aninj kanianonj asuganonj koloonkeja (*kilia, clear*).

Qaa tosia ii ambosakonj yonoo kambanonj mende ero jegi iwoi ii kanagenj kolooro qata kaanjiadeen karo kambanj kokaamba qamaakejonj. Iikawaa sareya tosaanja ii kantri, gawman, prowins, gawana, zioz, bisop, pasto, maaket, monenj ano kaan kaan. (*Loan word*) ii kambanj kokaamba ananaa qaaga kolooja.

Qaa tosia ii kambanj kokaamba sopa () uutanonj aninj kanagenj kuuyanonj iikawaa kania mogigo ii saanonj mesaowonja. Iikawaa sareya monj ii meme (noninj), farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj).

Yaneboronj onjoononj qaa tosia morota jenkejuto, kilen kuuya koi ii saanonj moma asariwonja.

Jenesis (Letoqeto) Anutunonj jero iwoi kuuya letonji. Jenasa-asari

Buk koi kanonj sundu koi kaanja jeja: Anutunonj siwe, namo, iikawaa iwoiya kuuya ano ejemba mokoloonj orono singisongononj kamaanj ururo lombo siimboboloyawo ii balonj so ananaa qanananonj uro. Kaenj kamaanj nunuro Anutunonj oyanboyonj mokoloonj laligowombaaonj kana nomaanja ii arenjonj ano. Letoqeto (Jenesis) buk kokawaa uutanonj bakaya woi kokaenj ejao:

1) Bonj 1-11 Sundu kanakanaiya: Anutunonj siwe ano namo mokoloonj orono ejemba yonoo laaligogianonj wala eenjanonj nomaenj kolooro. Aadam ano Iiw, Kein ano Aabel yonoo sundugia. Nooawaa kambanjonj gboulu somata waama namo tururo. Babilon kanonj taua koriga totoonj megii.

2) Bonj 12-50 Israel yonoo bemunjaleurgia yonoo sundugia: Wala Aabrahamonj Anutu moma laarinj qaaya tenj koma laligoro qaaya jenj tegoro solananiro. Iwaa gematanonj meria Aisak, esia Jeikob qata monj Israel ano iwaa merauruta 12 yonoo sundugia kania kania. Eja 12 ii Israel kanagesowaa tuunj 12 yonoo bemunjalegiaga koloogi. Bemunjale Joosefwaa sundu ii qaita monj. Nomaenj kolooro Joosefnonj wala Iijipt keno iwaa gematanonj manja Jeikob ano daremunuruta kuuya yonononj kanagenj kaanagadeenj sumanjurgia iyonowo Iijipt kantrinonj kema waba laligogi.

Buk koi kanonj ejemba yonoo laaligogiaa sunduya mamaga jejato, Anutunonj nomaenj ama onjonoti, iikanonj sundu iikawaa bakaya wanja kolooja. Laaligowaa sundu kuuya iikawaa nanamemenj eja wanja ii Anutu. Kanakanaiyanonj siwe, namo ano iyoroo iwoigara kuuya mokoloonj onono singisongononj kamaanj ururo pondanj Mangia onja laligonj kilenagia gosinj qaagia jenj tegonj ironjia meleema onono qagianonj uro laligogi. Tosianonj Anutuwaawaa qaa baatanonj kenjiti, ii awaagadeenj kalanj koma unjano laaligogianonj iikawaa so utegonj asugiro. Nooawaa kambanonj sumanjuruta 8 yonononj qaagoto, ejemba tosaanja kuuya yonononj komugi. Kanagenj soomongo qaaya ii Aabraham ano gbiliuruta kanagenj koloogiti, ii onono. Soomongo qaa iikawaa so Anutunonj kanagesouruta oyanboyonj mokoloowutiwaajonj galenj koma onono laligonj kouma laligonj kougii. Ejembanonj wala eenjanonj nomaenj Anutu moma laarinj mugiti, sundu towoya iikanonj kambanj kokaamba kaanagadeenj momalaarinananonj kotijnj gbilia ewaatiwaajonj ilaanj nonomakeja.

Buk kokawaa bakaya wanja 10 ii kokaenj:

- 1) Siwe, namo ano iwoi kuuya mokolooro. 1.1–2.25
- 2) Singisongowaa lombo siimboboloyawo kanairo. 3.1-24
- 3) Aadambaa kambanjonjga kanainj Nooawaanonj kouro. 4.1–5.32
- 4) Nooawaa kambanjonj apu gboulu somatanonj waaro. 6.1–10.32
- 5) Babilon miri koriga totoonj megii. 11.1-9
- 6) Seembaa kambanjonjga kanainj Abrambaanonj kouro. 11.10-32
- 7) Bemunjale karoonj Aabraham, Aisak ano Jeikob 12.1–35.29
- 8) Iisoowaa gbiliuruta ii kokaenj: 36.1-43
- 9) Joosef ano iwaa daremunuruta 37.1–45.28
- 10) Israel kanageso yonononj Iijipt laligogi. 46.1–50.26

Anutunonj jenj kotooro iwoi kuuya letoma koloogi.

¹ Kanakanaiyanonj Anutunonj Siwe ano namo mokoloonj orono. ² Mokoloonj orono namo ii gbamerja ano kijikajuyawo ero. Ero apu anjonj dusiitawo ii pangamanonj esuuro ero. Kaenj ero Anutuwaawaa Unja Toroyanonj apu iikawaa qaganonj kema kanj laligoro. ³ * Kaenj laligoro Anutunonj kokaenj jenj kotooro: “Asasaga mono asugiwa.” Kaenj jenj kotooro gomanj mono asariro. ⁴ Asariro iiro awaa kolooro asasaga ano pangamanj mendeema orono. ⁵ Asasagaa qata weenj ano pangamambaa qata gomantiinja kaenj oroono. Kaenj oroono weemboria mutuya tegoro gomanj tiinj ano.

⁶ * Ano Anutunonj kokaenj jenj kotooro: “Mono apu batugianonj sombimbaa jawo kotiga asuginj apu mendeeno eugenj ano emugenj ewao.” ⁷ Kaenj jenj kotonj sombimbaa jawo kotiga mokoloonj iikanonj apu mendeeno deema jawo qaganonj eugenj ano jawo baatanonj emugenj eri. Kaenj kolooro. ⁸ Anutunonj sombimbaa jawo kotiga eugenja qata sombinj qaro. Kaenj qaro weemboria woiya tegoro gomanj mombo tiinj ano.

⁹ Ano Anutunonj kokaen jenj koto: “Apu sombinj baatanonj ejuti, ii mono menj kululuugi tuunj motoongo kolooro namo toboga asugiwa.” Kaen jenj koto mono kaen asugiro. ¹⁰ Kaen asugiro tobogaa qata namo qama apu tuunj somata kululuugiti, iikawaa qata kowe orono. Orooma iriiri iikanonj mono awaa kolooro. ¹¹ Awaa kolooro kokaen jenj koto: “Namo qaganonj mono iwoi tonjona kuuya kokaen asuginj waabu: Loloo gbojoja iwoi kogiawo ii mono asuginj waama kuunj sogonkebu. Gere kasa tanigia kania kania mono namononj asuginj hongia kogiawo kuunj sogonkebu.” Kaen jenj koto mono kaen asugiro: ¹² Namo qaganonj iwoi tonjona kuuya asuginj waagi. Loloo gbojoja iwoi kogiawo tanigia kania kania ii asugigi. Gere kasa tanigia kania kania ii namononj asuginj hongia kuunj sogogi. Kaen asugiro Anutunonj injiiri iikanonj mono awaa kolooro. ¹³ Weemboria karoona tegoro gomanj mombo tiinj ano.

¹⁴ Ano Anutunonj kokaen jenj koto: “Sombimbawo jawo kotiganonj mono asasaga asuginj weenj ano gomantiinja ii mendeema oroma nama (yara) yambu, konjuru kambanj ano weenj kamban, gbani kambanj ano weemboria motomotoombawo aiweseyaga ewu. ¹⁵ Iikanonj mono sombimbawo jawo kotakota kanonj asasaga ano namo menj asariwu.” Kaen jenj koto mono kaen asugigi: ¹⁶ Anutunonj asasaga somata woi mokoloonj orono: Asasagaa galenja weenj jaaya nano iikawaa kamakamaata koinj ii gomantiinja galenja nama enj ubao. Sengelao ii kaanjadeen mokoloonj onjono. ¹⁷ Anutunonj ii sombimbawo jawo kotiga iikanonj namo menj asariwutiwaajonj onjono. ¹⁸ Ii namo menj asarinj weenj ano gomantiinja galenggiaga nama asasaga ano pangamanja mendeema orombutiwaajonj onjono. Kaen asugiro Anutunonj injiiri iikanonj mono awaa kolooro. ¹⁹ Weemboria 4:ya tegoro gomanj mombo tiinj ano.

²⁰ Ano Anutunonj kokaen jenj koto: “Apu kowe iikawaa uutanonj mono iwoi isijosonggiawo asuginj sokoma apu qen kondondongonj lanj kema kanj laligowu. Kaanjadeen koonja koonja namo qaganonj kanakeewanj elelaonj kotonj kema kanj laligowu.” ²¹ Kaen jenj kowewaa oroya somasomata ano iwoi isijosonggiawo tanigia kania kania apu qen kondondongonj qeqelala kema kankejuti, ii mokoloonj onjono. Kaanqagadeen koonj tanigia kania kania enganggiawo ii mokoloonj onjono. Mokoloonj onjoma injiiri iikanonj mono awaa kolooro. ²² Awaa kolooro kotuegon onjoma qaa kokaen jenj koto: “Onjo mono ko meragiawo juma seinj apu kowe sokoma laligowu ano koonj onjo mono kaanjadeen namo qaganonj koloonj seiwu.” ²³ Qaa kaen jenj koto weemboria 5:ya tegoro gomanj mombo tiinj ano.

²⁴ Ano Anutunonj kokaen jenj koto: “Namo qaganonj mono iwoi kuuya laaligogiawo tanigia kania kania asugiwu. Miriwaa oroya, iwoi bagianonj koma kondondongonkejuti ano duuyaa oroya tanigia kania kania, ii mono asugiwu.” Kaen jenj koto mono kaen asugigi: ²⁵ Anutunonj duuyaa oroya tanigia kania kania ii mokoloonj onjono. Miriwaa oroya tanigia kania kania ii mokoloonj onjono ano iwoi kuuya bagia namononj koma kondondongonkejuti, tanigia kania kania ii mokoloonj onjono. Mokoloonj onjoma injiiri iikanonj mono awaa kolooro. Kianj.

Anutunonj eja ano emba mokoloonj orono.

²⁶ * Kawaa gematanonj Anutunonj kokaen jenj koto: “Ayo, anana mono eja ananaa tani kaanja meninj iwoi kuuya galenj koma onjoma laligowa. Iwoi kuuya ii kowewaa soraya, sombimbawo koonja ano miriwaa oroya, namo kuuya ano iwoi kuuya bagia namononj koma kondondongonkejuti, mono iyonoo galenggiaga koloonj laligowa.” ²⁷ * * Kaen jenj kotonj iyanjaa kaitaniaa so eja mokolooro. Anutuwa kaitania kaanja laligowaatiwaajonj ii mokoloonj muro. Eja ano emba laligowaatiwaajonj ii mokoloonj orono. ²⁸ Mokoloonj oroma ii kotuegon kokaen jenj kotonj orono: “Oro mono gbili mokoloori koloonj seinj ama balonj sokoma laligowu. Kaen laligonj balonj toya koloowu. Kaen koloonj kowewaa soraya, kanakeewambawo koonja ano oro mokolenj lagiso buubuu namononj kema kankejuti, mono ii kuuya galenj koma pongia koloonj laligowu.” ²⁹ Kaen jenj kotonj qaa kokaen iriijoro: “Mobu, niinonj monjanj logoya kania kania balonj kuuya sokoma asuginj waama kogia kuunj sogonkejuti ano gere kasa kuuya honj kogiawo kuunj sogonkejuti, iikanonj nembanenegia koloowaatiwaajonj anjenj. ³⁰ Duuyaa oroya kuuya, kanakeewambawo koonja kuuya ano iwoi kuuya namononj kema kankejuti ano tosia kuuya sewanj aason horonkejuti, iyonooonj loloo gbojoja tonjona kania kania ii nenegia koloowaatiwaajonj anjenj.” Qaa kaen jero mono kaen asugiro. ³¹ Asugiro Anutunonj iwoi kuuya mokolooroti, ii iiro awaa totoonj kolooro keraqeeango moro. Weemboria 6:ya tegoro gomanj mombo tiinj ano. Kianj.

* 1:26: 1 Kor 11.7

* 1:27: Mat 19.4; Maak 10.6

* 1:27: Jen 5.1-2

2

Anutunonj kendonj raro.

¹ Gomanj ano siwe jakeya jakeya ano namo yoroo iwoigara akadamugarawo kuuya ii mono mokoloonj onjondabororo. ² * * Anutunonj gawonja ii mero tegoro weemboria 7 iikanonj kendonj raro. Gawonja kuuya merotiwaajonj weemboria 7 kanonj haamo mero. ³ Mokomokoloo gawonja kuuya merotiwaajonj ama weemboria iikanonj haamo mero. Kawaajonj weemboria 7:na ii kendonj jen kotuegonj jen kobooro. Kianj.

Oyanboyanj gawonj qata Eeden

⁴ Anutunonj siwe namo mokolooro asugiritiwaa sunduya ii kianj. Ponj Anutunonj siwe namo mokoloonj oronoti, kambanj iikanonj ⁵⁻⁶ Ponj Anutuwaaw uaijaajonj namo qaganonj konj mende kiro gawonj komakoomowaajonj eja monj mende laligoroto, namo uutanonj bedu iikanonjadeenj kouma namo qaga sokoma menj samoriro. Kawaajonj duuyaa gere kasa monj me sombembaa loloo gbojoja iwoi monj ii namononj mende asuginj ero.

⁷ * Kambanj kanonj Ponj Anutunonj balonj sububunj menj iikanonj eja menj yagonj laaligowaa buu aasonja sewanjanonj upiipi ro kemero horonj gbiin laaligowaa unjayawo kolooro.

⁸ Kaenj kolooro Ponj Anutunonj weenj koukoutanonj baagenj gomanj qata Eeden kanonj oyanboyanj gawonj (paradais) komoma eja mokolooroti, ii iikanonj oono laligoro. ⁹ * Oono laligoro jen kotoro namononga gere tanigia kania kania asuginj waagi. Gere ii iimasiiingiawo kolooro hongia neneya ii naangiawo. Oyanboyanj gawonj biiwianonj laaligo kotigaa geria ano momakootowaa geria ii motoonj jen kotoro asugiri. Momakootowaa geriaa kania ii kokaen: Honja nenj iikanonj awaa ano bologa iikawaa kania ii moma kotowaobo.

¹⁰ Gere kaanj waagi apu monj ii Eedenonja kanainj oyanboyanj gawonj kotonj kelekele menj iikanonjadeenj kamaanj juma apu boria gowoya 4 koloonj kenggi. ¹¹ Apu gowoya mutuyaa qata Piison, ii Hawila balonj kuuya liligonj enj kenja. Balonj kanonj goul eja. * ¹² Balonj iikawaa goulja ii awaa soro kolooja. Selemoronj unkoowayawo qata bedelion ano jamo honjowo qata oniks ii kaanagadeenj iikanonj ejao. ¹³ Apu gowoya woiyaa qata Giihon. Ii (Mesopotemiawaa) balonj qata Kuus ii kuuya liligonj kenja. ¹⁴ Apu gowoya karoona qata Taigris. Ii Assiria balonj batanonj weenj koukoutanonj baagenj kemenj kenja. Apu gowoya jango 4 iikawaa qata ii Yufreitis.

¹⁵ Kaenj kolooro Ponj Anutunonj eja wama oyanboyanj gawonj Eeden koma komoma galenj kombaatiiwaajonj jenj oono. ¹⁶ Ooma kokaen menj kotonj muro: "Oyanboyanj gawonj uutanonj gere kuuya nama kenjuti, iyonoo hongia ii saanonj afaangonj menj nenj laligowa. ¹⁷ Kaento, momakootowaa gere honja ii mono mende newa. Ii nenj awaawaa kania ano bologaa kania moma kotowagati eenj, gii mono weemboria iikanonjadeenj koomu kotiga komuwaga. Kawaajonj ii mono mende newa."

¹⁸ Kaenj jen Ponj Anutunonj jero: "Eja anodeenj laligoro awaa mende kolooja. Kawaajonj nii mono iyanja kaanja ala-ilailaaya mokoloomanja." ¹⁹ Kaenj jen duuyaa oro kuuya ano kanakeewambaa koonj kuuya ii namononj mokoloonj onoma ejawaa kosianonj unuama ejanonj qagia nomaenj qabaati, ii iima mobaatiiwaajonj iwa baatanonj onjoono. Onjoono ejanonj iwoi laaligogiawo kuuya iyonoo qagia motomotoonj qaro Anutunonj kaenj ewaatiwaajonj jenj kotiiri. ²⁰ Kaenj kolooro ejanonj miriwaa oro kuuya, kanakeewambaa koonj kuuya ano duuyaa oro kuuya ii qagia qadabororo. Qadaboroto, iyanja kaanja ala-ilailaaya laligowaatiwaajonj monj mende mokolooro.

²¹ Mende mokolooro Ponj Anutunonj kaenj iima kotonj eja menj bimooro komunagbiili gaonj ero. Ero maronj siita monj horonj siitaa dunja busuyanonj menj kojangiro. ²² Kojangin maronj siita ejawaanongaa meroti, iikanonj emba mero. Menj nama ejawaanonj wama karo. ²³ Wama karo ejanonj ii iima kokaen jero: "Yai! Koi neenaa tatinaga. Iwaa sii busuya ii neenaa sii busunonga asugija. Anutunonj ii ejawaa sele kitianongaa mero letoma eja tani kaanja laligogiwaajonj qata emba (= ejawaa alia) qabu." ²⁴ * Kaenj jero Anutunonj jenj kotonj orono: "Kaenj kolooro ejanonj mono nemunjanja oromesaonj embiawo qokotaanj selemotoonggo koloonj laligowaa."

²⁵ Eja iikanonj embiawo opo surugara qaa bombolanj laligorito, kilenj iyangaraajonj gamugara mende moma laligori. Kianj.

* 2:2: Hib 4.4, 10 * 2:2: Eks 20.11 * 2:7: 1 Kor 15.45 * 2:9: Ais 2.7; 22.2, 14 * 2:11: Hawila: ii Babilonia balombaa jawo kosianonj eja. † 2:23: Ejawaa alia: Inklus qaa iiba: man ano woman qaa woi ii ororonj tani koloojao. * 2:24: Mat 19.5; Maak 10.7-8; 1 Kor 6.16; Ef 5.31

3

Adam ano Iiw Anutuwaanon qaa qotogon kamaan ururo.

¹ * Ponj Anutunonj namowaa oro laaligogiawo kuuya mokolonj onjonoti, iyonoo batugianonj mokolononj osonkakale momononj oro kuuya unjuugunj uro. Kaenj uma emba kokaenj ijoro: “Oyanboyonj gawononj gere kuuya nama kenjuti, iyonoo hongia monj mende newaotiwaajonj Anutunonj onjanonj jenj kotonj orono me qaago?”

² Kaenj ijoro embanonj meleema mokolenj kokaenj ijoro: “Oyanboyonj gawononj gere tosia nama kenjuti, iyonoo hongia ii saanonj newotiwaajonj jero. ³ Jeroto, gawonj biiwianonj gere monj nanji, iikawaa honja ii nenj komuwobotiwaajonj mono kokaenj jero: ‘Ii mono mende newao. Ii mende oosiriwao.’ Kaenj jenj kotonj norono laligojo.”

⁴ Kaenj meleema jero mokolononj emba kokaenj ijoro: “Ii awawi totoonj! Oro mende komuwaota. ⁵ Kaento, gere iikawaa honja neri weemboria iikanondeen mono jaagaranonj tooro Anutu kaanja koloonj awaawaa kania ano bologaa kania moma kotowaota. Anutunonj kaenj koloowabotiwaajonj moma qaa kaenj jero.”

⁶ Kaenj ijoro embanonj gere ii uunj iigigiiri honja awaa nenetaa so kolooro. “Ii iima-ainjainjao nano momakooto somata afaanjkota nombaa,” kaenj romongonj honja monj metogonj nero. Nenj loya iwo laligoroti, ii kaanjadeenj muro nero. ⁷ Nero jaagaranonj mono iikanondeenj tooro bombolanj laligoriti, ii iima kotonj aori. Kaenj iima kotonj aonj nama fig gerewaa senja memburaatij opo suru kaanja uunj lama rari.

⁸ Rari weenj jaaya kemero gomanj gooriro Ponj Anutunonj oyanboyonj gawononj riinj karo kana otonja mori. Ii moma loemba yorononj Ponj Anutuwaajaaasewanjonnga kokomomola menj oyanboyonj gawombaa gere uugianonj kema asanggori. ⁹ Asanggorito, Ponj Anutunonj Aadambaajonj kokaenj qaro, “Gii dakanonj laligojanj?”

¹⁰ Kaenj qaro kokaenj meleeno: “Gii oyanboyonj gawonj utanonj riinj kana goo kana otonja moma selenja bombolanj rajenjiwaajonj toroko mojenj. Kawaaajonj kokomomola menj asanggojenj.”

¹¹ Kaenj meleeno kokaenj ijoro: “Gii bombolanj laligojanj, ii morononj gijoro mojanj? Nii gere mombaa kota newabotiwaajaa songgo ama gombeti, gii iikanonja monj nejana me qaago?”

¹² Kaenj ijoro ejanonj jero: “Emba niwo laligowaatiwaajonj nonati, iinonj gere iikawaa kota nono nejena.”

¹³ * Kaenj ijoro Ponj Anutunonj emba kokaenj qisijnj muro: “Gii mono naambaajonja kaenj anjanja?” Qisijnj muro kokaenj meleeno: “Mokolononj nijonggoro nejena.”

Anutunonj ironja meleema onjombaatiwaajonj jero.

¹⁴ Kaenj meleeno Ponj Anutunonj mokolenj kokaenj jenj muro: “Kaenj anjanjiwaajonj ama gii mono miriwaa oro kuuya ano duuyaa oro kuuya yonoo batugianonj kokaenj jenj qasuaanj gombe laligowa: Gii mono namononj laligowagatiwaa so baganonj kondondongonj kema kanj sububunj utanonj laligonj kikisi iwoi nenkeba. ¹⁵ * Kaenj nenj embawo batugaranonj kere ama orombe ii moma laligowaga. Kere ii goo gbiliuruga ano iwaa gbiliuruta yonoo batugianonj toroqen enj uro kokaenj koloowaa: Yonoonongga eja monjonj goo wanga rinjanggoro gii iwaa kana gbakoyanonj kinkebaga.”

¹⁶ Toroqen emba kokaenj jenj muro: “Gii koro ama laligona masu guro siimbobolo somata gombe ii moma merabora onjomakebaga. Ii kilenj naanja mono logaagenj enj gono iinonj galenja koloonj laligowaa.”

¹⁷ * Toroqen eja kokaenj jenj muro: “Nii gere mombaa honja newabotiwaajonj ‘Ii mende newa,’ jenj songgo ama gombeto, giinonj kilenj embagaanonj qaa otaanj nejana. Kawaaajonj nii namo ii goojonj ama seigowe ewaa. Kaenj ero gii namononj laligowagatiwaa so mono urenj aonj siimbobolo moma gawonj mamaga menj nenega mokolonj laligowa. ¹⁸ Gawonj menj laligona goo nene gawononj jonj kowororo iwoi ii kouro duuyaa logoya iwoi nenj laligowa. ¹⁹ Kaenj laligonj nogo arinj gawonj mena gbamo yakaga honja kolooro nenj laligowa. Kaenj laligowagato, namononj menj gombetiwaajonj namo iikanondeenj mombo eleema kemeba. Selega sububunononj menj gombeta laligonj umago mono mombo sububunj koloowaga.” Kaenj jenj muro.

²⁰ Ejanonj embia iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, iyonoo nemungia kolooro ejanonj qata Iiw (Eewa) qaro. * ²¹ Ponj Anutunonj oro selianonj opo suru menj Adam embiawo lama orono laligori.

Anutunonj Adam Iiw Eeden jolonjtowononja konjoma orono.

* **3:1:** Isa 12.9; 20.2 * **3:13:** 2 Kor 11.3; 1 Tim 2.14 * **3:15:** Isa 12.17 * **3:17:** Hib 6.8 * **3:20:** Iiw: qaa iikawaa kania ii ‘Jaawo laligojuti, iyonoo nemungia.’

²² * Kaanja laligori Ponj Anutunonj kokaen jero: “Yai! Ejemba ii nonoononga mombaa so kolooro awagaa kania ano bologaa kania mendeema orombaotiwaajon moja. Kaen kolooro laaligo kotigaa gere kota mende newaotiwaajon songo ambeto, yoronon kamban kokaamba toroqen borogara boraama ii kaanagadeen men nej iikaananon mende komun tetegoya qaa kotiin laligon ubaobo.” ²³ Kaen jen kawaajon oyanboyon gawon Eeden iikanonj konjoma oroma namononj men oronoti, mono namo iikanonjadeen komakoomo gawon mewaotiwaajon wasin orono seleengenj kemen keni. ²⁴ Ejemba kaen konjoma oroma oyanboyon gawon Eedembaa leegenanorj weenj koukoutanonj baagenj zerubim gajoba tosaanj kuun onono laaligo kotigaa gere iikawaa kania utun galen konji. Yonoo borogianonj manjawaa sooya somata ano iikanon gere bolanj kaanja bilibiliawo jen batanon gematanonj liligon bilisikwaa so kolooro nama galen koma laligogi. Kianj.

4

Keinonj Aabel qero komuro.

¹ Aadamnonj embiawo laligon agiminj aori liwnonj (Eewa) koro ama Kein (Kain) mero. Menj Kein qawaajon kokaen jero: “Anutunonj ilaanj nono merana mejenja.” ² Liwnonj kanagenj Aadambaa meria Aabel, Keimbba koga mero. Aabelnonj laligon somariinj lama galenggiaga kolooro Keinonj komakoomo ejaga koloonj laligoro. ³ Kaen laligori kamban mononj Keinonj gawononj nene tosia menj kanj Pombaajon siimolonj oonj muro. ⁴ * Aabelnonj kaanagadeen lama tuunanonj mutu kolokolooya monj menj kanj qenj kitia kelegawononj Pombaa siimolonj ooro. Ooro Ponjonj Aabel anj ano iwaanonj siimolonj iima moro naanjawo kolooro. ⁵ Naanjawo kolooro, Ponjonj Kein ano iwaanonj siimolonj ii iima togoro. Kaen kolooro Keimbba irinj soono uuta katitigoro jaasewanjanonj bosoleero. ⁶ Bosoleero Ponjonj Kein kokaen ijoro. “Iringa mono naambaajon soono jaasewanjanonj bosoleeja? ⁷ Gii iwoi awaa ana menj anajinj gombe saanonj jaasewanga hak otaambaga me qaago? Iwoi awaa mende ana singisonjgowaa Toyanonj mono uugaa naguyanorj nama kouwambaajon awelegonj embomakeja. Kaenj embomakejato, gii mono iikawaa songo ama galen menj haamo amba.”

⁸ * Ponjonj Kein kaen ijoroto, Keinonj kilenj koga Aabel kokaen ijoro: “Mono kana anorodeen gawononj kembu.” Kaen ijoro gawononj kema Keinonj lugunj koga Aabel qelanj menj qero komuro.

⁹ Komuro Ponjonj Kein kokaen qisinj muro: “Koga Aabel ii dakanonj laligoja?” Qisinj muro kokaen meleeno: “Nii mende mojen, Nii konaa galenja qaago.”

¹⁰ * Kaen meleeno Ponjonj ijoro: “Gii naa iwoiga anjanja? Moba, kogaa sayanonj mono namononga asuginj qaro mojen. ¹¹ Namu kokawaa qaa oota aantama kogaa saya boroganonja meji, niinonj mono kokanonja konjoma gombu kembu. Joramoraa angonjora ii mono goo qaganonj ambe uja. ¹² Konjoma gombu komakoomo gawonj mena namononj morianja honja angonj koma gono balonj so momolagonj keqelenj ama olonj koma lanj kema kanj laligowa.”

¹³ Kaen jero Keinonj Ponj kokaen ijoro, “Qaanaa ironja meleena qananonj uji, iikanonj mono esunja uugunj bimooro bosimambaajonj amamaamanja. ¹⁴ Moba, gii kete nii gawonjeqe balononja notaana jaasewanjanonja momolagonj balonj so keqelenj ama olonj koma lanj kema kanj laligomanja. Kawaajonj mononj nii niima afaangonj nuro komu-mambo.”

¹⁵ Kaen ijoroto, Ponjonj kokaen jero moro: “Kaen qaago! Mononj Kein qero komuwaati eenj, iikawaa ironja mono iwa qaganonj uro ambenja 7 koloowaa.” Kaen jen mononj Kein mokolonj qero komuwabotiwaajonj selianonj aiwese tere monj ano. ¹⁶ Kaenj ano Pombaa jaasewanja mesanorj kema kema balonj qata Lansan ewaewanj (Nood) kanonj keuma laligoro. Balonj ii Eeden weenj koukoutanonj baagenj aja. Kianj.

Keimbba gbiliuruta

¹⁷ Keinonj embiawo laligon agiminj aori koro ama Henok mero. Keinonj taonj monj menj meriaa qata Henok qaro. ¹⁸ Henokwaa meria qata Irad. Iradwaa meria Mehujael. Mehujaelwaa meria Metusael. Metusaelwaa meria Lamek. Kaen koloogi. ¹⁹ Lameknonj emba woi orono: Monj qata Ada, monj qata Zila. ²⁰ Adanonj koro ama Jaabal mero. Iinonj ejemba opo sel kuungianonj enj laligon bao bulmakao galen koma onoma laligojuti, iyonoo benjisigia kolooro. ²¹ Jaabalwaa kogaa qata Juubal. Iinonj ejemba gita kulele qen awelo uunj laligojuti, iyonoo benjisigia kolooro. ²² Zilanonj kaanagadeen meria qata Tuubal-Kein

* 3:22: Ais 22.14

* 4:4: Hib 11.4

* 4:8: Mat 23.35; Luuk 11.51; 1 Jon 3.12

* 4:10: Hib 12.24

mero. Iiñon somariin gawombaa tulsya ano manjaqeqewaa iwoiya kania kania ii braas ano ainoñ ooro bolbolgoro qokotaan menjero. Tuubal-Keimbbaa naaña qata Nama.

²³ Lameknoñ kamban moñnoñ embawoita ii kokaen irijoro,
“Ada ano Zila embawoita, oro mono geja ama qaana koi mobao:
Moñnoñ nii nuñ qijiriñ iikawaa ironjañon

mono eja moñ qewe komuwaa.
Moñnoñ nii gbilibuurun nuro sa iikawaa
ironjañon mono eja gbaworo moñ qewe komuwaa.

²⁴ * Moñnoñ Kein qero ironja iwaa qaganon uro ambeña 7 koloowaato,
moñnoñ Lamek nii nuro iikawaa ironja mono iwaa qaganon uro ambeña 77
koloowaa.” Kianj.

Seet ano Enos

²⁵ Eja mutuya Aadam iinoñ mombo embiawo laligon agimin aori meragara moñ kolooro kokaen jero: “Keinoñ Aabel qero komurotiwaajon Anutunoñ Aabelwaa kitianoñ merana moñ nonja.” Kawaajon qata Seet (Nonja) qaro. ²⁶ Seetwaa meria kaanagadeen kolooro qata Enos qaro. Kianj.

Kamban iikanon ejemba yononon kanain Pombaa qata qama koolin laligogi. Kianj.

5

Aadambaa gbiliuruta yonoo qa arengia

1 Hist 1.1-4

¹ * Aadambaa esameraaña ano amboisiuruta yonoo qa arengia koi. Anutunoñ eja mokoloroti, iinoñ ii iyaña kaitaniaa so mero. ² * Kaen menj eja ano emba laligowaotiwaajon mokoloñ oroma kamban kanon qagara ejemba * qama kotuegon orono. ³ Aadamnoñ laligoro yambuya 130 tegoro meria moñ kolooro. Ii Aadam iyaña kaitaniaa so laligoro qata Seet qaro. ⁴ Seet kolooro kamban iikanonadeen Aadamnoñ toroqen yambu 800 laligon kouma laligoro kamban batuya kanon meraboraaña tosaña koloñ ugi. ⁵ Aadamnoñ kaen laligon uro yambuya mindirin 930 motogon komuro.

⁶ Komuro meria Seet iinoñ yambuya 105 tegoro meria Enos kolooro. ⁷ Enos kolooro kamban iikanonadeen Seetnoñ toroqen yambu 807 laligon kouma laligoro kamban batuya kanon meraboraaña tosaña koloñ ugi. ⁸ Ugi Seetnoñ laligon kema kema uro yambuya mindirin 912 motogon komuro.

⁹ Komuro meria Enos iinoñ yambuya 90 tegoro meria Keinan kolooro. ¹⁰ Keinanon kolooro kamban iikanonadeen Enosnoñ toroqen yambu 815 laligon kouma laligoro kamban batuya kanon meraboraaña tosaña koloñ ugi. ¹¹ Ugi Enosnoñ laligon kema kema uro yambuya mindirin 905 motogon komuro.

¹² Komuro meria Keinan iinoñ yambuya 70 tegoro meria Mahalalel kolooro. ¹³ Mahalalel kolooro kamban iikanonadeen Keinanon toroqen yambu 840 laligon kouma laligoro kamban batuya kanon meraboraaña tosaña koloñ ugi. ¹⁴ Ugi Keinanon laligon kema kema uro yambuya mindirin 910 motogon komuro.

¹⁵ Komuro meria Mahalalel iinoñ yambuya 65 tegoro meria Jared kolooro. ¹⁶ Jared kolooro kamban iikanonadeen Mahalalelnoñ toroqen yambu 830 laligon kouma laligoro kamban batuya kanon meraboraaña tosaña koloñ ugi. ¹⁷ Ugi Mahalalelnoñ laligon kema kema uro yambuya mindirin 895 motogon komuro.

¹⁸ Komuro meria Jared iinoñ yambuya 162 tegoro meria Enok kolooro. ¹⁹ Enok kolooro kamban iikanonadeen Jarednoñ toroqen yambu 800 laligon kouma laligoro kamban batuya kanon meraboraaña tosaña koloñ ugi. ²⁰ Ugi Jarednoñ laligon kema kema uro yambuya mindirin 962 motogon komuro. ²¹ Komuro meria Enok iinoñ yambuya 65 tegoro meria Metusela kolooro.

²² Metusela kolooro kamban iikanonadeen Enoknoñ yambu 300:waa so uuta Anutuwo somongon kema kan laligoro kamban batuya kanon meraboraaña tosaña koloñ ugi.

²³ Ugi Enoknoñ laligon uro yambuya mindirin 365 motogoro. ²⁴ * Motogon uuta Anutuwo somongon kema kan laligoro Anutunoñ een jaa seliawo mero.

²⁵ Mero meria Metusela iinoñ yambuya 187 tegoro meria Lamek kolooro. ²⁶ Kolooro kamban iikanonadeen Metuselanon toroqen yambu 782 laligon kema kema uro kamban batuya kanon meraboraaña tosaña koloñ ugi. ²⁷ Ugi Metuselanon laligon kema kema uro yambuya mindirin 969 motogon komuro.

* **4:24:** Mat 18.22 * **5:1:** Jen 1.27-28 * **5:2:** Mat 19.4; Maak 10.6 * **5:2:** Aadam: ii Hibruu qaanon ejemba.

* **5:24:** Hib 11.5; Juud 14

²⁸ Komuro meria Lameknoŋ yambuya 182 tegoro meria moŋ kolooro. ²⁹ Kolooro qata Nooa (uluŋkolen) qama kokaen jero: “Anutunoŋ baloŋ seigoro nono boronanoŋ gawoŋ koma komoma seleqeŋe ama siimbobolo moma laligoniŋ mera koi kanoŋ mono saanoŋ uluŋkolen nonomakebaa.” ³⁰ Nooa kolooro kamban iikanonŋadeen Lameknoŋ toroŋen yambuya 595 tegoro kamban batuya kanoŋ meraboraanŋ tosaanŋ koloon ugi. ³¹ Ugi Lameknoŋ laligoŋ kema kema uro yambuya mindiriŋ 777 motogon komuro.

³² Lameknoŋ komuro meria Nooa iinoŋ yambuya 500 tegoro merauruta karoonŋ qagia Seem, Haam ano Jaafet koloogi. Kian.

6

Namo ejembanon bolin angonjoragiawo koloogi.

¹ * Ejemba namo qaganon laligogi jangogianoŋ kanain somariiro boraurgia ii kaanagadeen koloogi. ² Koloogi kamban kanoŋ Anutuwa merauruta yononoŋ ejemba yonoo boraurgia injisoroogi. Injisoroogitiwaa so ii onŋonŋi embaurugia koloogi. ³ Kaen koloogi kamban iikanonŋ Poŋnoŋ qaa kokaen jero: “Namo ejembanonŋ jaa selewo kamban tetegoya qaa laligoŋ ubuto, yononoŋ mono komuwu. Arengia kaen ama onŋonŋen. Kamban kokaamba kanain laaligogia mono yambu 120 jango ii mende uugun laligoŋ ubuya.” ⁴ * Anutuwa merauruta yononoŋ baloŋ ejemba yonoo boraurgia onŋonŋi embaurugia koloon merabora onŋonŋiti, kamban iikanonŋ ano kanagen kaanagadeen eja damubiribirigiawo koloonŋ somariinŋ namonoŋ laligogi. Monowaa monoyanoŋga benjurgia qabunawo laligogiti, iyononoŋ mono ii koloogi.

⁵ * Baloŋ ejemba yonoo kilenŋagia ii somata qatawo kolooro uugiaa momo arengia kuuya ii kamban so bologagadeen suulanŋ (pororo) ama laligogiti, ii Poŋnoŋ iiro. ⁶ Ii iima ejemba mokoloonŋ ononoŋ namonoŋ laligogiti, iikawaajoŋ Anutunoŋ moma bolinŋ wosobirinoŋ uuta saa qero siimbobolo moma laligoro. ⁷ Kaen moma laligoŋ qaa kokaen jero: “Ejemba mokoloonŋ onombeti, niinoŋ mono ii balonoŋa unuŋ tiwilaanŋ onomaŋa. Ejemba, miriwaa oroya, iwoi bagianoŋ koma kondondongoŋkejuti ano kanakeewambaa koonŋa mokoloonŋ onombetiwaajoŋ moma bolinŋ aonŋ ii mono unuŋ tiwilaanŋ onomaŋa.” ⁸ Kaen jeroto, eja Nooa iinoŋ Pombaa jaanoŋ kiankoomuya mokoloonŋ laligoro. ⁹⁻¹⁰ * Noowaa gbiliuruta yonoo sundugia ii kokaenŋ: Merauruta karoonŋ qagia Seem, Haam ano Jaafet koloogi. Noonoŋ ejemba batugianoŋ eja solanŋ koposowaa qaaya qaa laligoŋ uuta Anutuwo somongoŋ kema kanŋ laligoro. ¹¹ Noonoŋ kaen laligoroto, ejemba tosaanŋ kuuya ii Anutuwa jaanoŋ dogonŋ bolidaborogi. Kawaajoŋ ejemba pororo unuŋ tiwilaanŋ onŋonŋi, iikanonŋ baloŋ kuuya sokoma ero. ¹² Ejemba kuuya namonoŋ kema kanŋ laaligogia menŋ bolidaborogi gomanŋ baloŋ kuuya yonoo nanamemengia ii dogonŋ angonjorayawo kolooro Anutunoŋ namonoŋ unuŋ tanigia kaanŋ ii iiro.

Wango memewaa areŋa

¹³ Kaen iima Anutunoŋ Nooa qaa kokaenŋ ijoro: “Ejemba yonooŋonŋ ama unuŋ tiwitiwilaanŋ aoaŋ ii namo kuuya sokoma eja. Kawaajoŋ niinoŋ ejemba kuuya menŋ komunŋ onomambaajoŋ qaana somongowa. Moba, niinoŋ apunoŋ baloŋ meleembe kemero iwoi kuuya isinŋosongiaŋo ii komudaborowuya. ¹⁴ Kawaajoŋ gii mono geengo reenŋ gere koma kanoŋ wangoga mewa. Iikawaa uuta kotona uuta melamelaa koloowa. Wangowaa uuta ano selia ii qandononŋ kuunŋ mokotaadaborowa. ¹⁵ Wango ii kokaanŋ mewa: korigaya 133 miita (450 fiit), aareŋa 22 miita (75 fiit) ano konoŋa 13 miita (45 fiit) kaen mewa. ¹⁶ Waarenŋa mejugoŋ sopa ano waarenŋ batugaranonŋ liligoŋ jengenŋ tintinŋa 44 sentimiita (18 ins) ii kotoŋ mesaowa. Wangowaa uuta mosona uuta qaga, batuya ano dusiita karoonŋ koloowu. Wango naguya ii nemunŋaagenŋ amba. ¹⁷ Moba! Niinoŋ mono jewe gboulu somatanoŋ kouma baloŋ kuuya qenŋ tururo ejemba ano iwoi laaligowaa aasongiaŋo kuuya sombinŋ baatanonŋ laligojuti, iyononoŋ mono apu nemotoŋ komuwu. Kaen komugi namowaa iwoiya kuuya ii mono qaondaborowuya.

¹⁸ Kaen asugiwaato, niinoŋ giwo soomongo areŋ kokaenŋ anjenŋ: Gii mono wangonoŋ uba. Gii, embaga ano mera enjarouruga ononoŋ mono motoonŋ wangonoŋ ubu. ¹⁹ Uma laligogi iwoi laaligogiaŋo kuuya ii qaondaborowubotiwaajoŋ yononoŋa woi woi eja ano embia ii sogianoŋ unuana giwo motoonŋ wangonoŋ ubu. ²⁰ Koonŋ tanigia kania kania, miriwaa oroya tanigia kania kania ano namowaa mokolenŋ, loloonŋ iwoi tanigia kania kania kuuya yononoŋga woi woi ii mono komuwubotiwaajoŋ otana goonoŋ kagi wangonoŋ ubu. ²¹ Kaanagadeenŋ onŋangia ano koonŋ, oro iwoi kuuya yononoŋ newutiwaa so mono nembanene kania kania mokoloonŋ korama menŋ kululuunŋ wangonoŋ ana kalanŋ

* 6:1: Job 1.6; 2.1

* 6:4: Jan 13.33

* 6:5: Mat 24.37; Luuk 17.26; 1 Piito 3.20

* 6:9-10: 2 Piito 2.5

konkora ewaa.” ²² * Anutunonj Nooa kaenj ambaatiwaajonj jenj kotonj muroti, iikawaa so mono tenj koma ii kuuya ama medabororo.

7

Ejemba ano oro kuuya ii wanjononj ugi.

¹ Nooanonj wanjo medabororo Ponjonj qaa kokaenj ijoro: “Gii ejemba tuunj koi yonjo batugianonj solanja koloonj laligojanj. Niinonj goo kanaga kaenj mokoolojen. Kawaajonj gii ano sumanjuruga kuuya onjo mono wanjononj ubu. ² Oro neneya, donqizizingia qaa ii kuuya yonjoononga sewen sewen, ejia 7 ano embia 7:baa so onjoona goononj koubu. Kaanagadeenj oro angojoragiawo kuuya yonjoononga woi woi ejia ano embia kaanja onjoona goononj koubu. ³ Toroqenj koonj kania kania kuuya yonjoononga kaanagadeenj sewen sewen, ejia 7 ano embia 7 ii onjoona giwo wanjononj ubu. Kaenj ana oro ano koonj tanigia kania kania kuuya ii mende qaombuto, toroqenj namononj koloonj seisei ama laligowuya. ⁴ Ugi weemboria 7 tegoro jenj kotowe konj rombuñ somatanonj mono namononj kamaaro gomantiinja weemboria 40:waa so toroqenj konj kiwaa. Kaenj kiro iwoi isinjosonggiawo kuuya namononj mokoolonj onjombeti, ii mono motoonj jenj tegowe qaombuya.” ⁵ Ponjonj Nooa kaenj ambaatiwaajonj jenj kotonj muro iikawaa sogadeenj mono tenj koma ii kuuya andabororo.

⁶ Kaenj ama mero Nooawaa yambuyanonj 600 kolooro gboulu somatanonj namo qaganonj kouro. ⁷ * Koubaatiwaajonj ano Nooa embiawo ano mera enarourugara yonjononj motoonj gboulunonj komuwubotiwaajonj oloñ koma wanjononj ugi. ⁸ Kaanagadeenj oro neneya, donqizizingia ano oro angojoragiawo ano koonj ano iwoi kuuya bagianonj koma kondondongonkejuti, ⁹ ii woi woi kuuya ejia ano embia ii sogianonj kanj wanjononj Nooawaanonj ugi. Anutunonj Nooa jenj kotonj muroti, ii mono iikawaa so kolooro. Kianj.

Gboulunonj ejemba turunj onono komugi.

¹⁰ Kaenj kolooro weemboria 7:baajonj jeroti, ii tegoro gboulu somatanonj balonj qaganonj kouro. ¹¹ * Nooawaa yambuyanonj 600 kolooro yambu iikawaa koinja 2 kawaa weemboria jango 17 kanonj apu jaaya kuuya, apu diinggiawo iikawaa nemungia kuuya ii emugenga somariinj bongunj waagi. Kaanagadeenj eukanonj kanakeewambaa apuya iikawaa qaa oogia ii aantangi. ¹² Konj rombuñ somata ii balononj kamaanj kinj ero kema gomantiinja asaga 40 keno. ¹³ Konjonj kanainj kimambaaajonj ano weemboria kanonj Nooa ano merauruta Seem, Haam ano Jaafet, Nooa embiawo ano enarourugara karonj yonjononj motoonj wanjononj udaborogi. ¹⁴ Toroqenj duuyaa oroya ano miriwaaw oroya kuuya, iwoi kuuya bagianonj koma kondondongonkejuti, koonj kuuya ano iwoi enganggiawo kuuya ii ejemba yonjowo motoonj wanjononj udaborogi. ¹⁵ Anutunonj iwoi kuuya mokoolonj onono laaligowaa aasonj horonkejuti, iyonjoononga woi woi (2-2) ii Nooawaanonj kouma wanjononj udaborogi. ¹⁶ Anutunonj Nooa jenj kotonj murotiwaa so iwoi isinjosonggiawo kuuya wanjononj udaborogiti, ii ejia ano embia koloori. Kuuyanonj udaborogi Ponj anjo Nooawaa gematanonj wangowaa naguya kono.

¹⁷ Naguya kono iikanondeenj gboulu somatanonj kanainj gomantiinja asaga 40:waa so toroqenj namononj waaro. Apunonj somariinj waama balonj koma turunj uma wanjo namononja metaano uro. ¹⁸ Uro apunonj balonj qaganonj somariinj saa qenj ugi wanjononj apu qaganonj anodeenj eenj lanj kema karo. ¹⁹ Kaenj kolooro apunonj balonj qaganonj mombo somariinj uro. Baanja koriga koriga sombinj baatanonj nama kenjuti, ii kuuya musulungonj onono. ²⁰ Musulungonj onjoma uma baanja kuuya koma turunj 8 miita (25 fiit) kawaa so unjuugunj ero.

²¹ Kaenj ero iwoi isinjosonggiawo kuuya namo qaganonj kema kanj laligogiti, iyonjononj apu nemotonj komudaborogi. Iwoi kuuya ii koonj me miriwaaw oroya me duuyaa oroya me mokolenj, lagiso ano iwoi kuuya tuunj menj balononj qegelala kema kankejuti ano ejemba kuuya ii motoonj qaondaborogi. ²² Iwoi kuuya balonj toboganonj laligonj laaligowaa aasonja sewangianonj horonj laligogiti, ii koreyanonj komudaborogi. ²³ Iwoi laaligogiawo kuuya namononj laligogiti, ii Anutunonj unudabororo. Iwoi kuuya ii ejemba, oro me iwoi bagianonj koma kondondongonkejuti me kanakeewambaa koonja koonja ii mono Anutunonj unudabororo. Nooa ano sumanjuruta wanjo uutanonj laligogiti, iyonjogadeenj mono injiima koboonj anjonj koma gou gajogia kono. ²⁴ Apu gboulu kanonj balonj qenj turunj mende horonj kemeroto, weemboria 150:waa so ero.

* 6:22: Hib 11.7

* 7:7: Mat 24.38-39; Luuk 17.27

* 7:11: 2 Piito 3.6

8

Gboulunonj horonj kamaaro namononj toboriro.

¹ Weemboria 150 ii tegoro kanon Anutunonj Nooawaa ano duuyaa oroya ano miriwaa oroya ano iwoi kuuya iwo wangononj laligogiti, ii romongonj onjoma haamo somata ano namo qaganonj qero apunonj kanainj horonj kamaaro. ² Anutunonj emugenj apu diinggiawo iyonjoo jaagia ano eukanonj kanakeewambaa apuya iikawaa qaa oogia ii kojanginj songo ano kononj riima toborinj sombinongga mombo mende kamaaro. ³ Mende kamaaro apu somatanonj kanainj namo qaganonj erotinonja eleema horonj kamaanj kemero. Weemboria 150:waa so apunonj horonj kamaanj kemenj egi. ⁴ Kaenj egi wangononj koinj 7 kawaa weemboria 17 kanonj baanja qata Ararat kawaa wanjanonj mokotaanj kotiinj raro. ⁵ Kanonj raro apu kanonj toroqen horonj kamaanj kamaanj keno. Kema koinj 10 kawaa weenja mutuya kanonj baanja iikawaa wangia ii asuganonj asugigi.

⁶ Asugigi weemboria 40 tegoro Nooanonj wangowaa jenjenanja wala memeta ii metano. ⁷ Metama aoao koonj monj wasiro kanakeewanj lanj elelaonj kema kanj mende eleema laligoro balombaa apuya kanonj juguro. ⁸ Kawaa gematanonj Nooanonj kewanj kemo monj wasiro keno. Namu qaganonj apunonj horonj kemeja me qaago, iikawaa kania momambaaonj ii wasiro keno. ⁹ Kewononj kema kanj apunonj toroqen balonj sokoma turunj erotiwaajonj haamo memeyaa raranja mende mokoloonj wangononj eleeno Nooanonj boria boraama menj wango utanonj oono. ¹⁰ Oono weemboria 7:baa so toroqen mamboma laligonj kanonj kewanj ii mombo wangonongga wasiro keno. ¹¹ Kema mare kanonj eleema oil gere senja gbiligbili monj ii motogonj jetanonj kisama Nooawaanonj karo. Kaenj karo Nooanonj ii iima kokaenj moma asariro: Apunonj mono horonj kamaaro namononj asugidaboroja. ¹² Kaenj moma asarinj mombo weemboria 7:baa so mamboma nama kewanj ii mombo wasiro elelaonj keno. Kenoto, kambanj iikanonj ii iwaanonj mombo mende eleema karo.

¹³ Nooawaa laaligo yambuya 601 kawaa koinj mutuyaa weemboria mutuya kanonj apunonj namo qaganonj jugunj toborinj ero. Kaenj kolooro Nooanonj wangowaa waarenja mero keno kokaenj uunj iiro: Namu qaganonj mono toborinj ero. ¹⁴ Ii iiroto, mombo mambongi toborinj koinj woiyaa weemboria 27 kanonj toboridaboronj ero.

¹⁵ Anutunonj Nooa qaa kokaenj ijoro: ¹⁶ “Gii embagawo ano mera enarouruga, onjo mono wango mesaonj kamaawu. ¹⁷ Kamaanj oro iwoi laaligogiawo kuuya giwo wangononj laligojuti, ii koonja koonja, miriwaa oroya ano mokolenj iwoi kuuya bagia namononj koma kondondongonkejuti, ii mono kuuya unuama kamaawu. Kaenj ana saanonj balononj koloonj seisei ama deema balonj sokoma laligowuya.”

¹⁸ Kaenj ijoro Nooa embiawo ano mera enarouruta yonjononj motoonj wango mesaonj kamaagi. ¹⁹ Kamaagi duuyaa oroya kuuya, mokolenj iwoi kuuya, koonj kuuya ano iwoi kuuya namononj kema kankejuti, iyonjononj mono kaanjadeen isigiaa so wango mesaonj awanjaonj kanj kamaadaborogi. Kianj.

Nooanonj Anutuwaajonj siimolonj oonj dangisenj jero.

²⁰ Kamaadaborogi Nooanonj Pombaajonj siimolonj alata monj menj miriwaa oroya donqizizingiawo ii kuuya ano koonj donqizizingia qaa ii kuuya yonjoonja tosia onjoma alatanonj ama Anutuwaajonj siimolonj ooro. ²¹ Ooro Ponjonj moronj unkoowaya aijnawo ii moro sokono utanonj qaa kokaenj jero: “Ejemba yonjoo uugiaa momo arengianonj mono meraboraangianongga kanainj bologa koloojuto, kilenj namo ii kambanj monjonj ejemba yonjoonj ama mombo mende gasuaamanja. Iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, niinonj ii unudaboroweto, iikawaa so kambanj monjonj mombo mende jenj teganj unumanja. ²² Namononj enj ubaatiwaa so mono namononj koma komogi honja kolooro megii iikanonj mono mende qaondaborowaa. Gomanj olomooro sanjonja momakebu ano geriawo kolooro gere tooro momakebu. Konjuru kambanj ano weenj kambanj, gomantiinja ano asasaga ii kambanja kambanja ewaewanj ama awanjaonj enj kembao. Ii kuuya tetegoya qaa enj uro laligowu. Kananonj mono kaenj toroqen ewaa.” Kianj.

9

Anutunonj Nooawo soomonggo arenj ano.

¹ * Kaenj jenj Anutunonj Nooa ano merauruta kokaenj jenj kotuegonj onjono: “Onjo mono koloonj seisei ama gomanj sokoma laligowu. ² Kaenj angii balombaa oroya kuuya, kanakeewambaa koonja kuuya, iwoi kuuya bagianonj namo koma kondondongonkejuti ano kowewaa soraya kuuya ii mono onjoo borogianonj onjoombe onjononj ii galenj koma onjoma laligogi yonjononj onjoonj keegia moma jenengia ororo laligowuya. ³ Iwoi kuuya isinjosonggiawo kema kanj laligojuti, ii onjoo nenega koloonj ewaa. Wala logoya iwoi tonjonja

* 9:1: Jen 1.28

nenengiaga onjombeta kete iwoi kuuya koi kaanagadeen onjonjen. ⁴ * Motoongo ii mono mende newu. Ii oro sayawo. Sa ii laaligowaa sareya koloojiwaajon ama songo koi ama onjonjen. ⁵ Onjoangiaa sagia ii monjonj monj mende maaba. Monjonj sa ii maabaati, iikawaa ironjanonj mono iyanjaa qaganonj ubaa. Oro monjonj me ejemba monjonj ejemba monj qero laaligoyaa sareya maabaati, iikawaa ironjanonj mono iyanjaa qaganonj uro komuwaa. ⁶ * Anutunonj ejemba iyanjaa kaitania kaanja merotiwaajon ama monj morononj ejemba monj qero komuwaati, monjonj mono ii kaanjadeen qero komuwaa.

⁷ * Onjo mono koloonj seinj laligowu. Kaenj namo qaganonj koloonj seigi janngogianonj somariinj ubaa.”

⁸ Anutunonj toroqenj Nooa ano merauruta iwo laligogiti, iyonoojonj qaa kokaen jero: ⁹ “Niinonj kete onjo ano onjo kerasuru-urugia kanagenj kolooiwuti, onjowo soomongo arenj anjenj. ¹⁰ Kaanjadeen iwoi laaligogiawo kuuya, ii miriwa me duuyaa koonj oroya kuuya giwo laligonj wanjononja kamaajuti, mono balombaa ilawoila laaligogiawo kuuya yonjowo soomongo arenj kokaenj anjenj: ¹¹ Niinonj soomongo arena ii onjowo kokaenj ama kotiijen: Niinonj apu gboulunonj ilawoila isinjosonggiawo kuuya ii mombo mende unjuwe qaombuya. Apu gboulu ii namo tiwilaawaatiwaajonj mombo mende ambe kawaa.” ¹² Anutunonj toroqenj qaa kokaen jero: “Niinonj mono soomongo arenj koi ii neenaa ano onjo ano ilawoila laaligogiawo kuuya onjowo laligojuti, ananaa batunananonj ambe tetegoya qaa kotiijenj enj ubaa. Soomongo arenj iikawaa aiweseya ii kokaenj:

¹³ Niinonj marilolona ii koosunonj ambe ewaa. Niinonj neena ano namononj laligojuti, ananaa batunananonj soomongo arenj anjenj, marilolonj kanonj mono iikawaa aiweseya koloonj ewaa. ¹⁴ Niinonj kambanj monjonj koosuya namo qaganonj horonj onjombe kamaanj ajoroogi marilolonjanonj koosunonj asugiwaati, ¹⁵ kambanj iikanonj niinonj soomongo arena ii romongomanja. Ii neena ano onjo ano ilawoila laaligogiawo kuuya tanigia kania kania ananaa batunananonj ambeti, mono ii romongomanja. Kawaaajonj apu yonjononj mombo kaanj mende somariinj iwoi isinjosonggiawo kuuya tiwilaawutiwaajonj gboulu somata mende koloojaa.

¹⁶ Kambanj monjonj marilolonanonj koosunonj asugiwaati, niinonj ii iima iikanondeen soomongo arena ii romongomanja. Ii tetegoya qaa neena ano ilawoila laaligogiawo kuuya tanigia kania kania namo qaganonj laligojuti, ananaa batunananonj ama menj kotiiwe ewaa.” ¹⁷ Anutunonj Nooawaajonj kaen jenj toroqenj kokaenj ijoro: “Niinonj soomongo arenj koi ii neena ano namowaa ilawoila laaligogiawo kuuya ananaa batunananonj ama menj kotiijenj. Soomongo arenj iikawaa aiweseya ii mono kianj.”

Nooawaa merauruta

¹⁸ Nooawaa merauruta wanjononja kamaagiti, iyonoo qagia ii Seem, Haam ano Jaafet. * Haam ii Keinambaa manjaqa. ¹⁹ Yonjononj Nooawaa merauruta karoonj kolooji. Ejemba kuuya deenqeema balonj sokoma laligojonj, anana iyonoononja kolooninj.

²⁰ Nooanonj komakoomo ejaga koloonj wain apu kasa gawonj mutuya komoro. ²¹ Ii komoroto, kambanj monjonj wain apu tosia menj nero uuta enjalolonj kolooro iyanjaa opo sel kuuj uutanonj opoqiisia qetegonj bombolanj ero. ²² Keinambaa manja Haam iinonj manjanonj bombolanj eroti, ii iima seleengenj kemenj daremunwoita irijoro moriti, iikanonj manja gamu qenj muro. ²³ Seem ano Jaafet yorononj ii morito, maleku monj menj sawingaranonj ama gemagama uma mangaranonj bombolanj eroti, ii esuuri. Jaagara mongenj uuritiwaajonj ama mangaranonj asuganonj eroti, ii mende iiri. ²⁴ Nooanonj enjalolonja qaono uuta tororo moma waama meria meraanonj sili ama muroti, ii moro. ²⁵ Ii moma uuta duuro Haambaajonj kokaen jero: “Keinan ii jenj qasuaanj mujen. Iinonj mono daremunwoita yoroo welenqequeurugara yonjoo welenqequegia omaya koloonj laligowaa.” ²⁶ Toroqenj kokaen jero: “Anutu, Seembaa Ponja, ii mono mepeseejen. Keinanonj mono Seembaa welenqequeya omaya koloonj laligowaa. ²⁷ Anutunonj mono Jaafetwaa balonja menj somariiro Seembaa opo sel kuunonj laligowuya. Keinan yonjononj mono Seem yonjoo welenqequeurugia omaya koloonj laligowu.”

²⁸ Gboulu somatanonj tegoro Nooanonj toroqenj yambu 350:waa so laligonj uro. ²⁹ Laaligoyaa yambuya ii mindirinj 950 kawaa so laligonj kouma komuro. Kianj.

10

Nooawaa merauruta yonjoo kerasuru tuunj arengia 1 Hist 1.5-23

* 9:4: Lew 7.26-27; 17.10-14; Lew 19.26; Dut 12.16, 23; 15.23

* 9:6: Jen 1.26; Eks 20.13

* 9:7: Jen 1.28

* 9:18:

Jaafet: = seija

¹ Noowaa merauruta Seem, Haam ano Jaafet yonoo gbiliurugia gboulu tegoro koloogiti, iyonoo qa arengia kokaen:

Jaafetwaa gbiliuruta

² Jaafetwaa merauruta yonoo qagia ii Goomer, Maagog, Maadai, Jaawan, Tuubal, Mesek ano Tiiras. ³ Goomerwaa merauruta yonoo qagia ii Askenas, Riifat ano Togarma. ⁴ Jaawambaa merauruta yonoo qagia ii Elisa, Tarsis ano Saiprus kanageso ano Rodos kanageso. ⁵ Yonoo esameraurugia ii juma deenqeema (goman leele) Batugaranon Kowe goraayanon ano kowe iikawaa watoya watoya kanon iyangiaa balongianon kema laligoju. Yononon isigia so, tuungia so ano qaagia so iyangiaa gomangianon kema laligogi. Jaafetwaa kanagesouruta kian.

Haambaa gbiliuruta

⁶ Haambaa merauruta yonoo qagia ii Kuus, * Iijipt, Libia ano Keinan. ⁷ Kuuswaa merauruta yonoo qagia ii Seba, Hawila, Sabta, Raama ano Sabteka. Raamawaa merawoita yoroo qagara ii Saba ano Dedan. ⁸ Kuuswaa meria mon qata Nimrod kolooro. Iinon somariin waama manjaqeqewaa kawali eja kotiga totoon koloon namonon laligoro. ⁹ Iinon Pombaa jaasewananon borojan eja kotiga laligorotiwaajon ama qaa saana kokaen jenkeju: “Monjon Pombaa jaasewananon Nimrod kaan borojan eja kotiga koloaja.” ¹⁰ Nimrodwaa bentotonja ii balon koi kaananon kanaigi: Baabel, Ereka, Akad ano Kalne. Taon 4 ii Babilonia (Sinar) gomanon eju. ¹¹ Nimrodnon Babilonia balon mesaon Assiria kema goman somasomata qagia Niiniwe, Rehobotir ano Kala ii mero. ¹² Kaanagadeen Resen ii Niiniwe ano siti somata qata Kala yoroo batugaranon mero.

¹³ Iijiptwaa gbiliuruta yononon Libia (Luud) kanageso, Anam kanageso, Lehab kanageso ano Naftu kanageso koloou. ¹⁴ Kaanagadeen Patrus, Kaslu ano Kriit. Kriit ii Filistia kanageso yonoo benjisigia kolooro.

¹⁵ Keinambaa meria mutuya ii Saidon. Iwaa gematanon Keinanon kanageso koi kaan yonoo benjisigia kolooro: Hit kanageso, ¹⁶ Jebus kanageso, Amor kanageso, Girgas kanageso, ¹⁷ Hiwi kanageso, Arka kanageso, Siini kanageso, ¹⁸ Arwad kanageso, Zemar kanageso ano Hamat kanageso. Keinanon korebore yonoo wanjale benjisigia kolooro yononon kanagen juma deenqeengi.

¹⁹ Kaen deenqeengi Keinan kanageso yonoonon balon goraaya ii goman qata Saidon iikanonja kanain kema Gerar gomanon kema Gaza kanon tegoja. Kaanagadeen Sodom baagen kema Gomora kema Adma ano Zeboim kema Lasa kanon tegoja. ²⁰ Haambaa merauruta ii isigia so, qaagia so, balongia so ano kanageso tuungia so kaen laligogi.

Seembaa gbiliuruta

²¹ Jaafetwaa data Seem iwaa merauruta kaanjadeen koloogi. Seemnon kaen Eberwaa merauruta kuuya yonoo wanjale benjisigia kolooro. ²² Seembaa merauruta yonoo qagia ii Elam, Asur, Arfaksad, Lidia (Luud) ano Aram. ²³ Arambaa merauruta yonoo qagia ii Uuz, Huul, Geter ano Mas. Kaen laligogi. ²⁴ Arfaksadwaa meria Sela kolooro Selawaa meria Eber kolooro. ²⁵ Eberwaa merawoita woi koloori. Monjon koloon laligon kouroti, kamban iikanon namo ejembanon juma deenqeengi. Kawaaajon iwaa qata Peleg (Siinsereren) qagi. Kogaa qata ii Joktan. ²⁶ Joktambaa merauruta kokaen koloogi: Almodad, Selef, Hazarmawet, Jera, ²⁷ Hadoram, Uuzal, Dikla, ²⁸ Oobal, Abimael, Saba, ²⁹ Oofir, Hawila ano Joobab. Eja kuuya ii Joktambaa meraurutaga. ³⁰ Yonoo rama laaligo balongia ii goman qata Meesa iikanonja kanain goman qata Sefar kanon baagen kema ween koukoutaa balon baanyawo kanon tegoja. ³¹ Seembaa merauruta ii isigia so, qaagia so, balongia so ano kanageso tuungia so kaen laligogi.

³² Noowaa esameraanuruta ii isigia so, kanagesogia ano balongia so kaen koloogi. Yononon juma sein deenqeema kanageso tuuna tuuna koloogi gboulu somatanon tegoro kema balon sokoma laligogi. Kian.

11

Anutunon ejemba qaagia mendeeno.

¹ Wala eenanon balonja balonja kuuya yononon qaa motoonggo jegi iikanon mindirin onono laligogi. ² Kaen laligon mesaon ween koukoutanon baagen kema Babilon uutanon balon koria somata mon mokoloon kanon mirigia men ragi. ³ Kanon rama iyangiodeen kokaen amin mogi: “Mono kawu. Anana mono gbakon men mozononon gerenon oonin kotakota koloowaa.” Kaen jen miri sopaya mewombaaajon jamo kowonjin qaagoto, birik ama batugianon namo saposapo qandon kaanja angi iikanon birik ii mokotaan onono.

* **10:6:** Kuus ii Sudan kantriwaa qata.

⁴ Gawonj kaenj menj toroqenj kokaenj jegi: “Mono kawu. Anana mono ananaajonj siti monj menj iikanonj miri koriga totoonj (taua) meniñ waarenanonj sombiñ oosiriwaa. Kaenj oosiro mende deenqeema balonj kuuya sokoma lanj kema laligowombotiwaajonj mono anana qabunanawo koloowonja.”

⁵ Kaenj jenj gawonj megito, Ponjonj ejemba siti ano miri koriga megiti, ii iimambaaajonj kamaaro. ⁶ Kamaanj ii iima kokaenj jero: “Yonjononj siinjererenj qaagoto, kanatuuru arengia motoonjo qaagia motoonjo jenj nama iwoi koi kanainj mejuti eenj, kanagenj ii me woi mewombaa arengia ambuyati, ii mono iikawaajonj mende amamaanj osiwuya. ⁷ Ayo, anana mono balononj kemenj qaagia menj sooninj tuunj monj yonjononj tuunj tosia yonjoo qaagia mende moma asariñ laligowu.”

⁸ Ponjonj kaenj jenj ejemba kanonj mendeqendeema onono gomanj kuuya sokoma kema kanj siti memewaa gawonja somonjonj mesaogi. ⁹ Ponjonj ejemba kuuya yonjoo qaagia menj sooroti, iikawaajonj gomanj iikawaa qata Baabel (enkalolonj sisau) jegi. Iikanonja Ponjonj ii mendeqendeema onono deema balonj kuuya sokoma kenji. Kianj.

Qa areñ Seembaanonja kanainj Abrambaanonj kenja.

1 Hist 1.24-27

¹⁰ Seembaa gbiliuruta yonjoo qa arengia koi. Gboulu gematanonj yambu woi tegoro Seemnonj yambuya 100 tegoro kambanj kanonj meria Arfaksad kolooro. ¹¹ Arfaksadonj kolooro kawaa gematanonj Seemnonj toroqenj yambu 500 laligoro kambanj batuya kanonj meraborauruta tosaanja koloogi.

¹² Arfaksadonj yambuya 35 tegoro meria Sela kolooro. ¹³ Selanonj kolooro kawaa gematanonj Arfaksadonj toroqenj yambu 403 laligoro kambanj batuya kanonj meraborauruta tosaanja koloogi.

¹⁴ Selanonj yambuya 30 tegoro meria Eber kolooro. ¹⁵ Ebernonj kolooro kawaa gematanonj Selanonj toroqenj yambu 403 laligoro kambanj batuya kanonj meraborauruta tosaanja koloogi.

¹⁶ Ebernonj yambuya 34 tegoro meria Peleg kolooro. ¹⁷ Pelegnonj kolooro kawaa gematanonj Ebernonj toroqenj yambu 430 laligoro kambanj batuya kanonj meraborauruta tosaanja koloogi.

¹⁸ Pelegnonj yambuya 30 tegoro meria Reu kolooro. ¹⁹ Reunonj kolooro kawaa gematanonj Pelegnonj toroqenj yambu 209 laligoro kambanj batuya kanonj meraborauruta tosaanja koloogi.

²⁰ Reunonj yambuya 32 kolooro meria Serug kolooro. ²¹ Serugnonj kolooro kawaa gematanonj Reunonj toroqenj yambu 207 laligoro kambanj batuya kanonj meraborauruta tosaanja koloogi.

²² Serugnonj yambuya 30 tegoro meria Naahor kolooro. ²³ Naahornonj kolooro kawaa gematanonj Serugnonj toroqenj yambu 200 laligoro kambanj batuya kanonj meraborauruta tosaanja koloogi.

²⁴ Naahornonj yambuya 29 kolooro meria Tera kolooro. ²⁵ Teranonj kolooro kawaa gematanonj Naahornonj toroqenj yambu 119 laligoro kambanj batuya kanonj meraborauruta tosaanja koloogi. ²⁶ Teranonj yambuya 70 tegoro meria Abram, Naahor ano Haran koloogi.

Terawaa gbiliuruta.

²⁷ Terawaa gbiliuruta yonjoo qa arengia koi. Terawaa merauruta Abram, Naahor ano Haran koloogi. Harambaa meria Loot kolooro. ²⁸ Haranonj Kaldia yonjoo balononj laligonj iyanjaa kolokoloo gomanja qata Uur iikanonj komuro Harambaa manja Teranonj toroqenj laligoro.

²⁹ Abram ano Naahor yorononj ororonj emba meri. Abrambaa embia qata Saarai kolooro Naahorwaa embia qata Milka. Milkanonj Harambaa borataga kolooro. Haranonj Milka ano Iska yoroo mangaraga. ³⁰ Saarainonj emba arunaga meria qaa eenj laligoro.

³¹ Teranonj meria Abram, esia Loot Harambaa meria ano enaroya Saarai, meria Abrambaa embia ii unuano motoonj Kaldia balombaa gomanj qata Uur mesaonj Keinan balononj kembombaajonj kengi. Kaenj kengito, Haran gomanj balononj kanj nama kanonj mirigia menj ragi. ³² Ragi Teranonj yambuya 205 kolooro Haran gomanj kanonj rama komuro. Kianj.

¹ * Poŋnonj Abram kokaen ijoro: “Gii gomanja, kanatuuruga ano mangananon miri iwoi mesaon balon qendeema gomanjati, mono iikanonj kamba. ² Niinonj koloonj seisei gombe gbiliuruganonj kanageso somata koloowuya. Niinonj kotuegonj nanjonj gombe qabunaganonj somariinj somata koloowaa. Kaenj kolooro Anutu niinonj goojonj ama kanageso tosaanja kotuegonj onjoma laligowaa. ³ * Daenj yonjononj gii kotuegonj gombuti, niinonj mono ii kotuegonj onjoma laligomanja. Daenj yonjononj gii jenj qasuaanj gombuti, niinonj mono ii kaanagadeen jenj qasuaanj onjoma laligomanja. Goojonj ama noo kotumotuenanonj mono namowaa kanageso tuunj kuuya yonjoo qagianonj uro oyanboyanj mokoloowuya.”

⁴ Kaenj ijoro Abramnonj Poŋnonj jerotiwaa so Haran gomanj mesaonj keno Lootnonj iwo keni. Abramnonj yambuya 75 kolooro kanonj Haran gomanj mesaonj keno. ⁵ Kemanj jenj embia Saara, beeta Loot, esuhinaya kuuya menj kululuugi seiroti ano welenqege ejemba Haran gomanonj laligonj onjonjgiti, ii unjuama gomanjgia mesaonj Keinan balononj kembombaajonj kema kema iikanonj keugi.

⁶ Abramnonj balonj kanonj kema laligonj gomanj qata Sekem kanonj kouma jujuu gere somata qata More kawaa kosianonj kuunj menj raro. Kambanj kanonj Keinan ejemba yonjononj balonj iikanonj laligogi. ⁷ * Kaenj laligogi Poŋnonj Abram asuginj muŋj kokaen ijoro: “Balonj koi ii mono goo gbiliuruga buŋa qen onjomanja.” Kaenj ijoro Abramnonj Poŋ iwaanonj asugiroti, iwaajonj siimolonj onjoombaa alata monj mero.

⁸ Iikanonjadeenj mesaonj toroqenj Beetel gomambaa weenj koutoutanonj baagenj balonj baanjawo kanonj kema opo sel kuuya mororogonj mero nano. Kaenj nano Beetel gomanj kanonj weenj kemekemetanonj baagenj raro Ai taonjonj weenj koutoutanonj baagenj raro. Kaenj rari batugaranonj nama Pombaa siimolonj alata monj iikanonj menj Pombaa qata qama koolinj muro. ⁹ Kawaa gematanonj balonj ii mesaonj toroqenj Saut waagenj kema distrik qata Negew kanonj rama laligogi. Kianj.

Abramnonj Iijipt kantrinonj kema laligoro.

¹⁰ Kambanj kanonj Keinan balononj bodi kolooro. Bodi iikanonj kotiinj binjowo kolooro Abramnonj Iijipt kantrinonj tawayagadeenj laligowombaaajonj kengji. ¹¹ Kananonj kema Iijipt dodowigi Abramnonj embia Saara qaa kokaen ijoro: “Moba, giinonj emba iimasiiŋsiŋgawo koloowanj, ii mojenj. ¹² Kawaaajonj Iijipt eja yonjononj gii giima kokaen jewuya: ‘Koi iwaa embiaga.’ Kaenj jenj nii nugi komumanjato, gii giima koboogi laligowaga. ¹³ * Kawaaajonj gii mono kokaen jewa: ‘Nii iwaa naanaga.’ Kaenj jenago goojonj ama awaagadeenj ama noma noo laaligona gou gajona konji laligomanja.”

¹⁴ Abramnonj Iijipt keuro Iijipt ejemba yonjononj Saara iigi emba iima-aiŋaiŋawo awaa soro kolooro. ¹⁵ Iikanondeenj Faaraa kinj pombaa poŋj qerewenja jawinjuruta yonjononj ii iigitiwaajonj Faaraa kimbaanonj kema Saara iwaaselia mepeseegi mero. Ii mono jero Saara wama kinj pombaa jinjaronj miri utanonj ugi. ¹⁶ Ugi Faaraa kinjonj Saara iwaajonj ama Abram awaagadeenj ama muro. Kaenj ama muro iwoi koi kaanja ii Abrambaa buŋa kolooro: lama, bulmakao, donji ejia ano embia, welenqege eja ano emba ano kamel jaasoonjgoya ii Abram muro buŋa qenj aoro.

¹⁷ Ii buŋa qenj aoroto, Poŋnonj Abrambaa embia Saara inonj Faaraa kimbaa mirinonj laligorotiwaajonj ama jero ji bologa kotiganonj Faaraa kinj ano ejemba iwaa jinjaronj mirinonj laligonjgiti, iyonjoo qagianonj uro. ¹⁸ Kaenj uro Faaraa kinjonj Abram koma hororo karo kokaen qisiŋj muro: “Gii mono naa terega ama nona? Naambaajonj ‘Ii embanaga,’ kaenj mende jena mobe? ¹⁹ Naambaajonj ‘Ii noo naanaga,’ jena? Kaenj jena niinonj ii embanaga kolootiwaajonj oombe? Embaga koi. Mono ii wama kembao.”

²⁰ Kaenj jenj ejauruta jenj kotonj onjono Abram wama kananonj kema onjoonji embia ano ilawoilaya kuuya enj muroti, ii menj unjuama kengji. Kianj.

13

Loot ano Abram yorononj deeni.

¹ Abramnonj Iijipt balonj mesaonj embia ano bao hina iwoiya kuuya menj unjuama Lootwo motoonj eleema kema Keinan balombaa leeya Saut waagenj qata Negew kanonj kougi. ² Abrambaanonj lama bulmakao ano goul silwa ii ambembo enj muro eja kindinjbiariawo laligoro. ³ Kaenj laligonj Negew distrik utanonj rama mesaonj tawayagadeenj roonjqeqegianonj enj waama kema laligonj Beetel gomanonj kougi. Opo sel kuunja wala Beetel ano Ai gomanj iyoroo batugaranonj kuunj mero nanoti, mono iikanonj kougi. ⁴ Wala siimolonj alata meroti, mono iikanonj kouma Pombaa qata qamago qama kooliro.

* 12:1: Apo 7.2-3; Hib 11.8

* 12:3: Gal 3.8

* 12:7: Apo 7.5; Gal 3.16

* 12:13: Jen 20.2; 26.7

⁵ Lootnon Abrambo rama mesaonj laligoroti, iinonj kaanjiadeen lama bulmakao tuunja tuunja ano opo sel kuunja kuunja ii mamaga menj laligoro. ⁶ Kaenj laligonj oro esuhina iwoigara mamaga enj orono balononj mende sokono. Ii motoonj unuagiwaotiwa so mende kolooro kilenj motoonj rama laligowotiwaajonj amamaari. ⁷ Amamaanj Abram ano Loot yoroononj oro galenjurugara yonjoo batugianonj balombaa angowowoya asugiro. Kambanj kanonj Keinan kanageso ano Periz kanageso yonjononj balonj iikawaa toya koloogi yonjowo motoonj laligogi.

⁸ Kaenj laligonj Abramnonj beeta Loot kokaenj ijoro: “Anara mono manj mera laligojo. Kawaajonj nii ano gii batunaranonj me oro galenjurunara yonjoo batugianonj andoruru mono mende ewa. ⁹ Kawaajonj saanonj deembo. Balonj kuuya mono goo jaasewanganonj asuganonj enj kenji, ii saanonj iijan. Kaenj ano giinonj qaninaraagenj kemaña jewagi een, niinonj saanonj dindinaraagenj kemaña. Me giinonj dindinaraagenj kemaña jewagati een, niinonj saanonj qaninaraagenj kemaña.”

¹⁰ * Kaenj ijoro Lootnonj Jordan balombaagenj uunj balonj koria somata kuuya iiro Anutunonj ii awaa bedu mero Pombaanonj oyanboyonj urukisi kelegawo kaanja kolooro. Ii liijipt yonjooonj balonj kaanja enj Zoar gomanj baagenj keno. Wala Ponjonj Sodom ano Gomora mende tiwilaan orono kambanj kanonj balonj ii kaanja ero. ¹¹ Kaenj ero Lootnonj ii iima gosinj Jordambaa balonj koria somata kuuya ii meweengonj weenj koukoutanonj baagenj keno. Kaenj ama deeni. ¹² Deema Abramnonj Keinan balononj kema laligoroto, Lootnonj balonj koria somataa taonja taonja yonjoo batugianonj kema kanj laligoro. Kaenj laligonj opo sel kuunja metogonj menj kuunj kema nama tetegoyanonj Sodom kosianonj keuma laligoro. ¹³ Kanonj laligoroto, Sodom kanatuuru yonjononj kanageso bologa koloonj Ponj qetama singisonjo jekania booronja ama menj laligogi.

Abramnonj Hebron gomanonj kema rama laligoro.

¹⁴ Lootnonj Abram ooma keno kambanj kanonj Ponjonj Abram qaa kokaenj ijoro: “Mono jaaga hak ataama bagaagenj uunj waama eleema gemagaagenj uunj kaanagadeen weenj koukoutanonj ano weenj kemekemetanonj baagenj uuwa. ¹⁵ * Balonj kuuya koi iijanji, ii mono gii ano goo gbiliuruga onjoo bunja qewe kambanj tetegoya qaa bunjagiaga enj ubaa. ¹⁶ Niinonj gbiliuruga koloonj seisei mamaga onjombe jangogianonj somariinj namowaa sakasinja kaanja koloowaa. Morononj sakasinj jangoya weengonagati, iinonj saanonj gbiliuruga yonjoo jangogia mewaa. ¹⁷ Niinonj balonj koi mono goo bunjaga qen gonjen. Kawaajonj saanonj waama kema kanj balonj kuuya koi bakabaka eugenj emugenj iima kotonj laligowa.”

¹⁸ Kaenj ijoro Abramnonj waama opo sel kuunja qetegonj menj kuunj kema Hebron gomanonj kanj Mamre gomanonj juuu gere somata nama kenjiti, iikawaa kosogianonj raro. Kanonj rama Pombaajonj siimolonj alata monj mero. Kianj.

14

Abramnonj Loot ii kere yonjoo borogianonja metogoro.

¹ Kambanj kanonj Babilombaa (Sinarwaa) kinja qata Amrafel, Elasarwaa kinja qata Ariok, Elambaa kinja qata Kedorlaomer ano Goimbaa kinja qata Tidal laligogi. ² Yonjononj kinj koi yonjowo kanainj manja aogi: Sodom taombaa kinja qata Bera, Gomora taombaa kinja qata Birsaa, Adma taombaa kinja qata Sinab, Seboim taombaa kinja qata Semeber ano Bela (qata monj Zoar) taonj kawaa kinja. ³ Kinj kuuya koi yonjononj dondoonja qata Sidim kanonj ajoroonj ku-usungia mindirinj soomongjo angji. Sidim dondoonjanonj kambanj kokaamba Sii Kowe Koomuya ii eja. ⁴ Yonjononj yambu 12:waa so Kedorlaomerwaa jenkooto baatanonj laligonj kouma yambu 13:nja kanonj iwaa qaa baatanonj kembombaajonj qotogonj karenj motonj manja qegi.

⁵ Kaenj angji yambu 14:nja kanonj Kedorlaomer ano kinj tosaanja iwo soomongjo ama laligogiti, iyonjononj kanj kanageso koi kaanja yonjowo manja qen haamo angji: Refa kanageso ii Asterot Karnaim gomanonj unun haamo angji. Zuzi kanageso ii Haam gomanonj ano Eme kanageso ii Kiriataim gomanj kanonj unun haamo angji. ⁶ Hoor kanageso ii Seir balonj baanawo kanonj unun onjotaan kema kema El Paran gomanj kanonj keuma haamo ama onjongi. El Paran ii balonj qararanjonkonja goraayanonj eja. ⁷ Haamo ama onjoma iikanondeen eleema En Mispas (qata monj Kaades) kanonj kanj Amalek kanageso haamo ama onjoma balongia kuuya anjonj konji. Amor kanageso Hazezon Taamar balononj laligogiti, ii kaanjiadeen unun haamo ama onjongi.

⁸ Kaenj kolooro Sodombaa kinja, Gomorawaa kinja, Admawaa kinja, Zeboimbaa kinja ano Bela (qata monj Zoar) kawaa kinja yonjononj waama asasa riinj Sidim dondoonjanonj keuma

kinj koi kaanja yonowo manja qewombaa jawoya ama aronj qerj nanji: ⁹ Elambaa kinja Kedorlaomer, Goimbabaa kinja Tidal, Babilombaa (Sinarwaa) kinja Amrafel ano Elasarwaa kinja Ariok. Kinj 4 yonononj kinj 5 yonowo aronj qegi.

¹⁰ Kaenj aronj qegito, Sidim balonj dondoonja kanonj ronj resa saposapoyawo kanonj saa qerj raro. Kaenj raro Sodom ano Gomora taonj yoroo kinj pongianonj manjaqeqe ejaurugara yonowo unjurama kemaligi eja tosanonj ronj iikanonj ritoonj kemenj unjuro. Kaenj unjuro alaurugia tosaanja kuuya yonononj olonj koma unjurama balonj baanjawo kanonj ugi. ¹¹ Ugi kinj 4 yonononj Sodom ano Gomora kema esuhinagia ano nembanenegia kuuya ii leinj qerj menj togonj kenggi. ¹² Abramabaa beeta Lootnonj Sodom laligorotiwaajonj ama ii kaanjiadeenj esuhinayawo wama kenggi.

¹³ Kaenj kenggi eja monjonj olonj koma misingonj kanj iikawaa buzu qaaya ii Hibruu (waba) eja Abram ijoro. Kambanj kanonj Abramnonj Amor eja qata Mamre iwaanonj jujuu gere somasomata iikawaa kosogianonj laligoro. Mamrenonj kowoita qagara Eskol ano Aner yorowo motoonj Abrambo soomongo ama laligogi. ¹⁴ Abramnonj beeta Loot wama kenggiti, iikawaa qaaya moma ejauruta 318 anja mirinonj koloonj momo moma manjaqeqe koma gbiliinj laligogiti, ii onoono ajoroonj kere tuunj onjotaanj Noot waagenj kema laligonj Dan gomanonj keugi.

¹⁵ Abramnonj ejauruta mendeema onono yonononj gomantiinja kanonj konjoma kere tuunj qelanjinj ununj haamo ama ononjgi. Haamo ama onjoma onjotaanj kema laligonj Damaskaswaa Noot leegenj gomanj qata Hoba kanonj keugi. ¹⁶ Kanonj keuma esuhina kuuya leinj qerj menj kenggiti, ii mokoloogi. Beeta Loot ano iwaanonj ilawoila ii menj wama eleema kagi. Sodom ano Gomora yonoo emba meraanjurugia ano ejemba tosaanja ii kaanjiadeenj kuuya unjuma kagi.

Melkizedeknonj Abram kotuegoro.

¹⁷ Abramnonj kaenj Kedorlaomer ano kinj tosaanja iwo soomongo ama laligogiti, ii ununj haamo ama onjoma eleema karo Sodobabaa kinja iinonj Sawe dondoonja (qata monj Kimbabaa dondoonja) kanonj mokoloonj iimambaaajonj keno. ¹⁸ * Kambanj kanonj Melkizedek Saalembabaa kinja iinonj bered ano wain apu menj karo. Iinonj Anutu uutaaj jigo gawonj galenja kolooro. ¹⁹ Kaenj ama Abram kotuegonj munj qaa kokaenj ijoro: “Anutu uuta Siwe namo mokoloonj oronoti, iinonj mono Abram gii kotuegonj gono laligowa. ²⁰ Anutu uutanonj kereuruga goo borononj ama ononoti, mono ii mepeseejonj.” Kaenj ijoro Abramnonj ilawoilaya kuuya mendeeno tuunj ten kolooro iikanongja motomotoonj (10%) menj mamatewooya muro.

²¹ Ii muro Sodobabaa kinjanonj Abram kokaenj ijoro: “Ejembauruna ii nombagato, esuhina ii mono geengaa bunja koloowa.”

²² Kaenj ijoroto, Abramnonj Sodobabaa kinjaajonj kokaenj jero: “Qaana kotiiwaatiwaajonj niinonj borona Ponj Anutu uuta Siwe namo mokoloonj oronoti, iwaanonj baagenj menj waama jojopanj qaa kokaenj jejenj: ²³ Nii goononj iwoi monj ii mende totoonj memanja. Beweso kasagaa kitia me kana esugaa kasia ii kaanjiadeenj mende memanja. Kaenj ambe giinonj kanagenj kokaenj jewabo: ‘Niinonj Abram iwoi mube iinonj eja esuhina qaqabunayawo koloonj laligoja.’ Gii mono kaenj jemambaaajonj amamaanj laligowa. ²⁴ Nii iwoi monj mende toroqenj memanjato, ejaurunanonj naa iwoiga negiti, ii meleema nononjgi sokondaboroja. Kaanqagadeenj eja alauruna Aner, Eskol ano Mamre niwo kagiti, iyonononj mono tawagia soya jejeya mewu.” Kianj.

15

Anutunonj Abrambo soomongo arenj ano.

¹ Kaenj ama Abramabaa jaaya meleeno jaamelenj unja iiro Ponjonj qaa kokaenj jenj asugiro, “Abram, gii toroko mende moba. Niinonj goo reenj koloojenj. Goo tawaga mono somata qatawo koloonj enj ubaa.”

² Qaa kaenj ijoroto, Abramnonj kokaenj jero, “Oo Ponj somatana, nii meraborana qaa laligowego tawa nona iikanonj mono nomaenj ilaanj nonaga? Niinonj komuwe Damaskas eja Eliezir iinonj noo esuhinanaa toya koloowaa.” ³ Kaenj jenj toroqenj kokaenj jero, “Giinonj gbili monj mende nonatiwaajonj gawonj ejana waja noo mirinonj laligoji, iinonj mono noo ilawoilana kuuya bunja qerj aowaa.”

⁴ Kaenj jero Pombaanonj qaa je monj ii iwaanonj kokaenj asugiro moro, “Eja iikanonj esuhinagaa toya mende koloowaato, geengaa seleganongja mera monj koloowaati, iinonj mono goononj ilawoila kuuya bunja qerj aowaa.” ⁵ * Qaa kaenj asugiro Anutunonj Abram wama seleengenj kemenj qaa kokaenj ijoro, “Mono sombinonj uuna uro sengelao weengonj

* 14:18: Hib 7.1-10 * 15:5: Room 4.18; Hib 11.12

onjombaatiwaa so koloowaati een, ii mono saanon weengon onjomba.” Kaen ijon kokaen toroqen jero, “Goo gbiliuruga yonoo janngogianon mono iikawaa so koloowaa.”

⁶ * Kaen jero Abramnon Ponj moma laarin muro momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.

⁷ Ponjon toroqen qaa kokaen ijoro, “Niinon Ponj koloojen. Gii Kaldia balombaa goman qata Uur kanon laligona guambe koi kari. Balon koi gombe bunja qen aowaatiwaaajon ama gii guama koi kawee.”

⁸ Kaen jeroto, Abramnon kokaen ijoro, “Oo Ponj somatana, balon koi kanon noo bunjaga koloowaati, ii mono naa aiwesega iima moma kotomana?”

⁹ Kaen jero Ponjon iwaajon kokaen jero, “Gii mono kema bulmakao embia kowinja yambuya karoon, meme (nonin) embia yambuya karoon ano lama ejia yambuya karoon ano kewo monj ano kewo susu gbilia monj ii menj noononj kawa.”

¹⁰ Kaen jero Abramnon kema ii korebore menj kanj oro ii biiwianon qosoma onjoma leegen leegen ii arengoro kana leelee arenonj egi. * Kaen anoto, koon ii mende qosono. ¹¹ Mende qosoma qamogia lee lee arengon onono koon kawalia yonononj kanj qamo yonoo qagianon kamaan kongito, Abramnon ii konjoma onono kenji.

¹² * Ween jaaya tegon kememambaaajon anoti, kamban iikanon Abrambaa jaayanon kamaan mero gaon binjowo ero. Kaen ero pangamanj ziwiziwiwaa kanjana kanon kanj turunj muro. ¹³ * Turunj muro Ponjon kokaen ijoro, “Qaa honja koi mono geja ama moba: Goo gbiliuruganon mono balongia mesaon kantri monjonj kema wabaga laligon ubuya. Kaen laligon yonoo welenqequeurugia omaya koloogi ii yambu 400:waa so melunjon onjoma laligowuya.

¹⁴ * Kaen laligowuyato, niinon kantri welenqequeurugia omaya koloon laligowuyati, iyonoo qaagia kaanagadeen jen tegon ironja meleembe qagianon ubaa. Kaen uro isama onongj kantri ii mesaon esuhinagia mamaga menj eleema kawuya. ¹⁵⁻¹⁶ Niinon Amor kanageso ii balon kokanon uulanjowo mende onjotaamanja. Wala singisonggoya singisonggoya ama bolidaborogi i ironja tororo meleema onjomanjatiwaa kambananon koloowaati, kamban iikanon mono ii onjotaamanja. Kawaajon goo esauruga yonoo esaurugia koloon laligowuyati, † kamban kanon goo gbiliuruganon mono eleema koi kawuya. (15) Yonononj kaen kawuto, geenjo wala yambugaa kambananon waziinj komuro luaenon manjasauruga yonoononj kena ronj koma gombuya.”

¹⁷ Ponjon kaen jero ween jaayanon tegon kemero pangamanj mero iwoi kokaen kolooro iiro: Monjon mombaa uutanon gere bolananon kokobilibiliawo jen asariro kowa kondunjonjowo pumpungoro. Iwoi iikanon asuginj oro koomuya qoosonja iyonoo batugianon nama kema karo.

¹⁸ * Ponjon oro leelee iikawaa batugianon kema kanj somanja kanon Abrambo soomonggo arenj ama (kaisareyanonj ii menj kotiin) qaa kokaen ijoro, “Niinon balon koi ii goo gbiliuruga ii bunja qen onjomanja. Iikawaa jawoya ii lijiptwaa apu gowoya (Nail) iikanonja kanainj kanj koi uugunj kema apu berenja somata qata Yufreitis iikanonj tegowaa. ¹⁹ Kambanj kokaamba ii kanageso koi kaanja yonoo balon eja: Kin kanageso, Kenas kanageso, Kadmon kanageso, ²⁰ Hit kanageso, Periz kanageso ano Refaim kanageso, ²¹ Amor kanageso, Keinan kanageso, Girgas kanageso ano Jebus kanageso. Yonoononj balon kuuya ii mono menj sokoma laligowu.” Kianj.

16

Haagar ano Ismael

¹ Abrambaa embia Saairanon arunja laligon merabora mende meroto, Saairaiwaa welen embia qata Haagar laligoro. Ii lijipt embaga. ² Iinon laligorotiwaajon Saairanon Abram kokaen ijoro: “Ponjon songo somonjonj nono merabora mende mewetiwaajon gii mono welen embana mena koro ama merabora monj mero noo bunjaga koloona.” Kaen ijoro Abramnon Saairaiwaa qaayaajon uumotoonggo ano. ³ Abramnon Keinan balononj yambu 10 laligoro tegoro kamban kanon Abrambaa embia Saairanon lijiptga welen

* **15:6:** Room 4.3; Gal 3.6; Jei 2.23 * **15:10:** Soomonggo: Kamban kanon soomonggo arenj ama ii sili kaanja kanon menj kotiinjege. Ejanon oro leeya woi iikawaa batugaranon nama mindirinj oroma soomonggo ii doongon galen kono.

* **15:12:** Job 4.13, 14 * **15:13:** Eks 1.1-14; Apo 7.6 * **15:14:** Eks 12.40-41; Apo 7.7 † **15:15-16:** Yambu 430 kamban ii kokaen jen weengogi: Liwainonj laaligo yambuya 137 iikanonjodeen yambu 80 ii lijipt laligoro. Iwaa gematanonj eja koi kaananonj yambugia kokaen lijipt laligogi: Kehat 133, Amram 137, Mooses 80. (Iikawaa gematanonj Moosesonj lijipt mesaon toroqen yambu 40 laligoro.) Ii mindirinj yambu 430 kolooro. Eks 6.16, 18, 29 Dut 34.7

* **15:18:** Apo 7.5

embia Haagar menj loyawo motoonj ewaotiwaajonj muro. ⁴ Kaenj muro menj laligoro koro ano. Koro anjen, kaenj moma galenj embia Saara i kanainj jejewili ama muro.

⁵ Kaenj ama muro Saaraionj Abram kokaenj ijoro: “Uunanonj boliro siimbobolo momakejenj, iikawaa qaayanonj mono goo qaanonj uma ewaa. Niinonj welenj embana goo boronganonj ambe koro ama ii moma iikanondeen kanainj jejewili ama noma laligoja. Kawaajonj Ponjonj mono nii ano gii anaraa batunaranonj qaa gosinj jen tegowa.”

⁶ Kaenj ijoro Abramnonj kokaenj jero: “Welenj embaganonj mono geengaa boronganonj laligojiwaajonj nomaenj mona sokonji, mono iikawaa so ii ama muba.” Kaenj jero Saaraionj Haagar lanj horonj ureenj ama muro mesaonj togonj olonj koma keno.

⁷ Keno Pombaanonj gajoba monjonj balonj qararankonjonanjonj apu jaaya mombaa kosianonj mokolonj muro. Apu jaaya ii Suur gomanonj kekembaa kana goraayanonj eja. ⁸ Iikanonj mokolonj munj kokaenj jero: “Haagar, Saara iwaaw welenj embia, gii mono daenkaya kajanja dakanonj kembaga?”

Kaenj jero kokaenj meleeno:

“Nii galenj embana Saara iwaawanonga asanjonj olonj koma kajanj.”

⁹ Kaenj jero Pombaa gajobanonj Haagar kokaenj jen kotonj muro: “Gii mono mombo Saara iwaawanonj kema welenja qen iwaaw qaa baatanonj laligowa.” ¹⁰ Qaa ii toroqen kokaenj jero moro: “Haagar, nii mono goo gbiliuruga koloonjseiseigia onjombe janggogia mende weenweengoyaa so kaanja laligowuya.”

¹¹ Pombaa gajobanonj mombo toroqen Haagar kokaenj ijoro:

“Gii kokowo koloojana meraga mewaga.

Dologo koi tapekokoro moma saana

ii mono Pombaa gejianonj kemero moja.

Kawaajonj merawaa qata Ismael qaba. ¹² Iinonj eja dongi bao kombo kaanja koloonj (anjaa jaajaa lanj kema kanj) laligowaa. Iinonj borianonj ejemba kuuya getaama onono ejemba kuuya yonjononj ii qotogonj munj laligowuya. Iinonj kouruta kuuya yonjowo kerekere anodeen ama kanawaen qen laligowaa.”

¹³ Kaenj ijoro Haagarnonj kokaenj jero: “Niinonj mono keteda koi monjonj nii niimakeji, ii iijen.” Kawaajonj Ponj iwaajonj qaa jeroti, iwaaw qata kokaenj gama muro: “Gii Ponj nii niimakejanj, ii koloojanj.” Qata kaenj qaro. ¹⁴ Kania kawaajonj ama apu ronj iikawaa qata ii Beer Lahai Roi (Laaligoyawo laligonj niimakejiwaa apu ronja) qagita eja. Apu ronj ii toroqen gomanj woi qagara Kaades ano Bered iyoroo batugaranonj eja.

¹⁵ * Haagarnonj Abrambaa meria mero. Abramnonj iyanjaa meria Haagar meroti, iwaaw qata Ismael qaro. ¹⁶ Abramnonj yambuya 86 kolooro Haagarnonj Ismael mera ii Abrambaanonja mero. Kianj.

17

Soomonggo arembaa aiweseya ii selekotoo.

¹ Abramnonj yambuya 99 kolooro Ponjonj asuginj munj qaa kokaenj ijoro: “Niinonj Anutu ku-usunj kuuyaa Toya koloojenj. Kawaajonj gii mono noo qaana tenj koma pondar nanamemenj dindina otaanj laligowa. ² * Nii soomonggo arenj gii ano nii anaraa batunaranonj ambeti, ii menj kotiin koloonjseisei gombe gbiliuruga yonjoo janggogianonj mono somata totoonj koloowaa.”

³ Kaenj ijoro Abramnonj siminj kuma usugoro Anutunonj iwaajonj qaa kokaenj jero:

⁴ “Moba, niinonj soomonggo arenjna giwo kokaenj anjenj: Giinonj kanatuuru mamaga yonjoo wanjale benjisigiaga koloowaga. Qaa kaenj jen somonggowe ewaa. ⁵ * Goo qaga Abram ii mende toroqen qagi ewaato, giinonj kanatuuru mamaga yonjoo benjisigiaga koloowaatiwaajonj kuunj gonjenj, iikawaajonj ama qaga mono Aabraham qagi ewaa. * ⁶ Niinonj koloonj seisei gombe gbiliuruga ii hononja qaa koloowuya. Yonjononj juma deema kanageso tuunja mamaga koloowuya. Goo gbiliuruga yonjooonja tosanonj kin ponja koloowuya.

⁷ * Niinonj mono soomonggo arenjna ii neena ano gii ano gbiliuruga goo gemaganonj toroqen koloonj ubuti, ananaa batunananonj ambe kotiin tetegoya qaa enj uma ewaa. Niinonj goo Anutuga ano gbiliuruga goo gemaganonj koloonj ubuti, mono iyonjoo Anutugiaga koloonj laligomanja. ⁸ * Gii Keinan balononj wabaga laligojanj, niinonj balonj ii jinonja qaa gii ano goo gbiliuruga onjoo bunaga qen onjombe bunagia tetegoya qaa enj uma ewaa. Kaenj ero niinonj mono onjoo Anutugiaga koloonj laligomanja.”

* **16:11:** Ismael: = Anutunonj gejianonj moja.

* **16:15:** Gal 4.22

* **17:2:** Hib 13.2

* **17:5:** Room 4.17

* **17:15:** Abram: ii manj uuta. Aabraham ii kanatuuru mamaga yonjoo benjisigia.

* **17:7:** Luuk 1.55

* **17:8:** Apo

⁹ Anutunonj Aabrahambaaionj kaen jen toroqen qaa kokaen ijoro: “Kaen laligomanjato, giinonj mono noononj soomongonj arenj^{naa} qaaya ii tenj koma otaanj laligowa. Goo gbiliuruga goo gemaganonj toroqen koloonj ubuti, iyonjononj mono kaanjiadeen ii tenj koma otaanj laligonj ubu. ¹⁰ * Gii ano goo gbiliuruga onjowo soomongonj arenj^{na} ama ii otaawutiwaajonj jejenj, iikawaa aiweseya ii kokaen: Onjoo batugianonj eja kuuya yonjoo selegianonj mono noo aiwesena kotowu. ¹¹ Noo aiwesena mono selegianonj kotowu. Iikanonj soomongonj arenj nii ano onjoo batunananonj ambe eji, iikawaa aiweseyaga enj ubaa.

¹² Kambanj koi kanonja kanainj eja kuuya onjoo batugianonj toroqen koloonj ubuti, iyonjoo selegianonj mono gomanj boria 8 kolooro kanonj noo aiwesena kotonj laligowu. Onjooangiaa gomanj utanonj onjooangiaa ano welenjqequeurugia yonjoo meraurugia koloowuti, ii mono ororonj ama onjoma laligowu. Welenjqeque tosaanja ii waba yonjooononga monenonj sewangia megi yonjoo meragia koloowu. Yonjononj iyangiaa gbiliurugia mende koloowuto, ii kilen noo aiwesena ii mono yonjoo selegianonj kaanjiadeen kotonj laligowu. ¹³ Welenjqeque tosanonj onjooangiaa gomanj utanonj koloogi welenjqeque tosaanja ii monenonj sewangia megi yonjoo meragia koloowu. Noo aiwesena ii mono yonjoo selegianonj kaanjiadeen kotonj laligowu. Noononj soomongonj arenj^{naa} aiweseya selegianonj kotowuti, ii mono soomongonj arenj tetegoya qaa enj ubaatiwaajonj jen kotijienj. ¹⁴ Eja monj morononj noo aiwesena selianonj mende kotogi eenj laligowaati, iinonj mono noo soomongonj arenj^{na} uugunj qetamakeja. Kawaajonj eja kaanja ii mono ejemba tuunj onjoo batugianonjga yakarinj mugj seleenggenj kamaanj laligowaa.”

¹⁵ Anutunonj toroqen Aabraham kokaen ijoro: “Gii embagaa qata Saarai ii mende toroqen qama laligowato, iwaa qata mono Saara (jawinj emba) qama laligowa. † ¹⁶ Niinonj Saara kotuegonj mube iinonj goojonj mera monj mewaa. Niinonj kotuegonj mube iinonj ejemba tuunja tuunja mamaga yonjoo nemunj benjisigiaga koloowaa. Iwaa gbiliuruta yonjooononga tosanonj kanageso tuunj yonjooononj eja ponja ponja koloowuya.”

¹⁷ Ponjonj kaen ijoro Aabrahamnonj ii moma siminj kuma usugonj utanonj kokaen romongonj kawaajonj jomoro, “Eja yambuna 100 kolooro mera mono nomaenj mokoloowenaga? Kaanagadeen Saaranonj yambuya 90 kolooro mono nomaenj mera menaga?”

¹⁸ Aabrahamnonj kaen romongonj walingjonj Anutu kokaen qisinj muro: “Gii saanonj Ismael kuunj muna qaga bosino noo gbiliuruna ii iwaanonga koloowu.”

¹⁹ Kaen qisiro Anutunonj kokaen meleeno, “Embaga Saaranonj mono geengaa mera dindinja mewaa. Ii mero qata Aisak (jomoja) qaba. Niinonj Aisakwo ano iwaa gbiliuruta yonjowo soomongonj arenj^{na} ambe kotiinj tetegoya qaa enj ubaa. ²⁰ Ismael kotuegonj mumambaaionj qisinj nonjani, ii kaanjiadeen saanonj moma goma kotuegonj mumanja. Ilinonj eja ponj 12 iyonjoo nemunj benjisigia koloowaa. Niinonj koloonj seisei mube gbiliuruta yonjoo jangogianonj mono somata totonj koloowaa. Yonjononj seinj kanageso tuunj somata koloowuya.

²¹ Kaen koloowuyato, Saaranonj geengaa meraga Aisak ii yambu eugenjanonj kambanj kokaamba mewaaati, niinonj mono neenaa soomongonj arenj^{na} ii iwo ama menj kotimaanja.”

²² Anutunonj Aabrahambaa qaa kaen amiri tegoro ii mesaonj waama uro.

²³ Weemboria iikanonjadenj Aabrahamnonj Anutuwaanonj qaa tenj koma anj^{aa} meria Ismaelwaa selianonj Anutuwa^{aa} aiweseya koto^{ro}. Kaanagadeen welenjqequeuruta anj^{aa} miri utanonj koloogi tosaanja monenonj sewangia mero laligogiti, eja kuuya ii iwaa miri utanonj ragiti, ii mono kuuya kaanjiadeenj ama onjono. ²⁴ Aabrahamnonj yambuya 99 kolooro selianonj aiwese ii kotogi. ²⁵ Meria Ismael ii yambuya 13 kolooro selianonj ii kotogi. ²⁶ Aabraham ano meria Ismael yoroo selegaranonj aiwese ii somanja motoongonj iikanondeenj kotogi. ²⁷ Eja kuuya Aabrahambaa miri utanonj ragiti, tosanonj iyanj^{aa} miri utanonj koloogi tosaanja ii waba yonjooononga sewangia mero laligogiti, kuuya iyonjoo selegianonj aiwese ii kaanjiadeenj kotogi. Kianj.

18

Saara mera mewaatiwaa qaaya Anutunonj jero.

¹ Aabrahamnonj Mamre gomanonj jujuu gere somasomata iyonjoo batugianonj laligoro Ponjonj asuginj muro. Weemboria monj iikanonj ween jeta kotakota qero Aabrahamnonj opo sel kuunj^{aa} qaayanonj raro. ² Rama ataama uunj iiro eja karoontanonj bataagenj nangi. Nangj injiima opo sel kuunj qaayanonga alanzanj waama joujolongia jenj uruamambaaionj sararagonj bobogarinj keno. Kema waegia menj siminj kuma namononj usugonj kemero.

* **17:10:** Apo 7:8; Room 4.11 † **17:15:** Saarai: Qata kokaembaajonj utegoro: Ilinonj ejemba tuunja tuunja mamaga ano kinj ponj tosaanja yonjoo nemunj benjisigiaga koloowaa.

³ Kemeñj kokaen jero: “Oo poñjura, niinon onjo welenqeqegia koloon onjo jaagianon kaleñ morian mokoloñ laligoñj een, onjo mono nii mende nuugun kembu.” ⁴ Nii onjo welenqeqegia koloon saanon apu mon meñ kan onjombe kanagia songbama gere kokawaa umuganon rama haamo mewu. ⁵ Nii saanon nene melaa mon meñ kan onjombe newuya. Iikanon meñ kotiñ ononogo saanon kana mombo toroqen kembuya. Niinon koi kaandiaga laligowe onjo nii goda qen noma kajutiwaajon saanon welen qen onjomañ.” Kaen jero meleema kokaen jegi: “Dangisen, jeñariwaa so kaen saanon ambona.”

⁶ Kaen jegi Aabrahamnon uulanawo bobogarin sel kuun uutanon kema uma Saara kokaen ijoro: “Gii mono uulanawo flaua awaa totoon gomba (sapalan) karoombaa so meñ meleema yonjoon bered oowa.” ⁷ Kaen jeni uulanawo bulmakao tuunon kema bulmakao donja busuya loota meweenon welenqeqeya mon muro kanaiñ uulanawo qen kojongon ooro. ⁸ Ii ooro tegoro ii, kele kosiga ano aju apuya tosia meñ kema eja ragiti, iyonjo bagianon ano. Bagianon ano neñ ragi iyanja kamban kanon kosogianon gere kanianon galengia nano.

⁹ Nano kokaen qisij mug: “Embaga Saara ii dakanon?” Qisij mug jero: “Ii opo sel kuun uutanon endu raja.”

¹⁰ * Kaen jero eja yonjoononga monon kokaen ijoro: “Yambu motoongowaa so tegoro niinon onjonon eleema koi kawee embaga Saaranon mono meriawo koloon laligowaa.” Kaen ijoroto, Saaranon opo sel kuumbaa qaa ootayanon loyaa gematanon nama qaa ii geñjanon kemero moro. ¹¹ Aabraham ano Saara yoronon ejemba wañja koloori yambugaraa jangoyanon somata kolooro laligori. Saaranon koimbaa aima laligoroti, iikawaa kambanjonon mono uugudabororo. ¹² * Kawaajon Saaranon ii moma uutanon kokaen romongon jomoro: “Niinon mono emba wañja soosooliya koloowe lona eja poñnanon kaanjadeen eja wañja kolooro iwo ewotatiwaa naanjanon mombo asugin nonaga me qaago?”

¹³ Kaen romongoro Poñnon Aabraham qisij mun kokaen ijoro: “Saaranon naambaajon jomoma kokaen romongoj: ‘Nii emba wañja totoon koloon onjanon merabora mewenaga me?’” ¹⁴ * Poñnon iwoi mombaajon mende totoon osinjeja. Kawaajon jeñeni, ‘Yambu motoongowaa so tegoro niinon onjanon eleema koi kawee Saaranon mono meriawo koloon laligowaa.’”

¹⁵ Saaranon keeta moma ii qaloween kokaen ijoro: “Nii mende jomojen.”

Kaen jeroto, Poñnon kokaen ijoro: “Qaago, gii mono onjanon jomojana.” Kaen.

Aabrahamnon Sodom taombaajon qama kooliro.

¹⁶ Kaen jero eja karon yonjonon waama oromesaon Sodom taanon baagen eleema kembombaajon angi. Aabrahamnon kaanjadeen ii onjoombaajon yonowo motoon kengi. ¹⁷ Poñnon iyanjaajon kokaen jero: “Nii iwoi amambaajon mojen, qaa ii alana Aabrahambaa jaanon saanon mende mesangomana. ¹⁸ Kokaembaajon ii mesangomambaajon amamaajen: Aabrahamnon noo alana qaita mon. kolooja. Iinon koloon seisei kondooro kanageso somata ku-usunguiawo koloon laligowuya. Noo kotumotuenanon mono iwaajon ama namowaa kanageso tuunja kuuya yonjo bagianon uro oyanyoyan mokoloowuya. ¹⁹ Niinon ii kokaembaajon meweenon muwe: Iinon merabauruta ano gbiliuruta iwa gematanon koloon laligon ubuti, ii mono Pombaanon kana inisaama nanamemen dindina sokomakeji, ii otaawutiwaajon jen koton onoma laligowaa. Kaen laligoro qaaya ten koma otaan laligowuti een, Poñ niinon Aabrahambaajon iwoi asugiwaatiwaajon jen somongoweti, iikanon mono kuuya honawo koloonkebaa.”

²⁰ Poñnon anodeen kaen jen toroqen Aabraham kokaen ijoro: “Sodom ano Gomora yonjonon singisongo lombotawa binawo ama laligogi kakasililil somata uuta asugiro mamaganon iikawaajon qama saamakeju. Kawaajon yonjo singisonggogaa qaayanon mono somariñ uuta totoon kolooja. ²¹ Kawaajon nii mono yonjoonon kemeñ kaniagia iimañ. Kakasililil angitiwaajon ama mamaganon noo jaananon qama saama laligogiti, ii kuuya onjanon angi me qaago, niinon ii gosin momambaajon mojen.”

²² Kaen jero eja woiyanon eleema Sodom baagen kenito, Aabrahamnon toroqen Pombaa jaasewanjonon nano. ²³ Nama Pombaa kosianon kema kokaen qisij muro: “Gii ejemba solanja ano ejemba angonjoragiawo ii motoon tiwilañ onjomambaajon jeñan me?” ²⁴ Taon iikanon ejemba solanja 50 laligojuti een, gii ii onjanon meñ kileñ onjomambaajon jeñan me? Taon ii yonjoonon ama injiima koboonaga me qaago? ²⁵ Gii mono kaen amambaajon amamaanaga. Ii yamagen! (qaago totoon!) Giinon ejemba solanja ii ejemba angonjoragiawo yonowo motoon mindirij unjuna mende sokombabo. Iyonowo motoon

komuwubo. Giinon namo ejemba kuuya nonoo qaanana jen tegonkejanj, iikawaajon mono geengaa kanaga dindina otaana sokombaa.”

²⁶ Aabrahamnon kaen ijoro Ponjon meleema kokaen jero: “Niinon Sodom taonon ejemba solanja 50 mokoloon onomanjati een, iyonjoonj ama taon kuuya ii saanon injiima koboomanja.”

²⁷ Kaen jero Aabrahamnon mombo kokaen ijoro: “Pon, nii kikisi sububunj omaya kaanja koloojento, kilen qaa kotiga Ponja goonon kuun jejen. Ii mende sokonjato, ii kilen moma nomba. ²⁸ Taon iikanon ejemba solanja 50 qaagoto, 45 laligowuyagati een, giinon ejemba 5 yonjoonj ama taon kuuya ii kilen tiwilaan onombaga me qaago?” Kaen ijoro Ponjon kokaen jero: “Niinon ejemba solanja 45 iikanon mokoloon onomanjati een, taon ii mono mende menj kileemanja.”

²⁹ Aabrahamnon dunanon mombo qaa kokaen ijoro: “Ejemba solanja 40 taon iikanon mokoloon onombagati een, mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno: “Ejemba 40 yonjoonj ama taon ii mende menj kileemanja.”

³⁰ Kaen ijoro jero: “Oo Pon, uuga waababoto, niinon mombo qaa gijomambaaon mojen. Ejemba solanja 30 taon iikanon mokoloon onombagi een, mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno: “Ejemba solanja 30 taon iikanon mokoloon onomanjati een, niinon mono taon ii mende menj kileemanja.”

³¹ Aabrahamnon toroqen kokaen ijoro: “Pon, nii qaa kotiga Ponjaajon kuun jejen. Ii mende sokonjato, ii kilen moma nomba. Ejemba solanja 20 ii taon kanon mokoloon onombagi een, gii mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno, “Ejemba 20 iyonjoonj ama taon ii mende menj kileemanja.”

³² Kaen jero Aabrahamnon mombo kokaen qisiro: “Oo Pon uuga waababoto, niinon mombo somanja motoonggo koi qaa gijomambaaon mojen. Ejemba solanja 10 iikanon mokoloon onombagi een, mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno, “Ejemba 10 iyonjoonj ama taon ii mende menj kileemanja.” ³³ Kaen amin mori tegoro Ponjon Abraham mesaon keno iinon mombo eleema mirianonj karo. Kianj.

19

Sodom ano Gomora yonoo angonjora laaligogia

¹ Siwe gajoba woi ii Aabraham mesaon kema mare kolooro Sodom keuri. Keuri Lootnon taombaa kiropon naguyanor raro. Rama iriima waama joujolongara jen uruamambaaon kema namonon siminj kuma usugon kemero. ² Kemenj kokaen jero: “Oo eja ponwoina, oro saanon welenqeqegara noo mirinon kan kanagara songbambe niwo motoonj ewonja. Eja waama saanon umugawodeen kana toroqen kembao.” Kaen jeroto, yorononj kokaen ijori: “Qaago, noro saanon qenjaaro sombenj monjonj kema ewota.”

³ Kaen ijorito, Lootnonj kotiinj kaparanj koma uruama anaa mirianonj kema ugi. Uma welenqeqeuruta jen kotonj onono bered yiistya qaa oog. Kaanagadeen nembanene naanawo meagonj onj oronji neri.

⁴ Ii nenj gaon ewowaa ani iikanondeen Sodom ejembanon kan miri ii liligogi. Sodom taombaa bakaya kuuya iikanonja ejemba waja ano sagbili ii donon donon ambembo horonj koug. ⁵ * Kouma Lootwaaonj kokaen qagi: “Eja woi mare goononj kajaoti, ii daengen? Eja nono yorowo serowilinj ambombaaon mojon. Kawaaonj mono ii uruama nonoononj kamaawu.”

⁶ Kaen qagi Lootnonj nagu metama yonjoononj kemenj gematanonj nagu kono. ⁷ Nagu koma kokaen injoro: “Alauruna, kaen qaago. Sili kilega ii mono mende ambu. ⁸ Mobu. Noo borawoina woi saran laligon kamban monjonj ejawo mende eri. Ii saanon onjoonj uruama kamaawe naa iwoiga ambombaaon mojuti, ii saanon siingia metogowu. Kaento, noo miri waarenanonj eja woi urualeema sopa somonjonj oronji, iiga mono iwoi kilega monj mende totoonj ama orombu.”

⁹ Kaen injoroto, yonjononj kokaen meleema tereema qagi: “Mono togowa. Giinon koi kan wabaya laligon geengaaonj moroga jen mona uro nonoga pondan jen koton nonomambaaon mojan? Yorononj mende kamaawaoti een, mono geenggo nonoononj kana kakasililinj tokoronkota ama gombonja.” Kaen jen Loot utangi gemagama keno uma miri naguya qosombombaaonj ama nanji.

¹⁰ Kaen ama nanjgito, eja woi yorononj borogara boraama Loot horonj giliri miri uutanonj uro nagu koni. ¹¹ * Nagu koma nama eja somata melaa miri naguyanorj seleengenj nangiti, ii qaagaranonj jeri jaagia gooro jibujabu qen nagu mokoloowombaaonj koromojoronj ama mongama amamaagi. Kianj.

* 19:5: Ponj 19.22-24

* 19:11: 2 Kinj 6.18

Lootnoŋ Sodom gomaŋ mesaoro.

¹² Eja woi yorononj Loot kokaen ijori: “Gii merauruga, qegaborauruga ano tinitosauruga tosaana kuuya taonj kokanoŋ laligojuti, ii mono unuana taonj koi mesaonj kembu. ¹³ Nono taonj koi menj kileenj kondemondeembonja. Kanageso koi yonoo kakasililimbaaonj mamaganonj Pombaa jaanonj hononja qaa gama saama laligogi. Kawaajonj iinonj wasinj norono gomaŋ koi menj kileenj kondemondeembojonj koi kajo.”

¹⁴ Kaen ijori moma Lootnoŋ kema qega buŋawoitaa borawoitaa orombaotiwaajonj jero laligoriti, ii kokaen irijoro: “Oro mono alanzaŋ waari gomaŋ koi mesaonj kembonja. Poŋnoŋ taonj koi tiwilaan kondemondeemambaajonj anja.” Kaen irijoro yorononj qaa ii mori gonjgeegee tani kolooro.

¹⁵ Gomaŋ wenjeran suluro Siwe gajoba woi yorononj Loot horonj kuunj munj kokaen jeri: “Anutunonj Sodom yonoo singisonjgogiaa ironja meleema taonjgia kondemondeembaa. Giinonj yonowo motoonj tiwilaawabotiwaajonj mono uulanjawo waama embaga ano borawoiŋa giwo rajaoti, ii unuama taonj koi mesaowu.”

¹⁶ * Kaen jeri Lootnoŋ toroqen ezelobezelo ano eja woi yorononj Lootwaa boria qelanjinj menj embia ano borawoitaa yonoo borogia kaanjadeenj qelanjinj menj unuama taonj seleenggenj kenji. Poŋnoŋ kaen kiankomun onono. ¹⁷ Taonj seleenggenj kenji eja woi iyorononjga monjonj qaa kokaen jero: “Laaligogia anjonj kombutiwaajonj onjo mono uulanjawo misinjonj kemaliwu. Gemagianonj mende eleema uunj dindinjagadeenj kema balonj korianonj endu kuma kanonj kaanagadeenj doronj mende ambu. Tiwilaawubotiwaajonj mono baananonj eu uma misinjonj kemaliwu.”

¹⁸ Kaen jeroto, Lootnoŋ kokaen jero mori: “Oo Poŋna, gii mono kaen ambombaajonj mende jewa. ¹⁹ Gii wanj taraana somonjonj kiankoomu somata qendeena goo jaanonj onjonj kalen morianj mokoloonj welenjgeqega koloojento, moba, niinonj baananonj eu misinjonj kemalimambaajonj amamaamaja. Kondemondeenj koinonj noo qananonj uro komumambotiwaaw toroko mojenj. ²⁰ Moba, taonj melaa monj endu ero iijani, iikanonj koriga qaagoto, saanonj kembonjatiwaaw so kolooja. Kawaajonj saanonj jena iikanonj misinjonj kemalinj qeangonj laligowonja. Gomaŋ melaada ii iina kosere ero iikanonj saanonj kema wanj taraanana somonjgowonja.”

²¹ Kaen jero moma monjonj kokaen meleeno: “Ii awaa! Qaa jejani, iikawaajonj kaanagadeenj saanonj wambelaan gomaŋa. Taonj melaa iikawaajonj jejani, ii mende menj kileemanja. ²² Ii mende menj kileemanjato, onjo mono uulanjawo iikanonj misinjonj kemaliwu. Iikanonj mende keugi kamban batuya kokaamba niinonj iwoi monj amambaajonj amamaamaja. Onjo wala iikanonj keugi iikawaa gematanonj saanonj jenj kotowe kondemondeenj asugiwaaw.” Lootnoŋ taombaajonj ‘melaada’ jerotiwaajonj ama taonj iikawaa qata ii Zoar (melaada) qagita eja.

Poŋnoŋ Sodom ano Gomora kondemondeeno.

²³ Ween kouro Lootnoŋ Zoar taanonj keuro. ²⁴ * Keuro Poŋnoŋ jero sombinonja salfa jamo geriawononj ii konj kaanja Sodom ano Gomora yonoo qagianonj kamaanj turun onono. ²⁵ Turun onjoma kanonj taonj woi ii ano gomaŋ koria kuuya kosogaranonj eji, ejemba kuuya iikanonj laligogiti ano gere kasa iwoi tongonja balonj iikanonj eroti, ii menj kileenj onjondabororo. ²⁶ * Lootwaa embianonj loya otaanj kema mombo eleema gematanonj uunj iikanondeenj letoma sii jamo koloonj tando kaanja nano.

²⁷ Aabrahamonj umugawodeenj waama wala Pombaa jaasewanjonj nama qaa aminj moriti, iikanonj keno. ²⁸ Iikanonj kema nama Sodom, Gomora ano gomaŋ koria somata kuuya kaambaagenj uuro keno balonj iikanonj kaaso injana somatanonj kululuunj waaro iiro. Ii gere somata jenj kaaso somata waamakeji, iikawaa so kolooro. ²⁹ Anutunonj balonj koria iikawaa taonja taonja menj kileenj kondemondeenoti, kamban iikanonj Aabraham romonjonj muro. Beeta Lootnoŋ taonj iikanonj laligoro ii meleeno kemebombaajonj angj Anutunonj kamban iikanonjadeenj jenj kotooro Loot kondemondeenj iikawaa uutanonjga wama kagi. Kianj.

Moab ano Amon kanageso yonoo kanagia

³⁰ Lootnoŋ Zoar taanonj laligomambaa toroko moro. Kawaajonj borawoitaa uruama Zoar mesaonj balonj baanjawo kanonj kema raji. Borawoitaa woi yorowo kobaa uutanonj enj waama laligogi. ³¹ Iikanonj laligonj borata somatanonj kamban monjonj kogaaonj kokaen jero: “Anaraa manjananonj eja wana kolooja. Ejembanonj gomaŋ so agiminj aonj merabora mokoloonj onjmakejuto, balonj kokanoŋ eja monj norombaotiwaajonj mende

* 19:16: 2 Piito 2.7

* 19:24: Mat 10:15; 11:23-24; Luuk 10:12; 17:29; 2 Piito 2:6; Juud 7

* 19:26: Luuk 17:32

laligoja. ³² Kawaajon saanon kana manjara wain apu muri nen uuta enkalolon kolooro iwo en koro ama gbili mokoloori kanagesonananon toroqen laligowuya.”

³³ Kaen jen gomantiija iikanonjadeen mangara wain apu muri nero. Nen uuta enkalolon kolooro datanon kema iwo ero. Naa kambanon kooronanon karoti ano naa kambanon waaroti, ii manjanon mende moro.

³⁴ Enj waama borata somatanon koga kokaen ijoro: “Niinon woran gomantiija manjawo ejerja. Sanaanon kete gomantiija kaanagadeen wain apu mombo muri nen uuta enkalolon kolooro giinon mono kema iwo ewao. Kaen enj manjaraanonja koro ama gbili mokoloori kanagesonananon toroqen laligowuya.”

³⁵ Kaen jen gomantiija iikanon kaanagadeen mangara wain apu muri nero. Nen uuta enkalolon kolooro koganon kema iwo ero. Naa kambanon kooronanon karoti ano naa kambanon waaroti, ii manjanon mende moro.

³⁶ Kaen anitiwaajon motoongara mangaraa koro ani. ³⁷ Borata somatanon mera ejaga men qata Moab (manjaanonja) qaro. Moab iwaa gbiliurutanon koloon seisei ama kougi kamban kokaamba kaanagadeen qagia Moab kanageso qamakejon. ³⁸ Borata gosoganon kaanjadeen mera ejaga men qata Ben Ami (kanagesonaa meria) qaro. Eja iikawaa gbiliurutanon koloon seisei ama kougi kamban kokaamba kaanagadeen qagia Amon kanageso qamakejon. Kianj.

20

Abraham ano Abimelek.

¹ Aabrahamnon Mamre goman mesaon toroqen Saut waagen distrik qata Negew kanon kema goman qagara Kaades ano Sur iyoroo batugaranon laligoro. Kawaa gematanon toroqen taon qata Gerar kanon kema tawagadeen laligoro. ² * Kanon laligon ejemba ii kokaen injijoro mogi: “Saara ii naanaga.” Kaen injijoro Gerarwaa kinja Abimelek iinon qaa ano keno Saara wama jinjaron mirianon kagi.

³ Kaen angito, Anutunon gomantiija monjon Abimelekwaanon kan gaanon kokaen ijoro: “Emba buja qen aojari, ii eja mombaa embiaga. Kawaajon giu mono iwaajon ama koomuwaa buja qaa koloowaga.”

⁴ Kaen ijoroto, kin Abimeleknon Saara mende merotiwaajon ama kokaen jero: “Pon, nii singisongowaa qaana qaa. Kawaajon giinon nii ano kanagesouruna nono een tooton tiwilaan nonombabo. ⁵ Aabrahamnon mono anjo kokaen nijoro: ‘Emba ii naanaga.’ Embanon kaanagadeen kokaen nijoro: ‘Aabraham ii naanaga.’ Kawaajon uunanon gbingbaon mende ero emba ii jewe karo boronanon kaamaa mon mende anjerja.”

⁶ Kaen jero Anutunon gaanon kitia kokaen ijoro: “Qaa jejani, ii onjanon. Goo uuganon gbingbaon mon mende ero goonon karoti, ii mojen. Kawaajon giinon emba ii oosirin noo jaananon singisongoo ambabotiwaajon sopa somonjon goma laligowe. ⁷ Kawaajon emba ii mono mombo meleema loya muba. Eja ii gejatootoo ejaga. Ii saanon goojon qama kooliro mende komuwaga. Ii mombo mende mubagi een, qaa koi mono onjanon moba: Gii ano tinitosauruga onjo mono kuuya komuwuya.”

⁸ Qaa kaen ijoro kinjon moma umugawodeen waama pon jawinjuruta kuuya onjoono ajoroogi Ponjon qaa kuuya jeroti, ii injijoro moma aarun lalanjanin toroko mamaga mogi. ⁹ Kaen moma kin Abimeleknon Aabrahambaaon qaa ano uro kokaen jen qisin muro: “Gii mono naa terega ama nonona? Niinon naa bologa mon ama gombe giinon kondoon singisongowaa qaa lombotanon mono nii ano kanagesona noo sopa toton uutanon laligojuti, nonoo qanananon umambaaon anja? Giinon iwoi mende aanja so ii songo waleema ama nona. ¹⁰ Giinon mono kania naambaaon sili ii anjan?” Kin Abimeleknon Aabraham kaen qisin muro.

¹¹ Qisin muro kokaen meleeno: “Niinon qaa ii kokaen romonjon jewe: ‘Balon kokawaa kanageso onjonon Anutuwa jeta uuguwubotiwaajon toroko mende mobuyaga. Kawaajon nii embanaanon ama nugi komumambo.’ ¹² Iinon onjanon naanaga, manjaa borata kolooja. Nemunaa borata mende koloojiwaajon ii embana mewe. ¹³ Anutunon manjaanon miri mesaon monjon kemanjiwaajon nijoroti, niinon kamban iikanon Saara kokaen ijowe: ‘Anara daen daen kemboti, iikanon noojon naanaga jewa. Kaen ama iikanon nii uujopa qendeema noma laligowa.’”

¹⁴ Kaen ijoro moma Abimeleknon Aabrahambaa embia Saara meleema muro. Kaanjadeen lama bulmakao ano welenqege ejemba ii kaanjadeen muro. ¹⁵ Mun qaa kokaen jero: “Moba. Noonon balon koi wosoganon eji, iikanon mono geengaa naangaa so laligowa.” ¹⁶ Kaen jen Saara kokaen ijoro: “Moba. Niinon monen silwa jamo 1000:baa so naanja mube kanon tawaga kolooja. Tawa kanon kaniaga qendeeno ejemba kuuya

* 20:2: Jen 12.13; 26.7

giwo laligojuti, iyonononj ii iima kokaen jej moma yagowu, ‘Singisonggowaa qaaya ii Saarawaanonj mende eja.’” Kaen jero.

¹⁷⁻¹⁸ Aabrahambaa embia Saarawaajonj ama Ponjonj emba kuuya kinj Abimelekwaaw miri uutanonj laligogiti, iyonoononj mera memewaa kania somongoro. Kawaajonj Aabrahamnonj Anutuwaajonj qama kooliro Abimelek menj qeangoro. Kaanagadeenj embia ano welenqege embauruta menj qeangonj onono mombo meraboragiawo koloogi. Kianj.

21

Aisak kolooro.

¹ Ponjonj Saara kalen morianj mumambaa qaaya jej somongoro eroti, iikawaa so ii galenj koma muro laligoro. Qaa jeroti, iikawaa so ii kokaenj ama muro: ² * Saaranonj koro ano Aabrahamnonj eja wanja kolooro kilenj iwaa meria ejaga mero. Anutunonj mera koloowaatiwaa qaaya walawala jej somongorotiwaa so ii mono kambanj iikanonjadeenj kolooro. ³ Saaranonj Aabrahambaa meria mero qata Aisak (jomoja) qaro. ⁴ * Qaro Aisaknonj weenja 8 kolooro kambanj kanonj Anutuwaaw aiweseya selianonj kotoro. Anutunonj qaa jej kotoro erotiwaaw so ii kotoro. ⁵ Aabrahamnonj yambuya 100 kolooro meria Aisak kolooro. ⁶ Kolooro Saaranonj qaa kokaenj jero: “Anutunonj jomo mokoloonj nono. Kawaajonj daen yonononj noo sunduna mobuyati, iyonononj mono niima jomowuya.” ⁷ Kaen jej torogonj kokaenj jero: “Saaranonj mera galenkonjkonjaga koloowaati, morononj qaa ii walawala moma Aabrahambaaajonj jenaga? Kaen qaagoto, kambanj kokaamba iinonj eja wanja kolooro niinonj kilenj iwaa meria mejen.” Kianj. ⁸ Aisaknonj somariinj aju mesaoro weemboria iikanonjadeenj Aabrahamnonj nene lombanj somata ano.

Saaranonj Haagar ano Ismael konjoma orono.

⁹ Iijipt emba Haagarnonj Aabrahambaa meria Ismael meroti, iinonj kambanj monjonj koga Aisak mepaegonj gonjeegee ama muro Saaranonj ii iiro.

¹⁰ * Kaen iima Aabraham kokaenj ijoro: “Welenj embawaa merianonj mono noo merana Aisakwo goononj ilawoila ii mende mendeema bunja qen aowaota. Welenj emba ii ano meria ii mono konjona kembao.” ¹¹ Saaranonj qaa ii jeroti, iikanonj Aabrahambaa uuta qero Ismael ii meria koloorotiwaaajonj ama uukamakamaa moro uuta kaambogawo kolooro.

¹² * Kaen kolooro Anutunonj ii qaa kokaenj ijoro: “Meraga ano welenj embaga Haagar yorojonj mono uugoojonj somata mende moba. Aisakwaa gbiliuruta yononondeenj mono goo qabunaga bosima laligowuya. Kawaajonj Saaranonj qaa gijoji, ii kuuya mono moma tenj komba. ¹³ Welenj embagaa merianonj goo gbiliga koloojiwaaajonj niinonj ii kaanjadeenj koloonj seisei mube gbiliurutanonj kanageso somata koloowuya.”

¹⁴ Kaen jero moma Aabrahamnonj enj gomaamba totonjononj waama nene tosia menj apu jua lama selianonj memeta kanonj apu kosonj kanj Haagarwaa sawinjononj ama meriawo wasinj orono mesaonj keni. Kema Beerseba balonj qararankonjkonjonj keuma liligonj laligori. ¹⁵ Laligori lama selianonj apu menj kenoti, iikanonj qaono meria ii bambanj mombaa baatanonj ano ero. ¹⁶ Ano ero nama kokaenj romongoro: “Merananonj jaana qaganonj komuwaati, ii iimambaaajonj amamaanj doomorona mojen.” Kaen romongonj mou motogi kenjiwaa so sigensigenj kema rama silama saaro.

¹⁷ Mera saaroti, ii Anutunonj moro gajobayanonj siwenongga Haagarwaaajonj qama kokaenj jero: “Haagar, gii naa lombowaa uutanonj laligojanj? Keega mono mende moba. Meranonj endu enj saaji, Anutunonj saaya ii moja. ¹⁸ Mono waama meraga balonongga kobibiina waaro borianonj menj migigiinj muba. Niinonj ii kanagenj koloonjseisei mube gbiliurutanonj seinj kanageso somata qabunagiawo koloowuya.” ¹⁹ Siwe gajobanonj kaen jero Anutunonj jaaya metooro uunj apu roja monj iiro. Ii iima lama selia menj kema kanonj apu kosonj kanj meria muro nero. ²⁰ Anutunonj Ismaelwo nano somariinj balonj qararankonjkonjonj laligonj idonj nene ejaga kolooro. ²¹ Balonj gbangbarasia qata Paran kanonj laligoro nemunjonj Iijipt kantrinongga emba monj menj embiiga muro. Kianj.

Aabraham ano Abimelek yorononj uusoomonggo ani.

²² * Kambanj kanonj Abimelek ano iwaa manjagege tuunja kawali galenja qata Fikol yorononj Aabrahambaaajonj kokaenj jeri: “Giinonj ilawoila kuuya ama menkejani, Anutunonj mono iikanonj giwo namakeja. ²³ Kawaajonj giinonj mono kete kokaamba Anutuwaaw jaanonj ojopan qaa kokaenj jengo jej kotiiwa: ‘Niinonj gii, merauruga ano gbiliuruga onjowo sojnakale monj mende ama laligomanja.’ Kaen jej kotiinj niinonj kiankomunj goma

* **21:2:** Hib 11.11 * **21:4:** Jen 17.12; Apo 7.8 * **21:10:** Gal 4.29-30 * **21:12:** Room 9.7; Hib 11.18 * **21:22:** Jen 26.26

laligoweti, iikawaa so giinonj mono kaanjadeen balonj koi ano nii kiankoomu noroma laligowa. Gii gomanj kokanonj wabaga koloon laligojan.”

²⁴ Kaen jeri Aabrahamnonj kokaen jero: “Niinonj jojopanj qaa ii saanonj jenggo jen kotiimanja.”

²⁵ Kaen jeroto, Abimelek waa welenqeqeurutanonj apu ronj monj iyangiaajonj anggon kongiti, Aabrahamnonj iikawaajonj Abimelek jen muro. ²⁶ Jen muroto, Abimeleknonj kokaen meleema jero: “Morononj sili ii anoti, ii niinonj mende mojen. Geenggo iikawaa qaaya monj wala mende jena moma laligonj keteda koi qaa ii mojen.”

²⁷ Kaen meleema jero Aabrahamnonj kema lama ano bulmakao menj kanj Abimelek muro kambanj iikanondeen batugaranonj soomonggo ani. ²⁸ Iikaenj ama Aabrahamnonj lama tuungianonggaga lama embia melaa 7 metogonj mendeema onono yangiodeen nanji.

²⁹ Kaen nanji Abimeleknonj Aabraham kokaen qisinj muro: “Lama embia melaa 7 gosinj endu ama onona yangiodeen nanjuti, ii kania naambaajonja?”

³⁰ Qisinj muro kokaen meleeno: “Niinonj apu ronja koi osoweti waa qaaya jeweti, ii moma laarijanj i eenj, lama melaa 7 koi mono noo boronanongga bunja qenj aona noo qaanaa dangunuya kolowaa.” ³¹ Kaen meleema eja woi ii balonj kanonj nama jojopanj qaagara jenggo jen somongonj aori. Kawaaajonj gomanj iikawaa qata Beerseba qamakeju.*

³² Beerseba gomanonj soomonggo kaen ani tegoro Abimelek ano iwaa manjaqeqe tuunja kawali galenja Fikol yorononj waama eleema Filistin yonoo balononj keni. ³³ Keni Aabrahamnonj beren gere monj Beerseba gomanj iikanonj komoma Ponj Anutu benj kombombanja iwaa qata qama kooliro. ³⁴ Qama koolinj nama Filistin yonoo balononj kambanj koriga wabaga koloonj laligoro. Kianj.

22

Anutunonj Aabraham angotete menj muro.

¹ * Iwoi ii kolooro kambanj tosia tegoro Anutunonj Aabraham angotete menj muro. Qata “Aabraham!” qaro iinonj “Nii koi nanjen,” jen meleeno.

² * Kaen meleeno kokaen ijoro: “Motoonj mera soroga Aisak uuganonj jopagonj munkejani, ii mono wama Mooria balononj kema baanja monj qendeema gomanjati, iikanonj uma ii noo siimolonj oowa.”

³ Kaen ijoro Aabrahamnonj enj gomaamba totoonjanonj waama dongi qaganonj dun raraya meagonj welenqeqeya woi ano meria Aisak unuano. Siimolombaa geria soyanonj kondaboronj boranjonj ama unuama Anutunonj balonj ijiroto, iikanonj keno. ⁴ Kema laligonj weemboria karoona kanonj jaayanonj uunj waama balonj ii iiro koriganonj ero. ⁵ Ii iima welenqeqewoita ii kokaen irijoro: “Oro dongiwo koi rari nii ano mera norononj endu kema Anutu waeya menj mepeseenj mombo eleema oorononj kawota.”

⁶ Aabrahamnonj kaen irijonj siimolonj onjoombaa gere boranjawo menj meria Aisak waa sawinjanonj ano uro anjo gere jo ano soo mero. Kaen mero motoonggara keni. ⁷ Kaen kema Aisaknonj doronj ama manja Aabraham kokaen ijoro: “Ama!” Kaen ijoro kokaen meleeno: “Wae, merana naama?” Kaen meleeno kokaen qisiro: “Gere jeta ano gere ii koi menj kajoto, siimolonj onjoombaa lamaya ii dakanonj?”

⁸ Kaen qisiro manjanonj kokaen meleeno: “Merana, Anutu anjo mono siimolonj onjoombaa lamaya monj mokoloonj norombaa.” Kaen meleeno torogonj motoonggara keni.

⁹ * Kema Anutunonj balonj jeroti, iikanonj keuma nama siimolonj onjoombaa alataya monj menj gere iikawaa qaganonj ama arengoro. Arengonj meria Aisak somongonj alatanonj gere qaganonj ano. ¹⁰ Ama meria uumambaajonj boria boraama soo kopijanona horomambaajonj ano. ¹¹ Soo horomambaajonj ano iikanondeenj Pombaa gajobanonj Siwenonja Aabrahambaajonj kokaen qaro: “Aabraham, Aabraham!” Kaen qaro “Nii koi nanjen,” jen meleeno.

¹² Kaen meleeno kokaen ijoro: “Boroga mono merawaa qaganonj mende amba. Iwaa qaganonj iwoi monj mende amba. Giinonj meraga motoonggo soro ii noojonj mende anggonj konjanjawaajonj kanaga kete kokaen moma yagojen: Gii Anutu waa qaa jeta uuguwabotiwaajonj keega momakejanj.”

¹³ Kaen ijoro iikanondeenj ataama uunj iiro lama ejia monj ilianonj gere bambanjawononj giliro kemero nano. Ii iima kema menj kanj meriaa kitianonj lama iikanonj siimolonj ooro.

¹⁴ Kawaaajonj Aabrahamnonj balonj iikawaa qata ii ‘Ponjonj mokoloonj norombaa,’ jen qaro. Kambanj kokaamba kaanjadeen qaa kokaen qamakeju: “Ponjonj ii baanjanonj mokoloonj norombaa.”

* **21:31:** Beerseba: qaa iikawaa kania woi: janjo sewembaa apu ronja ano jojopanj qaawaa apu ronja. * **22:1:** Hib

¹⁵ Pombaa gajobanoh Aabrahambaaon Siwenoh mombo kokaen qaro indin woi kolooro: ¹⁶ * “Pon niinoh kokaen jejen: Neeno neenaa qananoh qama jojopan qaa kokaen jengo jen kotiijen: Giinoh sili koi ama meraga motoondago ii noojon mende anjoh konjanj, ¹⁷ * iikawaajon niinoh onjanoh gii kotuegon goma koloonseisei gombe gbiliuruga yononoh honombonoh qaa seiwuya. Seigi jangogianoh mono sombin kanakeewambaa sengelaoya kaan koloowaa ano kowe goraayanoh sakasin en kenjuti, iikawaa so koloowaa. Goo gbiliuruga yononoh mono kotii kereurugia unuj haamo ama siti balongia unuama anjoh koma laligowuya. ¹⁸ * Giinoh noo qaana ten konjanj, iikawaajon goo gbiliuruga yonononga mombaajon ama noo kotumotuenanoh mono namowaa kanageso tuun kuuya yonoo qagianoh uro oyanboyan mokoloowuya.”

¹⁹ Pombaa gajobanoh kaen ijoro Aabraham meriawo eleema welenqeqewoita yoroonoh kema aitonjoh motoronjoh Beerseba gomanoh kengi. Aabrahamnoh Beerseba goman kanoh opo sel kuunja motoronjoh laligoro. Kianj.

Naahorwaa gbiliuruta

²⁰ Kamban tosia tegoro buzu qaa mon kokaen angi Aabrahambaanoh karo: “Milkanoh kaanjadeen nemunga koloaja. Iinoh koga Naahorwaa merauruta tosaanja onono.”

²¹ Meria mutuyaa qata ii Uz, iwaa koga Buz ano iwaa kanianoh Kemuel, Arambaa manja. ²² Kemuelwaa kanianoh Kesed, Hazo, Pildas, Jidlaf ano Betuel. ²³ Betuelnoh Rebekawaa managa kolooro. Milkanoh Aabrahambaa koga Naahorwaa merauruta 8 ii onono. ²⁴ Naahorwaa embia sewanja mende memeta qata Reuma iinoh kaanjadeen merauruta tosaanja onono. Yonoo qagia ii Tebe, Gaham, Tahas ano Maaka. Kianj.

23

Saaranoh komuro.

¹ Saaranoh laligon uro yambuya 127 kolooro. Saaranoh yambu iikawaa so laligoro.

² Laligon Keinan balonoh goman qata Kiriati Arba, qata alia Hebron qamakejuti, iikanoh komuro. Komuro Aabrahamnoh iikanondeen embiaajon jingen qama saamambaajon keno.

³ Kema saaro tegoro waama embiaa qamoya mesaon kema nama Hit ejemba ii qaa kokaen inji: ⁴ * “Nii onoo batugianoh waba kan tawatawa laligojen. Kawaaajon onoo mono balongiaa bakaya mon kokaamba nongi sewanja mewe qasirina kolooro alauruna yonoo qamogia iikanoh ama roj koma onomakemana.”

⁵ Qaa kaen inji Hit yononoh meleema kokaen jengi: ⁶ “Oo eja pon, gii saanon nononoh qaa koi moba. Gii nonoo batunananoh Anutuwaa eja jawin laligojanjwaajon ama qasiriga ainganon daenkaya iima sororogon mewaatiwaajon mojanj, iikanoh mono saanon qamoga roj komba. Giinoh qamoga oson roj komanja jena nonononga monjoh ii mende anjoh koma gombaa.”

⁷ Kaen jengi Aabrahamnoh waama balon toya Hit ejemba yonoo wosogianoh kemen usugon onono. ⁸ Usugon onoma nama yonoojon qaa kokaen jero: “Niinoh qamona oson roj komanjwaajon saanon jewuti een, mono noonoh qaa koi moma Zoharwaa meria Efron iwaanon kema qaa jena koi toroqen jen kuun mubu. ⁹ Kuun mugi moma kobaa qata Makpela iwaa bunja koloon gawonaa jaanjaagen eji, mono ii jen tegoro sewanja memanja. Mono qisigi sewanja dawi jen tegoro sewanja kuuya mewe noonoh qasirina onoo batugianoh ewaa.”

¹⁰ Kaen jero Efronoh alauruta Hit kanageso kuuya taongiaa kiropo naguyanoh kan sombenoh ajorogiti, iyonoo batugianoh raro qaa geja ama mogi Efronoh Aabraham kokaen meleema muro: ¹¹ “Oo eja ponna, kaen qaagoto, mono jewe geja ama moba. Niinoh balon koria ii ano kobaa iikanoh nanji, ii kalenaga gonjen. Neenaa kanagesouruna yonoo jaagianoh nama ii gombe iiju. Qamoga ii saanon iikanoh oson roj komba.”

¹² Kaen jero Aabrahamnoh balon toya yonoo wosogianoh mombo kemen usugon onono. ¹³ Usugon onoma nama yonoo jaagianoh Efron kokaen ijoro mogi: “Noonoh qaa koi mono geja ama moba. Giinoh saanon kaen anagato, niinoh mono balon koria iikawaa sewanja ii gomanja. Ii saanon jen tawa mena niinoh qamona iikanoh oson roj komanja.”

¹⁴ Kaen ijoro mogi Efronoh Aabraham kokaen meleema muro: ¹⁵ “Oo eja ponna, noonoh qaa koi mono geja ama moba. Balon iikawaa sewanja ii 400 silwa kota (50 kilogram). Ala-ala kolojotiwaajon ama kanoh mono anaraa batunaranoh iwoi omayaa koloaja. Kawaaajon qamoga saanon iikanoh oson roj komba.”

* 22:16: Hib 6.13-14

* 22:17: Hib 11.12

* 22:18: Apo 3.25

* 23:4: Hib 11.9, 13; Apo 7.16

¹⁶ Kaen meleema muro moma Aabrahamnon balon sewan^{aa} janggoya Efronon Hit kanageso yonoo jaagianon jero mogiti, iikawaa uumotoon ano. Nanggoya silwaa kota 400 ii konkororo ejembanon kamban kanon sewan^{aa} soya jegi eroti, iikawaa so monen ii gosin muro.

¹⁷ Kaen muro Efrombaanon balon koria Mamre kosianon Makpela kanon eroti, kobaa iikanon nanoti ano gere kuuya balon kawaa jawo uutanon nangiti, iikawaa qaaya jen tegoro. ¹⁸ Qaaya jen tegoro Aabrahambaa bun^a kolooro. Hit kanageso kuuya taongiaa kiropo naguyan^{on} kan sombenon ajoroogiti, iyononon tawa ii iigi bunaya kolooro.

¹⁹ Kawaa gematanon Aabrahamnon embia Saarawaa qamoya ii Keinan balombaa kobaayan^{on} oson ron kono. Kobaa ii Mamre qata alia Hebron kawaa kosianon balon koria qata Makpela kanon eja.

²⁰ Kaen kolooro balon koria ano kobaa iikanon nanji, ii Hit kanageso yononon Aabrahambaa bun^a qen mugi qasiria kolooro. Kian.

24

Aisakwaa embia Rebeka ii wama kagi.

¹ Aabrahamnon eja wan^a kolooro Anutunon iwoi kuuya ama meroti, iikanon ii kotuegon muro laligon kouro. ² Kaen ama kamban monon miriaa welenqe^e jawin^a wan^a, miria uutanon ilawoila en muroti, iikawaa galeⁿ iwaajon qaa kokaen jero, “Gii mono qaaga jen kotiiwaatiwaajon boroga noo tawonaa baatanon amba. ³ Kaen ama Pon, Siwe ano namo yoroo Anutugaraa qatanon jojopan qaa kokaen jewa: Niinon Keinan kanageso yonoo batugianon koi laligojento, giinon mono meranaa embia ii yonoo naan boragiaga mon mende men^a muba. ⁴ Kaen qaagoto, gii mono neenaa kantrinon kema tinitosauruna yonoononga merana Aisakwaa embiaga wama kawa.”

⁵ Kaen jero welenqe^e jawinanon kokaen qisin muro: “Kema jewe emba kanon niwo balon kokanon kamambaa^{on} togowaati een, niinon mono nomaen amanj? Meraga Aisak wama kantri kanati, iikanon mombo eleema kembota me qaago?”

⁶ Kaen qisin muro Aabrahamnon kokaen meleeno: “Qaago totoon! Gii noo merana wama kanon mombo mende kembao. ⁷ Siwewaa Pon^a Anutunon nii man^{naa} mirinon ano kolokoloo kantrinanon qaa kokaen jero mobe jojopan qaanon somonjon nuano kaw^e: ‘Niinon balon koi mono goo gbiliuruga yonoo bun^a qen onoman^a.’ Kawaajon iinon mono Siwe gajobaya wasiro wala keno giinon saanon meranaa emba ii iikanon^a wama kawa. ⁸ Kema jena emba kanon giwo kamambaa togowaati een, jojopan qaaga koi kanon mono mende toroqen somonjon gombaa. Noo merana ii mono mende totoon wama iikanon eleema kemaota.”

⁹ Kaen jero welenqe^e jawinanon qaa ii jen somonjon mun jojopan qaanon jen kotiiambaajon boria somataya Aabrahambaa tawo baatanon ano.

¹⁰ Kaen jen kotin nama somatayanon kamel 10 ano iwaa kowianon^a iwoi akadamu-giawo kania kania motoon mero. Ii men mesaon Noot Mesopotemia (Aram Naharaim)* kantrinon kema Naahornon taon laligoroti, iikanon keuro. ¹¹ Keuma taon seleenggen apu ron^a eroti, iikawaa kosianon kameluruta onoono simingia misigon kemen haamo megⁱ. Ween jaaya kememambaajon ano taonon^a emba yononon apu kosowombaajon apu rononon kaka kambangia ii kolooro. ¹² Iikanon nama kokaen qama kooliro: “Oo Pon, somatana Aabrahambaa Anutuya, gii mono kete toomorian noma somatana Aabrahambaajon qaa jen somonjonati, iikawaa honjonon asugiwa^a. ¹³ Moba, nii apu ron kosianon kokanon nambe taombaa emba saranjurugia yononon apu kosowombaajon kawuya.

¹⁴ Kagi kokaen koloowaatiwaajon qama koolijen: Niinon emba saran mombaajon kokaen jemaⁿ: ‘Gii saanon koworanen^a meeran^{gon} apu newenaga.’ Kaen jewe iinon kokaen meleema nijowa^a: ‘Saanon nena kameluruga kaanagadeen apu unuagiman^a.’ Kaen nijowaati, emba saran iikaya giinon welenqe^e eja^a Aisakwaa bun^a qenati, iinon mono ii koloowa^a. Kaen kolooro giinon somatanaajon qaa jen somonjonati, iikanon honjowo kolooja, kaen monan^a.”

¹⁵ Qamakooli ii qama kooliro mende tegoro iikanondeen emba mon qata Rebeka iinon koworanen sawinanon angon apu rononon karo. Iinon Aabrahambaa koga Naahor ano embia Milka, yoroo meragara qata Betuel iwaa borataga. ¹⁶ Emba iikawaa kaitania ii iima-ainainawo totoon kolooro emba saran jumun^a ejanon mende memetaga laligoro. Iinon kamaan apu rononon kemen apu koson kouro. ¹⁷ Kouro iikanondeen welenqe^e

* **24:10:** Aram: qa ii kamban kokaamba Siria qamakeju. Naharaim = apu gowoya woi (Yufreitis ano Taigris) iyoroo batugaranon.

jawinanon uulanawo iwaa kosianon kema kokaen jero: “Gii saanon koworanjenganon apu mon nona newenaga.”

¹⁸ Kaen jero kokaen meleeno: “Oo ponja, saanon newa.” Kaen jen uulanawo koworanja borianon men kamaan meerangoro apu nero. ¹⁹ Ii nero kokaen jero: “Niinon kameluruga yonjoon kaanjagadeen apu koson onombe nen kema negi unjuro mesaowu.” ²⁰ Kaen jen uulanawo koworanjanonja apu molaaro kuuya juunon kemero mombo qikqigon kema apu rojnon apu kosomambaaon kemen kameluruta kuuya yonjoon apu sogianon kosoro. ²¹ Kaen ano welenqege jawinanon goron nama ii tororo iima kokaen moma romongoro: “Onanon, Ponjon kana koriga koi kajanatiwaa morianja ii mono kokaen kondooro asugija me nomaen?”

²² Kaen romonjon nano kamel yonjon apu nedaborogi welenqege jawinanon mopon (pinjon) goulnon memeta mon lombota 5 gram ii men emba sarambaa sewananon ama borojenjen goulnon memeta woi lombogara 110 gram ii borianon kotogoro uro. ²³ Kotogoro uro kokaen qisin muro: “Gii morowaa borataga? Mangaa miri uutanon nononon gomantiinja ewonagatiwaa titinja mon nanja me qaago, ii saanon jena mobenaga.”

²⁴ Kaen qisin muro kokaen meleema muro: “Nii Betuelwaa borataga. Au asana qagara Milka ano Naahor.” ²⁵ Kaen jen torogon kokaen jero: “Nonoonon lolo hai ano kamel yonjo lolo qaqaon neneya ii mamaga raja ano gomantiinja gaon ewutiwaa titinja ii kaanjagadeen saanon nanja.”

²⁶ Kaen jero welenqege jawinanon namonon kemen usugon Pombaa waeya men mepeseero. ²⁷ Mepeseen kokaen jero: “Oo Anutu, somatana Aabrahambaa Ponja, niinon gii mepeseen gonjen. Giinon somatanaajon kalen moriambaa qaaga jen somongonati, ii tororo otaana mende looriro. Iikawaa so Pon giinon nuana kana koriga koi kan laligon somatanaa tinitosauruta yonjo mirinon koujen.”

²⁸ Kaen asugiro emba sarajnon uulanawo qigigon kema iikawaa sunduya ii nemunaa sumanjuruta mirinon laligogiti, ii injoro mogi. ²⁹ Rebekawaa naanja qata Laban laligoro. Iinon ii moma Aabrahambaa welenqege jawina iimambaaon uulanawo seleengen apu rojanon qigigon keno. ³⁰ Naanja borianon goul borojenjen ano sewananon goul mopon raro iiro naanja Rebekanon welenqege jawinanon qaa jero moroti, iikawaa sunduya jero moma iwaanon keno. Kema apu rojanon keuma eja ii iiro kanon kameluruta yonjo koorongianon nano. ³¹ Nano kokaen jero: “Ponjon kotuegon gono laligojanj, gii mono kana mirinon kembo. Seleengen kokanon mende namba. Niinon onjoangia ewutiwaa miria ano kameluruga yonjo dun kaanjadeen meweenjojen.”

³² Kaen jero welenqege jawinanon mirinon karo kamel qagianon esuhina raroti, ii Labanon mesuma mero kamaaro jero kamel yonjoon lolo hai ano qaqaon nene men kan onongi. Welenqege jawin ano iwaa ejaurutanon kanagia songbambutiwaa apuya ii kaanjadeen motoon koson kan onongi. ³³ Kawaa gematanon nene welenqege jawimbab batanon kongito, iinon kokaen jero: “Wala qaa men kajanj, ii jewe mogigo mono nene koi nemanja.” Kaen jero Labanon kokaen jero: “Ii saanon jena maborja.”

³⁴ Kaen jero kokaen injoro: “Niinon Aabrahambaa welenqege ejaga koloojen. ³⁵ Ponjon somatana hononja qaa kotuegon muro eja uuta esuhinawo koloon laligoja. Ponjon lama ano bulmakao, silwa ano goul, welenqege eja ano emba ano kamel, dongi ii mamaga muro laligoja. ³⁶ Somatanaa embia Saara iinon emba waja totoon koloon kamban kanon somatanaajon meria mon mero. Mananon esuhinaya kuuya ii meriaajon bunja qen muro laligoja.

³⁷ “Somatananon niinon jojopan qaa kokaen jemambaaon jen koton nono: ‘Niinon Keinan yonjo balanon koi laligojento, giinon mono meranaa embia ii Keinan yonjo naamboragiaga mon mende men muba. ³⁸ Kaen qaagoto, gii mono manjaa goman mirinon neenaa tinitosauruna yonjoonon kema meranaa emba ii iikanonja wama kawa.’

³⁹ “Kaen nijoro somatana ii kokaen qisin mube, ‘Niinon kema jewe emba kanon niwo mende kawaati een, niinon mono nomaen amana?’ ⁴⁰ Kaen qisin mube kokaen meleeno: ‘Niinon Pombaa jaanon kema kan ama men laligoweti, iinon mono Siwe gajobaya wasiro giwo keno kana kembagi, iikanon toomorianawo koloowaa. Kaen neenaa manjaa goman mirinon kema tinitosauruna yonjoononga meranaa emba ii men kawa. ⁴¹ Noo tinitosauruna yonjoonon kema jojopan qaa noojon jenati, iikanon mono kawaa gematanon mende torogon somongon gombaa. Emba mon mende gombuti een, giinon kilen jojopan qaa iikawaa kasanonga loloowaga.’

⁴² “Kaen jero kete apu rojanon kouma nama kokaen qama koolijen: ‘Oo Anutu, somatana Aabrahambaa Ponja, nii kana koriga kajanj, ii mono uuainjaa so mona toomorianawo koloowaa. ⁴³ Iiba, niinon apu ron kokawaa kosianon nanjen. Kokaen

nambe emba saran monjon apu kosomambaajon karo niinon ii kokaen ijomanja: “Gii saanon koworanjanganon apu melaa mon nona newenaga?”

⁴⁴ Kaen jewe iinon kokaen meleema jewaa: “Saanon nena kameluruga yonoo apu kaanjadeen koson onomanja.” Kaen meleema jewaati een, niinon iikawaajon kokaen momanja: Pon giinon ii somatanaa meriaa embiaga koloowaatiwaajon meweengojan.’

⁴⁵ Unanonnga qamakooli ii mende qama koolidaborowe iikanondeen Rebeka iinon koworanjen sawinanon angon iikanon kajaa. Kan apu ronjanon kemen apu kosoro niinon iwaajon kokaen jejena: ‘Saanon apu mon nona newenaga.’

⁴⁶ “Kaen jewe iinon uulanawo koworanjena sawinanongga mero kamaaro kokaen jejaa: ‘Saanon nena kameluruga yonoo apu kaanjadeen onombe newuya.’ Kaen jero newe kameluruna ii kaanagadeen apu unuagija. ⁴⁷ Unuagiwo kokaen qisin mujen, ‘Gii morowaa borataga’ Qisin mube kokaen meleenja: ‘Nii Betuelwaa borataga. Au asana qagara Milka ano Naahor.’ Kaen meleen niinon mopon sewanjanon mondon borojenjen borianon mewe uja. ⁴⁸ Kamban iikanondeen namonon kemen usugon Pomba weaya men mepesejejen. Anutu somatana Aabrahambaa Ponjanon mono kana dindina nuano somatanaa kogaa mirinon kan esia meriaa embiaga koloowaatiwaajon mokoloojen. Kawaajon Pon mepesejen mujen.

⁴⁹ “Kaen kan koi nanjen. Kawaajon on somatana isosoroon sakitiuruta koloojiwaa qaaya pondan otaan kiankomun mujuti een, ii mono qendeema jegi momanja. Kaen mende ambuti een, qaa ii kaanjadeen jegi momanja. Ii moma monjen eleema kemambaajon romongomanja.”

⁵⁰ Kaen jedabororo Laban ano Betuel yoronon kokaen meleema jeri, “Qaa koi Pombaanonnga kaja. Kawaajon noronon qaa kaen me kaen jewotiwa so qaago. ⁵¹ Moba, Rebekanon koi nanja. Ponjon jermindin anjiwaa so saanon ii wama kema somatagaa meria muna embia koloowaa.”

⁵² Kaen jeri qagara moma Aabrahambaa welenqeje jawinanon kamaan Pombaa jaanon namonon kemen usugoro. ⁵³ Usugoro tegoro waama gesianongga goul ano silwa akadamyua iima-aijaingiawo ano opo maleku teregiawo unjuma Rebeka muro. Kaanjadeen kalen iwoi tosia sewanjia somata ii nemun naanja orono.

⁵⁴ Oroma ii ano ejauruta iwo kagiti, iyononon nene qaan nen rama goman tiiro egi. Egi goman ano waagi welenqeje jawinanon kokaen jero: “Saanon wasin nonggi somatanaanon kema.”

⁵⁵ Kaen jeroto, nemun naanja yoronon kokaen meleen, “Saanon naamboranara mesaona toroqen kamban tosaanja weemboria ten kaen nonowo laligowaa. Kawaa gematanon saanon ii wama kembu.”

⁵⁶ Kaen meleenito, welenqeje jawinanon kokaen meleema jero mogi, “Welen kanana kajeji, ii Ponjon kotuegoro toomorijanawo koloowa. Kawaajon kambana mono mende qen koriwuu. Mono wasin nonggi saanon eleema kema somatanaanon keumaja.”

⁵⁷ Kaen jero moma kokaen jeri, “Saanon emba saran ii qaji karo iyanja qisin mubonja.”

⁵⁸ Kaen jen Rebeka qari karo kokaen qisin muri, “Gii eja kokawo kemambaa mojan me qaago?”

Qisin muri “Saanon kema,” jero.

⁵⁹ Kaen jero nama naamboragara ii welen embiawo wasin orongi Aabrahambaa welenqeje jawin ano iwaa ejauruta yononon ii uruama kembombaa argi. ⁶⁰ Kembombaa anggi kanon nemunjan naan koanurutanon Rebeka kotuegon mun kokaen jegi,

“Oo naan boranana, Ponjon saanon koloonseisei gono giinon gbiliuruga milyona milyona yonoo bemunjalegiaga koloowa.

Yononon mono kotiin kereurugia unun haamo ama

siti balongia unuama angon koma laligowu.”

⁶¹ Kaen jegi tegoro Rebekanon welenqeje embauruta yonowo waama kamel qagianon uma rama welenqeje jawina otaan kengi. Jawin iinon Rebeka wama galen kono eleema kana kengi. ⁶² Kema kema Keinan balonon kougi. Aisaknon balon kawaa Saut leegen

distrik qata Negew kanon laligon kamban iikanondeen apu ron qata Ber Lahai Roi † ii mesaon balon qararankonjonon kan laligoro. ⁶³ Kan laligon goman tiimambaa ano kanon kuuna mesaon balon koria somata kanon kema liligon qaa romongon jaa rin waama iiro tosianon kamel qagianon rama iwaa kosianon kawombaajon kagi.

⁶⁴ Kaen kagi Rebekanon jaa rin waama Aisak iima kamel qaganon raroti, iikanonadeen uulanawo lugun namonon kamaaro. ⁶⁵ Kamaan welenqeje jawinaajon qisin kokaen jero, “Eja balon korianon endu nama jaasewan qen nonoma kaji, ii moronon?” Kaen jero kokaen meleen, “Iinon mono somatanaa meriaga.” Kaen meleen moma wan kawasenja

† 24:62: Apu ron: Laaligoyawo laligon niimakejiwaa apu ronja

horon jaasewana esuuro. ⁶⁶ Esuuro aitonjon welenqeje jawinanon iwoi kuuya ama men laligoroti, iikawaa sunduya ii Aisak jero moro. ⁶⁷ Moro tegoro Aisaknon Rebeka wano nemunja Saarawaa opo sel kuunanon uma laligoro kanagen mero embia kolooro uutanon jopagon mun laligoro. Aisakwaa nemunanon komuro wosobiri uutanon laligorotiwaajon ama ulunkoleja kaen mokolooro. Kianj.

25

Aabahambaa esa ambouruta tosaanja

1 Hist 1.32-33

¹ Aisaknon emba mero manja Aabrahamnon embia mon qata Ketura mero. ² Mero Keturanon Aabahambaa merauruta kokaen onono: Zimran, Joksan, Medan, Midian, Isbak ano Suua. ³ Joksanon merawoita qagara Seba ano Dedan yoroo mangaraga kolooro. Dedan iinon Asur kanageso, Letus kanageso ano Leum kanageso yonoo benisigiaga kolooro. ⁴ Midiambaa merauruta ii Efa, Efer, Hanok, Abida ano Elda. Ii kuuya Keturawaa esauruta koloon laligogi. Kianj.

⁵ Aabrahamnon esuhinaya kuuya ii meria Aisak bunja qen muro. ⁶ Ii muroto, embauruta wangia mende memeta yonoo meraurgia yonoonon kalen iwoi jan qen mendeema onono. Mendeema onoma jaawo laligon wasin onono dagia Aisak mesaon balon mon ween koukoutanon baagen kanon kengji. Kianj.

Aabrahamnon komuro ron kongi.

⁷ Aabrahamnon laligon kouro mindimindiri yambuya 175 kolooro komuro. ⁸ Laaligo yambuyaa jangoyanon uuta koloon sokono waziin eja wana koloon sewan aason konoga horon goron qen komuro Anutunon wano tinitosauruta komugiti, iyonoonon kema toroqero. ⁹ Komuro merawoita Aisak ano Ismael yoronon mangaraa qamoya men kema Makpela kobaanon ron koni. Kobaa ii Hit eja Efron Zoharwaa meria iwaa balon korianon Mamre goman mirinon ween koukoutanon baagen eja. ¹⁰ ^{*} Aabrahamnon balon koria ii Hit kanageso yonoononga sewana meroti, iikanon ii ano embia Saara ii ron koma orongi. ¹¹ Aabrahamnon komuro Anutunon meria Aisak kotuegon mun laligoro. Iinon Negew balonon apu ron qata Ber Lahai Roi (Laaligoyawo laligon niimakejiwaa apu ronja) iikawaa kosianon rama laligoro. Kianj.

Ismaelwaa kanagesouruta

1 Hist 1.28-31

¹² Iijipt emba Haagar iinon Saarawaa welen embia laligoro Aabrahamnon mero koro ama meria Ismael mero. Ismaelwaa merauruta yonoo qa arengia kokaen: ¹³ Ismaelwaa merauruta yonoo qagia ano koloogitiwaa arengia ii kokaen: Meria mutuya qata Nebaiot. Iwaa gematanon Kedar, Adbel, Mibsam, ¹⁴ toroqen Misma, Duma ano Masa, ¹⁵ Hadad, Tema, Jetur, Nafis ano Kedema. ¹⁶ Ismaelwaa meraurutanon kaen koloon asa tuungia 12 koloon laligon kougii. Asa qagia qagiti, iikawaa so opo kuun tambogia ano jigo mirigia kaanagadeen qama men laligon kougii.

¹⁷ Ismaelnon laligon kouro yambuya mindirin 137 kolooro komuro. Kaen eja wana koloon sewan aason konoga horon goron qen komuro Anutunon wano tinitosauruta komugiti, iyonoonon kema toroqero. ¹⁸ Ismaelwaa gbiliuruta yononon koriganon koriganon deema kema laligon balon qagara Hawila ano Suur yoroo batugaranon goman men laligogi. Gomangia ii Iijipt kantriwaa jawoyanonga kanain ween koukoutanon Assiria waagen kengiti, kana iikawaa kosianon kanon eja. Ismaelwaa gbiliuruta yononon Aabahambaa gbiliuruta tosaanja kuuya ii kerekere ama onoma laligogi. Kianj.

Iisoo ano Jeikob yoronon koloori.

¹⁹ Aabahambaa meria Aisak iwaa gbiliuruta yonoo qa arengia ii kokaen: Aabahambaa meria Aisak. ²⁰ Aisaknon yambuya 40 kolooro Mesopotemia (Padan Aram) kantrinon Aram eja qata Betuelwaa borata Rebeka embia mero. Rebekawaa naanja ii Aram eja qata Laban. ²¹ Aisakwaa embianon aruna laligorotiwaajon ama Pon qama koolin muro. Qama koolin muro qamakoolia moro Rebekanon koro ano. ²² Koro ano merawoi yoronon nemungaraa goron uutanon utama aori. Ii moma kokaen jero: "Iwoi koi kaanja ii mono naambaajon asugin nonja?" Kaen jen kema iikawaajon Pon qisin muro.

²³ ^{*} Qisin muro kokaen ijoro:

"Goo goron uuganon tuun woi yonoo benisigiaga ejao.

Iyoroongga kanageso woi asugin deema laligowuya.

Ejemba tuun monjon tuun alia unuugun ku-usungia kotakota koloowuya.

* **25:10:** Jen 23.3-16 * **25:23:** Room 9.12

Datanonj koga welen qen mun laligowaa.”

²⁴ Mera meme kambananonj kanj kuuro goronj uutanonj mera sunesune woi eri. ²⁵ Wala goronanonjga asugiroti, iwaa selianonj jejegbili kolooro sele juyanonj selia kuuya sokoma ero. Kawaajonj qata lisoos (juyawo) qagi. ²⁶ Iwaa kanianonj koganonj lisoowaa kana gbakoyanonj borianonj menj asugiro. Kawaajonj iwaa qata Jeikob qagi. (Jeikob qaa kawaa kania woi: gbako ano tiligoja.) Aisaknonj yambuya 60 kolooro kamban kanonj Rebekanonj merawoita woi ii orono. Kianj.

Iisoononj borosamo mewaatiwaa qabunaya qewagoro.

²⁷ Mera woi iyorononj asuginj somariiri lisooononj borojanj gawombaa kania tororo moma yagonj pondanj jolononj laligomambaaajonj moroto, koganonj eja bonjonja koloonj kaparanj koma mirinonj laligoro. ²⁸ Aisaknonj duuyaa oroya nemambaa moma laligoro. Kawaajonj uutanonj lisoos mamaga jopagonj munj laligoroto, Rebekanonj uu womboyanonj Jeikob mamaga jopagonj munj laligoro.

²⁹ Kambanj moñnonj Jeikobnonj kozinj menj iyanjaajonj nene qaanj oonj raro datanonj jolononjga kanj selia bimooro wosoya mamaga kiro. ³⁰ Kaenj kiro Jeikob kokaenj ijoro: “Selena bimooro wosona mamaga niijiwaajonj mono uulanjawo kozinj qaanja nejongbala ii nona nemanja.” Kawaajonj qata Edom (nejongbala) qagi.

³¹ Kaenj ijoro Jeikobnonj jero: “Dana, gii wala asuginagi, qabunaga ii mono wala togonj nona nene qaanj ii saanonj gombe newa.” *

³² Kaenj jero qaa kokaenj meleema muro: “Kona moba, nii komumambaaajonj anjen. Kawaajonj wala asugiwetiwaa qabunananonj mono nomaenj ilaanj nonaga?”

³³ * Kaenj meleema muro kokaenj ijoro: “Iikawaa qaaya ii mono wala jojopanj qaanonj jenj kotiina momanja.” Kaenj ijoro ii jojopanj qaanonj jenj kotiinj munj wala asugirotiwaa qabunaya ii Jeikob togonj muro nenenonj sewanja mero. ³⁴ Sewanja menj bered ano kozinj qaanja lisoos muro nej wama nama mesaonj keno. Iisoononj wala asugirotiwaa qabunaya ii iikawaajonj moro kamakamaata kolooro. Kianj.

26

Aisaknonj Gerar taanonj laligoro.

¹ Wala Aabrahambaa kambananonj bodi kolooro. Kaanqagadeenj Aisakwaa kambanonj bodi mombo koloonj gomanj sokoma ero. Bodi kolooro Aisaknonj mesaonj Filistin yonjoo kinj pongia qata Abimelek iwaa gomanonj Gerar kanonj keno. ² Kema laligoro Ponjonj asuginj munj kokaenj jero: “Gii Iijipt balononj mende kemba. Gomanj koi bunjaga koloowaatiwaaajonj jenj kotoweti, mono kokanonj rama laligowa.

³ * Niinonj manga Aabrahambaaajonj soomonggo qaa munj ii jojopanj qaanonj jenj kotiiweti, ii mono galenj kombe honjawo koloowaa. Niinonj balonj kuuya koi ii gii ano goo gbiliuruga onjoo bunjaga qenj onjomanja. Kawaajonj saanonj balonj kokanonj rama waba laligona niinonj giwo laligonj kotuegonj gombe laligowaga. ⁴ Niinonj gbiliuruga koloonjseisei onjombe janngogianonj sombinonj senjgelao rama kenjuti, mono iikawaa so koloowuya. Kaenj angij balonj kuuya koi ii onjoo bunjaga qenj onjomanja. Goo gbiliuruga yonjoononjga mombaaajonj ama noo kotumotuenanonj mono namowaa kanageso tuunj kuuya yonjoo qagianonj uro oyanjboyanj mokoloowuya. ⁵ Niinonj kokaembaajonj kaenj amanja: Aabrahamnonj noo qaana tenj koma laligoro. Jojopanj qaana, jenjkoto qaana ano kana qaana muweti, iinonj ii kuuya otaanj laligoro.”

⁶ Anutunonj kaenj jero Aisaknonj toroqenj Gerar taanonj rama laligoro. ⁷ * Laligoro gomanj iikawaa ejia yonjononj embiaajonj qisinj mugij kokaenj jero, “Ii naanaga.” Kaenj jenj uutanonj kokaenj romongoro: “Rebekawaa kaitanianonj iima-aiñaiñawo koloojiwaaajonj eja iyonjononj mono iwaajonj ama nii nugi komumambo.” Kaenj romonjonj “Ii embanaga,” kaenj jemambaaajonj keeta moma laligoro. ⁸ Aisaknonj iikanonj kambanj koriga laligonj kouma kambanj moñnonj embiawo suunjonj angonj aori Filistin yonjoo kingia Abimelek iinonj jenggenanongga seleenjenj jaa riro kemero ii iriiri. ⁹ Iriima Aisak oono karo kokaenj ijoro moro: “Moba, iinonj mono goo embaga kolooja. Mono naambaaajonj ‘Ii naanaga,’ jena?” Kaenj moma kokaenj meleema muro: “Nii iwaajonj ama nugi komumambotiwaajonj romonjonj kaenj jewe.”

¹⁰ Meleema muro kinj Abimeleknonj kokaenj ijoro: “Gii mono naa terega ama nononjanja? Noo ejauruna yonjoononja moñnonj mono afaanjonj goo embagawo enaga. Kaenj

* 25:31: Mutu mera ii wangia: Wala kolooroti, iinonj kouruta yonjoo batugianonj wangia kolooro goda qen qabunja munj kalenja kalenja munj laligogi. Nemunj mangjianonj komuri bunjagara mendeengiti, kambanj iikanonj wala kolooroti waa borosamoya ii somanja woi toroqen mugij. * 25:33: Hib 12.16 * 26:3: Jen 22.16-18 * 26:7: Jen 12.13; 20.2

kolooro giinon kondoona singisongwaa qaa lombotanon mono nonoo qanananon unaga.” ¹¹ Kaen jen kanageso tuunja kuuya yonoonon jenkoto kokaen ama onono: “Mononon mon eja koi me iwaa embia men bolin orombaati, ii mono koomuwaa bunaga jen tegonin komuwaa.” Kian.

¹² Aisaknon balon iikanon nene gawon koma komoro Ponnon kotuegon muro yambu iikanon hona komoroti, ii 100:waa so sein kolooro. ¹³ Kaen kolooro toomorian somasomata mokoloon laligoro esuhinayanon toroqen somariin uro kindinbiri eja qaqabunayawo kolooro. ¹⁴ Iwaanon lama, meme (nonin) ano bulmakao tuunja tuunja ii koloon seigi. Kaanjadeen welenqequeuruta mamaga onono laligogi. Kawaajon Filistin yononon ii iima kanain goronkiki ama gemageqe qaa jegi. ¹⁵ Gemageqe qaa jen manja Aabrahambaa welenqequeurutanon apu ron iwaa kambanon osogiti, ii kuuya balonon qen turudaborogi.

¹⁶ Kaen kolooro kin Abimeleknon Aisak kokaen ijoro: “Gii ku-usungawo koloon mamaga nunuugujanwaajon mono kololoon nonomesaon mongen kema.” ¹⁷ Kaen jero moma balon ii mesaon Gerar doonanon kema keme opo sel kuun mororonon kuun kanon rama laligogi. ¹⁸ Rama laligon apu ron manja Aabrahambaa kambanon osogito, Abraham komuro Filistin yononon qen turugiti, ii Aisaknon jero mombo oson luluuma meagogi. Meagogi mananon apu ron qagia qaroti, Aisaknon ii iikayadeen mombo qaro.

¹⁹ Kaen qaro welenqequeurutanon dondoonanon apu ron oson laligon apu ron mon apuya soraaya ujunqon kouroti, ii mokoloogi. ²⁰ Ii mokoloogito, Gerar yonoo lama bulmakao galengianon Aisakwaa lama bulmakao galenuruta yonowo kanain angowowo ama qaa kokaen jegi, “Oo ii nonoononga!” Iyanawo angowowo qaa kaen jegitiwaajon ama Aisaknon apu ron iikawaa qata Esek (Angowowo) qaro. ²¹ Iikawaa gematanon apu ron mon mombo osogi iikawaajon kaanagadeen angowowo angi. Kaen angitiwaajon ama apu ron iikawaa qata Sitna (Kerekere) qaro.

²² Kaen qama balon ii mesaon kema apu ron mon mombo jero osogi. Apu ron iikawaajon angowowo qaa mende kolooro kawaajon qata Rehobot (Tintina awaa) qama qaa kokaen jero: “Kete Ponnon tintina awaa nonono saanon balon kokanon laligonkoloon seisei ambona.”

²³ Kaen jen kanon laligon mesaon Beerseba gomanon keno. ²⁴ Beerseba keno gomantiina iikanon Ponnon asugin mun kokaen ijoro: “Niinon manja Aabrahambaa Anutuya koloojen. Niinon giwo laligon kotuegon goma laligomana. Kawaajon toroko mende moba. Niinon gawon ejana Aabrahambaaon ama goo gbiliuruga koloonseisei onombe jangogianon uuta koloowaa.”

²⁵ Kaen ijoro Aisaknon siimolon alata mon iikanon men Pombaa qata qamago qama kooliro. Qama koolin opo kuun mororonon men rama laligogi. Laligon jero welen ejaurutanon apu ron mon iikanon osogi. Kian.

Aisak ano Abimelek yoronon batugaranon soomongo ani.

^{26*} Aisaknon Beerseba laligoro kamban monnon kin Abimelek iinon Gerar taon mesaon iwaanon karo. Goro qaa jeje alia Ahuzat ano manjaqe qe tuunja kawali galena Fikol yoronon iwo motoon kagi. ²⁷ Kagi Aisaknon kokaen qisin onono: “Ono kere moma noma balongianonga konjoma nongito, kilen mono naambaajon nonon koi kaju?”

²⁸ Qisin onono kokaen meleengi: “Ponnon giwo nanji, nono ii asuganon iima moma kotojon. Kawaajon kokaen romongojon: ‘Nononon giwo soomongo ambombaaon aijnana mojon. Saanon gii ano nonoo batunananon soomongo ama ii jojopan qanon jen kotiinin kokaen ewaa: ²⁹ Nono kakasililin mon mende ama goninto, kamban so awaa ama goma gomesaonin luanon miriga mesaon kema kan laligona. Iikawaa so giinon kaanjadeen nono iwoi bologa mon mende ama nonoma laligowa.’ Kamban kokaamba Ponnon kotuegon gono laligojan.” ³⁰ Kaen jegi Aisaknon jejelomban mozononon onon ano nene qaan nen ragi. ³¹ Rama en gomaamba umugawo waama soomongogia somongon aon ii jojopan qanon jen kotiigi. Jen kotiigi Aisaknon ii wasin onono luae qaganon mesaon kenji.

³² Kengi ween iikanonadeen Aisakwaa welen eja yononon kan apu ron mon osogiti, iikawaa sunduya kokaen ijogi: ³³ “Nono apu mokoloonon.” Kaen ijogi moma apu ron iikawaa qata Siba qaro. * Kawaajon taon iikawaa qata ii kamban kokaamba kaanagadeen toroqen Beerseba qamaakejon. Kian.

Iisoonon waba emba woi orono.

* **26:26:** Jen 21.22

* **26:33:** Siba qaa: iikawaa kania woi: jojopan qaa ano jango sewen. Jen 21: 31

³⁴ Iisoonon yambuya 40 kolooro Hit emba woi orono. Qagara Judit, manja qata Beeri ano Basemat, manja qata Elon. ³⁵ Emba iyoronon Aisak ano Rebeka uukundunj ano wosobiri somata totoonj mokoloonj oroma laligori. Kianj.

27

Aisaknonj Jeikob kotuegonj muro.

¹ Aisaknonj laligon kouma eja waja kolooro jaaya umunj kono iwoi mombo iima kotomambaajon amamaaro. Kaen amamaanj mutu meria Iisoo koma horonj muro karo kokaen ijoro: “Merana moba.” Ii moma kokaen meleema muro: “Amana, nii koi nanjenj.”

² Meleema muro kokaen ijoro: “Moba, nii eja waja koloojenj. Naa kambanonj komumanjati, ii mende mojenj. ³ Kawaajonj gii saanonj tiwo wasaga ano kisare gesoga menj jolononj kema orowaa borojan menj qen noononj kawa. ⁴ Kanj nene naanjawo aijnjaa so onj mozozongonj menj kanj nona nemanja. Ii nenj nama kotumotue gomanja. Ii wala gombe tegoro niinonj iikawaa gematanonj saanonj komumanja.”

⁵ Aisaknonj meria Iisooawaajonj qaa kaen jero Rebekanonj ii geja ama moro. Moro Iisoononj mesaonj tiwojunj menj oro qen manja mumambaajonj juunonj keno. ⁶ Keno Rebekanonj meria Jeikob qaa kokaen ijoro: “Merana moba, manjanonj daga Iisoo qaa kokaen ijoro mojenja: ⁷ ‘Gii mono oro menj kanj noma nene naanjawo onj mozozongonj nona nemanja. Nengo Pombaa jaasewananonj kotumotue gomanja. Ii wala gombe tegoro iikawaa gematanonj saanonj komumanja.’ ⁸ Kawaajonj merana, mono geja awaagadeen ama moba. Qaa dologo koi jenj kotonj gomanjati, gii mono iikawaa so amba. ⁹ Mono meme tuunonj kema iikanonja meme (noninj) donja kelegawo woi menj kanj nona niinonj iikanonj mangaa aijnjaa so nembanene naanjawo onj mozozongomanja. ¹⁰ Onj mozozongowe menj kema amaga muna nenj kotumotue gonaga. Iikawaa gematanonj saanonj komuwaa.”

¹¹ Kaen jero Jeikobnonj moma nemunja Rebeka kokaen ijoro: “Nemunja moba, dana Iisoononj sele juyawo koloojato, noo selenanonj solanja kolooja. ¹² Manjanonj nii noosirinj monagati eenj, nii iwaajaasewananonj tiliqili eja kaanja koloowe moma nombabo. Kaen moma nono kotumotue qaagoto, qasumasuaa horowe neenaa qananonj ubabo.”

¹³ Kaen ijoro nemunanonj kokaen jero moro: “Merana, qasuaanj gonagati eenj, iikanonj mono saanonj noo qananonj ubaa. Giinonj mono kilenj qaa jejenj, ii moma tenj koma kema iwoi ii menj kawa.”

¹⁴ Kaen jero kema meme (noninj) woi menj kanj nemunja muro. Muro nene aijnawo manjanonj naanja moroti, iikawaa so onj mozozongoro. ¹⁵ Onj mutu meria Iisooawa opoqiisi malekuya awaa totoonj opo kowianonj galenj konoti, ii menj meria kanagenja Jeikob muro mouro. ¹⁶ Mouro meme (noninj) selia ii menj boria kokosiinj aroya solanja esuuro. ¹⁷ Esuunj nene aijnawo ano bered ooroti, ii menj Jeikobwaa borianonj ano.

¹⁸ Ano menj manjaanonj kema “Ama!” jero.

Jero kokaen meleeno: “Oo merana, gii morononj?”

¹⁹ Kaen meleeno manja kokaen ijoro: “Nii mutu meraga Iisoo. Jenj kotonj nonjani, nii mono iikawaa so andaborojenj. Saanonj waama rama orona menj kajenji, ii nenj kotuegonj nomba.”

²⁰ Kaen ijoro moma meria kokaen qisinj muro: “Merana, ii mono nomaenj uulanjawo mokoloojanja?” Qisinj muro kokaen meleeno:

“Anutu, goo Ponjanonj mono ilaanj nono ii uulanjawo mokoloojenja?”

²¹ Kaen meleeno Aisaknonj Jeikob kokaen ijoro: “Merana, gii onjanonj merana Iisoo koloojanj me qaago, ii momambaajonj mono saanonj kosonanonj koi kana goosirimanja.”

²² Kaen ijoro manja Aisakwaa kosianonj keno oosirinj moma kokaen jero: “Qaa arogononj Jeikobwaa aroya koloojato, borganonj Iisooawa boria kaanja.” ²³ Boria juyawo data Iisooawa boro tani kaanja koloorotiwaajonj Aisaknonj ii mende moma kotonj munj kotuegonj mumambaajonj ano. ²⁴ Kilenj mombo kokaen qisinj muro: “Gii onjanonj merana Iisooaga me qaago?”

Qisinj muro kokaen meleeno: “Nii mono Iisooaga.”

²⁵ Kaen meleeno kokaen ijoro: “Merana saanonj oroga tosaanja nona nenj kotumotuena gomanja.” Kaen ijoro ii muro nero. Nero wain apu tosaanja motoonj maama muro nero. ²⁶ Nenj nama meria kokaen ijoro: “Gii saanonj kosonanonj kanj buuna kitorj newa.”

²⁷ * Kaen ijoro kosianonj kema buuta kitorj nero. Nero opoqiisi malekuyaa moronja moma kotuegonj munj kokaen jero:

“Aha merana, Ponjonj juw kotuegoro eji, noo meranaa selianonj unjkoowa awaa soro kaanja kolooro mojenj.

²⁸ Anutunonj mono siwewaa bedu unjjiya ano

namowaa toomorianja togon gono yaka logoyaga,
yagon dumun kota ano wain apu iwoiga ii hononja qaa asugin seiwu.

- 29 * Kantria kantria yonjonon mono welen qer goma laligowu.
Kanageso tuunja tuunja yonjonon mono simin kuma goma laligowu.
Giinon mono geengaa daremunuruga yonoo eja pongia koloon laligowa.
Nemungaa merauruta yonjonon mono simin kuma goma laligowu.
Monjon gasuaar gombaati, qasumasuaanon mono iwaa qaganon ubaa.
Monjon kotuegon gombaati, kotumotuenon mono iwaa qaganon ubaa.” Kian.

Iisoonon manjanon kotuegon mubiwaajon weleno.

³⁰ Aisaknon Jeikob kotuegon mudabororo manjaanon miri uuta mesaon seleengen keno alanzan iikanonjadeen data Iisoonon tiwojun laligoro tegoro mirinon karo. ³¹ Kan iinon kaanagadeen nene naanjawo onj mozozonjon men kan manja mun kokaen ijoro: “Amana, saanon waama rama orona tosaanja ney kotumotuega nomba.”

³² Kaen ijoro manja Aisaknon kokaen qisin muro: “Gii moronon?” Qisin muro kokaen meleema ijoro: “Nii mutu meraga Iisoo.” ³³ Kaen ijorotiwaajon Aisaknon aarun lalanjanin jenenja mamaga ororo kokaen ijoro: “Gii mende kana iikanon tiwojun eja monjon oro men kan nonjaati, ii mono moronon? Iinon ii nono ney kotumotuena mono mudaborojenja. Ii mudaborojenatiwaajon iikanon mono onjonon iwaa qaganon en ubaa.”

³⁴ Iisoonon manja qaa jeta ii moma uukondun ama amburerey men silama saama manjaon kokaen weleno: “Amana, nii mono kaanagadeen kotuegon nomba.”

³⁵ Kaen welenoto, manjanon meleema ijoro: “Koganon mono tiliqili qaganon kan goonon kotumotue tagon men kenja.”

³⁶ * Kaen ijoro Iisoonon kokaen jero: “Konanon mono indinja woi tiligon nono laligojen: Iinon wala asugiwetiwa qabunaya ii wala nuandabororo ano kete noonon kotumotue ii kaanagadeen tagon nuama meja. Kawaajon qata Jeikob (tiliqili eja) qamakejon, ii mono soyanon kolooja. Kotumotue mon mono noojon en gonja me qaago?”

³⁷ Kaen jero manjanon Iisooaajon kokaen meleeno: “Moba, niinon koga goo eja ponga laligowaatiwaajon kuun mujen. Tinitosauruta kuuya yonjonon ii welen qer mun laligowutiwaajon jer koton onjonjen. Yaka logoya, yagon dumun kota ano wain apu iwoi ii mono jedaborojenja Anutunon ii mun laligowaa. Oo merana, naa kotumotuena mon toroqen en nonagi, ii gombenaga? Ii mono amamaajen.”

³⁸ * Kaen meleeno manjaajon kokaen jero: “Oo amana, kotumotue motoonggo iigadeen mono en gonja me nomaen? Oo amana, mono nii mon kotuegon nomba.” Kaen jen kanain silama saaro.

³⁹ * Saaro manjanon kokaen meleema ijoro:
“Moba, giinon mono balon toomorianjawo mesaon koriganon kema laligowa.
Iikanon sombimbabaa bedu unjijiya ii kanakeewangja mende kamaankebaa.

⁴⁰ * Gii manjawaa soo somatanon ejemba lan unj
laaligoga anjon koma kogaa welenqegeya kamakamaata koloon laligowa.
Kaen laligowagato, kanawaen qer koga utama mun kamban iikanon
karen moton iwaa galen konkonja unj yakarin geengaa nanan laligowa.”

⁴¹ Manjanon Jeikob kotumotueya muroti, Iisoonon iikawaajon ama kanain koga uukazi moma mun laligoro. Anja uutanon kaen moma alia mombaajon kokaen jero: “Manjaraa koomuyaa kambananon mono torija. Iinon komuro jinjen qama saama kamban iikanon saanon kona Jeikob gewe komuwaa.”

⁴² Iisooawa momoyanon kaanja kolooro monjon iikawaa buzuya moma Rebekawaanon kema jero moma meria kanagenja Jeikobwaajon qaa ano kema wama karo kokaen ijoro: “Moba, daga Iisoonon mono ironja meleeno qaganon uro guro komuwagatiwaajon romonggoja. ⁴³ Kawaajon merana, niinon qaa gijomanjati, ii mono ten komba. Mono keteda koi waama oloj koma Haran gomanon naana Labambaanon komba. ⁴⁴ Kema iwo kamban tosaanja toroqen laligona dagaa uuduuduuyanon olomoowaa. ⁴⁵ Uuduuduuya olomoon kamaaro iwoi ama munati, ii duduurogo niinon kawaa gematanon goojon qaa ambe karo guama kawu. Iinon guro komuna monjon ii qero komuwabo. Mono naambaajon kamban motoonggo iikanondeen ororon qaoni oromesaon saamambo.” Kian.

Aisaknon Jeikob wasiro Labambaanon keno.

⁴⁶ Rebekanon loya Aisakwaanon kema kokaen ijoro: “Niinon enarowoina Hit emba yorojon ama toroqen laligomambaajon mojona tiro siimbobolo momakejen. Jeikobnon kaanagadeen Hit yonoo boraaurugia yonoononga mon enarowoinara kaanja embiaga

* 27:29: Jen 12.3 * 27:36: Jen 25.29-34 * 27:38: Hib 12.17 * 27:39: Hib 11.20 * 27:40: Jen 36.8; 2 Kij 8.20

mewabo. Balon kokanon koloogiti, iyonoo siligia mono kaanagadeen eja. Kaanja mon men kawaboti een, niinon mono laaligona naambaajon toroqen laligowenaga? Siimbobolonanon mono toroqen hononja qaa koloowabo.” Rebekanon kaen jero.

28

¹ Kaen jero Aisaknon Jeikob koma hororo karo kotuegon kokaen jen koton muro: “Merana, gii Keinan yonoo naamboragia yonoononga mon embaga mende mewa. ² Kaen qaagoto, mono waama Mesopotemia (Padan Aram) balonon kema nemungaa manja Betuelwaa mirinon keuma owaga Labambaa borauruta yonoononga mon embaga mewa. ³ Embaga mena Anutu, ku-usun kuuyaa Toyanon mono gii kotuegon koloonseisei gono gbiliuruga yonoo jangogianon seiro kanageso tuun mamaga yonoo man bengiaga koloowa. ⁴ * Anutunon mono gii ano gbiliuruga onjo Aabrahambaa kotumotueya ii toroqen onjombaa. Kaanagadeen balon asaga Abraham muro giinon iikanon waba koloon laligojari, ii bunja qen aowaga.”

⁵ Kaen jen Jeikob wasiro mesaon Mesopotemia (Padan Aram) balonon Labambaanon kemambaajon keno. Laban ii Aram eja Betuelwaa meriaga, Jeikob ano Iisoo yoroo nemungara Rebekawaa naanaga. Kianj.

Iisoonon ala-ala emba mon mero.

⁶ Aisaknon Jeikob kotuegon mun embia mewiwaajon Mesopotemia balonon wasiroti, ii Iisoonon moro. Kotuegon mun kokaen jen koton muro: “Gii Keinan yonoo naamboragia yonoononga mon embaga mende mewa.”

⁷ Kaen jen kotoon nemunmanja yoroo qaa jegara ten koma mesaon Mesopotemia (Padan Aram) balonon kenoti, Iisoonon ii kaanagadeen moro. ⁸ Ii moma manja Aisaknon Keinan emba togon moma bolin aon laligoroti, Iisoonon ii iima moma kotoon. ⁹ Ii moma koton manja jaanon sokomabaatiwaajon asia Aabrahambaa meria Ismaelnon komuro iwaa mirinon kema borata Malahat, Nebaiotwaa naanja ii mero embauruta karonon koloogi. Kianj.

Jeikobnon Siwewaa doya gaanon iiro.

¹⁰ Jeikobnon Beerseba goman mesaon Haran gomanon kemambaajon keno. ¹¹ Kema laligon balon mononon keuma ween jaaya kemerotiwaajon ama iikanon jamo ragiti, iikanonja mon men wan qembonja qen gomantiinanon gaon ero. ¹² * Gaon jen iikanon gaon kuku mon kokaen iiro: Do mombaa kitia namonon kuugi kema qaga ii Siwenon uma kuun nano Anutuwaajon gajobauruta yononon iikanon riin uma kamaan angi.

¹³ * Kaen angi Pononon iwaa kosianon nama qaa kokaen ijoro: “Niinon Pon, asaga Aabrahambaa Anutuya ano manja Aisakwaa Anutuya koloojen. Balon koi ejanj, niinon ii gii ano goo gbiliuruga onoo bunaja qen onomanja. ¹⁴ * Goo gbiliuruga yononon koloon seisei angi jangogianon namowaa sububun kaanja koloowaa. Kaen kolooro juma deema balon ween koukoutanon ano kemekemetanon, Saut ano Noot lee lee, eu ano emu iikanon baagen sokoma kema laligowu. Goojon ama goo gbiliuruga yonoononga mombaajon ama noo kotumotuenanon mono namowaa kanageso tuun kuuya yonoo qagianon uro oyanboyar mokoloowuya. ¹⁵ Moba, niinon giwo laligon daen daen kema kan laligowagati, iikawaa so mono sopa somongon goma laligon uma guambe balon kokanon mombo eleema kawaga. Niinon gii mende gomesaon qaa jen somongon gombeti, iikawaa so ambe honja koloodaborowaa.”

¹⁶ Kaen ijoro Jeikobnon gaon uutanongga uuta tooro moma waama kokaen jero: “Pononon mono onjanon balon koi kanon laligojato, niinon ii wala mende mojenja.” ¹⁷ Kaen jero jenerja ororo qaa kokaen jero: “Balon koi mono kowoga ano keemomoyawo kolooja. Koi kanon mono onjanon Anutuwaanon dun raraya ano Siwewaa naguya kolooja.”

¹⁸ Kaen jen goman ano umugawodeen waama jamo qembonja qen eroti, ii men waama jawo toon oson kuun qaganon kele apuya maama moriro. ¹⁹ Morin goman iikawaa qata Betel (Anutuwaajon miri) qaro. Wala taon iikawaa qata ii Luz qama laligogi. ²⁰ Jeikobnon balon iikawaa qata dongoga Betel qama qaa kokaen jen somongon jojopar qaanon jen kotiuro: “Oo Anutu, giinon niwo laligon kana koi kemaqati, iikanon nii galen koma noma nembanenena ano selenaa esuya mokoloon nona ²¹ saanon luae qaganon manja mirinon mombo eleema kamaqati een, niinon mono goo uuainga ten koma laligowe giinon noo Pon Anutuna koloon laligowa.

* 28:4: Jen 17.4-8

* 28:12: Jon 15.1

* 28:13: Jen 13.14-15

* 28:14: Jen 12.3; 22.18

²² Jamo koi menj waama jawo toonj osonj kuujenji, iikanonj mono goo dunj raraga ero iwoi kuuya togonj noma laligowagi, niinonj ii onanonj mendeembe tuunj 10 koloogi iikanonja motomotoonj menj leunj goma laligomanja.” Kianj.

29

Jeikobnonj Labambaa mirinonj keuro.

¹ Jeikobnonj kaen jerj mesaonj kana toroqenj kema weenj koukoutaa kanageso yonoo balononj keuro. ² Kanonj keuma balonj korianonj apu ronj monj iiro. Miri toya yonononj lama tuungia unuama iikanonj apu onoma laligogi. Kambanjanonj apu ronj kawaa kosianonj lama tuunj karonj egi apu ronj qaa ootanonj jamo somata ii mende metangi. ³ Lama galen yonononj wala lama tuungia kuuya iikanonj menj kululuun onoma jamo ii apu ronj qaa ootanongga gbililingogi kenogo lamaurugia apu ononggi negi jamo ii mombo dunjanonj komakegi.

⁴ Jeikobnonj lama galen ii kokaen qisin onono: “Eja alauruna, onjo dakaya?” Qisin onono “Nono Harambaajonja,” kaenj meleema mugj.

⁵ Meleema mugj kokaen qisin onono: “Onjo Naahorwaa esia Laban moma muju me qaago?”

Qisin onono “Saanonj moma mujonj,” jegi.

⁶ Jegi kokaen qisin onoma jero: “Ii saanonj laligoja me qaago?”

Kaen jero kokaen ijogi: “Ii saanonj laligoja. Iiba, iwaa borata Reizelnonj mono endu lama unuama kaja.”

⁷ Kaen ijogi Jeikobnonj jero: “Iibu, weenj somata ero lama ii gomantiinaajonj kululuun onombombaa kambananonj mende torija. Kawaaajonj saanonj lamagia apu ononggi negi mombo unuama laaligogianonj kema onjoonji nenegia newu.”

⁸ Kaen jero kokaen meleengi: “Kaen saanonj mende ambonja. Wala lama tuunj kuuya kululuun onoma jamo ii apu ronj qaa ootanongga gbililingonin kenogo mono lamaurunana apu ononin newuya.”

⁹ Jeikobnonj yonowo qaa kaen amin moma nangi iikanonjadeen Reizelnonj manjaanonj lama tuunj unuama karo. Reizel iinonj lama galen gawonj menj laligoro. ¹⁰ Karo Jeikobnonj owayaa borata Reizel ano owayaanonj lama tuunj injiima apu ronj qaa ootanonj kema jamo ii metaama owaya Labambaanonj lamauruta apu unuagi. ¹¹ Unuagidaboronj Jeikobnonj Reizel buuta kitorj nejj kanain kotakota qama saaro.

¹² Saama Reizelwaajonj jero: “Nii goo mangaa tinitosaya koloojen. Nii Rebekawaa meriaga.” Kaen jero Reizelnonj moma uulanawo bobogarin manjaanonj kema buzui jero moro. ¹³ Labanonj naanjaa meria Jeikobwaa buzuya moma ii uulanawo mokoloomambaa-jonj keno. Kema mokoloonj iima suungonj angomun buuta kitorj nejj wama mirianonj uri. Uma iwoi kuuya kolooroti, Jeikobnonj iikawaa sunduya jero moro. ¹⁴ Ii moma kokaen jero: “Saanonj, giinonj neenaa sakitina koloojan.” Kaen jero koinj motoongowaa so iwo rama laligoro. Kianj.

Jeikobnonj Lea ano Reizel embawoitaga orono.

¹⁵ Kaen laligoro Labanonj Jeikob kokaen ijoro: “Gii tinitosana laligojanjwaajonj tawaga qaa eenj welen qen nombabo. Ii mende sokombaa. Kawaaajonj tawaga dawj mewagi-waajonj mojanj, ii saanonj jena momanja.” ¹⁶ Labambaa borawoita woi laligori. Somataa qata Lea. Kogaa qata Reizel. ¹⁷ Leawaa jaayanonj iima-ainjainawo kolooroto, Reizel seliaa kaitania ano jaasewanja ii kuuya iima-ainjainawo totonj kolooro.

¹⁸ Jeikobwaa uunaanja ii Reizelwaanonj erotiwaajonj ama qaa kokaen jero: “Niinonj boraga kanagenja Reizel memambaajonj saanonj yambu 7 welen qen goma laligomanja.”

¹⁹ Kaen jero kokaen ijoro: “Ii eja morota monj mube mende sokombaboto, gii gombe sokombaa. Kawaaajonj saanonj niwo koi laligowa.” ²⁰ Kaen jero Reizel memambaajonj yambu 7 welen qen munj laligoro. Uunaananonj Reizelwaajonj erotiwaajonj ama yambu iikawaajonj moro weenj afaanja tani kolooro. Kianj.

²¹ Yambu 7 tegoro Jeikobnonj owaya Laban kokaen ijoro: “Noo gawonj meme kambananonj mono tegojiwaajonj saanonj embana Reizel nona iwo enj laligomanja.” ²² Labanonj qaa ii moma miri toya kuuya horonj kululuun onoma lomban ano nejj korisoro angj. ²³ Ii angj tegoro gomanj tiiro Labanonj borata Lea wama kema Jeikob muro miri uutanonj uma motoonj eri. ²⁴ Labanonj welen embia qata Zilpa ii borata Leawaa welenqeqeyaga laligowaatiwaajonj muro. ²⁵ Motoonj eri gomanj ano Jeikobnonj embia iima moro Reizel qaagoto, ii Lea kolooro yooyaanonj kema kokaen jerj muro: “Gii mono naa terega ama nonjanate? Nii Reizel memambaajonj welen qen goma laligoweto, gii mono naambaajonj tiligonj nonjan?”

²⁶ Ii moma meleema kokaen ijoro: “Goman kokaen data een laligoro koganon eja mewaatiwaa nanamemeja ii nonoonon mende eja. ²⁷ Kawaajon saanon maran korisoro ii Leawo sonda motoongowaa so laligon aisoona tegoro koga kaanagadeen gomanja. Ii mewaatiwaaajon mono kaanagadeen yambu 7 toroqen welen qen noma laligowa.”

²⁸ Kaen ijoro uumotoongo ama Leawo maran korisoro kamban ii sonda motoongowaa so laligoro tegoro Labanon borata Reizel kaanagadeen embia koloowaatiwaaajon muro. ²⁹ Labanon welen embia qata Bilha ii borata Reizelwaa welenqeeyaga laligowaatiwaaajon muro. ³⁰ Jeikobnon Reizel ii kaanagadeen embiaga mero. Uunaanon Reizelwaaajon erotiwaajon ama Reizel ii Lea uugun jopagon mun laligoro. Kawaajon yambu 7 toroqen Laban welenja qen mun laligoro. Kian.

Jeikobwaa merauruta koloogi.

³¹ Jeikobwaa uutanon Leawaajon mamaga mende ero zizi togoro Ponjon iiro mende sokono Lea koro ambaatiwaaajon ilaan muroto, koga Reizelnon arunja laligoro. ³² Leanon korowo koloon laligon mera ejaga men qaa kokaen jero, “Ponjon tapekokorona iiro lonanon saanon kanain jopagon noma laligowaa.” Kaen jen qata iikawaa so Ruuben qaro. (Ruuben = Tapekokorona iiro.) ³³ Kanagen mombo koro ama mera eja mon men qaa kokaen jero: “Lonanon melaada jopagon nono Ponjon ii moma mera koi kaanagadeen nonja.” Kaen jen qata iikawaa so Simeon qaro. (Simeon = Gejianon moro.)

³⁴ Kawa gematanon mombo koro ama mera eja mon men qaa kokaen jero: “Nii merauruta karoon lonaajon onjonjiwaaajon iinon mono kanain uuta niwo somongowaa.” Kaen jen qata iikawaa so Liwai qaro. (Liwai = Uuta somongowaa.) ³⁵ Kawa gematanon dunjon mombo koro ama mera eja mon men qaa kokaen jero: “Nii kamban kokaamba Pon mepesejen.” Kawaajon qata iikawaa so Juuda (mepemepesee) qaro. Kawa gematanon mera mombo mende mero. Kian.

30

¹ Reizelnon arunja laligon Jeikobwaaajon merabora mon mende men iyanja kania kaen iima data Lea gema qen uutanon motogoto moma Jeikobwaaajon qaa kokaen jero: “Gii mono mera mokoloowa. Ii mende mokoloona niinon mono laligomambaaajon amamaan komumanja.”

² Kaen jero Jeikobnon irinja soono uuduudu moma mun kokaen ijoro: “Nii mono mera nomaen mokoloowenaga? Anutunon gii mera mewagatiwaaajon somongon goma laligojanto, niinon Anutuga qaago.”

³ Kaen jero Reizelnon kokaen ijoro: “Noo welen embana Bilha ii koi. Saanon iwo ena noo mera mon mewaa. Iinon nemun kono niinon kaanagadeen iwaanonga merabora mokolon onoma nemungia koloon laligomanja.” ⁴ Kaen jen welen embia Bilha muro embiaga men iwo ero. ⁵ Ero Bilhanon koro ama Jeikobwaa meria mero. ⁶ Meria mero Reizelnon kokaen jero: “Anutunon gosin nono sokombe qamakooli qaana moma mera ejaga nonja.” Kawaajon qata Dan qaro. (Dan = Gosin nono sokonjen.) ⁷ Reizelwaa welen embia Bilhanon mombo koro ama Jeikobwaa meria mon mero woi kolooro.

⁸ Kaen mero Reizelnon kokaen jero: “Danawo mamaga aonjoron haamo anjen.” Kaen jen iikawaa so mera qata Naftali (Aonjorowe) qaro. ⁹ Leanon mombo koro mende ama ii iima kawaajon iyanja welen embia qata Zilpa men Jeikob muro embiaga kolooro. ¹⁰ Embiaga koloon Jeikobwaa mera ejaga mero. ¹¹ Mero Leanon “Simbawonawo!” jen qata Gad (simbawonawo) qaro. ¹² Zilpa, Leawaa welen embia kanon Jeikobwaa meria mon mombo mero woi kolooro.

¹³ Kaen kolooro Leanon qaa kokaen jero: “Niinon keraqeeango somata mojen. Emba yonjonon mono noojon oyanboyon qama laligowuya.” Kaen jen iikawaa so mera qata Aser qaro. (Aser = Oyanboyon qabu.) ¹⁴ Wiitnon masu qero koto kambananon somanja monjon Ruubenon seleengen kema balon korianon asagbalen hamo * mokolooro. Hamo ii mokoloon men kan nemunja Lea muro. Muro Reizelnon data kokaen ijoro: “Goo meraganon hamo men kaji, iikawaa tosaana mono nona nemanja.”

¹⁵ Kaen ijoro Leanon kokaen jero: “Giinon lona nuana sokombaatiwaaajon romongoweto, gii mono meranaanon asagbalen hamo koi ii kaanjadeen nuamambaajon mojan. Ii mende sokonja.” Kaen jero Reizelnon kokaen ijoro: “Saanon! Meragaanon hamo ii nombaati een, mono saanon Jeikobwo gomantiinja koi ewao.”

¹⁶ Kaen jero Jeikobnon mare iikanon gawon mesaon karo Leanon kema mokolon mun kokaen ijoro: “Niinon meranaanon asagbalen hamo kanon mono goo sewanga mejenja. Kawaajon mono niwo ewota.” Kaen ijoro Jeikobnon gomantiinja iikanon iwo eri.

* **30:14:** Asagbalen: Emba yonjonon asagbalen hamo nen afaangon koro ambombaaajon angiti, iikaan moma laarigi.

¹⁷ Iwo eri Anutunonj Leawaanonj qaa qamakoolia moro koro ama Jeikobwaa meria 5:ya mero. ¹⁸ Ii menj qaa kokaen jero: "Niinonj welen embana ii lona muwetiwaajonj Anutunonj iikawaa tawaya koi nonja." Kaen jenj iikawaa so qata Aiskar (tawa) qaro. ¹⁹ Kawaa gematanonj Leanonj mombo koro ama Jeikobwaa meria 6:ya mero. ²⁰ Ii menj qaa kokaen jero: "Anutunonj kalenj awaa soro nonja. Lona Jeikobwaa merauruta 6 mewetiwaajonj iinonj mono pondanji niwo laligonj qabuŋa noma laligowaa." Kaen jenj iikawaa so mera qata Zebulun qaro. (Zebulun = qabuŋa) ²¹ Kambarj tosia tegoro Leanonj bora menj qata Daina qaro.

²² Anutunonj mombo Reizel kaanagadeen romonjonj munj qaa qamakoolia moma koro ambiwaajonj ilaŋj muro. ²³ Ilaŋj muro koro ama mera monj menj qaa kokaen jero: "Anutunonj gamuna metogoj." ²⁴ Kaen jenj toroqenj kokaen jero: "Ponjonj mono merana monj toroqenj nombaa." Kaen jenj iikawaa so mera qata Joosef (= Toroqenj nombaa.) qaro. Kianj.

Jeikobwaanonj lama tuunjanonj seiŋo.

²⁵ Reizelnonj meria Joosef mero iikawaa gematanonj Jeikobnonj Laban kokaen joro: "Nii neenaa gomanj mirinanonj kemambaajonj mojenj. Kawaaajonj saanonj wasinj nona eleema kemaŋa. ²⁶ Emba meraanuruna koi yonjoonj ama goo welengga qenj laligoweti, mono ii nona motoonj kembonja. Nii gawonj somata totoonj menj laligoweti, ii geenjo saanonj mojanj."

²⁷ Kaen ijoro Labanonj kokaen jero: "Gii moma qeangonj nonjanj eenj, mono saanonj koi laligowa. Ponjonj goojonj ama nii kotuegonj noma laligoroti, nii unju qewe qaa kaenj kolooro mojenj."

²⁸ Kaen jenj toroqenj kokaen jero: "Mono gawongga tawayaa jangoya jena sewanja ii saanonj gomaŋa." ²⁹ Kaen jero Jeikobnonj kokaen joro: "Nii goo welen nomaenq qenj laligonj goo gomanonj miriwa oro tuunja tuunja galenj koma onjombe somariigiti, ii geenjo saanonj mojanj. ³⁰ Wala nii koi mende kawe iikanonj oro iwoiga mamaga mende enj gonoto, iikanonj mono nii kawe kambarj kanonj seinj jaasoonggo koloosju. Nii daenggenj daenggenj kema kaweti, iikanonj Ponjonj kotuegonj gono laligona. Kaen laligonato, nii mono naa kambaronj saanonj neenaa kanagesouruna nanjonj onjomambaajonj ama gawonj iwoi kanainj mewenaga?"

³¹ Kaen ijoro Labanonj kokaen qisiŋo: "Nii mono naama gombenaga?" Kaen qisiŋo Jeikobnonj meleema kokaen jero: "Iwoi monj mende nombato, iwoi motoonggo koigadeenj noojonj ambagati eenj, nii saanonj toroqenj goononj lama tuunja tuunja ii kalaŋj koma jaagalenj menj onjoma laligomaŋa. ³² Nii saanonj goononj lama ano meme tuunja kuuya ii kete injiima gosimaŋa. Ii gosinj lama meria baronj kuuya ano meme (noninj) donja titogiawo ano teregia diriwenj, sonjojinjiri me korombongji ii kuuya mendeema iyanjia menj kululuunj onomba. Iyonjononj saanonj gawonj menj laligowetiwaawo tawana koloowu. ³³ Kanagenj gawonaa tawana, lama ano meme ii injiima gosimambaajonj kawagati, kambarj iikanonj uuna dindinqaa kania ii afaangonj kokaenj mokoloowa: Meme (noninj) titogia qaa ano diriwenj, sonjojinjiri me korombongia qaa ii kuuya ano lama baronja qaago kuuya noo tuunjanonj nambuti, ii niinonj yongoro mejenj, kaenj moma kotowa."

³⁴ Kaen jero Labanonj kokaen meleeno: "Nii saanonj uumotoonggo anjenj. Qaa jejanej iikaŋj kana ii ewaa." ³⁵ Kaen meleema weemboria iikanondeenj Labanonj meme (noninj) ejia teregia jirinjooronj ano diriwenj sonjojinjiri me korombongia ano meme embia kuuya teregia titogiawo ano diriwenj sonjojinjiri me korombongi me sele jugianonj iwoi taanja raroti, ii kuuya ano lama meria baronj kuuya ii gosinj metogonj onjoma anjaa merauruta yonjo borogianonj ama onjoono. ³⁶ Labanonj ii ama onjooma yonjowo Jeikobwaanonj lama ano meme tuunj ii unjuama weemboria karonj kekembaa so kema kanonj laligogi. Koriganonj kaenj laligogi Jeikobnonj toroqenj Labambaanonj lama ano meme tuunja tuunja ii galenj koma onjoma laligoro.

³⁷ Kaen laligonj komonj, wakato ano gou gere iikawaa boria gbiligbili kotonj menj selegia jinjororonj kombolatiŋo biiwianonj taaliro jirinjooronj kolooro. †

³⁸ Kaen kolooro gere borogia koombolatiŋo ii menj oro yonjo apu juugia kuuya kanonj ano apu newombaaajonj kagi wosogianondeenj ero. Kaen ero lama ano meme tuunj yonjononj ejianonj unjualembutiwaawo ainj geriawo moma apu newombaaajonj kanj mokoloonj iigi. ³⁹ Kaen iima meme ejia yonjononj gere boria iikawaa kosogianonj embia unjualeengji. Kaen unjualeengji koro ama laligogitiwaajonj merabaurugia kawentetere, titogiawo ano diriwenj, sonjojinjiri me korombongi ii onjoma laligogi.

† 30:37: Gere boria: ii sopawaajonj mende ano. Kaanagadeenj tiriqoonjonj me jenanj amambaajonj qaago. Anutunonj njaawenj ano owenjenj ambombaajonj mende jeroto, Jeikobwaa uutanonj dingoro tenj koma laligorotiwaajonj toomoriambaa kania kaenj kuma muro.

⁴⁰ Kaen laligogi Jeikobnon lama ano meme (nonin) meria kaanja ii gosin mendeema onoma aña aña tuungia so ononoto, oro somata ii arengon onono jaagia Labambanon oro baron ano teregia titogiawo yonoonon baagen uun nanngi. Kaen ama anaaon lama ano meme (nonin) tuuna tuuna metogon mokoloon onono. Ii mokoloon somongon onono Labambaa lama tuunanon mende kema toroqen onongi.

⁴¹ Oro embia kotakota yononon ejianon unualeembutiwaai ain geriawo mogi Jeikobnon kamban so iikanon gere boria ii apu juunon ano. Kawaajon oro ejia yononon kan ii wosogianon mokoloon iima kosianon kanon embia ii unualeema laligogi.

⁴² Kaen laligogito, oro embianon esungia kamaanqegeta koloogiti een, iinon gere boria ii iyonoo wosogianon mende ama laligoro. Kaen ama laligoro oro esungia kamakamaata yononon Labambaa tuunanon toroqegi esungia kotakota yononon Jeikobwaa tuunanon kema toroqegi. ⁴³ Jeikobnon kaen ama kindinbiri eja qaqabunayawo koloon toomorian mokoloo. Lama ano meme tuun mamaga bunja qen aon welenqege ejemba unuano kamel ano dongi tuuna tuuna asugin seigi togia kolooro. Kian.

31

Jeikobnon Laban mesaon olon koma keno.

¹ Labambaa meraurutanon qaa kokaen jegi Jeikobwaa gejianon kemero moro: “Mannananon iwoi bunja qen laligoroti, Jeikobnon ii kuuya kalugon konjoratin angon kono. Mananaa esuhinaya galen koma iikawanon hinaya kuuya ii iyanjaon mokoloon kindinbiri koloaja.” ² Qaa ii moro ano looyaa jaasewana iima kokaen moma asariro: “Labanon wala ala awaa koloon noma laligon kouroto, kaanja mende toroqen ama laligoja.”

³ Kaen moma asariro Ponon Jeikob kokaen ijoro: “Gii mono eleema manasauruga yonoo balonon kema tinitosauruga yonowo laligowa. Kema laligona niinon giwo nama laligomana.”

⁴ Jeikobnon qaa ii moma Reizel ano Lea yorojon qaa ano keno balon korianon lama tuuna tuuna galen koma ononoti, iikanon kari. ⁵ Kari kokaen irijoro: “Niinon mangaraa jaasewana iima kokaen moma asarijen: Iinon wala ala awaa ama noma laligon kouroto, iikaanja mombo mende ama laligoja. Manaa Anutuyanon mono kilen niwo nama laligon kouro. ⁶ Nii ku-usuna kuuya kululuun iikawaa so mangara welen qen mun laligon koubeti, oro ii saanon moja.

⁷ “Kaen laligoweto, iinon angomokolon gaganon ama noma laligon gawonaa tawaya ii somana 10:baa so utequte ama laligoro. Kaen ama noma laligoroto, Ponon angon koma muro tiwitiwila moñ mende ama noma laligowe. ⁸ Kamban monon kokaen jero, ‘Lama ano meme (nonin) titogiawo koloowuti, ii mono goo gawon tawaga koloowu.’ Kaen jero oro tuun kuuya yononon meraboraangia titogiawo onongi. Kamban monon kokaen jero, ‘Lama ano meme (nonin) kawentetere koloowuti, ii mono goo gawon tawaga koloowu.’ Kaen jero oro tuun kuuya yononon meraboraangia kawentetere onongi. ⁹ Anutunon kaen ano asugiro mangaraa tuunanonga oro konjoratin unuama noma seigi.

¹⁰ “Oro ejianon embia unualeema laligogiti, kamban iikanon gaon iima jaana uun waama iibe meme (nonin) ejianon embia unualeema nangiti, iyonoo selegia ii kawentetere, titogiawo ano diriwen, sonojinjiri me korombongi kuuya koloogi. ¹¹ Nii gaon iibe kanon Anutuwaai gajoba monon noojon ‘Jeikob!’ qaro. Kaen qaro ‘Koi nanjen,’ jen meleembe. ¹² Meleembe kokaen toroqen nijoro: ‘Labanon iwoi kuuya ama gomakeji, niinon ii iima mojen. Kawaajon saanon jaaga otaama uun iiba: Meme (nonin) ejia kuuya embia unualeema nanjuti, iyonoo selegianon kawentetere, titogiawo ano diriwen, sonojinjiri me korombongi koloaja. ¹³ * Niinon Betel kanon asugin gomme jamo dangunu mon kuun kele morin niwo qaa somongon jojon qaanon jen kotiina. Niinon Anutu ii ano gojon qaa kokaen jejen: Gii mono keteda koi waama kantri koi mesaon geengaa kolokoloo gomanganon mombo eleema kema.’”

¹⁴ Jeikobnon qaaya kaen jero Reizel ano Lea yoronon kokaen meleema mun ijori: “Mannaraa mirinon borosamowaa bakaya mon ii noroonon mende toroqen raja. ¹⁵ Iinon eja norono sewanaranon karo ii anaaon gadeen men gilidabororo. Kawaajon noro mono waba tani ama norono laligon kouri. ¹⁶ Kawaajon Anutunon mannaa tuunanon esuhina ilawoila konjoratin wano seiroti, ii kuuya mono onanon anana ano meraboraurunana ananaa bunaga koloaja. Kawaajon Anutunon jen koton gonoti, giinon mono ii kuuya ten koma otaawa.”

¹⁷ Kaen ijori waama men mozonongon men embamauruta kobibin onono kamel qagianon ugi.

* 31:13: Jen 28.18-22

¹⁸ Miriwaa oro tuunja kuuya konjoma onono wala kenji. Eruhina iwoiya kuuya Mesopotemia (Padan Aram) balonon laligon mokolooro seiroti, ii korebore kololoon manja Aisakwaanon kembombaaajon Keinan balonon baagen kenji. ¹⁹ Kamban kanon Labanon lama jugia motomambaaajon keno Reizelon manja mirinon donlopion bubuga yongoro mero. ²⁰ Yongoro mero Jeikobnon toroqen looya Aram eja Laban ii kokaen tiligon muro: Kembombaa qaaya ii mende jero moroto, mono onon mesaon kenji. ²¹ Kaen onon kenji kamel yononon ilawoilaya kuuya men bosingi. Kema Yufreitis apu gowoya koton Gilead balon baanawo iikanon baagen kenji. Kian.

Labanon Jeikob otaan keno.

²² Kenji, weemboria karonja kolooro kanon qaa kokaen jegi Labanon moro, “Jeikobnon mono togon onon koma keno.” ²³ Ii moma waama tinitosa ejauruta unuama weemboria 7:baa so onjotaan kema kema Gilead balon baanawo kanon mokoloon ononji. ²⁴ Ononjiti, gomantiinja iikanon Anutunon Aram eja Laban ii gaanon asugin qaa kokaen ijoro: “Gii Jeikobwaaajon kotumotue me qasumasuaa qaa mon jewabotiwaajon mono moma koton galen men aowa.” ²⁵ Unuangi Jeikobnon opo sel kuunja Gilead balon baanawonon mororongan kuuro Laban ano ejauruta yononon kaanagadeen opo sel kuungia iikanon kuun egi.

²⁶ Enj waama qegia Jeikobwaanon kema kokaen jero moro: “Gii mono naa terega ama nona? Gii tiligon nonjan. Kere yononon manja qen emba yongoro horonkejuti, mono iikawaa tani noo borawoina onon uruama koi kana. ²⁷ Gii naambaaajon angomokolon ama noma uulanawo onon koma nomesaon kana? Gii mono naambaaajon qaa mon mende jena moke lar kana? Ii mobenagati een, nii saanon rii gbaawe ambe koman koma gita kulele qegi korisoro qaganon onjoombe kawuyaga.

²⁸ “Ii mobenagati een, mono saanon esauruna ano borawoina buugia kiton nen yeizozogia jewenaga. Gii mono uuga qaawaa tere kaanja anjana. ²⁹ Niinon ku-usunawo kan saanon tiwilaan gombenagato, gomantiinja ewe mangaa Anutuyanon qaa kokaen nijojaa: ‘Gii Jeikobwaaajon kotumotue me qasumasuaa qaa mon jewabotiwaajon mono moma koton galen men aowa.’ ³⁰ Kawaajon mesaowa, geengaa mangaa goman mirinon eleemambaa uuainga somata moma laligongo mesaodaboron kananon kan laligojan. Kawaajon saanon kembato, noonon donlopionuruna ii mono naambaaajon yongoro men kana?”

³¹ Labanon kaen ijoro Jeikobnon kokaen meleema muro: “Giinon borawoiga manjaqe ku-usun qaganon nuambabotiwaajon romongan keena moma onon koma kani. ³² Kaninto, monon donlopion bubuga mero mokoloowagi, ii saanon qena komuwaa. Ilawoila kuuya men laligojeni, ii saanon tinitosaurunara yonoo jaanon iima gosin nama goonon iwoiga mon mokoloon iima ii saanon mewa.” Jeikobnon kaen ijoroto, embia Reizelon donlopion ii yongoro meroti, loyanon ii mende morotiwaajon ii hanqan qen jero.

³³ Kaen jero qegia Jeikobwaa opo sel kuunanon uma qengama mongama Leawaa opo sel kuunanon uma toroqen welen embawoi yoroo opo sel kuunganon uma qengama mongama iwoi mon mende mokolooro. Leawaanon kuun mesaon kawaa gematanon Reizelwaa kuunanon uro. ³⁴ Uroto, Reizelon donlopion bubuga ii men gesonon mouma kamel qaganon dun rawawaa uutanon ama qaganon uma qelanjin raro. Kaen raro manjanon opo kuunaa uuta kuuya qenganoto, ii mende mokolooro. ³⁵ Reizelon manja kokaen ijoro: “Somatana, nii koinon niiro rajeniwaajon ama goo jaasewanganon saanon mende waamanja. Kawaajon uduudu uduu mende moma nomba.” Kaen ijoro miriwaa donlopion bubuga iikawaaajon monjanoto, ii mende mokolooro.

³⁶ Mende mokolooro nama Jeikobnon irinja soono temboma Laban kokaen jen qisin muro: “Niinon naa kanaga ama songiwe? Mono naa sili bologa ama gombetiwaajon kakasililinon tiwowsanon tigon nonjan? ³⁷ Noo esuhinana kuuya qengan daborongo mono naa iwoiga mon mokoloona goo miri uutaa bunaga koloona? Ii saanon men koi kan tinitosaurunara yonoo jaagianon ana iigi batunaranon qaa lombo enagati, ii gosin jen tegon mindingon norombuya.

³⁸ “Niinon giwo yambu 20 laligon waabe. Kamban iikawaa uutanon gawonga mewe goonon lama ano meme (nonin) yononon mende janjon qaongito, awaagadeen koloon seisei ama laligogi. Kaanagadeen lama eja mon goo oro tuunonja mende qen newe. ³⁹ Kamban tosaanon oro kawalianon lama qen kitimitooroti, ii mende men kan goma laligoweto, iikawaa kitia ii neenaa tuunonga men kitianon ama laligowe. Lamaga gomantiinanon me asasaganon yongoro men laligowuyagati, kilen iikawaa kitia amambaaajon jenkooto ana ii otaan laligowe.

⁴⁰ “Ween biiwianonj gomanj gerianonj nooro gomantiijanonj memetotonanonj nuro sanjonja moma laligowe. Kambanj mamaga gaonj gbiligbili laligowe. ⁴¹ Yambu 20:waa so iikaanj goo gomanonj laligonj waabe tegoja. Yambu 14 ii borawoiga oromambaajonj welenj qenj goma laligowe. Iikawaa gematanonj yambu 6 ii lama bulmakao mokoloomambaajonj goononj gawonj menj laligowe. Kaenj laligoweto, giinonj gawonj memewaa tawana ii somanja 10:baa so utequte ama laligona.

⁴² “Asana Aabrahambaa Anutuya amana Aisaknonj waeya menj mepeseenjeji, iinonj gemananonj aworo koloonj mende kotingonj nonagi eenj, giinonj mono hobora wasinj nona kawenaga. Kaenj ama nonagato, Anutunonj noononj siimbobolo kakasililin iiro gawonj boronanonj seleqege ama menj laligoweti, ii iima kete gomantiijanonj noo qaana gosinj jenj tegoro mojanj.” Kianj.

Jeikob ano Laban yorononj soomongo ani.

⁴³ Jeikobnonj kaenj jero Labanonj kokaenj meleema muro: “Emba woi koi mono noo borawoinaga. Yoroo merabaurugara ii noononja. Lama bulmakao tuunja tuunja koi ii noononja. Iwoi kuuya koi iijanji, ii kuuya noo bunagadeen kolooja. Kaento, mesaowa niinonj kete borawoina koi ano merabaurugara ononiti, yonononj kembutiwaa qaagia jegi ii qewagomambaajonj moma bimoojenj. ⁴⁴ Kawaajonj saanonj kanj gou koma aonj batunaranonj soomongo ambo. Ii qendeembotiwaajonj romongonj noroma dangunu kaanja batunaranonj ewaa.”

⁴⁵ Kaenj jero Jeikobnonj jamo monj menj kuuro moroalimbanj dangunu kaanja sodogara koloonj nano. ⁴⁶ Iikanonj nano Jeikobnonj tinitosauruta yonoononj jamo menj kululuuwutiwaajonj jero. Kaenj jero jamo menj qanonj qanonj ama kululuugi uro iikawaa kosianonj nene lombanj oonj negi. ⁴⁷ Labanonj jamo tuunj kawaa qata Jegar Sahaduta qaro Jeikobnonj qata Galed qaro. *

⁴⁸ Kaenj qama looyanonj qegia Jeikob kokaenj ijoro: “Jamo tuunj koi mono kete anaraa batunaranonj moroalimbanj dangununaraga ewaa.” Kawaajonj Jeikobnonj iikawaa qata Galed qaro. ⁴⁹ Labanonj qaa toroqenj kokaenj jero: “Ponnonj deema laligowoti, kambanj iikanonj batunaranonj jaayanonj niriima riinj galenj menj noroma laligowaa.” Kawaa so balonj iikawaa qata monj Mizpa qaro. (Mizpa = Galenj meme miri koriga.)

⁵⁰ Labanonj qaa ii toroqenj kokaenj ijoro: “Giinonj borawoina horonj ureenj aonj ama oromba me toroqenj emba tosaanja onjombagati eenj, mono qaa koi moma laligowa: Balonj eja monjonj kosonanonj mende laligonj niriiro Anutunonj mono kilenj saanonj niriima batunaranonj soomongo ejiwaa qaaya ii nanjonj jenj laligowaa.”

⁵¹ Kaenj ijonj mombo toroqenj kokaenj jero: “Qegana moba, jamo tuunj koi ano toonj koi kuujenji, iikanonj mono anaraa batunaranonj dangunu kaanja rama ubao. ⁵² Jamo tuunj koi mono dangununara koloonj rama ubaa ano toonj koi ii kaanagadeen dangununara koloonj rama ubaa. Iikanonj soomongonaraajonj kokaenj romongonj noroma rama ubao: Niinonj menj bolinj gomambaajonj moma jamo tuunj koi mende uugun goononj kamanya. Giinonj kaanjadeen menj bolinj nomambaajonj moma jamo tuunj ano toonj koi mende uruugun noononj kawa. ⁵³ Aabraham, Naahor ano yoroo mangaraa bengia Anutu iinonj mono qaa batunaranonj kolooro ii gosinj jenj tegonj norombaa.” Labanonj kaenj ijoro Jeikobnonj qaa ii somongonj Anutuwaawaa qanonj jojopanj qaanonj jenj kotihiro. Manja Aisaknonj Anutu iikawaa waeya menj mepeseen laligoro.

⁵⁴ Jeikobnonj kaenj ama balonj baananonj oro qenj iikanonj siimolonj oonj tinitosauruta horonj onono lombanonj kagi. Kanj nene nenj gomantiijanonj rii oronj baananonj kanonj egi. ⁵⁵ Egi gomanj asariro Labanonj umugawodeen waama esauruta ano borawoita buugia kitoronj nenj kotuegonj onjoma yeizozogia jero. Ii jenj onjomesaonj eleema gomanjanonj keno. Kianj.

32

Jeikobnonj Iisooowo aitongowowaajonj joronqoronj ano.

¹ Looyanonj keno Jeikobnonj kaanagadeen kananonj keno Anutuwaawaa gajobauruta tosanonj mokoloonj mugi. ² Mokoloonj mugi injiima kokaenj jero: “Ii Anutuwaanonj manjaqege tuunj kolooju.” Kawaa so gomanj iikawaa qata Mahanaim (manjaqege tuunj woi) qaro.

³ Jeikobnonj kananonj kema laligonj qele ejauruta tosaanja wala wasinj onono Edom kantrinonj balonj qata Seir kanonj data Iisoo iibombaajonj kengji. ⁴ Wasinj onjoma kokaenj jenj kotonj onono: “Ono mono kema da ponja Iisoo kokaenj jegi moba: ‘Somatana moba, nii welenj ejaga Jeikob. Nii owanara Labambo laligonj kouma laligodaboronj kambanj

* **31:47:** Dangunu jamo tuunj: ii Hibiruu qaanonj Galed ano Arameik qaanonj Jegar Sahaduta.

kokaamba ii mesaon kajen. ⁵ Iikanon laligon bulmakao, dongi, lama, meme (nonin) tuunja tuunja ano welenqe qe ejemba mokoloon unuama kananon kajen. Oo eja ponja, niinon goo jaanon kiankoomu mokoloomambaaon moma qaa buzuna koi wala ambe goonon kaja.”

⁶ Kaen jen koton onono kema eleema kan kaj kokaen jegi moro: “Nono daga lisoowaanon kenin. Ilinon mono ejauruta 400 unuama kananon kan giwo aitongowombaajon jojorin laligoju.” ⁷ Kaen jegi moma awawalin konjilin somata moro. Kaen moma nama kanagesouruta iwo kagiti, ii ano lama meme tuunja tuunja, bulmakao tuunja tuunja ano kameluruta ii mendeema onono tuun woi koloogi. ⁸ Kokaen romongon kaen ano: “Lisoonon kan manja qen tuun mon unun tiwilaawaati een, tuun mon yononon mono saanon olon koma kembuyaga.”

⁹ Kaen romongon kokaen jen qama kooliro: “Oo Anutu, asana Aabraham ano manja Aisak yoroo bengara, gii saanon moma nomba. Pon, gii geengo qaa kokaen nijona mobe: ‘Gii mono waama geengaa balonon eleema geengaa tinitosauruga yonoonon kamba. Endu kena niinon toomorian gombe laligowa.’ Kaen nijona mobe. ¹⁰ Wala eenjanon neenaa taa gbarunanondeen men Jordan apu gowoya koi koton kembeto, saanon koloon sein kete eleema tuun woi koloon koi kajen. Nii welen ejaga kamaanqeqeta koloon laligoweto, giinon kilen qaaga pondan otaan kiankoomuga kuuya qendeeema noma laligona. Nii kamakamaata koloon uuropaga ii bunja qen aomambaa so mende koloon laligowe.”

¹¹ “Dana lisoonon kananon kan neena, nemun ano meraboraurunana nono nunun tiwilaan nonombabotiwaajon nii keena mojen. Kawaajon giinon mono ilaan nonoma iwaa borianonga metogon nonomba. ¹² * Gii geengo qaa kokaen nijona: ‘Niinon toomorian goma gbiliuruga koloongseisei onombe jangogianon somariiro kowewaa sakasin ejiwaa so koloowu. Ii kelemalelen ewaatiwaajon ama weenweengoyaa so qaago. Qaa ii onanon.’”

¹³ Kaen qama koolin gomantiina ii balon iikanon ero. Engo oro tuunja tuunja yonoononga data liso kalen mumambaaajon oro kokaen gosin mendeema onoma anjatitiga onono: ¹⁴ Meme (nonin) embia 200, ejia 20, lama embia 200, ejia 20, ¹⁵ kamel 30 meraboraurugia ajunon, bulmakao embia 40, ejia 10, dongi embia 20, ejia 10.

¹⁶ Tuun kaen kaen gosin mendeema tuun anja anja ii welenqeqeuruta yonoo borogianon ama onoma kokaen injoro: “Ono saanon wala kema oro tuunja tuunja koi yonoo batugianon tirin koton unuama awanaon kumbu.”

¹⁷ Kaen injinon tuun mutuya kembutiwaa galenja kokaen jen koton muro: “Kananon kengi dana lisoonon mokoloon onoma kokaen qisin gombaa: ‘Gii morowaa welenqe qe ejaga koloajan? Gii dakanon kema jen kajan? Oro baganon kajuti, ii morowaanonja?’ ¹⁸ Kaen qisin gono kokaen jewa: ‘Ii welen ejaga Jeikobwaanonga. Ii somataya liso kalen mumambaaajon ano kaju. Anjo mono gemanananon kananon kaja.’”

¹⁹ Kaen jen koton mun oro tuun 2:ya, tuun 3:na ano oro tuun tosia kuuya yonoo galengia gemagianon kagiti, ii kaanagadeen jen koton onono mogi: “Ono dana liso mokoloowuti, mono qaa tania iikayadeen jegi mobaa.” ²⁰ Kaen jen koton onoma kokaen romongoro: “Niinon batogon uuta men kamaan ala kalen mumambaaajon oro tuunja tuunja wasin onombe wala kumbu. Dananon ii injiima uuta bonjon kono olomoonaga. Uuta olomooro saanon neeno iwaa jaasewaranon oson keube singisongona mesaon ala men nonaga.” Kaen romongon torogon kokaen jegi mobaatiwaajon jero: “Goo welen ejaga Jeikobnon mono gemanananon sosooda kaja.”

²¹ Kaen jen kalenja onono wala kananon kengito, anjo gomantiina ii opo kuunjon ramana jen iikanon raro. Kian.

Jeikobnon Siwe gajobawo aon orori.

²² Gomantiina kanon Jeikobnon waama embawoita, welen embawoita ano merauruta 11 ii unuano kema Jakob apu sakasin qeleqeleea ii kotowombaajon angi. ²³ Unuano apu koton kema esuhina iwoiya kuuya bunaya erot, ii kaanagadeen men kendaborogi.

²⁴ * Kendaborogito, Jeikobnon anodeen apu leegen kanon mombo raro. Anodeen raro eja monjon karo iwo gomantiinanon aon oron nani goman ano. ²⁵ Eja iikanon haamo ama mumambaaajon amamaan iima kawaajon Jeikob ii kupu siitanon qero. Qero motoon aon oron laligori iikanon Jeikobwaa kupu siitanon suno. ²⁶ Siitanon suno eja iikanon kokaen ijoro: “Goman amambaaajon anjiwaajon mono saanon nomesaona kema.” Kaen ijoroto, Jeikobnon kokaen meleema muro:

“Nii mende kotuegon nombagi een, nii mono mende gomesaowe kembaga.”

²⁷ Kaen meleema muro “Gii qaga moro?” jen qisin muro “Jeikob,” jero.

* 32:12: Jen 22.17

* 32:24: Hoos 12.3-4

²⁸* Kaen jero qaa kokaen ijoro: “Gii Anutu ano ejemba nonowo aon oron laligon haamo ama nonona. Kawaajon goo qaga mono toroqen Jeikob qaagoto, Israel qabu.” (Israel = Anutuwo aonjororo.)

²⁹* Kaen ijoro kokaen jero: “Gii saanon qaga qana momanja.” Kaen jeroto, gajobanon kokaen meleema muro: “Gii nomaembaajon noo qanaajon qisijanj?” Kaen meleema mun iikanonj nama kotuegonj muro.

³⁰ Kotuegonj muro Jeikobnonj kokaen jero: “Nii Anutuwo jaasewanj qen aon jaaya tororo iijento, kilen niima kobooro jaawo laligojen.” Kaen jen kawaajon balon iikawaa qata Penuel qaro. (Penuel = Anutuwa jaasewanja) ³¹ Ween jaayanon kouro Jeikobnonj Penuel gomanj ii mesaon uugun kanj kupu siita sunotiwaajon ama riinj korinkorinj keno. ³² Eja kanon Jeikobwaa kupu sii toroqetaa tokotokoyanon qerotiwaajon ama Israel kanatuuru yononon kambanj kokaamba kaanagadeen oro nen kanon kupu sii toroqetaa tokotokoya ii togon mende nenkeju. Kianj.

33

Jeikobnonj Iisoowo aitongori.

¹ Jeikobnonj jaaya uunj waama Iisoononj ejauruta 400 yonowo motoonj kananon kagiti, ii injiuro. Kawaajon merabauruta mendeema onjoma Lea, Reizel ano welenj embawoita yonoo borogianonj onjono.

² Kaen ama onjoma kokaen arengonj onjono: Welenj embawoita yorononj merabaurugara unuama wala kenji. Yonoo gemagianonj Leanonj merabauruta yonowo kenji Reizel ano meria Joosif yorononj daandaanj keni.

³ Sumanja kaen arengonj onjoma anjo yonoo wosogianonj wala kema siminj kuma namononj usugonj waaro indijja 7 kolooro kema dataa jaasewanjanonj keuro. ⁴ Keuroto, Iisoononj koga iimambaajon uulanawo bobogarin kanj suunjonj munj borianonj aroyanonj giliro kemero buuta kitonj nero urusaanj aori. ⁵ Iisoononj jaaya uunj waama Jeikobwaa embauruta injiima koga qisij muro: “Koi daen yonononj giwo kaju?” Qisij muro kokaen meleeno: “Anutunonj kalen morianja qaganonj merabora koi welenj ejaga nii nonota kajanj.”

⁶ Kaen meleeno welenj embawoita yorononj merabaurugara yonowo kosere kouma siminj kuma namononj usugogi. ⁷ Kawaa gematanonj Lea ano merabauruta yonononj kaanjadeen kosere kouma siminj kuma namononj usugogi. Tetegoyanonj Joosif ano Reizel yorononj kosere kouma siminj kuma namononj usugori.

⁸ Kaen angij Iisoononj kokaen qisij muro: “Eja ano oro tuunj kuuya kananonj mokoloon onjonj, ii kania naata wasinj onjona kajuya?” Kaen qisij muro kokaen ijoro: “Oo eja ponja, niinonj ii goo jaaganonj kiankoomu mokoloomambaajon ama wasinj onjombe.”

⁹ Kaen jeroto, Iisoononj qaa kokaen ijoro: “Oo kona, ii noononj mamaga sonanonj rajuj. Kawaajonj ii saanonj toroqenj geengaa bunja koloonj ewaa.”

¹⁰ Kaen ijoro Jeikobnonj kokaen jero: “Kaen qaago. Giinonj niimanaanj ama ala awaa menj nona goo jaasewanja iibe Anutuwa jaasewanja kaanja kolooja. Kawaajonj nii goo jaaganonj kiankoomu mokoloojenj eenj, mono kalena koi saanonj bunja qen aowa.

¹¹ Anutunonj kalen morianj gendeema nono laligonj koube iwoi kuuya amamaankejenj, ii kuuya saanonj enj nonja. Kawaajonj keraqeeanggo kalena menj kagiti, ii saanonj mewa.” Kaen ijorj kaparanj koma nanotiwaajonj Iisoononj keraqeeanggo kalenja ii bunja qen aoro.

¹² Bunja qen aonj kokaen jero: “Mono saanonj toroqenj kembonja. Niinonj koipugia koloowe onjo saanonj niwo kagi kembonja.”

¹³ Kaen jeroto, Jeikobnonj kokaen ijoro: “Eja ponja, moba. Merabauruna yonononj esungia kamakamaata kolooj ano lama nemunja ano bulmakao nemunja meraboragia ajuj onjomakejuti, niinonj ii kalanj koma onjomakejenj. Kaen kolooro ii kana kembuwaajonj weemboria motoongowaa so molankota onjotaawonagati eenj, yonononj mono esungia kamaaro korebore komuwuyaga. ¹⁴ Kawaajonj eja ponja, giij saanonj wala kena welenj ejaga niinonj sosooda gemaganonj gotaanj kamanja. Oro onjotaawe wosonanonj wala kembuti ano merabauruna esungiaa so osonjonj kanj kanj era Seir gomanonj somatana goononj koubonja.”

¹⁵ Kaen ijoro Iisoononj kokaen jero: “Kaen kolooro nii saanonj ejauruna tosaanja onjomesaowe giwo osonj kawu.” Kaen jero Jeikobnonj kokaen qisiro: “Gii mono naambaajonj kaen anaga? Oo eja ponja, nii goo jaanonj kiankoomu mokoloowe mono sokoma nono tegoja.”

¹⁶ Kaen jero Iisoonon weemboria iikanonadeen eleema kema Seir gomanon keuro. ¹⁷ Jeikobnon Sukot gomanon kema iikanon anaa miria oson orouruta yonoonon kuunja kuunja mero. Kawaajon goman miri iikawaa qata Sukot (Halihali) qamakeju. Kianj.

¹⁸ Jeikobnon tani kaananon Mesopotemia (Padan Aram) balon mesaoro. Mesaon kanj Keinan balombaa taon qata Sekem kanon awaagadeen kouro. Kouma opo sel kuunja taon kosianon balon korianon mororogon kuunj ragi. ¹⁹ * Opo sel kuunja balon korianon kuuroti, iinon goman kitia ii Sekembaa manja Hamor iwaa merauruta yonoononga silwa kota 100 kanon sewanja mero. ²⁰ Sewanja men kanon jiwowon alata monj menj qata “El, Israelwaa benj Anutuya,” kaen qaro. (El = benj)

34

Sekem yonononj Daina menj bolinj mugj.

¹ Leanonj Jeikobwaa borata Daina meroti, iinon kambanj monjonj Keinan emba saran injimambaajon keno. ² Keno balon iikawaa eja ponja Hamor iinon Hiwi kanagesowaa ejaga laligoro. Iwaa meria Sekem iinon Daina iima iikanondeen iimanaanaanj moma horonj menj kileenj muro. ³ Sekemnonj wombota Jeikobwaa borata Dainawaajon pororogon somongonj uukalenjanonj jopagonj munj kele qaayanonj jenj tutugonj munj laligoro. ⁴ Tutugonj munj laligonj manja Hamor kokaen joro: “Ama, gii saanonj emba saranj koi noo embanaga koloowaatiwaajonj qaa gawonj mewa.”

⁵ Kambanj kanonj Jeikobwaa meraanjuruta yonononj balon korianonj kema miriwaa orourugia galenj koma onjoma laligogi Sekemnonj Daina menj kileero manja Jeikobnonj borataa buzu qaa ii kaenj moro. Ii moroto, ii mesangonj merauruta mirinonj koubutiwaajonj qaaya bogoro mamboma raro. ⁶ Mamboma raro Sekembaa manja Hamor iinonj qaa gawonj memambaajonj Jeikobwaanonj karo. ⁷ Kanj raro Jeikobwaa saaurutanonj balon korianonga kougj. Kouma iikanondeen iwoi asugirotiwaa sunduya ii kokaenj mogi: Sekemnonj Jeikobwaa borata menj kileero Israel kanatuuru batugianonj sili gamuyawo kolooro. Sili ii mende aanjaa so kolooro. Ii moma uugianonj kobooro wosobiri moma goronjooso anjgi.

⁸ Goronjooso mokoloogito, Hamornonj kokaen injoro: “Merana Sekembaa uuwombotaa naanja ii onjoo naamboragiaajonj mokotaan raja. Kawaajonj saanonj jenj tegogi Dainanonj iwaa embia koloona. ⁹ Saanonj nonowo naamboraurunana utequte ama aoninj kema karo laligowonja. Kaen saanonj qenaqena koloonj laligowonja. ¹⁰ Kaen ama saanonj nonoo batunananonj rama laligowu. Nono balonana koi ii mende angonj kombonjato, onj saanonj iikanonj lanj kema kanj aingjaa so balonj kitia kitia bunja qenj aonj mirigia menj nonowo angunen-jangunenj ama laligowonja.”

¹¹ Kaen jero Sekemnonj Dainawaa manjaanjuruta ii kokaen injoro: “Niinonj onjoo jaanonj kiankoomu mokoloomambaajonj moma qisinj onjonjenj. Kawaajonj ii me woiwaa qisinj nombuti, nii saanonj ii onjomanja. ¹² Emba sewanja ano kalenj menj kanj onjomanjati, iikawaa jangoya ii saanonj aingjaa so menj ubu. Ii me woiwaa qisinj nombuyagati, niinonj ii saanonj onjomanja. Qaana kota koi: Onjononj mono jenj tegonj naamboragia nongj noo embanaga koloowaa.”

¹³ Sekemnonj naangia Daina menj kileerotiwaajonj ama Jeikobwaa merauruta yonononj osonkakale qaganonj Sekem ano manja Hamor meleema oroma ¹⁴ qaa kokaen jegi mori: “Eja mombaa selianonj Anutuwaaw aiweseya mende kotogiti, nono naamboranana eja iikaanja saanonj mende mubonja. Kaen aninj gamugamu qanananonj ubabo. Kawaajonj nono ii mubombaaajonj amamaajonj. ¹⁵ Onj sili motoonggo kokaen angj nono uumotoonggo ambonja: Wala Anutuwaaw aiweseya ii ejaurugia kuuya onjoo selegianonj kotogi tegoro nono laligojonj kaanja koloowuti eenj, mono naamboranana saanonj onjombonja. ¹⁶ Kaen angj saanonj onjowo naamboraurunana utequte ama aoninj kema karo laligowonja. Kaen saanonj onjoo batugianonj rama kanageso tuunj motoonggo koloonj laligowonja. ¹⁷ Kaen laligowonjato, Anutuwaaw aiweseya selegianonj kotowombaaajonj uumotoonggo mendeambututi eenj, nono mono naamboranana wama monjenj kembonja.”

¹⁸ Qaa kaen jegi Hamor ano meria Sekem yorononj qaa kaanja kawaajonj mori sokono.

¹⁹ Kaen mori eja gbaworo Sekemnonj manjaa sumanjuruta yonjoo batugianonj tosaanja unjuugunj qabunja somata menj laligoro. Iwaa uunaajanonj Jeikobwaa borataajonj mamaga erotiwaajonj ama qaa jegiti, ii otaamambaajonj isinabisina mende ama kambanj mende qenj koriro uro.

²⁰ Kaen kolooro Hamor ano meria Sekem yorononj Sekem taombaa eja alauruta yonjowo qaa jewombaaajonj taombaa nagu kosianonj ajoajoroq sombengianonj kema kokaen jeri: ²¹ “Eja koi yonononj ananawo ala awaa menj aonkeju. Kawaajonj anana saanonj

* 33:19: Joos 24:32; Jon 4:5

jen tegonij yononon ananaa balonon rama lansan kema kan mirigia men ananawo angunen-qangunen ama laligowonja. Yononon balon kitia mewuwaajon titin mama eja. Anana saanon yonowo naamboraaurunana utequte ama aonin kema karo laligowonja. ²² Anana sili motoonggo kokaen anin eja yononon ananawo laligowombaajon uumotoonggo ambu: Anutuwaai aiweseya ii eja iyonoo selegianon kotogi ejl, iikawaa so ii wala kuuya ananaa selenananon kaanagadeen kotonin tegoro anana saanon yonowo kanageso tuun motoonggo koloon laligowonja.

²³ “Kaen anin yonoonon miriwaai oro tuungia ano esuhina iwoigia kuuya ii mono ananaa bunja koloowuya. Kawaajon qaa ninijogiti, ii saanon moma wambelaanin yononon ananaa batunananon rara dundungia mokoloon laligowu.”

²⁴ Kaen injiori taombaa kiropo naguyanon kan ajoroogiti, iyononon kuuya Hamor ano meria Sekem yoroo qaawaajon uumotoonggo ama jegi Anutuwaai aiweseya ii Sekem taombaa eja kuuya yonoo selegianon kotodaborogi.

²⁵ Kotodaborogi weemboria 3a kolooro kanon wijigiaa siimboboloya ii kaanjadeen toroqen moma raga Jeikobwaa merawoita woi Simeon ano Liwai, Dainawaa naanwoita yoronon manjawaa soogara somata men taon iikanon sangabanga kema toogia mende moma raga alanzan manja qen eja kuuya japalelen unjuri komudaborogi. ²⁶ Hamor ano meria Sekem ii kaanjadeen manjawaa soo somatanon ururi komuri. Komuri Sekembaa mirinonga naangara Daina ii horon kamaan wama keni.

²⁷ Kaen ani Jeikobwaa meraurutanon Sekemnon naangia men kileen murotiwaajon ama taanon sararagon kema eja qamogia injiima taombaa esuhina iwoiya luluuma qen yongoro meg. ²⁸ Lama, meme, bulmakao ano dongi tuunja tuunja ano ilawoiligia kuuya taon uutanon ano balon korianon egiti, ii kuuya kalugon medaborogi. ²⁹ Eshuhina iwoigia kuuya korama emba merabaurugia kuuya unuama mirigianon iwoigia tosaanja eroti, ii kololoon luluuma qen yongoro men togon kengi.

³⁰ Kaen anggi Jeikobnon Simeon ano Liwai kokaen irijoro: “Oro kaen ani kakasililin somataa qaayanon mono noo qananon uro laligomanja. Balon kokawaa toya Keinan kanageso ano Periz kanageso yononon mono kazi moma noma laligowu. Nii onoo kanatuuruna nono afaanjonon laligojon. Kawaajon yononon manjaqeqe ejaurugia kululuun onoma qotogon nonoma manja qen nombuti een, yononon mono saanon japalelen nun nii ano kanatuuruna tiwilaan nonombuya.”

³¹ Jeikobnon kaen irijoroto, iyoronon qaa kokaen ijori: “Mononon nonoo naanana kana somata emba tani ama muroti, nono mono iikawaa ironja meleema ononin sokonja.” Kian.

35

Jeikobnon Betel keno Anutunon kotuegon muro.

¹ * Anutunon Jeikob qaa kokaen ijoro: “Gii mono waama Betel gomanon kema rara dundunga mokoloon kanon Anutuwaajon siimolon alata mon mewa. Daga Iisoowaajon olon koma kena Anutunon kamban iikanon asugin gonoti, mono iwaajon alata ii mewa.”

² Kaen ijoro Jeikobnon sumanja ano ejemba kuuya iwo laligogiti, ii kokaen jen koton onono: “Ben donlopion iwoi towoya batugianon ejuti, ii mono qetegon giligi keno koma konjoratin men aon selegia songbama opo malekugia utegowu. ³ Nii konajilin uutanon laligon Anutu qama kooliwe meleema nono ano daen daen kema kan laligoweti, iinon iikanon niwo laligon kouro. Kawaajon onjo mono kagi Betel gomanon kembonja. Nii iikanon Anutuwaajon siimolon alata mon memanja.” ⁴ Kaen jen koton onono borogianon donlopion iwoi towoya kuuya egiti ano gejagianon mangu sulugiti, ii qetegon kololoon Jeikob mugi. Mugi kema juuu gere mon Sekem gomanon nanoti, iikawaa kanianon namonon oson ron kono.

⁵ Kaen ama waama kengi taonja taonja liligon ragiti, Anutunon kanatuurugia iyonoo uugia kuuro sombugia kanjanawo moma elengia kamaaro Jeikob ano merauruta ii mende onotaagi. ⁶ Kaen kema laligon Jeikobnon ano kanatuuruya kuuya iwo laligogiti, ii unuama Luz gomanon keugi. Luz qata mon Betel ii Keinan balonon eja. ⁷ Kanon keuma Jeikobnon siimolon alata mon mero. Dataajon olon koma kenoti, kamban iikanon Anutunon balon iikanon asugin muro. Kawaajon Jeikobnon goman miri iikawaa qata El Betel qaro. (El Betel = Betelwaa Benja) ⁸ Betel kanon laligogi Rebekawaa welen embia Debora ii komuro. Komuro Betel goman baatanon juuu gere mombaa kanianon ron kongi. Jingen qama saagitiwaajon ama juuu gere iikawaa qata ‘Jingen saawaa juuu’ kaen qagi.

⁹ Jeikobnon Mesopotemia (Padan Aram) balononja eleema karo Anutunon mombo asugin mun kotuegon muro. ¹⁰ * Kotuegon mun kokaen jero moro: “Goo qaga Jeikob

(tiliqili eja) qamakejuto, iikaana toroqen mende qama laligowu. Kete kanain uma qaga mono Israel ewaa.” Poñon kaen jen qata Israel qaro. (Israel = Anutuwo aon orori.)

¹¹ * Qata kaen qama toroqen Jeikob kokaen ijoro: “Nii Anutu ku-usun kuuyaa Toya koloojen. Gii saanon koloon seisei ana gbiliuruga yonoo jangogianon somariin ubaa. Goononga kanatuuru mamaga koloon kanageso tuuna tuuna asugiwu. Gii kina kina yonoo bemunjalegiaga koloowaga. ¹² Niinon balon Abraham ano Aisak buña qen orombeti, ii mono goo buña qemaña ano goo gemaganon gbiliuruga yonoo bunjagia kaanagadeen koloowaatiwaajon ii qemaña.”

¹³ Anutunon qaa kaen ijon Jeikob mesaon goman miri iikanon kanakeewan uro. ¹⁴ * Anutunon qaaya ijoro moroti, Jeikobnon balon iikanon jamo mon men waama toon kuun ii wain ooyanon mamatewooya men morin iikawaa qaganon oil gerewaa kelega maaro kemero. ¹⁵ Anutunon qaa iJOROTI, Jeikobnon goman miri iikawaa qata Betel (Anutuwa miri) qaro. Kian.

Reizelnon komuro.

¹⁶ Kawaa gematanon Jeikobnon sumanjuruta unuama Betel goman mesaon kema laligon Efrata goman dodowigi Reizelnon mera meme kambananon kan kuuro masu jekania boorongia qero. ¹⁷ Masu qenjen-mamjenawo somata qeroti, kamban iikanon koipu embanon qaa kokaen jero moro: “Oo Reizel, toroko mende moba. Gii mono kamban kokaamba kaanagadeen mera ejaga mon mombo mewaga.”

¹⁸ Kaen jero mera men komumambaajon ama tomoya men kuuro en qata iikawaajon Benoni qaro. (Benoni = siimbobolona merana) Kaen qaroto, manjon qata Benjamin qaro. (Benjamin = Simbawon merana)

¹⁹ Reizelnon kaen komuro Efrata kana goraayanon Betlehem kanon ron kongi. ²⁰ Ron kongi Jeikobnon toon jamo mon men Reizelwaa qasirinon kuuro. Reizelwaanon toon jamo ii kamban kokaamba kaanagadeen toroqen nanja.

²¹ Kaen kolooro Israelnon goman ii mesaon toroqen kema laligon Eder miri * korigaa teegen keuma opo sel kuuna iikanon mororongon kuuro. Kian. ²² Jeikobwaa sumanjuruta yononon balon iikanon rama laligon mutu meria Ruuben iinon manaa embia sewana mende memeta Bilha iwaanon kema motoon eri manaa Israelnon iikawaa buzuya moro.

*

Jeikobwaa merauruta

1 Hist 2.1-2

²³ Jeikobwaa merauruta 12 ii kokaen: Leawaa merauruta Ruuben ii Jeikobwaa meria mutuya. Iwaa gematanon Simeon, Liwai, Juuda, Aiskar ano Sebulun. ²⁴ Reizelwaa merawoita qagara Joosef ano Benjamin. ²⁵ Bilha Reizelwaa welen embawaa merawoita ii Dan ano Naftali. ²⁶ Zilpa Leawaa welen embawaa merawoita ii Gad ano Aser. Jeikobwaa merauruta kaana ii Mesopotemia (Padan Aram) balonon koloogi. Kian.

Aisaknon komuro.

²⁷ * Jeikobnon kema laligon Kiriati Arba (qata mon Hebron) kawaa kosianon Mamre gomanon manaa Aisakwaanon keuro. Asia Abraham ano manaa Aisak yoronon wala balon iikanon waba koloon laligori. ²⁸ Manaa Aisakwaa laaligo kambana ii yambu 180 kolooro komuro. ²⁹ Eja wana kolooro yambuyanon momogoro goron qen komun ambosakonjuruta yononon toroqero. Merawoita Iisoo (Eesau) ano Jeikob yoronon qamoya ii ron koni. Kian.

36

Iisowaa gbiliuruta

1 Hist 1.34-37

¹ Iisoo qata mon Edom iwaa gbiliuruta yonoo qa arengia ii kokaen: ² * Iisoonon Keinan emba karon ononoti, iyonoo qagia ii kokaen: Ada ii Hit eja Elon iwaa borataga, Oholibama ii Hiwi eja Zibeombaa meria Ana iwaa borataga. ³ * Basemat ii Ismaelwaa borata Nebaiotwaa naanja.

⁴ Adanon Iisowaa meria Elifaz mero Basematnon iwaa meria Reuel mero.

⁵ Oholibamanon Jeus, Jalam ano Kora onono. Iisowaa merauruta kaen ii Keinan balonon koloogi.

* **35:11:** Jen 17.4-8 * **35:14:** Jen 28.18-19 * **35:21:** Eder: = lama tuumbaa jaagalen meme miri koriga
* **35:22:** Jen 49.4 * **35:27:** Jen 13.18 * **36:2:** Jen 26.34 * **36:3:** Jen 28.9

⁶⁻⁷ Jeikob ano Iisoo yoroononj miriwaa oro tuunja tuunja mamaga egitiwaaonj balonj wabaga laligoriti, iikanonj mende sokono. Esuhinagaranonj somata totoonj kolooro motoonj rama laligowombaaonj amamaagi. (6) Kawaajonj Iisoononj embauruta, merab-
 orauruta ano kanagesouruta kuuya iwaa mirinonj laligogiti, ii unuano. Ii unuama lama bulmakao tuunja tuunja, dongji kameluruta ano esuhina iwoiya kuuya Keinan balononj laligonj mokoloroti, ii menj koga Jeikob mesaonj balonj mononj keno. ⁸ Iisoo qata monj Edom iinonj kaenj ama Seir balonj baanayawo kanonj kema laligogi.

⁹ Iisoononj Seir balonj baanayawo kanonj laligonj Edom kanageso yonoo bemunjalegia kolooroti, iwaa gbiliuruta yonoo qa arengia ii kokaenj:

¹⁰ Iisoowaa merauruta yonoo qagia ii kokaenj:

Embia Ada iwaa meria qata Elifaz. Embia Basemat iwaa meria qata Reuel.

¹¹ Elifazwaa merauruta 5 ii

Teman, Omar, Zefo, Gatam ano Kenaz.

¹² Iisoowaa meria Elifaz iwaa embia sewanja mende memeta qata Timna iinonj Elifazwaa meria Amalek mero. Iisoowaa embia Ada iwaa esa ejauruta ii kianj.

¹³ Reuelwaa merauruta 4 ii

Nahat, Zera, Sama ano Miza. Iisoowaa embia Basematwaa esauruta eja ii kianj.

¹⁴ Iisoowaa embia Oholibama iinonj Iisoowaa merauruta

karoonj onjonoti, ii qagia Jeus, Jalamano Kora qagi.

Oholibama ii Zibeombaa meria Ana iwaa borata kolooro.

¹⁵ Iisoowaa gbiliuruta tuunja tuunja yonoo eja pongia

ii kokaenj: Iisoowaa meria mutuya Elifaz iwaa merauruta

eja ponj koloogiti, ii qagia Teman, Omar, Zefo, Kenaz, ¹⁶ Kora, Gatam ano Amalek.

Elifazwaa gbiliuruta eja ponj Edom balononj koloogiti, ii kianj. Ii Iisoowaa embia Ada iwaa esaurutaga koloogi.

¹⁷ Iisoowaa meria Reuel iwaa merauruta eja ponj koloogiti,

ii qagia kokaenj: Nahat, Zera, Sama ano Miza. Reuelwaa gbiliuruta eja ponj Edom balononj koloogiti, ii kianj. Ii Iisoowaa embia Basemat iwaa esaurutaga koloogi.

¹⁸ Iisoowaa embia Oholibama iwaa merauruta eja ponj koloogiti,

ii qagia kokaenj: Jeus, Jalamano Kora. Eja ponj ii Iisoowaa embia Oholibama, Anawaa borata iwaa merauruta koloogi.

¹⁹ Iisoo (Esau) qata monj Edom iwaa merauruta kianj ano yonoo kanagesourugia ano eja pongia ii kianj.

Seir kanagesowaa qa arenja

1 Hist 1.38-42

²⁰ Hoor kanagesowaa eja Seir iwaa merauruta wala Edom balononj laligogiti, iyonoo qagia ii kokaenj:

Lotan, Sobal, Zibeon, Ana, ²¹ Dison, Ezer ano Disan. Seirwaa merauruta ii wala Edom balononj Hoor kanageso yonoo eja pongiaga laligogi Iisoononj kanagenj karo.

²² Lotambaa merawoita woi ii qagara

Hori ano Heman. Lotambaa naanja qata Timna.

²³ Sobalwaa merauruta qagia ii kokaenj:

Alwan, Manahat, Ebal, Sefo ano Onam.

²⁴ Zibeon iwaa merawoita woi qagara Aiya ano Ana. Anawaa sunduya ii kokaenj: Iinonj manja Zibeombaa dongia balonj qararankonjononj galej koma onono nene mongama negi iikanonj apu jaaya jaaya geriawo mokolooro.

²⁵ Anawaa meraborawoita woi ii

meria Dison ano borata Oholibama.

²⁶ Disombaa merauruta qagia ii kokaenj:

Hemdan, Esban, Itran ano Keran.

²⁷ Ezerwaa merauruta qagia ii kokaenj:

Bilhan, Zaawan ano Akan.

²⁸ Disambaa merawoita woi ii qagara

Uuz ano Aran.

²⁹ Hoor kanagesoya kanagesoya yonoo eja ponjurugia yonoo qagia ii

Lotan, Sobal, Zibeon, Ana, ³⁰ Dison, Ezer ano Diisan.

Hoor kanagesoya kanagesoya yonoo eja ponjurugia ii arengiaa so Seir balononj kaenj laligogi. Kianj.

Edom yonoononj kinj ponj arenj

1 Hist 1.43-54

³¹ Israel kanageso yonoonon kin pon mon mende galen koma onono walawala kamba kanon kin pon kokaenanon Edom balon kanon galen koma onoma laligogi: ³² Beorwaa meria Bela iinon Edom yonoo kin pongia kolooro. Iwaa sitiaa qata Dinhaba.

³³ Belanon komuro Bozra gomambaa eja qata Jobab, Zerawaa meria iinon Belawaa dunanon kin koloon laligoro. ³⁴ Jobabnon komuro Teman balombaa eja qata Husam iinon dunanon kin koloon laligoro. ³⁵ Husam komuro Hadad, Bedadwaa meria iinon dunanon kin koloon laligoro. Hadadnon Moab balanon kema Midian eja yonowo manja qen unun haamo ano. Iwaa sitiaa qata ii Awit. ³⁶ Hadadnon komuro Masreka gomambaa eja qata Samla iinon dunanon kin koloon laligoro.

³⁷ Samlanon komuro Saul iinon kitianon kin koloon laligoro. Iwaanon goman miri Rehobot ii Yufreitis apu gowoyaa kosianon ero. ³⁸ Saulnon komuro Baalhanan, Akborwaa meria iinon Saulwaa kitianon kin koloon laligoro. ³⁹ Akborwaa meria Baalhanan komuro Hadarnon kitianon kin koloon laligoro. Iwaa sitiaa qata ii Pau. Embiaa qata Mehetabel. Ii Matredwaa borata ano Mezahabwaa esiaga laligoro.

⁴⁰ Iisowaa gbiliuruta yonoo eja pon qa arengia ii isigiaa so ano goman miri balongiaa so kokaen kolooro:

Timna, Alwa, Jetet, ⁴¹ Oholibama, Ela, Pinon, ⁴² Kenaz, Teman, Mibsar, ⁴³ Magdiel ano Iram. Eja ii Edom kanagesowaa eja ponjurugiaga laligogi qagiaa so goman miri balongiaa qagia qagi.

Edom qata mon Iisoo iinon wala balon men rama laligon Edom kanagesowaa bemunjaleya kolooro. Kian.

37

Joosef ano daremunuruta

¹ Aisaknon Keinan balanon waba koloon laligoro meria Jeikobnon iikanon toroqen laligoro. ² Jeikobwaa gbiliuruta iyonoo sundugia kokaen:

Joosefnon eja gbaworo yambuya 17 kolooro daremunuruta, manaa embawoita sewangara mende memeta Bilha ano Zilpa yoroo merauruta yonowo lama ano meme (nonin) tuunja tuunja galen koma onoma laligogi. Kaen laligon daremunurutanon sili angiti, iikawaa sunduya bologa bologa ii manja ijoro moma laligoro.

³ Jeikobnon eja wara kolooro meria Joosefnon kolooroti, iikawaaajon manjanon ii merauruta tosaanja kuuya unjuugun uutanon jopagon mun laligoro. Kamban monnon maleku koriga iima-ainjainjao boria koriga ii men Joosef muro. ⁴ Manjanon ii daremunuruta kuuya unjuugun uutanon jopagon mun laligoroti, iwaa daremunurutanon ii iima kanain kazi ama mun iwo ala-alawaa qaaya mon mende amin moma laligogi.

⁵ Gomantiinja monnon Joosefnon gaon mon iima iikawaa sunduya ii daremunuruta injoro mogi. Ii mogi uugianon waaro kazi mamaga moma mun laligogi. ⁶ Sunduya ii kokaen jero mogi: “Mobu, nii gaon mon iijenji, ii kokaen: ⁷ Anana gawonon laligon wiit padi boranana somongowombaa tani anjon. Kaen anin noonon wiit padi borana iikanon waama konja nano onoonon boran kanon mono noonon boran liligon sigon nanjuya.”

⁸ Kaen injoro moma daremunurutanon Joosef kokaen ijogi: “Gii nonoonon kin ponga koloona me? Gii onanon galen koma nonomambaaajon mojan me?” Joosefnon gaonja iima kawaa sunduya injoroti, iikawaaajon yonoo uugianon mombo toroqen waaro kazi somata totoon moma mun laligogi.

⁹ Kawaa gematanon gaon mon mombo iima iikawaa sunduya daremunuruta kokaen injoro mogi: “Niinon gaon mon iibe iikanon ween, koin ano sengelao 11 kanon noonon usugogi.”

¹⁰ Sunduya ii manja ano daremunuruta injoro mogi manjanon temboma kokaen jen muro: “Gii gaon tania kaanya ii nomaembaajon iijana? Nii, nemunga ano daremunuruga nono mono nomaenanon goonon kan jaasewanganon simin kuma namonon usugowonaga?” ¹¹ * Kaen kolooro daremunurutanon uugianon motoqoto moma mun laligogito, manjanon qaa ii uu kononjonon ano ero romongon laligoro. Kian.

Joosef sewana men wama Iijipt balanon kengi.

¹² Kamban monnon Joosefwaa daremunuruta yononon mangiaanon lama tuunuruta galen koma onombombaaajon Sekem goman kosianon kema laligogi. ¹³ Iikanon laligogi Israelnon Joosef kokaen ijoro: “Merana, goo daremunuruganon Sekem kosianon lama tuunana galen koma onoma laligogiti, ii mojan. Saanon koi kana wasin gombe yonoonon kema.” Kaen ijoro “Saanon kema,” jero.

* 37:11: Apo 7.9

¹⁴ Jero kokaen ijoro: “Gii mono kema daremunuruga ano lama tuunana injiima nomaen laligojuti, iikawaa qaa sunduya ii menj eleema kan jena momanja.” Kaen jero moro Hebron dondoonjanonga wasinj muro kema kema Sekem balononj keuro.

¹⁵ Sekem balononj keuma balonj korianonj kana monggama lanj kema laligoro eja monjonj mokoloon iima kokaen qisinj muro: “Gii naa iwoiga monggama laligojan?”

¹⁶ Qisinj muro kokaen meleeno: “Nii daremunuruna yonjoonj monganjenj. Yonjononj dakanonj liligonj lamaurugia galenj koma onjonjuti, ii saanonj jena momanja.”

¹⁷ Kaen meleeno kokaen jero: “Yonjononj mono gomanj koi mesaonj kenggi. Dotan gomanonj kembombaaonj jegi mobe.” Kaen jero moma daremunuruta yonjoo kanagianonj onjotaan kema Dotan gomanj kosianonj kema mokoloon onjono.

¹⁸ Mokoloon onjoma kosogianonj mende keuroto, sigensigenj endu karo daremunjanonj ii iima ajoroonj Joosef qewombaaonj anjonan anggi. ¹⁹ Anjonan ama iyanjiodeen kokaen aminj mogi: “Iibu, gaonj ii-ii eja iikanonj mono endu kaja. ²⁰ Ayo, mono kagi kema qeninj komuro qamoya apu ronj monjonj gilini nj kemero kokaen jewonja: ‘Oro kawalianonj mono ii qero komuro.’ Gaonjaa honjanonj nomaen koloowaati, ii mono iikawaa gematanonj iibonja.”

²¹ Kaen aminj mogi Ruubenonj ii moma Joosef borogianonga metogonj laaligoya somongomambaaonj moma kokaen jero: “Ii mono mende qeninj komuwaa.” ²² Toroqenj kokaen jero mogi: “Saya mono mende maabu. Balonj qararanjonkjonan onj apu ronj koi nanji, ii saanonj iikanonj giligi kemewaato, borogianonj mono iwaa selianonj mende oosirinj qewu.” Ruubenonj Joosef borogianonga metogonj anjonj koma wama manjaanonj eleema kembojonj moma qaa kaen jero.

²³ Kaen jero moma nanggi Joosefnonj daremunuruta yonjoononj kouro. Kouro malekuya koriga iima-ainjainjowo boria koriga mouma karoti, ii lanj horonj menjuqenjuranggi. ²⁴ Ii menjurama kogia qelanjin menj kema apu ronjonj giligi kemero. Apu ronj ii apuya qaa gbamenjaga nano.

²⁵ Kaen ama nene newombaaonj kamaanj raji. Kamaanj rama jaagia uugi keno Ismael kanagesowaa komahooro eja tosanonj Gilead gomanj mesaonj kamelgia dononj dononj kuun onjoma awanjoo kagi injiigi. Yonjononj kamel qagianonj dane rombo, sele morimoriwaa kelega ano marasinj gere tokoya qata mor bala ii anggi bosima Iijipt kantrinonj kembombaaonj kagi.

²⁶ Kaen injiima Juudanonj daremunuruta kokaen injijoro: “Anana konana qeninj komuro sayaa qaaya kolatinj asangwonjati een, iikanonj mono nomaen ilaanj nononaga?” ²⁷ Iinonj ananaa konana koloon ananaa sakitinana koloojiwaaonj mono boronananonj selianonj mende oosirinj qewonjato, saanonj kagi kema Ismael eja yonjononj ii sewanja mewutiwaaonj onjombonja.” Kaen injijoro daremunurutanonj ii moma uumotoonjgo ama wambelaagi.

²⁸ * Kaen anggi Midian balombaa Ismael kanagesowaa komahooro eja yonjononj kanj kouma unjuuguwombaaonj anggi. Kaen anggi kogia Joosef ii apu ronjonnga horogi kouro silwa kota 20:nonj sewanja mewutiwaaonj onjonji. Onjonji Ismael eja yonjononj ii sewanja menj wama Iijipt kantrinonj kenggi.

²⁹ Kenggi Ruubenonj monggenja eleema apu ronjonj karo Joosef iikanonj mombo mende nano iima wosoya junj wosobiria qendeema malekuya menjurano. ³⁰ Malekuya menjurama kouruta yonjoononj eleema kanj kokaen injijoro: “Mera gbaworononj mono daengenj alinj sooja? Yei, manggaa siita! Iikawaa qaaya ananaa qananonj uro mono nomaen ambenaga?”

³¹ Kaen injijoro meme (noninj) ejia monj menj qegi komuro Joosefwaanonj maleku menj meme iikawaa sayanonj qendunjon menj boligi. ³² Menj bolinj malekuya koriga iima-ainjainjowo boria koriga ii menj mirinonj kema manja qendeema kokaen ijogi: “Nono koi mokoloojonj. Ii meraga Joosefwaanonga me qaago, ii saanonj iima gosiwa.”

³³ Kaen jegi iima gosinj kokaen jero: “Koi ii meranaanonj malekuga. Oro kawalia monjonj mono japalelenj qero komuro gogoro. Onjanonj, Joosef ii kitomitoro borombooronj kolooro.” ³⁴ Kaen jenj amburere nj ama wosobiria qendeema malekuya menjurama selia namononj menj bolinj meriaaonj kambanj koriga jingenj qama saama laligoro. ³⁵ Kaen laligoro meraboraauruta kuuya yonjononj kanj ulunkolen menj mubombaaonj angito, iinonj ii qetama togonj uukondungadeen moma kokaen jero: “Qaago! Niinonj mono jingenj qama saama laligoro komunj koomu gomanonj meranaanonj kememanja.” Kaen jenj Joosefwaajan saama laligoro.

³⁶ Kaen laligoro kambanj kanonj Midian balombaa komahooro eja yonjononj Joosef wama Iijipt kantrinonj keuma sewanja mewutiwaaonj anggi Faarao kimbaa jawinja monj qata

* 37:28: Apo 7.9

Potifar, kimbaa laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galengiaga laligoroti, iinonj ii sewanja mero welenqeqeya omaya kolooro. Kianj.

38

Juuda ano Taamar

¹ Kambanj kanonj Juudanonj daremunuruta onjomesaon yagomanjon Adulam gomanonj kemenj eja monj qata Hira iwo rama laligoro. ² Kanonj laligonj Juudanonj Keinan eja monj qata Sua iwaa borata iima embiaga mero motoonj eri. ³ Motoonj eri embianonj koro ama mera menj qata Er qaro. ⁴ Kaenj qama mombo koro ama mera monj menj qata Oonan qaro. ⁵ Kawaa baatanonj mombo toroqenj mera monj menj iwaa qata Sela qaro. Mera ii Kezib gomanonj laligonj kanonj mero.

⁶ Kaenj laligogi Juudanonj meria mutuya Er iwaajonj emba monj qata Taamar muro embiaga kolooro. ⁷ Embiaga kolooroto, Juudawaa meria mutuya Er iinonj Pombaa jaanonj kilega meme koloonj laligoroti, iikawaajonj Ponjonj jenj tegonj muro komuro. ⁸ Komuro Juudanonj meria Oonambaaonj kokaenj jero: “Gii saanonj dagaanonj malo menj qambota koloojanjwaa kana qaaya otaanj iwo enj dagaajonj gbili mekolooowa.”

⁹ Kaenj jeroto, Oonanonj gbili ii iwaa bunja mende koloowaati, kaenj moma sili kokaenj ama laligoro: Dataajonj gbili mekoloowabotiwaajonj iwaa emba maloyawo enj laligoriti, kambanj iikanonj kambanj so mera mekomekolooowa sele apuya ii eenj namononj maama laligoro. ¹⁰ Sili kaanj ama laligoroti, ii Pombaa jaanonj kilegamonj kolooro. Kawaaajonj Ponjonj ii kaanagadeenj jenj tegonj muro komuro. ¹¹ Komuro Juudanonj enjaroja Taamar kokaenj ijoro: “Gii mono mangaa miri gomanonj eleema kema maloya laaligo laligona merana Selanonj somariinj somata koloonggo gii gombaa.” Keeta kokaenj romonjonj kaenj ijoro: Selawaa dawoita komuri iinonj iikawaa so laligonj kaanagadeenj komuwabo. Kaenj romonjonj Taamar ijoro manjaa gomanonj eleema kema kanonj rama laligoro.

¹² Kanonj rama laligoro kambanj koriga tegoro Suawaa borata, Juudawaa embia iinonj komuro. Komuro jinjenj qama saama laligoro tegoro Juudanonj gomanj balonj qata Timna kanonj eja tosanonj iyanjaa lamauruta yonoo jugia motogiti, ii injiimambaaonj uro. Adulam gomambaa eja alia Hira iwo motoonj iikanonj uri. ¹³ Uri Taamar buzu qaa kokaenj jegi moro: “Moba, goo eja enjaroganonj mono lamauruta yonoo jugia motomambaaonj ama Timna gomanj balononj kenja.”

¹⁴ Kaenj jegi moro. Juudawaa meria Selanonj mono somariinj somata kolooro kilenj ii embia koloowaatiwaajonj mende muro. Kawaaajonj Taamarnonj malo laligomambaa malekuya qetegonj wanj kawosenonj wanj jaaya esuunj turunj aoro. Kaenj ama Timna kekembaa kananonj kema taonj qata Enaim kanonj keuma kiropo nagu kosianonj raro.

¹⁵ Raro Juudanonj kanj iima jaasewanja esuurotiwaajonj ii mende iima kotonj ii kana somata embaga kaenj romonjgoro. ¹⁶ Enjaroyaga raroti, ii mende moma kotorotiwaajonj ama kana goraayanonj iwaanonj kema kokaenj ijoro: “Saanonj kana niinonj giwo ewota.”

Kaenj ijoro moma kokaenj qisiro: “Niwo ewagatiwaa tawaya mono naa iwoiga nomba?”

¹⁷ Kaenj qisiro kokaenj ijoro: “Nii neenaa tuunjonja meme meria gbaworoya monj ambe goononj kawaa.” Kaenj ijoro kokaenj qisiro:

“Ii wala mende kanj kouro qaagaa honja koloowaatiwaa iwoi monj ii nomba me qaago?”

¹⁸ Kaenj qisiro kokaenj jero: “Noo qaanaa honja koloowaatiwaa iwoi monj ii mono naa iwoiga gombenaga?”

Kaenj jero kokaenj meleeno: “Mungenj aasoganonj qaga mokotaankejani, ii ano iikawaa kasa wota ano gbaruga boroganonj menj nanjanj, mono ii nomba.” Kaenj meleeno iwoi ii munj iwo ero koro ano. ¹⁹ Iwo enj waama mirianonj kema wanj kawosesenja luluuma qetegonj malo laligomambaa malekuya ii mombo mouma laligoro.

²⁰ Kaenj laligoro Juudanonj kambanj monjonj Adulam gomambaa eja alia Hira wasinj kokaenj ijoro: “Gii mono meme (noninj) meria gbaworoya menj kema emba ii muna noo qaanaa honja koloowaatiwaa iwoi ii meleema gono menj kawa.” Gawonj kaenj mewaatiwaajonj Hira wasiro kenoto, Hiranonj emba ii mende mokolooro. ²¹ Mende mokoloonj Enaim eja tosaanja kokaenj qisij onjoma jero: “Siimolonj jigowaa kana somata embanonj Enaim kokaamba kana goraayanonj raroti, ii dakanonj?”

Kaenj jero kokaenj meleema ijogi: “Emba kaanja monj ii kokanonj mende laligoro.”

²² Kaenj jegi Hiranonj eenj eleema Juudawaanonj kanj ijoro: “Niinonj kema emba ii mende iibe. Gomanj iikawaa toya yonjononj kaanagadeenj qaa kokaenj jegi mobe: ‘Siimolonj jigowaa kana somata embia monj ii kokanonj mende laligoro.’”

²³ Kaenj ijoro Juudanonj kokaenj jero: “Oo alana, mesaowa! Iinonj iwoi ii saanonj menj laligowaa. Iwoi monj amboraga, mono jomoma noronjgi gamunonj turunj norombabo.

Niinonj meme meria gbaworoya koi ii saanonj ambe kenoto, giinonj emba ii mende mokoloona.”

²⁴ Kaenj jero koinj karoombaa so tegoro tosanonj Juuda buzu qaa kokaenj ijogi moro: “Goo enjaroga Taamarnonj mono serowilinj ama koro ama laligoja.”

Kaenj ijogi Juudanonj ii moma Mooseswaa kana qaawaa so jenkooto kokaenj ano: “Ti mono wama oraraanj gerenonj giligi kemenj jewaa.”

²⁵ Ii wama oraraanj kengij enjaroyanonj Juudawaajonj qaa kokaenj ano keno: “Oo enjarona, iwoi kokawaa toyanonj mono nono koro ama laligojen. Kawaajonj munjenj aaso koi, iikawaa kasa wota ano gbaru koi mono iima gosinj toya mokoloowa.”

²⁶ Qaa kaenj ano keno moma anjaa iwoiya ii iima gosinj kokaenj jero: “Iinonj qaa ii onja jeja. Niinonj ii merana Selawaa embia koloowaatiwaajonj mende mube. Kawaajonj iinonj mono nii nuugunj emba dindinj koloonj qaa ii jeja.” Kaenj jenj emba iikawo mombo mende ero.

²⁷ Kanagenj merabora memambaa kambananonj kanj kuuro mera gesoyaa uutanonj sunesune eja meria woi rari. ²⁸ Rari mera memambaaajonj ano monjonj boria suluro kamaaro. Kamaaro koipu embanonj ii iima moma kasa oso popolanj menj borianonj somongonj kokaenj jero: “Iinonj wala asugija.”

²⁹ Kaenj jeroto, mera kanonj boria mombo hororo uro alianonj wala asugiro. Iinonj asugiro koipu embanonj kokaenj jero: “Oo mono iikaanja ama kanaga menjurama asugijan.” Kaenj jero qata Perez qagi. (Perez = Kania menjuranja.) ³⁰ Kawaa gematanonj aliaa borianonj beweso kasa oso popolanj eroti, iinonj asugiro qata Zera qagi. (Zera = oso popolanj) Kianj.

39

Joosef ano Potifarwaa embia

¹ Kambanj batuya kanonj Ismael kanagesowaa komahooro eja yonjononj Joosef wama Iijipt kantrinonj keuma sewanja mewutiwaajonj angij. Angij Iijipt eja monj qata Potifar, Faarao kimbaa jawinja monj ano laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galenggiaga laligoroti, iinonj ii sewanja mero welenqegeya omaya kolooro.

² * Kaenj ama laligoro Ponjonj Joosefwo nano iwoi kuuya ama menj laligoroti, iikanonj toomorianj mokolooro. Iinonj toya Iijipt eja iwaa mirinonj laligoro. ³ Kaenj laligoro Ponjonj Joosefwo nama kondoonj muro iwoi kuuya borianonj menj laligoroti, iikanonj toomorianawo kolooro. Kaenj kolooro toyanonj ii iiro. ⁴ Toyanonj ii iiro awaa sokono iwaa jaanonj iima-ainj mokolooro ijoro anjaa laaligoyaa galeja kolooro. Potifarnonj Joosef kuunj muro miriaa iwoi kuuya galej kono esuhina bunyaya kuuya iwaa borononj ano kalanj koma laligoro. ⁵ Miriaa iwoiya ano esuhina bunyaya ii kuuya Joosefnonj galej kombaatwaajonj borianonj ano laligoroti, Ponjonj kambanj iikanonjadeenj kanainj Iijipt eja iwaanonj miri iwoiya ii Joosefwaajonj ama kotuegonj laligoro. Potifarwaa mirianonj ano gawonjonj ilawoillaya kuuya eroti, ii kotumotue qaganonj ero. ⁶ Kaenj ero Potifarnonj ilawoillaya enj muroti, ii kuuya Joosefwaa borianonj andaboronj nama anjo ii me woi iikawaa majakakaya monj mende moro. Iinonj nene nemambaaajonj kaangadeenj motoqoto mende moma siiseweweya qaa laligoro. Joosefwaa selia onjonbonjonj somariiro kaitanianonj iima-ainjainjawo ero laligoro.

⁷ Kaenj laligoro kambanj tosia tegoro Potifarwaa embianonj Joosef iima iimanaanja moma kokaenj ijoro: “Gii mono kana niwo ewo.”

⁸ Kaenj ijoroto, iinonj ii togonj toyaa embia kokaenj ijoro: “Qaago! Moba, tona anjo mirianonj ilawoila ejiwaa majakakaya mende momakejato, esuhina bunyaya kuuya ii mono niinonj galej koma laligomambaaajonj noo boronanonj andabororota eja.

⁹ Kaenj ero miri kokawaa uutanonj ii ano nii noroo ku-usunaranonj mono ororonj eja. Giinonj iwaa embia koloojanjwaajonj gii angonj koma nonoto, iwoi tosia monj ii noojonj mende angonj kono. Kawaajonj nii nomaembaajonj ama nanamemenj bologa totoonj kaanja ii ama iikanonj Anutu qotogonj singisonggo ambenaga? Awawi totoonj” ¹⁰ Kaenj ijoro moma qaa kaanja ii weemboria so Joosef ijonj laligoroto, iinonj kilenj ii qotogonj kema iwaa dunj eenonj kema iwo ewotiwaajonj mende wambelaaro. Kaenj iwo motoonj laligowotiwaajonj kaanjagadeenj togoro.

¹¹ Kaenj togonj laligoro weemboria monjonj miriwaa welenqegeuruta yonjoononga monjonj miri uutanonj mende laligoro Joosefnonj gawonja jejeta memambaaajonj miri uutanonj uro. ¹² Uro emba iikanonj Joosefwaa malekuyanonj qelanjinj menj kokaenj ijoro: “Gii mono kana niwo ewo.” Kaenj ijoroto, Joosefnonj malekuya ii iwaa borianonj mesaonj

* 39:2: Apo 7.9

olon koma qiqigon kema sombenon seleengen kamaaro. ¹³ Malekuya iwaa borianon mesaon olon koma sombenon kamaaroti, emba iikanon ii iiro.

¹⁴ Ii iima miriwaa welenqegeuruta onjono kagi ii kokaen injjoro: “Mobu, lonanon Hibruu eja ii wama mirinananon karoti, iinon mono gongiso gongegeee ama nonoma laligoja. Iinon niwo ewojon noonon koujato, niinon qama gigilaajen. ¹⁵ Qama gigilaawe moma malekuya noo wosonanon mesaon olon koma qiqigon kema seleengen kemeja.”

¹⁶ Kaen injjon Joosefwaanon maleku kosianon ano ero Joosefwaa toyanon eleema kawaatiwaaon mamboma raro karo. ¹⁷ Karo sundu ii kaanagadeen ijoro: “Hibruu welenqege eja ii wana ananaa mirinon karoti, iinon mono niwo gonjaangole amambaajon noonon koujaa. ¹⁸ Koujaato, niinon qa gigilaawe malekuya noo wosonanon mesaon olon koma qiqigon kema seleengen kemejaa.”

¹⁹ Kaen ijoro Joosefwaa toya ii embianon sundu kaen jero moro kokaen ijoro: “Goo welenqegeganon mono kaen ama nonja.” Kaen ijoro irina soono uuta gere jero. ²⁰ Uuta gere jero jen kotooro Joosef menj Faarao kimbaa kapuare mirinon eja galen koma onjoma laligogiti, mono kapuare miri iikanon oongi kemen enj laligoro. ²¹ * Joosefnon kapuare miri iikanon laligoroto, Ponjon Joosefwo nama kotuegon kiankoomu munj laligoro kapuare miriwaa galen wajanon ii iima iwaajon iima-ainain moro. ²² Iima-ainain moroti-waajon eja kuuya kapuare mirinon ragiti, ii Joosefnon galen koma onjombaatiwaaon iwaa boronon onjono. Iwoi kuuya kanon ama menj laligogiti, ii Joosefnon jen koton onjonotiwa so otaan ama menj laligogi.

²³ Ponjon Joosefwo nama kotuegon munj kondooro iwoi kuuya ama menj laligoroti, ii toomorianawo asugin ero. Kawaajon kapuare miriwaa galen wajanon Joosef iwoi kuuya nomaen galen koma jen koton onjoma laligoroti, iikawaa majakakaya monj mende totoon moma laligoro. Kianj.

40

Joosefnon eja woi yoroo gaongaraa kania jero.

¹ Kambanj tosia tegoro Iijiptwaa kinj ponaa wain apu qambiwa galen ano bered onjoombaa galen yoronon somatagara Iijiptwaa kinj qotogon kana songiri. ² Kaen ani Faarao kinjon jawina woi, wain oo qambiwa galen wana ano bered onjoombaa galen wana iyorojon irina soono. ³ Irina soono jen kotooro uruama kimbaa laligoyaa sikiriti yonoo kawali galengiaa kapuare mirinon iwaa borianon oonongi kemeri. Joosefnon kapuare miri iikanonadeen laligoro. ⁴ Sikiriti yonoo kawali galengianon Joosef jen koton muro ii welen qen oroma laligoro. Kaen laligoro kambanj tosaana toroqen kapuare mirinon enj waama laligogi.

⁵ Kaen enj waama laligogi Iijipt kimbaa wain apu qambiwa galen ano bered onjoombaa galen yoronon gomantiina motoongo iikanonadeen gaongara iyanja iyanja iiri. Gaongaraa kania ii anja anja. ⁶ Ii iiri Joosefnon umugawodeen yorojonon uma iriuro uukamakamaa ama bosoleen rari.

⁷ Kaen rari Faarao kimbaa jawinwoita iyoronon Joosefwaa somatayaa kapuare mirinon iwo motoon rariti, ii kokaen qisin orono: “Oro kete nomaembaajon jaasewangara wosobiri jaajaa uunj rajao?”

⁸ Qisin orono kokaen meleema ijori: “Noro gaonjara anja anja iijotato, iikawaa kanagara ii moronon jero moboraga?” Kaen ijori Joosefnon kokaen jero: “Anutonon mono gaon kanagia jejetaa Toya koloojato, saanon kilen gaongara nijori momanja.”

⁹ Kaen jero wain apu qambiwa galen wajanon gaonja iiroti, iikawaa sunduya ii Joosef kokaen qero moro: “Nii gaonaa uutanon wain apu gere monj ii noo wosonanon nano iijen. ¹⁰ Wain apu gerewaa boria karoon nanji kanain sota juma kouma kuuji, kamban iikanonadeen juraya kouma tuno kanjena kanjena asugin momogogi honjaa kota ojaajuya. ¹¹ Osaagi nii Faarao kimbaa qambia borononon menj nama honjaa kota menj mejejaawe apuya Faarao kimbaa qambinon kemero kimbaa borianon anjena.”

¹² Kaen qero moma Joosefnon kokaen ijoro: “Gaongaa kania ii kokaen: Gere boria karoon ii mono weemboria karoombaa sareya kolooja. ¹³ Weemboria karoon tegoro Faarao kinjon goo wanga metaama isama goma mombo gawongganon goombaa. Gii wala iwaanon wain apu qambiwa galenaga laligon qambi Faarao kimbaa borianon ama laligonati, iikawaa so mono mombo ama laligowaga.

¹⁴ Kaen laligowagato, siiseweweya qaa laligowagati, kamban iikanon mono nii romongon kiankoomu noma sunduna Faarao kinj ijona moba. Kaen ama ilaan nona kapuare miri kol mesaon kamaabenaga. ¹⁵ Moba, nii Hibruu kanagesowaa balononga esunmumu

* 39:21: Apo 7.9

qaganon yongoro nuangi kan kokaamba kaanagadeen iwoi bologa mon kapuare miri koikawaa dutanon noongitiwaa so ii mende ambe.”

¹⁶ Joosefnon kaen jero moro bered oonjoombaa galen wanjon aliaa gaonaa kania awaa jen asariroti, ii iima kokaen jero moro: “Niinon kaanagadeen gaon iibe iikanon bered konde karoon noo wanjonon qindiin kajeja. ¹⁷ Niinon kaw konde qaganon eu raji, iikanon bered iwoi naangiao kania kania Faarao kimbaajon ejato, koonja koonja yononon kouma konde qindiin kajejati, iikanonadeen ii nedaborojuya.”

¹⁸ Kaen jero moma Joosefnon kokaen meleema ijoro: “Gaongaa kania ii kokaen: Konde karoon ii weemboria karoombaa sareyaga. ¹⁹ Weemboria karoon tegoro Faarao kinjon jen koto wasanon guun qetoon goma wanga ano qamoya metaama gere talonawonon mondongi koonja koonja yononon kouma busuga nedaborowuya.”

²⁰ Kaen meleema jero weemboria karoon tegoro Faarao kimbaa kolokoloo kambananon kan kuuro jawinuruta kuuya ii nene lomban oon onjoono. Ii oon onjooma wain apu qambiwa galen waja ano bered oonjoombaa galen waja yoroo wangara ii jawinuruta yonoo jaanon metaano. ²¹ Wain apu qambiwa galenjanon wala gawonja men laligoroti, ii toroqen mewaatiwaajon kuun muro mombo toroqen qambi ii Faarao kimbaa borianon ama laligoro.

²² Kaen laligoroti, kinjon bered oonjoombaa galen waja qaaya jen tegoro Joosefnon gaongaraa kania jero moritiwaa so ii wasanon uun qetoon waja ano qamoya ii metaama mondongi nano. ²³ Iikawaa gematanon wain apu qambiwa galen waja iinon Joosef mende romonjon muroto, ii dudun qemasolonen laligoro. Kian.

41

Kinjon gaon iiro Joosefnon kanagara jen asariro.

¹ Yambu woi tegoro Faarao kinjon gaon mon kokaen iiro: Iinon Nail apu gowoyaa goraayanon nano ² bulmakao donja ⁷ awaa soroya kele busugiao ii apu gowoya iikanon kouma howoloo batugianon nama temban kegban negi. ³ Iyonoo gemagianon bulmakao tosaanja ⁷ sii gbaranjiagadeen kaitanigia kaapironja ii apu gowoya iikanon kouma bulmakao mutuya iyonoo kosogianon kema apu gowoyaa goraayanon nangi. ⁴ Bulmakao kaapironja sii gbaranjiagadeen iyononon bulmakao donja awaa soroya kele busugiao ⁷ ii gogon ononggi. Faarao kinjon gaon ii iima iikanondeen uuta tooro moma waaro. ⁵ Waama gaonjaajon mombo moma kemen kema en gaon mon kokaen iiro: Wiit dumun kota gowoya motoongowaa batuyanon honja kota somasomata kangengiao ⁷ awaa totoon ii tongbama giliro kamaan nangi.

⁶ Iyonoo gemagianon honja kangengiao ⁷ ii mombo tongbama giliro kamaan nangi balon qararankonja haamo gerianon onjooro soolin gipeya (auta) koloogi. ⁷ Honja boloboolo kangengiao yononon honja kangengiao kogia somasomata kuukuuya ii gogon ononggi. Faarao kinjon iikanondeen uuta tooro moma poran ama waama moro honja qaagoto, ii gaonga kolooro. ⁸ * Goman asariro Faarao kinjon gaonjaajon motoqoto moma lijipt kantriwaa tiriqoonjon ano momakoto eja kuuya horon onono iwaa jaasewanjon koug. Koug gaon iirotiwaa sunduya ii jero mogito, kuuya yononon gaonaa kanagara ii Faarao kimbaajon jen asariwombaaajon amamaagi.

⁹ Amamaagi wain apu qambiwa galen wanjon nama Faarao kin kokaen ijoro: “Oo kin, nii kana songiweti, iikawaa qaayanon keteda koi uunanon kouro romonjojen. ¹⁰ Kamban monjon Faarao kinjon jawinwoita noroojon ama irina soono noma laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galenja kapuare mirinon noono rabe. Nii ano bered oonjoombaa galen waja ii niwo iyanja kapuare mirianon noroono rari.

¹¹ “Iikanon rama laligon noronon gomantiina motoongoo iikanonadeen gaonara anja anja iiri. Gaonara kania ii iyanja iyanja. ¹² Gaonara iiri Hibruu eja gbaworo monjon iikanon norowo laligoro. Iinon sikiriti yonoo kawali galenja welenqeqeya laligoro noro gaonara ii iiori. Iinon gaonara kanagara ii iyanja iyanja jen asarin norono. ¹³ Kanagara jero moritiwaa so honja mono tororo kokaen asugiro: Niinon gawona wala men laligoweti, Faarao kinjon nii gawon iikanon mombo noonoto, alana bered oonjoombaa galenja qaaya jen tegoro wasanon idon qetoon waja ano qamoya ii metaama mondongi nano.”

¹⁴ Kaen jero Faarao kinjon moma Joosefnon jaasewanjon koubaatiwaajon jen koton tosaanja wasin onono kema kapuare miriwa dutanonga uulanawo wama kagi. Kagi jero wan juya motogi opoqiisi malekuya utegon Faarao kimbaa jaasewanjon kouro. ¹⁵ Kouro Faarao kinjon Joosef kokaen ijoro: “Niinon gaon mon iibe kuayanon iikawaa kania jewombaaajon amamaajuto, monjon goo kanaga kokaen nijoro mojen: ‘Monjon gaonja gijoro moma giinon iikawaa kania saanon jen asarinkejan.’”

* 41:8: Dan 2.2

¹⁶ Kaen jero Joosefnon Faarao kin kokaen meleema muro: “Oo Faarao kin, niinon qaagoto, Anutunon mono gaongaa kania jen asarin qaa awaa gono uuganon qeangwaa.”

¹⁷ Kaen meleema muro Faarao kinjon kokaen jero: “Nii gaon iijen, iikawaa uutanon neeno Nail apu gowoyaa goraayanon nanjen. ¹⁸ Kanon nambe bulmakao donja 7 awaa soroya busugia omakelegagiawo ii apu gowoya iikanon koma bowololoo batugianon nama temban kegban nejuya. ¹⁹ Iyonoo gemagianon bulmakao tosaanja 7 sii gbaranigiadeen kaitanigia kaapirona totoon ii apu gowoya iikanon koujuya. Niinon bulmakao bologa totoon kaanja ii kamban monjon Iijipt balon kuuya kokanon mende injiibe. ²⁰ Bulmakao sii gbaranigiadeen kaitanigia kaapirona iyononon bulmakao donja busugia omakelegagiawo 7 wala koujuti, ii gogon onjonju.

²¹ “Ii gogon onjonjuto, ii kilen kaitanigianon gogon onjonjutiwaa so utequte mende kolooro injijento, wala kaitanigianon kaapirona totoon koma nanjuyati, iyononon kaanigadeen torogon nanjuya. Nii gaon kaen iima uuna tooro poran ama waajenja. ²² Waama mombo en gaon mon kokaen iijenja: Wiit dumun kota gowoya motoongowaa batuyanon hona kota somasomata kanngengiawo 7 awaa totoon ii tongbama giliro kamaan nanjuya.

²³ “Iyonoo gemagianon hona kanngengiawo tosaanja 7 ii unjuta juma kouma tongbama giliro kamaan nanji namo qararankonkonjaa haamo gerianon ii onjoro soolin melaada ano gipeya (auta) koloojuya. ²⁴ Hona boloboolo gipeya kanngengiawo ii hona kanngengiawo awaa soroya ii gogon onjonjuya. Niinon gaon woi ii iima tiriqoonjon ejauruna injojento, kuuya yononon iikawaa kanagara jen asarin nombombaa amamaaju.”

²⁵ Faarao kinjon kaen jero Joosefnon qaa kokaen ijoro: “Oo Faarao kin, goonon gaonwoi iikawaa kanagara ii motoongo koloojao. Anutunon iwoi kanagen amambaajon moji, iinon ii Faarao kin gii gisaanja. ²⁶ Bulmakao donja 7 awaa soroya ii yambu 7:baa sareya kolooju. Wiit dumun kota hona kanngengiawo awaa totoon 7 ii kanngadeen yambu 7:baa sareyaga. Kanagara ii ororon ano motoongo koloojao.

²⁷ “Bulmakao sii gbaranigiadeen kaitanigia kaapirona 7 kanagen koujuti, ii yambu 7:baa sareyaga kolooju. Wiit dumun kota hona kanngengiawo 7 balon qararankonkonjaa haamo gerianon onjoro soolin gipeya (auta) koloojuti, ii bodi laaligowaa yambu 7 iikawaa sareyaga kolooju. ²⁸ Anutunon iwoi kanagen amambaajon moji, iinon ii gi gisaama qendeenja. Faarao kimbaajon qaa keteda koi kaen jejen, ii mono iikawaajon ama jejen. ²⁹ Oo kin, yambu 7:baa so nene morian somata qatawo asugin Iijipt balon kuuya sokoma ewaa.

³⁰ “Ii ewaato, yambu 7 iikawaa gemagianon bodiwaa yambu 7 koloon tiwitiwilaa somata kondooro Iijipt kantrinson boliwaa. Iikanon asugiro nene morian wala Iijipt balonon eroti, ii balon so yononon duduudaborowuya. ³¹ Bodi ii kotakota totoon ewaatiwaajon ama goman so ejemba yononon nene moriambaa yambuya 7 wala Iijipt balonon eroti, iikawaa qaaya ii mombo mende romongon laligowuya. ³² Anutunon gaon kania motoongo ii ambenja woi gono iijan, ii kania kokaembaajon: Anutunon qaa ii mono somongon jen kotiin anota raja. Ii jen kotiin anoti, kawaajon iikanon mono uulanawo asugiawaa.

³³ “Kawaajon Faarao kin gii saanon momakooto eja mon qaa tororo gosinkeji, ii meweengon kuuna Iijipt kantri koi galen koma laligowaa. ³⁴ Kaanigadeen kia waja waja kuun onona goman sokoma galengiaga laligowu. Yononon nene moriambaa yambuya 7 iikaanja uugianon nene hongiwao Iijipt balonon asugiwuti, iikawaajon jero mendeengi bakagia 5 koloogi yonoononga motoongo motoongo men gawmambaa kowinon men kululuun laligowu.

³⁵ “Yononon nama mono jenkooto angi yambu awaa 7 koloowuti, iikaanja uugianon nene hongia korebore men kululuun gosin laligowu. Kaen ama wiit dumun kota ii Faarao kimbaa kowi miria miria kanon men kululuun laligowu. Ii taon so gawmambaa kowi miria miria kanon men kululuun galen koma laligogi kanagembaa neneyaga ewaa. ³⁶ Nene kaen men kululuun laligowuti, ii mono gawmambaa kowi miri so galen kongi mawosusunon ero kanagen bodiwaa yambu 7 Iijipt balon so koloowaati, kamban iikanon ii saanon men mendeema nen laligowuya. Kaen angi kantriwaa kanatuuru nononon bodi iikawaa kambananon nenewaa mende komun gororongowonja.” Kian.

Faarao kinjon Joosef Iijiptwaa eja pona kuuro.

³⁷ Joosefnon qaa kaen jero Faarao kin ano jawinuruta kuuya yononon aren iikawaajon mogi sokono aina mogi.

³⁸ Kaen mogi Faarao kinjon jawinuruta kokaen injoro: “Eja kokawaa uutanon ben yonoo unayanon nano laligoji, nono ii kaanja eja mon saanon mende mokoloowonja.”

³⁹ Kaen injjoro mogi Joosef kokaen ijoro: “Anutunonj qaa aren kuuya koi gisaanji, iikawaajonj gii kaanja momakooto eja qaa tororo gosinagati, ii monj mende laligoja. ⁴⁰ * Kawaajonj gii mono naa jinjaronj mirinaa galenja wanja koloonj laligowa. Giinonj noo kanagesouruna kuuya jenj kotonj onjona yonononj mono goononj qaa tenj koma qaagaa baatanonj laligowu. Niinonj jinjaronj dunj raranonj ramakejenj, iikayadeen romongonj kawaajonj ama gii guugunj somataga koloonj laligomanja.”

⁴¹ Kaen ijorj toroqenj kokaen ijoro: “Moba, niinonj gii Iijipt kantri kuuya kokawaa eja pongia laligowagatiwaaajonj kuunj gonjenj.” ⁴² * Kaen ijorj boro susuyaa jenjen kanonj aaso munjen kaanja qata mokotaanj laligoroti, ii qetegonj Joosefwaa boro susuyanonj mouro. Opoqiisi maleku iima-ainjainjawa opo taanjanonj memeta ii mouma munj soronj goulnonj memeta monj ii menj Joosefwaa aroyanonj kono kemero.

⁴³ Kaen ama hoos kare qabo soroya anja kareyaa qerewenja ii iwaajonj jenj tegoro iikanonj uro hoosonj horogi kema kanj laligoro. Kaen kema laligoro kimbaa sikiriti manjaqeqe eja monjonj wala qele kema goda qenj mubombaajonj kokaenj qaro qagi laligoro: “Geja! Mono kesaambu!” Kaen ama munj Iijipt kantri kuuyaa eja ponga kuunj muro. ⁴⁴ Faarao kinjonj Joosef kokaen ijoro: “Niinonj Faarao kinj kolojento, Iijipt kantri kuuya kokaamba monjonj monj mono goo juga qotogonj boria me kania mende metaambaa.”

⁴⁵ Kaen ijorj Joosefwaa qata gbilia (Iijipt qaanonj) Zafenat-Panea qaro. Kaen qama Heliopolis taombaa jigo gawonj galenj qata Potifera iwaa borata Asenat ii embiaga koloowaatiwaaajonj muro. Kaen kantriwaa eja ponga koloonj Iijipt kantri iimambaajonj kema laligoro. ⁴⁶ Joosefnonj yambuya 30 kolooro kanonj Faarao Iijiptwaa kinj iwaa jinjaronj gawonja kanainj mero. Ii menj Faarao kimbaa sitia mesaonj Iijipt uutanonj sokoma laligonj laligoro.

⁴⁷ Nene moriambaa yambuya 7 iikawaa kambanjonj balongianonj nene honombononj qaa asuginj onjono. ⁴⁸ Nene moriambaa yambuya 7 kanj kuugiti, iikawaa kambanjonj Joosefnonj jenj kotooro nene kania kania Iijipt balononj asugigiti, ii menj kululuunj taongia so kema gawmambaajonj anggi. Namo koria taonj so liligonj rama kengiti, iikanonj nene honja asugigi ii menj taongia so kema qenjaaro kowi mirigianonj anggi. ⁴⁹ Joosefnonj jenj kotooro wiit padia ano dumunj kota tosia ii qenjaaro kowi mirigianonj hononja qaa menj kululuunj anggi. Ii sakasinj kowe goraayanonj ejiwaa so uma nano. Nene morianj kelemalelenj asuginj toroqenj erotiwaajonj nene tarugia ii toroqenj weengonj bimbimgogi bimooro amamaanj mesaogi.

⁵⁰ Bodi kambanjonj mende kanj kuuro walawala kanonj embia Asenatonj Joosefwaa merawoita woi orono. Asenat ii Heliopolis taombaa jigo gawonj galenj qata Potifera iwaa borataga. ⁵¹ Meria mutuya kolooro Joosefnonj qaa kokaen jero: “Anutunonj ilaaj nono kakasililinj majakakana kuuya ano amanaa gomambaa iwoiya kuuya ii duduunj laligojenj, iikawaajonj.” Kaen jenj meriaa qata Manase (Duduujenj) qaro. ⁵² Meria kanagenja kolooro Joosefnonj qaa kokaen jero: “Nii siimbobolonaa balonjonj laligowe Anutunonj koloonseisei nonji, iikawaajonj.” Kaen jenj qata Efraim qaro. (Efraim = Koloonseisei nonja.)

⁵³ Nene morianj somataa yambuya 7 Iijipt balonj sokoma kanj kuugiti, ii enj kougiti tegoro. ⁵⁴ * Yambu 7 ii tegoro Joosefnonj qaa jerotiwaas so bodiwaas yambuya 7 ii kanainj kanj kuugi. Bodi ii balonj tosia kuuya sokoma koloonj eroto, Iijipt balononj nene ii gomanj so kowigianonj ero. ⁵⁵ * Iijipt kanageso korebore yonononj kanainj bodi moma Faarao kimbaa qama nene onjombaatiwaaajonj welenggi. Welenggi moma Faarao kinjonj ii kuuya kokaen injjoro: “Onjo mono Joosefwaanonj kenggi iwoi ii me ii ambutiwaas jenj kotonj onjombaati, ii mono tenj koma otaanj amakebu.”

⁵⁶ Bodinonj kantri kuuya sokoma enj Iijiptwaa gomanja gomanja kuuya kanonj toroqenj mamaga bimooro. Kaen kolooro Joosefnonj jenj kotooro qenjaaro kowi miria miria iyonjoo nagugia horonj nene ii Iijipt yonononj sewanja mewutiwaaajonj anggi. ⁵⁷ Bodi ii balonj kuuya sokoma bimoonj erotiwaajonj ejembanonj gomanj so kanonja Iijipt kanj Joosefwaanonj kouma nene sewanja menj laligogi. Kianj.

42

Joosefwaa dauruta Iijipt balononj kenggi.

¹ Iijipt kanonj nene eroti, qaa ii Keinan balonj kanonj jegi tuno Jeikobnonj moma merauruta kokaen injjoro: “Onjo mono naambaajonj silemale ama kuru jaa aimalaligoju?

* 41:40: Apo 7.10

* 41:42: Dan 5.29

* 41:54: Apo 7.11

* 41:55: Jon 2.5

² * Iijipt kanon wiit dumun kota eji, niinon qaa kaen mobe. Anana mende komun laaligo toroqen laligowombaa onjo mono waama Iijipt kemen kanon nene tosia sewanja men kagi nen laligowonja.”

³ Kaen injijoro moma Joosefwaa dauruta 10 ii mirigia mesaon nene sewanja mewombaaqon Iijipt balonon kembombaa angi. ⁴ Mangia Jeikobnon Joosefwaa koga Benjamimbaa qaganon tiwitiwilaa mon ubabotiwaajon toroko moro. Kawaajon ii dauruta yonjowo mende wasin muro kenggi.

⁵ Keinan balonon bodi ii kaanjadeen erotiwaajon Israelwaa merauruta yononon Keinan eja tosanon kengiti, iyonoo batugianon wiit dumun kota sewanja mewombaaqon motoon kenggi. ⁶ Kengito, Joosefnon Iijipt kantriwaa eja pongia rama laligoro. Iinon wiit dumun kota ii kanagesoya kuuya yononon sewanja mewutiwaajon ano iwaanon kouma laligogi. Kawaajon dauruta kagiti, iyononon kouma iikanonjadeen iwaa batanon simin kuma namonon usugogi. ⁷ Kaen usugogi Joosefnon dauruta injiima moma koton ononoto, iyanjaa kania kolatin onoma waba eja tani ama onoma horon ureen onoma qaa geriawo jen kokaen qisin onono: “Onjo mono dakaya naambaajonja kajuya?” Qisin onono kokaen meleengi: “Nono Keinan balononga nene sewanja mewombaaqon kajon.”

⁸ Kaen meleengi Joosefnon dauruta injiima moma koton ononoto, yononon ii mende moma koton mugi. ⁹ * Mende moma koton mugi Joosefnon eerjanon gaonja yonoojon iiroti, ii momyanon kouro romongon son jaa susugia moton kokaen injijoro: “Yei, mangaa siita! Onjo kike kakasililin ejaga kolooju. Nono kantrinana dakanon baagen loolooria ero aworo (defence) ama manja qewombaaqon bimoojon, ononon ii iima gosin mobombaaqon koi kajuya!”

¹⁰ Kaen injijoro kokaen meleengi: “Oo eja ponjana, kaen qaago. Welenqequeuruga nono nene sewanja mewombaaqon kajonja. ¹¹ Nono kore eja motoongowaa merauruta koloojon. Nono eja dindina laligon qolomolon mende jenkejon. Goo welenqequeuruga nononon balon iimagoosiwaa manjaqege ejaga mende koloojon.”

¹² Kaen meleengi totoronkota “Qaago totoon!” qama kokaen toroqero: “Nono kantrinana dakanon baagen aworo (defence) ama manja qewombaa bimoojon, onjo ii iima gosin mobombaaqon koi kajuya!”

¹³ Ii moma kokaen meleengi: “Welenqequeuruga nono Keinan balombaa eja motoongowaa merauruta, daremun 12 koloojon. Konana konongan kamban kokaamba manjanawo mirinon raro monjon mende toroqen laligoja.”

¹⁴ Kaen meleengi kokaen jen onono: “Kaen koloorogo onjo onjanon goman iimagoosiwaa manjaqege ejaga koloojuti, ii mono injodaborowe tegoja.”

¹⁵ Kaen laligojutiwaajon niinon kokaen angotete men onomanja: Faarao kinjon jaawo laligoji, niinon qaa honj toontoonga iikawaa so jojopan qaa kokaen jen kotijen: Kogia konongan koi mende kawaati een, onjo mono balon koi mende mesaon kembuya. ¹⁶ Onjo qaa honja jeju me qaago, niinon ii angotete memambaaqon kokaen jejen: Onjo mono batugianonga mon wasigi kema kogia konoga wano koi kawao. Tosaanja onjo mono koi mamboma kapuare mirinon rama laligowu. Kaen mende ambuti een, onjo onjanon balon iimagoosiwaa manjaqege ejaga kolooju. Faarao kinjon jaawo laligoji een, niinon qaa honja toon iikawaa so jojopan qaa ii jen kotijen.”

¹⁷ Kaen jen onoma jero kapuare mirianon onjoongi weemboria karoombaa so ragi.

¹⁸ Weemboria karoon koloorogo Joosefnon kan qaa kokaen injijoro: “Jaagiawo toroqen laligowombaaqon mobuti een, onjo mono iwoi jemanjati, ii angi niinon saanon laaligogia somongomanja. Niinon kaanqadeen onjo kaanja Anutuwa jeta uugumambotiwaajon keena momakejen. Kawaajon onjo mono kokaen ambu: ¹⁹ Onjo eja dindina qolomolongia qaa laligojuti een, daremun onononga mono monjon kapuare mirinon toroqen raro tosaanja onjo saanon wiit dumun kota men gomanjianon eleema kembu. Iikanon kema mirigianon kanagesourugia bodi qaganon laligojuti, ii nene onjombu. ²⁰ Onjo mono kaen kema kogia konoga wama noonon kawu. Kagi qaagiaa honjanon kaen asugiro iima moma koton mende upuwe komuwuya.” Qaa kaen injijoro mono iikawaa so angi.

²¹ Yononon Hibruu qaagianon batugianon qaa kokaen amin mogi: “Nono konana sili ama munin, iikawaa ironja kileganon mono onjanon qananan uja. Iinon laaligoya somongon kiankoomu mubombaaqon welema kuun nonono kakasililin somata iininto, iwaa qaaya moma ii tondumende otaanin. Kawaajon kakasililin lombotawo koi kanon anana qananan uja.”

²² * Kaen amin mogi Ruubenon kokaen jero: “Nii kamban kanon kokaen injijowe: ‘Onjo eja gbaworo ii mono sili bologa mende ama mubu.’ Kaen injijoweto, onjo noonon qaa ii

* 42:2: Apo 7.12 * 42:9: Jen 37.5-10 * 42:22: Jen 37.21-22

qewagon silemale angi. Mobu, kamban kokaamba iwaa sayaa ironjanonj mono qanananonj uro kakasililinj mojonj.”

²³ Kaenj aminj mogi Joosefnonj yonowo Iijipt qaanonj qaa jero monjonj meleeno. Kawaajonj yonononj qaagia jegi saanonj moma asariroti, ii daurutanonj mende moma kotogi. ²⁴ Joosefnonj qaagia moma asarinj eleema saaro. Saama mombo eleema injiima yonowo qaa jero. Yonowo qaa jenggo Simeon batugianongga menj jero yonoo jaagianonj somongogi. Kianj.

Joosefwaa dauruta Keinan balononj eleengji.

²⁵ Joosefnonj jenkooto kokaenj ano: “Welenqege onjo mono eja iyonoo taru gesogianonj wiit padi mougij qaa ootanonj kouro motomotoonj yonoononj monenj esugia ii totogianonj anja anja tarugianonj moubu ano kana kekembaa nene samonja ii kaanjiadeen onjombu.” Kaenj jenj koton onono iikawaa so otaanj angji. ²⁶ Kaenj otaanj angji wiit padi tarugia ii dongji qagianonj somongonj mesaonj kenngi. ²⁷ Kema kema gaonj ewombaaajonj miri monjonj keuma daremunj yonoonongga monjonj donggia wagimambaaajonj ama taru kasia isama monenj esuya ii taru qaa ootanonj nene qaganonj raro iiro. ²⁸ Ii iima daremunja kokaenj injjoro: “Hei! Iibu, noononj monenj koi mono meleema tarunanonj mougij rajaa.” Kaenj moma wosogia junoo aarunj tililingonj aima aonj kokaenj jegi: “Anutunonj koi mono naa iwoiga ama nononja aanj?”

²⁹ Kema kema Keinan balononj mangia Jeikobwaanonj keuma iwoi koloonj ononoti, iikawaa sunduya ii kuuya kokaenj ijogij moro: ³⁰ “Kantri iikawaa eja ponja iinonj horonj ureenj qaa molankota jenj gomanj iimagoosiwaa manjaqege ejaga koloowonagati, iikawaa tani kaanja ama nonono.

³¹ “Kaenj ama nononoto, nono ii kokaenj ijoniinj: ‘Nono eja dindinja qolomolonana qaa laligonj balonj iima gosiwombaaajonj ama mende kajanj. Qaago totoonj! ³² Nono eja motoongowaa meraurutaga, daremunj 12 koloonj laligojonj. Monjonj mende toroqenj laligoro konana konoganonj kambanj kokaamba Keinan balononj manjanawo mirinonj raja.’

³³ “Kaenj ijoniinj balonj iikawaa eja ponjanonj nonoojonj qaa kokaenj jero: ‘Onjo eja dindinja me qolonjmolongoya laligojuti, ii kokaenj gosinj onjoma momanja: Onjoonongga daremunja monj ii mono mesaogij niwo koi raro tosaanja onjo saanonj wiit padi menj eleema kembu. Kema mirigianonj kanagesourugia bodi laligojuti, ii nene onjombu. ³⁴ Onjo gomanj iimagoosiwaa manjaqege ejaga qaagoto, eja dindinja qolomolonggia qaa laligojuti, ii kokaenj gosinj onjoma momanja: Onjo mono kema kogia beju ii wama noononj kawu. Kaenj kagij daremungia meleema onjombe saanonj balonj kokanonj anggunerj-qanggunerj ama laligowu.’”

³⁵ Kaenj jenj taru gesogianongga nene kowigianonj maagi monenj esugia monenggiawo ii tarugianonj motomotoonj totogianonj raro mokoloogi. Monenj esugia mokoloonj iima ii ano mangia motoonj aarunj lalanjaninj toroko mogi. ³⁶ Kaenj mogi mangia Jeikobnonj kokaenj injjoro: “Onjo merauruna korebore nuambombaaajonj moju: Joosefnonj mende laligoja. Simeon ananawo mende laligoja. Benjamin ii kaanjiadeen nuama wama kembombaaajonj jeju. Siimbobolo kuuya kanonj mono noo qananonj uja.”

³⁷ Kaenj injjoro moma Ruubenonj manja qaa kokaenj ijoro: “Nii Benjamin mende wama eleema kanj gomanjati eenj, gii saanonj neenaa merawoina woi ii uruna komuwao. Benjamin ii saanonj noo boronanonj ana ii mono galenj koma kema laligonj wama eleema kanj gomanja.”

³⁸ Kaenj ijoroto, Jeikobnonj meleema jero: “Merawoina konoga woi iyoroonongga datanonj komuro koganonj motoonggo laligoja. Onjo kananonj kembombaaajonj mobuti, iikanonj tiwitiwilaa monjonj iwaa qaganonj ubaati eenj, onjo mono kondooij wosobiri uutanonj mono noo qananonj uro komunj wanj juna langonjawanonj koomu gomanonj kememanja. Kawaajonj noo merananonj mono nomesaonj onjowo mende kembaa.” Kianj.

43

Joosefwaa daremunjuruta eleema Iijipt kenngi.

¹ Keinan balononj bodi lombotawo ii toroqenj ero. ² Jeikobwaa kanagesourutanonj wiit padi Iijipt kantrinonja menj kagiti, ii kuuya nedaborogi qaono mangianonj merauruta kokaenj injjoro: “Onjo mono mombo eleema kema nenenana tosaanja sewanja mewu.”

³ Kaenj injjoro Juudanonj kokaenj jero: “Eja ponj iinonj kaparanj koma nonoo galenj meme qaa kotakota kokaenj jero: ‘Kogianonj onjowo mende kawaati eenj, onjo mono noo jaasewananonj mombo koubombaaajonj amamaawu.’ ⁴ Kawaajonj giinonj konana wasina nonowo kawaati eenj, nonononj saanonj gomesaonj nenenana sewanja mewombaaajonj kembonja. ⁵ Eja iikanonj qaa kokaenj ninijoro: ‘Kogianonj onjowo mende kawaati eenj,

onjo mono noo jaasewananoj mombo koubombaaajon amamaawuya.' Kawaajon giinon Benjamin anjon kombagati een, nono mende kembonja."

⁶ Juudanon kaen jero Israelnon kokaen jero: "Onjo mono naambaajon kogia mon laligojiwaa qaaya eja ii ijogi morotiwaajon nii uulombo somata nonju?"

⁷ Kaen jero kokaen meleema jegi: "Eja iikanon anana ano kanagesourunana ananaajon tororo qiqisi kania kania nonoma kokaen ninijoro, 'Mangianon jaawo laligoja me qaago? Daremungia mon laligoja me qaago?' Kaen jerotiwaajon qiqisiya ii nononon onanondeen jen meleenin. Iinon kanagen konana wama kawutiwaajon jenagati, ii mono walawala kamban kanon nomaen mobonaga?"

⁸ Kaen jegi Juudanon manja Israel kokaen ijoro: "Kawaajon eja gbaworo ii mono noo boronanoj ama wasina motoon kembonja. Kaen ana afaanjon uulanjowo gomesaon kananoj kenin nono, gii ano embameraurunana anana mende komun gororongowonja. ⁹ Benjaminsaa laaligoyaa doweja iikawaa qaaya mono noo boronon ero eleema kan gomambaaajon jen kotiijen. Niinon ii mende wama eleema koi kan goo jaasewanganon mende oomanati een, iikawaa ironjanon mono noo qananon uro goo jaanon bosima laligowe namonon laaligona tegowaa. ¹⁰ Kamban koriga ezelobezelo ama mende mambombonagati een, nononon mono endu kema eleema koi kanin ambenja woi koloonaga."

¹¹ Kaen jero amagia Israelnon kokaen jero mogi: "Kaen kolooji een, onjo mono kokaen ambu: Goman kokawaa toomorianja awaa totoon tosia koi kaanja ii men taru gesogianon mouma kema eja ii kalen mubu: Sele morimoriwaa kelega tosia, moron apuya, daje riki, marasin gere tokoya qata mor gipi, komon, gou ano seu wakato iikawaa hongia. ¹² Silwa monen walaga taru gesogiaa qaa oogianon mougi men kagiti, ii ano iikawaa so qaganon toroqen ama mindirigi janggoyanon somariin 2:waa so kolooro ii men eleema kema mubu. Tosianon koposo ama ii gesogianon anggi me nomaen? ¹³ Kogia kaanagadeen wama uulanjowo waama eja iikanon mombo eleema kenggi. ¹⁴ Anutu kusun kuuyaa Toyanon mono eja iikawaa jaanon kiankoomuya onono iinon daremungia mon ano Benjamin ii onjowo mirinon koi eleema kawutiwaajon wambelaawaa. Noo meraururanon komuntiwilaa ambuti een, niinon mono een totoon laligomana."

¹⁵ Kaen injoro kalen iwoi ii men silwa monen men kagiti, iikawaa so qaganon toroqen ama mindirigi janggoyanon somariin 2:waa so kolooro. Ii men Benjamin motoon wama waama uulanjowo lijipt kema Joosefwaa jaanon keugi. ¹⁶ Keugi Joosefnon Benjamin ii yonoo batugianon iima iikanondeen miriaa galenja kokaen jen koton muro: "Gii mono eja koi unuama neenaa mirinon kema onjoona rabu. Ragi kema oro mon qen oon weembaa neneya mozozongona yononon saanon niwo motoon nene newonja." ¹⁷ Joosefwaa miriaa galenjanon jen koton murotiwaa so eja ii unuano Joosefwaa mirianon kenggi.

¹⁸ Unuano Joosefwaa mirianon kema jenengia ororo toroko moma kokaen romonjon batugianon jegi: "Wala kanin monenana meleema taru gesonananon mougi men kenin, iikawaajon yononon mono nuuama kan koi nononongi rajon. Yononon mono qelanjin nunun ureen haamo ama nonoma nonoongi welenqeQuruta omaya koloonin donggiurunana kalugon anggon koma onjombubo." ¹⁹ Kaen jen nama Joosefwaa miriwaa galenja iwaanon uma kenggi miri naguyanon nano iwaajon qaa kokaen jegi: ²⁰ "Oo somatanana, nono kamban mutuya nene sewanja mewombaaajon koi kanin. ²¹ Kan nene sewanja men mombo eleema kema kananon miri monjon kema ewombaaajon rama taru gesonanaa kasia isama monenana totonananon ii kore gesonana anja anja qaa oogianon nene qaganon raro iinin. Kawaajon monen ii kete mombo meleema men kajon. ²² Silwa monen ii moronon taru gesonananon meleema mombo anoti, ii nono mende mojon. Nononon ii ano silwa monen tosaanja ii qaganon torokuun nene sewanja mombo mewombaaajon gesonananon mouma men kajon."

²³ Kaen jegi miri galenjanon kokaen jero: "Majakaka mende mobu. Onjoanggiaa ano mangiaa Anutugianon mono mombaa uuta kuuro silwa monen ii taru gesogianon mouro mokoloogi. Niinon onjoonon silwa monen ii medaborowe. Kawaajon keegia mende moma mono uubonjon rabu." Kaen jen Simeon wama yonoonon kari.

²⁴ Kari motoon unuama Joosefwaa mirinon ugi kanagia songbambutiwaajon apu onono ano donggigia loloo gbojoja nenegia unuagi. ²⁵ Yononon weembaa neneya Joosefwaa mirinon motoon newutiwaa qaaya mogi. Kawaajon Joosefnon ween biiwianon mirianon koubaatiiwaajon mamboma kalen iwoigia ii asuganon arengon ragi. ²⁶ Ragi Joosefnon mirinon karo kalen iwoigia men kan mirianon ugiti, ii mun batanon simin kuma namonon usugogi. ²⁷ Usugon waagi jolongia injon nomaen laligojuti, qisin onjoma kokaen injoro: "Mangia eja wanjaajon nijogiti, iinon nomaen laligoja? Toroqen jaawo laligoja me qaago?"

²⁸ Kaen jero kokaen meleengi: “Goo welenqegega, nonoo amanananon saanon laligoja. Mono toroqen jaawo laligoja.” Kaen meleema goda qen muj siminj kuma namonon usugogi.

²⁹ Kaen angi jaaya uuro kema karo koga Benjamin, iyanjaa nemunjaa meria ii iima kokaen qisin onono: “Kogia konogaajon nijogiti, iinon koi kolooja me nomaen?” Qisin onoma toroqen kokaen ijoro: “Merana, Anutunon mono kiankoomu gono laligowa.”

³⁰ Kaen ijor koga iima wosoya pororogoro jaaya kalilingoro saambaajon moma iikanondeen alanzan eleema onjomesaon uulanawo miri uuta olonja monjon uma anjodeen rama saaro. ³¹ Saadaboron jaauja songbama miri uuta olonja ii mesaon kan tororo mokosingon nama iyanja galen koma aon nembanene kombutiwaajon jero. ³² Iijipt yononon Hibruu ejemba yonowo motoon nene newombaaajon mogi arokuukuuyawo koloojiwaajon ii amamaankeju. Kawaajon Joosefwaa neneya ii iyanja koma mugi raro daremunuruta yonoo ii iyanja koma onjongi ragi Iijipt ejemba iwo nene newombaaajon kan ragiti, iyonoo nenegia ii iyanja kongi ragi. ³³ Joosefnon jero daremunuruta ii koloogitiwaa so arengon onjongi mutuyanor jaageqeyanon raro bejugianor konoganon raro Joosefnon jaasewan qen onoma raro. Kaen rama iyangia aima koton aon waliingon ragi.

³⁴ Kaen ragi Joosefnon jero iyanjaa nene dunjonja nene tosaaja mendeema men kan koma onjongi koga Benjamimbaajon ambenja 5:waa so toroqen kongi nero. Kaen nen Joosefwo jejelombar ama afaanjota apu kotiga nen korisoro qaganon ragi. Kian.

44

Joosefnon daremunuruta qambiwaa angobato men onono.

¹ Kawaa gematanon Joosefnon miriaa galenja jen koton muj kokaen jero: “Gii mono eja iyonoo taru gesogianon wiit padi ii elaawutiwaa so mouna qaa oogianon koubu. Kaanjiadeen motomotoon yonoonon monen esugia ii aja aja toto qen taru gesogiaa qaa oogianon amba. ² Kogia konoga iwaa taru gesoyaa qaa ootanon neenaanon qambi silwanon memeta ii mono wiit padiwaa monenja men karoti, iikawo amba.” Kaen jen koton muro iikawaa so ano.

³ Goman asariro umugawodeen eja ii wasin onjongi dongigia uruama kananon kengji. ⁴ Kema siti mesaon koriganon mende kengji Joosefnon miriaa galenja kokaen jen koton muro: “Gii mono uulanawo waama eja ii onjotaan kema mokoloon injiima kokaen qisin onomba: ‘Eja Ponjon awaa ama onono onjo mono naambaajon iikawaa kitia kilegamon meleema muj kaju?’ ⁵ Noo somatananon qambia qaan nenkeji ano qambia iikanon unju qen qaa aasangoyaa kania mokoloonkeji, onjo qambi ii mono naambaajon yongoro men kaju? Onjo mono sili ii bologa totoon anju!’”

⁶ Joosefnon miriaa galenja kaen jen koton muro kema mokoloon onoma qaaya ii jerotiwaa so ijoro. ⁷ Inijoro moma kokaen meleengi: “Somatanananon qaa tania kaanja ii mono naambaajon jeja? Goo welenqgeqeuruga nononon sili bologa kaanja ii mende totoon anjon. Ii yamagen! ⁸ Moba, nono taru gesonanaa qaa oogianon silwa monen esu mokoloonini, ii kaanagadeen Keinan balononja men kan gonin. Nono mono naambaajon silwa me goul ii somatagaa mirinonga yongoro mewonaga? ⁹ Welenqgeqeuruga nonoononga mombaa taru gesoyanon silwa qambi ii mokoloowagati een, iinon mono koomuwaa bunaga kolooro tosaaja nononon somatanana, goo welenqgeqe omaya koloon laligowonja.”

¹⁰ Kaen meleengi kokaen jero: “Iikaanja kanon awaa. Jejutiwaa so ii saanon ambonja. Mombaa taru gesononja silwa qambi ii mokoloomanjati, iinon mono noo welenqgeqena omaya koloowaato, tosaaja onoo selegianon qaa mon mende ero saanon onjanganideen mirigianon kembu.” ¹¹ Kaen jero moma kuuyanor gesogia aja aja uulanawo qetegon men kamaan namonon ama qaa oogiaa kasia isangi. ¹² Aisngi Joosefwaa miriaa galenjanor dagia mutuyaa taru gesoyanonga kanain qenggama monggama kema koma bejugia Benjamimbaa taru gesoyanon tetegoyanon iima qambi ii iikanon mokolooro. ¹³ Ii mokolooro yononon uugia kouma eligoro wosobirigia qendeema malekugia menjuqen-jurangi. Kaen ama esuhinagia dongi qagianor ama mombo eleema sitinon kengji.

¹⁴ Juuda ama daremunuruta yononon eleema Joosefwaa mirinon kengji iinon kaanjiadeen mirianon raro. Raro batanon keuma siminj kuma namonon usugogi. ¹⁵ Usugogi Joosefnon kokaen injoro: “Onjo mono naa siliga anjuya? Eja nii kaanjanon mono saanon unju men iwoi yongoro megi ii mokoloonkejeri, onjo ii mende moju me?”

¹⁶ Kaen jero Juudanor kokaen meleeno: “Oo somatanana, nono mono naa qaaga gi-jowonaga? Nono qaawaajon monganjon. Nononon iwoi bologa mende aninji, ii qendeema gombonatiwaa so qaago. Anutunon mono welenqgeqeuruga, nonoo koposowaa qaaya injisaanota asuganon eja. Kawaajon mombaa taru gesoyanonga qambi ii mokolooji ano tosaaja nononon kaanagadeen eja ponjanaa welenqgeqeuruta omaya koloon laligowonja.”

¹⁷ Kaen meleenoto, Joosefnor kokaen jero: “Niinon iwoi kaanja ii mende ama onjomaŋa. Ii awawi totoon! Eja morowaa taru gesoyanon qambi ii mokolooji, iinondeen mono noo welenqeqena koloon laligowaato, tosaanja onjo saanon luaenon eleema mangiaanon kembu.”

Juudanor Benjamimbaajon Joosef welema muro.

¹⁸ Kaen jero Juudanor Joosefwaa batanon kema qaa kokaen jero: “Oo eja poŋna, saanon wambelaana welenqeqega niinon qaa tosia eja poŋna gooŋon jewenaga. Giinon Faarao kin anawo ororon koloojanto, kilen welenqeqega nii kazi mende ama nomba. ¹⁹ Eja poŋna giinon welenqeqeuruga nono wala kanin kokaen qisin nonona: ‘Onjo mangia ano daremunŋia mon laligojao me qaago?’

²⁰ “Kaen qisin nonona nononon eja poŋna gooŋon kokaen meleenin: ‘Nonoo manjana eja waja koloon konana eja gbaworoga mon mirinon rajao. Konana kanon manjananon eja waja kolooro kamban kanon kolooro. Nemunanon mera woi orono datanon komuro anodeen laligoja. Iinon mono manaa wombo (komunjua) meriaga kolooja.’ ²¹ Kaen meleenin giinon welenqeqeuruga qaa kokaen ninijona, ‘Onjo mono kogia wama noonon koi kagi ii saanon neenaa jaanon uun iimanja.’

²² “Kaen ninijona nononon eja poŋna gooŋon kokaen meleenin: ‘Eja gbaworo ii manja mesaomambaajon amamaawaa. Manja mesaonagi een, manjanon mono komunaga.’

²³ Kaen meleeninto, giinon welenqeqeuruga nonooŋon qaa kokaen jen kotona: ‘Kogia konoganon onjowo koi mende kawaati een, onjo mono noo jaasewananon mombo mende asugiwuya.’

²⁴ “Kaen jen kotona mirinananon eleema kema noo manja, goo welenqeqega eja poŋna goonon qaa ii ijoniŋ. ²⁵ Ii ijoniŋ moma manjanananon kanagen kokaen jero: ‘Onjo mono mombo lijipt kema ananaaŋon nene tosaanja sewanja men kawu.’

²⁶ “Kaen jeroto, nono kokaen jeniŋ, ‘Nononon nononanodeen kembombaajon amamaawonja. Konana konoganon nonowo motoon kambaatiwaajon jewagi een, mono saanon kembonja. Konana bejuya mende wama kembonati een, nononon mono eja poŋ iikawaa jaasewananon asugiwombaajon amamaawonja.’

²⁷ “Kaen jeniŋ noo manja goo welenqeqega iinon kokaen jero: ‘Embana Reizelnor merawoina woi orono. Ii onjoangia saanon moju. ²⁸ Datanon nomesaon kema sooro kokaen jewe, “Oro kawalianon mono kitoqitoro komuro me nomaen?” Kamban iikanondeen kanaiŋ ii mende iibe. ²⁹ Kete koga koi kaanagadeen nuama kengi kananon tiwitiwilaa monjon iwaa qaganon unagati een, onjo mono kondoogi wosobiri uutanon noo qananon uro konajilin moma komun wan juna lanŋonawonon koomu gomanon kememanja.’”

³⁰ Juudanor toroŋen qaa kokaen jero: “Oo eja poŋnana, niinon konana eja gbaworo ii mende wama kema manja, goo welenqeqega iwaa mirinon keubenagi een, amanananon mono tiwilaawabo. Iinon mono uuta kuuya meria bejuya iwaanon somonŋoro laaligogara motoondeen laligonkeja. ³¹ Kawaajon eja gbaworo ii mende wama keniŋ manjananon ii iima mono koomu mokoloowabo. Goo welenqeqeuruga nonoonon kaen asugiro nono mono kondoonin wosobiri uutanon amanana, goo welenqeqega iwaa qaganon uro komun wan juya lanŋonawonon koomu gomanon kemebaa. ³² Goo welenqeqega niinon eja gbaworonon mende tiwilaawaatiwaa qaaya ii mannaajon jen somonŋon kokaen ijowe: ‘Ii mende wama goonon eleema kamanati een, iikawaa qaa lombotanon mono goo jaanon noo qananon uma ero namonon laaligona kaen laligon umaŋa.’ ³³ Kawaajon gii saanon jen tegona niinon eja gbaworo iwaa kitianon eja poŋna goo welenqeqega omaya koloon koi laligowe iinon dauruta yonjowo eleema mirigianon kembu.

³⁴ “Eja gbaworo kanon niwo mende kawaati een, niinon mono nomaen ama mannaanon kembenaga? Wosobiri uutanon mannaa qaganon unagati, niinon mono ii iimambaajon toŋon kotiijen. Kawaajon ii mono mende somonŋowa.”

45

Joosefnor iyanjaa kania injisaano.

¹ * Juudanor kaen jero ejemba liligon onjoma nama injigiti, Joosefnor kuuya iyonjo jaagianon toroŋen kania kolatin aja galen koma aomambaajon bimoon amamaaro. Kawaajon Joosefnor kokaen silama qaro: “Onjo mono kore nomesaon deambu.” Kaen qaro deenŋi lijipt eja monjon kosogianon mende nano Joosefnor iyanjaa kania ii daremunuruta ii kokaen injisaano: ² Iinon ambureren men otombeen qama saaro lijipt

* 45:1: Apo 7.13

ejemba selegenjen laligogiti, iyonononj ii moma Faarao kimbaa jinjaronj mirianonj kema buzu qaaya ii jegi mogi.

³ Joosefnonj saama nama daremunuruta ii kokaen injijoro: “Nii Joosef! Amananonj kaanjadeen jaawo laligoja me qaago?” Kaen injijoro mogito, daremunurutanonj uugia kouma gojono aaruj tililingon jaayanonj eer nama qaa monj mende romongonj meleema mumbambaajon amamaagi. ⁴ Amamaanj nangi Joosefnonj kokaen injijoro: “Onjo mono noo kosonanonj koi kawu.” Kaen injijoro kagi kokaen injijoro: “Nii Joosef, onjo daremunugia sewana mewutiwaajonj anji Iijipt kaweti, ii mono niinonj.

⁵ “Mono uunonj konjajilin mende mobu. Anutunonj onjo komuwubotiwaajonj nii wala wasin nono walawala koi kaweta onjononj kaju. Nii sewana mewutiwaajonj ama nongji koi kaweti, iikawaajonj mono onjoangiaajonj irinsoonsoonj mende moma aowu. ⁶ Bodi koi kanonj mono yambu woiwaa so namo sokoma eja. Ii toroqenj mombo yambu 5:waa so ewaa. Kambanj iikawaa uutanonj balonj qenj koomo mende ama nene honja mende mokoloonj menj kululuunj laligowonja.

⁷ “Anutunonj mono kana damubiribiriawo otaanj onjo laaligogiaa sewanaj somongoro toroqenj jaawo laligonj gbili mokoloonj onjoma namo qaganonj laligowutiwaajonj moja. Kawaajonj ama nii wala wasin nono walawala koi kaweta onjo kaju. ⁸ Kawaajonj onjononj mende wasin nongji tanitanj koloojato, Anutunonj mono onjanonj wasin nono koi kawu. Ilinonj kuunj nono Faarao kimbaa jawina mutuya koloonj jinjaronj mirianonj naa gawonj menkejuti, kuuya iyonoo somatagiaga koloojen. Kaenj kolooewe Anutunonj Iijipt kantri kuuya koi ii noo boronanonj anota eja ponjiaga koloojen.

⁹ * “Onjo mono kete koi waama uulanawo amanaanonj eleema kema qaa kokaen jegi mobaa: ‘Goo meraga Joosefnonj qaa kokaen jeja: Anutunonj nii kuunj noma Iijipt kantri kuuya ii noo boronanonj anota eja ponjiaga koloojen. Kawaajonj giinonj mono kambanj mende qenj koriwato, uulanawo noononj kawa. ¹⁰ Koi kanj saanonj rara dundunga Goosen balononj meagonj neenaa kosonanonj laligowaga. Gii ano esameraanjuruga, goononj lama bulmakao tuunja tuunja ano ilawoila kuuya bunaga eji, ii mono menj kololoonj kawu.

¹¹ “Bodi koi kanonj mono mombo toroqenj yambu 5:waa so enj ubaa. Kambanj iikawaa uutanonj gii, mirigaa sumanjuruga me tinitosauruga tosaanja yonjoonongja monjonj bodi laligonj nenewaa mojqoqoronj ama komunj gororongowabo. Kawaajonj mono Goosen balononj kanj laligonj naa iwoiwaajonj amamaawuti, niinonj ii onjoma laligomanja.’ Amananaajonj qaa ii mono kaen jegi mobaa.

¹² “Nii neeno onjanonj koi nama onjoonj qaa jejenj, ii saanonj onjoangiaa jaagianonj niima kotoju ano kona Benjamin anjo kaanagadeen niima kotoja. ¹³ Kawaajonj onjo mono mannaanonj kema Iijipt kantrinonj qabunja somata kuuya nongita laligojenj ano iwoi kuuya iigiti, iikawaa sunduya ii amana jegi mobaa. Ii moro mono uulanawo wama kamaanj koi kawu.”

¹⁴ Kaen injijonj boria koga Benjamimbaa aroyanonj giliro kemero saaro Benjaminonj kaanjadeen anjonj munj saaro. ¹⁵ Toroqenj boria dauruta kuuya yonoo arogianonj giliro kemero saama buugia kitonj nero. Iikawaa gematanonj daremunurutanonj iwo qaa aminj mogi. ¹⁶ Joosefwaa daremunurutanonj kagiti, iikawaa buzuyanonj Faarao kimbaa jinjaronj mirinonj keno Faarao kinj ano jawinjuruta kuuya yonononj ii moma keraqeeanjgo mogi.

¹⁷ Kaen moma Faarao kinjonj Joosef kokaen ijoro: “Daremunuruga mono jena kokaen ambu: ‘Eshuinagia mono dongi qagianonj ama mombo eleema gomangianonj Keinan balononj kembu. ¹⁸ Kema mangia ano sumanjurugia unuama eleema noononj kawu. Koi kagi niinonj balonj awaa totoonj Iijipt kantri uutanongja meweenggonj onjombe saanonj iikawaa kelega mokoloonj nenj korisoro ama laligowuya.’

¹⁹ “Kaanagadeen kokaen jenj kotonj onjoma ambu: ‘Iijipt kokanongja mono hooswaa kareya kareya tosia menj kema embameraurugia iikanonj onjooma mangia wama motoonj koi kawu. ²⁰ Mirigaa iwoiya tosia Keinan balononj mesaowuti, iikawaa majakakaya mende ambu. Niinonj iikawaa kitianonj Iijipt kantri kuuya kokawaa iwoiya awaa totoonj ii onjombe bunagia koloojaa.’”

²¹ Faarao kinjonj kaen jero Israelwaa meraurutanonj iikawaa so otaanj anji. Joosefnonj Faarao kimbaa jenjkoto qaaya otaanj hooswaa kareya tosia onjono. Kaanagadeen kana kekembaa nene samonj tosaanja onjono. ²² Ii onjomago dauruta motomotoonj yonoo opo malekugia dologa totogianonj onjono, koga Benjamimbaajonj opo maleku dologa boro monj (faiw) munj monej silwa kota 300 muro. ²³ Manjaajonj Iijipt kantriwaa iwoi awaa soroya jaasoonggo menj dongi ten yonoo qagianonj ano kengji. Kaanjadeen dongi embia ten yonoo qagianonj wiit dumunj kota, bered ano nene tosia manja kana samonja ano bosima

* 45:9: Apo 7.14

kenggi. ²⁴ Kengi Joosefnon daremunuruta wasinj onono kembombaajon angi qaa kokaen injjoro: “Ono kananon kema angowowo mono mende ambu.”

²⁵ Kaen injjoro Iijipt mesaonj kema Keinan balonon mangia Jeikobwaanon keugi. ²⁶ Keuma mangia qaa sundu kokaen ijogi: “Joosefnon toroqen jaawo laligoja. Iijipt kantri kuuya ii iwaa borianonj ero eja pongiaga koloon laligoja.” Kaen ijogi qaa ii mende moma laarirotiwaaajon uuta toroqen olomooro raro.

²⁷ Kaen raroto, Joosefnon qaa kuuya jeroti, ii jegi moro ano hooswaa kare tosia ii wama Iijipt kemaatiwaaajon ano karoti, mangia Jeikobnonj ii iima nama uu selianonj qeleeno geregere ano. ²⁸ Geregere ama kokaen jero: “Oo, ii onjanonj! Ii moma kotiijen. Merana Joosefnon mono toroqen jaawo laligoja. Niinonj mono kema ii iimago kanagenj saanonj komumanja.” Kianj.

46

Jeikobnonj kanatuuru-uruta yonowo Iijipt kengi.

¹ Israelnonj esuhina iwoiya kuuya kopepereen menj waama keno. Kema Beerseba gomanonj keuma nama kanonj manja Aisakwaa Pon Anutuyaajon siimolonj ooro.

² Ii onj gomantiina ero jaaya meleeno unja iima iikanonj Anutunonj Israel qaa ijon qata “Jeikob, Jeikob!” qaro

“Nii koi,” jenj meleeno.

³ Meleeno kokaen ijoro: “Nii Anutu, goo mangaa bensakonja. Gii Iijipt kememambaajon toroko mende moba. Niinonj iikanonj kotuegon gombe kanagesoga tuunleembe somata koloowuya. ⁴ Niinonj giwo Iijipt kememana ano kaanagadeen gbiliuruga iikanonja unuambe mombo eleema koi kawuya. Giinonj komuna Joosef iyanjaa borianonj mono goo jaa juga kuno kamaawaa.”

⁵ Kawaa gematanonj Jeikobnonj Beerseba gomanj mesaowonja jero Israelwaa meraurutanonj mangia ano embameraurugia ii kojojoon onjongi hoos karenonj ugi. Faarao kinonj hoos kare iikanonj unuama kawutiwaaajon jen tegon anota menj kengi. ^{6*} Esuhinagia ano miri orogia kuuya Keinan balononj laligon bunja qen menj laligogiti, ii kaanjadeen motoonj menj kengi. Jeikob ano gbiliuruta kuuya yonononj kaen Iijipt kengi. ⁷ Gbiliuruta kuuya, esamaraanjuruta eja ano emba ii kuuya unuama Iijipt kengi.

⁸ Israel qata monj Jeikob ano iwaa gbiliuruta Iijipt kengiti, iyonjoo qagia ii kokaenj:

Jeikobwaa meria mutuya Ruuben.

⁹ Ruubembaa merauruta qagia

Hanok, Palu, Hezron ano Karmi.

¹⁰ Simeombaa merauruta qagia

Jemuel, Jamin, Ohad, Jakin, Zohar ano Saul. Saulwaa nemuna ii Keinan emba monj.

¹¹ Liwaiwaa merauruta qagia

Gerson, Kohat ano Merari.

¹² Juudawaa merauruta qagia

Er, Onan, Sela, Perez ano Zera. (Er ano Oonan yorononj Keinan balononj komuri.)

Perezwaa merawoita ii

Hezron ano Eer.

¹³ Aiskarwaa merauruta qagia

Tola, Puwa, Jasub ano Simron.

¹⁴ Zebulumbaa merauruta qagia

Sered, Elon ano Jalel.

¹⁵ Jeikobwaa merauruta embia Leanonj Mesopotemia (Padan Aram) balononj ononoti, iyonjoo qagia kianj. Boragara Daina ii kaanagadeen mero. Jeikob ano Lea yoroo esamaraanjurugara ii kaen weengonj mindirigi 33 kolooro.

¹⁶ Gadwaa merauruta qagia

Zefon, Hagi, Suni, Ezbon, Eeri, Arodi ano Areli.

¹⁷ Aserwaa merauruta qagia

Imna, Iswa, Iswi ano Beria.

Naangiaa qata Sera.

Beriawaa merawoita qagara ii

Heber ano Malkiel.

¹⁸ Labanon emba qata Zilpa borata Leawaa welen embaga laligowaawaajon muroti, iinon Jeikobwaa merauruta kaen onono. Jeikob ano Zilpa yoroo esameraanjurugara ii kaen weenjon mindirigi 16 kolooro.

¹⁹ Jeikobwaa embia Reizelwaa merawoita ii Joosef ano Benjamin. ²⁰ * Joosefwaa merawoita Iijipt kantrinon kolooriti, ii qagara Manase ano Efraim. Nemungaraa qata Asenat ii Heliopolis (On) taombaa jigo gawon galen qata Potifera iwaa borataga.

²¹ Benjamimbaa merauruta qagia

Bela, Beker, Asbel, Geera, Naaman, Eehi, Ros, Mupim, Hupim ano Ard.

²² Jeikobwaa merawoita Reizelnon oronoti, iyoroo qagara kian. Jeikob ano Reizel yoroo esameraanjurugara kaen weenjon mindirigi korebore 14 kolooro.

²³ Dambaa meria qata

Husim.

²⁴ Naftaliwaa merauruta qagia

Jaziel, Guni, Jezer ano Silem.

²⁵ Labanon emba qata Bilha borata Reizelwaa welen embaga laligowaatiwaajon muroti, iinon Jeikobwaa merauruta kaen onono. Jeikob ano Bilha yoroo esameraanjurugara ii kaen weenjon mindirigi korebore 7 kolooro.

²⁶ Jeikobwaa esameraanjuruta dindina toon iwo Iijipt kengiti, iyonoo jangogia weenjon mindirigi korebore kanatuuru 66 koloogi. Meraanjuruta yonoo embagia ii jango iikanon mende toroqegi. ²⁷ * Joosefwaa merawoita Iijipt kantrinon kolooriti, ii woi. Jeikobwaa kanatuuruuruta Iijipt kengiti, iyonoo jangogia ii kaen weenjon mindirigi 70 kolooro. Kian.

Jeikobnon kanagesouruta yonowo Iijipt keugi.

²⁸ Kananon kema laligon Jeikobnon Juuda wala wasin kokaen ijoro: “Gii mono Joosefwaanon kema Goosen balonon kekembaa kaniaajon qisin muba.” Kaen ijoro kema karo Goosen prowinsnon keugi. ²⁹ Joosefnon keugitiwaa buzuya moma jero hoos karenon somonjon mozozonogogi qaganon uma man Israelwo aitongowowaajon Goosen balonon keno. Kema iima iwaa jaanon keuma boria aroyanon giliro kemero anjon mun kamban koriga qaqateteya men urusaan qero. ³⁰ Israelnon Joosef kokaen ijoro: “Giinon toroqen jaawo laligojan, ii neeno giijenja kamban kokaamba saanon jojorin komumana.”

³¹ Kaen ijoro Joosefnon daremunuruta ano manaa kanagesoya kokaen injoro mogi: “Niinon mono Faarao kimbaanon uma qaa kokaen ijomana: ‘Daremunuruna ano mannaa kanagesoya Keinan balonon laligogiti, iyononon mono noonon kajuya. ³² Daremunuruna yononon lama bulmakao galengia koloon ii galen koma onoma laligojutiwaa kawombajaan ama lama tuungia, bulmakao tuungia ano esuhina ilawoilagia kuuya ii unuama kajuya.’ ³³ Kawaajon Faarao kinjon onono jaasewanjon keugi kokaen qisin onomba: ‘Ono naa gawonga menkeju?’

³⁴ “Kaen qisin onono ono kokaen meleema mubu: ‘Welenqequeuruga nononon mono au asaurunana wala men laligogitiwaa so meraanananonga lama bulmakao galenkonjon gawonga men laligon kouma laligojon.’ Kaen meleema mugi iinon saanon Goosen prowinsnon rara dundungia meagowutiwaajon “Oon!” jero laligowuya. Iijipt ejemba yononon lama bulmakao galen konjon ejemba kuuya yonoonon mogi arokuukuugiawo koloonkeju.” Joosefnon qaaya kaen injoro.

47

Joosefnon kimbaa jaanon kouro.

¹ Joosefnon kema Faarao kin kokaen ijoro: “Noo man daremunuruna yononon lama bulmakao tuungia ano esuhina ilawoilagia kuuya men Keinan balon mesaon kan kan kete koi Goosen balonon kouma laligoju.” ² Iinon daremunuruta yonoononga eja 5 unuama Faarao kimbaa jaanon uma nanngi injiuro.

³ Injima kokaen qisin onono: “Ono naa gawonga menkeju?”

Kaen qisin onono kokaen meleema ijogi: “Welenqequeuruga nono manjurananon wala laligogitiwaa so lama bulmakao galenkonjon gawonga men laligon kouma laligojon.”

⁴ Kaen ijon toroqen kokaen jegi: “Keinan balonon bodi lombotawo ejitwaajon welenqequeuruga nono lama bulmakao tuunnana yonoonon nene mende mokoloonin. Kawaajon nono balon kokanon tatawaga laligowombajaan kajon. Kaen kolooro

welenqequeuruga saanon ‘Oon!’ jenngo jen tegon nonona nono Goosen prowins kanon rara dundunana meagowonja.”

⁵ Kaen jegi Faarao kinjon Joosef kokaen ijoro: “Man daremunuruganon goonon kaju. ⁶ Iijipt kantri koi asuganon goo jaanon ejiwaajon saanon man daremunuruga balon bakaya kelega awaa iikanon onjoona laligowu. Saanon Goosen prowinsnon laligowu. Batugianon gawon awaa soro meme eja tosaanja laligojuti, ii moma onjobagati een, saanon noo miriwaaw oro tuunja ii iyonoo borogianon ama onona galen koma onoma laligowu.”

⁷ Kaen ijoro Joosefnon manja Jeikob Faarao kimbaa jaanon wama karo iiro Faarao kin ii kotuegon muro. ⁸ Kotuegon muro kokaen qisin muro: “Goo yambuga dawi kolooja?”

⁹ Qisin muro kokaen meleen: “Noo yambuna 130:waa so namonon liligon laligon kouma laligojen. Noo laaligonaa yambuya kuuya ii afaangoya ano osiqosigiawo kolooro. Manjuranon yambu seiseiya namonon liligon laligon laligogiti, noo yambu janjonanon yonoonon kawo so motoonggo mende kolooja.”

¹⁰ Kaen jen Faarao kin ii mombo kotuegon mun jaasewanganonga kamaan keno. ¹¹ Joosefnon man daremunja ii Faarao kinjon jen kotorotiwaaw so Iijipt kantrinon onoma Iijiptwaa balon bakaya kelega awaa mon ii Rameses prowins (Goosen) kanon onono. ¹² Joosefnon kaanagadeen man daremunuruta ano manaa kanagesouruta kuuya ii nenegia embameraurugia laligogiti, janngogiaa so sogianon onoma laligoro.

Bodi kamban lombotawo.

¹³ Bodi somata ii lombotawo ero nenenon balon so qaono Iijipt ano Keinan kantri iyoroo kanagesogaranon mono newewaa komun jambedenngon laligogi.

¹⁴ Kaen laligon Joosefwaanon kan wiit dumun kota sewanja megi iinon monen kuuya Iijipt ano Keinan kantri utanon eroti, ii men kululuun Faarao kimbaa jinkaron miriwaaw kowianon ano. ¹⁵ Iijipt kanageso ano Keinan kanageso yonoonon monen qaondabororo Iijipt kuuya yonoonon Joosefwaanon kan kokaen ijogi: “Monenananon qaondaborojiwaajon giinon mono nene nonomba. Nene mende nonombagati een, nono goo jaasewanganon komuwonja.”

¹⁶ Kaen ijogi Joosefnon kokaen jero: “Monengianon qaonjiwaajon onoonon lama ano bulmakao ejuti, ii mono men kan nongi niinon nene onomanja.”

¹⁷ Kaen jero kema lama bulmakaogia unuama kan Joosef mugi. Yonoonon hoosgia, lamagia, memegia, bulmakaogia ano dongigia ii unuama kan newewaa sewanaga Joosef mun nene men laligogi. Lama bulmakaogia kuuya ii Joosef mugi iinon nene onoma iikaanja kanon yambu motoonggowaa utanon laaligogia nangoro mende komugi.

¹⁸ Mende komugi yambu kanon tegoro. Tegoro yambu gbilianon dunanon mombo iwaanon kan kokaen jegi: “Eja ponjana, monenana qaonjiwaajon kanianana honja ii goo jaaganon saanon mende kolatiwonja. Nonoonon lama bulmakaonianan ii kaanagadeen gonin goo bunaga koloodaboroja. Nono ii kuuya eja ponjana gii gondaboronijiwaajon nononana ano balonana iikayadeen en nononja. Kawaajon mono naa iwoi mon gombonaga? ¹⁹ Nono mono kania naambaajon goo jaanon tondun komuwonaga? Nono komunin balonananon mono naambaajon een en gbangbarasin bolinaga? Kawaajon mono nononana ano balonana sewanana men iikanon nembanene nonona nono saanon Faarao kimbaa welenqege omaya koloonin balonananon kaanagadeen iwaaw bunaga kolooowaa. Nono toroqen jaawo laligon komuwombotiwaajon mono nene kota nonomba. Nonona balon gawon munin een mende en ganda kotiga kolooowaa.”

²⁰ Bodi kotiga totonon iikanon Iijipt kanatuuru yonowo erotiwaajon yonoonon kuuya motomoton gawon balongia koria ii sewanajon anggi Joosefnon Iijipt balon kuuya ii sewanja mero Faarao kimbaa bunaga koloodabororo. ²¹ Joosefnon Iijipt kanatuuru goman so kantriwaa jawo tetegoya utanon laligogiti, ii kuuya unuano gawmambaa welenqege omaya koloon laligogi. ²² Faarao kinjon jigo gawon galen yonoo footnait tawagia onono men iikanon laaligogia nangon laligogi. Kaen kolooro nenegiaajon mende bimooro balongia Joosefnon sewanja mewaatiwaajon mende anggi. Kawaajon jigo gawon galen yonoonon balon iikanon motoonggo kin Faaraowaa bunja mende kolooji.

²³ Joosefnon kanageso kokaen injoro: “Mobu, niinon onjoangia ano balongia sewanagia mewe tegoro Faarao kimbaa bunaga kolooja. Kawaajon niinon nene kota onombe ii saanon men namonon komowu. ²⁴ Komogi honja kolooro ii mono gosigi tuun 5 kolooji kanongja motomotonon ii Faarao kimbaajon ama mun laligowuto, tuun 4 ii mombo namonon komowutiwaajon ano nenegiaajon ewaa. Ii onjoangia, embameraurugia ano tosaanja mirigianon laligojuti, mono onoo nenega ewaa.”

²⁵ Kaen injoro kokaen jegi: “Giinon nonoo laaligonana bodinonga metogona. Kawaajon eja ponjanaa jaanon kiankoomu mokoloowonati een, nono saanon Faarao kimbaa

welenqege omaya koloon laligowonja.” ²⁶ Joosefnon Iijipt yonoo balombaaon jenkooto ano enj waama koi oojeni, kamban kokaamba kaanagadeen toroqen eja. Jenkooto ii kokaen: Nene gawombaa hongia ii mono mendeengi tuun 5 kolooro iikanonja moto-motoon ii Faarao kimbaa bunjaga koloowaatiwaajon ama laligowu. Jigo gawon galen yonoonon balon iikanon motoongo Faarao kimbaa bunja mende koloogi.

Jeikobnon qamoyaaon Joosef qisiro Oon jero.

²⁷ Israel yononon Iijipt balombaa prowins qata Goosen kanon rara dundungia men balon anjon koma laligogi. Kanon laligon koloon seisei angi janggogianon mamaga somariiro. ²⁸ Jeikobnon laaligoya yambu 17 ii Iijipt balonon laligoro. Laaligoya kuuyaa yambuya ii mindirin 147 kolooro.

²⁹ * Israelwaa koomu kambananon dodowiro meria Joosef jero karo kokaen ijoro: “Niinon goo jaanon kewoonjo mokooloojeni een, giinon mono keteda koi uukalen qendeema qaa kokaen pondan otaan men yagomambaaon jen boroga noo tawonaa baatanon ama kokaen jen somongwa: Niinon komuwe qamona ii Iijipt balon kokanon mende ron komba. ³⁰ Niinon komun man asaanuruna yonowo haamo men emanati, kamban iikanon noo qamona ii mono Iijipt kantrinonja men kema man asaana ron koma onongiti, iyonoo qasirigianon oson ron komba.” Kaen jero kokaen ijoro: “Jejanjwaa so ii saanon otaan amanja.”

³¹ Kaen ijoro mananon kokaen jero: “Qaa ii mono jojopan qaanon jen kotiin nomba.” Kaen jero Joosefnon ii jojopan qaanon jen kotiuro Jeikobnon ii moma ligon waja men kemen gbaruyaa kitianon ama laarin Anutuwa waeya men mepeseero. Kian.

48

Jeikobnon Manase ano Efraim kotuegon orono.

¹ Kamban tosia tegoro Jeikobnon ji mokolooro qaa ii Joosef ijogi moro. Ii moma merawoita woi Manase ano Efraim ii uruama manaanon keno. ² Keno tosianon Jeikob kokaen ijogi, “Meraga Joosefnon giimambaaon kaja.” Israelnon qaa ii moma ku-usunja eroti, ii kululuun ee dunayanonja waama raro. ³ * Waama rama Joosef kokaen ijoro: “Anutu ku-usun kuuyaa Toya iinon Keinan balombaa Luz goman kanon noonon asugin kotuegon nono.

⁴ Ii noma kokaen nijoro: ‘Niinon koloonseisei gombe gbiliuruga yonoo janggogianon mono somariin somariin uro giinon kanageso tuunja tuunja mamaga yonoo bemunjalegiaga koloowaga. Gbiliuruga kanagen koloon ubuti, niinon balon koi ii bunja qen onjombe iyonoo bunjagiaga tetegoya qaa enj ubaa.’

⁵ Anutunon kaen nijoro. Wala nii Iijipt balonon goonon mende kaweti, kamban iikanon embaganon merawoiga woi Iijipt kokanon oronoti, iyoronon mono noo bunja koloowao. Manase ano Efraim yoronon mono Ruuben ano Simeon kaanja noo bunja koloowao. ⁶ Kaen koloori kanagen balon mosoma yorojon distrik woi orombu. Efraim ano Manase yoroo bagaranon meraborauruga tosaaja koloogiti, iyononon mono geengaa bunjaga koloowuya. Yononon balon bakaya bunja qen aowuti, ii mono Efraim ano Manase yoroonon distrik woi iikawaa uutanon egi yoronon wanjia koloori dawoigara yoroo newo baogaranon laligowuya. ⁷ * Niinon Mesopotemia (Padan Aram) mesaon eleema Keinan balonon kan Efrata taon dodowiwe embana Reizelnon komuro wesobiri somata koloon nono. Komuro qamoya ii Efrat kekembaa kana goraayanon ron kombe. Efrat gomambaa qata mon ii Betlehem.”

⁸ Israelnon kaen jen Joosefwaa merawoita iriima kokaen qisin muro: “Mera woi koi ii moronon moronon?”

⁹ Qisin muro Joosefnon manja kokaen ijoro: “Noo merawoina Anutunon Iijipt kokanon nonoti, mono ii.” Kaen ijoro Israelnon jero: “Niinon kotuegon oromambaaon ii saanon uruana noo kosanon kawao.” ¹⁰ Kaen ijoro Joosefnon merawoita uruama kosianon kagi boria giliro arogaranon kemero buugara kitoro nero. Israelnon eja waja kolooro jaaya umun kono iwoi mon iima kotomambaaon hanqan qen amamaaro. ¹¹ Buugara kitoro nen Joosef kokaen ijoro: “Niinon wala goo jaasewanga mombo giimambaaon mende mamboma laligoweto, Anutunon kana meleuro kete koi geengaa ano merawoiga kaanagadeen injijen.”

¹² Kaen ijoro Joosefnon merawoita manaa tawoyanonga uruama simin kuma usugon kemero.

* 47:29: Jen 49.29-32; 50.6

* 48:3: Jen 28.13-14

* 48:7: Jen 35.16-19

¹³ Usugon kemen waama merawoita borogaranon men uruano anaa manaa batanon kari. Efraim ii boria dindinanon men Israelwaa boria qanianon ama Manase ii boria qanianon men Israelwaa boria dindinanon ano. ¹⁴ Kaen ama oronoto, Efraim koga kolooro asianon kilen boria dindinanon boraama iwaa wanjanon ano. Manasenon Joosefwaa meria mutuya kolooro, asianon kilen boria qanianon iwaa wanjanon ano. Kaen ama boria maripoon kaaja ama koton wanjaranon ano. ¹⁵ Kaen ama rama Joosef kotuegon mun kokaen jero:

“Asana Aabraham ano manna Aisak yoronon Anutuwa jaanon
kema kan ama men laligori.

Niinon koloon laligon koubeti, Anutunon mono
kamban iikanon pondan kalan koma noma laligon kouro.

¹⁶ Siwe gajobanon nii bologa kuuya iikanon metogon angon koma noma
laligoroti, iinon mono eja gbaworo woi koi kotuegon oroma laligowa.

Ejembanon yoroo qagara qagi iikanon mono nii ano man asana
Aisak ano Aabraham nonoo qabunanana bosima laligowao.

Yoroo kanagesogaranon mono namo qaganon honon qaa sein laligowuya.”

¹⁷ Kaen jeroto, Joosefnon mananon boria dindinanon Efraimbaa wanjanon ano ii iiro mende sokono kawaajon moma bolin manaa boria dindinanon men Efraimbaa wanjanonga metogon Manasewaa wanjanon amambaajon ano. ¹⁸ Kaen ama manja kokaen ijoro: “Amana, kaen mende mewa. Mera koi kanon mutu merana koloaja. Kawaajon boroga dindinanon mono iwaa wanjanon amba.”

¹⁹ Kaen ijoroto, mananon ii amambaajon qetama Joosef kokaen ijoro: “Merana, ii saanon mojen. Niinon ii mojen. Manasenon kaanagadeen waanawo kolooro iwaa gbiliurutanon kaanagadeen koloon seisei ama kanageso somata koloowuyato, Efraimbaa qaqabunayanon mono Manasewaanon qabuna uugun ewaa. Iwaa gbiliurutanon mono koloon seisei somata ama kanageso tuuna mamaga koloon laligowuya.”

²⁰ * Kaen ijoro moro weemboria iikanonadeen kotuegon oroma kokaen jero:
“Israel yononon mono oroo qagara qama kanagesogia
kotuegon onoma kokaen jewuya:

Anutunon mono oyanboyaj ama ononota
ononon Efraim ano Manase kaaja koloowu.”

Kaen jen Manase ii Efraimbaa newo baatanon ano.

²¹ Israelnong kotuegon onono tegoro Joosefwaa qaa kokaen jero: “Moba, niinon komumambaajon anjento, Anutunon onowo laligon ubaa. Iinon mono unuano man asaaurugia yonoo balonon eleema kembuya. ²² Iikanon kema batugianon balon mosongi niinon goonon balon toroqen Sekem balon kelegawo ii gonjen. Niinon balon bambaanja ii Amor kanageso yonowo manja qen neenaa tiwo ano manjawaa soo somata iikanon yonoononga mewe. Joosef gii daremunuruga yonoo wangia kolojanjiwaaajon ii daremunuruga yonoojon qaagoto, goo bunaga jen tegoweta ewaa.” Kian.

49

Jeikobnong merauruta kotuegon onono.

¹ Kawaa gematanon Jeikobnong merauruta onono kagi qaa kokaen jero: “Ono mono horon ajoroogi niinon laaligogianon kanagen nomaen koloowaati, iikawaa gejatootoo qaaya inisaama jewe mobu:

² “Jeikobwaa merauruta, onono mono kan ajoroon
amagia Israelwaanon qaa geja ama mobu.

³ “Oo Ruuben, giinon neenaa mutu meranaga koloajan.
Giinon noo ku-usuna ano emba mewe esunmunana hona mutuya koloona.
Qabunagaa akadamuya ano ku-usuna kanon
kouruga yonoonon unuuguja.

⁴ Haamonon kowe siri qindiiri kalumalu kema kankeji,
goo uuganon mono iikawaa so waaro kalugon lan kema kankejan.
Giinon manja noo dun eenanon uma qembonanon qen embanawo ena
dun kanon mono angonjorayawo koloon tilooro.
Kawaajon goo qabunagaa akadamuyanon mono
kouruga mende toroqen unuugun ewaa.

* 48:20: Hib 11.21

- ⁵ “Simeon ano Liwai yoronon daremunwoiga koloojao.
Yoroo tiwo wasa gawongaranon mono kike kakasililin kondoonkeja.
- ⁶ Yoronon irinsoonsoon qaganon eja unuri komugi
eenj totoon ainjaajon bulmakao ejia iyonoo
kana boro iwoigia lan unun kotori meendangoya koloogi.
Kawaajon yoronon qaa arenj somongonkebaoti,
niinon iikawo uumotoongo mende amakemana.
Ajoajoroo ambaoti, niinon iikanon iyorowo mende toroqen ramanja.
- ⁷ Uukazigaranon geriawo koloojiwaajon ii jen qasuaan oronjen.
Uuduuduugaranon kanjanawo koloojiwaajon ii jen jororaan oronjen.
Niinon kanagesogara kondeema onombe yononon Jeikobwaa balon sokoma kembu.
Niinon mendeema onombe yononon Israel batugianon lan goonpora ama laligowu.
- ⁸ “Oo Juuda, goo daremunuruganon gii mepeseen goma laligowuya.
Goo boroganon mono kereuruga yonoo aro kokongianon rabaa.
Mangaa merauruta yononon mono goojon usugon simin kuma laligowu.
- ⁹ * Oo Juuda, giinon laion gbaworoya kaanja laligojan.
Oo merana, gii borojan menj oro qen nen laligon
iikanonadeen eleema kajan.
Iinon laion kaanja selia ama qetetereen
laion embia kaanja kamaan koma enkeja.
Kuuyanon ii kawali koloon utun mondowombaaajon keegia momakeju.
- ¹⁰ Ku-usumbaa aiweseya ii monjon
Juuda yonoo borogianonga mende unjuambaa.
Eja pombaa gbaruyanon kania batugaranon nano
monjon ii mende qetegowaa. Qaago!
Iyana ano gbiliuruta jinakaran dunanon rama
laligon ugi kanagen monjon asugiro kanageso tuunja tuunja yononon iwaa jeta ten
koma laligowu.
- ¹¹ Iinon dongia wain apu gere batuyanon somongoro nambaa.
Dongia meria ii wain apu kasa batugaranon gbadooro ewaa.
Iinon opoya ii wain ooyanon songbambaa.
Malekuya ii wain kotaa oo sayanon qesaama qejaambaa.
- ¹² Wain oo nero jaayanon wain oo apu kaanja osaan injan kombaa.
Aju tokoya nero jetanon aju ooya kaanja taaliwaa.
- ¹³ “Zebulun kanageso yononon kowe goraayanon laligowu.
Yonoo gomanon wangoya wangoya sulunkebu.
Balongiaa jawoya iikanon mono Saidon taon baagen kema ewaa.
- ¹⁴ “Aiskar ii dongi siita koukouya iikawaa so kolooja.
Dongi qaganon dun rarawaa gesoya woi iikawaa batugaranon ama qetetereen lokolin
sologon enkebaa.
- ¹⁵ Lokolin sologon haamo menj ero dun miria ii
saanon sokono gomanon naanj totoon koloowaa.
Ii iima gemata iwoi lombotawo angomambaaajon usugon kemero
tosianon welenqege gawon mewaatiwaajon kuun somongon munkebuya.
- ¹⁶ “Tosianon Dambaa kanagesouruta mendungon onongi
Dan iinon mono aworo (defence) nama qaa dindinaajon manja qen laligowaa.
Dan tuun yononon Israelwaa tuun tosaana iikaana koloon laligowuya.
- ¹⁷ Dan iinon qato mokolen kaanja kananon en
hooswaa gbakotanon kiro aarun lalanani giliro
qaganon rabaati, iinon mono tama gemagama namonon kemebaa.
- ¹⁸ “Oo Ponj, giinon nii kasa gbadononga metogon
angon koma nombaatiwaajon jaa rinj mambomakemana.
- ¹⁹ Kike kakasililin tuun yononon Gad kanageso
unun onoon laligowuto, Gad yononon mono meleema
kanagianon onotaan iyangia unun onoon laligowuya.

* 49:9: Jan 24.9; Ais 5.5

- 20 “Aserwaa balonon nene morian mamaga asuginkebaa.
Kin yononon nene naangawo nenkejuti, iinon mono
nene kaanja ii balonjanon komoro sein iikanon tosaanja ilaan onoma laligowaa.
- 21 “Nembaronon anjaa jaajaa naanjaajon uulanawo lansa goonpora amakeji,
Naftalinon mono iikawaa so koloon meraboraanjuruta injiima-ainjaingawo ii onoma
laligowaa.
- 22 “Wain gere apu jaayaa kosianon komogi kota mamaga kuun
boria giliro kema sopa qisigon seleenjen kemakeji,
Joosefonon mono iikawaa so kolooja.
- 23 Iwaa kereurutanon tiwo jangbengia men ugere qaganon
Joosefwaa tuun ii onotaan injidon unun onoon laligowu.
- 24 Kaen laligowuto, Jeikobwaa bena Anutu ku-usunawo
iwaa borianon mono men kotiin muro iinon tiwo tokoya mende mesaon boro siita
sombanja qaa qero laligowaa.
Anutunon mono uuwaa lama galeja koloon Israelwaa angonkonjon Toya kolooja.
- 25 Mangaa Anutuyanon mono ilaan goma laligowaa.
Ben ku-usun kuuyaa Toyanon mono
kokaen kotuegon gono laligowa:
Kombaa kotumotueyanon mono kanakeewanja goonon kamaaro
namo dusiita emuyaa apuyanon mono goonon kouro
merabora ano oro mamaga mokoloon onoma laligowa.
- 26 Baanja baanja iyonoo kotumotuegianon
kambanja kambanja ejemba sokoma onono laligon koug.
Baanja soroganon yambu so nene gawonja men laligogi
nene morian asugiro laligon kougito,
goo amagaa kotumotueyanon mono ii kuuya uguuwaa.
Kotumotue kaanja kaananon mono Joosefwaa wanja qaganon ubu.
Daremun batugianon pon qerewenja jawin tak-kootoya koloojiwaa laligoyanon ii
kuuya mono en ubu.
- 27 “Benjamin ii kasu kawalia kaanja kolooja.
Gomaamba so tiwojun tigon oro unun nen gogon onomakeja.
Ween asaganon iwoi luluuma qenjeji, ii gomantiinja so mendeemakeja.” Kian.
- 28 Israelwaa tuun kuuya janggogia 12 ii kian. Mangianon kotuegon onoma qaa kaanja
kaanja jero mogi. Kotumotuegia morota morota ii anja anja mendeema kuuya kotuegon
onono. Kian.
- Jeikobnon komuro.*
- 29 Kotuegon onoma nama qaa kokaen jen koton onono: “Anutunon mono nuano niinon
isi alauruna komugiti, iyonowo torogemambaa anjen. Noo qamona ii mono manjuna
yonoo kooronganon kobaa Hit eja Efrombaa balon korianon eji, iikanon ron koma
nombu. 30 * Kobaa ii Keinan balonon Makpela balon korianon Mamre kosianon eja.
Aabrahamnon balon koria kobaayawo ii isinanana qasiria ewaatiwaajon Hit eja qata Efron
iwaanonga sewanja mero.
- 31 * Aabraham ano embia Saara ii kobaa iikanon ron koma orongi. Kaanagadeen Aisak
ano embia Rebeka ii iikanon ron koma orongi. Niinon toroqen Lea iikanon ron kombe.
- 32 Aabrahamnon namo koria kobaayawo ii wala Hit yonoononga sewanja merota eja.” 33 *
Jeikobnon merauruta qaa kaen jen koton onono tegoro kanawoita hororo dun eeyanon
uro goron qen komuro Anutunon wano isi alauruta yonoonon toroqero. Kian.

50

Jeikob ron kongi.

¹ Jeikobnon komuro Joosefonon lugun manja kepelaan mun ligan kema aroyanon giliro
kemero buuta kitan nero. ² Kawaa gematanon Joosefonon doktauruta jen kootoyaa
baatanon laligogiti, ii manja qamoya sele men kotikotii keleganon moriwutiwaajon jen
koton onono. Jen koton onono yononon Israelwaa qamoya kaen ama mugi. ³ Gawon ii
men laligogi weemboria 40 kuuya tegoro. Qamogia kelenon morinjeki, iikawaa gawonja ii

kamban koriga kaen men laligonkegi. Iijipt kanatuuru yononon Jeikobwaaon weemboria 70:waa so jingen qama saama laligogi.

⁴ Saama jingen koma wosobiri laligogitiwaa kamban iikanon tegoro Joosefnon Faarao kimbaa jinkaron mirinon gawon men laligogiti, ii qaa kokaen injjoro: “Niinon onoo jaagianon kiankoomo mokolooweti een, onoo mono noo jenanon men Faarao kin qaa kokaen jegi mobaa: ⁵ * Manjanon jaawo laligon qaa kokaen somongon jojopan qaanon jen kotiimambaaon jen koton nono: ‘Niinon komumambaaon anjen. Nii neenaajon jamo kobaa Keinan balonon osoweta nanji, noo qamona ii mono iikanon kema ron komba.’ Kawaajon saanon kete jen kotona nii iikanon kema mannaa qamoya ron komago mombo eleema kamaa.”

⁶ Kaen injjoro jegi Faarao kinjon ii moma kokaen jero, “Gii mangaaon qaa somongon jojopan qaanon jen kotiinati, iikawaa so saanon kema mangaa qamoya ron komba.”

⁷ Kaen jero Joosefnon mannaa qamoya ron komambaaon uro. Faarao kimbaa jawinuruta qabunagiawo kuuya, jinkaron miriaa ano Iijipt kantriwaa jotamemeuruta qabunagiawo ii kuuya iwo motoon kengi. ⁸ Joosefwaa miriwaas samunuruta korebore, iwaa daremunuruta ano mannaa kanagesouruta yononon kaanagadeen motoon kengi. Embameraurugia, lama, meme ano bulmakao tuuna tuuna iigadeen mono onomesaogi Goosen gomanon ragi. ⁹ Hooswaa kareya kareya ano eja hoos qagianon ragiti, ii kaanagadeen kengi. Kaen mindirin tuun somata totoon kengi.

¹⁰ Kema kema Jordan apu gowoya koton leegen toroqen kema Atad gomanon wiit dumun kotawaa hona ano kaawoya mendeema gosigiti, miri balon iikanon keuma jingen aro metaama qama silama saama bolin laligogi. Joosefnon mannaajon weemboria 7:baa so jingen qama saama laligoro. ¹¹ Atad gomanon jingen qama saagi balon toya Keinan kanageso yononon ii iima moma kokaen jegi, “Iijipt yononon mono jingen saawaa arenja uuta anju.” Kaen jegi miri balon iikawaa qata ii kanain Aabel Mizraim * qagi. Ii Jordan apu gowoyaa ween koukoutaagen eja.

¹² Jeikobnon merauruta jen koton ononoti, yononon iikawaa so otaan ama mugi. ¹³ * Yononon qamoya anjon Keinan balonon kema Mamre kosianon Makpela balon korianon kobaa eji, iikanon kema ron kongi. Aabrahamnon waladeen balon koria kobaayawo ii qasirigia ewaatiwaaon Hit eja Efron iwaanonga sewana mero. ¹⁴ Joosefnon mannaa qamoya ron kono tegoro ana, daremunuruta ano tosaana kuuya iwo mannaa qamoya ron kombombaaon kengiti, yononon mombo Iijipt balonon eleema kagi. Kian.

Joosefnon irona mende meleemambaaon mombo jero.

¹⁵ Joosefwaa daremunurutanon mangia komuro rama iima koton kokaen romongon jegi: “Joosef sili bologa kuuya ama munini, iinon iikawaajon uuduuduu moma nonoma kamban kokaamba kanain irona meleema nonombabo.” ¹⁶ Kaen jen Joosefwaa qaa kokaen anggi keno, “Manjanon komumambaa ama nonoojon qaa kokaen jen kotoro: ¹⁷ ‘Onoo mono Joosefwaaon qaa kokaen jegi mobaa: Daremunuruganon sili bologa ama tiwilaan gombombaaon angiti, giinon mono iyonoo singisongogia ano kakasililingia ii mesaowa. Kawaajon giinon saanon mangaa Anutuyaa welenqequeuruta nonoo singisongonana mesaowa.’ Yononon qaa ii anggi Joosefwaanon karo moma mono qama saaro.

¹⁸ Kawaa gematanon Joosefwaa daremunuruta iyangio kan balonon tama batanon usugon kamaan kokaen ijogi: “Moba, nono goo welenqequeuruga omayo koloojon.”

¹⁹ Kaen ijogito, Joosefnon meleema kokaen jero: “Mono keegia mende mobu. Niinon Anutuwaas kitianon mende nanjen. ²⁰ Onanon, onoo sili bologanon tiwilaan nombombaaon kaparan koma angito, Anutunon ii meleeno kitianon iwoi awaa asugiwaatiwaaon kaparan koma ano. Kaen ama kondoon kuun nono kanatuuru mamaga onoo laaligogia somongowe iikawaa honanon kamban kokaamba asuganon kolooro iima kotojon. ²¹ Kawaajon mono keegia mende mobu. Niinon mono onooangia ano embameraurugia onoo laaligogia kuuya nanjon onoma laligomana.” Kaen jen kilenagias irona ii mende meleemambaaon mombo jen kotin gumbonjonon ama onono. Kian.

Joosefnon komuro.

²² Joosefnon mannaa kanagesouruta yonowo toroqen Iijipt balonon laligogi. Joosefnon laligon uro yambuya 110 kolooro komuro. ²³ Joosefnon esa amboana Efraimbaanonga koloogi ii inji. Kaanagadeen Manasewaa meria Makir iwaa meraboraana koloogi Joosefwaa tawoyanon onoongi doongon onono.

* 50:5: Jen 47.29-31

* 50:11: Abel = Jingen saawaa arenja. Mizraim = Iijipt. Hibruu qaa kaana.

* 50:13: Apo

²⁴ Kawaa gematanon Joosefnon daremunuruta yonoojon qaa kokaen injoro, “Nii komumambaajon anjento, Anutunon mono kalan koma onono laligowuya. Iinon on balon kokainonga unuama balon Aabraham, Aisak ano Jeikob yonoo bunaga koloowaatiwaajon jen tegon jojopon qaanon jen kotiiroti, mono iikanon kema laligowu.”

²⁵* Kaen injoro Israelwaa meraurutanon qaa jen somongon jojopon qaanon kokaen jen kotiiwutiwaajon jen koton onono: “Anutunon kalan koma onono laligogi ninon komuwe noo siina ii mono balon kokainonga angon Keinan balonon kembu.” ²⁶ Kaen jen yambuya 110 kolooro komuro. Komuro Iijipt kanon qamoya ii sele men kotikotiiwaa keleganon morin qamo bokisnon anga ero. Kian.

* **50:25:** Eks 13.19; Joos 24.32; Hib 11.22

RUUT

Ruutwaa sunduya

Jenasa-asari

Eja pon yonoo kambangianon Israel yonoo laaligogia ii uma kamaanawo. Uugia meleengi oyanboyon laligogito, iikawaa gematanon silemale laligogi kamaan kamaan sooro lombo uutanon deenqeema siinsereren laligogi. Laligon iikawaa gematanon uugia meleengi. Kaan kaan ama laligogi. Ruutnon kamban iikanon luaewaa kania qendeenon. Moab emba iinon Israel ejaga mero. Eja kanon komuro Ruutnon enaroya Israel emba iwo pondan ororon somongon Israelwaa Anutuyawo tororo qokotaan laligoro. Kaen laligon kantria Moab mesaon Israel uutanon kan tetegoyanon loya mutuyaa tinitosauruta yonoo batugianonga eja dologa mon mokoloon mero. Yoroo gbiligara monnon kin Deiwidwaa amboya kolooro. Deiwid iinon Israel yonoo kin pongia gabunaya uuta laligoro. Deiwidwaa gbilia mon ii Jiisas. Ruutnon yambu 1110–1100 Kraist mende koloorotinon laligoro.

Eja pon buk iikawaa sunduya kanon laaligowaa kania kokaen qendeengi: Ejembanon Anutu gema qegi kamban kanon kakasililin kondemondeen somatanon gagianon umakero. Ruutwaa sunduyanon kana kokaen qendenja: Waba emba iinon uuta Israelwaa Anutuyaanon meleema momalaari kanagesonon toroqero kotumotuenon qaganon uro oyanboyon mokolooro.

Buk kokawaa bakaya waja 3 ii kokaen:

- 1) Naominon Ruutwo Betlehem eleeni. 1.1-22
- 2) Ruutnon Boazwo aitongori. 2.1–3.18
- 3) Boaznon Ruut ii embiaga mero. 4.1-22

Elimelek ano sumanjuruta yononon Moab kenji.

¹ Kerugen Israel uutanon kin mon mende laligoro eja pon yononon kanatuuru galen koma onoma laligogi. Kamban kanon bodi koloon balon kuuya sokoma ero. Bodi kamban kanon Juuda eja monnon embia ano merawoita unuama taongia Betlehem mesaon kantri qata Moab kanon kema raran dundungia meagon waba laligogi. ² Eja qata Elimelek, embia qata Naomi ano merawoigara qagara Malon ano Kilion balongia qata Efrata. Yononon taongia Betlehem mesaon Moab balonon kema kanon laligogi. *

³ Iikanon laligogi Naomiwaa loya Elimelek komuro. Komuro Naominon emba maloya koloon merawoita yorowo laligogi. ⁴ Merawoita yoronon laligon somariin Moabga emba woi qagara Orpa ano Ruut † agimin aogi. Agimin aogi toroqen Moab balonon yambu 10:baa so laligon koug. ⁵ Laligon kouma merawoita woi Malon ‡ ano Kilion yoronon kaanagadeen komuri. Komuri nemungara Naomi iinon lomeria qaa anodeen laligoro. Kianj.

Naomi ano Ruut yoronon Betlehem eleeni.

⁶ Naominon anodeen Moab kantrinon laligon kamban monnon qaa kokaen jegi moro: ‘Ponnon kanatuuruya ilaan onoma Israel kanon nembanene sogianon mokoloon onomakeja.’ Kaen moma Moab mesaon Israel balonon eleema kemambaajon joronqoron ama enarowoit yorowo waagi. ⁷ Waama goman balon laligoroti, ii mesaon Juuda balonon eleema kemambaajon ano enarowoit yorowo motoon kanon kenji.

⁸ Kananon kema Naominon enarowoit kokaen irijoro: “Emba woi, oro mono eleema nemunwoigara yoroo gomanon kema laligowao. Oro noo lomeraana komugiti ano nii nono awaagadeen kalan koma noma laligori Ponnon mono kawaa so tawaya meleema awaagadeen kiankoomu orono laligowao. ⁹ Ponnon saanon kana mero oro eja mombo agimin aon laaligo ranganara yoroo mirinon mokoloon uukorisoro qaganon laligowao.” Kaen irijon buugara kiton neroto, yoronon amburerej ama silama saari.

¹⁰ Saama kokaen ijori: “Qaago! Noro mono giwo eleema goo kanageso tuunga yonoonon kembonja.”

¹¹ Kaen ijori meleema kokaen irijoro: “Oo enarowoina, mono naambaajon niwo kawowaajon anjao? Nii mombo eja merawoina mewe somariiri ii orombaoraga me? Kaen romongowaoragati een, iikanon mende sokonja. Qaago totoon! Mono keteda kui

* 1:2: Efrata: ii Betlehem goman liligon ejati, balon iikawaa qata. Ruut 4: 11, Jen 35: 19, 1 Sml 16: 18, Mai 5:

2 † 1:4: Ruut: qa iikawaa kania ii ala-ala. Jiisaswaa ambosakonjuruta yonoo batugianon emba 4 kokaen laligogi: Taamar, Raahab, Ruut ano Batseba. Mat 1.3-6 ‡ 1:5: 3 Malon: qa iikawaa kania ii esunjakamakamaa eja

eleema kembao. ¹² Nii emba waja koloopeniwaajon eja monjon nii mende nombaa. Oo enarowoina, oro mono eleema mirigaranon kembao. Nii mombo eja memambaajon romonjon kete gomantiina eja mombo en korowo koloon merawoina qokoloon orombe-nagati een, ii mono kilen bimobimooyawo.

¹³ Mera ii somariiri lowoigara oromambaajon mamboma laligowaoraga me qaago? Yoroojon ama eja memegaraa kania somonjon aon kamban batuya koriga ii een laligowaobo. Ii mende sokonja. Oo enarowoina, iikaan qaago. Ponjon boria boraama lona nuano komurotiwaajon laaligonananon bimooro nii oroojon wosojinjina mojen.”

¹⁴ Kaen irijoro mombo toroqen silama saari. Saari tegoro Orpanon enaroyaa yeizozoya jen buuta kitoj nen eleema mirianon keno. Orpanon kenoto, Ruutnon kaparan koma sele kopaya kaana qokotaaro. ¹⁵ Kaana qokotaaro Naominon kokaen ijoro: “Moba, alaganon kenja. Iinon anaa bensakon ano anaa ejemba tuun yonoonon kenja. Gii mono kaangadeen eleema miriganon kamba.”

¹⁶ * Kaen ijoro, Ruutnon kilen kokaen meleeno: “Nii mono gii gomesaomanatiwaajon kaparan mende koma jewa. Saanon jena giwo kembo. Gii noma nomaeen kembagati, nii mono kaangagadeen giwo iikanon kema. Gii dakanon dakanon laligowagati, nii mono kaangagadeen iikanon laligoma. Goonon ejemba tuun ii noo ejemba tuunaga koloogi goonon Anutu ii noo Anutuga kolooro laligoma.”

¹⁷ Gii dakanon komuwagati, nii mono kaangagadeen iikanon komuwe ron koma nombutiwaajon mojen. Qaa ii kokaen jen kotiijen: Koomu motoonjonon mono mendeema norombaa. Iwoi morota monjon mendeema norombaati een, Ponjon saanon iikawaa irona meleeno noo qananon uba.”

¹⁸ Kaen jen iwo kemambaajon kotakotagadeen kaparan kono iima moma koton kawaa qaaya mombo mende ijoro.

¹⁹ Mende ijoroto, motoongara kema kema Betlehem taanon keuri. Keuri taanon ejemba kuuyanon ii iriima korisoro somata moma ajoroogi. Emba yononon gama Naomi koma horon joloja kokaen jeni: “Ei! Ii onanon, Naomi yajo me nomaeen? Oowe oowe oowe!”

²⁰ Kaen jeni Naominon kokaen injoro: “Noo qana Naomi ii een mende qabu. Nii uukorisoro embaga qaago. Anutu ku-usun Toyanon mono kondoon nono uukondun moma laligojen. Kawaajon noo qana Mara qagi sokombaa. § ²¹ Noonon iwoi mamaga wala ero taon koi mesaon kembeto, kete Ponjon nuano bobora eleema een omaye kaje. Pon ku-usun Toyanon qaana gosin men bolin nono konajilin qaganon laligojen. Kawaajon qana Naomi ii mono een qabubo.” Kian.

²² Naomi ano enaroya Ruut, Moab emba kanon Moab mesaon Betlehem taanon kariti, kamban iikanon ejembanon kanain padiwaa alia baali ii gawonjianon kema borogianon kunj.

2

Ruutnon Boazwaa gawonon baali otano.

¹ Naomiwaa loya Elimelekwa isi uutanon tinitosaya, eja qabunayawo mon qata Boaz laligoro.

² * Kamban monjon Moab emba Ruut iinon enaroya Naomi kokaen ijoro: “Saanon jen tegona nii gawon monjon kema ejemba baali gowia kuma reremonja mesaonkejuti, ii otama men kululumana. Nii saanon eja mombaa jaanon iima-ain mokoloowe nisosoron ‘Oon!’ jero saanon iwaa gematanon kema ii men kululumana.” Kaen jero Naominon ijoro: “Oo enarona, saanon kamba.”

³ Kaen ijoro mesaon gawon mon morowaanon gawonja, ii mende moma kilen tondu kema nama baali kungi yonoo gemagianon kema gowia motomotoon qeqelala kamaan egiti, ii otama otama keno. Gawon korianon kenoti, ii Boazwaanon gawonja. Boaz ii enaroya Elimelekwa isinonga mon.

⁴ Boaznon ketego koi Betlehemga kouma gawon ejembauruta iniima jolongia kokaen jero: “Bonjon! Ponjon mono onowo laligowa.” Kaen jero meleema kokaen qagi: “Ponjon mono kotuegon gomba.”

⁵ Kaen qagi Boaznon gawon galenjaajon kokaen qisiro: “Emba ii moronon?”

⁶ Kaen qisiro kokaen meleeno: “Emba ii koriganonga. Ii Naomiwo Moab kantrinonga kari. ⁷ Iinon gomaamba amandiinanon kan qisin nono ‘Oon!’ jewe gawon ejemba yonoo kanagianon onotaan baali gowia otama men kululuja. Gawon pondan men laligon ketada koi kuunjon endu kema haamo men raja.”

* **1:16:** Ruut 2.11-12; 2 Kin 2.2-6 § **1:20:** Qa woi: ii Hibruu qaa kanagarawo. Naomi = uukorisoro. Mara = uukondun. * **2:2:** Lew 19.9-10; Dut 24.19

⁸ Kaen meleeno Boaznon Ruut kokaen ijoro: “Borana moba, nii qaa goroga mon gomaŋa: Gii gawon koi mende mesaon tosaŋa yonoo gawonon mende kema baali men kululuuwa. Mono noo welenqege embauruna yonowo motoon koikanon otama laligowa. ⁹ Nii gawon ejauruna goosiriwubotiwa songo anjen. Gawon noma nomaen kema dumuŋ kota kumbuti, gii mono iikawaa jaagalen ano yonoo gemagianon kema emba yonowo laligowa. Apugaajon mobagati een, welenqege yononon apu koworanenon kosoŋuti, saanon iikanon kema apu newa.”

¹⁰ Kaen ijoro Ruutnon moma balonon kemen usugon Boaz kokaen ijoro: “Nii nomambaajon waba laligon kilen goo jaanon kiankoomu mokoloowe iikaŋa kalan koma nonjan?”

¹¹ Kaen ijoro kokaen meleeno: “Nii goo nanamemengaa sunduya ii kuuya jegi mojen. Gii loganon komuro enaroga awaagadeen galen koma laligon kouna. Gii nemuŋmanga ano kolokoloo kantriga mesaon ejemba wala mende moma nononati, kilen nonoo batunananon kan laligojan. ¹² Gii sumanjuruga sili awaa qendeema onona Anutu Israel nonoo Poŋnananon mono iikawaa tawaya gomba. Kurunon engaganon meraaŋa reenreen koma onomakeji, iikawaa so gii Anutuwa umuganon laligomambaajon koi kana.”

¹³ Kaen ijoro Ruutnon kokaen meleeno: “Somatana, nii goo gawon meme embauruga yonoo tani qaagoto, giinon kilen sili awaa qendeema nonjan. Giinon qaa nuna selenatunja.” Kaen meleeno.

¹⁴ Nembanene kambanjon karo Boaznon Ruut kokaen ijoro: “Saanon koi kan bered kita men wain apu aasonawonon qendunjon newa.” Kaen ijoro gawon ejemba yonowo raro Boaznon baali hona onŋkootoya tosia muro. Ii muro nen tomenja juno nene tosia mesaoro raro. ¹⁵ Rama waama kema toroqen baali gowia otano Boaznon gawon ejauruta kokaen jen koton onono: “Iinon baali gowia boranawo iikawaa batugianonga kaanagadeen otama men kululuuwaati een, onono qaa tokoronkoto mende jen mubu. ¹⁶ Kaen qaagoto, baali gowia tosia ii boranagianonga kaanagadeen horogi kamaaro anŋi kan iyanjaajon men kululuuwa. Onono mono ii mende jen mubu.”

¹⁷ Kaen jen koton onono Ruutnon baali gowia korama men kululuuro uro hona ano kaawoya mendeema oromambaa sapa sarayawonon koson korereŋgon gosiro hona geso karoombaa so (36 liita) kolooro gomaŋ siŋsiŋgon karo. ¹⁸ Kaen kolooro baali hona ii men taanon eleema kan dawi koranoti, ii enaroya qendeema muro. Kawaa gematanon nene nen timbiriŋgon tosia mesaoroti, ii kaanagadeen unjuma muro.

¹⁹ Ii muro kokaen qisiro: “Gii kete dakanon kema baali otama men laligojana? Morowaa gawonon kema gawon men laligojana? Eja galen koma gonjaati, Anutunon mono ii kotuegon muba.” Kaen qisiro morowaa gawonon kema gawon men laligoroti, iwaa sunduya Naomi ijoro: “Nii kete eja mombo gawon mejenati, iwaa qata ii Boaz.”

²⁰ * Kaen ijoro Naomiwa elenja kamaaro kokaen ijoro: “Poŋnon mono Boaz kotuegon muba. Poŋnon kiankoomu nonomambaa qaa somongoroti, iikawaa so mono pondan lomeraanjurunanon komugiti ano anana kete koi laligojoni, nonoojon kiankoomuya mende anjon koma laligoja.” Toroqen qaa kokaen jero: “Eja ii nonoo tinitosananaga ano isinanaa doweya meme ejaga. Kawaajon iinon mono saanon galen koma nonombaa.”

²¹ Kaen jero moma Moab emba Ruutnon kokaen jero: “Qaa mon toroqen kokaen nijoaa: ‘Gii mono noo gawon meme ejemba yonowo bon qen laligona noonon baali kuuya ii kundaborowuya.’”

²² Kaen jero Naominon kokaen ijoro: “Oo enarona, ii awaa. Gii tosia yonoo gawon korianon kena sili bologa ama gombubo. Kawaajon gii saanon Boazwaa gawon meme emba yonowo kema gawon men laligowa.” ²³ Kaen jero Ruutnon Boazwaa gawon meme emba yonoo kosogianon bon qen laligon hona otama men kululuuŋ laligoro baali ano wiit kunŋun kambanjon tegoro. Tegoro toroqen enaroya Naomiwo laligori. Kian.

3

Ruut ano Boaz yoronon baali gawonon aitonŋori.

¹ Kamban tosia tegoro Naominon enaroya Ruut kokaen ijoro: “Oo enarona, nii saanon eja mon batogon mokoloowe galen koma gono iwo keraqeeanŋo qaganon geenŋo miriga kalan koma raba. ² Gii gawon meme emba yonowo mokotaan laligonati, iyonoo galenŋia Boaznon mono nonoo tinitosananaga. Moba, iinon kete gomantiŋa baaliquege sombenon kemen baali hona ano kaawoya mendeema oromambaajon sapa sarayawonon koson korereŋgon gosiwa.

* 2:20: Lew 25.25

³ Kawaajon gii mono keteda koi apu arin selega kele unkoowayawonon morin opo suruga mouma baaliqege sombenon kemeba. Emu kemebato, wala sigensigen laligona nembaneneya ano apu kizana nedabororo kawaa gematanon saanon iwaa jaanon asugina giibaa. ⁴ Gaombaajon moma kamaan dakanon hon koma ewaati, mono ii iima kanon kemba. Kokojiji gombaatiwaajon qisiwagati, iikawaa kaisareya mono kokaen amba: Gii iwaa kooronjanon kema kaniaagen esu kitia mena waaro kemen ewa. Kaen ena mokoloon goma nomaen ambagati, ii gijoro moba.”

⁵ Enaroyanon kaen ijoro Ruutnon kokaen meleeno: “Qaa kuuya nijojanj, ii saanon andaboromana.”

⁶ Kaen meleema baaliqege sombenon kemen enaroyanon jen koton murotiwaa so otaan andabororo: ⁷ Boaznon gomantiinaa nembaneneya ano apu kizana nedabororo selia men looriro waama baali tuun mombaa goraayanon kemen gaon ero. Kanon ero Ruutnon olon janjan qen kema kaniaagen esu kitia metaama iikanon kemen ero. ⁸ Ero goman ruujanon iwoi mombaajon aarun lalananiro uuta tooro moma eleema emba mon kanianon eroti, ii mokoloon iiro.

⁹ Iima qisin muro: “Gii moronon?” Qisin muro kokaen meleeno: “Oo somatana, nii Ruut, goo welenqege embaga. Giinon geengaa isigaa doweya meme ejaga koloojan. Kawaajon Juuda onjo nanamemenjgia otaan nii saanon galen koma noma esuganon turun nomba.”

¹⁰ Kaen meleeno kokaen ijoro: “Oo borana, Ponjon mono kotuegon gomba! Gii saanon eja wanaya me qaqabuna esuhinagiawo yonoo gemagianon kenagato, iikaana mende anjan. Gii eenanon isiuruna awaa nanjon onjoma laligonago kete ii uugun sili awaa soroya anjan. ¹¹ Oo borana, gii mono toroko mende moba! Bonjon laligowa! Gii emba awaa soroya koloojanj, ii taombaa ejemba kuuyanon moju. Kawaajon gii ii me woiwaajon qisin nombagi, nii ii saanon ama goma. ¹² * Nii goo tinitosaga koloon galen koma gomanjatiwaa so koloojen. Qaa ii onjato, eja monjon nuugun isinaa doweya meme eja mutuya kolooja. Nii iwaa qerewenjaga laligojen. ¹³ Kawaajon gii saanon gomantiina koi kokaen ewa. Dowe meme eja mutuyanor woran sewanga memambaajon jenagi een, ii awaato, sewanga mende memambaajon mobaati een, niinon saanon sewanga memana. Qaa ii somongon Pombaa qatanon jojopan qaanon jen kotiijen. Kawaajon saanon bonjon ena goman ambaa.”

¹⁴ Boaznon kaen ijon emba monjon baaliqege sombenon iwaanon kamaaroti, monjon ii mobabotiwaajon moro. Kawaajon Ruutnon Boazwaa kanianon kamaan eroto, wenjeran suluro kamban iikanonadeen monjon ii mende iima kotooro olon kemaatiwaajon waaro. ¹⁵ Waaro Boaznon kokaen ijoro: “Mono malekuga seleganonga metogon qerereen men namba.” Kaen ijoro metogon men nano baali honja 25 kilogrambaa so gosin maaro kemero. Kemero men kobibiin Ruutwaa sawijanor ano anjon eleema taanon keno.

¹⁶ Ruutnon taanon kema enaroyanon keuro qisiro: “Oo enarona, nomaen en kajan?” Kaen qisiro Boaznon iwaa iwoi kuuya anoti, iikawaa sunduya ijoro moro.

¹⁷ Moro kokaen torogon ijoro: “‘Gii enarogaajon bobora mende kemba,’ kaen nijon baali koi nonja.”

¹⁸ Kaen ijoro Naominon kokaen jero: “Oo enarona, eja iikanon kete een haamo mende mewaato, qaaga galen koma laligoro ii mindinggogi tegorogo kawaa gematanon rama haamo mewa. Kawaajon gii mono sosoo mamboma rama qaaga nomaen jegi asugiwaati, ii moba.” Kianj.

4

Boaznon Ruut embiaga mero.

¹ Boaznon taombaa kiropo naguyanor kema qenjaaro sombenon kamaan raro. Raro isiaa dowe meme ejawaa qaa jeroti, iinon kan uugumambaa ano iwaajon kokaen qaro: “Oo alana, gii saanon koi kan kamaan rabaga.” Kaen qaro kan kamaan raro. ² Raro Boaznon taanonga jota meme eja boro woi (10) onjoono kagi rabutiwaa injijoro motoon kamaan ragi.

³ Ragi Boaznon isiaa dowe meme eja ii kokaen ijoro: “Kamban kokaamba Naominon Moab kantri mesaon eleema karoti, iinon danana Elimelekwaanon balon kitia ii sewana mewutiwaa eja. ⁴ Kawaajon niinon kokaen romongojen: Gii qaa ii mobagatiwaa gijojen. Gii isinaraa dowe meme ejaga koloon niinon goo qerewenja koloojen. Dowe meme eja mon mende laligoja. Kawaajon giinon ii sewana mewagatiwaajon kuun gonjen. Gii ii sewana memambaa aina mobagati een, ii saanon sewana mewato, ii togowagati een,

* 3:12: Ruut 2.20

saanonj ii kaanagadeen jena momanja. Ii saanonj eja koi rajuti, iyonoo jaanonj jewa. Ii kanatuuru tuunnaa jotameme koi yonoo jaagianoj jewa.” Boaznonj kaen ijoro eja alianoj kokaen ijoro: “Nii ii saanonj sewanja memanja.”

⁵ Kaen ijoro Boaznonj jero: “Gii Naomiwaanong balonj koria sewanja mewagati, kamban iikanonj mono Moab emba Ruut, eja komurotiwaa maloya ii kaanagadeen sewanja mewa. Kaen ana eja komurotiwaa qatanonj mono borosamo balonj kanonj ewaatiwaaajonj ii galen koma laligowa.”

⁶ Kaen jero dowe meme eja mutuyanong meleeno: “Kaen kolooro niinonj ii sewanja memambaajonj amamaajen. Ruutnonj neenaa meraboraana yonowo motoonj borosamona mendeengi motomotoonj yonononj balonj kitia melamelaa iikayadeen bunja qen aowubo. Nii kaen amambaajonj amamaajen. Kawaajonj giinonj saanonj ii sewanja mena geengaa bunjaga koloowaa.” Kaen meleeno.

⁷ * Kerugenj Israel uutanonj mojnong balonj iwoi sewanja mero bunjaga kolooro iikawaa qaaya kotiwaatiwaaajonj yonononj sili kokaen ama laligogi: Qaa jen tegonj soomonggo anggi tegoro iyoroononga mojnong kana esuya qetegonj alia munjero. Israel yonononj iwoi sewanja memewaa qaaya tegoroti, ii sili iikaanja kanonj qendeema laligogi

⁸ Kawaajonj eja kanonj Boaz kokaen ijoro: “Giinonj ii saanonj sewanja mena bunjaga koloowaa.” Kaen jen kana esuya qetegonj Boaz muro. ⁹ Ii muro Boaznonj jotameme eja ano kanageso kuuya kokaen injoro: “Niinonj Elimelek, Kilion ano Malon yonoononj iwoi kuuya ii Naomiwaanongga sewanja mejen. Ono ii kete jaasewanj qen nangonj jewutiwaa so koloou. ¹⁰ * Nii Moab emba Ruut, Malombaanonj malo ii kaanjadeen sewanja mewe noo embanaga koloowaa. Kaen ama eja komurotiwaa qatanonj borosamo balonj kanonj ewaatiwaaajonj ii galen koma laligomanya. Qata kaen mende aliwaato, gbiliurutanonj Elimelek waa qata duduuwuboti waaajonj ii gawmambaa bukonj oogi en ubaa. Ono ii kete jaasewanj qen nangonj jewutiwaa so koloou.”

¹¹ * Boaznonj kaen jero jotameme eja ano kanatuuru taambaa kiropo naguyanong sombenonj ragiti, iyonononj kuuya kokaen jegi: “Nono ii jaasewanj qen nangowonja. Pononj embaga goo mirinonj kawaati, ii saanonj kotuegonj muro iinonj mono Reizel ano Lea yoroo so koloowaa. Yorononj Jeikobwaanong meraboraanja mamaga qokolori Israel kanatuurananonj kolooro. Gii saanonj Efrata balononj jotameme eja esuhinawo koloonj Betlehem taanonj qabunagawo laligowa. ¹² * Pononj emba malo sarar iwaanongga gbili gombaati, goononj kanageso yonononj mono Juuda ano Taamar yoroo meragara Perezwaanonj sumanj yonoo so koloonj laligowu.” Kianj.

Boazwaanong gbili yonoo qa arengia

¹³ Kaen ama Boaznonj Ruut wama mirianonj kema embiaga mero Pononj kotuegonj muro koro ama meraga mero. ¹⁴ Meraga mero emba yonononj Naomiwaa kokaen jegi: “Nono Ponj mepesejonj. Iinonj kete isigaa dowe meme ejaga gonja. Iinonj saanonj galen koma goma laligowaa. Mera kanonj Israel uutanonj qaqabunayawo koloowaa.

¹⁵ Goo enaroganonj jopagonj gomakeja. Goo merauruga 7 laligowuyagati een, iinonj mono ii kuuya unjuugunj ilaanj goma laligoja. Iinonj kete esaga gono iinonj mono laaligoga tililuaanj keraqeeango qen goma laligowaa. Kanagenj emba wanj koloona iinonj saanonj galen koma gono laligowaga.” ¹⁶ Kaen jegi Naominonj mera ii merj doongonj galen koma munj laligoro.

¹⁷ Emba kosianonj laligogiti, iyonononj kokaen jegi: “Naomiwaanongga esia meraga koloou.” Kaen jen qata Obed qagi. Obedwaa meria Jesi, esia kinj Deiwid.

¹⁸ Qa arenj koi ii Perezwaanongga kanain nama Deiwidwaanonj uja: Perezwaa meria Hezron, ¹⁹ Hezrombaa meria Raam. Raambaa meria Aminadab. ²⁰ Aminadabwaa meria Naason. Naasombaa meria Salmon. ²¹ Salmombaa meria Boaz. Boazwaa meria Obed. ²² Obedwaa meria Jesi. Jesiwaa meria kinj Deiwid. Kianj.

Joonawaanon gejatootoo qaa Joona Jenasa-asari

Buk koi kanon gejatootoo qaa qaita mon koloaja. Ii Joonawaanon nomaen asugiroti, iikawaa sunduya. Anutunon qaa kokaen jen koton muro: “Gii mono Assiria kantriwaa siti wana qata Niiniwe kanon kema uukuuku gawon mewa.” Assiria yononon kakasililingia somata ero Israel yononon kere yonoo boronon komuwombotiwaajon toroko moma laligogi. Anutunon Joona kaen jen koton muroto, Joonanon togon Anutuwa qele koloon Niiniwe kemambaajon qotogoro. Ii kokaembaajon togoro: Anutunon siti ii tiwilaamambaa galen meme qaa ijoroto, Joonanon iikawaa so onanon koloowaatiwaajon mende moma kotiuro.

Joonanon togon qotogoro lombo uuta qaganon uro iikawaa gematanon iyanjaa jaajaa amambaa aina men kamaan ama ten koma keno. Kema uukuuku gawon mero Niiniwe seiseiyanon uugia onanon meleengi. Kawaajon Anutuwa uuta olomoro mende tiwilaan onono. Kawaajon Joonawaa uutanon bolin kobooro komuwombotiwaajon moro. Kin mononon yambu 782–753 Kraist mende koloorotinon galenggiaga laligoro Joonanon kamban kanon gawon mero. Joonawaanon goman qata Gat Hefer ii Nazaret kosianon, 5 kilomiita kekembaa so. Niiniwe ii koriganon, 500–600 kilomiita kekenjaa so.

Kanagen Israel yononon iyanjio gejatootoo ejemba yononon qaa moma mende ten koma yangisen laligogi Anutunon jen tegoro Assiria yononon kan unun unuama kengi iyangiaa nanangia ii kaen sooro. Buk koi ii Anutuwa kania woi kokaen ninisaanja: Nono kuuya Anutuwa uaina tororo ten kombonatiwaa so koloon. Kaen mende ambonati een, lombo mono onanon qanananon ubaa. Anutuwa kania wana mon ii kiankoomu ano uujopa. Anutunon anaa kaziuruta Assiria gadokopa yonoo singisongogia kaanjadeen mesaon iimaleinonnga metogon onombaatiwaajon kaparan komakeja. Irona bologanon qagianon ubabotiwaajon moma kotiin uunana meleembonatiwaajon kuun nononja.

Buk kokawaa bakaya wana 4 ii kokaen:

- 1) Anutunon Joona oono yangisen ano. 1.1-17
- 2) Joonanon uuta meleema saranonga lolooro. 2.1-10
- 3) Joonanon Niiniwe kanageso uugia kuuro. 3.1-10
- 4) Uugia meleengi Anutunon kiankoomu onono. 4.1-11

Joonanon Pon qetama kokomomola mero.

¹ * Israel kanon Pombaanon qaa ii Amitai iwaa meria Joonawaanon kokaen kolooro: ² “Assiria kantriwaa siti somata Niiniwe ii ween koukoutanon eja. Yononon bao jaagoo kaana koloon kilengiaa lansa nama men tintuan laligonkeju. Iikawaa qaaya ii noo jaasewananon kouro mojen. Kawaajon gii mono waama eu kema noo bunqa qaana injon uugia kuuwa.” ³ Kaen ijoroto, Joonanon Pombaa jaasewananonga olon kok koma ween kemekemetanon baagen kemambaajon keno. Kema goman qata Jopa (Jaffa) kanon kemen wango mon mokoloon jero, “Yonowo saanon Tarsis gomanon Spein kantrinon kema.” Kaen jen kana sewana men wangonon uro. Kaen uma Pombaa jaasewananonga kokomomola men keno. ⁴ Kenoto, Ponon haamo kotakota wasiro kowenon kemen kuuro siri dimbon somata waama wango qero jangomambaajon ano. ⁵ Kaen kolooro wango gawon eja yononon toroko moma iyangiaa benjurugaa so ana ana qama koolin ononji. Kaen ama wangonon afaangowaatiwaajon kawaa hina iwoi kuuya men borogi kowenon kemeroto, Joonanon wango dutaa uutanon kemen iikanon olon koma gaon komunaghiili ero.

⁶ Iikanon ero wango galenanon iwaanon kan kokaen jen muro: “Gii mono naambaajon koi gaon ejan? Mono waama geengaa bengga qama koolina iinon ilaan nonono mende tiwilaawonaga.”

⁷ Kaen jen mun batugianon amin moma jegi: “Ayo, mono kawu! Mono unju kuuwonja. Eja morowaa singisongoyaaajon ama iimalein koi qanananon uji, iikawaa kania mokoloowonja.” Kaen jen unju kuugi Joona asugiro. ⁸ Asugiro jegi karo kokaen qisin mug: “Iimalein tiwitiwila koi ii morowaa singisongoyaaajon ama qanananon uji, gii mono iikawaa kania ninijowa. Gii naa gawon menkejan? Gii daankaya kajaana? Goonon kantri ii daen? Goo kanagesouruga ii dakanon laligou?”

* 1:1: 2 Kin 14.25

⁹ Kaen qisin mugi kokaen meleeno: “Nii Israelga. Hibruu ejaga koloojen. Nii Ponj, Siwewaa Anutuya waeya men mepeseenjejen. Iinon kowe ano namo toboga mokoloon orono. ¹⁰ Iinon gawon osiqosiawo nono togon Pombaa jaasewanganonja oloj kok koma kajen.”

Kaen meleeno moma aarun lalanani kokaen ijon jen mugi: “Yei! Gii mono naambaa-
jon ama kaen anjan?” ¹¹ Kowenon toroqen bolin kotiin qindiin ero. Kawaajon kokaen
qisin mugi: “Nono mono iwoi nomaen ama gonin irona mena kowenon goron qenaga?”

¹² Kaen qisin mugi kokaen meleema injoro: “Siri dimbon koi mono noojon ama
qanananon uma qeji, niinon ii moma kotojen. Kawaajon mono nii noma kowenon borogi
kemebe goron qewaa.”

¹³ Kaen meleeno gawon eja yononon kilen wanjo mombo namo goraayanon keubaati-
waajon loqanon nanjon qen bimbingogito, kowenon bolidaborotiwaajon ama ama-
maagi. ¹⁴ Amamaan Israel Ponnanaa qata kokaen qama kooligi: “Oo Ponj, mono
geengaa qaa joga otaaj iwoi koi anjan. Kawaajon Ponj, eja koi komuwaatiwaajon ama
mono mende tiwilaan nonomba. Sayaa qaaya ii mono nonoo qanananon mende ana
uba. Qaa ii onanon.” ¹⁵ Kaen qama koolin kema Joona men borogi kowenon kemero.
Kemero kowewaa usujanon iikanonadeen kamaaro bon qero. ¹⁶ Bon qero eja yononon
Anutuwaajon aarun lalanani nandun somata ama Ponj siimolon on mun qaagia kokaen
somonogogi: “Anana mono Pombaanon qaa apaja ten koma laligowonja.”

¹⁷ * Joonanon kowenon kemero Ponjon sara somata mon wasiro kema Joona gogoro.
Gogoro sara iikawaa uutanon weemboria karon en laligoro. Kianj.

2

Joonaon gajugaju korojononon en qama kooliro.

¹ Joonanon sara uutanon en Ponj Anutuya qama koolin mun ² kokaen ijoro:

“Oo Ponj, nii kokojinjin uutanon qama koolin gombe

gii qaana moma leeya meleemba.

Nii koomuwaa senjon dusiitanon en komun tagon welema gombe

gii geja ama jejewelenwelena mojan.

³ Gii monago kowe biiwi jabirinanon (jaunanon) hagon nohgi kamaan ejen.

Geengon riiwagon nona goman sinjngoyaa dutanon kamaabe

gboulu somatanon esuun nonja.

Goo apu kokopa kuuya ii musulonon nonja.

Goo kowe siriga ii turun nen olaan nonja.

⁴ Nii kokaen romonjojen: Gii geengaa jaasewanganonja

konjoma nona soon tintuan ejen.

Ii kilen nii mombo jaananon goo jiwowon jigo kowogaagen

uuwe keno jejeromonromon anjen.

⁵ Apu ake omanjareya ii qananon uma turun nondaboroja.

Kowe biiwi jaunagadeen liligon nondaboroja.

Kowewaa tokoleya ii jamujuu kaanjan momosiin esuuja.

⁶ Nii kowe biiwi jaunaa dusiitanon koi kanon ulunjon kamaajen.

Kowe biiwi jaunaa jaa ununja ii konji

pondan qananon eu somonjon nonja.

Oo Ponj Anutuna, nii koi laligojento,

gii mono koomuwaa senjon dusiita

koi kanonja gou koma nona

saanon mombo laaligonon kouman.

⁷ * Nao laaligonanon qaomambaaajon ano kamban koi kanon

oo Ponj, nii romonjon gombe qamakoollinanon keuma

goo Siwe jigo kowoganon eu uma gejaganon kemebaati, ii mojen.

⁸ “Ejemba gadokopa ben lopion omaya goda qen usugon onomakejuti,

iyononon kaen ama kalenmorian Toya gii gema gunkejuto,

⁹ nii mono mepemepesee onnsaa qama

mamatewoo ama siimolon on gomambaaajon mojen.

Nii iwoi amambaa qaa jen somongobeti,

iikawaa so mono ama sorogonkema.

Oo Ponj, gii gou konjon Tona koloojan. Qaa ii onanon.”

* 1:17: Mat 12.40

¹⁰ Kaen gama kooliro Ponjon sara ii jen koton muro
kan kouma Joona lono namo toboganon kamaaro. Kian.

3

Joonanon Anutuwaaw gawon Niiniwe kema mero.

¹ Namu toboganon kamaaro Pombaanon qaa koi ii mombo Joonawaanon kolooro:
² “Giinon mono waama siti somata Niiniwe kanon kema Buja qaa gomanati, ii injon
uugia kuuwa.” ³ Qaa kaanja kolooro Joonanon waama Pombaa qaa jeta ten koma Niiniwe
keno. Niiniwe sitiwaaw soya ii kokaen: Gii goraayanonja kanain kema laligona ween
karoon tegoro teegen endu keubaga. ⁴ * Joonanon kanain siti uutanon kema laligoro ween
motoonjo tegoro buja qaa gama kokaen injoro:

“Weemboria 40 mombo eja. Ii tegoro Niiniwe siti koi mono meleeno kemebaa.” ⁵ Qaa
kaen gama injon keno Niiniwe kanatuuru yononon Anutuwaanon buzu qaa ii moma
laarin uugia meleema nene singi laligowombaa kamban koma jen kotiigi. Ii jen kotiinj
ejemba somata melaa korebore yononon uumeleembaa samo megii selegianon uro too
arigi.

⁶ Kaen angi iikawaa buzu qaaya ii Niiniwewaa kin (praim minista) iwaanon keuro.
Keuro moma jinjonon dur rarayanonga kamaan malekuya kotogon samo menj aturaan
too utun ariin raro. ⁷ Rama jenkooto kokaen ano Niiniwe siti sokondaboron keno: “Onjo
mono kin ano jawinuruta nonoonon jenkooto koi mobu: Monjon mono nene qaan
mende newa. Ejemba me bao kuru, lama bulmakao, onjonon nene qaan newombaaon
mende moma onjombo. ⁸ Nene singi kaen laligon samo medaboron Anutu kotakotagadeen
saama gama koolin mun aja aja kaniagia bologa ii mesaowu! Ejemba unun tiwilaan
onjongi sagianon borogia tiloon eji, sili ii mono gema qedaborowu. ⁹ Kaen anin
Anutunon irinsoonsoonaa uugeria qelanjin singisonggonana mesaonaga. Ii mesaoro
mende tiwilaawonaga. Kaen jejon.”

¹⁰ Ii moma asarin kaniagia bologa gema qen uugia meleenji Anutunon nanamemengia
ii iima wosoya moma onjoma roromongoya eleeno singisongogiaa ironja meleema
onjomambaaon moroti, ii mesaoro. Uutanon kaen kamaaro mende menj kileen onjono.
Kian.

4

Joonanon temboma irinja soono.

¹ Kaen kolooroto, Joonanon iikawaajon uubooli somata moma irinja soono. ² * Irinja
soonon Ponj welema mun kokaen ijoro: “Ae! Ponj, gii kiankoomuwaaw benja laligon saanon
niniima koboonekan. Goo kalenmorianga ii hononja qaa ero irinja ii uulanawo mende
soonkeja. Kaen uuga uulanawo olomooro wosomomo ama kanageso mon menj kileen
onjomambaaon mende momakejan. Ii neenaa gomanon laligon moma yagon gijoweti, ii
duduujan me qaago? Kania kawaajon ama kamban kanon “Tarsis kemaaja,” jen uulanawo
kokomomola menj kema laligowe. ³ * Kete jaawo laligomambaaon togon koomunaajon
uugun mobe awaa kolooja. Kawaajon Ponj, gii mono laaligona doloda koi nuamba. Qaa
ii onjonon.”

⁴ Kaen welenoto, Ponjon kokaen meleema ijoro: “Joona, gii kiankoomuwaajon
irinsoonsoon mojanj, ii sokonja me qaago?”

⁵ Kaen ijoro Joonanon siti mesaon kamaan ween koukoutanon baagen kema kana
goraayanon endu kuun qen iikawaa umuganon raro. Rama sitiwaajon kaen me
kaen koloowaati, ii iimambaaon uun uun raro. ⁶ Kaen raro, Ponj Anutunon Joona
keraqeeango qen mumambaaon moma jero alonolon mon asugin korin kouma Joonawaa
wanja aon koma muro. Aon koma muro alonolombaaon keraqeeango somata moma
raro. ⁷ Rama gomantiinja mon ero goman ano kanon Anutunon taron mon wasiro
kan alonolon ii kiririuro senja sooliuro. ⁸ Weenjon kouro Anutunon jero haamo geriawo
totoon ii goman jaaya koukoutanon qero ween jaayanon wananon kuuro kuuro
irinja soono komumambaaon moma mongandaboron gama koolin kokaen jero: “Nii
laligomambaaon togon komumambaaon mobe afaanja kolooja. Qaa ii onjonon.”

⁹ Kaen jeroto, Anutunon Joona kokaen ijoro: “Gii alonolombaaon irinja soonji, ii
sokonja me qaago?”

Kaen ijoro kokaen meleeno: “Irina soonji, ii mono sokonjaa. Noo irinsoonsoonaa ii
somata kolooro uunanon mende olomoowaa. Kawaajon saanon komumanja. Qaa ii
onjonon.”

* 3:4: Mat 12.41; Luuk 11.32

* 4:2: Eks 34.6

* 4:3: 1 Kin 19.4

¹⁰ Joonanon kaen meleeno Ponnon kokaen ijoro: “Gii alonjalombaa gawonja mon mende men ii mende galen kona koriro. Ii gomantiinja motoongowaa uutanon asugiro ano gomantiinja motoongowaa uutanon soolin komuro. Kilen geengo iwoi omayaa kaanja iikawaaajon ama saama majakaka mojan. ¹¹ Kaen kolooro nii mono nomaembaajon siti somata kokawaa kanatuuruya yonoojon majakaka mende mobenaga? Iikawaa uutanon ejemba 120.000 (handet twenti tausen) jango ii uugun laligojuti, ii awagaa ano bologaa kanagara mende moma gosin oromakejuti ano bao kuru iwoi ii kaanjiadeen kelenmalelen laligoju. Ii ejemba yonowo kaangadeen men kileen onjomambotiwaajon ama mono uuainnanon Niiniwe injiima koboojen.” Kian.

Matyuu

Oligaa Buŋa Matyuunonj ooro.

Jen-asa-asari

Matyuu qa iikawaa kania ii Pombaanonj kalenj. Qata monj Liwai. Room gawmambaa takis meme ejaga laligoro. Gawonj ii menj laligoro Jiisasnonj kanj oono uuta meleema gowoko 12 yonoo batugianonj laligoro.

Oligaa Buŋa koi Jiisaswaa kania iyanŋa kanagesouruta Juuda yonoojonj jen asarin onjomambaajonj ama ooro. Qaa kota wana ii kokaenj, “Jiisas Kraistnonj Hamoqege Tonana ano Kinj Ponŋana kolooja.” Juuda ejemba yonoojonj qaa ii mende sokono uugianonj boliro amamaagi. Kawaajonj Matyuunonj Jiisas gawonŋa kania ii asuganonj jen asarin tororo kuma onono. Soomonggo Walaganonj hamoqege waa soomonggo qaa (promis) eji, ii kuuya Jiisaswaaajonj ama asuganonj asugin qebulugonj honjawo koloodabororo. Hamoqege Toya ii Hibruu qaanonj Mesaia ano Griik qaanonj Kraist.

Jiisasnonj uuwaa gawonj bakaya karoonj menj laligoro: Iinonj Oligaa Buŋa ejemba kuma onoma uugia iikanonj kuunj omejiilanj konjoma onoma jigia menj qeargonj laligoro. Kaenj menj keno angoleto kolooro laligonj maripoonj gerenonj uma komuro ronj konji mombo waaro. Iikanonj Anutu waa bentotonŋa kania qendeema nonono. Kaenj ano anana letoma Anutu waa meraboraana koloowombaa kania kolooro. Jiisaswaaanonj qaaya wana 5 ii kokaenj: 1) Bonj 5-7, 2) Bonj 10, 3) Bonj 13, 4) Bonj 18 ano 5) Bonj 24-25

Buk kokawaa bakaya wana 7 ii kokaenj:

Jiisaswaa ambosakonj uruta ano kolokolooya 1.1–2.23

Jon Oomulu ejanonj uuwaa gawonj mero 3.1–12

Jiisas oomulu mero Satanonj angobato menj muro 3.13–4.11

Jiisasnonj Galili uutanonj qenjaaro gawonj mero 4.12–18.35

Jiisasnonj Galili mesaonj Jerusalem keno 19.120.34

Sonda konoga Jerusalem laligonj komuro 21.1–27.66

Koomunongga waama laligonj Siwenonj uro 28.1–20

Jiisas Kraistwaa ambosakona yonoo qa arengia

Luuk 3.23–38

¹ Jiisas Kraistwaa ambosakona yonoo qa arengia ii kokaenj: Aabrahambaa gbili monj Deiwid. Deiwidwaa gbili monj Jiisas.

² Aabrahambaa meria Aisak. Aisakwaa meria Jeikob. Jeikobwaa merauruta Juuda ano iwaa daremunuruta. ³ Juudawaa merawoita Perez ano Zera, nemungara Taamar. Perezwaa meria Hezron. Hezrombambaa meria Ram. ⁴ Rambaa meria Aminadab. Aminadabwaa meria Naason. Naasombambaa meria Salmon. ⁵ Salmombambaa meria Boaz, nemunja kantri mombaa embiaga Raahab. Boazwaa meria Oobed, nemunja kantri mombaa embiaga Ruut. Oobedwaa meria Jesi. ⁶ Jesiwaa meria kinj Deiwid. Deiwidwaa meria Solomon, nemunja wala Uriawaa embiaga laligoro. Juuda kinj kuuya ii Deiwidwaa gbiliuruta koloonj laligogi.

⁷ Solomombambaa meria Rehoboam. Rehoboambambaa meria Abija. Abijawaa meria Asa. ⁸ Asawaa meria Jehosafat. Jehosafatwaa meria Jehoram. Jehorambambaa meria Usia. ⁹ Usiawaa meria Jootam. Jootambambaa meria Aahaz. Aahazwaa meria Hezekia. ¹⁰ Hezekiawaa meria Manase. Manasewaa meria Aamon. Aamombambaa meria Joosia. ¹¹ *Joosiawaa merauruta Jekonia ano iwaa daremunuruta. Kamban iikanonj Babilon yonononj Israel kanageso unuangi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaanja welenqegegiaga laligogi.

¹² Babilon kapuare miri laaligo tani kaanja laligonj iikanonj Jekoniawaa meria Sealtiel kolooro. Sealtielwaa meria Jerubaabel. ¹³ Jerubaabelwaa meria Abiud. Abiudwaa meria Eliakim. Eliakimbambaa meria Azor. ¹⁴ Azorwaa meria Jaadok. Jaadokwaa meria Akim. Akimbambaa meria Eliud. ¹⁵ Eliudwaa meria Eleazar. Eleazarwaa meria Matan. Matambambaa meria Jeikob. ¹⁶ Jeikobwaa meria Joosef, Mariawaa loya. Marianonj Jiisas merota qata Kraist Hamoqege Toya jenkejonj.

¹⁷ Kamban Aabrahambaanongga kanainj laligonj kougij kinj Deiwid kolooroti, isi iyonoo jango arengia ii 14. Mombo kinj Deiwidwaanongga kanainj laligonj kougij Israel kanageso unuangi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaanja laligogiti, isi iyonoo jango arengia

* **1:11:** 2 Kinj 24.14–15; 2 Hist 36.10; Jer 27.20

ii kaanagadeen 14. Babilon kapuare miri laaligo tani kaanja laligogiti, kamban iikanondeen kanain laligon kougi Kraist kolooroti, isi iyonoo jango arengia ii kaanagadeen 14.

Jiisas Kraist ii kokaen kolooro:

Luuk 2:17

¹⁸ *Jiisas Kraist koloorotiwa sunduya ii kokaen: Iwaa nemunja Maria ii Joosefwaa bunaga laligon mende mindirin aon laligori kamban iikanon Unja Toroyanon men letoma muro korowo laligoro kania mokoloogi. ¹⁹ Kaen mokoloogi eja bunaya Joosef iinon laaligo dindina laligorotiwaajon Mariawaa kanianon asuganon asugiro gamuyawo koloowaatiwaajon togoro. Kaen togon uutanon ii olon mesaomambaa momo arenja ano.

²⁰ Kaen romongon ero Pombaa gajoba monjon gaonon asugin mun kokaen ijoro, "Joosef Deiwidwaa gbili, Unja Toroyanon mono Maria men letoma muro koroyawo laligoja. Kawaajon gii mono ii wama miriganon kan embaga koloowaatiwaajon toroko mende moba. ²¹ *Marianon koko meraga mewaa. Eja iikanon kanagesoya singisonngogianonga hamo qen onono solananiwuya. Kawaajon giinon mono qata Jiisas qaba." Kaen ijoro.

²² Ponjon gejatootoo eja mon sololoooro qaa mon jeroti, iikanon honawo koloowaatiwaajon iwoi kuuya ii kolooro. Gejatootoo qaa ii kokaen, ²³ *Emba saran jumunja monjon koroyawo koloon mera eja mero qata Imanuel qabuya." Qa iikawaa kania ii kokaen, "Anutunon ananawo laligoja."

²⁴ Joosefnon uuta tooro waama Pombaa gajobanon jen koton muroti, iikawaa so ama Maria embia koloowaatiwaajon wama mirianon keni. ²⁵ *Kema laligorito, kamban biiwianon iikanon motoon mende eri kema meria mero Joosefnon qata Jiisas qaro. Mera mero iikawaa gematanon loemba laligori. Kian.

2

Momakoto eja ween koukoutanonnga kagi.

¹ Jiisasnon eja pon Herodwaa kambanon Judia prowinswaa taonja mon qata Betlehem kanon kolooro. Kolooroti, kamban kanon sengelaowaa momo eja ween koukoutanonnga Jerusalem sitinon kagi. ² Kan kokaen qisigi, "Juuda onoonon eja pon koloowaati, mera ii koloon dakanon eja? Nono ween koukoutanon laligon iwaanon widi asugiro iima kania kaen moma waeya men mepeseewombaajon kajon."

³ Kaen qisigi eja pon Herod ano Jerusalem kanageso iwo laligogiti, iyononon korebore qaa ii moma aarugi. ⁴ Aarugi kin Herodnon qaa ama kanagesowaa jigo gawon galen wanja ano Kana qaawaa boi kuuya koma horon onono kagi. Kan ajoroogi kokaen qisin onono, "Hamoqege Toya Kraistnon mono dakanon koloowaatiwaajon jegita eja?"

⁵ Qisin onono kokaen meleema mugi, "Iinon Judia prowinswaa taon qata Betlehem iikanon koloowaa. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Maikanon kokaen oorota eja,

⁶ *Oo Betlehem kanageso Juuda gomanon laligojuti, onoo batugianonga pon somata koloon neenaa Israel kanageso mindingon kalan koma nonombaa.

Kawaajon onjo Juuda gomambaa jotamemeya yonoo batugianon laligogi qabunagianon kamaanqeqeta mende toontoon koloowaa."

⁷ Kaen meleema mugi momakoto eja ii olon onoono kagi kokaen qisin onono, "Widia ii naa kambanon asugiro kanain iigi?" Iikawaa kania tororo momambaajon moma kaen qisin onono. ⁸ Iikawaa qaaya moma wasin kokaen jen koton onono, "Ono mono Betlehem kema mera ii tororo qisin mokoloon iikanondeen buju qaa angni noonon kawa. Niinon ii moma kaanjadeen kema ii waeya men mepeseen mumanja."

⁹ Kijnon kaen injijonjon jen koton onono moma kananon kenji. Kema widi ween koukoutanon laligon iigiti, iikanon wangianon waladeen keno kosin otaan Betlehem kema miri koko mera eroti, iikanon nano. ¹⁰ Widi ii nano iima korisoro somata qatawo mogi. ¹¹ Korisoro moma miri uutanon uma mera ano nemunja Maria iriigi. Ii iriima simin kuma usugon waeya men mepeseen mugi. Mepeseen mun wayangesogia qengama iikanongga goul, jinin paora ano sanda qata mor ii unjuma kalen mugi.

¹² Gomantiina mon egi Anutunon gaonon asugin kin Herodwaanon mombo mende kembutiwaajon qotogon onono. Kawaajon kana monjen iyangiaa goman balongianon eleema kenji. Kian.

Herodwaaajon asanjon Joosef embameria Iijipt kenji.

¹³ Momakooto eja yonononj kengi Joosefnon gaonj iiro Pombaanonj gajoba mononj asuginj munj kokaenj ijoro, “Herodnonj mera qero komuwaatiwaajonj mongama mubaa. Kawaajonj mono waama mera ano nemunja uruama olonj koma Iijipt kantrinonj kembu. Iikanonj kema laligogi kanagenj niinonj kawutiwaa kambanj jemanjati, iikanonj mono eleema kawu.”

¹⁴ Kaenj ijoro waama gomantiinja iikanondeenj koko mera ano nemunja uruama Iijipt kengi. ¹⁵ *Iijipt kema laligogi kinj Herodnonj komuro kambanj iikanondeenj eleema kagi. Wala Pononj gejatootoo eja Hoosea sololoo qaa kokaenj jerota eja, “Niinonj merana oombe Iijipt gomanj mesaonj karo.” Gejatootoo qaa iikanonj mono kaenj asugiro honjowo kolooro. Kianj.

Mera Betlehem gomanonj urugi komugi.

¹⁶ Momakooto eja yonononj Juuda gomanj olonj mesaonj kengi Herodnonj iikawaa kania iima “Tiligonj nongj,” jenj irinja mamaga soono jenkooto kokaenj ano, “Manjageqe eja, onjo Betlehem ano gomanj kuuya ii liligonj raji, iikanonj kema mera gbanigia woi ano iikawaa baatanonj koloojuti, ii mono kuuya urugi komuwu.” Momakooto eja widi asugirotiwaa kambanjaajonj tororo qisinj onjono ijogiti, iikawaa so mera gbanigiaajonj jenkooto ii ano. ¹⁷ Gejatootoo eja Jeremaianonj qaa monj jerota eji, iikanonj mono kaenj asugiro honjowo kolooro. Qaa ii kokaenj,

¹⁸ * “Betlehem kosianonj gomanj monj qata Rama iikanongga saagujugia mogi qama silama amburerej somata meju.

Reizel embawaa gbiliuruta yonononj gbiliurugia qaonggi saaju.

Kawaajonj saagi ulunjolenj menj onjombombaajonj angij uukondunjkondunjadeenj mo-makeju.” Kianj.

Iijipt mesaonj Joosef embameria Nazaret eleengi.

¹⁹ Joosefnonj Iijipt laligoro kinj Herodnonj komuro iikanondeenj Pombaanonj gajoba mononj gaononj asuginj munj ²⁰ kokaenj ijoro, “Mera qegi komuwaatiwaajonj embongiti, iyonononj mono komudaborogi. Kawaajonj mono waama mera nemunjawo uruama eleema Israel gomanonj kembu.” ²¹ Kaenj ijoro Joosefnonj waama mera nemunjawo uruama eleema Israel gomanonj kengi.

²² Kananonj kema qaa kokaenj moro, “Herodwaa meria Arkelausnonj manjaa kitianonj Judia prowins galenj koma laligoja.” Kaenj moma iikanonj kemambaajonj toroko moro. Moma laligoro Anutunonj gaononj Galili prowinsnonj kembutiwaajonj jenj kotonj muro waama iikanonj kengi. ²³ *Galili prowinsnonj keuma taonj qata Nazaret iikanonj laligogi. Kaenj laligogi gejatootoo eja yonononj Hamoqeqe Toyaaajonj qaa jegiti, iikanonj honjowo kolooro. Qaa ii kokaenj, “Iwaa qata ii Nazaret ejaga qama laligowuya.” Kianj.

3

Jon Oomulu ejanonj Jiisaswaa kana meleuro.

Maak 1.1-8; Luuk 3.1-18; Jon 1.19-28

¹ Gbani tosia tegoro Jon Oomulu ejanonj kanj Judia prowinswaa balon qararanjkonjkonanjonj liligonj ejemba uugia Bunja qaanonj kuunj kokaenj inijonj laligoro, ² * “Siwe Toyanonj bentotonja ambaatiwaa kambanjaanonj mono kanj kuuja. Kawaajonj mono uugia meleema iikanonj keubu.” ³ *Jombaajonj gejatootoo eja Aisaianonj qaa monj kokaenj jenj ooro,

“Qele gajoba mononj balon qararanjkonjkonanjonj qama laligoro kema qaa otonga kokaenj mobuya,

‘Pononj kawa-oo! Kawaajonj mono jojorinj kania meleuwu. Mono uugia mindingonj kania qeleleewu.’ ”

⁴ *Jombaanonj selekopaa ii kamel juyanonj memetaga ano batuyanonj iinkasa oro selianonj memetaga ii somonjonj laligoro. Nembaneneya ii naagiso borotaanj ano duuyaa moronj apuya. Ii kuuya gejatootoo eja Elaija iwaa soga. ⁵ Jononj gawonja mero ejemba tuunjeleembe yonononj Jerusalem siti ano Judia prowinswaa gomanj tosaanja kuuya yonoononga iwaanonj horonj kagi. Kaanjiadeenj Jordan apu leeleee gomanj kuuya rama kengiti, iikanonja kagi. ⁶ Kanj kouma singisongogia jokoloogi Jononj ii Jordan apu berenjanonj oomulu menj onjono.

* 2:15: Hoos 11.1

* 2:18: Jer 31.15

* 2:23: Maak 1.24; Luuk 2.39; Jon 1.45

* 3:2: Mat 4.17; Maak 1.15

* 3:3: Ais 40.3

* 3:4: 2 Kinj 1.8

⁷ *Menj ononoto, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon) ejemba tuunylembe yononon oomulu menj onombaatiwaajon kagi injiima kokaen injijoro, “Oo qato mokolembaa gbiliuruta, onjo uugia mende meleengi Anutuwaaw irinjanon mono soono ironja meleema onjomambaajon anja. Ii oloj kombombaa gejanono qaaya ii mono moronon injijoro sombugia moma koi kaju?” ⁸ Kawaajon mono onjanon uugia melembu. Kilenjagia mesaon uugia meleengi honja kolooro ii mono nanamemengianon asuganon qendeema laligowu.

⁹ *Ugianon mondomondo qaa kokaen jewombaajon mende romongowu, ‘Nononon Aabrahambaa gbiliga laligonin Anutunon mende tiwilaan nonombaa.’ Kaen jen totogianon qenjeuto, honja ii mende koloonjeja. Niinon iikawaajon kokaen injijomana, Anutunon jamo koi saanon jen koton onono letoma Aabrahambaa gbiliuruta koloon Anutu mepeseenkebuto, onjo nomaen?

¹⁰ *Uugia mende melembuti een, Anutunon mono onjo gere kaanja kono kamaawombaajon anju. Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono kono kamaagi gere gagirinoj giliro kemebuya. Gere kaanja komambaa wenja ii jeta sunja ama gere kanianon ano jojorin eja. Anutunon mono kilenjagaa ironja meleema onjombaa.

¹¹ Niinon onjo uugia melembutiwaajon apu toonjon mulu menj ononjento, noo gemananon eja ku-usunja kotakota mon kawaa. Iwaa ku-usunja uutaga ii mono noonon uguuwaa. Iinon eja uuta kolooawaatiwaajon niinon iwaanon kana esuya ilaan mun gesonon mouma besaamambaajon amamaamanja. Iinon mono Unja Toroya uugianon ano gere bolananon koma konjoratin onono iikaanja kanon mulu menj onjombaa.

¹² Iinon honja ano kaawoya mendeema oromambaa saraya menj kouma koson korengon gosiwaa. Gosin wiit kota menj kululuun kowanon ambaato, kaawoya ano bulaaya ii mono usuno gere gagirinoj kemen gere tetegoya qaa kanon jewaa.” Kianj.

Jonon Jiisas oomulu menj muro.

Maak 1.9-11; Luuk 3.21-22

¹³ Kamban kanon Jiisasnon Galili prowins mesaon Jordan apu berenanon Jombaanon kan oomulu menj mubaatiwaajon qisiro. ¹⁴ Qisiroto, Jonon qotogon mun kokaen ijoro, “Giinon saanon nii oomulu menj nonagato, giinon singisongo mende ama mono nomaembaajon noonon kajan?”

¹⁵ Kaen ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Kamban kokaamba ii saanon amba. Kaen anjoti, iikanon Anutunon nanamemen dindina otaawombaa qaa jeroti, iikawaa honja kolooro sokombaa.” Kaen meleeno Jonon moro sokono uumotoon ano.

¹⁶ Uumotoon ama oomulu menj muro tegoro iikanondeen apunonga kouro kokaen asugiro: Sombinoj aantano Jiisasnon uun iiro Anutuwaaw Unja Toroyanon meleema kewo koon kaanja koloon Jiisaswaa wajanon kamaan mero. ¹⁷ *Kamaan mero Siwenonga aro mon kokaen kolooro, “Iinon mono neenaa komunja meranaga koloojiwaajon kerana qeangoro iimasiinja mojen.” Kianj.

Satanon Jiisas angobato menj munj laligoro.

Maak 1.12-13; Luuk 4.1-13

4

¹ *Kawaa gematanon Unja Toroyanon Jiisas kuun wasin muro balon qararanjonkonanon Kilenjaa Toyanon angobato menj mubaatiwaajon ama keno. ² Kanon kema gomantiina asaga 40 Anutuwaajon nene singi laligon nenewaa komuro. ³ Nenewaa komuro omejiilan wangia qata angobato Toya iinon asugin kokaen ijoro, “Gii Anutuwaaw Meria koloojanj een, gii mono esunga qendeema jamo koi jen kotona letoma bered kolooro newa.”

⁴ *Kaen iijoroto, Jiisasnon qaa kokaen meleeno, “Qaago! Bunja Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Nenenondeen ejemba laaligo mende nonomakejato, Anutuwaaw jetanonga qaa kankeji, ii kuuya ten konin iikanon mono nunuagiroti laligowonja.’”

⁵ Kaen ijoro Kilenjaa Toyanon Jiisas wama Jerusalem siti toroya kanon kema jiwowon jigowaa waarenjanon eu uma ano nano. ⁶ *Kaen nano kokaen ijoro, “Gii Anutuwaaw Meria koloojanj een, mono kokanonga lugun emu kemeba. Bunja Terenon qaa mon kokaen oogita eja,

‘Anutunon goojon ama gajobauruta jen koton onono saanon kobibiigi kemen jamonon kanaga mende gun mijimiji ambaa.’

* 3:7: Mat 12.34; 23.33

* 3:9: Jon 8.33

* 3:10: Mat 7.19

* 3:17: Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 12.18;

17.5; Maak 1.11; Luuk 9.35

* 4:1: Hib 2.18; 4.15

* 4:4: Dut 8.3

* 4:6: Ond 91.11-12

Kawaajon kemej mende tiwilaan gombaa.”

⁷ *Kaen ijoro kokaen meleeno, “Qaago! Bunja Terenon qaa mon kaanagadeen kokaen eja, ‘Gii mono Pon Anutuga mende angobato menj muba.”;

⁸ Kaen meleeno Kilenaa Toyanon mombo warna baanja koriga palonpalon monjon uma namo kuuya yonoo kantri totona totona ano yonoo esuhina iwoigia damugiawo kuuya qendeema muro. ⁹ Qendeema mun kokaen ijoro, “Giinon simin kuma noma waena menj mepeseen nombagati een, niinon ilawoila kuuya koi mono togon gombe bunja qen aon galen koma onomba.”

¹⁰ *Kaen ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Qaago! Satan gii mono togowa. Bunja Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Gii mono Pon Anutuga, ii motoonggo simin kuma mun waeya menj mepeseewa.”;

¹¹ Kaen meleeno Kilenaa Toyanon iikanondeen Jiisas mesaon togoro. Kaen kolooro gajoba yononon kan Jiisas ilaaj mugi. Kian.

Jiisasnon kanaij Galili uutanon uuwaa gawon mero.

Maak 1.14-15; Luuk 4.14-15

¹² *Kawaa gematanon Jon Oomulu eja kapuare mirinon* анги raro Jiisasnon ii moma Judia prowins mesaon Galili keno. ¹³ *Kema prowins iikanon keuma gomañ Nazaret mesaon Kaperneam kema laligoro. Kaperneam taon ii Zebulun ano Naftali gomanon Galili apu angon koorononon eja. ¹⁴ Iikanon laligon gawon mero Anutunon qaa mon gejatootoo eja Aisaia sololooro jeroti, iikanon honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

¹⁵ *Ejemba Zebulun ano Naftali gomanon Jordan leegenonon laligogi batugianon kana somata kowe waagen kema nanji, ii Juuda qaagoto, tuun tosanon Galili prowinsnon laligojuti,

¹⁶ *kanageso yononon pangamanon laligon asasaga somata iibuya.*

Koomunon ejemba ii angon koma onono pangaman gomanon laligojuti, iyonoojon mono goman wenjeran suluwaa.”

¹⁷ *Jiisasnon Kaperneam laligon kamban iikanondeen kanaij Bunja qaa jen asarin ejemba uugia kuun kokaen jen laligoro, “Siwe Toyanon bentoton ambatiwaa kamban mono kan kuuja. Kawaajon mono singisonjo laaligogia mesaon uugia meleembu.” Kian.

Jiisasnon gowokouruta mutuya onono.

Maak 1.16-20; Luuk 5.1-11

¹⁸ Kaen jen liligon laligon Galili apu angon goraayanon metetereen kema daremun woi Saimon qata mon Piito ano koga Andruu iriiri. Yoronon sora hooro ejaga laligon misagara apu angonon sora horowowaajon gilin laligori. ¹⁹ Jiisasnon iriima kokaen irijoro, “Ejawoi, oro mono nii notaan kari kuma orombe ejemba sora kaanja horon onombao.” ²⁰ Kaen irijoro iikanondeen misagara mesaon kanaij Jiisas otaan keni.

²¹ Jiisasnon yorowo boron mon toroqen kema mombo daremun woi Zebediwaa merawoita Jeims ano Jon iriiri. Yoronon mangara Zebediwo wangonon rama misagia meagor somonjon laligogi injiima orono. ²² Kaen injiima orono iikanondeen waama wango ano mangara mesaon kanaij Jiisas otaan gematanon keni. Kian.

Jiisasnon ejemba kuma onoma menj qeangon onono.

Luuk 6.17-19

²³ *Jiisasnon kema Galili prowins uutanon kuuya liligon qamakooli mirigianon uma bentotombaa Oligaa Bunaya jen asarin uugia kuun kuma onoma laligoro. Kaen ama batugianon ejemba ji ano jepajerepa kania kania injiro laligogiti, ii menj qeangon onoma laligoro.

²⁴ Kaen menj laligoro Jiisaswaa Bunayanon sein Siria kantri uutanon sokoma tuma keno. Kaen tuma keno ii moma ji ejemba kuuya unuama iwaanon kagi. Tosianon ji wiji ano jepajerepa kania kania injiro laligogi. Tosianon omejiilanon uugianon kemero qaamuun me kokojinjinbo laligogi. Tosianon tama kamaan unuro pipinjo moton semben aon laligogi. Tosianon selegiaa bakaya koomuya laligogi. Kaanja kaanja yononon Jiisaswaanon kagi menj qeangon onono.

²⁵ Kaen ama onono iigitiwaaajon ejemba kanageso somata yononon Jiisaswaa gematanon otaan kagi. Tuunjelembi ii Galili prowins ano Ten-Taon distriknongga kagi. Tuun tosanon

* 4:7: Dut 6.16 * 4:10: Dut 6.13 * 4:12: Mat 14.3; Maak 6.17; Luuk 3.19-20 * 4:12: Kin Herodnon emba mon oloñ mero Jon Oomulu ejanon ii kawaajon jen muro irina soono jero opotoro yononon Jon somonjon kapuare mirinon angi raro. * 4:13: Jon 2.12 * 4:15: Ais 9.1-2 * 4:17: Mat 3.2 * 4:23: Mat 9.35; Maak 1.39

Jerusalem siti ano Judia prowinswaa gomanj tosonianga kagi. Tuunj tosonian Jordan apu leegennga kagi. Kianj.

5

Jiisasnoj baananonj nama kuma onono.

¹ Jiisasnoj ejemba tuunj somata injiima baananonj uma raro gowokourutanonj kouma liligonj mugi. ² Liligonj mugi kanainj ejemba tuunja tuunja kuma onoma kokaen jero:

Daen yonononj simbawonj koloouj?

³ “Daen yonononj iyangiaajonj Anutuwaajonj jaanonj kamaanqeqeta kaanja mojutu, iyonononj Siwewaa bentotonja bunja qenj aowutiwaajonj mono simbawonj koloouj.

⁴ *Daen yonononj jingenj qama saajuti, Anutunonj ii ulunjkolenj onombaatiwaajonj mono simbawonj koloouj.

⁵ *Daen yonononj gumbonjonjonj laligonkejuti, Anutunonj namo koi ii yonoo bunja qenj onombaatiwaajonj mono simbawonj koloouj.

⁶ *Daen yonononj Anutuwaajonj jaanonj solananiwombaajonj kaparanj koma ii nene ano apuwaa kaanja komunj qenjenj qenj laligojuti, Anutunonj mono siingia ii unuagiwaa. Kawaajonj yonononj mono simbawonj koloouj.

⁷ Daen yonononj tosaanja kianjkomunj onomakejuti, Anutunonj ii kianjkomunj onombaatiwaajonj iyonononj mono simbawonj koloouj.

⁸ *Daen yonoo uugianonj soraaya koloouj, iyonononj saanonj Anutu iibuya. Kawaajonj iyonononj mono simbawonj koloouj.

⁹ Daen yonononj luae qenkejuti, iyonoo qagia ii Anutuwaajonj meraboraanja qabuya. Kawaajonj iyonononj mono simbawonj koloouj.

¹⁰ *Anutunonj qaagia jenj tegoro solananijutiwaajonj sisiwerowero ama onomakejuti, iyonononj Siwewaa bentotonja bunja qenj aowuya. Kawaajonj iyonononj mono simbawonj koloouj.

¹¹ *Ejembanonj onjo noojonj ama uuqege qaa tokoronkota jenj onoma sisiwerowero ama qaa bologa kania kania selegianonj kuunj qolonmolonjonkejuti, onononj mono simbawonj koloouj.

¹² *Mobu, Anutunonj tawagia uuta Siwe gomanonj ano ejiwaajonj mono otokorianj maama korisoro qaganonj laligowu. Ii kokaembaajonj: Gejatootoo ejemba wala laligogiti, ii sisiwerowero tania kaanjiadeen ama onjongi onononj iyonoo gemagianonj asuginj iyonoworo ononj laligoju.” Kianj.

Onjo balombaa sii ano kiwa kaanja koloouj.

Maak 9.50; Luuk 14.34-35

¹³ Jiisasnoj jero, “Onjo balonj ejemba yonoo sii tani kolooujuto, sii naananonj titiikota koloowaati eenj, ii mono nomaen meagoninj mombo ainj koloona? Iikawaa kania monj qaago. Toroqenj iwoi monj aninj mende sokombaato, ii kikisi kaanja giligi kemero ejembanonj ii kanagianonj riimemelaawuya.

¹⁴ *Onjo balonja balonja yonoo kiwa kaanja koloonj laligoju. Siti monj baananonj uma megij raji, iikanonj aasangoyanonj ramambaajonj amamaankeja. ¹⁵ *Monjonj kiwa ootirinj monjonj baatanonj mende ambaato, kiwawaa dunj rarayanonj ano rabaa. Kaen rama asariro ejemba miri uutanonj rajuti, mono kuuya iyonoo jaagia kuuro asasaga iimakebuya.

¹⁶ *Kaanjiadeen mono onoo asasagagia qendeengi ejemba batugianonj asariro iimakebu. Ejembanonj nanamemengia awaa iima kawaajonj Mangia Siwe gomanonj laligoji, mono ii mepeseen munj laligowuya.” Kianj.

Jiisasnoj Kana qaawaa kania kuma onono.

¹⁷ “Niinonj Mooseswaanonj Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoononj Buju Tere ii qewagomambaajonj ama mende kanj laligojen. Iikaenj tondumende romongowu. Niinonj qewagomambaajonj qaagoto, qaa ii tenj kondaborowe iikawaa honjanonj pondanj koloowaatiwaajonj ama kanj laligojen. ¹⁸ *Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu, Mooseswaa Kana qaanonj tere melaazilinj monj me kirifi onj-oombaa jimbolanja motoonjo

* 5:4: Ais 61.2 * 5:5: Ond 37.11 * 5:6: Ais 55.1-2 * 5:8: Ond 24.3-4 * 5:10: 1 Piito 3.14 * 5:11: 1 Piito 4.14 * 5:12: 2 Hist 36.16; Apo 7.52 * 5:14: Jon 8.12; 9.5 * 5:15: Maak 4.21; Luuk 8.16; 11.33 * 5:16: 1 Piito 2.12 * 5:18: Luuk 16.17

ii mende tootoon aliwaato, qaa kuuya ii wala honggiawo kolooro Siwe namo yoronon goron gewaota.

¹⁹ “Kawaajon monnon Kana qaawaa jen kooto melaada iikawanonga qaa mon kolononin ejemba kaen kuma onomakeji, iinon Siwewaa bentotonanon keuro gata melaada daaburuya qabuya. Kaen qabuto, monnon ii ten koma otaan ejemba kaen kuma onomakeji, iinon Siwewaa bentoton uutanon keuro gata Somatanana qabuya.

²⁰ “Niinon iikawaa so kokaen injiowe mobu: Onoo nanamemengia solan kanon mono Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparan konkon) yonoo siligia kaana ororon koloowabo. Siligianon yonoo sili mamaga mende uuguwaati een, ononon mono Siwewaa bentoton uutanon mende keubuya.” Kian.

Yon kazi ano unugi koomuwaa kania.

²¹ *Jiisasnon toroqen jero, “Ononon wala eenanon qaa mon kokaen injijonkegi, ‘Ejemba mon mende qegi komuwa,’ ano ‘Monnon kazia qero komuwaati, ii mono distrikwaa qaa jakeyanon ongi qaa ya jen tegowuya.’

²² “Kaen injijogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Monnon aliawo angowowo ama irina soono yon kazi anji, ii mono kaanagadeen distrikwaa qaa jakeyanon ongi qaa ya jen tegowutiwaa so koloowa. Kaanjadeen monnon alia jejewili qanon jen bolin ‘Gii nekonu uuga qaa koloowan,’ jeji, ii mono kantriwaa jigo kaunsol yonoo jaagianon ongi qaa ya jen tegowutiwaa so koloowa. Monnon alia qaa saganon jen bolin ‘Gii angonjoragawo koloowan,’ jeji, iinon mono gere sianon kemebaatiwaa so koloowaa.

²³ “Kawaajon giinon mamatewoo nandunga men kan alatanon amambaajon ana iikanon qaa kokaananon momoganon kounaga: Alagaa uutanon qaa ero iinon kazi ama gomambaajon moja. Qaa kaana romonggowagati een, ²⁴ kalenga ii mono alata baatanon ama wala alagaanon kema iwo qaagara jen solananin uumotoon ama iikawaa gematanon mombo kan mamatewoo nandunga Anutuwaajon amba.

²⁵ “Kereganon seleganon kuun qaa jakeyanon horon gomambaajon ano komitiwaanon kema kana somatanon iikanon mono kaparan koma uumotoon ama qaagara jen solananiwao. Kaen mende ambaoti een, kereganon saanon oron gono (jas, majistreit) jenteego toyaa jaanon keuna moma jero opotorowaa boronon kena kapuare mirinon goombabo. ²⁶ Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu: Gii iikanon wantaaga kuuya ambaatiwaa so osin rabaga. Toiyaga konoga kaanagadeen andoboronon mono wantaaga men kamaawaga.” Kian.

Sero yongorowaa kania

²⁷ * “Qaa mon kokaen injijonkegi, ‘Serowilin mono mende amba.’ ²⁸ Kaen injijogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Monnon serowaa siin kombombanqaa qaganon emba uun iiji, iinon mono uutanon iwo serowilin anja.

²⁹ * “Jaaga dindinganon singisonggo ambaatiwaa kongoro ama gombaati een, ii mono qonjoma gilina kema. Sele kitiga monnon tiwilaaro kaananon Siwenon una sokombaato, sele busuga jumuna laligona hagogi gere sianon kemen tiwilaawabo. ³⁰ *Boro dindinganon singisonggo ambaatiwaa kongoro ama gombaati een, ii mono koton gilina kema. Sele kitiga monnon tiwilaaro Siwenon una sokombaato, sele busuga jumuna laligon gere sianon kemen tiwilaawabo.” Kian.

Loemba mesaon aaoowaa kania

³¹ * “Qaa mon kokaen jegita eja, ‘Monnon embia mesaowaati, iinon mono mesaon aaoowaa papiaya on embia muba.’ ³² *Kaen jegita ejato, niinon kokaen injiowe mobu: Monnon embia olonkalu ano mesaonagato, kania mombaajon embia mesaowaati, iikaana kanon mono embianon olonkalu ambaatiwaajon kondoon singisonggowaa qaayawo koloonaga. Kaen kolooro eja mombo mero eja dologa iikanon mono kaanagadeen olonkalu ambaa.” Kian.

Qaagia jojopan qanon mende jen kotiiwu.

³³ * “Qaa mon ii kaanagadeen wala eenanon kokaen injijonkegi, ‘Qaagia jojopan qanon jen kotiigiti, ii mono mende uuguwu. Pombaajon iwoi ambonatiwaa qaaya jojopan qanon jen somongogiti, ii mono otaagi honawo koloowa.’

* 5:21: Eks 20.13; Dut 5.17 * 5:27: Eks 20.14; Dut 5.18 * 5:29: Mat 18.9; Maak 9.47 * 5:30: Mat 18.8;

Maak 9.43 * 5:31: Dut 24.1-4; Mat 19.7; Maak 10.4 * 5:32: Mat 19.9; Maak 10.11-12; Luuk 16.18; 1 Kor 7.10-11

* 5:33: Lew 19.12; Jan 30.2; Dut 23.21

³⁴ * “Kaen injogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Qaagia mono jopagon qaanon mende totoon jen kotiiwu. Siwe ii Anutuwaa jinkaron dunja koloojiwaajon ama qaa kokaen mende jewu, ‘Qaa honja mende jemanjati een, Siwe Toyanon saanon ironja meleeno qananon ubaa.’

³⁵ * “Namo ii Anutuwaa kaniaa doya koloojiwaajon ama qaa kokaen mende jewu, ‘Qaa honja mende jemanjati een, namonon saanon qen turun nomba.’ Jerusalem ii Kinj Tak-kootoyaa sitia koloojiwaajon ama qaa koi kaanja ii kaanagadeen mende jewu, ‘Qaa honja mende jemanjati een, Kinj Somata iinon saanon qemasologenaa ironja meleeno qananon ubaa.’ ³⁶ Gii wan juga injanja mena taanja koloowaatiwaajon amamaawaga ano wan juga taanja mena injanja koloowaatiwaajon amamaawaga. Kawaajon qaa kokaen mende jewu, ‘Qaa honja mende jemanjati een, Anutunon saanon wanjaa juya mundanon qero utegowaa.’ ³⁷ Jojopan qaa mende jewuto, onj-qaawaajon mono ‘Oonj!’ jewu ano qaagowaajon ‘Qaago!’ jewu. Qaa dindinja iikanon qaa iwoi toroqewuti, ii mono Kilenjaa Toyanon sololoon onono kolooowaa.” Kianj.

Jena jewe ana ambe ii mende ambu.

Luuk 6.29-30

³⁸ * “Qaa mon kokaen injonkegi, ‘Monjon jaaga qisigowaati, gii mono ironja meleema iwaa jaaya qisigowa. Monjon jega qemburatiwaati, gii mono ironja meleema iwaa jeta qemburatiwa.’

³⁹ “Kaen injogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Monjon bologa ama onjombaati, ii mono mende qetegon tuarenjen ama mubu. Kaen qaagoto, urunga dindinja qetaaliwaati een, mono urunga lee kaanagadeen qetaaliwaatiwaajon meleemba. ⁴⁰ Monjon ‘Selekopaaga memanja,’ jen qaanon goomambaajon moji een, mono mesaon malekuga qaga kaanagadeen muna bunja qen aowa.

⁴¹ “Kaanagadeen monjon gesoya kilomiita motoongowaa so elaan kembagatiwaajon kuun gombaati een, mono saanon ten koma kilomiita woiwaa so elaan iwo kempa. ⁴² Monjon goonon iwoi mombaajon qisin gombaati, ii mono muba. Monjon ‘Iwoi nona kitia era meleemaja,’ jen qisin gombaati, ii mono gema mende qen muba. Kianj.

Kaziuruga mono uuganon jopagon onjomba.

Luuk 6.27-28, 32-36

⁴³ * “Qaa mon kokaen injonkegi, ‘Ejemba kosogianon laligon alaurugia koloojuti, ii jopagon onjmakebuto, kaziurugia mono meleema kazi ama onjoma laligowu.’

⁴⁴ “Kaen injogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Onjo mono kaziurugia jopagon onjoma nama sisiwerowero ama onjmakejuti, iyonjoon mono qama koolinj laligowu. ⁴⁵ Kaen amakebuti een, iikaanja kanon Mangja Siwe gomanon laligoji, mono iwaa kania qendeema meraboraanja koloon laligowuya. Iwaa kania ii kokaen: linon weenja mende anjon kono kouma ejemba awaa ano bologa kaanagadeen men asarin onjmakeja ano kon anota ejemba dindinja ano doogoya yonjo nene gawongja kaanagadeen bedu menkeja.

⁴⁶ “Onjonon mono nona gomambaa tania uugun Anutuwaa kania qendeema onjkebu. Takis tiliqiligiawo megis sisigia menkejuti, iyonjonon alaurugianon jopagon onjongi ii meleema jopagon onjmakeju. Ii uumeleembaa silia qaago. Onjo yonjo sili iikayadeen otaanj onjkebuti een, Anutuwaanon tosa mon mende koloo iinon siligiaa tosa mende onono tawa mon mende bunja qen aowuya. Kawaajon mono ejemba korebore jopagon onjoma laligowu.

⁴⁷ “Uumeleembaa gadokopa ejembanon kaanagadeen batugianon jolongja jen aon laligojuti, ii uumeleembaa aiweseya qaago. Onjo yonjo so alaurugia onjo batugianonga jolongja jen onjkebuti een, iikanon mono gadokopa ejemba kaanja kolooju. Gadokopa ejemba yonjo siligia mono uugun awaa soro koloon laligowu? ⁴⁸ * Onjo Siwe Mangianon akadamu soro kolooji, onjonon mono iikawaa so akadamu sorogianon koloon laligowu.” Kianj.

6

Memeqemean ejemba ii kalen onjmakebu.

¹ * Jiisasnon kokaen kuma onono, “Mono kokaembaajon galen men aon laligowu: Nanamemengja solanja dindinja ii ejembanon iima onjoon mogi ubaatiwaajon ama

* 5:34: Jei 5.12; Ais 66.1; Mat 23.22 * 5:35: Ais 66.1; Ais 48.2 * 5:38: Eks 21.24; Lew 24.20; Dut 19.21 * 5:43: Lew 19.18 * 5:48: Lew 19.2; Dut 18.13 * 6:1: Mat 23.5

mende amakebu. Kaen amakebuti een, onjo Mangia Siwenon laligoji, iinon mono siligiaa tosaye mende onono tawa mende buŋa qeŋ aowuya.

² “Kawaajon memeqemean ejemba kalen onomanjen ii qenjaaronon koman romombo uun qele ambutiwaajon mende amba. Uumeleembaa ejemba seleseleya yononon ejembanon men biwiin onombutiwaajon moma qamakooli mirinon ano kana somatanon kema ejemba injima kaen amakeju. Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu, Yononon mono siligiaa tawaya kuuya buŋa qeŋ aodaborogi Siwe Toyanon ii mende torogewaa.

³ “Giinon kaen mende ambato, memeqemean ejemba kalen onomanjen boro dindinganon nomaen anji, boro qaniganon ii mende moba.” ⁴ Kalenga iikanon aasangyanon ero Manganon nanamemen aasangoya iimakeji, iinon mono tawa gombaa.” Kian.

Qamakooli gawombaa kania kokaen:

Luuk 11.2-4

⁵ * “Kawaajon Anutuwa qama kooliwuti, ii mono uumeleembaa ejemba seleseleya yonoo so mende ambu. Yononon ejembanon injibutiwaajon moma siingianon qamakooli mirinon ano kana sosoonon nama qama koolinkeju. Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu, Yononon mono siligiaa tawaya kuuya buŋa qeŋ aodaborogi Siwe Toyanon ii mende torogewaa.

⁶ “Giinon kaen mende ambato, Anutuwa qama koolimanjen mono geengaa miri uuta melaanon uma nagu koma Manga aasangyanon laligoji, ii qama koolin muba. Kaen ana Manganon nanamemen aasangoya iimakeji, iinon mono tawa gombaa.

⁷ “Qama kooliwuti, iikanon mono uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo tani kaan† qaa julujulu ii mende jen laligowu. Yononon qaa je seiseiya jegi Anutunon iikawaajon ama geja ama moma onombaatiwaajon romongonkeju. ⁸ Mono kokaembaajon yonoo so mende koloon laligowu: Ono naa iwoiwaajon amamaan mozoqozoron anjuti, Mangianon ii mende qama kooligi waladeen modaboronkeja. ⁹ Mono kokaen qama koolinkebu:

Nonoo Manana, gii Siwenon laligojan. Goo qaga mono toroya ewa.

¹⁰ Mono galen koma nonona bentotonqaa hona koloowa.

Goo uusiinga Siwenon ten komakejuti, ii mono namonon kaanjadeen koloowa.

¹¹ Ketewaa nenenana ii mono sonananon nonomba.

¹² Tosia yonoonon tosa nonoonon eji, nono ii mesan onononon een, gii mono iikawaa so nonoonon tosa songbama nonomba.

¹³ Angobatonon kamaan nunuwabotiwaajon mono angon koma nonoma Kilenaa Toyaa borianonga† metogon nonomba. (Gii geengo bentoton Toya, ku-usun Toya ano asamararan Toya ii kambanja kambanja laligon kouma laligona ano tetegoya qaa laligon ubaga. Ii onanon.)

¹⁴ * Ono ejemba yonoo singisongogia mesaowuti een, Siwe Mangianon mono kaanagadeen onoo singisongogia mesaowaa. ¹⁵ Mesaowaato, ejemba yonoo singisongogia mende mesaowuti een, Mangianon mono kaanagadeen onoo singisongogia mende mesaowaa. Kian.

Nene singi laaligo ii kokaen amakebu:

¹⁶ “Nene singi laligowuti, iikanon mono uumeleembaa ejemba seleseleya kaan kubosobosole mende ama laligowu. Yononon Anutuwaajon nene singi laligonkejuti, ejembanon ii iibutiwaajon ama zilingolon ama jaasewangianon saabesaabe koloonkeja. Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu, Yononon mono siligiaa tawaya kuuya buŋa qeŋ aodaborogi Siwe Toyanon ii mende torogewaa.

¹⁷ “Giinon kaen mende ambato, Anutuwaajon nenewaa singi laligon kanon mono tonon gbabulunon me saifenon jaasewanga songbama wan juga qeŋ laligowa. ¹⁸ Kaen ama nenewaa singi laligona ejembanon qaagoto, Manga aasangyanon laligoji, iinon ii iibaa. Kaen ana Manganon nanamemen aasangoya iimakeji, iinon mono tawa gombaa. Kian.

Iwoi sewana somata ii mono Siwenon men kululuwu.

Luuk 12.33-34

* **6:3:** Boroga qaniganon ii mende mobaati, qaa iikawaa kania ii kokaen: Ii mono aasangyanon ana komunjua alaganon kaanagadeen ii mende moba. Anutunon sololonon gono gawon awaa afaanjon menkejan, ii mono geengo dudunkejan. * **6:5:** Luuk 18.10-14 † **6:7:** Waba kantri yononon Anutu mende moma mun bensakongia morota morota qama koolin qaa omaya julujulu ii tondu jen laligoju. ‡ **6:13:** “Bologa Toyaa borianonga metogon nonomba,” tosanon qaa ii kokaen meleenju: bologanonga metogon nonomba. * **6:14:** Maak 11.25-26

¹⁹ * “Monej hina iwoi ii mono namononj enj onjombaatiwaajonj mende menj kululuuwu. Kaen menj kululuugi kanonj dumunjanj gejalolononj ii kitogi kasukerajuju rost (kufenj) menj boliro kikekakasililin yonjononj miri qosoma uma yongoro menjeju.

²⁰ “Namononj qaagoto, Anutuwaaw uusiija tenj kongi qabunagianonj somariwaatiwaajonj mono kaparanj komakebu. Kaenj angij maa suangia qaita monj ii Siwe gomanonj ero gurenj dumunjanonj ii mende kitogi kasukerajuju rost (kufenj) ii mende menj boliwuya. Kikekakasililin yonjononj eu uma miri qosoma iwoi yongoro mende mewuya.

²¹ Iwoiwaajonj akadamuya menj mona uji, iikanonj miri mongenj ero giinonj mono uuga kaanagadeen iikanonj qokotaanj laligowaga. Kianj.

Selewaa asasaga ii jaanana.

Luuk 11.34-36

²² “Goo jaaga ii uu selegaa kiwaya kolooja. Kawaajonj ji monjonj jaaga mende menj boliji eenj, iikanonj mono toonj asaridabororo Anutuwaaw asasaganonj saanonj uuganonj menj asariro laaligoga kuuya asasaganonj laligowaga.

²³ “Asasaganonj laligowaato, siinj kombombanja bologanonj me iwoi monjonj jaaga menj bolinj asasaga kojangiji eenj, iikanonj selewaa laaligoga kuuya kaanagadeen menj tiiro pangamanj uutanonj umbuqumbianj laligowaga. Kaenj kolooro pangamanonj uugaa asasaga kojangiro tiiji eenj, geenjaa pangamanonj mono ‘Yei!’ damubiribiriawo kolooja. Kianj.

Anutuga me monejga moma laariwaga?

Luuk 16.13; 12.22-31

²⁴ “Monjonj porj woi welen qen oromambaaajonj amamaanjeja. Monjonj kaenj amambaaajonj moji, iinonj mono monj kazi ama munj monj uutanonj jopagowaa. Mombaanonj qokotaanj monj jejewili ama mubaa. Kawaajonj onjononj Anutu ano monej hina ii mindirinj welen qen orombombaaajonj amamaawuya. Kianj.

Anutu moma laarinj majakaka mende mobu.

²⁵ “Kaenj kolooro niinonj kokaenj injiowe mobu: Onjo namononj laligowutiwaaw majakakaya ii kokaenj jenj mende mobu, ‘Mono naa iwoiga angunj aonj newonaga ano naa iwoinonj selenana esuuwonaga?’ Jaagiawo laligojuti, iikanonj iwoi honja kolooro nenenonj iikawaa qerewenja kolooja. Selegiawo laligojuti, iikanonj iwoi honja kolooro opo surunonj iikawaa qerewenja kolooja. Mono ii romongowu.

²⁶ “Kanakeewanj koonja koonja ii mono injibu. Yonjononj nene kota mende qosoma kororoonjeju. Dumunj honja ii mende kotonj kowi mirigianonj mende menj kululuunjeju. Ii qaago totoonj ano onjoo Siwe Mangianonj mono kilenj ii unuaginjeja. Onjo koonj yonjoo so qaagoto, onjoo sewangianonj mono koonj sewangia unuugunj uuta kolooja me qaago? Mono ii romongogi kembera.

²⁷ “Onjoononga monjonj majakaka moma iikaanja kanonj namononj laligowaatiwaaw kambanja ii weenj motoongowaa so menj torogewaa me qaago? Ii qaago totoonj! ²⁸ Opo surugiaajonj mono nomaembaajonj majakaka moju? Ii mende sokonja. Sombembaa japu jarinj juraya somariinjejuti, mono ii unj injibu. Yonjononj opo surugiaajonj beweso mende longbamakeju ano gawonj tosaanja mende menjeju.

²⁹ * “Ii kilenj niinonj kokaenj injiowe mobu, Kinj Solomononj goul silwaya qeragonj asombilibiliawo laligoroto, iwaaw malekuya ii leinj firindua me jura mombaa so iimasiiinjawo mende kolooro. ³⁰ Sombembaa japu jarinj juraya toonj kete kosonananonj ero woranj kongi kamaaro menj kululuunj gilinj oogi jewaato, ii kilenj Anutunonj ii awaagadeen menjerenjonjeja. Kawaajonj iinonj onjo kaanagadeen saanonj esuunj onjombaa. Onjononj japu jarinj jurayaa so qaago. Anutunonj kalanj koma onjomambaaajonj moma iikawaajonj siinja uuta momakeja. Oo ejemba, momalaarigianonj mono naambaaajonj eenj toontoonj melaada kolooja?

³¹ “Kaenj kolooro onjo mono laaligogiaa majakaka ano motoqoto mende momakebu. Ii moma bimoonj kokaenj jewubo, ‘Nono mono naa nene apuga newonaga?’ ano ‘Naa iwoinonj selenana esuuwonaga?’

³² “Ii kokaembaajonj: Uumeleembaa gadokopa yonjononj iwoi kuuya ii bunja qen aowombaaajonj kaparanj koma uugere momakeju. Onjononj iwoi kuuyaajonj memeqemeen menj osinjejuti, onjoo Siwe Mangianonj mono ii modaboroja. ³³ Iikawaa uugereya mende mobuto, wala mono Anutuwaaw bentotononj keuma iwaaw jaanonj solananiwombaaajonj kaparanj komakebu. Ugua iikanonj angij ero iinonj mono galenj koma onjoma iwoi iikaanja kuuya ii kaanijadeen onjombaa.

* 6:19: Jei 5.2-3 § 6:27: Tosianonj jawo 27 ii kokaenj meleema jeju: Onjoononga monjonj majakaka moma iikaanja kanonj selia wan fiitwaa so torogeen menj korimambaaajonj amamaawaa. * 6:29: 1 Kinj 10.4-7; 2 Hist 9.3-6

³⁴ “Kaenj ama onjononj mono woranj laligowutiwaa majakakaya ii mende momakebu. Worambaa majakakaya ii worambaajonj. Weenj motomotoombaa majakakagia mono anja anja bosiniñ sogianonj koloowaa.” Kianj.

7

Jenteego toya kaanja mende koloowu.

Luuk 6.37-38, 41-42

¹ Jiisasonj toroqenj kokaenj injjoro, “Anutunonj qaagia gosinj jenj tegoro kamaawubotiwaaajonj mono tosaanja yonjoo qaagia mende gosinj jenj tegowu. ² *Kawaa kania ii kokaenj: Onjononj tosaanja yonjoo qaagia gosinj jenj tegowuti, Anutunonj mono keda motoonjonondeenj onjoangiaa qaagia gosinj jenj tegowaa. Onjononj tosaanja yonjoojonj jenjkooto ama menj uma kamaanj gosinj onjomakejuti, Anutunonj mono iikawaa so onjoangia ama onjono uma kamaanjkebuya.

³ “Gii alagaa jaanonj godomaruru melaada iijanto, geengaa jaaganonj gere tapia somata eji, ii mono naambaajonj mende iima kotojanj? ⁴ Me nomaembaajonj ama afaangjonj alaga kokaenj ijojanj, ‘Alana moba, nii saanonj jaaganonjga godomaruru itagowe kamaawa?’ Kaenj afaangjonj jejanto, gere tapia somata ii geengaa jaaganonj eja.

⁵ “Oo gii uumeleembaa selesele ejaga, gii mono wala geengaa jaaganonjga gere tapia somata menj giliwa. Ii menj gilingo tororo iima kotonj alagaa jaanonjga godomaruru melaada ii saanonj itagona kamaawaa. ⁶ Iwoiwaajonj mogi tak-kootoya qaita monj kolooji, ii mono kasu mende onjombu. Maa damandanj qeqeta ii mono bao bagianonj mende giligi kembera. Kaenj ambuti eenj, iyonjononj mono ii kanagianonj tilalaanj onjoma mombo meleema onjoangia injin kitomitonj onjombubo. Kianj.

Mono qisijn mongama Anutuwaan nagunonj qenjekebu.

Luuk 11.9-13

⁷ “Mono Anutu qama koolinjekebu. Qama kooligi gosinj iwoi onjombaa. Mono iwoiwaan Anutuwaanonj borojanj menj mongamakebu. Ii mongangji qendeeno iwoi mokoloowuya. Mono nama nagunonj qenjekebu. Qegi nagu horonj onjombaa. ⁸ Monjonj Anutu qama koolinjekeji, Anutunonj mono iwaa kitia meleeno bunja qenj aowaa. Iwoiwaan mongamakeji, iinonj mono iwoi mokoloowaa. Nagunonj qenjekejiwaajonj mono nagu horonj mubaa.

⁹ “Mobu, ejemba onjoononga morononj kokaenj anaga: Merianonj bisketwaajonj qisiro jamo mubaa? ¹⁰ Me merianonj sorawaajonj qisiro gato mubaa?

¹¹ “Kaenj kolooro onjo ejemba bologa koloon kilenj kalenj awaa awaa meraboraurugia onjombombaa so koloojuti eenj, onjoo Mangia Siwe gomanonj laligoji, iinonj mono kalenja nomaenj angjonj konaga? Iwaa uutaa nanamemenja ii nunuugunj qaita monj kolooja. Kawaajonj onjo iwoi awaawaajonj qama koolinj qisijn mubuti eenj, iinonj mono siinjanonj ii onjombaa.

¹² * “Kawaajonj ejembanonj onjo iwoi kuuya ama onjombutiwaajonj momakejuti, iikawaa so mono ii kaanagadeenj ama onjomakebu. Kaenj angji Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonjoo Buju Tere qaagia iikanonj mono honggiawo kolooro mindimindiri kanianonj asuganonj koloowaa. Kianj.

Mono kiroponu nagu gonggonja kotonj kembu.

Luuk 13.24

¹³ “Gere sianonj kemebombaa kania ii afaanggoya ano naguya ii laanjanja. Ejemba seiseiyanonj nagu ii kotonj kana ii metetereenj kembuya. Kawaajonj onjo mono kiroponu nagu gonggonja kotonj iikawaa uutanonj kembu.

¹⁴ “Laaligo kombombanjanonj keukeutaa kania ii opoponjgoya osiqosiawo ano naguya ii gonggonja. Ejemba afaanggoyanonj nagu ii mokoloowuya. Kianj.

Gerewaa kania ii honja iima moma kotowu.

Luuk 6.43-44

¹⁵ “Gejatootoo ejemba takapolakaya yonjononj lamawaa sele esuya mouma onjoononj kanjekuto, uugianonj kasu kawalia kaanja kolooju. Kawaajonj onjo mono yonjoojonj ama toogia moma galenj menj aonj laligowu. ¹⁶ Gawonggiaa honja iigi kanagia qendeeno saanonj moma kotowu. Nejonj honja ii kasuneselanonj koloonjeja me qaago? Warunj honja ii kowororononj kolooro menj kululuunjejonj me qaago? Qaago!

¹⁷ “Kawaa so gere awaa kuuya yonjononj hongia awaa kuunkejato, gere bologanonj mono hongia bologa kuunjeja. ¹⁸ Gere awaanonj honja bologa kuumambaajonj amamaanjeja ano gere bologanonj honja awaa kuumambaajonj amamaanjeja.

¹⁹ **“Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono galenjanonj kotonj menj gerenonj giliro kemebuya. ²⁰ *iikawaa so ejemba yonoo gawongiaa honja iigi kanagia qendeeno saanonj moma kotowuya. Kianj.*

*Gowoko honaa kania
Luuk 13.25-27*

²¹ *“Noo Siwe majnaa uusiija tenj komakeji, iinonj mono iwaa bentotononj keubaa. Mamaga yonononj noojonj ‘Ponj, Ponj!’ eenj qama jenkejuto, kuuya yonononj Siwewaa bentotononj mende keubuya.*

²² *“Jenteegowaa kambanj somata iikanonj mamaga yonononj kanj noojonj kokaenj nijowuya, ‘Oo Ponj Ponj, nonononj mono goo qaganonj iwoi koloowaatiwaa gejatootoo qaa waladeen jenj laligoninj. Nonononj mono goo qagaa esujanonj omeya omeya onjotaan laligoninj. Goo qaganonj mono nemunj koma nonono angoletu esunmumugiawo mamaga menj laligoninj. Ii duduujaan me?’ ²³ *Kaenj nijogi kambanj kanonj kanagia asuganonj kokaenj injijowe mobuya, ‘Niinonj kambanj monjonj onjo mende moma onjombe. Ejemba jeulalarj aanja, onjo mono nomesaonj togowu.’ Kianj.*

*Miri memewaa momakooto awaa ano kaapironja
Luuk 6.47-49*

²⁴ *“Kaenj koloojiwaajonj daenj yonononj noo qaa jena jejenj, ii moma iikawaa so tenj koma menkejuti, niinonj kuuya iyonoo kaniagia qendeema momakooto ejawaa so ama kokaenj jemaaja: iinonj miria jamo kowonjinj qaganonj mero. ²⁵ Kaenj mero konjuru kambanonj konj rombuja giliinj kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanonj kuuroto, miri ii jamo kowonjinj qaganonj mero nanotiwajonj ama mende kuno.*

²⁶ *“Daenj yonononj noo qaa jena jejenj, ii moma iikawaa so mende tenj koma menkejuti, niinonj kuuya iyonoo kaniagia qendeema eja nekonjaa so ama kokaenj jemaaja: iinonj miria sakasinj banjare qaganonj mero. ²⁷ Kaenj mero konjuru kambanonj konj rombuja giliinj kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanonj kuuro gororonjonj kamaaro.” Kianj.*

Ejembanonj Jiisaswaa ku-usunjaajonj walinggogi.

²⁸ **Jiisasnonj qaa ii jedabororo ejemba tuunja tuunja yonononj mogi kuma onjonoti, tani iikawaajonj aarunj walinggogi. ²⁹ Iinonj yonoo Kana qaawaa boiurugiaa tani mende kuma onjonoto, ku-usunj Toya koloojiwaa so ejemba kuma onjono moma tani kawaajonj walinggogi newogia tegoro. Kianj.*

8

Jiisasnonj eja monj manimbayawo menj solanjaniro.

Maak 1.40-45; Luuk 5.12-16

¹ *Jiisasnonj baanja ii mesaonj kamaaro kanageso tuunjeleembe somatanonj gematanonj otaagi. ² Kaenj kagi kanonj eja manimbayawo monjonj kanj siminj kuma Jiisaswaa wosoyanonj kemenj kokaenj ijoro, “Oo Ponj, giinonj siinganonj menj qeangonj nomambaajonj mojanj eenj, mono nii saanonj menj solanjaninj nomba.”*

³ *Kaenj ijoro boria boraama selia oosirinj ijoro, “Niinonj ii amambaajonj mojenj. Gii mono solanjaniswa.” Kaenj ijoro manimbaya ii iikanondeen solanjaniro awaa kolooro.*

⁴ **Solanjaniro kokaenj jenj kotonj muro, “Moba, kokawaa buju qaaya ii monj mende jena moba. Qaagoto, mono jigo gawonj galemnaanjonj kema selega qendeema muba ano Mooseswaanjonj jenjkootoya otaanj solanjanjaniswa dangisenj nandurja ama siimolonj oowa. Ii oona iiro ejembanonj kaniaga moma kotowu.” Kianj.*

Jiisasnonj kawali galej mombaa gawonj ejia menj qeanggoro.

Luuk 7.1-10

⁵ *Jiisasnonj Kaperneam taanonj kouro Room kawali galej monjonj iwaanonj kanj qama koolinj kokaenj ijoro, ⁶ “Oo Ponj, noo gawonj ejanaa seliaa bakayanonj koomuya kolooro siimbobolo kanjanawo moma mirinonj eja.”*

⁷ *Kaenj ijoro kokaenj jero moro, “Niinonj mono kema ii menj qeangomaja.” ⁸ Ii moma kokaenj meleema ijoro, “Oo Ponj, nii kaandiaga laligowe noo miri waarenanonj gualeembaatiwajonj gamuna mojenj. Kawaajonj qaa jeganondeen jena welenj ejananonj qeangowaa.*

* 7:19: Mat 3.10; Luuk 3.9

* 7:20: Mat 12.33

* 7:23: Ond 6.8

* 7:28: Maak 1.22; Luuk 4.32

* 8:4:

⁹ Ii kokaembaajonja: Nii neeno kaanagadeen galenaa ku-usunj baatanonj ama nonji laligojen. Noo baananon manjaqege eja laligogi ii jen koton onomakejen. Yonoononga mombaajon 'Kemba,' jen kotowe iinonj kembaa. Mombaajon 'Kawa,' jen kotowe iinonj kawaa ano welen ejana mombaajon 'Gawon koi mewa,' jewe iinonj ii mewaa."

¹⁰ Jiisasnonj qaa ii moma walingon ejemba otaanj kagiti, iyonoononj eleema kokaen injoro, "Niinonj qaa hona monj kokaen injiowe mobu: Israel kanageso batugianonj kaanagadeenj momalaari somata kaanja ii mombaa uutanonj mende mokoloowe.

¹¹ *Niinonj qaa kokaen injiowe mobu: Ejemba tuunj somasomatanonj mono weenj koukoutanonnga ano weenj kemekemetanonnga kanj Siwewaa bentotonj uutanonj kouma Aabraham, Aisak ano Jeikob yonjowo nembanene nenj korisoro ama laligowuya.

¹² *Yonononj kaen laligowuto, bentotombaa meraboraanja ii mono onjomesaonj hagonj onjongi pangamanonj seleenjenj kemebu. Iikanonj laligowuti, iyonononj mono saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya."

¹³ Kaen injijon kawali galen kokaen ijoro, "Gii mono miriganonj kemba. Momalaarigaa hona mono koloonj gomba." Kaen ijoro welen ejianonj mono aua iikanondeenj qeangoro. Kianj.

Jiisasnonj ji ejemba mamaga menj qeangonj onono.

Maak 1.29-34; Luuk 4.38-41

¹⁴ Jiisasnonj Piitowaa mirinonj kema Piitowaa seujanonj selegere ji kiro ero iiro. ¹⁵ Ii iima borianonj oosiriro selegereya mesaoro waama kanain Jiisas nene onj wagirowa.

¹⁶ Kaen laligogi gomanj tiiron kanonj ejembanonj alaurugia omegiawo ii mamaga unuama iwaanonj kagi. Kagi ome ii qaayanonj jen konjoma onono kouma kengji ano ji ejemba kuuya ii menj qeangonj onono. ¹⁷ *Iikaanj ano Anutunonj qaaya gejatootoo eja Aisaiaawaa uutanonj ano jerota eji, iikanonj honjowo kolooro. Qaa ii kokaenj,

"Iinonj ananaanonj ji wijinanana mero qaganonj uro bosino." Kianj.

Jiisas otaawombaa mondomondo qaaya

Luuk 9.57-62

¹⁸ Jiisasnonj ejemba tuunj somata liligonj mugij injiima kambanj kanonj gowokouruta yonjowo apu anjonj kotonj leegenj keubombaaajon jenj kotooro. ¹⁹ Kana qaawaa boij monjonj Jiisaswaanonj kanj kokaen ijoro, "Boi, gii daenj daenj kembagati, niinonj mono iikanonj giij gotaanj kamara."

²⁰ Ii moma Jiisasnonj kokaen ijoro, "Duuyaa kasuya yonononj jamo kobaagianonj egi kanakeewambaa koonga yonononj saraanj bambangianonj laligonjkejuto. Siwe gomambaa Eja honjanonj mono dakanonj kema wanj naa qembononj qenj laarinj haamo menaga?"

²¹ Kaen ijoro gowoko yonoononga monjonj kokaen ijoro, "Ti saanonjto, manjanonj komumambaa anjiwaaajonj mono jena wala kema galenj kombe komuro ronj kombego."

²² Kaen jeroto, Jiisasnonj meleema ijoro, "Mono mesaowa, koomuya yonononj qamogia koomuya ii saanonj ronj kombuto, giinonj mono kanj nii notaawa." Kianj.

Jiisasnonj jero raidimbonj goronj qero.

Maak 4.35-41; Luuk 8.22-25

²³ Jiisasnonj kema wango uutanonj uro gowokouruta yonononj otaanj iwo motoonj kengji. ²⁴ Kengji raidimbonj somatanonj obabankota apu angononj koloonj giliro. Giliro sirinonj wango uutanonj kemenj saa qemambaaajonj anoto, Jiisasnonj gaonj ero. ²⁵ Gaonj ero gowokouruta yonononj kema mindiinj ijogi, "Hei Ponj, mono ilaanj nonomba. Nono angononj tiwilaawombaaajonj anjonj."

²⁶ Kaen ijogi meleema kokaen injioro, "Oo onjo momalaarigia melaada, mono naambaaajonj toroko momo eja kolooju?" Kaen injijonj waama musu ano siri jenj kotonj orono sirinonj goronj qenj ero.

²⁷ Kaen kolooro awawalinj qisinj aonj jegi, "Yei, mangaa siita! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinonj musu ano kowe jenj kotonj orono jeta tenj konjao." Kianj.

Omenonj bao uugianonj kemegij ejanonj qeangori.

Maak 5.1-20; Luuk 8.26-39

²⁸ Kaen kolooro apu anjonj kotonj leegenj Gadara yonjoo gomanonj keuro. Iikanonj keuma eja omegarawo woi yorononj qasirinonga kanj Jiisas mokoloori. Yorononj irinjonsoonj eja uugeregarawo koloori kuuyanonj kana iikanonj kembombaaajonj amamaagi. ²⁹ Yorononj Jiisas mokoloonj silama kokaenj qama gigilaari, "Ae! Gii Anutuwwa Meria koloojanj. Gii

* 8:11: Luuk 13.29

* 8:12: Mat 22.13; 25.30; Luuk 13.28

* 8:17: Ais 53.4

mono nomaen ama nonomambaajon kajan? Siimbobolo momo kambanjon mende kan kuuro waladeen ii geriawo ama nonomambaajon koi kajan me?”

³⁰ Iikanondeen koriganon qaagoto, kosogianon kanon bao tuun somata mon gbojoja uutanon kuluuma laligogi. ³¹ Kawaajon ome yononon kokaen jen Jiisas welema mugi, “Giinon nono konjoma nonombagati een, mono wasin nonona saanon bao tuun yonoo uugianon kemebona.”

³² Welema mugi Jiisasnon “Mono kema kemebu,” jen jen koton onono. Kaen jen koton onono iikanondeen eja uugaranonga kouma kema bao uugianon kemegi. Kemegi bao tuun jumunja yononon mono lugun newonewoyanon (siasianon) kema jororongon apu anggonon kemen nemoton komudaborogi.

³³ Komudaborogi bao galen yononon koko koma unjurama taanon kema qaa bujugia kuuya jegi. Eja omegarawo yoroonon iwoi kolooroti, iikawaa bujuya kaanagadeen injjogi.

³⁴ Injjogi moma taon ejemba jaasoongo yononon mesaon Jiisas mokoloon iibombaajon kagi. Kan iima Jiisasnon yonoo mindimindiri sopa goman mesaon kemaatiwaaajon welema mugi. Kian.

9

Jiisasnon eja sele bakaya koomuya meagoro.

Maak 2.1-12; Luuk 5.17-26

¹ Jiisasnon wango uutanon uma mombo apu angon koton leegen keuma iyanjaa taanon keno. ² Kamban kanon eja tosonian alagia sele bakaya koomuya tambomaenen eroti, ii demberunon ama angon kagi. Kaen kan Anutu moma laarin mugiti, Jiisasnon iyonoo tanigia iiro sokono ji eja ii kokaen ijoro, “Merana, niinon goo singisongoga mesaojen. Kawaajon mono kotin qaqabunjabunagawo sating laligowa.”

³ Kaen ijoro Kana qaawaa boi tosonian nama uugianon kokaen romongogi, “Eja koi kanon mono Anutu mepaqepae ama muja.”

⁴ Kaen romongogito, Jiisasnon roromongogia ii moma koton kokaen injjoro, “Ono mono naambaajon qaa bologa uugianon romongogu?” ⁵ Niinon ‘Singisongoga mesaojen,’ jejenj, qaa ii mono afaanagadeen jejetaga. Monjon kaen jero tosonian qaa iikawaa hona mende iibu. Kawaajon qaa ii afaan so. Niinon qaa mon kokaen ijomambaajon mojen, ‘Mono waama kema.’ Qaa ii lombotawo jejetaga kolooja. Kaen jewe hona koloowaa me qaagoti, ii mono asuganon asugiro iibu.

⁶ Mobu, balonon singisonggo mesamesaowaa ku-usuna ii Siwe gomambaa Eja honaajon eji, ono iikawaa kaniaajon umbuqumbuyan laligowubo. Kawaajon qaa lombotawo ii eja koi ijowe hona iibu.” Kaen jen eja sele bakaya koomuyaa jaayanon iima ijoro, “Gii mono waama tambomaeege men miriganon kema. Qaa binjawa ii honjawa koloowaa een, qaa afaana ii mono kaanagadeen nomaambaajon omya koloonaga?”

⁷ Kaen ijoro iikanondeen waama mirianon keno. ⁸ Kaen kolooro ejemba tuun yononon ii iima walingon Anutu mepeseen mugi. Balon ejawaaajon ku-usun kaanja murotiwaaajon Anutu mepeseegi. Kian.

Jiisasnon Matyuu (Liwai) oono.

Maak 2.13-17; Luuk 5.27-32

⁹ Jiisasnon iikanondeen kema takis ofis uugumambaajon ano iikanon eja qata Matyuu raro iima ijoro, “Gii mono noo gemananon kawa.” Kaen ijoro waama takis gawon mesaon Jiisaswaa gematanon keno.

¹⁰ *Kema Matyuuwaa mirinon kema nene nen ragiti, kamban iikanon takis meme eja tiliqiliagiawo ano singisonggo eja mamaganon kan Jiisas ano iwaa gowokouruta yonowo rama nene motoon negi. ¹¹ Kaen negi Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon ii iima Jiisaswaa gowokouruta kokaen jen onongi, “Ae! Onoo boigianon mono naambaajon takis meme tiliqiliagiawo ano singisonggo ejemba yonowo rama nene neja? Ii mende sokonja.”

¹² Kaen jen onongi Jiisasnon kitia kokaen injjoro, “Ejemba jigia qaa yononon doktawaa siin mende amakejuto, ji ejembanon mono doktawaanon kemakeju. ¹³ *Niinon singisonggo ejemba onoomambaajon kan laligojento, ejemba iyangiaajon mogi solana koloojuti, ii qaago. Kawaajon qaa kokawaa kania mono kema kuma aon mobu, ‘Niinon siimolon oowombaajon qaagoto, kiankomun aowombaa siin mojen.’ ” Kian.

Nene singi laaligowaa qaaya

Maak 2.18-22; Luuk 5.33-39

¹⁴ Kamban kanon Jon Oomulu ejawaa gowokouruta yononon Jiisaswaanon kan kokaen qisigi, “Nononon ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon Anutuwaajon nene singi mamaga laligonkejon. Geengaa gowokouruganon mono naambaajon nene singi mende laligoju?”

¹⁵ Kaen qisigi kokaen meleeno, “Onanon, nono naa kambanon nene singi laligonkejon? Emba meme kambananon ejawaa gemakootanjurutanon gereya angi embawaa sakitiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja bunagia koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe yononon kawaajon ainjolon aisoon rama nene singi laligowombaajon amamaankeju. Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kamban iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

¹⁶ (Ono laaligo walaga ano korisoro Bunja gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya. Kawaa qaa gemata ii kokaen injijomana:) Moumou walaga jurano mononon opo gbilia mende soongbana moton iikanon opo jakaana mende ama uumbinaankeja. Opo jakaana gbilia kaanonon mono waziin moumou walaga hororo mombo riiro ootanon somariin boliqoliwabo.

¹⁷ Kaanjiadeen mononon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta kanon mende kosoro kemenkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru genjumenjurama molaaro namonon kamaan sooro taruyanon kileqileewubo. Kawaaajon wain apu gbilia ii taru gbilianondeen molaanin kemero sokombaa. Kaen anin yoronon awaa koloowao. (Kaanjiadeen apu awaa ii konon qamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro nen ji niniwabo. Kaen koloowabotiwaajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Ono kaanjiadeen laaligo walaga ano Oligaa Bunja gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya.) Kian.”

Jairusnon borataajon Jiisas qama kooliro.

Maak 5.21-43; Luuk 8.40-56

¹⁸ Jiisasnon qaa ii injijoro qaa galen mononon kouma Jiisaswaa batanon kemen simin kuma kokaen qama koolin muro, “Noo borana keteda koi komujato, mono kan boroganon selianon oosirina gbilin toroqen laligowa.” ¹⁹ Qama koolin muro waama gowokouruta yonowo ii otaan kenji.

Emba jiawonon Jiisaswaa malekuya oosiro.

²⁰ Kenji kamban iikanon batugianon emba mon laligoro. Iinon koinja gbani 12:waa so iima ji kiro laligoro. Emba iikanon Jiisaswaa gematanon kan malekuyaa kiti susuya oosiro. ²¹ Ii oosirin iyanjaajon kokaen jero, “Niinon ii oosirimambaajon moma bimoon malekuyanondeen boronon mon oosiriwenagati een, mono saanon qeangomana.”

²² Kaen jen oosiro Jiisasnon iikanondeen eleema ii iima kokaen ijoro, “Borana, momalaariganon mono men qeangon gonja. Mono kotiin qaqabunabunagawo satiin laligowa.” Kaen ijoro moma aua iikanondeen qeangoro.

Jiisasnon Jairuswaa borata men gbiliro.

²³ Toroqen kengi Jiisasnon qaa galembaa mirinon uma ejemba jingen qama awelo uugiti ano ejemba tuun guju giligiti, ii injiima kokaen jen koton onono, ²⁴ “Mono seleengen kembu. Emba melaanon mende komujaato, gaonga eja.” Kaen jen koton onono mogi jononsisi kaana kolooro jomoma mugi.

²⁵ Jomoma mugito, ejemba tuun somata ii injijoro seleengen kengi emba melaa iikawaa ee miri uutanon uma borianon mero waaro. ²⁶ Waaro iikawaa buju qaayanon sein mindimindiri sopa goman ii kuuya sokoma keno. Kian.

Jiisasnon jaagoo eja woi men qeangon orono.

²⁷ Jiisasnon goman balon ii mesaon kemambaajon keno eja jaagoo woiyanon otaan gematanon kan kokaen qari, “Deiuidwaa gbilia, gii mono kiankomun noromba.”

²⁸ Kaen qari miri mombaa uutanon uro jaagoo eja yoronon Jiisaswaanon kari kokaen qisin orono, “Jaagara men toomambaa ku-usuna noonon eji, ii moma laarijaa me qaago?” Qisin orono kokaen meleema muri, “Ponnara, ii saanon moma laarijo.” ²⁹ Kaen meleema muri jaa dawogaranon oosirin irijoro, “Momalaarigaraa so mono koloowa.”

³⁰ Kaen irijoro jaaganon tooro. Kaen kolooro galen meme qaa kotakota oroma kokaen irijoro, “Mobao, kokawaa bujuya ii mono mon mende jeri mobu.” ³¹ Kaen irijoroto, yoronon mesaon kema iikawaa bujuya jen seiri mindimindiri sopa goman ii kuuya sokoma keno. Kian.

Jiisasnon eja qaamuun mon men qeangoro.

³² Jaagara tooro keni qaamuun eja mon ii wama Jiisaswaanon kagi. ³³ Kagi Jiisasnon omeya konjono eja qaamuun iinon qaa jero ejemba tuun yononon ii iima waliqon jegi,

“Tani koi kaanja ii Israel uutanonj wala eenanonj kambanj mongenj mende iininj. Qaago. Keteda koi jaa morotaga iijonj.”

³⁴ *Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj jegi, “Iinonj mono omejiilanj yonoo pongiaa esunanonj ome onotaankeja.” Kianj.

Jiisasnonj kanageso yonoojonj wosoya moro.

³⁵ *Jiisasnonj kema gomanj ano taonj so liligonj ejemba qamakooli mirigianonj kuma onoma bentotombaa Oligaa Buja jenj asarinj iikanonj uugia kuunj ji wiji ano jepajerepa kania kania menj qeanggonj onoma laligoro. ³⁶ *Kaen laligonj ejemba tuunja tuunja injiuro lama galengia qaa taniqeenj deenqeema ilinwalinj qen qeqelala laligogi yonoojonj wosoya moro.

³⁷ *Kaen injiima gowokouruta kokaen injijoro, “Anutuwaaw gawononj nene honja mamaga osasaanj momogonj ejato, ii menj kululuuyaa gawonj meme ejembanonj mono afaangia laligoju. ³⁸ Kawaajonj nene honja masuqegetaa Ponanonj gawonj meme ejemba wasinj onombaatiwaajonj mono qama koolinj laligowu. Qama koolinj mugi gawonj ejemba asuginj honja ii menj kululuuwu.” Kianj.

10

Aposol 12 yonoo qagia

Maak 3.13-19; Luuk 6.12-16

¹ Jiisasnonj gowokouruta 12 onjoono iwaanonj kagi omejiilanj konjoma onombutiwaa kususnja onono. Kaanagadeenj ji wiji qenjenmanjenj kania kania menj qeanggowutiwaa kususnja onono. ² Wasiwasi eja aposol 12 yonoo qagia ii kokaen: Mutuya ii Saimon, qata monj Piito qagi ano iwaa koga Andruu. Kawaa gematanonj Jeims ano koga Jon, mangara qata Zebedi.

³ Filipj ano Bartolomyuu, Tomasj ano Matyuu takis meme eja, Jeims Alfiuswaa meria ano Lebeus qata monj Tadius, ⁴ Saimon Zelot-politik ejaga * ano Juudas Iskariot. Kariot eja kanonj kanagenj Jiisas memelolo menj muro.

Jiisasnonj gowokouruta 12 wasinj onono.

Maak 6.7-13; Luuk 9.1-6

⁵ Jiisasnonj eja 12 ii wasinj onoma kokaen jenj kotonj onoma injijoro, “Onjo waba kantriwaa ejemba yonoononj mende kembu. Kaanagadeenj Samaria prowins yonoo taongia monjonj mende kembu. ⁶ Iikanonj mende kembuto, Israel kanagesowaa lama soogiti, mono iyonoononj kembu. Ii gawongia mutuya. ⁷ *Daen daen kembuti, iikanonj monjo Buja qaa kokaen injijonj jenj asariwu, ‘Siwewaa bentotononj mono kosere kaja. Mono iikawaa uutanonj keubu.’

⁸ “Ejemba jigiawo mono menj qeanggonj onoma koomuya ii menj gbilinj onoma laligowu. Ejemba manimbagiawo ii mono menj solananinj onoma omejiilanj ii konjoma onoma laligowu. Anutunonj iwoi kalenj ononoti, ii mono toroqenj kalenj onoma laligowu.

⁹ “Kana kembutiwaajonj soojaakota goul me silwa me aen kopanonj memeta ii mono irimunj kasagianonj mende somongowu. ¹⁰ *Ejembanonj gawonj meme ejemba onoo laaligogia nangowutiwaa so kolooju. Kawaajonj kana kembuti, iwoi koi mende menj kembu: geso mende, maleku samonja mendeto, motoonggo mewu, kana esu mende ano taa gbaru mende mewu.

¹¹ “Kema taonj me gomanj dakanonj keubuti, iikanonj mono morononj eja geria qabunayawo kolooji, iikawaajonj qisigi miri onombuti, mono iikanondeenj laligonj gawonj menj taonj ii mesanjonj kana kembu. ¹² Miri monjonj uma luaenonj yonowo ewaatiwaa jewu. ¹³ Kaen jegi luaegia anjonj kombutiwaa so koloojuti eenj, luaegianonj mono iyonoo qagianonj ubaato, ii anjonj kombutiwaa so mende koloojuti eenj, luaegianonj mono eleema onoanggianonj kawaa.

¹⁴ *Kema laligonj miri monjonj keugi mende koma horonj onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jenj qendeema onombu, ‘Nono onoo gomanonj kaninj sububunj kana tambonananonj mokotaaji, ii mono riinj konjoratininj onoanggianonj eleema kemebaa.’ Kaen jenj saanonj gomanj me taonj ii mesanjonj toroqenj kembu. ¹⁵ *Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Anutunonj kambanj somatanonj qemasologenggiaa ironja

* 9:34: Mat 10.25; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15 * 9:35: Mat 4.23; Maak 1.39; Luuk 4.44 * 9:36: Janj 27.17; 1 Kinj 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Maak 6.34 * 9:37: Luuk 10.2 * 10:4: Nesenel paati Zelot yonononj Room gawman tuarenjenj ama iyangiaa nananj mewombaajonj tompe menj laligogi. * 10:7: Luuk 10.4-12 * 10:10: 1 Kor 9.14; 1 Tim 5.18 * 10:14: Apo 13.51 * 10:15: Mat 11.24; Jen 19.24-28

meleeno taon iikawaa qaganon ubaati, so iikanon mono Sodom ano Gomora goman yonoo so uugun toroqen onmbaa. (Sodom Gomora yononon bologa kanjanawo men uugia mende meleengji Anutunon gerenon kondeema onjooro.) Kian.

Kema gawon megi sisiwerowero koloowaa.

Maak 13.9-13; Luuk 21.12-17

16 *^{*}“Mobu, lama yononon duuyaa kasu kawalia yonoo batugianon kemegi lugun injiwubo, niinon onjo iikawaa tani kaanja wasin onjombe kembu. Kawaajon mono mokolen[†] kaanja momakooto qaganon galen men aon laligon kewo kaanja ejemba bonjona koposowaa qaagia qaa laligowu. 17 *^{*}Ejembanon onjo horon qaa jakegianon ama onjoma qamakooli mirigianon qaa gawongia men ooli waayawonon onjootiwuya. Kawaajon ejemba kaanja yonoojon mono galen men aon laligowu.

18 *^{*}Tosianon noojona ama unuangi kantria kantria yonoo eja pon ano gawana yonoo jaasewangianon nambuya. Kaen nama noo kaniana nanjon jegi eja geria ii ano waba kantri kanageso yononon ii mobuya. 19 Ii mobuto, qaa jakeyanon ama onjongi nambuti, kamban kanon naa qaaga nomaen jewonaga, iikawaa majakaka mende mobu. Qaa jewuyati, ii Unja Toroyanon aua iikanondeen onmbaa. 20 Onjoangiaa uugiaajonga qaa mende jewuyato, Amagiaa Unja Toroyanon mono uugia sololoooro qaa jewuya.

21 *^{*}“Umeleembaa gadokopa monjon daremunanon uuta meleenotiwaajon ama ii memelolo mero qaa jakeyanon anggi qegi komuwaa. Kaanagadeen man monjon meraborata memelolo mero komuwaa ano merabora yononon nemunmanjurugia qetama onjoma jegi unugi komuwuya. 22 *^{*}Noo qanaajon ama kantria kantria yononon kuuya kazi ama onjongi laligowuto, monjon kaparan koma kamban tegowaatiwaa so kotiin bon qen nambaati, iinon mono oyanboyan bunja qen aowaa.

23 *^{*}Taon monjon sisiwerowero ama onjombuti, ii mono kok koma taon monjon kembu. Niinon qaa honja mon kokaen injiowe mobu: Onjo Israel taonja taonja mende liligodaborogi Siwe gomambaa Eja honjanon eleema kawaa. 24 *^{*}Gowoko monjon boiya uugun momoyawo mende kolooja ano welenqege monjon somataya uugun gawombaa momo mende men laligoja.

25 *^{*}“Gowokonon boiya kaanja momoyawo kolooro sokombaa ano welenqeqenon somataya kaanja gawombaa momo men laligoro sokombaa. Miri uuta mombaa eja jen bolin qata Iimolan[‡] qajuti een, iwaa embameraanuruta yonoo qagia mono afaanagadeen iikaan qamakebuya. Kian.

Qaagiaajon mono galen men aon laligowu.

Luuk 12.2-7

26 *^{*}“Ejembanon iwoi unun megi eji, ii kuuya mono kotunji asuganon koloowaa. Kaanjadeen qaa aasangoya eji, ii kuuya mono inisaangi moma kotowuya. Kawaajon ejemba yonoojon toroko mende moma laligowu. 27 Niinon qaa pangamanon olon jemanjati, ii mono asasaganon jewu. Qaa saje anggi gejagianon kemero mobuti, ii mono sombenon asuganon jewu. Kawaajon mono qaagiaajon galen men laligowu.

Morowaajon toroko monin sokombaa.

28 *^{*}Tosianon selegia qen komuwuyagato, unagia qen komuwombaaajon amamaawuyati, iyonoojon toroko mende moma laligowu. Ii qaagoto, iwoi jegenja koi: Monjon ku-usun men unja ano sele kaangadeen tiwilaan orono gere sianon kemebaoti, iwaajon mono toroko moma laligowu. 29 Tosianon arion (me wilisi) woi monen kota motoongodanon sewana mewutiwaajon amakejuto, iridogi Mangianon ‘Oon!’ mende jero iyoroononga motoongonon balonon mende kamaawaa.

30 *^{*}“Anutunon kalan koma onjoma wan jugia kuuya kaanagadeen weengodaboron jangogia moja. 31 Ejemba onoo sewangia ii arion wilisi mamaga unjuugun uuta kolooja. Kawaajon mono toroko mende moma laligowu. Kian.

* **10:16:** Luuk 10.3 † **10:16:** Mokolen an raskol yononon asuganon manja qegi uulanawo mokoloon somonjon onjombuyaga. Iikawaa so bimoowabotiwaajon gowoko nononon maslim, komyunist ano tosaanja yonoo batugianon qanana misinari ii asuganon mende jenkejon. Momakooto ii awaa. * **10:17:** Maak 13.9-11; Luuk 12.11-12; 21.12-15

* **10:21:** Maak 13.12; Luuk 21.16 * **10:22:** Mat 24.9, 13; Maak 13.13; Luuk 21.17 * **10:24:** Luuk 6.40; Jon 13.16; 15.20 * **10:25:** Mat 9.34; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15 † **10:25:** Juuda yonoonon Iimolan qata Beelzebul. Ii omejiilan yonoo somatagia. Matyuu 9.34 kanon Jiisaswaajon qa bologa ii qagi. Iikawaa so Jiisaswaa alauruta ananaajon qa bologa kania kania qamakebu. * **10:26:** Maak 4.22; Luuk 8.17

Kraist jokoloowu me qakoombu?

Luuk 12.8-9

³² “Kaen kolooro monnon nii ejemba jaagianon jokoloon nombaati, niinon mono kaanjadeen ii Maŋna Siwe gomanon laligojiwaa jaanon jokoloomaŋa. ³³ *Kaento, monnon nii ejemba jaagianon qakooma nombaati, niinon mono kaanjadeen ii Maŋna Siwe gomanon laligojiwaa jaanon qakoomaŋa.” Kian.

Jiisaswaajon luae qaagoto, kazi koloowaa.

Luuk 12.51-53; Luuk 14.26-27

³⁴ Jiisasnon toroqen kokaen injjoro, “Kokaen mende romongowu: Jiisasnon luae qemambaajon ama namonon kamaaro. Niinon luae qemambaajon qaagoto, noojon ama juma deengi manjawaa soo somatanon aowuya.

³⁵ * “Ii kokaembaajon jejen: Noo Buŋa qaananon ejemba uugia kuuro meleengitiwaajon ama kokaen koloowaa: ‘Maŋ mera yoronon juma kerekere ani nemuŋ bora yoronon riitama aori enaronon enaroya qetama aon deembaota. ³⁶ Ejemba iyangiaa sumanjurugianon mono kereurugia koloowuya.’

³⁷ “Monnon nii gogoraagen ama noma nemuŋa me maŋa jegenja ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa. Monnon nii gogoraagen ama noma meria me borata jegenja ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa. ³⁸ *Sisigia megi monnon nii notaan siimbobolo moma maripoonon komumambaajon mende jojoriwaati, ii noonon mende sokombaa.

³⁹ * “Monnon iyanŋa laaligo siiseweweya qaa ii mokoloowaati, iwaa laaligoyanon mono soowaa. Monnon noojon ama laaligoya qeleeno soowaati, iinon mono oyanboyon laaligo mokoloowaa.” Kian.

Anutunon gawonŋiaa tawaya onombaa.

Maak 9.41

⁴⁰ * Jiisasnon jero, “Monnon onjo mirianon koma horon kalan koma onombaati, iinon mono nii koma horon nombaa. Monnon nii koma horon nombaati, iinon wasin nonoti, mono ii mirianon koma horon mubaa. ⁴¹ Monnon gejatootoo ejemba mon gejatootoo gawonjaajon ama mirianon koma horon kalan kombaati, iinon mono gejatootoo ejemba tawaya buŋa qeŋ aowaa. Monnon ejemba solanŋa mon solanŋa koloojiwaajon ama mirianon koma horon kalan kombaati, iinon mono ejemba solanŋa tawaya buŋa qeŋ aowaa.

⁴² “Monnon merabora koi yonoononga mombaajon noo gowokona koloojiwaajon ama apu sangonŋa qambiawo newaatiwaajon mubaati, Anutunon mono iikawaa tawaya meleema mubaa. Niinon qaa honŋa mon kokaen injjowe mobu: Nanŋon onjombuti, iyononon mono tawa mewuya.” Kian.

11

Jombaanon gowoko woi Jiisaswaanon kari.

Luuk 7.18-35

¹ Jiisasnon jenkoto qaaya kaen gowokouruta 12 onono tegoro goman ii mesaon toroqen Galili prowinswaa taon tosanon kema Buŋa qaa kuma onoma iikanon uugia kuun laligoro.

² Kamban kanon Jon Oomulu ejanon kapuare mirinon rama Kraistnon gawon kaen meroti, ii moma gowokowita woi wasin orono Jiisaswaanon keni. ³ Kokaen qisin mubaatiwaajon wasin orono kema jeri, “Menŋeeanŋo eja kawaatiwaajon mambonin giinon ii koloojan me eja mon kanagen kawaatiwaajon mambombonŋa?”

⁴ Kaen qisin muri kokaen meleeno, “Iwoi iima mojaoti, iikawaa sunduya mono kema Jon kokaen ijori moba: ⁵ *Jaagoo yononon jaagia uun iigi meendangoya yononon kana kema kagi manimbagiawo yononon solanŋanigi gejaduu yononon qaa mogi koomugiti yononon gbilin waagi kamaanŋegeta yonoojon Oligaa Buŋa jen asariwe momakeju. ⁶ Kaen kolooro iigi mombaa uutanon mende boliro gema nuwaati, iinon mono simbanawo kolooja.”

⁷ Kaen meleeno Jombaa gowoko yoronon keni Jiisasnon kanain Jombaa kania ejemba tuun yonoojon kokaen jen asariro, “Ono balon qararanŋonŋonon naama iibombaajon kengi? Haamonon bowo utugon metano wansan-wansan amakeji, onjo eja iikaanŋa

* **10:33:** 2 Tim 2.12 * **10:35:** Mai 7.6 * **10:38:** Mat 16.24; Maak 8.34; Luuk 9.23 * **10:39:** Mat 16.25; Maak 8.35; Luuk 9.24; 17.33; Jon 12.25 * **10:40:** Maak 9.37; Luuk 9.48; 10.16; Jon 13.20 * **11:5:** Ais 35.5-6; 61.1

kaya iibombaañon kengi me? ⁸ Me naa iwoiga iibombaañon kengi? Eja malekuya akadamuyawo mouma laligoroti, ii iibombaañon me? Mobu, ejemba malekugia iimasiinsiiñawo moumakejuti, iyononon mono kin yonoo jinñaron mirigianon laligoju. Ii balon qararanñonñonon qaago.

⁹ “Me naa iwoiga iibombaañon kengi? Gejatootoo eja mon iibombaañon me? Onanon, niinon kokaen injiwe mobu: Eja iigiti, iinon mono gejatootoo ejemba tosaña unuugun qaita mon koloaja. ¹⁰ *Iwaa kania ii wala eenanondeen kokaen oogita eja, ‘Moba, niinon qelena gajoba mon wasiwe waladeen kema ejemba uugia mindingon goo kana meleuro giinon mono iwaa gematanon namonon emu kemebaga.’

¹¹ “Qaa kaen ejato, niinon qaa hona mon kokaen injiwe mobu: Embanonga merabora koloogiti, kuuya iyonoo batugianon Jonon mono kuuya unuugun qabunayawo nanja. Nanjato, Siwewaa bentoton uutanon keuma Anutuwa qabunaya mokolonkejuti, iyonoo batugianon kamaanqeqeta konoga iinon mono Jon uuguja.

¹² * “Jon Oomulu ejanon Buña qaa jero kamban iikanondeen kanain Siwewaa bentoton geriawo tuarenjen ama manja qenkejuto, kilen uulanawo kema somariinjeja. Manja geregiawo qenkejuti, iyononon mono bentoton ii iyangiaañon horon buña qen aonkeju.

¹³ Bentotombaa kania ii Mooseswaa Kana qaanon ano gejatootoo ejemba kuuya yonoo Buju Terenon oogi weengon laligon kounin Jonon koloon hona asuganon inisaano. ¹⁴ * “Qaa koi moma analin angon kombombaañon mojutu een, Elaija koloowaatiwaa so anoti, Jonon mono ii kolooja. ¹⁵ Mononon uugejiawo laligoji, iinon mono qaa ii geja ama moma kotowa.

¹⁶ “Ejemba kete namonon laligojuti, ii mono naa iwoiwo so ama onjombenaga? Yononon naamade kaña kolooju. Yononon maaket sombenon rama qaa jomo men tondun qama kokaen jenkeju,

¹⁷ ‘Nono rii gbawe men awelo uunin onjo mende orogi.

Nono jingen qanin onjo mende saagi.’

¹⁸ “Iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon kan nene sirgi laligon wain apu mende nero iwaañon jenkeju, ‘Ome monon uutanon kemero laligoja.’

¹⁹ “Siwe gomambaa Eja honanon kan nembanene nen korisoro ano iwaañon kokaen jenkeju, ‘Mobu, iinon baanon newageen nene qozozongon nen wain apu suulan nen takis eja tiligiligiawo ano bologa meme yonoo alagiaga laligoja.’ Anutuwa momakooto koma gbilinkejuti, iyonoo nanamemengiaa honanon mono momakootogianon sokonji, ii gendeemakeja.” Kian.

Jiisasnon taon 3 yonoonon ‘Yei wosobiri!’ jero.

Luuk 10.12-15

²⁰ Kawaa gematanon Jiisasnon kanain taon tosaña temboma onono. Taon tosaña iikanon angoletoya ku-usunawo seiseiya mero kolooroto, kilen uugia mende meleengi. Kawaañon ii temboma kokaen jen onono, ²¹ * “Oo Korazin toya, niinon onoonon ‘Yei!’ jen saajen ano Betsaida toya, onoonon kaanagadeen ‘Yei!’ jen saajen. Niinon yonoonon kema qaana jewe sasoniro angoletona ku-usunawo kolooroto, uugia kilen mende meleengi. Angoleto ii waba gomanon Taia ano Saidon sitinon koloonagati een, iyononon mono kamban koriga uugia meleembombaa kaisareya gendeema resa ano too arin saabuyaga.

²² “Saabuyagato, niinon kokaen injiwe mobu: Anutonon kanagen Korazin ano Betsaida yonoo qaagia jen tegon irona meleeno siimbobolo mobuti, kamban somata kanon ii mono Taia ano Saidon iyonoo siimbobolo soya uugun mobuya.

²³ * “Ano Kaperneam toya, Anutonon onjo saanon metaama onono Siwe gomanon ubuyaga me qaago? Qaago toton! Ono mono koomuwa senjon gomanon kemebuya. Niinon yonoonon kema qaana jewe sasoniro angoletona ku-usunawo mewe kolooroto, uugia kilen mende meleengi. Angoleto ii Sodom taanon koloonagati een, taon iikanon mono kamban kokaamba kaanagadeen torogon nanaga.

²⁴ * “Nanagato, niinon kokaen injiwe mobu: Anutonon kanagen Kaperneam onoo qaagia jen tegon irona meleeno siimbobolo mobuti, kamban somata kanon mono Sodom yononon siimbobolo iikawaa soya uugun mobuya.” Kian.

Lombogiawo ononon mono noonon kan haamo mewu.

Luuk 10.21-22

²⁵ Kamban kanon Jiisasnon qaa kokaen jero, “Oo Amana, giinon Buña qaaga momakooto ejemba momo somata megiti, iyonoonon mesanjonato, ejemba iyangiaañon

* **11:10:** Mal 3.1 * **11:12:** Luuk 16.16 * **11:14:** Mat 4.5; Mat 17.10-13; Maak 9.11-13 * **11:21:** Ais 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Joel 3.4-8; Aam 1.9-10; Zek 9.2-4 * **11:23:** Ais 14.13-15; Jen 19.24-28 * **11:24:** Mat 10.15; Luuk 10.12

moma kamaan merabora kaanja poumapou laligojuti, ii mono iyonjoonon inisaana moma asariju. Kawaajon niinon Siwe namowaa Ponja gii mepeseen gonjen. ²⁶ Oo Amana, gii geenggo kaen koloowaatiwaaajon mona sokono awaa kolooro.

²⁷ **Amananon mono iwoi kuuya jen kotooro noo bunja kolooro. Amananon Meriaa kania anjodeen moma yagoro mojnjon ii mende moja. Kaanagadeen Merianon Amayaa kania moma yagoro mojnjon ii mende moja. Kaanagadeen mojnjon Amanaa kania mende moma yagoro Merianondeen ii moja ano ejemba meweenjon onoma yonjoonon ii inisaambaati, iyonjonon mono Ama moma mubuya.*

²⁸ **Gawon menj uulombogiawo laligojuti, onjo kuuya mono noonon kagi uugia menj afaanjon onjombe haamo mewu. ²⁹ *Noonon qaqaq ii mono sawingianon ama angowu ano niinon nanamemena kuma onjombe ii mono moma sororogon laligowu. Niinon uuna menj kamaarj ama gumbonjonjon ejaga koloojeniwaaajon mono saanon uugia menj afaanjon onjombe haamo mokoloowuya. ³⁰ Noonon qaqaq menj angogi sogianon koloaja ano lombo onjombe bosimbuti, iikanon mono afaanja koloaja.*” Kianj.

12

Jiisasnon Sabat kendombaa Ponja koloaja.

Maak 2.23-28; Luuk 6.1-5

¹ **Kawaa gematanon Sabat kendon mojnjon Jiisasnon wiit dumun gawon koria somata koton keno. Keno gowokourutanon wosogia injiro wiit honja motomotoon kanain borogianon kuma negi. ² Negito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) tosanon ii iima Jiisas kokaen ijogi, “Moba, goo gowokouruganon mono Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?”*

³ **Kaen ijogi kokaen meleeno, “Kin Deiwidnon manjaqege ejauruta yonowo liligon wosogia injiro iwoi angiti, ii weengogi me qaago? ⁴ *Iinon Anutuwaaw opo sel jigonon uma bered kowoga Anutuwaaw jaasewanjon alatanon angi raro esujanon tururo qetegogiti, ii mero negi. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawon galen yononondeen nen laligogi. Iinon ano iwaa kerasuru-urutanon ii newubotiwaa songo eroto, ii kilen negi. ⁵ *Kaanjadeen jigo gawon galen yononon Sabat kendonon jiwowon jigonon nama gawon menj gawon mewutiwaaw songo uugun kilen qaagiawo mende koloonkeju. Qaa ii Kana qaanon weengogi me qaago?”*

⁶ **“Ti weengogi, kaen mojento, niinon kokaen injjomanja: Koi nanji, iinon mono jiwowon jigo uugun uuta koloaja. ⁷ *Bunja Terewaa qaa mon kokaen eja, “Niinon siimolon oowutiwaaajon qaagoto, batugianon kiankomun aowutiwaaajon mojen.” Onjo qaa iikawaa kania mobuyagati een, ejemba koposowaa qaana qaa nonoo qaana mono tondumende menj tegowuyaga.*

⁸ **“Ti kokaembaajon jejen: Siwe gomambaa Eja honjonon mono Sabat kendombaa Ponja koloaja.” Kianj.*

Jiisasnon eja boria soorongoya menj qeangoro.

Maak 3.1-6; Luuk 6.6-11

⁹ **Jiisasnon goman ii mesaon qamakooli mirigianon uro. ¹⁰ Iikanon eja boria soosoolia mon raro. Ejembanon Jiisas qaa jakeyanon ama mubombaajon kokaen qisin mug, “Eja Sabat kendonon meagon Kana qaa uuguwonja me qaago?”*

¹¹ **Qisin mug kokaen meleeno, “Onjoononga moronon kokaen koloaja: Eja membaanon lama motoongonon Sabat kendonon rojnjon kemebaati een, iinon ii mende menj hororo koubaa? ¹² Ejawaa sewananon mono lamawaa sewanja mamaga uuguji, mono ii romongowu. Kawaajon Sabat kendonon gawon awaa menj kaananon Kana qaa mende uuguwonja.”*

¹³ **Kaen meleema eja ii ijoro, “Gii mono boroga qeteterewaa.” Kaen ijoro qeteterewo wala anoti, iikawaa so awaa koloon boria alia kaanja kolooro. ¹⁴ Kaen kolooro Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon seleengen kema ajoajoroo ama Jiisas nomaen ama qenin komuwaatiwaa qaa menj monganji. Kianj.*

Anutuwaaw gawon meme eja tak-kootoya ii kokaen:

¹⁵ **Jiisasnon qaagia ii iima koton iikanondeen goman ii mesaon mongjen keno. Keno mamaganon iwaa gematanon otaan kengi yonoo batugianon ji ejemba kuuya menj qeangon onono. ¹⁶ Ii menj qeangon onoma kania asuganon jewubotiwaaajon kotakota*

* 11:27: Jon 3.35; 1.18; 10.15

* 11:29: Jer 6.16

* 12:1: Dut 23.25

* 12:3: 1 Sml 21.1-6

* 12:4: Lew

24.9 * 12:5: Jan 28.9-10

* 12:7: Mat 9.13; Hoos 6.6

* 12:11: Luuk 14.5

gotogon onono. ¹⁷ Kaen kolooro Anutunon gejatootoo eja Aisaia sololooro qaa mon jeroti, iikanon mono honjao kolooro. Qaa ii kokaen jerota eja,

¹⁸ **“Tibu, koi mono noo gawon ejana kolooro ii meweengon mube.*

Niinon wombo alana iwaajon mobe kerana qeangoro uunanon iwaajon aisooneken. Niinon Unana Toroya iwaa uuta sokombaatiwaajon wasiwe kemero iinon qaa dindinagadeen jen tegonkejeniwaa Bunja qaaya inisaama jen seiro kantria kantria yonoonon kembaa.

¹⁹ Iinon angowowo mende ama qaa tokoronkota mende qamakebaa.

Ejemba monjon iwaa qa otanja ii roonqeqe kananon mende mobaa.

²⁰ Bowo ologogiti, iinon ii mende qosombaa.*

Lambewaa wikyanon jen koton sokoya kolooro bolananon jen bobo amakeji, iinon ii mende qebugowaa.

Gawonja kaen menj ejembanon qaa dindina otaawutiwaajon manja qen laligoro qaa iikanon haamo ano otokorian ambuya.

²¹ Kantria kantria yononon mono iinon ilaan onjombaatiwaajon mamboma joronqorongia iwaa qatanon ama laligowuya.” Kian.

Jiisasnon ome yonoo esungia uugun qero kamaaja.

Maak 3.20-30; Luuk 11.14-23

²² Omenon eja mon qaamuun menj muro jaaya gooro moto laligoroti, ii wama Jiisaswaanon kagi. Jiisasnon ii menj qeangoro omeya kouma keno neselana lolooro mombo qaa jen uun iiro. ²³ Uun iiro ejemba tuun kuuya yononon ii iima aarun jegi, “Eja koi kanon mono Deiwidwaa gbilia kolooja me?”

²⁴ **Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon ii moma kokaen jegi, “Eja koi kanon mombaa ku-usunon qaagoto, omejiilan yonoo Pongia Iimolan iwaa esunonon ome onotaankeja.”*

²⁵ Kaen jegito, Jiisasnon uuroromongogia modaboron kokaen injoro, “Kantri daen yonoo galenurugianon batugianon angowowo ama jumbuti, iyononon mono tiwilaan aogi kantrigianon bolin saoyagadeen koloon qegelalan ewaa. Kaanagadeen siti me goman mombaa kanageso yononon batugianon angowowo ama jumbuti, iyononon mono galenkonkon gawongia menj nambombaaajon amamaawuya.

²⁶ **“Mobu, Satanon mono alia Satan mon otaanagati een, iyononon mono batugianon angowowo ama jumbuyaga. Kaen kolooro galenkonkon gawongia mewombaaajon amamaagi ometotongianon mono nomaen nanaga?*

²⁷ **“Mobu, niinon Iimolambaa esunonon omejiilan konjoma onombenagati een, onoo alaurugianon mono morowaa esunonon ii konjoma onombuyaga? Kawaajon yononon mono qaagia honja me qaagoti, ii gosin jen tegowu.”* ²⁸ *“Ii jen tegowuto, Anutuwa ku-usunon noo boro susuna sololooro omejiilan onotaankejenii een, Anutuwa bentotonon mono ononon kan kuuya. ²⁹ Monjon eja kotiga Iimolambaa kana boria waladeen mende somongowaati een, iinon mono nomaen mirianon uma qengama esuhinaya menaga? Waladeen ii somongoro rarogo mono saanon mirianonga ilawoilaya kuuya tagon menj kembaa. (Iikawaa so niinon kaanagadeen Satan somongon gematanon omeya onotaankejen.)*

³⁰ **“Monjon niwo mende laligoji, iinon mono qetegon nomakeja. Monjon ejemba noo qanon ajoroowutiwaajon mende horon onomakeji, iinon mono mendeema onomakeja.*

³¹ *Kawaajon niinon qaa mon kokaen injomana: Ejemba singisonggo ama mepaqepae kuuya amakejuti, ii Anutunon saanon mesaonkejato, monjon Unja Toroya mepagowaati, iikawaa singisonggoya Anutunon mono kamban monjon mende mesaowaa. Qaago totoon!*

³² **“Monjon Siwe gomambaa Eja honja mepaegon qaa jewaati een, Anutunon ii saanon mesaowato, monjon Unja Toroya mepaegon qaa iwoi jewaati, iwaa singisonggoya ii Anutunon namonon laligowaatiwaa so me koomu gematanon kanon mende mesaowaa.*

Gerewaa kania ii honja iima gosin moma kotowu.

Luuk 6.43-45

* **12:18:** Ais 42.1-4 * **12:20:** Bowo ano lambewaa wik ii ejembawaajon jeja. Ejembanon mon qen jaabamagege ama mugi momalaarianon jangon qaomambaaajon anji, Jiisasnon ii menj qeangowaa. * **12:24:** Mat 9.34; 10.25

† **12:27:** Iyangiaa sele galenurugianon Anutuwa qata gama kilen ome ii Iimolambaa esunonon konjoma onongi niinon ii Anutuwa ku-usunon konjoma onomakejen. Ororon mende nanjonjwaajon moronon honja ano moronon qaa qolonmolongoya otaankeja? Yononon me niinon? * **12:30:** Maak 9.40 * **12:32:** Luuk 12.10

³³ *Gerewaa kania ii honja iima gosin mojon. Kawaajon mono gere galen kongi awaa kolooro honja awaa koloongkebaa me gere men boligi honja bologa koloongkebaa.

³⁴ *Eja uutanon iwoi saa qen eji, ii mono buutanon asuganon jenkeja. Kawaajon onjoangio qatowaa merauruta koloaju. Bologa kaan koloon mono nomaen qaa awaa jewuyaga? ³⁵ Eja awaawaa uu kowianon iwoi awaawaa moriana eji, iinon mono awaa ii asuganondeen jenkeja. Eja bologaa uu kowianon iwoi bologaa moriana eji, iinon mono bologa ii asuganon jenkeja.

³⁶ *Kaen jenkejato, niinon qaa honja mon kokaen injjowe mobu: Ejembanon songgo waleema qaa je omaya omaya jewuti, iyononon mono qaa jegia kuuyaa kania ii jenteegowaa kamban somatanon Anutuwaajon jen asarigi gosiwaa. ³⁷ Iikawaa kania ii kokaen: Anutunon mono qaa juga gosin iikawaa so qaaga jen tegoro solarjaniwaga me qaagawo koloon lombo mokoloowaga. Kian.

Boi tosianon anjoletowaajon kaparan koma welengi.

Maak 8.11-12; Luuk 11.29-32

³⁸ *Kamban kanon Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) ano Kana qaawaa boi tosianon Jiisaswaajon kokaen ijogi, “Boi, gii saanon anjoletto mon mena ii iibombaajon mojon.”

³⁹ *Kaen ijogi kokaen meleema onono, “Ejemba kete namonon laligojuti, ii tuun somata bologa koloon serowilin amakeju. Yononon Anutuwaa aiweseyajon kaparan komakejuto, aiwese mon gejatootoo eja Joonawaanon mono koloondabororo. Anutunon aiwese morota mon mende ama onombaa. ⁴⁰ *Joonanon gomamboria karon kowe osombaa (gajugaju) tomenanon laligoroti, kawaa so Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen gomamboria karoombaa so balon uutanon ewaa.

⁴¹ *Joonanon Niiniwe ejemba batugianon kema Anutuwaa qaanon uugia kuuro moma iikanondeen uugia meleengito, mobu, niinon batugianon asugin nama Joonawaa nanamemenja uugun amakejen. Kaen amakejento, onjo kilen telambelan ama nomakeju. Kawaajon Niiniwe ejembanon jenteegowaa kamban somatanon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambu. Motoon nama Niiniwe yononon qaa kokaen onoo selegianon kuuwuya, ‘Onjo Siwe gomambaa Eja honja telambelan ama mugi Anutunon ironja meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Niiniwe yononon kaen jegi nanamemengilanon onjoangiaa kaniagia injisaangi gamugia mobuya.

⁴² *Kaniagiaa kaisareya mon ii kokaen: Anutunon kerugen momakooto uuta somata ii kin Solomon muro Saut waagenga kantri mombaa kwiin embanon Solomombaa momakootoya momambaajon siija moro. Siija moma goman goraayanonga waama kana koriga tintin kan laligon Solomombaa momoya moro.

“Ti moroto, mobu, kamban kokaamba niinon batugianon koloon nama Anutuwaanon momakooto uuta men kajeji, ii Solomombaa momakootoya uuguja. Uugujato, onjo kilen telambelan ama noma tompin laligogi mende sokonja. Kawaajon Anutunon kanagen ejemba korebore horon onoma qaagia jen tegowaatiwaajon jaayanon keubuti, kamban iikanon Saut kantriwaa kwiin emba iikanon mono kaanagadeen keubaa. Iinon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambaa. Motoon nama qaa kokaen onoo selegianon kuuwaa, ‘Onjo Jiisas telambelan ama mugi Anutunon ironja meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Iinon kaen jero ononon siligia gosin onjoangiaajon gamugia mobuya. Kian.

Ome yononon eja uutanon eleembombaajon kaparan konju.

Luuk 11.24-26

⁴³ *Omenon eja uutanonga kouma balon qararanjonkonanon kema lan liligon laligon haamo memambaajon miri mongama mon mende mokoloowaa. ⁴⁴ Ii mende mokoloon mojoya tiro kokaen jewaa, ‘Mirina mesaon kaweti, iikanon mono mombo eleemana.’ Kaen jen eleema miria usuma menjerengoro eroti, ii gbamenja ero mokoloowaa.

⁴⁵ *Kaen mokoloon kema omejiilan tosaana 7 unuambaa. Omejiilan 7 ii iyana uugun bologa totoon koloaju. Iinon ii unuano kan miri ii uma iikawaa uutanon laligowuya. Kaen kolooro eja iikawaa kania wala kilenken kolooro, kanagen boligolidaborowaa. Ejemba tuun somata bologa koi kete namonon laligojuti, onoonon kaanagadeen kaen koloowaa.” Kian.

* 12:33: Mat 7.20; Luuk 6.44 * 12:34: Mat 3.7; 23.33; 15.18; Luuk 3.7; 6.45 * 12:38: Mat 16.1; Maak 8.11; Luuk 11.16 * 12:39: Mat 16.4; Maak 8.12 * 12:40: Jon 1.17 * 12:41: Jon 3.5 * 12:42: 1 Kin 10.1-10; 2 Hist 9.1-12

*Jiisaswaa nemunƙouruta**Maak 3.31-35; Luuk 8.19-21*

⁴⁶ Jiisasnoŋ toroqen ejemba tuuŋ qaa injiŋon laligoro nemunƙoganoŋ kaŋ seleenŋen nama iwo qaa jewombaaŋon mogi. ⁴⁷ Mogi moŋnoŋ kokaen ijoro, “Moba, goo nemunƙoganoŋ mono seleenŋen nama giwo qaa jewombaaŋon moju.”

⁴⁸ Qaa ii iŋoroto, iwaajon meleema kokaen jero, “Noo nemuna ii moronoŋ? Noo kouruna ii moronoŋ?” ⁴⁹ Kaen jen boria gowokouruta yonoonon baagen boraama jero, “Iibu, noo nemuna ano kouruna hoŋa mono koi. ⁵⁰ Daen yononon noo Siwe Maŋnaa uusiina ten komakejuti, kuuya iyononon mono noo nemuna ano naanƙouruna kolooju.” Kian.

13*Qosomakororo ejawaa sareqaa.**Maak 4.1-9; Luuk 8.4-8*

¹ Kambaŋ iikanondeen Jiisasnoŋ gomaŋ ii mesaŋon apu anŋon goraayanon kemen raro.

² *Raro ejemba tuuŋlembenon iwaanon kema ajoroogi waŋŋonon uma raro. Raro ejemba tuuŋ kuuya yononon anŋon goraayanon sakasinon ajoroogi.

³ Kaen ajoroogi sareqaa mamaga jen kokaen jero, “Mobu! Eja moŋnoŋ nene kota qosoma kororoomambaajon gawonon keno. ⁴ Kema qosoma kororooro kota tosanon kana goraayanon kemen koŋgi. Kemen koŋgi (warawen) koonja koonja kouma ii nedaborogi.

⁵ “Kota tosanon jamo kowonjinon kemen koŋgi. Kemen koma kanon namo mamaga mende mokoloogi. Namu dusiita qaa erotiwaajon kuragagia uulanawo kougi. ⁶ Kougiito, weenonon kouma injiima jen koton onono tiigia qaagotiwaajon soolin gororonogogi.

⁷ “Kota tosanon kumuntiri waayawonon kemen koŋgi. Kemen koŋgi iikanon kouma qen turuŋ bibiloko men ononŋi. ⁸ Kaen janŋon qaonoto, kota tosanon namo awaanon kemen koŋgi. Kemen koma tosaana kogia 100 kolooŋi. Tosia kogia 60, tosia 30 iikawaa so koloon seigi. ⁹ Moŋnoŋ uugejiawo laligoŋi een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

*Jiisasnoŋ naambaajon sareqaa jero.**Maak 4.10-12; Luuk 8.9-10*

¹⁰ Kaen jero gowokourutanon kaŋ Jiisas kokaen qisin mug, “Gii mono naambaajon ejemba yonoo qaa jemanjen sareqaanon ama jenkejan?” ¹¹ Qisin mug kokaen meleema injoro, “Ii kokaembaajon: Siwewaa bentotonon keuma laligowonjatiwaa qaa aasangoya ii onjo asuganon injiowe moma kotojuto, iyonoonon ii kaen qaago.

¹² *Kawaa kania ii kokaen: Moŋnoŋ momakootoyawo laligoŋi, Anutunon mono ii toroqen muro koma gbilin morianawo laligowaato, moŋnoŋ momakootoya qaa laligoŋi, Anutunon mono momoya melaa eji, ii kaanagadeen qetegon wambaa.

¹³ “Ejemba yonoo qaa jemanjen kokaembaajon sareqaanon ama jenkejen: Yononon iyanŋiaa jaagianon iwoi iimago kania kilen mende iima kotowuya. Iyanŋiaa gejagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya. ¹⁴ *Gejatootoo eja Aisaianon waladeen qaa moŋ jen ooroti, iikanon ejemba kaana yonooŋon hoŋawo koloonkeja. Qaa ii kokaen,

‘Qaa moma bimbimŋonŋo kania kilen mende moma asariwuya.

Iwoi iima bimbimŋonŋo kania kilen mende iima kotowuya.

¹⁵ Ejemba tuuŋ somata koi yonoo uugianon mono kotakota gojoma eja.

Gejagianon qaa moma bimbimŋonŋo jaagia komujulaan laligoju.

Kaen mende ambuyagati een, mono jaagianon iwoi iima koton gejagianon qaa moma uugianon kania moma asarin uugia meleenŋi niinon ii saanon men qeangon onombenaga.’

¹⁶ *Qaa kaen ejato, onoo jaagianon iwoi iima kotojiwaajon mono simbawonawo kolooju. Gejagianon qaa moma kotojiwaajon mono simbawonawo kolooju. ¹⁷ Niinon qaa hoŋa toon moŋ kokaen injiomaŋa: Gejatootoo ejemba ano Anutuwaanon ejemba solana mamaganon onjo iwoi koi iijuti, ii iibombaajon awelegon laligogito, ii mende iigi. Onjo qaa koi moŋjuti, yononon ii mobombaajon uugeeangon somata moma laligogito, ii mende mogi. Kian.

*Jiisasnoŋ sareqaawaa kania jero.**Maak 4.13-20; Luuk 8.11-15*

* **13:2:** Luuk 5.1-3 * **13:12:** Mat 25.29; Maak 4.25; Luuk 8.18; 19.26

* **13:14:** Ais 6.9-10

* **13:16:** Luuk 10.23-24

¹⁸ “Qosomakororoo ejawaa sareqaa jejeri, iikawaa kania ii mono geja ama mobu. ¹⁹ Nene kota qosoma kororooro kana goraayanon kemen konoti, ii kokaen: Monon bentotombaa Bunja qaaya moma kania mende moma asariro Kilenja Toyanon kan uutanon kota komogiti, ii qetegowaa. ²⁰ Nene kota qosono jamo kowonjinon kemen konoti, ii ejemba sareya mon. Yononon Bunja qaa moma ii iikanondeen uuqeeanggo qaganon moma angon komakeju.

²¹ “Kaen amakejuto, uugianon tiita mende en onombaato, kamban torodaamongadeen nama kotiin laligowuya. Bunja qaawaajon ama kakasililin me sisiwerowero kolooro kamban iikanondeen mono tama unuwaa. ²² Nene kota qosono kumuntiri waaya-wonon kemen kongiti, ii kokaen: Yononon Bunja qaa mogi uugianon kemejato, balonon laaligowaa majakakaya ano monen hina memewaa uugereya koloon bimoon onomakeja. Qabunagiawo koloowombaaon koposongogi siin kombombanja bologa tosanon kaanagadeen uugianon dungun Bunja qaa bibiloko men munkeja. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya.

²³ “Nene kota namo awaanon qosono kemen kongiti, ii ejemba koi kaanja: Yononon Bunja qaa geja ama moma moma asarin pondan nama hongia mokoloonkeju. Tosianon qaa je motoongononga kota 30 mokoloonkeju. Tosianon hongia 60, tosanon qaa kota motomotoon yonoo hongia 100 men sein mokoloonkeju.” Kianj.

Qinqiliwaa sareqaa

²⁴ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Siwewaa bentotonja kania ii eja kokaanja so ama jema. Iinon gawonjon kema nene kota awaa qosoma kororooro. ²⁵ Qosoma kororooroto, gomantiinanon egi kanon kere ejanon kan wiit dumun batugianon kanon qinqiliwaa kota qosoma kororoon mesaon keno. ²⁶ Wiit dumun kotanon juma waama uma hona asugiroti, kamban iikanon qinqilinon kaanagadeen asuganon asugiro.

²⁷ “Asuganon asugiro welenqequeuranon ii iima gawon toyaanon kan kokaen ijogi, ‘Somatanana, gawonganon nene kota awaa qosoma kororoona me qaago? Qinqiliwaa kota ii mono daankaya iikanon asugija?’

²⁸ “Kaen ijogi kokaen injoro, ‘Kere ejanon ii qosoma kororooro.’ Kaen injoro welenqeque yononon kokaen jegi, ‘Nono saanon kema qinqili ii qonjoma men kululuwonatiwaajon mojan me qaago?’ ²⁹ Kaen jegito, kokaen injoro, ‘Qaago! Ono qinqili qonjoma men kululuun iikanon dumun tosaaja ii kaanagadeen qonjombubo.

³⁰ “Mono mesaaji motoon somariin hona memeyaa kambanja kan kuuro niinon kamban iikanon dumun kunjun ejemba ii kokaen injomanja: Mono wala qinqili men kululuun angu jewaatiwaajon borangon kasanon somongowu. Ii somongongo mono wiit dumun hona ii men kululuun men kan noo kowi mirinon ambu.” ’ Kianj.

Nejon kotaa sareqaa

Maak 4.30-32; Luuk 13.18-19

³¹ Jiisasnon sareqaa mon kokaen torogon injoro, “Siwewaa bentotonja ii kokaen: Eja monjon nejon kota men anja gawon namoyanon kema ano. ³² Kota ii melaa kazupuleenda. Ii nene kota kuuya iyonoo kamaanqetagia koloojato, juma waama logoya kuuya unuugun somariin gere koloowaa. Kaen koloon nano kanakeewambaa koonja koonja kouma haigia gere iikawaa borianon amakeju.” Kianj.

Yiistwaa sareqaa

Luuk 13.20-21

³³ Jiisasnon dunanon mombo sareqaa mon kokaen jero: “Siwewaa bentotonja ii yiist me flaua men somasomariiwaa so kokaen koloaja: Emba monjon bered oomanjen yiist men flaua konde karon kanon mindirin melenqeleen ama kema raro korebore somariiro.” Kianj.

Jiisasnon nomaembaajon sareqaaya qaaya jero?

Maak 4.33-34

³⁴ Jiisasnon qaa kuuya ii kanageso yonoonon sareqaanon jero. Sareqaaya qaa kaen qaa mon mende injoro. ³⁵ *Kaen kolooro Anutunon gejatootoo eja mon sololooro qaa mon jeroti, iikanon honawo kolooro. Iinon qaa ii kokaen jero eja,

“Noo buunanon mono afaangoro sareqaaya qaaya jema.

Anutunon namo mokolooro asugiroti, kamban iikanondeen qaa aasangoyanon ero laligon kouniji, niinon mono qaa ii asuganon jer inisaama.” Kianj.

Qinqiliwaa sareqaawaa kania

* 13:35: Ond 78.2

³⁶ Jiisasnoŋ sareqaa ii jedaboron ejemba tuuŋ somata oŋomesaon miri uutanon uro. Uro gowokourutanon iwaanon kan kokaen qisin mun ijogi, “Qinqili nene gawonon asugiroti, gii mono sareqaa iikawaa kania jen asarin nonomba.”

³⁷ Kaen ijogi kokaen meleema injjoro, “Siwe gomambaa Eja honanon mono nene kota awaa awaa qosoma kororoonkeja. ³⁸ Nene gawon ii namowaa kantri kuuya. Nene kota awaa ii bentotombaa meraboraana onjoon jejen ano qinqili ii eja bologaa meraboraana yonjoon jejen. ³⁹ Kerenon ii qosoma kororooroti, ii Kilenaa Toyaajon jejen. Dumun kunjun kambana ii namowaa kambana tegowaatiwaa kambana somata ii. Dumun kunjun ejemba ii Siwe gajoba yonjoon jejen.

⁴⁰ “Qinqili men kululuun gerenon angii jewaati, iikawaa so mono namowaa kambana tegowaatiwaa kambana somatanon koloowaa. ⁴¹ Siwe gomambaa Eja honanon mono gajobauruta wasin onono kan qaa aren bologa Kraistwaa bentoton uutanon singisongo ambombaajon kondoonkeji, ii qewagon mindingowu ano ejemba jeulalanja kuuya ii kululuun onombuya.*

⁴² “Kaen mindingindin ama ejemba ii hagon onjongi gere tombo tanjurun jen eji, iikanon kemebuya. Iikanon kemebuti, iyononon mono sama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya. ⁴³ Kamban iikanon ejemba solanja yononon mono ween kaanja koloon Mangiaa bentoton uutanon asarin laligon ubuya. Monjon uugejiawo laligoji, iinon mono qaa ii geja ama moma kotowa. Kian.

Maa suan mesamesanngoyaa sareqaa

⁴⁴ “Siwewaa bentotonja ii maa damandan sewanja uuta iikawaa so kokaen koloaja: Ii gawonon mesanngogi ero eja monjon ii mokoloon anjalij anjon koma mombo namonon mesanngoro. Mesanngon iikawaajon aisoon kema esuhinaya kuuya sewanja mewutiwaajon ano monen karo iikanon gawon balon ii sewanja mero.” Kian.

Soron kotaa sareqaa

⁴⁵ “Siwewaa bentotonja ii stua ejawaa so ama sareqaa mon kokaen jemanja: Iinon soron kota mongama laligoro. ⁴⁶ Mongama laligon soron kota motoongo sewanja somata ii mokoloon kema esuhinaya kuuya sewanja mewutiwaajon ano monen karo iikanon soron kota ii sewanja mero.” Kian.

Misa hoorowaa sareqaa

⁴⁷ “Siwewaa bentotonja ii misawaa so ama sareqaa mon kokaen jemanja: Ii apu anjonon giligi kemero sora tanigia kania kania kemegi onoma men kululuuro. ⁴⁸ Men kululuuro saa qero ejembanon ii horogi goraayanon kouro kamaan rama sora awaa gosin kondonon men kululuugito, soro bologa ii giligi keno. ⁴⁹ Qaa iikawaa so mono namowaa kambana tegowaatiwaa kambana somatanon koloowaa. Siwe gajoba yononon kan ejemba bologa ii solanja yonoononga gosin onombu. ⁵⁰ Gosin onoma ejemba bologa ii giligi gere tombo tanjurun jen eji, iikanon kemebuya. Kanon kemebuti, iyononon mono sama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.” Kian.

Qaa kota walaga ano gbilia

⁵¹ Jiisasnoŋ sareqaa ii jedaboron kokaen qisin onono, “Qaa kuuya jejenji, ii moma asariju me qaago?” Qisin onono meleema “Oon!” ijogi. ⁵² “Oon!” ijogi kokaen injjoro, “Miri toyanon miriaa kowianonga hina iwoi walaga ano gbilia unjuma amakeja. Iikawaa so Kana qaawaa boi kuuya Siwe bentotombaa gowokouruta koloogiti, iyononon mono kaanagadeen uugiaa kowianonga qaa akadumugawo donngoga ano qaa awaa soro walaga unjuma jenkeju.” Kian.

Nazaret yononon Jiisas gema qegi.

Maak 6.1-6; Luuk 4.16-30

⁵³ Jiisasnoŋ sareqaa ii jedaboron goman balon ii mesaon keno. ⁵⁴ Kema nensoomari taononon keuma qamakooli mirigianon uma Buŋa qaa kuma onono. Kuma onono aarun walingon kokaen jegi, “Yei, gejajuju! Iinon momakooto koi ano angoletto ku-usunawo ii mono daenkaya meja? ⁵⁵ Eja koi mono goman kokawaa motonqeeq ejawaa meriaga. Nemunaa qata Maria ano kouruta Jeims, Joosof, Saimon ano Juuda. Ii saanon mojon. ⁵⁶ Naanjurutanon kuuya batunananon koi laligoju. Kawaaajon iwoi kuuya koi mono daenkaya men kan anja?”

⁵⁷ *Nazaret yononon kaen jegi uugianon boliro iikanon osigi. Osigito, Jiisasnoŋ kokaen injjoro, “Gejatootoo eja ii iyanjaa taanon ano iyanjaa mirinon jejewili ama munkejuto,

* **13:41:** Qaa aren (ideology) bologa ii nja (yawen) gawon momo, komunist, maslim ano momo aren tosaanja ii ejemba somonjon onjongi osigi laaligogianon bolin soonkeji, gajoba yononon mono ii kuuya qewagon mindingowuya.

* **13:57:** Jon 4.44

goman tosanonj iikaanja qaago.” ⁵⁸ Kaen injjoro momalaarigianonj mende kolooro yangisengiaajonj ama angoletto ku-usunawo ii iikanonj mamaga mende mero. Kianj.

14

Jombaa aroya kotogi komuro.

Maak 6.14-29; Luuk 9.7-9

¹ Kambanj kanonj balonj bakayaa (Galili prowinswaa) kinj Herod iinonj Jiisaswaa bujuya moro. ² Ii moma welenqequeuruta ii kokaen injjoro, “Ii mono Jon Oomulu ejaga. Iinonj mono koomunonja waama gawonj mero angoletto ku-usunawo koloorkeju.” Majakaka moma kaen injjoro.

³ *Ii kokaembaajonja jero: Herodnonj koga Filipwaa embia Herodias olonj mero Jon Oomulu ejanonj kinj jenj muro opotoro wasinj onono kema Jon menj somonjonj kapuare mirinonj onngi. ⁴ *Jononj Herodwaaajonj qaa kokaen jero, “Gii qamboga menj laligonj Kana qaa uguujanj.” ⁵ Kaen jero Herodnonj Jon qegi komuwaatiwaa moroto, kanageso yonononj Jombaajonj mogi gejatootoo ejaga laligoroti, iikawaajonj kanageso yonoonjonj toroko moro.

⁶ Toroko moroto, Herodwaa kolokoloo kambananonj karo somataurutanonj ajoroonj ragi Herodiaswaa boratanonj yonoo jaagianonj danis ano Herodnonj iikawaa iimasijnja mamaga moro. ⁷ Kawaajonj emba saranj iikanonj naa iwoiwaajonj qisinaga, kinjonj ii togonj mumambaajonj qaa somonjonj qaaya ii jojopanj qaanonj jenj kotiitiro. ⁸ Kaen jenj kotiitiro nemujanonj emba saranj ii kuunj muro kokaen ijoro, “Mono qisina Jon Oomulu ejawaa aroya kotonj wanja kondenonj ama menj kanj nomba.”

⁹ Kaen ijoro kimbaa uutanonj kobooro wosobiri moroto, jojopanj qaaya jero somataurutanonj ii mogiti, iyonoo jaagianonj kamaanj qewabotiwaajonj ama Jombaa wanja mubutiwaajonj jenj kotoro. ¹⁰ Kaen jenj kotonj opotoroya monj wasinj jero, “Gii mono kapuare mirinonj kema Jombaa aroya kotonj wanja menj kawa.” ¹¹ Kaen jero Jombaa wanja kondenonj ama menj kanj emba saranj ii muro menj kema nemunja muro. ¹² Jombaa gowokourutanonj iikawaa bujuya moma kema qamoya menj qasiriwaa jamo kobaanonj ama ronj konji. Ronj koma kema qaa ii Jiisas ijogi moro. Kianj.

Jiisasnonj eja 5,000 nene unjuagi.

Maak 6.30-44; Luuk 9.10-17; Jon 6.1-14

¹³ Jiisasnonj Jombaa sunduya moma gomanj ii mesaonj wangononj uma balonj gbamenja monjonj iyangiodeenj laligowombaajonj kenggi. Ejemba tuunj yonononj iikawaa bujuya moma taonj ano gomangija mesaonj Jiisaswaa gematanonj otaanj balonj kana kenggi. ¹⁴ Kenggi Jiisasnonj wangononj kamaanj ejemba tuunj somata injiima yonoonjonj wosoya moro. Wosoya moma batugianonj ji injiro laligogiti, ii menj qeangonj onono.

¹⁵ Kaenj ama laligoro mare kolooro gowokourutanonj Jiisaswaanonj kanj kokaen jegi, “Boi, nono balonj gbamenja kokanonj laligoninj weenj jaaya tegonj kememambaajonj anja. Kawaajonj gii saanonj ejemba tuunj koi wasinj onona gomanja gomanja kanonj kema nembanenegia sewanja menj newu.”

¹⁶ Kaenj jegito, Jiisasnonj kokaen injjoro, “Yonononj saanonj kokanonj rabu. Onononj mono onjoangio ii nene unjuagiuw.” ¹⁷ Kaen injjoro jegi, “Nono bered 5 ano sora woi iikaan menj laligojonj.” ¹⁸ Kaen jegi injjoro, “Mono ii menj kanj nombu.”

¹⁹ Kaen injjonj ejemba tuunj somata ii jiiri lolononj kamaanj rabutiwaajonj jenj kotonj onono ragi. Ragi bered 5 ano sora woi ii menj Siwenonj uuro uro kotuegonj bered motonj gowokouruta onono ejemba tuunj so mendeema onjonji. ²⁰ Mendeema onjonji ejemba korebore nenj nenj timbiringogi. Nenj timbiringonj nene kitia reremonja mesaogiti, ii gowoko yonononj menj kululuugi konde 12 kanonj kemenj saa qero. ²¹ Eja bered negiti, iyonoo janjogia ii 5,000. Emba merabora yonoo janjogia ii mende megiti. Kianj.

Jiisasnonj apu angonj qaganonj riinj keno.

Maak 6.45-52; Jon 6.15-21

²² Negi tegoro Jiisasnonj iikanondeen gowokouruta jenj kotonj onoma kokaen jero, “Ono mono wangononj uma waladeen apu angonj kotonj leegenj kembu. Niinonj saanonj kambanj biiwianonj ejemba tuunj koi onjoombe kenggigo kamanja.” ²³ Kaen jenj ejemba onoono kenggi baanjanonj uma anjodeen laligonj qama kooliro. Qama koolinj laligoro mare kolooro baanjanonj yanabuju raro. ²⁴ Raro wangogianonj apu angonj biiwianonj koriganonj keno haamononj kenggiti, iikaan baagengja qenj karo sirinonj wanggo kuunj giliro keqelanj kema karo.

* 14:3: Luuk 3.19-20 * 14:4: Lew 18.16; 20.21

²⁵ Kaen ano goman aworango (3-6 kilok) iikanondeen Jiisasnoy apu angon qaganoy riinj riinj gowokouruta yonoonoy karo. ²⁶ Kan apu angon qaganoy riinj riinj karo gowokourutanoy ii iima aaruj toroko moma jenenjia ororo “Kowe Songgorinoy kaja,” jen sombugia moma qama qa gigilaagi.

²⁷ Qama qa gigilaagito, Jiisasnoy iikanondeen qaa jen kokaen injjoro, “Alauruna, mono qaqabunabunagiawo satiinj laligowu. Neeno kajej. Toroko mende mobu.” ²⁸ Kaen injjoro moma Piitonoy meleema kokaen ijoro, “Giinoy Ponga koloojanj een, mono saanon jena niinoy apu qaganoy riinj riinj goonoy kamaaja.”

²⁹ Jiisasnoy ii moma “Saanon kawa,” ijoro. Kaen ijoro Piitonoy wanjo mesaon apu angon qaganoy riinj riinj kanain Jiisaswaanoy keno. ³⁰ Kanain kenoto, haamonoy mamaga qen siri karo iima toroko moma jenenja ororo kanain apu uutanoy kemen kokaen qaro, “Pon, mono ilaan nomba!” ³¹ Qaro Jiisasnoy iikanondeen boria boraama Piitowaa borianoy men kokaen ijoro, “Momalaraiga ii melaada. Mono naambaajon uuwoi anjan?”

³² Kaen ijor ilaan muro wangonoy uri haamonoy goron qero sirinoy non qero. ³³ Non qero eja wangonoy ragiti, iyononoy waeya men mepeseen mun kokaen jegi, “Onjanoy, gi Anutuwa meriaga.” Kianj.

Jiisasnoy Genesaret laligon menjqeeango gawon mero.

Maak 6.53-56

³⁴ Apu angon koton leegen Genesaret gomanoy keuma wanjo mesaon sakasinoy kemegi. ³⁵ Sakasinoy kemegi goman iikawaa ejembaya Jiisas moma koton mugi. Moma koton mun qaa angoy goman kuuya kosianoy ragiti, iikanoy keno bujuya moma ji ejemba kuuya unuama Jiisaswaanoy kagi. ³⁶ Kan nama Jiisaswaa maleku susuyanoy oosiriwom-baajon welema mun laligogi. Oosirigiti, kuuya iyononoy mono qeangodaborogi. Kianj.

15

Ambosakon yononoy qaa kuma soogi.

Maak 7.1-13

¹ Kawaa gematanoy Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) ano Kana qaawaa boi tosianoy Jerusalem sitinoya Jiisaswaanoy kan kokaen qisin mugi, ² “Goo gowokouruganoy mono naambaajon kana uugun ambosakonurunana yonoonoy sili mende otaaju? Yononoy mono borogia songbama hamo mende qen kilen kanain nembanene neju?”

³ Kaen qisin mugi kokaen injjoro, “Onjoangio mono naambaajon ambosakonana yonoonoy sili otaawombaajon kana uugun Anutuwaanoy jojopan qaa qenjeju? ⁴ *Kawaa qaaya mon ii kokaen: Anutunoy kokaen jen koto, ‘Nemun manga mono goda qen oromakeba,’ ano ‘Monjon manja me nemunja qasuaan orombaati, ii mono qegi komuwa.’

⁵ “Kaen jen koto, onjo qaa ii uugun kokaen jenjeju, ‘Monjon mangaajon me nemunjaajon kokaen jewaa: Wosona mojen. Noo nanggonango iwoina bunja qen aonaga, ii mono Anutuwa mamatewo nandumbaaajon gosinj ambeta eja. Monjon kaen jen manja me nemunja goda qen mubaatiwaa so mende kolooja.’

⁶ “Kaen jen siligia walagaajon ama Anutuwa jojopan qaaya itagogi omay koloon jangon qaomakeja. Ii mende sokonja. ⁷ Oo uumeleembaa ejemba selesele, gejatootoo eja Aisaianoy onoo kaniagia tororo waladeen injisaama kokaen jerota eja,

⁸ *Ejemba tuun koi kanon mono je buugianoy awaagadeen goda qen nomakejuto, uugianoy mono telambelaj ama noma monjen koriganoy ang eja.

⁹ “Kaen ero noo waena een toontoon men mepeseen nomakeju. Kana qaa kuma onombonjen kitianoy ejemba yonoo jenkoogia ii gisomaso ama melokanjinkeju.” ¹ Kaen meleema onono.

Eja uuta ii nomaen tilooja?

Maak 7.14-23

¹⁰ Jiisasnoy ejemba tuun mombo onoono kagi kokaen injjoro, “Ono mono qaa koi geja ama moma asariwu. ¹¹ Ejanoy iwoi nero uutanoy kemenkeji, iikanoy mende tiloon munkejato, iyanaa wombotanonga qaa kouma kamaankeji, iikanoy mono tiloon munkeja.”

¹² Kaen injjoro gowokourutanoy kan kokaen qisigi, “Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yononoy qaa ii mogi unuro uugianoy boliji, ii mojan me qaago?” ¹³ Qisigi kokaen meleeno, “Niinoy waro kuuya noo Siwe Manjanon mende komoroti, ii mono titawo qonjomana. ¹⁴ *Kilenj, ii mono onjomesaowu. Yononoy ‘Ejemba jaagoo unuambonja,’

* 15:4: Eks 20.12; 21.17; Dut 5.16; Lew 20.9

* 15:8: Ais 29.13

* 15:14: Luuk 6.39

jenkejuto, iyangiaa jaagianon mono gooja. Jaagoo mononon jaagoo alia mon borianon men wambaati een, iyoronon mono motoon ronon kemen uruwaa.”

¹⁵ Kaen meleeno Piitonon ijoro, “Saregaa iikawaa kania mono jen asarina mobon.”

¹⁶ Kaen ijoro Jiisasnon jero, “Oo alauruna, onjo kaanagadeen torogon momogia awaa mende kolooja me?” ¹⁷ Ejanon iwoi kuuya nero uutanon kemenkeji, ii korojonanon kemen seleengen kamaankeja. Ii moma kotoju me qaago?

¹⁸ *¹⁸ “Ii kamaankejato, qaa uu kotonanonga kouma buutanongga kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja. ¹⁹ Ejemba uu konongianonga iwoi koi kaanja koloon koumakeja: Qaa bologa romongon owen jenar men ejemba unugi komuwutiwaajon momakeju. Olongkalu ama serowilin ambombaajon momakeju. Iwoi yongoro mewombaajon momakeju. Jenonkuukuu qaa qolonmolonggoya jewombaajon momakeju. Gemageqe qaa jen Anutu mepaegowombaajon momakeju. ²⁰ Iwoi kaananon mono ejemba tiloon onjomakejato, borogia mende songbama nembanene nenkejuti, iikanon eja mon mende tiloonkeja.” Kian.

Keinan emba mononon kaparan koma qama kooliro.

Maak 7.24-30

²¹ Jiisasnon Genesaret goman mesaon siti qagara Taia ano Saidon yoroo distrik qata Fonisia iikawaa uutanon keno. ²² Keno Keinan emba, balon iikawaa toya mononon kan Jiisas welema kokaen qama ijoro, “Pon, Deiwidwaa gbili, mono kiankomun nomba! Omenon borana kokojinjin ama muro siimbobolo somata momakeja.”

²³ Qama ijoroto, Jiisasnon qaa mon mende meleeno. Kaen kolooro gowokourutanon kan kokaen kuun mun ijogi, “Emba ii saama qama kananananon kajiwaajon mono ilaan muna kempa.” ²⁴ Kaen ijogi meleeno, “Amananon Israel kanagesowaa lama soosooya iikayadeen hamo qen onjomambaajon ama wasin nonota kaje.” ²⁵ Kaen meleeno emba iikanon kosianon kan simin kuma mun ijoro, “Pon, mono ilaan nomba!”

²⁶ Kaen ijoroto, Jiisasnon kokaen meleema muro, “Qaago, merabora yonoo mirigianonga bered men kasu onjonin mende sokombabo. Juuda nono wabaurunana onjo qagia kasu qamakejon. Niinon waladeen Juuda ejemba ilaan onjombe kantri tosaanja onjonon mono kasu kaanja mamboma laligowu.”

²⁷ Meleema muroto, embanon ijoro, “Pon, ii saanon mojento, kasu meria yononon mono kaanagadeen togiaa nene dunnonga nene reemonja kamaaro nenkeju.” ²⁸ Kaen ijoro Jiisasnon kokaen ijoro, “Oo emba, goo momalaariga ii somata. Kawaajon welema nonjanjwaa honja mono koloowaa.” Kaen ijoro moma boratanon aua iikanondeen qeangoro. Kian.

Jiisasnon ji ejemba seiseiya mero qeangogi.

²⁹ Jiisasnon goman ji mesaon kan Galili apu angombaa goraayanon kouma baajanon uma kamaan raro. ³⁰ Raro ejemba tuunlembeyanon iwaanon kan ejemba koi kaanja unuangi: Lokon ano ejemba jaagia googa, tosaanja kana borogia eraqeerangoya, tosaanja qaamuun ano tosaanja ji mamaga injiro laligogiti, ii unuama Jiisaswaa kana banon onjoongi men qeangon onono.

³¹ Men qeangon onono qaamuun ejemba yononon qaa jegi kana borogia eraqeerangoya yononon qeangon dinggogi lokon yononon kana riin kema kagi jaagia doonggoya yononon jaa uun iigi ejemba tuun yononon ii iima waliingon Israel ananaa Anutunana mepeseegi. Kian.

Jiisasnon eja 4,000 nene unuagi.

Maak 8.1-10

³² Jiisasnon gowokouruta onono iwaanon kagi kokaen injoro, “Niinon ejemba tuunleembe somata koi yonoojon wosona mojen. Yononon noonon kan ween karoon laligon waagi nenegia qaondabororo iijen. Kananon kema laligon batuyanon jaagia giliro tiwitiwilaa mokoloowubotiwaajon ii een wasin onjomambaajon togojen. Kawaajon ii nene unuagimambaajon mojen.”

³³ Kaen injoro gowokourutanon meleema kokaen ijogi, “Balon qararanonkonanokanokan nononon mono daenkayaga nembanene mamaga mokoloon ejemba tuunleembe koi unuagiwonaga?” ³⁴ Ii moma Jiisasnon kokaen qisin onono, “Onoonon bered dawi raja?” Qisin onono “Bered 7 ano sora melaa tosaanja raja,” jen ijogi. ³⁵ Ijogi Jiisasnon ejemba tuunleembe ii namonon kemen rabutiwaajon jen koton onono kemen raji.

³⁶ Kemen raji bered 7 ano sora ii men Anutu qama koolin dangisen jen moton gowokouruta onono yononon ii ejemba tuun so toto qen onongi. ³⁷ Toto qen onongi nen

* 15:18: Mat 12.34

nenj timbiringogi. Nenj timbiringonj nene kitia mesaagi kemeroti, ii konde 7 kanonj menj kululuugi saa qero. ³⁸ Eja nene negiti, yonoo janngogia ii 4,000. Emba merabora yonoo janngogia ii mende megii. ³⁹ Jiisasnonj ejemba tuunjelemba onjoono kenji iyanja wanngononj uma Magadan gomanonj keno. Kianj.

16

Boi tosonianonj angoletto iibombaajonj kaparanj kongi.

Maak 8.11-13; Luuk 12.54-56

¹ *Farisii (Kana qaawaa kaparanjkonjon) ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjkonjon) tosonianonj Jiisaswaanonj kanj qaawaa timbinonj horowaatiwaajonj angobato menj munj kokaenj qisigi, “Mono jena Siwenongga angoletto monj asugiro iibonja.” ² Kaenj qisigi kokaenj meleeno, “Onjo weenj kememambaajonj ano iikanonj kokaenj jenkeju, ‘Sombinonj ososaajiwaajonj woranj weenj awaa koloowaa.’

³ “Kaanagadeenj umugawodeenj kokaenj jenkeju, ‘Sombinonj ososaaro koosunonj totowi-jiwaajonj mono konj musu giliwaa.’ Kaenj kaenj jenj sombimbaa tania iima konj weembaa kania saanonj gosinjeju, kambanj laligojorji, iikawaa aiweseya gosiwombaajonj mende moju. Ii mende sokonja. ⁴ *Ejemba tuunj bologa namononj laligonj olonjkalu amakejuti, iyonononj Anutuwaaiweseya asugiwaatiwaajonj kaparanj komakejuto, Anutunonj gejatootoo eja Joonawaa aiweseya onondabororo aiwese tosia mende toroqenj qendeema onjombaa.” Kaenj meleema onjomesaonj mongenj keno. Kianj.

Farisii ano Sadusii yonononj wasokondunj kaanja koloouju.

Maak 8.14-21

⁵ Jiisasnonj gowokouruta yonowo apu angonj kotonj leegenj keuma samonj mewombaajonj duduugiti, ii iigi. ⁶ *Ii iigi Jiisasnonj kokaenj injoro, “Onjo Farisii ano Sadusii paati woi yonoo wasokondungia ano riki sombangia iikawaaajonj mono galengia menj laligowu. Ii awaagadeenj mende gosinj gema qegi yonononj mono yiist kaanja somariinj menj bolinj onjombuya.”

⁷ Injoro qaa gemata ii mende moma asarinj batugianonj kokaenj aminj mogi, “Nono bered mende menj kajonj. Kawaaajonj jeja me nomaen?” ⁸ Ii aminj mogi gejianonj kemero kokaenj injoro, “Oo onjo momalaarigia melaada, naambaajonj ‘Bered mende mejonj,’ jenj onjoangia aminj moju?” ⁹ *Noo kaniaana ii naambaajonj mende moma kotoju? Niinonj bered 5 ii 5,000 yonoojonj motowe iikawaa kitia menj kululuugi konde dawinonj kemenj saa qero? Ii duduuju me qaago?

¹⁰ * “Kaanagadeenj bered 7 ii 4,000 yonoojonj motowe iikawaa kitia menj kululuugi konde dawinonj kemenj saa qero? Ii duduuju me qaago? ¹¹ Nii beredwaajonj qaa mende jejenj, ii nomaenj ama mende moma kotoju? Niinonj beredwaajonj qaagoto, Farisii ano Sadusii paati yonoo wasokondungia ano riki sombangia gosinj gema qewutiwaajonj jejenj.” ¹² Kaenj injoro iikanondeenj qaayaa kania kokaenj moma asarigi, “Ahaa! Flaua menj somasomarii yiistwaa galenj menj aowombaajonj mende jejato, Farisii paati ano Sadusii paati yonoononj qaa melokanjinj gema qewombaajonj jeja.” Kianj.

Piitononj Jiisaswaa kania jokolooro.

Maak 8.27-30; Luuk 9.18-21

¹³ Jiisasnonj Sisaria Filipai taombaa kosianonj kema kanonj gowokouruta kokaenj qisinj onono, “Ejembanonj Siwe gomambaa Eja honja noojonj nomaenj jenkeju? Nii moroga koloojonj?” ¹⁴ *Qisinj onono meleema kokaenj ijogi, “Tosianonj ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojonj,’ jenkeju, tosonianonj ‘Gii Elaija koloojonj,’ jenkeju ano tosonianonj toroqenj kokaenj jenkeju, ‘Gii Jeremaia me gejatootoo eja walaga yonoonongga monj koloojonj.’”

¹⁵ Kaenj ijogi kokaenj qisinj onono, “Ano onjoangio noojonj nomaenj jenkeju? Nii moroga koloojonj?” ¹⁶ *Qisinj onono Saimon Piitononj meleema ijoro, “Gii Hamoqege Toya Kraist ano laaligo Toya Anutuwaai Meria koloojonj.”

¹⁷ Kaenj ijoro Jiisasnonj meleema kokaenj ijoro, “Oo Saimon Joonawaa meria, balonj eja sa busuyawo monjonj qaagoto, noo Amana Siwe gomanonj laligoji, iinonj mono qaa ii gii gisaano. Kawaaajonj giinonj mono simbawonjowo koloojonj. ¹⁸ Niinonj kokaenj gijowe moba: Gii Piito (ananaa qaanonj karanjanj) koloona niinonj karanjanj iikawaa qaganonj uumeleenj kanagesonaa tandoya ambe nanjonj onjona uugia meagonj kotiinj nambu. Giinonj ii galenj koma onjona koomu Toyanonj ii senjonj gomambaa kiropo

* 16:1: Mat 12:38; Luuk 11:16

* 16:4: Mat 12:39; Luuk 11:29

* 16:6: Luuk 12:1

* 16:9: Mat 14:17-21

* 16:10: Mat 15:34-38

* 16:14: Mat 14:1-2; Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8

* 16:16: Jon 6.68-69

naguyanor horon onjomambaajon amamaawaa. Omejiilan tosaana yonoo ku-usungianor kaanagadeen ii kondeema haamo ama onjombombaaajon amamaawuya.

¹⁹ **“Niinon Siwe bentotonjaa kii meria woi gomaña. Gii namonon singisonjo somongona iikanon mono Siwe gomanon kaanagadeen soomongoya ewaa. Gii namonon singisonjo mesaon isana iikanon mono Siwe gomanon kaanagadeen iisana ewaa.”*
²⁰ Kaen jen Hamoqege Toya Kraist kolooroti, ii asuganon jegi monjon mobubotiwaajon gowokouruta yonjojon songo kotakota ama onono. Kianj.

Jiisasnon komumambaa qaaya jero.

Maak 8.31–9.1; Luuk 9.22-27

²¹ Kamban kanon Jiisasnon kanain gowokouruta ii qaa kokaen injisaama jero, “Niinon Jerusalem kerna siimbobolo mamaga momaña. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawon galeñ ano Kana qaawaa boi yononon nugi komumana. Komuwe ween karon kolooro koomunonga waamana.”

²² Jiisasnon kaen jero Piitonon horon mun goraayanon kema kanain qotogon kokaen jen muro, “Oo Pon, ii kamban monjon koloon gombabotiwaajon Anutunon mono sopa somongon gomba.” ²³ Qotogon muro eleema Piito kokaen jen muro, “Gii qaa romongojan, ii Anutuwaanon qaaga qaagoto, balon ejemba ano Satan siinggiaga. Gii noo kana utumambaajon mona uunanon bolija. Kawaajon Satan, gii mono keteda koi noo jaasewanonnga togowa!” Kianj.

Kraist otaawombaa sewanja

²⁴ *Kamban kanon Jiisasnon gowokouruta qaa kokaen injijoro, “Monjon noo gemananon kamambaajon moji, iinon mono iyanjaa uuselias siin kombomban bologa gema qero ‘Bunja gbilia men kaja,’ jen sisia megii siimbobolo ii bosimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosingon nii notaan kawa. ²⁵ *Monjon laaligoya iyanjaajon anjalñ anjon koma anaa jaajaa laligogi, iinon mono laaligoya hona somongoro soowaa. Soowaato, monjon balombaa laaligoya noojon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokoloon kotiin laligowaa.

²⁶ “Monjon gomaña gomaña yonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaya kendabororo uuta laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro unayanon tiwilaaro mende sokombaa. Esuhinaya iikanon mono uukoisoro mende ama mubaa. Qaago totoon! Kuuya anana mono wajnana somongon aowombaajon amamaawonja.

²⁷ **“Siwe gomambaa Eja honanon kanagen Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi Manaa asamararanja iima aaruwuya. Kamban iikanon motomotoon ananaa nanamemena gosin irona me tawaya iikawaa so nonombaa. ²⁸ Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Koi nanjuti, onoo batugianonnga tosanon Siwe gomambaa Eja honanon kin pon koloon asugiwaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon koomuwaa siimboboloya mende mogi asugiro ii iibuya.”* Kianj.

17

Jiisaswaa selianon letono.

Maak 9.2-13; Luuk 9.28-36

¹ *Ween 6 tegoro Jiisasnon Piito, Jeims ano Jeimswaa koga Jon unuama iyangia siri baanja koriga monjon uma gbamenanon laligogi. ² Laligogi jaasewangianon nano Jiisaswaa sele taniaon letoma qaita mon kolooro. Jaasewanon ween jaaya kaanja asariro malekuyanon tualalakota koloon asasagawo kolooro.

³ Kaen kolooro iigi Mooses ano Elaija yoronon asugin onoma Jiisaswo qaa qaa amigi. ⁴ Amigi Piitonon kanain qaa jen Jiisas kokaen ijoro, “Pon, nononon kokanon uukorisoro monjon. Kawaajon siinganon mojanj een, niinon saanon kuun karon memana. Goojon mon, Mooseswaaajon mon ano Elaijawaajon mon.”

⁵ *Kaen ijon nano kokolo tualalakota asamararanjowo monjon kamaan aonanon esuun onono iikawaa uutanonja qa aro mon kokaen kamaaro mogi, “Eja koi ii neenaa wombo meranaga. Noo uusiinja somatanon mono iwaanon eja. Mono iwaa qaaya moma laligowu.” ⁶ Gowoko yononon qaa ii moma jenengia ororo usugon namonon kamaan keegia mamaga mogi.

* 16:19: Mat 18.18; Jon 20.23 * 16:24: Mat 10.38; Luuk 14.27 * 16:25: Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25
 * 16:27: Mat 25.31; Ond 62.12; Room 2.6 * 17:1: 2 Piito 1.17-18 * 17:5: Jen 22.2; Dut 18.15; Ond 2.7; Ais 42.1;
 Mat 3.17; 12.18; Maak 1.11; Luuk 3.22

⁷ Kaen mogi Jiisasnon yonoonon kan selegia oosirin kokaen injoro, “Mono waabu. Keegia mende mobu.” ⁸ Qaa ii moma uun waama woi ii mende iriigito, Jiisasnondeen nano iigi. Kian.

Jon Oomulu eja ii Elaijawaa kitiaga koloaja.

⁹ Baananonga roganon kamaan Jiisasnon kokaen jen koton onono, “Ono iwoi iijuti, iikawaa bujuya ii ejemba mon mende injowu. Siwe gomambaa Eja honan koomunonga waaro iikawaa gematanon ii saanon jen asarin laligowu.”

¹⁰ *Kaen jen koton onono gowokouruta karon yononon Jiisas kokaen qisin mugi, “Kana qaawaa boi yononon qaa kokaen ii naambaajon jenkeju, ‘Eja Elaijanon mono waladeen Siwenonga kamaaro Hamoqege Toyanon iikawaa gematanon asugiawaa?’”

¹¹ Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Elaijanon waladeen kamaan asugin laaligo kuuya meagowaa. Qaa ii honagato, ¹² *niinon kokaen injomana: Elaijanon kamaan asugiroto, ii iima kania mende moma kotogito, ejembanon ii angiaa siingia otaan lan ama mugi. Kaanideen Siwe gomambaa Eja hona kaanagadeen lan ama mugi Juuda jotamemeya sisiwerowerogiawo yonoo borogianon kemen siimbobolo mobaa.” ¹³ Elaijawaajon kaen jen hona Jon Oomulu ejawaajon qaa injoroti, gowoko yononon ii kaen moma asarigi. Kian.

Jiisasnon ome otaaro meranon qeangoro.

Maak 9.14-29; Luuk 9.37-43

¹⁴ Jiisas ano gowoko karon yononon baananonga kamaan ejemba tuun yonoonon kagi eja monon Jiisaswaa kosianon kan simin kuma mun kokaen ijoro, ¹⁵ “Pon, giinon mono merana kiankomun muba. Ji kiro tama kamaan qero semben aon siimbobolo mamaga momakeja. Kamban mamaga tama gerenon me apunon kemenkeja. ¹⁶ Niinon ii wama gowokouruga yonoonon kajento, yononon ii men qeangon mubomabaajon amamaajuya.”

¹⁷ Kaen ijoro meleema mun jero, “Yei! Balombaa ejemba yangisen ano irinqiringiawo, mono kamban dawi onjowo laligon qato unuwe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemana? Ii mono wama noonon koi kawu.” ¹⁸ Wama kagi Jiisasnon ome ii jen muro mesaon keno meranon kamban iikanondeen qeangoro.

¹⁹ Qeangoro gowokourutanon ii iima angiodeen Jiisaswaanon kan rama kokaen qisin mugi, “Nononon mono naambaajon ii nononanodeen otaawomabaajon amamaajon?”

²⁰ *Qisin mugi kokaen injoro, “Momalaarigianon melaada koloojiwaajon ii otaawomabaajon amamaaju. Niinon qaa hona mon kokaen injowu mobu: Momalaarigaa hona ii nejon kotaa so enagati een, ononon saanon baana kokawaa Toyaaajon kokaen jen kotowuyaga, ‘Gii mono baana ii metogon waama kema leegen endu amba.’ Kaen jen moma laarigi iikawaa so kolooro endu kembaa. Anutu moma laarigi inaan onono iwoi mombaajon mende osiwuyaga.” ²¹ (Ome tania kaana ii mono qama koolin nene sinji laligon otaawonja. Iwoi morota mon anin mende kouma kembaa. Kian.)

Jiisasnon koomuyaa Buja jero indin woi kolooro.

Maak 9.30-32; Luuk 9.43b-45

²² Jiisasnon gowokouruta yonowo motoon Galili prowins uutanon liligon kananon kengi Jiisasnon qaa kota kokaen injoro, “Anutunon Siwe gomambaa Eja hona ii balon ejemba yonoo borogianon ama muro kemebaa. ²³ Kemero ii qegi komuwaa. Komuro ween karon kolooro mono koomunonga waabaa.” Gowokourutanon ii moma uugianon bimooro wosobiri mogi. Kian.

Jiisasnon jiwowon jigowaa takisya ano.

²⁴ *Jiisasnon gowokouruta yonowo Kaperneam taanon koug jiwowon jigowaa takis meme eja yononon Piitowaanon kan kokaen qisin mugi, “Onoo boigianon jiwowon jigowaa takisya ambaa me qaago?”

²⁵ Qisin mugi “Oon!” jero. Kawaa gematanon Piitonon miri uutanon uro Jiisasnon qaa mutuya kokaen qisin muro, “Saimon, gii nomaen romongojan? Daen yononon konkorowaa takis ano takis tosaana (custom, revenue) ii balombaa kin eja pon yonoojon amakeju? Kantri toya anana me wabaya yononon ii angi men kululuunkeju?”

²⁶ Kaen qisin muro meleema “Wabaya yononon,” jero. Kaen jero Jiisasnon kokaen ijoro, “Kaen amakejutiwaajon kantri toya anana ii ambombaa so mende koloojon. ²⁷ Kaen koloojonto, takis mende anin eja iyonoo uugianon boliwabotiwaajon mono kema kasa uupanga apu angonon giliwa. Gilin sora mutuya horon mewaati, mono iikawaa qaa oota

mesagon monen kota iikanon mokoloowaga. Monen kota ii eja woi anaraa takisnaraa so. Mono ii men onoma iikanon noojon ano geenjaajon takis amba.” Kianj.

18

Gowoko batugianon moronon uuta koloaja?

Maak 9.33-37; Luuk 9.46-48

¹ *Kamban kanon gowoko yononon Jiisaswaanon kan kokaen ijogi, “Siwewaa bentoton uutanon moronon uuta koloaja?” ² Kaen ijogi merabora melaa mon qar karo batugianon ano nano. ³ *Nano kokaen jero, “Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Uugia mende meleema merabora kaanja mende koloowuti een, onjo mono kamban monjon Siwewaa bentotonon mende keubuya.

⁴ “Kawaajon monjon iyanja men kamaan aon merabora kokaanja koloowaati, iinon mono Siwewaa bentoton uutanon uuta koloaja. ⁵ Monjon merabora koi kaanja mon noo qananon koma horon kalan kombaati, iinon mono nii koma horon nombaa.” Kianj.

Singisongowaa kongoro mono qotogowu.

Maak 9.42-48; Luuk 17.1-2

⁶ Jiisasnon toroqen kokaen jero, “Merabora koi kaanja moma laarin nonjuti, monjon iyonoononga mon kongoro ama muro singisongo ambaati, eja iikanon mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunon lombo iikawaa irona nomaen muro soyanon koloona? Kemun kowonjin aroyanon somonjon kowe biiwianon giligi kemenagati, iikanon mono afaanjota koloona.

⁷ “Singisongowaa siipatitanon mono afaanagadeen koloonkeja. Kawaajon balon ejemba onjojon ‘Yei!’ wasobiri mojen. Monjon siipatiti angon komambaajon amamaankejato, mon moronon tosaanja kongoro ama onono singisongo ambuti, iwaajon mono ‘Yei!’ qama wanjinjon saajer. Siimbobolo uutanon mono iwaa qaganon ubaa.

⁸ *Boroganon me kanaganon singisongo ambaatiwaa kongoro ama gombaati een, ii mono koton giliwa. Koton gilingo borodomon me kanadomon laligon laaligo kombombanja mokoloon oompeleen mokoloowagato, kana boroga woiwo laligona kanagen gere sianon giligi kemebabo. Sia gereya ii tetegoya qaa jewaa.

⁹ *Kaanjadeen jaaganon singisongo ambaatiwaa kongoro ama gombaati een, ii mono qonjoma giliwa. Qonjoma gilingo jaakoga motoongowo laligon laaligo kombombananon keuma oompeleen mokoloowagato, jaaga woiwo laligona gere siawaa gerenon giligi kemebabo. Kianj.

Lamanon soorotiwaasareqaa

Luuk 15.3-7

¹⁰ “Ejemba melaa koi yonoononga mon men kamaan mububotiwaajon mono galengia mewu. Niinon qaa kokaen injijowe mobu: Yonoo kokojiji gajobaurugianon Siwe goman iikanon noo Siwe Amanaa kosianon laligon jaasewanja suulan iimakeju. Kawaajon jejewili mono mende ama onombu. ¹¹ (Siwe gomambaa Eja honjanon mono ejemba soogiti, ii men letoma onono oyanboyar koloowutiwaajon kamaaro.)

¹² “Onjo qaa koi kawaajon nomaen romonggoju? Eja mombaa lamauruta 100 laligogi yonoononga monjon soon jinjaun keno toyanon nomaen ambaa? Iinon mono 99 ii baajanon onomesaon kema motoonggo jinjaun kenoti, iikawaajon monggama kembaa. ¹³ Monggama kema laligon mokoloowaati een, niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Iinon 99 jinjaun mende kenngiti, iyonoojonja kamban iikanon mamaga mende aisoowaato, motoonggo iikawaajon honombononga mende aisoon laligowaa. ¹⁴ Iikawaa so onoo Mangia Siwe gomanon laligoji, iinon mono ejemba melaa koi yonoononga monjon soon gere sianon mende kemebaatiwaajon momakeja.” Kianj.

Alaganon singisongo ama gono kokaen amba:

¹⁵ *Uumeleen alaganon singisongo ama gombaati een, gii mono iwaanon kema jaasewan qen mun kana songiroti, ii qendeema muba. Kaen ana qaaga moma baatanon kombaati een, giinon mono alaga haamo ama muna mombo uumotoonggo ama laligowao.

¹⁶ *Kaen ana qaaga moma iikawaa baatanon mende kombaati een, giinon mono toroqen ala motoonggo me woi uruama iwaanon kembu. Bupa Terewaa qaa kokawaa so mono kaen amba, ‘Qaa kuuya ii ejemba woi karonon nanjon jegi kotiiwaa.’

* 18:1: Luuk 22.24 * 18:3: Maak 10.15; Luuk 18.17 * 18:8: Mat 5.30 * 18:9: Mat 5.29 * 18:15: Luuk 17.3 * 18:16: Dut 19.15

¹⁷ “Kaen anggi qaagia moma iikawaa baatanon mende kambaati een, giinonj mono uumeleen kanagesowaa jotamemeya ii injiona iwo aminj mobu. Aminj mobuto, iyonjoo qaa baatanon kaanagadeen mende kambaati een, ii mono asuganon jegi jawo kolooro uumeleembaa gadokopa kaanja ama munj laligowa. Takis tiliqiligiawo megii sisigia menjekuti, iikawaa tani kaanja ii mono mesaona seleenjenj laligowaa.

Singisongowaa soomongoya ano iisanja

¹⁸ * “Niinonj qaa honja toonj monj kokaen injijowe mobu: Onjononj singisongonj namononj somongowuti, ii kuuya mono Siwe gomanonj kaanagadeenj soomongoya ewaa ano singisongonj balononj mesaonj isambuti, ii kuuya mono Anutunonj mesaoro Siwe gomanonj kaanagadeenj ewaa.

¹⁹ “Toroqen qaa kokaen injijowe mobu: Namononj onjoononga woianonj qaa ii me ii kawaajonj uumotoonj ama qama kooliwaotiwaaw qaa somongowaoti, noo Manja Siwe gomanonj laligoji, iinonj mono ii orono bunja qen aowaota. ²⁰ Ii kokaembaajonj: Ejemba woi me karononj noo qananonj iikanonj me kanonj ajoroowuti, niinonj mono iikanonj yonjoo batugianonj laligomanja.” Kianj.

Welenqe qe kiankomuya qaa iwaa sareqaa

²¹ * Kamban kanonj Piitononj Jiisaswaanonj kanj qaa kokaen ijoro, “Ponj, alananonj singisongonj ama nomakeji, niinonj ii indij dawiwaaw so mesaowe sokombaa? Indija 7 ii mamaga. Iikawaa so mesaowe sokombaa me qaago?” ²² Jiisasnonj ii moma kokaen melema muro, “Indija 7 qaagoto, 70 taims 7 ii* mesaona sokombaa. Niinonj kaen gijojen. ²³ Iikawaa kania ii kokaen jenj asarimanja. Siwewaa bentotoja ii kinj eja pombaa so ambe kokaen kolooja: Kipnonj welenqe qeuruta onjoono monenggia galen kongiti, iikawaa arenj papiaya qendeenji mindingowaatiwaajonj kaparanj kono.

²⁴ “Kaen kanj monenja iikawaa sunduya gosin mindingogi kanonj eja monj wama kagi iwaa jaanonj nano. Tosaya ii 10 milyon Kina iwaanonj ero. ²⁵ Ii eroto, tosaya ii kumambaajonj monenja mende sokono amamaarotiwaajonj ama somatayanonj nama kokaen jenj kotooro, ‘Eshinaya eji, ii kuuya mono sewanja mewutiwaajonj ambu. Ii ano embameraanja ii kaanagadeenj mono sewangia mewutiwaajonj anggi monenj karo iikanonj tosaya ii kumbu.

²⁶ “Kaen jenj kotooro welenqe qeyanonj batanonj kamaanj siminj kuma usugonj kokaen welema muro, ‘Gii mono uugere mende ama mokosingonj mamboma nona goononj tosaga kuuya ii saanonj kuma gomanja.’ ²⁷ Kaen welema muro somatayanonj welenqe qeyaaajonj wosomomo ama tosaya ii kotonj mesaonj isano kamaaro. ²⁸ Kamaaroto, seleenjenj kema kanonj welenqe qe alia monj mokoloonj iiro. Iwaa tosaya ii ween 100: waa tawaya (Kina 2,000) kawaa so iwaanonj ero. Ii iima aroya kotakota menj mosoma kokaen ijoro, ‘Noononj tosa goononj eji, ii mono kuma nombaga me?’

²⁹ “Kaen ijoro welenqe qe alianonj batanonj kamaanj siminj kuma usugonj kokaen welema muro, ‘Gii mono uugere mende ama mokosingonj mamboma nona goononj tosaga ii saanonj kuma gomanja.’

³⁰ “Kaen iijoroto, iinonj ii togonj kema jenteego eja majistreit ijoro menj somongonj kapuare mirinonj oonggi raro tosaya kundaborogi kamaawaa. ³¹ Iwoi ii kolooro welenqe qe alaurutanonj tani ii iima uugia kobooro wosobiri moma kema iikawaa sunduya kuuya ii somatagia ijogi moro.

³² “Ii moma somatagianonj welenqe qe mutuya ii qaro jaayanonj karo kokaen ijoro, ‘Gii gawonj meme eja bologa! Gii tosaga kotonj mesaomambaajonj qisin nona niinonj ii kuuya mesaonj gonjenj. ³³ Niinonj giima koboosonj kiankomunj gombe giinonj kaanagadeenj iikawaa so welenqe qe alaga kiankomunj muna sokonaga.’

³⁴ “Somatayanonj kaen ijoro irinja soono welenqe qe iikawaa qaaya jenj tegon kasa miriwaaw galen yonjoo borononj ama muro siimbobolo mamaga moma rabaa. Iikanonj rama tosaya kinj pombaanonj eroti, ii kuuya kundabororo kamaawaa. ³⁵ Sareqaa kokawaa honja ii kokaen: Onjo motomotoonj alagaa singisongoya uugianonj mende mesaowuti een, noo Siwe Manjanonj mono kaanagadeenj qaa iikawaa so ama onjombaa.” Kianj.

19

*Loemba mesaonj aowawaa qaaya
Maak 10.1-12*

* 18:18: Mat 16:19; Jon 20:23

* 18:21: Luuk 17:3-4

* 18:22: 70 taims 7 = 490. Kawaa so alagaa singisongoya

ii mono suulanj mesaowa.

¹ Jiisasnoŋ qaa ii jedaboronŋo Galili prowins mesaon Jordan apu koton leegen kema metetereen kamaan mombo apu ii koton Judia prowinsnoŋ karo. ² Karo ejemba tuunjelembenon otaan kagi iikanon men qeangon onono.

³ Men qeangon onono Farisii (Kana qaawaa kaparanŋonŋon) tosianon iwaanon kan qaawaa timbinon horowaatiwaa angobato men mun kokaen qisin mug, “Ejanon kania ii me woiwaaŋon embia mesaowaati, ii Kana qaa uguuwa me qaago?”

⁴ *Qisin mugi meleema kokaen injjoro, “Mokomokoloo Toyanon mono kanakanaiyanonja ii ‘Eja ano emba laligowutiwaajon mokoloon onono.’ Buŋa qaa ii weengogi me qaago?” ⁵ *Mokoloon kokaen jero, ‘Kawaajon ejanon mono nemunmanja oromesaon embiaanon kema qokotaaro yoronon sele motoonŋo koloon laligowao.’ Qaa ii weengogi me qaago? ⁶ Kaen ama toroŋen woi mende koloojaoto, sele motoonŋo koloon laligowao. Anutunon eja ano emba mindirin oronoti, ejemba moŋnon mono ii mende mendeema oromba.”

⁷ *Kaen injjoro kokaen ijogi, “Ejanon mesaon aoa papia oon embia saanon mesaowaa. Moosesnoŋ mono naambaajon qaa kaen jen koton nononota eja?” ⁸ Kaen ijogi kokaen jen onono, “Moosesnoŋ mono uugia kotiga koloorotiwaajon ama embia mesaowaatiwaa qaa kaen jen kotoŋoto, kanakanaiyanon kaen mende ero. ⁹ *Niinon kokaen injjowe mobu: Embianon olonkalu mende ano kilen otaan emba moŋ mewaati, iinon mono serowilin ambaa. Moŋnon emba mesamesaoya mewaati, iinon mono serowilin ambaa.”

¹⁰ Jiisasnoŋ kaen injjoro gowoko yononon ijogi, “Loemba batugaranon mesaon aoaowaa sonŋo kaen eji een, mono loemba mende koloonin sokombaa.”

¹¹ Kaen jegito, Jiisasnoŋ kokaen meleeno, “Iikawaa qaaya kuma ononjen, ejemba kuuyanon ii iyanŋiaajon angon koma iikawaa so saanon mende ambuto, Anutunon qaa ii ejemba tosaana yonooŋon ononoti, iyononondeen mono iikawaa so ambu. ¹² Kawaa kania ii kokaen: Tosianon nemun goroŋ uutanon koloon iikanonja kanain loemba koloowombaaŋon mende moju. Tosianon ejembanon selegia koton* kondoon ononŋi loemba koloowombaa so mende kolooju. Tosianon Siwe bentotonjaajon ama loemba mende koloowombaa qaaya jen somonŋon qaagia ii otaankeju. Moŋnon qaa ii me ii moma angon koma otaamambaa so kolooji, iinon mono iikawaa so amba.” Kianj.

Jiisasnoŋ merabara kotuegon onono.

Maak 10.13-16; Luuk 18.15-17

¹³ Kamban kanon tosianon merabara busubuusu unuama Jiisasnoŋ boria wanggianon ama qama kooliwaatiwaajon iwaanon kagito, gowoko yononon ejemba ii jen gewagon ononŋi. ¹⁴ Kaen angii Jiisasnoŋ kokaen jero, “Merabara melaa ii saanon onomesaogi noonon kawu. Siwewaa Toyanon ejemba kaanja ii bentotonja buŋa qen onombaa. Kawaajon ii mende somonŋon onombu.” ¹⁵ Kaen jen boria wanggianon ama onomesaon moŋnen keno. Kianj.

Jiisasnoŋ eja qabunayawo mombaa qambanmamban qaa jero.

Maak 10.17-31; Luuk 18.18-30

¹⁶ Kamban moŋnon eja moŋnon Jiisaswaanon kan kokaen qisin muro, “Boi, niinon nanamemen awaa nomaen ama laaligo kombombanja buŋa qen aowenaga?” ¹⁷ Qisin muro kokaen ijoro, “Nanamemen awaa nomaen, naambaajon iikaen qisin nonjan? Motoonŋoyanon mono awaa kolooja. Laaligo kombombananon keumambaajon mobaati een, gii mono jojopan qaa ten koma laligowa.”

¹⁸ *Kaen ijoro moma kokaen jero, “Naa jojopan qaawaajon jejan?” Jero Jiisasnoŋ ii moma ijoro, “Mono koi: ‘Moŋ mende qena komuwa. Serowilin mono mende amba. Iwoi moŋ mono yonŋoro mende mewa. Jenonkuukuu mono mende ama muba. ¹⁹ *Nemunmanja mono goda qen oromakeba,’ ano ‘Geenŋa jopagon aonkejan, iikawaa so mono ejemba kuuya jopagon onomakeba.’”

²⁰ Kaen ijoro eja gbaworonon kokaen jero, “Ii kuuya mono ten koma laligon waabe. Naambaajon mombo amamaajen?” ²¹ Kaen jero Jiisasnoŋ ijoro, “Gii akadamuwo laligomambaajon mobagati een, mono kema esuhinaga sewanja mewutiwaajon ana monen karo ejemba wanaya onomba. Kaen ana esuhinaga somata (maa suan, milyon Kina kaanja) ii Siwe gomanon en gombaa. Kaen ama nii notaan kawa.”

²² Kaen jeroto, gbaworonon qaa ii moma esuhinaya mamaga erotiwaajon ama wosobiri moma jaaya bosoleero een mesaon keno. ²³ Mesaon keno Jiisasnoŋ gowokouruta kokaen

* 19:4: Jen 1.27; 5.2 * 19:5: Jen 2.24 * 19:7: Dut 24.1-4; Mat 5.31 * 19:9: Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11 * 19:12: Eja tunja konkombaaŋon jeja. * 19:18: Eks 20.13-16; Dut 5.17-20 * 19:19: Eks 20.12; Dut 5.16; Lew 19.18

injoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: ‘Yei!’ Ejemba qabunagiawo yononon mono Siwewaa bentotonon keubombaajon bimoon kupukapa ambuya.”²⁴ Ii kokaen jer asarimaña: oro somata kamel ii sosoro ootanon saanon mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yononon Anutuwa bentoton uutanon keubombaajon bimoon osiwuya.”

²⁵ Kaen injoro gowoko yononon aarun tililingon kokaen jegi, “Oopopoñ! Ejemba moronon mono Siwewaa buna koloonaga?”²⁶ Kaen jegi Jiisasnon uun injiima kokaen jero, “Ejembanon ii angobato men amamaan osinkejuto, Anutunon mono iwoi kuuya saanon amakeja. Iinon iwoi mon ama memambaajon mende amamaan osinkeja.” Kian.

Jiisaswaa gawon memewaa tawaya

²⁷ Piitonon qaa ii moma meleema kokaen ijoro, “Moba, nononon mono iwoinana kuuya mesaon gii gotaan kanin. Iikawaa tawaya mono naa iwoiga mewon?”²⁸ *Kaen ijoro Jiisasnon kokaen injoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Iwoi kuuya gbilia kolooro Siwe gomambaa Eja honanon jinjaron dunanon raro asamararananon asariwaati, kamban qaita mon iikanon nii notaan kagiti, ononon mono kaanagadeen jinjaron dun 12 kanon rama Israel tuun 12 yonoo qaagia gosin jer tegowuya.

²⁹ “Monjon noo qanaajon ama iwoi mon mesaoroti, ii jigo miria, daremunja, naambeeta, nemunmanja, meraboraanja me gawon molaleña ii onomesaoro Anutunon mono iikawaa irona uugun meleema muro seiwaa. Kaen seiwo laaligo kombombanja tetegoya qaa buna qer aowaa.”³⁰ *Kaen kolooawaato, mutuya onoononga mamaganon daaburuya koloogi daaburuya yonoononga mamaganon mutuya koloowuya.” Kian.

20

Wain gawon meme ejemba yonoo sareqaa

¹ Jiisasnon jero, “Siwewaa bentotona ii kokaen: Balon toya monjon umugawodeen waama seleengen kema eja tosaanja injiima wain gawonanon monen gawon mewutiwaajon qisin onono.”² Qisin onono ‘Saanon,’ jegi ween motoongowaa tawaya (Kina 20) onombaatiwaajon uumotoon argi wasin onono wain gawonanon kengi.

³ “Kengji 9 kilok kawaa so kolooro mombo torogon kema eja tosaanja maaket somberjanon eer nanji injiiri.”⁴ Injiima kokaen injoro, “Ono mono kaanagadeen noo wain gawonanon kema gawon megi tawagia soyanondeen onomanja.”

⁵ “Kaen injoro wain gawonon kengi. Kengi 12 kilok kolooro mombo keno ano mare 3 kilok kawaa so dunanon mombo seleengen kema kaanagadeen ano.”⁶ Kaen koloon mare 5 kilok kawaa so seleengen keno eja tosaanja dunanon mombo eer lan nanji injiiri. Injiima kokaen qisin onono, “Ono mono naambaajon ween koriga koi eer laligoju?”

⁷ “Kaen qisin onono kokaen meleengi, ‘Monjon monen gawon mewombaajon mende qisin nononja. Kawaajon eer koi nanjon.’ Meleengi kokaen injoro, ‘Ono mono kaanagadeen noo wain gawonanon kema gawon mewu.’”⁸ *Gawon megi mare kolooro wain gawon toyanon gawon galeña horon kokaen ijoro, “Gii mono gawon meme eja onooma tawagia onomba. Tetegoya mare kolooro kajuyati, iyonoononga kanain tawagia onoma kena gomaambadeen kajuyati, iyonoonon tegowa.”

⁹ “Kaen injoro mare 5 kilok gawonon kagiti, iyononon kougi ween motoongowaa tawaya (Kina 20) ii motomotoon onono.”¹⁰ Wala gawonon kagiti, iyononon kouma tawagia uugun mewutiwaajon romongogito, ii motomotoon kaanagadeen ween motoongowaa tawaya onono.”¹¹ Tawa motoongo iikayadeen men kanain balon toyaajon uugianon njindin-jundurujen jen mun kokaen jegi,¹² “Nono ween geriawonon nogo arin gawombaa lombota bosinjonato, eja ii dologo kan gawon mewutiwaajon qisin ononjanja. Yononon aua motoongowaa so gawon mejuyato, giinon kilen yonoojon moma onona nonowo ororon kolooju. Ii mende sokonja.”

¹³ “Kaen jegito, yonoononga mombaajon kokaen meleema jero, ‘Alana, nii giwo qaa jer ween motoongowaa tawa (Kina 20) gomambaajon uumotoon anjota. Kawaa so tawa iikayadeen gombe sokonja. Mono ii romongowa.”¹⁴ Uuga iikawaajon boliwaati eer, mono geenjaa tawaga men kamba. Eja dologo gawon mewutiwaajon qisin ononjenji, iyonoojon kaanagadeen tawa gonjenji, mono iikayadeen onomambaajon mojen.

¹⁵ “Neenaa monenjon neenaa aijnaa so ambe sokonja me qaago? Niinon loloogendeen ononjenjiwaajon uuganon baagon jaaga bosoleeja me?”¹⁶ *Jiisasnon qaa ii jedaboron kokaen jero, “Iikawaa so konoga yononon mutuya koloogi mutuya yononon konoga koloowuya.” Kian.

* 19:28: Mat 25.31; Luuk 22.30

* 19:30: Mat 20.16; Luuk 13.30

* 20:8: Lew 19.13; Dut 24.15

* 20:16: Mat

19.30; Maak 10.31; Luuk 13.30

Jiisasnoŋ koomuyaa qaaya jero indin karoŋ kolooro.

Maak 10.32-34; Luuk 18.31-34

¹⁷ Jiisasnoŋ Jerusalem sitinoŋ ubombaajoŋ baloŋ kana kenŋi gowokouruta 12 ii horoŋ oŋoma goraayanon kema kokaen injoro, ¹⁸ “Mobu, anana Jerusalem uboŋa. Iikanon moŋnoŋ Siwe gomambaa Eja hoŋa memelolo meŋ muro jiŋo gawoŋ galeŋ ano Kana qaawaa boi yoŋoo borogianoŋ kembaa. Yoŋonoŋ komuwaatiwaa qaaya jedaboroŋ ¹⁹ waba gawman yoŋoo borogianoŋ ama mubuya. Ama mugi mepaegoŋ ooli waaya-wonoŋ qetaalin talungowuya. Qetaalin talungoŋ maripoonoŋ qeŋi komuwaa. Komuŋ ween karoŋ kolooro koomunonga waabaa.” Kian.

Jeims Jon yoroo nemungaranon iwoiwaajoŋ weleno.

Maak 10.35-45

²⁰ Kamban kanon Zebediwa merawoita yoroo nemungaranon merawoita yorowo Jiisawaanoŋ kan simin kuma muŋ iwoi qaita mombaa welemambaaajoŋ jero. ²¹ Kaen jero qisiŋ muro, “Gii naa iwoiwaajoŋa mojan?” Qisiŋ muro kokaen iŋoro, “Giinoŋ saanoŋ jeŋ kotona noo merawoina koi yoronoŋ mono goo bentotonon eu uma moŋnoŋ boro dindinganon ano moŋnoŋ boro qaniganon rama iwoi kuuya galeŋ kombuyaga.”

²² Kaen iŋoroto, Jiisasnoŋ meleema kokaen jero, “Oŋo iikawaa kania mende moma yagoŋ welenju. Niinoŋ qambi aasonjowo nemanati, oro ii saanoŋ neŋ siimbobolo mobaota me qaago?” Kaen jero moma “Saanoŋ newota,” iŋori. ²³ Iŋori kokaen irijoro, “Ti oŋanoŋ! Niinoŋ qambi aasonjowo nemanati, oro ii kaanjadeen newaoto, noo boro dindinanon me qaninanon moronoŋ rabaati, niinoŋ qaa ii jeŋ kotomanatiwaa so qaago. Noo Manŋnanon duŋ woi ii daen yorojoŋ mozoŋgoroti, ii mono yorojoŋ orono niwo rama iwoi kuuya galeŋ komakeboŋa.” Kian.

Galeŋ hoŋanoŋ mono welenqeqeya koloŋa.

²⁴ Daremuŋ woi yoronoŋ kaen welema muri alaurugara 10 yoŋonoŋ ii moma uugia boliro. ²⁵ “Kaen boliroto, Jiisasnoŋ oŋono kagi kokaen injoro, “Namowaa kantria kantria yoŋoo jawinurugianoŋ mono eja poŋ kaanŋa ama oŋomakeju. Yoŋoo somatagianon mono qaa jeŋ koton ejemba mindingoŋ oŋoma ku-usungia qendeemakeju. Oŋo yoŋoo kaniagia ii saanoŋ moju. ²⁶ *Oŋoo batugianoŋ sili iikaanŋa ewaboto, moŋnoŋ oŋoo batugianoŋ somatagia koloomambaaajoŋ moji, iinoŋ mono welen qeŋ oŋoma laligowa.

²⁷ “Kaanagadeen moŋnoŋ oŋoo batugianoŋ jetamemeya mutuya laligomambaaajoŋ moji, iinoŋ mono oŋoo newo baagianon laligoŋ welenqeqegia omayaa koloowa. ²⁸ Siwe gomambaa Eja hoŋanoŋ mono kaanagadeen sili kaanŋa qendeema iyanŋa welen qeŋ mubutiwaajoŋ ama mende karoto, mono welen qeŋ oŋoma ejemba kuuya oŋoo dowegia memambaaajoŋ ama kamaan laligoya qeleema mesaowaa.” Kian.

Jiisasnoŋ eja jaagoo woi jaagara metooro.

Maak 10.46-52; Luuk 18.35-43

²⁹ Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo Jeriko siti mesaowombaaajoŋ anŋi ejemba tuunjelembenoŋ oŋotaan gemagianon kagi. ³⁰ Kaen kagi eja jaagoo woi kana goraayanon rari. Rari “Jiisasnoŋ uruugumambaaajoŋ anja,” jeŋi moma kokaen qari, “Poŋ Deiwidwaa gbili, mono kiankomuŋ noromba!”

³¹ Kaen qari ejemba tuun somata yoŋonoŋ bo rabaotiwaajoŋ qotogoŋ orongito, iyoronoŋ mono kaparan koma kokaen qari, “Poŋ Deiwidwaa gbili, mono kiankomuŋ noromba!” ³² Kaen qari Jiisasnoŋ doron ama iwaanon kawaotiwaajoŋ qaro kari kokaen qisiŋ orono, “Alawoina, niinoŋ naa iwoi ama oromambaaajoŋ mojan?”

³³ Kaen qisiŋ orono kokaen iŋori, “Poŋ, noro jaanara mombo uuwobaajoŋ mojo.” ³⁴ Kaen iŋori Jiisasnoŋ yorojoŋ wosoya moma jaagara oosiriŋ iikanondeen tooro uun Jiisas otaan gematanon keni. Kian.

21

Jiisawaajoŋ mare konŋi Jerusalem uro.

Maak 11.1-11; Luuk 19.28-40; Jon 12.12-19

¹ Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo Jerusalem siti dodowiŋ Oil gere baananon Betfage gomanon kagi. Kan gowokowoiŋa woi wasin oromambaaajoŋ ama ² kokaen irijoro, “Goman jaasewasewan raji, mono iikanon kembao. Kema iikanon keuma dongi embia kasanon somongogi nanŋi ano dongi melaa ii iikanondeen mokoloŋ orombaota. Ii mono isama oroma meŋ noonon kawao.

* 20:25: Luuk 22.25-26

* 20:26: Mat 23.11; Maak 9.35; Luuk 22.26

³ “Aisni monjon qaa mon jero kokaen ijowao, ‘Ponnananon mono iikawaajon amamaaja.’ Kaen ijori dongi ii uulanawo orono koi kawao.” ⁴ Anutunon qaa mon gejatootoo eja mombaa uutanon anota jeroti, iikanon honawo koloowaatiwaajon kaen kolooro. Qaa ii kokaen,

⁵ * “Oo Jerusalem ejemba Zaion baanja liligon laligojuti, iyonoojon mono kokaen injjogi mobu,

‘Mobu, onoo kin ponjianon mono onoonon asugiwa.

Iinon gumbonjonon ama dongi qaganon rama kawaa.

Dongi lombo bosimakejiwaa meriaa qaganon rama kawaa.”

⁶ Jiisasnon gowokowoit wasin orono kema qaa irijorotiwa so ani. ⁷ Yoronon dongi nemunmera uruama kari. Kari malekugia qetegon dongi qagaranon angii Jiisasnon meriaa qaganon uma raro.

⁸ Kaen rama keno ejemba tuunlembenon goda qen malekugia qetegon kana somatanon tambongi tosanon gere uutanon kema boria memburaatin kana somatanon tambongi. ⁹ * Tambongi ejemba tuunleembe somata wala koma horon kengiti ano gematanon otaan kagiti, iyononon kokaen jen qagi,

“Hoosana! Anutu mepeseenon.

Deiuidwaa gbili oowe oowe! Pombaa qatanon kawaati, Anutunon mono ii kotuegowa.

Hoosana! Qabunaga mepeseenin eukanon uja! Oowe oowe!”

¹⁰ Kaen qagi Jerusalem sitinon uma sitiwa ejemba kuuyanon aarun gujumaju ama kokaen qisigi, “Eja koi mono moroga?”

¹¹ Qisigi ejemba tuunleembe yononon kokaen meleengi, “Iinon mono gejatootoo eja Jiisas, Galili prowinswaa gomanja Nazaretga.” Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Maak 11.15-19; Luuk 19.45-48; Jon 2.13-22

¹² Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon keno. Iikanon ejemba injiira hina sewanja mewutiwaajon angii sewanja megiti, iinon ii kuuya konjoma onono kamaagi. Monen utekute ejemba yonoo jakegia metaama meleeno kengii. Kaanagadeen kewo sewangia mewutiwaajon angiti, iyonoo dun raragia ii kaanjadeen riitano kengii. ¹³ * Kaen ama kokaen injjoro, “Aisaianon qaa mon kokaen oorota eja, ‘Noo jigonanon mono qamakooli miri koloowaatiwaajon qabu.’ Qaa ii ejato, onoo ii utegogi kikekakasililin yonoo kobaa kaanja koloora.”

¹⁴ Kaen kolooro jaagoo ama lokon ejemba ii jiwowon jigonan iwaanon kagi men qeangon onono. ¹⁵ Kaen kolooroto, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon angoleto meroti, ii igi ano merabora jiwowon jigonan qama “Hoosana! Deiuidwaa gbili oowe oowe!” jegiti, ii injiima uubologa mogi.

¹⁶ * “Uu bologa moma kokaen jen mugii, “Merabora qaa qajuti, ii mojan me qaago?” Jen mugii kokaen meleema onono, “Saanon mojen. Ono kamban monjen Bunja qaa koi weengogi me qaago,

‘Giinon mono merabora ano mera sayawo aju nenkejuti, ii kuma onona geenga tororo mepeseen gomakeju.”

¹⁷ Kaen meleema onoma onomesaon mare kolooro siti mesaon Betani kema ero. Kian.

Jiisasnon fig gere mon qasuaaro gororongoro.

Maak 11.12-14, 20-24

¹⁸ En umugawodeen waama mombo sitinon kema nenewaajon komuro.

¹⁹ Nembanenewaa komun kana goraayanon fig gere* mon iima kawaa kanianon keno. Kenoto, hona mende mokolooroto, qasenagadeen iiro. Kaen iima gere ii kokaen jen muro, “Giinon mono kamban monjon honga mombo mende ewa.” Kaen jen tegon muro fig gere iikanon mono iikanondeen gororongoro.

²⁰ Gororongoro gowokourutanon ii iima aarun kokaen jegi, “Fig gerenon mono nomaen ama alanzan pilitiknon gororongoja?” ²¹ * Jegi Jiisasnon kokaen meleeno, “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Momalaari pondan men uuwoi mende ambuyati een, fig gerewaanon iwoi kolooji, ononon iikayadeen mende ambuyato, koi mono kaanagadeen saanon ambuyaga: Baanja kokawaa toyaaon kokaen jen kotowuyaga, ‘Mono baanja koi qetegon wama waama kema kowenon amba.’ Kaen jen koton Anutu moma laariro

* **21:5:** Zek 9.9 * **21:9:** Ond 118.25, 26 * **21:13:** Ais 56.7; Jer 7.11 * **21:16:** Ond 8.2 * **21:19:** Fig ii sambii gerewaa alia mon. Ii gawongianon komogi hona naanawoga kolooro mamaga nenkeju. * **21:21:** Mat 17.20; 1 Kor 13.2

mono iikawaa so koloowaa. ²² Naa iwoiwaajon qisiin qama kooliwuti, ii kuuya bunja qen aowombaaajon moma laarigi mono bunjagia koloowaa.” Kianj.

Jotamemeya yononon Jiisaswaa ku-usunaaajon qisigi.

Maak 11.27-33; Luuk 20.1-8

²³ Jiisasnon jiwowon jigowaa toton utanon kema ejemba kuma onono jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya tosaaja yononon iwaanon kougi. Kouma kokaen qisiin mugi, “Gii kokanon iwoi anjani, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Iikawaa ku-usuna ii mono moronon gono?”

²⁴ Qisiin mugi kokaen meleema onono, “Niinon kaanagadeen qaa mon qisiin onomanja. Ii meleema nombuti een, niinon kaanagadeen moronon ku-usun nono iwoi koi amakejenj, ii injomanja. ²⁵ Jonon ejemba oomulu men onoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usuna ii daenkaya mero? Siwe Toyanon muro me balon toyanon mugi?” Kaen meleema onono batugianon amin moma kokaen jegi, “‘Ku-usunanon Siwenonga asugiro,’ kaen jewonati een, iinon mono kokaen jewaa, ‘Ono mono naambaajon Jon mende moma laarin mugi?’ Ii mende sokonja.

²⁶ Me ‘Balon ejembanonga asugiro,’ jewonati een, nononon mono ejemba tuun yonoojon toroko moma amamaawonja. Kanageso kuuya yononon Jombaajon ‘Gejatootoo ejaga koloaja,’ jen laligoju.” ²⁷ Qaa kaen gosin Jiisaswaaajon kokaen meleengi, “Ii mende mojon.” Kaen meleengi Jiisasnon kokaen injoro, “Kaen kolooro niinon kaanagadeen iwoi koi amakejeniwaa ku-usuna moronon nonoti, ii mende injomanja.” Kianj.

Mombaa merawoita yoroo sareqaa

²⁸ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Ono qaa koi kawaajon nomaen romonggoju? Eja mon merawoita woi laligogi. Kamban monjon mangaranon meria mombaanon kema kokaen ijoro, ‘Merana, gii saanon kete noo wain kasa gawonon kema gawon mewa.’

²⁹ Kaen ijoro kokaen meleeno, ‘Nii togojen.’ Kaen ijoroto, kanagen qaaya iikawaaajon moma bolin eleema kema gawon mero. ³⁰ Kawaa gematanon mangaranon meria mombaanon kema mutu meriaajon ijoroti, qaa iikayadeen ijoro. Ii ijoro qaa kokaen meleema jero, ‘Somatana, saanon kema.’ Kaen jeroto, kilen mende keno.”

³¹ Jiisasnon kaen jen qisiin onono, “Woi yoroononga moronon mangaraa jeta ten kono?” Kaen qisiin onono kokaen meleengi, “Meria mutuya iinon.” Kaen meleengi kokaen injoro, “Niinon qaa honja toon mon kokaen injowe mobu: Takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yononon mono onjo unuugun wala Anutuwa bentoton utanon ubuya.

³² “Qaa iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon onoonon kan Anutuwa jaanon solananiwonatiwaa kania qendeeno onjo iwaa qaaya ii mende moma laarigito, takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yononon mono ii moma laarin mugi. Yononon ii moma laarin mugiti, onjo ii iima kilen kanagen kaanagadeen onjangia mende moma bolin aon eleema ii mende moma laarin mugi.” Kianj.

Wain kasa gawon galen bologa yonoo sareqaa

Maak 12.1-12; Luuk 20.9-19

³³ *Jiisasnon jero, “Sareqaa mon ii kokaen mobu: Balon toya monjon wain kasa gawon mon koma komoro. Koma komoma sopaya men liligoro. Men liligon wain juu somata jamonon mero. Iikanon waimbaa honja ama kananon rijijaagi apuyanon lalanon kemero. Wain juu somata ii jamonon men wain yongoro mewubotiwaajon galen meme jake koriga kowiawo mero. Iwoi kuuya medaboron wain gawon galen tosaaja mokolon onoma kokaen injoro, ‘Mono gawon men honaa bakaya onjangia men bakaya toya nii nombu.’ Kaen jen gawon ii borogianon ama onomesaon kantri monjon kema laligoro.

³⁴ “Laligon laligoro honja momogorotiwa kamba gbbani 5 toriro kanon welenqequeuruta tosia wasin onono galen yonoonon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero. ³⁵ Jeroto, galen yononon ii unuama somonjon tosia koobinon sagorogoro unun tosia unugi komugi tosia jamonon gilin unugi komugi. ³⁶ Kawaa gematanon welen eja tosaaja torogon wasin onono mamaga koloogito, ii kaanjadeen horon ureen men onjongi.

³⁷ “Kaen angi wain gawon toyanon qaa mongama jero, ‘Neenaa merana mono goda qen mubuya me nomaen?’ Kaen jen konoga ii anaa meria wasiro yonoonon keno. ³⁸ Kenoto, wain gawon galen yononon meria iima batugianon kokaen amin moma jegi, ‘Iinon mono borosamoyaa toya koloaja. Ayo, mono men qenin komuro wain kasa gawononon mono ananaa bunjaga koloowaa.’

* 21:32: Luuk 3.12; 7.29-30

* 21:33: Ais 5.1-2

³⁹ “Kaen jen qelanjin menj somongon giligi gawon seleengen kemero qegi komuro.
⁴⁰ Wain gawon toyanon ii moma kan gawon galen ii mono nomaen ama onjombaa?”

⁴¹ Jiisasnon kaen qisin onono kokaen ijogi, “Galen bologa ii mono kondeema japalelen menj onjombaa ano gawon galen dologa mokoloon onoma wain kasa gawonja yonoo boronon ambaa. Yononon honja momogowaatiwaa kambananon bakaya tororo munkebuya.” ⁴² *Jiisasnon ii moma kokaen injjoro, “Bunja Terewaa qaa koi kamban mongen weengogi me qaago,

‘Miri meme yononon jamo tando mon gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombombanja kolooro mokoloogi.

Iikanon riiro mirinon mono gororongon kamaan kombaa.

Ponjon tando ii kuuro jaanananon iinin gabunyawo kolooro walingonkejon?”

⁴³ “Kawaajon kokaen injjowe mobu, Anutunon mono bentotonja ii unuama ejemba tuun mon onono yononon iikawaa gawonja megi honja saanon koloonkebaa. ⁴⁴ Monjon tando waja iikanon ritatangon kamaan qewaati, ii mono selia kotomotowaato, aen tando iikanon joloma tama mombaa qaganon kamaan kombaat, ii mono kuuya qenjanmenjangowaa.”

⁴⁵ Jiisasnon kaen jero moma jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon sareqaaya ii moma kania moma asarin kokaen jegi, “Ii mono nonoonja jeja.” ⁴⁶ Kawaajon ii menj somongowombaaajon mogito, ejemba tuun somata yonoojon toroko moma amamaagi. Ejemba tuun somata yononon Jiisaswaaajon mogi gejatootoo ejaga kolooro. Kian.

22

Maran lombambaa sareqaa

Luuk 14.15-24

¹ Jiisasnon mombo kanain sareqaanon qaa kokaen jero, ² “Siwewaa bentotonja ii kokawaa so koloaja: Kin eja Ponjon meriaajon maran (agomin aoao) lomban arengon mozonongoro. ³ Mozonongon welenqequeuruta wasin onoma kokaen jero, ‘Niinon ejemba tosaaja maran lombanon kawutiwaaajon mojen. Onjo mono yonoonon qele kema kawutiwaaajon injjowu.’ Kaen jero kema injjogito, ejemba yononon ii moma kawombaaajon togon silemale anggi.

⁴ “Kawaa gematanon welenqequeuruta tosaaja mombo wasin onoma kokaen jero, ‘Ejemba kawutiwaaajon jeweti, mono iyonoonon kema kokaen injjowu: Mobu, niinon lombambaa nenena mozonongodaborojena raja. Noo bulmakao ejia ano bulmakao tosaaja unuaginin kelegiawo koloogiti, ii unun oon qeragonin iwoi kuuya mono jojorin eja. Onjo mono maran lombanon kawu.’

⁵ “Kaen jero kengi ejemba yononon qaa iikawaa jeja mende angito, lolomonin tondun kengi. Tosianon nene gawongianon kengi tosanon konkororo gawongianon kengi.

⁶ Tosianon kin pombaa welenqequeuruta qelanjin unuama horon ureen onoma unugi komugi. ⁷ Komugi kin pombaa irina soono manjaqee tuunja wasin onono kema nama borosa meme eja ii kondeema onoma taon mirigia ii kuugi jero.

⁸ “Kawaa gematanon kinjon welenqequeuruta ii kokaen injjoro, ‘Maran lomban mozonongonin jojorin rajato, ejemba kawutiwaaajon jeweti, iyononon mono korisoronon kakawaa so mende koloaju. ⁹ Kawaajon onjo mono kana aogaranon ano miri somberja somberja kanon kema ejemba ii me ii mokoloon onjombuti, ii mono maran lombanon kawutiwaaajon jen kaparan koma kuun onjombu.’

¹⁰ “Kaen injjoro welenqequeurutanon mesaon kana en kengiti, iikanon kema ejemba ii me ii mokoloon onjogiti, ii korebore horon kululuun onoma kagi. Mende gosin onjon ejemba awaa ano bologa kaanadeen kan maran lomban miri gojoma nene dun liligon ragi. ¹¹ Nene dun liligon ragito, kinjon ii injiimmbaaajon kan iikanon eja mon maran lombambaa maleku taaja mende mouroti, ii iiro. ¹² Eja ii iima kokaen ijoro, ‘Alana, gii maran lombambaa malekuya mende mouma kiler nomaembaajon miri koi kawaa uutanon kajaaja?’ Kaen ijoro eja iikanon qaaya bogoro olon raro.

¹³ * “Kaen raro kin ponjon welenqequeuruta kokaen jen koton onono, ‘Mono eja ii menj kana boria somongon seleengen giligi pangamanon kemeba.’ Iikanon laligowuti, iyononon mono saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya. ¹⁴ Qaa iikawaa so Anutunon ejemba seiseiyanon kawutiwaaajon jeroto, afaangoya yononon qaa ii analin moma angon koma kan Anutunon tuun somata meweenjon onjototi, mono iyonoo batugianon koubuya.” Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato men mug.

Maak 12.13-17; Luuk 20.20-26

¹⁵ Kawaa gematanon Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon kema amin moma Jiisas qisin qaawaa timbinon hororo gbadoon mubombaaon arenja angi. ¹⁶ Aren kaen ama gowokouruta ano gawana Herodwaa paati alauruta tosaanja wasin onjongi Jiisaswaanon kan kokaen qisin jegi, “Boi, giinon eja honja koloojani, nono ii mojon. Giinon ejemba tosaanja mende injisosoroon tosaanja mende sureen onjomakejanto, so motoongonon gosin nonomakejan. Kawaaon kuun gongi mende dogon somata mende esuun onjomakejanto, Anutuwaanon kana ii qaa honja so kuma nonomakejan. Giinon Anutuwaanon qaa dindina iikanon uuta ano kamaanqeqeta motoondeen kuuya jen qindiin ama nonomakejan. ¹⁷ Kawaaon qaa koi kawaaon nomaen romonggojani, ii jena mobon. Nono Siisa-kimbaaon takis ama iikanon Mooseswaa Kana qaa songiwonja me qaago?”

¹⁸ Kaen qisigi arengia qolonmologoya moma koton kokaen injiyo, “Oo uumelembaa eja seleselaya, onjo mono naambaajon qaawaa timbinon ama nombombaaon angobato men nonju? ¹⁹ Saanon takis aambaa monenja mon qendeema nongi iimanja.” Kaen injiyo silwa monen mon men kagi.

²⁰ Kagi kokaen qisin onjo, “Morowaa unayaga ano qataga ii koi oogita eja?” ²¹ “Oo ii Siisa-kimbaanonja,” kaen meleema jegi. Jegi kokaen injiyo, “Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa bunja munkebu. Iwoi Anutuwa unayawo ej, ii mono Anutuwa bunja qewu.” ²² Kaen injiyo iwaajon mamaga waliingon mesaon seleengen kengi. Kian.

Koomunonga waawaataa Jiisas angobato men mug.

Maak 12.18-27; Luuk 20.27-40

²³ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon) yononon ‘Komugiti, iyononon mende waabuya,’ jen laligogi. Kamban kanon yonoononga tosonianon Jiisaswaanon kan kokaen qisin mun jegi, ²⁴ * “Boi, Mooseson kokaen jen koton nononota eja, ‘Eja mon emba mero merabara mende koloogi komuro koganon saanon maloya men laligon gbili mekoloon muro dataa qa men laligowaa.’ ²⁵ Moba, kamban mononon daremun 7 laligogi. Dagia mutuyanon emba men laligon gbilia qaa een laligon komuro. Komuro koganon maloya ii mero.

²⁶ * “Men laligon komuro koga mononon maloya ii mero. Mero kawaa gematanon koga mononon emba iikayadeen mero. Kaanondeen kaan daremun 7 kuuya yononon emba motoongo iikayadeen men gbilia qaa laligon komudaborogi. ²⁷ Komudaborogi konoga malogia ii kaanagadeen komuro. ²⁸ Giinon ‘Komugiti, iyononon gbilin waabuya,’ jejanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een, emba motoongo ii embagiaga megilaligorotiwaajon ama mono morowaa embiaga koloonaga?”

²⁹ Kaen qisigi Jiisasnon meleema kokaen injiyo, “Onjo qaa jen soju. Uumelembaa Bunja Tereya ano Anutuwa ku-usuna mende moma kotojutiwaajon mono jinjaun amakeju. ³⁰ Onjanon, koomunonga waama kamban iikanon loemba mende kolooowuyato, gajoba yononon Siwe gomanon laligojuti kaanja koloon laligowuya.

³¹ “Mobu! Komugiti, iyononon gbilin waabutiwaa qaaya Anutunon onjoon jeroti, onjo ii mono weengogi me qaago? Qaa ii kokaen, ³² * “Niinon Anutu Aabrahambaa Pon, Aisakwaa Pon ano Jeikobwaa Ponga laligon waama laligojen.’ Anutunon koomuya yonoo Pongia qaagoto, laaligo kombombanja laligojuti, mono iyonoo Pongia laligoja.” ³³ Jiisasnon ejemba tuun somata kaen kuma onono moma waliingogi. Kian.

Jojoban qaa waja woi ii nomaen?

Maak 12.28-34; Luuk 10.25-28

³⁴ Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon) yononon Jiisas qisin mug meleema jen sororogoro qaagia bogoroti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon moma kan ajorogogi. ³⁵ *Yonoononga boi mon Kana qaa tororo moma kotoroti, iinon kan Jiisas timbi ama kokaen qisin muro, ³⁶ “Boi, Mooseswaa Kana qaa uutanon naa jojoban qaa ii waja somata kolooja?”

³⁷ *Qisin muro meleeno, “Waja somata ii kokaen, ‘Gii uuga, unaga ano roromongoga jumuna iikanon mono Pon Anutuga jopagon laligowa.’ ³⁸ Iikanon mono jojoban qaa waja ano uuta kolooja. ³⁹ *Jojoban qaa iikawaa alia ii kokaen, ‘Geengga jopagon aonkejani, iikaanjadeen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa.’ ⁴⁰ Jojoban qaa woi ii mono

* 22:23: Apo 23.8 * 22:24: Dut 25.5 * 22:32: Eks 3.6 * 22:35: Luuk 10.25-28 * 22:37: Dut 6.5

* 22:39: Lew 19.18

Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere kuuya iikawaa wanjaga kolooja.” Kianj.

Kraist ii kin Deiwidwaa Poŋa ano gbiliga.

Maak 12.35-37; Luuk 20.41-44

⁴¹ Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonkon) yonoonon kan ajoroogi Jiisasnon kokaen qisin onono, ⁴² “Onjo Kraistwaaŋon nomaen moju? Iinon mono morowaa meriaga kolooja?” Kaen qisin onono meleema ijogi, “Mono kin Deiwidwaa gbiliaga kolooja.”

⁴³ Ijogi moma injoro, “Kaen koloojato, nomaen ama Uŋa Toroyanon Deiwid sololoon muro iwaajon ‘Neenaa Poŋna,’ qama kokaen jero,

⁴⁴ *‘Anutunon nama noo Poŋna kokaen ijoro, Giinon mono kan noo boro dindinanon rana niinon kamban biiwianon kereuruga riin riitama haamo ama onoma goo kana baaganon onoomanja.

Kamban ii kan kuuwaatiwaa so mono asamararanon koi raba.’

⁴⁵ Deiwidnon ajo kaen jer qata ‘Noo Poŋna’ jeja. Poŋna jer mono nomaen ama iwaa gbilia kaangadeen koloonaga?”

⁴⁶ Kaen injoro iikawaa kitia monnon mon meleemambaajon amamaan qaagia bogoro nangi. Somaŋa iikanondeen kuuya yonoonon Jiisas mombo qaa mombaa qisin mubombaajon kokodundun ama mesaogi. Kianj.

23

Uumelembaa selesele laaligowaa galeŋ meme qaa

Maak 12.38-39; Luuk 11.43, 46; 20.45-46

¹ Kamban kanon Jiisasnon ejemba tuunlelemba ano gowokouruta ii kokaen injoro, ² “Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonkon) yonoonon Mooseswaa jinŋaron duŋ raranon rama Kana qaawaa kania ku-usuŋ qaganon kuma onomakeju. ³ Kawaajon qaa kuuya jer koton onomakejuti, ii mono ten kombuto, nanamemengia ii mono mende otaawu. Yonoonon qaa jegianon jer asarinkejuto, iyangio ii mende otaankeju. Kawaajon mono ii kaan mende amakebu.

⁴ “Yonoonon qaaya qaaŋa jer koton iikawaa qaŋan binawo ii ejemba sawingianon amago anggi ii angowombaajon bimooro jarambaran amakejuto, iyangio ii boro susugia melaa monnon ilaŋ onombombaajon wosomomogia mon mende enjeja.

⁵ *‘Yonoonon nanamemengia kuuya ejembanon injiibutiwaajon ama menkeju. Baibel qaa kota (memori jawo) irimun kasa bokisgia men somariin asuganon qendeema Buŋa momogiaajon awelegon aonkeju. Malekugiaa susuyanon akadamuwaa goubire soma-somata men mondonkeju.* ⁶ Yonoonon jejelombanon duŋ rara mutuyanon jegenjegen rabombaajon momakeju ano qamakooli mirinon jaageqeyanon eu rabombaajon siinŋa momakeju. ⁷ Maaketnon me kananon ejemba injiigi jolongia jewutiwaajon moma ‘Oo somatanana,’ qagia kaan qabutiwaa siinŋa momakeju.

⁸ “Yonoonon kaen amakeju, motoonngo iinon onoo Boigia kolooro onjo kuuyanon iwaa uumeleen alauruta kolooju. Kawaajon onoo qagia boinana qabutiwaajon mende mobu. ⁹ Motoonngo iinon Mangia kolooja. Iinon Siwe gomanon laligojiwaajon balon eja mombaajon nonoo Manana qa kaen mende qabu. ¹⁰ Kraist motoonngo niinon onoo somatagia koloojen. Kawaajon onoo qagia ‘Somatanana,’ qabutiwaajon mende mobu.

¹¹ *‘Kaen qaagoto, onoo batugianon monnon wanŋa kolooji, iinon mono welen qen onoma laligowa. ¹² *Kaen laligowaato, monnon iyanŋa uuta men ubaati, Anutunon mono ii men kamaan mubaa. Monnon iyanŋa uuta men kamaawaati, Anutunon mono ii men uma mubaa.

Jiisasnon Farisii yonoonon qama wanjinjigon ‘Yei!’ jero.

Maak 12.40; Luuk 11.39-42, 44, 52; 20.47

¹³ “Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparaŋkonkon ejemba! Onjo uumelembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjigon ‘Yei!’ jejen. Ejemba Siwewaa bentoton uutanon keububotiwa naguya koma somongonkeju. Onoangio iikawaa uutanon mende keuju ano tosanon iikawaa uutanon keubombaajon anjuti, onjo ii somongon anjon koma onomakeju. ¹⁴ Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa

* **22:44:** Ond 110.1 * **23:5:** Mat 6.1; Jan 15.38; Dut 6.8 * **23:5:** Baibel memori jawo irimun kasia ii Duteronomi 6.8 qaa iikawaa so oro selianon men palapanganon me qoi kaan borogianon somongon laligogi. Malekugiaa susuyanon akadamuwaa goubire bewesonon men mondon laligogiti, ii Anutuwa ejemba honŋa toon kolooŋitiwaa aiweseya kolooro. * **23:11:** Mat 20.26-27; Maak 9.35; 10.43-44; Luuk 22.26 * **23:12:** Luuk 14.11; 18.14

kaparanĵonĵon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono malo yonoonon miri iwoi bidaan baagon anjalin onomakeju ano qabunagia koloowaatiwaajon ama qamakooli koriga koriga qama koolin totogianon qenkeju. Kawaajon Anutunon qaagia jen tegon irona uuta meleeno onoo qagianon ubaa.

¹⁵ "Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanĵonĵon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono monnon Juuda ejemba mon koloowaatiwaajon kaparan koma koweya koweya koton balon balon liligonkeju. Kaen angi monnon Juuda ananaa nanamemenon qokotaawaati, ii mono kuma soon mugi gere siawaa bunj koloowaa. Onoangia kaanja qaagoto, indina woi onoangia unuugun kileqileewaa.

¹⁶ "Jaagianon gooro ejemba borogianon men unuamakejuti, lombo onoo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono qaa kokaen jenkeju, 'Monnon jiwowon jigowaa qatanon qaaya jojopan qaanon jen kotiiwaati een, iikanon mende kotiiwaato, monnon jiwowon jigowaa iwoi goulonon memeta iikawaa qatanon jojopan qaaya jewaati een, jojopan qaa iikanon mono somongon mubaa.'

¹⁷ "Oo jaagoo ejemba nekonja! Iwoi goulonon memeta ano jiwowon jigo woi yoroononga naa iwoinon uuta kolooja? Goul yano kowoga mende koloojato, jiwowon jigonon angi iikanon mono ii men kobooja.

¹⁸ "Qaa mon kokaen jenkeju, 'Monnon alatawaa qata qama qaaya jojopan qaanon jen kotiiwaati een, iikanon mende kotiiwaato, monnon nandun mamatewoo alatanon eji, iikawaa qata qama jojopan qaaya jewaati een, jojopan qaa iikanon mono somongon mubaa.'

¹⁹ "Oo jaagoo ejemba! Nandun mamatewoo ano alata yoroononga naa iwoinon uuta kolooja? Nandun yano kamaanqeqeta koloojato, alatanon angi iikanon mono nandun men kobooja. ²⁰ Kawaajon monnon alatawaa qanon qaaya jojopan qaanon jen kotiiwaati, iinon alata ano iwoi kuuya alatanon eji, mono iikawaa qanon qaaya jen kotiiwaa.

²¹ "Monnon jiwowon jigowaa qanon qaaya jojopan qaanon jen kotiiwaati, iinon mono jigo iikawaa ano iikanon kotiin laligoji, iwaqa qanon qaaya jen kotiiwaa. ²² *Kaanadeen monnon Siwewaa qanon qaaya jojopan qaanon jen kotiiwaati, iinon Anutuwaqa jinĵaron dun ano iikanon raji, iwaqa qanon qaaya jen kotiiwaa.

²³ * "Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanĵonĵon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono nembanene kuuya mendeema bakaya 10 iikanon motoongoo Anutuwaqa bunja qenkeju. Danje, raki ano kiesopa ii kaanadeen mendeema tenonga motoongoo ii Anutuwaqa bunja qenkeju. Nandun ii tororo amakejuto, Kana qaawaa kota waja koi mono uugun mesaonkeju: Gii ejemba batugianon nanamemen dindina otaan kiankomun aon qaa pondan otaan laligowa. Qaa waja ii mono kaparan koma otaan laligowu ano qaa melamelaa ii kaanagadeen mende uugun mesaowu. ²⁴ Jaagia gooro ejemba borogianon men unuamakejuti, ono jengeran apuwo newubotiwaajon apugia saianon gosinkejuto, oro somata kamel ii tondoo gogonkeju. ²⁵ Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanĵonĵon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono hamo qen aowombaajon qambi ano amanenewaa selia songbama yagonkejuto, onoangiaa dogo otokogia mende galen koma iwoi tondoo gorongon nepaqepalo angi iikanon uugia saa qero laligoju.

²⁶ "Oo jaagoo eja Kana qaawaaajon kaparan komakejani, gii mono wala qambiwaqa uuta songbana selianon kaanagadeen tataanĵota koloowaa. ²⁷ *Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanĵonĵon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono qasiriwaa maripoonja songbanĵi taanja koloojuti, mono iikawaa so kolooju. Selegianon iimasiinĵiingiwu kaanja koloojuto, qasiriwaa utanon qamo sii ano iwoi arokuukuuyawo eji, iikaanjonon mono onoo uugia saa qen eja.

²⁸ "Iikawaa so ono kaanagadeen ejemba jaagianon onanon dindina tani koloonkejuto, uumeleembaa selesele tani ano qewolonon mono uugia saa qero laligoju.

Bologa memewaa irona

Luuk 11.47-51

²⁹ "Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanĵonĵon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono gejatootoo ejemba yonoo qasirinon simen kuun menkeju ano ejemba

* 23:22: Ais 66.1; Mat 5.34

* 23:23: Lew 27.30

* 23:27: Apo 23.3

solanja yonoo jamo kobaagia menjerengonkeju. ³⁰ Kaen ama kokaen jenkeju, 'Nononon ambosakonana yonoo kambanon laligowonagati een, mono yonowo mende toroqenin gejatootoo ejemba yonoo sagianon mono nonoo qanananon mende unaga.'

³¹ "Kaen jen iikanon onjoangio gejatootoo ejemba unugiti, iyonoo esaurugia koloojuti, mono qaa ii nangon jen dangunu kaanja nanju. ³² Kawaajon ambosakonganon singisonjo kanain angiti, iikawaa so onjo mono toroqen kuuya andaborowu.

³³ * "Oo Farisii, onjo mono qato melaa kaanja kolooju. Anutunon qaagia jen tegoro gere sianon kemebutiwaajon mono nomaen umburatin kembuyaga? Ii mono amamaawuya. ³⁴ Kawaajon mono mobu, niinon gejatootoo ano momakooto ejemba ano Kana qaawaa boi wasin onjombe onjoonon kawuya. Kagi yonoononga tosaanja ii unugi komuwuya ano tosaanja maripoonon unuwuya. Tosaanja qamakoili mirigianon ororaan onjoma qaagia jen tegon oolinon onootin konjoma onjongi taonja taonja kanon kemaakebuya.

³⁵ * "Eja solanja Aabelwaa sayanon kamaaro iikanonja kanain unun kouma laligon Zekaraia jiwowon jigo kowoga ano siimolon alata yoroo batugaranon qegi saya kamaaro iikanon tegoro. Ejemba solanja yonoo sagia balonon molaan laligogiti, sa kuuya iikawaa ironja mono onjo qagianon ubaa. ³⁶ Niinon qaa honja monj kokaen injiowe mobu: Sagiaa ironja kuuya ii mono ejemba kete laligojuti, mono onjo qagianon uro Anutunon ironja meleema onono mobuya."

Jiisasnon Jerusalem kanageso jopagon onono.

Luuk 13.34-35

³⁷ Jiisasnon jero, "Oo Jerusalem Jerusalem, onjo gejatootoo ejemba unugi komugi Anutunon ejemba wasin onono onjoonon kankejuti, ii jamonon unugi komunkeju. Kuru nemunanon meraboraanja enganja baatanon ama kojojoon onjomaeki, niinon mono iikawaa so kambanja kambanja goo kanagesouruga kotama kololoon onjomambaajon moma laligoweto, onjo ii togon laligon koug. ³⁸ * Mobu, Anutunon mono jigo mirigia gema qero saoyagadeen ewaa.

³⁹ * "Kaen ewaato, niinon kokaen injiowe mobu, Onjo nii mombo mende niibuya. Kanagen kamban monj kanj kuuro iikanon niima kokaen jewuya, 'Pombaa qatanon kanj nononji, Anutunon mono ii kotuegon muba.' Kianj."

24

Jiwowon jigonon kondemondeen koloowaa.

Maak 13.1-2; Luuk 21.5-6

¹ Jiisasnon jiwowon jigo mesaon kamaaro gowokourutanon iwaanon kanj jiwowon jigowaa toton uutanon miri ragiti, ii Jiisas qendeema mugi. ² Qendeema mugi meleema kokaen injiwo, "Miri kuuya ii saanon injijuto, niinon qaa honja monj kokaen injiowe mobu: Ii mono kondeenji miriwaa jamo monj ii jamo mombaa qaganon mende ewaato, qeqelala saoyagadeen ewaa." Kianj.

Kakasiliin ano sisiwerowero koloowaa.

Maak 13.3-13; Luuk 21.7-19

³ Jiisasnon Oil gere baanjon kema raro gowokourutanon iyangia siri iwaanon kanj kokaen qisin mugi, "Boi, qaa jejani, iikawaa honja mono naa kambanon asugiwaan ano giinon kana balombaa kambanja tegomambaajon ambaati, iikawaa aiweseyanon mono nomaen asugiwaan? Ii saanon ninijowa."

⁴ Kaen qisin mugi meleema kokaen jero: "Monjon angomokolon ano jinjaun kembubotiwaajon mono galengia men laligowu. ⁵ Ejemba mamaganon asugin noo qananon kokaen jewuya, 'Niinon Hamoqege Toya Kraist koloojen.' Kaen jen ejemba mamaga tiligon onjombuya. ⁶ Onjo manjawaa bujuya ano otonja koloon kema karo momakebuya. Ii moma jenengia orowabotiwaajon mono galengia mewu. Iwoi kaanja ii waladeen koloowaatiwaa jejetaga. Ii koloowaato, balombaa kambananon mono iikanondeen uulanjawo mende tegowaa.

⁷ "Kantri monjon kantri monj unuwomabaajon waabuya. Ejemba tuun monjon tuun monj yonowo aron qen aowomabaajon waabuya. Gomanja gomanja kanon bodia bodia koloowaa ano nan somasomata ii qonjoma menj namo meleeno kemenkebaa. ⁸ Iwoi kuuya ii emba korowonon masu kanain ununkejiwaa so. Balombaa kambananon mono iikawaa so kanain tegomambaajon ambaa.

* 23:33: Mat 3.7; 12.34; Luuk 3.7

* 23:35: Jen 4.8; 2 Hist 24.20-21

* 23:38: Jer 22.5

* 23:39: Ond 118.26

⁹ *Kaen ambaato, kamban kanon tosanon onjo uugia meleengitiwaajon ama gawman yonoo boronon onjoongi siimbobolo ama onoma unugi komuwuya. Kantri kuuya yononon noojona ama kazi ama onomakebu. ¹⁰ Kamban kanon mamaganon momalaarigia mesaon anjonan men kazi ama aowuya. ¹¹ Gejatootoo ejemba takapolakaya mamaganon asugin ejemba mamaga kilikalu men onjoongi jinjaun qen kemakebuya.

¹² *Jeulalan Toyanon sein ejemba galen koma onombaatiwaajon ama uumeleen ejemba seiseiya yonoo uugianon olomooro uuropagianon loorin zolologowaa. ¹³ *Monjon kaparan koma kotiin bon qen nama laligoro balombaa kambananon tegowaati, iinon mono oyanboyar bunja qen aowaa. ¹⁴ Anutuwa bentotonaa Oligaa Bunja koi mono waladeen namowaa kantria kantria kuuya kanon jen seigi kanageso so nanjonanjo qaaya mogigo balombaa kambananon iikawaa gematanon tegowaa. Kian.

Jerusalem sitiwaa kondemondéen uuduuduyawo

Maak 13.14-23; Luuk 21.20-24

¹⁵ *Gejatootoo eja Danielon kondemondéen uuduuduyawo kawaa qaaya jerota eja. Qaa iikawaa so tosanon kan kondemondéen ano iwoi anjonjorayawo ii jiwowon jigo toroyanon anggi nano iibuti, qaa koi weengowagati, iinon mono saanon geja ama moma kotowa. ¹⁶ Kamban iikanon judia provinon laligowuti, onjonon mono misingon horon baanjon kembu. ¹⁷ *Miri kosianon sombenon laligowaati, iinon mono kamaan geso iwoiya memambaaajon miri uutanon mende uba. ¹⁸ Gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanagadeen malekuya memambaaajon eleema mirinon mende kema.

¹⁹ *Ye! Emba korowo ano merabora ajunon yononon kamban iikanon nomaen uulanawo kembuya? ²⁰ Kawaaajon iwoi ii konjuru me Sabat kendombaa kambananon mende kolooaatiwaajon mono qama koolinkebu.

²¹ *Ii kokaembaajon: Kamban iikanon kakasililin jekania boorongoya koloojaa. Kakasililin soya kaana ii wala eenanon kamban monjen mende koloon ero. Anutonon iwoi kuuya mokoloroti, kamban iikanondeen kanain kamban kokanon laligon kouma kamban biwianon mon mende kolooro. Wala eenanon mende kolooro ano kanagen kamban monjon mombo mende koloojaa. Kawaaajon mono qama koolin laligowu. ²² Ponjon kokojinjin kamban ii mende men torinagati een, ejemba kuuyanon mono tiwilaadaborowuyagato, ejemba iyanjaajon meweengon onjonoti, iyonjoonon ama ween iikawaa jangoya ii men toriwa.

²³ *Kamban iikanon kokaen jewuya, 'Mobu! Kraistnon koi laligoja,' me 'Tibu! Hamoqege Toyanon endu nanja.' Monjon kaen jewaati een, ii mono mende moma laariwu. ²⁴ Ii kokaembaajon: Hamoqege toya qolonmologoya ano gejatootoo ejemba takapolakaya asugin angoletano ano aiwese somasomata megilembuya. Kaen letonggi Anutonon ejemba iyanjaajon meweengon onjonoti, ii kaanagadeen enkalolon men onjombutiwaajon angoboto men kaparan kongi jinjaun qewubo. Onjo galengia awaagadeen men aon laligogi ii amamaawuya. ²⁵ Mobu! Niinon iwoi kuuya ii mende kolooro waladeen injjowe modaboroju.

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwa.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

²⁶ *Kawaaajon 'Hamoqege Toyanon balon qararanjonkonjonon laligoja,' kaen jegi mobuti een, iikanon mono mende kembu. Me 'Mobu! Kraistnon miri kawaa uutanon asugin raja,' kaen injjogi ii mende moma laariwu. ²⁷ Ii kokaembaajon: Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaati, kamban ii mono oobiliwaa so kokaen koloojaa: Ii ween koukoutanonnga pilitik bilisik ama leegen ween kemekemetanon sokoma asarin keno iijonji, iinon mono iikawaa so asugiwa.

²⁸ *Oro gisaganon monjen ewaati, mambonkarara yononon iikanon horon ajoroonkejuti, mono iikawaa so koloojaa." Kian

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwa.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

²⁹ *Konajilin kamban iikanon tegoro iikanondeen ween jaayanon injar kono koinjon umun kombaa. Sengelao yononon sombinonnga tegon kamaawuya ano sombinon utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaon enkalolon anggi soowaa.

* 24:9: Mat 10.22 * 24:13: Mat 10.22 * 24:15: Dan 9.27; 11.31; 12.11 * 24:17: Luuk 17.31 * 24:21: Dan 12.1; Ais 7.14 * 24:26: Luuk 17.23-24 * 24:28: Luuk 17.37 * 24:29: Ais 13.10; 34.4; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ais 6.12-13

³⁰ *Kamban iikanonj Siwe gomambaa Eja honja aiweseyanonj sombinonj asugiro iibuya. Kamban iikanonj namowaa kanageso kuuya yonononj jingen qama saabuya. Saama Siwe gomambaa Eja honja iinonj sombimbaa koosu qaganonj karo iibuya. Ku-usunja somatanonj sakondindinawo asuganonj asugiro asamararanja iibuya. ³¹ Karo iigi romonj qaita monj uugi otona kotakota mogi Siwe gajobauruta wasinj onono yonononj ejemba Anutunonj iyanjaajonj meweenejonj ononoti, ii balonj goraaya teetee eugenj emugenj iikanonja kopepereen onoma unjambuya. Kianj

Noronj gerewaa sareqaa

Maak 13.28-31; Luuk 21.29-33

³² “Ono noronj gere iima tania romongonj sareqaa koi mobu. Borianonj apuyawo kolooro senja longgoj ii iima moma kokaen jenkeju, ‘Ween kambanja mono dodowija.’ ³³ Onononj kaanjiadeen aiwese iikawaa so asugiro iima moma asarinj kania kokaen jewu, ‘Jiisasnonj mono nagunonj dodowija.’

³⁴ “Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Ejemba koi kete namononj laligojuti, iyonononj mende komugi iwoi kuuya jejenj, ii mono iyonoo laaligo kambangianonj koloowaa. ³⁵ Sombin namononj goronj qewaoto, noo Burja qaananonj mono kamban monjonj mende aliwaa. Kianj.

Jiisas kawaatiwaa kambanja ii monjonj mende moja.

Maak 13.32-37; Luuk 17.26-30, 34-36

³⁶ “Siwe gomambaa Eja honjanonj kawaato, naa kambanonj kan kuuwaati, iikawaa weenja me aua kambanja ii monjonj monj mende moja. Siwe gajobanonj ii mende moju. Anutuwa Merianonj kaanagadeen ii mende moja. Amanonj ajodeen ii moja.

³⁷ *Wala eenanonj Nooawaa kambananonj ejembanonj laaligogia qemasologen qaganonj laligonj menj kileegiti, iikawaa so mono Siwe gomambaa Eja honjanonj mombo kawaatiwaa kambananonj koloowaa.

³⁸ “Apu gboulu somatanonj mende karo waladeen iikanonj ejemba nene lomban ama apu kotiga nenj embaqemba sewanjaajonj angj kema karo agiminj aonj laligogi. Nanamemenj kaen ama menj qemasologen laligogi Noonanonj wanjo utanonj uroti, ween iikanonj tegoro.

³⁹ *Tegoro naa iwoi koloowaati, ii mende mogi apu gboulu somatanonj kan jinonja qaa tiwilaan onono. Kanagenj Siwe gomambaa Eja honjanonj mombo kawaati, kamban iikanonj ejembanonj kaanjiadeen qemasologen ama laligonj tiwilaawuya.

⁴⁰ “Kamban iikanonj eja woi gawononj laligori yoroononga monj menj monj mesaowuya. ⁴¹ Kaanjiadeen emba woi tawenj orasinj rabaoti, yoroononga monj menj monj mesaowuya.

⁴² “Ponjonj kawaatiwaa kambanja me auaya mende mojutiaaajonj mono uugbilig-bili laligowu. ⁴³ *Gbili laligowombaa qaa koi mono moma kotowu: Gomantiinanonj kikekakasililin ejanonj naa kambanonj me auanonj kawaati, miri toyanonj ii monagati eenj, iinonj mono gbili rama miria awagadeen galej mero qosoma umambaajonj amamaawaa. ⁴⁴ Ono ‘Siwe gomambaa Eja honjanonj kamban kokaen mende koubaa,’ jen romongogi iinonj mono kamban iikanondeen koubaa. Kianj.

Gawonj ejanonj silemale laligonj tiwilaaro.

Luuk 12.41-48

⁴⁵ “Kaen kolooro gawonj meme ejemba batugianonj morononj tirinj kotonj tosaanja unjuugja? Tosianonj zololonjonj gawonj mesaogi monjonj momakooto awaawaa qaganonj kaparanj koma pondanj menkeji, iinonj mono simbawonj koloowa. Miri toyanonj nanamemenja gosinj iima monjenj kema miriaa ilawoilaya ii borianonj ano galeja koloowaa. Galeja koloow welenqeqeuruta iworotiwa so kalanj koma kamban dindinanonj unjuaginkebaa. ⁴⁶ Kaen kalanj koma onoma laligoro toyanonj eleema kanj iikaan iima ‘Mono simbawonj koloow!’ jewaa.

⁴⁷ “Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Toyanonj ‘Mono simbawonj koloow!’ jen esuhinaya kuuyaa galeja kuun mubaa. ⁴⁸ Kuun mubaato, gawonj meme bibilokoya iinonj utanonj romonjonj kokaen jewaati eenj, ‘Ponjaa kaka kambananonj mono koriga eja.’ ⁴⁹ Kaen jen kanainj gawonj meme ejembauruta unj ureen aonj jejelomban ama aisoon apu kotiga nenj uuta sooro enkalolonj silemale koloow laligowaa.

⁵⁰ “Kaen laligonj kamban monjonj ponja koubaatiaaajonj mende mambombaati, mono iikanondeen koubaa. Kambambaajonj imowamo ulumbulunj laligoro mono aua iikanondeen kouma ⁵¹ qen japalelenj menj munj jen kotoor uumeleembaa ejemba seleseleya kaanja gere sianonj kemenj siimbobolo mobaa. Kaen moma saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.” Kianj.

* 24:30: Dan 7.13; Zek 12.10-14; Ais 1.7

* 24:37: Jen 6.5-8

* 24:39: Jen 7.6-24

* 24:43: Luuk 12.39-40

25

Emba saran 10 yonoo sareqaa

¹ *Jiisasnon jero, “Mombo kamanjati, kamban iikanon Siwewaa bentotonja ii kokaen koloowaa: Maran lomban kambanjon emba saran jumuna ten yononon ‘Eja bunawo aitongowonja,’ jen kiwagia men kananon kengi. ² Yonoononga 5 ii momakootogiawo koloogito, tosaana 5 ii nekonja. ³ Nekonja yononon kiwagia megito, gere (koinsare) kelega* mende men kengi. ⁴ Momakootogiawo yononon kiwagia ano koinsare kele kaarogia kaanagadeen men kengi. ⁵ Kengi eja bunanon uulanawo mende karo mambongi kamban korirotiwaajon kuuya yonoo jaalologia bombon mero usugon gaon egi.

⁶ “Gaon egito, gomantiina biiwianon monjon romun qero qa kokaen mogi, ‘Mobu, eja bunanon mono kaja-oo! Mono iwaanon kema aitongowu.’ ⁷ Qa ii moma emba saran ten ii kuuyanon waama kiwagia men meagon ootirigi. ⁸ Ootirigi nekonja yononon emba momokootogiawo yonoonon kan kokaen jegi, ‘Nonoonon kiwa bogojiwaajon ononon mono koinsare kelega tosia nonombu.’

⁹ “Kaen jegi momakootogiawo yononon meleema kokaen jegi, ‘Qaago! Ii onjo ano nono mende sokoma nonombaa. Kawaajon mono sii mirinon kema onjoangiaa koinsare kelegia sewanja mewu.’

¹⁰ “Kaen jegito, yononon koinsare kelega sewanja mewombaajon kema kananon laligogi eja bunanon mono iikanondeen kouro. Emba saran jojorin nangiti, iyononon kema iwo aitonjon maran lomban miri uutanon ugi nagu kongi. ¹¹ *Emba saran stuanon kengiti, iyononon kaanagadeen kanagen kouma nagu qen kokaen qagi, ‘Pon Pon, mono nagu metaama nonomba!’

¹² “Kaen qagito, kokaen meleema jero, ‘Qaago! Nii onjo mende moma onjonjen. Qaa ii honqaa injijojen.’ ¹³ Jiisasnon sareqaa kaen jen gowokouruta ii qaa kokaen injijoro, “Onjo nii kamambaa kambanja me auaya mende mojutiiwaajon mono uugbiligbili laligowu.” Kianj.

*Monen esu galen kongitiwaa sareqaa.**Luuk 19.11-27*

¹⁴ * “Mono sareqaa kokawaa so koloowaa: Eja mon gomana mesaon koriganon kantri monjen kemambaajon moma welenqeqeuruta onjoono kagi monen esuhinaya galen koma onjombutiwaajon jen koton onoma borogianon ano. ¹⁵ Gawon memegia gosin honja dawi koloowaatiwaa so moma gawon meme eja mombaajon monen esu 5 (Kina 20,000) mun mon monen esu woi (Kina 8,000) mun mon motoonggo (Kina 4,000) muro. Kaen galen kombutiwaajon mendeema onoma onjomesaon keno.

¹⁶ “Eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinon iikanondeen kema konkororo gawon mero monen sei-ro esu 5 mombo mero. ¹⁷ Kaanjadeen esu woi (Kina 8,000) meroti, iinon kema konkororo gawon mero monen sei-ro esu woi mombo mero.

¹⁸ “Kaen merito, eja monen esu motoonggo (Kina 4,000) meroti, iinon mono mesaon kema balon osor eja ponja monen roj koma mesangoro. ¹⁹ Kamban koriga tegoro welenqeqe yonoo eja pongianon eleema kan ‘Gawon megitiwaa sundugia moma gosi-mana,’ jen koma horon onono kagi.

²⁰ “Kaen kagi eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinon jaayanon kouma esu 5 mombo toroqen men kan kokaen ijoro, ‘Somatana moba, giinon monen esu 5 nonati, niinon iikawaa konkororoya mewe sei-ro esu 5 mombo kolooro men kajan.’

²¹ “Kaen ijoro eja ponjanon kokaen meleema muro, ‘Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaana men ii kaparan koma galen koma laligona sei-ro. Kawaajon niinon iwoi mamaga goo boroganon ambe iikawaa galenaga laligowa. Saanon kan eja ponga noo miri uutanon kouma motoon korisoro ama laligowonja.’ ²² Eja Kina esu woi (Kina 8,000) meroti, iinon kaanjadeen kouma kokaen ijoro, ‘Somatana moba, giinon monen esu woi nonati, niinon iikawaa konkororoya mewe sei-ro esu woi mombo kolooro men kajan.’

²³ “Kaen ijoro eja ponjanon kokaen meleema muro, ‘Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaana men ii kaparan koma galen koma laligona sei-ro. Kawaajon niinon iwoi mamaga goo boroganon ambe iikawaa galenaga laligowa. Saanon kan eja ponga noo miri uutanon kouma motoon korisoro ama laligowonja.’

* 25:1: Luuk 12.35 * 25:3: Gere (koinsare) kelega ii oil gerewaa kota mujugogi kelega ii kolooro. Goman tiiro gere susuyanon opo kokosiin kele iikanon qendungon kiwa ootirin kananon kengi 15 minitwaa so jero. Kawaa gematanon gere ii een bubu giliwubutiwaajon ii mombo oil gere kelenon qendungogi. * 25:11: Luuk 13.25 * 25:14: Luuk 19.11-27

²⁴ “Kawaa gematanon eja monen esu motoongo (Kina 4,000) meroti, iinon kouma kokaen ijoro, ‘Somatana moba, niinon kaniaga kokaen moma yagowe: Eja Ponnanon mono eja kotakota geriawo kolooja. Geengo nene kota mende qosoma kororoona iikanon mono kilen hona soonon koton memambaaon momakejan. Dumun kota mende osona kemero iikanon mono kilen hona men kululumambaaon momakejan.

²⁵ “Kaen moma yagon keena moma kema goo monen esuga ii namonon mesangowe ero. Iiba, monen esu nonati, iikayadeen mono tororo koi.” ²⁶ Kaen ijon ii muroto, eja ponnanon meleema kokaen jen muro, ‘Gii injarere koloon welenqege bologa koloojan! Gii kaniaga moma yagona: Neeno nene kota mende qosoma kororoowe iikanon mono kilen hona soonon koton memambaaon momakejen. Neeno dumun kota mende osowe kemero iikanon kilen hona men kululumambaaon momakejen. Noo tanina kaanja moma yagono mono naambaaon ama soon laligona?

²⁷ “Gii noonon monen ii benkonon ana sokonaga. Benkonon ana somariiro eleema kaweti, kamban kokanon ii saanon susuyawo mewenaga.” ²⁸ Toroqen tosaana ii injoro, ‘Ono mono qezen injarere eja kokawaa monen esuya ii wama mon esu 10 mokoloroti, mono ii mubu.’

²⁹ * “Sareqaa kokawaa kania ii kokaen: Daen yonoonon iwoi eji, kuuya iyonoojon mono toroqen onjongi seiro kelemalelen en onombaa. Kaen seiwaato, mombaanon iwoi mon mende eji, iwaanon iwoi ii mono kaanagadeen wangi een toontoon laligowaa. ³⁰ * Ayo, welenqege eja omaya gawonaa hona qaa ii mono selegen hagogi pangamanon kemeba. Iikanon kemen saama gigilaan gubugia kigi qaro laligowuya.” Kian.

Jenteegowaa kamban somatanon kokaen koloowaa:

³¹ * “Siwe gomambaa Eja honanon nama Siwe gajoba kuuya uruama motoon kawuti, kamban iikanon Siwewaa asamararananon asugiro iinon Kin Pombaa jinjaron dunnon rabaa. ³² Rama jero namowaa ejemba tuun kuuya men kululuun onjongi iwaa jaanon asugiwuya. Asugigi lama galejanon lamauruta meme (nonin) yonoononga gosin mendeema onjongi, iikawaa so ii mendenqendeen ama onombaa. ³³ Ii ama onoma jero lama ii boro dindinanon ano meme (nonin) ii qanianon ama onombuya.

³⁴ “Kaen ama onjongi Kin Ponnon boro dindinanon nambuti, ii kokaen injowaa, ‘Noo Amananon kotuegon onono laligogiti, onjo mono kawu. Ama Anutunananon goman kuuya mokoloon ononoti, kamban iikanondeen mono bentoton onoojon mozonongon merota jojorin en kouji, onjo mono kan ii buna qen aon laligowu.

³⁵ “Ii kokaembaaon jejen: Niinon nembanenena komun laligowe onjo neneya noma laligogi. Niinon apuwaajan qenjen qen laligowe onjo apu noma laligogi. Niinon waba koloon laligowe onjo koma horon nongi mirigianon uma laligowe. ³⁶ Niinon sele esunaajan amamaan laligowe onjo opo keren noma laligogi. Niinon ji niro laligowe onjo galek koma noma laligogi. Niinon kapuare mirinon laligowe onjo nii niibombaaon iikanon kan laligogi.’

³⁷ “Kaen injoro ejemba solana yonoonon kokaen meleema mun jewuya, ‘Pon, gii mono naa kambanon nembanenegaajan komuna giima guagin laligonin? Mono naa kambanon apuwaajan qenjen qen laligona giima apu goma laligonin? ³⁸ Mono naa kambanon wabaga laligona giima koma horon gonin mirinananon una laligonin? Mono naa kambanon sele esugaajan amamaan laligona giima opo keren goma laligonin?

³⁹ “Mono naa kambanon ji giro ena giima me kapuare mirinon laligona moma gii giibombaaon goonon kan laligonin?” ⁴⁰ Kaen jegi Kin Ponnon meleema kokaen injowaa, ‘Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Onjo neenaa uumeleen alauruna kamaanqegeta koi yonoononga mombaajan iwoi mon angiti, ii kuuya mono nii ama noma laligogi.’

⁴¹ “Kaen jen kawaa gematanon boro qanianon nambuti, iyonoonon meleema kokaen injowaa, ‘Mannanon qasuaan onono laligogiti, onjo mono nomesaon togowu. Gere sia tetegoya qaa jen ubaati, mono iikanon kema kemebu. Anutunon ii Kilenaa Toya ano iwaa gajobauruta yonoojon mozonongon merota jojorin en kouja. ⁴² Ii kokaembaajan injojen: Niinon nembanenena komun laligowe onjo neneya mende noma laligogi. Niinon apuwaajan qenjen qen laligowe onjo apu mende noma laligogi.

⁴³ “Niinon waba koloon laligowe onjo mende koma horon nongi mirigianon mende uma laligowe. Niinon sele esunaajan amamaan laligowe onjo opo keren mende noma laligogi. Niinon ji niro ewe ano kapuare mirinon laligoweto, onjo nii niibombaaon iikanon mende kan laligogi.’

* 25:29: Mat 13.12; Maak 4.25; Luuk 8.18

* 25:30: Mat 8.12; 22.13; Luuk 13.28

* 25:31: Mat 16.27; 19.28

⁴⁴ “Kaen injjoro yononon kaanagadeen meleema mun kokaen jewuya, ‘Pon, gii mono naa kambanor nembanenegaaon komun me apuwaajon qenjen qen laligona me wabaga laligona me sele esugaajon amamaan laligona me ji giro ena me kapuare mirinon laligona nono gii mende welen qen goma laligonij?’

⁴⁵ “Kaen jegi meleema kokaen injjowaa, ‘Niinon qaa hona kokaen injjowe mobu: Ono uumeleen alauruna kamaanqeqeta koi yonoononga mombaajon iwoi mon mende angiti, ii kuuya mono nii mende ama noma laligogi kolooja.’

⁴⁶ “Kaen injjoro irona meleema onono qagianon uro hagon onono kemen siimbobolo kamban tetegoya qaa moma laligon ubuya. Kaen laligon ubuyato, solana yononon oyanboyon laaligo ii kamban tetegoya qaa laligon uma laligowuya.” Kianj.

26

Jiisas qenin komuwaatiwaa angonan ang.

Maak 14.1-2; Luuk 22.1-2; Jon 11.45-53

¹ Jiisasnon qaa kuuya ii jedaboron gowokouruta kokaen injjoro, ² “Ween woi tegorogo pasowa kendon kan kuuwaa.* Ono ii saanon moju. Kan kuuro Siwe gomambaa Eja hona ii waba gawman yonoo borogianon ang maripoonon qegi komuwaa.”

³ Kamban kanon jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yononon ajoroon jigo gawon galen waja qata Kaiafas iwaa jinkaron mirianon ragi. ⁴ Kanon rama nomaen mondonin Jiisas olon men qegi komunagati, iikawaa kania monggama gosigi. ⁵ Monggama gosin kokaen jegi, “Ejemba iringia soono kareja kareja aowubotiwaajon ii korisoro kendon kambananon ambombaajon amamaawonja.” Kianj.

Emba monnon Jiisas apu unkoowagawonon moriro.

Maak 14.3-9; Jon 12.1-8

⁶ Jiisasnon Betani gomanon laligon Saimon mon manimbaya men solananiroto, iwaa mirinon uma raro. ⁷ “Iikanon nene nen raro emba monnon jamo kaaro mon men iwaanon karo. Kaaro ii lalu lanjonawo qata alabasta iikanon memetaga. Ii apu unkoowagawo iikanon saa qeqetaga. Iinon ii sewanja somatanon men kan apuya Jiisaswaa wananon qibibirin moriro.

⁸ Moriro gowokourutanon ii iima uugia boliro kokaen jegi, “Ii mono naambaajon kaen tiwilaaja? ⁹ Apu kelegawo ii sewanja mewutiwaajon ano monen uuta kolooro ii ejemba wanaya onono sokonaga.”

¹⁰ Jiisasnon uumomogia ii iima koton kokaen injjoro, “Emba kokawaa uuta ii mono naambaajon men boliju? Iinon sili awaa ama sororogon nono sokonja. ¹¹ “Ejemba wanaya ii kambanja kambanja batugianon laligowuto, niinon onoo batugianon kamban so mende laligomaja.

¹² Niinon komuwe ron koma nombutiwaajon ama kelenon selena nomorija. ¹³ Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Oligaa Bura koi kantri kanon me kanon jen seigi kemaati, iikanon emba koi kanon iwoi ama nonji, iikawaa bujuya kaangadeen jegi seiro iwaajon romonjon laligowuya.” Kianj.

Juudasnon Jiisas memelolo men mumambaajon uumotoonngo ano.

Maak 14.10-11; Luuk 22.3-6

¹⁴ Kamban kanon gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas Iskariot iinon jigo gawon galen yononon kema ¹⁵ “kokaen qisin onono, “Niinon Jiisas memelolo men mun borogianon ambe ononon naa tawaga nombuya?” Qisin onono silwa monen kota 30 weengon borianon ang. ¹⁶ Aua iikanondeen kanain Jiisas kamban mongen memelolo men mumambaa kana moma monggama kokobimbin koma laligoro. Kianj.

Jiisasnon gowoko yonowo Pasowa lama negi.

Maak 14.12-21; Luuk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30

¹⁷ Bered yiistya qaa iikawaa kendon ween mutuyanon (Sikunenenon) gowoko woi yoronon Jiisaswaanon kan kokaen qisin muri, “Boi, nono miri dakanon kema pasowa lama mozozonjon goni newaga? Ainga nomaen eja?”

¹⁸ Qisin muri kokaen meleeno, “Oro Jerusalem sitinon uma eja mon mojenji, ii mokoloon kokaen ijowao, ‘Boinon jeja: Noo kambananon mono† dodowija. Niinon goo mirinon kan

* 25:46: Dan 12.2 * 26:2: Eks 12.1-27 * 26:2: Pasowa ii Kiankomu kendon. Qaa iikawaa kania ii Niniima koboan nunuuguro. Eksodus 12.15 * 26:7: Luuk 7.37-38 * 26:11: Dut 15.11 * 26:15: Zek 11.12 † 26:18: Anutunon Jiisas komuwaatiwaa kambanja anoti, iikawaajon jeja.

gowokouruna yonowo Pasowa lama newonja.”¹⁹ Gowoko yoronon Jiisasnon jen koton oronoti, iikawaa so otaan Pasowa lama mozozongori.

²⁰ Mare kolooro goman tiiro Jiisasnon gowokouruta 12 yonowo miri iikanon kouma uma dun kosianon rama nene mendeema negi. ²¹ Nene nen nen rama Jiisasnon kokaen injoro, “Niinon qaa honja mon kokaen injowu mobu: Onoononga monon mono memelolo men nombaa.” ²² Kaen injoro moma iikanondeen uugianon wosobiri somata kolooro kanain aja aja qisin mun ijogi, “Pon, mono noojona jewabo?”

²³ *Qisin mugi kokaen meleeno, “Niwo bered qaangon qendunggoji, mono iinon. ²⁴ Siwe gomambaa Eja honanon mono iwaajon qaa oogita ejiwaa so onanon namo mesaon kemaato, monon ii memelolo men mubaati, iwaajon mono ‘Yei!’ jen qama wanjinjogon. Iikawaa irona kanjanawonon mono iwaa qaganon ubaa. Eja ii nemun koro utanonga mende asuginagati, iikanon mono afaangon munaga.” Kian.

²⁵ Kaen meleeno Juudas memelolo men mubaati, iinon kokaen meleema ijoro, “Boi, ii mono noojona jewabo?” Jiisasnon kokaen ijoro, “Jejani, mono kian!” Kian.

Pombo samon konoga negi.

Maak 14.22-26; Luuk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

²⁶ Nene nen rama Jiisasnon bered men kotuegon moton onoma kokaen injoro, “Koi neenaa busuna. Ii mono men newu.”

²⁷ Kaen injon wain qambi men qama koolin dangisen jen onoma kokaen injoro, “Ono kuuya mono qambi kokanona newu. ²⁸ *Koi neenaa sana. Ii Anutonon ejemba yonowo soomongo aren ano kotiiwaatiwaajon sana molaagi kemero ejemba mamaga yonoo singisongogia mesaowaa. ²⁹ Niinon qaa mon kokaen injowu mobu: Niinon wain kasawaa hona koi mombo torogon mende nemanja. Kanagen Manjaa bentoton utanon eu ranin jejelombar ambaati, ween iikanon mono wain apu qaita mon ii onowo nemanja.”

³⁰ Kaen injon kisoro rii qama mesaon kema Oil gere baananon ugi.

Piitonon Jiisas qakoombaatiwaajon ijoro.

Maak 14.27-31; Luuk 22.31-34; Jon 13.36-38

³¹ *Uma Jiisasnon kokaen injoro, “Gejatotoo eja monon qaa mon kokaen oorota eja, ‘Niinon galengia qewe lama tuunanon deembuya.’

Iikawaa so ononon kuuya kete gomantiinanon uugia noojon ama boliro nomesan boratiwuya.

³² *Boratigi nuwuyato, niinon mono koomunonga waama waladeen Galili prowinsnon kema iikanon asugin onomanja

³³ Kaen injoro Piitonon meleema kokaen jero, “Yononon kuuya uugia goojon ama boliro gomesan boratiwuti een, niinon mono kilen kamban monon mende gomesaomanja.”

³⁴ Jero Jiisasnon ijoro, “Niinon qaa honja mon kokaen gijomanja: Kurunon mende qaro giinon kete gomantiinanon qakooma nona indin karon koloowaa.”

³⁵ Kaen jeroto, Piitonon kokaen ijoro, “Boi, kaen qaagoto, nii nugi giwo motoon komuworagati, ii kilen niinon gii mende qakooma gomanja.” Gowoko tosaan kuuya kaanagadeen qaa iikayadeen jegi. Kian.

Jiisasnon Gezemane urukisinon qama kooliro.

Maak 14.32-42; Luuk 22.39-46

³⁶ Kaen amin moma kema yonowo urukisi mon qata Gezemane iikanon keugi. Keuma Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Niinon endu kema qama kooliwe onjo mono kamban biwianon koi rabu.” ³⁷ Kaen injon Piito ano Zebediwaa merawoit woi uruama kengi Jiisasnon kanain wosobiri moma konjilin kolooro kana boria qetegoro. ³⁸ Kamban kanon kokaen injoro, “Noo uunanon mono kondun kondun koma koujiwaajon ama wosobiri mobe koomuya ama nonja. Ono mono kokanon rama niwo gbili laligowonja.”

³⁹ Kaen injon yanodeen boronja mon torogon kema simin kuma usugon kokaen qama koolin jero, “Amana, gii iwoi mon mende mololombijan. Kawaajon siinga eji een, siimbobolowaa gambia koi kanon mono noo qananon ubabotiwaajon nuamba. Nuambaa me qaagoti, ii mono geenjaa uusiingaa so koloowa. Ii noo siimbaa so qaago!”

⁴⁰ Kaen jen eleeno gowokouruta karon yononon gaon egi injiima Piito kokaen ijoro, “Ono aua motoongoda niwo gbili laligowombaaon mende kotiju me? ⁴¹ Uunanon gbili laligowombaa siinga momakejonto, selenananon looloria kolooja. Kawaajon angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qama koolin gbiligbili laligowu.”

* 26:23: Ond 41.9

* 26:28: Eks 24.8; Jer 31.31-34

* 26:31: Zek 13.7

* 26:32: Mat 28.16

⁴² Kaen ijoro mombo onjomesaon kema indin woi kolooro kokaen qama koolin jero, “Amana, siimbobolowaa qambi koi kanon mende nuuguwaati een, ii saanon nemanato, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa.”

⁴³ Qama koolin eleeno jaa logia bombon merotiwaajon mombo gaongadeen egi injiuro. ⁴⁴ Mombo onjomesaon leegen kema qaa iikayadeen mombo jen qama kooliro indin karoon kolooro. ⁴⁵ Gowoko yonoonon eleema kan kokaen injiuro, “Ono toroqen haamo men gaongadeen ewombaajon moju me? Mobu! Monjon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo borogianon ubaa. iikawaa aua kambaananon mono kan kuuj. ⁴⁶ Mono waagi kembonja! Memelolo men nombaati, iinon mono kosere koi kaja.” Kian.

Jiisas qelanjin men somongogi.

Maak 14.43-50; Luuk 22.47-53; Jon 18.3-12

⁴⁷ Jiisasnon kaen jen nano iikanon gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas iinon tuun somata mon jeta men onono kougi. Jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yononon ii wasin onongi manjawaa soo somata ano wasagia men kagi. ⁴⁸ Memelolo memambaajon anoti, iinon waladeen yonowo aiwese qaa kokaen somongon injiuro, “Niinon eja buuta kitor nemanati, iinon mono ii kolooja. Mono ii men somongowu.”

⁴⁹ Kaen injijon kan iikanondeen Jiisaswaanon keuma “Kokona (Boi), uubonjon!” jen buuta kitor nero. ⁵⁰ Kitor nero Jiisasnon kokaen ijoro, “Alana, gii naambaajon kajan, ii mono uulanawo amba.” Kaen ijoro eja tuun yononon Jiisaswaanon kouma qelanjin men somongogi. ⁵¹ Somongogi Jiisaswo laligogiti, iyonoononga monjon borianon manjawaa soo somata horon jigo gawon galen wanjaa welenqeqeya qen geja kotogoro kamaaro.

⁵² Jiisasnon ii iima kokaen ijoro, “Mono mesaowa! Manjawaa soo somata taanjen mewuti, ii mono kuuya manjawaa soo somatanon unjuro komuwuya. Kawaajon mono sooga kopinanon qena kemeba! ⁵³ Niinon Amana qama kooliwe saanon ilaan nombaati, ii mojan me qaago? Qama koolin mubenagati, iinon mono iikanondeen gajoba manjaqeqe tuun† 12 uugun wasin onono kan ilaan nombuyaga. ⁵⁴ Ilaan nombuyagati een, Bunja Terewaa qaayanon mono nomaen honjowo koloona? Bunja Tere qaawaa so iwoi koi kanon mono asugiwa jejetaga kolooja.”

⁵⁵ *Kamban iikanondeen Jiisasnon manjaqeqe tuun ii kokaen injiuro, “Nii kikekakasililin ejaga qaagoto, kilen noojon kaen moma manjawaa soo somata ano wasa men noma somongowombaajon kouju. Niinon ween so jiwowon jigonon onowo rama nama Bunja qaa kuma onoma laligowe mende nonggi. ⁵⁶ Kaento, iwoi kuuya koi mono gejatootoo ejembanon qaa oogiti, iikanon honjowo koloowaatiwaajon asugija.”

Jiisas somongogi gowoko yononon kuuya Jiisas mesaon boratin umburatin kengi. Kian.

Jigowaa jotamemeya yononon Jiisaswaa qaa gawon meg.

Maak 14.53-65; Luuk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24

⁵⁷ Manjaqeqe eja Jiisas men somongogiti, iyononon ii wama jigo gawon galen wana qata Kaiafas iwaa mirinon kengi. Kengi Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yononon iikanon kan ajoroogi. ⁵⁸ Kengi Piitonon sigensigen onotaan iikanon keuma jinjaron miriwa kiropo uutanon uro. Pima tetegoyanon nomaen koloowaati, ii iimambaajon welenqeqe eja yonoo batugianon raro.

⁵⁹ Kaen raroto, jigo gawon galen ano jigo kaunsol tuun yononon Jiisaswaa senlenon kuukuu qaa nomaen mondon nanjon jenin qegi komuwaatiwaajon monganggi. ⁶⁰ Mongama nama magaganon waama nama qaa qolonmologoya Jiisaswaa selianon kuun nanjon jegito, kilen kania mon mende mokoloogi. Mende mokologito, tetegoyanon eja woi kouma ⁶¹ *kokaen jeri, “Eja koi kanon mono kokaen jero mori, ‘Nii saanon Anutuwa jiwowon jigoya kondeembe namonon kamaaro ween karoombaa uutanon ii mombo metaama kumanja.”

⁶² Kaen jeri jigo gawon galen wanjon waama Jiisas qisin mun kokaen ijoro, “Yononon goo seleganon qaa kuun nanjojuti, iikawaa kitia mon jewaga me qaago?” ⁶³ Qisin muro Jiisasnon iwoi bologa mon mende anoto, kilen qaaya bogoro nano. Qaaya bogoro nano jigo gawon galen wana iinon kokaen ijoro, “Niinon Anutu laaligo Toyaa qatanon kokaen qisin kuun gonjer: Gii Anutuwa Meria Kraist koloojan me qaago, ii tororo jen jojopan qaanon jen kotiina mobonja.”

† 26:53: Room yonoonon liijon me manjaqeqe tuun mon ii manjaqeqe eja 6,000 kawaa so koloon laligogi. Kawaajon manjaqeqe tuun 12 yonoo jangogia ii Siwe gajoba 72,000 kawaa so. * 26:55: Luuk 19.47; 21.37 * 26:61: Jon 2.19

⁶⁴ *Kaen ijoro kokaen jero, “Jejanj, mono ii. Iito, niinon kuuya onjo kokaen injowe mobu: Kambanj kokaambadeen kanain Siwe gomambaa Eja honjanonj mono ku-usunj Toyaa boro dindinanonj rama kanagenj sombimbaa koosu qaganonj kamaaro iibuya.”

⁶⁵ *Qaa ii jero jigo gawonj galen wanj iinonj malekuya menjurama kokaen jero, “Yei, mangaa siita! Mono Anutu mepaegoja. Tosianonj qaaya nanggowutiwaajonj mombo mende qisin onjombonja. Anutu mepaegoji, ii keteda koi onjoangio modaboroju. ⁶⁶ Kawaajonj onjo mono nomaen romonggoju?” Kaen qisin onono kokaen jen tegogi, “Iinonj mono koomuwaa bunja koloowa.”

⁶⁷ *Kaen jen tegonj jaayanonj sulaapan qen morinj borogia kuma palapanjanonj qegi. Tosianonj urujanonj qetaalinj ⁶⁸ kokaen ijogi, “Gii gejatootoo eja Kraist koloojanj iwaajonj morononj guji, mono iwaa qata qana mobonja.” Kianj.

Piitononj Jiisas qakoono.

Maak 14.66-72; Luuk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

⁶⁹ Kaen kolooro Piitononj seleenjen kiropo uutanonj sombenonj raro. Raro welenqege emba monjonj iwaanonj kanj kokaen jero, “Gii kaanagadeen Galili eja Jiisaswo motoonj laligona.” ⁷⁰ Kaen jeroto, kuuya yonoo jaagianonj qakooma kokaen jero, “Qaa jejani, ii mono kondanjenj.” ⁷¹ Kaen jen kiropo naguyanonj kemero welenqege emba monjonj ii iima eja kosianonj nangiti, ii kokaen injoro, “Eja koi kanonj mono kaanagadeen Nazaret eja Jiisaswo laligoro.”

⁷² Kaen injoro mombo qakooma jojopan qaanonj jen kotiin kokaen jero, “Niinonj eja ii mende moma mujenj.” ⁷³ Kambanj boronja monj tegoro eja kosianonj nangiti, iyonononj Piitowaanonj kouma kokaen ijogi, “Onjanonj! Giinonj kaanagadeen yonoononga monj koloojanj! Galili qaa aro jejani, iikanonj mono kaanagadeen ii qendeen mojonj.” ⁷⁴ Ii moma kanain anja qasuaan aon jojopan qaanonj jen kotiin jero, “Nii eja ii mende moma mujenj! Qaa qolonj molonggoja jewenagati een, Anutunonj mono ironja meleema nomba.” Kaen jero iikanondeen kuru qaro.

⁷⁵ Kurunonj qaro moma Jiisasnonj qaa kokaen ijoroti, ii romonggoro, “Giinonj wala indinj karonj qakooma nona kurunonj qabaa.” Qaa ii romonggonj wosoya jumambaaajonj ano seleenjenj kemenj meduqedu menj saaro. Kianj.

27

Jiisas wama Pailotwaa borononj angj.

Maak 15.1; Luuk 23.1-2; Jon 18.28-32

¹ Gomanj ano amandiinonj jigo gawonj galen kuuya ano kantriwaa jota meme (70) yonononj ajoroonj Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya aminj mogi. ² Aminj mogi tegoro Jiisas somongonj wama Room gawana Pailotwaa borononj angj. Kianj.

Juudasnonj aroya mosono.

Apo 1.18-19

³ *Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya jen tegogi Juudas memelolo muroti, iinonj ii moma moma bolinj aonj silwa monen kota 30 mugiti, ii menj jigo gawonj galenj ano kantriwaa jotamemeya yonoononj kema meleema onoma kokaen injoro, ⁴ “Niinonj singisonggo ama eja koposoya qaa ii memelolo menj mube qegi komuwaa.” Kaen injoroto, yonononj kokaen ijogi, “Ii nonoononj iwoiga qaago! Ii mono geengaa majakakaga!” ⁵ Kaen ijogi moma silwa monen kota ii menj giliro jiwowonj jigo uutanonj keno. Keno anja mesaonj kema kasanonj jegelaan aroya mosono.

⁶ Jigo gawonj galen wanj yonononj monen kota ii menj kokaen jegi, “Monen koi mono eja sayaa sewanaga. Kawaajonj ii jiwowonj jigowaa monen kowinonj ambombaa soya qaago. Kaen ama Mooseswaa Kana qaa uuguwombo.”

⁷ Kaen jen aminj wama monen iikanonj gbakononj monjonj meme eja mombaanonj balonj koria monj sewanja megj waba ejemba yonoo qasirigiaga kolooro. ⁸ Kawaajonj ama balonj koria iikawaa qata ii kambanj kokaamba kaanagadeen toroqen ‘Balonj koria sayawo,’ qamakeju.

⁹ *Gejatootoo eja Jeremaianonj qaa waladeen jeroti, iikanonj mono honjawo kolooro. Qaa ii kokaenj,

“Yonononj Israel kanagesowaa jotamemegia koloonj eja ii sewanja mewutiwaajonj gosinj angj silwa monen 30 kolooroti, ii megj. Ii ejawaa sewanaga.

* 26:64: Dan 7.13

* 26:65: Lew 24.16

* 26:67: Ais 50.6

* 27:3: Apo 1.18-19

* 27:9: Zek 11.12-13

¹⁰ Yonononj ii menj iikanonj gbakononj monjonj meme eja mombaanonj balonj koria monj sewanja megii. Ii mono Ponjonj jenj kotonj nonotiwa so iikaanj megii.” Kianj.

Pailotnoj Jiisas qisinj muro.

Maak 15.2-5; Luuk 23.3-5; Jon 18.33-38

¹¹ Kambanj kanonj Jiisasnoj Pailotwaa jaanonj nano kokaenj qisinj muro, “Onanonj, gii Juuda yonoo kinj pongia koloojanj me qaago?” Qisinj muro Jiisasnoj meleema ijoro, “Mono geenngo jejari, iikaanj.” ¹² Jigo gawonj galenj ano kantriwaa jotamemeya (70) yonononj qaa mamaga Jiisaswaa selianonj kuunj jegito, kilenj qaa kitia monj mende meleeno.

¹³ Qaaya bogoro nano Pailotnoj Jiisas mombo qisinj munj ijoro, “Moba! Yonononj qaa mamaga goo seleganonj kuunj nanjonj jejuti, ii mojanj me qaago?” ¹⁴ Kaenj ijiroto, Jiisasnoj bologa monj mende anoto, kilenj qaa iikawaa kitia monj mende meleeno. Qaaya bogoro nano gawananonj mamaga waliingoro. Kianj.

Pailotnoj Jiisas komuwaatiwaaajonj jenj tegoro.

Maak 15.6-15; Luuk 23.13-25; Jon 18.39-19.16

¹⁵ Room gawananonj gbani so Pasowa korisoro kambananonj kapuare mirinonga eja motoonggo siingiaa so qata qama qisigiti, ii isama onjomakero. ¹⁶ Kambanj iikanonj eja monj qata Barabas qagiti, iinonj kapuare mirinonj raro. Ii kilenjaajonj menj biwiigi laligoro.

¹⁷ Kaenj ano ajoroogi kokaenj qisinj onono, “Barabas me Jiisas, qata Kraist qamakejuti, iyoroongga moroga isama onjombe kamaawaatiwaaajonj moju?” ¹⁸ Galenj yonononj Jiisaswaaajonj goronjiki mogitiwaaajonj ama ii gawanawaa borononj anggi. Ii moma siingiaajonj kaenj qisinj onono.

¹⁹ Ii moroto, jenteegowaa jinjaronj dunj rarayanonj raro embianonj buju qaa monj kokaenj ano karo, “Nii kete gomantiinanonj gaonj monj iima iikanonj eja iikawaaajonj ama siimbobolo mamaga mojenj. Kawaaajonj eja solanja ii mono lombo mende muba.”

²⁰ Qaa kaenj karoto, jigo gawonj galenj ano kantriwaa jotamemeya yonononj ejemba tuunj uukuukuu menj onjoma kokaenj injijogi, “Mono Barabas isama Jiisas maripoononj qewutiwaaajonj jewa. Kaenj qisinj mubu.”

²¹ Kaenj jegi gawananonj meleema qisinj onono, “Eja woi yoroongga mono moroga isama mube onjooonj kamaawaatiwaaajonj moju?” Kaenj qisinj onono “Barabas!” jegi.

²² Kaenj jegi Pailotnoj kokaenj qisinj onono, “Kaenj jejutiwaaajonj Jiisas, qata Kraist qamakejuti, niinonj ii mono nomaenj ama mubenaga?” Kaenj qisinj onono yonononj kuuya qagi, “Mono maripoononj qewu jewa!”

²³ Kaenj qagi gawananonj jero, “Ii naambaajonj? Iinonj mono naa bologa ano?” Kaenj jeroto, yonononj ii moma kaparanj koma toroqen qa gigilaanj kokaenj qagi, “Mono maripoononj qewu jewa!” ²⁴ *Kaenj qagi gejajojonj qegi gujubajunonj mombo somariiro Pailotnoj ii iima moma manja karenj koloowabotiwaajonj apu menj boria ejemba tuunj jaagianonj songbama kokaenj injijoro, “Eja kokawaa saya molaagi kemebaati, iikanonj mono noo qananonj qaagoto, mono onjooangiaa qagianonj ubaa.”

²⁵ Kaenj jero ejemba tuunj korebore yonononj kokaenj meleengi, “Sayaa ironja mono nono ano meraboraurunana nonoo qanananonj ubaa!” ²⁶ Kaenj meleengi Pailotnoj Barabas isama muro yonononj kamaaroto, Jiisasga jero ooli waayawononj qeyayagonj qegi. Kaenj qegi maripoononj qewutiwaaajonj Room manjaqeqe eja yonoo borogianonj ano. Kianj.

Jiisas kungulolopo ama mugi.

Maak 15.16-20; Jon 19.2-3

²⁷ Borogianonj ano Room gawanawaa manjaqeqe eja yonononj Jiisas wama gawanawaa jinjaronj miriwaa kiropo uutanonj keugi. Keuma manjaqeqe tuunj kuuya horonj onjongi kanj ajoroonj Jiisas liligonj mugi. ²⁸ Liligonj munj iyanjaa sele esuya kotogonj maleku osoga nezongbala monj mouma mugi. ²⁹ Mouma munj somanj kasa lipima ila kaanja wanjanonj kongi kemero. Kemero bowo monj boro dindinanonj ama siminj kuma munj gonggeegee ama munj kokaenj ijogi, “Oowe oowe! Juuda yonoo kinj pongia, oowe!”

³⁰ Qaqatete kaanja ama sulaapanj qen morinj bowoya tagonj iikanonj wanjanonj qegi. ³¹ Mepaqepae kaanja ama mudaboronj maleku osoga nezongbala ii qetegonj iyanjaa sele esu mombo mouma munj maripoononj qewombaajonj wama kenggi. Kianj.

Jiisas maripoononj qegi.

Maak 15.21-32; Luuk 23.26-43; Jon 19.17-27

³² Kema kana somatanonj eja monj qata Saimon mokoloogi. Iinonj Afrika siti qata Sairini iikawaa ejiaga. Mokoloonj kuunj mugi Jiisaswaanonj maripoonj menj angoro. ³³ Jiisas kaenj wama balonj monj qata Golgota ii ananaa qaanonj Wansii, iikanonj kema keugi. ³⁴ *Keuma

wain apu ano marasinj qata mor ii mindirin melokanjinj menj newaatiwaajonj mugito, Jiisasnonj ii batogonj nenj moma togoro.

³⁵ *Togoro nama maripoononj qegi. Qegi nano Jiisaswaa sele esuyaa kiawenj megi jangoya kolooro iikawaa so batugianonj mendeema megi. ³⁶ Ii menj rama Jiisas jaagalenj menj mugi. ³⁷ Wanjanonj eu qegitiwaa kania ii kokaenj oonj qegi nano, 'Juuda yonoo kinj ponggiaga koi.' ³⁸ Kikekakasililinj eja woi ii iwo maripoononj urugi. Monj boro dindinanonj, monj qanianonj leele kaanj urugi.

³⁹ *Ejemba uugunj kema kanj kunjulolopo ama lukukuunj munj wambelaanj kokaenj jegi, ⁴⁰ *"Yei! Gii mono jiwowonj jigo saanonj kondeena balononj kamaaro weenj karoombaa uutanonj mombo metaama kuumambaajonj jena. Oo, gii eja qabo! Gii Anutuwa Meriaga koloojanj eenj, mono saanonj geengja ilaanj aonj maripoononj kamaawa."

⁴¹ Jigo gawonj galenj, Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yonononj kaanagadeenj mepaqepae menj munj kokaenj jegi, ⁴² "Tosiaga ilaanj onjoma laligoroto, iyanja ilaanj aomambaajonj amamaaja. Iinonj Israelwaa kinj ponj kolooji eenj, mono keteda koi maripoononj kamaaro iima ii moma laariwonaga. ⁴³ *Iinonj Anutu moma laarinj munj qaqabunjabunyawo laligonj anjaajonj 'Anutuwa meria koloojenj,' jero moninj. Ayo, Anutunonj ii kambanj kokaamba metogonj mumambaajonj moja me qaagoti, ii saanonj iibonja." Kaenj jegi. ⁴⁴ Kikekakasililinj eja iwo maripoononj urugiti, iyorononj kaanjadeenj uuqege qaa tokoronkota jenj muri. Kianj.

Jiisasnonj komuro.

Maak 15.33-41; Luuk 23.44-49; Jon 19.28-30

⁴⁵ Weenj biiwia 12 kilok kolooro iikanondeen pangamanonj kamaanj balonj kuuya sokoma ero kema aua karoombaa so ano. ⁴⁶ *Jiisasnonj 3 kilok iikanonj anja qaanonj kokaenj qa somata qaro, "Eeli, eeli, lama sabaktani?" Ii ananaa qaanonj: Anutuna, Anutuna, mono naambaajonj gema nujanj?

⁴⁷ Kaenj qaro eja kosianonj nangiti, iyonoononjga tosiannonj ii moma jegi, "Mono Elai-jawaajonj qaja." ⁴⁸ *Iikanondeen yonoononjga monjonj bobogarinj kema momondo monj suunj kaanja ii menj wain apu aasorawononj qendunjonj gere goronj kitianonj somonjonj sulunj Jiisaswaa buu susuyanonj eu ano nero. ⁴⁹ Neroto, tosiannonj jegi, "Mono mesaogi anodeenj namba. Elaijanonj kanj metogoro kamaawaa me qaagoti, mono ii iibonja."

⁵⁰ Kaenj angj Jiisasnonj mombo qa somata qama sewanj aasoj konoga horonj komuro. ⁵¹ *Komuro iikanondeen jiwowonj jigowaa uutanonj opo* nanoti, iikanonj eukaya biwianonj jurama kamaanj woi kolooro. Kaenj kamaaro nanj somata mero jamo somasomata mesuno. ⁵² Qasiriwaa jamo kobaawaa qaa oota angiodeenj aantangj ejembaya soraaya komugiti, iyonoononjga mamaganonj gbilinj waagi. ⁵³ Waama qasiriwaa jamo kobaagia mesaonj Jiisasnonj koomunonjga waaroti, iikawaa gematanonj Jerusalem siti toroya iikanonj kanj ejemba mamaga asuginj onjonj injigi.

⁵⁴ Kawali galenj ano manjaqege eja iwo Jiisaswaa jaagalenj menj laligogiti, iyonononj nanj mero iwoi tosia kuuya kolooroti, ii iima aarunjenengja mamaga ororo toroko ama kokaenj jegi, "Iinonj mono onjanonj Anutuwa meriaga kolooja."

⁵⁵ *Emba mamaganonj sigensigenj nama iwoi ii kaanagadeenj iigi. Yonononj Jiisas otaanj Galiliga kanj welenj qen munj laligogi. ⁵⁶ Yonoo batugianonj Maria Magdalaga ano Maria Jeims ano Jooses yoroo nemungara ano Zebediwaa merawoita yoroo nemungara. Kianj.

Jiisaswaa qamoya ronj konji.

Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

⁵⁷ Mare kolooro Arimatia eja qabunyawo monj qata Joosef karo. Iinonj kaanagadeenj Jiisaswaa gowokoya monj kolooro. ⁵⁸ Iinonj Pailotwaanonj kema Jiisaswaa qamoya memambaajonj qisiro. Qisiro kawali ejanonj ii Joosef mubutiwaajonj jenj kotonj onjono.

⁵⁹ Jenj kotonj onjono Joosefnonj kema Jiisaswaa qamoya menj kamaanj opo taanjanonj esuuro. ⁶⁰ Esuunj menj qasirinonj kema anja kobaa dologa jamononj urooogi nanoti, qamoya ii iikanonj ano. Kaenj ama jamo somata monj metano jamo kobaawaa qaa oota kojangiro mesaonj keno. ⁶¹ Maria Magdalaga ano Maria alia monj yorononj iikanonj jamo kobaa jaasewanj qenj rari.

Manjaqege eja qasiri galenj megi.

* 27:35: Ond 22.18 * 27:39: Ond 22.7; 109.25 * 27:40: Mat 26.61; Jon 2.19 * 27:43: Ond 22.8 * 27:46: Ond 22.1 * 27:48: Ond 69.21 * 27:51: Eks 26.31-33 * 27:51: Opo ii jiwowonj jigowaa uuta toroya ano uuta kowoga totonj iikawaa batugaranonj nano. * 27:55: Luuk 8.2-3

⁶² Sabat kendonj rarawaajonj iwoi mozonjonj enj waama iikanonj jigo gawonj galenj ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) yonononj Pailotwaanonj kema ajoroonj kokaenj jegi, ⁶³ **“Somatanana, enkalolombaa uukuuku eja iikanonj jaawo laligoroti, kamban iikanonj kokaen jero moninj, ‘Niinonj weenj karonj tegoro mombo gbiliinj waamanja.’ Nonononj qaa ii romonjonj.”*

⁶⁴ Kawaajonj giinonj saanonj manjaqeqe ejauruga injijona qasirinonj kema ii tororo jaagalenj menj laligogi weenj karonj tegoro mesaowu. Kaenj mende galenj mewuyati eenj, gowokourutanonj mono kema qamoya olonj menj mesangonj ejemba kokaenj injijowuya, *‘Jiisasnonj mono koomunonga waaro.’* Kaenj jegi tiliqili enkalolonj qaa konoga iikanonj mono enkalolonj qaa mutuya uuguro kileqileewabo.” ⁶⁵ Kaenj jegi kokaenj injijoro, *“Manjaqeqe eja koi mono saanonj unuama kema kuunj onjonji qasiri jamo kobaawaa qaa oota ii tororo galenj koma sororogowu.”*

⁶⁶ Kaenj injijoro qasirinonj kema jamo kobaawaa qaa ootanonj jamo somata angij kojanganj nanoti, ii aasoya ama manjaqeqe eja kuunj onjonji jaagalenj kotakota megij.

28

Jiisasnonj koomunonga waaro.

Maak 16.1-10; Luuk 24.1-12; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendonj ragi tegoro Sonda umugawodeenj waama gomanj ano Maria Magdalaga ano alia Maria monj yorononj qasiriwaa jamo kobaa iibotiwaajonj keni. ² Keni iikanondeenjanj somata kokaembaajonja mero: Pombaa gajoba monjonj Siwenonga kamaanj qasirinonj kanj qaa ootanonj jamo somata qetano keno qaganonj raro. ³ Gajobawaa kaitania ii pilisik kaanja kolooro malekuya ii koosu kaanja tualalakota kolooro.

⁴ Kaenj asugiro manjaqeqe eja qasiri galenj megiti, iyonononj iwaajonj awawalinj jenengia ororo komunj torigi. ⁵ Kaenj angij gajobanonj emba woi ii qaa kokaenj irijoro, *“Jiisas maripoononj qegiti, oro iwaajonj mongganjaoti, ii mojenj. Kawaajonj mono toroko mende mobao.”* ⁶ Anj jerotiwaa so mono koomunonga waaja. Kawaajonj koi mende eja. Mono kanj dunj eroti, ii iibaa.

⁷ Ii iima uulanawo gowokouruta yonoononj kema buju qaa koi injijowao, Jiisasnonj koomunonga waaja. Mobu, iinonj mono waladeenj Galili prowinsnonj kembaa. Onj saanonj iikanonj kema ii iibu. Mobu, niinonj ii mono injijowe mogi.”

⁸ Kaenj irijoro uulanawodeenj qasiri mesaonj toroko moma kilenj honombononja mende aisoonj buju ii menj gowokouruta injijowaotiwaajonj uulanawo keni. ⁹ Uulanawo keni Jiisasnonj ii kananonj asuginj oroma *“Gomaambagara!”* irijoro. Kaenj irijoro kosianonj kema usugonj kanianonj meragonj waeya menj mepeseenj muri. ¹⁰ Mepeseenj muri kokaenj irijoro, *“Toroko mende mobao. Mono kema kourunanonj Galili kembutiwaa qaa injijori iikanonj kema nii niibuya.”* Kianj.

Qasiri galenj meme yonononj sundugia jegi.

¹¹ Embawoi yorononj kana keni qasiriwaa jamo kobaawaa galenj meme manjaqeqe eja tosonianonj sitinonj kanj jigo gawonj galenj injiima iwoi kuuya kolooroti, iikawaa sunduya injijogi. ¹² Yonononj ii moma Juuda yonoo jotamemeurugia horonj onjonji motoonj ajoajoroo ama Jiisas waawaataa qaa mesangowonjatiwaa qaa arenj mokoloonj monen somata tootoonj ii manjaqeqe eja onjonji.

¹³ Ii onjoma kokaenj jenj kotonj onjonji, *“Onj mono qaa kokaenj jewu: Nono goman-tiinonj gaonj eninj gowokourutanonj olonj kanj qamoya yongoro menj kenji.”* ¹⁴ Qaa kaenj jegi qaa iikanonj gawanawaa gejianonj kemero mobaati eenj, lombo onjoo qagianonj ubabotiwaajonj nonononj mono uuta menj loorinj menj kamaanj aninj majakakaya qaa laligowu.”

¹⁵ Kaenj jenj kotonj onjonji iikawaa so otaanj monen menj kema gawonj qaagia otaagi. Kaenj angij Juuda yonononj qaa ii batugianonj jenj seigi moma laligogi kema kamban kokaamba kaanagadeenj ii toroqenj jegi momakejonj. Kianj.

Misin gawonj mewonjatiwaa jenkootoya

Maak 16.14-18; Luuk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

¹⁶ *Gowokouruta ¹¹ yonononj Jerusalem mesaonj Galili prowinsnonj kema Jiisasnonj baajanonj kawutiwaajonj injijoroti, iikanonj ugi. ¹⁷ Iikanonj uma Jiisas iima waeya menj mepeseenj mugito, tosonianonj iwaajonj uuwoi mogi. ¹⁸ Mepeseenj mugij yonoononj kanj kokaenj injijoro, *“Siwewaa ano namowaa ku-usunj kuuya ii Anutunonj nonota noononj eja.”*

¹⁹ *Kawaajonj onj mono gomanj so kema ejemba tuunj kuuya kokaenj injijonj onjonji

* **27:63:** Mat 16.21; 17.23; 20.19; Maak 8.31; 9.31; 10.33-34; Luuk 9.22; 18.31-33

* **28:16:** Mat 26.32; Maak 14.28

* **28:19:** Apo 1.8

noo gowokouruna koloowu: Ii mono Maŋ, Mera ano Uŋa Toroya nonoo qanon oomulu meŋ oŋombu ²⁰ ano niinon qaa otaawutiwaajon jeŋ koton oŋombeti, ii kuuya teŋ kombutiwaajon mono kuma oŋoma laligowu. Mobu, niinon mono kambanɔ kambanɔ oŋowo laligon kema laligowe namowaa kambananon tegowaa.” Kian.

Maak Oligaa Bunja Maaknonj ooro. Jen-asa-asari

Maak nemunja qata Maria, manja qata mende mojon. Jerusalem siti toya laligogi. (Aposol 12.12) Anjaa sunduya monj qata mende qama bonj 14.51-52 iikanonj oorota eja. Piitononj ilaanj muro uuta meleeno Bunja qaa kuma muro. Muro niwita Barnabas ano Pool yorowo liligonj misin gawonj menj kema Pool mesaonj deeni. Deeni toroqenj gawonj menj laligonj Bunja sundu motomotoonj menj kululuunj metulangonj waba kantri yonoojonj Griik qaanonj ooro. Jiisaswaanonj qaa ii Arameik. Ii “Eeli eeli lama lama sabaktani,” iikawaa so.

Jiisasnonj uuwaa gawonja nomaenj menj Anutuwaaw Meria koloonj ejemba ilaanj onjoma laligoroti, Maaknonj qaa ii jenj asarinj ooro. Jiisaswaanonj gawonja wanja ii karoonj: Bunja kuma onono, omejiilanj konjoma onono ano singisonjgo mesaonj jia jia menj qeangoro.

Buk kokawaa bakaya wanja 6 ii kokaenj:

Qaa mutuya: Jon ano Jiisas 1.1-13
Qenjaaro gawonj Galili uutanonj mero 1.14-9.50
Galili mesaonj Jerusalem keno 10.1-52
Jerusalem Sonda motoonjgo laligonj komuro 11.1-15.47
Jiisasnonj koomunonjga waaro 16.1-8
Waama koloonj Siwenonj uro 16.9-20

¹ Hamogeqe Toya Jiisas Kraist ii Anutuwaaw Meria kolooja. Niinonj iwaa Oligaa Bunjaya kanainj oojenj.

Jononj Jiisaswaa kana meleuro.

Mat 3.1-12; Luuk 3.1-18; Jon 1.19-28

² *Anutunonj Siwe uutanonj meriaajonj qaa monj ijoro gejatootoo eja Aisaianonj ii oorota iwaa Buju Terenonj kokaenj eja,

“Moba. Niinonj qele gajobana monj wasiwe waladeenj kema ejemba uugia mindingonj goo kanaga meleuro giinonj iwaa gematanonj namononj kemeba.”

³ * “Qele gajoba monjonj balonj qararankonkonjanonj gama laligoro kema qata kokaenj mobu, ‘Ponjonj kawa-oo! Kawaajonj mono jojorinj kania meleuwu. Mono uugia mindingonj kania qeleleewu.’ ”

⁴ Qaa iikawaa so eja monj qata Jon asugiro. qata monj Oomulu eja. Asuginj balonj qararankonkonjanonj laligonj nama Bunja qaa kokaenj jenj laligoro, “Onjononj mono uugia meleengi niinonj oomulu menj onomanja. Kaenj anggi Anutunonj singisongogia songbama mesaowaa.” ⁵ Kaenj jenj laligoro Judia prowinswaa gomanja kuuya ano Jerusalem siti yonjononj tuunj tuunj koma horonj Jombaanonj kagi. Kanj kouma singisongogia jokoloogi Jononj ii Jordan apu berejanonj oomulu menj onono.

⁶ *Jombaanonj selekopaa ii kamel juyanonj memeta ano batuyanonj iinkasa oro selianonj memeta ii somonjonj laligoro. Nembaneneya ii njaagiso borotaan ano duuyaa moronj apuya, ii nenj laligoro. Ii kuuya gejatootoo eja Elaija iwaa sogaa. ⁷ Jononj qaa kokaenj jenj asarinj laligoro, “Noo gemananonj eja ku-usunja kotakota monj kawaa. Iwaa ku-usunja uutanonj mono noononj uguuwaa. Iinonj eja uuta koloowaatiwaajonj niinonj iwaa kana esuyaa kasia ilaanj isamambaajonj gamugamu ama amamaamanja. ⁸ Niinonj apu toonjonj mulu menj onjonjento, iinonj mono Unja Toroyanonj mulu menj onjombaa.” Kianj.

Jononj Jiisas oomulu menj muro.

Mat 3.13-17; Luuk 3.21-22; 4.1-13

⁹ Kambanj kanonj Jiisasnonj Galili prowinswaa gomanja qata Nazaret kanonja Jombaanonj karo Jordan apu berejanonj oomulu menj muro. ¹⁰ Menj muro apunonjga kouro iikanon-deenj Siwenonj aantano Jiisasnonj uunj iiro Unja Toroyanonj meleema kewo koonj kaanja koloonj Jiisaswaa wanjanonj kamaanj mero. ¹¹ *Ii iiro Siwe gomanonjga qaa monj kokaenj kolooro, “Giinonj mono neenaa komunjua merana koloona kerana qeangoro giimasiinj moma gonjenj.” Kianj.

Satanonj Jiisas anggobato menj munj laligoro.

Mat 4.1-11; Luuk 4.1-13

* 1:2: Mal 3.1 * 1:3: Ais 40.3 * 1:6: 2 Kirj 1.8 * 1:11: Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 9.7; Luuk 3.22

¹² Oomulu menj muro iikanondeen Unja Toroyanon Jiisas kuun wasin muro balon qararakonjonanon keno. ¹³ Kema ween 40 kawaa so iikanon laligoro omejiilan wangia Satan iinon angobato menj mun laligoro. Oro kawalia yonoo batugianon laligoro Siwe gajoba yononon ilaan mun laligogi. Kian.

Jiisasnon gowokouruta mutuya onjono.

Mat 4.12-22; Luuk 4.14-15; 5.1-11

¹⁴ Kanagen Jon kapuare mirinon oongi raro Jiisasnon kamban iikanon Galili prowinsnon eleema keno. Kema Anutuwa Oligaa Buja jen asarin laligoro. ¹⁵ *Jen asarin kokaen injjoro, "Anutunon bentotonja ambaatiwaa kambananon mono dodowija. Anutunon kamban ano laligon kougiti, ii keteda koi kolooja. Kawaaajon mono uugia meleema Oligaa Buja moma laariwu." ¹⁶ Jiisasnon kaen injjon liligon laligon Galili apu angombaa goraayanon metetereen kema sora hooro eja woi iriuro. Qagara Saimon, koga qata Andruu. Yoronon misagara apu angonon sora horowowaajon gilin laligori. ¹⁷ Jiisasnon iriima kokaen irijoro, "Ejawoi, oro mono nii notaan kari kuma orombe ejemba sora kaanja horon onjombao." ¹⁸ Kaen irijoro iikanondeen misagara mesaon kanain Jiisas otaan keni. ¹⁹ Jiisasnon yorowo boronon kema toroqen kema Zebediwaa meria Jeims ano koga Jon iriuro. Yoronon kaanjadeen wangonon rama misagara meagon somonjon rari. ²⁰ Rari iriima iikanon oroono. Oroono mangara Zebedi ano monen gawon ejauruta wangonon onjomesaon kanain Jiisas otaan gematanon keni. Kian.

Jiisasnon ome mon otaaro.

Luuk 4.31-37

²¹ Kaen motoon kema Kaperneam taonon keugi Sabat kendon kolooro Jiisasnon iikanondeen qamakooli mirigianon uma Buja qaa kuma onjono. ²² *Kana qaawaa boi kaanja qaagoto, ku-usun en murotiwaa so kuma onjoma nanamemenjaa so ambutiwaajon jero. Kawaaajon manageso yononon ii iima aarun walinggogi.

²³ Qamakooli mirigia iikanon kamban iikanondeen eja mon omeyawo raro ome iikanon qata kokaen qaro, ²⁴ "Oo Jiisas, Nazaret eja! Gii naama ama nonomambaa anjane? Mono menj kileen nonomambaaajon kajan me? Nii kaniaga moma kotojen. Gii Anutuwaanon eja Tak-kootoya koloojan."

²⁵ Kaen qaro Jiisasnon temboma kokaen jen muro, "Gii mono qaaga bogoro eja koi mesaon togowa."

²⁶ Kaen jen muro omenon eja ii utugon orogon mun qa bobolo qama kouma mesaon keno. ²⁷ Keno kuuyanon newogia tegoro walingon qisin aon kokaen jigi, "Yei, mangaa siita! Koi mono naa iwoiga? Koi momo dologa ku-usunawo. Iinon omejiilan kaanagadeen jen koton onjono jeta ten konju."

²⁸ Kaen kolooro Jiisaswaa qabunayanon uulanawo sein goman kosianon rama kenjiti, iikanon kema kema Galili prowins kuuya sokono. Kian.

Jiisasnon ji ejemba mamaga menj qeangon onjono.

Mat 8.14-17; Luuk 4.38-41

²⁹ Jiisasnon Kaperneam onjono qamakooli miri mesaon iikanondeen Jeims Jon yorowo Saimon ano Andruu yoroo mirinon ugi. ³⁰ Iikanon ugi Saimombaa seujanon selegere ji kiro ero. Ero bujuya ii uulanawo Jiisas ijogi. ³¹ Ijogi iwaanon kema borianon menj kobibiuro waaro. Waaro selegereya mesaoro nene oon unuagiuro.

³² Unuagiuro mare kolooro ween jaaya kemero kanon Kaperneam toya yononon nama ejembaya ejembaya ji omegiawo ii kuuya unuama Jiisaswaanon kagi. ³³ Kaperneam taononga tuunlelembenon kan Saimombaa miri naguyanon ajoroogi. ³⁴ Ajoroogi nama ejemba ji kania kania ijiroti, ii mamaga menj qeangon onjono. Kaanagadeen omejiilan yononon Jiisaswaa kania mogitiwaajon Jiisasnon buugia muungun mamaga onjotaaro. Kian.

Hamoqe gawon Galili kuuya sokono.

Luuk 4.42-44

³⁵ Jiisasnon gaon ero goman wengeran suluro waama goman goraayanon kema yanasiri tirin koton iikanon qama kooliro. ³⁶ Qama kooliro Saimon ano alauruta iwo laligogiti, yononon uulanawo kanianon kenji. ³⁷ Kema mokoloon kokaen ijogi, "Ejemba kuuyanon mono goojon monjanju."

³⁸ Kaen ijogi kokaen injjoro, "Goman tosia liligon rama kenjuti, ii iiju. Niinon Buja qaa goman so jen seimanatiwaajon kamaan laligojen. Kawaaajon mono goman liligon kembonja."

³⁹ *Kaen injijon Galili prowins kuuya liligon kema qamakooli mirigianon Bunja qaa jen omeya omeya ii onjotaan laligoro. Kianj.

Jiisasnon manimba eja monj menj solanjaniro.

Mat 8.1-4; Luuk 5.12-16

⁴⁰ Jiisasnon taon monjon laligoro manimba eja monjon kanj siminj kuma Jiisaswaa wosoyanon kemenj kokaen qama koolinj muro, “Giinon siinganon menj qeangon nomambaajon mojanj eenj, mono nii saanon menj solanjanj nomba.”

⁴¹ Kaen qama koolinj muro iwaajon wosoya moma boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinon ii anuwaatiwaajon mojenj. Gii mono solanjanj.” ⁴² Kaen ijoro manimbaya ii iikanondeen solanjanj. ⁴³ Solanjanj galej meme qaa kotakota munj iikanondeen “Saanon kembra,” ijoro. ⁴⁴ *Gejanono qaa ii kokaen ijoro, “Moba. Kokawaa buju qaaya ii mono monj mende jena mobu. Qaagoto, mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema muba ano Mooseswaanon jenjooto otaan solanjanjanj iwaawaa mamatewooya ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu.”

⁴⁵ Jiisasnon kaen ijoroto, iinon kema kilen kanainj buju qaa ii mamaga jen laligoro sei. Sei Jiisasnon taonj taonj kanon asuganon mombo kemambaajon amamaaro. Amamaanj taonj gemagianon gomanj gbaenja iikanondeen laligoro. Iikanon laligoro gomanj so iikanonja ejembaya ejembaya iwaanonj kagi. Kianj.

2

Jiisasnon eja sele bakaya koomuya ii meagoro.

Mat 9.1-8; Luuk 5.17-26

¹ Kaen liligoro kambanj tosia tegoro Jiisasnon eleema mombo gomanjon Kaperneam karo. Karo “Mirinon laligoja,” jegi mogi. ² Ejemba mamaganon ii moma ajoroon iwaaw miri nagu atapananon eligon sombenanon saa qegi. Saa qegi Jiisasnon nama Bunja qaa injijoro. ³ Inijjoro iikanon eja monj sele bakaya koomuya, ii wama iwaanonj kagi. Eja 4:yanonj ii demberunonj ama anjon kagi. ⁴ Kagi eligon nangitiwaajon ama Jiisaswaa kosianonj kema ambombaajon amamaagi. Amamaanj miri qaganonj uma Jiisaswaa wanjonjga waarenj osonj luluungj. Luluungj oota kolooro iikanonj ji eja ii demberuyawo kasanonj somonjonj angj kemero. ⁵ Kaen kemero Anutu moma laarin mugiti, Jiisasnon iyonoo tanigia ii iiro sokono ji eja ii kokaen ijoro, “Merana, niinon goo singisonggoga mesaojenj.”

⁶ Kaen ijoro Kana qaawaa boi tosianon batugianon rama uugianon kokaen romongogi, ⁷ “Eja kokanonj mono nomaembaajon kaen jeja. Mono Anutu mepaegoja. Anutu motoongononj singisonggonana mesaojkejato, eja monjonj ii qaago.”

⁸ Uugianon kaen romongogi Jiisasnon iikanondeen uutanonj ii moma kotonj kokaen injijoro, “Ono mono naambaajon qaa kaanja uugianon romongoj? ⁹ Niinon ‘Singisonggoga mesaojenj,’ ji eja kaen ijojenji, qaa iikanonj mono afaanagadeen jejeta. Monjonj kaen jero tosianon qaa iikawaa honj mende iibu. Kawaaajon ii qaa afaanaa so. Niinon qaa monj kokaen jemambaajon mojenj, ‘Mono waama tambomaeeja menj kembra.’ Qaa ii mono lombotawo jejeta koloaja. Kaen jewe honj koloowaa me qaagoti, iikanonj mono asuganonj asugiro iibu. ¹⁰ Mobu, namononj singisonggo mesamesaowaa ku-usunja ii mono Siwe gomambaa Eja honjaanonj eji, ono iikawaa kaniaajon tintuanj laligowubo. Kawaaajon qaa lombotawo ii eja koi ijowe honj iibu,” Kaen jen eja sele bakaya koomuyaa jaayanonj iima ijoro, “Niinon gijojen: Gii mono waama tambomaeeja menj miriganonj kembra. Qaa binjowo ii honjowo koloowaati eenj, qaa afaanja ii mono kaanagadeen nomaembaajon omaya koloonaga?” ¹¹ Kaen jen eja sele bakaya koomuya kokaen ijoro, “Niinon gijojen: Gii mono waama tambomaeeja menj miriganonj kembra.”

¹² Ijoro mono waama iikanondeen tambomaeeja menj ejemba kuuya yonoo jaagianon seleenjenj keno. Kaen keno kuuyanonj walinjon Anutu mepeseenj kokaen jegi, “Yei, mangaa siita! Tani koi kaanja ii wala eenjanon kambanj monjenj mende iininj. Qaago! Keteda koi jaa morotaga iijonj.” Kianj.

Jiisasnon Matyuu (Liwai) oono.

Mat 9.9-13; Luuk 5.27-32

¹³ Jiisasnon mombo Kaperneam mesaon anjononj kemenj sakasinj kooronjonj kema laligoro. Laligoro ejemba tuunjelembenon iwaanonj kagi Bunja qaa kuma onono. ¹⁴ Kema takis ofis uugumambaajonj ano iikanonj eja qata Liwai Alfuswaa meria raro iima ijoro, “Gii mono noo gemananonj notaanj kawa.” Kaen ijoro waama takis gawon mesaon Jiisaswaa gematanonj keno.

¹⁵ Kema Liwaiwaa mirinon kema nene nenj ragiti, kamban iikanon takis meme eja tiliqiligiawo ano singisonjo eja mamaga yononon kan Jiisas ano iwaa gowokouruta yonowo rama nene motoon negi. Mamaganon Jiisas otaan laligogi. ¹⁶ Jiisasnon takis meme tiliqiligiawo ano singisonjo ejemba tosaan yonowo rama nene negiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) ano yonoonon boi tosianon iima Jiisaswaa gowokouruta kokaen jen onjongi, “Ae! Iinon mono naambaajon takis meme tiliqiligiawo ano singisonjo ejemba yonowo rama nene neja? Ii mende sokonja.”

¹⁷ Kaen jen onjongi Jiisasnon kitia kokaen injoro, “Ejemba jigia qaa yononon doktawa siin mende amakejuto, ji ejembanon mono doktawaanon kemakeju. Niinon singisonjo ejemba onoomambaajon kan laligojento, ejemba iyangiaajon mogi solanja koloojuti, ii qaago.” Kianj.

Nene singi laaligowaa qaaya

Mat 9.14-17; Luuk 5.33-39

¹⁸ Kamban kanon Jombaanon gowokouruta ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon nene singi laligogi tosianon Jiisaswaanon kan kokaen qisigi, “Jon Oomulu ejawaa gowokouruta nononon Anutuwaajon nene singi laligonkejon. Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yonoo gowokourugianon kaanjadeen ama laligoju. Geengaa gowokouruganon mono naambaajon Anutuwaa nene singi mende laligoju?”

¹⁹ Kaen qisigi kokaen meleeno, “Onjanon! Nono naa kambanon nene singi laligonkejon? Emba meme kambananon ejawaa gemakootanurutanon gereya anggi embawaa sakitiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja bunja koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe yononon iikawaajon aisoon ainjolon rama singi laligowombaa amamaankeju. ²⁰ Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kamban iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

²¹ “(Onjo laaligo walaga ano korisoro Bunja gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya. Iikawaa qaa gemata ii kokaen injomanja.) Moumou walaga jurano monjon opo gbilia mende soongbanja moton iikanon opo jakanja mende uun menj uumbinaankeja. Kaen anagati een, opo jakanja gbilianon mono waziin moumou walaga ii hororo mombo riir ootanon somariin boliqoliwabo. ²² Kaanjadeen monjon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta iikanon mende koson maaro kemenkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru qosono juma maaro namonon kamaan sooro taruyanon boliqoliwubo. Kawaajon wain apu gbilia ii taru gbilianon maanin kemero sokombaa. (Kaanjadeen apu awaa ii konon ghamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro nenin ji niniwabo. Kaen koloowaatiwaajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Onjo kaanagadeen laaligo walaga ano Oligaa Bunja gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya.) Kianj.”

Jiisasnon Sabat kendombaa Pona koloaja.

Mat 12.1-8; Luuk 6.1-5

²³ *Kawaa gematanon Sabat kendon monjon Jiisasnon wiit gawon koria somata koton keno. Keno gowokourutanon wosogia injiro wiit honja motomotoon kanain borogianon mesuma negi. ²⁴ Kaen negitiwaajon Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) tosianon Jiisas kokaen ijogi, “Moba, yononon mono naambaajon Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?”

²⁵ *Kaen ijogi kokaen meleeno, “Kin Deiwidnon manjaqege ejauruta yonowo liligon wosogia injiro nenewaajon amamaan iwoi angiti, ii kamban monjon weengogi me qaago?”

²⁶ *Iinon mono Anutuwaa opo sel jigonon uma bered kowoga Anutuwaa jaasewananon alatanon anggi raro esujanon tururo qetegogiti, ii menj nero. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawon galej yononondeen nenj laligogi. Tosianon ii newubotiwaajon songo ero kilen nero. Nenj ejauruta kaanjadeen onono motoon negi. Kamban kanon eja qata Abiatar iinon jigo gawon galej wanjaa gawon menj laligoro.”

²⁷ Kaen meleema kokaen injoro, “Anutunon Sabat kendon ii ejemba qeangowutiwaajon ano eja. Ii ejembanon tondu jen kotowutiwaajon ama qaago! ²⁸ Kaen ano Siwe gomambaa Eja honjanon mono Sabat kendombaa Pona kaanagadeen koloaja.”

3

Jiisasnon eja boria soorongoya ii menj qeangoro.

Mat 12.9-14; Luuk 6.6-11

¹ Jiisasnoŋ mombo qamakooli mirinoŋ uro iikanonŋ eja boria soosoolia monŋ raro. ² Ejembanonŋ Jiisas qaa Jakeyanonŋ ama mubombaaŋonŋ “Eja ii Sabat kendononŋ meagowaa me qaago?” kaenŋ jenŋ Jiisaswaa jaa galenŋ menŋ ragi. ³ Megi Jiisasnoŋ eja boria soosoolia ii kokaenŋ ijoro, “Mono waama jaanananonŋ namba.” ⁴ Kaenŋ ijonŋ kokaenŋ injjoro, “Kana qaa otaanŋ Sabat kendononŋ iwoi awaa me bologa ambonaga? Saanonŋ mombaa waŋa somonŋgowonŋa me mesaoninŋ komuwaa? Monŋa me monŋa meninŋ sokombaa?” Kaenŋ jero moma qaagia bogoro ragi.

⁵ Qaagia bogoro ragi eleema injiuro uugianonŋ kotakota gojonotiwaajonŋ wosobiri moma uugerenonŋ injiuro. Kaenŋ injiima eja ii kokaenŋ ijoro, “Gii mono boroga qetetereewa.” Kaenŋ ijoro boria qetetereero mombo awaa kolooro. ⁶ Awaa kolooro Farisii (Kana qaawaa kaparanŋkonŋonŋ) yonononŋ seleenŋgenŋ kema iikanondeenŋ gawana Herodwaa paati alauruta yonowoo ajoajoroo ama “Jiisas nomaenŋ qeninŋ komunaga?” jenŋ qaa gawonŋ megi. Kianŋ.

Jiisasnoŋ ji ejemba menŋ qeangonŋ onono.

⁷ Kaenŋ megi Jiisasnoŋ gowokouruta unuano apu anŋonŋ goraayanonŋ kengi. Kengi Noot prowins qata Galili kanonŋa ejemba tuunŋleembe yonononŋ kanianonŋ otaanŋ kengi. Judia prowins kanonŋa kaanagadeenŋ iwaanonŋ kagi. ⁸ Siti waŋa qata Jerusalem, Saut prowins qata Aidumia ano Jordan apu leegenga weenŋ koukoutanonŋ yonononŋ ano weenŋ kemekemetanonŋ baagenŋa taonŋ qagara Taia ano Saidon liligonŋ laligojuti, iyonononŋ kaanagadeenŋ tuunŋlembeyanonŋ horonŋ kagi. Jiisasnoŋ angoletoo somasomata menŋ laligoroŋ, iikawaa bujuya moma mindirinŋ kougi. ⁹ *Kaenŋ kouma utama mububotiwaajonŋ Jiisasnoŋ gowokouruta kokaenŋ injjoro, “Ologonŋ nombutiwaajonŋ onŋo mono wanŋo monŋ mokoloonŋ noonŋonŋ kosere anŋi raba.” ¹⁰ Kaenŋ injjoro ejemba seiseiya menŋ qeangonŋ onoma laligoro. Kawaaŋonŋ qenjenmanjenŋ ano sele bimobimoogiawo kuuya yonononŋ selianonŋ oosiriwombaaŋonŋ liligonŋ mamaga aonŋ memetanŋ anŋi. ¹¹ Omeya omeya yonononŋ Jiisas iima jaasewananŋonŋ namononŋ kemenŋ kokaenŋ qagi, “Gii mono Anutuwaa Meria koloojan!” ¹² Kaenŋ qagi Jiisasnoŋ qetegonŋ onoma kanianonŋ asuganonŋ asugiwabotiwaajonŋ sonŋo kotakota ama onono. Kianŋ.

Jiisasnoŋ gowokouruta meweengonŋ onono.

Mat 10.1-4; Luuk 6.12-16

¹³ Kanagenŋ Jiisasnoŋ baananonŋ uma iikanonŋ iyanŋaa siinŋa otaanŋ eja onoono iwaanonŋ kagi. ¹⁴ Kagi eja 12 iwo laligowutiwaajonŋ kuunŋ onoma Bunŋa qaaya jenŋ seiwutiwaajonŋ wasinŋ onono. ¹⁵ Wasinŋ onoma omejiilanŋ konjoma onombutiwaa ku-usunŋa onono.

¹⁶ Kaenŋ ama eja 12 ii kokaenŋ kuunŋ onono: Piito, Jiisasnoŋ qa ii Saimon muro. ¹⁷ Jeims ano koga Jon, mangara qata Zebedi. Jiisasnoŋ yoroo qagara monŋ Boanerges qaroo. Ii ananaa qaanonŋ Gunparandambaa Merawoita. ¹⁸ Andruu, Filip, Bartolomyuu, Matyuu, Tomas, Jeims Alfuswaa meria, Tadius, Saimon Zelot-politik ejaga, *¹⁹ ano Juudas Iskariot. Kariot eja iikanonŋ kanagenŋ Jiisas memelolo menŋ muro. Kianŋ.

Jiisasnoŋ ome yonoo esungia uugunŋ qero kamaaja.

Mat 12.22-32; Luuk 11.14-23; 12.10

²⁰ Jiisasnoŋ iikaanŋ ama onoma baananonŋga kamaanŋ yanŋaa mirinoŋ karo. Mirinoŋ karo ejemba tuunŋ somatanonŋ mombo kouma ajoroogi nembanene newombaaŋonŋ amamaagi. ²¹ Amamaagi sakitiurutanonŋ ii moma “Uuta soodaboroja!” jegi. Jenŋ kemenŋ wambombaaŋonŋ kengi.

²² *Kengi Kana qaawaa boiya Jerusalemga kagiti, iyonononŋ jegi, “Satambaa iimolanonŋ mono uutanonŋ kemero laligoja. Iinonŋ omejiilanŋ yonoo wanŋia iwaa ku-usunanonŋ ome konjoma onotaanŋkeja.”

²³ Kaenŋ jegitiwaajonŋ Jiisasnoŋ onoono kagi sareqaanonŋ kokaenŋ injjoro, “Satanonŋ mono nomaenŋ alia Satan monŋ konjonaga?” ²⁴ Kantri mombaa galenŋurugianonŋ batugianonŋ anŋgowowo ama deembuti eenŋ, iyonononŋ mono galenŋkonŋonŋ gawonŋia menŋ nambombaaŋonŋ amamaawuya. ²⁵ Kaanagadeenŋ miri mombaa kanageso yonononŋ batugianonŋ anŋgowowo ama deembuti eenŋ, mono galenŋkonŋonŋ gawonŋia menŋ nambombaaŋonŋ amamaawuya. ²⁶ Kaanagadeenŋ Satambaa kanageso yonononŋ batugianonŋ anŋgowowo ama tuarenjenŋ ama aowuyagati eenŋ, galenŋkonŋonŋgiaa esunanonŋ kamaaro ometotongianonŋ mono qaomambaa anŋa.

²⁷ “Monŋonŋ eja kotiga iimolambaa kana boria wala mende somonŋgowaati eenŋ, iinonŋ mono mirianonŋ uma esuhinaya qengama memambaaŋonŋ amamaawaa. Wala ii somonŋgoro rarogo mono saanonŋ mirianonŋga ilawoilaya kuuya kopepereedaboronŋ menŋ kembaa.

* 3:9: Maak 4.1; Luuk 5.1-3

* 3:18: Nesenel paati zelot yonononŋ Room gawman tompe ama iyanŋiaa nanan

mewombaaŋonŋ tompe menŋ laligogi.

* 3:22: Mat 9.34; 10.25

(Iikawaa so niinon kaanagadeen Satan somonjon gematanon omeya onotaankejen.)” Kian.

Singisongo mesamesaoya qaa

²⁸ Niinon qaa hona mon kokaen injjomanja, “Ejemba somata melaa singisongo amakejuti, ii Anutunon mesaonkeja. Lombotawo me afaanja mepaqepae ambuyagati een, Anutunon ii saanon songbama onombaa. ²⁹ *Songbama onombaato, monjon Unja Toroya mepaegowaati, iikawaa singisongoya Anutunon mono kamban monjon mende mesaowaa. Qaago toton! Singisongo iikanon mono qaganon uro kamban tetegoya qaa Anutuwa jaanon qaayawo laligowaa.” Kaen injjoro. ³⁰ “Omenon uutanon kemerota laligoja,” kaen jegitiwaajon ama kaen kuma onono. Kian.

Jiisaswaa nemunjoanuruta.

Mat 12.46-50; Luuk 8.19-21

³¹ Kaen amin mogi nemunjoanuruta yonjonon kan seleenjen nama yonjonon kamaawaatiwaa qaa angi iwaanon keno. ³² Keno ejemba tuun yonjonon liligon mun rama kokaen ijogi, “Moba! Goo nemunjoanuruganon mono seleenjen nama goojon qisiju.”

³³ Ijogi meleema kokaen injjoro, “Noo nemuna ii moronon ano noo kouruna ii daen yonjonon?” ³⁴ Jiisasnon kaen injjon ejemba liligon mun ragiti, ii uun injiima kokaen jero, “Iibu! Noo nemuna ano kouruna ii mono koi. ³⁵ Anutuwa uusiija ten komakejuti, iyonjonon mono noo nemuna ano naanjoanuruna kolooju.” Kian.

4

Qosomakororoo ejawaa sareqaa

Mat 13.1-9; Luuk 8.4-8

¹ *Jiisasnon mombo apu anjon goraayanon kemen kanain kuma onono. Kuma onono ejemba tuunlembenon iwaanon kema ajoroogi wanggonon uma apu anjon qaganon kema raro. Raro ejemba kuuya yonjonon anjon goraayanon sakasinon ajoroogi. ² Kaen ajoroogi sareqaa mamaga jen kuma onono. Kuma onoma kokaen jero:

³ “Mobu! Eja monjon nene kota qosoma kororoomambaaon gawonon keno. ⁴ Kema qosoma korororo kota tosanon kana goraayanon kemen kongi. Kemen kongi (warawen) koonja koonja kouma ii nedaborogi. ⁵ Kota tosanon jamo kowonjinon kemen kongi. Kemen koma iikanon namo mamaga mende mokoloogi. Nam dusiita mende erotiwaajon kuragagia uulanawo kougi. ⁶ Kougiito, weenjon kouma onoon jen koton onono tiigia qaagotiwaajon soolin gororongogi. ⁷ Kota tosanon kumuntiri waayawo iikanon kemen kongi. Kemen kongi komuntirinon kouma qen turun bibiloko men ononggi. Kaen kolooro hona mende kuugi. ⁸ Kota tosanon namo awaanon kemen kongi. Kemen koma kuragagia juma waama geregiaa hongia awaa asugigi. Tosianon kogia 30, tosanon kogia 60, tosanon 100 iikawaa so koloon seigi.” ⁹ Kaen jen jedabororo, “Monjon uugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

Jiisasnon naambaajon sareqaa jero.

Mat 13.10-17; Luuk 8.9-10

¹⁰ Tuun somata yonjonon deema kenji Jiisasnon yanodeen raro. Yanodeen raro gowokouruta 12 ano tosaanja liligon mugiti, ii motoon sareqaa koi kawaa kanagiaajon qisin mugi. ¹¹ Qisin mugi kokaen meleema injjoro, “Anutuwa bentotonon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii onjo asuganon injjowe koma kotojuto, seleenjen laligojuti, iyonjoonon ii kuuya sareqaanondeen asuginkeja. ¹² *Kaen asugiro

‘Iyangiaa jaagianon iwoi iimago kania kilen mende moma kotowuya.

Iyangiaa gejagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya.

Ii moma asariwuyagati een, mono saanon uugia meleengi Anutunon singisongogia mesaonaga.’”

Jiisasnon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.18-23; Luuk 8.11-15

¹³ Jiisasnon toroqen kokaen injjoro, “Sareqaa iikawaa kania ii mende moma asarijuti een, sareqaa tosaanja kuuya jemanati, ii mono nomaen moma asariwuyaga? ¹⁴ Sareqaa iikawaa kania ii kokaen: Qosomakororoo ejanon Buja qaa qosoma kororoonkeja. ¹⁵ Nene kota kana goraayanon kemen kongiti, ii kokaen: Buja qaa qosoma kororoogi ejemba uugianon kemenkejato, ii mogi Satanon iikanondeen kan qaa uugianon qosonggi kemeroti, ii qetegon unuamakeja. ¹⁶ Nene kota qosono jamo kowonjinon kemen

konggiti, ii kaanagadeen ejemba saregia monj. Yonononj Bunja qaa moma iikanondeen uugeeango qaganonj moma angonj komakeju. ¹⁷ Kaen amakejuto, uugianonj tiita mende enj onombaato, kamban torodaamonadeen nama kotiin laligowuya. Bunja qaawaajon ama kakasililin me sisiwerowero kolooro kamban iikanondeen mono tama unjuwaa. ¹⁸ Nene kota qosono kumuntiri waayawononj kemenj konggiti, ii kokaen: Yonononj Bunja qaa mogi uugianonj kemenkeja. ¹⁹ Kemenkejato, namononj laaligowaa majakakaya ano monen hina hoorowaa ugereya koloonj bimoonj onomakeja. Qabunagiawo koloowombaa koposongogi siin kombombanja bologa tosianonj kaanagadeen uugianonj dungun Bunja qaa bibiloko menj munkeju. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya. ²⁰ Nene kota namo awaanonj qosono kemenj konggiti, ii ejemba koi kaanja: Yonononj Bunja qaa geja ama moma moma angonj koma pondan nama hongia mokoloonkeju. Tosianonj qaa je motoongononga kota 30 mokoloonkeju. Tosianonj hongia 60, tosianonj qaa kota motomotoonj iikawaa hongia 100 menj seinj mokoloonkeju.” Kianj.

Lambe ii asasaga nonombaajon raja.

Luuk 8.16-18

²¹ *Jiisasnonj qaa monj kokaen jero, “Monjonj lambe me kiwa menj ootirin monjon me dun baatanonj ambaa me qaago? Ii dakanonj ambaa? Ii mono iikawaa dun rarayanonj asuganonj ambaa. ²² *Kaanjadeen iwoi monj mesangogi eji, ii mono asuganonj asugiwaatiwaajon eja. Iwoi monj koma turugi eji, ii mono luluungi qetumbaatiwaajon ama eja. ²³ Monjonj ugejiawo laligoji eenj, iinonj mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kianj.

Nomaen diwelopmen koloaja?

²⁴ *Jiisasnonj qaa kokaen injjoro, “Qaa mojuti, ii mono moma angonj koma uu wom-bogianonj ama koma gbiliin laligowu. (Kaen laligogi uugia dingoro roromongogianonj somariiro moma komuwuya.) Ono tosaanja yonoo qaagia gosin jenj tegowuti, Anutunonj mono jenkootoonj motoonjo iikawaa so onjoangiaa qaagia gosin jenj tegowaa. So ii mono uugun ironja meleema onombaa. ²⁵ *Iikawaa kania ii kokaen: Monjonj momakootoyawo laligoji, Anutunonj mono ii toroqen muro laligowaato, monjonj momakootoya qaa laligoji, Anutunonj mono momoya melaa eji, ii kaanagadeen qetegonj wambaa.” Kianj.

Bunja qaa kota ii kuragawo.

²⁶ Jiisasnonj sareqaa monj kokaen jero, “Anutuwaanonj bentotonj ii koi kaanja: Eja monjonj gawononj kema nene kota qosoma kororoowaa. ²⁷ Qosoma kororoonj kema asaga gomantiina enj waawaa ano nene kotaa kuraga juma koumakeju. Nomaen juma koumakejuti, ii anjo mende moma kotoja. ²⁸ Namonodeen nemunj kono honja koloonkeja: Wala geria, kanagenj honja ano iikawaa gematanonj honja iikawaa kota ii kuuya koloonj somariidaborowuya. ²⁹ *Honja somariidaboronj momogoro honja memewaa kambanja kolooro welenqeauruta wasin onono soogia kaapengoya jetawo menj honja mewombaajon gawononj kembuya.” Kianj.

Nejon kotaa sareqaa

Mat 13.31-32, 34; Luuk 13.18-19

³⁰ Jiisasnonj sareqaa monj kokaen jero, “Anutuwaan bentotonja ii naamombo so ambonaga me naa sareqaanonj jenj asariwonaga? ³¹ Ii nejon kotaa so kokaen kolooja: Kota ii kazupuleenda. Ii namowaa nene kota kuuya iyonoo kamaanqeqegia kolooja. Kaen kolooro gawononj komomakeju. ³² Komomakejuto, juma waama logoya kuuya unjuugun somariin boria somasomata bororo kema kankeja. Kaen boronj keno kanakeewambaa koonja koonja yonononj haigia iikawaa umuganonj amakeju.” Kianj.

Jiisasnonj sareqaa mamaga jero.

³³ Jiisasnonj sareqaa kaanja kaanja ii mamaga jenj laligon Bunja qaa injjoro. Moma kotogitiwaa so ii injjoro moma laligogi. ³⁴ Kamban so qaaya kuuya ii sareqaanonj jenj laligoro. Qaaya monj eenj mende jeroto, gowokouruta yonowo iyangiodeen laligogi kamban kanonj qaa kuuya kawaa kanagia ii jenj asarinj onoma laligoro. Kianj.

Jiisasnonj jero raidimbonj goronj qero.

Mat 8.23-27; Luuk 8.22-25

³⁵ Ween kanonj mare kolooro Jiisasnonj gowokouruta kokaen injjoro, “Mono mesaon angonj kotonj leegen keubonja.” ³⁶ Kaen injjoro ejemba tuun onomesaon Jiisas wangj wangononj uma raro kenji. Wango tosaanja ii kaanagadeen yonowo gemanonj gemanonj

* 4:21: Mat 5.15; Luuk 11.33 * 4:22: Mat 10.26; Luuk 12.2 * 4:24: Mat 7.2; Luuk 6.38 * 4:25: Mat 13.12; 25.29; Luuk 19.26 * 4:29: Joel 3.13

kenji. ³⁷ Kenji raidimbonj somatanonj obabankota waaro sirinonj wango uutanonj kemero wango saa qemambaajonj ano. ³⁸ Kaenj kolooro Jiisasnonj wango tetegoyanonj rama qembononj laarinj gaonj ero. Gaonj ero gowokourutanonj kema mindiinj ijogi, “Hei boi! Nono angononj tiwilaawombaajonj anjonj. Iikawaa majakakaya monj mojanj me qaago?”

³⁹ Kaenj ijogi uuta tooro moma waama musu ano siri kokaenj jenj kotonj orono, “Mono bogonj eenj ewao!” Kaenj jero haamononj dongoro sirinonj goronj qenj ero. ⁴⁰ Kaenj ama kokaenj jenj onono, “Ono naambaajonja toroko momo eja kolooju? Nomaembaajonj ama Anutu mende moma laariju? Sombugia mono eenj moju.”

⁴¹ Jenj onono awawalinj qarasombugia moma aminj mogi, “Yei, mangaa siita! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinonj musu ano kowe jenj kotonj orono jeta tenj konjao?” Kianj.

5

Omenonj bao uugianonj kemegi ejanonj qeangoro.

Mat 8.28-34; Luuk 8.26-39

¹ Kaenj asugiro angonj kotonj leegenj Gerasin yonoo gomanonj keugi. ² Keuma goraayanonj ugi Jiisasnonj wango mesaoro iikanondeenj eja omeyawo monj qasirinongga kanj nama Jiisas mokolooro. ³ Eja ii qasirinonj laligonj qamo jamo kobaa osonj uroroogi egiti, iikanonj enj laligoro. Eja kuuyanonj kanaboria gbado (tape):nonj somongwonjatiwaajonj amamaanj laligogi. ⁴ Indinja indinja kania gbadononj somongonj binenj qenj laligogito, boro bota qenjegiti, ii qesuma kana kasia ritoqitonj laligoro kuuyanonj ii galenj koma mubombaajonj amamaagi. ⁵ Amamaanj asaga gomantiinja suulanj qasiriwaa jamo kobaanonj me baajanonj lansanj enj laligoro. Kaenj laligonj qama silama selia jamononj qenj kotomotorj laligoro.

⁶ Jiisasnonj korikori karo iima bobogarinj kanj balononj kosianonj kemenj siminj kuno. ⁷⁻⁸ Siminj kuno Jiisasnonj omeya ii kokaenj jenj mumambaajonj ano, “Ome bologa, gii mono eja koi mesaonj kemba!” Kaenj jemambaajonj ano qa jinjererenj somata qama jero, “Ae! Jiisas, gii Anutu uutaa Meria koloojanj. Gii nomaenj ama nomambaajonj kajanj? Niinonj Anutuwaas jaasewanjanonj welema gonjenj: Gii qaa somongonj jojopanj qaanonj jenj kotiinj siimbobolo geriawo mende ama nomba.”

⁹ Kaenj jero kokaenj qisiro, “Gii qaga moro?” Qisiro jegi, “Nono mamaga laligojonjiwaajonj qanana Liijonj jejonj.” Ii ananaa qaanonj Kere tuunj somata. ¹⁰ Kaenj jenj kaparanj koma kokaenj welema mugi, “Gii nonotaawagati eenj, mono balonj kokanonja mende wasinj nonomba.”

¹¹ Kosogianonj maronja kanonj bao tuunj somata monj gbojoja uutanonj kuluuma nangi. ¹² Kawaajonj ome yonononj kokaenj jenj Jiisas welema mugi, “Giinonj wasinj nonona nono saanonj bao yonoo uugianonj kemebonja.” ¹³ Welema mugi “Mono kema kemebu!” jenj kotonj onono eja uutanongga kouma kema bao uugianonj kemegi. Kemegi iikanondeenj bao tuunj 2,000 kawaa so ii mono lugunj newonewononj kema jororonjonj apu angononj kemenj nemotonj komugi.

¹⁴ Komugi bao galenj yonononj kok koma taonj ano gomanj boleboole iikanonj kema buju qaa jegi. Jegi moma ejemba jaasoonggo yonononj iwoi kolooroti, ii iibombaajonj kagi. ¹⁵ Kanj Jiisawaanonj kouma iigi eja ome tuunawononj laligoroti, iinonj mono opo selekopaaya tororo somongonj rama uuta tooro roromongoya kuuya asugiro iima awawalinj nangi. ¹⁶ Nangji bao ii nomaenj kemenj komugiti ano eja omeyawo iwaanonj iwoi kolooroti, ii iigiti, iyonononj sundu woi ii injijogi.

¹⁷ Inijogi nama Jiisasnonj mindimindiri gomanj balongia mesaonj kemaatiwaajonj welema mugi.

¹⁸ Welema mugi mesaonj wangononj umambaajonj nano eja omeyawo laligoroti, iinonj kanj Jiisaswo motoonj kema laligomambaajonj qisiro.

¹⁹ Qisiroto, Jiisasnonj qotogonj munj kokaenj ijoro, “Gii mono gomanjanonj kema tinitosauruga injiima Ponjonj angoletto somata menj kiankomunj gonji, iikawaa sunduya ii injijona mobu.”

²⁰ Kaenj ijoro mesaonj kema Jiisasnonj angoletto somasomata menj muroti, iikawaa qaaya kanainj Ten-taonj distrik uutanonj jenj seiro kuuyanonj moma waliingogi. Kianj.

Jairusnonj borataajonj Jiisas qama kooliro.

Mat 9.18-26; Luuk 8.40-56

²¹ Jiisasnonj wangononj uma eleema anjonj kotonj leegenj karo ejemba tuunj mamaganonj iwaanonj kanj ajoroogi anjonj goraayanonj nangi. ²² Nangji qamakooli miriwaa qaa galenj monj qata Jairus iinonj kanj Jiisas iima batanonj kemenj siminj kuma muro. ²³ Siminj kuma munj kaparanj koma qama koolinj kokaenj ijoro, “Borana melaanonj komumambaajonj anja. Mono kanj boroga qaganonj ana qeangonj toroqenj laligowa.”

²⁴ Kaen ijon Jiisas wano motoon keni ejemba tuunjelemba yononon gemagaranon kema ologologon liligon oroma kenji. Kian.

Emba jiawonon Jiisaswaa malekuya oosiro.

²⁵ Kenji iikanon batugianon emba mon laligoro. Iinon koinja gbani 12:waa so iima ji kiro laligoro. ²⁶ Kaen laligon siimbobolo mamaga moro selegalen mamaganon iwaa gawonja megi ilailaa mon mende mokoloon laligoro. Iinon selegalen ejemba yonoo tawagiaaon monen hinaya kuuya gilin laligoroto, jia iikanon mono mombo momboga men bolin muro laligoro. ²⁷⁻²⁸ Kaen laligon Jiisaswaa bujuya moma kokaen jero, “Niinon ii oosirimambaaon moma bimoon malekuyagadeen boronja mon oosiriwenagati een, mono saanon qeangomaŋa.” Kaen jen ejemba tuun batugianon Jiisaswaa gematanon kema malekuyanon oosiro.

²⁹ Oosiro saya iikanondeen juguro qenjenmanjena ii qaono selianon qeangoro moro. ³⁰ Qeangoro Jiisasnon iikanondeen esunja mon koton kenoti, ii moma ejemba tuun batugianon eleema qisiro, “Moronon malekuna oosirija?”

³¹ Kaen qisiro gowokourutanon kokaen ijogi, “Ejemba tuunnon ologon liligon goma goosiriju. Ii iima nomaeŋ ‘Moronon noosirija?’ qisijan?”

³² Kaen ijogito, Jiisasnon mombo “Moronon ii anja?” jen qisin mokoloomambaaon eleema uun injiuro. ³³ Injiuro emba selianon angoletu kolooroti, iinon ii moma iikawaajon toroko moma jenenja ororo kan Jiisaswaa batanon kemen simin kuma kania kuuya ijoro. ³⁴ Jiisasnon ii moma kokaen ijoro, “Borana, momalaariganon mono men qeangon gonja. Qenjenmanjenganon mono qaono saanon uubonjonon kemba.” Kian.

Jiisasnon Jairuswaa borata men gbiliro.

³⁵ Qaa kaen ijon nano qamakooli miriwaa qaa galenaa mirinonga monnon qele kan Jairus ijoro, “Boraga komuja! Kawaajon mono boiwaa qaganon lombo toroqen mende amba.”

³⁶ Ijoro Jiisasnon qaa iikawaa telambelan ama qamakooli miriwaa qaa galen kokaen ijoro, “Toroko mende moba. Mono nii moma laarin nomba.” ³⁷ Kaen ijon ejemba tosaana onomesaon Piito, Jeims ano Jeimswaa koga Jon iigadeen unuano ii otaan kenji. ³⁸ Kema qamakooli miriwaa qaa galenaa mirinon keugi ejemba tuun guju megi injiuro. Mamaganon jingen qama kotakota sama amburereŋ megi. ³⁹ Injiima mirinon uma kokaen injiuro, “Ono mono naambaaon guju men saaju? Bora iikanon mende komujato, gaonga eja.”

⁴⁰ Kaen injiuro jononsisi kaana kolooro jomoma mugito, iinon ii kuuya onotaan borawaa nemunmanja ano tosaana iwo laligogiti, iigadeen unuano bora eroti, iikanon ugi. ⁴¹ Uma Jiisasnon bora ii borianon men ijoro, “Talita kuum.” Ii ananaa qaanon Bora melaa, nii gijojen: Mono waaba!

⁴² Kaen ijoro bora gbania 12 iinon mono iikanondeen waama nama kema karo. Kaen kolooro iima kosogia kitor walingogi. ⁴³ Walingogi iikawaa bujuya mon jegi mobubotiwaajon jen songo kotakota ano. Ii ama bora melaa ii nembanene mugi newaatijon injiuro. Kian.

6

Nazaret yononon Jiisas gema qegi.

Mat 13.53-58; Luuk 4.16-30

¹ Ii kolooro Jiisasnon Jairuswaa goman balon mesaoro gowokourutanon otaan iwo kema Jiisaswaa somasomarii taonjanon keugi. ² Sabat kendonon karo qamakooli mirinon uma Buja qaa kanain kuma onono. Kuma onono moma ejemba mamaganon aaruŋ walingon kokaen jegi, “Yei, gejaju! Iwoi kuuya koi mono daenkaya moma jeja? Momakootoya ii mono moronon kuma muro jeja? Ano angoletu ku-usunawo kaana ii mono moronon inaan muro borianon mero asugija?” ³ Eja koi mono goman kokawaa motonqeeŋ ejiaga. Mariawaa meria ano Jeims, Joosef, Juuda ano Saimon yonoo dagiaga. Naanurutanon batunananon koi laligoju.” Nazaret yononon kaen jegi uugianon boliro iikanon amamaagi.

⁴ *Amamaagi Jiisasnon kokaen injiuro, “Gejatootoo ejawaa sakiti ano tinitosaurutanon mono iyanja taonon jejewili ama munkejuto, goman tosaana iikanon kaen qaago.”

⁵ Kaen angitiwaajon Jiisasnon ji ejemba motomotoong boria qagianon ama men qeangon ononoto, angoletu ku-usunawo tosaana memambaaon amamaaro. ⁶ Kaen kolooro momalaaringianon mende asugiro yangisengiaaon ama aaruro. Aarun

* 6:4 Jon 4:44

onjomesaon Nazaretwaa kosianon gomanja gomanja liligon Bunja qaa kuma onjoma laligoro. Kianj.

Jiisasnon gowokouruta 12 wasinj onono.

Mat 10.5-15; Luuk 9.1-6

⁷ Jiisasnon gowokouruta 12 ii onjono kagi kanainj woi woi kuuya wasinj onono. Wasinj onjoma omejiilan konjoma onjombutiwaa ku-usunja onono. ⁸ *Ii onjoma kokaen jen kotonj onono, “Kana kembutiwaajon taa gbarugia menj kumbu. Iwoi tosia monj mende mewu. Kana samongia qaago, gesogia qaago me soojaakota ii irimunj kasagianon mende somongowu. ⁹ Kana esu saanon kanagianon somongowu. Maleku samonja qaagoto, maleku motoonggo mewu.” ¹⁰ Kaen jen kokaen injjoro, “Kema miri daen daen keubuti, mono iikanondeen laligon gawonj menj taonj ii mesaon kana kumbu. ¹¹ *Kema laligon miri monjonj keugi mende koma horonj onjoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen qendeeama onjombu, ‘Nono onjoo balonon kaninj sububunj kana tambonananon mokotaaji, ii mono riinj gesaaninj onjonganjaanon eleema kemebaa.’ Kaen jegi kaniagia solanja moma kotogi saanon gomanj me taonj ii mesaon toroqenj kumbu.”

¹² Kaen injjoro mesaon kema ejemba uugia melembutiwaa Bunja qaaya ii jen seinj laligogi. ¹³ *Laligon omejiilan mamaga onjotaan ji ejemba mamaga kelenonj onjomorinj menj qeangonj onjongi. Kianj.

Kinj Herodnonj toroko moro.

Mat 14.1-12; Luuk 9.7-9

¹⁴ *Jiisaswaa qabunayanon seinj kinj Herodwaa gejianon kemero moro. Ejembanon kokaen jegi, “Jon Oomulu ejanonj mono koomunonga waama gawonja mero angoletto kusunjawo asuginjeja.”

¹⁵ Kaen jegito, tosanonj kokaen jegi, “Ii mono Elaija.” Tosianonj toroqen jegi, “Ii gejatootoo eja walaga yonoononga monj.”

¹⁶ Kaen jegito, kinj Herodnonj ii moma kokaen jero, “Jon Oomulu eja niinonj jewa aroya kotogiti, iinonj mono koomunonga waama laligoja.” Majakaka moma kaen jero.

Jombaa aroya kotogi komuro.

¹⁷ *Ii kokaembaajonj jero: Herodnonj koga Filipwaa embia Herodias olonj mero Jon Oomulu ejanonj kinj ponj jenj muro kawaajonj opotoro wasinj onono kema Jon menj somongonj kapuare mirinonj onongi. ¹⁸ Jononj Herodwaa qaa kokaen jero: “Gii qamboga olonj menj laligon Kana qaa uugujaan.”

¹⁹ Kaen jero Herodiasnonj Jon kazi ama munj qegi komuwaatiwaajonj moroto, iikawaa kania monj mende mokolooro. ²⁰ Mende mokolooro Jononj eja solanja ano soraaya toroya kolooroti, Herodnonj ii moma sopa somongonj kokojinjinj koma reenreenj sulunj munj Jombaaonj toroko moma laligoro. Kaen laligon Herodnonj Jombaa jetanongga qaa moroti, ii uuta kuugi qaa mamagaajonj uuwoiwai moro. Ii kilenj Jombaa qaaya momambaa siinj moro.

²¹ Kaen kolooro Herodiasnonj Jon qemambaa kania mende mokoloonj laligoro iikawaa kambanja awaa ii kokaen kanj kuuro: Kinj pombaa kolokoloo kambananonj karo jejelombanj ama jawinj ano kawali galenuruta ano Galili prowinswaa jotamemeya warja ii koma horonj onono kouma ragi. ²² Kouma ragi Herodiaswaa boratanonj miri iikawaa uutanonj kouma danis ano Herod ano iwo nene dunj liligon ragiti, iyonononj iikawaa iimasiinja mamaga mogi. Kaen mogi kinjonj emba saranj ii kokaen ijoro, “Borana, gii naa iwoiwaajonj siinja mobagati, ii saanonj qisijn nona togonj gomanja.” ²³ Kaen ijorj qaa ii jojopanj qaanonj jenj kotiinj kokaen ijoro, “Naa iwoiwaajonj qisijn nombagati, ii mono saanonj gomanja. Iwoi ii me ii me prowins galenj koma onjmakejenj, ii kaanjiadeen saanonj mendeema bakaya monj gombe galenggia kolooowa.”

²⁴ Kaen ijoro seleenjenj kema nemunja kokaen qisijn muro, “Nemuna, nii Kinjonj naa iwoiga nombaatiwaajonj qisijn mubenaga?”

Kaen qisijn muro nemujanonj kokaen meleeno, “Mono kema jena Jon Oomulu ejawaa aroya kotogi warja menj kanj nomba.”

²⁵ Kaen meleeno iikanondeen miri uutanonj bobogarinj kimbaanonj uma kokaen qisijn ijoro, “Ama, niinonj siinj kokaen mojenj: Giinonj mono jenj kotona Jon Oomulu ejawaa aroya kotonj warja kondononj ama menj kanj ii keteda koi nomba.”

²⁶ Kaen ijoro kimbaa uutanonj kobooro wosoya moroto, jojopanj qaaya somongoro somataurutanonj ii mogiti, iyonjoo jaagianonj kamaanj qewabotiwaajonj qiqisiya gama

* 6:8: Luuk 10.4-11 * 6:11: Apo 13.51 * 6:13: Jei 5.14 * 6:14: Mat 16.14; Maak 8.28; Luuk 9.19 * 6:17:

gemambaajon moma bimoon mesaoro. ²⁷ Mesaon iikanondeen opotoroya mon wasin ijoro, “Gii mono kema Jombaa aroya koton waja men kawa.” ²⁸ Kaen ijon wasiro kapuare miri gbadeyanon kema aroya koton waja kondenon ama men kan emba sara ii muro nemuja muro. ²⁹ Jombaa gowokourutanon iikawaa bujuya moma kema qamoya men qasiriwaa jamo kobaanon ama ron kongi. Kaen koloorotiwaajon ama kin Herodnon kanagen Jiisaswaajon jero, “Jonon mono koomunonga gbilin waama laligoja.” Kian.

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagiwo.

Mat 14.13-21; Luuk 9.10-17; Jon 6.1-14

³⁰ Wasiwasi eja aposol yononon Jiisaswaanon kan ajoroon iwoi men ejemba kuma onjongiti, iikawaa sunduya kuuya ijogi. ³¹ Ijogi ejemba donon donon kan kema anggi selegia tiiroto, nene newuyatiwaa kambanja mende kolooro. Kawaajon Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Ono mono niwo kagi goman gbamenanon anana siri kema laligon haamo melaada mewonja.” ³² Kaen injoro ejemba onjomesaon wanggonon uma goman gbamenja monjen iyangia siri laligowombaajon kengi.

³³ Kengi ejembanon ii iima mamaganon iikawaa bujuya moma taon ano goman so iikanon balon kana bobogarin waladeen kema iikanon keugi. ³⁴ ****Keugi Jiisasnon wanggononga kamaan ejemba tuun somata injiwo lama galengia qaa tani ilinwalin qen laligogi yonoonon wosoya moro. Wosoya moma kanain Buja qaa kania kania kuma onono. Kian.**

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagiwo.

³⁵ Kaen ama laligoro ween jaaya tegon kememambaajon ano gowokourutanon Jiisaswaanon kan kokaen ijogi, “Boi. Nono goman gbamenja kokanon laligonin goman tiimambaa anja. ³⁶ Kawaajon gii saanon ejemba koi wasin onjona goman ano miri boleboole kosere rama kenjuti, iikanon kema nembanenegia sewanja men newu.”

³⁷ Kaen ijogito, kokaen meleema injoro, “Ononon mono onjanguo ii nene unuagiwo.” Kaen injoro qisin mug, “Nononon mono nomaen ambonaga? Gawon meme kamban 200:waa sewanja (Kina 2,000) eja. Monen ii men kema nene bered sewanja men unuagiwombaajon jejan me?”

³⁸ Kaen qisin mug jero, “Onoangiaanon nene bered dawi raja? Ii kema iibu.” Kaen jero gesogia qengama jegi, “Bered 5 ano sora woi iikaanda men laligojon.”

³⁹ Kaen jegi Jiisasnon ejemba tuun kokaen jen koton onono, “Ejemba kuuya, onjo mono deema nene newombaajon tuun boleboole ajoroon lolo tonggonon kemen rabu.” ⁴⁰ Kaen jen koton onono kosere tuun tuun deema ragi. Tuun tosia 100 ano tosia 50 kaan kaan kululuun rama kengi. ⁴¹ Rama kengi bered 5 ano sora woi ii men Siwenon uuro uro kotuegon bered moton gowokouruta onono ejemba tuun so mendeema batugianon anggi. Sora woi ii kaanjadeen tuun kuuya yonoonon mendeeno. ⁴² Mendeeno ejemba korebore nengo nen timbiriigi. ⁴³ Nen timbiriigi nene kitia kitia mesaogiti, ii gowoko yononon men kululuugi konde 12 kanon kemen saa qero. Kaanagadeen sora kitia ii men kululuugi. Kian. ⁴⁴ Eja bered negiti, iyonoo jangogia ii 5,000. Kian.

Jiisasnon apu angon qaganon riin riin keno.

Mat 14.22-33; Jon 6.15-21

⁴⁵ Negi tegoro Jiisasnon iikanondeen gowokouruta jen koton onoma kokaen jero, “Onjo mono wanggonon uma waladeen apu angon koton leegen Betsaida gomanon kembu. Niinon saanon kamban biwianon ejemba tuun koi wasin onomago kamana.” ⁴⁶ Kaen jen yeizozogia jen onjoma baajanon uma qama kooliro. ⁴⁷ Qama koolin laligoro mare kolooro iyanodeen baajanon laligoro wangogianon angon biwianon keno. ⁴⁸ Keno loqanon qen qen bimbimgon nangogi keno haamonon kengiti, iikaan baagenja qen karo bimooro majakaka somata mogi. Goman aananon (3-6 kilok) iikaanjon Jiisasnon kaen injiima apu angon qaganon riin riin gowokouruta onoonon kan unuugumambaa ano. ⁴⁹ Apu angon qaganon riin riin karo ii iima “Kowe Songorinon kaja!” jen kanain qama silangi. ⁵⁰ Qama silama kuuyanon ii iima toroko mogito, Jiisasnon iikanondeen qaa bonjonda jen kokaen injoro,

“Alauruna, mono qaqabunjabunagiawo satiin laligowu. Neeno kajan. Toroko mende mobu.” ⁵¹ Kaen jen yonoonon wanggonon uro haamonon goron qero. Goron qero jenengia ororo hononja mende aarugi. ⁵² Wala bered men sein unuagiroti, iikawaa kania mende moma asarigito, uugianon gojono kaanjadeen aarun ragi. Kian.

Jiisasnon Genesaret laligon menqeeango gawon mero.

Mat 14.34-36

* **6:34:** Jan 27.17; 1 Kin 22.17; 2 Hist 18.16; 34.5; Mat 9.36

* **6:34:** Jan 27.17; 1 Kin 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Mat 9.36

⁵³ Apu angon koton leegen Genesaret gomanon keuma wanjo mesaon sakasinon kemegi. ⁵⁴ Wanjo mesaon sakasinon kemegi ejembanon Jiisas iikanondeen moma koton mugi. ⁵⁵ Moma koton mun qaa angj men bobogarin mindimindiri sopa gomanngianon goman so liligogi. Liligogi moma kanain ji ejemba demberunon angon onoma Jiisasnon goman daen laligorotiwaas so ujuama kagi. ⁵⁶ Goman so, taon, miri me kuun mombaa uutanon kenotiwaas so ji ejemba ujuama sombengianon ama onongji. Ama onoma Jiisaswaa selianon me malekuyaa susuyanon oosiriwombaajon welema mun laligogi. Oosirigiti, kuuya yononon mono qeanggodaborogi. Kian.

7

Ambosakon yononon qaa kuma soogi.

Mat 15.1-9

¹ Kana qaawaa kaparanjonkonj ano iikawaa boi tosaanja Jerusalem sitinonga kagiti, iyononon Jiisaswaanon kan ajoroogi. ² Kamban iikanon Jiisaswaa gowokouruta tosaanjon borogia mende songbama donhamo mende qen nembanene negi injiima uugia boliro.

³ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) ano Juuda ejemba tosaanja kuuya yononon ambosakon yonoo siligia otaan laligogi. Kawaajon borogia wala songbama sororogongo nembanene nen laligogi. ⁴ Kaanagadeen gawononga me maaketnonga kawuti, iikanon wala apu koson ariy konjoratingo nene oosirin laligogi. Kaanagadeen qambi, monjon ano komanene kuuya ii songbama hamo qen laligogi. Sili kaanja kaanja ii mamaga otaan laligogi.

⁵ Kawaajon Kana qaawaa kaparanjonkonj ano iikawaa boi yononon Jiisas kokaen qisin mugi, “Goo gowokouruganon mono naambaajona ambosakonjurunana yonoonon sili mende otaan borogia donhamo mende qen kilen nembanene men nenkeju.”

⁶ *Kaen qisin mugi kokaen injoro, “Oo uumeleembaa ejemba seleseleya, gejatootoo eja Aisaianon mono onoo kaniagia tororo luluuma Buj Tere mon kokaen oorota eja, ‘Ejemba tuun koi kanon mono je buugianon awaagadeen goda qen nomakejuto, uugianon telambelan ama noma mongen koriganon angj eja.

⁷ Kaen ero noo waena een toontoon men mepeseen nomakeju.

Kana qaa kuma onombonjen kitianon ejemba yonoo jenkootogia ii gisomaso ama melokanjinkeju.’

⁸ Aisaianon kaen oro. Ono mono iikawaa so Anutuwaanon jojopan qaa gema qen ambosakonjurugia yonoo siligia otaankeju. Ii mende sokonja.”

⁹ Kaen jen kokaen injoro, “Onoangiaa siligia walaga otaawombaajon mono awaagadeen Anutuwaanon jojopan qaa qewagonkeju. ¹⁰ *Iikawaa qaaya mon ii kokaen: Mooseson kokaen jen koto, ‘Nemun manja mono goda qen oromakeba,’ ano ‘Monjon manja me nemunja gasuaan mubaati, ii mono qegi komuwa.’ ¹¹ Kaen jen koto, ono qaa ii uugun kokaen jenkeju, ‘Monjon nemun manja ii kokaen irijowaa: Oo wosona mojen. Noo nanjonango iwoina bunja qen aowaoragati, ii Anutuwaa taha mamatewowaajon gosin andaborowe bunyaa nandunja koloowaa. ¹² Monjon kaen irijoro sokombaa jeju.’ Kaen jen somonjon mugi nemun manja yorojon ilailaa mon mende toroqen oromakebaa. Ii mende sokonja. ¹³ Yei! Kaen ama onoangiaa nanamemengiaa siligia jen koton iikanon Anutuwaanon jojopan qaa qewagogi omay koloon jangon qaomakeja. Ono iwoi kaanja ii mamaga amakeju.” Kaen jen meleema onono. Kian.

Eja uu ii nomaen tiloon riisija?

Mat 15.10-20

¹⁴ Jiisasnon ejemba tuun mombo onoono kagi kokaen injoro, “Ono mono kuuya qaa koi geja ama moma asariwu. ¹⁵ Iwoi seleengenga eja uutanon kemenkeji, iikanon tiloon mumambaajon amamaankejato, iyanqaa uu wombotanonga qaa kouma kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja. ¹⁶ Monjon gejiawo laligoji een, iinon mono qaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

¹⁷ Jiisasnon kaen jen ejemba tuun onomesaon kema miri monjon uro. Uma raro gowokourutanon sareqaa iikawaa kaniaajon qisigi. ¹⁸ Qisigi kokaen injoro, “Oo alauruna, ono kaanagadeen momogia awaa mende koloojamaen? Nembanene iwoi seleengenga eja uutanon kemenkeji, ii tiloon mumambaajon amamaankeja. Ii moma kotoju me qaago? ¹⁹ Ii uu wombotanon mende kemenkejato, korojonanon kemen seleengen kamaankeja.” Jiisasnon qaa kaen jen iikanon nembanene kuuya ii men soraidabororo.

* 7:6: Ais 29.13

* 7:10: Eks 20.12; 21.17; Lew 20.9; Dut 5.16

²⁰ Jiisasnoñ toroqen kokaen jero, “Eja uu wombotanonga qaa kouma kamaankeji, iikanonj mono tiloon munkeja. ²¹ Ejemba uu wombogianonga iwoi koi kaanja koloon koumakeja: Qaa bologa romonqon serowilin ambombaaqon momakeju. Iwoi yongoro menj owen jenanj menj ejemba unugi komuwutiwaaqon momakeju. ²² Olonkalu ambombaaqon momakeju. Mengo mewombaa otoko amakeju. Bidaanj jembooli ano angomokolon ambombaaqon momakeju. Qaa saga jen uuduuduu ambombaaqon momakeju. Gejajuju ama goronjooso ambombaaqon momakeju. Sewanjiki laligonj gemaqeqe qaa jen Anutu mepaegowombaaqon momakeju. Jaba-arambaranj ama sili uugia qaa amakeju. ²³ Iwoi bologa kuuya iikanonj mono ejemba uu wombogianonga kouma tiloon onjmakeja.” Kianj.

Keinan emba moñnoñ kaparanj koma qama kooliro.

Mat 15.21-28

²⁴ Jiisasnoñ waama Genesaret gomanj mesaonj siti qagara Taia ano Saidon iikawaa distrik qata Fonisia kawaa uutanonj keno. Kema gomanj moñnoñ uma bujuya moñnoñ mobabotiwaajonj buugia mejugoroto, kilenj aasangoya laligomambaaqon amamaaro. ²⁵ Amamaaro iikanondeen emba moñ borata melaa ii omeyawo laligoro Jiisaswaa bujuya moma iwaanonj kanj batanonj kemenj siminj kuno. ²⁶ Emba ii Juudaga qaagoto, Griik qaa jenj laligoro. Nemunj manj ii Fonisiaga Siria prowins kanonja. Ilinonj borataa uutanonjga ome konjombaatiwaajonj welema muro. ²⁷ Welema muro kokaen ijoro, “Juuda nono wala nononanaa meraboraanaana unuagininj nenj timbirinj ambuya. Kawaaqonj merabora yonoo mirigianonga bered menj kasu onjoninj mende sokombabo. Juuda anana wabaurunana onoo qagia kasu qamakejonj. Niinonj wala Juuda ejemba ilaan onjombe kantri tosaanja onjononj mono kasu kaanja mamboma laligowu.”

²⁸ Kaen ijoro moma kokaen meleeno, “Poñ, ii saanonj mojento, kasu meria yonjononj mono kaanagadeen merabora yonjoononj nene remonja nene dunj baatanonj kamaaro nenkeju.”

²⁹ Kaen meleeno Jiisasnoñ kokaen ijoro, “Qaa kaen jejaniwaaqonj saanonj moma gonjenj. Ome iikanonj mono keteda koi boraga mesaonj kenja. Kawaaqonj gii saanonj kemba.”

³⁰ Kaen ijoro moma mirianonj keno omenonj borata mesaoro dunjanonj ero iiro. Kianj.

Jiisasnoñ eja moñ meagoro.

³¹ Jiisasnoñ mombo Taia siti gomanj mesaonj Saidon sitinonj kema uugun misinjonj Ten-taonj gomambaa biiwia uugun Galili apu anqonj kosianonj karo. ³² Karo gejaduu eja moñ qaaya qaomambaaqonj anoti, ii wama Jiisaswaaqonj kagi. Kanj boria wanjanonj ambaatiwaajonj qisinj mugj. ³³ Qisinj mugj eja ii wama ejemba tuunj ii onjomesaonj monqenj keni. Kema Jiisasnoñ boro susuya gejianonj ama nama mombo iyanjaa boro susuyanonj sulaanj neselananonj oosiro. ³⁴ Oosirin Siwenonj uuro uro onqongombo qama koolinj iyanjaa qaanonj “Efata,” ananaa qaanonj ‘Mono toowa,’ kaen jero.

³⁵ Kaen jero gejawoitanoñ toori neselananonj lolooro qaaya awaagadeen jero. ³⁶ Jero Jiisasnoñ iikawaa bujuya ejemba injowubotiwaajonj qotogonj onono. Qotogonj onoma kaparanj kono yonjononj ii kaparanj koma jenj seinj laligogi. ³⁷ Jenj seinj laligogi ejembanonj newogia tegoro walingonj kokaen jegi, “Iwoi kuuya awaagadeen amakeja. Gejaduu gejagia metooro momakeju. Ejemba motoya yonoo neselangia isano qaa jenkeju.” Kianj.

8

Jiisasnoñ ejemba 4,000 nene unuagi.

Mat 15.32-39

¹ Kambanj kanonj ejemba tuunj somatanonj mombo ajoroogi. Nembanenegia qaa laligogitiwaaqonj Jiisasnoñ gowokouruta onjoono iwaanonj kagi kokaen injijoro, ² “Niinonj ejemba tuunj koi yonjoonj wosona mojen. Yonjononj niwo kanj ween karoonj laligogi nembanenegia qaondabororo iijen. ³ Yonjoononga tosanonj koriganonga kanj laligogi niinonj ‘Saanonj gomangianonj kembu,’ jemambo. Nene mende negi eenj wasinj onjombe kana batuyanonj kema kema jaagia giliro tiwitiwilaa mokoloowubo.”

⁴ Kaen injijoro gowokourutanonj meleema kokaen ijogi. “Balon qararanqonjkonjanonj kokanonj moñnoñ mono daenkaya nembanene kaanja mokoloonj tuunjelemba koi unuaginaga?”

⁵ Kaen ijogi kokaen qisinj onono, “Onjoononj bered dawi raja?” Qisinj onono “Bered 7 raja,” ijogi.

⁶ Ijogi Jiisasnoñ ejemba tuunjelemba ii namononj kemenj rabutiwaajonj jenj kotonj onono kemenj raji. Kemenj raji bered 7 ii menj Anutu qama koolinj dangisen jenj motonj gowokouruta onoma ejemba tuunj so batugianonj ambutiwaaqonj jero. Kaen jero iikawaa so anji. ⁷ Yonjoononj sora boleboole tosia kaanagadeen raro. Ii kaanjadien menj kotuegonj

ejemba tuun so batugianonj toto qerj onjombutiwaajonj jenj kotonj onjono. ⁸ Jenj kotonj onjono onjongi nej nej timbiringogi. Nej timbiringonj nene kitia mesaogi raroti, ii konde 7 menj kululuugi saa qero. ⁹ Eja nene negiti, iyonjoo janjgogia ii 4,000. Negi wasinj onjono gomanjanonj kengji. Kianj.

Boi tosanonj angoletu iibombaajonj kaparanj kengji.

Mat 16.1-4

¹⁰ Kengji iikanondeen gowokouruta yonjowo wanjononj uma distrik qata Dalmanuta kanonj kengji. ¹¹ *Farisii (Kana qaawaa kaparanjkonjkonj) tosanonj iikanonj kanj Jiisaswo kanainj jenonjkooli angji. Qaawaa timbinonj horowombaajonj angobato menj munj kokaenj kaparanj koma qisigi, “Mono jena Siwenongga angoletu monj asugiro iibonja.” ¹² *Kaenj jegi uutanonj bimooro osongonjowo qero jero, “Oo ejemba kambanj kokaamba namononj laligojuti, onjo mono naambaajonj Anutuwaawaa aiwese asugiwaatiwaajonj kaparanj komakeju? Niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Anutunonj aiwese kaanja ii mende menj gendeema onjombaa. Qaago awawi!”

¹³ Kaenj jenj onjomesaonj mombo gowokouruta yonjowo wanjononj uma apu anjonj kotonj leegenj keugi. Kianj.

Farisii ano Herod yonjononj woso kondunj kaanja koloaju.

Mat 16.5-12

¹⁴ Iikanonj keuma samonj mewombaajonj duduugi bered motoongoda ii wanjononj menj raji. ¹⁵ *Ragi Jiisasnonj kokaenj jenj kotonj onjono, “Onjo Kana qaawaa kaparanjkonjkonj (Farisii) yonjoo tomembounjounj qaaigia ano Herodwaa riki sombanj iikawaajonj mono galengia mewu. Ii awaagadeenj mende gosinj gema qewuti eenj, iyorononj mono yiist kaanja somariinj menj bolinj onjombaota.”

¹⁶ Jenj kotonj onjono qaa gemata ii mende moma asarinj batugianonj kokaenj aminj mogi. “Berednana qaawaajonj jeja me nomaenj?”

¹⁷ Ii aminj mogi gejianonj kemero kokaenj injijoro, “Naambaajonj berednana qaa jenj aminj moju? Noo kaniaana ii naambaajonj mende moma kotoju? Ii mende moma asariju me? Uugejagianonj gojoma raja me? ¹⁸ *Jaagia rajaoto, kilenj mende iima kotoju me? Gejagia rajaoto, kilenj mende moma asariju me? Iwoi asugiroti, ii duduuj me qaago? ¹⁹ Niinonj bered 5 ii ejemba 5,000 yonjoojonj motowe iikawaa kitia menj kululuugi konde dawinonj kemenj saa qero?” Qisinq onjono “Konde 12,” ijogi.

²⁰ Ijogi toroqero, “Niinonj bered 7 ii ejemba 4,000 yonjoojonj motowe iikawaa kitia menj kululuugi konde dawinonj kemenj saa qero?” Qisinq onjono “Konde 7,” ijogi.

²¹ Ijogi moma jero, “Kawaajonj kaniaana ii mono kaanjadeenj mende moma asariju me?” Kianj

Eja jaagoo mombaa jaaya metooro.

²² Jiisasnonj gowokouruta yonjowo Betsaida taanonj kagi. Kanonj kanj eja jaagoo monj wama Jiisaswaanonj kouma borianonj oosiriwaatiwaajonj qama koolinj mugi. ²³ Qama koolinj mugi Jiisasnonj eja jaagoo ii borianonj menj wama miri seleengenj keni. Kema sulaaya sulaanj jaayanonj ama boria wanjononj ama qisinq muro, “Iwoi monj iijan me qaago?”

²⁴ Qisinq muro jaaya uuro uro jero, “Ejemba injijento, ii gere tanitani koloogi kokoosugadeenj injiibe kema kanj nanju.”

²⁵ Kaenj jero mombo borianonj jaawoita oosiri toori tororo uuro asarinj kotooro iwoi kuuya awaagadeenj iidabororo. ²⁶ Iidabororo wasinj munj kokaenj ijoro, “Gii gomanj mongenj mende kembato, dindinja geengaa gomanjanonj kembaa.” Kianj.

Piitononj Jiisaswaa kania jokolooro.

Mat 16.13-20; Luuk 9.18-21

²⁷ Jiisasnonj Betsaida mesaonj gowokouruta yonjowo Sisaria Filipai taombaa kosianonj kengji. Kananonj kema gowokouruta kokaenj qisinq onjono, “Ejembanonj noojonj nomaenj jenkeju? Nii eja moroga koloojen?”

²⁸ *Qisinq onjono meleema kokaenj jegi, “Tosanonj ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojanj,’ jenkejuto, tosanonj ‘Gii Elaija koloojanj,’ jenkeju ano tosanonj toroqenj kokaenj jenkeju, ‘Gii gejatootoo eja walaga yonjooonjga monj koloojanj.’” ²⁹ *Kaenj jegi kokaenj qisinq onjono, “Ano onjoangio noojonj nomaenj jeju? Nii moroga koloojen?” Qisinq onjono Piitononj kokaenj meleeno,

“Gii Anutuwaanonj Hamoqeqe Toya Kraist koloojanj.”

* 8:11: Mat 12.38; Luuk 11.16 * 8:12: Mat 12.39; Luuk 11.29 * 8:15: Luuk 12.1 * 8:18: Jer 5.21; Eze 12.2;
Maak 4.12 * 8:28: Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8 * 8:29: Jon 6.68-69

³⁰ Kaen meleeno kania asuganon jegi monjon mobabotiwaajon songo kotakota ama onono.

Jiisasnon komumambaa qaaya jero.

Mat 16.21-28; Luuk 9.22-27

³¹ Jiisasnon gowokouruta kanain kokaen kuma onono, “Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga mobaa. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawon galej ano Kana qaawaa boi yononon mono gema qen qegi komuwaa. Komuro ween karon tegoro koomunonga waabaa.” ³² Jiisasnon qaa ii mende kolatin asuganon jero Piitonon iikanondeen horon mun goraayanon kema kanain qotogon muro. ³³ Qotogon muro eleema gowokouruta uun injiima Piito qotogon kokaen jen muro, “Gii qaa romongojari, ii Anutuwaanon qaaga qaagoto, balon ejemba ano Satan siingiaga. Kawaajon Satan, gii mono keteda koi noo jaasewananonga togowa.” Kian.

Kraist otaawonatiwaa sewaja.

³⁴ *Jiisasnon ejemba tuun ano gowokouruta ononoo kagi qaa kokaen injijoro, “Monjon noo gemananon kamambaaajon moji, iinon mono iyanjaa uuseliaa siin kombombanja bologa gema qero sisia megi siimbobolo ii bisimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosingon nii notaan kawa. ³⁵ *Monjon laaligoya iyanjaajon angon koma iyanjaa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somongoro soowaa. Soowaato, monjon balombaa laaligoya ii nii ano noo Oligaa Bunajaajon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokoloon kotiin laligowaa. ³⁶ Monjon gomaña gomaña yonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaja kendabororo uuwaa laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro unayanon tiwilaaro mende sokombaa. Esuhinaya iikanon mono uukoisoro mende men mubaa. Qaago totoon! ³⁷ Anana kuuyanon mono ananaa downana mewombaaajon amamaawonja. ³⁸ Ejemba tuunja tuunja kamban kokanon balonon olonkalu ama singisonggo tosaana ama laligonkeju. Monjon iyonoo batugianon noo qana ano noo Bunja qaana men kamaan ambaati, ii Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen iima tiwaa. Iinon kanagen Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi Manjaa asamararanja iima aarugi iinon eja me emba kaanja mono injiima tiin onombaa.” Kian.

9

¹ Kaen injijon kokaen jero, “Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Koi nanjuti, onoo batugianonga tosanon Anutunon bentotonja kuuro ku-usujanon asugiwaaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon koomuwaa siimboboloya mende mogi ii koloon asugiro iibuya.” Kian.

Jiisaswaa selianon letono.

Mat 17.1-13; Luuk 9.28-36

² *Ween 6 tegoro Jiisasnon Piito, Jeims ano Jon unuama ejemba onjomesaon iyangia siri baaja koriga monjon uma gbamenanon laligogi. Iikanon laligogi jaasewangianon nano Jiisaswaa sele tanianon letoma morota kolooro. ³ Malekuyanon tualalakota asamararanawo kolooro. Balonon opo taana gbabulunon (saife, omo) songbamakejuti, mono ii uugun taaliro. ⁴ Kaen kolooro Elaija ano Mooses yoronon asugin onoma Jiisaswo qaa amigi. ⁵ Amigi Piitonon kanain qaa jen Jiisas kokaen ijoro, “Somatanana, nononon kokanon uukorisoro mojon. Kawaajon nononon saanon kuun karon mewonja: Goojon mon, Mooseswaaajon mon ano Elaijawaajon mon.” ⁶ Gowoko yononon jenengia mamaga ororo Piitonon “Nomaen jemaña?” jen qaa mongano.

⁷ *Qaa mongama nano kokolo tualalakota asamararanawo monjon kamaan umugayanon esuun onono iikawaa uutanonga qaa aro mon kokaen kolooro mogi, “Eja koi neenaa wombo merana kolooja. Mono iwaa qaaya moma laligowu.” ⁸ Qaa ii moma uulanawo eleema uun mongama woi ii mombo mende iriigi Jiisasnondeen yonowo nano. Kian.

Jon Oomulu eja ii Elaijawaa kitiaga kolooja.

⁹ Baananonga roganon kamaan Jiisasnon kokaen jen koton onono, “Onono iwoi iijuti, iikawaa bujuya ii mono ejemba mon mende injijowu. Siwe gomambaa Eja honanon koomunonga waaro iikawaa gematanon ii saanon jen asarin laligowu.”

¹⁰ Kaen jen koton onono gowokouruta karon yononon qaa ii uugianon angon koma koomunonga waawaataa qaa iikawaa kania ii iyangia qisin aon amin mogi. ¹¹ *Amin

* 8:34: Mat 10:38; Luuk 14:27

* 8:35: Mat 10:39; Luuk 17:33; Jon 12:25

* 9:2: 2 Piito 1:17-18

* 9:7: Mat

3:17; Maak 1:11; Luuk 3:22

* 9:11: Mal 4:5; Mat 11:14

moma Jiisas kokaen qisin mugi, “Kana qaawaa boi yononon qaa kokaen jenkeju, ‘Geja-tootoo eja Elaijanon mono Siwenonnga waladeen kamaan asugiwa.’ Ii nomaembaajon jenkeju?”

¹² Qisin mugi meleema kokaen injjoro, “Elaijanon waladeen kamaan asugin laaligo kuuya meagowaa. Qaa ii honaga koloojato, qaa mon koi mono naambaajon oogi eja: ‘Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga moro jejewili ama mubuya.’” ¹³ Qaa woi ii ejaoto, niinon kokaen injjomanja: Elaijanon mono kamaan asugiroto, iwaajon Bunja qaa oogita ejiwaa so ejembanon ii iyangiaa siingia otaan tondou ama mugi.” Kian.

Jiisasnon ome otaaro meranon qeangoro.

Mat 17.14-21; Luuk 9.37-43

¹⁴ Jiisas ano gowoko karoon yononon baananonnga kamaan gowokouruta tosia yononon kan iwoi kokaen iigi: Kana qaawaa boi tosanon nama yonowo jenonkooli ano niinonjinon qaa jegi ejemba tuunjelembenon liligon injiima nangi. ¹⁵ Kaen nama ejemba tuun kuuya yononon Jiisas iima iikanondeen aarun bobogarin kosianon kema joloŋa jegi. ¹⁶ Joloŋa jegi kokaen qisin onono, “Ononon naambaajon yonowo jenonkooli ama niinonjinon qaa jeju?”

¹⁷ Qisin onono tuungianonnga eja monon meleema kokaen ijoro, “Boi, noo merana omenon buuta muungun qaamuun men muro wama goonon kajen. ¹⁸ Iinon kanon me kanon men utugon horon giliro kamaan qen buutanonnga kokopa kamaaro irinŋa kijongon selianon mejugonkeja. Kaen kolooro kan goo gowokouruga welema onoma ome ii otaawutiwaajon injijento, yononon ii amamaajuya.”

¹⁹ Kaen ijoro meleema mun jero, “Yei! Balombaa ejemba yangisengiawo. Mono kamban dawi onowo qaton unun laligowe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemana. Ii mono wama noonon kawu.”

²⁰ Kaen jero wama iwaanon kagi. Kagi omenon Jiisas iima iikanondeen mera utugon orogon muro wolaza horon tama namonon qen poranporan itagon semben aon ero buutanonnga kokopa kouma kamaaro. ²¹ Jiisasnon ii iima manŋa kokaen qisin muro, “Kamban dawiwa so tani koi asugin mun kouro?” Qisin muro jero, “Ii mono melaayanondeen koloŋon muro.

²² “Ii men bolin mumambaajon indinŋa indinŋa gerenon me apunon metano kamban mamaga kemen qen qengadeen amakeja. Kaento, iikaanŋa ku-usunŋa mon goonon eji een, mono kiankomun ilaŋ noromba.”

²³ Kaen jero Jiisasnon ijoro, “‘Ku-usunŋa mon goonon eji een,’ jejan. Anutuwa ku-usunonon mono ilawoila mombaajon mende amamaankeja. Monon Anutu moma laariwaati, iwaanon ilawoila kania kania saanon koloŋkebaa.”

²⁴ Kaen ijoro mananon iikanondeen gama jero, “Anutu moma laarijento, momalaarinanon looloria koloŋa. Momalaarina mono men kotiiwa.”

²⁵ Jero ejemba jaasoongoyanon bobogarin kagi injiima iikawaajon ome ii kokaen jen muro, “Gii qaamuun ano gejaduuwaa omeya, niinon jen koton gonjen: Gii mono eja koi mesaon kouma kema mombo mende eleema kawa.”

²⁶ Jen muro gama silama mera ii utugon uulanŋawo orogon muro hororo utama kouma keno. Kouma keno qamo kaanŋa koloŋon ero mamaganon ii iima “Wosoya tegoja!” jegi.

²⁷ Kaen jegito, Jiisasnon borianon men kobibiiri waama nano.

²⁸ Kaen nano Jiisasnon miri uutanon uro gowokourutanon angideen rama kokaen qisin mugi, “Nononon mono naambaajon ii nononanondeen otaawombaajon amamaajonŋa?”

²⁹ Qisin mugi kokaen injjoro, “Ome tania kaanŋa ii mono gama koolin nene singi laligon saanon otaawonŋa. Iwoi morota mon anin mende kouma kembaa.” Kian.

Jiisasnon koomuyaa Bunja jero indin woi kolooro.

Mat 17.22-23; Luuk 9.43b-45

³⁰ Jiisasnon gowokouruta yonowo goman balon ii mesaon kema Galili prowins uutanon liligon naa gomanon laligogiti, ii monon mobaatiwaajon togoro. ³¹ Ii togon gowokouruta kuma onjomambaajon olon kengi. Kananon kema qaa kota kokaen injjoro, “Anutunon Siwe gomambaa Eja honŋa ii balon ejemba yonoo borogianon ano kemebaa. Kemero ii qegi komuwaa. Ii qegi komuro ron kongi ween karoŋon kolooro koomunonnga waabaa.”

³² Qaa kota kaen injjoroto, ii mende moma asarigi ano kania nomaen, ii qisiwombaajon kokodundun angŋi. Kian.

Gowoko batugianon moranon uuta koloŋa?

Mat 18.1-5; Luuk 9.46-48

³³ Kaerj kema Kaperneam taanon kougj. Kanonj kouma iyanjaa miri uutanonj uma gowokouruta kokaenj qisinq onono, “Onjo kananon kanj naa qaaga aminj mojuja?”

³⁴ *Yonononj kananon kanj ‘Morononj uuta kolooja?’ jerj ii angiodeen aminj moma kagi. Kawaajonj qisinq onono qaagia bogoro raji. ³⁵ *Qaa bogoro raji Jiisasnonj kemenj rama gowokouruta 12 onono kagi kokaenj injoro, “Monjonj uuta laligomambaaonj mobaati eenj, iinonj mono kuuya onoo newo baagianonj kamaanqegeta koloonj tosaanja kuuya welenj qerj onomakeba.” ³⁶ Kaerj injijonj naamade melaa monj menj batugianonj ano nano. Nano borianonj menj tawoyanonj ama kokaenj injoro, ³⁷ *Monjonj naamade koi kaanja monj noo qananonj mirianonj koma horonj kalanj kombaatj, iinonj mono nii koma horonj nombaa. Monjonj kaerj ama nombaatj, iinonj niigadeen qaagoto, monj wasinq nonoti, mono ii kaanagadeen koma horonj mubaa.” Kianj.

Jiisasnonj gowokouruta mindingonj onono.

Luuk 9.49-50

³⁸ Jononj Jiisas kokaenj ijoro, “Boi, nonononj eja monj ananawo mende liligonkeji, iinonj goo qanonj omejiilanj konjoma onono iinij. Iinonj nonowo mende qokotaanj laligonkejiwaaonj ama nono ii qotogonj muninj.”

³⁹ Kaerj ijoro Jiisasnonj jero, “Ii mono mende qotogonj mubu. Monjonj noo qana qama angoletto meji, iinonj mono iikawaa gematanonj noo gemaqeqe qaa afaanjkota jemambaaonj amamaawaa. ⁴⁰ *Monjonj mende qotogonj nonomakeji, iinonj mono ananaa arejnonj laligoja. (Kawaajonj noo alauruna tosia ii anjosisiri mende menj onjombu.) ⁴¹ *Ii mono nanjonj onjongi Anutunonj iikawaa turunja onjombaa. Monjonj Kraistwaa qatanonj iwaab buja koloojutiwaaonj ama apu qambi newutiwaa onjombaati, Anutunonj mono iikawaa turunja meleema mubaa. Niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Nanjonj onjombuti, iyonjononj mono turunja mewuya.” Kianj.

Singisongowaa konjoroya mono qotogowu.

Mat 18.6-9; Luuk 17.1-2

⁴² Jiisasnonj qaa kokaenj jero, “Merabora koi kaanja moma laarin nonjuti, monjonj iyonoononga monj konjoroya ama muro singisonggo ambaati, eja iikanonj mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunonj lombo iikawaa ironja mono nomaenj muro soyanonj koloonaga? Kemunj kowonjinj aroyanonj somongonj kowe biiwianonj giligi mendungoro kemebabo, iikanonj mono afaanja koloonj muro tani koloonaga. ⁴³ *Kawaajonj boroganonj singisonggo ambaatiwaa konjoroya ama gombaati eenj, ii mono kotonj giliwa. Kotonj gilingo borodomonj laligonj laaligo kombombanja mokoloonj oompeleenj mokoloowagato, boroga woiwo laligonj kanaganj gere sianonj kemebabo. Sia gereja ii kamban monjonj mende bogowaa. ⁴⁴ Iikanonj ‘Doononj selegia utoqutoonj keema kougj mende komuwuya ano je geregianonj kamban monjonj mende bogowaa.’

⁴⁵ *Kaanagadeen kanaganonj singisonggo ambaatiwaa konjoroya ama gombaati eenj, ii mono kotonj giliwa. Kotonj gilingo kanadomonj laligonj laaligo kombombanja mokoloonj oompeleenj mokoloowagato, kanaga woiwo laligona gere sianonj giligi kemebabo. ⁴⁶ Iikanonj ‘Doononj selegia utoqutoonj keema kougj mende komuwuya ano je geregianonj kamban monjonj mende bogowaa.’

⁴⁷ *Kaanjideen jaaganonj singisonggo ambaatiwaa konjoroya ama gombaati eenj, ii mono qonjoma giliwa. Qonjoma gilingo jaako mootongowo laligonj Anutuwaab bentotononj keuma oompeleenj mokoloowagato, jaakoga woiwo laligona gere sianonj giligi kemebabo.

⁴⁸ *Iikanonj ‘Doononj selegia utoqutoonj keema kougj mende komuwuya ano je geregianonj kamban monjonj mende bogowaa.’

⁴⁹ “Gere sia iikanonj ejemba kuuya ii sii kaanja gere bolanonj dalasisi onjoogi siimboboloya mobuya.

⁵⁰ *Sii ii awaa koloojato, siinonj naanja mesaowaati eenj, ii mono nomaenj meagogi naanja mombo koloonaga? Onjo kaanjideen uumotoonggo laaligowaa ainja mesaowubo. Kawaajonj Siwe siigia mesaowubotiwaajonj mono galengia menj batugianonj luae qerj aonj laligowu.” Kianj.

* 9:34: Luuk 22.24 * 9:35: Mat 20.26-27; 23.11; Maak 10.43-44; Luuk 22.26 * 9:37: Mat 10.40; Luuk 10.16; Jon 13.20 * 9:40: Mat 12.30; Luuk 11.23 * 9:41: Mat 10.42 * 9:43: Mat 5.30 * 9:47: Mat 5.29 * 9:48: Ais 66.24 * 9:50: Mat 5.13; Luuk 14.34-35

10

Loemba mesaonj aoaowaa qaaya

Mat 19.1-12; Luuk 16.18

¹ Jiisasnoŋ waama Kaperneam gomaŋ mesaonj Jordan apu kotonj leegen kema metetereen kamaanj mombo apu ii kotonj Judia prowinsnoŋ karo. Karo ejemba tuunjelembenoŋ mombo iwaanonj ajoroogi ama laligoroti, iikawaa so mombo kuma onono.

² Kuma onono Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkoŋkoŋ) tosiaonj iwaanonj kaŋ qaawaa timbinonj horowombaa angobato menj muŋ kokaen qisiŋ mugi, “Ejanonj embia mesaowaati een, iikanonj Kana qaa uuguwaa me qaago?”

³ Qisiŋ mugi meleema kokaen injjoro, “Moosesnoŋ iikawaa qaaya nomaen jenj kotonj ononota eja?”

⁴ *Kaen injjoro kokaen ijogi, “Ejanonj mesaonj aoao papia oonŋo embia saanonj mesaowaa. Moosesnoŋ kaen jenj kotorota eja.”

⁵ Kaen ijogi kokaen jenj onono, “Iinonj mono uugia kotigaajonj ama jenkoto kaen ononj onono. ⁶ *Ononj ononoto, Anutunonj kanakanaiyanonj ilawoila kuuya mokoloroti, kamban iikanondeen ‘Eja ano emba laligowutiwaajonj mokolonj onono. ⁷ *Kawaajonj ejanonj mono nemuŋmanja oromesaonj embiaanonj kema qokotaaro ⁸ yorononj sele motoonŋo koloonj laligowao. Kaen koloonj toroŋen woi mende koloojaoto, sele motoonŋo koloonj laligowao. ⁹ Anutunonj eja ano emba mindirinj oronoti, ejemba moŋnoŋ ii mono mende mendeema oromba.”

¹⁰ Jiisasnoŋ kaen jenj onoma miri uutanonj uro gowokourutanonj qaa iikawaajonj mombo qisiŋ mugi. ¹¹ *Qisiŋ mugi kokaen injjoro, “Eja moŋnoŋ embia otaanj emba moŋ mewaati, iinonj mono olonkalu serowilinj ambaa. ¹² Kaanagadeen embia moŋnoŋ loya otaanj eja moŋ mewaati, iinonj mono olonkalu serowilinj ambaa.” Kianj.

Jiisasnoŋ merabora kotuegonj onono.

Mat 19.13-15; Luuk 18.15-17

¹³ Ejemba tosiaonj merabora boloboolo unuama Jiisasnoŋ onjoosiriwaatiwaajonj iwaanonj kagito, gowoko yonononj ejemba ii jenj qewagonj ononŋi. ¹⁴ Kaen angito, Jiisasnoŋ ii iima uuta boliro kokaen injjoro, “Merabora melaa mono onomesaogi noononj kawu. Anutunonj ejemba kaanja ii bentotoŋa buŋa qeŋ onombaa. Kawaajonj ii mende somonŋonj onombu. ¹⁵ *Niinonj qaa hoŋa moŋ kokaen injjowe mobu: Moŋnoŋ Anutuwaawaa bentotoŋa ii merabora kaanja buŋa mende qeŋ aowaati, iinonj mono iikawaa uutanonj keumambaa amamaawaa.” ¹⁶ Kaen jenj tawoyanonj ama doonŋonj onoma boria wanggianonj ama kotuegonj onono. Kianj.

Jiisasnoŋ eja qabunayawo mombaa qambanmamban qaa jero.

Mat 19.16-30; Luuk 18.18-30

¹⁷ Jiisasnoŋ kanaiŋ kana kemambaa ano eja moŋnoŋ bobogariŋ iwaanonj karo. Kaŋ batanonj kemerj simiŋ kuma kokaen qisiŋ muro, “Boi awaa, niinonj mono nomaen ama laaligo kombombaŋa buŋa qeŋ aowenaga?”

¹⁸ Qisiŋ muro kokaen ijoro, “Noonj ‘Boi awaa,’ ii naambaajonj jejanj? Anutu motoonŋoyanonj awaa kolooja. Eja moŋnoŋ ii kaanja awaa mende kolooja. ¹⁹ *Gii jojopanj qaa koi modaborojanj:

‘Moŋ mono mende gena komuwa. Serowilinj mono mende amba. Iwoi mono yonŋoro mende mewa. Jenonkuukuu mono mende ama muba. Mono kalugonj yonŋoro mende mewa. Nemuj manga mono goda qeŋ oromakeba.’”

²⁰ Kaen ijoro moma kokaen jero, “Boi, ii kuuya mono gbaworonanongga teŋ koma laligonj waabe.”

²¹ Kaen jero Jiisasnoŋ uunj iima uuwomboyanonj jopagonj muŋ kokaen ijoro, “Gii mono motoonŋononj amamaajanj: Gii mono kema esuhinaga kuuya sewanja mewutiwaajonj ana monen karo ejemba wanaya onomba. Kaen ana esuhinaga somata tootoŋ (milyon Kina kaanja) ii Siwe gomanonj enj gombaa. Kaen ama nii notaŋ kawa.” ²² Jiisasnoŋ kaen ijoro, esuhinaya mamaga erotiwaajonj ama qaa ii moma uuta bosoleero wosobiri moma een mesaonj keno.

* 10:4: Dut 24.1-4; Mat 5.31

* 10:6: Jen 1.27; 5.2

* 10:7: Jen 2.24

* 10:11: Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

* 10:15: Mat 18.3

* 10:19: Eks 20.12-16; Dut 5.16-20

²³ Mesaonj keno Jiisasnonj uuro kema karo gowokouruta kokaen injjoro, “Oyei! Ejemba monej hinagiawo yonononj mono Anutuwaabentotononj keubombaaajonj bimoonj kupukapa kombuya.”

²⁴ Kaenj injjoro gowoko yonononj ii moma walinggogito, Jiisasnonj toroqen kokaen injjoro, “Guanjuruna, ejemba daen yonononj monej hinagia moma laarinkejuti, iyonononj mono Anutuwaabentotonj uutanonj keubombaaajonj bimoonj kupukapa kombuya.” ²⁵ Ii kokaen jenj asarimanja: Oro somata kamel ii sosoro ootanonj saanonj mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yonononj Anutuwaabentotonj uutanonj keubombaaajonj bimoonj amamaawuya.”

²⁶ Kaenj injjoro moma aarunj tililingonj iyanggiaajonj kokaen jegi, “Oopopoonj! Ejemba morononj mono Siwewaa bunja koloonaaga?”

²⁷ Kaenj jegi Jiisasnonj uunj injiima kokaen jero, “Ejembanonj ii angobato menj osinj amamaankejuto, Anutunonj kaenj mende amakeja. Anutunonj mono iwoi kuuya saanonj amakeja. Iinonj iwoi monj ama memambaaajonj mende osinj amamaankeja.” Kianj.

Jiisaswaa gawonj memewaa turuja

²⁸ Piitononj qaa ii moma meleema Jiisas kokaen ijoro, “Moba, nonononj ilawoila kuuya mesaonj gii gotaanj kaniinj.”

²⁹ Ii moma Jiisasnonj kokaen ijoro, “Niinonj qaa honja monj kokaen injjowe mobu: Monjonj noo ano Oligaa Bunawaajonj ama iwoi monj mesaoroti, ii jigo miria, dakoga, naambeeta, nemunmanja, meraborata me gawonj molalerja ii onjomesaoro Anutunonj mono iikawaa tawaya uugunj meleema muro seiwaa. ³⁰ Monjonj iwoi ii mesaoroti, Anutunonj mono tawaya ii 100:waa so toroqen muro iyanjaa bunja koloowaa. Balombaa laaligononj sisiwerowero uutanonj laligowaato, jigo miri, dako, naambee, nemunmanj, merabora ano gawonj molalerja ii mono kitianonj koloonj mubaa ano kambanj kan-agenjanonj laaligo kombonja tetegoya qaa bunja qen aowaa. ³¹ *Kaenj koloowaato, uuta onjoononga mamaganonj kamakamaata koloowuya ano kamakamaata yonjoononga mamaganonj uuta koloowuya.” Kianj.

Komuwaatiwaa qaaya jero karoenj kolooro.

Mat 20.17-19; Luuk 18.31-34

³² Jiisasnonj gowokouruta yonjowo Jerusalem sitinonj ubombaaajonj balonj kana kengi. Jiisasnonj wala keno gowokourutanonj gematanonj kema walinggogi ano ejemba gemagianonj kagiti iyonononj mono toroko mogi. Kaenj angj Jiisasnonj gowokouruta 12 ii mombo horonj onjoma kanainj kuma onjono. Iwaanonj iwoi koloowaati, qaa ii jenj asarinj kokaen injjoro, ³³ “Mobu, anana mono Jerusalem ubonja. Iikanonj monjonj Siwe gomambaa Eja honja memelolo menj muro jigo gawonj galenj ano Kana qaawaa boi yonjoo borogianonj kemebaa. Yonononj komuwaatiwaa qaaya jenj tegonj waba gawman yonjoo borogianonj oombuya. ³⁴ Oongj mepaegonj sulaapanj qen ooli waayawononj qetaalinj talungowuya. Qetaalinj talungonj qegi komuwaa. Komunj weenj karoonjanonj koomunonga waabaa.” Kianj.

Jeims Jon yorononj iwoiwaajonj weleni.

Mat 20.20-28

³⁵ Jiisasnonj kaenj injjoro Zebediwaa merawoita Jeims ano Jon yorononj iwaanonj kema kokaen ijori, “Boi, norononj iwoi mombaajonj welema gonjoti, ii norombagiwaajonj mojo.”

³⁶ Ijori qisinj orono, “Orononj naa iwoi ama oromanjatiwaajonj moja?”

³⁷ Qisinj orono kokaen ijori, “Giinonj saanonj jenj kotona noro goo asamararanonj eu uma monjonj boro dindinganonj ano monjonj boro qaniganonj rama iwoi kuuya galenj kombonaga.”

³⁸ *Kaenj ijorito, Jiisasnonj kokaen irijoro, “Orononj iikawaa kania mende moma yagon welenjao. Niinonj qambi aasonjawo nemanjati, orononj ii saanonj nenj siimbobolo mobaota me qaago? Jonkowororo nongbanonj mulu menj nombuti, orononj ii mewao me qaago?”

³⁹ Irijoro moma jeri, “Ii saanonj mewota.”

Jeri kokaen irijoro, “Ii onjanonj. Niinonj qambi aasonjawo nemanjati, orononj ii kaanjadeenj newaota ano jonkowororo nongbanonj mulu menj nombuti, iikanonj mono oro kaanagadeenj mulu menj orombuya. ⁴⁰ Menj orombuto, noo boro dindinanonj me qaninanonj morononj rabaati, niinonj qaa ii jenj kotomanjatiwaa so qaago. Anutunonj dunj woi ii daen yoroonj mozozongoroti, ii mono iyoroonj orono niwo rama iwoi kuuya galenj komakebonja.” Kianj.

Galenj honjanonj mono welenjeqe kolooja.

⁴¹ Jeims Jon yorononj kaenj weleni alauruta 10 yonononj ii moma kanainj uubologa mogi.
⁴² *Kaenj mogito, Jiisasnonj onjoono kagi kokaenj injijoro, “Namowaa kantria kantria yonoo jawingianonj galeñ koma onjombonatiwaajonj jejuti, iyonononj mono eja ponj taninjaenj ama onjomakeju. Yonoo somatagianonj mono qaa jenj kotonj ejemba mindingonj onjoma kususungia qendee makeju. Onjo kaniagia ii saanonj moju. ⁴³ *Onjo batugianonj sili iikaanja koloowaboto, monjonj onjo batugianonj somatagia koloomambaajonj moji, iinonj mono welenj qen onjoma laligowa. ⁴⁴ Kaanagadeen monjonj onjo batugianonj uuta laligomambaa moji, iinonj mono kuuya onjo baagianonj laligonj welenqeqegia omaya koloowa. ⁴⁵ Siwe gomambaa Eja honanonj mono kaanagadeen sili kaanja qendee ma iyanja welenj qen mubutiwaajonj ama mende kamaaroto, welenj qen onjoma ejemba kuuya onjo dowegia memambaajonj ama kamaarota laaligoya qeleema mesaowaa.”

Bartimeus jaaya gooro metooro.

Mat 20.29-34; Luuk 18.35-43

⁴⁶ Jiisasnonj gowokouruta yonowo Jeriko sitinonj kagi. Kanj siti ii mesaowombaajonj anji ejemba tuunjelembenonj onjotaan gemagianonj kagi. Kaenj kagi jaagoo eja qata Bartimeus, Timeuswaa meria iinonj monen ano nene mubutiwaajonj welema onjoma kana goraayanonj raro. ⁴⁷ Raro “Nazaret eja Jiisas kaja,” jegi moma kanainj kokaenj qaro, “Jiisas Deiwidwaa gbilia, mono kiankomunj nomba!”

⁴⁸ Kaenj qaro mamaganonj qaa bogoro rabaatiwaajonj qotogonj mugito, iinonj kaparanj koma qaro. “Deiwidwaa gbilia, giinonj mono kiankomunj nomba!”

⁴⁹ Qaro Jiisasnonj moma doronj ama kokaenj jero, “Saanonj qagi koi kawa.” Kaenj jero jaagoo eja ii gama kokaenj ijogi, “Goojonj qaja. Kawaajonj mono satiñ qena kamaaro waama kawa.”

⁵⁰ Ii moma malekuya qetegonj giliñ porasak waama nama Jiisaswaanonj keno.

⁵¹ Keno kokaenj qisinj muro, “Alana, niinonj naa iwoiga ama gomanatiwaajonj mojanj?” Kaenj qisinj muro jaagoo ejanonj jero, “Somatana, nii jaana mombo uumambaajonj mojen.”

⁵² Kaenj jero Jiisasnonj kokaenj ijoro, “Momalaariganonj mono menj qeangonj gonja. Mono saanonj kembaa.” Kaenj ijoro jaa kota iikanondeenj tooro uunj gemagianonj Jiisas otaanj keno. Kianj.

11

Jiisas Jerusalem uro mare konji.

Mat 21.1-11; Luuk 19.28-40; Jon 12.12-19

¹ Jiisasnonj gowokouruta yonowo Jerusalem siti dodowin Betfage ano Betani gomanj woi kosogaranonj kanj Oil gere baananonj uma gowokowoita woi wasinj oromambaajonj ama ² kokaenj irijoro, “Gomanj bagiaagenj raji, mono iikanonj kembao. Kema iikanonj keuma dongi melaa kasanonj somonggogi nanji, ii iikanondeenj mokoloowaota. Ii dongi sagbiliaga, eja monjonj qaganonj mende rarataga. Ii mono isama menj koi kawao. ³ Aisni monjonj ‘Naambaajonj kaenj anjao?’ jenj qisinj orono kokaenj ijowao, ‘Ponjaranonj iikawaajonj amamaanj jero kajota kambanj mende koriro mombo meleen kawaa.’”

⁴ Kaenj irijonj wasinj orono kema dongi sagbilia kana goraayanonj miri mombaa nagu qaa ootanonj kasanonj somonggogi nano mokoloon isani. ⁵ Aisni eja tosia iikanonj nangiti, iyonononj iriima kokaenj qisinj orongj, “Hei, nomaenj nambojen dongi melaa isanjao?”

⁶ Kaenj qisinj orongj Jiisasnonj irijorotiwa so jeri moma “Saanonj menj kembao,” jegi.

⁷ Jegi menj Jiisaswaanonj kari malekugia qetegonj dongi melaawaa qaganonj anji uma raro.

⁸ Kaan rama keno ejemba jaasoongoyanonj goda qenj malekugia qetegonj kana somatanonj tambongi tosanonj balonj korianonj kema gere senja memburatinj tambongi. ⁹ *Tambongi ejemba wala koma horonj kengiti ano gematanonj otaanj kagiti, iyonononj kokaenj jenj qagi, “Hoosana! Oowe oowe! Anutu mepeseenonj. Pombaa qatanonj kawaati, Anutunonj mono ii kotuegonj muba. ¹⁰ Ambonana Kinj Deiwidnonj kantri totonj koma galenj koma ononoti, kambanj iikaananonj mono mombo kanj nononja. Oo Anutu mono kantri totonana kotuegowa. Hoosana! Qabunaga mepeseeninj euwaa euyanonj uja. Oowe oowe!”

¹¹ Kaenj qagi Jerusalem sitinonj ama jiwowonj jigowaa totonj uutanonj keno. Iikanonj liligonj ilawoila kuuya iiro mare kolooro kamaanj gowokouruta 12 yonowonj jigo mesaonj Betani gomanonj kema egi. Kianj.

Jiisasnonj fig gere monj qasuaaro gororongoro.

Mat 21.18-19

* **10:42:** Luuk 22.25-26

* **10:43:** Mat 23.11; Maak 9.35; Luuk 22.26

* **11:9:** Ond 118.25-26

¹² En umugawodeen waama gowokouruta yonowo Betani goman mesaon kengi Jiisasnon nenewaa komuro. ¹³ Nenewaa komun uuro keno fig gere mon* senawo nano iiro. Iima “Senja uutanon honja raro mokoloon newenaga,” jen fig gerewaa kanianon keno. Kenoto, honja kambananon mende torirotiwaajon senagadeen nano iiro. ¹⁴ Kaen iima gere ii kokaen jen muro, “Monjonon mono honja mombo mende newa.”

Kaen jen muro qaa ii gowokourutanon mogi. Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Mat 21.12-17; Luuk 19.45-48; Jon 2.13-22

¹⁵ Kema laligon Jerusalem sitinon ugi Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon keno. Iikanon ejemba injiuro esuhina sewanja mewutiwaajon anggi sewanja megiti, ii kanain konjoma onono kamaagi. Monen utekute ejemba yonoo raragia metaama meleeno kengi. Kaanagadeen kewo sewanja mewutiwaajon angiti, iyonoo dun raragia ii kaanjadeen ritanon kengi. ¹⁶ Somben kowoga koton iwoi elaan keuma kaamawaa kania ii somongoro.

¹⁷ *Iikaen ama kuma onoma kokaen injiuro, “Aisaianon qaa mon kokaen oorota eja, ‘Noo jigonanon mono gomanja gomanja kuuya yonoo qamakooli miri koloowaatiwaajon qabu.’ Qaa ii ejato, ononon ii utegogi kikekakasililin eja yonoo kobaa kaanja koloaja.”

¹⁸ Kaen injiuro ejemba tuun kuuya yononon iikawaajon newogia tegoro walingogi. Kawaajon jigo gawon galen ano kana qaawaa boi yononon ii moma Jiisaswaajon toroko moma amin moma kokaen jegi, “Ii mono nomaen jenin qegi komunaga?”

¹⁹ Mare kolooro Jiisasnon gowokouruta yonowo siti mesaon selegenjen kema egi. Kian.

Fig gerenon gororongoro iigi.

Mat 21.20-22

²⁰ En umugawodeen waama kananon kema fig gere ii uuguwombaaajon ama gere ii iigi tiitawo gororongon nano. ²¹ Nano Piitonon Jiisaswaanon qaa romongon kokaen ijoro, “Somatana iiba, fig gere qasuaanati, ii mono gororongon nanja.”

²² Ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Anutu momalaarin ii mono pondan men laligowu.”

²³ *Niinon qaa honja mon kokaen injiowu mobu, “Monjonon qaayaa honja koloowaatiwaajon uuwoi mende moma baanja kokawaa toyaajon kokaen jen kotonaga, ‘Mono baanja koi qetegon waama kema kowenon amba.’ Kaen jen koton Anutu moma laariro honja mono iikawaa so koloowaa. ²⁴ Kawaajon niinon kokaen injiowu mobu: Naa iwoiwaajon qisin qama kooliwuti, ii kuuya bunja qen aodaborojoni, iikaen moma laarigi mono bunjagia koloowaa. ²⁵ *Ono nama Anutu qama kooligi monjon aliaa koposowaajon uubologa mobaati een, koposoya ii mono mesaowu. Kaen ambuti een, onoo Mangia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kaanjadeen onoo singisongogia mesaowaa. ²⁶ (Ono tosaaja yonoonon singisonggo mende mesaowuti een, onoo Mangia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kaanjadeen onoo singisongogia mende mesaowaa.)” Kian.

Jotamemeya yononon Jiisaswaa ku-usunjaajon qisigi.

Mat 21.23-27; Luuk 20.1-8

²⁷ Jiisasnon gowokouruta yonowo mombo Jerusalem sitinon ugi. Uma jiwowon jigowaa toton uutanon kema karo jigo gawon galen, kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya tosaaja yononon iwaanon kougi. ²⁸ Kouma kokaen qisin mug, “Gii kokanon iwoi anjanj, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Ii mewagiwaa ku-usunja ii mono moronon gono?”

²⁹ Qisin mug kokaen meleema onono, “Niinon kaanagadeen qaa mon qisin onomanja. Ii meleema nongi niinon kaanagadeen moronon ku-usun nono ilawoila koi amakejenj, ii injiomanja. ³⁰ Jonon ejemba oomulu men onoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usunja ii dakaya mero? Siwe Toyanon muro me bolon toyanon mug? Ii mono nijowu.”

³¹ Kaen meleema onono batugianon amin moma kokaen jegi, “‘Ku-usunjanon Siwenonga asugiro,’ kaen jewonjati een, iinon mono kokaen jewaa: ‘Ononon mono naambaajon Jon mende moma laarin mug?’ Ii mende sokonja. ³² Me ‘Balon ejemba yonoononga asugiro,’ jewonaga? Ii mende sokonja.” Ejemba kuuyanon Jombaajon ‘Onanon gejatootoo ejaga koloaja,’ jegitiwaajon ama ejemba tuun yonoonon toroko moma ii jewombaajon amamaagi. ³³ Kawaajon “Ii mende mojon,” meleengi. Kaen meleengi Jiisasnon kokaen injiuro, “Kaen ano niinon kaanagadeen ilawoila koi amakejenjiwaa ku-usunja moronon nonoti, ii mende injiomanja.” Kian.

* **11:13:** Fig ii jao gerewaa alia mon. Ii gawongianon komogi kota ainawo kolooro mamaga nen laligogi.

* **11:17:**

12

Wain kasa gawon galen bologa yonoo sareqaa

Mat 21.33-46; Luuk 20.9-19

¹ *Jiisasnoŋ kanaiŋ ejemba sareqaanon kokaen injjoro, “Eja moŋnoŋ wain kasa gawon moŋ koma komoro. Koma komoma sopaya menj liligoro. Menj liligon wain juu somata jamonoŋ mero. Iikanon waimbaa hoŋa ama kananoŋ risuaagi apuyanon lalanoŋ kemero. Wain juu somata ii menj wain yongoro mewubotiwaajon galen meme jake koriga kowiawo mero. Iwoi kuuya medaboron wain gawon galen tosaana mokoloon onjoma kokaen injjoro, ‘Mono gawon menj hoŋaa bakaya onjoangia menj bakaya toya nii nombu.’ Kaen jenj somonjon gawon ii borogianoŋ ama onjomesaon kantri moŋnoŋ kema laligoro. ² Laligon laligoro hoŋa momogorotiwa kambaŋa (gbani 5) toriio iikanon welenqeŋeya moŋ wasinj muro galen yonjoonon kema wain gawon hoŋaa bakaya mubutiwaajon jero. ³ Jeroto, galen yonjoonon ii menj somonjon koobinoŋ qen otaagi bobora eleeno. ⁴ Kawaa gematanoŋ welenj eja moŋ wasiro yonjoonon keno waŋa qosoma gamu qen mugi. ⁵ Kawaa gematanoŋ welenj eja moŋ mombo wasiro keno qegi komuro. Kaaniadeen eja tosaana mamaga wasinj onjono tosia koobinoŋ sagorogoro unuŋ tosia unugi komugi. ⁶ Kaen angj wain gawon toyanon qaa moŋgama jero, ‘Neenaa wombo merana motoonngo iikayadeen laligoja. Ii mono goda qen mubuya me nomaen?’ Kaen jenj konoga kian meria wasiro yonjoonon keno. ⁷ Kenoto, karo iima batugianoŋ kokaen jegi, ‘Iinoŋ mono borosamoya kokawaa toya koloowaa. Ayo, mono menj qenij komuro wain kasa gawon kikanon mono ananaa buŋa koloowaa.’ ⁸ Kaen jenj qelanjinj menj somonjon qegi komuro qamoya gawon sopa seleenjen hagogi kemero.

⁹ “Wain gawon toyanon ii moma mono nomaen ambaa? Iinoŋ mono anjo kan gawon galen ii kondeema onjombaa ano gawon galen dologa mokoloon onjoma wain kasa gawonja ii yonoo borogianoŋ ambaa. ¹⁰ *Buŋa Terenon qaa koi weenngogi me qaago?

‘Miri meme yonjoonon jamo tando moŋ gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombombaŋa kolooro mokoloogi. Iikanon riiri mirinoŋ mono riima kamaanj kombaa.

¹¹ Poŋnoŋ tando ii kuuro jaanananoŋ iininj qabuŋayawo kolooro walingonkejon.”’

¹² Jiisasnoŋ kaen injjoro galen yonjoonon qaa iikawaa kania moma asarinj kokaen jegi. “Sareqaa ii mono nonoojonja jeja.” Kawaajon ii menj somongowombaajon mogito, ejemba tuunjelemba yonjoonon toroko moma amamaanj mesaonj kenngi. Kianj.

Takis aambaa Jiisas angobato menj mugi.

Mat 22.15-22; Luuk 20.20-26

¹³ Juuda jotamemeya yonjoonon Farisii ano gawana Herodwaa paati alauruta tosia wasin onjoma kokaen injjogi, “Ono mono Jiisaswaanon kema qisin qaawaa timbinon horon gbadoon mubu.” Kaen injjogi Jiisaswaanon kagi. ¹⁴ Jiisaswaanon kanj kokaen ijogi, “Boi, giinoŋ eja hoŋa koloojan, nono ii mojon. Giinoŋ ejemba tosia mende injisosoroŋ tosia mende qetama onjomakejanto, so motoonjonon gosin nonomakejan. Kawaajon kuun gonji mende dogon somata mende esuun onjomakejanto, Anutuwaanon kana ii qaa hoŋa otaan kuma nonomakejan. Giinoŋ Anutuwaanon qaa dindina iikanon uuta ano kamaanqeŋeta motoondeen kuuya jenj mindingon nonomakejan. Kawaajon nono siisa-kimbaajon takis ama iikanon Mooseswaa Kana qaa songiwoŋa me qaago? Ii aninj sokonja me qaago?”

¹⁵ Kaen ijogi arengia qolonmolongoya ii moma kotonj kokaen injjoro, “Ono naambaajon qaawaa timbinon ama nombombaajon angobato menj nonju? Saanon silwa monen moŋ menj kagi iimanj.”

¹⁶ Kaen injjoro ii menj kagi kokaen qisin onjono. “Morowaa unayaga ano qataga ii koi oogita eja?” “Ii Siisa-kimbaa.” Kaen meleema jegi.

¹⁷ Jegi kokaen injjoro, “Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa buŋa muŋkebu. Iwoi Anutuwaa unayawo eji, ii mono Anutuwaa buŋa qewu.” Kaen injjoro iwaajon mamaga walingngogi. Kianj.

Koomunonga waawaataa angobato menj mugi.

Mat 22.23-33; Luuk 20.27-40

¹⁸ *Sadusii (jigo gawombaa kaparanjonkonj) yonjoonon “Komugiti, iyonjoonon mende waabuya,” jenj laligogi. Yonjoononga tosiannon Jiisaswaanon kanj kokaen qisin mugi,

¹⁹ * “Boi, Moosesonj kokaen jenj kotonj nononota eja,

‘Eja monj emba mero merabora mende koloogi komunj maloya een mesaoro koganon saanon maloya ii menj gbili mekoloon muro dataa qa menj laligowaa.’

²⁰ “Moba! Kamban monjonj daremunj 7 laligogi. Dagia mutuyanjon emba menj laligon gbilia qaa een laligon komuro. ²¹ Komuro koganon maloya ii menj laligon kaanagadeen gbilia qaa een komuro. Komuro koga monj iwaa gematanon iikanon emba iikayadeen menj laligon een komuro. ²² Kaanadeen daremunj 7 kuuya yononon emba motoonggo iikayadeen menj gbilia qaa laligon komudaborogi. Kuuya komugi konoga malogia ii kaanadeen komuro. ²³ Giinonj ‘Komugiti, iyonononj gbilin waabuya,’ jejanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een, emba motoonggo ii embagiaga megilaligorotiwaajonj ama mono morowaa embiaga koloonaga?”

²⁴ Kaen qisigi Jiisasnonj meleema kokaen injoro, “Onjo qaa menj sooju. Uumeleembaa Bunja Tereya ano Anutuwa ku-usunja mende moma kotojutiwaajonj mono jinjaun amakeju. ²⁵ Onjononj, koomunonja waama kamban iikanonj loemba mende koloowuyato, gajoba yonononj Siwe gomanonj laligojuti kaanja koloonj laligowuya. ²⁶ *Mobu! Komugiti, iyonononj gbilin waabutiwa qaa ya i Mooseswaa Buknonj kokaen eja: Somanj bambanonj gere bolanj asuginj mende menj kotoroti, onjo sundu ii weengogi me qaago? Anutunonj iikanonj Mooses kokaen ijoro,

‘Niinonj Anutu Aabrahambaa Ponj, Aisakwaa Ponj ano Jeikobwaa Pongja laligon waama laligojen.’

²⁷ “Isi wanjale karoonj yonononj Anutuwo laligonj kotiinj ubuya. Anutunonj koomuya yonoo Pongja qaagoto, laaligo kombombanja laligojuti, mono iyonoo Pongja koloaja. Oo Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj paati) onjo mono qaa mamaga moma soonkeju.” Kaen meleeno.

Jojopanj qaa wanj woi ii nomaen?

Mat 22.34-40; Luuk 10.25-28

²⁸ *Jiisasnonj Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) yonowo aminj moma menj sororogonj meleema ononoti, ii kana qaawaa boi eja monjonj moro. Iikaanj moma jaasewanjonj kouma kokaen qisijn muro, “Jojopanj qaa kuuya iikanonja wanj somata ii nomaen?”

²⁹ *Qisijn muro meleeno, “Wanj somata ii kokaen,

‘Israel kanageso mobu! Anutunonj motoonggo ananaa Ponjana koloaja. Bensakonj iwoi monjonj qaago.

³⁰ Kawaajonj uugabaga, unjaga, roromongoga ano ku-usunja kuuya, iikanonj mono Ponj Anutuga uunonj jopagonj munj laligowa.’

³¹ *‘Jojopanj qaa iikawaa alia ii kokaen,

‘Geengja jopagonj aonkejanj, iikaanadeen mono ejemba kuuya jopagonj onjoma laligowa.’

Jojopanj qaa monjonj mono qaa woi ii mende uruuguja.”

³² *Jiisasnonj Kana qaawaa boiyaajonj kaen meleeno ijoro, “Boi, gii qaa dindinja jejanj. Anutunonj motoonggo koloaja. Bensakonj iwoi monjonj qaago. ³³ *Gii uugabaga, momakootoga kuuya ano ku-usunja kuuya, iikanonj mono Ponj Anutuga uujopagonj munj laligowa. Ano geengja jopagonj aonkejanj, iikaanadeen mono ejemba kuuya jopagonj onjoma laligowa. Jojopanj qaa woi iikanonj wanj somata koloajao. Ii tenj kombagi, iikanonj mono siimolonj kuuya ano nandunj mamatewoo tosia unjuuguja.” ³⁴ Kaen ijoro Jiisasnonj uuroromongoya moro sokono kokaen ijoro, “Gii Anutuwa bentotononj keumambaa dodowijanj.” Kaen aminj mori ejemba kuuya yonononj Jiisas toroqen qisijn mubombaajonj kokodundunj ama mesaogi. Kianj.

Kraist ii kinj Deiwidwaa Ponja ano gbiliga.

Mat 22.41-46; Luuk 20.41-44

³⁵ Jiisasnonj jiwowonj jigononj nama Bunja qaa kuma onjoma kokaen qisijn onono, “Kraistonj kinj Deiwidwaa gbiliga koloaji, kana qaawaa boi yonononj qaa ii nomaembaajonj jenkeju? ³⁶ *Deiwidnonj anjo Unja Toroyanonj sololonj muro kokaen jero,

‘Anutunonj nama noo Ponja kokaen ijoro: Giinonj mono kanj noo boro dindinanonj rana niinonj kamban biiwianonj kereuruga riinj riitama haamo ama onjoma goo kana baaganonj ama onjomanja. Kambanj ii kanj kuuwaatiwaa so mono asamararanonj koi rabaga.’

* 12:26: Eks 3.6

* 12:28: Luuk 10.25-28

* 12:29: Dut 6.4-5

* 12:31: Lew 19.18

* 12:32: Dut 4.35

* 12:33: Hoos 6.6

* 12:36: Ond 110.1

³⁷ Deiwidnon anjo kaen jen qata ‘noo Ponja jeja.’ Ponja jen mono nomaen ama iwaa gbiliga kaanagadeen koloonaga?” Kaen jero ejemba tuunleembe yononon Jiisaswaa qaayaa siinja moma geja anji. Kianj.

Uumelembaa selesele laaligowaa galen meme qaa.

Mat 23.1-36; Luuk 20.45-47

³⁸ Jiisasnon kuma onjoma toroqen kokaen injjoro, “Onjo mono kana qaawaa boiya yonoojon galen menj laligowu. Yononon maleku koriga mouma kema kanj qendeema onjombombaaonj momakeju ano maaketnon me kananon ejemba injigi jolongia jewuti-waajon momakeju. ³⁹ Qamakooli miri jaaqeqeyanon eu rabombaaonj siinja momakeju ano jejelombanon dun jaaya iikanon jegenjegen rabombaaonj momakeju. ⁴⁰ Yononon malo yonoonon miri iwoi bidaan baagon analin onjomaenju ano qabunagia koloowaati-waajon qamakooli koriga koriga qama koolin totogianon qenkeju. Kawaajon Anutunon qaagia jen tegon ironja uutaga meleeno qagianon ubaa.” Kianj.

Emba malo monjon nandun honja ano.

Luuk 21.1-4

⁴¹ Jiisasnon jiwowon jigonon nandun katapa somataa gematanon raro ejembanon monen iikanon angi kemero uun injiuro. Ejemba qabunja ano esuhinagiawo mamaga yononon kouma kina monen mamaga angi kemero. ⁴² Angi kemero malo wanaya monjon kouma soojaakota woi, ii toiya osoga kaanja ano kemero. ⁴³ Jiisasnon ii iima gowokouruta koma horon onjoma kokaen injjoro, “Niinon qaa honja monj kokaen injjowe mobu: Malo wanaya koi kanon nandun anji, ii mono tosaanja kuuya yononon iwoi katapanon angi kemeji, iikawaa soya uugun anja. ⁴⁴ Kuuya yononon monengia mamaga en onono kitiagadeen anjuto, emba koi kanon mono koroboro laligojiwaa so ilawoilaya kuuya andaboron een totoonkota laligowaa.” Kianj.

13

Jiwowon jigonon kondemondéen koloowaa.

Mat 24.1-2; Luuk 21.5-6

¹ Jiisasnon jiwowon jigo mesaon kamaaro gowokouruta yonoononga monjon kokaen ijoro, “Boi iiba! Jigowaa toton uutanon miria ii mono damuyawo. Ii jama somasomatanon menj kaiterenon menjerenjogita awaasari nanja.”

² Jiisasnon ii moma qaa kokaen meleeno, “Jigowaa toton uutanon miri somata waangiwao kuuya koi injijanto, ii mono kondeengi miriwaajama monj ii jama mombaa qaganon mende ewaato, qeqelala qer saoyagadeen ewaa.”

Kakasililij ano sisiwerowero koloowaa.

Mat 24.3-14; Luuk 21.7-19

³ Kaen jero Oil gere baananon uma leegen endu jiwowon jigonon nanoti, ii iima raji. Iikanon rama Piito, Jeims, Jon ano Andruu yononon Jiisas iyanagadeen horon kokaen qisin mugi, ⁴ “Boi, qaa jejani, iikawaa honja mono naa kambanon asugiwaa ano iwoi kuuya ii kanain asugidaborowaati, iikawaa aiweseyanon mono nomaen asugiwaa? Ii saanon jena mobonja.”

⁵ Kaen qisin mugi kanain kokaen injjoro, “Monjon angomokolon ano jinjaun qen kembubotiwaajon mono galengia menj aon laligowu. ⁶ “Ejemba mamaganon asugin noo qananon kokaen jewuya, ‘Niinon Kraist koloojen.’ Kaen jen ejemba mamaga tiligon onjombuya. ⁷ Onjo manjawaa bujuya ano otonja kolooro momakebuya. Ii moma jenengia mende oronkeba. Iwoi kaanja ii walagadeen koloowaatiwaa jejeta. Ii koloowaato, namowaa kambananon mono iikanondeen uulanjawo mende tegowaa. ⁸ Kantri monjon kantri monj unjwombaaonj waabuya. Ejemba tuun monjon tuun monj yonowo aron qer aowombaaonj waabuya. Balonja balonja kanon nanj somasomata menj namo qonjoma meleeno kemenkebaa. Kaanagadeen bodi gomanja gomanja asugin en ubaa. Iwoi kaanja ii emba korowonon masu kanain unjkejiwaa so. Namowaa kambananon mono iikawaa so kanaidaboromambaaonj ambaa.

⁹ * “Kaen koloowaato, onjo galengia awaagadeen menj aon laligowu. Ejembanon onjo horon qaa jakeyanon onjoma qamakooli mirigianon qaa gawon menj koobinon unjuwuya. Tosianon noojon ama unuangi kantria kantria yonoo eja ponj ano gawana yonoo jaasewangianon nambuya. Kaen nama noo kaniaan nanjon jegi mobuya. ¹⁰ Oligaa Bunja koi mono waladeen namonon kantria kantria kuuya yonoojon jen seidaborogigo namowaa kambananon iikawaa gematanon tegowaa. ¹¹ Horon unjuama qaa jakeyanon

* **13:9:** Mat 10.17-20; Luuk 12.11-12

onjoongi nambuti, kamban iikanon qaa nomaen jewonagati, iikawaa majakakaya ii waladeen mende mobu. Uŋa Toroyanon aua iikanondeen qaa onombaati, mono ii jewu. Onjoangiaa uugiaajon qaa mende jewuto, Uŋa Toroyanon mono uugia sololooro qaa jewuya. ¹² Uumeleembaa motoya moŋnon daremuŋa uuta meleenotiwaajon ama ii memelolo mero qaa jakeyanon oongi qegi komuwaa. Kaanagadeen ama moŋnon meraboraana memelolo mero komuwaa ano meraboraana yoŋnon nemuŋmanjurugia qetama onoma jegi unugi komuwuya. ¹³ *Kantria kantria yoŋnon noo qanaajon ama kazi ama onongi laligowuyato, moŋnon kaparan koma kotiŋ bon qeŋ nama laligoro namowaa kambananon tegowaati, iinon mono oyanboyon buŋa qeŋ aowaa.” Kian.

Jerusalem sitiwaa kondemondeen uuduuduuyawo

Mat 24.15-28; Luuk 21.20-24

¹⁴ *Kanagan tosanon kan kondemondeen ama iwoi angonjorayawo jigonon mende aambaa so ii alatanon angii nano iibuti, kamban iikanon Judia prowinsnon laligowuti, ononon mono misingon horon baananon kembu. Qaa koi weengowaati, iinon mono saanon geja ama moma kotowa. ¹⁵ *Miri kosianon sombenon laligowaati, iinon mono kamaan iwoiya memambaajon miri uutanon mende uba. ¹⁶ Gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanagadeen malekuya memambaajon eleema mirinon mende kema. ¹⁷ Yei! Emba korowo ano merabora ajunon yoŋnon kamban iikanon nomaen uulanawo kembuyaga. ¹⁸ Kawaajon iwoi ii kon haamo kambananon mende koloowaatiwaajon qama koolinkebu. ¹⁹ *Kamban iikanon kakasililin jekania boorongia koloowaa. Kakasililin soya kaana ii wala eenanon kamban moŋgeŋ mende koloon ero. Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, kamban iikanondeen kanain kamban kokaamba laligon waama kamban biiwianon moŋ mende kolooro. Wala eenanon mende kolooro ano kanagen kamban moŋnon mende koloowaa. Kawaajon mono qama koolin laligonkebu. ²⁰ Poŋnon konajilin kamban ii mende men torinagati een, ejemba kuuyanon mono tiwilaadaborowuyagato, ejemba iyanajon meweengon ononoti, iyonoojon ama ween iikawaa janggoya ii men toriwa.

²¹ “Kamban iikanon kokaen jewuya, ‘Mobu! Kraistnon koi laligoja,’ ano ‘Tibu! Hamoqege Toyanon endu nanja.’ Moŋnon kaen jewaati een, ii mono mende moma laariwu. ²² Ii kokaembaajon: Hamoqege toya qolonmolonggoya ano gejatotoo ejemba takapolakaya asugin angoletoto ano aiwese jaamorota megi letombuya. Kaen letongi Anutunon ejemba iyanajon meweengon ononoti, ii kaanagadeen enkalolon men onombutiwa angobato men kaparan kongi jinjaun qewubo. Ononon galengia awaagadeen men aon laligogi ii amamaawuyaga. ²³ Niinon iwoi kuuya ii mende kolooro waladeen kuuya injjowe moju. Ii wala jejenjiwaajon ii mono uuwombogianon ama galengia men aon laligowu.” Kian.

Siwe gomambaa Eja honjanon asugiwa.

Mat 24.29-31; Luuk 21.25-28

²⁴ *Kakasililin ii tegoro kamban iikanondeen ween jaayanon injan kono koinjon umun kombaa. ²⁵ *Senggelao yoŋnon sombinonga tegon kamaawuya ano sombinon utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaon enkalolon angii soowaa. ²⁶ *Kamban iikanon Siwe gomambaa Eja honja iinon koosu qaganon karo iibuya. Ku-usunja somatanon sakondindinawo asuganon asugiro asamararanja iibuya. ²⁷ Kan Siwe gajobauruta wasin onono yoŋnon ejemba Anutunon iyanajon meweengon ononoti, ii balon goraaya leele, eugen emugen iikanondeen kopepereen onombuya.” Kian.

Noron gerewaa sareqaa

Mat 24.32-35; Luuk 21.29-33

²⁸ “Ono mono noron gere iima tania romonjon sareqaa koi mobu. Borianon apuyawo kolooro sengia longogi ii iima moma kokaen jenkeju, ‘Ween kamban dodowija.’ ²⁹ Ononon kaanjadeen aiwese iikawaa so kolooro iima moma asarin mono kania kokaen jewu, ‘Jiisasnon mono nagonon dodowija.’ ³⁰ Niinon qaa honja moŋ kokaen injjowe mobu: Ejemba koi kete namonon laligojuti, iyononon mende komugi iwoi kuuya jejeni, ii mono iyonoo laaligo kambanganon koloowaa ³¹ Sombin ano namo yoronon goron qewaotato, noo Buŋa qaananon mono mende aliwaa.” Kian.

Jiisas kawaatiwaa kambanja ii moŋnon mende moja.

Mat 24.36-44

* 13:13: Mat 10.22 * 13:14: Dan 9.27; 11.31; 12.11 * 13:15: Luuk 17.31 * 13:19: Dan 12.1; Ais 7.14

* 13:24: Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ais 6.12 * 13:25: Ais 34.4; Joel 2.10; Ais 6.13 * 13:26: Dan 7.13;

³² * “Siwe gomambaa Eja honanon naa kambanon kawaati, iikawaa weenja me aua kambanja ii monjon monj mende moja. Siwenon gajoba yononon ii mende moju. Anutuwaa Merianon kaanjadeen ii mende moja. Ama anodeen ii moja. ³³ Naa kambanon asugiwaati, ii mende mojutiwaajon ononon mono galej menj aon uugbiligbili laligowu. ³⁴ * Ii sareqaa kokawaa so eja: Eja monjon gomanja mesaon kantri monjen keno. Kemambaaajon ama galejuruta iwoi kuuya jen koton onoma naguwa kiiya meria borogianon ama usunja onono. Ku-usunja onoma welenqeqeuruta motomotoon gawongia onono. Onoma laligon nagu galeja kaanagadeen uugbiligbili laligowaatiwaajon jen koton muro. ³⁵ Miri toyanon naa kambanon eleema kawaati, ii mende moju. Mare me gomantiinja ruujanon kawaa me? Wenjeran suluro kawaa me? Ween kouro kawaa me? Iikawaa so onjo ii mende mojutiwaajon ama mono uugbiligbili laligowu. ³⁶ Ononon gaon egi uulanawo kan kaen mokoloon onombabo. ³⁷ Onjo mono uugbiligbili laligowu. Qaa ii gowokouruna onjoon jejenji, ii kaanagadeen alauruna kuuya onjoon motoon jejen: Onjo mono uugbiligbili laligowu.” Kianj.

14

Jiisas qeninj komuwaatiwaajon anjonan angj.

Mat 26.1-5; Luuk 22.1-2; Jon 11.45-53

¹ * Pasowa kendon* ano bered yiistya qaa iikawaa kendonja toriri. Ween woi tegoro kanon kanaiwombaa ani jigo gawon galej ano Kana qaawaa boi yononon ajoroogi. Ajoroon nomaen mondonin Jiisas oloj menj qegi komunaga, iikawaa kania mongama jen gosigi. ² Mongama gosin kokaen jegi, “Ejemba iringia soono kareja kareja koloowabotiwaajon ii korisoro kendon kambananon ambombaaajon amamaawonja.” Kaen jen jegi.

Emba monjon Jiisas apu unkoowagawonon moriro.

Mat 26.6-13; Jon 12.1-8

³ * Jiisasnon Betani gomanon laligon Saimon monj manimbaya menj solananiroto, iwaa mirinon uma raro. Iikanon nene nenj raro emba monjon jamo kaaro monj menj iwaanon karo. Kaaro ii lalu langonawo qata alabasta iikanon memeta. Ii apu unkoowagawo honja qata naad iikanon saa qen raro. Iinon ii sewanja somatanon menj kanj lalu aroya koton apuya Jiisaswaa wananon qibibirin moriro. ⁴ Moriro eja ragiti, iyonoononga tosanon uugia boliro iyangiodeen kokaen amin mogi, “Naad apu ii mono naambaajon kaen tiwilaaja? ⁵ Naad apu kelegawo ii sewanja mewutiwaajon anagati een, saanon ween 300:waa tawaya uugunaga. Ii ejemba wanaya onono sokonaga.” Kaen jen emba ii jen mugi.

⁶ Jen mugi Jiisasnon kokaen injjoro, “Emba koi mono mende jen mubu. Naambaajon uuta menj boliju? Iinon sili awaa ama sororogon nono sokonja. ⁷ * Ejemba wanaya ii kambanja kambanja batugianon laligogi awaa ama onombonatiwaajon moma ii saanon kamban so ambuyato, niinon onoo batugianon kamban so mende laligomanja. ⁸ Iinon ii iyanjaa nanamemenjaa so ama nonja. Niinon komuwe roj koma nombutiwaajon saanon waladeen seleno kelenon nomorija. ⁹ Niinon qaa honja monj kokaen injjowe mobu: Oligaa Bunja koi kantri kanon me kanon jen seigi kambaati, iikanon emba koi kanon iwoi ama nonji, iikawaa bujuya ii kaanagadeen jegi seiro iwaajon romongon laligowuya.” Kianj.

Juudasnon Jiisas memelolo menj mumambaa uumotoon ano.

Mat 26.14-16; Luuk 22.3-6

¹⁰ Gowokouruta 12 yonoononga monj qata Juudas Iskariot iinon Jiisas memelolo menj mumambaaajon ama jigo gawon galej yonoonon keno. ¹¹ Yonoonon kema qaaya jero ii moma uugia qeangoro sewanja monen mubombaaajon qaa somongogi. Qaa somongogi Jiisas kamban monjen memelolo menj mumambaa kana mongama kokobimbij qen laligoro. Kianj.

Jiisasnon gowoko yonowo Pasowa lama negi.

Mat 26.17-25; Luuk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30

¹² Bered yiistya qaa iikawaa kendon ween mutuyanon (Siikunenenon) siligia otaan pasowa lama monj qen oonkegi. Kawaajon Jiisaswaa gowokourutanon ijogi, “Boi, nono miri dakanon kema pasowa lama goojon mozozonogon newonja? Siinga nomaen eja?”

¹³ Kaen ijogi gowokowoita woi kokaen jen wasin orono, “Oro Jerusalem sitinon uri eja monj apu monjon qindiin karo mokoloowaota. Mokoloon ii saanon otaan kembao. ¹⁴ Keni

* **13:32:** Mat 24.36 * **13:34:** Luuk 12.36-38 * **14:1:** Eks 12.1-27 * **14:1:** Kantri qata Iijipt kanon Pombaa gajobanon sa iima koboogon unjuuguroti, kendon iikawaa qata Koon qaanon Pasowa. Eks 12.15 * **14:3:** Luuk 7.37-38

* **14:7:** Dut 15.11

mirinonj uro iikawaa toya kokaen ijowao, 'Boinonj kokaen jeja: Saanonj miri uuta monj jen tegonj nonona iikanonj uma gowokouruna yonowo pasowa lama newonja.' ¹⁵ Kaen ijori toyanonj miri qaganonj eu uma uuta somata monj qendeema orombaa. Iikanonj dunj rara iwoi mozozonjgogita raja. Ii qendeema orono iikanonj mono lama qenj oowao."

¹⁶ Kaen jero gowokowoitanoj mesaonj sitinonj uma Jiisasnonj qaa jeroti, iikawaa so mokoloonj nama lama qenj onj mozozonjgori.

¹⁷ Gomanj tiiro Jiisasnonj gowokouruta 12 yonowo miri iikanonj kougii. ¹⁸ *Kouma uma dunjonj rama nene negi Jiisasnonj kokaen injijoro, "Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Onjoononga monj niwo nene nej raji, iinonj mono memelolo menj nombaa."

¹⁹ Kaen injijoro moma uugianonj wosobiri moma kanainj anja anja qisinj munj jegi, "Noojonja jewabo?"

²⁰ Qisinj mugii kokaen injijoro, "12 onjoononga monj niwo bered qaajnonj qendunjoji, iinonj. ²¹ Siwe gomambaa Eja honjanonj mono iwaajonj qaa oogita ejiwaa so namo mesaonj kembaa. Kembraato, memelolo menj mubaati, iwaajonj 'Yei wosobiri!' jen wanjinjinjojen. Anutunonj mono ironja uuta meleema mubaa. Eja ii nemunja goronj uutanonja mende koloonagati, iikanonj mono afaanjonj munaga." Kianj.

Pombo samonj konoga negi.

Mat 26.26-30; Luuk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

²² Nene nej rama Jiisasnonj bered menj kotuegonj motonj onjoma kokaen jero, "Koi neenaa busuna. Ii mono menj newu."

²³ Kaen jenj wain qambi menj dangisenj jen onono kuuyanonj qambi iikanonja negi.

²⁴ *Negi kokaen injijoro, "Koi neenaa sana. Koi Anutunonj ejemba yonowo soomongo arenj ano kotiiwaatiwaajonj sana maagi ejemba mamaga hamo qenj onjombaa. ²⁵ Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Niinonj wain kasawaa honja kokanonj mombo toroqenj mende nemanja. Kanagenj Anutuwaabentotonj uutanonj eu raninj jejelombanj ambaati, weenj iikanonj mono wain apu qaita monj ii nemanja."

²⁶ Kaen jero korisoro rii qama mesaonj kema Oil gere baanjanonj ugi. Kianj.

Piitononj Jiisas qakoombaatiwaa jero.

Mat 26.31-35; Luuk 22.31-34; Jon 13.36-38

²⁷ *Uma Jiisasnonj kokaen injijoro, "Gejatootoo eja monjonj qaa monj kokaen oorota eja, 'Niinonj galengia qewe lama tuunjanonj deembuya.' Iikawaa so onjonj kuuya uugia boliro nomesaonj boratiwuya.

²⁸ *Boratigi nuwuyato, niinonj mono koomunonja waama wala Galili prowinsnonj kema iikanonj asuginj onjomanja."

²⁹ Kaen injijoro Piitononj kokaen ijoro, "Yonjononj kuuya uugia boliro gomesaonj boratiwuti eenj, niinonj mono kilenj iikaanj mende amanja."

³⁰ Ijoro Jiisasnonj jero, "Niinonj qaa honja monj kokaen gijowe moba: Kurunonj indinj woi mende qaro giinonj kete gomantiinjanonj qakooma nona indinj karoonj koloowaa."

³¹ Kaen jeroto, Piitononj kaparanj koma kotikotii ano, "Boi, kaen qaagoto, nii nugi giwo motoonj komuworagati, ii kilenj niinonj gii mende qakooma gomanja." Gowoko tosaanja kuuyanonj qaa iikayadeenj jegi. Kianj.

Jiisasnonj Gezemane urukisinonj qama kooliro.

Mat 26.36-46; Luuk 22.39-46

³² Kaen aminj moma kema urukisi monj qata Gezemane iikanonj keugi. Keuma gowokouruta kokaen injijoro, "Niinonj endu kema qama kooliwe onjo mono kambanj biiwianonj koi rabu." ³³ Kaen injijonj Piito, Jeims ano Jon unuama kengii. Kengii Jiisasnonj kanainj konjilinj kanjanawo moro kana boria qetegoro. ³⁴ Kaen ama kokaen injijoro, "Noo uunanonj mono kondunjkondunj koma waajiwaajonj ama wosobiri mobe komukumuyawo ama nonja. Onjononj mono kokanonj rama niwo gbili laligowonja."

³⁵ Kaen injijonj ajodeenj boronja monj toroqenj kema siminj kuma usugonj siimbobolo kambanja ii Marja jetaa so uuguwaatiwaajonj qama kooliro. ³⁶ Qama koolinj jero, "Aba Amana, gii iwoi monj mende menj bimbijonjkejanj. Kawaajonj siimbobolowaa qambia koi mono nuamba. Nuanagati, ii noo siimbaa so qaagoto, mono geengaa uusinga otaanj koloowa."

³⁷ Kaen jenj eleeno gowokouruta karoonj yonjononj gaonj egi injiima Piito kokaen ijoro, "Saimon, gii gaonj ejanj me? Gii aua motoongoda gbili laligomambaaonj mende kotiijanj me?" ³⁸ Uunananonj gbili laligowombaa siinja momakejonto, selenananonj loolooria

koloaja. Kawaajan angobatonon kamaan unuwabotiwaajan mono qama koolin uugbilig-bili laligowu.”

³⁹ Kaen ijoro mombo onjomesaon kema qaa iikayadeen mombo jen qama kooliro. ⁴⁰ Qama koolin eleeno jaa lologia bombon mero mombo gaongadeen egi inji. Gaononga waama qaa meleembom-baajan onjopopo qegi.

⁴¹ Jiisasnon keno indin karoan kolooro eleema kan kokaen injoro, “Ono toroqen haamo men gaongadeen ewombaaon moju me? Mobu! Monjon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo borogianon ubaati, iikawaa aua kambananon mono kan kuuja. Onoo gaon ee kambangia mono tegoja. ⁴² Mono waagi kembon. Mobu! Memelolo men nombaati, iinon mono kosere koi kaja.” Kian.

Jiisas qelanjin men somongogi.

Mat 26.47-56; Luuk 22.47-53; Jon 18.3-12

⁴³ Jiisasnon kaen jen nano iikanondeen gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas iinon tuun mon jeta men onono kougi. Jigo gawon galen, Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yononon ii wasin ononggi manjawaa soo somata ano wasagia men kagi. ⁴⁴ Memelolo memambaa anoti, iinon wala yonowo aiwese qaa kokaen somongon injoro, “Niinon eja buuta kiton nemanjati, ii iima ‘Mono ii!’ jen men somongon tororo galen koma kembu.”

⁴⁵ Kaen jen kan iikanondeen Jiisaswaanon keuma “Oo kokona! (Boina!)” jen buuta kiton nero. ⁴⁶ Kiton nero iima Jiisas qelanjin men somongogi. ⁴⁷ Somongogi kosianon nangiti, iyonoononga monjon manjawaa soo somata horon jigo gawon galen wanjaa welenqeqeya qen geja kotogoro kamaaro. ⁴⁸ Jiisas somongogi qaa kokaen injoro, “Nii kikekakasililin ejaga qaagoto, kilen noojon kaen moma manjawaa soo somata ano wasa men noma somongon nombombaaon kaju. ⁴⁹ *Niinon ween so jiwowon jigonon onowo nama Buja qaa kuma onoma laligowe mende nongito, iwoi koi mono Buja Terewaa qaayanon honawo koloowaatiwaajan koloaja. ⁵⁰ Jiisas somongogi gowoko yononon kuuya Jiisas mesaon boratin olon koma kenji. Kian.

Sagbili monjon olon koma keno.

⁵¹ Eja ghaworo monjon opoqisia taana kokosiin Jiisaswaa gematanon otaan keno. Opoja tosia mende mouma keno ii metaqetatan meg. ⁵² Mewombaaon amamaan opoqisia qetegogi lalan olon koma keno. Kian.

Jigowaa jotamemeya yononon Jiisaswaa qaa gawon meg.

Mat 26.57-68; Luuk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24

⁵³ Jiisas somongon wama jigo gawon galen wanjaa jinjaron mirinon kenji. Kenji jigo gawon galen kuuya, kantriwaa jotamemeya ano Kana qaawaa boi yononon iikanon kema ajoroogi. ⁵⁴ Kenji Piitonon sigensigen onotaan jigo gawon galen wanjaa jinjaron mirinon keuma miriaa kiropo uutanon uro. Uma welenqeqe eja yonoo batugianon gere kosianon rama konano. ⁵⁵ Kaen raroto, jigo gawon galen ano jigo kaunsol tuun yononon Jiisaswaa selenon kuukuu qaa nomaen jen nangonin qegi komuwaatiwaajan jen monngangito, iikawaa kania mon mende mokoloogi. ⁵⁶ Mongama nama mamaganon qaa qolonmolongoya selianon kuun nangon jegito, qaagianon kania motoonggo mende kolooro.

⁵⁷ Kaen angi tosanon waama nama qaa qolonmolongoya selianon kuun nangon kokaen jegi, ⁵⁸ * “Iinon kokaen jero monin, ‘Niinon jiwowon jigo boronon memeta koi kondeembe namonon kamaaro ween karoombaa uutanon jigo qaita mon boronon memeta qaago ii men waama kumanya.” ⁵⁹ Kaen jegito, kilen qaagianon kania motoonggo mende kolooro. ⁶⁰ Kaen mende kolooro jigo gawon galen wanjanon waama jaasewan qen onoma nama Jiisas qisin mun kokaen ijoro, “Yononon goo seleganon qaa kuun nanjojuti, iikawaa kitia mon jewaga me qaago?”

⁶¹ Kaen ijoro iwoi bologa mon mende anoto, kilen kitia mon mende meleema qaaya bogoro nano. Qaaya bogoro nano jigo gawon galen wanjanon mombo kokaen qisin muro, “Anutu mepeseen mumakejon, gii iwaa Meria Kraist koloajan me qaago?”

⁶² * Qisin muro “Oon” jen kokaen injoro, “Siwe gomambaa Eja honanon mono ku-usun Toyaa boro dindinanon rama era sombimbaa koosu qaganon kamaaro iibuya.”

⁶³ Qaa ii injoro jigo gawon galen wanjanon malekuya menjurama kokaen jero, “Yei, mangaa siita! Tosianon qaaya nangowutiwaajan mombo mende qisin onombona. ⁶⁴ * Anutu mepaegoji, ii mono onjoangio modaboroju. Kawaajan mono onjo nomaen moju?” Kaen jero yononon kuuya Jiisas koomuwaa buja koloowaatiwaajan jen tegogi.

* 14:49: Luuk 19.47; 21.37

* 14:58: Jon 2.19

* 14:62: Dan 7.13

* 14:64: Lew 24.16

⁶⁵ Kaen jen tegon tosanon kanain sulaapan qen jaasewana esuun boro kuma qen kokaen ijogi, “Moronon guji, ii saanon jena mobona.” Jigowaa kiropo galen (sikiriti) yononon kaanagadeen Jiisas men urunanon qetaaligi. Kian.

Piitonon Jiisas qakoono.

Mat 26.69-75; Luuk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

⁶⁶ Kamban iikanon Piitonon kiropo uutanon sombenon laligoro. Emu laligoro jigo gawon galen wanaa welenqege emba monon iikanon kouro. ⁶⁷ Kouma Piitonon gere konama nano iigigiin kokaen jero, “Gii mono kaanagadeen Nazaret eja Jiisaswo laligona.”

⁶⁸ Kaen jeroto, Piitonon qakooma kokaen jero, “Qaa jejani, ii kondanjen.” Kaen jen kiropo naguyanon kemej nano kuru qaro.

⁶⁹ Nagunon kemero welenqege emba monon ii iikanon mombo iima eja kosianon nangiti, ii kanain kokaen injjoro, “Eja koi kanon mono yonoononga mon koloaja.”

⁷⁰ Kaen injjoroto, iinon mombo qakoono. Qakoono kamban borona mon tegoro eja kosianon nangiti, iyononon mombo Piitowaajon kokaen jegi, “Giinon Galili ejaga mon koloojanjawaajon mono honanon iyonoononga mon koloojan.”

⁷¹ Ii moma kanain ana qasuaan aon jopangon jen kotiin jero, “Eja qaaya jejuti, niinon ii mende moma mujen. Qaa qolon-molongoya jewanagati een, Anutunon mono irona meleema nomba.”

⁷² Kaen jen nano iikanondeen kurunon qaro indin woi kolooro. Kurunon qaro Jiisasnon qaa kokaen ijoroti, Piitonon ii romongoro, “Giinon indin karon qakooma nona kurunon qaro indin woi koloowaa.” Qaa ii romongon wosoya jumambaajon ano silama saaro. Kian.

15

Jiisasnon gawana Pailotwaa jaanon nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Luuk 23.1-5; Jon 18.28-38

¹ Goman ano amandiinon jigo gawon galen, kantriwaa jotamemeya (70), ano Kana qaawaa boi ano jigo kaunsol kuuya yononon qaa jake uutaa ajoajoroo ama Jiisaswaa qaa jen tegogi. Jen tegogi Jiisas somongon wama kema gawana Pailotwaa boronon angi.

² Room gawana iinon Jiisas kokaen qisin muro, “Onanon, gii Juuda yonoo kingia koloojan me qaago?” Qisin muro Jiisasnon meleema ijoro, “Mono geenjo jejani, kaen.”

³ Jigo gawon galen yononon qaa mamaga Jiisaswaa selianon kuun jegi. ⁴ Jegi Pailotnon Jiisas mombo qisin mun ijoro, “Moba! Yononon qaa mamaga goo seleganon kuun jejuti, giinon iikawaa kitia mon jewaga me qaago?”

⁵ Kaen ijoroto, Jiisasnon bologa mon mende anoto, kilen qaa kitia mombo mende meleeno. Qaaya bogoro nano gawananon waliingoro. Kian.

Pailotnon Jiisas komuwaatiwaa jen tegoro.

Mat 27.15-26; Luuk 23.13-25; Jon 18.39-19.16

⁶ Gbani so pasowa kendon kambanjon gawananon kapuare mirinonga eja mon qata qama qisigiti, ii silia otaan isama onomakegi. ⁷ Kamban iikanon eja mon qata Barabas ii kapuare mirinon raro. Iinon kikekakasililin eja tosaan yonowo karen gilin eja mon qegi komuroti, iikawaajon kapuare mirinon onoongi. ⁸ Kaen angi kanageso yononon gawanawaa jinkaron miri sombenanon eu uma nama kanain ama laligoroti waa so ambaatiwaaajon qisin mugi. ⁹ Qisin mugi meleema kokaen injjoro, “Niinon Juuda onoo kingiaga isambe kamaawaatiwaaajon moju me?” ¹⁰ Jigo gawon galen yononon Jiisaswaaajon gorojoo so mogitiwaaajon ama ii gawanawaa boronon oongi. Ii moma siingia momambaajon kaen qisin onono.

¹¹ Qisin onono jigo gawon galen yononon ejemba tuun uukuukuu men onoma kokaen jegi, “Jiisas mesaon Barabas isamba! Mono kaen qisin mubu.” ¹² Kaen jegi mombo meleema qisin onono, “Kaen jejutiwaaajon Juuda onoo kingia qata kaen qamajejuti, niinon mono ii nomaen ama mubenaga?”

¹³ Kaen qisin onono mombo qagi, “Mono maripoonon gewu jewa!”

¹⁴ Kaen qagi Pailotnon kokaen injjoro, “Ii naambaajon? Iinon mono naa bologa ano?” Kaen jeroto, yononon ii moma kaparan koma toroqen qa gigilaan kokaen qagi, “Mono maripoonon gewu jewa!”

¹⁵ Kaen qagi Pailotnon ejemba tuun somata siingiaa so amambaajon moma Barabas isama onono kamaaroto, Jiisaga jero ooli waayawonon qeyayagon qegi. Kaen qegi maripoonon qewutiwaaajon ii Room manjaqege eja yonoo borogianon ano. Kian.

Jiisas kungulolopo ama mugi.

Mat 27.27-31; Jon 19.2-3

¹⁶ Manjaqege eja yononon Jiisas wama kema gawanawaa jinjkaron miriwaa kiropo uutanon keugi. Keuma manjaqege tuun somata kuuya horon onjongi iikanon kagi. ¹⁷ Kanj maleku osoga nezongbala ii Jiisaswaa selianon mouma munj soman kasa lipima ila kaanja wanjanon konji kemero. ¹⁸ Kaen kemero kanain waeya menj jolonja jegi, “Oowe oowe! Juuda yonoo kinj ponggia, oowe!” ¹⁹ Qaqatete kaen ama jegi bowonon wanjanon qenj sulaapan qenj simin kuma munj usugon mepegepese qolonmolonggoya menj kagi. ²⁰ Mepaqepae kaen ama mudaboronj maleku osoga nezongbala ii qetegonj iyanjaa sele esu mouma munj maripoononj qewombaajonj wama kenji. Kianj.

Jiisas maripoononj qegi.

Mat 27.32-44; Luuk 23.26-43; Jon 19.17-27

²¹ *Kema kana somatanonj eja monj qata Saimon mokoloogi. Ilinonj Afrika siti qata Sairini iikawaa ejiaga ano Aleksander ano Ruufus yoroo manggaraga. Ilinonj gawonongga kouro kuun mugj Jiisaswaanonj maripoonj menj anggor. ²² Jiisas kaenj wama gomanj monj qata Golgota ii ananaa qaanonj Wansii, iikanonj kema keugi. ²³ Keuma wain apu ano marasinj qata mor ii mindirinj melokanjin mugito, Jiisasnonj ii togoro. ²⁴ *Togoro nama maripoononj qegi. Qegi nano kiawen megj janggoya kolooro Jiisaswaa sele esuya motomotoonj batugianonj iikawaa so mendeema megj. ²⁵ Gomaamba 9 kilok iikanonj maripoononj qegi. ²⁶ Maripoononj qenj wanjanon eu qegitiwaa kania kokaenj oonj qegi, “Juuda yonoo kinj ponggiaga koi.” ²⁷ Kikekakasililin eja woi kaanagadeen iwo maripoononj urugi. Monj boro dindinanonj monj qanianonj leelee kaenj urugi. ²⁸ *(Anutuwa Bura Terenonj qaa kokaenj oogita eja, “Ii gosin kikekakasililin eja kaanja romonjonj yonoo batugianonj anggi.” Qaa iikaenj kanonj honawo kolooro.)

²⁹ *Ejemba uugunj kema kanj kunjulolopo ama lukukuunj munj wambelaan kokaenj jegi, “Yei! Gii mono jiwowonj jigo saanonj kondeena namononj kamaaro weenj karoombaa uutanonj mombo metaama kuumambaajonj jena. Oo, gii eja awaa soro! ³⁰ Mono geengja ilaan aonj maripoonongga kamaawa.”

³¹ Jigo gawonj galenj ano Kana qaawaa boi yonononj kaanagadeen batugianonj mepaqepae ama munj jegi, “Tosiaga ilaan onjoma laligoroto, iyanja ilaan aomambaajonj amamaaja. ³² Ilinonj Hamoqege Toya Kraist ano Israelwaa kinj kolooji eenj, mono keteda koi maripoonongga kamaaro iima ii moma laariwonaga.” Kaenj jegi.

Eja iwo maripoononj urugiti, iyorononj kaanagadeen uuqege qaa tokoronkota jerj muri. Kianj.

Jiisasnonj komuro.

Mat 27.45-56; Luuk 23.44-49; Jon 19.28-30

³³ Weenj biiwia 12 kilok kolooro iikanonj gomanj kuuya pangamanj menj sokoma ero kema aua karoombaa so kolooro. ³⁴ *Jiisasnonj 3 kilok iikanonj anjaa qaanonj kokaenj qa somata qaro, “Eeli eeli lama sabaktani?” Ii ananaa qaanonj: Anutuna, Anutuna mono naambaajonj gema nujanj?

³⁵ Kaenj qaro eja kosianonj nangiti, iyonoonongga tosianonj ii moma jegi, “Mobu! Mono Elaijawaajonj qaja.” ³⁶ *Yonoonongga monjonj bobogarinj kema momondo monj suun taninjeen ii menj wain apu aasonjawanonj qendunjonj gere goronj kitianonj somonjonj sulunj Jiisaswaa buu susuyanonj eu ano nero jero, “Mono mesaogi anjodeen namba. Elaijanonj kanj motogoro kamaawaa me qaago, mono ii iibonja.”

³⁷ Kaenj anggi Jiisasnonj qa somata qama wosoya goronj qero komuro.

³⁸ *Komuro iikanondeen jiwowonj jigowaa uutanonj opo nanoti, iikanonj mono eukaya biiwianonj jurama kamaanj woi kolooro. ³⁹ Kawali galenonj maripoonj jaasewanj qenj nama Jiisasnonj wosoya goronj qero komuroti, ii iima kokaenj jero, “Eja koi kanonj mono onjanonj Anutuwa meriaga koloaja.”

⁴⁰ *Emba tosianonj kaanagadeen sigensigen nama iwoi ii iigi. Yonoo batugianonj Maria Magdalaga ano Maria Jeims dubaya ano Jooses yoroo nemungara ano Salome yonononj motoonj nangi. ⁴¹ Yonononj Jiisasnonj Galili prowinsnonj laligoro iikanonj ii otaanj welenj qenj munj laligogi. Kaanagadeen emba tosaanja mamaga Jiisaswo Jerusalem sitinonj uma kagiti, iyonononj kaanjadeen kosianonj nangi. Kianj.

Jiisaswaa qamoya ronj konji.

Mat 27.57-61; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

* 15:21: Room 16.13 * 15:24: Ond 22.18 * 15:28: Ais 53.12 * 15:29: Ond 22.7; 109.25; Maak 14.58; Jon 2.19 * 15:34: Ond 22.1 * 15:36: Ond 69.21 * 15:38: Eks 26.31-33 * 15:40: Luuk 8.2-3

⁴² Sabat kendon rarawaajon iwoi mozozongogi Sabat kendonon kanaimambaajon dodowiro mare koloon karo. ⁴³ Nemungawon iikanon Arimatia toya, eja waanawo qata Joosef iinon karo. Iinon kaanagadeen Anutu bentotombaa hona koloowaatiwaajon mamboma laligoro. Iinon Juuda yonoo jigo kaunsol tuumbaa jotamemeya mon koloon Sabat kendonon kanaimamba anotiwaajon ama toroko yakarin Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambaajon qisiro. ⁴⁴ Qisiro “Onanon komuja me qaago?” jen romongon kawali galenja jero karo “Jiisasnon kamban koriga me toroga komuja,” jen qisij muro. ⁴⁵ Qisij muro buju qaaya moma Jiisaswaa qamoya Joosef jen tegon muro. ⁴⁶ Jen tegon muro opo taanja sewanja men kema qamoya maripoononga qetegon men kamaan oponon esuuro. Esuun men qasirinon kema jamo kobaa uroroogi dun eroti, iikanon ano. Ama jamo somata mon metano kobaa qaa oota kolangiro. ⁴⁷ Dakanon anoti, ii Maria Magdalaga ano Maria Jooseswaa nemuja yoronon nama iiri. Kianj.

16

Jiisasnon koomunonga waaro.

Mat 28.1-8; Luuk 24.1-12; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendon ragi tegoro iikanon Maria Magdalaga, Maria Jeimswaa nemuja ano Salome yononon “Jiisaswaa qamoya kema moriwonja,” jen jinin marae unkoowagawo sewanja mengi. ² Men en Sonda umugawodeen waama gomanj ano ween jilinjolan kouro qasirinon kenji. ³ Kema amin moma jegi, “Qasiriwaa qaa ootonon jamo somata raji, ii mono moronon qetambaa?” ⁴ Kaen jen uugi keno iigi: Jamo somata qatawo ii mono qetangji kema ero. ⁵ Qasiriwaa jamo qaa oota kaen aantama nano uutanon ugi. Ugi dindingiaagen eja gbaworo mon malekuya koriga taanja raro iigi. Kaen iima mamaga awawaligi.

⁶ Awawaligito, kokaen injjoro, “Mono toroko mende mobu. Ono Nazaret eja Jiisaswaa-jon monganju. Ii maripoonon qegito, iinon mono gbilin waaja. Kawaajon koi mende eja. Iibu! Dunja koi, iikanon sulugi ero. ⁷ Kawaajon mono kema Piito ano gowokouruta kuuya buju kokaen injjowu, ‘Iinon mono jeta men onjoma waladeen Galili prowinsnon kembaa. Ono kaanagadeen iikanon kema qaaya jerotiwaa so ii iibu.’”

⁸ Kaen injjoro aarun jenengia ororo jamo ootononga kamaan bobogarin kenji. Sombuja mogitiwaajon qaa mon mende jegito, qaagia bogoro. Kianj.

Jiisasnon Maria Magdalaga iwaanon asugiro.

Mat 28.9-10; Jon 20.11-18

⁹ Jiisasnon Maria Magdalaga iwaa uutanonga omejiilan 7 onjotaaro laligoro. Jiisasnon koomunonga waama Sonda gomaamba amandiinon wala Maria ii asugin muro. ¹⁰ Asugin muro alaurutanon Jiisaswo laligon kouma kamban iikanon jingjen gama saagiti, Marianon mono iyonoonon kema bujuya injjoro. ¹¹ Injjoroto, Jiisasnon gbilin laligoro Marianon iiroti, ii mende moma laarigi. Kianj.

Jiisasnon alawoita yoroonon asugiro.

Luuk 24.13-35

¹² Kawaa gematanon alawoitanon Jerusalem siti mesaon gomanj monjon kembojon kananon keni Jiisasnon kaitania meleema asugin orono. ¹³ Yoronon kaanagadeen kema bujuya ii alauruta injjorito, yononon ii kaanagadeen mende moma laarigi. Kianj.

Jiisasnon gowokouruta asugin onono.

Mat 28.16-20; Luuk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

¹⁴ Kanagen gowokouruta 11 yononon ajoroon nene nen ragi yonoonon kaanagadeen asugiro. Asugin uugia kotiirotiwaajon temboma koomunonga waaro iigiti, iinon bujuya injjogi ii mende moma laarigitiwaajon ii jen onono. ¹⁵ Jiisasnon kokaen injjoro, “Ono mono kantri so kema gomanja gomanja liligon ejemba laligon kenjutiwaa so Oligaa Bunjana jen asarigi mobu. ¹⁶ Monjon Anutu moma laariro oomulu men mugi uuta meleembaati, iinon mono letoma Siwewaa bunja koloowaa. Monjon mende moma laarin yangisen laligowaati, Anutunan mono iwaa qaa jen tegoro gere siawaa bunja koloowaa. ¹⁷ Moma laarin noma laligowuti, ii aiwese men onjombe kaniagia kokaen koloowaa: Yononon noo qanon omejiilan onjotaawuya. Kantri tosia yonoonon qaa jen laligowuya. ¹⁸ Mokolen borogianon men metaambuya. Nomben warabe apu iwoi negi iikanon mono mende men bolin onjombaa. Borogia ji ejemba qagianon angi qeangowuya.” Kianj.

Jiisasnon Siwe gomanon uro.

Luuk 24.50-53; Apo 1.9-11

¹⁹ *Pon Jiisasnon qaaya kaen injoro Anutunon wano Siwenon uma Anutuwaa boro dindinanon rama laligoja. ²⁰ Eu laligojato, gowokourutanon mesaon goman balon so kema Bunja qaaya jen sein laligogi. Kaen laligogi Ponon yonowo gawon men inaan onono angoleta asugiro qaagianon kotiiro. Kian.

* **16:19:** Apo 1.9-11

Luuk Oligaa Buŋa Luuknonj ooro. Jen-asa-asari

Uumeleen yonononj miti dologa mende menj kajuti, dokta Luuknonj ii eja uuta Tiofiluswaajon qendeemambaajon ama Oligaa Buŋa koi ooro. Luuk ii Jiisaswaa gowokoya 12 yonoononga mon qaagoto, Griik ejaga koloon ji ejemba menqeeango gawononj laligoro. Luuknonj Jiisaswaa kania woi ii kokaen qendeema nononja: 1) Anutunonj Hamoqege Toya wasimambaa qaa somongoroti, ii Israel iyonoononj kolooro, 2) Iinonj kantria kantria menj qeangonj nonomambaajon karo. Pombaa Uŋa Toroyanonj Jiisas oono “Ejemba kamaanqegeta yonoojon Oligaa Buŋa” jen asarin laligoro. Ejemba iwoi kania kania kawaajon memegemean ama laligogiti, Jiisasnonj iyonoojonj majakaka moma ilaaj onoma laligoro. Luuknonj sundu kaanja seiseiya arengonj oodabororo. Luuknonj korisorowaa sunduya mamaga ooro. Jiisasnonj wala namononj kamaaro ano tetegoyanonj namo mesaon Siwenonj uro. Kawaajon korisoro seiseiya ii bonj 1-2 ano bonj 24 iikanonj eja. Jiisasnonj Siwenonj uro Buŋa gawonj menj seigi momalaari tuunonj somariinj somariinj keno. Luuknonj iikawaa sunduya ii buk qata “Aposol gawonj meme,” iikanonj oorota eja.

Luuknonj Oligaa Buŋa ooroiti, iikawaa qaa wana ii kokaen sokoma ano eja: Qamakooli gawonj megi honja kolooro. Uŋa Toroyanonj ejemba sololoonj onono laligogi. Emba yonononj Jiisaswo gawonj mamaga nanjonj megi. Anutunonj singisonggogia mesaon laligoro.

Buk kokawaa bakaya wana 8 ii kokaen:

Buk kokawaa kania Luuknonj ooro bonj 1.1-4
Jon Oomulu eja ano Jiisas koloonj somariiri 1.5–2.52
Jon Oomulu ejanonj Anutuwaaw gawonj mero 3.11-20
Jiisas oomulu menj muro angobato mokolooro 3.21–4.13
Jiisasnonj qenjaaro gawonja Galili prowinsnonj mero 4.14–9.50
Galili mesaonj kana kema Jerusalem keuro 9.51–19.27
Jerusalem keuma sonda konoga laligoro 19.28–23.56
Waama asuginj onoma Siwenonj uro 24.1-53

Matyuu, Maak, Jon yonononj sundu tosia mende oogiti, ii Luuknonj iyanodeen ooro bakaya 2 ano 6 iikanonj eja. Sundu tosia ii kokaen: Gajoba yonononj rii qagi. Lama galen yonononj Jiisas kolooro kanj iigi. Jiisasnonj melaadianonj jiwowonj jigononj uro. Samaria ejanonj gbilibuurunj eja kiankomunj muro ano qewolonj ejanonj singisongononj kemenj sooroti, iikawaa sareqaaya.

Luuknonj tere Tiofiluswaa ooro.

¹ Gejatootoo ejembanonj Hamoqege Toya koloowaatiwaa qaa jegi iikawaa honja batunananonj asugiroti, ejemba mamaganonj kawaa sunduya kanainj oogi. ² Iwoi honja ii batunananonj asugiro tosanonj ii kanakanaiyanonga kanainj kouma iyanggiaa jaagianonj iima moma yagogiti, yonononj iikawaa so kawaa bujuya toroqen jen seigi gejanananonj kemen ananaa buŋa kolooro. Ejemba kaanja yonononj Buŋa ii kanainj papianonj oon arengogita eja.

³ Niinonj kaanagadeen iwoi kuuya asuginj kouroti, ii tororo qisin onombe kanianongga kanainj jegi moma kotojen. Oo Tiofilus niinonj goojonj mobe uuta koloojan. Niinonj giwo qaa aminj mobotiwaajonj mobe awaa kolooro Jiisaswaa sunduya ii kuuyagadeen arengonj oojen. ⁴ Buŋa qaa honja kuma gonggi mojanj, giinonj iikawaa kania weengonj korebore moma komuwa. Kianj.

Jon koloowaatiwaa qaaya Geibrielnonj jero.

⁵ *Judia prowinswaa kinj qata Herod iwaa kambananonj eja monj qata Zekaraia laligoro. Iinonj jigo gawonj galen laligonj Abaiawaa gawonj arenjonj nano. Embia qata Elisabet iinonj kaanagadeen jigo gawonj galen Aarombaa gbili monj kolooro. ⁶ Yorononj Anutuwaaw jaanonj laaligo dindina laligonj Pombaa jojopan qaa ano jenkooto ii kuuya tororo otaanj koposowaa qaagara qaa laligori. ⁷ Laligorito, Elisabetnonj kopimbaajonj gbiligara qaa laligonj ejemba wana koloori.

⁸ Kamban monjonj Abaiawaa gawonj arenj kambananonj karo Zekaraianonj jigononj galen gawonj mewaatiwaajonj Anutuwaaw jaasewanonj kouro. ⁹ Kouro jigo gawonj galen yonononj kaiyakagia otaanj batugianonj gawonj mendeema Zekaraia metogogi Pombaa

* 1:5: 1 Hist 24.10

alatanonj uma jinij moronjowo ooro. ¹⁰ Jinij marae oonjonj kambananonj kanj kuuro iinonj iwoi moronjowo ii ooro ejemba tuunj kuuya yonjononj jiwowonj jigo seleenjenj mamboma Anutu qama koolinj ragi.

¹¹ Jinij ooro moronjanonj pumpunjonj miri uuta sokono kanonj Pombaa gajoba mojononj alatanonj eu asuginj munj boria dindinjaagenj nano. ¹² Nano Zekaraianonj iima aarunj toroko moro. ¹³ Toroko moroto, gajobanonj kokaen joro moro, “Zekaraia, gii toroko mende moba. Anutunonj qamakooliga modaboroja. Kawaajonj embaganonj koro ama koko meraga mewaa. Ii mero giinonj qata Jon qaba.

¹⁴ Meraga kolooro uuganonj iwaajonj qeangoro aisoono ejemba mamaganonj korisoro mobuya. ¹⁵ *Ii nemunjaa goronj uutanonj raro Unja Toroyanonj iikanondeen kanainj uuta saa qero somariinj wain me apu kotiga ii mende nenj Pombaa kooronjanonj eja uuta koloonj laligowaa.

¹⁶ Kaen laligonj Israel ejemba mamaga uugia meleeno Pongia Anutuwaanonj eleembuya. ¹⁷ *Anutuwaa Unjanonj gejatootoo eja Elaija inaaro ku-usunj qaganonj gawonj meroti, iinonj mono iikawaa so waladeen keno Ponjonj gematanonj kawaa. Iinonj kema kanageso uu kuunj onono Ponjonj kawaatiwaaajonj jojorinj nambuya. Marj ano merabora juma deengi uukuukuu menj onono mombo metulanjonj aowuya ano qootogo ejemba ii dindinja yonjoo momo arehjonj keubuya.”

¹⁸ Siwe gajobanonj kaen joro Zekaraianonj jero, “Embanawo norononj ejemba wanj kolojotiwaajonj qaaganonj mono nomaenj honjowo koloonaga?”

¹⁹ *Kaen jero meleeno, “Nii Geibriel. Niinonj Anutuwaa wambu-soonjanonj nambe wasinj nono buju awaa koi menj kanj gijowe mojan. ²⁰ Noo qaa jena honjowo koloowaati, giinonj ii jewe mende moma laarijanj iwaajonj qaaga mono muunjgoro nekonj laligowa. Kaen laligona buju qaa kokawaa honj koloowaatiwaa kambanja kanj kuuro iikanonj neselangga lolooro qaa mombo jewaga.”

²¹ Kambanj biiwianonj kanonj ejembanonj mamboma rama Zekaraianonj jiwowonj jigononj eu kambanj koriga nanotiwaajonj uugianonj motoqoto mogi. ²² Kaen ama ragi seleenjenj kamaanj qaa jemambaajonj amamaaro moma asarinj kokaen jegi, “Iinonj jiwowonj jigononj nama jaaya meleeno Siwenonga unja monj iija.” Kaen jegi borianondeen kaisare ama onjoma nekonj koloonj laligoro.

²³ Kaen laligonj jigo gawonj meme kambananonj tegoro eleema mirianonj keno. ²⁴ Ween tosia tegoro Elisabetnonj koro ama koinj 5 kawaa so mirinonj asangonj kokaen jenj rama laligoro, ²⁵ “Merana qaawaajonj ejembanonj menj kamaanj nongj Ponjonj wambusoonj qen noma iikawaa lombota menj gilinj kiankomunj nonja.” Kianj.

Jiisas koloowaatiwaa qaaya Geibrielnonj jero.

²⁶ Elisabetnonj koro anotiwa koinja 6 kolooro Anutunonj gajobaya qata Geibriel wasiro Galili prowinswaa gomanja monj qata Nazaret kanonj kamaaro. ²⁷ *Kamaanj emba saranj jumunja qata Maria iwaanonj keno. Iinonj eja qata Joosof iwa emba bunja qata laligoro. Joosefonj kinj Deiwidwaa gbilia monj kolooro. ²⁸ Gajobanonj Mariawaanonj kema kokaen joro, “Oo Maria, weengja awaa. Ponjonj kalenmorianj goma giwo namba.”

²⁹ Kaen ijoroto, Marianonj jolonj iikawaajonj mamaga aarunj kania monjgama motoqoto moro. ³⁰ Motoqoto moro kokaen joro, “Maria, Anutunonj kalenmorianj gono iwaa jaanonj sokonjanj. Kawaajonj toroko mende moba. ³¹ *Moba, giinonj koro ama koko meraga mewaga. Menj qata Jiisas qaba. ³² *Jiisas iinonj somariinj eja qabunayawo kolooro qata ‘Uuta somataa Meria,’ qagi laligowaa. Kaen laligoro Ponj Anutunonj amboya kinj Deiwidwaa jinjaronj dunj muro ejemba galenj koma onjoma laligowaa. ³³ Jeikobwaa kanageso yonjoo kingia koloonj tetegoya qaa galenj koma onjoma laligowaa. Bentotonja iikanonj mono kambanj mojononj mende qaombaa.”

³⁴ Gajobanonj kaen joro Marianonj jero moro, “Yei! Nii ejawaa kania mende mojen. Kawaajonj qaa jejani, iikawaa honja mono nomaenj koloowaa?”

³⁵ Kaen jero moma meleeno, “Unja Toroyanonj mono angonj koma gono Anutu uuta somataa esunjanonj sokoma turunj gombaa. Kawaajonj mera mewagati, iinonj toroya kolooro ejembanonj qata ‘Anutuwa Meria,’ jenj qamakebuya. ³⁶ Moba. Tinitosaga Elisabet iinonj kaanagadeen ‘Kopin laligonj mera memambaajonj amamaaja,’ jegito, kilenj emba wanj koloonj kambanj kokaamba koko merawaa koroyawo kolooro koinja 6 kolooja.

³⁷ *Anutunonj iwoi monj amambaajonj jenj ii mende amamaanjeja.”

* 1:15: Jan 6.3 * 1:17: Mal 4.5-6 * 1:19: Dan 8.16; 9.21 * 1:27: Mat 1.18 * 1:31: Mat 1.21 * 1:32:

2 Sm 7.12, 13, 16; Ais 9.7 * 1:37: Jen 18.14

³⁸ Kaen jero Marianon ijoro, “Moba, niinon Pombaa welenqege emba koloojen. Kawaajon qaa jejani, iikawaa so saanon koloon nomba.” Kaen ijoro Siwe gajobanon mesaon keno. Kianj.

Marianon Elisabetwaanon kusu kema iiro.

³⁹ Marianon ii moma kamban koriga mende kolooro waama uulanawo jojorin goman baanjanon uma Judia prowinswaa taonja monjon keno. ⁴⁰ Kema Zekaraiawaa mirinon uma embia Elisabet iima aisoon jolonja jero. ⁴¹ Jolonja jero iikanondeen moro koko meranon goron uutanon lugun uma kamaaro Unja Toroyanon Elisabetwaa uuta saa qero.

⁴² Saa qero qa somata qama kokaen jero, “Oo alana, Anutunon kotumotueya uuta ama gono emba batunananon laligowaga ano mera mewagati, ii kaanjadeen kotuegon mubaa. ⁴³ Nomaembaajon Ponjaa nemujanon kan niiro kaen koloon nonja? ⁴⁴ Moba, gii jolona jena qaa aroga jejananon kemero meranon goronanon kaanagadeen korisoro qaganon lugun uma kamaaja. ⁴⁵ Ponjon buju qaaya jero moma iikawaa honja asugiwaati, ii moma laarijanjwaajon goojon mobe simbawonjawa koloojan.” Kianj.

Marianon korisoro rii qaro.

⁴⁶ *Marianon qaa ii moma kokaen jero,

“Ii-ia! Noo uu kononanon mono jinonja qaa Ponj mepeseeja.

⁴⁷ Noo ujananon Anutu, Hamoqege Tonaajon aisoon korian maaja.

⁴⁸ *Niinon welenqege emba kamaanqegeta laligojento, Anutunon kilen ba koma kiankomun nonja.

Moba, ejemba tuunja tuunja kete kanain koloowuti, yononon mono noojonja ‘Simbawonawo!’ jen mepeseen noma laligowuya.

⁴⁹ Ku-usun Toyanon mono angoletto uuta menj nono laligojen.

Iwaa qata ii Toroya.

⁵⁰ Ejemba kete namonon laligojuti ano kanagen koloon seiwuti, iyonoo batugianon isi daen yononon Anutuwa jeta uuguwubotiwa toroko mobuti, iwaa kiankomuyanon mono yonowo pondan ewaa.

⁵¹ Anutunon borianon angoletto menj iikanon usunja gendeema nonono iinij.

Ejemba iyangia menj biwiin aon sewanpirin laligojuti, Anutunon mono ii kondeema onono simbirinsambaran koloon laligoju.

⁵² *Kin ponja ponja jinkaron dungianon rama ejemba galen koma onoma laligogiti, Anutunon ii iikanonja qetegon utama onono kamaagi. Kamaagito, kamaanqegeta iiga mono menj uma onono.

⁵³ Ejemba iwoiwa memegemeyan ama laligogiti, iyonoo uugia mono iwoi awaa awaanon saa qeroto, ejemba qaqabunagiawo ii wasin onono borogia bobora eenj kenji.

⁵⁴⁻⁵⁵ *Anutunon ambosakorurunana metogon unuano Israel koloogi nono toroqen Anutuwa welenqegeuruta laligojen.

Anutunon wala eenjanon jojopan qaaya kokaen jen somongon nonono, ‘Niinon Aabram ano iwaa gbiliuruta tetegoya qaa laligon uma laligowuti, ii kiankomun onoma laligomanja.’

Kaen jen qaaya ii mende duduun laligon kouro.

Qaagoto, iinon mono qaa jeta ii otaan laligon kete baagon nonomambaajon kaja.”

Marianon kaen jero.

⁵⁶ Marianon koinj karonj kawaa so Elisabetwo laligon mombo mirianon eleeno. Kianj.

Jon Oomulu ejanon kolooro.

⁵⁷ Elisabetwaa mera meme kambanjanon kan kuuro koko meraga mero. ⁵⁸ Koko meraga mero miri kosianon laligogiti ano tinitosauruta yononon Ponjon kiankomu uuta gendeema muroti, ii moma asarin iwo motoon korisoro angi.

⁵⁹ *Korisoro ama ween 7 tegoro waama kema Anutuwa aiweseya mera selianon kotowutiwaajon ajoroogi. Ajoroon manaa qata Zekaraia ii wase menj muwombaaajon jegi. ⁶⁰ Jegito, nemujanon jero, “Ii qaagoto, qata mono Jon qabonja.”

⁶¹ Jero kokaen ijogi moro, “Jon qajanto, goo tinitosaga yonoononga mombaa qata kaen mende eja.” ⁶² Kaen ijogi nama manjanon iwaa qata qabaatiwaa qisin borogianon kaisare angi.

⁶³ Kaisare ang'i tafewaajon qisiro mugi iikanon tere kokaen ooro, "Qata ii Jon." Kaen ooro iikawaajon kuuya aarun tililingogi. ⁶⁴ Aarun tililingogi iikanondeen buuta afaangoro neselana lolooro qaa jen Anutu mepeseero. ⁶⁵ Mepeseero alaurugia kuuya yononon qarasombugia mamaga mogi. Mogi iwoi kolooroti, iikawaa bujuya amin mogi sein Judia baanja goman kuuya sokono.

⁶⁶ Bujuya amin mogi kuuyanon ii moma uu konongianon ama angon kongi. Ponon ku-usunja kokosaposapo qaganon maaro laligoroti, iikawaa kania moma asarin kokaen jegi, "Mera koi kanon somariin mono naa iwoiga mon nomaen ama menaga?" Kian.

Zekaraianon gejatootoo qaa jero.

⁶⁷ Kaen jegi Unja Toroyanon manja Zekaraiawaa uuta saa qero gejatootoo qaa kokaen jero,

⁶⁸ "Nono Israel nonoonon Pon Anutu mepeseewonja. Ii-ia!

Iinon mono kanagesouruta ba koma nonoma downana memambaaon jojorin kawaa.

⁶⁹ Anutunon welen ejia kin Deiwidwaa kanageso nonoo batunananonga eja ku-usunjawo kuuro waama Hamoqege Tonanaga koloowaa.

⁷⁰ Monowaa monoyanonga gejatootoo ejembauruta tak-kootoya ii sololoon onono qaa je kokaen jen laligogi,

⁷¹ 'Niinon mono kereurugia yonoo esungia qewe kamaaro onoo sewangia somongomana.

Daen yononon kazi ama onombuti, niinon mono kuuya iyonoo borogianonga metogon sopa somongon onomana.'

⁷² Qaa kaen jen benurunana kiankomun onoma yonowo soomonggo aren tania mon somongoroti, ii romongon otaaro hamoqeqewaa hona asugiwa.

⁷³ Soomonggo qaa ii benjana Aabrahambaaon jen jojopan qaanon jen kotiirota eja.

⁷⁴ Soomonggo qaa iikawaa hona kokaen:

Iinon nono kereurunana yonoo borogianonga metogon nonono yonoonon toroko mende moma welen qen mun laligowonja.

⁷⁵ Iinon qaanana jen tegoro solanani iwa jaanon soraaya koloon laaligonana hona dindina kaen laligon komuwonja.

⁷⁶ *Oo kokona Jon, giinon somariin laligon waladeen kema ejemba uugia mindingon iikaen ama Pombaa kania meleuna kawaa.

Kawaajon qaga 'Anutu uuta somataa gejatootoo ejaga,' kaen qagi laligowaga.

⁷⁷ Kaen laligon hamoqege Toyaa kania ii Anutuwa kanagesouruta kuma onona ii moma koton uugia melegen Anutunon singisongogia songbama mesaowaa.

⁷⁸ Anutunananon uutanon jopagon kiankomun nonomakeja.

Kaen ama ba koma nonoma widia eukanon ano bilikbilik anja.

Kawaajon nononon mono wengeran suluro asuganon asariwombaa anjon.

⁷⁹ *Nono pangamanon tintuan rani koomuwaa kondomondo Toyanon angon koma nonomakejato, ween jilinjolan kouma qanananon kuun menj asarin nonombaa.

Men asarin nonono luaewaa kania asuganon asugiro iima iikanon keuma riin nambonja." Zekaraianon kaen jero.

⁸⁰ Mera Jon iinon somariin waaro Unja Toroyanon inaan muro Anutuwa qele eja kotakota kolooro. Kaen koloon balon qararankonkonjon laligoro kambananon kan kuuro Israel kanageso yonoo jaagianon asuganon asugin qenjaaro gawon kanain mero. Kian.

2

Jiisas Betlehem taanon kolooro.

Mat 1.18-25

¹ Jon Oomulu ejanon kolooro kamban kanon Siisa-kin Oogastus iinon Room sitinon gomanja gomanja galen koma onono. Galen koma onoma takis kanain mewutiwaajon gawmambaa jenkoto ano gomanja gomanja kuuya yononon ajoroogi kuskus (sensus eja) yononon qagia papianon on arengogi.

² Aren gawon ii kamban mutuyaga meg. Megiti, kamban iikanon eja qata Kwirinius iinon Siria prowinswaa gawana laligon galen koma onono. ³ Oogastusnon jenkoto ano ejemba korebore horon keuma qagia arenon oowutiwaajon iyangiaa kolokoloo gomangia waja so kenggi.

⁴ Galili prowinswaa taon qata Nazaret iikanon eja qata Joosef laligoro. Iwaa amboya ii kin Deiwid. Kin Deiwidwaanon taon qata Betlehem ii Judia prowinsnon ero. Kawaajon Joosefnon Nazaret mesaon uma kemen Betlehem keno. ⁵ Keman jero kamban kanon emba butaya qata Maria ii koroyawo laligoro. Laligoro ii aima naon qagara oowutiwaajon mooton keni.

⁶ Kema Betlehem keuri Mariawaa mera meme kambananon kan kuuro. ⁷ Kan kuuro qenjaaro ee mirinon keuma iikawaa uutanon tintina mon mende mokolori. Kawaajon bao bulmakao mirianon uma rari. Rama iikanon mutu meria men oponon esuun bulmakao juuyanon ano kemen ero. Kian.

Lama galen yononon Siwe gajoba injigi.

⁸ Betlehem taon goman kanon eja tosanon gomantiina so balon koria iikanon kema lama tuungja galen koma onoma laligogi. ⁹ Kaen laligogi gomantiina kanon Pombaa gajoba monon kosogianon asugin onono. Asugin onono Pombaa asamararananon liligon onoma asariro sombugia moma jenenigia ororo. ¹⁰ Jenenigia ororoto, Siwe gajobanon injjoro, "Mono geja ambu! Niinon korisoro Buna somata ejemba korebore yonoojon men kajej, ii inisaama onoma. Kawaajon jenenigia mono mende orowa. ¹¹ Buna ii kokaen: Onoo Hamoqege Togianon keteda koi kolooja. Iinon kin Deiwidwaa taanon koloon Pon qata Kraist kolooja. ¹² Qaa iikawaa aiweseya ii kokaen: Ono mono kema mera sayawo oponon esuun bulmakao juuyanon angi eji, ii mokoloowu."

¹³ Gajobanon kaen jero iikanondeen gajoba tuun somatanon Siwenonga asugin iwo aitongon Anutuwa mepemepesee rii qama kokaen jegi,

¹⁴ "Anutuwa qabunaya mepeseenin Siwenon eukanon uja.

Iinon ejemba iyanajon meweengon ononoti, iyonoojon uuqeeango moma balanon luae ama ononja." Kian.

Lama galen yononon kema Jiisas iigi.

¹⁵ Gajoba yononon onomesaon Siwenon eleema ugi lama galen yononon angio kokaen jegi, "Ayo, Betlehem kanon iwo kolooro Ponon iikawaa qaaya jero mojon, nono mono ii kema iibonja."

¹⁶ Kaen jen esungigadeen kema Maria Joosef ano mera sayawo bulmakao juuyanon eroti, mokolon iigi. ¹⁷ Iima nama gajobanon merawaa qaa jero moma kagiti, ii inisaama jen asarigi. ¹⁸ Jen asarigi mogiti, iyononon korebore aarun waliingogi.

¹⁹ Waliingogito, Marianon qaa kuuya ii uu kononon ama dungun somongon kania romongon laligoro. ²⁰ Waliingogito, iwo kuuya Siwe gajobanon jerotiwa so asugiroti, ii lama galen yononon iima moma kawaajon Anutuwa korisoro rii qama mepeseegi. Mepeseen mesaon eleema kenji. Kian.

Mera qata Jiisas qagi.

²¹ *Jiisas kolooro Sonda motoongo kawaa so tegoro Anutuwa aiweseya selianon kotowombaa kamban karo qata Jiisas qagi. Siwe gajobanon qa ii waladeen qama murogo kamban iikanondeen nemunaa goron uutanon kolooro. Kian.

Jiisas wama Anutuwa buna angi.

²² *Mooseswaa Kana qaanon qaa kokaen eja, "Embanon koko meria mutuya men ween 40 kuunanon laligoro tegoro suru guluga koma konjoratin mun on mono jiwowon jigonon uma mera ii Pombaa jaanon angi iwaa buna koloowaa." Kawaajon kamban ii kan kuuro Joosef Maria yoronon qaa ii ten koma Jiisas wama Pombaa buna koloowaatiwaajon Jerusalem uri.

²³ *Pombaa Kana qaanon qaa kokaen oogita eja, "Mera mutuya kuuya ii mono qegi Pombaa buna soraaya koloowuya." Yoronon qaa ii otaari. ²⁴ Kaanagadeen Pombaa Kana qaanon jenkoto qaa ejiwaa so kewa me kewosusu koon woi ii siimolon oowaatiwaajon Jerusalem sitinon uma keni.

²⁵ Kamban iikanon eja mon qata Simeon Jerusalem laligoro. Iinon uuta jumunja Anutuwaanon qokotaan uumelembaa komagbiligbili ano Unja Toroyanon iwo nano Hamoqege Toyanon Israel uutanon asugiwaatiwaajon mamboma laligoro. ²⁶ Mamboma laligoro Unja Toroyanon qaa kokaen isaano, "Gii Pombaa Hamoqege Toya Kraist asugiro wala iimago koomuwagatiwaa siimboboloya mobaga." ²⁷ Nemunmananon Mooseswaa Kana qaa otaan Jiisas wama jiwowon jigonon uri. Uri Unja Toroyanon Simeon sololooro kamban iikanondeen kaanagadeen jigonon uro. ²⁸ Uma mera ii iima men doongon Anutu mepeseen kokaen jero,

* 2:21: Lew 12.3; Luuk 1.31

* 2:22: Lew 12.6-8

* 2:23: Eks 13.2, 12

Simeombaa korisoro rii

- ²⁹ “Oo Ponj, kete welen ejaganon saanon kema uuluaenon laligon komuwaa.
³⁰ Goo qaaga eji so Hamoqege Toya wasina asugiro ii neenaa jaananon
 iima simbawonawo mojen.
 Kawaajon saanon kema komumanja.
³¹ Giinon hamoqege gawombaa kania mozozongon kantri kuuya yonoojon inisaama
 onona ii iima moma kotowu.
³² *Giinon Hamoqege Toyaa asasaga inisaana waba kantri yonoo
 uugia kuuro asariwu
 ano qabunaganon geengaa kanagesoga Israel nonoo batunananon kaanjadeen so-
 mariiwaa.”

Simeombaanon gejatootoo qaa

- ³³ Simeonon merawaajon qaa kaen jero nemunmananon moma kiko ama walinggori.
³⁴ Walinggori kotuegon onoma nemunja Maria kokaen ijoro,
 “Moba, Anutunon mera koi kuun ano Israel ejemba seiseiyanon ii gema qen kamaan
 unuro
 mamaganon uugia meleema qeangowuya.
 Anutu ano ii ano aiwese kolooro mamaganon ii toropere jen mubuya.
³⁵ Toropere jen mugu uumomogia aasangoya ii kaen asuganon asugiwa.
 Geengaa uuganon kaanagadeen wosobiri kolooro iikanon soo sulutuk aana kaanja
 uuga kuun qosombaa.” Kianj.

Ana embawaanon gejatootoo qaa

- ³⁶ Jerusalem kanon gejatootoo emba waja mon qata Ana laligoro. Iwaa isia qata Aser,
 manja qata Fanuel. Emba kanon saraananon eja men laligoro gbani 7 motoon laligori.
³⁷ Laligori loya komuro malo koloon laligon kouro kamban iikanon gbania 84 kolooro.
 Iinon kamban so jiwowon jigonon uma ii ween mon mende mesaoroto, gomantiinja
 asasaga Anutuwaajon nene singin laligon qama koolin waeya men mepeseen laligoro.
³⁸ Iinon kamban iikanondeen kouma mera ii iima Anutu mepeseero. Anutunon
 Jerusalem ejemba dowegia mewaatiwaajon mamboma laligogiti, kuuya iyonoojon mera
 iikawaa kania jen asariro mogi. Kianj.

Jiisaswo Nazaret eleengi.

- ³⁹ *Jooset Maria yoronon Ponjon arenja jen kotooro Kana qaanon eji, ii kuuya ani
 tegoro Galili prowinsnon eleema taongara Nazaret kanon keni. ⁴⁰ Meranon somariin
 waama kotiin momakootoyanon asugin saa qero Anutuwa kalemoriananon turun muro
 laligoro.

Jiisas gbania 12 kolooro jiwowon jigonon ugi.

- ⁴¹ *Jiisaswaa nemunmananon gbani so kiankomu* kendon kambananon Jerusalem
 sitinon uma kemakegi. ⁴² Kaen laligon Jiisas gbania 12 kolooro siligia amakejutiwaa
 so kambanja kan kuuro kaanagadeen uma kengi. ⁴³ Kema laligon kendon kamban
 iikanon tegoro eleema mirigaranon keni. Kenito, mera gbaworo Jiisasnon Jerusalem raro
 nemunmananon ii mende moma kotori. ⁴⁴ “Iinon ejemba tuunlelemba yonowo kenja,” jen
 ween motoongowaa so kana kema sakiti ano alaurugara yonoo uugianon qama mongani.
⁴⁵ Qama monganito, mende mokoloon mombo eleema Jerusalem kema mongani.
⁴⁶ Mongama laligori ween karoon tegoro jiwowon jigonon uma iikanon mokoloori.
 Mokoloori eja somata yonoo batugianon raro. Raro kuma mugiti, ii moma qisin onoma
 raro. ⁴⁷ Rama Bunja qaawaa kania tororo moma asarin dindinagadeen meleeno korebore
 yononon ii moma walingogi. ⁴⁸ Nemunmananon iima aarun nemunanon ijoro, “Merana,
 gii nomaembaajon kaen ama noronjan? Moba, mangawo noro goojon majakaka moma
 qama mongama laligori.”
⁴⁹ Kaen ijoro kokaen meleema orono, “Oro mono naambaajon nii mongama nonjao?
 Nii neenaa Amanaa mirinon rabe sokonji, ii mojado me qaago?” ⁵⁰ Kaen meleema oronoto,
 yoronon qaa jeroti, iikawaa kania ii mende moma asariri.
⁵¹ Mende moma asaririto, kilen waama yorowo eleema Nazaret taanon kema ne-
 munmanja ten koma oroma laligoro. Jiisasnon qaa jeroti, nemunanon ii kuuya moma
 uu kononanon ama somongon anjon kono. ⁵² *Jiisasnon laligon somariiro gbania uro

* 2:32: Ais 42.6; 49.6; 52.10 * 2:39: Mat 2.23 * 2:41: Eks 12.1-27; Dut 16.1-8 * 2:41: Anutunon Iijipt
 kanon Israel ejemba injiima koboon unyuuguroti, kiankomu kendon iikawaa qata mon Pasowa. * 2:52: 1 Sml 2.26;
 Gba 3.4

momakootoya asarin seiro Anutunon kalerɲmoriaɲa muro kotiin ejemba ano Anutu yonoo jaagianon sokoma onono. Kian.

3

Jon Oomulu ejanon Buɲa qaa jero.

Mat 3.1-12; Maak 1.1-8; Jon 1.19-28

¹ Zekaraiawaa meria Jon iinon gawonja kanairo. Kamban kanon Siisa-kin qata Taiberius iinon Room sitinon laligon gomaɲa gomaɲa mindirin gbani 15 eja pon koloon toroqen galeɲ koma onono laligogi. Galeɲ koma onjomambaajon gomaɲa gomaɲa Israel liligon ejuti, ii mosongi bakaya 4 kolooro yonoo kingia 4 ii kokaen kuun onongi:

Pontius Pailot, Herod, Filip ano Lisantias. Pontius Pailot ii Judia prowinswaa gawanagia laligoro. Kin Herodnon Galili prowins galeɲ koma onono ano data Filipnon Ituria ano Trakonitis prowins woi yonoo pongiaga laligoro ano Lisantias iinon Abilene gomaɲ men laligoro.

² Jigo gawon galeɲ wana woi laligori, qagara Anas ano Kaiafas. Kamban kanon Zekaraiawaa meria Jon iinon balon qararanɲon-kononon laligoro Anutuwaanon Buɲa qaa kolooro moro. ³ Anutuwaɲ Buɲa moma kema Jordan apu berenaa kosianon gomaɲ so liligon laligoro. Liligon laligon Buɲa qaanon uugia kuun kokaen jen laligoro, “Ono mono uugia meleengi niinon oomulu men onomaɲa. Kaen angɲ Anutunon singisonogogia songbama mesaowaa.”

⁴ *Kawaa qaaya ii gejatootoo eja Aisaianon oorota iwaa Buju Terenon kokaen eja, “Qele gajoba monon balon qararanɲonkononon qama laligoro kema qata kokaen mobu, ‘Ponnon kawa-oo! Kawaajon mono jojorin kania meleuwu. Mono uugia mindingon kania qeleleewu.

⁵ Kana dondoonja kuuya mono qen riigi dindina koloowa.

Baana wanjaleya kuuya ii mono qetegon koma qeleleegi koria koloowa.

Kana misiqisiawo ii mono meagogi dingowa.

Haamonon kana kuno simbirinsambaran eji, ii mono koton meleugi solaraniwa.

⁶ Anutunon oyanboyon Toya wasiro karo gomaɲa gomaɲa kuuya yononon ii iima moma kotowuya.”

⁷ *Jonon kawaa so uugia kuuro ejemba tuuna tuuna yononon oomulu men onombaatiwaajon iwaanon kagi iniima kokaen injiro, “Oo qato mokolembaa gbiliuruta, onjo uugia mende meleengi Anutuwaɲ irina soono irona meleema onjomambaajon anja. Ii oloɲ kombombaa gejanono qaaya ii mono moronon injiro sombugia moma koi kaju?

⁸ *Kawaajon mono onanon uugia meleembu. Kilenagianonga eleengi honja kolooro ii mono nanamemengianon asuganon qendeema laligowu. Uugianon mondomondo qaa kokaen mende romongowu, ‘Nononon Aabrambaa gbiliga laligonin Anutunon mende tiwilaan nonombaa.’ Kaen totogianon qenkejuto, honja ii mende amakeju. Niinon kawaajon kokaen injiomaɲa: Anutunon jamo koi saanon jen koton onono letoma Aabrambaa gbiliuruta koloon Anutu mepeseenkebuto, onjo mono nomaen?

⁹ *Uugia mende meleembu een, Anutunon mono onjo gere kaana kono kamaawom-baajon anju. Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono kono kamaagi gere gagirion giliro kemebuya. Gere kaana komambaa wenja mono jeta sunja ama gere kanianon ano jojorin eja. Anutunon mono kilenagiaa irona meleema onombaa.”

¹⁰ Kaen injiro ejemba tuuna tuuna yononon kokaen qisin mugi, “Kawaajon nono mono nomaen anin sokombaa?”

¹¹ Qisin mugi kokaen meleeno, “Monon maleku woi men laligogi, iinon mono yoroononga mon ii malekuya qaa ii mubaa ano daen yononon nenegawo laligoguti, iyononon mono kaanagadeen nenegia qaa yonoon mendeema onombu.”

¹² *Takis meme eja tosanon kaanagadeen oomulu men onombaatiwaajon kan qisin mugi, “Boi, nononon mono nomaen anin sokombaa?” ¹³ Qisin mugi injiro, “Gawmanon takiswaa jangoya jen koton ononota eji, so ii mono mende uugun mewu.”

¹⁴ Manjagege eja tosanon kaanagadeen qisin mugi, “Nonoto? Nononon nomaen anin sokombaa?” Qisin mugi kokaen injiro, “Mombaanon monembaajon kuun ubeqube ama luluuma mende ambuto, onoangiaa tawagia menkejuti, iikawo mono uumotoon ama bonjon laligowu.” ¹⁵ Ejemba kuuya yononon “Jonon Hamoqeqe Toya Kraist koloowabo,” kaen jen uugianon romongogi. Kawaa kania mobombaajon geja qen qen laligogi.

* 3:4: Ais 40.3-5

* 3:7: Mat 12.34; 23.33

* 3:8: Jon 8.33

* 3:9: Mat 7.19

* 3:12: Luuk 7.29

¹⁶ Kaen anggi Jononj ii kuuya kokaen injjoro, “Niinonj apu toononj mulu menj ononjento, eja ku-usunja kotakota monj kawaa. Iwaa ku-usunja uutanonj mono noononj uuguwaa. Iinonj eja uuta koloowaatiwaajonj niinonj iwaa kana esuyaa kasia ilaen isamambaajonj amamaamanja. Iinonj mono Unja Toroya uugianonj ano gere bolananonj koma konjoratinj onono iikaanja kanonj mulu menj onombaa. ¹⁷ Iinonj honja ano kaawoya mendeema oromambaa saraya menj kouma kosonj koreregonj gosiwaa. Gosinj wiit kota menj kululuunj kowianonj ambaato, kaawoya ano bulaaya ii mono usuno gere gagirininj kemenj tetegoya qaa jewaa.”

¹⁸ Qaa kaanja kaanja mamaga toroqenjenj uugia kuunj Oligaa Bunja ejemba tuunjelemba ii jenj asarinj onoma laligoro. ¹⁹ *Laligoroto, gomanj bakayaa kinj ponja Herodnonj dataa embia qata Herodias ii oloj mero ano bologa kania kania ama laligoroti, ii Jononj inisaama asuganonjenj muro. ²⁰ Jenj muro kilenja monj toroqenj ama Jombaanonj gawonja riijugonj kawali galenja jero Jon menj kapuare mirininj anggi. Kianj.

Jononj Jiisas oomulu menj muro.

Mat 3.13-17; Maak 1.9-11

²¹ Jononj ejemba kuuya oomulu menj onoma Jiisas kaanagadeen oomulu menj muro. Menj muro qama kooliro iikanondeenj sombinonj aantano. ²² *Aantano Unja Toroyanonj meleema kewo koonj kaanja koloonj Jiisaswaa qaganonj kamaaro. Kaenj kamaaro Siwenonja qaa aro monj kokaenj kolooro, “Giinonj neenaa komunjua meranaga koloona kerana qeanggoro giimasiinj moma gonjenj.” Kianj.

Jiisaswaa ambosakonja yonoo qaa arengia

Mat 1.1-17

²³ Jononj Jiisas oomulu menj muroti, ii gbanja 30 kawaa so kolooro hamoqege gawonja kanainj menj laligoro. Menj laligoro Joosefwaa meriaga kolooji, ejembanonj kaenj romongogi. Jiisas manja Joosef, asaya qata Heli. ²⁴ Jiisas amboya qata Matat, jariria qata Liwai. Liwai manja Melki, asia Janai, amboya Joosef, ²⁵ jariria Matatias. Matatias manja Aamos, asia Naahum, amboya Esli, jariria Nagai. ²⁶ Nagai manja Mat, asia Matatias, amboya Semen, jariria Joosek. Joosek manja Jooda, ²⁷ asia Joanan, amboya Reesa, jariria Zerubaabel. Zerubaabel manja Sealtiel, asia Neeri.

²⁸ Amboya Melki, jariria Adi. Adi manja Koosam, asia Elmadam, amboya Eer, ²⁹ jariria Joosua. Joosua manja Eliezer, asia Joorim, amboya Matat, jariria Liwai. ³⁰ Liwai manja Simeon, asia Juuda, amboya Joosef, jariria Joonam. Joonam manja Eliakim, ³¹ asia Melea, amboya Mena, jariria Matata. Matata manja Naatan, asia Deiwid, ³² amboya Jesi, jariria Oobed. Oobed manja Boaz, asia Salmon, amboya Naason.

³³ Jariria Aminadab. Aminadab manja Admin, asia Arni, amboya Hezron, jariria Perez. Perez manja Juuda, ³⁴ asia Jeikob, amboya Aisak, jariria Aabraham. Aabraham manja Teera, asia Naahor, ³⁵ amboya Seruk, jariria Reu. Reu manja Pelek, asia Eber, amboya Seela, ³⁶ jariria Kainan. Kainan manja Arpaksad, asia Siem, amboya Nooa, jariria Laamek. ³⁷ Laamek manja Metusela, asia Eenok, amboya Jared, jariria Mahalalel. Mahalalel manja Keenan ³⁸ asia Enos, amboya Seet, jariria Aadam. Aadam ii Anutunonj mero kolooro. Kianj.

4

Satanonj Jiisas anggobato menj munj laligoro.

Mat 4.1-11; Maak 1.12-13

¹ Jononj Jiisas oomulu menj muro Unja Toroyanonj uuta saa qero Jordan apunonja eleeno wama balonj qararanjonkonjanonj keno. ² Kema kanonj laligoro Kilenja Toyanonj anggobato menj munj laligoro ween 40 tegoro. Kambanj 40 kanonj nene monj mende nenj laligoro tegoro neneyaaonj komuro.

³ Neneyaa komuro Kilenja Toyanonj kokaen ijoro, “Gii Anutuwa meriaga koloojanjenj eenj, ii mono qendeema jamo koi jenj kotona letoma bered kolooro newa.”

⁴ *Ijoro meleeno, “Qaago! Bunja Terenonj qaa kokaenj oogita eja, ‘Nenenondeenjenj ejemba laaligo mende nonomakeja.’”

⁵ Meleeno Satanonj wama baanja koriga monjonj uma namowaa kantria kantria kuuya ii uulanjawo qendeema muro. ⁶ Qendeema munj kokaen ijoro, “Niinonj kantri kuuya ii galenj koma onomambaa ku-usunja ano esuhina iwoiyaa akadamuya ii noo boronanonj aanaga eja. Kawaaonjenj ii neenaa aijnanaanj moroga mumanjenj saanonj ii mumanja. Kawaaonjenj iwoi kuuya koi mono goo boroganonj amanja. ⁷ Kawaaonjenj gii waena menj mepeseen nombaati eenj, ii kuuya mono goo bunjaga koloodorowaa.”

* 3:19: Mat 14.3-4; Maak 6.17-18

* 3:22: Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 9.35

* 4:4: Dut

⁸ *Kaen ijoro kokaen meleeno, “Qaago! Bunja Terenon qaa kokaen oogita eja, ‘Gii mono Ponj Anutugaa waeya menj mepeseen ii motoonggo welen qen munj laligowa.’”

⁹ Meleeno Satanon Jiisas mombo wama Jerusalem sitinon kema jiwowon jigowaa waarenan on eu uma kokaen ijoro, “Gii Anutuwa meria koloojanj een, mono kokainonga lugun emu kemeba.” ¹⁰ *Bunja Terenon qaa monj kokaen oogita eja, ‘Anutunon gajobauruta jenj koton onono saanon galen koma sopa somongon gombu,’ ¹¹ *ano qaa monj ii kokaen, ‘Yononon borogianon ama nonongolin gonji kemen jamonon kanaganon gun mijimiji mende ambaa.’” Kawaajon saanon kemen mende tiwilaan gombaa.

¹² *Kaen ijoroto, Jiisasnon kokaen meleema muro, “Qaago! Anutunon jeja, ‘Gii mono Ponj Anutuga angobato mende menj muba.’”

¹³ Kilenjaa Toyanon angobato kuuya ii Jiisas ama muro tegoro mesaon keno. Kianj.

Jiisasnon kanain hamoqege gawon mero

Mat 4.12-17; Maak 1.14-15

¹⁴ Jiisasnon balon qararanonkonna mesaoro Unja Toroyaa ku-usunanon iwo nano Galili prowinsnon eleeno. Eleeno qaa bujuyan on seinj goman miri liligon rama kengiti, ii kuuya sokoma keno. ¹⁵ Sokono gomanja gomanja liligon qamakooli mirigianon uma Bunja qaa kuma onono. Kuma onono mogiti, kuuya iyononon aiso on mepeseen mug. Kianj.

Nazaret yononon Jiisas gema qegi.

Mat 13.53-58; Maak 6.1-6

¹⁶ Jiisasnon eleema somasomarii taonja Nazaret kanon keno. Sonda kendonon karo amakejiwaa so qamakooli mirinon uma Bunja Tere weengon onomambaa on waaro. ¹⁷ Waaro gejatootoo eja Aisaiwaa Buju Tere mug metuma qaa batuya kokaen oogita eji, ii mokoloo:

¹⁸ **“Pombaa Unja Toroyanon noo uunanon kemen gawon memewaa on bedu menj noma ejemba*

kamaanqeqeta yonoonon Oligaa Bunja jenj asarinkejen. Iinon wasin nono qaa kokaen jenj seinkejen:

Bologanon gbadoon onono laligojuti, Anutunon mono ii isama metogon onono laligowu. Anutunon jaagoo ejemba jaagia metooro mombo uunj iibuya.

Kike taribari ama mendugon menj kamaan ang laligojuti, Anutunon mono ii metogon onono siiseweweya qaa laligowuya.

¹⁹ Ponon hamoqegewaa gbani awaa ano kanj kuuwaati, niinon iikawaa qeleyaga kanj ii jenj asarinkejen.”

²⁰ Qaa kaen weengon tere pipipipiia ii pipiin galen munj kamaan raro. Raro qamakooli mirinon ragiti, iyononon kuuya dorondon ama jaasapo iigigiigi. ²¹ Iigigiigi kanain kokaen injoro, “Buju Terewaa qaa koi weengowe gejagianon kemero mojuti, iikawaa honja mono kete koi asugija.”

²² Kaen injoro kalemorian qaaya qaaya buutanonga kamaaro kuuyan on ii moma walingon jenj sororogon munj qaa iikawaa jenkelekeleya ii kokaen jegi, “Eja koi Joosefwaa meriaga me?”

²³ Jegi kokaen injoro, “Ono kambanja kambanja gbaqooson qaa koi jenkeju, ‘Menqeeang eja gii mono geeng menj qeangon aowa.’ Ono gbaqooson qaa ii keteda koi nijowombaa on mojuti, ii mojen. Ii jenj kokaen jewuyaga, ‘Gii Kaperneam taonon kema angoleto uuta mena bujuya moniji, iikawaa so mono geengaa gomanon koi kaanagadeen mewa.’” ²⁴ *Kaen jenj injoro, “Niinon qaa honja monj kokaen injomanja: Gejatootoo ejemba monj iyanjaa somasomarii taonon mende moma uma mubuya.

²⁵ **“Niinon qaa honabonja monj kokaen injomanja: Elaijawa kambanon Anutunon Siwe naguya kono gbani karon ano koinj 6 kawaa uutanon konj mende kiro bodi somata koloo namo kuuya sokono. Kamban kanon emba malo mamaga Israel uutanon laligogi. ²⁶ *Mamaga laligogito, Anutunon Elaija yonoononga mombaanon kambaatiwaa on mende wasiroto, waba balon Saidombaa goman qata Sarefat iikanon emba malo motoongoya iwaanon wasiro keno. ²⁷ *Gejatootoo eja Elisawaa kambanon manimbanon Israel eja mamaga turun onono laligogito, iyonoononga monjon monj mende solananiro. Qaagoto, waba balon Siriaga eja qata Naeman ii motoongonon mono Elisawaa qaaya moma laarin solanani qeangoro.”*

* 4:8: Dut 6.13 * 4:10: Ond 91.11 * 4:11: Ond 91.12 * 4:12: Dut 6.16 * 4:18: Ais 61.1-2 * 4:24: Jon 4.44 * 4:25: 1 Kinj 17.1 * 4:26: 1 Kinj 17.8-16 * 4:27: 2 Kinj 5.1-14

²⁸ Jiisasnoŋ kaen injjoro qamakooli mirinoŋ ragiti, iyoŋonoŋ kuuya qaa ii moma iringia soono uuduuduu koloonoŋ oŋono. ²⁹ Uuduuduu koloonoŋ oŋono waama Jiisas konjoma otaagi taonŋ seleeŋgeŋ keno. Taonŋia ii baanaa sia kosianoŋ megi nanoti, mono iikanoŋ hagogi kemebaatiwaajonŋ kenŋi. ³⁰ Kenŋito, batugianoŋ qendeema oŋomesaonŋ keno. Kianŋ.

Kaperneam taonoŋ ome moŋ konjono.

Maak 1.21-28

³¹ Jiisasnoŋ Galili prowins uutanonŋ Kaperneam taonoŋ kamaanŋ keuma Sabat kendononŋ ejemba tuuŋ kuma oŋono. ³² *Kuma oŋono qaayanonŋ ku-usuŋawo kolooro jero. Kawaajonŋ kanageso yoŋonoŋ ii iima aaruŋ waliŋgogi.

³³ Qamakooli miri iikanoŋ eja moŋ omeyawo raro. Raro omeyanonŋ terenŋonŋ silama qa kokaenŋ qaro, ³⁴ “Ae! Jiisas, Nazaret eja! Gii nomaenŋ ama nonomambaajonŋ anjane? Mono tiwilaanŋ nonomambaajonŋ kajanŋ me? Nii kaniaga moma kotojenŋ. Gii Anutuwaanonŋ eja Tak-kootoya koloojanŋ.”

³⁵ Kaenŋ qaro Jiisasnoŋ temboma kokaenŋ jeŋ muro, “Gii mono qaaga bogoro eja koi mesaonŋ togowa.” Kaenŋ jeŋ muro omenoŋ eja ii meŋ giliro tama batugianoŋ namonoŋ kemero qeŋ mizimizi mende tootoŋ koloonŋ kouma mesaonŋ keno.

³⁶ Keno kuuyanonŋ newigia tegoro waliŋonŋ batugianoŋ aminŋ moma kokaenŋ jegi, “Yei! Qaa koi naa qaaga? Iinoŋ mono esuŋmumu qaganonŋ ome jeŋ kotonŋ oŋono teŋ koma kouma kenju.” ³⁷ Kaenŋ kolooro Jiisaswaa qabuŋayanonŋ seiŋ gomaŋ kuuya kosere rama kenŋiti, iikanoŋ kema sokono. Kianŋ.

Jiisasnoŋ ji ejemba mamaga meŋ qeaŋgoŋ oŋono.

Mat 8.14-17; Maak 1.29-34

³⁸ Jiisasnoŋ waama Kaperneam qamakooli miri ii mesaonŋ Saimon Piitowaa mirinoŋ uro. Uro Saimombaa seuŋanonŋ selegere ji uuta kiro ero. Ero iwaajonŋ ama Jiisas qama kooliŋ mugi. ³⁹ Qama kooliŋ mugi kema usuŋonŋ kemenŋ selegere jeŋ kotonŋ muro mesaoro iikanondeerŋ waama nene oonŋ unuagiŋo.

⁴⁰ Weenŋ jaaya tegonŋ kemero kanonŋ ejemba daenŋ yoŋonoŋ alaurugia ji kania kania kanonŋ injiro egiti, ii kuuya unuama Jiisaswaanonŋ kagi. Kagi boria kuuya yoŋoo qagianonŋ anja anja ano qeaŋgodaborogi. ⁴¹ Ome yoŋonoŋ kaanŋagadeenŋ ejemba mamaga yoŋoo uugianoŋga kouma silama kokaenŋ qagi, “Gii Anutuwaa meria koloojanŋ.”

Jiisasnoŋ Hamoqeŋe Toya Kraist kolooji, iyoŋonoŋ ii mogitiwaajonŋ Jiisasnoŋ jeŋ oŋoma buugia muuŋguŋ onjotaaro. Kianŋ.

Hamoqeŋe gawoŋa ii Galili sokono.

Maak 1.35-39

⁴² Jiisasnoŋ gaonŋ ero gomaŋ wenŋeranŋ suluro waama iyaŋa tirinŋ kotonŋ kemenŋ gorio moŋnoŋ keno. Kenoto, ejemba yoŋonoŋ iwaanŋ muŋ kema mokoloonŋ mende oŋomesaonŋ kemebaatiwaajonŋ batogonŋ anŋonŋ koma mugi. ⁴³ Anŋonŋ koma mugito, kokaenŋ injjoro, “Niinoŋ Anutu bentotoŋaa Oligaa Buŋa ii taonŋ tosia yoŋooŋonŋ kaanŋagadeenŋ jeŋ asariŋ onŋombe sokombaa. Anutunoŋ mono iikawaajonŋ wasiŋ nono.”

⁴⁴ Kaenŋ jeŋ kama Galili prowins liligonŋ qamakooli mirigianoŋ Buŋa qaanonŋ uu kuuŋ oŋoma laligoro. Kaenŋ.

5

Jiisasnoŋ gowokouruta mutuya oŋono.

Mat 4.18-22; Maak 1.16-20

¹ *Kambaŋ moŋnoŋ Jiisasnoŋ Genesaret apu anŋonŋ goraayanonŋ nano ejembanonŋ kanŋ tuuŋ tuuŋ koma Anutuwaŋa Buŋa qaa mobombaajonŋ oloqologonŋ liligonŋ mugi. ² Liligonŋ mugi nama wanŋo woi kowe goraayanonŋ rari iriŋiro. Sora hooro yoŋonoŋ wanŋo ii mesaonŋ kemenŋ misagia qeesaŋ songbani. ³ Wanŋo moŋ ii Saimombaanoŋ. Jiisasnoŋ iikanoŋ uma toya kokaenŋ qisiŋ muro, “Giinoŋ mono nangona boronŋ moŋ nuama apunoŋ baagenŋ kema.” Qisiŋ muro nangoro keno wanŋonoŋ rama ejemba tuuŋlelemba kuma oŋono.

⁴ Kuma oŋono tegoro Saimon ijoro, “Giinoŋ mono wanŋo koi nangona apu anŋonŋ biiwianoŋ keno alauruga yoŋowo misagia sorawaajonŋ giligi kemeba.”

⁵ *Ijoro Saimonoŋ meleeno, “Somatana, nono gomantiŋa koriga misa gilinŋ bimbimŋonŋ honŋa moŋ mende mejoŋa. Qaagoto, giinoŋ jeŋ kotojanŋiwaajonŋ mono kilenŋ kema giliniŋ kemebaa.” ⁶ *Kaenŋ meleeno jerotiwaŋa so anŋi sora ambembo misagianonŋ kemegi misanoŋ boratiwombaa anŋi. ⁷ Kaenŋ anŋi alaurugia wanŋo moŋnoŋ laligogiti, iyoŋooŋonŋ

* 4:32: Mat 7.28-29

* 5:1: Mat 13.1-2; Maak 3.9-10; 4.1

* 5:5: Jon 21.3

* 5:6: Jon 21.6

kanj ilaen onombutiwaa boro kaka konji kagi. Kagi wanjo woi ii soranon saa qegi nemoton tagori.

⁸⁻⁹ Sora honombononja mende men iima iikawaajon kuuyan on walingogi. Walingon Saimon Piitonon ii iima Jiisaswaa batanon kemen simin kuma ijoro, "Oo Pon, nii singisonjo eja koloojenj-waajon mono nomesaon kamba." ¹⁰ Saimombaa alawoita Jeims ano Jon Zebediwa merawoita yoronon kaanagadeen newogara tegoro walingori. Saimonon qaa ii iijoroto, Jiisasnon kokaen meleeno, "Mono keega mende moba. Gii kokawaa gematanon ejemba ii sora kaan horon onona giwo toroqegi laligowuya."

¹¹ Kaen ijoro wangogia horon kouma sakasinon ama ilawoillagia kuuya mesaon Jiisaswaa gematanon otaan kenji. Kianj.

Jiisasnon eja manimbayawo mon men solananiro.

Mat 8.1-4; Maak 1.40-45

¹² Jiisasnon taon monjon laligoro kanon eja mon selia manimbanon men bolidabororo raro. Rama Jiisas iima kosianon simin kuma kemen kokaen qama koolin muro, "Oo Pon, giinon siinganon men qeangon nomambaaajon mojanj een, mono nii saanon men solananj nomba."

¹³ Kaen jero boria boraama selia oosirin ijoro, "Niinon ii amambaaajon mojen. Gii mono solananiwa." Kaen jero manimbaya ii iikanondeen solananiro. ¹⁴ *Solananiro kokaen jen koton muro, "Moba, kokawaa buju qaaya ii mon mende jena mobu. Qaagoto, gii mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema mun Mooseswaanon jenkootoya otaan solananijaniwaa dangisen nandunja ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu."

¹⁵ Kaen iijoroto, ii kilen Jiisaswaa qabunaya jen seiroman so asarin keno. Kenotiwa so ejemba tuunja tuunja yononon qaaya mobombaaajon ano jigia men qeangowaatiwaajon iwaanon kan ajoroogi. ¹⁶ Kagit, Jiisasnon onomesaon balon qararanjon-konjanon kema laligon qama kooliro. Kianj.

Jiisasnon eja sele bakaya koomuya ii meagoro.

Mat 9.1-8; Maak 2.1-12

¹⁷ Jiisasnon ween monjon Bunja qaa kuma onono Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) ano Kana qaawaa boi tosanon Galili ano Judia prowinswaa gomanja gomanja ano Jerusalema kan ejemba tuunjeleembe batugianon raji. Pombaa ku-usunanon Jiisas nemun koma muro ejemba jigia mero qeangogi.

¹⁸ Kamban kanon eja tosanon alagia sele batuya koomuya ii demberunon ama anjon kagi. Kan koton Jiisaswaa kosianon miri uutanon uma ambombaaajon batogogi. ¹⁹ Batogogito, ejemba tuunjelembenon ologon nangitiwaajon kuun papangon miri uutanon ubombaa kana mon mende mokolon men miri qaganon ugi. Uma waaren jamonon memeta ii oson luluungi oota kolooro ji eja demberuyawo kasanon somongon iikanon angi ejemba batugianon Jiisaswaa batanon kemero. ²⁰ Kaen kemero Anutu moma laarin mugiti, Jiisasnon iyonoo tanigia ii iiro sokono ji eja kokaen ijoro, "Alana, niinon singisongoga mesaojen."

²¹ Kaen ijoro Kana qaawaa boi ano Farisii yononon ii moma kanain kokaen jen romongogi, "Eja koi moroga? Iinon mono Anutu mepaegon mepaqepae anja. Anutu motoongonon singisongonana mesaonkejato, eja monjon ii qaago."

²² Kaen romongogito, Jiisasnon uugia iima koton kokaen inijoro, "Tosaana onjo uugianon naambaaajon qaa jejenj, iikawaajon mamaga romongogu? Ii mende sokonja. ²³ 'Niinon singisongoga mesaojen,' jejenj, qaa iikanon mono afaanagadeen jejetaga. Monjon kaen jero tosanon qaa iikawaa honja mende iibu. Kawaajon ii qaa afaana so. Niinon qaa mon kokaen jemambaaajon mojen, 'Mono waama kamba.' Qaa ii mono lombotawo jejetaga kolooja. Kaen jewe honja koloojaa me qaagoti, iikanon mono asuganon asugiro iibu.

²⁴ Mobu, balonon singisonggo mesamesaowaa ku-usuna ii Siwe gomambaa Eja honaanon eji, onjo iikawaa kaniaaajon tintuan laligowubo. Kawaajon qaa lombotawo ii eja koi ijowe honja iibu." Kaen jen eja sele batuya koomuya ii ijoro, "Niinon gijojen: Gii mono waama tambomaega men miriganon kamba. Qaa binawo ii honawo koloowaati een, qaa afaana ii mono kaanagadeen nomaambaaajon omaya koloonaga?"

²⁵ Kaen ijoro iikanondeen jaagianon waama tambomaeya eroti, ii men Anutu mepeseen mesaon mirianon keno. ²⁶ Kaen kolooro ejemba kuuyan on walingon sombugia moma Anutu mepeseen jegi, "Yei! Kete iwoi awaa soroga iijon." Kianj.

* 5:14: Lew 14.1-32

Jiisasnoŋ Matyuu (Liwai) oono.

Mat 9.9-13; Maak 2.13-17

²⁷ Kawaa gematanon Jiisasnoŋ Kaperneam mesaon kema takis ofis uugummbaajon ano kanon takis meme eja qata Liwai raro iima ijoro, “Gii mono noo gemananon kawa.”

²⁸ Kaen ijoro gawon kuuya mesaon waama Jiisaswaa gematanon keno.

²⁹ Kema Jiisas mirianon koma horon iwaajon jejelomban somata mozoŋgoro. Mozoŋgon takis meme tiliqiligiawo ano alauruta tosaana horon onono tuun somatanon yonowo rama nembanene negi. ³⁰ *Kaen negi Farisii (Kana qaawaa kaparanŋonŋon) ano yonoonon boi yononon ii iima njindin-ŋunduru jen Jiisaswaa gowokouruta kokaen jen ononŋi, “Ae! Ono mono naambaajon takis meme tiliqiligiawo ano singisonŋo ejemba yonowo rama nene apu neju? Ii mende sokonja.”

³¹ Kaen jen ononŋi Jiisasnoŋ kitia kokaen injiŋoro, “Ejemba jigia qaa yononon doktawa siin mende amakejuto, ji ejembanon mono doktawaanon kemakeju. ³² Niinon singisonŋo ejemba uugia meleembuti onoommbaajon kan laligojento, ejemba iyangiaajon mogi solan koloojuti, ii qaago.”

Nene singi laaligowaa qaaya

Mat 9.14-17; Maak 2.18-22

³³ Ejemba tosanon Jiisaswaanon kan qisigi, “Jon Oomulu ejawaa gowokouruta nononon kamban mamaga Anutuwaajon nene singi laligon qamakooli ajoajoroo koriga amakejon. Farisii (Kana qaawaa kaparanŋonŋon) yonoo gowokourugianon kaanjadeen ama laligojuto, geenŋaa gowokourugianon mono pondan nene apu nenkeju.”

³⁴ Kaen qisigi kokaen meleeno, “Onanon! Nono naa kambanon nene singi laligonkejon? Emba meme kambananon ejawaa gemakootanurutanon gereya anŋi embawaa sakitiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja bunŋa koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe nene singi laligowombaaŋon jegi yononon ainjolon aisoon rama singi laligowombaaŋon amamaankeju. ³⁵ Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kamban iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

³⁶ “Ono laaligo walaga ano korisoro Bunŋa gbilia ii mindirin orombombaaŋon ama-maawuya. Iikawaa sareqaa gemata mon ii kokaen injiŋomaŋa: Moumou walaga jurano mononon moumou gbilia moton opo jakana kanon mende ama uumbinaankeja. Kaen anagati een, opo jakana gbilianon mono walagawo ororon mende koloon ii horon menjurano boligoliwabo.

³⁷ “Kaanjadeen mononon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta iikanon mende koson maaro kemenkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru qenjumenjurama molaaro namonon kamaaro taruyanon kileqilewubo.

³⁸ “Kawaaŋon wain apu gbilia ii taru gbilianondeen molaanin kemero sokombaa. (Kaanjadeen mononon apu awaa ii konon qamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro nen ji niniwabo. Kaen koloowaboti-waajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Ono kaanagadeen laaligo walaga ano Oligaa Bunŋa gbilia ii mindirin orombombaaŋon amamaawuya.) ³⁹ Mononon wain apu walaga mepeseen nen laligonkeji, iinon wain apu gbilia nemmbaaŋon siin mende moma mojotiitii amakeja.” Kianŋ.

6

Jiisasnoŋ Sabat kendombaa Ponŋa kolooja.

Mat 12.1-8; Maak 2.23-28

¹ *Kawaa gematanon Sabat kendon mononon Jiisasnoŋ wiit dumun gawon koria somata koton keno. Keno gowokourutanon wosogia injiŋo wiit honŋa motomotoon borogianon kuma osasaan negi. ² Kaen negitiwaajon Farisii (Kana qaawaa kaparan-ŋonŋon) tosanon ii iima kokaen injiŋogi, “Ono mono naambaajon Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?”

³ *Kaen injiŋogito, Jiisasnoŋ kokaen meleeno, “Kin Deiwidnon manjaqeŋe ejauruta yonowo liligon wosogia injiŋo iwoi anŋiti, ii weenŋogi me qaago? ⁴ *Iinon Anutuwa opo sel jigonon uma bered kowoga Anutuwa jaasewananon alatanon anŋi raro esunanon tururo qetegogiti, ii mero negi. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawon galen yononondeen nen laligogi. Iinon ano iwaa kerasuru-urutanon ii newubotiwaajon songo eroto, ii kilen negi.”

⁵ Kaen jen kokaen injijoro, “Siwe gomambaa Eja honjanonj mono Sabat kendombaa Ponja koloaja.” Kianj.

Jiisasnoj eja boria soorongoya menj qeangoro.

Mat 12.9-14; Maak 3.1-6

⁶ Jiisasnoj Sabat kendonj monjonj qamakooli mirinonj uma Bunja qaa kuma onono. Iikanonj eja monj boria dindija sooliro raro. ⁷ Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) yonononj Jiisas iima qaa jakeyanonj ama mubombaa kania monggama “Eja ii Sabat kendononj meagowaa me qaago?” kaen jen jaa galen menj ragi. ⁸ Ragito, Jiisasnoj roromongogia ii moma kotonj eja boria soosoolia ii kokaen ijoro, “Mono waama jaanananonj namba.” Kaen ijoro waama nano.

⁹ Nano Jiisasnoj kaen jero, “Kana qaa otaanj Sabat kendononj iwoi awaa me bologa ambonja? Saanonj mombaa waja somonj-gowonja me mesaoninj tiwilaawaa. Nomaen aninj sokombaa? Ii qisinq onombe jewu.” ¹⁰ Kaen jen elegeleema korebore injiidaboronj eja ii ijoro, “Gii mono boroga qetetereewa.” Kaen ijoro boria qetetereero mombo awaa kolooro.

¹¹ Awaa kolooroto, galen yonononj iringia mamaga soono “Jiisas nomaen ama mubonja?” jen iyangia aminj mogi. Kianj.

Gowokouruta 12 meweenjonj onono.

Mat 10.1-4; Maak 3.13-19

¹² Kambanj kanonj Jiisasnoj baanjanonj qama koolimambaaajonj uma gomantiinja koriga ii Anutu qama koolinj munj laligoro gomanj ano. ¹³ Gomanj ano gowokouruta onjooma yonoononga 12 meweenjonj onoma wasiwasi eja aposol qa ii onono.

¹⁴ Qagia ii kokaen qaro: Saimon, Jiisasnoj qata Piito muro, iwaa koga Andruu ano Jeims, Jon, Filip, Bartolomyuu, ¹⁵ Matyuu, Tomas, Jeims Alfuswaa meria ano Saimon qata monj Tompe eja qagi.* ¹⁶ Juudas Jeimswaa meria ano Juudas Iskariot. Kariot eja kanonj kanagenj memelolo ejaga kolooro.

Jiisasnoj ji ejemba menj qeangonj onono.

Mat 4.23-25

¹⁷ Jiisasnoj aposoluruta yonowo baanjanonga kamaanj balonj korianonj kema nangi. Nangij gowoko tuunj somata ano ejemba tuunjelemba yonononj iwaajonj ajoroonj mam-bongi. Yonononj “Bunja jero moninj jinana menj qeangowaa,” jen iikawaaajonj Judia prowins kuuya, Jerusalem siti ano kowe goraayanonga Taia ano Saidon taonj iikanonja kanj ajoroogi. ¹⁸ Omejiilanonj kokojinjinj menj ononoti, iyonononj kaanagadeen kanj qeangogi. ¹⁹ Ku-usunjanonj iwaanonga kotonj yonoononj uro kuuya menj qeangonj onono. Kawaajonj ejemba kuuyanonj Jiisas oosiriwombaaajonj janjarinj riigi. Kianj.

Simbawonjowo ano gejajuju aambaa qaaya

Mat 5.1-12

²⁰ Jiisasnoj gowokouruta otaama injiima kokaen injijoro,

“Anutuwaaw bentotonj ii wanaya onoo bunjaga. Kawaajonj wanaya onjo mono simbawonjowo koloaju.

²¹ Kambanj kokaamba nenewaa kaanja komunj qenjen qenj laligojuti, Anutunonj mono siingia ii uruagiwaa. Kawaajonj onjo mono simbawonjowo koloaju. Kambanj kokaamba saajuti, onononj mono korisoro ama jomo jomowu. Kawaajonj wosobiri laligojuti, onjo mono simbawonjowo koloaju.

²² *Ejembanonj onjo Siwe gomambaa Eja honjaajonj ama kazi ama yakarinj selianonj kuunj uuqede qaa tokoronjota menj onjoma kasu seibolo kaanja qagia kotonj kondeem-butii, onjo mono simbawonjowo koloaju.

²³ *Ambosakonjurugianonj iikawaa so gejatootoo ejemba yonoononj ama onjoma laligogi. Mobu! Anutunonj tawagia uuta Siwe gomanonj anota eja. Kawaajonj kaen ama onjongi kambanj iikanonj mono aisoonj otokorianj maabu.

²⁴ Onjo simbawonjowo laligojuto, qabunja esuhinagiawo onjo laaligo siiseweweya qaa laligojuti, ii mono tegowaa. Kawaajonj niinonj onjoonj qama wanjinjingonj ‘Oo yei!’ jejen.

²⁵ Kambanj kokaamba nenj timbirinj ama laligojuti, onjo mono wosogia injiro bodi laligowuya. Kawaajonj niinonj onjoonj qama wanjinjingonj ‘Oo yei!’ jejen. Kambanj kokaamba korisoro ama jomo jomojuti, onjo mono amburerejen menj saabuya. Kawaajonj niinonj onjoonj qama wanjinjingonj ‘Oo yei!’ jejen.

* **6:15:** Nesenel paati zelot yonononj Room gawman tuarenjen ama iyangiaa nananj mewombaaajonj tompe menj laligogi.

* **6:22:** 1 Piito 4.14 * **6:23:** 2 Hist 36.16; Apo 7.52

²⁶ “Ambosakonjurugianon jejatootoo ejemba takapolakaya jen mepeseen onjoma laligogi. Ejemba kuuya iikawaa so ama onjongi niinon onjoonon qama wanjinjingon ‘Oo yei!’ jejen.” Kianj.

Kereuruga mono jopagon onjomba.

Mat 5.38-48; 7.12a

²⁷ “Bologa ama onjombuyato, onjo qaana moma laligojuti, niinon onjoonon kokaen injijowe mobu: Mono kereurugia uugianon jopagon onjoma laligowu. Daen yonjonon kazi ama onjonjuti, ii mono awaagadeen ama onjoma laligowu.

²⁸ “Daen yonjonon qasuaan jiringon onjonjuti, ii mono kobibiin kotuegon onjombu. Horon ureen ama onjonjuti, iyonjoonon mono Anutuwaaw qama kooliwu.

²⁹ “Monjon urunga lee qetaaliro leegen kaanagadeen meleema muba. Monjon malekuga qaga guama opoga duta kaanagadeen memambaajon moro giinon mono ii mende anjon komba.

³⁰ “Twiwaaw welema gonji ii mono kuuya onjomba. Monjon goo hina iwoiga mero ii mono meleema gombaatiwaajon mende kaparan koma qisiwa. ³¹ *Ejembanon onjo iwoi ama onjombutiwaaw monakejuti, iikawaa so mono yonjoonon kaanagadeen ama onjomakebu.

³² “Namowaa singisonggo ejembanon alaurugianon jopagon onjongi kitia meleema jopagon onjoma mepeseen aonkeju. Onjo iikawaa so balombaa tania otaankejuti een, Anutuwaanon tosa mende kolooro mono nomaen onjo mepeseen onjonaga? Alaurugia ano kereurugia ii mono motoon jopagon onjongi tawa onjo oyanboyon koloowuya.

³³ “Namowaa singisonggo ejembanon alaurugianon iwoi awaa ama onjongi kitia meleema onjoma ala men aon mepeseen aonkeju. Onjo iikawaa so ama balombaa tania otaankejuti een, Anutuwaanon tosa mende kolooro onjo mende mepeseen onjombaa.

³⁴ “Namowaa singisonggo ejembanon monen iwoi ii singisonggo ejemba tosaana yonjoonon onjoma kitia iikayadeen meleema onjombutiwaajon kaparan komakeju. Ii balombaa nanamemenja. Onjo tosanon tosaaga meleema onjombutiwaaw mambongi Anutunon mono nomaen mepeseen onjonaga? Tosianon tosaaga mende meleema onjongi Anutunon mono kitia ii meleema tawa onjombaa.

³⁵ “Onjo mono Siwe Toyaa nanamemenja ama men laligowu. Balon ejembanon bologa ama dangisen mende jenkejuto, Anutunon kilen ii awaa ama onjomakeja. Kawaajon onjo mono kereurugia uugianon jopagon awaagadeen ama onjoma monen iwoi onjoma iikawaa kitia mon meleema onjombutiwaajon mende moma mambombu. Kaen ama laligogi tawagianon sein uuta kolooro Anutu uuta meraboraana koloon laligowuya.

³⁶ “Siwe Mangianon korebore kiankomun onjomambaajon moji, onjo mono iikawaa so ejemba kuuya kiankomun onjoma laligowu.” Kianj.

Jenteego toya kaanja mende koloowu.

Mat 7.1-5

³⁷ “Ejemba tosia yonjo qaagia ii mende gosin jen tegowu. Ii mende jen tegon onjongi Anutunon mono onjoangia kaanagadeen mende jen tegon onjombaa. Onjo tosia yonjo singisonggogiaa irona ii mende meleema onjombu. Ii mende meleema onjongi Anutunon mono onjoangiaa singisonggogiaa irona ii kaanagadeen mende meleema onjombaa. Onjo mono tosia yonjo singisonggogiaa mesaowu. Ii mesaogi Anutunon onjoangiaa singisonggogia kaanagadeen songbama mesaowaa.

³⁸ “Onjo ejemba tosia yonjo iwoi ama onjongi Anutunon mono iikawaa so gosin iwoi ii meleema onjo kaanjadien ama onjombaa. Kawaajon onjo mono iwoi kalen onjomakebu. Kaen onjongi Anutunon mono kaanjadien kalen onjomakebaa. Onjanon, Anutunon ii kalembone mende moma ilaan onjomakebaa. Anutunon gosin onjo iwoi onjongiti, iikawaa soya kuuya men qambinon maaro qaa ootanon kouro utugoro ororon kolooro mendungoro kemono torogon qaganon maaro soya uugun qeqelalan kamaaro ii mono gesogianon mouma onjombaa.” Anutuwaaw kania ii kaanja.

Ejembanon anjiaa kanagia iima mobu.

³⁹ *Jiisanon sareqaa mon kokaen injijoro, “Jaagoo ejemba monjon jaagoo alia mon saanon borianon men wambaa me qaago? Kaen kembraora mono motoon rojonon kemen urunaga. ⁴⁰ *Gowokonon boiya mende uuguja. Boigianon momo kuuya tororo kuma onjono moma komuwuti, kuuya iyonjonon mono boigia kaanja koloowuya.

⁴¹ “Gii naambaajon alagaa jaayanon godomaruru melaada iijanto, geengaa jaaganon gere tapia somata eji, ii nomaen mende iima kotojan? ⁴² Geengaa jaaganon gere tapia somata eji, ii mende iima koton nomaambaajon alagaajon kokaen jenaga, ‘Alana

moba! Jaaganon eugen godomaruru kemen raji, ii saanon itagowe kamaawaa.' Oo uumeleembaa selesele eja, gii mono wala geen^{gaa} jaaganon^{ga} gere tapia somata ii men giliwa. Ii men gilingo tororo iima koton alagaa jaayanon godomaruru kemen raji, ii saanon itagona kamaawaa." Kian.

Gerewaa kania ii hona iima gosin moma kotowu.

Mat 7.16-20; 12.33-35

⁴³ "Gere awaa monnon hona bologa mende kuunkeja. Kaanjadeen gere bologa monnon hona awaa mende kuunkeja. ⁴⁴ *Jao kota ii kasuneselanon kolooro mewombaajon amamaankejon ano muli hona ii kowororonon kolooro qetegowombaajon amamaankejon. Iikawaa so gerewaa hona iima gosin mono kania moma kotowu.

⁴⁵ * "Eja uutanon iwoi saa qero eji, ii mono buutanon asuganon jenkeja. Kawaajon eja awaawaa uu kowianon iwoi awaawaa moriana eji, iinon mono awaa ii asuganondeen jenkeja. Eja bologaa uu kowianon iwoi bologa eji, iinon mono bologa ii asuganon jenkeja." Kian.

Miri tando kotakota ano looloria

Mat 7.24-27

⁴⁶ "Ono noojon 'Pon Pon!' qa ii mono naambaajon qamakejuto, niinon iwoi mewuti-waajon jenkejeni, ii mende ten koma menkeju.

⁴⁷ "Daen yononon noonon kan qaana moma ten koma mejuti, niinon iyonoo kaniagia qendeema sareqaanon jema. ⁴⁸ Iinon motonqege eja kokawaa so koloaja: Eja iikanon miri memanjen ron koriga osong kemen tandoya jamo kowonjin (simen) qaganon kuun men kotiir nano. Kaen nano konjuru kambanon apu gboul somata qen miri batuyanon kuuroto, awagadeen men mejugoro nanotiwaajon kumambaajon qen bimbimgoro kotiir nano. ⁴⁹ Qen bimbimgoro, monnon qaana moma mende ten koma meji, iinon mono motonqege eja kokawaa so koloaja: Iinon miri memanjen tandoya mende osong komoma namo qaganon teku manjagadeen ama mero. Mero nano konjuru kambanon apu gboul somata qen miri batuyanon kuuro miri ii iikanondeen kuno ororongon kamaaro." Kian.

7

Jiisasnon kawali galeñ mombaa gawon ejia men qeangoro.

Mat 8.5-13

¹ Jiisasnon ejemba tuunlelemba batugianon laligon Buja qaaya kuuya ii injion onomesaon Kaperneam taanon kouro. ² Iikanon Room kawali galeñ mombaa gawon ejianon ji kirom komumambaa ano. Galeñanon iwaajon moro uuta kolooro.

³ Kawaajon Jiisaswaa bujuya moma Juuda yonoo jotamemeya tosaana wasin onono Jiisaswaanon kema kokaen qisigi, "Mono kan welen ejia men qeangowa." ⁴ Kema Jiisaswaanon keuma kaparan koma qama koolin jegi, "Somatanana, kawali galeñ iikanon mono ilaan kubaatiwaa so awaa soro koloaja. Kawaajon mono kawa." ⁵ Moba, iinon Juuda ejemba tuun somata nonoojon siin ano 'Qamakooli mirinana mewonja,' jenin waba iinon monen ano megi."

⁶ Kaen jegi moma yonowo keno. Kenoto, kawali galembaa miria dodowiro iinon alauruta wasin onoma Jiisaswaaajon qaa kokaen ano, "Oo Pon, nii kaandiaga laligowe noo miri waarenanon gualeembaatiwaajon gamuna mojen. Kawaajon mono mende aon komuñ kawa. ⁷ Nii neenaa mobe kamaanqegeta kolojiiwaajon goonon kamambaa so mende mojent, qaa jegagadeen jena welen ejananon qeangowaa. ⁸ Ii kokaembaajon: Nii neeno kaanagadeen galenaa ku-usuñ baatanon ama nonggi laligojen. Noo baananon manjagege eja laligogi ii jen koton onomakejen. Yonoononga mombaajon 'Kemba!' jen kotowe iinon kembaa. Mombaajon 'Kawa!' jen kotowe iinon kawaa ano welen ejana mombaajon 'Gawon koi mewa!' jewe iinon ii mewa."

⁹ Jiisasnon qaa ii moma kawali galembaaajon waliñgon ejemba tuun otaan kagiti, iyonoonon eleema kokaen jero, "Niinon kokaen injijowe mobu: Israel kanageso batugianon kaanagadeen momalaari somata kaana ii mombaa uutanon mende mokoloowe."

¹⁰ Kaen jero kawali galembaa qele ejaurutanon eleema mirinon keuma welen eja mokoloon iigi qeangon raro. Kian.

Jiisasnon malo mombaa meria men gbiliro.

¹¹ Kawaa gematanon Jiisasnon taon qata Nain kanon keno gowokouruta ano ejemba tuunlelembenon otaan kenji. ¹² Iikanon taon kiropo naguya dodowiro qamo mon anjon

kagi. Malo mombaa meriaga motoongonon komuro taombaa ejemba tuun somatanon ajoroon roj kombombaaon kagi.

¹³ Pononj malo ii iima wasoya moma ijoro, “Mende saaba.” ¹⁴ Kaen jer kema bokis angon kagiti, ii jero doron anggi bokis oosirin kokaen jero, “Eja gbaworo, mono waaba. Niinon gii kaen gijojen.” ¹⁵ Kaen jero qamo kanon gbilin waama kanain qaa jero. Qaa jero Jiisasnon ii nemuna mun kemaotiwaajon jero.

¹⁶ Ejemba kuuya yononon ii iima qarasonbugia moma Anutu mepeseen jegi, “Gejatootoo eja somata mononon mono batunananon asugin laligoja.” Tosianon jegi, “Anutunon kanagesoya ba koma nonono laligojon.”

¹⁷ Iwaa buju qaa ii sein Judia prowins kuuya so koma gomaña gomaña leele kanon kema tegoro. Kianj.

Jombaa gowokowoita Jiisaswaanon kari.

Mat 11.2-19

¹⁸ Jon Oomulu ejanon kapuare mirinon raro gowokourutanon iwoi kuuya ii kolooroti, iikawaa sunduya ijogi. ¹⁹ Ijogi moma gowokowoita woi orono kari Pombaanon kema kokaen qisin mubaotiwaajon wasin orono, “Menqeeanggo eja kawaatiwaajon mambonin giinon ii koloojan me eja mon kanagen kawaatiwaajon mambombona.”

²⁰ Wasin orono Jiisaswaanon keuma ijori, “Jon Oomulu ejanon kokaen qisin gombojon wasin norono kajo, ‘Menqeeanggo eja kawaatiwaajon mambonin giinon ii koloojan me eja mon kanagen kawaatiwaajon mambombona.’”

²¹ Jiisasnon kamban iikanondeen ejemba mamaga ji wiji lokon ano omejiilanggiawo (isinabisina) ii men qeanggon onono ano ejemba jaagia googa mamaga jaagia metooro uun iigi. ²² *Jombaa gowokowoitanon keuma qisin muri kokaen meleeno, “Iwoi iima mojaoti, iikawaa sunduya mono kema Jon kokaen ijowao: Jaagia googa yononon uun iiju. Meendangoya yononon kana kema kaju. Manimbagiawo yononon solananiju. Gejadu yononon qaa moju. Koomuya yononon gbilin waaju. Kamaanqeqeta yonoojon Oligaa Bunja jer asariwe momakeju. ²³ Kaen kolooro iigi mombaa uutanon mende boliro gema mende nuwaati, iinon mono simbawonjowo koloaja.”

²⁴ Kaen meleeno Jombaa gowoko yoronon keni Jiisasnon kanain Jombaa kania ejemba tuunjelemba yonoojon kokaen jer asariro, “Onjo balon qararanjonkonjonon kanon naa iwoiga iibombaaon kengi? Haamonon bowo utitiin metano kema kankeji, onjo eja iikaanja iibombaaon kengi me?”

²⁵ “Me naa iwoiga iibombaaon kengi? Eja malekuya akadamyawo mouma laligoroti, ii iibombaaon me? Mobu, ejemba malekugia tereya iimasinsinjawo mouma kema kan siiseweweya qaa laligojuti, iyononon mono kin yonoo jinjaron mirigianon laligoju. Ii balon qararanjonkonjonon qaago.

²⁶ “Me naa iwoiga iibombaaon kengi? Gejatootoo eja mon iibombaaon me? Onjanon, niinon kokaen injiowe mobu: Eja iigiti, iinon mono gejatootoo ejemba tosaanja unjuugun qaita mon koloaja. ²⁷ *Iwaa kania ii waladeen kokaen oogita eja, ‘Moba, niinon qelena gajoba mon wasiwe waladeen kema ejemba uugia mindingon goo kana meleuro giinon mono iwaa gematanon namonon emu kemeba.’ ²⁸ Qaa kaen ejato, niinon kokaen injiowe mobu: Embanonga meraurugia kuuya megiti, iyonoo batugianon Jonon mono kuuya unjuugun qabunayawo nanja. Nanjato, Anutuwa bentoton uutanon keuma Anutuwa qabunaya mokolonkejuti, iyonoo batugianon kamaanqeqeta konoga iinon mono Jon uuguja.

²⁹ *Ejemba kanageso kuuya ano yonoo batugianon takis meme yononon kaangadeen Jombaa Bunja qaaya mogi oomulu men ononotiwaajon Jiisaswaa Bunja qaaya moma jer qeleema jegi, “Ahaa! Anutuwa kana dindina jer asarija.” Kaen jer uugia meleengi. ³⁰ Kaen meleengito, Jonon Farisii ano Kana qaawaa boi oomulu mende men ononotiwaajon yononon Anutuwa arena mende ten koma Bunja gema qen silemale anggi.

³¹ “Ejemba kete namonon laligojuti, ii mono naamombo so ama onombenaga? Yonoo siligia ii nomaen? ³² Yononon naamade kaanja koloaju. Yononon maaket sombenon rama qaa jomo men tondu qama kokaen jenkeju, ‘Nono awelo uunin onjo rii gbawe mende orogi. Nono jingen qanin onjo mende toroqen saagi.’ ³³ Iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon kan nene singin laligon wain apu mende nero onjo iwaajon jenkeju, ‘Ome mononon uutanon kemerota laligoja.’

* 7:22: Ais 35.5-6; 61.1

* 7:27: Mal 3.1

* 7:29: Mat 21.32; Luuk 3.12

³⁴ “Siwe gomambaa Eja honjanon kan nene nen korisoro anggi onjonon jenkeju, ‘Mobu, iinon baonon newageen nene qozozongon nen wain apu mamaga nen takis eja tiliqili-giawo ano kilenja meme yonoo alagiaga laligoja.’ ³⁵ Korebore Anutuwa momakooto koma gbilinkejuti, iyonoo nanamemengiaa honjanon mono momakooto-gianon sokonji, ii qendeemakeja.” Kian.

Singisonggo embanon Jiisaswaa kania kele moriro.

³⁶ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) eja yonoononga monjon Jiisas ii iyanjaa mirianon kan nene newaatiwaa koma hororo. Koma hororo kema mirianon uma nene dunjon raro. ³⁷ *Taon kanon singisonggo emba mon laligoro. Iinon Jiisas Farisii ejawaa mirinon uma rama nene neroti, iikawaa bujuya moma kele unkoowayawo maaro jamo kaaro mon saa qeroti, ii menj uma karo. Kaaro ii lalu langonjowo qata alabasta iikanon memetaga.

³⁸ Uma kan Jiisaswaa kanianon kemen rama kanain saaro jaunjanon riima kemen kanianon moriro. Moriro wan juyanon keren, selemooto men koto toboriro kania buutanon kitor nen ke unkoowayawonon moriro. ³⁹ Moriroto, Farisii ejanon Jiisas koma hororoti, iinon ii iima utanon kokaen romongoro, “Emba koi singisonggoyawoga. Eja koi kanon gejatootoo ejaga laligonagati een, iinon mono emba kanianon oosirijiwaa kania moma kotonaga.”

⁴⁰ Jiisasnon ii moma koton kokaen meleema jero, “Saimon, niinon qaa mon jemambaa-jon mojen.” Jero ijoro, “Boi, saanon jena momaja.”

⁴¹ Ijoro Jiisasnon kokaen ijoro, “Ejemba woinon benkon kema kiti ambowaa monen galejaga qisiri. Monjon ween 500:waa tawaya (Kina 5,000), monjon ween 50:waa tawaya (Kina 500) kawaa so kiti ambotiwa qisiri. Qisiri iikawaa so orono. ⁴² Oroma kanagen kitigara kumbao jero monengara qaono amamaari. Amamaari benk galejanon kitigara qetegon koton mesaon orono. Mesaon orono iyoroononga moronon ii uutanon mamaga jopagon munkeja?”

⁴³ Kaen qisiro Saimonon kokaen meleeno, “Noo momonon kiti somata koton mesaon muroti, iinon.” Kaen meleeno jero, “Gii qaa tororo gosin jejaj.”

⁴⁴ Kaen jen embawaanon eleema kokaen ijoro, “Emba koi iiba. Niinon miriganon koube giinon kanana songbamambaajon apu mon mende nonjanto, emba koi kanon mono kanana jaunjanon morin wan juyanon selemooto men koto toborija. ⁴⁵ Giinon buuna mende kitor nejanto, emba koi kanon mono mirinon koube iikanondeen kaparan koma kanana kitor nen laligoja. ⁴⁶ Giinon wajna kele mende morijanto, emba koi kanon mono kele unkoowayawonon kanananon nomorija. ⁴⁷ Kawaaajon niinon kokaen jewe moba: Anutunon emba kokawaa singisonggoya mamaga ii mesaon songbano kawaaajon uutanon nii mamaga jopagon nonja. Monjon singisonggo melaada mon ano Anutunon singisonggoya melaada mesaoro iinon uutanon boronja mon iigadeen jopagon nomakeja.”

⁴⁸ Kaen jen emba ii kokaen ijoro, “Niinon goo singisonggoga songbama mesaonjen.”

⁴⁹ Kaen jero eja motoon nene nen ragiti, iyonjonon kanain iyangiodeen kokaen jegi, “Singisonggo songbama mesaaji, iinon mono moro ejaga koloomambaa moja?”

⁵⁰ Kaen jegito, Jiisasnon embawaajon jero, “Momalaariganon mono hamo qen gonja. Saanon luaenon kemba.” Kian.

8

Emba tosanon Jiisas nanjon kengi.

¹ Kawaa gematanon Jiisasnon liligon taonja taonja ano gomaña gomaña kanon kema Anutuwa bentotombaa kania jen asarin Oligaa Buña qaanon ejemba uugia kuun laligoro. Gowokouruta 12 yonjonon iwo motoon kengi. ² *Kaanagadeen emba tosanon iwo kengi. Emba ii wala ji injiro omenon kokojinjin men onono laligogi Jiisasnon men qeangon onono. Emba ii kokaen: Magdalaga emba mon qata Maria qagi. Jiisasnon iwaa uutanonga ome 7 onjotaaro kouma kengi. ³ Emba mon qata Joana. Iwaa loya qata Kuza iinon kin Herodwaa jinkaron miri kanon gawmambaa monen galejaga laligoro. Emba mon qata Susana. Yonjonon ano emba tosaanja mamaga yonjonon iyangiiaa monen esuhinagianon Jiisas ano gowokouruta kananon galej koma nanjon onjongi. Kian.

Qosomakororo ejawaa sareqaa

Mat 13.1-9; Maak 4.1-9

⁴ Ejembanon taon so kanonja horon Jiisaswaanon kan tuunjelembenon ajoroogi Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero:

* 7:37: Mat 26.7; Maak 14.3; Jon 12.3

* 8:2: Mat 27.55-56; Maak 15.40-41; Luuk 23.49

⁵ “Eja monjon nene kota qosoma kororoomambaaon keno. Kema qosono kota tosanon kana goraayanon kemen kongi. Kemen kongi ejembanon riin rikotaagi kanakeewan^{aa} (warawen) koonja koonja kouma ii nedaborogi. ⁶ Kota tosanon jamo kowonjinon kemen kongi. Kemen koma kanon namo apuyawo mende mokoloon kuragagia kouma soolin gororongogi.

⁷ “Kota tosanon komuntiri waayawonon kemen kongi. Kemen kongi iikanon ororon kouma unuugun qen turun bibiloko men onjongi. ⁸ Kota tosanon namo awaanon kemen kongi. Kemen koma juma waama hongia awaa koloon handewaa so koloon seigi.”

Qaa ii jedaboron qa somata kokaen qaro, “Monjon uugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

Jiisasnon nomaembaaon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.10-17; Maak 4.10-12

⁹ Kaen jero gowokourutanon sareqaa kokawaa kaniaaon Jiisas qisin mugi. ¹⁰ *Qisin mugi jero, “Anutu^uwaa bentotononon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii onjo asuganon inji^uwe moma kotojuto, tosaana yonoonon ii sareqaanon jewo momakeju. Kaen moma iyangiaa jaagianon iwoi iimago kania kilen mende iima kotowuya. Iyangiaa gejagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya.”

Jiisasnon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.18-23; Maak 4.13-20

¹¹ “Sareqaa iikawaa kania ii kokaen: Kota qosoma kororo^oji, ii Anutu^uwaanon Bunja qaa. ¹² Nene kota kana goraayanon kemen kongiti, ii kokaen: Ejemba tosanon Bunja qaa mo^ujuto, ii mogi Kilen^{aa} Toyanon kan uugia meleema Siwewaa bunja koloowubotiwa^uaajon qaa kota ii uugianonga qetegon unu^umakeja. ¹³ Nene kota qosono jamo kowonjinon kemen kongiti, ii jemba sareya mon. Yononon Bunja qaa moma ii uu^ugeeanjo qaganon moma anjon komakejuto, uugianon kemen tigia mende megitiwa^uaajon kamban torodaamo^unadeen moma laarin laligogi angobatowaa kambananon mono tama unu^uwaa.

¹⁴ “Nene kota qosono kumuntiri waayawonon kemen kongiti, ii kokaen: Yononon Bunja qaa mogi uugianon kemenkejato, balonon laaligowaa majakakaya ano monen hina memewaa uugereya koloon bimo^uon on^umakeja. Qabunagiawo koloowombaa^uaajon koposongogi siin kombombana bologa tosanon kaanagadeen uugianon dungun Bunja qaa bibiloko men mun^ukeju. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya. ¹⁵ Kaento, nene kota namo awaanon kemen kongiti, ii jemba koi kaana: Yononon Bunja qaa geja ama mogi uugia awaa gbingbaon^u qaa iikanon kemero soowabotiwa^uaajon mokosinjon kaparan koma galen kongi hongia awaa awaa mokoloon^ukeju.” Kian.

Iwoi aasangoya kuuya ii asuganon koloowaa.

Maak 4.21-25

¹⁶ * “Monjon lambe me kiwa ootirin monjonon mende koma turu^uwaa me dun baatanon mende ambaa. Ii qaagoto, ii iikawaa dun qaganon ano rabaa. Rama asariro tosanon miri uutanon ubombaa^uaajon mo^ujuti, yononon iikawaa asasaga iima saanon ubuya.

¹⁷ * “Kaanjadeen uunananon iwoi mon mesanjonin aasangoyanon eji, ii mono asuganon koloowaa. Iwoi mon koma turunin eji, ii mono luluungi asuganon ewaa.

¹⁸ * “Kawaajon Anutu^uwaa qaa mo^ujuti, ii mono uu wombogianon ama romonjon koma gbilin laligowu. Monjon momakootoyawo laligoji, Anutunon mono ii toroqen muro somariwaato, monjon momakootoya qaa laligojato, “Kawo laligojen,” jeji, Anutunon mono momoya melaa ii kaanagadeen qetegon wambaa.” Kian.

Jiisaswaa nemun^ukouruta.

Mat 12.46-50; Maak 3.31-35

¹⁹ Jiisasnon kaen jen laligoro nemun^u kourutanon ii iibombaa^uaajon kagito, jemba tuun somatanon ologon eligogitiwa^uaajon kosianon kembombaa^uaajon amamaagi. ²⁰ Amamaan nangi monjon kokaen ijoro, “Goo nemun^ukoanga mono seleenjen nama gii giibombaa^uaajon mo^uju.”

²¹ Ijoroto, Jiisasnon kokaen meleema injoro, “Ejemba koi Anutu^uwaa Bunja qaa moma ten koma koma gbilin^ukejuti, iyononon mono noo nemuna ano kouruna kolo^uju.” Kian.

Jiisasnon jero raidimbon goron qero.

Mat 8.23-27; Maak 4.35-41

²² Ween monjon Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Mono mesaon apu anjon koton leegen keubon^u.” Kaen jero wanjonon motoon uma apu anjon qaganon kengji.

* **8:10:** Ais 6.9-10 * **8:16:** Mat 5.15; Luuk 11.33 * **8:17:** Mat 10.26; Luuk 12.2 * **8:18:** Mat 25.29; Luuk 19.26

²³ Kema opo sel mororonggogi haamonon nangoro kengi Jiisasnon gaon ero. Ero haamo raidimbon apu angonon gilin siri qindiuro wanjo uutanon kemero. Kemen saa qemambaaon ano tiwilaawombaaon angli.

²⁴ Tiwilaawombaaon ama gowokourutanon kema mindiin ijogi, “Pon Somatanana, mono nono angonon tiwilaawombaaon anjon.” Kaen ijogi uuta tooro musu ano apu angombaa siria kokaen jen koton orono esungaranon kamaaro goron qen ero.

²⁵ Kaen kolooro injoro, “Onjo momalaarigia ii dakanon?” Kaen injoroto, yononon awawalin qarasombugia moma jegi, “Yei! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinon musu ano kowe siri jen koton orono jeta ten konjao.” Kian.

Omenon bao uugianon kemegi ejanon qeangoro.

Mat 8.28-34; Maak 5.1-20

²⁶ Jiisasnon gowokouruta yonowo toroqen opo sel mororonggogi haamonon nangoro kema apu angon koton Galili prowins leegen Gerasa gomanon keugi. ²⁷ Iikanon keuma sakasinon uro eja omeyawo mon taononga kan Jiisas mokolooro. Eja ii qasirimon laligon qamowaa jamo kobaa osor urooogi egiti, iikanon en laligoro. Kamban koriga opo maleku mende mouma miri mombaa uutanon mende en laligoro.

²⁸⁻²⁹ Omenon kamban koriga horon ureen muro eja mamaganon boria bota qen kania gbadonon (tapenon) somongon galen koma laligogito, tapeya ii hororo riikiuro omenon kuuro balon qararankonkonan kema lan laligoro. Kawaajon Jiisasnon omeya ii kokaen jen koton mumambaaon ano, “Ome bologa, gii mono kouma eja koi mesaon kema.” Kaen jemambaaon ano Jiisas iima silama namonon kosianon kemen qa gigilaan kokaen qaro, “Ae Jiisas, gii Anutu uuta meria koloojan. Gii mono nomaen ama nomambaaon koi kajan? Niinon welema gonjen: Gii siimbobolo geriawo mende ama nomba.”

³⁰ Kaen qaro kokaen qisiro, “Gii qaga moro?” Omejiilan mamaga uutanon kemen laligogitiwaaon “Qanana Liijon jejon,” jegi. Ii ananaa qaanon Kere tuun somata. ³¹ Kaen jen Jiisas kokaen welema mugi, “Gii nonotaan ome ron dusiita qaa iikanon kemebombaaon mende jen koton nonomba.”

³² Kosogianon maron kanon bao tuun somata mon gbojoja uutanon kuluuma laligogi. Kawaajon ome yononon kokaen jen welema mugi, “Gii saanon jena nono bao yonoo uugianon kemebon.” Welema mugi “Mono kema kemebu,” jen koton onono. ³³ Jen koton onono eja uutanonga kouma kema bao uugianon kemegi. Kemegi bao tuun yononon lugun newonewonon kema jororongon apu angonon kemen nemoton komugi.

³⁴ Iikaen kolooro bao galen yononon ii iima taon ano goman boleboole kanon kok koma unjurama kema buju qaa ii jegi. ³⁵ Jegi moma ejemba jaasoongo yononon iwoi kolooroti, ii iibombaaon kagi. Kan Jiisaswaanon kouma eja uutanonga omenon kougiti, iinon Jiisaswaa kanianon raro mokoloogi. Opo selekopaaya tororo somongon uuta tooro roromongoya kuuya asugiro iima awawaligi. ³⁶ Eja omeyawo iinon nomaen qeangoroti, ii iigitinon injogi.

³⁷ Injogi moma mamaganon awawalin qarasombugia mogi. Kawaajon Gerasa gomambaa ejemba tuun kuuya yononon Jiisasnon onomesaowaatiwaaon welema mugi. Welema mugi eleema kemambaaon wangonon umambaa ano. ³⁸ Umambaa ano eja uutanonga ome kougiti, iinon kan Jiisaswo motoon kema laligomambaaon qisiro. Kaen qisiroto, Jiisasnon qotogon wasin mun kokaen ijoro,

³⁹ “Gii mono eleema miriganon kema Anutunon angoletto somasomata men gonoti, iikawaa sunduya jena mobu.” Kaen ijoro kema Jiisasnon angoletto somasomata men muroti, iikawaa qaaya ii taon uutanon liligon goman so jen seiro. Kian.

Jairusnon borataajon Jiisas qama kooliro.

Mat 9.18-26; Maak 5.21-43

⁴⁰ Ejemba kuuya Jiisaswaaon mambongi eleema karo tuun tuun koma aisoan horon mugi. ⁴¹ Qamakooli miriwaa qaa galen mon qata Jairus iinon kan Jiisaswaa batanon kemen simin kuma mirianon kawaatiwaaon qama koolin muro. ⁴² Merauruta qaato, borata guan motoongo gbania 12:waa so laligon komumambaaon ano. Jiisas koma horon mugi keno ejembanon leeleo ologon utama mugi. Kian.

Emba jiwawonon Jiisaswaa malekuya oosiro.

⁴³ Utama mun kengi kanon batugianon emba mon laligoro. Iinon koinsa gbani 12 kawaa so iima ji kiro laligoro. Iinon selegalen yonoo tawagia monen hinaya kuuya gilin laligoro selegalen kuuyanon men qeangowombaaon amamaagi. ⁴⁴ Emba kanon Jiisaswaa gematanon kema malekuyaa kiti susuya oosiro iikanondeen saya juguro.

⁴⁵ Jiisasnon qisin jero, “Moronon noosirija?” Kaen jeroto, ejemba kuuyanon ii qakoongi Piitonon ijoro, “Somatana, ejemba tuunon ologon utama aon kan goosiriju.”

⁴⁶ Ijoro Jiisasnoñ jero, “Qaago, moññoñ noosiro esuñña moñ keno mojen.” ⁴⁷ Kaen jero embanon “Kania mokoolooja,” jen jenenja ororo kan Jiisaswaa batanon simin kuma jiaa kania ano oosirin iikanondeen qeangoroti, iikawaa kania asuganon jero ejemba tuun kuuyanon mogi. ⁴⁸ Mogi Jiisasnoñ kokaen ijoro, “Borana, momalaariganon mono men qeangon gonja. Saanon uubonjonon kema.” Kian.

Jiisasnoñ Jairuswaa borata men gbiliro.

⁴⁹ Qaa kaen ijon nano qamakooli miriwaa qaa galenaa mirinonga moññoñ welen kan Jairus ijoro, “Boraganon komuja! Kawaajon mono boiwaa qaganon lombo toroqen mende amba.”

⁵⁰ Ijoroto, Jiisasnoñ qaa ii moma qamakooli miriwaa qaa galen kokaen ijoro, “Toroko mende moba. Mono uumotoon ama nii moma laarin nona boraganon qeangowaa.”

⁵¹ Kaen ijon iwaa mirinon kema ejemba tosaanja onomesaon Piito, Jon, Jeims ano borawaa nemunmanja iigadeen unuano iyangiodeen miri uutanon ugi. ⁵² Ugi ejemba kuuyanon jingen qama saama ambureren megito, Jiisasnoñ jero, “Iinon mende komujato, gaonga eja. Kawaajon mono saa mesaowu.”

⁵³ Kaen jero jononjisi kaanja kolooro “Mono komuja!” qaa ii moma jomoma mugi. ⁵⁴ Jomoma mugito, bora ii borianon men qama ijoro, “Borana, mono waaba.” ⁵⁵ Kaen ijoro kokoosuyanon eleeno iikanondeen waama nano. Nano nene mugi newaatiwaaajon jero. ⁵⁶ Nemunmanjanon ii iima walingorito, Jiisasnoñ iwoi kolooroti, iikawaa bujuya moñ jegi mobubutiwaaajon songo ama onono. Kian.

9

Jiisasnoñ gowokouruta 12 wasin onono.

Mat 10.5-15; Maak 6.7-13

¹ Jiisasnoñ gowokouruta 12 ii onono ajoroogi omejiilan kuuya konjoma onombutiwaaajon ama ji wiji men qeangowutiwaaajon ku-usuñ esunmumuyawo onono.

² Ku-usuñ onoma kokaen jen wasin onono, “Ono mono kema Anutuwaa bentotombaa kania ejemba jen asarin onoma ji ejemba men qeangon onoma laligowu.” ³ *Wasin onoma injoro, “Ono kana kembutiwaaajon iwoi moñ mende men kembu, taa gbaru mende, geso mende, kana samon mende ano soojaakota mende. Maleku samonja mendeto, motoonngo mewu.

⁴ “Kema mirinon daen daen keubuti, mono iikanondeen laligon gawon men taon ii mesaon kana kembu. ⁵ Kema laligon miri moññoñ keugi mende koma horon onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen qendeema onombu, ‘Nono onoo balonon kaniñ sububun kana tambonananon mokotaaji, ii mono qesaanin onoanggianon eleema kemebaa.’ Kaen jegi kaniagia solanja moma kotogi saanon taon ii mesaon toroqen kembu.”

⁶ Kaen injoro mesaon kema gomanja gomanja liligon miri so Oligaa Bunja jen asarin ji ejemba men qeangon onoma laligogi. Kian.

Herodnon Jiisaswaaajon sisau ano.

Mat 14.1-12; Maak 6.14-29

⁷ *Iwoi kuuya kolooroti, iikawaa qabunyanon sein balon bakayaa (Galili prowinswaa) kin Herodwaa gejanon kemero moro. Ejemba tosanon kokaen jegi, “Jon Oomulu ejanon mono koomunonga waama laligoja.” Kawaajon kinon qaawaa mongama sisau ano. ⁸ Anoto, tosanon jegi, “Elaijanon mombo asugin laligoja.” Tosianon toroqen jegi, “Gejatootoo eja walaga yonoononga moññoñ mono gbilin waama laligoja.” ⁹ Kaen jegito, kin Herodnon kokaen jero, “Jon Oomulu eja ii niinon jewe aroya kotogito, mombaa qaaya kaen jegi mojeni, ii mono moronon?” Kaen jen Jiisas iimambaaajon kaparan koma jejeromonromon ano. Kian.

Jiisasnoñ eja 5,000 nene unuagi.

Mat 14.13-21; Maak 6.30-44; Jon 6.1-14

¹⁰ Wasiwasi eja aposol yononon Jiisaswaanon eleema iwoi ama megiti, iikawaa sunduya kuuya ijogi. Ijogi unuama ejemba qenjaaro sombengia mesaon taon qata Betsaida kawaa kosianon iyangia siri gbamenjanon laligowombaaajon kengi. ¹¹ Kengito, ejemba tuun yononon ii moma Jiisas gematanon otaan kengi. Kema Jiisas-waanon kagi koma horon onoma Anutu bentotombaa kania jen asarin ji ejemba men qeangon onono.

¹² Kaen ama laligoro ween jaaya tegon kememambaaajon ano. Kaen kolooro gowoko 12 yononon kan Jiisas kokaen ijogi, “Nono balon gbamenja koi kanon laligojoniwaaajon gii

* 9:3: Luuk 10.4-11; Apo 13.51

* 9:7: Mat 16.14; Maak 8.28; Luuk 9.19

saanon ejemba tuun koi wasin onona goman miri kosere kosere rama kenjuti, iikanon kema eemiri ano nembanene mokoloowu.”

¹³ Kaen ijogito, kokaen injjoro, “Ononon mono onjoangio ii nene unuagiwu.” Kaen injjoro meleengi, “Nono bered 5 ano sora woi iikayadeen men laligojon. Kawaajon nomaen ambonaga? Nono saanon kema ejemba tuun koi kuuya yonjoon nene sewana mewonaga me?” ¹⁴ (Yononon eja 5,000:baa so laligoju.)” Kaen meleengi gowokouruta kokaen injjoro, “Ononon mono ejemba injjon mendeema onjongi tuun so 50:waa so nene newombaajon ajoroon kamaan rabu.”

¹⁵ Injjoro iikaen ama mendeema onjongi ejemba kuuyan on kamaan tuuna tuuna rama kenji. ¹⁶ Rama kenji bered 5 ano sora woi ii men Siwenon uuro uro kotuegoro. Kotuegon bered moton gowokouruta onono ejemba tuun so mendeema batugianon angi. ¹⁷ Batugianon angi korebore nen nen timbiringgogi. Nene kitia reemonja mesaogiti, ii gowoko yononon men kululuugi konde 12 kanon kemen saa qero. Kian.

Piitonon Jiisaswaa kania jokolooro.

Mat 16.13-20; Maak 8.27-30

¹⁸ Kamban monjon Jiisasnon iyanodeen goman mongen qama kooliro gowokourutanon iwo laligogi qisin onoma kokaen injjoro, “Ejembanon noojon nomaen jenkeju? Nii moroga koloojon?”

¹⁹ *Injjoro meleema kokaen jegi, “Tosianon ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,’ jenkejuto, tosanon ‘Gii Elaija koloojan,’ jenkeju ano tosanon toroqen kokaen jenkeju, ‘Gii gejatootoo eja walaga yonoononga monjon koomunonga waama laligojan.’”

²⁰ *Kaen jegi kokaen qisin onono, “Ano onjoangio noojon nomaen jeju? Nii moroga koloojon?” Qisin onono Piitonon meleema ijoro, “Gii Anutuwaanon Hamoqege Toya Kraist koloojan.” Kian.

Jiisasnon komumambaa qaaya jero.

Mat 16.20-28; Maak 8.30-9.1

²¹ Kaen qisin onono kania asuganon jegi monjon mobutiwaajon songo kotakota ama onono. ²² Jiisasnon jero, “Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga mobaa. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon mono gema qen qegi komuwaa. Komun ween karon kolooro koomunonga waabaa.” Kian.

Kraist otaawombaa sewana.

²³ *Jiisasnon ejemba kuuya ii qaa kokaen injjoro, “Monjon noo gemananon notaan kamambaajon moji, iinon mono iyanaa uuseliaa siin kombombanja bologa gema qero ‘Buna gbilia men kaya,’ jen sisia megi siimbobolo ii bisimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosingon nii notaan kawa.

²⁴ *Monjon laaligoya iyanaajon angon koma iyanaa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somongoro soowaa. Soowaato, monjon balombaa laaligoya noojon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokoloon kotiin laligowaa.

²⁵ “Monjon balon balon iyonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaya kendabororo uutaa laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro gere sianon kemen onayanon tiwilaaro mende sokombaa. Esuhinaya iikanon mono uukoisoro mende ama mubaa. Qaago totoon!

²⁶ “Monjon noo qana ano Buna qaana men kamaan anji, ii Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen iima tiwaa. Iinon kanagen Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi iyonoonon, anaa ano Manaa asamararangia iima aaruwuya. Kamban iikanon eja me emba kaana mono iima tiin mubaa. ²⁷ Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Koi nanjuti, onoo batugianonga tosanon Anutuwa bentotonaa honanon koloowaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon komuwaa siimboboloya mende mogi asugiro ii iibuya.” Kian.

Jiisaswaa selianon letono.

Mat 17.1-8; Maak 9.2-13

²⁸ *Qaa ii injjoro ween 8:waa so tegoro Jiisasnon Piito, Jon ano Jeims unuama baananon uma Anutu qama kooliro. ²⁹ Qama kooliro iikanon jaasewanaa kaitanianon letoma qaita mon kolooro. Malekuyan on tualalakota koloon kokobilibiliawo asariro. ³⁰ Iikanondeen iigi eja woinon asugin Jiisaswo qaa qaa amigi. Ii Mooses ano Elaija. ³¹ Asamararan uutanon asugin Jiisaswo qaa kokaen amin mogi, “Anutunon Jiisas siimbobolo moma

* 9:19: Mat 14.1-2; Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8

* 9:20: Jon 6.68-69

* 9:23: Mat 10.38; Luuk 14.27

* 9:24:

Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25

* 9:28: 2 Piito 1.17-18

komuwaati-waajon wasiro kamaan uulanawo Jerusalem sitinon keno aren iikanon honjowo koloodaborowaa.”

³² Kaen amin mogito, Piitonon alawoita yorowo jaagianon bimooro gaon egi. Egito, gaononga uugia tooro jaagia uun Jiisaswaa asamaranaya ano eja woi iwo naniti, ii injigi.

³³ Injiigi nama Jiisas mesaowotiwaajon ani Piitonon Jiisas ijoro, “Somatanana, nononon koi kanon keraqeeangon mojon. Kawaajon nononon saanon kuun karon mewonja: Goojon mon, Mooseswaajon mon ano Elaijawaajon mon.” Piitonon kaen ijoroto, iyanjaa qaayaa kania ii mende moma koto.

³⁴ Kaen jen nano kokolo monjon kamaan aonjanon esuun onono koosu uutanon laligon awawalin jenengia ororo. ³⁵ *Jenengia ororo nangi koosu uutanonga qa aro mon kokaen kamaaro mogi, “Eja koi ii neenaa meranaga. Ii ejemba hamo qen onjomambaajon meweengon mube. Mono iwaa qaaya moma laligowu.”

³⁶ Qa aro iikanon kamaaro moma gowoko yononon iikanondeen uun Jiisasnondeen nano iigi. Baajanon iwoi iigiti, iikawaa bujuya ii kamban iikanon mende jen qaagia bogoro laligogi monjon mon mende moro. Kian.

Jiisasnon ome otaaro meranon qeangoro.

Mat 17.14-21; Maak 9.14-29

³⁷ En waagi Jiisasnon gowokouruta karon yonowo baajanonga kamaan roganon ejemba tuunleembe injigi. ³⁸ Injiigi ejemba tuunonga eja monjon qama kokaen ijoro, “Boi, noo merana guanga koloojiwaajon mono kan ii iiba. Kawaajon qama koolin gonjen. ³⁹ Moba, ome monjon ii mendungoro iikanondeen qa gigilaaro utugon muro wolaza hororo buutanonga kokopa kamaankeja. Ome iikanon horon ureen mun kamban mamaga mende mesaonkeja. ⁴⁰ Kaen kolooro goo gowokouruga ome ii otaawutiwaajon welema onjonto, yononon ii amamaaju.”

⁴¹ Kaen ijoro Jiisasnon meleema mun jero, “Yei, balombaa ejemba yangisen ano irinqirinqiawo, niinon mono kamban dawo onowo laligon qaton unuwe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemaja? Meraga mono wama koi kawao.”

⁴² Mera ii wama karo kamban iikanon kaanagadeen omenon mera utugon orogon muro wolaza hororo. Kaen kolooro, Jiisasnon ome ii jen muro mesaoro mera men qeangon manja muro. ⁴³ Anutuwa ku-usunja somatanon kaen asugiro kuuyanon ii iima newogia tegoro waliingogi. Kian.

Jiisasnon koomuyaa Buja jero indin woi kolooro.

Mat 17.22-23; Maak 9.30-32

Jiisasnon iwoi kuuya ii meroti, iikawaajon ejemba kuuyanon waliingogi Jiisasnon kamban iikanon gowokouruta qaa kota kokaen injijoro, ⁴⁴ “Qaa koi mono geja ama mobu: Anutunon Siwe gomambaa Eja honja ii balon ejemba sisiwerowerogiawo yonoo borogianon ama muro kemebaa.” ⁴⁵ Qaa kota ii injijoroto, ii mende moma kotogi. Anutunon ii koma tururo aasangoyanon ero ii mende moma asarigi ano kania nomaen, ii qisiwombaajon kokodundun anggi. Kian.

Gowoko batugianon moronon uuta koloaja?

Mat 18.1-5; Maak 9.33-37

⁴⁶ *Gowoko nonoononga ‘Moronon uuta koloaja?’ jen qaa ii romonggogi. ⁴⁷ Ii romonggogi, Jiisasnon uuronromonggogi moma koton naamade melaa mon men kooronjonon ano nano. ⁴⁸ *Nano kokaen injijoro, “Kuuya onoononga monjon kamaanqeqeta konoga kolooji, iinon mono uuta koloaja. Kawaajon monjon naamade koi noo qananon mirianon koma horon kalan kombati, iinon mono nii koma horon nombaa. Monjon nii koma horon nombati, iinon wasin nonoti, mono ii kaanagadeen koma horon mubaa.” Kian.

Monjon kerega qaago, iinon mono alaga koloaja.

Maak 9.38-40

⁴⁹ Kamban kanon Jonon kanain qaa kokaen ijoro, “Somatana, eja monjon goo qanon omejilan konjoma onono iinin. Iinon nonowo mende liligon laligojiwaajon nono ii qotogon munin.”

⁵⁰ Kaen ijoroto, Jiisasnon kokaen ijoro, “Ii mende qotogon mubu. Monjon mende qotogon onomakeji, iinon mono onongiaa arenjon laligoja. (Kawaajon onjo mono noo alauruna tosaanja ii anggisiri men onombubo.)” Kian.

Samaria goman mon yononon Jiisas gema qegi.

* 9:35: Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 1.11; Luuk 3.22

* 9:46: Luuk 22.24

* 9:48: Mat 10.40; Luuk 10.16; Jon

⁵¹ Jiisasnoŋ Siwenonŋ umambaajonŋ ano. Kawaa kambanŋ torijiwaajonŋ Jiisasnoŋ nama “Jerusalem sitinonŋ kemaŋa,” jen jen kotiinŋ kanainŋ kananonŋ keno. ⁵² Kema qele waladeenŋ ano wala kenŋi. Kananonŋ kema laligonŋ Samaria prowinswaa gomanŋ monjonŋ keuma “Jiisas kawaatiwaajonŋ mozoqozoŋonŋ ambonatiwaajonŋ kajonŋ,” jegi. ⁵³ Jegito, Samaria yonjononŋ Juuda ano Jerusalem jejewili ama onomakegitiwaajonŋ Jiisasnoŋ “Nii Judia prowinsnoŋ Jerusalem jigo waagenŋ kemaŋa,” jerotiwaajonŋ miri anjonŋ koma yeizozogia mende injigogi. ⁵⁴ *Kaenŋ anggi gowokowoita Jeims ano Jon yorononŋ ii iima jeri, “Oo Ponŋ, sombinonŋga gere kamaanŋ onjooro qaombuyaga, kaenŋ qama kooliwombaaŋonŋ mojanŋ me qaago?”

⁵⁵ Kaenŋ jerito, Jiisasnoŋ eleema temboma jenŋ orono. ⁵⁶ Kanoŋa toroqenŋ gomanŋ monjonŋ kenŋi. Kianŋ.

Jiisas otaawombaa mondomondo qaaya.

Mat 8.18-22

⁵⁷ Kananonŋ kenŋi eja monjonŋ kanŋ Jiisas ijoro, “Gii daenŋ daenŋ kemaati, niinonŋ mono iikanonŋ gii gotaanŋ kamaŋa.”

⁵⁸ Ii moma Jiisasnoŋ kokaenŋ ijoro, “Duuyaa kasu yonjononŋ jamo diingianonŋ egi kanakeewanŋ koonŋ yonjononŋ haigia menŋ laligonŋkejuto, Siwe gomambaa Eja honjanonŋ mono daengenŋ kema wanaŋ naa qembononŋ laarinŋ haamo menaga?”

⁵⁹ Jiisasnoŋ eja mombaajonŋ ijoro, “Gii mono kanŋ nii notaawa.” Ijoroto, kokaenŋ meleeno, “Ponŋ, ii saanonto, mannanonŋ komumambaajonŋ anja. Kawaaŋonŋ mono wala jena kema galeŋ kombe komuro roŋ kombego.”

⁶⁰ Kaenŋ meleenoto, Jiisasnoŋ qaaya meleema ijoro, “Mesaowa! Koomuya yonjononŋ qamogia koomuya ii saanonŋ roŋ kombuto, giinonŋ mono kema Anutu bentotombaa kania jenŋ asarinŋ onoma laligowa.”

⁶¹ *Mombo eja monjonŋ kouma ijoro, “Ponŋ, niinonŋ gii gotaamambaa siinaŋ mojentto, moba, gii saanonŋ jena wala mirinonŋ kema tinitosauruna yeizozogia jewego.”

⁶² Ijoroto, Jiisasnoŋ meleeno, “Monjonŋ balonŋ meenjanŋgowaa kinonŋ ii hoos gematanonŋ somonjonŋ borianonŋ kinonŋ maayanonŋ menŋ nano keno mombo eleema gematanonŋ uuii, iinonŋ mono Anutuwaaw bentotononŋ keuma gawonŋ mewaatiwaa so mende kolooja.” Kianŋ.

10

Jiisasnoŋ gowoko 72 wasinŋ onono kenŋi.

Mat 9.37-38; 10.7-16

¹ Kawaa gematanonŋ Ponjonŋ gowoko tosaanaŋ 72* ii meweengonŋ onono. Anŋ “Taonŋa taonŋa gomaŋa gomaŋa kemaŋa,” jenŋ kanonŋ woi woi metogonŋ wala wasinŋ onono.

² * “Wasinŋ onomaŋa,” jenŋ kokaenŋ injijoro mogi, “Anutuwaaw gawononŋ nene honŋa mamaga momogonŋ ejato, ii menŋ kululuwombaaŋonŋ gawonŋ meme ejemba anana afaanjanonŋ laligojonŋ. Kawaaŋonŋ mono nene honŋa masuqeqetaa Ponŋa qama koolinŋ mugi gawonŋ meme ejemba wasinŋ onono honŋa menŋ kululuwuu.”

³ * “Onŋo mono kembu. Mobu, lama yonjononŋ duuyaa kasu kawalia yonŋoo batugianonŋ kemegi lugunŋ injiwuboti, niinonŋ onŋo iikawaa tani kaanŋa wasinŋ onombe kembu. ⁴ * Onŋo monenŋ irimunŋ kasa me geso monŋ me kana esu ii mende menŋ kembu. Kema kananonŋ ejemba injiima jenŋkelekele ama yeizozogia mende jewu.”

⁵ “Kema miri monjonŋ uma wala kokaenŋ injijowu, ‘Anutunonŋ mono miri koi kanonŋ luae qero bonjonŋ laligowu.’ ⁶ Kaenŋ jegi monjonŋ luae anjonŋ komambaa so kolooji eenŋ, luaegianonŋ mono iwaa qaganonŋ ubaato, monjonŋ ii mende anjonŋ kombaati eenŋ, luaegianonŋ mono eleema onjoanŋgiaa qagianonŋ ubaa. ⁷ * Miri ubuti, mono iikanondeenŋ laligonŋ gawonŋ mewu. Ejembanonŋ gawonŋ meme ejemba laaligogia nanŋgowutiwaa so kolooju. Kawaaŋonŋ yonjononŋ nene ano apu onjombuti, ii mono newu. Miri tosanonŋ lansaŋ mende ewu. Miri suenŋ mende kema kawu.”

⁸ “Taonŋ iikanonŋ me iikanonŋ keugi koma horonŋ nene onjombuti, ii mono newu. ⁹ Nenŋ tosanonŋ kanonŋ ji injiro ewuti, ii mono menŋ qeangonŋ onjombu. Kaenŋ ama kokaenŋ jegi mobu, ‘Anutuwaaw bentotonjanonŋ mono kosere karo iikawaa utanonŋ keubu.’ ¹⁰ * Kaenŋ ambuto, taonŋ monjonŋ keugi gema unjuwuti, iikanonŋ mono maaketnonŋ me sombenonŋ kema kokaenŋ jegi mobu,”

* **9:54:** 2 Kin 1.9-16 * **9:61:** 1 Kin 19.20 * **10:1:** Tosianonŋ weengonŋ 70 jeju. Tosianonŋ 72 jeju. * **10:2:** Mat

9.37-38 * **10:3:** Mat 10.16 * **10:4:** Mat 10.7-14; Maak 6.8-11; Luuk 9.3-5 * **10:7:** 1 Kor 9.14; 1 Tim 5.18

* **10:10:** Apo 13.51

¹¹ “Nono onjo taonon kanin sububun iwoi kana tambonananon mokotaaji, ii mono riin konjoratinin onjoangiaanon eleema kemebaa. Kemebaato, qaa koi mono moma yagowu: Anutuwaas bentotonjanon mono kosogianon asugija.” ¹² *Niinon kokaen injijowe mobu: Anutunon kamban somatanon qemasologengiaa irona meleeno taon iikawaa qaganon ubaati, so iikanon mono Sodom yonoo siimbobolo soya uugun toroqen onombaa.”†

Jiisasnon taon 3 yonoojon ‘Yei wosobiri!’ jero.

Mat 11.20-24

¹³ * “Oo Korazin toya, niinon onoojon ‘Yei!’ jen saajen ano Betsaida toya, onoojon kaanagadeen ‘Yei!’ jen saajen. Niinon yonoonon kembe qaana jewes soseniro angoletona ku-usunawo asugiroto, uugia kilen mende meleengi. Angoleto ii waba balanon Taia ano Saidon sitinon asuginagati een, iyononon mono kamban koriga uugia meleembombaajon kaisareya gendeema resanon lumu aon too arin saabuyaga.

¹⁴ “Saabuyagato, Anutunon kanagen Korazin ano Betsaida yonoo qaagia jen tegon irona meleeno siimbobolo mobuti, kamban somata iikanon ii mono Taia ano Saidon yonoo siimbobolo soya uugun mobuya. ¹⁵ *Ano Kaperneam toya, Anutunon onjo saanon metaama onono Siwe gomanon ubuyaga me qaago? Qaago totoon! Onjo mono koomuwaa senjon gomanon kemebuya.

¹⁶ * “Monjon qaagia mobaati, iinon mono noo qaana mobaa. Monjon gema unjuwaati, iinon mono nii gema nuwaato, monjon nii gema nuwaati, iinon wasin nonoti, mono ii gema qewaa.” Kianj.

Gowoko 72 yononon eleema aisoogi.

¹⁷ Gowoko 72† yononon laligon eleema kan aisoon kokaen jegi, “Pon, nono goo qaganon omejiilan jen koton ononon yononon kaanagadeen qaana baatanon kema togon kengi.”

¹⁸ Kaen jegi Jiisasnon meleeno, “Niinon Satan aagogi Siwenonga lugun oobili kaanja hagon kemero iibe. ¹⁹ *Mobu, niinon ku-usun onombe onjo saanon mokolen, soromaan, kuanquan ano kerenanaa esunmumuya jetawo kuuya riigi kamaaro haamo ambuya. Kawaajon iwoi monjon unun mizimizi mende mewaa.

²⁰ “Kawaajon omejiilan yononon qaagia baatanon kenjuto, kilen onoonon korisoro wana ii iikawaajon mende aisoowu. Onoo qagia Siwe gomanon oogi Anutuwaas buknon eji, iikawaajon mono honombononga qaa aisoowu.” Kianj.

Jiisasnon aisoon Anutu mepeseero.

Mat 11.25-27; 13.16-17

²¹ Kamban kanon Unja Toroyanon Jiisas inaan muro aisoon qaa kokaen jero, “Oo Amana, giinon Buja qaaga momakoto ejemba momo somata megiti, iyonoonon mesangonoto, ejemba merabora kaanja iyangiaajon mogi poumapou kolooji, ii mono ii inisaana moma asariju. Kawaajon niinon Siwe gomambaa Ponja gii mepeseen gonjen. Oo Amana, gii geengo kaen koloowaatiwaaajon mona sokono awaa kolooro.

²² * “Amananon mono iwoi kuuya jen koto noo bunaga kolooro. Amananon meriaa kania anodeen moma yagoro monjon ii mende moja. Kaanagadeen monjon Amayaa kania mende moma yagoro Merianondeen ii moja ano ejemba meweengon onoma yonoojon ii inisaambaati, iyononon mono Ama moma mubuya.”

²³ Jiisasnon kaen jen gowokouruta yonoonon eleema iyangiodeen olon kokaen injijoro, “Daen yononon onjo iwoi iijuti, ii iima mono jaagiaajon ama simbawonawo kolooju. ²⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Niinon qaa kokaen injijowe mobu, Gejatootoo ejemba ano kin eja pon mamaganon onjo iwoi koi iijuti, ii iibombaajon awelegon laligogito, ii mende igi. Onjo qaa koi mojuti, iyononon ii mobombaajon awelegon laligogito, ii mende mogi.” Kianj.

Jojopan qaa wana woi ii nomaen?

Mat 22.34-40; Maak 12.28-31

²⁵ * Kana qaawaa boi monjon waama Jiisas timbi ama kokaen qisin mun ijoro, “Boi, niinon mono nomaen ama laaligo kombomana tetegoya qaa bunja qen aowenaga?”

²⁶ Ijoro Jiisasnon kokaen meleema qisiro, “Moseswaa Kana qaanon qaa nomaen oogita

* **10:12:** Jen 19.24-28; Mat 10.15; 11.24 † **10:12:** Sodom yononon bologa kanjanawo men laligon uugia mende meleengi Anutunon gerenon kondeema onono. * **10:13:** Ais 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Joel 3.4-8; Aam 1.9-10; Zek 9.2-4 * **10:15:** Ais 14.13-15 * **10:16:** Mat 10.40; Maak 9.37; Luuk 9.48; Jon 13.20 ‡ **10:17:** Tosianon weengon 70 jeju. Tosianon 72 jeju. * **10:19:** Ond 91.13 * **10:22:** Jon 3.35; 10.15 * **10:25:** Mat 22.35-40; Maak 12.28-34

eja? Iikawaa kania ii nomaen?” ²⁷ *Qisiro meleema jero, “‘Gii uugabaga, unaga, ku-usungga ano roromonogoga jumunga iikanonj mono Pon Anutuga jopagon laligowa,’ ano ‘Geengga jopagon aonkejanj, iikaaniadeen mono ejemba kuuya jopagon onjoma laligowa.’” ²⁸ *Jero Jiisasnonj meleeno, “Dindinja meleenjan. Ii tenj koma laaligo kombombanaga bunja koloowaga.” ²⁹ Kaenj meleenoto, Kana qaawaa boinonj ‘Ii tenj koma solanja koloojen,’ kaenj romongonj kaniaya qendeemambaajonj moma Jiisas ijoro, “Ejemba batugianonj laligonj koubeti, iyonoononja mono morowaajonj jejan? Nii mono moroga mende jopagon mubenaga?”

Samaria ejanonj gbilibuurunj eja kiankomunj muro.

³⁰ Kaen jero Jiisasnonj meleema jero, “Eja monjonj Jerusalem siti mesaon Jeriko gomanonj kemen kananonj kikekakasililinj yonoo borogianonj kemero megj. Menj hina iwoiya wama opoya qetegonj gbilibuurunj qenj gilinj kengi komumambaajonj ama ero. ³¹ Enj mambono jigo gawonj galen monjonj kana iikayadeen kema iima iima sisiriinj kana leengenja kema uugunj keno. ³² Keno mambono jigo gawonj eja (Liwait) monjonj iikanonj kouma iima kaaniadeen iima sisiriinj uugunj keno. ³³ *Kenoto, Samaria prowinswaa eja\$ monjonj kana iikayadeen kema eroti, iikanonj keuma iima wosoya moma iima kobooro.

³⁴ “Iima koboong kosianonj kemen wijia kele ano wain apuyanonj morinj esuuro. Wijia esuun menj kobibiiinj donggiya qaganonj ama wama qenjaaro ee mirinonj kema ama kalanj koma muro. ³⁵ Kalanj koma munj enj waama umugawodeen weenj woiwaa tawaya (Kina 20) unjuma qenjaaro miriwa toya munj ijoro, ‘Eja koi mono kalanj koma munj laligona monen gonjenj, ii mende sokoma uuguwaati eenj, ii mono eleema kanj kanonj toroqenj gomanja.’ ³⁶ Eja karoonj kaniagia kaenj qendeengi. Eja kikekakasililinj yonoo borogianonj kemeroti, iwaa alia morononj kolooro? Yonoonongga morowaajonj mona, ii uukalenj muro?”

³⁷ Qisij muro meleeno, “Kiankomunj muroti, iinonj.” Kianj meleeno Jiisasnonj ijoro moro, “Gii mono kema kaaniadeen ama laligowa.” Kianj.

Jiisasnonj Marta Maria yorowo kusu raro.

³⁸ *Jiisasnonj gowokouruta yonjowo kananonj kengi Pongianonj gomanj monjonj keuro. Keuro emba monj qata Marta iinonj koma horonj muro mirianonj uro. ³⁹ Martawaa koga qata Maria laligoro. Iinonj Ponj iima kosianonj kamaanj rama Bunja qaa jeroti, ii geja ama awutambanja koma moro. ⁴⁰ Moroto, Martanonj lomban gawononj hororo kema kanj amaqamamaa ama Jiisaswaajonj ijoro, “Ponj, konanonj nomesaoro neenodeen welenj gawonj mewe mona sokonja me qaago? Kawaajonj mono Maria jena kanj ilaanj nomba.”

⁴¹ Ijoro Ponjonj meleema ijoro, “Marta Marta, gii iwoi kania kania kawaajonj majakaka ano motoqoto moma koroboro laligonj geriawo ama nanjanj. ⁴² Kaenj nanjanto, majakaka motoonggo monj menj menj kotiininj sokombaa. Nono iwoi seiseiya kawaajonj mende ama-maajonj. Marianonj gosinj uuwaa teeya meagorj aomambaajonj meweengonj simbawonjawa koloaja. Laaligowaa bakaya awaa ii monjonj monj mende wambaa.” Kianj.

11

Jiisasnonj qamakooliwa kania kuma onjono.

Mat 6.9-13; 7.7-11

¹ Jiisasnonj gomanj monjonj qama koolinj laligoro tegoro gowokouruta yonoonongga monjonj kokaen ijoro, “Ponj, Jon Oomulu ejanonj gowokouruta qamakooliwa kania kuma onjono, gii mono kaaniadeenj nono kuma nonomba.”

² Ijoro Jiisasnonj kokaen injjoro, “Onj mono qama kooliwonjenj kokaen jewu:

Ama, geengga qaganonj mono toroya ewa. Mono galenj koma nonona bentotongga honja koloowa. (Goo uusiingga Siwenonj tenj komakejuti, ii mono namononj kaanagadeenj koloowa.)

³ Gii mono weenj so nembanene sonananonj nonomba.

⁴ Tosianonj singisonjgo ama nonongiti, nono kuuya iyonoo singisonjgogia ii mesaajonj eenj, gii mono iikawaa so nonoononj singisonjgo songbama nonomba.

Angbatononj kamaanj nunuwabotiwaajonj mono anjonj koma nonoma Kilenjaa Toyaa borianongga metogonj nonomba.*

⁵ Jiisasnonj toroqenj kokaen injjoro, “Onjoonongga monjonj gomantiinjaa ruwanonj aliaa mirinonj kema mindiinj kokaen ijowaa, ‘Alana, bered karoonj nona kitia era meleema

* 10:27: Lew 19.18; Dut 6.5 * 10:28: Lew 18.5 * 10:33: 2 Hist 28.15 \$ 10:33: Juuda yonjononj Samaria ejemba jejewili ama onjoma laligogi. * 10:38: Jon 11.1 * 11:4: Tosianonj qaa ii kokaen meleema jenjeju: kilenjanongga metogonj nonomba.

gomanja. ⁶ Alana monjon kananon laligon noonon kouro nenena qaagotiwaajon wagi-mambaajon monganjen.' ⁷ Kaen ijoro alianon miri uutanonga kokaen meleema ijowaa, 'Gii gaon gbili qer nononjan. Nii nagu koma qaqar suluwe meraboraurunanon niwo tambomaeenana tamboma gaon ejon. Kawaajon waama ii gomambaajon amamaajen.' ⁸ Kaen jewaato, niinon injiowe mobu: Miri toyanon alia koloojiwaajon ama mende waama mubaato, ii kilen kaparan koma jen nanjiwaajon ii saanon waama qisijiwa so kuuya mubaa.

⁹ "Niinon iikawaa bakaya ii kokaen injiowe mobu: Mono Anutu qama kooliwu. Qama kooligi iwoi onjombaa. Anutuwaanon mono iwoiwa borojan men mongambu. Ii mongangi qendeeno mokoloowuya. Nama nagunon qewu. Qegi nagu tama onjombaa. ¹⁰ Monjon Anutu qama koolinkeji, iinon mono iikawaa kitia bunja qer aowaa. Iwoiwa mongamakeji, iinon mono iwoi mokoloowaa. Nagunon qenkejiwaajon mono nagu horon mubaa.

¹¹ "Manjurna onjoononga moronon kokaen kolooja: Merianon sorawaajon qisiro kitianon qato mubaa ¹² me kuru kotaajon qisiro kuanjuan mubaa? ¹³ Kawaajon onjo ejemba bologa kolooju ano kilen kalen awaa awaa ii meraboraurugia onjombombaaajon mojutu een, Siwe Manjananon mono kalen nomaen anjon konaga? Iwaa uutaa nanamemeja ii nunuugun qaita mon kolooja. Kawaajon Unja Toroyaaajon qama koolin qisin mubuti een, iinon mono siijanon Unja ii wasiro uugianon kemebaa." Kianj.

Jiisasnon ome yonoo esungia uugun qero kamaaja.

Mat 12.22-32; Maak 3.20-27

¹⁴ Omenon eja mon qaamuun men muro moto laligoro Jiisasnon omeja ii otaaro kouma keno neselana lolooro mombo qaa jero. Qaa jero ejemba tuun yononon ii iima walinggogi.

¹⁵ *Walinggogi, yonoononga tosanon kokaen jegi, "Iinon mono omejiilan yonoo pongia limolan iwaa ku-usunon ome onotaankeja."

¹⁶ *Kaen jegi tosanon Jiisas qaawaa timbinon horowombaaajon iijongon kokaen qisigi, "Gii mono jen kotona sombinonga angoletu mon asugiro iibona." ¹⁷ Qisigito, iinon uu roromongogia modaboron kokaen injoro, "Kantri daen yonoo galenurugianon batugianon angowowo ama jumbuti, iyononon mono tiwilaan aogi kantrigianon bolin saoyagadeen ewaa. Kaanagadeen miri mombaa kanageso yononon jumbuti, mirigianon mono qegelalan ewaa.

¹⁸ *Mobu! Satambaa kanageso yononon kaanagadeen batugianon angowowo ama jumbuyagati een, iyononon mono galenkonkon gawongia mewombaaajon amamaagi ometotonganon mono nomaen nanaga? Onjo noojon kokaen jeju: Iinon limolambaa esunon omejiilan onotaankeja. ¹⁹ Kaen jejuto, mobu, niinon limolambaa esunon omejiilan konjoma onjombenagati een, onjo alaurugianon mono morowaa esunon ii konjoma onjombuyaga? Kawaajon yononon mono qaagia honja me qaago, ii gosin jen tegowu.† ²⁰ Ii jen tegowuto, Anutuwa ku-usunanon noo boro susuna sololoo ome onotaankejen een, Anutuwa bentotonanon mono onjoonon kan kuuja.

²¹ "Eja kotiga limolan iinon† tiwo wasayawo goman miria agokayan kono esuhinayanon mono saanon ewaa. ²² Kaen ewaato, eja kotakota totoon Unja Toroya iinon lugun kan qer haamo ama muj tiwo wasaya qirinaaroti, ii kuuya tagon esuhinaya qengama men kema alauruta mendeema onjombaa.

²³ *"Monjon niwo mende laligoji, iinon mono qetegon nomakeja. Monjon ejemba noo qananon ajoroowutiwaajon mende horon onjomakeji, iinon mono mendeema onjomakeja." Kianj.

Omejiilanon eja uutanon eleembombaaajon kaparan konju.

Mat 12.43-45

²⁴ "Omenon eja uutanonga kouma balon qararankonkonan kema lan liligon laligon haamo memambaajon miri mongama mon mende mokoloon mojoya tiro kokaen jewaa, 'Mirina mesaon kajeji, iikanon mono mombo eleemana.' ²⁵ Kaen jen eleema miria usuma menjeregoro eroti, ii kaanjadeen ero mokoloowaa. ²⁶ Kaen mokoloon kema omejiilan tosaana 7 unuambaa. Omejiilan 7 ii iyanu uugun bologa totoon kolooju. Iinon ii unuano kan miri ii uma iikawaa uutanon laligowuya. Kaen koloo eja iikawaa kania wala kilenkilen kolooroto, kanagen bolidaborowaa." Kianj.

* **11:15:** Mat 9.34; 10.25 * **11:16:** Mat 12.38; 16.1; Maak 8.11 † **11:19:** Iyangiaa sele galenurugianon Anutuwa qata qama kilen ome ii limolambaa ku-usunon konjoma onjoni niinon ii Anutuwa ku-usunon konjoma onjomakejen. Ororon mende nanjonjiwaajon moronon honja ano moronon qaa qolonmolongoya otaankeji, ii ejembanon gosin jen tegowu. † **11:21:** Eja kotiga ii Satan. * **11:23:** Maak 9.40

Daen yonononj simbawonawo koloouj?

²⁷ Jiisasnonj qaa kaen jen laligoro ejemba tuunj batugianongga emba monjonj gama Jiisas kokaen ijoro moro, “Kokona, embanonj koro ama menj gomaaju guagiroti, niinonj iwaa mobe simbawonawo koloouja.” ²⁸ Kaen ijoroto, Jiisasnonj kokaen meleeno, “Ii jejanto, niinonj kokaen jemaŋa: Ejemba Anutuwaawaa qaawaajonj geja ama moma tenj koma koma gbilingkejuti, iyonononj mono simbawonawo koloouju.” Kianj.

Boi tosanonj angoletowaajonj kaparanj koma welengi.

Maak 8.11-12; Mat 12.38-42

²⁹ *Ejemba tuunjonj ajoroogi somariiro Jiisasnonj toroqen qaa kokaen jero, “Ejemba kete namononj laligojuti, ii kanageso tuunj bologa. Yonononj Anutuwaawaa aiweseyajonj kaparanj komakejuto, aiwese monj gejatootoo eja Joonawaanonj koloodabororo. Anutunonj aiwese morota monj mende ama onjombaa. ³⁰ *Qaa iikawaa kania ii kokaen: Anutunonj wala eenjanonj Joonaa wasiro Niiniwe yonoo batugianonj kema Anutuwaawaa aiweseya ano. Iikawaa so Siwe gomambaa Eja honjanonj kaanagadeenjemba tuunj kokawaa batugianonj asuginj uugia meleembutiwaajonj kuunj onjoma aiweseagiaga koloowaa.

³¹ *“Kaniagiaa kaisareya moro ii kokaen: Anutunonj wala eenjanonj momakooto uuta somata ii kinj Solomon muro Saut waagenja kantri mombaa kwiin embanonj Solomombaa momakootoya momambaajonj siinja moro. Siinja moma namo goraayanongga waama kana koriga tintinj kanj laligonj Solomombaa momoya moro. Ii moroto, mobu, kamban kokaamba niinonj batugianonj asuginj nama Anutuwaanonj momakooto uuta menj kajeŋi, ii Solomombaa momakootoya uuguja. Uugujato, onjo kilenj telambelanj ama noma tompin nanji mende sokonja.

“Kawaajonj Anutunonj kanagenj ejemba korebore horonj onjono qaagia jen tegowaatiwaajonj jaayanonj keubuti, kamban iikanonj Saut kantriwaa kwiin emba iikanonj mono kaanagadeen keubaa. Iinonj ejemba tuunj somata koi nanjuti, onjowo ororonj koomunongga waama onjoo koorongianonj motoonj nambaa. Motoonj nama qaa kokaen onjoo selegianonj kuuwaa, ‘Onjo Jiisas telambelanj ama mugi Anutunonj ironja meleema onjono siimbobolo uuta mobuya.’ Iinonj kaen injijoro silia gosinj onjoangiaajonj gamugia mobuya.

³² *Joonanonj Niiniwe ejemba batugianonj kema Anutuwaawaa qaanonj uugia kuuro moma iikanondeen uugia meleengito, mobu, niinonj batugianonj asuginj nama Joonawaa nanamemenja uugunj amakejen. Kaen amakejento, onjo kilenj telambelanj ama nomakeju. Kawaajonj Niiniwe ejembanonj jentegowaa kamban somatanonj ejemba tuunj somata koi nanjuti, onjowo ororonj koomunongga waama onjoo koorongianonj motoonj nambu. Motoonj nama Niiniwe yonononj qaa kokaen onjoo selegianonj kuuwu, ‘Onjo Siwe gomambaa Eja honja telambelanj ama mugi Anutunonj ironja meleema onjono siimbobolo uuta mobuya.’ Niiniwe yonononj kaen jengi nanamemenj-gianonj onjoangiaa kaniagia injisaangi gamugia mobuya.” Kianj.

Kiwa ii asasaga nonombaatiwaajonj eja.

Mat 5.15; 6.22-23; Maak 4.21-23

³³ *“Monjonj lambe me kiwa ootirinj kowi wanggonanjon me monjononj mende ambaato, ii mono kawaa dunj raranonj ambaa. Kaen ano tosanonj miri uutanonj ubombaajonj mojuuti, yonononj iikawaa asasaga iima saanonj ubu. ³⁴ Goo jaaga ii uu selegaa kiwaya koloouja. Kawaajonj ji monjonj jaaga mende menj boliji eenj, iikanonj mono toonj asaridabororo Anutuwaawaa asasaganonj saanonj uuganonj menj asariro laaligoga kuuya asasaganonj laligowaa. Asasaganonj laligowaato, siinj kombombanja bologanonj me iwoi monjonj jaaga menj bolinj asasaga kojanggiji eenj, iikanonj selewaa laaligoga kaanagadeenjenj tiiro pangamanj uutanonj tintuanj laligowaa.

³⁵ “Kaen kolooro moba, pangamanonj uugaa asasaga kojanggiro tiwabotiwaajonj mono tooga moma galenjenj aowa. ³⁶ Kaen ana Anutuwaawaa asasaganonj uuga kuuya sokono wanggonja monj mende tiiji eenj, goo seleganonj mono kaanagadeen asombilibiliawo koloonj jaasewanganonj asarija. Kiwa somatanonj seleganonj kuunj kokobilibiliawo menj asarin gonji, laaligoga mono iikawaa so Anutuwaawaa asasaganonj andaboronj laligowaa.” Kianj.

Uumelembaa selesele taniwaajonj ‘Yeil’ jero indinj 6 kolooro.

Mat 23.1-36; Maak 12.38-40; Luuk 20.45-47

³⁷ Jiisasnonj qaa ii jedabororo Farisii (Kana qaawaa kaparanj-konjonj) eja monjonj kokaen jenj koma horonj muro, “Gii saanonj noo mirinonj uma rama nene newonja.” Kaen jero kema uma nene nemambaajonj raro. ³⁸ Wala boria mende songbama kamaanj raret,

* 11:29: Mat 16.4; Maak 8.12 * 11:30: Joonaa 3.4 * 11:31: 1 Kinj 10.1-10; 2 Hist 9.1-12 * 11:32: Joonaa 3.5

* 11:33: Mat 5.15; Maak 4.21; Luuk 8.16

Farisii ejanonj sili ii iima walingoro. ³⁹ Walingoro Ponjonj kokaen ijoro, “Oo Farisii onjo mono onjanonj hamo qen aowombaajonj qambi ano amanenewaa selia songbama yagonjkejuto, onjoangiaa uugianonj mono tilooja. Ii mono dogo, otoko ano nepaqepalo iikanonj saa qero laligoju.

⁴⁰ “Oo onjo, uugia qaa. Monjonj selia kuuya mokoloroti, iinonj mono uuta kaanagadeen mokoloro me qaago? Onjo mono naambaajonj uugiaa gawombaajonj ataqatan anju? Ii mende sokonja. ⁴¹ Kawaajonj iwoi qambi, amanenenonj raji, ii mono kalengia ejemba wanaya onjombu. Kaen angi Anutunonj hamo qen onjono onjoononj iwoi kuuya mono soraaya ewaa.” Kianj.

⁴² * “Oo Farisii ejemba, lombo qagianonj ubaatiwaaajonj mono qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejen. Onjo nembanene kuuya mendeema bakaya 10:nonnga motoonggo Anutuwaabunja qenkeju. Dane, supe ano logoya kania kania ii kaanagadeen mendeema tenongga motoonggo ii Anutuwaabunja qenkeju. Nandunj ii tororo amakejuto, Kana qaawaa kota wana koi mono uugunj mesaonjkeju: Gii Anutu uu kononganonj jopagonj munkeba ano ejemba batugianonj nanamemenj dindinja otaan laligowa. Qaa wana ii mono kaparanj koma otaan laligowu ano qaa melamelaa ii kaanagadeen mende uugunj mesaowu.

⁴³ “Oo Farisii, lombo qagianonj ubaatiwaaajonj mono qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejen. Onjo qamakooli mirinonj dunj rara mutuyanonj jegenjegen rabombaa siinja momakeju. Maaketnonj me kananonj ejemba iniigi jolonjia jewutiwaaajonj momakeju. ⁴⁴ Oo onjo, lombo qagianonj ubaatiwaaajonj qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejen. Onjo qasiri qagia qaa iikawaa so kolooju. Ejembanonj qamo moronjowo dakanonj eji, ii mende moma qagianonj lansanj riinj iwoi donjizizijawo oosirinj tiloonjkeju.” Kianj.

⁴⁵ Jiisasnonj qaa kaen jero Kana qaawaa boi yonjoonongga monjonj moma meleema kokaen ijoro, “Boi, gii qaa kaen jenj nono kaanagadeen gamu qen nononjanj.”

⁴⁶ Kaen jeroto, Jiisasnonj qaa kokaen jero, “Oo Kana qaawaa boi, onjo qagianonj kaanagadeen lombo ubaatiwaaajonj qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejen. Onjo qaawaa qaa jenj kotonj iikawaa qaqan lombotawo ii ejemba qagianonj amago ama angi ii anggowombaajonj bimoonj onjono aonjoronjkejuto, onjoangio ii boro susugianonj boronja monj ilaan onjombombaajonj wosomomogia monj mende enkeja.

⁴⁷ “Oo onjo, lombo qagianonj ubaatiwaaajonj mono qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejen. Onjo gejatootoo ejemba yonjoo qasirinonj simen kuunj menj menjerenjgonjkejuto, onjoangiaa ambosakonjuru-gianonj mono ii unjugi komugi. ⁴⁸ Onjoangiaa ambosakonjurgianonj gejatootoo ejemba unjugi komugi onjonoj iyonjoo qasirigianonj kuunj menj simenj menjkeju. Kaen menj iikanonj ambosakonjurugia yonjoo nanamembaajonj wambelaanj qaagia nanjonj jenj dangunu kaanja nanju.

⁴⁹ “Kawaajonj Anutu, momakotoo Toya iinonj kokaen jeja, ‘Niinonj gejatootoo ejemba ano aposol wasinj onjombe onjoononj kawuya. Kagi iyonjoonongga tosaanja ii unjugi komuwuya ano tosaanja sisiwerowero ama onjombuya.’

⁵⁰ “Anutunonj Siwe namo mokoloronj oronoti, kambanj iikanonjadeen kanainj gejatootoo ejemba unjugi sagia molaagi kamaaroti, iikawaa sa ironja kuuya ii ejemba kete laligojuti, mono onjoo qagianonj uro siimbobolo mobuya. ⁵¹ * Aabelwaa sayanonj kamaaro iikanonjadeen kanainj unjuri kouma laligonj Zekaraia siimolonj alata ano jiwowonj jigo kowoga yoroo batugaranonj qegi saya kamaaro iikanonj tegoro. Niinonj qaa kokaen injioweme mobu: Sagiaa ironjanonj mono ejemba kete laligojuti, onjoo qagianonj uro siimbobolo mobuya.

⁵² “Oo Kana qaawaa boi onjo, lombo qagianonj ubaatiwaaajonj mono qama wanjinjingonj ‘Yei!’ jejen. Onjo Anutuwaabunja momo mewombaa nagu kii meria ii ejemba unyuama angonj koma onjomakeju. Onjoangio iikawaa uutanonj mende keugi ano tosanonj iikawaa uutanonj keubombaajonj anjuti, onjonoj ii somonjonj angonj koma onjoma laligogi.”

⁵³ Jiisasnonj qaa kaen jenj mesaonj keno Kana qaawaa boi ano Farisii yonjononj kanainj qaa geriaowo jenj munj qaa kania kania jewaatiwaaajonj mamawa qisin mugi. ⁵⁴ Qisin mugi buutanongga qaa monj qiwitigoro iikanonj kokosiuro qaawaa timbinonj horowombaajonj embongji. Kianj.

12

Uumeleembaa selesele laaligowaa galenj meme qaa

Mat 10.26-27

¹ * Jiisasnonj qaaya jero kambanj biiwianonj kanonj ejemba tausenja tausenja iwaanonj ajoronj oloqologonj utaqutama aonj nanji. Kaen ama nanji kanainj gowokouruta

* 11:42: Lew 27.30

* 11:51: Jen 4.8; 2 Hist 24.20-21

* 12:1: Mat 16.6; Maak 8.15

kokaen injoro, “Iwoi jegera koi: Ono mono Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yonoo uumelembaa selesele nanamemengiaajon galengia mewu. Ii wosokondun kaanja koloaja. Ii mende mesaowuti een, iikanonj mono yiist kaanja somariinj menj bolinj onjombaa.

² * “Ejembanonj iwoi ununj megj eji, ii kuuya mono kotungi asuganonj koloowaa. Kaanjiadeen qaa mesangogi eji, ii kuuya mono inisaangi moma kotowuya. ³ Kawaajon onjo mono qaagiaajon galen menj aonj laligowu. Onjo qaa pangamanonj olonj jewuti, ii mono asaganonj jegi mobu. Onjo miri uutanonj wanjonja monjenj sajenonj gejagianonj jewuti, ii mono sombenonj asuganonj menj asariwu.” Kianj.

Morowaajon toroko moninj sokombaa.

Mat 10.28-31

⁴ “Alauruna niinonj onjo kokaen injijowe mobu: Tosianonj selegia qen komunj iikawaa gematanonj iwoi monj toroqen ambombaajon amamaawuti, iyonoojonj mono toroko mende moma laligowu. ⁵ Ii qaagoto, morowaajonj toroko mogi sokombaati, niinonj ii qendeema onjomaja. Monj morononj ku-usunj menj unjuro komugi riitama onjono gere sianonj kemebuti, iwaajonj mono toroko moma laligowu. Onjoojonj qaa ii mombo jejenj: Iwaajonj mono toroko moma laligowu.

⁶ “Tosianonj (arionj, wilisi) 5 ii toiya woinonj sewanja mewutiwaajonj amakejuto, Anutunonj iyonoononga motoongowaajonj mende duduuro. ⁷ Anutunonj kalarj koma onjoma wanj jugia kuuya kaanagadeen weengodaboronj jangogia moja. Ejemba onjoo sewangia ii wilisi mamaga unjuugunj uuta koloaja. Kawaajonj toroko mono mende moma laligowu.” Kianj.

Kraist jokoloowu me qakoombu?

Mat 10.32-33; 12.32; 10.19-20

⁸ “Niinonj qaa monj injijowe mobu: Monjonj nii ejemba jaagianonj jokolonj nombaati, Siwe gomambaa Eja honjanonj mono kaanjiadeen ii Anutuwaajonj gajobauruta yonjoo jaagianonj jokoloowaa. ⁹ Kaento, monjonj nii ejemba jaagianonj qakooma nombaati, niinonj mono kaanjiadeen ii Anutuwaajonj gajobauruta yonjoo jaagianonj qakoomaja.

¹⁰ * “Monjonj Siwe gomambaa Eja honja qetama qaa jewaati, Anutunonj singgisongoya ii saanonj mesaowaato, monjonj Unja Toroya mepaegowaati, iwaa singgisongoya ii Anutunonj mende mesaowaa.

¹¹ * “Ejembanonj onjo horonj qaa jakegianonj onjooj qamakooli mirigianonj me kiap gawana ano kantria kantria yonjoo eja ponj yonjoo jaanonj nambuti, kamban iikanonj qaagiaa kitia naa qaaga nomaen meleema jewonjati, iikawaa majakakaya mono mende mobu. ¹² Ii kokaembaajonj: Onjo qaa jewuti, ii Unja Toroyanonj aua iikanondeen kuma onjono jewuya.” Kianj.

Eja otokoyaa sareqaa

¹³ Ejemba tuunj batugianongga eja monjonj Jiisaswaa jero, “Boi, manjnanonj komuro gii mono danaa jena manjnaanonj borosamoya mendeema nomba.”

¹⁴ Kaen jeroto, Jiisasnonj kokaen meleema muro, “Oo eja, morononj oroo jenteego togara koloomambaajonj kuunj nonota balongara mendeembenaga?” ¹⁵ Kaen menj qaa kokaen toroqero, “Eruhina tiwomalekugianonj afaanagadeen me kelemalelen enagati een, kilen laaligogia kania ii iikanonj mende eja. Laaligogia mende gosinj monen esuhinanonj mondowuti een, mono tiwilaawu. Kawaajonj menjgo mewombaa otoko (greed) kuuyawaajonj mono galengia menj laligowu.”

¹⁶ Kaen menj sareqaa monj kokaen injijoro, “Eja qaqabunayawo monj laligoro. Iinonj balonjanonj nene gawonj mero toomorianj somata kolooro. ¹⁷ Ii kolooro uutanonj kokaen romonjonj jero, ‘Noo kowi mirina ii melaada. Kawaajonj dumunj gesoya gesoya, amu tuunja tuunja, yagon boranja boranja ii mono dakanonj menj kululuuwenaga? Mono nomaen amanjamaen?’ ¹⁸ Kaen menj jero, ‘Mono kokaen amaja: Nii kowi mirina kondeema kitianonj kowi miri somasomata memanja. Ii menj nene toomoriana ano esuhinana kuuya mono iikanonj menj kululuuwe rabaa. ¹⁹ Kanonj raro neenaajonj kokaen jemanja: Oo gii simbawonj! Toomorianja mono afaanja qaa en gonja. Kawaajonj mono nene nenj aisoonj gbanja gbanja siiseweweya qaa haamo menj osonj laligowa.’ ²⁰ Kaen jeroto, Anutunonj kokaen ijoro moro, ‘Oo gii, uuga qaa! Niinonj kambanga ama menj tegonj unja kokoosoga gomantiinja kokanonj guambe komuwaga. Komuna ilawoila kuuya bunja qen aonj laligonati, ii mono morowaa bunja koloowaamaenj?’

* 12:2: Maak 4.22; Luuk 8.17 * 12:10: Mat 12.32; Maak 3.29 * 12:11: Mat 10.19-20; Maak 13.11; Luuk 21.14-15

²¹ “Monjon iyanaajon tiwomaleku maa suar iwoi men kululuunkejato, Anutuwaa kooronjon uuwaa toomorianja mende en muji, iwaajon mono lombo somata kaen koloowaa.” Kianj.

Anutu moma laarinj majakaka mende mobu.

Mat 6.25-34

²² Jiisasnon gowokouruta kokaen injijoro, “Kaen koloowaato, niinon onjo kokaen injijowe mobu: Onjo balonon laligowutiwaa majakakaya ii kokaen jen mende mobu: Nono mono naa iwoiga men newonaga ano naa iwoinon selenana esuuwonaga? ²³ Selegiawo laligojuti, iikanon iwoi honja kolooro opo selekopaanon mono iikawaa qerewenja koloaja. Jaagiawo laligojuti, iikanon iwoi honja kolooro nenenon mono iikawaa qerewenja koloaja.

²⁴ “Mono aoao koon injibu: Yonjonon nene kota mende qosoma kororoonkeju. Dumun honja mende koton kowi mirigianon mende men kululuunkeju. Sii solongia ii qetegon (stua) nene mirinon mende amakeju ano Anutunon ii kilen unjuagingkeja. Ejemba onjo sewangia ii koon sewangia unjuugun uma eja. Mono ii romonggogi kamba.

²⁵ “Onjoononga monjon majakaka moma iikaanja kanon namonon laligowaatiwaa kambanja ii ween motoongowaa so men torogewaa me qaago? Ii qaago totoon!”

²⁶ “Iwoi melaada kaanja ambombaajon amamaawuti een, iwoi tosaanja kuuyaajon mono nomaembaajon majakaka mobuyaga? ²⁷ *Onjo mono japu jarin juraya akadamugiawo ii injibu: Yonjonon opo surugiaajon beweso mende longbamaakeju. Gawon iwoi tosaanja mende menkeju ano ii kilen kokaen injijowe mobu: Kin Solomonon goul silwaya qeragon malekuya asombilibiliawo mouna laligoro, iwaa malekuya ii taalimba lein firinduawaa so iimasiinsiinawo mende kolooro.

²⁸ “Japu jarin juraya toon ii kete namonon kosonananon raro woran konji kamaaro gilin men kululuun kuugi jewaa. Ii kilen Anutunon juraya kaanja mon ii kaanjadeen awaagadeen menjerenjonkeja. Kawaajon iinon mono onjo kaanagadeen saanon esuun onombaa. Onjo japu jarin jurayaa so mende koloajo. Anutunon kalan koma onjomambaajon moji, siinja iikanon mono iwoi kuuya unjuugun uja. Oo ejemba, momalaarigianon mono naambaajon melaada koloajo?

²⁹ “Kaen kolooro onjo kaanagadeen laligogiaajon majakaka mende mobu. Ii moma bimonon kokaen jewubo, ‘Nono mono naa nene apuga newonaga?’ Kaen jen uugia iikanon mende ama uukamakamaa koloon uugere mokoloowubo. ³⁰ Kantri so uumeleembaa gadokopa yonjonon iwoi kaanja kuuya bunja qen aowombaajon kaparan koma uugere amakeju. Ii amakejuto, onjo nene opo iwoiwaajon memegemean men amamaajuti, Mangianon mono ii modaboroja. ³¹ Iikawaa uugereya mende ambuto, mono Anutuwaabentotonon keubombaajon kaparan komakebu. Uugia iikanon angi ero iinon mono galen koma onjoma iwoi kaanja ii kaanjadeen toroqen onombaa.” Kianj.

Bujanana Siwenon me namonon men kululuunin sokonja?

Mat 6.19-21

³² “Oo noonon tuun melaada, Mangianon bentoton onjomambaajon mojiwaajon mono toroko mende moma laligowu. ³³ Balombaa monen hinaya ii kaparan koma qeragowubo. Kawaajon iwoi en ononji, ii mono sewanaajon ama monen horon bakaya ejemba wanaya kalengiaajon onombu. Kaen angi qabunagia maa suar kaanja ii Siwe gomanon en sein mende qaombaa. Monen gesogia gaita mon ii Siwe gomanon mende boliwu. Guren dumunjan ano yongoro meme yonjonon mono eu uma iwoi men boliwombaajon amamaawuya.

³⁴ “Iwoiwaajon akadamuya men mona uji, iikanon miri mongen ero giinon mono uuga kaanagadeen iikanon qokotaan laligowaga.” Kianj.

Ugibili laligon gawon megi sokombaa.

³⁵ *Onjo mono Anutuwaab gawonja mewombaajon jojinon opo surugia somongon yagon akadamugiawo nama uugia kiwayanon ootirigi jero laligowu. ³⁶ *Ii kokawaa so: Miri toya mon ii ejemba maran (agomin aoao) lombanon kan aisoowombaajon horon mugikenon. Kanon keno meraurutanon mirinon rama eleembaatiwaajon jaagianon selegenun kisi-kasu jen kaparan koma mambonju. Mamboma laligogi iinon kamban kanon me kanon kouma nagunon qenaga, yonjonon mono iikanondeen nagu horogi koubaa. Onjo mono mera iyonjo so koloon jojinon laligowu.

* **12:25:** Tosianon kokaen meleema jeju: Onjoononga monjon majakaka moma iikaanja kanon selia wan fiitwaa so toroqen men korimambaajon amamaawaa. * **12:27:** 1 Kin 10.4-7; 2 Hist 9.3-6 * **12:35:** Mat 25.1-13 * **12:36:** Maak 13.34-36

³⁷ “Poŋnonj eleema karo gawon memeuruta tosanonj uugbili laligogi kaen mokoloon oŋombaati, iyonononj mono simbawonjowo kolooju. Niinonj qaa honja monj kokaen injjowe mobu: Iinonj kouma ajoroonj oŋoma nene duŋnonj ano ragi nene uŋuagi mambaajon jojoronj aonj welenj geŋ oŋombaa. ³⁸ Iinonj ruuŋanonj me gomanj aworangoŋoro kanonj eleeno tosanonj uugbili laligogi mokoloonj oŋombaati, iyonononj mono simbawonjowo kolooju.

³⁹ * “Gbili laligowombaajonj qaa koi mono saanonj romonjgowu: gomantiŋa ano kikekakasililij ejanonj naa kambanonj me auanonj kawaati, miri toyanonj ii monagati eenj, iinonj mono gbili laligonj miria saanonj galenj mero qosoma umambaajonj ama-maawaa. ⁴⁰ Oŋo ‘Siwe gomambaa Eja honjanonj kambanj kokaamba mende koubaa,’ jeŋ romonjgowuti, iinonj mono kambanj iikanondeenj koubaa. Kawaajonj oŋo kaanagadeenj jojorinj laligowu.” Kianj.

Gawonj ejanonj silemale laligonj tiwilaaro.

Mat 24.45-51

⁴¹ Jiisasnonj qaa kaen jero Piitononj qisiro, “Poŋ, gii sareqaa koi ii nonoojonj me ejemba tosaana kuuya yonoojonj kaanagadeenj jejan?”

⁴² Kaen qisiro Poŋnonj jero, “Gawonj meme ejemba batugianonj morononj tirinj kotonj tosaana uŋuuguja? Tosianonj zololonjgonj gawonj mesaogi monjnonj momakooto awaawaa qaganonj kaparanj koma pondanj menkeji, iinonj mono simbawonjowo kolooja. Miri toyanonj nanamemenja gosinj iima monjgenj kema miriaa ilawoilaya ii iwaa borianonj ano galenja koloojaa. Galenja koloonj welenjgeqeuruta ijorotiwwa so kalanj koma kambanj dindinanonj uŋuaginkebaa. ⁴³ Kaen kalanj koma oŋoma laligoro toyanonj eleema kanj kaan iima ‘Mono simbawonjowo koloojan!’ jewaa.

⁴⁴ “Niinonj qaa honja monj kokaen injjowe mobu: Toyanonj simbawonjowo ijonj esuhinaya kuuyaa galenja kuunj mubaa. ⁴⁵ Kuunj mubaato, gawonj meme bibilokoya iinonj uutanonj romonjgonj kokaen jewaati eenj, ‘Poŋnaa kaka kambananonj koriga eja.’ Kaen jeŋ kanainj gawonj meme ejembauruta uŋuŋ ureenj jejelombanj ama aisoonj apu kotiga neŋ uuta sooro enkalolonj silemale ama laligowaa. ⁴⁶ Kaen laligonj kambanj monjnonj Poŋa koubaatiiwaaonj mende mambombaati, mono iikanondeenj koubaa. Kambanjaajonj imowamo ulumbulunj laligoro mono aua iikanondeenj kouma geŋ japalelenj menj munj jeŋ kotoŋo qaaqootogo ejemba kaanja gere sianonj kemenj siimbobolo mobaa.

⁴⁷ “Gawonj meme monjnonj Poŋaa uusiŋa moma yagoroto, qaa arenja ijorotiwwa so joronqoronj mende menj aonj gawonja menj laligoroti, Poŋanonj iikawaa ironja jero somonjgonj oolinonj indinj mamaga qeyayagonj qewuya. ⁴⁸ Kaen qewuyato, gawonj meme eja monjnonj Poŋaa uusiŋa mende moma yagonj iwoi ama mero ironja saanonj jegi oolinonj qewutiwwa so kolooji, Poŋnonj iikawaa ironja jero afaana qewuya. Anutunonj mombaajonj iwoi mamaga muroti, iinonj mono ii menj seiro honja mamaga koloowaatiwaaonj mambombaa. Anutunonj mombaajonj iwoiwwa waroga seiseiya muroti, iinonj mono ii menj seiro honja seiseiya kolooro meleema mubaatiwaaonj qisiwwa.” Kianj.

Jiisasnonj gere bolanj menj kamaaro deeno.

Mat 10.34-36

⁴⁹ “Niinonj namononj gere ama uulangowe jeŋ kema kawaatiwaaajonj kamaawe uusiŋna mono iikawaa bolananonj jedaborowaatiwaaajonj eja. ⁵⁰ *Ejato, ii ‘Gere ama uulangomanja,’ jewa siimbobolo mamaga jonj kowororo kaanja ii noo qananonj uma turunj nomambaajonj ambaa. Anutunonj iikaana kanonj mulu qaita monj menj nombaa. Oo nii konjilinj somata moma laligowe mulu menj nono iikanonj tegowaa. ⁵¹ Kokaen romonjgowubo: Jiisasnonj luae gemambaajonj ama namononj kamaaro. Niinonj kokaen injjowe mobu: Niinonj luae gemambaajonj qaagoto, noojonj ama juma deengi bonj jawo koloojaa.

⁵² “Ii kokaembaajonj jejenj: Noo Buŋa qananonj ejemba uugia kuuro meleengitiwaaajonj kambanj kokaamba kanainj kokaen koloojaa: Miri mombaa uutanonj ejemba 5 yonononj batugianonj angowowo ama jumbuya. Leegenj karoonj yonononj woi yorowo angowowo anji leegenj woi yorononj karoonj yonowo deendeenj ama laligowuya. ⁵³ *Manjera yorononj juma kerekere ani nemumbora yorononj riitama aori enaroyanonj enaroya qetama aonj deembaota.” Kianj.

Kambanl laligojonj, ii moma gosiwu.

Mat 16.2-3

⁵⁴ Jiisasnonj toroqen ejemba tuunj ii kokaen injjoro, “Weenj kemekemetanonj gomanj bulugonj koosu umunj kono oŋo ii iima iikanondeenj ‘Konj kawaa,’ jenkeju. Kaen jegi konj kawaa. ⁵⁵ Saut waagenja haamo giliro iima moma kokaen jenkeju, ‘Gomanj geriawo

* 12:39: Mat 24.43-44

* 12:50: Maak 10.38

* 12:53: Mai 7.6

koloowaa.' Kaen jegi iikawaa so koloowaa. ⁵⁶ Oo uumeleembaa ejemba seleseleya, onjo sombin namowaa tanigara iima kon weembaa kanagara saanon gosinkejuto, kamban koi laligojoni, iikawaa kania mende gosin moma kotogi mende sokonja." Kianj.

Angowowogia mindingogi solananiwaa.

Mat 5.25-26

⁵⁷ "Onjo 'Iwoi dindiŋa ii nomaen ambona,' jen kawaa kania ii nomaembaajon ama onjoangio mende gosin jen tegonkeju? Ii mende sokonja. ⁵⁸ Kereganon seleganon qaa ama qaa jakeyanon horon gomambaajon ano jenteego galembaanon kema kana nemujanon iikanon mono kaparan koma uumotoonngo ama qaagara jen solananiwao. Kaen mende ambaoti een, kereganon saanon ororaan gono (jas, majistreit) jenteego toyaa jaanon keuna moma jero opotorowaa borianon kemena kapuare mirinon goombabo. ⁵⁹ Niinon kokaen jewa moba, Gii kanon tawaga kuuya ambaatiwaa so osin rabaga. Toiyaga konoga kaanagadeen andaboronngo mono wantaaga men kamaawaga." Kianj.

13

Uugia meleembu me komuŋ tiwilaawu.

¹ Kamban iikanondeen tosanon kouma Jiisas sundu kokaen ijogi moro, "Galili ejemba tosanon Jerusalem jigonon siimolon oogi gawana Pailoton jero kawali galenurutanon kanon uma unuŋ komugi sagia kamaan lama bulmakao sagiawo melokanjin ero."

² Kaen jegi meleema kokaen injjoro, "Onjo iikawaaajon kokaen romongowubo: Galili ejemba yononon Galili ejemba tosaana kuuya unuugun singisongo ama laligogitiwaaajon siimbobolo ii mogi. ³ Kaen qaagoto, niinon kokaen injjowe mobu: Onjo uugia mende meleembuti een, onjo kuuyanon mono kaanagadeen tiwilaadaborowu. ⁴ Me goman qata Siloam kanon miri koriga moŋnon kamaan koma ejemba 18 turuŋ onjo komugiti, onjo iyonjoon kokaen romongowubo: Yononon Jerusalem kanageso tosaana kuuya unuugun singisongo ama qaagiawo laligogi. ⁵ Qaagoto, niinon kokaen injjowe mobu: Onjo uugia mende meleembuti een, onjo kuuyanon mono kaanagadeen tiwilaadaborowuya." Kianj.

Muli gere gorosona sareqaa

⁶ Jiisasnon sareqaa moŋ kokaen jero, "Eja moŋnon muli gere komoro gawonanon kouma nano kawaa hona moŋgamambaajon kenoto, moŋ mende mokolooro. ⁷ Mende mokolon gawon galenaaajon jero, 'Moba, niinon muli gere kokawaa hona gbani ka-roombaa so kan moŋgambeto, moŋ mende mokoloowe. Kawaajon ii mono naambaajon toroqen namowaa kelega een horowabo. Kawaajon ii mono koma gilina kamba.' ⁸ Toyanon kaen jeroto, galenon meleema ijoro moro, 'Oo eja poŋna, ii saanon mesaona gbani koi mombo namba. Niinon kamban biiwianon kokaamba kanon kinononon namo oson qidigon isombason ama liligowe kelegawo koloowaa. ⁹ Niinon kaen ambe gbani gematanon iikawaa hona saanon koloonaga. Ii mende koloowaati een, ii saanon kombaa.'" Kianj.

Jiisasnon Sabat kendonon emba moŋ men qeangoro.

¹⁰ Jiisasnon Sabat kendonon qamakooli miri moŋnon uma Buŋa qaa kuma onono. ¹¹ Kanon emba moŋ raro. Omenon gbani 18 kawaa so men loorin muro gemata miligoro qeteteemambaajon amamaan rama laligoro. ¹² Jiisasnon emba ii iima oono karo kokaen ijoro, "Emba, isinabisina jiganon mono gomesaoro awaa koloajan." ¹³ Kaen jen boria waŋaneen ano iikanondeen qeteteeren Anutu mepeseen muro.

¹⁴ *Mepeseen muroto, Jiisasnon Sabat kendonon emba ii men qeangoroti, qamakooli miriwaa galenanon ii iima kawaajon moro boliro qaa kanaan ejemba tuuŋ yonjoon jero, "Gawon memewaa kamban 6 eji, iikanon mono kan men qeangon onombaatiwaaajon jewu. Ii Sabat kendonon qaago."

¹⁵ Kaen jeroto, Poŋnon meleema kokaen jero, "Oo uumeleembaa selesele ejemba, onjo kuuya bulmakao ejiaga me donggigiaga ii Sabat kendonon mirinonga isama unuangi apunon kema nenkeju me qaago? Onoononga moŋnon ii mende angon koma onomakeja. ¹⁶ Mobu! Emba koi kanon Aabrahambaa gbiliga kolooro Satanon somonon muro gbani 18:baa so laligoro niinon kasia ii Sabat kendonon isambe sokoma ononja me qaago?" ¹⁷ Kaen jero tuarenjenjura kuuya yononon gamugia mogi ano ejemba tuuŋ kuuya yononon angoletto damuyawo meroti, ii kuuya iima moma aisooŋi. Kianj.

Nejon kotaa sareqaa

Mat 13.31-32, 34; Maak 4.30-32

* **13:14:** Eks 20.9-10; Dut 5.13-14

¹⁸ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Anutuwaa bentotonaa kania ii nomaen? Ii naamombo so ambenaga? ¹⁹ Ii nejor kotaa so kokaen kolooja: Eja monjon ii men gawonjon kema komoro waama somariin gere kolooro. Gere kolooro kanakeewan koonja koonja yononon haigia gere iikawaa borianon angi.” Kianj.

Yiistwaa sareqaa

Mat 13.33

²⁰ Jiisasnon mombo sareqaa mon kokaen jero, “Anutuwaa bentotonja ii naa iwoiwo so ambenaga? ²¹ Ii yiist me flaua men somasomariwaa so kokaen kolooja: Emba monjon ‘Bered oomaña,’ jen yiist men flaua konde karoon kanon mindirin melenqeleen ama ano rama korebore somariiro.” Kianj.

Mono nagu gonggonjon janjarin riin keubu.

Mat 7.13-14, 21-23

²² Jiisasnon kema taonja taonja ano gomaña gomaña kanon Bunja qaa kuma onoma kema laligon Jerusalem sitinon baagen keno. ²³ Keno monjon kokaen qisin muro, “Pon, uugia meleengi Anutunon hamo qer onono letombuti, ii ejemba afaanggoya me nomaen?” Qisin muro kokaen injoro,

²⁴ “Ono mono nagu gonggonjon keubombaajon janjarin riin aonorowu. Niinon kokaen injowe mobu: Ejemba mamaganon Anutuwaa bentoton uutanon keubombaajon batogowuto, ii amamaawuya. ²⁵ Kanagen miri toyanon waama nagu konogo onjo kamban iikanon kanain seleengen nama nagonon qer kokaen jewuya, ‘Pon, mono nagu horon nonomba.’ Kaen jegi meleema kokaen injowaa, ‘Nii mende moma ononjen. Ono daangkaya, ii mende mojen.’ ²⁶ Kaen injoro onjo iikanondeen kanain kokaen jewuya, ‘Nononon mono giwo ainjolon rama nene nenin. Giinon mono liligon nonoo sombenon Bunja kuma nonona.’ ²⁷ *Kaen jewuyato, iinon qaa kokaen injowaa, ‘Ono mono dakaya, nii mende moma ononjen. Kawaajon kokaen injowe mobu: Bologna meme kuuya, onjo mono nomesajon togowu.’

²⁸ **“Togogi iikanon Aabraham, Aisak, Jeikob ano gejatootoo ejemba kuuya yononon Anutuwaa bentoton uutanon nangi injibuto, onjoangia hagon onongi seleengen nambuya. Kaniagia kaen mokoloon saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya. ²⁹ Ejembaya ejembaya ii ween koukoutanonja ano kemekemetanonja ano leele Noot Saut iikanonja kan Anutuwaa bentotonon keuma dun raragia men nembanene nen korisoro ama laligowuya. ³⁰ *Kaen laligowuto, mobu! Konoga yonoononga tosonianon mutuya koloowuya ano mutuya yonoononga tosonianon konoga koloowuya.” Kianj.

Kin Herodnon kasu soonja kawaa so kolooja.

Mat 23.37-39

³¹ Kamban iikanondeen Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) tosonianon Jiisaswaanon kan kokaen jegi, “Kin Herodnon guro komuwaatiwaaajon moja. Kawaajon mono goman koi mesaon kamba.”

³² Jegi kokaen meleema onono, “Ono mono duuyaa kasu soonja ii kokaen jegi moba, ‘Moba! Niinon kete ano woran ome onotaamaña ano ji ejemba men qeangon onoma laligomaña. Kemanjati, indigen mono iikanon keuma gawona metogomaña.’ ³³ “Gejatootoo ejemba seiseiya ii Jerusalem sitinon unugi komugi. Goman tosonianon mende toroqen unugi komunkeju, iikawaa tanitani eja iijen. Kawaajon niinon kete ano woran indigen kana kema laligomaña. Jerusalem keube nugi komumanjati een, mono iyonoonon kaiyakagiaga ii toroqen ambu.” Kianj.

Jiisasnon Jerusalem sitiwaaajon saaro.

Mat 23.37-39

³⁴ Jiisasnon jero, “Oo Jerusalem Jerusalem, onjo gejatootoo ejemba unugi komugi Anutunon ejemba wasin onono onoonon kankejuti, ii jamonon unugi komunkeju. Kuru nemujanon merauruta engana baatanon ama koojojon onomakeji, niinon iikawaa so kambanja kambanja goo kanagesouruga suungon kololoon onjomambaajon moma laligoweto, onjo ii togon laligon koug. ³⁵ *Mobu! ‘Anutunon mono jigo mirigia gema qero saoyagadeen ewaa.’ Kaen ewaato, niinon kokaen injowe mobu, Ono nii mombo mende niibuyato, kanagen kamban mon kan kuuro iikanon niima kokaen jewuya, ‘Pombaa qatanon kan nononji, Anutunon mono ii kotuegon muba.’ Kianj.”

* 13:27: Ond 6.8 * 13:28: Mat 22.13; 25.30 * 13:28: Mat 8.11-12 * 13:30: Mat 19.30; 20.16; Maak 10.31

* 13:35: Ond 118.26; Jer 22.5

14

Jiisasnoŋ ji eja moŋ meŋ qeaŋgoro.

¹ Jiisasnoŋ Sabat kendorŋ moŋnoŋ Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkoŋkoŋ) yoŋoo jo-tamemeya mombaa mirianoŋ uma nene nero. Neŋ raro toŋanoŋ galeŋ meŋ itigi. ² Iikanonŋ iwaa jaasewanaŋonŋ ji eja moŋ kana boria apunoŋ ologonŋ somariiro raro. ³ Jiisasnoŋ ii iima kanaŋ Kana qaawaa boi ano Farisii ii qisiŋ oŋoma kokaen jero, “Sabat kendononŋ eja meŋ qeaŋgonŋ muŋ iikaana kanonŋ Kana qaa uguwoŋa me qaago?”

⁴ Kaenŋ jeroto, yoŋonoŋ goronŋ qeŋ ragi. Ragi borianonŋ eja ii oosirin meŋ qeaŋgonŋ wasiro keno. ⁵ *Keno kokaenŋ inijoro, “Oŋoonoŋga mombaanoŋ mera me bulmakao ejia ii Sabat kendononŋ apu roŋnoŋ kemebaati een, ii mono uulaŋawo horogi koubaa. Moronoŋ ii mende hororo kounaga?” ⁶ Kaenŋ qisiŋ oŋono kawaa kitia meleembombaa bimoonŋ qaagia bogoro ragi. Kianŋ.

Jiisasnoŋ sele meŋ-uu ii qetano.

⁷ Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkoŋkoŋ) ejanonŋ ejemba nenewaajonŋ koma horonŋ oŋonoti, iyoŋonoŋ duŋ jaayanonŋ eu metogonŋ ragiti, Jiisasnoŋ ii iima kawaaŋonŋ sareqaa moŋ kokaenŋ inijoro. ⁸ *Moŋnoŋ gii maraŋ (agomiŋ aoao) lombambaanoŋ koma horonŋ gono iikanonŋ kema duŋ jegenŋ mende meŋ raba. Kaenŋ ambagati een, tosaana koma horonŋ oŋonoti, iyoŋoonoŋga moŋnoŋ gii guuguŋ qabuŋagawo koloowabo.

⁹ “Iinoŋ kouro lombanŋ toyanonŋ goonoŋ kaŋ kokaenŋ jenaga, ‘Gii duŋ koi mesaona uuta iinoŋ raba.’ Kaenŋ jewaati een, gii mono waama baatanonŋ emu kamaanŋ duŋ meŋ rama gamuga senjombo mobabo. ¹⁰ Kaenŋ qaagoto, moŋnoŋ koma horonŋ gombaati, gii saanonŋ duŋ siminjanonŋ emu kema raba. Kaenŋ rana lombanŋ toyanonŋ kouma giima jewaa, ‘Alana, gii saanonŋ kaŋ duŋ jegenjanonŋ eu kema raba’. Kaenŋ jero giinoŋ ejemba giwo rama nene nejuti, mono kuuya iyoŋoo jaagianonŋ qabuŋagawo koloowaa. ¹¹ *Ii kokaembaaŋonŋ: Iyaŋgiaa uugia meŋ ubuti, Anutunonŋ ii kuuya meŋ kamaanŋ oŋombaa. Moŋnoŋ iyaŋa uuta meŋ kamaawaati, Anutunonŋ mono ii meŋ uma mubaa.”

¹² Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkoŋkoŋ) ejanonŋ ejemba koma horonŋ oŋono lombanonŋ ragi Jiisasnoŋ lombanŋ toya eleema iima kokaenŋ ijoro, “Gii weembaa me gomantiinŋaa lombanŋ moŋ oon iikanonŋ geengaa alauruga me daremunuruga ii mende koma horonŋ oŋomba. Tinitosauruga me miri ejemba qabuŋagiawo ii mende koma horonŋ oŋomba. Kaana lombambaajonŋ koma horonŋ oŋonati, ii kaanjiadeenŋ koma horonŋ goma toŋaga ii metogonŋ gonggi tegowaa. Kaenŋ ambaati een, Anutunonŋ mono iikawaa tawaya mende gombaa.

¹³ “Kaenŋ qaagoto, lombanŋ mozoŋoŋgonŋ oowagati, gii mono ejemba kamaanŋqeŋeta ii koma horonŋ oŋomba. Ejemba wanaya, lokonŋ ano jaagoo koloŋuti, mono ii oŋoona sokombaa. ¹⁴ Ii koma horonŋ oŋona yoŋonoŋ tosa metogonŋ gombombaajonŋ amamaagi gii iikawaaŋonŋ simbawoŋawo koloon laligowaa. Tosagia ii een ero laligona solana yoŋonoŋ koomunonŋga waagi kambanŋ iikanonŋ Anutunonŋ aŋo ii gooŋonŋ metogonŋ gombaa.” Kianŋ.

Lombanŋ ano mondomondo qaa jeŋ togogi.

Mat 22.1-10

¹⁵ Jiisasnoŋ kaenŋ jero nene neŋ ragi yoŋoonoŋga moŋnoŋ ii moma kokaenŋ ijoro, “Moŋnoŋ Anutuwaawaa bentotonŋ uutanonŋ keuma nene neŋ rabaati, niinoŋ iwaajonŋ simbawoŋawo jeŋeŋ.”

¹⁶ Kaenŋ ijoro kokaenŋ meleeno, “Eja moŋnoŋ gomantiinŋaa lombanŋ somata mozoŋoŋgonŋ oon ejemba mamaga horonŋ oŋonŋgi kawutiwaajonŋ jero. ¹⁷ Lombanŋ kambanaŋ kaŋ kuuro welenŋeqeŋa moŋ wasiro koma horonŋ oŋomambaajonŋ iŋoroti, iinoŋ yoŋoononŋ kema jero mogi, ‘Iwoi kuuya mozoŋogodaboroniŋ eja. Kawaaŋonŋ mono saanonŋ kawu.’

¹⁸ Kaenŋ inijoroto, ii moma yoŋonoŋ korebore kanaŋ iwoi toŋianoŋ mondonŋ togogi. Eja mutuyanonŋ jero, ‘Nii molalenŋ moŋ sewanaŋ mewetiwaajonŋ iikanonŋ kema iimambaajonŋ mojeŋ. Iikanonŋ somongonŋ nonja. Kawaaŋonŋ saanonŋ kema ijona mende moma bolinŋ nomba.’ ¹⁹ Eja moŋnoŋ jero, ‘Nii bulmakao ejia 10 sewangia meweti, ii qaŋanonŋ somongowe kinonŋ horogi kema gawonŋ batogonŋ menjaŋgomaŋa. Iikanonŋ somongonŋ nonjiwaajonŋ saanonŋ ijona mende moma bolinŋ nomba.’ ²⁰ Moŋnoŋ toroŋeŋ kokaenŋ jero, ‘Nii emba woranda koi sewanaŋ mewetiwaajonŋ kamambaajonŋ amamaajeŋ.’

²¹ “Kaenŋ jegi welenŋeqeŋonŋ eleema eja poŋa buju ii ijoro. Ijoro moma uuta gere jero welenŋeqeŋa kokaenŋ jeŋ kotonŋ muro, ‘Gii mono alanzaŋ qeŋjaaro sombenonŋ ano kananonŋ kema ejemba kamaanŋqeŋeta, wanaya, kana borogia riiriita, jaagoo ano lokonŋ ejemba ii mono unuana lombanŋ miri uutanonŋ koi kawu.’ ²² Jeŋ kotonŋ murotiwaa so

andaboron kan kokaen ijoro, ‘Ponja, jen koton nonjanjwaa so anjento, dun tintinja mombo kaanjadeen raja.’

²³ “Kaen ijoro eja ponjon jero, ‘Gii mono roonqege ano kuungianon kema ejemba rama kenjuti, ii kaparan koma kuun onona lomban miri uutanon kouma saa qewu. ²⁴ Niinon kokaen injijowe mobu: Ejemba wala koma horon onomambaajon jeweti, iyonoononga monjon noo lombanon mende kouma nembanene nen naanja mobaa.’ ” Kianj.

Jiisaswaa gowoko laaligowaa kania

Mat 10.37-38

²⁵ Jiisasnon keno ejemba tuunjeleembe yononon otaan kenji eleema kokaen injijoro, ²⁶ * “Monjon niwo kan laligomanjen nii gogoraagen ama noma nemunmanja, embameria, daremunja, naambeeta ano iyanjaa laaligoya kaanagadeen jegen ama jopagonkeji, iinon mono noo gowokona koloomambaajon amamaawaa. ²⁷ * Sisigia megi monjon nii notaan siimbobolo moma maripoonon komumambaajon mende jororiwaati, iinon mono noo gowokona koloomambaajon amamaawaa.

²⁸ “Onoononga monjon miri koriga memambaajon moji een, iinon mono wala kamaan rama monenja miri medaborowaatiwaa so kolooja me qaagoti, iikawaa kania gosin iima kotowaa. ²⁹ Kaen mende ama miri tandoya komoma medaboromambaajon kotikotiia mende en muro mesaoro een nano ejemba kuuya ii iima kanain jen mepaqepae ama mububo. ³⁰ Kaen ama mun kokaen jewubo, ‘Eja ii kanain miria meroto, ii medaboromambaajon mende kotiuro.’ Iikawaa so gii Jiisas otaawaa me qaagoti, ii tororo gosin moma kotowa.” Kianj.

³¹ Jiisasnon qaa ii toroqen kokaen jero, “Kaanagadeen kin eja pon monjon kin mombo aroq qen ‘Manja qewonja,’ jen nomaen ambaa? Iinon uulanawogadeen kere mende ama mubaato, wala jawinjuruta horon onono ajoroon rama qambanmamban qaa kokaen amin mobuya, ‘Ananaanon ejaurunana 10,000 laligojon ano leegen kereurunana ii 20,000 laligoju. Eja ponjianon ii unuama kagi injiima saanon kotiin unuwonja me qaago?’ ³² ‘Mende kotiuron,’ jewuti een, iinon kere kinjon koriganon karo iikanondeen jotamemeuruta wasin onono iwaanon kema luae qewombaaon gejanono amin mobuya. ³³ Kaanagadeen onoononga monjon iwoi kuuya en muji, ii jegenja ambaati, iinon mono noo gowokona koloomambaajon amamaawaa. Kawaajon mono niiga jegenja noonji sokombaa.” Kianj.

Sii naanja qaa ii iwoi omaya totoonj.

Mat 5.13; Maak 9.50

³⁴ “Sii ii awaa koloojato, siinja mesaowaati een, ii mono nomaen meagonin mombo siinjawo koloonaga? ³⁵ Kikisi omaya ii balon kelegawo koloowaatiwaaon men kululuun isombason amakejonto, sii naanja qaa ii iwoi mombaajon mende sokombaa. Qaago! Ii mono een namonon gilinin kemen een toontoon ewaa. (Gii kaanjadeen noo gowokona koloon batuyanon koton nomesaowagati een, mono iwoi omaya koloowaga.) Monjon gejiawo laligoji een, iinon mono qaa ii moma kotowa.” Kianj.

15

Lamanon soorotiwa sareqaa

Mat 18.12-14

¹ * Takis tiliqili ama megiti ano singisongo ejemba tosaanja ii jaasoonogyanon Jiisaswaa Bunja qaaya mobombaajon kagi. ² Kaen kagito, Farisii ano Kana qaawaa boi yononon Jiisaswaaon uugia boliro njindin-njunduru qaa kokaen jegi, “Eja kanon singisongo ejemba unuama yonowo rama nene neja.” ³ Kaen jegitiwaaon Jiisasnon sareqaa mon kokaen injijoro,

⁴ “Onoononga mombaa lamauruta 100 laligogi yonoononga monjon soon jinjaun keno toyanon nomaen ambaa? Iinon mono 99 ii balon qararanjonkonan onomesaon kema motoonngo jinjaun kenoti, iikawaajon mongama kema laligon mokolooro tegowaa.

⁵ Mokolon uukoisoro ama sawijanor ama bosima kawaa. ⁶ Mirinon kan alauruta ano tosaanja kosere laligojuti, ii onono ajoroogi kokaen injijowaa, ‘Lamana sooroti, ii mokoloojenatiwaaon mono kagi niwo korisoro ambonja’ ⁷ Niinon kokaen injijowe mobu: Iikawaa so singisongo eja motoongonon uuta meleembaati, iwaajon Siwe gomanon korisoro somata koloowaa. Ejemba 99 iyangiaa jaagianon solanja dindina koloon uugia meleembombaajon mende moma laligojuti, iyonoojon korisoro kaanja mende koloowaa.” Kianj.

* 14:26: Mat 10.37

* 14:27: Mat 10.38; 16.24; Maak 8.34; Luuk 9.23

* 15:1: Luuk 5.29-30

Moneŋ kota soorotiwaawaa sareqaa

⁸ “Kaanagadeen emba moŋnoŋ silwa moneŋ kota 10 meŋ laligoro yoŋoononga mo-toonŋonoŋ kemeŋ sooro nomaen ambaa? Iinoŋ mono kiwa ootiriŋ kaparaŋ koma miri usuma moŋgambaa. Moŋgama laligoŋ mokolooro tegowaa. ⁹ Ii mokoloon emba alauruta ano emba tosaana kosere laligojuti, ii oŋoono ajoroogi kokaen injiowaa, ‘Noonon silwa moneŋ kota motoonŋonoŋ sooroti, ii mokoloonenatiwaajon mono kagi niwo korisoro ambona.’ ¹⁰ Iikawaa so niinoŋ kokaen injiowe mobu: Singisonŋo ejemba moŋnoŋ uuta meleeno Anutuwaawaa gajobauruta yoŋonoŋ iwaajon korisoro uuta ambuya.” Kian.

Qewolon ejanon uunŋonjan ama uuta meleeno.

¹¹ Jiisanon toroqen kokaen jero, “Eja mombaa merawoita woi laligori. ¹² Koganon manjaajon kokaen ijoro, ‘Amana, gii mono moneŋ esuhinaga mendeema bakaya nomba.’ Kaen ijoro mangaranon ilawoilaya kuuya sogaranon mendeema orono. ¹³ Ii orono meria melaanon gomaŋ boria woi karoŋ laligoŋ hina iwoiya kuuya ii kololoon meŋ kantri moŋgen keno. Iikanon kema iyanŋaa jaajaa kana somata emba yoŋowo bao kasu kaanja pangamaŋ laaligo laligoŋ moneŋ hinaya gilidabororo.

¹⁴ “Iwoi kuuya gilidabororo bodi somata koloon balon kuuya ii sokono. Iinoŋ kamban kanon kanaiŋ tapekokoro koloon memegemeaŋ ama amamaaro. ¹⁵ Amamaaŋ kantri iikawaa toya mombaanon kema gawombaajon qisiŋ muro wasiro iwaa bao sopanon kemeŋ bao galengiaga laligoro. ¹⁶ Iikanon laligoro bao yoŋonoŋ sako kota negi iima ‘Saanon ii newe tomena sokonaga,’ jeroto, ii kaanagadeen moŋnoŋ mende muro.

¹⁷ “Kaen laligoŋ uuta tooro kokaen jero, ‘Manŋaa gawon ejemba naa afaana yoŋonoŋ gawon megi sewana oŋono nene neŋ timbiringon laligojuto, niinoŋ kokanon konkorara bodi laligoŋ komumambaajon anjen. ¹⁸ Nii mono waama manŋaanon eleema kema kokaen ijomaŋa, ‘Ama, nii singisonŋo ama iikanon gii ano Siwe Toya qaagara qotogon qagara meŋ boliwe. ¹⁹ Kawaajon giinoŋ mombo noojon ‘Merana,’ jewagatiwaa so mende koloojen. Gii saanon jena welenqeqega moŋ koloomaŋa.’

²⁰ “Kaen jen waama manjaanon keno. Kema miri dodowiro manjon korikori endu nama iiro karo bata pororogoro iima koboon esunagadeen qiqigoŋ kema kema aroyanon giliro kemero buuta kitoŋ neŋ ‘Merana, oowe oowe!’ jero. ²¹ Kaen anoto, merianon ijoro, ‘Manŋa, nii singisonŋo ama iikanon gii ano Siwe Toya qaagara qotogon qagara meŋ boliwe. Kawaajon giinoŋ mombo noojon ‘Merana,’ jewagatiwaa so mende koloojen.’

²² “Kaen ijoro manjon iikanondeen welenqeqeuruta kokaen injioro, ‘Oŋo mono uulanawo maleku akadamuyawo moŋ meŋ kan mouma mubu. Ilawage aroyanon koma menjerengon muŋ kana esu kaniaŋon mouma mubu. ²³ Kaanagadeen sopanon kema bulmakao donja kelegawo moŋ meŋ kan qen qen neŋ korisoro ambona. ²⁴ Merana koi komuŋ tagoroti, iinoŋ mono mombo gbiŋ kaja. Iinoŋ mono soorogo Anutonon mombo mokolooro asugija.’ Kaen injioro kanaiŋ korisoro anji.

²⁵ “Korisoro angito, datanon gawonoŋ laligoŋ eleema miri dodowiŋ kanon rii gbawe qama oron aisoogiti, iikawaa otona moro. ²⁶ Ii moma welen mera moŋ qaro karo ‘Ii nomaembaajon anju?’ jen qisiŋ muro. ²⁷ Qisiŋ muro kokaen ijoro, ‘Koganon luluuŋkota eleema karo manjaanon ii mombo anjalŋ ba koma muŋ iikawaajon injioro bulmakao donja kelegawo qen oon aisoju.’

²⁸ “Kaen ijoro iriŋa soono mirinoŋ umambaajon togoro. Togoroto, manjon ii moma seleenŋen kamaaŋ uuluue qaa bonjonanon jen meŋ looriŋ muro. ²⁹ Meŋ looriŋ muroto, iinoŋ meleema kokaen ijoro, ‘Manŋa, niinoŋ gbani mamaga welenŋa qen laligoŋ jenkootoga kamban moŋnoŋ mende uugun laligoweto, kilen giinoŋ kamban moŋnoŋ meme (noniŋ) melaa moŋ alauruna yoŋowo korisoro ambombaajon mende nona. ³⁰ Mende nonato, meraga koi kanon kana somata emba yoŋowo laligoŋ moneŋ hinaga tiwilaŋ kouro giinoŋ mono iwaajon ama injiona bulmakao donja kelegawo qen ooju.’

³¹ “Ijoro manjon kokaen meleema jero, ‘Merana, gii kamban so neenawo laligoŋkejan. Kawaajon neenaa bujana kuuya ii mono goo bujana kaanagadeen kolooja. ³² Kaanagadeen koloojato, koga koi kanon komuŋ tagoroto, mombo gbiŋ eleema kaja. Iinoŋ soodaboro-roto, Anutonon ii mombo mokolooja. Kawaajon keteda koi nene korisoro aniŋ sokonja.’ ” Kian.

16

Eshina galen tiliqiliawowaa sareqaa

¹ Jiisanon gowokouruta qaa moŋ kokaen injioro mogi, “Eja qabuŋayawo mombaa esuhina galena moŋ laligoro. Tosianon kan eja qabuŋayawo ii qaa kiisan ijogi, ‘Iinoŋ goonon moneŋ hinaga kondeema tond u giliŋ laligoja.’ ² Ii moma galen ii jero karo

jen muro, 'Nii goojon bunja bologa jegi mojen. Gii noo miri ano esuhinana mombo galej kombagitiwaa so mende koloojan. Kawaajon ii nomaen galej koma laligona, iikawaa lopoya jen asarin nomba.' ³ Kaen jero uutanon kokaen romongoro, 'Miri toyanon galejkonjon gawona nuano nomaen amamaen? Esunna mende sokenjiwaaajon balon osomambaajon amamaajen ano jejewelenwelen eja laligomambaajon gamuna mojen. ⁴ Iinon galejkonjon gawona nuambaati, niinon kamban iikanon nomaen ambe tosanon mirigianon koma horon kalar koma nombuyaga? Ahaa! Kana mon romongojen.'

⁵ "Kaen jen ejemba toyanon tosa ama ononoti, ii kuuya ana ana horon onono kagi. Mutuyanon karo ii kokaen ijoro, 'Tonaanon tosa goonon dawi eja?' ⁶ Kaen qisiro jero, 'Oil dram 100 mewe.' Kaen jero kokaen meleeno, 'Gii tosa papiaga men koi rama uulanawo utegon 50 oona ewa.' ⁷ Kaen jen eja mon qisin muro, 'Ano gii? Goonon tosa dawi eja?' Qisiro kokaen jero, 'Wiit flaua ii 21,000 kilogram mewe.' Kaen jero ijoro, 'Gii tosa papiaga men iikanon 16,800 kilogram kaen oona ewa.'

⁸ "Kaen kolooro miri toyanon moma jenqeeanggo qaa kokaen jero, 'Galenanon tiliqili qaganon iwoi anoti, ii momakoto awaa qendeenja.'" Pon Jiisasnon sundu kaen jen torogon jero, "Pangamambaa nanamemen otaankejuti, iyonoo momakootogia ii ejemba tosaan kete laligojuti, ii tiliqili ama onjombutiwaa so ejato, Anutuwaas asaganon laligojuti, yonoo momakootogia ii iikawaa baatanon kolooja.

⁹ "Kawaajon kokaen jewe mogi: Tosianon balombaa moner hinanon ejemba tiligon onomakejuto, ononon mono iikanon men alaurugia mokolon onjombu. Ii mokolon ononon balombaa iwoinon qaombaati, Anutunon mono kamban iikanon koma horon onono laaligo kombombanaa gomanon keuma tetegoya qaa laligowu.

¹⁰ "Monjon iwoi melaada men kaparan koma tororo galej konji, iinon mono iwoi somata kaanagadeen tororo galej kombaa. Monjon iwoi melaada galej koma gijigaju anji, iinon mono iwoi somata ii kaanagadeen galej kombaatiiwaaajon jenin gijigaju ambaa. ¹¹ Balombaa moner hinaya borogianon angi ii pondan mende galej konji hona mende kolooroti een, monjon mono iwoi bunaya uuta hona ii borogianon mende ambaa. ¹² Ono tosaan yonoonon iwoi ii pondan mende galej konji hona mende kolooroti een, ononagaa uugiaa bunja hona ii moronon mon ononaga?

¹³ * "Welenqeeq monjon pon woi welen qen oromambaajon amamaankeja. Monjon kaen amambaajon moji, iinon mono mon kazi ama mun mon uutanon jopagowaa. Mombaanon qokotaan mon jejewili ama mubaa. Kawaajon ononon Anutu ano moner hina ii mindirin welen qen orombombaaajon amamaawu." Kianj.

Monembaa uugere ambubotiwa qambanmamban qaa

Mat 11.12-13; 5.31-32; Maak 10.11-12

¹⁴ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon monembaa naan mamaga en onono laligogitiwaaajon Jiisasnon qaa kuuya ii jeroti, ii moma jaa kuma mepaegon mugi. ¹⁵ Mepaegon mugi kokaen injoro, "Farisii ononon mono ejemba jaagianon solan kaan qendeema onjombombaaajon geriawo amakejuto, Anutunon uugiaa kania moma kotodaboroja. Ejemba jaagianon iwoi mombaajon mogi uuta kolooji, ii Anutunon iiro arokuukuuyawo koloonkeja.

¹⁶ * "Bentotombaa kania ii Mooseswaanon Kana qaanon ano gejatootoo ejemba yonoo Buju Terenon ooqi weengon laligon waanin Jonon asugin hona asuganon inisaano. Kamban iikanon kanain qaa ii jen sein Anutuwaas bentotonon keubutiwaaajon ejemba uugia kuunkejon. Ejemba kuuyanon mono janjarin riin kaparan koma bentoton iikawaa uutanon keubombaaajon amakeju. ¹⁷ * Siwe balonon goron gewaotiwaas so anjaoto, Kana qaawaa tere jimbolan matoonjo ii kamban mongen mende totoon aliwaa. Kianj.

¹⁸ * "Eja monjon embia mesaon emba mon mewaati, iinon mono olonkulu ambaa. Eja monjon emba loyanon mesaoroti, ii mewaati, iinon mono kaanagadeen olonkulu ambaa." Kianj.

Eja qaqabunayawo ano Lazarus

¹⁹ "Eja qabunayawo mon laligoro. Iinon opo maleku nezongbala osoga akadamyawo mouma laligon kamban so nenkorisoro ama siiseweweya qaa laligoro. ²⁰ Kaen laligoroto, iwaa miri naguya kosianon eja wanaya mon qata Lazarus en laligoro. Wiji nomonon selia so koma raro. ²¹ Wosoya ano gbadonon en eja pon qerewenaa nene dunnonga nene kera reemonja kamaaro ii nemambaajon moro. Moma ero kasu yononon kouma wiji monbonja bojon laligogi.

* 16:13: Mat 6.24

* 16:16: Mat 11.12-13

* 16:17: Mat 5.18

* 16:18: Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

²² “Kaen laligon wanaya iinon komuro. Komuro Siwe gajoba yononon wama uma oyanboyar gomanon anggi Aabrahambaa koorononon raro. Eja qabunayawo iinon kaanjadeen komuro ron kongi. ²³ Ron kongi koomuwaa senjon gomanon kemero jen sorogoro siimbobolo somata moma uuro uro Lazarus Aabrahambaa koorononon koriganon endu raro iriuro. ²⁴ Iriima silama qama jero, ‘Oo amana Abraham, mono wosoga moma nomba. Nii gere bolanon nooro kokanon konajilin uuta moma nanjen. Kawaajon mono Lazarus wasina kema koso susuyanon apunon qeesaan kan neselananon moriro olomoowa.’

²⁵ “Kaen jeroto, Aabrahamnon meleeno, ‘Merana, mono koi romongona keno. Giinon namonon laaligo korisoroyawo mono laligona tegoroto, Lazarusnon namonon laaligoya qenjenmanjen ama laligoro. Kaen laligoroto, kamban kokaamba ulunkolen ama munin rajato, giinon siimbobolo moma konajilin qaganon nanjan. ²⁶ Kaen laligojon ano torogon kokaen jejen: Anutunon nono ano onjo batunananon mendeema jawo ama kotiiro eja. Kawaajon tosonian jawo qisigon nonoononga onoonon koubombaajon mobuyaga, ii mono amamaawuya. Kaanagadeen leegen endu laligojuti, ononon kaanagadeen nonoonon koubombaajon osiwuya.’ ²⁷ Kaen jero kokaen ijoro, ‘Amana, kaen kolooro kokaen welema gonjen: Giinon mono Lazarus wasina mannaa mirinon kema. ²⁸ Miri iikanon daremunuruna 5 laligojuti, iyononon kaanjadeen senjon goman koi kanon kamaan siimbobolo somata mobubo. Kawaajon mono jena kema gejatootoo qaa injjoro mobu.’

²⁹ “Kaen welenoto, Aabrahamnon jero, ‘Qaago! Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere ii yonoo bunaga eja. Qaa ii mono geja ama mobu!’ ³⁰ Kaen jero kokaen jero, ‘Oo ama Abraham, kaen qaagoto, koomuya nonoononga monnon yonoonon kenagati een, yononon mono uugia meleembuyaga.’ ³¹ Jero Aabrahamnon kokaen ijoro, ‘Yononon Mooses ano gejatootoo ejemba yonoo qaawaajon geja mende anjuti een, kaanjadeen koomuya nonoononga monnon waama qaa jenagati een, iyononon mono kilen Anutu mende moma laarin mubuyaga.’” Kian.

17

Singisongowaa kongoro mono qotogowu.

Mat 18:6-7, 21-22; Maak 9:42

¹ Jiisasnon gowokouruta qaa kokaen injjoro, “Bologaa siipatitanon mono afaankota koloonkeja. Monnon siipatiti angon komambaajon amamaankejato, mon moronon tosaan kongoro ama onono singisonggo ambuti, iwaajon mono terengon ‘Yei!’ qama wanjinjingojen. Siimbobolo uutanon mono iwa qaganon ubaa. ² Iinon ejemba melaa iyonoononga mon kongoro ama muro singisonggo ambaati, eja iikanon mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunon lombo iikawaa irona nomaen muro soyanon koloonaga? Kemun kowonjin aroyanon somongon kowe biiwianon giligi kemenagati, iikanon mono afaankota koloonaga.

³ * “Kawaajon mono onongia galengia men aon laligowu. Alaga monnon singisonggo anji, ii mono jen mindingon muba. Jen mindingon muna moma bolin aon wosoya mobaati een, gii mono singisonggoya mesaon muba. ⁴ Ween mombaa uutanon singisonggo 7 ama bolin goma ambenja 7 goonon eleema kokaen jewaa, ‘Alana, nii singisonggo anjenjawaajon moma bolin aojen.’ Kaen jewaati een, gii mono singisonggoya ii mesaon muba.” Kaen.

Momalaariwaa honja ii ku-usunawo.

Mat 17:20; 21:21; Maak 11:23

⁵ Aposol yononon Pombaajon jegi, “Momalaarinana mono torogon men kotiiwa.” ⁶ Kaen jegi Ponnon meleeno, “Momalaariigaa honja ii nejon kotaa so enagati een, ononon saanon numuzu gere* koi kawaajon kokaen jen kotowuyaga. ‘Gii mono tiigawo joloma waama lugun kowenon kemej geengaa komoma aon namba.’ Kaen jen moma laarigi gere iikanon mono qaagia ten kombaa.” Kian.

Welenqege awaa ii nomaen?

⁷ “Onoononga mombaa gawon ejanon bulmakao men gawonon kema kinon hororo balon mosombaa me lama galenggiaga laligowaa. Laligon mirinon kouro iikanon toyanon kokaen jero mobaa me qaago, ‘Gii mono mirinon kouma rama nenega newa.’ ⁸ Kaen qaago! Iinon mono kokaen jewaa: ‘Gii mono apu arin meagon aon gomantiingaa nenena onon ama nona nemanja. Kawaa gematanon geengaa nenega onon newa.’ ⁹ Kaen jen koton muro gawon ejanon jerotiwa so gawonja medabororo sokono galenjanon kawaajon

* **17:3:** Mat 18:15 * **17:6:** Jiisasnon mulberi gere mon qendeeno. Gere ii numuzu kaanaga, kota kowororo kota kaanja neneyaga.

mepeseen mubaa me qaago? Qaago! ¹⁰ Onjo kanagia ii kaanjiadeen eja. Galengianon iwoi kuuya jen koton ononoti, onjo ii andaboron kanon mono kokaen jewu, 'Nono gawon ejemba toonja laligojon. Galenananon iwoiwaajon jeroti, mono ligadeen menj kajonjiwaajon mepemepesee monggambombaajon amamaajon.' " Kian.

Jiisasnon eja 10 selegia menj solanjaniro.

¹¹ Jiisasnon Jerusalem sitinon kemambaajon Galili ano Samaria prowins woi yoroo batugaranon kana eroti, iikanon keno. ¹² Kananon kema goman monjon keuro eja 10 selegia manimbayawo yonjonon mokoloon iima korikori endu nangi. ¹³ Nama kotakota qama silama jegi, "Somatanana Jiisas, mono kiankomun nonomba!"

¹⁴ *Qama jegi injiima kokaen injijoro mogi, "Onjo mono jigo gawon galej yonjonon kema selegia qendeema onjombu." Kaen injijoro ten koma kananon kengi selegianon iikanon solanjanir awaa kolooro. ¹⁵ Awaa kolooroto, 10 yonjononga monjon selia solanjaniro iima eleema kan Anutu kotakotagadeen qama mepeseero. ¹⁶ Mepeseen Jiisaswaa kanianon kemen usugon simin kuma 'Dangisen!' jero. Eja ii Samaria ejaga. Juuda yonjonon Samaria prowinswaa ejemba yonjonon mogi kamaanqegeta kolooro laligogi.

¹⁷ Dangisen jero Jiisasnon meleema ijoro, "Ii saanon anjanto, eja kuuya 10 onjo selegianon mono solanjanidabororo me? Eja 9 yonjonon mono daen laligoju? ¹⁸ Eja wabaya giinon geengodeen eleema kan Anutu mepeseejanto, eja 9 yonjonon mono kema lolomonin kenju." ¹⁹ Kaen jen kokaen ijoro moro, "Momalaariganon mono menj qeangjon gonja. Kawaajon saanon waama kemba." Kian.

Anutuwaa bentotonja ii nomaen koloowaa?

Mat 24.23-28, 37-41

²⁰ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yonjonon Jiisas kokaen qisin mun jegi, "Anutuwaa bentoton ii mono naa kambanon asugiwaa?" Jegi moma meleema kokaen jero, "Anutuwaa bentotonjonon mono jaanananon iibombaa so mende asugiwaa. ²¹ Mobu! Anutuwaa bentotonja ii batugianon uugianon asugin eja. Kawaajon ii kokanon menj endukanon eji, kaen jewombaajon amamaankejon."

²² Jiisasnon gowokouruta kokaen injijoro mogi, "Kanagen kamban mon kan kuuwaati, iikanon Siwe gomambaa Eja honjaa gawon meme weenja yonjononga mon iibombaa siinja mobuto, ii mombo iibombaajon amamaawuya. ²³ Kamban iikanon kokaen jegi mobu, 'Mobu! Hamoqege Toyanon mono endu laligoja. Mobu! Mono koi asugija.' Kaan kaan jegi ii iibombaajon iikanon uulanawo mende lugun kembu. ²⁴ Ii kokaembaajon: Siwe gomambaa Eja honjanon mombo kawaati, kamban ii oobiliwaa so kokaen koloowaa: Ii siwe leegenga uulanawo bilisik ama asarin leegen sokoma kenji, iinon mono iikawaa so asugiwaa. ²⁵ Kanagen kaen koloowaa, wala ejemba kamban kokaamba namonon laligojuu, iyonjonon eja ii yakarin gema qen mugi siimbobolo somata mobaa.

²⁶ * "Wala eenjanon Noowaa kambananon ejembanon laaligogia qemasologen qaganon laligon tiwilaagiti, iikawaa so mono Siwe gomambaa Eja honjanon mombo kawaatiwaa kambananon kaanagadeen asugiwaa. ²⁷ * Noowaa kambananon nene lomban ama apu kotiga nen embaqemba sewanaa angi kema karo agimin aogi. Nanamemen kaen ama menj qemasologen laligogi Nooanon wango uutanon uroti, ween iikanon tegoro. Tegoro apu gboulou somatanon kan ejemba qaa ron koma onono apu nemoton komugi.

²⁸ * "Lootwaa kambananon kaanagadeen qemasologen laligogi kaanjiadeen kolooro. Ejembanon nene lomban ama apu gisi nen gawon koma komoma jigo mirigia menj qetegon nene sii miri ama iwoi sewana mewutiwaajon angi iwoi tosia sewana menj laligonkegi. ²⁹ Kaen ama menj laligogito, Lootnon Sodom goman mesaon keno ween iikanondeen gere ano jamo gara geriawo ii mono kon kaan sombinonga kamaan ejemba jinonja qaa onjooro komugi. ³⁰ Kanagen Siwe gomambaa Eja honjanon mombo asugiwaati, kamban iikanon ejembanon kaanjiadeen qemasologen ama laligon tiwilaawuya.

³¹ * "Ween iikanon sombenon laligowaati, iinon mono hina iwoiya memambaajon miri uutanon mende uba me gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanjiadeen mirianon mende eleema kawa. ³² Loot embianon meleema gematanon uun komun jamo karanjan kolooroti, mono ii romongowu. ³³ * Monjon laaligoya siiseweweya qaa iyanjaajon anjon koma iyanjaa jaajaa laligomambaajon moji, iwaa laaligoyanon mono soowaato, monjon laaligoya noojon ama qeleema mesaowaati, iinon mono laaligo honjaa kania mokoloon oyanboyan laligowaa.

* 17:14: Lew 14.1-32 * 17:26: Jen 6.5-8
10.39; 16.25; Maak 8.25; Luuk 9.24; Jon 12.25

* 17:27: Jen 7.6-24

* 17:28: Jen 18.20-19.25

* 17:33: Mat

³⁴ “Niinon kokaen injiowe mobu: gomantiina iikanon eja woi dunjon motoon ewaoti, iyoroononga mon wama mon mesaowuya. ³⁵ Kaanagadeen emba woi ii motoon tawen orasin rabaoti, iyoroononga mon wama mon mesaowuya.” ³⁶ (Eja woi nene gawonon laligowaoti, iyoroononga mon wama mon mesaowuya.)

³⁷ Jiisasnon kaen jero gowokourutanon meleema ijogi, “Oo Pon, ii dakanon koloowaa?” Kaen ijogi kokaen injiowo mogi, “Oro gisaganon mongen baagen ero mambonkararanon mono iikanon horon ajoroonkejuti, mono iikawaa so koloowaa.” Kianj.

18

Malonon kaparanj koma weleno eja somatanon ilaaro.

¹ “Onjo mono kambanj so Anutu qama koolinj gelokoli mende ama laligowu.” Jiisasnon kaen jen iikawaa sareqaaya kokaen injiowo mogi, ² “Taon monjon qaa jenteego eja mon laligoro. Iinon ejemba yonjonon qaa jen mubutiwaajon gamuya mende moma iyanjaa jaajaa laligon Anutuwa jeta uugumambotiwaajon toroko mende moro. ³ Taon kanon malo emba mon laligoro. Iinon suulan qaa jenteego eja iikanon kema kokaen jen laligoro, ‘Monjon niwo angowowo anjiwaajon giinon mono ilaan nonaga.’

⁴ “Kaen jero kambanj koriga ii moma gema qen laligoro, kanagen uutanon kokaen jero, ‘Niinon ejemba yonoo qaagiaajon gamuna mende moma neenaa jaajaa laligon Anutuwa jeta uugumambotiwaajon toroko mende momakejen. ⁵ Kaen laligojento, malo koi kanon mono qaasoso pondanj jen noma kankejiwaajon mojon tiiro saanon ilaan mube qaaya tegowaa. Mende ilaan mubenagati een, iinon mono kanasoso karo mojotiitiya momambo.’”

⁶ Ponjon sundu ii medaboron jero, “Jenteego eja doogoyanon qaa jeroti, mono iikawaajon geja ama kania romongowu. ⁷ Anutunon ejemba iyanjaajon meweengon onjonoti, iyonjonon gomantiina asasaga ilaan onombaatiwaajon qama kooligi Anutunon mono yonoo qaagia gosinj jen tegoro awaa koloowu. Ilaan onomabaajon jen silemale mende ama kambanj mende konjoratiro ubaa. Ii qaago totoon! ⁸ Niinon kokaen injiowe mogi: Anutunon mono kambanj mende koriro qaagia gosinj jen tegoro awaa koloowuya. Mono alanzanj ilaan onomakejato, ii kilen Siwe gomambaa Eja honanon eleema kan ejemba gosinj onombaati, kambanj iikanon momalaari hona mokoloowaa me qaago?” Kianj.

Farisii ano takis meme yoroo qamakooligara

⁹ Ejemba tosanon iyanjaajon mogi uro solanj dindina koloojon jen tosaana mogi kamaanqeqeta kolooro. Jiisasnon ii injiima sareqaa mon kokaen injiowo mogi, ¹⁰ “Eja woiyanon jiwowon jigonon uma qama kooliri. Monjon Farisii ano monjon takis meme ejaga.

¹¹ “Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) iinon nama ajodeen kokaen qama kooliro, ‘Oo Anutu, ejemba tosanon uugia dogoro kalugon serowilin amakejuti, nii ii kaanja mende laligojen me takis meme endu nanji, nii iwaa so kaanagadeen mende laligojen. Kawaajon dangisen jen gonjen. ¹² Niinon sonda so somanja woi nenewaa singi laligonkejen. Niinon monen hinana kuuya mendeema 10:nongga motoonggo Anutuwa buja qenkejen.’

¹³ “Kaen qama kooliroto, takis meme iinon wangonja monjon nama Siwenon eu uumambaajon gamuya moma borianon jaaya esuuj kokaen qama kooliro, ‘Oo Anutu, singisonggo eja nii mono kiankomurj nomba.’ ¹⁴ *Niinon kokaen injiowe mobu: Iinon mono Anutuwa jaanon solajanin mirianon eleenoto, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) iinon kaen qaago. Daen yonjonon iyanjaa uugia men ubuti, Anutunon mono ii kuuya men kamaan onombaato, monjon iyanjaa uuta men kamaawaati, Anutunon mono ii men uma mubaa.” Kianj.

Jiisasnon merabora kotuegon onono.

Mat 19:13-15; Maak 10:13-16

¹⁵ Ejemba tosanon merabora busubuusu kaanagadeen unuama Jiisasnon borianon oosirin onombaatiwaajon iwaanon kagi. Kagito, gowoko yonjonon ii iima jen qotogon ononggi. ¹⁶ Kaen angito, Jiisasnon merabora ii koma horon onono kagi kokaen jero, “Merabora melaa ii saanon onomesaogi noonon kawu. Anutunon ejemba kaanja ii bentotona buja qen onombaa. Kawaajon ii mende somonjon onombu. ¹⁷ Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu: Monjon Anutuwa bentotona ii merabora kaanja buja mende qen aowaati, iinon mono iikawaa uutanon keumambaajon amamaawaa.” Kianj.

* **18:14:** Mat 23:12; Luuk 14:11

Jiisasnoŋ eja qabuŋayawo mombaa qambaŋmambaŋ qaa jero.

Mat 19.16-30; Maak 10.17-31

¹⁸ Galenkonkon eja moŋnoŋ Jiisaswaanon kan kokaen qisin muro, “Boi awaa, niinon mono nomaen ama laaligo kombombanja buŋa qen aowenaga?”

¹⁹ Qisin muro kokaen ijoro, “Gii noojon ‘Boi awaa’, ii naambaajon jejan? Anutu motoongonon awaa kolooja. Eja moŋnoŋ ii kaanja awaa mende kolooja. ²⁰ *Gii jojopan qaa koi modaborajan: ‘Serowilin mono mende amba. Moŋ mono mende qena komuwa. Iwoi mono yongoro mende mewa. Moŋ jenonkuukuu mono mende ama muba. Nemunmanja mono goda qen oromakeba.’”

²¹ Kaen jeroto, galenkonkon ejanon kokaen ijoro, “Ii kuuya mono gbaworonanonga ten koma laligon waabe.” ²² Ijoro Jiisasnoŋ moma kokaen ijoro, “Gii tani motoongonon amamaajan: Gii mono kema esuhinaga kuuya sewanja mewutiwaajon ana moneŋ karo mendeema ejemba wanaya onomba. Kaen ana esuhinaga somata (maa suan, milyon kina kaanja) ii Siwe gomanon en gombaa. Kaen ama nii notaan kawa.” ²³ Kaen ijeroto, eja iikanon kindimbiri laligoriwaajon ama qaa ii moma wosobiri mokoloon jaaya bosoleero een mesaon keno.

²⁴ Wosobiri mokoloo Jiisasnoŋ ii iima kokaen jero, “Yei! Ejemba moneŋ hinagiawo yononon Anutuwa bentotonon keubombaaŋon bimoon kupukapa ambuya. ²⁵ Ii kokaen jen asarimanja: Oro somata kamel ii sosoro ootanon saanon mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabuŋagiawo yononon Anutuwa bentoton uutanon keubombaaŋon bimoon osiwuya.”

²⁶ Qaa ii jeroti, iyononon kokaen jegi, “Oopopoon! Ejemba moronon mono Siwewaa buŋa koloonaga?” ²⁷ Kaen jegi kokaen meleeno, “Ejembanon ii angobato men amamaan osinkejuto, Anutunon mono iwoi kuuya saanon amakeja. Iinon iwoi moŋ ama memambaajon mende amamaan osinkeja.”

Jiisaswaa gawon memewaa tawaya

²⁸ Piitonon qaa ii moma meleema kokaen jero, “Moba, nononon mono miri balonana mesaon gii gotaan kanin.” ²⁹ Kaen jero Jiisasnoŋ kokaen injoro, “Niinon qaa hona moŋ kokaen injowe mobu: Moŋnoŋ Anutuwa bentotonaaŋon ama iwoi moŋ mesaoroti, —ii miri balona, embameria, daremunja me nemunmanja —ii onomesaoro ³⁰ Anutunon mono kitia toroqen uugun tawaya meleema muro ii namowaa laaligonon mewaa ano laaligo kanagenanon laaligo kombombanja tetegoya qaa buŋa qen aon laligowaa.”

Jiisasnoŋ komuwaatiwaa qaaya jero karoŋ kolooro.

Mat 20.17-19; Maak 10.32-34

³¹ Jiisasnoŋ gowokouruta 12 ii horon onono kagi kokaen injoro, “Mobu, nono Jerusalem ubonja. Gejatootoo ejembanon Siwe gomambaa Eja honaaŋon qaa kuuya oogiti, ii mono honawo koloodaborowaa. ³² Moŋnoŋ ii memelolo men muro waba gawman yonoo borogianon kemebaa. Yononon jejewili ama mepaegon qaa tokoronkota jen mun sulaapan qewuya. ³³ Sulaapan qen ooli waayawonon ootin talungon qegi komuwaa. Komun ween karoŋ kolooro koomunonga waabaa.”

³⁴ Kaen injoroto, gowoko yononon qaa ii mende totoon moma asarigi. Qaa injoroti, ii aasangoyanon ero ii mende moma kotogi. Kian.

Jiisasnoŋ eja jaagoo mombaa jaaya metooro.

Mat 20.29-34; Maak 10.46-52

³⁵ Jiisasnoŋ kema Jeriko goman dodowiro eja jaagoo moŋnoŋ nene moneŋ mubutiwaajon welema kana goraayanon raro. ³⁶ Raro ejemba tuunleembe kananon uugun kengji otongia moma “Naa iwoi kolooja?” jen qisin onono.

³⁷ Qisin onono kokaen jegi, “Jiisas, Nazaret ejanon mono kananon kan guugumambaajon anja.”

³⁸ Jegi kokaen qaro, “Jiisas, Deiwidwaa gbili! Gii mono kiankomun nombal!”

³⁹ Kaen qaro ejemba wala kengiti, iyononon bo rabaatiwaajon qotogon mugito, iinon kaparan koma qa gigilaaro, “Deiwidwaa gbili! Gii mono kiankomun nombal!”

⁴⁰ Qa gigilaaro Jiisasnoŋ doron ama kokaen jen koto, “Ii mono borianon men noonon kawu.” Jen koto men kosere koug kokaen qisin muro,

⁴¹ “Alana, gii mono naa iwoi gomaŋatiwaajon mojan?” Qisin muro ijoro, “Pon! Nii jaana mombo uumambaajon mojen.”

⁴² Ijoro Jiisasnoŋ moma kokaen ijoro, “Mono jaaga uuwa. Momalaariganon mono men qeangon gonja.”

* 18:20: Eks 20.12-16; Dut 5.16-20

⁴³ Kaen ijoro iikanondeen jaaya tooro tororo uun Anutu mepeseen Jiisas otaan gematanon keno. Ejemba kuuya yononon iwoi ii iima Anutu mepeseegi. Kianj.

19

Zakiusnoj uuta meleeno.

¹ Jiisas Jeriko taanon kouma kotonj kemambaaajon ano. ² Iikanon eja monj qata Zakius laligoro. Iinon eja qabunayawo koloon takis meme yonoo jotamemegiaga laligoro. ³ Iinon Jiisaswaa kaitania iimambaa siija moroto, eja torodaamombaaajon ejemba tuun batugianon nama akakarinj amamaaro. ⁴ “Jiisasnoj koi kanj nunuuguwaa,” jegi moma iimambaaajon bobogarinj kema ejemba unuugunj Sikamore gere* qaganonj uma raro. ⁵ Raro Jiisasnoj kanonj keuma jaayanonj uuro uro iima kokaen ijoro, “Zakius, gii mono uulanjawo kamaawa. Nii kete goo mirinonj kawe matoonj rabota.”

⁶ Kaen jero uulanjawo kamaanj aisoonj koma horonj muro mirianonj keni. ⁷ Keni ejemba kuuyanonj ii iima njindinj-njunduru ama kokaen jegi, “Mono naambaaajon singisonjo eja kaanja mirinonj uma raja?”

⁸ Kaen jegito, Zakiusnoj ejemba batugianonj asuganonj waama nama Ponj kokaen ijoro, “Ponj moba, niinonj tiwomalekuna biiwianonj mendeema leeya ejemba wanaya yonoojon onomanja ano daenj yonoononj ilawoila monj so uugunj tiliqili ama wambeti, ii mono amberja 4:waa so toroqenj meleema onomanja.”

⁹ Kaen ijoro Jiisasnoj iwaa kaniaajonj kokaen jero, “Anutunonj kete miri kokawaa toya hamo qenj muro letonja. Iinonj kaanagadeen Aabrahambaa gbiliuruta yonoo batugianonj laligoja. ¹⁰ *Siwe gomambaa Eja honanonj mono ejemba soogiti, ii monjgama hamo qenj onomambaaajonj ama kamaaro.” Kianj.

Monerj esu 10 mendeema onjnotiwaa sareqaa.

Mat 25.14-30

¹¹ *Jiisasnoj kanj Jerusalem siti dodowinj qaaya jero ejemba ii mogiti, iyonononj kokaen romongogi, “Anutuwaabentotonjaa honanonj mono uulanjawo asugiwaab.” Kaen romongogitiwaajon Jiisasnoj sareqaa monj kokaen jero, ¹² “Eja qabunayawo mononj kokaen jero, ‘Nii mirina mesaonj kantri mononj koriganonj kembe iikanonj nii eja ponj kuunj nongji laligonj eleema kamanja.’ ¹³ Kaen gomanj koriganonj kemambaaajon jen gawonj ejauruta 10 onjono kagi monerj esu 10 mendeema onjoma kokaen injijoro, ‘Niinonj kema laligonj kanagenj eleema kamanja. Onononj kambanj biiwianonj monerj kokanonj konkororo gawonj menj ii menj seiwu.’ ¹⁴ Kaen jen kenoto, kanagesourutanonj kazi ama munj kokaen jegi, ‘Nono eja koi kanonj ananaanonj eja ponj koloonj galenj koma nonombaatiwaajonj togojonj.’ Kaen jen welenj eja tosaanj wasinj onjongi gematanonj kema buju ii ijogi.”

¹⁵ “Kaen ijogito, kilenj kantri kenoti, iyonononj ii eja ponj kuunj mugi iyanjaa prowinsnonj mombo eleema karo. Kanj gawonj ejauruta monerj esu onjnoti, ii jero iwaa jaanonj kougi. Motomotoonj yonononj konkororo gawonj menj monerj menj seigi dawii kolooroti, ii qendeengji iimambaaajonj qisinj onjono. ¹⁶ Gawonj eja mutuyanonj jaanonj kouma jero, ‘Ponj, niinonj monerj esuga menj seiwe toroqenj mombo esu 10 mokoloowe.’

¹⁷ “Kaen jero kokaen ijoro, ‘Ii awaa. Gii gawonj meme eja awaga. Gii iwoi melaada menj ii kaparanj koma galenj koma laligona seiwo. Kawaajonj niinonj taonj gomanj 10 mindirinj goo boroganonj ambe iyonoo galenggiaga laligowa.’ ¹⁸ Kaen ijoro gawonj eja alianonj jaayanonj kouma kokaen ijoro, ‘Ponj, niinonj goononj monerj esuga menj seiwe toroqenj mombo esu 5 mokoloowe.’ ¹⁹ Kaen ijoro ii kaanagadeen kokaen ijoro, ‘Ii awaa. Niinonj taonj gomanj 5 mindirinj goo boroganonj ambe iyonoo galenggiaga laligowa.’

²⁰ “Mombonj mononj kouma ijoro, ‘Ponj iiba. Goo monerj esuga koi. Ii opononj esuunj lolongowe ero. ²¹ Giinonj eja geriawo koloajanjwaajonj ama goojonj keena moma laligowe. Gii geengjo hina iwoi kowinonj mende anati, ii kilenj memambaaajonj momakejanj. Gii geengjo nene kota mende komona kolooroti, iikawaa honja ii kilenj kotonj memambaaajonj momakejanj.’

²² “Kaen ijoro meleema kokaen jenj muro, ‘Gii gawonj eja bologa. Geengjo qaa jejanej, niinonj iikawaa so gosinj goma ironja meleema gomanja. Nii eja geriawo koloojenj. Neeno iwoi kowinonj mende ama ii memambaaajonj momakejanj. Neeno nene kota mende komoma iikawaa honja ii kilenj kotonj memambaaajonj momakejanj. Ii saanonj moma laligona. ²³ Gii kaniaana kaenj momago mono naambaaajonj monerj esuna ii benknonj mende ana somariiro. Ii konkororo gawononj anagati eenj, iikanonj mono seiwo niinonj kanj susuyawo mewenaga.’

* 19:4: Sikamore ii kowa kaanjaya, kota neneyaga.

* 19:10: Mat 18.11

* 19:11: Mat 25.14-30

²⁴ “Kaen jen mun eja kosianon nangiti, ii kokaen injjoro, ‘Ono mono iwaa borianonga monen esuya ii wama esu 10 mokoloroti, ii mubu.’ ²⁵ Injjoro moma kokaen ijogi, ‘Pon, iwaanon monen esu 10 ii edaboroja.’ ²⁶ *Kaen ijogi meleema jero, ‘Niinon kokaen injjowe mobu: Ejemba iwoi en onono gawonja menkejuti, kuuya iyonjoon Anutunon ii toroqen onono seiwaato, mombaanon iwoi melaada mon ero gawonja mende menkeji, Anutunon mono ii kaanagadeen wano een toontoon laligowaa.’ ²⁷ Kaen jejento, kereurunanon niinon eja pon koloon galen koma onomanatiwaaon togogiti, ii mono unjuama kagi injiima jen kotowe unugi komuwuya.” Kian.

Jiisaswaaon mare kongi Jerusalem uro.

Mat 21.1-11; Maak 11.1-11; Jon 12.12-19

²⁸ Jiisasnon qaa ii jedaboron mesaon Jerusalem sitinon umambaajon wala keno. ²⁹ Kema Betfage ano Betani goman woi kosogaranon kan baanja qata Oil gere baanja qamakejuti, iikanon uma gowokowoi woi wasin orono. Wasin oromambaajon ama ³⁰ kokaen irijoro, “Goman jaasewanganon raji, mono iikanon kembao. Kema iikanon keuma dongi melaa kasanon somongogi nanji, ii mokoloowao. Dongi ii dologaga, eja monon qaganon mende rarayaga. Ii mono isama men koi kawao. ³¹ Aisni monon ‘Ii naambaajon isanjao?’ jen qisin orono kokaen ijowao, ‘Ponnanon iikawaajon amamaaja.”

³² Kaen wasin orono kema ijerotiwaa so mokolori. ³³ Mokoloon, dongi melaa isambowaaon ani toya yononon irijogi, “Hei! Dongi melaa ii naambaajon isanjao?”

³⁴ Irijogi kokaen meleeni, “Ponnanon iikawaajon amamaaja.” ³⁵ Kaen meleema men Jiisaswaaon kan malekugia qetegon dongi qaganon tamboma jegi Jiisasnon uma raro. ³⁶ Kaen rama keno ejemba tuunleembe yononon goda qen opo malekugia qetegon kana somatanon tambongi.

³⁷ Tambongi kema Jerusalem dodowin Oil gere baanja roganon kemero gowoko tuun kuuyan kanain aison angoleto kuuya ku-usun qaganon mero iigiti, iikawaajon qa somata qama Anutu mepeseen mun ³⁸ *kokaen jen qagi, “Anutu mepeseen. Kin Pombaa qatanon kawaati, Anutunon mono ii kotuegowa. Luaega ano qabunaga mepeseenin Siwe eukanon uja. Oowe oowe!”

³⁹ Kaen qagi Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) tosanon ejemba tuun batugianon nama kokaen jen mugi, “Boi, mono gowokouruga jen onomba.” ⁴⁰ Kaen jen mugi kokaen meleeno, “Niinon kokaen injjowe mobu: Yononon goron nambuyagati een, jamo yononon mono silama qabuyaga.” Kian.

Jiisasnon Jerusalem sitiwaaon saaro.

⁴¹ Jiisasnon Jerusalem dodowin siti ii iima saaro. ⁴² Saama kokaen jero, “Ononon luae mono nomaen koloonaga! Ono iikawaa kania ween kokanon moma kotogi sokonagato, kamban kokaamba ii jaagia mende toojiwaaon ama aasangoyanon eja. ⁴³ Iikawaa kania ii kokaen: Kamban mon kan kuuwaati, iikanon kere yononon kouma kiropo kotakotanon siti koi kuun liligon leele eu emu gban ama emboma kakasililin ama onombuya. ⁴⁴ Anutunon wambusoon koma onono onon kamban waja ii mende moma koton telambelan ama Anutu gema qen tondulaligon kouguti, iikawaajon kere yononon kondemondoon onongi miriwaa jamo mon ii jamo mombaa qaganon mende nambaato, siti koi kanon mono qeqelalan ewaa. Yononon jigo mirigia kondeema meraboraurugia siti uutanon laligojuti, ii unun ureewuya.” Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Mat 21.12-17; Maak 11.15-19; Jon 2.13-22

⁴⁵ Jiisasnon qaa ii jedaboron jiwowon jigowaa toton uutanon kema hina sewanja mewutiwaaon angiti, ii kanain konjoma onono kamaagi. ⁴⁶ *Konjoma onoma kokaen injjoro, “Aisaianon qaa mon kokaen oorota eja, ‘Noo jigonanon mono qamakooli mirigiaga koloowa.’ Qaa ii ejato, onon ii utegogi kikekakasililin yonoo kobaa kaanja koloaja.”

⁴⁷ *Jiisasnon kamban so jiwowon jigonan uma Bunja qaa kuma onoma laligoro. Kaen laligoroto, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ajoroon kantri jigo kaunsol yonowo amin moma kokaen jegi, “Ii mono nomaen jenin qegi komunaga?” ⁴⁸ Kaen jegito, ejemba tuun somata kuuya yononon iwo qokotaan Bunja geja ama momakegi. Kawaajon “Mono nomaen ambonato?” jen kana mon mende mokoloogi. Kian.

* 19:26: Mat 13.12; Maak 4.25; Luuk 8.18

* 19:38: Ond 118.26

* 19:46: Ais 56.7; Jer 7.11

* 19:47: Luuk

20

Jotamemeya yononon Jiisaswaa ku-usunjaajon qisigi.

Mat 21.23-27; Maak 11.27-33

¹ Jiisasnon jiwowon jigonon uma ejemba tuun kuma onoma Oligaa Bunja jen asarin onoma laligoro. Kamban monnon kaen ano jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon kantriwaa jotamemeya tosaana yonowo Jiisaswaa jaanon kougi. ² Kouma kokaen qisin mugi, “Gii koi kanon iwoi anjani, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Iikawaa ku-usuna ii mono moronon gono? Ii mono jena mobon.”

³ Qisin mugi kokaen meleema onono, “Niinon kaanagadeen qisin onombe ii meleema nijowu. ⁴ Jonon ejemba oomulu men onoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usuna ii daenjkaya mero? Siwe Toyanon muro me balon toyanon mugi?”

⁵ Kaen meleema onono batugianon amin moma kokaen jegi, “‘Ku-usunanon Siwenongga asugiro,’ kaen jewonati een, iinon mono kokaen jewaa, ‘Kaen kolooro ononon ii mono naambaajon mende moma laarin mugi? Ii mende sokonja.’ ⁶ Kanageso kuuya yononon Jombaajon ‘Gejatootoo ejaga koloaja,’ jen ii kotakota moma laarin laligoju. Kawaajon ‘Balon ejembanon asugiro,’ jewonati een, yononon mono iringia soono jamonon nunuwuya.” ⁷ Qaa kaen gosin kokaen meleengi, “Ku-usunanon daenjkaya asugiroti, nono ii mende mojon.”

⁸ Kaen meleengi Jiisasnon kokaen injoro, “Kaen kolooro niinon kaanagadeen iwoi koi amakejeniwaa ku-usuna moronon nonoti, ii mende injomana.” Kian.

Wain kasa gawon galen bologa, yonoo sareqaa

Mat 21.33-46; Maak 12.1-12

⁹ *Jiisasnon kanain ejemba sareqaanon kokaen injoro, “Eja monnon wain kasa gawon koma komoro. Koma komoma gawon galen tosaana mokoloon onoma jero gawonja men honaa bakaya iyangia men bakaya toya mubutiwaajon borogianon ano. Borogianon ama onomesaon kantri monnon kema kamban koriga laligoro.

¹⁰ “Laligon laligoro hona momogorotiwaa kambana (gbani 5) toriro kanon welenqeqeya mon wasin muro galen yonoonon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero. Jeroto, gawon galen yononon ii koobinon qen otaagi boria bobora eleeno. ¹¹ Kawaa gematanon welen eja mon wasin muro kenoto, ii kaanagadeen koobinon qen gamu qen mun otaagi boria bobora eleeno. ¹² Eleeno gawon toyanon welen eja mon mombo wasiro keno amben karon kolooroto, ii kaanagadeen sagorogoro qen gawon sopa seleengen hagogi kemero.

¹³ “Kaen angi wain gawon toyanon qaa mongama jero, ‘Mono nomaen amanato? Neenaa komunjua merana mono wasiwe keno ii iima goda qewuya me nomaen?’ ¹⁴ Kaen jen meria wasiro kenoto, wain gawon galen yononon ii iima batugianon kokaen amin moma jegi. ‘Iinon mono borosamoyaa toya koloowaa. Ayo, ii mono qenin komuro wain kasa gawon koi kanon mono ananaa bunaga koloowaa.’ ¹⁵ Kaen jen hagogi gawon seleengen kemero qegi komuro. Wain gawon toyanon ii moma mono nomaen ama onombaa?

¹⁶ Iinon mono anjo kan gawon galen ii kondeema onombaa ano gawon galen dologa mokoloon onoma wain kasa gawonja yonoo borogianon ambaa.” Jiisasnon sareqaa kaen injoro moma jegi, “Ii mende sokonja. Yamagen (kozigen)!” ¹⁷ *Jegito, Jiisasnon ii tororo injiima koton kokaen jero, “Bunja Terenon qaa mon ii kokaen eja,

‘Miri meme yononon jamo tando mon gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombombana kolooro mokoloogi.

Iikanon riiri mirinon mono gororongon kamaan kombaa.’ Qaa iikawaa kania ii nomaen?

¹⁸ Kawaajon kokaen jemana: Monnon tando waja iikanon ritatngon kamaan gewaati, ii mono selia kotomotowaato, aen tando iikanon joloma tama mombaa qaganon kamaan kombaati, ii mono kuuya qenjanmenjangowaa.”

¹⁹ Jiisasnon kaen jero Kana qaawaa boi ano jigo gawon galen yononon qaa iikawaa kania moma asarin kokaen jegi, “Sareqaa ii mono ananaojon jeja.” Kawaajon ii kamban iikanondeen men somongowombaajon mogito, ejemba tuunlelemba yonoojon toroko moma amamaagi. Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato men mugi.

Mat 22.15-22; Maak 12.13-17

²⁰ Juuda jotamemeya yononon Jiisaswaa jaagalen megii. Kaen men qaaya mon qiwitigoro qaawaa timbinon hororo gbadoon mubutiwaajon ama eja tosaana wasin

onjongi iwaanonj kagi. Oporoto ano gawana yonoo borogianonj ama mubombaajonj moma buja qaa awaa jeje taniñaan ama qisiin qaayaajonj geja angji.

²¹ Arenj kaenj ama qisiin munj kokaenj jegi, “Boi, nono goo kanaga mojonj. Giinonj qaa dindiña jenj kuma nonomakejanj. Giinonj ejemba tosaanja mende inisosoroonj tosaanja mende sureenj onomakejanto, so motoongononj gosinj nonomakejanj. Kaenj ama Anutuwaanonj kana ii qaa honja otaanj kuma nonomakejanj. ²² Kawaajonj nono Siisa-kimbaajonj takis ama kaenj Mooseswaa Kana qaa songiwoña me qaago?”

²³ Kaenj jegito, Jiisasnonj angomokolonj arengia moma kotonj kokaenj injjoro, ²⁴ “Saanonj silwa monerj monj qendeema nongji iimaña. Morowaa unyayaga ano qataga ii kanonj oogita eja?” “Oo, ii Siisa-kimbaanonj,” kaenj meleema jegi.

²⁵ Jegi kokaenj injjoro, “Kaenj kolooro iwoi Siisa-kimbaa unyayawo ii mono iwaa buja munkebu. Iwoi Anutuwaa unyayawo ii mono Anutuwaa buja gewu.” ²⁶ Jiisasnonj kaenj jerotiwaajonj ejemba tuunj somata yonoo jaagianonj qaawaa timbinonj ama mubombaajonj amaanaj qaayaajonj walingonj qaagia bogoro nanji. Kianj.

Koomunonga waawaataa Jiisas angobato menj mugi.

Mat 22.23-33; Maak 12.18-27

²⁷ *Sadusii boi paati yonononj “Komugiti, iyonononj mende waabuya,” jenj laligogi. Yonoononga tosianonj Jiisaswaa jaanonj kouma kokaenj qisiin munj ²⁸ *jegi, “Boi, Moosesnonj kokaenj jenj kotonj nononota eja, ‘Eja monj emba mero merabora mende koloogi komuro koganonj saanonj maloya menj laligonj gbili mekoloonj muro dataa qa menj laligowa.’”

²⁹ “Moba! Kambanj monjonj daremunj 7 laligogi. Dagia mutuyanonj emba menj laligonj gbilia qaa eenj laligonj komuro. ³⁰ Komuro koganonj maloya ii mero. ³¹ Kawaa gematanonj koga monjonj emba iikayadeenj mero. Kaandeenj kaanj daremunj 7 kuuya yonononj emba motoongoo iikayadeenj menj gbilia qaa laligonj komudaborogi. ³² Komudaborogi konoga malogia ii kaanagadeenj komuro. ³³ Giinonj ‘Komugiti, iyonononj gbiliñj waabuya,’ jejanto, nono ii mende moma laarijonj. Moba, eja 7 kuuya ii ororonj waabuyagati eenj, emba motoondeenj ii embagiaga megi laligorotiwaajonj ama mono morowaa embiaga koloonaga?”

³⁴ Kaenj jegi Jiisasnonj kokaenj meleeno, “Kambanj kokaamba namo koi kanonj ejemba loemba koloonj laligonkeju. ³⁵ Laligonkejuto, ejemba uugia meleengi Anutunonj iima moro sokono koomunonga waama goman balonj qaita monj eukanonj keuma laligowuti, iyonononj iikanonj mende agiminj aowuya.

³⁶ “Kawaa kania ii kokaenj: Uumeleenj ejemba gbiliñj koomunonga waabuti, iyonononj Anutuwaa meraboraanja kolooju. Yonononj Siwe gajoba kaanja koloonj mombo mende komuwuto, tetegoya qaa laligonj ubuya. ³⁷ *Mobu! Komugiti, iyonononj gbiliñj waabutiwaa qaaya ii Moosesnonj kaanagadeenj nanjonj jero. Somanj bambanonj gere bolanj koloonj mende jenj kotoroti, iinonj ii iima sunduya ooro iikanonj qaa kokaenj eja, ‘Niinonj Anutu Aabrahambaa Ponj, Aisakwaa Ponj ano Jeikobwaa Ponga laligonj kouma laligojenj.’ ³⁸ Isi wanjale karoonj yonononj Anutuwo laligonj kotiñj ubuya. Kuuya kotiñj laligojuti, iyonononj mono laaligogia Anutuwaajonj laligoju. Kawaajonj Anutunonj koomuya yonoo Ponggia qaagoto, laaligo kombombanja laligojuti, mono iyonoo Ponggiaga kolooja.”

³⁹ Jiisasnonj kaenj meleeno Kana qaawaa boi tosianonj meleema kokaenj ijogi, “Boi, ii qaa dindiña jejanj.” ⁴⁰ Kaenj jenj qaa monj mombo qisiin mubombaajonj kokobimbij ama mesaogi. Kianj.

Kraist ii kinj Deiwidwaa Ponga ano gbilia.

Mat 22.41-46; Maak 12.35-37

⁴¹ Jiisasnonj qaa monj kokaenj injjoro, “Kraistnonj Kinj Deiwidwaa gbilia kolooji, tosianonj qaa ii nomaembaajonj jenkeju? ⁴² *Deiwidnonj ano qaa kokaenj jero Ondino Terenonj (Buk song, Psalm) eja,

‘Anutunonj nama noo Ponña kokaenj ijoro, Giinonj mono kanj noo boro dindinanonj rana

⁴³ niinonj kambanj biiwianonj kereuruga riinj riitama haamo ama onjoma goo kana baaganonj ama onjomaña.

Kambanj ii kanj kuuwaatiwaa so mono asamararanonj koi raba.’

⁴⁴ Deiwidnonj kaenj jenj qata ‘Noo Ponña’ jeja. ‘Ponña’ jenj mono nomaenj ama iwaa gbilia kaanagadeenj koloonaga?” Kianj.

Uumelembaa selesele laaligowaa galenj meme qaa

Mat 23.1-36; Maak 12.38-40; Luuk 11.43

⁴⁵ Jiisasnoŋ gowokouruta ii qaa kokaen injjoro ejemba tuuŋ somata kuuya ii mogi, ⁴⁶ “Kana qaawaa boi yonjoonj mono galengia men aon laligowu. Yonononj maleku koriga mouma kema kan qendeema onjombombaaŋonj momakeju. Maaketnoŋ me kananonj ejemba injiigi jolonŋia jewutiwaaŋonj momakeju. Kaanagadeen qamakooli mirinonj jaaqeqeyanonj eu rabombaaŋonj siina momakeju ano jejelombanonj duŋ rara mutuyanonj jegenjegen rabombaaŋonj momakeju. ⁴⁷ Yonononj malo yonjoononj miri iwoi bidaaŋ baagonj aŋaliŋ onjomakeju ano qabunŋagia koloowaatiwaaŋonj qamakooli koriga koriga qama kooliŋ totogianonj qenkeju. Kawaajonj Anutunonj qaagia jen tegonj irona uuta meleeno qagianonj ubaa.” Kianj.

21

Emba malo moŋnonj nandunj hoŋa ano.

Maak 12.41-44

¹ Jiisasnoŋ nama uuro keno ejemba qabunŋagiawo yonononj nandungia ii nandunj katapanonj anŋi kemero. ² Anŋi kemero emba malo wanaya moŋnonj kanj soojaakota osoga woi ano kemeroŋi, ii kaanagadeen iiro. ³ Ii iima kokaen jero, “Niinonj qaa hoŋa moŋ kokaen injjowe mobu: Malo wanaya koi kanonj nandunj anŋi, ii mono tosaanŋa kuuya unuugun anja. ⁴ Kawaa kania ii kokaen: Kuuya yonononj monen somata en onono kitiagadeen anjuto, emba koi kanonj en laligojiwaa so iwoiya kuuya andaboronj een toontoonj laligowaa.” Kianj.

Jiwowonj jigononj kondemondeen koloowaa.

Mat 24.1-2; Maak 13.1-2

⁵ Jerusalem jiwowonj jigo ii jamo iimasiinŋiŋawo ano kalenŋa kalenŋa Anutuwaajonj anŋiti, iikanonj menjerengogi akadamyawo eroti, gowoko toŋianonj ii iima amiŋ mogi Jiisasnoŋ qaa kokaen injjoro, ⁶ “Miri koi iijuti, ii mono kondeenggi miriwaa jamo moŋ ii jamo mombaa qaganonj mende ewaato, qeqelalanj saoyagadeen ewaa.”

Kakasiliŋ ano sisiwerowero koloowaa.

Mat 24.3-14; Maak 13.3-13

⁷ Kaen injjoro qisin mugi, “Boi, qaa jejani, iikawaa hoŋa mono naa kambanonj koloowaa ano koloomambaaŋonj ambaati, iikawaa aiweseyanonj mono nomaen asugiwaa?”

⁸ Qisin mugi kokaen injjoro, “Moŋnonj anjomokolonj ano jinŋaun qen kembutiwaaŋonj mono galengia men aon laligowu. Ejemba mamaganonj asuginj noo qananonj kokaen injjowuya, ‘Niinonj Kraist koloojen,’ ano, ‘Kamban mono torija.’ Kaen injjowuyato, onjononj mono iyonjo gemagianonj mende kembu. ⁹ Manja karenŋa karenŋa koloonj kema karo otonŋa mobuyato, jenengia mono mende orowa. Iwoi ii waladeen koloowaatiwaa jejetaga. Ii koloowaato, namowaa kambanjonj mono iikanondeen uulanŋawo mende tegowaa.”

¹⁰ Kaen injjonj toroqen kokaen jero mogi, “Kantri moŋnonj kantri moŋ unuwombaaŋonj waabuya. Ejemba tuuŋ moŋnonj tuuŋ moŋ yonjowo aroŋ qen aowombaaŋonj waabuya. ¹¹ Balonŋa balonŋa kanonj nanj somasomata qonjoma menj namo meleeno kemenkebaa. Kaanagadeen bodia bodia koloonj uma ewaa. Ji kotiga kotiga ii koloogi jaasoŋgo komunkebu. Sombinonj aiwese somata jaamorota morota injiima aaruŋ toroko momakebuya.” Kianj.

Oligaa Bunawaajonj kere koloowaa.

Mat 24.9-14; Maak 13.9-13

¹² “Iwoi kuuya ii koloowaato, wala kozigenj toŋianonj onjo uugia meleengitiwaaŋonj ama uujama somonjonj sisiwerowero ama onjombu. Toŋianonj horon onjoma qamakooli mirigianonj qaa gawonŋia menj jen tegogi kapuare miria miria kanonj onjoombuya. Toŋianonj noo qanaaŋonj ama unuŋgi kantria kantria yonjo eja poŋ ano gawana yonjo jaasewangianonj nambuya. ¹³ Kaen nama noo kaniana saanonj nanjonj injjowu. ¹⁴ *Qaa jakeyanonj onjoonŋi nambuti, kamban iikanonj qaa nomaen jewonaga, iikawaa majakakaya waladeen mende mobu. Qaa ii mono uu wombogianonj anŋi ewa.

¹⁵ “Ii kokaembaaŋonj: Niinonj onjowo nama momakooto onjoma buugia menj afaanŋomaŋa. Uuafaanŋadeen laligogi tuarenjenurugia yonjoononŋa moŋnonj momakooto ii qotogon qaagia qewagonj menj kamaan onjombombaaŋonj amamaawaa. ¹⁶ Onjoanŋiaa nemunjan, daremun, tinitosa ano alaurugia yonononj kaanagadeen anjonan menj onjoŋgi onjoononŋa tosaanŋa unugi komuwuya. ¹⁷ Kantri kuuya yonononj noo qanaaŋonj ama kazi ama onjoŋgi laligowuya.

* **21:14:** Luuk 12.11-12

¹⁸ “Kaen laligowuyato, niinon kalan koma onombe wangiaa juya monon mende soowaa. ¹⁹ Ono kaparan koma kotiin bon qen qen nama iikanon mono haamo ama oyanboyan laaligo bunja qen aowuya.” Kianj.

Jerusalem sitiwaa kondemondeen uuduuduuyawo

Mat 24.15-21; Maak 13.14-19

²⁰ “Kanagen manjaqege tuun yononon kouma Jerusalem siti liligon gban ambuti, onjo ii iima kamban iikanon mono kokaen romongowu, ‘Siti wanja kondemondeembutiwaa kambanon mono kan kuuja.’ ²¹ Kamban iikanon Judia prowinsnon laligowuti, ononon mono misinjon horon baanjon kembu. Sitonon laligowuti, ononon mono siti mesaowu. Siti seleengenganon laligowuti, ononon mono sitinon mende kembuya.

²² * “Ii kokaembaajon: Bunja Terenon gejatootoo qaa oogita eji, ii kuuya mono honawo koloowaa. Qaa iikawaa so Anutunon kamban iikanon singisongogiaa irona meleema qagianon ano ubaa. ²³ Anutunon Israel kanageso singisongogiaajon irina soono kazia qendeema onono namonon kakasililin jekania boorongoya asugiwaa. Emba korowo ano merabora ajunon yononon mono kamban iikanon nomaen uulanawo kembuyaga? Kawaajon ‘Yei!’ qama wanjinjingojen.

²⁴ “Kondenmondeen iikanon ejemba tosaana ii manjawaa soo somatanon unugi komuwuya. Tosaana kasa gbadoon onoma unuangi kantri kuuya yonoo batugianon keubuya. Keugi waba kantri yononon kouma Jerusalem riimemeaan laligowuya. Kaen laligogi Anutunon kambangia toon qero raji, iikanon kan kuuro mesaowuya.” Kianj.

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwaa.

Mat 24.29-31; Maak 13.24-27

²⁵ * “Ween ano koin jaagaranon ano sengelao iikanon aiwese morota morota asugiwaa. Kowenon siri qegi otong somata koloonkejiwaaajon namowaa kantri kuuya yononon doomoronja keno konajilin moma laligowuya. ²⁶ Kaen laligogi sombinon utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaon enkalolon anggi soowaa. Kawaajon gomanja gomanja kanon lombo bologa totoon koloowaatiwaaajon laligon toroko moma uugia duuro jaagiili ambuya.

²⁷ * “Kamban iikanon Siwe gomambaa Eja hona iinon koosu qaganon karo iibuya. Kusunya somatanon sakondindingawo asuganon asugiro asamaranja iibuya. ²⁸ Kaen kawaaato, iwoi ii kanain koloowaati, ononon mono kamban iikanon Siwenon ubombaa kambangianon toriwaatiwaaajon mono wangia men waama uugia men kululuun awasankaka nambu.” Kianj.

Taon gerewaa sareqaa

Mat 24.32-35; Maak 13.28-31

²⁹ Jiisasnon sareqaa mon kokaen injjoro, “Ono mono taon ano gere tosaana ii injiima tanigia mobu. ³⁰ Gere ii sengia longogi ii iima iikawaa kania onjoangio moma asarin kokaen jenkeju, ‘Ween kambanja mono dodowija.’ ³¹ Ononon kaanjadeen qaa jejenj, iikawaa honanon kolooro iima moma asarin mono kania kokaen jewu, ‘Anutuwa bentotonaa Eja honanon mono uulanawo dodowin kawaa.’

³² “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Ejemba kete namonon laligojuti, iyononon mende komugi iwoi kuuya jejenj, ii mono iyonoo laaligo kambangianon asugiwaa. ³³ Siwe namonon goron qewaoto, noo Bunja qananon mono mende aliwaa.” Kianj.

Ugbili mesaon koomuya laligowombo.

Mat 24.42-44; Maak 13.33-37

³⁴⁻³⁵ “Kamban somata iikawaa lombotonon ejemba kuuya namonon laligowuti, iyonoo qagianon kaen koloon ubaa. Kawaajon iikanon pilitik kan siwa kaanja qeragon onombabo. Kawaajon namonon laaligowaa majakakayanon qagianon uro jejelombar ama apu kotiga nen enkalolon ama uugia bimoowabotiwaajon mono galengia men aon laligowu.

³⁶ “Kawaajon mono kamban so ugbili laligon qama koolin laligowu. Kaen laligogi esun onono iwoi kuuya ii koloowaati, iikawaa uutanonga kok koma mono Siwe gomambaa Eja honaa jaasewanjon awasankaka nambu.” Kianj.

³⁷ * “Kamban iikanon Jiisasnon ween so jiwowon jigonon nama Bunja qaa kuma onono goman mare kolooro mesaon baanja qata Oil gere baanja qamakejoni, iikanon uma en laligoro. ³⁸ Kaen laligoro ejemba tuun kuuya yononon ween so umugawodeen jiwowon jigonon uma Bunja jero mobombaaajon iwaanon kan laligogi. Kianj.

* 21:22: Hoos 9.7 * 21:25: Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.31; Ais 6.12-13 * 21:27: Dan 7.13; Ais 1.7 * 21:37:

22

Jiisas qeninj komuwaa jen angonanj angj.

Mat 26.1-5; Maak 14.1-2; Jon 11.45-53

¹ *Kaen laligogito, bered yiistya qaa iikawaa korisoroya, qata Pasowa kendonj jenkejonj, ii toriro. ² Toriro iikanonj jigo gawonj galenj ano Kana qaawaa boi yonononj ejemba tuun yonoojonj toroko mogitiwaajonj ama iyanjiodeen ajoroonj “Nomaen aninj qegi komunaga?” jenj kana mongama amigi.

Juudasnonj Jiisas memelolo menj mumambaajonj uumotoonj ano.

Mat 26.14-16; Maak 14.10-11

³ Kambanj kanonj Satanonj Juudaswaa uutanonj kemero. Juudas ii Jiisaswaa gowokouruta 12 yonoononga monj. Kariot gomanonga karotiwaajonj qata monj Iskariot qagi. ⁴ Iinonj jigo gawonj galenj ano jigowaa kiropo galenj wana yonoononj kema Jiisas memelolo menj borogianonj amambaa qaaya injijoro. ⁵ Yonononj ii moma “Ayo!” jenj uugianonj qeanggoro sewanja monenj mubombaajonj qaa somonggogi. ⁶ Qaa somonggogi Juudasnonj Jiisas olonj memelolo menj borogianonj amambaa kana mongama kokobimbij koma laligoro. Kianj.

Jiisasnonj gowoko yonowoo Pasowa lama negi.

Mat 26.17-25; Maak 14.12-21; Jon 13.21-30

⁷ Bered yiistya qaa iikawaa kendonj ween mononj Pasowa lama qenj oonkegiti, kambanj iikanonj kanj kuuro. ⁸ Jiisasnonj Piito ano Jon kokaenj irijonj wasinj orono, “Oro mono kema Pasowa lama mozozonngori newonja.”

⁹ Kaen irijonj wasinj orono qisinj muri, “Ii dakanonj kema mozozonngowota?”

¹⁰ Qisinj muri kokaenj meleeno, “Mobao, oro sitinonj keuri eja monj apu monjonj qindiima karo mokoloowaota. Mokoloonj ii otaanj kema miri ubaati, mono iikanonj ubao. ¹¹ Uma miri toya kokaenj ijowao, ‘Boinonj goojonj jeja: Ala miriga daen? Nonononj saanonj iikawaa uutanonj kanj gowokouruna yonowoo Pasowa lama newonja?’ ¹² Kaen ijori moma miri qaganonj eu uma uuta somata monj qendeema orombaa. Iikanonj dunj rara iwoi mozozonngogita raja. Ii qendeema orono iikanonj mono lama qenj oowao.”

¹³ Kaen jenj wasinj orono kema Jiisasnonj qaa jeroti, iikawaa so mokoloonj nama lama qenj onj mozozonngori. Kianj.

Pombo samonj konoga negi.

Mat 26.26-30; Maak 14.22-26; Jon 13.21-30; 1 Kor 11.23-25

¹⁴ Nene kambananonj karo Jiisasnonj aposoluruta yonowoo nene newombaaajonj kamaanj raji. ¹⁵ Ragi kokaenj injijoro, “Niinonj Pasowa lama koi onowoo newombaaajonj siinj mamaga moma laligowe. Nene koi nenjo mono siimbobolo momanja. Iikawaa kambananonj torija. ¹⁶ Ii torijiwaajonj kokaenj injijowe mobu: Niinonj Pasowa lama namononj koi kanonj toroqenj mende nemanja. Kanagenj nene samonj kokawaa honja qaita monj asugiwaati, ii Anutuwaanonj bentotonj uutanonj eukanonj nemanja.”

¹⁷ Kaen injijonj wain qambi menj kotuegonj kokaenj jero, “Mono koi menj onjoangio angun aonj newu. ¹⁸ Niinonj kokaenj injijowe mobu: Nii wain kasawaa honja koi kanonj mombo toroqenj mende nemanja. Mombo nemanjati, ii Anutuwaanonj bentotonj asugidabororo iikanonj nemanja.”

¹⁹ Kaen jenj bered menj kotuegonj motonj onjoma kokaenj jero, “Koi neenaa busunaga. Ii onjoonj ama togonj ononjenj. Ii nenj mono nii romonjonj nomakebu.” ²⁰ *Ii onono negi wain qambi kaanjiadeen menj kokaenj jero, “Qambi koi ii soomongo arenj dongogaa qambiaga kolooja. Niinonj hamo qenj onjomambaajonj ama sana molaama komumanja. Sa iikanonj mono Anutuwaanonj soomongo arenja ii menj kotiiwaa.

²¹ * “Kaen koloojato, mobu, memelolo menj nombaaati, iinonj mono motoonj koi nene nenj rajonj. ²² Onjanonj, Anutunonj jenj katorotiwa so Siwe gomambaa Eja honjanonj mono namo mesaonj kembaa. Kembraato, memelolo menj mubaati, iwaajonj mono qama wanjinjinjonj ‘Oo yei!’ jenenj. Anutunonj mono ironja uutaga meleema mubaa.”

²³ Kaen jero gowokourutanonj kanainj batugianonj aminj qisinj aonj jegi, “Nonoonongga mono morononj memelolo menj munaga?” Kianj.

Gowoko yonononj batugianonj niinonjgiinonj angj.

Mat 20.25-27; Maak 10.42-44

* 22:1: Eks 12.1-27

* 22:1: Pasowa ii ananaa qaanonj niniima koboonj nunuuguro. Eksodus 12.15

* 22:20:

Jer 31.31-34

* 22:21: Ond 41.9

²⁴ * “Gowoko nonoononga moronon jotamemeya waja koloaja?” kaen jegi kawaajon kaanagadeen batugianon jenonkooli angi. ²⁵ * Ikaen angi Jiisasnon kokaen injjoro, “Namowaa kantria kantria yonoo kingianon mono eja pon kaanja koloon galen koma onomakeju. Yonoo pon qerewenja jawingianon mono qaa jen koton kanagesogia mindingon onongi welen qen onoma ‘Eja awaa!’ jen mepeseen onomakeju. ²⁶ * Kaen amakejuto, ononon mono iikawaa so mende ambu. Onoo batugianon monjon somatagia kolooji, iinon mono kamaanqeqeta kaanja koloon laligowa. Jotamemeya wajanon mono welenqege kaanja koloon laligowa.

²⁷ * “Monjon rama nene nero monjon nene koma mun kema kankeji, iyoroononga uuta ii moronon? Onanon, ‘Rama nene neji, iinon mono uuta koloaja.’ Kaen injjonkejuto, niinon onoo batugianon welenqege kaanja koloon laligojen.

²⁸ * “Kaen laligowe angobato men nongi konjilin qarasombuyawowaa uutanon keube onjo kilen kaparan koma niwo qokotaan laligon kouju. ²⁹ Manjanon jen koton nono niinon iwaa bentoton ku-usun qaganon galen komakejen. Kawaajon niinon toroqen jen koton onombe onjo kaanagadeen ku-usun qaganon ejemba kin kaanja galen koma onomakebuya.

³⁰ * Kawaajon onjo saanon noo bentotonanon keuma nene dunja liligon rama apu ano nene nen qaligowuya ano eja pon raranon rama Israel kanageso tuun 12 yonoo qaagia gosin jen tegon onombuya.” Kian.

Piitonon Jiisas qakoombaatiwaaajon ijoro.

Mat 26.31-35; Maak 14.27-31; Jon 13.36-38

³¹ Jiisasnon jero, “Oo Saimon Saimon, moba! Komakoomo ejanon wiit dumun kota juunon ama utugoro kaawoya deema kamaankeji, Satanon mono iikawaa so ononon loorin iwaa borianon kemebutiwaaajon utugon angobato men onjomabaajon kaparan koma jojorija. ³² Jojorijato, goo momalaariganon zololongon jangon qaombabotiwaajon niinon goojon qama koolin laligowe. Kawaajon kamban mongen uuga mombo meleema noonon kawagati, iikanon mono uumeleen alauruga nangon men kotiinj onomba.”

³³ Kaen jero Saimonon meleeno, “Pon, niinon mono giwo kapuare mirinon kembotiwaajon ano motoon komuwotiwaajon jojorin laligojen.”

³⁴ Kaen meleenoto, Jiisasnon ijoro, “Piito, niinon kokaen gijowe moba: Kurunon kete mende qaro giinon waladeen “Ii mende moma mujen,” jen nii qakooma nona indin karoon koloowaa.

Geso ano manjawaa soo somata iikayadeen men kembu.

³⁵ * Jiisasnon gowokouruta kokaen qisin onono, “Niinon onjo wala gesogia qaa, monen gesogia qaa, kana esugia qaa kaen wasin onombe kengiti, kamban iikanon iwoi mombaajon amamaagi me qaago?” Qisin onono “Iwoi mombaajon mende amamaanin,” ijogi.

³⁶ Ijogi kokaen toroqen injjoro, “Wala kaen angito, kamban kokaamba mombaanon geso ano monen geso qanja eji, ii mono men besaan laligowa. Manjawaa soo somata ii mombaanon mende eji, iinon mono malekuya sewanja mewutiwaajon ama monen mokoloon soo ii sewanja mewa. ³⁷ * Niinon kawaajon kokaen injjowe mobu: Anutuwaqaanon noojon jegita eji, qaa kuuya ii mono honjowo koloodaborowaa. Iikawaa kambananon mono kan kuumambaajon anja. Buja qaa mon ii kokaen oogita eja, ‘Iinon bologa meme yonoo tuunjon ewaa, jegi.’ Kawaajon jejen: Qaa iikawaa honja ii noonon koloodaborowaa.”

³⁸ Kaen injjoro gowokourutanon ijogi, “Pon iiba, manjawaa soo somata woi koi rajao.” Kaen ijogi “Ii sokonja,” jen meleema onono. Kian.

Jiisasnon Gezemane urukisinon qama kooliro.

Mat 26.36-46; Maak 14.32-42

³⁹ Jiisasnon miri mesaon silia otaan Oil gere baananon uro gowokourutanon gematanon kengi. ⁴⁰ Uma iikanon keuma kokaen injjoro, “Angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qamakooli gawon mewu.”

⁴¹ Kaen injjon onomesaon jamo gilinin kemakeji, iikawaa so kema simin kuma qama kooliro ⁴² Qama koolin kokaen jero, “Amana, giinon uusiingga mojanj een, siimbobolowaa qambia koi kanon mono noo qananon ubabotiwaajon nuamba. Nuambaa me qaagoti, ii mono geennga uusiingga so koloowa. Ii noo siimbaa so qaago.” ⁴³ Kaen qama kooliro gajoba monjon Siwenonga asugin men kotiinj muro. ⁴⁴ Men kotiinj muro konjilin uuta

* 22:24: Mat 18.1; Maak 9.34; Luuk 9.46 * 22:25: Mat 20.25-27; Maak 10.42-44 * 22:26: Mat 23.11; Maak 9.35

* 22:27: Jon 13.12-15 * 22:30: Mat 19.28 * 22:35: Mat 10.9-10; Maak 6.8-9; Luuk 9.3; 10.4 * 22:37: Ais

moma mono kaparan koma uuta men kululuun qama kooliro. Qama kooliro nogoya ii sa lalan kaan riin namonon kamaaro.

⁴⁵ Qama koolidaboron waama gowokouruta yonoonon keno. Kema mokoloon injiwo wosobirino men kamaan onono gaon egi. ⁴⁶ Egi injijoro, “Mono naambaajon gaongadeen eju? Mono waama angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qama kooligi.” Kian.

Jiisas qelanjin men somongogi.

Mat 26.47-56; Maak 14.43-50; Jon 18.3-11

⁴⁷ Jiisasnon kaen jen nano iikanondeen eja tuun koug. Gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas inon jeta men onoma Jiisaswaanon kouma buuta kitoj nero. ⁴⁸ Kitoj neroto, Jiisasnon kokaen ijoro, “Juudas, gii buuna kitoj nen iikaan kanon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men mujan me?”

⁴⁹ Kaen kolooro tosanon Jiisas liligon mun nanjiti, iyononon iwoi koloomambaaon ano ii iima jegi, “Pon, nono manjawaa soo somatanon unuwonja me?” ⁵⁰ Kaen jen yonoononga monjon jigo gawon galen wanja welenqeqeya qen geja dindin kotogoro kamaaro.

⁵¹ Kamaaroto, Jiisasnon meleema “Mono mesaowu!” jen welenqeqewaa geja kotoiro, ii oosiro qeangoro.

⁵² Qeangoro nama jigo gawon galenurugia, jigowaa kiropo galen (sikiriti) waja ano kantriwaa jotamemeya yononon Jiisas mewombaaon kougiti, ii kokaen injijoro, “Nii kikekakasililin ejaga qaagoto, kilen noojon kaen moma manjawaa soo somata ano wasa men kouju. ⁵³ *Niinon ween so jiwowon jigonon onowo laligowe ononon borogia boraama nii mende nongi. Ii qaagoto, keteda koi pangamambaa ku-usunanon haamo ama asuganon kolooro onoo kambanjanon kan kuua.” Kian.

Piitonon Jiisas qakoono.

Mat 26.57-58, 69-75; Maak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27

⁵⁴ Kaen kolooro manjaqeqe eja yononon Jiisas men somongon wama jigo gawon galen wanja mirinon kenji. Kenji Piitonon gemagianon sigensigen onotaan keno. ⁵⁵ Iikanon kema jinkaron miriwaa kiropo uutanon kemen somben biwianon gere on motoon raji. Piitonon kaanjadeen yonoo batugianon raro. ⁵⁶ Raro welenqeqe emba monjon Piitonon gere kosianon raro iigigin kokaen jero, “Eja koi kanon mono kaanagadeen iwo laligoro.”

⁵⁷ Kaen jeroto, Piitonon qakooma kokaen ijoro, “Embada, niinon ii mende moma mujan.”

⁵⁸ Kaen ijon raro mende koriro eja monjon ii iima ijoro, “Gii kaanagadeen iyonoononga mon kolojan.” Kaen ijeroto, Piitonon meleeno, “Alana, nii qaago.”

⁵⁹ Aua motoongowaa so tegoro monjon qaa ii mombo kaparan koma jero, “Eja koi kanon kaanagadeen onanon iwo laligoro. Iinon mono Galili ejaga koloja.”

⁶⁰ Kaen jeroto, Piitonon meleeno, “Ejada, qaa jejani, niinon ii kondanjen.” Kaen meleema jen nano iikanondeen kurunon qaro.

⁶¹ Qaro Ponon eleema Piito uun iiro iikanondeen qaaya kokaen jeroti, ii romongoro, ‘Gii kete indin karoon qakooma nona kurunon qabaa.’ ⁶² Qaa ii romongon wosoya jumambaaon ano selegen kemen meduqedu men saaro. Kian.

Jiisas jen jononsisi ama mug.

Mat 26.67-68; Maak 14.63-65

⁶³ Manjaqeqe eja Jiisas men somongogiti, iyononon mepaqepae ama mun nama qewagogi. ⁶⁴ Qewagon jaasewaja esuun qisin ijogi, “Gii gejatootoo ejaga koloojanjwaajon moronon guji, mono iwaa qata qaba!” ⁶⁵ Kaen jen mamaga terenjon mepaegon jen qetama mug. Kian.

Jigowaa jotamemeya yononon Jiisaswaa qaa gawon meg.

Mat 26.59-66; Maak 14.55-64; Jon 18.19-24

⁶⁶ Jen qetama mun laligogi goman ano kantriwaa jotamemeya ano jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ajoroon Jiisas wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon angi.

⁶⁷ Iikanon angi ijogi, “Giinon Hamoqeqe Toya Kraist koloojani een, ii mono asuganon pan jena mobonja.” Kaen ijogi meleeno, “Ii injiowenagato, ii mono mende moma laariwuya. ⁶⁸ Me qisin onombenagato, ii mono mende meleema nombuya. ⁶⁹ Kaen mojento, kamban kokaambadeen kanain Siwe gomambaa Eja hona inon mono Anutu, ku-usun Toyaa boro dindinanon rama laligowaa.”

⁷⁰ Kaen meleeno iikanondeen korebore yononon kokaen jen qisigi, “Onanon, gii Anutuwa meriaga koloojan me qaago?” Kaen qisigi kokaen meleema onono, “Ii

* 22:53: Luuk 19.47; 21.37

koloojenjiwaa qaaya mono onjoangio jeju.” ⁷¹ Meleema onjono jegi, “Anjo kuakua qen komuwaatiwaa nanjonango qaaya mono iyanjaa jetanon jero modaborojon. Kawaajon tosanon qaaya nanjowutiwaajon mono naambaajon mombo qisin onjombonaga?” Kian.

23

Jiisasnon gawana Pailotwaa jaanon nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Maak 15.1-5; Jon 18.28-38

¹ Kaen jen tuun kuuya yononon waama Jiisas wama gawana Pailotwaanon kenji. ² Iwaanon kema kanain selianon qaa kuun kokaen jegi, “Eja kokawaa kania ii kokaen iima monin: Iinon ejemba kuun onjono enkalolon kolooro karen aonkeju. Nono Siisa-kimbaa takis mende ambonatiwaajon songo amakeja. Iyanjaajon ‘Nii Hamoqege Toya Kraist ano kin koloojen,’ kaen jenkeja.”

³ Kaen jegi Pailotnon kokaen qisin muro, “Onanon, gii Juuda yonoo kin pongiaga koloojan me qaago?” Qisin muro Jiisasnon meleema jero, “Mono geenjo jejanji, kian.”

⁴ Pailotnon jigo gawon galej ano ejemba tuun ii kokaen injoro, “Niinon eja kokawaa qinjita mon mende mokoloojen.”

⁵ Kaen injoro mombo kaparan koma kuun jegi, “Iinon mono ejemba tuun kuun onjoma Bunja qaaya Galili prowinsnon kanain kuma onjoma balon sokoma kan Judia prowins kokanon kaanagadeen ii jen seinkeja.”

⁶ Kaen jegi moma qisin onjoma jero, “Ii Galili ejaga kolooja me qaago?” ⁷ Kaen jero “Mono ii!” jegi moma Herodnon Galili ano prowins tosaan mindirin galej koma onjoma kamban iikanondeen Jerusalem sitinon kan laligoroti, iikawaajon Pailotnon jero Jiisas Herodwaanon wama kenji. Kian.

Jiisasnon kin Herodwaa jaanon nano.

⁸ Herodnon Jiisaswaa sunduya moma mono kamban koriga iimambaajon siin moma laligorotiwaajon ii iima uutanon mamaga qeangoro. Jiisasnon angoletu mon mero iimambaajon ama mamboma laligoro. ⁹ Kawaajon qiqisi mamaga Jiisas qisin muro. Ii qisin muroto, Jiisasnon kitia mon mende meleen.

¹⁰ Jigo gawon galej ano Kana qaawaa boi yononon nama selenon kuukuu qaa geriawo jen mug. ¹¹ Herodnon manjaqege ejauruta yonowo Jiisas men kamaan ama jejewili ama mepaqepae men mug. Kaen ama maleku akadamyawo mon mouma mug nano wasiro mombo gawana Pailotwaa jaanon keno. ¹² Wala Pailot ano Herod yoronon kerekere ama aon laligorita kamban iikanon ala-ala koloori. Kaen.

Pailotnon Jiisas komuwaatiwaajon jen tegoro.

Mat 27.15-26; Maak 15.6-15; Jon 18.39–19.16

¹³ Jiisasnon karo gawana Pailotnon jigo gawon galej ano galenkonkon ejauruta ano ejemba tuun horon onjono ajoroogi. ¹⁴ Ajoroogi kokaen injoro, “Ono eja koi kokaen jen noonon wama kaju, ‘Iinon ejemba tuunja tuunja kuun onjono enkalolon amakeju.’ Mobu! Ono qaa selianon kuujuti, niinon iikawaa kania onoo jaagianon gosin kokaen mokoloojen: Ono eja kokawaa selianon qaa kuuya kuujuti, ii niinon koposoya mon mende mokoloojen. ¹⁵ Herodnon qaa kaanjadeen jen wasiro mombo nonoonon kaja. Mobu, iinon iwoi qinjitawo mon mende ano. Kawaajon koomuwaa bunja koloowaatiwaajon amamaaya koloowaa. ¹⁶ Kawaajon niinon jewe manjaqege eja yononon oolinondeen qegi isambe kamaawaa.” ¹⁷ (Pailotnon gbani so Pasowa korisoro kambananon kapuare mirinonga eja motoonggo isama onjomakero.)

¹⁸ Kaen injoro koreboreyanon silama qama jegi, “Iiga mono yamagen (kozigen)! Barabas mono isama nonomba!” ¹⁹ Barabasnon sitinon karen moton laligogiti, iyonoo galengiaga koloon eja mon qero komuroti, iikawaajon kapuare mirinon oongi raro.

²⁰ Pailotnon Jiisas isamambaajon moma qaa mombo jero. ²¹ Jeroto, yononon qetama qaa siita kuma qa gigilaagi, “Maripoonon qewu! Mono maripoonon qewu!”

²² Qa gigilaagi iinon qaa indin karoon kokaen injoro, “Iinon mono naa bologaga ano? Niinon iwaanon koposo mon mende mokoloowe koomuwaa bunja koloowaatiwaa so mende kolooja. Kaen kolooro niinon jewe manjaqege eja yononon oolinondeen qegi isama mube kamaawaa.”

²³ Kaen injoroto, yononon jaba ama kaparan koma toroqen qa gigilaan qagi, ‘Jiisas mono maripoonon qegi komuwa.’ Kaen qama Pailotwaanon qaa ii qewagogi. ²⁴ Qewagogi Pailotnon qaagiaa baatanon kema qaa kaparan koma jegiti, iikawaa hona koloowaatiwaajon jen tegoro. ²⁵ Jen tegon “Barabas kamaawa!” jen kaparan kongitiwaajon ii isama muro kamaaro. Ii karen moton laligogiti, iyonoo galengiaga koloon eja mon qero

komurotiwaajon kasa mirinon oongj raro. Ii isano kamaaroto, Jiisas siingia otaan ama mubutiwaajon borogianon ano. Kianj.

Jiisas maripoonon qegi.

Mat 27.32-44; Maak 15.21-32; Jon 19.17-27

²⁶ Pailotnon Jiisas borogianon ano wama kana somatanon kema Afrika siti qata Sairini iikawaa eja mon qata Saimon mokoloogi. Iinon gawononga kouro jen koton mun Jiisaswaa maripoonon men iwaa sawinanon angj angon otaan keno.

²⁷ Kaen keno ejemba tuun somata yononon luluuma gematanon otaan kenji. Yonoo batugianon emba tosanon kaanagadeen jinjen qama saama kenji.

²⁸ Saama kenji Jiisasnon eleema injiima kokaen injoro, "Oo Jerusalem emba, onjo mono noojon mende saabu. Noojon qaagoto, onjoangia ano merabaurugia yonoojon mono saabu. ²⁹ Mobu! Kanagen kamban mon karo iikanon kokaen jewuya, 'Emba aruna ii simbawonawo. Koro mende ama merabora mende megiti, ii simbawonawo koloaju. Merabora aju onoma mende doongogiti, ii simbawonawo.' ³⁰ *Kamban iikanon ejembanon kanain baana Toya ii kokaen welema onombuya, 'Onjo mono baana ii jegi bagon qanananon ubu.' Ano sen sia Toya ii kokaen welema onombuya, 'Onjo mono kobaagianon mesangon nonombu.'

³¹ "Niinon Anutuwaanon gere gbilighili koloojen ano noojon kilen kokaen ama nonju. Onjo gere koomuya singisongogiao eja sii qen nanju. Kawaaon Anutunon ironja melema onono gerenon onoro siimbobolo uuta mobuya."

³² Bologa meme woi ii kaanagadeen Jiisaswo motoon uruwombaaon uruama kenji. ³³ Kema goman qata Wansii qajuti, iikanon keuma Jiisas maripoonon qegi. Qen bologa meme woi ii motoon mon dindinanon mon qanianon leele kaen urugi. ³⁴ *Kaen angito, Jiisasnon jero, "Amana, yononon iwoi anjuti, iikawaa kania mende moma kotojutiwaajon mono singisongogia mesaon onomba."

Qegi nano Jiisaswaa sele esuyaajon kiawen megj jangoya kolooro iikawaa so ii mendeema megj.

³⁵ *Kaen angj ejemba tuun yononon nama ii uun iigi. Iigito, Juuda jotamemeya yononon kaanagadeen mepaqepae men mun kokaen jegi, "Anutunon meweengon muro Hamoqeqe Toya Kraist kolooji een, tosaana ilaan onoma laligoroti, iinon mono iyanja ilaan aowa."

³⁶ *Manjaqeqe eja yononon kaanagadeen qaa gonggeegee jen mepaegon kosianon kema wain apu aasonawo qeesaan men uma mun ³⁷ kokaen ijogi, "Gii Juuda yonoonon kin pongga koloojanj een, mono saanon geengga ilaan aowa."

³⁸ Wanakanon eu tere mon kokaen oon qegi nano, "Juuda yonoo kin ponggiaga koi."

³⁹ Kikekasililil eja woi motoon mondon oroni naniti, iyorononga monjon uuqeqe qaa tokoronkota Jiisas jen mun kokaen ijoro, "Gii Hamoqeqe Toya Kraist koloojanj een, mono geengga ilaan aon noro kaanagadeen ilaan noromba."

⁴⁰ Kaen ijoroto, alianon jen mun kokaen ijoro, "Gii godaqeqega qaa. Gii Anutuwaajon kaanagadeen keega mende mojan me? Yononon jen tegon siimbobolo ororon nonongi bosinjon. ⁴¹ Anara onanon koposo anitiwaajon ironja soyanon melema ama norongi siimbobolo mojo. Ii mojoto, eja koi kanon bologa mon mende ano ii kilen tiwilaaju."

⁴² Kaen jen ijoro, "Jiisas, gii bentotongaa uutanon keubagati, iikanon mono nii romongon nomba."

⁴³ Ijoro ii kokaen ijoro, "Niinon qaa hona gijowe moba: Giinon mono kete niwo oyanboyon gomanon uma laligowa." Kianj.

Jiisasnon komuro.

Mat 27.45-56; Maak 15.33-41; Jon 19.28-30

⁴⁴ Ween biwia 12 kilok kolooro ween jaaya bulugoro pangamanon kamaan goman kuuya sokoma ero kema aua karoombaa so ano. ⁴⁵ *Kamban iikanon jiwowon jigo uutanon opo nanoti, iikanon mono eukaya biwianon jurama kamaan woi kolooro. ⁴⁶ *Jiisasnon kamban iikanon kotakota qama kokaen jero, "Amana, nii kokoosuna goo boroganon anjen." Kaen jen sewan aason konoga horon komuro.

⁴⁷ Komuro iwoi kolooroti, kawali galenon ii iima Anutu mepeseen kokaen jero, "Iinon mono onanon eja solanaga kolooja."

⁴⁸ Ejemba tuun kuuya ii iibombaaon kan ajoroogiti, iyononon iwoi ii kolooro iima wosogia junu wan gilin motomotoon mirigianon kenji. ⁴⁹ *Kengito, ejemba kuuya Jiisas

* 23:30: Hoos 10.8; Isa 6.16

* 23:34: Ond 22.18

* 23:35: Ond 22.7

* 23:36: Ond 69.21

* 23:45: Eks

26.31-33

* 23:46: Ond 31.5

* 23:49: Luuk 8.2-3

moma mugiti, iyonononj sigenjsigenj nama ii uunj iigi. Emba tosianonj Jiisas otaanj Galiliga kagiti, iyonononj kaanagadeen nama ii iigi. Kianj.

Jiisaswaa qamoya ronj kongi.

Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Jon 19.38-42

⁵⁰⁻⁵¹ Juuda yonoononj taonj qata Arimatia iikanonja eja awaa qabunayawo qata Joosef iinonj kaanagadeen karo. Iinonj Anutu bentotombaa honja koloowaatiwaajonj mamboma laligoro. Iinonj Juuda yonoo jigo kaunsol tuumbaa jotamemeya laligonj Jiisaswaa qaa jenj somonjonj angiti, iikawaa uumotoonj mende ano.

⁵² Iinonj Pailotwaanonj kema Jiisaswaa qamoya memambaajonj qisiro. ⁵³ Qisinq uma qamoya maripoononga metegonj menj kamaanj opo taanjanonj esuuro. Esuunj menj qasirinonj kema jamo kobaa monj uroroonj qamo monj kanonj mende angiti, iikanonj Jiisaswaa qamoya ii ano. ⁵⁴ Sabat kendonj rarawaa iwoiya mozonongogiti, (nemungawonj) iikawaa weenja jaayanonj kememambaa ano.

⁵⁵ Kememambaajonj ano emba Jiisaswo Galiliga kagiti, iyonononj Joosefwaa kanianonj qasirinonj kema iinonj Jiisaswaa qamoya menj jamo kobaanonj anoti, ii iigi. ⁵⁶ *Iikanonja eleema mirinonj kema jinij sambori unkoowagawo ano kele gawasuyawo Jiisaswaa qamoyanonj moriwombaaajonj mozonongogi. Mozonongogito, Moosesonj Kana qaanonj Sabat kendombaajonj jenj kotoero eroti, ii otaanj haamo menj eenj raji. Kianj.

24

Jiisasnonj koomunongga waaro.

Mat 28.1-10; Maak 16.1-8; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendonj raji tegoro Sonda umugawodeenj gomanj ano emba yonononj waama jinij marae unkoowagawo mozonongogiti, ii menj qasirinonj kengi. ² Kema monjonj qasiriwaa qaa ootanonj jamo somata qetano kenoti, ii iigi. ³ Ii iima jamo kobaawaa uutanonj ugito, Ponj Jiisaswaa qamoya mende mokoloogi. ⁴ Kawaajonj uugia uma kamaaro moma nanji eja woi malekugara taanja kokobilibiliawo yorononj bagianonj nani iriigi.

⁵ Ii iriima awawalin balononj kemej adaragogi kokaenj injijori, “Jaawo kotiinj laligoji, ii mono nomaembaajonj koomuya yonoo batugianonj monganju? ⁶ *Iinonj koi mende ejato, mono gbilinj waaja. Galili prowinsnonj laligonj qaa injijoroti, ii mono romongowu: ⁷ Iinonj kokaenj jero, ‘Monjonj Siwe gomambaa Eja honja memelolo menj muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo borononj keno maripoononj qegi komunj weenj karonj kolooro gbilinj waabaa.’”

⁸ Kaenj jeri qaaya ii momogianonj keuro romongogi. ⁹ Kaenj romongonj qasirinongga eleema kanj iwoi kuuya kolooroti, iikawaa buju qaaya ii gowoko 11 ano tosaanja kuuya ii injijogi. ¹⁰ Qaa ii injijogiti, ii Maria Magdalaga, Joana ano Maria Jeimswaa nemunja ano emba tosaanja yonowo laligogiti, iyonononj ii kanj aposol ii injijogi.

¹¹ Buju qaa ii injijogiti, ii mogi qaa omayaanj kolooro ii mende moma laarigi. ¹² Mende moma laarigito, Piitononj waama bobogarinj qasirinonj kema jamo kobaawaa uutanonj uuro keno opo taanja esuugiti, iikayadeenj raro iiro. Ii iima iwoi kolooroti, ii anodeen romongonj walingonj mirinonj eleeno. Kianj.

Gowoko woiyanonj Emeus kananonj keni.

Maak 16.12-13

¹³ Weenj iikanondeenj Jiisaswaa gowokouruta yonoonongga woiyanonj Jerusalem siti mesaonj gomanj qata Emeus sewen mail kanonj kembojonj keni. ¹⁴ Kananonj kema iwoi kolooroti, ii kuuya iyangarodeenj aminj mori. ¹⁵ Ii aminj moma kania jenj bimoonj keni Jiisasnonj anjo kosogaranonj keuro motoonj kengi. ¹⁶ Kengito, jaagara kojangiro ii mende iima kotori. ¹⁷ Mende iima kotori kokaenj irijoro, “Oro angarodeenj naa qaaga kananonj aminj moma kajao?” Kaenj irijoro doronj ama wosobiri jaajaa uunj iima nani.

¹⁸ Iima nama yoroonongga monj qata Kliopas iinonj kokaenj qisinq muro, “Pasowa kendononj iwoi kolooroti, ii Jerusalem ejemba kuuyanonj moju. Gii motoongononj wabaga koloonj ii mende mojanj me?”

¹⁹ Qisinq muro “Ii naama?” jero moma kokaenj ijori, “Nazaret eja Jiisaswaanonj iwoi kolooroti, mono ii. Iinonj gejatootoo ejaga laligonj Anutu ano ejemba kuuya yonoo jaagianonj nanamemenj ku-usunjawo ama qaa kotakota jenj laligoro. ²⁰ Kaenj laligoro ananaa jigo gawonj galenana ano galenkonjonj ejaurunananonj ii wama gawanawaa borononj anggi komuwaatiwaajonj jenj tegoro maripoononj qegi komuro. ²¹ Iinonj Israel kanagesonana kasanongga isama downana mewaatiwaajonj mamboma jejeromonjromonj

* 23:56: Eks 20.10; Dut 5.14

* 24:6: Mat 16.21; 17.22-23; 20.18-19; Maak 8.31; 9.31; 10.33-34; Luuk 9.22; 18.31-33

ama laligoninto, 'Yei!' Ii mono qegi komujaa. Iwoi ii kolooro laligon kounin kete somanja karoon koloodaboroja.

²² "Ii mende sokono kete nonoononga emba tosanon qaanon kuun walinggon nonongi laligojon. Yononon gomaamba amandiinon qasirinon kema ²³ qamoya mende mokoloon eleema kokaen jejuya, 'Nono Siwe gajoba woiwaa jaameleen unja iinin yoronon 'Jiisasnon gbilin laligoja,' jeri mojon. ²⁴ Qaa ii moma eja nonowo laligojuti, iyonoononga tosanon qasirinon kema emba yononon qaa jejuyati, iikawaa so ero ijuya. Ron gbamenja iijuyato, iyanja mende iijuya."

²⁵ Qaa ii moma kokaen irijoro, "Yei! Ono gejatootoo yononon qaa jegiti, ii kuuya mono naambaajon ataqatan ama ajojon gaonjaajaa laligon mende moma laariju? ²⁶ Hamogeqe Toya Kraistnon siimbobolo kaanja momago iyanjaa asamararan uutanon ubaa. Iikawaa so oogita eja me qaago?" ²⁷ Kaen irijon Mooses ano gejatootoo ejemba kuuya yononon qaa jegiti, iikanonja kanain iyanjaa qaa kuuya oogita eji, iikawaa kania jen asarin orono.

²⁸ Jen asarin oroma kema goman kembojon jen keniti, ii dodowin kanon toroqen kemambaajon moro. ²⁹ Kaen moroto, yoronon kaparan koma kokaen ijori, "Goman mare kolooro ween jaayanon kememambaajon anja. Kawaajon saanon norowo rama ewa." Kian ijori yorowo mirinon uma ragi. ³⁰ Rama yorowo nene newombaajon ama bered men kotuegon moton oromambaajon ano iwoi kokaen kolooro:

³¹ Iikanondeen jaagaranon tooro iima kotori ayayooga kono mombo mende iiri. ³² Kaen kolooro angarodeen kokaen amin mori, "Kana somatanon Buja Terewaa qaa jen kania jen asarin noronji, kamban iikanondeen mono uunaranon gere jejiwaa so mojo."

³³ Kaen jen iikanondeen waama Jerusalem sitinon eleema keuma gowokouruta 11 ano alaurugia yonowo ajoroon ragiti, ii mokoloon ononi. ³⁴ Mokoloon ononi kokaen injiori, "Ponjon mono honja waama Saimombaanon asugijaa."

³⁵ Kaen injiori iyangoro kananon iwoi kolooro ano bered motoroti, kamban iikanon uugara tooro moma kotori, iikawaa sunduya men ononi. Kian.

Jiisasnon gowoko tuunja asugin onono.

Mat 28.16-20; Maak 16.14-18; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

³⁶ Gowokouruta yononon qaa ii amin moma ragi iikanondeen Jiisas ano batugianon asugin nama kokaen injoro, "Alauruna, luaenon mono onowo ewa!"

³⁷ Kaen injoro toroko moma jenengia ororo "Ome kokoosuga iijon," iikaan romonggogi.

³⁸ Kaen romongogito, kokaen injoro, "Ono nomaembaajon aarun momo kaanja uugianon koloaja? ³⁹ Nii neeno koi laligojen. Ii mono angio kana borona uun iima mobu. Ome kokoosu ii siibusugia qaa. Nii siibusunawo nambe niiju. Mono noosirin niima kotowu."

⁴⁰ Kaen injon kana boria qendeema onono. ⁴¹ Qendeema ononoto, ii korisorogiaajon kilen mende moma laarin walinggon ragi kokaen qisin injoro, "Nembanenegia mon koi raja me qaago?" ⁴² Kaen qisin injoro sora jejetaa kitia mon mugi. ⁴³ Mugi men nero iigi.

⁴⁴ Nero iigi kokaen injoro, "Nii onowo laligon kamban kanon qaa injow megi, iikawaa honja ii kamban kokanon kolooro iiju. Niinon kokaen jen laligowe: Noo qaa ii Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo eja yonoo Buju Tere ano Ondino (Buja rii) buknon oogita eji, ii kuuya mono honjowo koloodaborowaa."

⁴⁵ Kaen injon iikanondeen Buja Terewaa kania moma kotowutiwaajon uugia metooro. ⁴⁶ Metoon kokaen injoro, "Qaa kokaen oogita eja: Kraistnon siimbobolo moma komun somanja karoon kolooro koomunonga waabaa. ⁴⁷ Kawaajon ononon mono Jerusalem sitinon kanain Buja qaa noo qananon jen asarin kantri kuuya sokoma kema uukuukuu men onomakebu. Daen yononon uugia meleembuti, Anutunon mono iyonoo singisonggogia songbama mesaowaa.

⁴⁸ "Qaa ii honjowo kolooro ano koloowaati, onjo ii kolooro iima nangon jen dangunu kaanja nambu. ⁴⁹ *Mobu! Manjanon kalen onombaatiwaa qaa somongoroti, niinon ii wasiwe uugianon kemebaa. Eukanonja ku-usun ambe qagianon ubaa. Ono mono siti koi kanon iikawaajon mamboma rama laligowu." Kian.

Jiisasnon Siwe gomanon uro.

Mat 16.19-20; Apo 1.9-11

⁵⁰ *Jiisasnon qaaya jedaboron gowokouruta unuama kema Betani goman kosianon keuma iikanon boria metaama kotuegon onono. ⁵¹ Kotuegon onono iikanondeen Anutunon wano onomesaon Siwenon uro. ⁵² Uro korisoro somata moma usugon waeya men mepeseen mun Jerusalem eleengi. ⁵³ Eleema suulan jiwowon jigonon laligon Anutu mepeseen mun laligogi. Kian.

* 24:49: Apo 1.4 * 24:50: Apo 1.9-11

Jon Oligaa Buna Jonon Ooro. Jen-asa-asari

Jonon iyanāa qata Oligaa Buna kokanon asuganon mende ooroto, iyanāajon kokaen jeja, “Gowoko Jiisasnon uutanon jopagon muroti.” (19.26) Jonon uujopa uukalembaa qaaya ii kaparan koma jenkeja. Jonon Oligaa Buna koi ii ejembanon qaa kokaen moma kotowutiwaajon (20.31) ooro, “Jiisas Kraist ii balon ejagadeen mende laligoroto, onanon Anutuwa Meria ano Hamoqege Toya kolooja. Ono mono ii moma laarin iikanon laaligo kombombanja mokoloowu.” Jiisasnon wala Manāa kosianon laligon qaa jetaga laligoro. (1.1) Kaen laligon namo ejaga koloon esunmumuya ano momoya ii aiwese angoletto men iikanon qendeeno. Ii qendeema bentotombaa kania jen asariro tosanon uugia meleengi tosanon kilen yangisen anji.

Jiisasnon kokaen kolooja, jero: Hamoqege Toya (4.26), laaligowaa nene wota (6.35), Siwe goman eukawaa bunaga (8.23), bensakon tetegoya qaa (8.58), namowaa asasaga (9.5), nagu (10.7), lama galen awaa (10.11), Anutuwa Meria (10.36), Pon ano Boi (13.13), koomunonga waawaataa Toya ano laaligo kombombanja Toya (11.25), kana hona, qaa hona ano laaligo kombombanja (14.6), wain gere hona (15.1), tere waja mutuya ano tetegoya A ano Z (Ais 1.8), Mutuya ano Konoga (Ais 1.17) ano kaan kaanja.

Jiisasnon gowokouruta onanon jopagon onoma laligoroti, gejanono qaa konoganon (Bon 13-17) ii tororo qendeenja. Qaa ii naanawo. Koomunonga waamago Piito men kotiiwaatiwaajon kokaen qisiro: “Nii jopagon nonjan me qaago? Kaen koloojan, kian mono alauruna kalan koma onomba.”

Buk kokawaa bakaya waja 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-18

Jon Oomulu eja ano gowokouruta mutuya 1.19-51

Jiisasnon qenjaaro gawon mero 2.1-12.50

Tetegoyanon Jerusalem kan laligon komuro 13.1-19.42

Gbilin waama alauruta koloon onono 20.1-31

Galili kan gowokouruta koloon onono 21.1-25

Anutuwa qaa jeta laaligoyawo.

¹ Kanakanaiyanon monowaa monoyanonga qaa je laligoro. Iinon laaligowaa kania nangon jen waama laligoro. Qaa je iinon Anutuwa kooronanon laligon waaro ano anjo bensakon Anutugadeen kolooja. ² Qaa je iinon kanakanaiyanon Anutuwa kooronanon laligoro. ³ Iwaa kooronanon laligon ilaan muro iwoi kuuya kolooro. Iwoi mon mende ilaan munaga, ii mende koloonaga. ⁴ Qaa je iinon laaligowaa bemunjaleya kolooja. Iwaanon laaligo kombombanja iikanon ejemba men asarin onono iima laligon waagi. ⁵ Asasagayanon pangaman uutanon asarinkejato, pangamanon laligogiti, iyononon asasaga kania ii mende moma asarin laligon kougi. Kian.

⁶⁻⁷ * Anutonon ejemba kuuya asasagaya moma laariwutiwaajon moma qele eja qata Jon wasiro asugiro. Asugin kan asasaga kania injaama nangon jen laligoro. ⁸ Jon anjo asasaga ii mende koloon laligoroto, iinon asasaga kania ii nangon jen laligoro. ⁹ Asasaga onabona iinon ejemba goman so men asarin nonomakeji, iinon namonon asugimambaaon ano.

¹⁰ Iinon kanakanaiyanon goman goman iikawaa ilawoilaya kuuya ii nemun koma onono koloogi. Koloogi anjo batugianon laligon kouroto, balon ejembanon kilen ii mende moma koton mun tompin laligogi. ¹¹ Kaen tompiririn laligogi iyanāa goman mirianon karo kanagesourutanon zizi togon telambelan ama gema qen mugi. ¹² Kaen angito, daen yononon koma horon mun qabunaya moma moma laarigiti, iinon mono kuuya iyonoojon kana meleuro kokaen kolooro: Anjo nemun koma ku-usun onono kolokoloo dongoga koloon Anutuwa meraboraana koloogi. ¹³ Anutuwa uusiinanon nemun koma onono koloogi. Namonon siina otaan embiawo qaa somongoro koro ama mera mero kolooji, iyononon kana kaanja iikanon Anutuwa meraboraana mende koloogi. Kian.

¹⁴ Qaa je iinon eja sele busuwo koloon batunananon kema kan laligoro. Kaen laligoro akadama uun iima laligonin. Mananon Meria motoongowaajon akadama kuuya ama aon koma muro qaita mon laligogi, iinon mono iikawaa so kalenmoriananon uuta saa qero akadama yawo koloon kamban so qaa hon toontoona jen laligoro.

* 1:6-7: Mat 3.1; Maak 1.4; Luuk 3.1-2

¹⁵ Jonon eja iikawaa kania nanjon kokaen qama jen laligoro, “Niinon mombaajon qaa jen laligoweti, iinon mono ii kolooja. Kokaen jen laligowe: Noo gemananon eja mon kawaati, niinon mende koloowe iinon wala laligoro. Kawaajon iwaa qabunayanon mono nii nuugun uuta kolooja.” Jon Oomulu ejanon kaen jen laligoro.

¹⁶ Kalejmorianon eja iikawaa uuta saa qero akadamuyawo laligoroti, iinon mono iikawaa so kotuegon nonoma laligoro. Kotumotueya ii kambaŋa kambaŋa maaro kuuya nonoo qanananon uro laligonin. ¹⁷ Mooseson Kana qaanana nemun kono kolooroto, Jiisas Kraistnon qaa hona ninisaama Anutuwaale kalejmorianan nemun kono asuganon kolooro. ¹⁸ Namo eja monjon Anutu kambaŋ monjon mende iiro. Meria motoonjonon Marjaa wosoyanon laligon koma laligoroti, iinon mono namonon kamaan kania ninisaano monin. Kian.

Jon Oomulu ejanon iyanjaa kania jen asariro.

Mat 3.1-12; Maak 1.1-8; Luuk 3.1-18

¹⁹ Juuda jotamemeya yononon jigo gawon galen ano jiwowon jigowaa welenqeŋe tosaana Jerusalem sitinonga wasin ononji Jombaanon kagi. Kan qisin mun jegi, “Gii naa ejaga koloojan? Kaniaga nomaen?” Kaen jegi kaniaya inisaama inijoro.

²⁰ Kaniaya mende qakoonoto, asuganon kokaen jokolooro, “Niinon Hamoqeŋe Toya Kraist mende koloojen.”

²¹ *Kaen jokolooro kaparan koma qisin mug, “Gii mono eja moroga koloojan? Gii Elaija koloojan me qaago?” Qisin mug “Qaago!” jero. “Gii gejatootoo eja mon koloojan me qaago?” Kaen qisigi “Kaan qaago!” meleeno.

²² Meleeno qisigi, “Gii moroga koloojan? Wasin nononji kajon, iyonoojon mono nomaen meleema inijowonaga? Gii geengaa kaniaga nomaen jen asariwaga?”

²³ *Qisigi kokaen inijoro,

“Gejatootoo eja Aisaianon qaa mon kokaen jerota eja, ‘Nii gajoba koloon balon qararankonjonon laligon kokaen qamakejen: Ponon kawa-oo!

Kawaajon on mono uugia mindigon kania meleun meagowu.’ Nii kawaa qele gajobaya koloojen.”

²⁴ Eja wasin ononji Jombaanon kagiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjonon) ejaga kolooji. ²⁵ Yononon mombo kokaen jen qisin mug, “Gii Hamoqeŋe Toya Kraist mende koloojan ano Elaija me gejatootoo eja yonoononga mon mende koloojan, iikawaajon mono naambaajon ejemba oomulu men onomakejan?”

²⁶ Qisin mug kokaen meleema onono, “Niinon apu toonon onomorinkejento, eja mon on mende moma kotojuti, iinon koi batugianon nanja. ²⁷ Eja mon noo gemananon kawaatiwajon jen laligoweti, iinon mono ii kolooja. Iinon kan nii nuugun somatana koloon laligowaatiwajon niinon iwaa kosianon kema wayangesoya besaan kana esuyaa kasia isamambaa amaqamamaa amana.” ²⁸ Jonon Jordan apu leegenanon goman qata Betani iikanon laligon ejemba oomulu men onoma laligoro. Iwoi ii iikanon kolooro. Kian.

Jonon Jiisaswajon “Anutuwaanon lama meriaga,” jero.

²⁹ Ii kolooro goman ano Jonon Jiisas sigensigen karo iima jero, “Tigi, eja ii Anutuwaanon lama meriaga. Iinon mono balon balon ananaa singisongonana koma konjoratiro solananiwon. ³⁰ Niinon mombaajon qaa jen laligoweti, iinon mono ii kolooja. Kokaen jen laligowe: Noo gemananon eja mon kawaati, niinon mende koloowe iinon walagadeen laligon waaro. Kawaajon iwaa qabunayanon mono nii nuugun uuta kolooja. ³¹ Niinon ii wala mende moma kotoweto, Anutonon kaniaya Israel ejemba nono ninisaano mononatiwajon moja. Ii moma nii wasin nono kan oomulu men onomakejen.”

³² Jonon kaen jen dangunu kaana nama nanjon kokaen inijoro, “Unja Toroyanon mono Siwenonga kamaan keto koon kaana iwaa wanjon kamaan koma raro iibe. ³³ Niinon ii wala mende moma koton laligoweto, monon ejemba oomulu men onomanatiwajon wasin nonoti, iinon kokaen nijoro, ‘Unja Toroyanon mombaa wanjon kamaan koma raro iibagati, iinon mono Unja Toroya ejemba uugianon ama iikanon mulu men onombaa.’

³⁴ Niinon ii iibetiwajon ama kaniaya kokaen nanjon jejen, ‘Iinon Anutuwaale Meria kolooja.’” Kian.

Jiisasnon gowokouruta mutuya onono.

³⁵ Kaen inijoro goman ano Jonon mombo apu goraayanon iikanondeen keno gowokouruta yonoononga woinon iwo motoon nanji. ³⁶ Nanji Jiisasnon iikanon unuugun kenoti, ii tororo uun iigigiin jero, “Eja ii mono iibao. Iinon Anutuwaanon lama meriaga kolooja.”

³⁷ Kaen jero gowoko woi yoronon qaa ii moma Jiisaswaa gematanon keni. ³⁸ Keni Jiisasnon eleema gematanon kariti, ii iriima kokaen qisin orono, “Oro moroga monggama kajao?” Iikaen moma meleema ijori, “Somatanara, gii miri dakanon enj laligojan?” (Juuda yononon ‘Somatanana’ qaa ii boiwaajon jenkegi.)

³⁹ Kaen ijori meleeno, “Mono kanj iibao!” Kaen meleeno ween jaaya eleeno 4 kilok kawaa so kolooro. Ween jaaya meleeno iikanon motoon kema miri dakanon enj laligoroti, ii iigi. Ii iima kanon iwo laligori gomanj sijsingonj tiiro mesaon kari.

⁴⁰ Jononj qaa jero gowoko woita moma Jiisaswaa gematanon keniti, iyoroongga mombaa qata Andruu, dataa qata Saimon Piito. ⁴¹ Andruu iinonj wala data Saimon mokoloon kokaen ijoro moro, “Noro mono Hamoqege Toya mokoloojota.” Hamoqege Toya ii Griik qaanonj Kraist. ⁴² Kaen jenj data warna Jiisaswaanonj keni. Keni Jiisasnonj Saimon tororo uunj iigigiinj jero, “Gii Saimon, Jombaa meria koloojanto, niinonj qaga Siifas qabe ewaa.”* Kianj.

Jiisasnonj Filip ano Natanael oroono.

⁴³ Gomanj ano Jiisasnonj Galili prowinsnonj kemambaajonj kema kananonj eja qata Filip mokoloon kokaen ijoro, “Gii mono nii notaanj kawa!” ⁴⁴ Filipnonj Andruu ano Piito yorowo gomangia motoonja. Taongia qata Betsaida.

⁴⁵ Filipnonj eja qata Natanael mokoloon kokaen ijoro, “Moosesnonj eja mombaajonj Kana qaanonj oorota gejatootoo yonononj toroqenj oogita eji, nono mono eja ii mokoloojonja. Eja ii qata Jiisas, manja qata Joosef, gomanja qata Nazaret.”

⁴⁶ Natanaelnonj ii moma walingonj jero, “Oo Nazaret! Ii gomanj qandayaga. Iikanonja iwoi awaa monj koloowaatiwaa so qaago.” Kaen jero Filipnonj ijoro, “Mono kanj geenggo iima kotowa!”

⁴⁷ Kaen ijoro moma Jiisaswaanonj kanj kouro iima iwaajonj qaa kokaen jero, “Iibu! Eja koi kanonj mono Israel eja honja kolooja. Uutanonj gbingbaonj qolomolongoya qaa.”

⁴⁸ Kaen jero Natanaelnonj qisinj munj jero, “Gii mono nomaenjanonj nii moma kotononjanj?” Kaen jero Jiisasnonj meleema ijoro, “Gii fig gere[†] umuganonj rana giima kotowe. Wala giima kotowego Filipnonj kawaa gematanonj giima goono.”

⁴⁹ Kaen ijoro Natanaelnonj meleema ijoro, “Oo Somatana, gii mono onjanonj Anutuwaa Meria koloojanj. Gii Israel nonoononj eja Ponja laligojanj.”

⁵⁰ Kaen jero moma Jiisasnonj meleema ijoro, “Nii wala kokaen jejen, ‘Gii fig umuganonj rana giibe.’ Kaen jenj asugijenjwaajonj moma laarinj nonjanj. Anutuwaanonj ku-usunj koi iima mojanj, ii mono iwoi melaada kolooja. Honja somata ii mono kanagenj iima moma laligowaga.”

⁵¹ *Kaen ijonj toroqenj ijoro, “Niinonj qaa honj toonja monj kokaen jewe moba: Kanagenj noo gowokouruna kolooji kotonj kondoonj onjombe jaameleenj unja kokaen iibuya: Siwe nagunonj tano Anutuwaa gajobaurutanonj asuginj Siwe gomambaa Eja Honjaanonj uma kamaanj angj injibuya.” Kianj.

2

Jiisasnonj apu menj letono wain kolooro.

¹ Jiisasnonj Filip ano Natanael oroono ween karoonj tegoro laligogi monjonj agominj aoawaa maranj lombanj ano ajoroogi. Ii Galili prowinswaa gomanj qata Kaana iikanonj angj. Jiisaswaa nemujanonj kanonj motoonj kema ragi. ² Jiisas ano iwaa gowokouruta ii kaanagadeen horonj ongonj lombanonj motoonj ragi. ³ Iikanonj ragi wain apunonj qaono Jiisaswaa nemujanonj meria ijoro, “Yonoononj wain apu qaonja.”

⁴ Kaen ijoro kokaen ijoro, “Nemuna, ii nomaenj amanatiwaajonj jejan? Jenj kotonj nonjanj me? Noo angoleto meme kambananonj mende kanj kuuro laligojenj.”

⁵ Kaen jero moma welenqequeuruta kokaen injoro, “Iinonj iwoi mombaajonj jenj kotonj onombaati, ii mono otaanj ambu.”

⁶ Juuda yonononj hamo qenj aowombaajonj Kana qaagia otaanj borogia songgbama laligonjkegi. Iikawaa so miri iikanonj koworanenj somata 6 raro. Koworanenj motomotoonj ii apu kononj 8 me 12 iikanonj kemenj saa qenagiwaa saga ragi.

⁷ Jiisasnonj ii iima kokaen injoro, “Onjo mono apu kosonj kanj maagi koworanenj koi saa qewa.” Kaen jero moma jerotiwaa so angj. ⁸ Koworanenj ii saa qegi kokaen jenj kotonj onono, “Mono apu qaga kosonj menj kema lombanj galenj mubu.” Jenj kotonj onono menj kengj.

* 1:42: Siifas ii Griik qaanonj Piito, ananaa qaanonj jamo karanjan. † 1:48: Fig ii sambu kaanaya. Ii gawongianonj komogi kota naanjawo kolooro kambanj mamaga nenj laligoju. * 1:51: Jen 28.12

⁹ Kosonj kenigito, galenonj apu letoma wain kolooroti, ii nenj naanja moma daenkaya menj kagiti, ii mende moma asarinj aaruro. Aaruroto, welenqege apu kosogiti, iyonononj ii moma jegi galenonj maranj lombanj toya oono karo. ¹⁰ Karo kokaenj ijoro, “Maranj kambananonj kuuya yonononj wain apu awaa ii wala menj kanj onjmakeju ano ii nenj enkalolonj menj aogigo wain apu naanja qaa ii kanagenj onjmakeju. Giinonj wain apu awaa ii wala angonj koma mende onjoma ketego koi kambanj uugunj menj kajanj. Ii sili morota monj anjanj.”

¹¹ Jiisasnonj angoletoto mutuya koi ii Galili prowinswaa gomanja qata Kaana iikanonj mero. Ii menj iikanonj ku-usunja asuganonj injisaano. Kaenj injisaano gowokourutanonj moma laarinj mugi.

¹² *Jejelombanonj laligogi tegoro Jiisaswaa nemunkoaanjanj ano gowokouruta yonononj gomanjianonj Kaperneam kenji. Iikanonj kema somanja tosia toroqenj laligogi. Kianj.

Jiisasnonj jiwowonj jigo jenj kobooro.

Mat 21.12-13; Maak 11.15-17; Luuk 19.45-46

¹³ *Kambanj kanonj Juuda nonoononj kiankomu kendonj kambanja dodowiro. Anutunonj wala eenjanonj niniima koboony nuuuguroti, *iikawaajonj aisoowombaaajonj angij Jiisasnonj kaanagadeenj gomanja mesaonj Jerusalem sitinonj uro. ¹⁴ Sitinonj uma jiwowonj jigowaa totonj utanonj keuma iwoi kokaenj mokolooro: Ejemba bulmakao ejia, lama ano kewo koonj ii sewanja mewutiwaajonj angij ano tosianonj monenj utekute ambombaaajonj ragiti, ii injiuro.

¹⁵ Ii injiima kasanonj tape (qoilomu) miziziinj iikanonj onjootinj unjuro. Unjuri ejemba ii kuuya konjoma onjoma lama bulmakaogiawo jiwowonj jigonongga onjotaaro. Utekute ejemba yonoononj soojaakota qewagoro kamaaro peragia metama maaro keno. ¹⁶ Kewo sewanjia mewutiwaajonj angiti, ejemba ii kokaenj jenj onjono, “Iwoi ii mono menj togonj seleenjenj kembu. Onjo noo Manjaa jiwowonj jigo koi mono naambaajonj utegogi konjkororo miri kaanja koloorja?”

¹⁷ *Kaej jenj onjono Bunja qaa monj gowoko yonjoo momogianonj kouro romonjgogi. Qaa ii kokaenj oogita eja, “Noo uunanonj goononj jigo ii kowoga ewaatiwaajonj kaparanj kombe iikanonj uunanonj neqanj gere kaanja jero majakaka iikanonj ji mokoloonkejenj.”

¹⁸ Ii konjoma onjono Juuda jotamemeya yonononj temboma waama Jiisaswaanonj kouma kokaenj qisinj mugi, “Gii mono naa angoletoto monj ana ku-usunja iininj sokoma nononogoto tere kaanja anaga?”

¹⁹ *Kaej qisinj mugi kokaenj meleema onjono, “Onjnonj jiwowonj jigo koi kondeengi namononj kamaaro niinonj ii weenj karoombaa utanonj metaama kuumanja.”

²⁰ Meleema onjono kokaenj ijogi, “Gbani 46:waa utanonj jiwowonj jigo koi menj laligonj medaborogita nanja ano giinonj ii weenj karoombaa utanonj mono nomaenj ama metaama kuunaga?”

²¹ Kaej ijogito, Jiisasnonj jigowaa qaa ii iyanjaa seliaa sareaga jero. ²² Jiisasnonj kanagenj koomunongga waaro sareqaa jeroti, ii kambanj iikanonj gowokouruta yonjoo roromonjgogianonj kanj kono moma asarigi. Ii romonjgonj Jiisasnonj qaa jeroti, ii ano Bunja qaa oogiti, ii kuuya moma laarigi. Kianj.

Jiisasnonj ejemba kanaanana modaboroja.

²³ Jiisasnonj Jerusalem sitinonj kiankomu kendombaa kambananonj laligonj angoletoto ku-usunjawo meroti, ii ejemba mamaganonj iima qata moma laarinj iwaanonj rapingogi.

²⁴ Rapingogito, Jiisasnonj ejemba kuuya yonjoo kanagia moma kotodabororo. Kawaajonj ejemba kuuya mende moma laaridaboronj onjoma qaagaa baatanonj mende kema laligoro. ²⁵ Ejemba uugianonj qaa iwoi eroti, Jiisas monjonj ejemba uugaa kania ii isaama gendeema mubaatiwaa so mende kolooro. Mono anjo ii moma kotooro. Kianj.

3

Jiisasnonj Nikodeemus uumeleembaa kania kuma muro.

¹ Juuda kanagesowaa jigo kaunsol batugianonj jotamemeya eja monj qata Nikodeemus laligoro. Ilinonj Farisii (Kana qaawaa kaparanjkonjkonj) tuunonj nano. ² Ilinonj gomantiinja monjonj Jiisaswaanonj kouma kokaenj ijoro, “Somatana, gii angoletoto menkejani, ii eja monjonj Anutu iwo mende nano anjodeenj memambaa amamaankeja. Kawaajonj gii Anutunonj nemunj koma gono boi koloorjanj, iikaenj mojonj.”

* **2:12:** Mat 4.13 * **2:13:** Eks 12.1-27 * **2:13:** Anutunonj Iijipt kanonj Israel ejemba niniima koboony nuuuguroti, iikawaa korisoroya ii Koonj qaanonj Pasowa. Eksodus, Mootogo 12.15 * **2:17:** Ond 69.9 * **2:19:** Mat 26.61; 27.40; Maak 14.58; 15.29

³ Kaen jero kokaen jen meleema muro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Monjon Anutuwaanonga kolokoloo donggoga mende koloowaati een, iinon mono Anutuwaa bentotonon keuma iimambaa amamaawaa.”

⁴ Meleema muro kokaen ijoro, “Monjon ejemba waja koloon laligonggo kolokoloo donggoga ii mono nomaen koloonaga? Iinon mono nemun goron uutanon keuro mombo koro ama memambaa amamaawaa.”

⁵ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Monjon oomulu men mugi Unja Toroyanon uutanon kemero iikanon kolokoloo donggoga mende kolooji een, iikaanjonon mono Anutuwaa bentoton uutanon keumambaa amamaawaa.

⁶ Balombaa nemunman onjoononga merabora koloojuti, ii balombaa meraboraanaga. Unja Toroyanon inaan nemun kono merabora koloonkejuti, ii mono Siwewaa meraboraanaga.

⁷ “Kawaajon onjo kolokoloo donggoga Anutuwaanonga mende koloowuyati, ii mono mende sokonja. Qaa ii jewe iikawaajon mono mende aaruwa. ⁸ Haamonon aqaa jaajaa lan giliro otona momakejanto, ii dakaya qen kankeji ano dakaan baagen qen kemakeji, giinon iikawaa kania mende moma asarijan. Unja Toroyanon ejemba nemun koma onono kolokoloo donggoga koloogiti, kuuya iyonoo kaniagia mono haamo kawaa so koloaja.”

⁹ Kaen meleeno Nikodeemusnon kiko qen kokaen jero, “Ii mono nomaen koloonaga?”

¹⁰ Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Gii Israel kanageso kuma nonomakejan ano kilen qaa iikawaa kania mende moma asarijan. Ii mende sokonja. ¹¹ Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Nononon naama moma kotojon, ii jen inisaamakejon ano naama jaanananon iima mojon, ii nanjon jenkejon. Kaen amakejonto, onjonon kilen Bunja qaanana ii mende moma anjon komakeju.

¹² “Balombaa iwoiya jaanon ii-iita kawaa qaaya jewe moma mende moma laarin nonjuti een, niinon Siwewaa iwoiya mende ii-iita kawaa kania inijowe ii mono nomaen moma laariwuya? ¹³ Balombaa eja monjon Siwenon mende uroto, Siwe gomambaa Eja honjonon Siwe gomanon laligon kamaan koloon asugiroti, iinon mono eleema Siwenon ubaa.

¹⁴ *Anutunon Mooses balon qararanjonkonjonon jen koto kopa aenon mokolen unaya men toonon kosigoro nanoti, iikawaa so Siwe gomambaa Eja Hona ii kosigogi uma nambaa. ¹⁵ Ejemba ii moma laarin mujuti, iyonjonon kuuya laaligo kombomban mokoloon laligowutiwaajon ama eu ubaa.

¹⁶ “Iikawaa kania ii kokaen: Ejemba ii moma laarin munkejuti, iyonjononga monjon tiwilaawaabotiwaajon Anutunon balon so jinon qaa jopagon nonono. Anana kuuya letoma laaligo kotigaa bunja koloowonatiwaajon ama Meria motoonggo soro ii nonono. ¹⁷ Ejemba goman so laligon kenjon, Anutunon Meria ananaa qaanana jen tegowaatiwaajon qaagoto, Merianon hamo nunuro kantri so letoma oyanboyon koloowonatiwaajon ama wasiro namonon kamaaro.

¹⁸ “Ejemba monjon Meria moma laariji, Anutunon iwaa qaa jen tegoro mende tiwilaawaato, monjon Jiisas mende moma laarin muji, Anutunon iwaa qaa jen tegoro laligoja. Anutuwa Meria motoonggowaa qata mende moma laarijiwaajon ama gere siawaa bunja koloowaa. ¹⁹ Anutunon balon ejemba qaanana jen tegonkeji, iikawaa kania ii kokaen: Asasaganon namonon kamaan kolooroto, ejembanon nanamemen bologa bologa ama men laligogi. Kaen laligon Anutuwa asasaga togon uugia pangamambaa nanamemenon lan somonjon laligon kougi.

²⁰ “Kuuya nanamemen bologa amakejuti, iyonjonon Anutuwa asasaga togon gema qenkeju. Anutunon nanamemen bologa bologa ii inisaama jen onono gamugia mobubotiwaajon toroko momakeju. Ii moma asasaga uutanon mende keumakeju.

²¹ Mende keumakejuto, monjon qaa hona otaan laligogi, iinon saanon asasagayaa uutanon keubaa. Anutunon sololon muro nanamemen ama men laligoroti, iikawaajon nanamemen iikanon asuganon koloowaatiwaajon moja.” Kian.

Jon Oomulu ejanon Jiisaswaa kania jokolooro.

²² Jiisasnon kaen jedaboron nama gowokouruta unuama Jerusalem siti mesaon Judia prowinswaa goman gematanon kengi. Iikanon kema gowokouruta yonowo sonda tosia torogon laligon ejemba oomulu men onoma laligoro. ²³ Jiisasnon kaen laligoroto, Jonon kaanagadeen goman qata Salim kawaa kosianon laligoro. Goman qata Ainon kanon apu mamaga ero ano ejembanon Jombaanon kouma oomulu men onombatiwaajon qisigi afaangon men onoma laligoro. ²⁴ *Kamban iikanon Jon ii kapuare mirinon mende oonggi raro.

²⁵ Juuda yonononj hamo qen aowombaajon borogia songbama laligonkegi. Kawaajon Jombaa gowokouruta yonononj Juuda eja mombo qaa iikawaa niinongiinonj jen kanain jenonkooli angi. ²⁶ Kaen angi bimooro Jombaanon kan kokaen ijogi, “Somatanana moba, eja Jordan apu leegejanonj giwo laligoro geengo kaniaya nanjon jenati, iinonj ejemba oomulu men onono tuunj somasomatanonj mono iwaanonj kemakeju.”

²⁷ Jononj ii moma kokaen meleeno, “Anutunonj eja mombaajon iwoi monj Siwenongga mende ama munagati eenj, iinonj mono ii buña qen aomambaa amamaawaa. ²⁸ *Iwo laligonj kokaen jewa, ‘Nii Hamoqege Toya Kraist mende koloojento, Anutunonj wasinj nono wala kajenja iinonj gemananonj kawaa.’ Niinonj qaa ii jeweti, onjo ii saanonj onjoangio nanjon jen laligowuyatiwaa so kolooju. ²⁹ Iikawaa sareya ama kokaen jemaña: Eja monjonj emba buñayawo koloonj emba memambaajonj korisoro qaa jen seinj laligoja. Kaen laligoro eja alianonj kosianonj nama korisoro qaayaa aroya moma iwaajonj jinonja qaa aisoonkeja. Kawaa so niinonj Jiisaswaa alia koloonj iwaajonj aisoowe korisoro iikanonj keteda koi uuna saa qero laligojen. ³⁰ Jiisaswaa qabunayanonj somariinj seiro Jon noononj waziiro sokombaa.” Kianj.

Jiisasnonj Siwenongga kamaarotiwa kania jero.

³¹ “Morononj eukanonja kamaaroti, iinonj ejemba kuuya unuugunj uuta kolooja. Monjonj namononj asuginj namowaa buña kolooja ano namononj laaligowaa qaaya jenkeja. Siwenongga kamaanj karoti, iinonj mono kuuya unuugunj uuta kolooja. ³² Iinonj iwoi iima moma kotonj laligoroti, iikawaa kania jen nanjonj dangunu kaanja nanja. Kaen nanjato, nanjonanggo qaaya ii ejemba monjonj monj mende moma anjonj konja.

³³ “Ejemba monjonj nanjonanggo qaaya moma anjonj konji, iinonj Anutu onabonja koloojiwaa qaaya menj kotiitro powowonj koloowaa. ³⁴ Anutunonj gele ejia wasinj Unaya Toroya dogo qaganonj qaagoto, kelemalelenj munkeja. Kawaajonj gele ejianonj mono Anutuwaanonj qaa honja ii inisaama jenkeja. ³⁵ *Manajanj Meria uunonj jopagonj munkejiwaaajonj ama iwoi kuuya buña qen munj borianonj ano eja.

³⁶ “Ejemba monjonj Meria moma laarinj uuta meleenji, iinonj mono mombo letoma laaligo kotigaa buña kolooja. Monjonj Meriaa qaaya mende tenj komakeji, Anutuwaajonj irinjonsoonjanonj mono iwaa qaganonj uma pondan nano laaligo kotigaa kania mende iima kotonj eenj lanj laligoja.” Kianj

4

Jiisasnonj Samaria emba mombo qaa amiri.

¹ Jiisasnonj ejemba kaen kuma onono gowokouruta koloogi oomulu men onoma iikanonj Jon Oomulu eja uugunj haamo ama laligoroti, qaa ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonoo gejagianonj kemero mogi. Yonononj ii mogiti, buju ii jegi seinj Pombaa gejianonj kemero moro. ² Jiisasnonj anjo ejemba mende oomulu men ononoto, iinonj jero gowokourutanonj ii angi. ³ Ii moma Judia prowins mesaonj eleema mombo Galili prowins waagenj kengji. ⁴ Kana kaen kema Samaria prowinsnonj keuma uugunj kengji.

⁵ *Uugunj kema Samaria prowinswaa taonj monj qata Sikar iikanonj keuro. Sikar taonj ii Jeikobnonj balon bakaya monj meria Joosef muroti, iikawaa kosianonj eja. ⁶ Jeikobwaanonj apu ronj koriga ii Sikar taanonj nanja. Jiisasnonj kana karotiwaajonj ama selia bimooro weenj jijji kolooro apu ronj iikanonj keuma kosianonj kamaanj raro.

⁷ Apu ronj kosianonj raro Samaria emba monjonj apu kosomambaajonj karo. Karo Jiisasnonj iima kokaen ijoro, “Gii saanonj apu nona newenaga.” ⁸ Kambanj kanonj gowokourutanonj nene sewanja mewombaajonj ii mesaonj taanonj kengji iyanjarodeen nani.

⁹ *Juuda ejembanonj Samaria prowins sureen onoma yonowo ainjolonj mende laligonkegi ano pake motoongononj apu mende kosonj laligonkegi. Kawaajonj iyanjarodeen nani kanonj emba iinonj kokaen ijoro, “Gii Juuda ejaga ano nii Samaria embagato, nomaembaajonj ‘Apu nona newenaga,’ jen qisinj nonjanj?”

¹⁰ Jiisasnonj qiqisi ii moma kokaen meleema muro, “Gii Anutu kalenaa kania moma kotona sokonaga. Morononj ‘Apu nona newenaga,’ jen qisinj gonji, iwaa kania moma asarinagati eenj, ii mono qisina laaligowaa apuya gonaga.”

¹¹ Kaen ijoro kokaen ijoro, “Oo somatana, apu kosomantatiwaa pakeya monj mende raja ano apu ronj koi kanonj mono koriga kolooja. Kawaajonj laaligowaa apuwaajonj jejanj, ii mono daanjaya mokolonaga? ¹² Benj isinana Jeikobnonj apu ronja koi nonono. Iinonj wala anjo ano iwaa gematanonj meraurutanonj koi kanj apu kosonj nenj laligonkegi ano bulmakao

* 3:28: Jon 1.20

* 3:35: Mat 11.27; Luuk 10.22

* 4:5: Jen 33.19; Joos 24.32

* 4:9: Esr 4.1-5; Neh 4.1-2

tuunja tuunja apu onjongi nen laligonkegi. Gii Jeikob uugun uuta koloon ejemba apu men sein onjomambaajon jejan me?”

¹³ Kaen jero moma Jiisasnon kokaen meleeno, “Ejemba kuuyan on apu koi nenngo mombo apuwaa newombaajon momakebuya. ¹⁴ Kaen laligowuto, niinon mombaajon apu mumanjati, iinon ii nenngo kamban mojn on apuwaa mombo mende mobaa. Kaen qaagoto, apu mumanjati, ii mono iwaa uutanon letoma laaligowaa apu jaaya jujukuya qaa kolooro laligowaa. Ujungon kouma laaligo kombomban tetegoya qaa ii munkebaa.”

¹⁵ Kaen meleeno embanon jero, “Oo somatana, gii mono apu ii nona neman. Ii nenngo kamban kamban mombo apuwaa moma apu kosomambaajon koi kanasoso mende riiwenaga.”

¹⁶ Kaen jero kokaen jen koton muro, “Gii mono kema loga wama koi kawao.”

¹⁷ Kaen jen koton muro “Nii lona qaa,” jen meleeno. Meleeno kokaen ijoro, “Gii ‘Lona qaa,’ qaa ii onjanon jejan. ¹⁸ Gii wala eja 5 onoma laligona ano kete mon mena rajaoti, iinon goo loga mende kolooja. Qaa jejan, ii hon toonaga.”

¹⁹ Embanon ii moma kokaen ijoro, “Somatana, gii mono gejatootoo eja qaita mon koloojan. Niinon taniga kaen giima kotojen. ²⁰ Nonoo ambosakonurunananon baan gendeema kokanon uma simin kuma gama koolin laligogito, Juuda onjonon kokaen jenkeju, ‘Samaria on mono Jerusalem sitinon uma jiwowon jigonon usugon gama kooligi sokombaa.’

²¹ Ii moma Jiisasnon kokaen jen koto, “Oo emba, kamban mon kan kuuwaati, on kamban iikanon Ama waeya men mepesee-wombaajon baan kokanon me Jerusalem kanon mende uma laligowuya. Gii qaa ii moma laarina sokombaa. ²² Samaria on Anutuwa kania tororo mende moma koton kilen iwaa waeya tond men mepeseenkeju. Hamoqeqewaa kania ii Juuda nonoo batunananon asuganon koloon eja. Kawaajon Juuda nononon Anutunanaa kania moma koton waeya men mepeseenin sokonja.

²³ “Kilen kamban mon kokaen koloowaa: Kamban iikanon Unja Toroyanon ejemba sololoon inaan onono qaa honja otaan Ama waeya men onjanon mepeseen laligowu. Manananon ejemba kaan mon gama onoma asugiwutiwaajon siin moma laligoja. Kamban morota iikanon mono kan kuun kete koi eja. ²⁴ Anutunon Unja kolooja. Kawaajon Unja iikawaa waeya men mepeseenkejuti, iyononon mono Unja Toroyanon sololoon inaan onono qaa honja otaan mepeseen laligowu.”

²⁵ Jiisasnon kaen jen koto embanon ijoro, “Hamoqeqe Toya qata Kraist qajuti, iinon asugimambaajon anja, ii mojen. Iinon kawaati, kamban iikanon mono qaa kuuya ninisaano iima mobonja.”

²⁶ Jiisasnon qaa ii moma kania kokaen isaano, “Giwo koi nama qaa amin mojoti, niinon mono iikaya koloojen.” Kian.

Gowoko yonjonon kan yorowo toroqegi.

²⁷ Kaniya isaano gowoko yonjonon iikanondeen eleema kagi. Kan embawo qaa amin mori, ii iima walingogito, mojn kokaen mende qisiro, “Gii nomaembaajon iwo qaa qaa anjao?” me “Gii naama gombaatiwaajon mojan?” Kaen qisiwombaajon mogito, kuuyan kokodundun koma ragi.

²⁸ Kaen ragi embanon apu pakeya mesaon eleema taonon kema ejemba kokaen injoro mogi, ²⁹ “Mobu! Niinon eja mon mokoloowe iwoi kuuya ama laligoweti, iikawaa kania nisaama jero mojen. Kawaajon iinon Hamoqeqe Toya Kraist koloowabo. Mono onjoangio kan eja ii iibu.” ³⁰ Qaa ii moma taon mesaon luluuma horon Jiisaswaanon kengi.

³¹ Gowoko yonjonon kamban biiwianon kanon Jiisas kuun mun kokaen ijogi, “Somatanana, nene nawa.”

³² Kaen ijogito, kokaen injoro, “Niinon nenena qaita mon men laligojen, onjonon iikawaa kania mende moma kotoju. Qaago.”

³³ Kaen injoro iyangia qisin aon kokaen jegi, “Monjon nene mon men kan mujaa me nomaen?”

³⁴ Kaen jegi kokaen injoro, “Wasin nono kaweti, niinon iwaa jeta ten koma gawon men sororongkejen, iinon noo neneana kolooja. ³⁵ Onjonon qaa kokaen jewubo, ‘Koin 4 tegoro olin-izizii kambananon toriwaa.’ Mobu, niinon iikawaajon kokaen jejen, moma geja ambu: Gawon bonja bonja yonoo hongianon mumugodabororo qenmemetaa kambananon mono kan kuuya. Ono mono uugaa jaayanon meleeno ugi keno ii iima kotowu. ³⁶ Tosianon wala qaa kota qosoma kororoon laligogi honjanon kamban kokaamba asugiro tosanon ii men kululuun tawagia meg ejembaya ejembaya laaligo kotigaa bun koloonkeju. Kaen kolooro honja qenmeme yonjonon qosomakororoo ejemba yonowo ajoroon motoon jejelomban ama aisoon oyanboyanjawa mobuya.

³⁷ ‘Monjonj kota qosoma kororooro monjonj honja qen meji,’ qaa kaen jenkejuti, ii qaa honjaga. Ii Anutuwaaw gawonj memewaa kania inisaanja. ³⁸ Niinonj onjo wasin onjombe gawonj qaita monjonj onjoangio iwoi kota mende komogiti, mono gawonj iikanonj kema honja qen mewu. Tosianonj wala selegia qen gawonj menj laligogi onjononj yonjoo gemagianonj kema gawonj megitiwaa honja mokoloonj qen menkebu. Niinonj kaenj wasinj onjonjenj.” Kianj

Samaria ejemba mamaganonj uugia meleengi.

³⁹ Samaria embanonj qaa kokaenj nangonj jero, “Niinonj eja monj mokoloowe iwoi kuuya ama laligoweti, iinonj iikawaa kania nisaama jero mojenj.” Kaenj jerotiwaajonj ama Samaria ejemba mamaganonj Sikar taonj kanonj uugia meleema Jiisas moma laarinj mugi. ⁴⁰ Moma laarinj muj iwaanonj kanj yonjowo toroqenj laligowaatiwaajonj kaparanj koma qisigi ween woiwaa so toroqenj kanonj laligoro.

⁴¹ Kaenj laligonj qaa jenj laligorotiwaajonj ama mamaganonj Jiisas moma laarinj toroqegi tuungia somariiro. ⁴² Toroqenj emba ii kokaenj ijogi, “Eja koi kanonj onjanonj gomanja gomanja ananaa Hamoqege Tonanaga kolooja. Nonononj ii goo qaawaajonjadenj mende toroqenj moma laarijonto, ii nononano geja ama moma kotojonj.” Kianj.

Jiisasnonj kawali galej mombaa meria menj qeanggoro.

⁴³ Jiisasnonj Samaria laligoro ween woi tegoro onjomesaonj Galili prowinsnonj keno. ⁴⁴ *Jiisas anjo kambanj monjonj qaa monj kokaenj nangonj jero, “Gejatootoo ejemba monjonj iyanjaa gomanj balononj laligoro iwaajonj mende mogi uro goda mende qen munkeju.”

⁴⁵ *Kaenj jeroto, kilenj kambanj kanonj anjaa prowinsnonj Galili kouro iikanonj kaanagadeenj tosanonj jolonja jegi. Yonjononj kiankomu kendumbaajonj Jerusalem sitinonj uma Jiisasnonj kendonj kambananonj angoletoto meroti, ii kuuya iima mogi. Kawaajonj kambanj iikanonj saanonja koma horonj mugi.

⁴⁶ *Galili prowins yonjononj koma horonj mugi gomanj qata Kaana wala kanonj apu menj letono wain kolooroti, iikanonj mombo karo. Taonj qata Kaperneam kanonj kimbaa kawali galej monj laligoro. Iwaa merianonj ji kiro ero.

⁴⁷ Enj komumambaajonj ano. Kawaajonj Jiisasnonj Judia prowins mesaonj Galili uutanonj karoti, iinonj iikawaa bujuya moma Jiisaswaanonj kema kokaenj qisinj muro, “Gii saanonj kanj merana menj qeangonj mubaga.” ⁴⁸ Qisinj muro kokaenj ijoro, “Onjo nii eenj mende moma laarinj nombutiwaa so koloojuti, ii mende sokonja. Niinonj angoletoto aiwese mewe iimago mono afaangonj nii moma laarinj noma uugia meleembuyaga.”

⁴⁹ Kaenj iijoroto, kawali galenonj kokaenj ijoro, “Somatana, merananonj komuwabotiwaajonj mono uulanjawo kawa.”

⁵⁰ Kaenj ijoro meleema muro, “Meraganonj mono qeangonj laligowaa. Kawaajonj mono saanonj eleema kema.” Kaenj meleema muro iinonj ii moma laarinj eleema keno. ⁵¹ Kananonj keno welenjqeurutanonj kanj mokoloonj kokaenj ijogi, “Meraganonj mono qeangojaa.”

⁵² Kaenj ijogi qisinj onjoma jero, “Naa kambanonj kanainj qeangojaa?” Kaenj jero ijogi, “Woranj mare wan kilok kanonj sele gereya mesaojaa.” ⁵³ Ijogi momoya kokaenj koloonj asariro: Ahaa! Jiisasnonj “Meraganonj mono qeangonj laligowaa,” jeroti, mono aua iikanondeenj qeangojaa. Qaa ii moma asarinj ii ano sumanjuruta kuuya yonjononj uugia meleema Jiisas moma laarinj mugi.

⁵⁴ Jiisasnonj Judia mesaonj Galili prowins uutanonj kanj angoletoto monj koi mero indinja woi kolooro. Kianj.

5

Jiisasnonj Betesda anjonj teru goraayanonj eja monj menj qeanggoro.

¹ Kanagenj kambanj monjonj Juuda yonjoo kendonj somata monj toriro Jiisasnonj Jerusalem sitinonj uro. ² Jerusalem sitiwaa kiripononj nagu monj ii lama onjoonj ero. Kawaa kosianonj anjonj teru monj qata Hibruu qaanonj Betesda qagiti, ii ero. Iikawaa goraayanonj haamo miri koriga somata 5 nangi. ³ Haamo miri 5 iikawaa uutanonj ji ejemba tuunj somata enkegi. Tosianonj jaagia gooro ragi. Tosianonj kanaborogia meendanogoyaga egi. Tosianonj bakagia koomuyaga egi.*

⁴ Kambanj tosaanonj Pombaananj gajoba monjonj kamaanj anjonj terunonj rinjan-jangoro oronjoro. Apunonj ororo kambanj iikanondeenj monjonj wala anjonj terunonj kemenjoro jia ii me ii iikanonj mono qeangonjoro. Kawaajonj mamboma ragi. ⁵ Iikanonj

* 4:44: Mat 13.57; Maak 6.4; Luuk 4.24 * 4:45: Jon 2.23 * 4:46: Jon 2.1-11 * 5:3: Yonjononj apu anjononj eligonj orowaajonj mamboma ramakegi. Tosianonj qaa ii jawo 3:waa tetegoyanonj ama ooju.

eja monj gbani 38:waa so ji kiro enkero. ⁶ Iikanonj ero Jiisasnonj kouma iima kamban koriga totoon jji kiro enj laligoroti, ii moma kokaen qisin muro, “Gii qeangomambaajonj mojanj me qaago?”

⁷ Qisinj muro kokaen meleeno, “Oo Ponj, apunonj oronj otonj aoro alana morononj mono anjonj terunonj noma noonaga? Alana kaanja monj mende laligoja. Neeno kemambaajonj moma batogonj laligoweti, kamban iikanondeenj tosaanja yonoonongga monjonj nii nuugunj kemenkeju.”

⁸ Meleema muro Jiisasnonj ijoro, “Gii mono waama tambomaeega menj kamba.” ⁹ Kaen ijoro moma iikanondeenj qeangonj tambomaeeya menj keno. Kenoto, iwoi ii Sabat kendononj kolooro. ¹⁰ Iikawaajonj Juuda yonononj eja qeangoroti, ii kokaen ijogi, “Kete Sabat kendonj koloaja. Kawaajonj tambomaeega menj anjonj kana mende sokonja.”

¹¹ Ijogi kokaen meleeno mogi, “Meagonj nonji, iinonj kokaen jenj tegonj nonja, ‘Gii mono waama tambomaeega menj kamba’.”

¹² Ii moma kokaen qisin mug, “Eja morononj goojonj ‘Tambomaeega menj kamba,’ jejaa?”

¹³ Qisin mugito, Jiisasnonj menj qeangoro ejemba tuunj somatanonj ologogi yonoo batugianongga ilinolonj koma keno. Kawaajonj morononj ii ama muroti, ii mende moma tompiririnj qen nano.

¹⁴ Iikawaa gematanonj jiwowonj jigo totonj utanonj uro Jiisasnonj iikanonj mokoloon munj qambanmamban qaa kokaen ijoro, “Moba, gii qeangojanja. Kawaajonj tiwitiwilaa seiyawo bologa monj koloon gombabotiwaajonj mono singisonngga mombo mende toroqen ama laligowa.”

¹⁵ Eja qeangoroti, iinonj Jiisas iima kotonj kema Juuda jotamemeya ii kokaen injijoro, “Eja menj qeangonj nonoti, iwaa qata Jiisas.” ¹⁶ Ii moma Jiisasnonj Sabat kendononj gawonj kaanja meroti, Juuda jotamemeya yonononj iikawaajonj ama sisiwerowero ama munj laligogi. ¹⁷ Kaen laligogito, Jiisasnonj kokaen meleema onono, “Noo Amananonj suulanj gawonj menkeja ano niinonj kaanjiadeenj ii menkejenj.”

¹⁸ Kaen meleema onoma ejemba Sabat kendumbaa qaa tosaanja toroqen angi Jiisasnonj ii nanamemenjanonj qewagonj yonoo jaagianonj singisonngga ano. Singisonngga ii toroqen Anutuwaajonj ‘Amana!’ jenj Anutu tani kaanja laligojiwaa so koloon iyanja menj uma aoro. Juuda ejemba yonononj iwoi woi iikawaajonj ama moma koboonj kaparanj koma Jiisas qewombaaajonj jenj kotiigi. Kianj.

Laaligo gbiliwaatiwaa ku-usunja ii Jiisaswaanonj eja.

¹⁹ Kaen angito, Jiisasnonj qaa kokaen injijoro, “Niinonj qaa honja toonj monj kokaen injijowe mobu: Meranonj iyanjaa uutaajonj iwoi monj mende menkejato, Manjanonj iwoi menkeji, Merianonj mono ii kaanjiadeenj menkeja. Kawaajonj Manjanonj iwoi mero iimakeji, iinonj mono iikayadeenj menkeja. ²⁰ Manjanonj Meria uunonj jopagonj munj laligonj anjo gawonj menkeji, ii kuuya qendeema munkeja. Kawaajonj angoletto iima laligojuti, ii iwoi kamaanqeqeta. Iikawaa honja ii kanagenj qendeema onono iima newogia tegoro walingonj laligowuya.

²¹ “Monj kokaembaajonj walingowu: Amanonj ejemba koomuya onjomindiuro gbilinkeju. Merianonj mono iikawaa so kaanjiadeenj ejemba koomuya moroga gbiliwutiwaa moji, ii mono onjomindiuro gbilinkeju. ²² Kaanjiadeenj Amanonj mombaa qaaya mende jenj tegonjkejato, jenteego gawombaa ku-usunja kuuya ii kokaembaajonj Meriaa borianonj anota eja:

²³ “Ejemba Ama goda qenj munkejuti, iikawaa so kuuyanonj Meria goda qenj mubutiwaajonj moja. Amanonj Meria wasinj muro. Kawaajonj monjonj Meria mende goda qenj muji, iinonj mono Ama kaanagadeenj goda mende qenj muja. ²⁴ Kawaajonj niinonj qaa honja toonj monj kokaen injijowe mobu: Monjonj noo Bunja qaana moma nii wasinj nonoti, ii moma laarinj muji eenj, iinonj mono laaligo kotigaa bunja koloaja. Niinonj qaaya jenj tegowe gere siawaa bunja mende koloowaa. Koomu kotigaa leeya mesaonj jawo waleema laaligo kotigaa leegenj keuma laligonj ubaa.

²⁵ “Niinonj qaa honja toonj monj kokaen injijowe mobu: Kamban qaita monj kawaati, ii mono noojonj ama kanj kuudaboroja. Kamban iikanonj singisonngga ama uunonj koomuya koloojuti, iyonononj Anutuwaaw Merianonj qaro qaa aroya mobu. Ii moma tenj kombuyati, iyonononj mono gbilinj kotiinj laligowu. ²⁶ Ii kokaembaajonj: Ama anjo laaligo kombombanja kondoonkeji, iikawaa so laaligo gbilinj kotiiwaatiwaa ku-usunja ii Meria muro iinonj kaanagadeenj ejemba menj gbilinj onjomakeja. ²⁷ Iinonj Siwe gomambaa Eja Honja laligojiwaajonj ama Amanonj ejemba qaagia jenj tegowaatiwaa ku-usunja kaanagadeenj iwaa borononj ano iwaa bunja kolooro.

* 5:10: Neh 13.19; Jer 17.21

²⁸ “Niinon qaa kota jejenj, iikawaajon mono mende aaruwu. Kamban mon kan kuuwaati, iikanon kuuya qasirinoj ejuti, yononon kaanagadeen qaa qabaati, ii mobuya.
²⁹ *Qata ii moma waama asuganon asugigi nanamemen awaa ama laligogiti, iyononon laaligo kotiganonj keubuto, nanamemen bologa ama laligogiti, niinon iyonoo qaagia jen tegowe koomu kotigaa buja koloowuya. ³⁰ Niinon neenaa uunaajon iwoi mon neeno ama memambaajon amamaankejen. Nii Amawaa jetanonga qaa momakejenj, mono iikawaa so ejemba qaagia jen tegon onomakejen. Neenaa uunaajon tondumende menkejento, wasinj nonoti, mono iwaa qaaya otaankejen. Kawaajon jenteego qaana jenkejenj, ii mono soyanongadeen koloonkeja.” Kian.

Tosianon Jiisaswaa kaniaya nangon jegi.

³¹ “Niinon neenaa kaniana nangon jenenagati eenj, qaana iikanon saanon mende kottiinaga. ³² Alana monnojon noo kaniana nangon jenkeja. Iinon noojon qaa jenkeji, iikanon mono kottiin honjowo kolooja, ii mojen. ³³ *Ono jotamemeya wasinj ononji Jombaanon kagi qaa honjoo so noo kaniana inisaama jen nangoro.

³⁴ “Jen nangoroto, niinon namo ejawaa nangonango qaaya ii moma mende mobe uja. Mende ujato, Jombaa nangonango qaawaajon jenkejenj, ii mono ono kamban kokaamba letongi Anutunonj wangia somongowaatiwaajon ama jenkejen. ³⁵ Jonon kiwa somata koloon awaagadeen jen asariroto, ono kamban koriga qaagoto, kamban torodaamon iwaa asasaganonj tondumisoowombaajon siija mogi.

³⁶ “Jonon noo kaniana torodaamon injijoro mogito, monnojon ii nangon jenkeji, iwaa qaayanon mono Jombaanon nangonango qaa uuguja. Neenaa Amananon gawonja nono mewe honja koloonkeja. Honja iikanon mono kaniana kokaen nangon inisaamakeja: Amanon wasinj nono iwaa jeta memeya koloojen. ³⁷ *Amanon wasinj nono kamaaweti, iinon kaniana nangon jen laligoro. Ono kamban monnojon iwaa qaa aroya mende mogi ano kaitania mende iigi. ³⁸ Iinon moroga wasiro kamaaroti, ono ii mende moma laarin muju. Kawaajon iwaa qaayanonj mono onoo uugianonj mende eja.

³⁹ “Ono laaligo kotigaa kania ii Buja Terenon en ononja, iikaen romongonj ii weengonj uu konongianonj ama Siwewaa buja koloowombaajon moju. Kaen mojuuto, tereya tereya kuuya yonononj mono noo kaniana nangon inisaamakeju. Ii moma yagoju me qaago?
⁴⁰ Nangonango qaa mamaga ejato, ono laaligo kombombanja buja qen aowombaajon noononj kawombaajon togonkeju.

⁴¹ Balonon ejemba yonononj qabunja nongji somariwaatiwaajon mende mambonjen. Ii nongji mobe mende uro laligojen. ⁴² Kaen laligojento, onoo kaniagia ii kokaen eji, ii mojen: Ono uugia Anutuwaanonj qaago totoonj somongonj uujopa mende ama muu laligoju. ⁴³ Niinon Amanaa qata gama kawo ono gema nunkejuto, monnojon iyanjaa qata gama kawaati, ono mono ii saanon moma angonj koma horonj mubu.

⁴⁴ “Oo ono onongia mepesee aon qabunja somariwaatiwaa mogi umakeja. Umakejato, benj motoongononj Anutu honja kolooji, iinonj qabunja onombaatiwaajon kaparanj mende komakeju. Kaen ama akademugawo koloowutiwaajon mende janjarinj riinj nanju. Kawaajon nomaen nii moma laarin nombuyaga? Ii mono amamaawuyaga.

⁴⁵ “Niinonj ono ‘Amawaa jaasewanonj qaa Jakeyanonj ama onomanja,’ kaen mobubo. Ono Mooseswaa qaawaa jejeromonromonj ama Siwe gomanonj ubombaajon mamboma laligojuto, Anutuwaajaanonj keugi Mooses ano Anutuwaaja qaa Jakeyanonj onooma qaa selegianonj kuunj onono gamugia mobuya.

⁴⁶ “Ii kokaembaajonj: Moosesonj noo kaniana jen asarinj Buja Terenonj oorota eja. Kawaajon Mooses moma laarin mubuyagati eenj, mono nii moma laarin nombuyaga.
⁴⁷ Kaanto, Mooseswaanonj tere ii mende moma laarin jen konjutiwaajonj mono noononj qaa ii nomaen moma laariwuyaga? Ii kupukapayawo koloowabo.” Kian.

6

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagi.

Mat 14.13-21; Maak 6.30-44; Luuk 9.10-17

¹ Kawaa gematanonj Jiisasnonj Galili apu angonj, qata monj Taiberias apu angonj ii koton leegen keuro. ² Ji ejemba men qeangonj onono angoleto kolooro iigitiwaajonj ama ejemba tuunjeleembe jaasoonngoyanonj Jiisaswaa gematanonj otaan kagi. ³ Jiisasnonj gowokouruta unuama baananonj uma raji.

⁴ Kamban kanon Juuda nonoononj kiankomu kendononj toriro.* ⁵ Jiisasnonj jaa uuro

* **5:29:** Dan 12.2 * **5:33:** Jon 1.19-27; 3.27-30 * **5:37:** Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 3.22 * **6:4:** Anutunonj wala eerjanonj injiima koboos unuuguroti, Juuda yonononj kawaajonj gbani so kamban ama aisoonkeju. Koon qaanonj qata Pasowa jeju. Eksodus 12.15

keno ejemba tuunleembe jaasoonngoyanon iwaanon kougiti, ii injiima Filipwaaajon jero, “Nono nembanene daenkaya sewanja menin tuun somata kaanja nenj timbiringgogi sokon-aga?” ⁶ Iwoi amambaa anoti, ii anjo moroto, qaa ii Filip angotete ama mun ijoro.

⁷ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Nene bered ween 200:waa tawaya (Kina 4,000) iikanon sewanja menj mendeenij kuuya yononon kitiagadeen negi kilenj mende sokoma ononaga.”

⁸ Kaen meleeno gowokouruta yonoonngga mon qata Andruu, Saimon Piitowaa koganon kokaen ijoro, ⁹ “Mera melaa mon koi kanon raja. Iwaanon baali† bered 5 ano sora woi rajato, ejemba ambembo kokaanja ii mende sokombuya.”

¹⁰ Kaen ijoro Jiisasnon injoro, “Ono mono ejemba tuun koi jen mendeema ononggi nene newombaajon kamaan rabu.” Balon kanon kegban lolo mamaga ero. Kawaajon eja janggogia 5,000:waa so yononon namonon kamaan ragi.

¹¹ Kamaan ragi Jiisasnon bered ii menj dangisen jen qama koolin ejemba ragiti, ii mendeema onono ano sora ii kaanagadeen mendeema siingianon jegitiwaa so onono.

¹² Mendeema onono nenj timbiringgogi Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Nene kitia tiwilaawabotiwaajon ii mono menj kululuuwu.” ¹³ Kaen injoro baali bered 5 iikanonja nenj kitia reremonja mesaogi raroti, ii menj kululuugi konde 12 kanon kemenj saa qero.

¹⁴ Jiisasnon angoleto kaen mero ejembanon iima walingon jegi, “Gejatootoo eja namonon asugiwaatiwaajon jegiti, iinon mono onanon ii kolooja.” ¹⁵ Kaen jen Jiisaswaaajon otokoria maama kin pongia koloowaatiwaajon romongogi. Romongon kan liligon mun walingon kin kuun mubombaajon anggi. Kaen anggi moma koton injiima togon onjomesaon mombo baananon uma anodeen laligoro. Kianj.

Jiisasnon apu angon qaganon riinj riinj keno.

Mat 14.22-33; Maak 6.45-52

¹⁶ Negi tegoro mare kolooro Jiisaswaa gowokouruta yononon apu angon goraayanon kemegi. ¹⁷ Kemen wangonon uma goman ii mesaon apu angon koton leegen Kaperneam goman baagen kengi. Kengi goman tiiro Jiisasnon kilenj yonoonon mende asugiro. ¹⁸ Kengi haamo kotakota qero apu angonon geriawo qindiima uma kamaaro.

¹⁹ Uma kamaaro loqanon qen nangon 5 me 6 kilomiita kawaa so kengi Jiisasnon apu angon qaganon riinj riinj wango kosianon karo iima aarun toroko mogi. ²⁰ Kaen mogi kokaen injoro, “Neeno kajej. Toroko mende mobu.” ²¹ Kaen injoro Jiisasnon wangonon ubaatiwaajon ijogi uro. Uro wangogianon iikanondeen uulanawo unuama balon goraayanon kembombaa angiti, iikanon keugi. Kianj.

Ejemba yononon Jiisaswaaajon uun mongama bimbimgogi.

²² Iikanon keugi goman ano ejemba tuun somata yononon apu angon leegen toroqen laligon kokaen romongogi, “Woran wango motoongonon raro iinin Jiisasnon gowokouruta yonowo wango iikanon mende uma kenjaa. Jiisas ooma angiodeen kengi. Wango morota mon mende iinin. Kawaajon Jiisasnon mombo koi laligoja.”

²³ Kaen romongon tosanon kokaen jegi, “Wango motoongonon kengito, onanon, Taiberias taanonja wango tosaanja kagi. Wango ii Pongon beredwaajon dangisen jen qama kooliro nenj raniinj, mono goman iikawaa kosianon kagita Jiisasnon wango iyonoonongga mononon uma keno me nomaen?” ²⁴ Ejemba tuun yononon kaen jen Jiisas ano gowokouruta kanon mende mokoloon ononggi. Kaen iima moma kaanjadeen wangonon uma Kaperneam taanon kema Jiisas monganggi. Kianj.

Jiisasnon laaligo kotigaa neneya kolooja.

²⁵ Ejembanon Jiisas mongama apu angon leegen luanggen baagen mokoloon iima kokaen ijogi moro, “Oo Somatanana, gii mono naa kambanon koi kajanja?”

²⁶ Kaen ijogi kokaen meleema onono, “Niinon qaa honja toon mon kokaen injowee mobu: Ono angoleto mewe iigitiwaajon ama nii mende mongama nonjuto, nene bered kotuegowe nenj timbiringgogiti, mono iikawaajon nii notaan koi kaju. ²⁷ Nene aliwaati, ii mokoloowombaajon janjarin mende riinj laligowuto, uuwaa neneya laaligo kombombanja onomakeji, mono ii bunja qen aowombaajon kaparan koma laligowu. Ama Anutunon munjen silimbanya Siwe gomambaa Eja Honja muro ku-usunjanon tururo uuwaa nene onono oyanboyen mokoloowu. Kaen ama laligon kotiin komun toroqen tetegoya qaa laligowu.”

²⁸ Kaen meleema onono kokaen qisin mug, “Anutuwa uusiinja otaan nanamemen tania mono nomaen aninj sokonaga?”

²⁹ Qisin mug kokaen meleeno, “Anutunon eja wasinj muroti, onjo ii moma laarin mun laligowu. Nanamemen iikanon mono Anutuwa uusiinja otaan kolooja.”

† 6:9: Baali ii dumun, wiit, out ano yagon yonoo alagia mon.

³⁰ Kaen meleeno kokaen qisin mugi, “Kaen kolooro gii mombo naa angoletoga esunawo monj mena iima moma laarin gombonaga? Gii mono naa iwoi monj Moosesonj ano, iikawaa so ama mewaga? ³¹ *Buña Tere monj kokaen oogita eja, ‘Iinonj Siwenongga nene bered onono negi.’ Qaa iikawaa so ananaa ambosakonj yonononj balon qararanjonkonjononj kema laligonj nene qata “mana” nej laligogi ano gii mono kaniaga Mooses uugun nomaenj qendeenaga?[†]

³² Qisin mugi Jiisasnonj kokaen injijoro, “Ono iikawaa kania saanonj mende moma kotoju. Niinonj qaa honja toonj monj kokaen injijowe mobu: Moosesnonj angoletoga Toya mende kolooro. Iinonj nene bered ii Siwenongga mende onono negito, neenaa Amananonj mono Siwenongga bered onabonja ii onomakeja. ³³ Anutuwaanonj nene bered ii Siwenongga kamaan asuginj gomanj so ejemba laaligo kombombanja onomakeja.”

³⁴ Kaen injijoro kokaen jegi moro, “Oo Ponj, gii kambanj so nene bered ii nonona nej laligowonja.”

³⁵ Jiisasnonj ii moma kokaen injijoro, “Niinonj laaligo kombom-banjaa neneya koloojen. Monjonj noononj kaji, iinonj nej timbiringonj wosoya kambanj monjonj mende kiwaa. Monjonj nii moma laarin nomakeji, iinonj apuwaajonj mende mobaa. ³⁶ Kaen anogo onjo nii niima kotojuto, kilenj mende moma laarin nonju. Ii jewe moju. ³⁷ Ano kilenj Amanonj ejemba tosaanja nomakeji, iyonononj kuuya noononj kawu. Monjonj noononj kawaati, niinonj mono ii mende yakarimanja.

³⁸ “Niinonj Siwenongga kamaan neenaa siijnanonj iwoi lanj ama menj laligomambaajonj mende asugiwe. Kaen qaago. Wasinj nonoti, mono iwaa uusiija otaanj gawonj menj laligomambaajonj kamaawe.

³⁹ “Wasinj nonoti, iwaa uusiija ii kokaen eja: Iinonj ejemba noo boronanonj ama onono laligojuti, niinonj ii kuuya kalarj koma onoma laligowe iyonoonongga monjonj monj mende soonj tiwilaawaa. Mende tiwilaagi niinonj ii kambanj somatanonj onjomindiinj menj gbilin onomanja.

⁴⁰ “Amanaa uusiijanonj kokaen eja: Tosianonj Meria iima moma laarin mujuti, iyonononj kuuya kambanj kokaamba letoma laaligo kombombanja buña qen aonj laligowuya. Kaen laligonj komugi niinonj ii kambanj somatanonj onjomindiinj menj gbilin onomanja.”

⁴¹ Jiisasnonj kaen injijonj qaa kota monj kokaen jero, “Niinonj laaligowaa nene honja koloonj Siwenonja kamaan asugiwe.” Kaen jerotiwaajonj ama Juuda jotamemeya yonononj moma bolinj uugianonj njindinj-nunduru jen jen mugi. ⁴² Jen munj jegi, “Eja koi Jiisas, Joosefwaa meriaga. Iwaa nemunmanja ii saanonj moma oronjonto, mono nomaembaajonj ‘Siwenonja kamaan asugiwe,’ jeja?”

⁴³ Kaen jegi moma kokaen meleeno, “Uugianonj mono mende njindinj-nunduru jen jen nombu. ⁴⁴ Ama nii wasinj nonoti, iinonj ejemba mende horonj ononji eenj, onoonongga monjonj noononj kamambaajonj amamaawaa. Hororo kanagi eenj, niinonj ii mono kambanj somatanonj onjomindiinj menj gbilin mumanja.

⁴⁵ * “Gejatootoo yonoo Buju Terenonj qaa monj kokaen oogita eja, ‘Anutunonj ii kuuya kuma onono mobu.’ Amanonj ejemba kuma onono qaa moma uu konongianonj ama laligojuti, iyonononj mono korebore noononj kawuya. ⁴⁶ Ejemba monjonj Ama mende iima laligoja. Amawaanonja kamaaroti, ii motoongononj mono ii iima laligoja. ⁴⁷ Niinonj qaa honja toonj monj kokaen injijowe mobu: Monjonj nii moma laarin nonji, iinonj mono laaligo kombombanja buña qen aonj laligonj ubaa.

⁴⁸ “Niinonj laaligo kombombanja nene honja koloojen. ⁴⁹ Mobu! Onoo ambosakonjurugianonj balon qararanjonkonjononj kema laligonj nene qata mana nej laligogito, kilenj komunj gisaagi. ⁵⁰ Yonononj komugito, nene bered kambanj kokaamba Siwenonja kamaan laligoji, monjonj ii nej laligonj koomu kombombanja mende komuwaa.

⁵¹ “Nene bered laaligoyawo Siwenonja kamaaroti, ii niinonj koloojen. Monjonj nene ii nej laligowaati, iinonj mono tetegoya qaa kotiinj laligowaa. Nene munj laligomanjati, ii noo busuna. Gomanja gomanja yonononj kotiinj laligowutiwaajonj ii ama onomanja.”

⁵² Jiisasnonj kaen meleeno Juuda jotamemeya yonononj batugianonj uugerenonj jen qisin aonj jegi, “Ye! Eja koi kanonj mono nomaenj ama busuya nonono newonaga?”

⁵³ Ii moma jegi kokaen injijoro, “Niinonj qaa honja toonj monj kokaen injijowe mobu: Ono Siwe gomambaa Eja Honja saya ano busuya mende newuyati eenj, laaligo kombombanja iikanonj mono onoo uugianonj mende ewaa. ⁵⁴⁻⁵⁵ Noo sananonj apu honja kolooja ano noo busunanonj nene honja kolooja. Kawaajonj monjonj noo sa busuna nenkeji, iinonj mono

* **6:31:** Eks 16.4, 15; Ond 78.24 † **6:31:** Balon qararanjonkonjononj Anutunonj gomaamba so gomaambawaa iwoi jokanja taanja ano afaanjaaju paora kaanja ano namononj ero iima seleenggenj sombenonj kema menj kululuunj kuungianonj kanj bered loolooria menj nenkeji. Eks 16.13-36 * **6:45:** Ais 54.13

letoma laaligo kombomban̄aa būna koloon laligon ubaa. Kaen laligon komuro niinon̄ ii kamban somatanon̄ mindiin̄ men̄ gbilin̄ mumanā.

⁵⁶ “Mon̄non̄ noo sa busuna nen̄keji, iinon̄ mono niwo qokotaan̄ namakeja ano niinon̄ iwo namakejen̄. ⁵⁷ Amanon̄ Laaligo Toya koloon wasin̄ noma wona koloon nemun̄ koma nono kotiin̄ laligojen̄. Kaan̄iadeen̄ mon̄non̄ nii nen̄ nomakeji, niinon̄ mono kaan̄iadeen̄ iwaa wota koloon nemun̄ koma mube saanon̄ kotiin̄ laligowaa. ⁵⁸ Nene hon̄a Siwenon̄a kamaaroti, ii niinon̄ koloojen̄. On̄oo ambosakon̄urugianon̄ Anutuwaanon̄ nene nen̄ laligon komugito, kamban̄ kokaamba on̄oononga mon̄non̄ bered koi nen̄ laligowaati, iinon̄ mono tetegoya qaa kotiin̄ laligowaa.”

⁵⁹ Jiisasnon̄ Kaperneam taombaa qamakooli mirianon̄ nama qaa ii jen̄ kuma on̄ono. Kian̄.

Gowoko mamaganon̄ uugia boliro Jiisas mesaogi.

⁶⁰ Jiisaswaa gowokouruta yon̄oononga mamaganon̄ qaa ii moma jegi, “Qaa je jeji, iikanon̄ mono qaa kota lombotawo kolooja. Ii mon̄in̄ uunananon̄ bimoon̄ bolidaboroja. Kawaajon̄ ii mombo mobombaajon̄ mojonana tiijiwaajon̄ ii mono mesaowon̄a.”

⁶¹ Gowoko yon̄onon̄ Jiisaswaa qaawaajon̄ moma bolin̄ uugianon̄ njindin̄-ndundu jen̄ jen̄ mugi Jiisasnon̄ ii uutanon̄ moma kokaen̄ jero mogi, “Qaa jejen̄i, ii moma boliju me qaago? ⁶² Qaa iikawaajon̄ moma bolijuti een̄, kanagen̄ mono nomaen̄ koloonaga? Siwe gomambaa Eja hon̄anon̄ wala goman̄ laligon̄ kouroti, eukanon̄ mombo eleema uro iibuti een̄, kamban̄ iikanon̄ mono nomaen̄ mobuya?

⁶³ “Un̄a Toroya iinon̄ ejemba men̄ gbilin̄ on̄omakeja. On̄o namo embawaanon̄a koloon̄ busugiawo koloojuto, kolokoloo don̄goganon̄ mende koloon̄ on̄oangiaa esungianon̄ een̄ letoma Siwewaa būna mende kolooju. Ii qaago totoon̄. Un̄a Toroyanon̄ laaligo kombomban̄a on̄on̄ji, niinon̄ qaa kota ii jen̄ asariwe moma laligogi. ⁶⁴ Kaen̄ moma laligogito, on̄oononga tosanon̄ kilen̄ nii mende moma laarin̄ noma laligoju.” Daen̄ yon̄onon̄ mende moma laarin̄ mugiti ano moronon̄ kanagen̄ memelolo men̄ mubaati, Jiisasnon̄ ii kanakanaiyanonga moma kouro. Iikawaajon̄ qaa kaen̄ jero.

⁶⁵ Kaen̄ jen̄ toroqen̄ jero, “Kawaajon̄ niinon̄ kokaen̄ injiowe mobu: Noo Amananon̄ ejemba mon̄ mende inaan̄ muji een̄, iinon̄ mono noonon̄ kamambaajon̄ amamaawaa.”

⁶⁶ Qaa iikawaajon̄ ama gowoko iyon̄oononga mamaganon̄ piriri ama zirin̄zirin̄ koloon̄ mesaon̄ iwo mende toroqen̄ kema kagi. ⁶⁷ Kawaajon̄ Jiisasnon̄ gowoko 12 ii kokaen̄ injiwo, “On̄onon̄ mono kaan̄iadeen̄ nomaen̄ kembombaajon̄ moju me qaago?”

⁶⁸ *Kaen̄ jero Saimon̄ Piitonon̄ meleeno, “Oo Pon̄, nononon̄ mono morowaanon̄ kembonaga? Laaligo kombomban̄aa Būna qaaya ii mono goonon̄ eja. ⁶⁹ Giinon̄ Anutuwaanon̄ eja soraaya koloojan̄i, nononon̄ ii moma laarin̄ moma asarin̄ laligojen̄.”

⁷⁰ Kaen̄ meleeno Jiisasnon̄ moma injiwo, “Niinon̄ eja 12 on̄o meweengon̄ on̄ombe ano on̄oononga mon̄non̄ bologaa wāna kolooja.” ⁷¹ Juudas Saimon̄ Iskariotwaa meria iinon̄ gowoko 12 yon̄oo batugianon̄ laligon̄ kanagen̄ memelolo men̄ muro. Jiisasnon̄ qaa ii iwaajon̄ moma injiwo. Kian̄.

7

Jiisasnon̄ kouruta yon̄owo qaa amin̄ mogi.

¹ Juuda jotamemeya yon̄onon̄ Jiisas qewombaajon̄ kaparan̄ kongitiwaajon̄ Judia prowins uutanon̄ kema kamambaajon̄ togoro. Kawaajon̄ Judia mesaon̄ Galili prowins uutanon̄ kema liligon̄ laligoro koin̄ tosaana tegoro. ² *Ii tegoro Juuda yon̄oonon̄ kendon̄ mon̄ qata teuteuhalihali kawaa kamban̄anon̄ toriro.*

³ Kawaajon̄ Jiisaswaa kourutanon̄ kokaen̄ ijogi, “Gii kokanon̄ laligon̄ angoletoto men̄kejani, ii gowokouruganon̄ kaan̄agadeen̄ iima kotowutiwaajon̄ gii mono goman̄ koi mesaon̄ Judia kena sokombaa. ⁴ Mon̄non̄ an̄o asuganon̄ asugimambaajon̄ momakeji, iinon̄ iwoi mon̄ aasangoyanon̄ mende men̄keja. Angoletoto kaan̄a men̄kejani-waajon̄ mono ejemba tuun̄a tuun̄a yon̄oo jaagianon̄ kema asugin̄ kaniaga in̄isaamba.” ⁵ Kourutanon̄ mende moma laarin̄ mun̄ tompin̄ laligogitiwaajon̄ ama kaen̄ lan̄ ijogi.

⁶ Kaen̄ ijogi kokaen̄ injiwo, “Niinon̄ uuwaa gawon̄ asuganon̄ memanjatiwaa kamban̄anon̄ mende kan̄ kuuro laligojento, on̄oo kambangianon̄ mono suulan̄ kembutiwaa so eja. ⁷ Balon̄ ejembanon̄ kazi ama on̄ombombaajon̄ amamaan̄kejuto, niinon̄ iyon̄oo nana-memen̄gia bologa in̄isaama nan̄gon̄ jewe mojutiwaajon̄ mono nii kazi ama nomakeju.

* **6:68:** Mat 16:16; Maak 8:29; Luuk 9:20 * **7:2:** Lew 23:34; Dut 16:13 * **7:2:** Teuteuhalihali ii kokaen̄: Wain gawongianon̄ kema gere sen̄a men̄ kuun̄ qen̄ iikanon̄ en̄ ween̄ 8 aisoon̄ kendon̄ rama laligogi. Ween̄ konoganon̄ korisoro uuta anḡi. Wala een̄janon̄ balon̄ qararan̄kon̄janon̄ gbani 40 kawaa so opo kuungianon̄ en̄ kan̄ laligogiti, ii romon̄gon̄ aisoōgi. Lew 23:33-36, 39-43; Dut 16:13-15

⁸ Kemaŋatiwaa kambananon mende kaŋ kuuj. Kawaajon niinon korisoro kendon kokanon mende umaja. Niinon mirinon rabe ononon saanon kema uma aisowu.” ⁹ Qaa kaen injijon Galili prowins utanon toroqen laligoro. Kian.

Jiisasnon teutehalihali korisoronon laligoro.

¹⁰ Jiisaswaa kourutanon teutehalihali kendumbaajon kengito, aŋo mirinon rama kanagen asuganon qaagoto, asangon kema Jerusalem uro. ¹¹ Juuda yonoo jotamemeurugianon korisoro kambananon Jiisaswaa jaaya mongama qisiqisi ama kokaen jegi, “Eja ii dakanon raja?”

¹² Ejemba tuun yononon batugianon Jiisaswaaajon saŋe qaa mamaga jegi. Tosianon “Eja ii awaa soro,” jegito, tosanon kokaen jegi, “Qaago! Iinon mono ejemba tuunjelembenkalolon ama men onono kaamaa koloonkeju.” ¹³ Kaen kaen lan jegito, Juuda jotamemeya yonoojon toroko moma laligogitiwaaajon monon iwaa qaaya asuganon mende jero. Kian.

Jiisasnon aŋaa kania ejemba kuma onono.

¹⁴ Kendon korisoro biwianon laligogi Jiisasnon jiwowon jigo toton utanon uma kanain ejemba kuma onono. ¹⁵ Kuma onono Juuda yononon waliŋgon kokaen jegi, “Eja koi momo jake utanon mende uma kilen Buŋa Terewaa kania nomaen moma sororogoj?” Kaen jen waliŋgogi.

¹⁶ Waliŋgogi kokaen injijoro mogi, “Momo Buŋa jenkejen, niinon iikawaa Toya mende koloojen. Neeno qaagoto, wasin nonoti, niinon mono iwaa momoya men kaŋ jenkejen. ¹⁷ Ejemba monon Anutuwaasuuŋa otaŋ ama memambaajon moji, iinon momo qaa jewe iikawaa Toya moronon kolooji, ii moma kotowaa. Anutunon Buŋaya noo uunanon ano asugija me neenaa uunaajon qaa lan jenkejen?”

¹⁸ “Monon iyanŋa uutaanon romongon qaa jenkeji, iinon aŋo qabuŋayawo koloomambaajon moja. Kaen mojata, wasiwasi eja mon toyanon qabuŋayawo kolooatiwaaajon kaparaŋ konji, iinon mono jotamemeya honabonŋ gbingbaonŋ qaa kolooja. ¹⁹ Moosesnon Kana qaa ama ononota ii eja me qaago? Ii ejato, onoononŋa monon ii mende ten koma otaŋkeja. Ono mono naambaajon kaparaŋ koma nii nuwombaajon romongoj?”

²⁰ Kaen injijoro moma ejemba tuun yononon kokaen meleŋgi, “Omejiilanon mono uuganon kemen nanja. Moronon kaparaŋ koma gii gumambaajon romongoj?”

²¹ Kaen meleŋgi injijoro mogi, “Niinon angoletotoonŋo mewe onŋ korebore aarun kiko qeju. ²² *Moosesnon selegianon Anutuwaasuuŋa aiwese kotowombaajon jen koton ononoti, oo Moosesnon ii wala mende jen kotoroto, ambosakonurunana yononon ii kanain men laligogi sili ii nonoonon karo Sabat kendonon kaŋagadeen eja selegia kotonkeju.

²³ *Anana Mooseswaa Kana qaa waleenŋ singisonŋo kolooa-botiwaajon kotakota mojon. Ii mojonoto, qaa ii qetama Sabat kendonon kaŋagadeen eja selegia koton kilen ononŋa mende jen aon silemale laligoju. Kaen laligojuto, niinon eja jumunŋa Sabat kendonon men qeŋgon mubeti, iikawaaajon mono naambaajon nii yon jen nonju? ²⁴ Ono ejemba selegia iikayadeen iima iikaanŋa kanon bakasanaŋ gosin qaa lan jen tegonkejuti, ii mono mesaowu. Ii mesaon uugia tororo moma gosin qaa honagadeen jen tegowu.” Kian.

Jiisasnon Hamoqeŋe Toya kolooja me qaago?

²⁵ Jerusalem toya yonoononŋa tosanon kokaen jegi, “Eja kaparaŋ koma qewombaajon romongojuti, iinon mono ii me? ²⁶ Iibu, iinon ejemba jaagianon asuganon qaa jero mende jen muju. Kawaajon eja koi kanon Hamoqeŋe Toya Kraist kolooji, qaa ii honŋa galenkonŋon eja yonoo geŋagianon kemero moju me qaago? ²⁷ Hamoqeŋe Toya Kraistnon kawaatiwaaajon jen kouma laligogiti, iinon ‘Daenŋaya kolooaati, ii monon mon mende mobaa,’ jejuto, eja koi kanon daenŋaya kolooroti, ii saanon mojon.”

²⁸ Kaen amin mogi Jiisasnon jiwowon jigowaa toton utanon nama aroya men metaama kuma onoma qaa kokaen jero, “Ono noonŋ kokaen jeju, ‘Eja ii moma mun gomana dakanonŋa ii saanon mojon.’ Neenaa ku-usun qaganon mende koloon nanjen. Wasin nonoti, iinon wasiwasi Toya honŋa kolooro ii mende moma koton mun laligoju. ²⁹ Iinon wasin nono iwaanonŋa kamaawetiwaaajon ii saanon moma mun.”

³⁰ Kaen jero ii men somongowombaajon mogito, kambananon mende kaŋ kuurotiwaaajon ama monon selianon mende mero. ³¹ Kaen mogito, ejemba tuun somata yonoononŋa mamaganon moma laarin mun kokaen jegi, “Kraistnon kawaati, iinon mono eja koi uugun angoletoto men laligowaa me nomaen? Kaen taniŋaan kolooja.” Kian.

Jiisas men somongowutiwaaajon nagu galen wasin ononŋi kagi.

* 7:22: Jen 17:10; Lew 12:3

* 7:23: Jon 5:9

³² Ejemba tuun yononon Jiisaswaajon kaen niinonggiinon jen jenonkooli angiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon mogi. Ii moma jigo gawon galen yonowo nama kiropo galen (sikiriti) tosaanja wasin onongi men somongowombaa kagi. ³³ Kagi Jiisasnon kokaen jero, “Niinon onowo kamban torodaamon toroqen laligomanja. Ii laligongo onomesaon wasin nono kamaawetiwaanon eleema umanja. ³⁴ Ube iwaan noma laligowuto, nii mende mokoloon nombuya. Niinon goman laligomanjati, onjo iikanon kawombaaajon amamaawuya.”

³⁵ Kaen jero Juuda jotamemeya yononon batugianon kokaen amigi, “‘Nono mokoloon mubombaajon amamaawonja,’ jeja. Iikawaajon mono dakanon umambaajon jeja? Juuda ejemba tosanon deema kantri tosanon kema Griik yonoo batugianon laligojuti, mono iyonoonon kema Griik ejemba kuma onjomambaajon moma jeja me? ³⁶ Qaa kokaen jeja, ‘Iwaan noma laligowuto, nii mende mokoloon nombu,’ ano qaa mon kokaen jeja, ‘Niinon goman laligomanjati, onjo iikanon kawombaaajon amamaawuya.’ Qaa woi yoroo kanagara nomaen?”

Laaligo kotigaa apuyanon mono jaaya toon koubaa.

³⁷ *Kaen amigito, kendon aisogiti, iikawaa ween konoga somata kanon kan kuuro Jiisasnon nama kotakotagadeen qama kokaen jero, “Monjon apuwaajon moji, iinon mono noonon kan newa. ³⁸ *Bunja Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Monjon nii moma laarin nonji, iwa utananonga laaligo kotigaa apuyanon mono toon sasagon koumakebaa.’” ³⁹ Kaen jeroto, qaa ii Unja Toroyaajon sare ama kokaen jero, “Daen ononon nii moma laarin nonjuti, onononj mono Unja Toroya bunja qen aon laligowuya.” Anutunon Jiisas namonon laligorotiwa so Siwewaa asamaranja mende muro laligoro. Iikawaajon Unja Toroya mende wasiro kamaan uugianon kemero een laligogi. Kianj.

Ejemba batugianon deendeen kolooro laligogi.

⁴⁰ Jiisasnon kaen jero ejemba tuun somata yonoononga tosanon qaa ii moma kokaen jegi, “Eja koi kanon mono onaga gejatootoo eja asugiwaatiwaajon jegiti, mono ii koloaja.”

⁴¹ Tosianon jegi, “Iinon Hamoqege Toya Kraist koloaja.” Kaen jegito, tosanon qewagon jegi, “Kraistnon mono nomaen Galili prowinsnonga kanaga? Ii mende sokonja. ⁴² *Bunja Terenon kokaen jeja, ‘Kin Deiwidnon Judia prowinswaa taon melaa Betlehem kanon laligoroti, Kraistnon iikanonga koloon Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga mon koloowaa.’” ⁴³ Kaan kaan lan jegi ejemba tuun yononon Jiisaswaajon ama juma deengi. ⁴⁴ Yonoononga tosanon men somongowombaaajon mogito, monjon selianon mende mero. Kianj.

Juuda galen yononon Jiisas mende moma laarin mug.

⁴⁵ Jiwowon jigowaa kiropo galen (sikiriti) yononon eleema jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yonoonon kagi kokaen jen onongi, “Onjo naambaajon ii mende men kaju?”

⁴⁶ Jen onongi kokaen meleengi, “Eja iikanon qaa jenkeji, monjon kamban monjon qaa tania kaanja mende jero.”

⁴⁷ Kaen meleengi Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon qisin jen onongi, “Onjo kaanjadeen enkalolon men onono laligoju me? ⁴⁸ Galenkonkon eja nonoononga monjon mono ii mende moma laarin muro. Ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) nonoononga monjon mon uuta iwaanon baagen meleeno me qaago? ⁴⁹ Kaen qaago totoonto, ejemba tuunleembe Mooseswaa Kana qaa mende moma koton Jiisaswaa qaa moma gadokopa qaa lan jenkejuti, iyonoonon qaa senja ii mesaowonja! Anutunon mono ii qasaa onono tiwilaawuya.”

⁵⁰ *Kaen jen onongi eja qata Nikodeemus wala Jiisaswaanon karo qambanmamban qaa muroti, iinon kaanagadeen iyonoononga mon koloon batugianon rama kokaen injoro, ⁵¹ “Eja monjon singisongo anoti, ii mende qisinin jero momago kilen gosinin sokonja me qaago? Mende gosin qaaya een lan jen tegowonjati een, mono anono Kana qaanana qewonja me? Ii mende sokombaa.”

⁵² Kaen jero moma kokaen meleema mug, “Gii kaanagadeen Jiisas kaanja meleema Galili qanda ejaga koloajan me? Galili prowinsnonga gejatootoo eja mon mende koloowaati, ii mojon. Kaya ii geenjon Bunja Tere weengjon kania monjama moma kotowa.”

⁵³ Kaen jenonkooli ama juma deema mirigianon kenji. Kianj.

8

Emba monjon serowilin ano mokoloogi.

* 7:37: Lew 23.36

* 7:38: Eze 47.1; Zek 14.8

* 7:42: 2 Sml 7.12; Mai 5.2

* 7:50: Jon 3.1-2

¹ Mirigianonj kengito, Jiisasnonj kema Oil gere baanjanonj uro. ² Uma enj gomanj ano umugawodeenj mombo eleema jiwowonj jigononj uro ejemba tuunj kuuya kanj liligonj mugi kamaanj rama kuma onjono.

³ Kuma onjono Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj emba monj wama iwaanonj kagi. Emba iinonj serowilin mero iikawaajonj menj somongogiti, ii wama tuunj jaagianonj angji. ⁴ Jaagianonj ama Jiisaswaaajonj jegi, “Boi, emba koi kanonj olonkulu ama mero mono iikanondeenj mokoloonj menj kajonj. ⁵ * Mooseswaa Kana qaanonj emba kaanja ii jamononj gilinj qeninj komuwaatiwaaajonj jenj kotonj nononota eja. Kaenj ejato, giinonj iwaajonj nomaenj jewaga?”

⁶ Kaenj jenj iikanonj mondonj Jiisas qaawaa timbinonj horoninj amamaaro kania mokoloonj qaa jakeyanonj ama qewombaajonj jegi. Kaenj jegi usugonj kamaanj borianonj tere monj namononj ooro.

⁷ Ooroto, toroqen kaparanj koma qisinj mugi hak otaama waama dindinja nama kokaenjinjoro mogi, “Onjoononga monjonj singisonjgo monj mende ama laligoji, iinonj mono saanonj jamo mutuya menj gilinj qewaa.” ⁸ Kaenjinjoro mogi mombo usugonj kamaanj tere mombo namononj ooro.

⁹ Jiisasnonj qaa jeroti, iikanonj onjoma somongoro iyangia singisonjgogia gamuyawo angiti, ii Anutunonj qendeema iyangiaa uugianonj nanjonj jero isinjonjgia qaono. Iikanonj qaono qaa bok nanj wangianonj wala onjomesaonj keno iwaa qerewenanonj gematanonj keno tosaanja motomotoonj yonononj kokomomola menj kuuya kendaborogi. Konoganonj keno Jiisasnonj penjonj kuunj raro embanonj yanodeenj iwo nano. ¹⁰ Jiisasnonj otaama waama dindinja nama emba ii iima kokaenjinjoro, “Emba, gii qaa jakeyanonj ama gombombaajonj jejuti, iyonononj mono daengenj gii geengja nii neena kenju? Yonjoonongga monjonj nama gii komuwagatiwaa qaaya mende jenj tegoja me?”

¹¹ Ijoro moma meleeno, “Oo Ponj, monjonj mende jenj tegonj nonja.” Kaenj meleeno ijoro, “Niinonj kaanagadeenj gii mende jenj tegonj gonjenj. Gii mono keteda koi kanainj singisonjgo mombo mende ama laligowa.” Kianj.

Gomanj so ananaa asasaganana ii Jiisas.

¹² * Jiisasnonj qaa mombo toroqen kokaenjinjoro mogi, “Niinonj ejemba gomanja gomanja rama kenjuti, onjoo asasagagia koloojenj. Monjonj nii notaanj kawaati, iinonj mono pangamanonj umbuqumbulanj mende kuunj laligowaato, laaligo kotigaa asasaga iikawaa uutanonj laligowaa.”

¹³ * Kaenjinjoro Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj kokaenjinjoro, “Geengodeenj kaniaga nanjonj jenj asarinjkejanj, iikaanja ii mende sokonja. Qaago.”

¹⁴ Kaenjinjoro kokaenjinjoro, “Niinonj daakaya kamaanj kaweti ano dakanonj kema umanjati, ii modaborojenj. Kawaajonj neeno kaniana nanjonj jenj asarinjkejanj, qaa ii mono saanonj sokonja. Ii sokonjato, onjo noo kaniana ii onjanonj mende moma kotoju. ¹⁵ Onjononj ejemba selegia iikayadeenjinjoro iima iikaanja kanonj bakasasanj gosinj onjoma qaagia tondunjenj tegonjkejuto, niinonj ejemba mombaa qaaya mende jenj tegonjkejenj.

¹⁶ “Nii neenodeenjinjoro mende laligojento, Ama wasinj nono kaweti, iinonj mono niwo nano laligojo. Iikawaajonj mombaa qaaya jenj tegowenagati eenj, ii mono dindinjagadeenjinjoro gosinj soyanonj jenj tegowenaga. ¹⁷ * Woinonj qaa monj uumotoonj ama nanjonj jeri kotingkeja. Qaa ii onjoo Kana qaanonj kaanagadeenjinjoro oogita eja.

¹⁸ “Niinonj neenaa kaniana nanjonj jenjkejenj ano Ama wasinj nonoti, iinonj kaanagadeenjinjoro noo kaniana nanjonj jenjkeja. Kawaajonj woi koloojo iikanonj saanonj koting sokondaboroja.”

¹⁹ Jiisasnonj kaenjinjoro moma kokaenjinjoro qisinj mugi, “Goo Manja ii dakanonj laligoja?” Qisinj mugi meleeno, “Onjo nii ano Manja noroo kanianara mende moma laligoju. Onjo noo kaniana moma kotowuyagati eenj, mono noo Manja kaanagadeenjinjoro moma mubuyaga.”

²⁰ Jiisasnonj jiwowonj jigowaa nandunj dunj kosianonj nama ejemba kuma onjoma qaa ii jero. Ii jeroto, kambanjanonj mende kanj kuurotiwaaajonj ama monjonj ii mende menj somongoro. Kianj.

“Dakanonj umanjati, onjo iikanonj ubombaajonj amamaawuya.”

²¹ Jiisasnonj qaa monj kokaenjinjoro toroqenjinjoro, “Niinonj onjomesaonj kema laligowe onjo nii monggama nama laligowuya ano singisonjgo angiti, iikanonj qokotaanj nama koomu kombombanja komuwu. Iikawaajonj dakanonj umanjati, onjo iikanonj ubombaajonj amamaawuya.”

* 8:5: Lew 20.10; Dut 22.22-24

* 8:12: Mat 5.14; Jon 9.5

* 8:13: Jon 5.31

* 8:17: Dut 19.15

²² Juuda jotamemeya yonononj ii moma jegi, “Kokaen jeja, ‘Dakanon umanjati, onjo iikanonj ubombaajon amamaawuya.’ Qaa ii nomaen? Aro aomambaajon jeja me?”

²³ Kaen jegi injjoro, “Onjo namo kokawaa toya koloonj laligojuto, niinonj gomanj balonj eukawaa bunaga koloojen. Onjononj balononj koloonj namo kokawaa bunaga koloonj laligojuto, niinonj waladeen namo koi kanonj mende koloowe. ²⁴ Mende koloonj laaligowaa kania kamban so laligonj koubeti, niinonj mono ii koloojen. Noojonj kaen mende moma laarijuti een, mono singisonggo angiti, ii mende mesaonj iikanonj qokotaan nama koomu kombombanja komuwuya. Kania iikawaaajon ama kokaen injjowe moju, ‘Onjo singisonggo angiti, mono iikanonj qokotaan nama koomu kombombanja komuwuya’. Qaa ii onjanonj.”

²⁵ Qaa ii moma kokaen qisin mug, “Gii mono moroga koloojan?” Qisin mugi meleeno, “Kania inisaambe modaborojuti, niinonj mono ii koloojen. ²⁶ Niinonj onjojonj qaa mamaga saanonj torojen jewenaga ano singisonggo mamaga angiti, iikawaa qaaya saanonj jen tegowenagato, wasinj nonoti, iinonj mono noo wasiwasi Tona honja kolooja. Iinonj qaa jero iwaanongga moma koma laligojenj, niinonj mono qaa ii asuganonj jewe gomanja gomanja yonononj momakebuya.”

²⁷ Kaen meleenoto, Amawaajonj qaa torojen jeroti, iyonononj ii mende moma asarigi. ²⁸ Jiisasnonj torojen kokaen injjoro, “Niinonj laaligowaa kania kamban so laligonj koubeti, mono ii koloojen. Iikawaa kania ii kanagenj saanonj moma asariwuya. Niinonj iwoi mon neenaa esunanonj me neenaa uunaajonj mende amakejento, Amananonj qaa kuma noma laligoroti, mono iikawaa so qaa jena koi jenkejen. Qaa kota woi iikawaa kania ii kanagenj moma asariwuya. Onjo Siwe gomambaa Eja Honja kosigogi eu uma komuwaati, kamban iikanonj ii saanonj moma asariwuya.”

²⁹ Wasinj nonoti, iinonj mono niwo nano laligojo. Nanamemenj moro sokoma munkeji, niinonj mono suulanj ii amakejen. Kawaajonj iinonj mende nomesaoro neenodeen mende laligojenj.”

³⁰ Qaa kaen jerotiwaaajonj ama ejemba mamaganonj uugia meleema Jiisas moma laarin mug. Kianj.

Aabrahambaa gbiliuruta qolonj molongoya ano Jiisas.

³¹ Jiisasnonj Juuda ejemba tosanonj moma laarin mugiti, iyonoojonj qaa kokaen injjoro, “Noo Bunja qaananonj uugianonj kemero kanonj qokotaanj silia qen nanjuti een, mono onjanonj noo gowokouruna kolooju. ³² Kaen laligonj qaa honja kania moma kotogi Bunja qaa honjanonj onjo bologagaa kasanongga isama onono solanja (frii) koloonj laligowuya.”

³³ *Kaen jero moma meleema kokaen jegi, “Nono Aabrahambaa gbiliuruta laligonj kanageso walaga koloojonj. Kawaajonja eja monjonj kasa gbado men nonono laligojoniwaaajon jejani, ii qaago. Nono mono kamban monjonj kamaanjeqeta kaanja mende koloonj laligonj. Ano gii nomaembaajonj ama kokaen jejanj, ‘Kasanongga isama onono solanja koloonj laligowuya’? Qaa ii mende sokonja.”

³⁴ Kaen jegi kokaen meleema onono, “Niinonj qaa honja toonj monj kokaen injjowe mobu: Singisonggo anjuti, kuuya iyonononj singisonggowaa welenjeqe omayaa tawagia qaa laligogi iikawaa kasanonj kokosiinj onjomakeja. ³⁵ Kokosiinj onjomakejato, welenjeqenonj toyaa miri uutanonj kamban so mende laligonj ubaa. Iyanjaa Merianonj saanonj mirianonj kamban tetegoya qaa laligowaa.”

³⁶ “Merianonj bologaa kasanongga isama onono solananiwuti een, onjononj mono onjanonj kasa gbadoya qaa solanja (frii) koloonj laligowuya. ³⁷ Onjo Aabrahambaa gbiliuruta laligojuti, mojentoto, bologanonj uugia gojonjiwaaajonj noo Bunja qaananonj qososoninj onjoma kondondongonj kamaanjeja. Kania kawaajonj mono kaparanj koma nii nuwombaajonj moju. ³⁸ Niinonj Amanaa kooronjanonj laligonj iwoi iima laligonj koubeti, iikawaa qaayaga jenkejen. Onjononj kaanagadeen mangianonj qaa injjoroti, iikawaa so amakeju.”

³⁹ Jiisasnonj kaen meleema onono kokaen jegi moro, “Aabrahamnonj mono ananaa asa-ambonana kolooja.” Kaen jegi moma jero, “Onjo Aabrahambaa gbiliuruta koloowuyagati een, mono iwaanonj nanamemenj otaagi sokonaga. ⁴⁰ Iikawaa tania kokaen kolooja: Niinonj Anutuwaajonj jetanongga qaa moma iikawaa so qaa onjaborja ii jewe momakeju. Kamban kokaamba onjo kaparanj koma eja nii nuwombaajonj mojuto, Aabrahamnonj kaanja mende ano. ⁴¹ Onjoanggiaa manjurugaa nanamemenggia iikayadeen otaanj laligoju.” Kaen jero ijogi, “Serowilinj kananonj koloonj manjana qaa (gua mera) mende koloojonj, Manjanawo laligojonj. Anutu iyanja motoongononj mono manj koma nononja.” Kianj.

“Onjo Kilenjaa Toyaa bunja kolooju,” jero.

⁴² Jiisasnonj kokaen injjoro, “Anutunonj anjo manj koma onjonagati een, niinonj iwaanongga kamaanj koloowetiwaajonj mono saanonj nii uu jopagonj nombuyaga. Neenaa esunjonj

* 8:33: Mat 3.9; Luuk 3.8

nemun kono mende kolooweto, Anutunon wasin nono kamaan laligojen. ⁴³ Qaa jenkejen, ii naambaajon moma asariwombaajon bimoonkeju? Noo qaananon uugia undeenjiwaajon ii moma kotowombaajon mojogia tiiro zizi togonkeju. Kawaajon ii moma asariwombaajon amamaankeju?

⁴⁴ “Mono mangia Bologa Toyaa bunja koloou. Siingia kombombanjon mono mangiaa siija bologa otaawutiwaajon eja. Iinon kanakanaiyanonga ejemba unugi koomu ejaga koloon kouma laligoja. Qaa honjon uutanon mende nanjiwaajon ama qaa honja uugun siliqalu nanja. Qolomolon jeje ejaga koloon qolomolon jejewaa wan koloojiwaajon qolomolon jenkeji, ii mono anaa uutaajon jenkeja.

⁴⁵ “Iinon qolomolon jenkejato, niinon qaa honja jenkejen, onjo iikawaajon nii mende moma laarin nomakeju. ⁴⁶ Onjo kuuyanon noo kania kokaen qendeembombaa amamaankeju: Iinon singisonjo ano qaayawo laligoja. Kania iikaya monganjuto, niinon qaa honja jenkejen, ii mono naambaajon mende moma laarin nonju?

⁴⁷ “Monjon Anutuwaabunja koloou, iinon mono Anutuwaanon qaa geja ama momakeja. Onjo Anutuwaabunja mende koloojutiwaajon ama qaa ii mende moma asarinkeju.” Kian.

Jiisasnon iyanjaajon nomaen jokolooro?

⁴⁸ Jiisasnon Juuda ejemba yonoo kanagia injisaano kitia meleema kokaen ijogi, “Gii Samaria prowinswaa siliqalu ejaga koloon omenon uuganon kemero laligojan. Kaen jenin sokonja me qolonjojon, ii saanon geengo jena mobon.”

⁴⁹ Kaen ijogi kokaen meleeno, “Omenon uunanon mende kemero laligojen. Nii Amanagadeen goda qen mun laligowe onjonon kilen nii gamu qen nomakeju. ⁵⁰ Kaen amakejuto, neeno qabunanawo koloomambaajon janjarin mende riinkejen. Motoongonon kaan koloomambaajon manjaya qen laligoja. Eja iinon motoongosin noma ‘sokonjan,’ jen jen tegon nomakeja. ⁵¹ Niinon qaa honja toon mon kokaen injiowe mobu: Monjon noo Bunja qaana ten koma otaankeji, iinon mono kamban monjon koomu kotigaa bunja mende koloowaa.”

⁵² Kaen meleeno Juuda jotamemeya yonjonon Jiisas kokaen jegi moro, “Aabraham ano gejatootoo ejemba yonjonon komugi ano giinon kilen kokaen jena sisau koloou, ‘Monjon noo Bunja qaana ten koma otaankeji, iinon kamban monjon koomu kotigaa bunja mende koloowaa.’ Kaen jejaniwaajon gii ome monjon uuganon kemero laligojan. Ii keteda koi saanon moma asarijon. ⁵³ Nonoo bejnana Aabraham komuroti, giinon mono ii uugun iwaa somataya koloojan me? Gejatootoo yonjonon kaanagadeen komugi. Gii geengaaajon mona uro ‘Somata moroga koloojen?’ jen mojan?”

⁵⁴ Kaen jegi moma kokaen meleeno, “Neenaajon mobe uro Anutuwaabunja akadamyaa ii neeno bunja qen aowenagati een, qabunana ii mono kikisi kaanja koloonaga. Amananon iyanja akadamyaa nonotiwaajon ama qabunanawo koloon laligojen. Onjonon iwaajon ‘Nonoo bejnana Anutu koloou,’ jeju. ⁵⁵ Onjonon kania ii saanon mende moma kotonkejuto, niinon ii saanon moma mujen. ‘Ii mende moma mujen,’ jenenagati een, mono onjo kaanja tiliqili eja koloowenaga. Nii eja kaanja mende koloojento, ii saanon moma mujen ano iwaa qaaya ten komakejen. ⁵⁶ Onjo bengia Aabrahamnon nii namonon kamaan laligomanatiwaajon mamboma kamban ii iimambaajon uu korisoro moma laligoro. Kamban kokaamba Siwenon laligon kotiiro niinon asugiwe noo kambana ii iima kawaajon aisooro.”

⁵⁷ Kaen meleeno Juuda jotamemeya yonjonon kokaen jegi moro, “Gbaniga 50 mende uugun iikawaa baatanon laligojan ano ‘Aabraham iibe,’ jena mende sokonja.”

⁵⁸ Ii moma injijoro, “Niinon qaa honja toon mon kokaen injiowe mobu: Aabrahamnon mende kolooro niinon mono kamban kanon laligowe.”

⁵⁹ Kaen jero moma jamonon gilin qewombaajon jamo amborangon megito, Jiisasnon asangon jiwowon jigowaa toonja mesaon olon koma keno. Kian.

9

Jiisasnon eja jaagoo mon men qeangoro.

¹ Jiisasnon toroqen kana kema eja mon nemunaa goron uutanonga jaagoo kolooroti, ii iiro. ² Ii iiro gowokourutanon qisin mun jegi, “Somatanana, iinon mono morowaa singisonjo-waajon ama jaagoo kaanja kolooro? Iyanja singisongowaajon me nemunmanja yoroo singisongowaajon?”

³ Jegi kokaen meleeno, “Anjo singisonjo mon mende ano nemunmanjon singisonjo mende anito, Anutuwaabunja ku-usunanon iwaa laaligoyanon asuganon asugiwaatiwaajon kaanja kolooro. ⁴ Ween asarin ejiwaa so mono wasin nonoti, iwaanon gawon pondan men laligowonja. Goman tiwaati, iikanon kuuya gawon mewombaajon amamaawonja.

⁵ *Niinonj namononj laligomanjatiwaa so gomanja gomanja onjoo asasagagia koloonj asarinj laligomanja.”

⁶ Kaenj jenj balononj sulaaro kemero gbakonj meleema eja jaagoowaa jaayanonj timimearo. ⁷ Timimeanj kokaenj jenj kotoro, “Gii mono Siloam apu angononj kema jaaga songbambaa.” (Siloam qari ii ananaa qaanonj Wasiwasi eja.) Kaenj jenj kotoro kema jaaya songbano tooro uuro asariro eleema mirianonj karo.

⁸ Kaenj karo alauruta kosianonj laligogiti ano tosianonj wala nene iwoiwaajonj welema onjoma laligoro iigiti, iyonjononj ii iima jegi, “Jaagoo eja nenewaa welema rama laligoroti, eja iinonj me?”

⁹ Tosianonj jegi, “Eja inaa ii.” Tosianonj jegi, “Qaago, kaitania ii kaanja koloojato, iinonj qaago.” Kaandeenj kaanj jegi ano jero, “Niinonj mono iiga koloojenj.”

¹⁰ Kaenj jero kokaenj qisigi, “Jaaga mono nomaenj ana tooja?”

¹¹ Qisigi kokaenj meleema injijoro, “Eja qata Jiisas qamakejuti, iinonj sulaaro balonj gurujuyawonj kemero meleema jaananonj timimeanj jenj kotonj kokaenj jero, ‘Gii mono Siloam apu angononj kema jaaga songbambaa.’ Kaenj jero apu iikanonj kema jaana songbambe tooro uuwe asariro.”

¹² Kaenj meleema onjono kokaenj qisigi, “Eja ii dakanonj laligoja?” Qisijn mugij “Mende mojenj,” jero. Kianj.

Farisii yonjononj jaaya toorotiwaajonj qiqisi angij.

¹³ Eja jaagoo laligoroti, iinonj “Mende mojenj,” jero ejembanonj ii wama Farisii (Kana qaawaa kaparanjkonjonj) yonjoononj kengij. ¹⁴ Jiisasnonj sulaayanonj balonj gurujuyawononj meleema jaayanonj timimeanj metooroti, ii mono Sabat kendonj kambananonj mero. ¹⁵ Kawaajonj Farisii yonjononj kaanagadeenj kokaenj qisijn mugij, “Jaaga mono nomaenj ana tooja?” Qisijn mugij kokaenj meleema onjono, “Eja iikanonj mono sulaayanonj balonj gurujuyawononj meleema jaananonj timimearo kema jaasewana songbama jaana uuwe asarija.”

¹⁶ Kaenj meleema onjono Farisii yonjoononga tosianonj jegi, “Eja iikanonj Sabat kendonj kotogojij, iikawaajonj mono Anutuwaanonj ejaga mende kolooja.” Tosianonj jegi, “Kaanj qaago! Eja doogoya monjonj mono nomaenj ama angoletto kaanja memambaajonj kotinaga?” Kaanj kaanj jenj iyangia juma deengi.

¹⁷ Kaenj deema eja jaagoo iikawanonj mombo eleema kanj jegi, “Jaaga metooroti, iwaajonj mono nomaenj jewaga?” Kaenj jegi “Gejatootoo ejaga kolooja,” jero.

¹⁸ Kaenj jero jaaya honjaga goorota tooro uuroti, Juuda jotamemeya yonjononj ii mende moma laarigi. Mende moma laarinj uuwonj nama nemunmanja horonj orongij kari. ¹⁹ Kari kokaenj qisijn orongij, “Eja koi oroo meragaraga me qaago? ‘Jaagoo kolooro,’ jejaoto, nomaenj ama keteda koi jaaya uunj iija?”

²⁰ Qisijn orongij kokaenj meleeni, “Eja koi noroo meranaraga kolooja ano jaagoo kolooroti, ii saanonj mojo. ²¹ Ii mojoto, nomaenj ama keteda koi jaaya tooro uunj iiji, ii mende mojo. Morononj jaaya metooro uuji, noro kaanagadeenj mende mojo. Kokoga qaago, mono somariinj gowia jorak-aanaga ano momakootoyawo kolooja. Kawaajonj mono iyanjaajonj qisigi kaniaya saanonj jewaa.”

²² Juuda jotamemeya yonjoonj toroko moma kaenj injijori. Yonjononj batugianonj qaa kokaenj somonjonj uumotoongo ama nangij, “Monjonj ‘Jiisas Hamoqege Toya Kraist kolooji,’ kaenj jenj asugiwaati eenj, ii mono qamakooli miri tuunj somatanonga konjoma mubonja.” ²³ Qaa kawaajonj ama kokaenj injijori, “Kokoga qaago, ii uugejiawo. Kawaajonj mono iyanja qisijn mubu.”

²⁴ Kawaajonj eja jaagoo laligoroti, ii mombo horogij karo kokaenj jegi moro, “Eja ii singisonjo ejaga kolooja, ii mojonj. Iikawaajonj mono Anutuwaa qabunjaya mepeseena akadamuyawo kolooro sokombaa.”

²⁵ Ii moma kokaenj meleeno, “Singisonjo ejaga kolooja me qaago, niinonj ii mende mojenj. Motoongo kokaenja kaya mojenj: Niinonj jaagoo laligoweto, keteda koi kanonj saanonj uunj iijenj.”

²⁶ Kaenj meleeno kokaenj qisijn mugij, “Naa iwoiga ama gonja? Jaaga mono nomaenj metooja?”

²⁷ Qisijn mugij kokaenj meleema onjono, “Niinonj mono meleema onjonjento, onjononj qaa jejenjati, ii mende mojuya. Naambaajonj ii onja kosiga mombo jewo mobombaajonj kaparanj konju? Onjononj mono kaanagadeenj iwaa gowokouruta koloowombaajonj moju me qaago?”

²⁸ Kaenj meleema onjono mepaqepae ama uugege qaa tokoronkota kokaenj jenj mugij, “Gii mono iwaa gowokoyaga koloojanto, nonononj Mooseswaa gowokourutaga laligojonj.

²⁹ Anutunonj Mooses Burja qaa muroti mojonito, eja iikanonj mono iikanonja me kanonja kolooroti, ii mende mojonj.”

³⁰ Kaen jegi qaa kokaen injjoro, “Iinonj dakaya kolooroti, onjo iikawaajon kaanjiadeen tompiririn ama kiko qejutiwaajon moma walingojen. Onjanon walingojento, kilenj noo jaana metooro saanon uunj iijen. ³¹ Ejemba doogoya yonononj Anutu qama kooligi mende moma onjomaakeja, ii mojonj. Ii mojonito, mononj Anutu goda qen munj uusiina otaankeji, iwaanonj qamakooli mono geja ama momakeja. ³² Monj jaagoo kolooro mononj kanj jaaya metooroti, sundu kaanja ii walagadeen mende moma laligoninj. Siwe balononj koloori, kambanj iikanonja kanainj kouma kete laligojonj, iikanonj sundu kaanja monj mende moninj. ³³ Anutuwaanonga mende kanagati eenj, iinonj mono iwoi kaanja memambaajon amamaanaga.”

³⁴ Kaen jero moma kokaen jenj mugij, “Nemunmanganonj singisongowo laligori gii singisongoo kuuya kawo koloonj somariina ano giinonj kete nono kuma nonomambaajon mojanj. Ii mende sokonja.” Kaen jenj munj konjongi seleengenj kamaaro. Kianj.

Uuwaa jaanonj gooro kematou-kantou ama laaligo.

³⁵ Konjongi seleengenj kamaaroti, qaa iikanonj Jiisaswaa gejianonj kemero moma eja ii mokoloonj kokaen ijoro, “Gii Anutuwaa Meria moma laarinj mujanj me qaago?”

³⁶ Kaen ijoro kokaen meleema qisiro, “Oo Somatana, eja ii morononj? Ii jena momago ii saanonj moma laarinj mumanja.”

³⁷ Meleeno kokaen jenj kotonj muro, “Gii kokaen uunj niiba. Giwo qaa jejenj, eja ii mono niinonj koloojenj.”

³⁸ Ii moma jero, “Oo Ponj, nii moma laarinj gonjenj.” Kaen jenj usugonj qama koolinj muro.

³⁹ Jiisasnonj jero, “Niinonj ejemba gosinj qaagia jenj tegomambaajon ama kamaanj namononj kolooewe. Noojonj ama tosanonj jaagoo koloojuti, yonoo jaagia tooro saanonj uunj iima kotowuya. Tosaanja jaagia awaa laligojuti, yonononj noojonj ama bao jaagoo koloonj laligowuya.”

⁴⁰ Kaen jero Farisii tosanonj kosianonj iikanonj nama qaa ii moma kokaen qisigi, “Wael! Nono kaanjiadeen jaagoo ejaga koloojon me? Nonoojona jejanj me?”

⁴¹ Kaen qisigi kokaen injjoro, “Onjo ‘Jaagoo koloojon,’ jewuyagati eenj, mono singisongoo mende enj ononagato, kambanj kokaamba ‘Saanonj iima kotojon,’ kaen jenjkejutiwaajon ama singisongogianonj mono enj alinj enj onjombaa.” Kianj.

10

Lama ano galengia awaa.

¹ Jiisasnonj galenj meme qaa kokaen jero, “Niinonj qaa honja toonj monj kokaen injjowe mobu: Tosianonj lama totonj utanonj keubombaajon nagunonj qaagoto, sopa waleema kemejuti, yonononj mono kikekakasilinj ano yongoro meme ejemba kolooju. ² Mononj nagunonj keuji, iinonj lama yonoo galengia kolooja. ³ Iinonj kouro nagu galenjanonj ii iima nagu horonj muro kamaanj qaro lama yonononj qaa aroya saanonj moma kotonkeju. Galengianonj anjaa lamauruta onjooma qagia qama unjuano totongia mesaonj saanonj seleengenj kemakeju.

⁴ “Ajaanonj lamauruta kuuya unjuano totongia mesaonj seleengenj kengi iinonj jotamemegia koloonj wala keno qaa aroya moma kotojutiwaajon gematanonj otaanj kemakeju. ⁵ Iyangiaa galengia saanonj otaankejuto, waba mononj kanj qaro ii mende totonj otaawuya. Waba yonoo qaa arogiya mende moma kotojutiwaajon mono jirinjininj ama iwaajon keeta togonj deembuya.”

⁶ Jiisasnonj qaa aasangoya ii injjoroto, qaa iikawaa kania mende moma asarinj kiko qegi. Kianj.

Jiisasnonj lama galenj awaa kolooja.

⁷ Kiko qegi toroqen yonoojonj kokaen jero, “Niinonj qaa honja toonj monj kokaen injjowe mobu: Niinonj lama totombaa naguya koloojenj. ⁸ Noo gemananonj tuunj galenj kuuya wala kagiti, iyonononj kike ano yongoro meme ejembaga kolooji. Kaen koloojitiwaajon lama yonononj ii mende moma kotonj onjoma laligogi.

⁹ “Niinonj motoongo lama totombaa naguya koloojenj. Daenj onononj Anutuwo kotiinj laligowombaajon jenj niwo qokotaanj laligojuti, niinonj mono hamo qen onjombe letombuya. Kaen koloonj lama totonj utanonj uma kamaanj seleengenj kema nene gomanja morianawo mokoloonjkebuya. ¹⁰ Yongoro meme yonononj naambaajon kankeju? Yonononj yongoro menj nununj tiwilaanj nonombombaajon kankeju. Iwoi morota ambombaajon qaago. Niinonj iikaanja mende koloojenj. Niinonj onjo laaligo kombombanja mokoloonj oyanboyanj laligowutiwaajon kanj laligojenj.

¹¹ Niinonj lama galen awaa koloojen. Lama galen awaanonj mono lamauruta yonjoonj ama laaligoya qeleema onjombaa. ¹² Monjonj lama toya mende koloonj tawaya mewutiwaajongadeen kanj tondu galenj koma onjomakeji, ii kokaen: Kasu kawalianonj karo iima lama onjomesaonj unjurama keno kasu kawalianonj lama kisiyaen menj injin unjij mendeema onjombaa. ¹³ Iiinj seleengengga kanj sewanj memewaajongadeen 'Lama galenj koma onjomaŋa,' ii jetanonj jenj lama onjoonj majakaka mende moma telambelanj qaganonj tondu laligonj unjurama kembaa.

¹⁴⁻¹⁵ *Niinonj lama galen awaa koloojen. Amananonj nii moma nono niinonj Amana moma munj laligojen. Iikawaa so niinonj neenaa lamauruna moma onjombe yonjononj nii moma nomakeju. Niinonj laaligona lamauruna onjoonj ama qeleema mesaomaŋa. ¹⁶ Noononj lama tuunj tosia ii kaanagadeen koloonj laligowuya. Yonjononj lama totonj kokawaa toya mende laligojuto, kilenj noo qaa arona momakebuya. Niinonj ii kaanagadeen unuambe kawaa so kema kankebuya. Kanagenj tuunja tuunja yonjononj kululuunj tuunj somata motoonjgo koloogi galenj motoonjononj galenj koma onjono laligowuya.

¹⁷ Amanonj kokaembaajonja ama nii uutanonj jopagonj nomakeja: Niinonj laaligona mesaonj mombo gbiliŋ laligonj umaŋa. Ii Amawaa jaanonj sokonja. ¹⁸ Laaligona monjonj mende nuambaato, ii neeno qeleema mesaomaŋa. Amananonj jenj kotonj nono neeno laaligona qeleema mesaomaŋa ano iikawaa gematanonj mombo gbiliŋ laligonj umaŋa. Ku-usunj kaanja ii noononj eja.”

¹⁹ Jiisasnonj qaa ii jerotiwaajonj ama Juuda jotamemeya yonjoo batugianonj niinongjiinonj mombo kolooro. ²⁰ Yonjoononga mamaganonj kokaen jegi, “Omenonj uutanonj kemerota laligonj kaamaa anja. Mono naambaajonj qaaya mobonaga? Mono mesaowonja.”

²¹ Tosianonj jegi, “Qaa kaanja ii kokojinjinj ejawaa qaa kaanja qaago. Omenonj mono jaagoo ejemba yonjoo jaagia nomaenj metoonaga?” Kaenj amigi.

Juuda jotamemeya yonjononj Jiisas gema qegi.

²² Wala eenjanonj jiwowonj jigo koma konjoratinj naguya horogi. Ii gbani so romonjonj kendombaa aisoowombaaajonj* Jerusalem ajoroogi. Kambanj iikanonj kanj kuuro konjuru kambanj sanjonja uutanonj laligogi.

²³ Jiisasnonj jiwowonj jigowaa totonj uutanonj kinj Solomombaa sombenj saranjowo qagiti, kanonj kema liligoro. ²⁴ Kema liligoro Juuda jotamemeya yonjononj kanj liligonj munj kokaen qisinj mug, “Kaniaga kolatina mono kambanj dawi toroqenj mambombom-baajonj mojanj? Gii Hamoqeqe Toya koloojan me qaago, ii mono asuganonj jena mobonj.”

²⁵ Kaenj jenj qisinj mug Jiisasnonj kokaen meleema onjono, “Nii jewe mogito, onjono qaaana ii mende moma laariju. Niinonj Amanaa qatanonj angoletto amakejenji, iikanonj mono kaniana injisaama nangonj qendeema onjomakeja. ²⁶ Ii nangonj qendeema onjomakejato, onjono noo lama tuunj uutanonj mende laligojutiwaajonj ama qaana mende moma laarinkeju.

²⁷ “Niinonj lamauruna moma onjombe yonjononj kaanagadeen noo qaa arona moma nii notaankeju. ²⁸ Niinonj laaligo kombombanja onjombe letoma kambanj monjonj mende totoonj tiwilaawuya. Monjonj monj ii noo boronanonga mende horonj kondeema onjombaa. ²⁹ Noo Amananonj ii noo boronanonj onjonoŋi, iinonj kuuya unjuugunj uuta koloaja. Kawaaajonj kuuyanonj ii noo Amanaa borianonga horonj kondeema onjombombaaajonj amamaawuya. ³⁰ Nii ano Ama norononj mono motoonjgo koloonj laligojo.”

³¹ Jiisasnonj kaen jero Juuda jotamemeya yonjononj mombo namononga jamo amboranjonj iikanonj gilinj qewombaaajonj ang. ³² Kaenj angito, kokaen jenj onjono, “Amanonj nemunj koma nono angoletto somata mamaga ama mewe iigiti, iyonjoononga mono naa mombaaajonja romonjonj nii jamononj gilinj nuwombaaajonj moju?”

³³ *Jen onjono Juuda yonjononj meleema jegi, “Nonononj angoletto somata anatiwaajonj ama mende jamononj gilinj guwombaaajonj anjonto, Anutu mepaqepae ama mujanjwaa ironja ama gombonja. Gii balonj ejaga ano selega eenj menj uma Anutu kaanja koloomambaaajonj jejan.”

³⁴ *Kaen jegi Jiisasnonj meleema onjono, “Bunja Terenonj Kana qaa monj kokaen oogita eja, ‘Anutu niinonj jewe: Onjono mono noo bensakonjuruna koloaju.’ ³⁵ Bunja Terewaa qaa ii mono mende jangonj qaambaato, powowonj ewaa. Kawaaajonj Anutunonj qaaya ano kanj ejemba bunjagiaga kolooroti, Anutunonj yonjoo qagia ‘bensakonjuruna’ kaenj qama onjono. ³⁶ Ejemba omaya kaenj qama onjonoŋi, Amanonj eja menj sorainj wasiro namononj kamaaroti, onjononj mono nomaenj ama iwaajonj kokaen jeju, ‘Gii Anutu mepaqepae

* **10:14-15:** Mat 11:27; Luuk 10:22 * **10:22:** Kendonj qata Hanuka ii Disemba 25 kanainj ween 8 kawaa so rama aisoogi. Miri kuuyanonj kiwa ootirigi asariro gere seŋa kululuunj rii qama korisoro ang. * **10:33:** Lew 24:16

* **10:34:** Ond 82:6

ama mun laligojan.’ Niinon ‘Anutuwaa meria koloojen,’ qaa kaen jewe onjonon mono naambaajon ii mogi mende sokonja? Onjo Anutuwaanon Buja qaa ii qeju me?

³⁷ “Gawon menkejen, ii iigi Amanaa nanamemembaa so mende amakeji een, mono mende moma laarin nombu. ³⁸ Amanaa nanamemembaa so ama men laligojen een, kaniana kaan iima mono moma laarin nombu. Ii qaanaajon ama mende moma laariwuyagati een, mono angoletonaajon ama kilen moma laarin nombuya. Amanon niwo qokotaan nanja ano niinon Amawo qokotaan nanjen, onjo iikawaa kania moma sorogon asariwuti-waajon koi jejen.”

³⁹ Jiisasnon kaen jero mombo men somongowombaajon mogito, boro baagianonga gosoma kamaan keno.

⁴⁰ *Onomesaon Jordan apu gowoya koton mombo leegen kema Jonon wala oomulu men onjoma laligoroti, kanon keuma kamban tosaana torogon iikanon laligoro. ⁴¹ Iikanon laligoro ejemba mamaganon iwaanon kouma iima kokaen jegi, “Jonon angoletotoonon mojon mende meroto, qaa kuuya eja koi kawaajon jeroti, ii mono qaa hona jen laligoro.” ⁴² Kougiti, iyonoononga mamaganon uugia meleema moma laarin mugi. Kianj.

11

Jiisaswaa alia Lazarusnon komuro.

¹ *Betani taonon eja mon qata Lazarus iikanon ji kiro ero. Maria ano Marta daremun yoronon Betani taon iikanon laligori. ² *Maria iikanon Pon apu koowayawonon morin wan juyanon kania keren mero. Lazarus ji kiro eroti, ii iwaa naanaga. ³ Lazarusnon ji kiro ero naanwoitanon buju qaa kokaen ani Jiisaswaanon keno, “Pon moba, wombo alaganon mono ji kiro eja.”

⁴ Buju ii kenoto, Jiisasnon ii moma kokaen jero, “Ji iikanon eja alana komuwaatiwaajon ama mende koloon muro eja. Iikawaajon qaagoto, Anutuwaa Merianon ii men qeangoro ejembanon kania ii iima koton Anutu mepeseegi qabunayanon asarin seiro Siwewaa akadamuyawo koloowaa. Ji ii iikawaajon ama koloon muro.”

⁵ Jiisasnon Marta, iwaa koga ano naangara Lazarus yonoonon uuta ero laligoro. ⁶ Kaen laligoro, kilen jiaa bujuya moma goman laligoroti, iikanondeen ween woi torogon laligoro. ⁷ Ii laligoro kamban ii tegoro gowokouruta yonoonon kokaen injoro, “Anana mono Judia prowinsnon eleema kembona.”

⁸ Kaen jero meleengi, “Somatanana, Juuda yonoonon indigen kaparan koma jamonon gilin guwombaajon angi. Kawaajon mombo Judia eleema kemambaajon jejan, ii mende sokonja.”

⁹ Kaen meleengi Jiisasnon qaa kokaen jero, “Weembaa auaya 12 ejuti, monon kawaa asasaganon kana kemaati, ii mono iwoi monon qer mizimizi mende men mubaa. Balombaa asasaganon asarin muro saanon iima kembaa. ¹⁰ Saanon kemaato, monon kiwaya mende en muro gomantiinanon kematou-kantou kemaati, iinon mono kema qer mizimizi mewaa.” ¹¹ Qaa ii jengo kokaen injoro, “Alanana Lazarusnon gaon ejato, niinon kema gaononga mindiwe waabaa.”

¹² Qaa ii moma kokaen jegi moro, “Pon, onjon gaon eji een, mono saanon en qeangowaa.”

¹³ Jiisasnon Lazarus komurotiwaa qaa saana jeroto, gowoko yonoonon ‘Gaonga eja,’ jeroti, iikawaa moma bimbington qaa kania mende moma kotogi. ¹⁴ Mende moma kotogitiwaajon Jiisasnon asaganon jokoloon jero, “Lazarusnon komurota eja. ¹⁵ Niinon iwo mende laligowe komurotiwaajon niinon kema men gbiliwe waaro iigi momalaaringianon kotiiwaa. Kaen kolooro onoonon aisoan oyanboyawo moma jejen. Mono waagi iwaanon kembona.”

¹⁶ Kaen jokolooro Tomas qata mon Sunesune qagiti, iinon gowoko alauruta yonoonon kokaen injoro, “Anana saanon motoon iikanon kembona. Kemago iwo komuwona.” Kianj.

Laaligo Toyanon naanwoita uugara men saoliro.

¹⁷ Lazarusnon komun ween 4 mono qasirionon ero tegoro Jiisasnon kouro bujuya kaen jegi moro. ¹⁸ Betani taon ii Jerusalem siti mesaon 3 kilomiita kekenaa so kosere ero. ¹⁹ Kawaajon Juuda ejemba mamaganon Marta Maria naangara komurotiwaajon ‘Songon iriibona,’ jen kan ragi.

²⁰ Ragi Martanon “Jiisas kaja,” jegi moma miri mesaon kananon kema mokoloroto, Marianon mirinon raro. ²¹ Kananon mokoloon kokaen ijoro, “Pon, gii kokanon laligona-gati een, naanjanon mono mende komunaga. ²² Mende komunagato, giinon kamban

kokaamba kaanjadeen Anutuwaajon iwoi mombaajon qama kooliwaati een, ii kuuya saanon moma gono mokolowaga, iikaan mojen.”

²³ Qaa ii moma Jiisasnon ijoro, “Goo naanjanon mono gbilin waabaa.”

²⁴ Ii moma Martanon jero, “Balombaa kamban tetegoyanon koomuya yononon waabuti, iinon mono kamban somata iikanon gbilin waabaati, ii moma yagojen.”

²⁵ Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Koomunonga waawaataa Toya ii niinon koloojen. Neeno Laaligo kotigaa Toya koloojen. Iikawaajon mononon nii moma laarin nonji, iinon komuwaato, kilen toroqen laligon kotiin laligowaa. ²⁶ Mononon mon namonon laligon moma laarin nombaati een, iinon mono kamban mononon koomu kom-bombanja mende komuwaa. Qaago. Qaa ii moma laarijan me qaago?”

²⁷ Martanon qaa ii moma jero, “Oo Pon, ii moma laarijen. Giinon Anutuwa Meria koloojan. Hamoqeqe Toya Kraist namonon asugiwaatiwaa jegiti, giinon mono ii koloojan. Kaen moma laarijen,” Kian.

Jiisasnon saaro jaunanon kamaaro.

²⁸ Martanon qaa kaen jen mirianon eleema kema koga Mariawaajon olon jero goraayanon karo ijoro, “Boinon kan kananon nama goojon endu kema iibagiwaajon jeja.”

²⁹ Kaen jero Marianon qaa ii moma iikanondeen ii mesaon Jiisaswaanon keno. ³⁰ Kenoto, Jiisasnon miri sombenon mende kouro endu Martanon kana somatanon mokoloon iiroti, iikanondeen nano. ³¹ Juuda ejemba yononon Mariawo miri uutanon uuta men saaliwombaajon ragi Marianon uulanawo waama seleenjen kamaan keno iima kokaen romongon jegi, “Iinon mono qasirinin kema saabaa.” Kaen jen iwaa gematanon otaan kenji.

³² Marianon kema Jiisas nanotinon keuma iima kanianon usugon kamaan kokaen ijoro, “Oo Pon, giinon koi laligonagati een, naanjanon mono mende komunaga.”

³³ Kaen jen silama qama saaro Juuda ejemba iwo kan nanjon motoon saagiti, Jiisasnon ii iima basusuya kolaano jaaya kalilingoro kana boria jenenawo ororo. ³⁴ Jenenawo ororo qisin onono, “Ii dakanon angi eja?” Qisin onono jegi moro, “Pon, kokaen kan iiba!”

³⁵ Kaen jegi Jiisasnon saaro. ³⁶ Saaro Juuda ejemba yononon iima jegi, “Yei! Mono aliaajon siin mamaga en muro laligonkeja’

³⁷ Kaen jegito, tosanon qaa ii qen kokaen jegi, “Jaagoo ejemba jaagia metoon laligoroti een, mono saanon Lazarus jero mende komunaga me?” Kian.

Jiisasnon Lazarus men gbiliro koomunonga waaro.

³⁸ Kaen tondun jegi Jiisaswaa wosoya mombo popoliro jaaya kalilingoro qasirinin keno. Qasirinin kema iwoi kokaen iiro: Jamo oota uroroon qamoya iikawaa uutanon ama naguya jamo somatanon koma kojanngi raro. ³⁹ Ii iima kokaen jero, “Mono jamo qizizingogi kamba.” Kaen jero eja komurotiwaa naanja Marta iinon kokaen ijoro, “Oo Ponna, ween 4 ejawaajon mono moronawo kolooja.”

⁴⁰ Jiisasnon ii moma Martawaajon kokaen jero, “Gii moma laarin nonagati een, Anutuwa ku-usujanon akadamyawa asugiro iinaga. Wala qaa kaen gijowe me qaago?”

⁴¹ Kaen jero jamo qizizingogi keno Jiisasnon eu uuro uro kokaen jero, “Ama, gii qamakoolina mojanjawaajon ama ‘Keraqeeango awaa!’ jen gonjen. ⁴² Gii kamban so qamakoolina momakejani, mojenon, giinon wasin nona namonon kamaaweti, ejemba tuun somata liligon noma koi nanjuti, iyononon ii moma moma laariwutiwaajon ama qaa koi jejen.”

⁴³ Kaen jen aroya men waama kotakota qama kokaen jero, “Lazarus, gii mono waama kawa!” ⁴⁴ Kaen qaro eja koomuya iinon gbilin kama kaaro. Kana boria opo jakanja taanjanon esuun jaasewanja sibonon pipiin somongogi ero. Enota waama opo dundunawo karo. Kaen karo Jiisasnon jero, “Mono dunduna isangi saanon kamba.” Kian.

Juuda galen yononon Jiisas komuwaatiwaa angonan angi.

Mat 26.1-5; Maak 14.1-2; Luuk 22.1-2

⁴⁵ Juuda ejemba Mariawaanon kouma Jiisasnon iwoi ano iigiti, iyonoononga mamaganon uugia meleema Jiisas moma laarin mugi. ⁴⁶ Moma laarin mugito, tosanon Farisii (Kana qaawaa kaparan-konkon) yonoonon kema Jiisasnon iwoi anoti, iikawaa sunduya injijogi.

⁴⁷ Ii injijogi jigo gawon galen ano Farisii yononon jigo kaunsol jotamemeya horon ononggi ajoroogi kokaen jegi, “Eja iikanon angoletu ku-usunawo ambembo menkejiwaajon ii mono nomaen ama munin sokonaga? ⁴⁸ Kondianjon iwoi mon mende ama munin toroqen kaen ama laligowaati een, mono ejemba korebore ii moma laarin mubuyaga. Kaen angi Rom gawman yonoo iringia soono kan nononana jiwowon jigonana ano ejemba tuun somata koi nunuangi een totoon laligowombo.”

⁴⁹ Kaen jen ragi yonoononga mon qata Kaiafas iinon gbani iikanon jigo gawon galen wana koloon gawon ii men laligoro. Iinon waama gejatootoo qaa kokaen injoro, “Ono uu monogiaa oota kaanjadeen mende tooja. ⁵⁰ Ono qaa koi saanon mende gosiju: Nono ejemba tuun somata korebore tiwilaanin lombo somata qatawo koloowabo. Kawaajon eja motoongonon Juuda tuun somata nonoo aisejnana men downana komuro sokombaa.”

⁵¹ Iinon qaa ii iyanjaa aroyanon mende kolooro jeroto, gbani iikanon jigo gawon galen wana laligorotiwaajon ama ano qaayaa kania mende moma gejatootoo qaa jero, “Jiisasnon ejemba tuun somata nonoojon ama komuro sokombaa.” Qaa ii honjaga jero. ⁵² Juuda ejemba tuun somata nonoojonadeen mende komuroto, Anutuwaanon uumeleen kanageso balon so deenqeema laligojon, anana kaanagadeen mindirin nonono uumeleen tuun motoongon koloon laligowombaajon komuro. Komuwaatiwaa qaaya ii waladeen jero.

⁵³ Ween iikanondeen kanain jotamemeya yononon ajoroon kaen amin moma Jiisas komuwaatiwaa qaaya jen kotiin arena angi. ⁵⁴ Kawaajon Jiisasnon toroqen Juuda yonoo batugianon asuganon mende kema kan laligoro. Kaen qaagoto, onomesaon balon qararankonqonaa goraayanon keno. Iikanon kema taon qata Efraim kanon keuma gowokouruta yonowo iyangiodeen laligogi.

⁵⁵ Juuda nonoonon kiankomu kendonon toriro.* Kawaajon Juuda ejemba mamaganon goman so mirigia mesaon koma konjoratin aowombaajon moma Jerusalem sitinon ugi. ⁵⁶ Jiisas monagama laligon jiwowon jigowaa toton uutanon nama amin moma kokaen qisin aagi, “Jiisasnon korisoro kendombaajon koi kanaga me qaago? Nomaen moju?”

⁵⁷ Kaen qisin aogito, jigo gawon galen ano Farisii yononon jenkooto qaa kokaen angi seiro, “Monjon Jiisaswaa en rayaya iima mobaati, iinon mono nonoonon kan bujuya jero moma kema men somongowonja.” Kian.

12

Marianon Jiisas kowu unkoowayawonon moriro.

Mat 26.6-13; Maak 14.3-9

¹ Anutunon wala eenanon niniima koboos nunuuguroti, iikawaa kiankomu kendonon torin ween 6 tegoro kanon kan kuumbaajon ano. Jiisasnon kamban kanon goman qata Betani kanon keno. Wala eja qata Lazarus men gbiliro koomunonga waama laligoroti, mono iwaa mirinon keuro. ² Iikanon keuro Jiisas goda qen mubombaajon miri monjon nene on mozonogogi. Martanon onj rindeema koma ononoto, eja Jiisaswo motoon rama nene negiti, Lazarusnon iyonoo batugianon raro.

³ *Kaen ragi Marianon kele kaaro mon binja 500 gram ii men Jiisaswaanon karo. Kaaro ii apu unkoowagawo hona qata naad sewana uuta somataga iikanon saa qegetaga. Iinon ii men kan simin kuma Jiisas kanianon qibibirin morin wan juyanon motoro toboriro. Kaen kolooro miri uutanon ragiti, ii apuwaa moronanon pumpungon sokoma ero mogi.

⁴ Kaen kolooro Jiisaswaa gowokouruta yonoononga mon qata Juudas Iskariot, kanagen Jiisas memelolo meroti, eja iikanon qotogon mun kokaen jero, ⁵ “Apu unkoowagawo ii mono naambaajon sewana mewutiwaajon mende anja? Ye, manjaa siita! Ii anagati een, mono ween 300:waa tawaya (Kina 6,000) kawaa so kitonaga. Ii ejemba wanaya ononin sokonaga.” ⁶ Kaen jeroto, qaa ii ejemba wanaya yonoojon majakaka morotiwaajon ama mende jero. Yonoojon ama qaagoto, yongoro meme ejaga laligon kulukululuu monen gesogia galen kono monen angi kemero iikanonja kitia iyanjaajon men laligoro. Mono kawaajon ama ii jero.

⁷ Kaen jero Jiisasnon injoro, “Ono emba koi mono mende jen mubu. Niinon komuwe ron koma nombutiwaa kambana torijiwaajon saanon selen apu unkoowayawonon nomorija. ⁸ Ejemba wanaya ii mono kamban so batugianon laligonkejuto, niinon onowo kambana kambana mende laligomana.” Kian.

Lazarus qewombaa qaa somongon anggonan angji.

⁹ Jiisasnon Betani gomanon laligoroti, ii Juuda ejemba tuun mamaganon moma kanon kagi. Jiisaswaajongadeen mende kagito, Lazarus koomunonga men gbiliro waaroti, ii motoon iibombaajon leele mujon horon kougiti. ¹⁰ Kaen kougito, jigo gawon galen yononon “Lazarus kaanagadeen qenin komuwa,” jen qaa somongogi. ¹¹ Juuda ejemba

* **11:55:** Kendon qata Koon qaanon Pasowa jeju. Anutunon wala eenanon Israel ejemba niniima koboos nunuuguroti, iikawaajon gbani so kamban ama aisoonekigi. Eksodus 12.15 * **12:3:** Luuk 7.37-38; Dut 15.11

mamaganonj Lazaruswaaajonj ama Betani kema uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kawaajonj qaa kaenj somonjgogi. Kianj.

Jiisas Jerusalem uro mare konji.

Mat 21.1-11; Maak 11.1-11; Luuk 19.28-40

¹² Kaenj anji enj waama iikanonj ejemba tuunjelembenonj kiankomu kendombaajonj Jerusalem sitinonj kouma laligogiti, iyonononj buju qaa kokaenj mogi, “Jiisasnonj Jerusalem kamambaajonj kananonj kaja.” ¹³ *Qaa kaenj moma tombi boria senawo menj kananonj mokoloonj iibombaajonj kema kokaenj jenj qagi,

“Hoosana! Oowe oowe! Anutu mepeseejonj. Pombaa qanonj kaji, Anutunonj mono ii kotuegowa! Israel nonoo Kinj Ponjana oowe oowe!”

¹⁴ Jiisasnonj dongi melaa monj mokoloonj kawaa qaganonj uma raro. Ii gejatootoo qaa monj kokaenj oogita ejiwaa so kolooro,

¹⁵ “Oo Jerusalem ejemba Zaijon baanja liligonj rajuti, onjo mono mobu, onjoo Kinj Ponjanonj mono kawaa.

Dongi melaawaa qaganonj rama kawaa. Kawaaajonj keegia mono mende mobu.”

¹⁶ Jiisaswaa gowokourutanonj iwoi kolooroti, iikawaa kania wala mende moma kotogito, kanagenj saanonj moma asarigi. Jiisasnonj Siwenonj uma asamararanawo laligoroti, qaa ii kambanj iikanonj romonjonj kokaenj jegi, “Ahaa! Qaa ii mono Jiisaswaaajonj oogita eja ano ejembanonj qaa iikawaa so ama mugi honjawo kolooro.”

¹⁷ Ejemba Jiisaswo Betani laligogiti, iyonononj dangunu kaanja nama bujuya jenj seigi. Jiisasnonj Lazarus qaro koomunonja gbilinj waama qasiriwaa jamo kobaa mesaonj kouro ejemba tuunjonj iigiti, iyonononj Jiisaswaa kania nanjonj jenj jenj asarigi. ¹⁸ Jiisasnonj angoletoo ii meroti, qaa ii mogitiwaaajonj ama ejemba tuunj somatanonj luluuma koma horonj mubombaajonj kenji.

¹⁹ Kaenj kengi Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj iyangiodeenj aminj moma kokaenj jegi, “Mebu. Balonja balonja ejemba yonononj mono luluuma horonj iwaa gematanonj kemakeju ano nono qaa gawonj iikayadeenj menj bimbimgoninj honja monj mende kolooja.” Kianj.

Griik ejemba tosanonj Jiisas monganji.

²⁰ Juuda ejemba kiankomu kendombaajonj Jerusalem sitinonj uma Anutu waeya menj mepeseegiti, iyonjoo batugianonj Griik ejemba tosaanja motoonj laligogi. ²¹ Yonononj gowoko qata Filip iwaanonj kagi. Filipnonj Galili prowinswaa taonj qata Betsaida kawaa ejaga laligoro. Griik yonononj iwaanonj kanj qisinj kokaenj ijogi moro, “Somatanana, nono aijnananonj Jiisas iibombaajonj mojonj.”

²² Kaenj ijogi moma Andruuwaanonj kema qaa ii ijoro. Jero moma motoonj kema Jiisas jeri moro. ²³ Qaa ii moma meleema kokaenj jero, “Siwewaa asamararananjonj Siwe gomambaa Eja Honja iwaanonj mombo asuginj kotooro asariwaati, iikawaa kambananonj mono torija. ²⁴ Niinonj koomunaa sare qaa honja toonj monj kokaenj injowee mobu: Yagonj kota namononj mende kemenj jumbaati eenj, mono eenj iikayadeenj ewaa. Kaenj eenj ewaato, kemenj jumbaati eenj, kuragayanonj mono juma ondonjbondonj waaro honja mamaga sogowaa.

²⁵ *Kawaa so daenj yonononj laaligogia iyangiaajonj angonj koma iyangiaa jaajaa siiseweweya qaa laligowombaajonj siinja momakeji, iyonjoo laaligogianonj mono soowaa. Kaenj soowaato, monjonj monj iyanja laaligoya goragora ama niijegenja ama nombaati, iinonj mono laaligo honja ondonjbondonjwawo mokoloonj tetegoya qaa kotiinj laligonj ubaa. ²⁶ Monjonj nii welenj qenj nomambaajonj jeji, iinonj mono nii notaanj laligoro sokombaa. Welena qenkeji, mono nii kema kanj laligomanjati, iikanonj kaanagadeenj niwo laligowaa. Monjonj niwo laligonj welena qenj nomakeji, Amanonj mono ii goda qenj muro laligowaa.” Kianj.

Jiisasnonj komunj gbiliwaatiwaa qaa saanja jero.

²⁷ Jiisasnonj jero, “Wosona keteda koi kouma gojono bana kuuro laligojenj. Mono nomaenj jewenaga? Qaa monganjenj. Oo Ama, gii saanonj konjilinj aua kambanj kokanonja metogonj nomba. Kilenj kokaembaajonj kaenj mende qama koolimanja: Aua koi kawaa siimboboloya ii mokosingonj bosimanjiwaaajonj ama geenjo qananonj anjan. ²⁸ Oo Ama, gii mono geenjaa akadamura ama nama qabunja menj somariwa.” Kaenj qama kooliro Siwenonja qaa kokaenj kolooro, “Niinonj akadamura ama goma kanonj qabunjana menj somariwe ano toroqenj menj somariwe seinj kembaa.”

* 12:13: Ond 118.25, 26; Zek 9.9

* 12:25: Mat 10.39; 16.25; Maak 8.35; Luuk 9.24; 17.33

²⁹ Qaa ii kolooro ejemba tuun nangi yonononj ii moma jegi, “Pilisik qendan qaja.” Tosianon jegi, “Siwe gajoba mononj iwaajon qaa ijoro otona mojon.”

³⁰ Kaen kaen jegi kokaen injjoro, “Otonj ii noojonj ama mende koloojato, ii onoojonj ama koloaja. ³¹ Kambanj kokaamba gomaña gomaña ejemba nanamemenj bologa otaankejuti, iyonjoo gosigosi kambangianonj mono ba koma ononja. Anutunonj yonjoo qaagia jen tegon ironja meleema onono qagianonj ubaatiwaajon anja. Kambanj kokaamba Anutunonj Kilenjaa Ponja gomañ so galen koma onomakeji, mono ii konjono seleenggenj kamaawaatiwaajon anja. ³² Iinonj kamaawaato, noojonja kokaen koloowaa: Ejembanonj balononga noma kanakeewarj kosigogi uma nambe kana kolooro ejemba gomañ so horonj onombe luluuma noononj kanj tuunj menj nambuya.” ³³ Ii koomu nomaanja komuwaati, iikawaa qaa saanja kaen injjoro mogi.

³⁴ *Ejemba tuun yonononj ii moma kokaen ijogi, “Nono Kana qaa weengonj kokaen monjon, ‘Kraistnonj mende komunj tetegoya qaa laligonj uma laligowaa.’ Ginionj naambaajonja kokaen ninijojan, ‘Siwe gomambaa Eja Honja namononga menj kosigogi kanakeewarj uma nambaa.’ Siwe gomambaa Eja Honja ii morononj?”

³⁵ Ii moma meleema onono, “Asasaganonj kambanj torodaamonj mombo batugianonj asarinj laligowaa. Pangamanonj qagianonj uma turunj onono kawaa bunja koloowubotiwaajonj mono asasaganonj kema kanj laligowu. Asasaganonj enj onombaatiwaa so mono asasaganonj laligowuya. Morononj pangamanonj jibujabu kema kankeji, mono dakanonj keubaati, ii mende moja. ³⁶ Kawaajonj asasaganonj kambanj dawj onowo laligowaati, kambanj iikanonj ii mono uutanonj moma anjonj koma laligowu. Asasagaa kanageso koloonj laligowutiwaajonj mono asasaga ii moma laarinj laligowu.” Jiisasnonj qaa kaen jenj onomesaonj asanjonj keno. Kianj.

Juuda somata yonjoo uukotiigianonj mende looriro.

³⁷ Jiisasnonj angoletto mamaga menj laligoro Juuda galen yonononj ii jaagianonj iigito, kilenj ii mende moma laarinj munj silemale laligogi. ³⁸ *Kaen laligogi gejatootoo eja Aisaiawaanonj qaa monj ii honjowo kolooro. Iinonj qaa ii kokaenj oorota eja,

“Oo Ponj, nonononj Bunja qaa jenj asarinj uugia kuunj onomakejonto, morononj ii moma laarinaga?

Ponjonj ku-usunja ii mono morowaajonja isaano moma asariwaa?”

³⁹ Hamogege Toya moma laarinj mubombaaajonj bimononj amamaagiti, Aisaianonj iikawaa kania moma qaa monj waladeenj kokaen jenj oorota eja,

⁴⁰ “Iyangiaa jaagianonj iwoi iima kania iima kotowubo me uugianonj qaa kania moma asariwubo. Ii moma asarinj uugia meleembubo.

Uugia meleengi menj qeangonj onomambo. Iinonj kaenj koloowabotiwaajonj ejemba jaagia menj goonj uugia gojono laligoju.”

⁴¹ Jiisasnonj Siwewaa asamararanonj asarinj laligoro Aisaianonj kaenj iima kania jenj asarinj qaa ii jero.

⁴² Jotamemeya ano galenkonjonj eja yonoononga mamaganonj kaanagadeenj Jiisas moma laarigito, Farisii (Kana qawaa kaparanjonjonj) yonononj qamakooli miri tuunjonnga konjoma onombubotiwaajonj ii asuganonj mende jokologgi. ⁴³ Ejembanonj mepeseenj onombutiwaajonj kaparanj kongito, Anutunonj mepeseenj onombaatiwaajonj ii qemasologen anji. Kianj.

Jiisaswaa qaayanonj ejemba gosinj qaanaa jenj tegowaa.

⁴⁴ Tosianonj kaen angito, Jiisasnonj qama kokaen jero, “Monjonj moma laarinj nonji, iinonj niigadeenj mende moma laarinj nonjato, morononj wasinj nonoti, ii kaanagadeenj moma laarinj muja. ⁴⁵ Monjonj nii niima mono wasinj nonoti, ii kaanagadeenj iimakeja.

⁴⁶ Ejemba monj nii moma laarinj nonji, iinonj mono pangamanonj qokotaanj laligowabo. Kawaajonj niinonj kamaanj asuginj gomaña gomaña onjoo asasagagiaga kolooweta laligojen.

⁴⁷ “Niinonj kamaanj asuginj gomaña gomaña onjoo qaagia jenj tegomambaaajonj ama mende kaweto, ejemba balonj so hamo qen onombe kambanj kokaamba letoma Siwewaa bunja koloowutiwaajonj ama kaweta laligojen. Kawaajonj ejemba noo Bunja qaana moma mende tej koma otaankejuti eenj, niinonj iyonjoo qaagia mende jenj tegomaña. ⁴⁸ Daen yonononj jejewili ama noma Bunja qaana mende moma anjonj konjuti, iyonjoo jenj teegogianonj mono kokaen koloowaa: Niinonj Bunja qaa jewe mogiti, qaa iikanonj mono kambanj somatanonj qaagia jenj tegoro siimbobolo iikawaa so mobuya.

⁴⁹ “Kania kokaambaajonj kaen koloowaa: Niinonj Bunja qaa jenj laligoweti, ii qaa omaya qaagoto, ii neenaa ainanonja mende kolooro jenj laligonj koube. Kaen qaagoto, Ama

* 12:34: Ond 110.4; Ais 9.7; Eze 37.25; Dan 7.14

* 12:38: Ais 53.1; 6.10

wasinj nonoti, ii anjo qaa je nomaen jemaŋati, iikawaa jen kotonj nono jen laligon koujen.⁵⁰ Amawaanon jenkooto iikanonj mono onjo laaligo kotakotonanjo ama onjmakeja, ii mojen. Kawaajonj Amananonj ii jemaŋatiwaaajonj jen kotonj nonoti, mono iikawaa so Bura qaa jenkejen.” Kianj.

13

Jiisasnoŋ gowoko yonjo kanagia songbano.

¹ Kiankomu kendononj^{*} toriro Jiisasnoŋ kania kokaenj moma yagoro, ‘Namo mesaonj Amanaanonj umambaa kambananonj mono torija.’ Kaenj moma yagonj iyanjaa alauruta namononj laligogiti, ii uutanonj jopagonj onjoma laligonj tetegoyanonj iikanonj kaanagadeenjujopaya ii qendeema onjono.

² Komuwaatiwaa kambananonj kanj kuumambaaajonj ano kamban moŋnonj gomantiinjaa nene newembaajonj ajoroonj motoonj ragi iwoi kokaenj kolooro: Saimon Iskariotwaa meria qata Juudas ii Satanonj sololoodabororo. Jiisas memelolo menj mubaatiwaa qaaya ii saŋe anota uutanonj kemero moma raro. ³ Jiisasnoŋ iyanjaa kania ii kokaenj moma kotooro, ‘Amanonj iwoi kuuyaa ku-usuŋa ii noo boronanonj ano Anutuwaanonjga kamaanj laligonj mombo iwaanonj umambaaajonj anjenj.’

⁴ Kania kaenj moma kotonj nene nenj ragitinonjga waama malekuya kotogonj gawombaa opo jokaŋa moŋ menj batuyanonj kokosiinj somonjgoro. ⁵ Ii somonjgonj apu juunonj molaaro kemero kanainj gowokouruta yonjo kanagia songbano. Songbandaboronj kerenj jokaŋa (selemooto) batuyanonj kokosiinj somonjgoroti, iikanonj kanagia motoro. ⁶ Songbama kema Saimon Piitowaa kanianonj kouro kokaenj ijoro, “Oo Ponj gii welenqeŋe kamaanjqeŋeta qaago. Giinonj noo kanana songbana mende sokombaa.”

⁷ Kaenj jero moma kokaenj meleeno, “Iwoi keteda koi anjenj, giinonj iikawaa kania kambanj kokaamba mende moma kotojanto, kanagenonj ii saanonj moma asariŋ laligowaga.”

⁸ Meleeno kokaenj kaparanj koma jero, “Gii mono noo kanana kamban moŋnonj qaago totoonj songbambaga.” Kaenj jero kokaenj ijoro, “Niinonj gii mende songbama gomaŋati eenj, gii mono noo gowokona toroŋen laligomambaaajonj amamaawaga.”

⁹ Kaenj ijoro Saimon Piitononj birindinj aarunj meleeno, “Ponj, kawaajonj gii kanana-gadeen qaagoto, borona ano waŋna ii motoonj songbamba.”

¹⁰ Kaenj meleeno kokaenj ijoro, “Moŋnonj apu ariŋ karo kania kaanjadeen songbaninj jewonja qaa tataanjkota koloowaa. Onjo kuuya soraaya koloodaborojuto, motoonjgoyanonj soraaya mende kolooja.” ¹¹ Morononj memelolo menj mumambaaajonj anoti, Jiisasnoŋ ii moma kawaajonj kokaenj jero, “Onjo kuuya soraaya mende kolooju.”

¹² ^{*}Kanagia songbandaboronj malekuya mombo mouma kamaanj raro nene negi kokaenj qisiŋ onjoma jero, “Niinonj iwoi ama onjonjenj, onjo iikawaa kania moma asariju me qaago? ¹³ Onjo noojonj ‘Boi!’ ano ‘Ponj!’ kaan noomakeju ano niinonj ii honja koloojen. Kawaajonj ii soyanonj jenkeju. ¹⁴ Niinonj onjoo Ponj Boigia koloonj welenqeŋe kamaanjqeŋeta sili menj kanagia songbanjenj eenj, onjononj mono kaanjadeen menj kamaanj aonj welenqeŋe koloonj kanagia songbama aonj laligogi sokombaa. Ii mono gawonjgiaga.

¹⁵ “Niinonj ama qendeema onjonjenj, onjo mono iikawaa so nanjonj welenj qen aonj laligowu. Kaenj laligowutiwaaajonj iikawaa silia niinonj kete qendeema onjombe iiju. Ii romonjgonj iikawaa tania otaagi sokombaa. ¹⁶ ^{*}Niinonj qaa honja toonj moŋ kokaenj injijowe mobu: Welenqeŋenonj kamaanjqeŋeta kolooro toyanonj uuta kolooja. Gowokononj boiya uugunj uuta koloomambaaajonj amamaawaa. Kaanagadeen eja ponj moŋnonj gajobaya wasiro qele kema gawonj menkeji, iinonj mono ponjaa baatanonj laligonjkeja. ¹⁷ Onjo qaa kota ii kete moma kotoju. Kawaajonj selememe mesaonj alaurugia yonjo newo baagianonj kema laligowuti eenj, niinonj mono onjojonj ‘Iia simbawonjowo!’ jemaŋa.” Kianj.

Moŋnonj memelolo menj mubaatiwaa qaa waladeen jero.

Mat 26.20-25; Maak 14.17-21; Luuk 22.21-23

¹⁸ ^{*}“Qaa jejenj, ii mono onjo kuuya mende unjanja. Niinonj moroga meweenjonj unjambeti, yonjo kanagia ii saanonj moma kotojen. Kaenj laligojento, Bura Tere moŋ iikanonj honjowo kolooro sokombaa. Qaa ii kokaenj, ‘Moŋnonj niwo nene motoonj nejoti, iinonj mono kelebele ama gbakoyanonj riitama noma numambaaajonj jojorija.’[†]

^{*} **13:1:** Anutunonj wala eenjanonj Israel ejemba niniima koboonj nunuuguroti, kendonj iikawaa qata Koonj qaanonj Pasowa jeju. Eksodus 12.15 ^{*} **13:12:** Luuk 22.27 ^{*} **13:16:** Mat 10.24; Luuk 6.40; Jon 15.20 ^{*} **13:18:** Ond 41.9

[†] **13:18:** Gbakoyanonj riitama noma numambaaajonj jojorija, qaa ii Israel yonjoononj sareqaa moŋ. Kania kokaenj: Ilinonj uutanonj qetama nonja.

¹⁹ “Nii honja kanagen koloowaatiwaa qaayaga wala jejen. Kawaajon honja koloowaati, onjo kambaŋ iikanon noo kanana moma asariŋ kokaen jewuya, ‘Ahaa! Laaligowaa kania kambaŋ so laligon kouma laligoroti, iinon mono ii koloaja.’ Kaen jen moma laarin nombutiwaajon niinon qaa ii waladeen asuganon jewe moju.

²⁰ * “Niinon qaa honja toon mon kokaen injiowe mobu: Niinon ejemba mon wasiwe gawon memambaajon karo monjon ii koma horoji, iinon mono nii kaanjadeen koma horon nombaa. Kaanjadeen nii koma horon nonji, iinon moronon wasiŋ nonoti, mono ii kaanagadeen koma horon mubaa.”

²¹ Jiisasnon qaa kaen jen wosia kouma gojoma jumambaajon ano qaa inisaama kokaen injiowo, “Niinon qaa honja toon mon kokaen injiowe mobu: Onjoononga monjon nii memelolo men nombaa.”

²² Kaen injiowo gowokourutanon iyangia kunjalilin uun aigigiin aja aja kokaen romongogi, ‘Mono morowaajonja jeja?’ Kaen romongon uuwoi tompiririn raji. ²³ Tompiririn rama nene negi Jiisaswaa wombo gowokoyanon iwaa kooronanon raro. ²⁴ Iinon raro Saimon Piitonon wanondeen gowoko ii sare ama mun kokaen ijoro moro, “Qaa ii morowaajon jeji, ii qisiŋ mun jena moman.”

²⁵ Kaen ijoro moma rapingon Jiisaswaa totoyanon nanjon kokaen qisiro, “Pon, eja ii moronon?”

²⁶ Kaen qisiro meleema muro, “Bered kitia qaannon qendugon mon mumanjati, iinon mono ii.” Meleema mun bered kitia men qaannon qendugon Juudas muro. Juudaswaa manja qata Saimon Iskariot. ²⁷ Bered kitia ii muro Satanon iikanondeen Juudaswaa uutanon kemero. Kawaajon Jiisasnon ii jen koton mun kokaen ijoro, “Iwoi ambagati, ii mono uulanjowo amba.” ²⁸ Qaa kaen ijiroto, ii naambaajon ijiroto, ii gowoko tosanon motoon rama nene negiti, iyonoononga monjon mon mende moma asariro. ²⁹ Gowoko tosanon iikawaajon kokaen romongogi, “Juudasnon monen gesowaa galenaga laligoroti, iikawaajon kendon kambananon iwoi amamaawonjati, ii sewana mewaatiwaajon wasija me ejemba wanaya monen iwoi mon men onombaatiwaajon jeja.”

³⁰ Juudasnon qaa ii saanon moma asariŋ bered kitia ii men iikanondeen mesaon seleenjen keno goman tiro. Kian.

Jiisasnon jopapan qaa dongoga jen koto.

³¹ Juudasnon mesaon seleenjen keno Jiisasnon kokaen injiowo, “Keteda koi Anutunon akadamuya Siwe gomambaa Eja Honja ama tegon muro iinon Anutuwa qabunaya men somariro asugija. ³² Iinon Anutuwa qabunaya men somariŋ Anutuwo qokotaaji-waajon Anutunon mono kaanjadeen iwaa qabunaya men somariwaa. Ii kambaŋ mende koriro men somariro asamararananon asugiro laligon ubaa.

³³ * “Oo kokouruna, niinon kambaŋ torodaamon mombo onjowo laligomanja. Ii laligon onjomesaowe kanagen monjama noma laligowuya. Juuda yonjoon kokaen injiowe mobu, ‘Nii goman kemaŋati, onjo iikanon kawombaajon amamaawuya.’ Qaa iikayadeen keteda koi onjoon kaanagadeen jejen.

³⁴ * “Niinon jopapan qaa gbilia jen koton onjonjen: Onjo mono uugianon jopagon aon laligowu. Niinon jopagon onjoma laligoweti, onjo mono iikawaa so jopagon aon laligowu. ³⁵ Batugianon uugianon jopagon aon laligowuti een, ejemba kuuya yonjonon injiima kaniagia moma koton kokaen jen laligowuya, ‘Ahaa! Mono Jiisaswaa gowokouruta koloju.’” Kian.

Piitonon Jiisas qakoombaatiwaa qaa waladeen jero.

Mat 26.31-35; Maak 14.27-31; Luuk 22.31-34

³⁶ Saimon Piitonon Jiisas kokaen qisiŋ muro, “Pon, gii daen kembaga?” Qisiŋ muro meleeno, “Nii dakanon kemaŋati, gii iikanon notaŋ kamambaajon amamaawaga. Kambaŋ kokaamba amamaawagato, kanagen ii saanon notaŋ kawaga.”

³⁷ Meleeno kokaen qisiro, “Pon, nii mono naambaajon kambaŋ kokaamba gii gotaan kamambaajon amamaamanja? Niinon mono laaligona goojon ama qeleema mesaomanja.”

³⁸ Qisiro kokaen meleeno, “Gii honjaga laaligoga noojon ama qeleema mesaomambaa-jon jejan me? Qaa ii jeganondeen jejan. Niinon qaa honja toon mon kokaen gijowe moba: Kete kurunon qamambaajon dodowiro giinon kambaŋ iikanon qakooma nona indina karon koloowaa.” Kian.

14

Jiisasnon gowokouruta ulurkolen men onono.

* **13:20:** Mat 10.40; Maak 9.37; Luuk 9.48; 10.16

* **13:33:** Jon 7.34

* **13:34:** Jon 15.12, 17; 1 Jon 3.23; 2 Jon 5

¹ “Uugianonj mono majakaka qaganonj wosobiri mende moma laligowu. Mono Anutu moma laariwu ano nii kaanagadeenj moma laarinj noma laligowu. ² Noo Amanaa goman wanonj miri uuta seiseiya raja. Ii mende ranagati eenj, mono onjoojon qaa kokaen jewenaga: Niinonj mono iikanonj uma onjo duj miri menj meagomanja.

³ “Niinonj wala kema uma onjo duj mirigia menj meagomanjato, niinonj goman laligomanjati, onjononj kaanagadeenj niwo iikanonj motoonj laligowombaa siinja mojen. Kawaajonj niinonj mono mombo eleema kanj unjuambe eukanonj ubuya. ⁴ Niinonj goman daenjenj kemanjati, onjononj iikawaa kania moma kotodaboroju.” Kianj.

Amawaanonj kekenjaa kana ii Jiisas.

⁵ Jiisasnonj kaenjinjoro gowoko qata Tomas iinonj kokaen jero, “Oo Ponj, gii goman dakanonj kambaati, nonononj ii mende mojonj. Kawaajonj iikawaa kania ii mono nomaen moma kotowonaga?”

⁶ Ii moma kokaen joro, “Niinonj Kana koloojen. Niinonj Qaa honja ano Laaligo kotakota koloojen. Monjonj Amawaanonj keumambaajonj moma noononj kawaati eenj, iinonj mono kana mokoloowaa. Kana morota monj mende raja. ⁷ Onjononj nii onjanonj moma kotonj nambuyagati eenj, mono neenaa Amanaa kaanjadeenj moma kotonj mubuyaga. Onjononj kambanj kokaamba kanainj noo Amanaa iima modaboroju.”

⁸ Kaen jero Filipnonj kokaen joro moro, “Oo Ponj, gii Ama qendeema nonona nonononj ii uunjin sokoma nonombaa.”

⁹ Ii moma Jiisasnonj joro moro, “Oo Filip, nii kambanj koriga totoonj onjowo pondanj laligowego niima kilej kanana mende moma kotojan me? Monjonj nii niima kotoroti, iinonj mono Amanaa kaanagadeenj iima kotonj laligoja. Kawaajonj gii mono nomaembaajonj Ama qendeema nonona iibombaajonj jejanj?

¹⁰ “Niinonj Amawo qokotaanj nambe Amanonj niwo qokotaanj nanji, ii moma laarijan me qaago? Qaa Buja jewe momakejuti, niinonj qaa ii neenaa uunanongja mende menj jenkejen. Qaago! Gawonj menkejenji, ii kaanagadeenj Amananonj niwo qokotaanj nanji, iinonj nemunj koma nono honja koloonjkeja. Kawaajonj gawonj menkejenji, ii mono iwaa gawongja menkejenj.

¹¹ “Niinonj Amawo qokotaanj nambe Amanonj niwo qokotaanj nanja. Onjononj mono kaen moma laarinj nombu. Qaa ii jenanonj jewe moma mende moma laarinj nombuyagati eenj, ii mono angoletona iijutiwaajonj ama moma laarinj nombuya. ¹² Niinonj qaa honja toonj monj kokaenjinjowe mobu: Daenjonjononj nii moma laarinj nonjuti, yonjononj kaanagadeenj nii angoletoto menj laligoweti, iikayadeenj menkebuya. Iikaanjadeenj menkebuya ano kambanj tosaanjanonj niinonj meweti, iikawaa soya uugunj ii menkebuya. Niinonj Amawaanonj uma laligomanjatiwaajonj ama angoletoto uuta somata megii asugiwuya.

¹³ “Amananonj noojonj ama qabunayawo koloowatiwaajonj mojen. Kawaajonj ama onjononj noo qananonj naa iwoiwaajonj qama kooliwuyati, niinonj mono ii amanja. Kaen ambego iikanonj Amanaa qabunaya jegi somariinkebaa. ¹⁴ Onjononj iwoi mombaajonj noo qananonj qama koolinj qisinj nombuyati eenj, niinonj mono ii amanja. ¹⁵ Onjononj nii uugianonj jopagonj nomaakejuti eenj, mono noo jopojan qaana tenj koma otaanj laligowu.” Kianj.

Jiisasnonj Uja Toroya wasimambaajonj jenj somongoro.

¹⁶ “Niinonj Ama qama koolinj mube iinonj nemunj koipu Toya monj onjono kamaanj noo kitina tetegoya qaa onjowo laligonj ubaa. ¹⁷ Nemunj koipu Toya ii Uja Toroya. Iinonj qaa honjaa Toya koloaja. Uugia mende meleengiti, iyonjononj ii mende iima kotonj mende moma muju. Kawaajonj yonjononj ii koma horonj munj anjonj kombombaajonj amamaankejuto, Uja iinonj mono onjowo laligoja ano kanagenj uugianonj kemenj onjowo nambaa. Kawaajonj ii wabaga qaagoto, ii saanonj moma kotonj muju.

¹⁸ “Niinonj onjomesaowe guanj mera kaanja mende koloonj laligowu. Nii mono onjoojonj eleema kamanja. ¹⁹ Kambanj torodaamonj tegorogo balonj ejemba omayaa yonjononj nii mombo mende niima laligowuya. Yonjononj qaagoto, uugia meleengiti, onjononj nii saanonj niimakebuya. Niinonj kотиin laligojenjwaajonj onjononj kaanjadeenj gbilinj kottiin laligowuya. ²⁰ Ama, nii ano onjo, anono motoonjo koloonj laligojonj. Niinonj Amanawo qokotaanj nambe onjononj niwo qokotaanj nanji niinonj onjowo qokotaanj nanjenj. Iikawaa kania ii Uja Toroyanonj uugianonj kemebaatiwaa kambanj kanonj saanonj moma asariwuya.

²¹ “Monjonj noononj jopojan qaana kuuya moma anjonj koma tenj komakeji, iinonj mono uutanonj nii jopagonj nomaakeja. Monjonj nii jopagonj nono noo Amananonj mono ii jopagonj munkeja ano niinonj ii jopagonj munkejenj. Niinonj ii jopagonj kania isaambe moma kotowaa.”

²² Jiisasnon kaen jero Juudas Iskariotwaa wakana Juudas iinon kokaen ijoro, “Pon, gii nomaembaajon kaniaga nonogadeen ninisaambaga ano ejemba uugia mende meleengiti, yonoojon ii kolatin onjomambaajon jejan?”

²³ Kaen ijoro kokaen meleema muro, “Monjon uutanon jopagon nomakeji een, iinon mono noo Bunja qaana ten koma otaan laligowaa. Kaen laligoro Amananon ii jopagon muro Amawo noronon mono iwaa uutanon kemen pondan iwo motoon laligowonja. ²⁴ Monjon nii uutanon mende jopagon nomakeji een, ii mono noo Bunja qaana mende ten koma otaan laligowaa. Qaa jewe momakejuti, ii neenaa Bunja qaagoto, Ama wasin nonoti, iinon ii nono jenkejen.

²⁵ “Niinon qaa kuuya ii onowo pondan laligoweti, kamban iikanon kuma onoma laligowe. ²⁶ Kaen laligoweto, Amanon Unja Toroya noo qananon wasiro kamaan nemun koipu Togia koloon rijojon onomakebaa. Iinon qaa kuuya kuma onoma niinon qambanmamban qaa kuuya onombeti, ii duduuwubotiwaajon koma gbilin onomakebaa.

²⁷ “Niinon luae ononjen. Neenaa luae soro qaita mon ii ambe uugianon ewaa. Balonon ejemba yononon luae qen aonkejuti, niinon iikawaa tani kaanja mende qen onomakejento, ii uugun luae qaita mon onomakemana. Kawaajon uugianon mono wosobiri qaganon keegia mende moma laligowu.

²⁸ “Niinon qaa kokaen injiowe mobu, ‘Niinon onomesaon uma laligon mombo onoonon eleema kama.’ Ononon uugianon nii honja jopagon nombuyagati een, qaa jejeni, iikawaajon saanon aisowuyaga. Amanon noo somatana kolooja. Kawaajon nii ‘Amananon umaja,’ jejeni, ononon ii moma saanon uukoisoro mokoloogi sokonaga. ²⁹ Qaa keteda koi jewe mojuti, iikawaa honja era koloowaa. Honja koloowaati, ononon kamban iikanon ii saanon romonjon moma laariwuya. Kawaajon ii waladeen injiowe moju.

³⁰ “Kambana torijiwaajon onowo qaa mamaga mombo jemambaajon mende mojen. Kilerja Ponjanon goman so galen koma onomakeji, iinon mono kamambaajon jojorija. Iwaa esunanon mono haamo mende ama noma kondondongowaa. Noonon kana ii iinon jen kotowaatiwaa so mende eja. ³¹ Mende ejato, niinon Ama jopagon munkejenjwaajon iwoi kuuya qaa jen koton nomakejiwaa so amakejen. Balon ejembanon noo kaniana kaya jen kuma onongi moma asariwutiwaajon mojen. Kawaajon mono mesaon waama kagi kembonja.” Kian.

15

Jiisasnon wain gere wanjaleya, anono boria koloojon.

¹ Jiisasnon gowokouruta ii kokaen injoro, “Niinon wain gere honja koloowe noo Manjanon wain gawombaa toya kolooja. ² Niinon gere kaanja qa boronawo koloojen. Gere boria kuuya hongia mende mokolon gorosona koloojuti, Amananon ii koton gilin onombaa. Gere boria kuuya noonon ragi hongia koloon elaankejuti, Amananon ii mono koma konjoratin onombaa. Nanamemmbaa honja somariin qebulugon seiseiyawo koloowuti-waajon mono men solanjanin onombaa.

³ “Ono Bunja qaa injiowe iikanon mono men solanjanin koma konjoratin onono soraaya koloon laligoju. ⁴ Kawaajon ononon mono niwo qokotaan nambu. Kaen nangi niinon onowo nama. Wain boria monjon gere batuyanon mende rama tama kamaaji een, ii mono iyanja nemun koma aon honja koloomambaajon amamaawaa. Iikawaa so ononon kaanjadeen niwo mende qokotaan nanjuti een, mono onoangiodeen nanamemmbaa honja een mokoloowom-baajon amamaawuya.

⁵ “Nii wain gere koloowe ononon iikawaa boria kolooju. Ononon nomesaon onoangiodeen nama iwoi mon ambombaajon amamaawuya. Kawaajon monjon niwo qokotaan nano niinon iwo qokotaan nambe iinon mono nanamemmbaa honja honombononga mende mokolon laligowaa. ⁶ Daen yononon niwo mende qokotaan nanjuti een, wain gere toyanon mono ii gere boria kaanja koton onoma giliro seleenjen kembuya. Kema sooligi men kululuun gerenon giliro kemen jewuya.

⁷ “Yononon jewuto, leegen ononon mono niwo qokotaan nambu. Kaen nangi noo Bunja qaananon onoo uugianon qokotaan nanji een, ononon ii me woi bunja qen aowombaa-jon mojuti, ii mono Ama qama koolin mugi onombaa. ⁸ Ononon noo gowokouruna koloon nangi nanamemngiaa honja honombononga qaa koloon kamaan ragi laligowuya. Kaen men laligowuyatiwaajon Amanaa qatanon mono akadamyawo koloon ewaa. ⁹ Amananon nii jopagon noma laligoroti, niinon mono iikawaa so kaangadeen jopagon onoma laligowe. Ono mono noo uujopa uutanon nambu. ¹⁰ Niinon Amananon jojopan qaa ten koma laligon kouma iwaa uujopa uutanon nanjen. Kawaa so onono noonon jojopan

qaana menj tenj koma laligowuti eenj, mono saanonj noo uujopa uutanonj nanji jopagon onjoma laligomana.

¹¹ “Niinonj uu korisoro onjoononj ambe kotonj uugia saa qenj ero honombononja qaa aisoonj laligowutiwaajonj qaa ii injijowe moju. ¹² *Noononj Kana qaa ii kokaenj: Niinonj uunanonj jopagon onjoma laligoweti, onjo mono iikawaa so onjoangia jopagonj aonj laligowu. ¹³ Monjonj alauruta yonjoonj ama anja laaligoya togonj mesaowaati, iikanonj mono uujopa uuta somata kolooja. Monjonj ii uugunj jopagonj onjomambaajonj amamaawaa. Uujopa tosaana ii iikawaa kamakamaaya.

¹⁴ “Niinonj iwoi ambutiwaajonj jenj kotonj onjmakejenj, onjononj iikawaa so amakejuti eenj, mono noo alauruna kolooju. ¹⁵ Welenqeqewaa kania kokaenj: Galenjanonj gawonja nomaenj ama menjeji, ii welenqeqeyanonj mende momakeja. Kawaajonj onjo qagia ‘Welenqeqeuruna,’ kaenj mende toroqenjenj onjoomanato, Amanaanongja Bunja qaa mobeti, ii kuuya mono onjoonj inisaambe moju. Kawaajonj qagia ‘Alauruna,’ kaenj onjombe sokonja.

¹⁶ “Oo alauruna, onjononj nii mende meweengonj nonjito, niinonj onjo meweengonj kuun onjombe nanju. Kawaajonj onjononj liligonj kema honja kokaenj mokoloon pondan elaaqi enj uro sokombaa: Noo qana gama iwoi ii me ii kawaajonj Ama gama kooliwuti, ii mono onjono bunjagia koloojaa. ¹⁷ Onjo mono batugianonj jopagonj aonj laligowu. Niinonj jojopan qaana kaenjenj kotonj onjonjenj.” Kianj.

Uumeleembaa gadokopaya yonjononj onjo kazi ama onjombu.

¹⁸ “Balononj uugia mende meleengi yonjononj kazi ama onjombuti eenj, mono qaa kokaenj moma kotowu: Yonjononj wala nii kaanjadeen kazi ama noma laligogi. ¹⁹ Onjo uumeleembaa gadokopa tuunjonj laligowuyagati eenj, tuunjurugia yonjononj mono iyangiaa alaurugia uukalenj ama onjombuyaga. Ii ama onjombuyagato, niinonj onjo meweengonj yonjo arenjongja unuambe morota koloonj laligoju. Yonjoononj nanamemenj bologa ii gema qenjenj laligojutiwaajonj ama kazi ama onjmakeju.

²⁰ * “Niinonj qaa monj kokaenjenj injijowe mogiti, ii mono uu wombogianonj ama romongowu, ‘Welenqeqeonj kamaanqeqeta kolooro toyanonj somataya kolooja. Gowokononj boiya uugunj uuta koloomambaajonj amamaawaa.’ Kawaa so tosonianj nii sisiwerowero ama noma laligonj kougiti eenj, tosaana yonjononj mono noo mundunuruna onjo kaanjadeen sisiwerowero ama onjoma laligowuya. Yonjononj noononj Bunja qaa moma angonj koma laligogiti eenj, onjononj noo qaana jenjenj seinj laligogi mono kaanjadeen saanonj moma angonj koma laligowuya. ²¹ Kaenjenj laligowuyato, nii wasinj nonoti, iyonjononj ii mende moma muju. Kawaajonj silemale qaganonj iwoi kania kania tondou ama onjombuti, ii mono noo qabunanaajonj ama koloonj onjombaa.

²² “Niinonj yonjoononj mende kamaan Bunja qaa injijowe mobuyagati eenj, iyonjononj mono singisongogia gamuya mende moma laligowuyaga. Kaenjenj laligowuyagato, kambanj kokaamba singisongogia modaboronj koma turuwombaajonj amamaawuya. Mondomondo qaagia mono nomaenjenj mokoloowuyaga? ²³ Monjonj nii kazi ama nonji, iinonj mono Amana kaanjadeen kazi ama muja. ²⁴ Angoletou uuta somata meweti, ii monjonj monj onjo batugianonj mende menjenj laligoro. Niinonj ii mende mewenagati eenj, iyonjononj mono singisongogia gamuya ii mende moma laligowuyaga. Tompiririnjenj qenjenj laligowuyagato, kambanj kokaamba niinonj ii mewe iidaborongjo kilenjenj nii ano Amana kaanjadeenjenj totoonjenj kazi ama noroma laligoju.

²⁵ * “Kaenjenj ama noroma laligogi Bunja qaa monjonjenj honjowo kolooro. Moosesonjenj kana qaa onjonoti, iikanonjenj qaa ii kokaenjenj oogita eja, ‘Yonjononjenj toontoonjenj kazi ama noma laligogi.’ Qaa iikanonjenj mono honjowo kolooro.

²⁶ Niinonjenj Amawaanonjenj uma koipu Toya wasiwe onjoononjenj kanjenj uugianonjenj kemenjenj nanjonjenj onjombaa. Unja Toroya iinonjenj qaa honjaa Toya kolooja. Iinonjenj Amawaanonjenj kamaanjenj noo kaniana nanjonjenj asarinjenj onjoma laligowaa. ²⁷ Iinonjenj kaenjenj laligowaa ano onjononjenj kaanjadeenjenj noo kaniana nanjonjenj jenjenj asarinjenj laligowuya. Niinonjenj kanainjenj uuwaa qenjaaro gawonjenj menjenj laligoweti, onjononjenj mono kanakanaiyanongja niwo laligonjenj waagi. Kawaajonjenj onjo mono ii saanonjenjenj jenjenj asarinjenj laligowu. Kianjenj.

16

Jiisaswaa gowokouruta manja kigi utama onjombu.

¹ Jiisasonjenjenj toroqenjenj kokaenjenj jero, “Onjo kamaanjenj unjuro jinjaunjenj qewubo. Kawaajonjenj niinonjenj qaa ii waladeenjenj jewe moju. ² Uugia mende meleengi iyonjononjenj mono qamakooli miri

* 15:12: Jon 13.34; 15.17; 1 Jon 3.23; 2 Jon 5

* 15:20: Mat 10.24; Luuk 6.40; Jon 13.16

* 15:25: Ond 35.19; 69.4

tuungianonja utama onjongi seleenggen kamaan laligowuya. Kanagen kamban mon kan kuuwaati, iikanon onj noojonja ama unugi komuwuya. Kaen unun kokaen jewuya, 'Iikaanja kanon Anutuwa welenja qenin Anutuwa uutanon qeangoja.' Kuuyan on kaen moma soon jewuya. ³ Yononon Ama ano nii noroo kanianara mende moma asarinkejutiwaajon ama iikaan ama onjoma laligowuya.

⁴ "Kaen tompiririn qen laligowuyato, niinon qaa ii waladeen injiowe moju. Kawaajon kamban ii kan kuuro qaa iikawaa honja koloowaati, onj kamban iikanon saanon kokaen jewuya, 'Kraistnon kokawaa buju qaaya mono waladeen ninijoro monin.' Neeno onjowo laligowetiwaajon ama qaa ii kamban koriga ero wala mende jewe moma kougii." Kian.

Unja Toroyanon gawonja kokaen menkeja:

⁵ "Niinon kamban kokaamba wasin nono kamaaweti, mono iwaanon umambaajon ambe onjoononga monjon mon kokaen mende qisin nonja, 'Gii daen kembaga?' ⁶ Qaa kaen jejenj, onjonon ii moma kawaajon wosobirinon uugia saa qero laligou.

⁷ "Kaen laligojuto, kilen niinon iikawaa kitia qaa honja mon kokaen injiowe mobu: Niinon onjomesaon eleema umanjati, iikawaa honjanon koloon mono kokaen men qeangon onjombaa: Niinon uma koipu Toya wasiwe onjoonon kamaan uugianon kemebaa. Niinon mende onjomesaon ubenagati een, Toya iinon mono onjoonon kamaamambaajon amamaanaga.

⁸ "Koipu Toya iinon kamaan laligowaa kania kokaen qendeema onjoma laligowaa: Goman so singisonggogia injisaano Anutunon qaagia jen tegoro solananiwu me uugia mende meleengi qaagia jen tegor ironja meleema onjombaa. Ejembanon kaniagia kaen iima moma kotowuya. ⁹ Nii mende moma laarin nonjutiwaajon singisonggowaa kania injisaano moma kotowuya.

¹⁰ "Anutuwaanon kana solanja ii moma soon noojonja qaa lan jenkeju. Kawaajon iinon noo kania injisaama qendeema onjono kokaen moma koton nombuya: Niinon solanja laligon Amanaanon eleema ube nii mombo mende niima laligowuya. ¹¹ Kilegaa Ponja goman so galen koma onjomakejato, Anutunon iwaa qaaya mono jen tegorota gere siawaa Toya koloowaa. Kawaa so kuuya ananaa qaanaa kaanagadeen jen tegowaa.

¹² "Niinon saanon qaa mamaga toroqen jenenagato, ii kamban kokaamba jewe otongboran ama koma gbiliwombaajon amamaawubo. ¹³ Ii amamaawuboto, qaa honjaa Toya, Unja Toroya iinon kamaan uugianon kemen qaa sane qero mobuya. Ii iyanjaa uutaajon tond mende jen laligowaato, Anutuwaanon qaa geja ama moji, iinon mono iikayadeen jenkebaa ano kanagen iwoi koloowaati, ii waladeen injisaama jewaa. Iikawaajon iinon onjoma qaa honja kuuya iikawaa apu anjonanon mendungon onjono qaa honja kaniagadeen riin kembu.

¹⁴ "Iinon mono neenaa kowinonja qaa men jen asarin uu kuun onjoma laligowaa. Kawaajon mono noo kanana injisaano niinon qabunanawo koloonkema. ¹⁵ Amanaanon iwoi kuuya eji, ii mono noo boronanon anota eja. Iikawaajon jejen, 'Iinon mono neenaa kowinongga qaa men jen asarin uugia kuun onjoma laligowaa.' Qaa ii kian."

Wosobiri laligogi meleeno uukoisoro mobuya.

¹⁶ "Kamban torodaamon tegoro onj nii mombo mende niibuya. Kawaa gematanon kamban torodaamon tegorogo mono koloon onjombe saanon mombo niibu."

¹⁷ Kaen jero gowokouruta yonjoononga tosanon iyangiodeen kokaen amin mogi, "Qaa kokaen jeja, 'Kamban torodaamon tegoro onj nii mende niibuya. Kawaa gematanon kamban torodaamon tegorogo mono koloon onjombe saanon mombo niibuya,' ano qaa mon kokaen jeja, 'Nii Amanaanon umanja.' Kaen jero mojonj, qaa woi iikawaa kania ii nomaen?" ¹⁸ Kaen amin moma pejejaan jegi, "Iinon 'Kamban toroga tegorogo,' jejato, qaa iikawaa kania nomaen? Ii naambaajonja jeji, ii mende moma asarinon."

¹⁹ Kaen jen qisin mubombaajon mogi Jiisanon injiima koton kokaen injioro, "Qaa kokaen jejen, 'Kamban torodaamon tegoro onj nii mende niibuya. Kawaa gematanon kamban torodaamon tegorogo mono koloon onjombe saanon mombo niibuya,' Onj mono qaa iikawaa kaniaga mongama amin moju me?"

²⁰ "Niinon qaa honja toon mon kokaen injiowe mobu: Niinon kembe onj jinjen qama saabuyato, uugia mende meleengiti, yonjonon tond borun men korisoro ama laligowuya. Onj wosobiri ama laligowuyato, wosobirigia iikanon mono noojon ama meleema korisoro ama laligowuya. ²¹ Embanon merabara memambaa kambanja kan kuuro masu qero qenjen qaganon merabara mejato, merabara donggoga men nama ii iima korisoroyaajon mono siimboboloya ii duduunkeja. ²² Iikawaa so onj kaanagadeen kamban kokaamba wosobiriwo laligojuto, niinon kanagen mombo koloon injiibe onj saanon uukoisorowo laligowuya. Uukoisorogia ii monjon mon mende unjuambaa.

²³ “Kamban iikanon iwoi mombaajon nii mende qisin nombuto, qamakooligia Amawaanon angii dindinagadeen keno afaangoro laligowuya. Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Ono noo qanon iwoi mombaajon Ama qama koolin mubuti een, iinon ii mono togon onjombaa. ²⁴ Niwo laligon kagiti, onj kamban iikanon iwoi mombaajon noo qananon mende qama koolin laligogi. Mono Ama qama koolin laligowu. Qama kooligi saanon meleema onjombaa. Ii onono korisorogianon koloon sein uugia saa qero laligowuya.” Kian.

Jiisasnon balombaa nanamemen bologa ii haamo amakeja.

²⁵ “Qaa injiowe moma kankejuti, ii qaa seiyawo jewe moma laligogi. Kanagen kamban mon kan kuuwaati, iikanon qaa saana ii mombo mende qen injiowe mobuya. Qaagoto, Amanaa kania ii asuganon jen asarin laligomana. ²⁶ Kamban kanon onj noo qana qama Ama qama koolin laligowu. Kawaa kania ii kokaen: Onj qamakooligia Amawaanon ambombaajon noonon mombo mende kankebuto, onj onjio Amawaanon dindina qama koolin laligowu. Niinon onjoo je men Amawaa mende qama koolimana.

²⁷ “Amanon anjootan jopagon onjoma qamakooligia kokaembaajon moma laligowaa: Niinon Anutuwaanonga kamaaweti, onj noo kanana kaen moma laarin pondan uugianon jopagon noma laligon kougii kana kaen kolooro qamakooligia moma laligowaa. ²⁸ Niinon Ama mesaon namonon kamaan laligon namo mesaon mombo eleema Amanaanon umana.”

²⁹ Kaen jero gowokourutanon jegi, “Moba, qaa kete koi jejanii, ii saana mende qen jejan. Ii mono asuganongadeen jena saanon moma asarijon. ³⁰ Nono kete kaniaga kokaen moma yagojon: Giinon mono geengodeen iwoi kuuya moma tegona mononon mon qisin kuma gombaatiwaajon mende amamaajan. Kawaaon gii Anutuwaanonga kamaanati, nono ii moma laarijon.”

³¹ Kaen jegi Jiisasnon meleema jero, “Kete saanon moma laarin nonjuto, ³² mobu, kamban tania mon kawaa ano iikanon mono jaasewan qen nangunon nanja. Kamban iikanon kan kuuro onjonoj toroko moma nomaesaon deenqeenji neenodeen laligomana. Kilen neenodeen totomin mende laligomanato, Amananon niwo laligowaa. Amanon niwo laligowaatiwaajon ama neenodeen totoonkota mende laligomana. ³³ Onjonoj toroqen balanon laligon kakasililin qaganon laligowuyato, niwo qokotaan luaenon laligowutiwaajon moma qaa konoga koi jewe moju. Qaagadeen mende jejento, niinon balombaa nanamemen bologa ii mono haamo ama waajambarana kundaborowe kamaaro. Iikawaajon mono qaqabunabunagiawo satiin laligowu.” Kian.

17

Jiisasnon iyanajon Ama qama kooliro.

¹⁻² Jiisasnon qaa kaen jen tegon Siwenon baagen uuro uro kokaen qama kooliro, “Amana, giinon goman so ejemba kuuya Meraga noo baananon ama onjona ku-usun qaganon Pon koma onjonjen. Ejembanon Meraga noo qaana saanon mende gema qen uugun laligowuya. Giinon ejemba batugianonga tosaana metogon noo boronanon onjooma kokaen jen koton nona, ‘Gii mono ii kuuya kuma onjona laaligo kombomana mokoloon laligowu.’ Gawon ii medaborowe Meraganon qabunaga men somariwaatiwaajon mono akadamura nomba. Noo kambana ii keteda koi kan kuuro nama kaen qama koolijen.

³ “Laaligo kotigaa kania ii kokaen: Giinon motoongoo Anutu hona koloojan ano eja Jiisas Kraist nii wasin nona kamaaweti, ejembanon anaraa kanianara kaen moma kotowuya. Laaligo kombomana kaen mokoloowuya. ⁴ Gawon noma ‘Mewa,’ jen jen koton nonati, niinon ii ten koma men laligon metogojen. Akadamugawo laligon qabunaga namonon injaama jen seiwe akadamura kolooro.

⁵ “Oo Ama, niinon balon mende kolooro Siwe gomanon kanon goo kooronganon asamararambo asarin laligowe. Asamararan iikayadeen mono kete koi mombo ama nona asugin koton nono mombo goo kooronganon asamararambo asarin laligoman.” Kian.

Jiisasnon gowokouruta yonjojon ama qama kooliro.

⁶ “Oo Amana, giinon balon ejemba tosaana gosin noo boronanon ama onjonati, niinon goo qabunaga ii yonjojon injaama qendeema laligowe. Yonjonon goo bunaga kolooji giinon ii noo boronanon ama onjona yonjonon goo Buja qaaga ii moma anjon koma laligoju. ⁷ Giinon iwoi nonagi, ii kuuya goononga kankeji, iyonjonon ii kamban kokaamba mono moma kotoju. ⁸ Giinon qaa Buja nonati, niinon ii gowokouruna kuma onombe moma anjon koma laligoju. Nii gomesaon namonon kamaaweti, iyonjonon ii onjonon moma yagoju. Giinon wasin nona asugiweti, iyonjonon ii kaanagadeen moma laariju.

⁹ “Nii yonoojon ama qama koolij gonjen. Uumeleembaa ejemba motoya yonoojon mende qama koolijento, kanageso noo boronanon ama onona uugia meleema goo bunja koloojuti, mono iyonoojon ama qama koolij gonjen. ¹⁰ Ejemba kuuya noo bunja koloojuti, iyononon mono goo bunja koloou ano ejemba goo bunja koloojuti, iyononon mono noo bunja kaanagadeen koloou. Neenaa akadamuna ama onombe iikawaa qaganon nama nanamemengia anggi noo qabunananon somariij seinkebaa. ¹¹ Nii namonon laaligona tegoro goonon kouwambaajon anjento, iyononon toroqen namonon laligowuya. Oo Ama Toroya, giinon qaga nona iikawaa esunanon mono sopa somongon onona mende jumbu. Anoro motoonggo koloon laligojoti, iyononon iikawaa so motoonggo koloon laligowutiwaajon qama koolijen.

¹² * “Niinon yonowo namonon laligon koubeti, kamban iikanon qabunaga nona iikanon sopa somongon onoma laligowe. Bunja Terewaa qaa monjon honjowo koloowaatiwaajon eja motoongonon soon gere siawaa bunja koloon siimbobolo moma laligowaa. Niinon galen koma onjombetiwaajon yonoononga tosanon mende jinjaun ama soogi. ¹³ Tosianon mende soogito, niinon keteda koi namonon laligon goonon kamambaajon kan qaa koi jejen: Noo uukori-soronanon mono yonoonon kotooro megi uugia saa qero aisoon laligowuya. Kaen koloowaatiwaajon qama koolijen. ¹⁴ Niinon goo Bunja qaa kuma onombe moma laligoju. Niinon balombaa nanamemen bologa ii mende otaankejen, iyononon mono kaanagadeen ii mende otaan gema qenjeju. Iikawaajon namonon uugia mende meleengiti, yononon kazi ama onomakeju.

¹⁵ “Niinon namononga unuamambaajon mende qisin gonjento, Kilenaa Toyaanononga anjon koma sopa somongon onoma laligo-wagatiwaajon qama koolijen. ¹⁶ Niinon balombaa nanamemen bologa gema qen ii mende otaawe yononon kaanagadeen ii gema qen mende otaankeju. ¹⁷ Qaa honja iikanon mono men sorain onono laligowu. Goo Bunja qaaganon mono qaa honja toontoon koloou. ¹⁸ Giinon wasin nona balon ejemba batugianon kamaan gawon men laligoweti, niinon kaanjadeen ii wasin onombe balon ejemba yonoo batugianon deema kembuya. ¹⁹ Oo Amana, iyononon qaa honjaa so laaligogia kuuya togon gombutiwaajon ama ilaan onoma neenaa laaligona kuuya togon gonjen.” Kianj.

Jiisasnon uumeleen ejemba kuuya ananaajon qama kooliro.

²⁰ “Oo Amana, niinon gowokouruna yonoojonadeen ama mende qama koolijento, Bunja qaa jen seigi ejemba moma laarin nombuti, iyonoojon ama kaanagadeen qama koolijen. ²¹ Ama giinon niwo qokotaan nana niinon kaanagadeen giwo qokotaan nanjen. Iikawaa so yononon kaanagadeen anarawo qokotaan nambutiwaajon mojen. Geenggo wasin nona kamaaweti, namo ejembanon ii moma laariwutiwaajon ama yononon korebore motoonggo koloon laligowutiwaajon qama koolijen. ²² Anara motoonggo koloon laligojoti, iyononon kaanjadeen motoonggo koloon laligowutiwaajon ama akadamuga ama nonati, niinon ii iyonoojon ama onondaborowe.

²³ “Niinon iyonowo qokotaan nambe giinon niwo qokotaan nanjan. Iikawaa so yononon qaagia jen somongon aon motoonggo koloon laligowutiwaajon qama koolijen. Motoonggo koloon nanji balon ejembanon kaniana kokaen moma asariwuya: Giinon jopagon noma laligonati, iikawaa so ii kaanagadeen jopagon onoma laligon nii wasin nona kamaawe.

²⁴ “Oo Amana, giinon namo mende mokoloonati, waladeen kamban iikanon uuganon jopagon noma asamararan ama nona laligon koubeti. Kanagen alauruna nonati, niinon iyononon kaanagadeen asamararan ii iibutiwaajon mojen. Kawaajon niinon goman laligo-manjati, yononon kanon niwo motoon laligowutiwaajon siinja mojen.

²⁵ “Oo Ama solanja, balon ejemba uugia mende meleengiti, yononon gii mende moma koton goma laligon kougito, niinon gii saanongadeen moma koton gonjen. Geenggo wasin nonati, noo uumeleen alaurunanon ii modaborou. ²⁶ Niinon goo qaga ii jen asarin onombe moma laligogi. Giinon uuganon jopagon noma laligonati, uujopa iikanon uugianon ero mogi niinon yonowo qokotaan nambe laligowutiwaajon mono toroqen qaga jen asarin onoma laligomanja.” Kianj.

18

Jiisas men somongogi.

Mat 26.47-56; Maak 14.43-50; Luuk 22.47-53

¹ Jiisasnon qaa ii jedaboron gowokouruta unuano siti mesaon kemen apu qata Kidron koton leegen keuma urukisi mon eroti, iikanon kenji. ² Jiisas ano iwaa gowokouruta

* **17:12:** Ond 41.9; Jon 13.18

yonononj suulan iikanonj ajoroonj laligonkegi. Kawaajon Juudas memelolo menj mumambaajon anoti, iinonj kaanagadeen urukisi ii saanonj moro.

³ Jigo gawonj galenj ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj jiwowonj jigowaa kiropo galenj (sikiriti) tosaanja wasinj ononji Juudasnonj ii ano gawmambaa manjaqee eja tuunj monj unuano motoonj kagi. Yonononj kiwa lambe ano tiwo wasagia menj kan urukisinonj kougii. ⁴ Kougii Jiisasnonj iwoi kuuya kaenj koloonj mubaati, ii saanonj morotiwaajonj ama waama asuganonj kanj kokaenj qisinj onono, “Ono morowaajonja monganju?”

⁵ Qisinj onono kokaenj meleengi, “Nono Jiisas Nazaret toya ii monganjonj.” Meleengi kokaenj injjoro, “Nii kianj koi.” Juudas memelolo meme eja iinonj kaanagadeen yonowoo nano.

⁶ “Nii kianj koi.” Jiisasnonj qaa kaenj injjoro gemagama kema namononj tama kamaanj unuro. ⁷ Kaenj angii mombo qisinj onono, “Ono mono morowaajonj monganju?” Qisinj onono jegi, “Nono Jiisas Nazaret toya iiga monganjonj.”

⁸ Kaenj jegi meleeno, “Nii kianj koi, injjowe mojuya. Ono niiga mongama nonjuti eenj, mono eja koi saanonj onomesaogi kembu.” ⁹ Wala qama koolinj gowokouruta yonoojonj qaa monj kokaenj injjoro, “Ejemba noo boronanonj ama onona laligojuti, niinonj ii kalanj koma onoma laligowe yonoonongga monnonj monj mende soonj aliro.” Qaa iikanonj honjawo koloowaatiwaajonj Jiisasnonj jotamemeya yonoojonj qaa kaenj jero.

¹⁰ Kaenj jero Saimon Piitononj manjawaa soo somata menj laligoroti, iinonj ii kopinanonja horonj jigo gawonj galenj wanjaa welenj ejia qen jejia dindinjaagenj kotogoro kamaaro. Welenj qee eja ii qata Malkus. ¹¹ *Kaanj ano Jiisasnonj Piito kokaenj jenj kotonj muro, “Gii manjawaa soo somata ii mono mombo ana kopinanonj kemebe. Amananonj siimbobolowaa qambi apu kokonjawo noo bunja qeroti, ii saanonj moma mokosinjonj wambusoonj qemaanja.” Kianj.

Jiisas kuugi Anaswaa jaanonj nano.

¹² Kawali galengianonj jero manjaqee eja tuunj ano Juuda yonoo nagu galenj (sikiriti) yonononj Jiisas menj somonggogi. ¹³ Somonggonj wama wala jigo gawonj galenj qata Anas iwaa mirinonj kengii. Anaswaa qegaya qata Kaiafas iinonj jigo gawonj galenj wanja koloonj gbani iikanonj gawonj ii menj laligoro. ¹⁴ *Kaiafasnonj wala Juuda ejemba yonoojonj qamanjamban qaa kokaenj jero, “Ejemba tuunj kuuya alidaborowombotiwaajonj eja motoongononj nonoojonj ama komuro sokombaa.” Kianj.

Piitononj Jiisas kanainj qakoono.

Mat 26.69-70; Maak 14.66-68; Luuk 22.55-57

¹⁵ Jiisas menj kengii Saimon Piito ano gowoko alia monj yorononj gemagianonj keni. Kema alia iikanonj jigo gawonj galenj wanja moma murotiwaajonj ama saanonj afaanjkota Jiisas otaanj jinjaronj miri sopa uutanonj kemero.

¹⁶ Iinonj kemero, Piitononj sopa seleengenj nagunonj nano. Kaenj nano gowoko alianonj jigo gawonj galenj wanja moma muroti, iinonj seleengenj kemenj nagu galenj emba iwo qaa ijoro nagu hororo Piito wama sopa uutanonj kemeri. ¹⁷ Kemebotiwaajonj ani iikanonj welenj qee emba sopa naguya galenj konoti, iinonj Piito iima kokaenj qisinj muro, “Gii onanonj kaanagadeen eja iikawaa gowoko yonoonongga monj koloojanj me?” Kaenj qisinj muro moma “Nii qaago!” jero.

¹⁸ Welenj eja ano nagu galenj (sikiriti) yonononj sangonjaajonj ama gere angii jenj uroronjonj ero konama nanji. Kaenj nanji Piitononj kaanagadeen yonoo batugianonj kema gere konama nano. Kianj.

Jigo gawonj galenj wanjanonj Jiisas qisinj muro.

Mat 26.59-66; Maak 14.55-64; Luuk 22.66-71

¹⁹ Jigo gawonj galenj wanja Anas iinonj Jiisas qisinj munj kokaenj jero, “Gii ejemba nomaen kuma onoma gowokouruga moro moro unuama laligonkejanj?”

²⁰ Kaenj jero kokaenj meleema muro, “Nii kambanj so asuganonj ejembaya ejembaya kuma onoma laligowe. Juuda kanageso kuuya nonononj jiwowonj jigononj uma qamakooli mirinana so ajoroonkejoni, nii mono iikanonj nama kuma onoma laligowe. Bunja qaa aasangoya monj mende jewee. ²¹ Niinonj qaa nomaen ejemba kuma onoma laligoweti, naambaajonj nii iikaen qisinj nonjanj? Niinonj qaa jewee ejemba moma laligogiti, iyonononj mono qaanaa kota modaboroju. Kawaajonj ii qisinj onona sokombaa.”

* **18:11:** Mat 26.39; Maak 14.36; Luuk 22.42 * **18:14:** Jon 11.49-50

²² Kaen meleema muroto, jigowaa kiropo galen (sikiriti) monjon kosianon nama Jiisas urunjon qetaalin jero, “Jigo gawon galen wanjon qisin gono gii qaa silia kaanja mono naambaajon meleema mujan? Godaqeqega qaa.”

²³ Kaen jero kokaen meleema muro, “Qaa bologaga jewenagati, ii nisaana sokombaato, qaa honja jejenj een, mono naambaajon nii een nujan?”

²⁴ Kaen meleema muro Anasnon Jiisas wasin jero gbadoya kaanjadeen borianon raro wama jigo gawon galen waja Kaiafas iwaanon kenji. Kianj.

Piitonon Jiisas qakoono indin woi karoon kolooro.

Mat 26.71-75; Maak 14.69-72; Luuk 22.58-62

²⁵ Saimon Piitonon gere konama nano tosanon qisin kokaen ijogi, “Gii onjon kaanagadeen iwaa gowokouruta yonoononga mon koloojan me qaago?” Kaen ijogi qakooma “Nii qaago!” jero.

²⁶ Piitonon jigo gawon galen wanja welen ejia qen geja kotegoro kamaaroti, iwaa tinitosaya welenqege alia monjon ii moma qisin ijoro, “Oo gii mono urukisinon iwo motoon laligori giijenja me nomaen?”

²⁷ Kaen ijoro Piitonon mombo qakoono kamban iikanondeen kurunon kanain qaro moro. Kianj.

Jiisasnon gawana Pailotwaa jaanon nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Maak 15.1-5; Luuk 23.1-5

²⁸ Goman ano umugawodeen Jiisas Kaiafaswaa mirinonga wama kamaan Room gawanawaa jinjon mirinon kenji. Juuda yonjon uugia tiloon kokojinjin kolowombotiwaajon majakaka moma kokaen jegi,* “Kiankomu kendombaa lama newombaaajon amamaa-wombo.” Kaen jen moma bimoon gawanawaa jinjon miri uutanon mende ugi. ²⁹ Kawaajon gawana Pailotonon seleejen kamaan injiima kokaen qisin onono, “Eja koi kanon mono naa qinjitag a no qaa jen mun wama kaju?”

³⁰ Qisin onono meleengi, “Eja iikanon kikekakasililin me bologa meme eja mon mende koloonagati een, nononon mono een toontoon ii wama goonon mende kawonaga.”

³¹ Kaen meleengi Pailotonon injoro, “Ono mono onoangio qaa jakeyanon ama mun Kana qaagiaa so gosin qaaya jen tegowu.” Kaen injoro moma ijogi, “Nononon eja mon komuwaatiwaa qaaya jen tegowombaaajon songo ero amamaajon.” ³² *Juuda yonjon kaen ijogi Jiisas anjo koomu nomaanja komuwaatiwaa qaaya ii injisaama jeroti, iikaanja kanon honawo kolooro.

³³ Pailotonon Juuda yonoo qaagia moma mombo jinjon miri uutanon uma Jiisas oono karo kokaen qisin muro, “Gii Juuda yonjon kin pongiaga koloojan me qaago?”

³⁴ Kaen qisin muro meleema kokaen qisiro, “Qaa ii mono geengaa uuganonga jejan me tosanon noojon qaa kaen jen jeganon angi jejan?”

³⁵ Kaen qisiro Pailotonon meleeno, “Yei! Nii Juuda ejaga koloon Juuda onoo qaagia nanjonkejen me? Qaago tooton! Nii Room gawana laligowe geengaa ejembauruga ano jigo gawon galen yonjonon mono guama kan noo boronon ama gonju. Giinon mono naa iwoiga ana?”

³⁶ Kaen meleeno jero, “Noo bentotonaa kania ii balon kokoinon mende eja. Niinon balombaa kin-toton mombaa kin ponja koloowenagati een, noo kerasuru-urunanon mono saanon waama noojon ama manja qewuyaga. Manja qen niinon Juuda jotamemeya yonoo borogianon kememambotiwaajon kaparan koma manja qegi nombombaaajon amamaawuyaga. Ii amamaawuyagato, noo kin-totonaa kania ii goman monjen eja. Nii balon eja pon mende koloojen.”

³⁷ Qaa ii jero Jiisas kokaen qisin muro, “Gii kilen eja pon qaita mon koloojan, ii onjon me qaago?” Kaen qisin muro meleeno, “Nii eja pon qaita mon koloojen, ii geengo jejan. Niinon qaa honja nanjon jen asarimambaaajon ama namonon kamaan asugiwe. Kuuya yonjonon qaa honja leegenja laligoji, iyonjonon mono noo qaana geja ama momakeju.”

Jiisas komuwaatiwaajon jen tegogi.

Mat 27.15-31; Maak 15.6-20; Luuk 23.13-25

³⁸ Kaen meleeno Pailotonon mepagepae ama qisiro, “Qaa honja ii mono naama?” Kaen qisin mombo Juuda yonjonon kemen atapanon nama kokaen injoro, “Niinon eja iikawaa qinjita mongama mon mende mokoloojen. ³⁹ “Mon mende mokoloojento, noo nanamemena mon kokaen ero moju: Gbani so kiankomu kendon kambanjon kapuare

* **18:28:** Room gawman yonjonon Juuda yonjonon kokaen moma laarigi: Nono Room yonoo jinjon mirinon unin uunana tilooro esunpna kamaaro kokojinjanawo koloon kiankomu kendombaa lama toroya newombaaajon amamaawonja. Kawaajon sombenon seleejen laligogi. * **18:32:** Jon 3.14; 12.32

mirinonga eja motoonggo onjoonj isambe kamaankeji, ii moju. Kawaajon Juuda onjo kin pongia saanon onjoonj isambe kamaanaga me qaago? Kawaajon onjo siingianon nomaen moju?”

⁴⁰ Kaen injjoro meleema kokaen qagi, “Qaago, ii qaagoto, Barabas isana nonoonon kamaawa!” Kaen qagito, Barabas iinon kikekakasililin ejaga koloon manja karen mon gegiti, iikawaa wan kolooro. Kian.

19

Pailotnon Jiisas maripoononj komuwaa jen jen tegoro.

¹ Silama qagi Pailotnon Jiisas wama kema jero manjaqege eja yononon ooli waayawonon molaankota ootigi. ² Manjaqege eja yononon talungonj mepaqepae kokaen ama mugi: yononon Jiisas qen kasa waayawo men pipiin ila meagon wanjonon kongi kemero maleku osoga nezongbalawo ii koma mugi kemero. ³ Kaen ama kosia-nonj arengonj nama jegi, “Oowe oowe! Juuda yonoo Kin Pongia, oowe!” Kaen jen urunjonon mamaga qetaaligi.

⁴ Kaen mepaqepae ama mugi Pailotnonj mombo seleenggen kemen kokaen injjoro, “Mobu! Niinon eja ii gosin qinjita mon mende mokoloojen. Kawaajon ii mombo wama onjo jaagianon kamaawe kania kaen moma koton iibuya.” ⁵ Kaen injjoro Jiisasnon kamaan atapanjonon nano kokaen iigi: Tosianon kasa waawonon ila pipiin wanjonon koma maleku osoga nezongbalayawo koma mugi nano Pailotnonj kokaen injjoro, “Mono eja honja koi iibu!”

⁶ Kaen injjoro jigo gawon galen ano nagu galen (sikiriti) yononon ii iima qaa wowombo qama jegi, “Maripoonon qegi komuwa. Maripoonon qegi komuwa.” Kaen jegi Pailotnonj gegianon men kokaen injjoro, “Niinon qinjita mon mende mokoloojen. Kawaajon onjo mono onjoangiodeen ii men maripoonon qegi komunaga.”

⁷ Juuda jotamemeya yononon qaa ii moma kaparanj koma kokaen jegi, “Nonoonon Kana qaa eja. Qaa iikawaa so gosinin komuwaatiwaa so koloaja. Iyanja men uma ‘Anutuwa meria koloojen,’ jenkeja. Kawaajon mono koomuwaa bunja kolooro sokombaa.”

⁸ Kaen kaparanj koma jegi Pailotnonj moma bombongaoya waaro jenenja ororo toroko moro. ⁹ Kaen moma Jiisas wama mombo jinjonon miri uutanonj uma kokaen qisin muro, “Gii daakaya?” Qisin muroto, iinon kitia mon mende meleema qaaya bogoro nano. ¹⁰ Qaaya bogoro nano kokaen ijoro, “Gii noononj qaa kitia mon meleembaga me qaago? Niinon jen tegowe isama gombuya me maripoonon gugi komuwaga. Iikawaa ku-usunja ii noononj eja. Kawaa kania mojan me qaago?”

¹¹ Kaen jero moma kokaen meleema muro, “Monjonj eukanonja ku-usunj mende ama gonoti een, gii mono eja omaya laligon iwoi ama nomambaajon amamaanaga. Kawaajon eja mon moronon nii goo boronon noonji, iwaa singisongoyanon mono goonon qinji uugun somata koloaja.”

¹² Kaen meleema murotiwaajon ama Pailotnonj Jiisas isano kamaawaatiwaa kaparanj kono. Kaen kaparanj konoto, Juuda yononon qa gigilaan kokaen jegi, “Aisna kamaawaati een, mono Siisa-kimbaa alia mende torogon koloonj laligowa. Monjon neenaajon moro uro ‘Kin ponj koloojen’ jeji, iinon mono Siisa-kin tuarenjen ama muja.”

¹³ Kaen jegi qaa ii moma jen kotoor Jiisas wama seleenggen kamaagi. Kamaagi gawana Pailotnonj jake mon jamononj ama tambonggi eroti, iikanonj uma qaa jenteegowaa dun rarayanonj kamaanj raro. Jake kawaa qata Hibruu qaanonj Gabata jen laligogi. Ii ananaa qaanonj Jake Jamononj men taambonja. ¹⁴ Kamaanj raroti, Juuda ejembanonj ween iikanonj kiankomu kendonj rabombaajon jojorigi. Ween ii kolooro ween biwia dodowiro Pailotnonj dun rarayanonj rama Juuda yonjoonj kokaen injjoro, “Igi, onjo kin pongia koi!”

¹⁵ Kaen jero moma qa gigilaagi, “Qaomba! Qaomba! Maripoonon qegi komuwa!” Qa gigilaagi kokaen jero, “Onjo kin pongiaa qaa jen tegowe maripoononj ubaatiwaajon jeju me?” Kaen jero jigo gawon galen yonononj meleema jegi, “Siisa-kinjonj motoonggo kin ponjana koloaja. Nonoonon eja ponj morota mon mende raja.”

¹⁶ Kaen meleema jegi Pailotnonj Jiisaswaa qaa jen tegon maripoonon qegi komuwaatiwaajon borogianonj ano. Borogianonj ano manjaqege eja yononon Jiisas men galen kongi.

Jiisas maripoononj qegi.

Mat 27.32-44; Maak 15.21-32; Luuk 23.26-43

¹⁷ Galen kongi iyanjaa maripoonja anjo anjon siti koton seleenggen kemen goman mon qata Warsii qamakejuti, kanon kengi. Warsii qa ii Hibruu qaanonj Golgota qamakeju. ¹⁸ Iikanonj kema maripoononj qegi ano iwo eja woi teete motoonj urun Jiisas batugaranonj anji nanji.

¹⁹ Kaen qegi Pailotnonj tere onj jero maripoononj Jiisaswaa wanjonon eu ama qegi. Tere ii kokaen ooro nano, “Jiisas Nazaret toya, Juuda yonoo kin pongiaga koi.” ²⁰ Jiisas

maripoonon qegiti, goman ii siti kosianon ero ano tere ii qaa karon, Hibruu, Latin ano Griik qaanon oogi nano. Kawaajon Juuda ejemba mamaganon uugun kema kan eu uun tere ii weengogi. ²¹ Kaen ooro Juuda yonoo jigo gawon galen yononon Pailot kokaen ijogi, “Juuda yonoo kin ponggiaga koi,” kaen mende oowato, kokaen oowa, ‘Yanajaajona Juuda kin Ponggiaga koloojen, jero.’” ²² Ii moma Pailotnon qaa kokaen meleeno, “Qaa oodaborojiwaajon ii mono kaen ewaa.”

²³ Manjaqege eja yononon Jiisas maripoonon qenggo opo selekopaa ilawoilaya men eja 4 batugianon mendeema 4 kolooro totogianon megii. Kaen megii malekuya ero megito, ii kokaembaajona saanon mende mendeengi: Ii kuuyagadeen opo jakana motoongonon memetaga. Opo kitia kitia mende mindirin eukaya lililili uun megii emu kemekemeta ero. Kawaajon ii boliwabotiwaajon mendeembombaaajon amamaagi. ²⁴ *Amamaan amin moma kokaen jegi, “Ii motonin mende sokombaa. Kawaajon saanon iikawaa unju qenin toya koloojaa.” Kaen jen unju qegi Bunja qaa mon honjowo kolooro. Qaa ii kokaen oogita eja,

“Yononon opo selekopaana men batugianon mendeema totogianon men malekunaa unju aangole angi monjon haamo ambaa.”

Manjaqege eja yononon qaa iikawaa so angi.

²⁵ Jiisas maripoonon qegi nano emba kokaanjon kanianon nangi: Jiisaswaa nemun naseya ano Kloopaswaa embia qata Maria ano Maria Magdalaga. ²⁶ Jiisasnon nemun ano wombo gowokoya kosianon nani iriima nemunjaajon kokaen jero, “Nemuna, mono meraga koi iima kalan koma rijojoon laligowa.”

²⁷ Kaen jen gowoko ii kokaen ijoro, “Mono nemunga koi iima kalan koma rijojoon laligowa.” Kaen jero moma Jiisaswaa nemunja kamban iikanondeen wano mirianon kema motoon laligori. Kian.

Jiisasnon maripoonon nama komuro.

Mat 27.45-56; Maak 15.33-41; Luuk 23.44-49

²⁸ *Jiisasnon gawona kuuya medabororoti, ii moma iikanon Bunja Terewaa qaaya monjon honjowo koloowaatiwaajon kokaen jero, “Nii apuwaajon mojen.”

²⁹ Kanon jua mon wain apu aasonjowo iikanon saa qen raro. Ii raro kowe momondo mon suun tanijaen ii men wain apunon qendunjon sepere susuyanon qesangon megii uro buutanon angi. ³⁰ Angi wain apu aasonjowo ii nen jero, “Mono tegoja.” Kaen jen laaligoya mesao-mambaajon aroya sigon kamaaro kokoosuya kouro non qero. Kian.

Jiisaswaa maronja wasanon utoogi.

³¹ Jiisasnon non qero Juuda ejembanon ween iikanon kiankomu kendon rabombaaajon jojorigi. Kiankomu Sabat kendon ii kendon kamban somata kolooro. Kawaajon Juuda jotamemeya yononon majakaka moma kokaen jegi, “Qamo yononon Sabat kendon kambanjon maripoonon nangi mende sokonja.” Kaen jen gawana Pailotwaanon kema kokaen qisin mugi, “Gii saanon jen tegona kema maripoonon unjujuyati, iyonoo tawo siigia kungi qamogia metogonin kamaawuya?” ³² Qisin mugi jen tegoro manjaqege ejanon kougii. Kouma Jiisaswo maripoonon urugiti, ii uulanjowo komuwaatiwaajon wala yoroononga mombaa tawo siita kuma leegen kema mombaanon kaanjadeen angi.

³³ Kaen angito, Jiisaswaanon kouma iigi mono komuro. Kaen iima siita mende kungi. ³⁴ Mende kungito, manjaqege eja yonoo-nonga monjon wasa men maronja utooro iikanondeen sa ano apu kamaaro.

³⁵ Kaen angi monjon iwoi ii jaayanon iiroti, iinon ii nangon jen koi oorota ero keteda koi weengoji. Qaa nangon jen oorota eji, ii mono qaa honja kolooja. Ono kaanagadeen ii moma laariwuti-waajon moma qaa honja mojiwaa so jeja. ³⁶ *Iwoi ii kolooroti, ii Bunja Terewaa qaa monjon honjowo koloowaatiwaajon kolooro. Qaa ii kokaen,

“Iwaa siita mono mende kumbu.”

³⁷ *Ano Bunja Terewaa qaa mon kokaen eja,

“Eja utoogiti, iyononon mono iwaagen jaagia uun iibu.”

Ono qaa woi iikawaajon ama ii moma laariwu. Kian.

Jiisaswaa qamoya jamo kobaanon ron kongi.

Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56

³⁸ Kawa gematanon Arimatia taon toya qata Joosef karo. Iinon Jiisaswaa gowokoya koloon laligoroto, Juuda jotamemeya yonoojon ama toroko moma momalaaria kolatin laligoro. Iinon kan gawana Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya metogomambaajon qisin muro. Qisin muro moma jen tegoro kan metogoro.

* **19:24:** Ond 22.18 * **19:28:** Ond 69.21; 22.15 * **19:36:** Eks 12.46; Jan 9.12; Ond 34.20 * **19:37:** Zek 12.10;
Ais 1.7

³⁹ *Eja qata Nikodeemus wala Jiisaswaanon gomantiinanon karoti, iinon kaanagadeen karo. Kan qamo morimambaaon kele koowagawo qata mor ii repa apuyawo meleengiti, ii esu mon biŋa 30 kilowaa so sewanŋa men kan Joosef ilaan muro. ⁴⁰ Ilaan mun motoon Jiisaswaa qamoya metogori. Metogon jiniŋ moronŋa awaa men qamo selianon ama opo taanŋa iikanon momosiiri. Juuda ejemba nononon qamonana kaan ama mozozongon ron koma onjmakejon.

⁴¹ Jiisas maripoonon qegiti, goman iikawaa leegenanon urukisi mon ero. Urukisi iikanon qasiriwaa jamo kobaa dologa mon uroroogi nano. Iikanon qamo mon mende angŋi gbamenŋa ero. ⁴² Gbamenŋa koloon kosianon ero Juuda ejembanon kiankomu kendon rabombaaon jojorigi kambangia toriro. Kawaajon Jiisaswaa qamoya men iikanon ama ron koni. Kianŋ.

20

Jiisaswaa kobaa qasirianon gbamenŋa ero.

Mat 28.1-8; Maak 16.1-8; Luuk 24.1-12

¹ Sabat kendon ragi tegoro Maria Magdala emba iinon Sonda umugawodeen wenŋeran suluro qasirinon keno. Kema jaaya uuro keno jamo somata iiro iikanon mono kobaa urorooya iikawaa qaa ootanongŋa qetanŋi kan ero. ² Kaen iima iikanondeen mesaon uulanawo kema Saimon Piito ano Jiisaswaa wombo gowokoya yoroonon kan kokaen irijoro, “Mono Pombaa qamoya qasirinongŋa men kema dakanon angŋi eji, ii mende mojonŋ.”

³ Kaen irijoro mesaon qasirinon keni. ⁴ Motoon bobogariŋ kenito, gowoko alianon bobogariŋ kema Piito uugun wala qasirinon keuro. ⁵ Keuma jamo kobaa urorooya iikawaa uutanon mende uma qaa ootanon een akakariniŋ uuro keno opoya momosigiti, iikayadeen ero iiro. ⁶ Ii iiro Saimon Piitonon kaanagadeen gematanon kouma jamo kobaa uutanon uma opoya momosigiti, iikayadeen ero iiro. ⁷ Ii iiro ano wanŋa opo jakanŋa mononon momosiin esugiti, ii tosanon kuma selewaa opoya kawo mende mindirin anaso angŋi raro iiro.

⁸ Kaen iiro gowoko alianon wala qasirinon kouroti, iinon kaanagadeen jamo kobaa uutanon uma iwoi ii iima moma laariro. ⁹ Jiisas gbiliŋ koomunongŋa waabaati, yoronon Buŋa Terewaa qaa kaanŋa ii waladeen mende moma asariŋ tompiririŋ laligon kouri. Kianŋ.

Jiisasnon Magdala emba Mariawaanon asugiro.

Mat 28.9-10; Maak 16.9-11

¹⁰ Rama kouma iikanondeen moma laariŋ eleema mirigaranon keni. ¹¹ Yoronon kenito, Marianon anodeen qasiriwaa jamo kobaa qaa ootanon nama saaro. Kaen saama kobaa urorooya iikawaa uutanon akakariniŋ uuro keno. ¹² Uuro keno Siwe gajoba woi malekugara tualalakota iriuro. Yoronon Jiisaswaa qamoya eroti, iikanon rari. Monon wanŋa eroti, iikanon raro mononon kanianon raro.

¹³ Kaen rama kokaen ijori, “Emba, gii naambaajonŋa saajanŋ?” Ijori moma jero, “Ponŋaa qamoya men kema dakanon angŋi eji, ii mende mojenŋ.”

¹⁴ Kaen jen eleema Jiisasnon kosianon nano iiroto, kaitania ii mende iima koton hanŋan qen nano. ¹⁵ Hanŋan qen nano Jiisasnon kokaen qisin muro, “Emba, gii naambaajonŋa saajanŋ? Morowaajonŋa monŋanŋanŋ?” Kaen qisin muro urukisi galenonon nanŋa me nomaen, iikaen romongon kokaen ijoro, “Oo somatana, gii qamoya men angon monŋen kema anjanŋati een, mono nijona kema memaŋa.”

¹⁶ Kaen ijoro Jiisasnon qata gama “Maria!” jero. Ii gama jero iwaanon eleema Hibruu qaanon gama “Raboni!” jero. Ii ananaa qaanon “Boina!”

¹⁷ Kaen jero kokaen ijoro, “Nii Amanaanon mende uma koi nanŋen. Kawaajon nii mende noosiriwato, noo kouruna yonoonon kema buju kokaen injiowa: Niinon mono Manŋa Anutu ano onŋoo Mangia Anutuwaanon eleema amanŋa.”

¹⁸ Kaen ijoro Magdalaga emba Maria iinon eleema kema gowo-kouruta kokaen injiowa, “Niinon Pon iibe qaa kaan kaan nijojaa.” Kianŋ.

Jiisasnon gowokouruta asugin onono.

Mat 28.16-20; Maak 16.14-18; Luuk 24.36-49

¹⁹ Sonda iikanondeen goman tiiro gowoko yononon ruunonon ajoroon Juuda yonoojon toroko moma miri naguya koma kii men ragi. Kaen ragi Jiisasnon asugin batugianon nama kokaen injiowa, “Alauruna, luae mono onowo raba!” ²⁰ Kaen jen borowoita ano maronŋa qendema onono iima korisoranon uugia saa qero. ²¹ Saa qero mombo kokaen

* 19:39: Jon 3.1-2

injoro, “Alauruna, luae mono onjowo raba! Amanonj nii wasinj nono kaanjadeen niinonj onj wasinj onjonjen.”

²² Kaen jenj buu aasonja uulangonj jero, “Mono Unja Toroya mewu. ²³ *Onjo ejemba singisonggogia mesaowuyati eenj, ii mono Anutuwaajaa jaanonj solanjanidaborowaa. Ejemba singisonggogia mende mesaowuti eenj, ii mono Anutuwaajaa jaanonj mende solanjaniwuya.” Kianj.

Jiisasnonj Tomas asuginj muro.

²⁴ Jiisasnonj gowokouruta kaen asuginj ononoto, gowoko 12 yonjoononga monj qata Tomas, qata monj Didimus qagiti, iinonj kambanj kanonj batugianonj mende laligoro. ²⁵ Tomasnonj karo gowoko tosanonj “Nono Pon iijonja,” jegi moma kokaen jero, “Jaananonj birinj lopoya borianonj iima boro susunanonj maronjanonj oosirimanjati eenj, ii saanonj moma laarimanja. Nii neeno ii mende oosirimanjati eenj, mono qaagadeen nijogi ii mende moma laarimanja.”

²⁶ Kaen jero sonda motoonggo tegoro gowoko yonjononj Sonda iikanonj mombo mirinonj kululuunj nagu koma kii menj Tomaswo motoonj ragi. Motoonj ragi Jiisasnonj mombo asuginj batugianonj nama kokaen jero, “Alauruna, luae mono onjowo raba!” ²⁷ Kaen jenj Tomas ijoro, “Gii mono boroga boraama borowoina menj iima boro susuganonj maronjanonj oosiriwa. Kaen ama yanggisenj mesaonj uuwoiga yakarinj nii moma laarinj nomba.”

²⁸ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Oo, gii noo Pon Anutunaga!”

²⁹ Kaen meleeno kokaen ijoro, “Gii nijjanjwaajonj nii saanonj moma laarinj nonjanto, ejemba mende niima kilenj nii moma laarinj nomakejuti, iyonjononj mono simbawonjowo koloaju.” Kianj.

Jononj Oligaa Bunja koi kokaembaajonja ooro:

³⁰ Jiisasnonj gawonj esunjmumuyawo menj laligoro angoletoseiseiya tosaanja ii gowoko yonjoo jaagia qaganonj asugiroto, ii buk koi kanonj mende oowe. ³¹ Qaa tosaanja ooweti, ii kokaembaajonja oowe: Jiisasnonj Anutuwaajaa Meria koloonj Hamogeqe Toya Kraist kolooji, onjo qaa ii moma laarinj iikaanja kanonj Jiisaswaa qabunjayaajonj ama laaligo kombombanja bunja qenj aowuya. Kaen ama laligowutiwaajonj niinonj Oligaa Bunja tere koi oowe onjoononj kaja. Kianj.

21

Jiisasnonj gowoko 7 yonjoononj asugiro sora ambembo horogi.

¹ Kanagenj Jiisasnonj mombo gowoko tosaanja yonjoononj asugiro. Taiberias apu anjonj goraayanonj kanonj kokaen asuginj onono: ² Gowoko eja kokaanjanonj motoonj laligogi: Saimon Piito, Tomas qata monj Sunesune (Didimus) qagiti, Natanael eja ii Galili prowinswaa taonja Kaanaga ano Zebediwaa merawoita woi ano gowoko tosaanja yonjoononga woi.

³ *Motoonj laligogi Saimon Piitononj injoro, “Nii mono sora horomambaajonj kemaña.” Kaen jero tosanonj jegi, “Nono saanonj giwo motoonj kembonja.” Kaen jenj mesaonj wanjononj uma kema gomantiinja iikanonj sora monj mende horogi. ⁴ Sora mende horonj eenj laligogi gomanj ano Jiisasnonj sakasinonj nano. Nanoto, iwaa kaitania ii mende iima kotogi. ⁵ Jiisasnonj nama onjooma qaro, “Alauruna, sora monj horoju me qaago?” Jero meleema “Qaago!” jegi.

⁶ * “Qaago!” jegi kokaen jenj kotonj onono, “Onjo mono misagia wanjo dindinjaagenj giligi kemero saanonj sora mokoloowuya.” Ii moma misagia giligi sora seiseiya kemenj ologogitiwaajonj horoninj koubajen amamaanj horonj susugogi.

⁷ Kaen kolooro Jiisaswaa wombo gowokoya iikanonj Saimon Piito kokaen ijoro, “Ii mono Pongjal!” Kaen jero Pombaa qata moma opogisiagadeen somonjonj laligorotiwaajonj selekopaaya kokosiinj iikanondeen apu anjononj lugunj kemero. ⁸ Yonjononj sakasinj kooronjanonj 100 miita kawaa so kosianonj kema laligogi. Kawaaajonj Piitononj kemenj keno gowoko tosaanja yonjononj wanjo loqanonj qenj nanjonj kema misa sorayawo horogi wanjo gematanonj karo.

⁹ Kaen kanj sakasinonj riinj iikanonj iwoi kokaen iigi: Gere jero lokotanonj sora jejeta ano bered raro. ¹⁰ Ii iigi Jiisasnonj kokaen injoro, “Onjo keteda koi sora horojuti, mono iikanonja tosaanja menj koi kawu.”

¹¹ Ii jero Saimon Piitononj moma wanjononj uma misa hororo sakasinonj uro. Uro honja 153 iigi. Misa ii sora somata seiseiya yonjononj saa qegito, misanonj kilenj mende riiri. ¹² Honja ii iigi Jiisasnonj kokaen injoro, “Mono kanj gomaambawaa neneya newu.”

* 20:23: Mat 16:19; 18:18

* 21:3: Luuk 5.5

* 21:6: Luuk 5.6

Kaen jero moma kanj “Ii Ponnanaga,” kaen moma kotogito, gowoko yonoononga monjon “Gii moronon?” kaen qisimambaajon uulombo moma mende qisiro. ¹³ Mende qisiroto, Jiisasnon kema bered menj onjoma sora kaanagadeen mendeema onjono.

¹⁴ Jiisasnon koomunonga waama gowokouruta asugin onjono indin karoon kolooro. Kianj.

Jiisasnon Piito mombo kuuj menj kotiuro.

¹⁵ Gomaambawaa neneya negi tegoro Jiisasnon Saimon Piito-waajon kokaen ijoro, “Saimon Jombaa meria, alauruga koi yononon nii uugianon jopagon nomakejuti, giinon ii unjuugun mamaga jopagon nomakejan me qaago?” Ii moma kokaen meleeno, “Oo Pon, nii uunanon jopagon gomakejen. Gii noo wombo alana koloojan. Ii geenggo saanon mojan.” Kaen meleeno Jiisasnon ijoro, “Gii mono noo lamauruna melaa unjuagin laligowa.”

¹⁶ Kaen ijoro indina woi qisij muro, “Saimon Jombaa meria, gii onjanon jopagon nomakejan me qaago?” Ii moma kokaen meleeno, “Oo Pon, nii goojon ama nomakeja. Gii noo wombo alana koloojan. Ii geenggo saanon mojan.” Kaen meleeno Jiisasnon ijoro, “Gii mono noo lamauruna galen koma onjoma laligowa.”

¹⁷ Kaen ijoro indina karoon qisij muro, “Saimon Jombaa meria, gii mono onjanon womboganon noojon ama gomakeja me qaago?” Kaen qisij muro uujopawaa qiqisia motoonngo iikayadeen qisiro indina karoon koloorotiwaajon Piitonon wosobiri moma meleema kokaen jero, “Oo Pon, gii iwoi kuuya saanon modaborojan. Gii wombo alana koloojan. Giinon mono geenggo ii awaagadeen mojan.” Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Gii mono noo lamauruna unjuagin laligowa.”

¹⁸ “Niinon qaa honja toon menj kokaen jewe moba: Gii sagbili laligon geenggo selekopaaga somongon kana kanon me kanon kamanjen siinj mobagatiwaa so saanon kema kanj laligona. Kaen laligon waanato, eja waja koloowagati, kamban iikanon boroga boraana monjon kan opo selekopaaga somongon goma kana monjen mende kemambaajon mobagati, mono iikanon guama kembaa.”

¹⁹ Jiisasnon gejatootoo qaa kaen jen Piito komuwaatiwaa qaa saanja injisaano. Iinon koomu tania mon komuro Anutuwa qabunaya somariwaatiwaajon romongon ii jero. Qaa ii jen iwaajon ijoro, “Gii mono kanj nii notaan laligowa!” Kianj.

Jiisasnon Piitowo gowoko mombaa qaaya aminj mori.

²⁰ Piitonon Jiisaswo kema eleema Jiisaswaa wombo gowokoyanon gemagaranon karo iiro. Gowoko iikanon kiankomu lama negiti, iikanon wanjon Jiisaswaa totoyanon laarinj jero, ‘Pon, goonon memelolo eja ii moronon?’ ²¹ Gowoko iikanon kanagaranon karo Piitonon ii iima Jiisas kokaen qisij muro, ‘Pon, gowoko koi kawaanon mono nomaen koloowaa?’

²² Qisij muro kokaen ijoro, “Niinon iwaa laaligo arenja kaen me kaen ambenagi, ii mono goo majakakaga qaago. Niinon kokaen moma jewenaga, ‘Iinon mende koomu laligon uro niinon namonon mombo kamanatiwaa kambanjon torogon jaawo laligon unaga,’ qaa ii iwaa qaaga koloonaga. Gii mono iwaa qaa mesaon geengqaa laaligoga meagon galen koma aon noo gemananon kanj nii notaan laligowa.”

²³ Qaa kaen jero tosanonj tondum moma jen seigi uumeleen alaurunana yonoo batugianon qaa ii kokaen jen soogi, “Gowoko iikanon mende komuwaa.” Kaen jen soogito, Jiisasnon jaawo tegoya qaa laligon ubaatiwaajon mende jeroto, qaa kokaen jero, “Niinon iwaa laaligo arenja kaen me kaen ambenagi, ii mono goo majakakaga qaago. Niinon kokaen moma jewenaga, ‘Iinon mende koomu laligoro niinon namonon mombo kamanatiwaa kamba-njon torogon jaawo laligon unaga,’ qaa ii iwaa qaaga koloonaga. Gii mono iwaa qaaya mesaon geengqaa laaligoga meagon galen koma aon laligowa.” Kianj.

Neeno ii kuuya jaananon iima nanjon onj onjonjen.

²⁴ Gowoko iikanon iwoi ii jaayanon iima laligon iikawaa so ii nanjon jen asarin Oligaa Burja koi ooro. Korebore onjon gowoko iikawaa kania mojutawaajon ama saanon nanjon kokaen jen laligowu, “Iinon qaa nanjon jeroti, iikanon mono qaa honja toon kolooja.”

²⁵ Jiisasnon gawon menj angoletosaanja seiseiya ii kaanja-gadeen ama menj laligoro. Iikawaa sundugia motomotoon ii kuuya tororo oowonagati een, mono buk papia boranja boranja seiseiya koloogi kantri so papia kowi miri (laibreri) kuuya kanon aninj saa qen ologoro tintina monj mende sokonaga. Kaen romongojen.

Aposol Gawonj Meme Unja Toroyanon aposol inaanj onono gawonj megi. Jen-asa-asari

Dokta Luuknonj buk qata “Kraistwaa Oligaa Bunja” oonj sunduya toroqen buk qata “Aposol gawonj meme” ooro. Jiisasnonj gowokouruta mutuya kuma onono Unja Toroyanonj sololoonj onono Kraistwaa buju qaa jen seigiti, Luuknonj iikawaa sunduya asuganonj amambaaonj moma kokaen (1.8) ooro, ‘Yonononj ii Jerusalem sitinonj kanainj Judia prowins sokoma Samaria prowinsnonj kema toroqen balonj goraayanonj eu emu leele kengi sokondaboronj keno.’ Wala Juuda kanageso uutanonj gawonj megi uugia meleema gbiligi Kraistwaa qemburunj kanainj qen seinj kema kema kantria kantria sokono uumeleerj kanageso yonoo wangiaa kolooro. Sunduya weengojuti, Luuknonj iyonoo uugia menj kamaamambaaonj kaparanj koma qaa kota woi kokaen oonj asariro,

1) ‘Kraistwaa alaurutanonj Room mindimindiri gawman ii tuarenjenj mende ama onoma laligoju. Yonononj ii menj kamaanj ambutiwaajonj toropere mende anju. Tosianonj kaen mobuyagati, ii bombongaoya eenj waababo.’

2) ‘Juuda yonononj jigo gawonj megi qerewenja kolooro honja asugiwaatiwaajonj mam-boma laligogiti, Jiisasnonj mono honja ii menj kanj onono.’ Qaa kota ii.

Jiisaswaa Bunja qaaya kuunj jen seinj zioz kanainj menj kotiigi toroqen keno uumeleerj yonoo tuungianonj somariiro. Iikawaa so “Aposol gawonj meme,” sundu ii juno qaa bakaya waja karoonj kokaen koloou: 1) Jiisasnonj Siwe gomanonj uro gowoko yonononj Jerusalem laligogi Kraistwaa Bunja qaayanonj kanainj qemburunj qero. 2) Enj somariinj Palestain balombaa prowins tosanonj keno. 3) Mombo somariinj kantria kantria Batugaranonj Kowe liligonj rama kenjuti, ii sokoma tetegoyanonj siti waja Room kanonj keno.

“Aposol gawonj meme” iikawaa qaa waja ii Unja Toroyaa kania ano gawonj meme. Aposol ano momalaari ejemba yonononj Yambuyambu dologaa (Pentekost) kambananonj Jerusalem qama kooligi Unja Toroyanonj ku-usunjowo uugianonj kemero. Uugianonj kemenj sololoonj menj kotiinj onono deema kantri liligonj gawonj megi honja kania kania kolooro. Zioz ejemba ano yonoo jotamemeya yonononj Kraistwaa Bunja qaa ii kanakanaiyanonj nomaen jen laligogiti, Luuknonj iikawaa qaaya ooro ii saanonj buk kokanonj weengonj mobonja. Ejemba uugia meleema mindirin nanjonj aonj laligogiti, iyonononj Bunja qaawaa ku-usunja moma kotogi gomanj so asugiro. Nomaen asugiroti, Luuknonj iikawaa sunduya oonj Unja Toroyaa ku-usunja qendeema nononja.

Buk kokawaa bakaya waja 4 ii kokaen:

1. Bunja qaa nanjonj jewombaaonj jororigi 1.1-26
- a) Jiisasnonj jenjkoto ama Unja onomambaaonj jero 1.1-14
- b) Juudas Iskariotwaa kitia Matias metogogi 1.15-26
2. Jerusalem sitinonj Bunja qaa nanjonj jegi 2.1-8.3
3. Judia ano Samaria Bunja qaa nanjonj jegi 8.4-12.25
4. Poolnonj misin gawonj menj laligoro 13.1-28.31
- a) Misin gawonj liligonj megi indin 1 kolooro 13.1-14.28
- b) Jerusalem ajoajoroo ama qaa somongogi 15.1-35
- c) Misin gawonj liligonj megi indin 2 kolooro 15.36-18.22
- d) Misin gawonj liligonj megi indin 3 kolooro 18.23-21.16
- e) Pool Jerusalem, Sisaria ano Room kapuare mirinonj raro 21.17-28.31

Jiisasnonj zioz kanairo.

1 *Oo Tiofilus, Luuk niinonj sunduna mutuya ooweti, iikanonj Jiisasnonj gawonj kanainj menj liligonj ejemba kuma onoma laligoroti, iikawaa sunduya kuuya arengonj ambe iina. 2 Jiisasnonj gawonj menj wasiwasi eja aposoluruta meweengonj kuma onoma laligonj Unja Toroyaa ku-usunj qaganonj gawonj mewutiwaajonj jenj kotonj onono. Ii onono Anutunonj wano Siwenonj uro. Niinonj sunduna ooweti, ii iikanonj oodaborowe. Kete iikanonja sundu ii toroqen oomaaja.

3 Jiisasnonj siimbobolo moma komunj koomunonga waama ween 40 namononj toroqen laligoro. Laligonj kambanj iikanonj aposoluruta indinja mamaga asuginj onoma Anutu bentotonjaa kania toroqen jenj asarinj onoma laligoro. Kaenj laligonj aiwese tani kania kania menj qendeema onono. Yonononj ii iima Jiisasnonj gbilin laligogi, ii saanonj moma

* 1:1: Luuk 1.14

yagogi. Aiwese iigiti, iyonononj ii nanjon jen dangunu kaanja nanju ano monjonj ii qewagomambaajon amamaawaa.

⁴ *Kamban monjonj yonowo motoonj laligonj kokaen jen koton onjoma injijoro, “Onjo Jerusalem siti koi uulanawo mende mesaowu. Manjanonj ‘Kalen uugianonj ama onjoma,’ jen qaaya somonjoro injijoweti, ii mono honjowo koloowaa. Onjononj mono iikawaajon mamboma laligowu. ⁵ *Wala Jononj ejemba oo toonjonj mulu menj onjoma laligoroto, Anutunonj kamban mende koriyo Unja Toroya uugianonj ama iikanonj mulu menj onjombaa.” Kianj.

Jiisasnonj Siwenonj uro.

⁶ Aposol yonononj kamban monjonj ajoroogi Jiisasnonj batugianonj asugiro kokaen qisin mug, “Pon, giinonj kamban kokaamba me naa kambanonj Israel kantriwaa totonj ii mombo kuunj menj kotiiwaga?”

⁷ Qisin mug kokaen injijoro, “Amanonj iyanjaa ku-usunj qaganonj gbani ano aua kamban arenjonj anota eji, ii onjononj mobutiwaa so qaago. ⁸ *Ii qaagoto, Unja Toroyanonj kamaanj uugianonj kemebaati, iinonj mono ku-usunj onjono letoma noo kaniaa nanjon jen laligowu. Ii Jerusalem sitinonj kanainj Judia prowins sokoma Samaria prowinsnonj kema liligonj toroqen balonj goraayanonj eu emu leelee kengi sokondaboronj kema.” ⁹ *Jiisasnonj qaa ii injondabororo Anutunonj jaagia qaganonj menj waaro koosunonj kamaanj esuuro eukanonj uro iibombaaajon uugi uro ayayoogagadeen kono monjgama nangi.

¹⁰ Kaen uro sombinonj eu iigigiin nangi iikanondeen eja woi malekugara tualalakota yorononj kosogianonj asuginj nani. ¹¹ Nama kokaen injijori, “Galili eja onjo mono naambaaajonj sombinonj eu uunjgadeen nanju? Anutunonj Jiisas koi onjo batugianongga wama Siwe gomanonj eu uro iijuti, iinonj mono tani kaanjadeen mombo eleema kamaawaa.” Kianj.

Juudas Iskariotwaa kitia Matias meweengogi.

¹² Kaen injijori aposol yonononj Jerusalem siti kosianonj baanja qata Oil gere baanja kanonja eleema kamaanj 1 kilomiitawaa so kanj sitinonj kougi. ¹³ *Jerusalem kouma miri uuta monj qaganonj kanonj rama laligogiti, iikanonj kema ugi. Ugiti, iyonjoo qagia ii kokaen: Piito, Jon, Jeims ano Andruu; Filip, Tomas, Bartolomyuu ano Matyuu, Jeims Alfiuswaa meria, Saimon Zelot politik ejaga ano Juudas Jeimswaa meria. ¹⁴ Eja kuuya yonononj uumotoonj ama emba yonjowo kaparanj koma qama koolin laligogi. Yonjoo batugianonj Jiisas kouruta ano nemunja Maria yonononj kaanjagadeen laligogi.

¹⁵ Qama koolin laligonj ween monjonj momalaari ejemba janjgogia 120 kawaa so ajoroogi Piitononj batugianonj waama qaa kokaen jero, ¹⁶ “Eja alauruna, Jiisas menj somonjgogiti, Juudasnonj iyonjoojonj kana qendeeno. Unja Toroyanonj Juudaswaa qaa ii waladeen kinj Deiwidwaa uutanonj saje ano jetanonj jero Ondino buk (Buk Song) kanonj oogita eji, iikanonj mono honjowo kolooro. ¹⁷ Jiisasnonj Juudas meweengoro ananaa tuunjonj monj laligoro gawonja mewaatiwaaajonj kuuro wasiwasi eja wanja aposol kolooro.

¹⁸ *Juudasnonj nanamemenj bologa ano sewanja mug menj iikanonj balonj koria monj sewanja mero. Ii menj iikanonj aro aonj wanjanonj meleema balononj kuuro tomenja junjo kera korojonja data koga ii kuuya ujunjonj kouma kamaaro. ¹⁹ Kaen kolooro Jerusalem ejemba kuuya iikawaa bujuya modaboronj balonj iikawaa qata iyanggiaa qaanonj Akeldama qagi. Ii ananaa qaanonj Sa Balonj koria.”

²⁰ *Piitononj toroqen kokaen injijoro, “Ondino (Buk Song) kanonj qaa monj kokaen oogita eja,

‘Miria mono bemberja koloonj gbamenja namba. Ii monjonj toya mende koloonj laligoro mirigadeen namba,’
ano qaa monj kokaen eja,

‘Monjonj saanonj iwaa dundunanonj galen gawonj menj namba.’

²¹⁻²² *Kawaajonj ama nono eja monj meweengonj kuunin nonowo jotamemeya koloonj dangunu kaanja nama Jiisasnonj koomunongga waaroti, iikawaa Bunjaya nanjon jen laligoro sokombaa. Jononj Jiisas oomulu menj muro Ponjonj kamban iikanondeen genjaarononj kema gawonja kanainj menj nonoo balononj liligonj kema kanj laligoro Anutunonj

* 1:4: Luuk 24.49 * 1:5: Mat 3.11; Maak 1.8; Luuk 3.16; Jon 1.33 * 1:8: Mat 28.19; Maak 16.15; Luuk 24.47-48

* 1:9: Maak 16.19; Luuk 24.50-51 * 1:12: Juuda yonononj 1,100 miita ii Sabat kendononj mende uugunj kemakegi. Kawaajonj Kana qaa mende uugunj kagi. * 1:13: Mat 10.2-4; Maak 3.16-19; Luuk 6.14-16 † 1:13: Zelot paati yonononj anggiaa nananj mewombaaajonj Room mindimindiri gawmambo toropere ano uugere ama laligogi. * 1:18:

Mat 27.3-8 * 1:20: Ond 69.25; 109.8 * 1:21-22: Mat 3.16; Maak 1.9; 16.19; Luuk 3.21; 24.51

batunananondeen wama uro. Eja kamban kuuya iikanon tuunananon mooton laligon kounin, mono iyonoononga mon meweengonin sokombaa.”

²³ Piitonon kaen injjoro ejawaa monggama eja woi qagara qagi. Mon qata Joosef, qata mon Barsabas ano qata mon Jastus. Eja mombaa qata Matias. ²⁴ Qagara qama kokaen qama koolin jegi, “Oo Pon, gii ejemba uunana korebore moma kotojan. Kawaajon gii eja koi yoroononga moroga meweengojan, ii mono gendeema nonomba. ²⁵ Juudasnon gbingbaon ama dogon kamaan aposol gawon mesaon kilenaa so tiwilaan kemeroti, iwaa dundunanon eja monnon mono aposol koloon nama wasiwasi ejawaa gawon men laligowaa. Qaa ii onjanon.”

²⁶ Kaen jen yoroo unju (kaas, lot) kuugi Matias asugiro. Asugiro aposol 11 yonoo batugianon dun mon mugi tuungianon toroqero. Kianj.

2

Unja Toroyanon kamaan gowoko uugianon kemero.

¹ *Jiisanon komuroti, kamban iikanon sonda 7 tegoro ween 50* iikanon yambuyambu kamban kan kuuro uumeleen ejemba kuuya yononon ajoroon kendon ragi. ² Ragi Sombinongga iwoi mon obaban bilisik kaanja kamaaro oton somata asugiro mogi. Raidimbonon qenkeji, mono iikawaa tani kaanja asugin kamaan miri ragiti, ii kuuya saa qero. ³ Miri saa qen iwoi iikanon deenqeema sein gere bolan kaanja wangia qaganon uro iigi.

⁴ Kaen asugiro Unja Toroyanon kuuya yonoo uugia saa qero kantri tosia yonoonon qaa kanainj jegi. Unja Toroyanon sololoon qaa saje anotiwa so asuganon jegi.

⁵ Juuda ejemba tosianon Anutu goda qen kantri kania kania sombin baatanon rama kenjuti, iikanon deema kema laligon Jerusalem eleema kagiti, tosia iikaanja ii sitinon laligogi. ⁶ Kaen laligon oton somata ii moma ejemba tuun mamaganon kouma ajoroogi. Ajoroon nangi momalaari ejembanon qaa morota morota jegiti, ii kuuya moma anjo anjo moma asarin iikawaajon aarun kiko anggi.

⁷ Kiko ama walingon kokaen jegi, “Mobu! Eja koi qaaya qaaya jejuti, iyononon mono kuuya Galili ejembaga kolooju me? ⁸ Nono kantri morota morota kanon koloon kouma laligonin yononon mono nomaen ama laligon somariin kantrinanaa so qaanana anja anja jegi mojon? ⁹ Nono Partia ejemba, Midia ejemba ano Eelam ejemba koi nanjon. Nono tosianon Mesopotemia laligonin. Tosianon Judia laligoju ano tosianon Kapadosia gomanon laligogi. Ejemba tosianon Pontuswaajon, tosianon Eisia prowinswaajon koloojon ano yononon ananaa qaanon qaa jegi mojon.”

¹⁰ “Tosianon Frigia goman mesaon koi kan laligoju. Tosianon Pamfilia taon mesaogi. Tosianon Iijipt kantrinon laligogi. Tosianon Sairini goman leegen Libia kantrinon laligogi. Tosaanja nono Room sitiga tawatawaga koi kan laligojon. ¹¹ Nono tosianon Juuda ejemba koloon laligojon ano tosianon kantri tosianon koloon kanagen Juuda ejemba koloonin. Kaanja nanjon ano yononon qaa jegi nono qaanana motomotoon ii saanon moma kotojon. Nonoononga tosianon wato qata Kriit mesaon kowe koton kagi. Tosianon Arebia qaa jenkeju. Nono kaananon laligojonto, yononon aisoon Anutunon angoletu uuta anoti, iikawaa kania ii ananaa qaanon anja anja jegi mojon.” ¹² Kaen jen kuuya yononon aarun mogi sooboo kono iyangia kokaen jen qisin aogi, “Koi kawaa kania mono nomaen?” Kaen qisin aon qaa monggama tompin nangi.

¹³ Tompin nangito, tosianon mepaqepae ama kokaen jegi, “Yononon wain apu naanjawo mamaga nen enkalolon kolooju.” Kaen.

Piitonon Unja Toroyaa kania jen asariro.

¹⁴ Kaen jegi Piitonon aposol 11 yonowo mooton waama nama kotakota qama ejemba tuun ii kokaen injjoro, “Alauruna, Juuda ejemba ano ejemba kuuya Jerusalem laligojuti, niinon iwoi koloojiwaa kania jewe mono geja ama mobu. ¹⁵ Onjo tosianon nonoojon kokaen jeju, ‘Yononon apu kotiga negi uugianon enkalolon kolooja.’ Kaen romongojuto, nononon iikaanja mende koloojon. Koi gomaambawaa 9 kilok kolooja. Gomaamba ii apu nene kamban qaago. ¹⁶ Qaagoto, gejatootoo eja Joelnon Bunja qaa kokaen jeroti, iikanon mono honjawa kolooja,

¹⁷ *Anutunon jeja: Pombaa kaka kambananon toriwaati, niinon kamban iikanon Unjana Toroya maabe ejemba kuuya yonoo qagianon ubaa. Uma sololoon koton kondoon onono kokaen kolowaa:

Onoo merabaurugianon gejatootoo qaaya qaaya jenkebuya.

Onoo gbaworo saranurugianon jaagia meleeno unjaya unjaya iimakebuya.

* 2:1: Lew 23.15-21; Dut 16.9-11

* 2:1: 50 ii Griik qaanon Pentekost.

* 2:17: Joel 2.28-32

Onjoo ejemba wana yononon gaon kuukuu iimakebuya.

¹⁸ Unana Toroya maamanjati, ii eja ano emba noo welen qen laligowuti, iyonjoo qagianon kaanagadeen uro gejatootoo qaa jenkebuya.

¹⁹ Niinon angoletto sombinon ambe uugi eu uro iibuya ano namonon aiwese ii kokaen iibuya:

Iwoi sayawo, gere bolan uuta ano kaaso kondunawo ii asugiwuya.

²⁰ Ween jaayanon pangaman mero koinjon ososaan sa kaanja koloowaa.

Kaen kolooro iikawaa gematanon Pombaa kamban somatanon mono kan kuuwaa.

Ween ii akadamu ano qabunayawo.

²¹ Daen yonoononga monjon Pombaa qata qama kooliwaati, Anutunon mono ii hamo qen muro letombaa.' Joelon kaen oorota eja.

²² "Oo Israel ejemba, onjo mono geja ama qaa koi mobu: Anutunon Jiisaswaa laaligo kambananon sololon muro laligoro angoletto, aiwese ano kaiyaka esunmumuyawo ii onjoo batugianon balonon asuganon asugiro. Onjo ii saanon moju. Anutunon iwoi ii koloon mun iikaanja kanon Nazaret eja iikawaa kania nanjon jen qendeema onjoma laligoro.

²³ *²⁴ "Anutunon wala eenanon Jiisaswaa qaa waladeen somonjon moma koton kokaen jerota eja, 'Hamoqege Toyanon mono eja jotamemeya onjoo borogianon kamaawaa.'

Qaa iikawaa so Anutunon Jiisas mende angon kono onjoo borogianon kamaaro. Kaen kamaaro onjo komuwaatiwaajon qagi waba kantri gawman yononon Mooseswaanon Kana qaa mende moma kilen jen kotogi borogianon Jiisas qelanjin men maripoonon qegi komuro. Komuroto, sayanon mono onjoo qagianon urota eja. ²⁴ *Jiisasnon komuroto, koomuwaa kasa gbadoyanon kamaaro koomu Toyanon ii somonjon kamban koriga galen koma mumambaajon amamaaro. Ii Anutuwaanon mende sokono. Kawaajon iinon ii men gbilin koomuwaa siimboboloyanonga metogoro waaro. ²⁵ *Kin Deiwidnon Jiisaswaaon kokaen jerota eja,

'Niinon taraturu ama tama nuwabotiwaajon Ponjon boro dindinanon laligoja.

Iinon kamban so kooronanon nano unajna kaanja iima laligojen.

²⁶⁻²⁷ Kaen laligon komumajato, koomuwaa gomanon kemebe gema mende nuwaa.

Giinon geengaa wombo eja soraaya tak-kootoya nii mono metogon nona qasirinon en mende gisaamanja.

Kawaajon uunanon korisoro moma buunanon rendun rii qama laligojen.

Selenanon kaanagadeen gbilin waabaatiwaajon ama mamboma jejeromonromon ama haamo men ewaa.

²⁸ Giinon laaligo kotigaa kania qendeema nona moma kotomanja.

Niinon goo jaasewanganon pondan laligowe giinon uuna korisoronon men saa qewaa.' Deiwidnon Jiisaswaaon kaen jerota eja.

²⁹ "Oo alauruna, Piito niinon ben ambonana kin Deiwidwaa kania ii awasankaka qaganon asuganon kokaen jen asarimanja: Deiwidnon komuro ron kongi qasirianon kete batunananon koi eja. ³⁰ *Deiwidnon gejatootoo ejaga koloon laligoroti, iinon kokaen moro: Anutunon gbiliuruta yonoononga mon meweengon kuuro iyanja kaanja eja pombaa dun rarayanon rabaa. Anutunon qaa ii somonjon jojopan qaanon jen kotin laligoro.

³¹ Monjon rabaati, ii waladeen iima moro. Hamoqege Toya Kraist iinon koomunonga waabaati, Deiwidnon ii moma kokaen jero,

'Kraistnon laligon komuwaato, koomuwaa gomanon kemero Anutunon ii gema mende qero ewaa.

Iwaa sele busuya ii mende mesaaro gamoyanon qasirinon mende gisaawaa.'

³² Anutunon Jiisas men gbiliro waaro iikaanja kanon qaa ii honjowo kolooro. Nono kuuya ii jaa konananon iima nanjon jen dangunu kaanja nanjon. ³³ Jiisasnon waama laligon Anutunon wano uma boro dindinanon raja. Iikanon rama Manjanon Unja Toroya wasiwaatiwaajon jen somonjoroti, iinon (promis) ii moma ii maaro kamaaro honja kete koi asugiro iima moju. ³⁴ *Deiwidnon Siwenon mende uro. Iinon anjo qaa kokaen jerota eja,

'Anutunon Siwe goman uutanon neenaa Ponjaajon kokaen jen koto moro:

Giinon mono kan boro dindinanon asamararan koi kanon kamaan rama laligowa.

³⁵ Kaen rama laligona niinon kamban biiwianon koi kanon tuarenjenjuruga riin riitama haamo ama onjomanja.

Haamo ama onjombe yononon tama kemon siimbobolo moma saama kana doga kaanja koloowuya.

* 2:23: Mat 27.35; Maak 15.24; Luuk 23.33; Jon 19.18

* 2:24: Mat 28.5-6; Maak 16.6; Luuk 24.5

* 2:25: Ond

16.8-11

* 2:30: Ond 132.11; 2 Sml 7.12-13

* 2:34: Ond 110.1

Kaaja koloogi giinon saanon waama yonoo qagianon riin aisoon laligowa.’

³⁶ “Oo Israel ejemba, onjo Jiisas maripoonon qegi komuroto, Anutunon Jiisas ii kuuro Ponj ano Hamoqege Toya Kraist koloon nonoma laligoja. Israel tuun kuuya onjo mono iikawaa kania moma yagowu.”

³⁷ Piitonon kaen jero ejemba tuunon moma uugia qosono Piito ano aposol tosaaja ii kokaen injjogi, “Eja alaurunana, nono mono nomanomaen aninj sokombaa?”

³⁸ Injjogi Piitonon kokaen injjoro mogi, “Onjo mono uugia meleembu. Motomotoon uugia meleengitiwaa so nononon mono Jiisas Kraistwaa qatanon oo mulu men onjombona. Ii onjonin Anutunon singisongogia songbama mesaon Unja Toroyaa kalaen ii bunja qen onjombaa. ³⁹ Anutunon Unja ii onjomambaaon jen somongoroti, qaa ii mono onjoangia ano onjo gbiliurugia onjoon ama jero. Onjoon ama tosaaja koriganon kema laligogi Anutu Ponnananon onjombaati, iinon somonngo qaa (promis) ii mono kuuya onjoon ama kaanagadeen jen somongorota eja.”

⁴⁰ Piitonon kaen injjon toroqen qambarmamban qaa tosaaja mamaga iikanon uugia kuun kokaen jero, “Ejemba irinqirina koi namonon laligojuti, Anutunon ii hamo qen onono letombutiwaajon moja. Yonowo siimbobolo mokoloowubotiwaajon mono uugia meleema ejemba doogoya ii jawo ama onjomesaowu.” ⁴¹ Piitonon kaen jero ejemba jaasoongoyanon qaaya moma anjon kongi oomulu men onjogi. Ii men onjogi kanagesogianon toroqegi jangogianon ween iikanonadeen 3,000 kawaa so somariiro. Kianj.

Momalaari yononon uugia somonjon aon laligogi.

⁴² Uugia meleengiti, iyononon uumotoon ama uugia somonjon aon kamban so aima ajoroogi aposol yononon Bunja qaa kuma onjogi samon kowoga ano nembanene moton nen qamakooli gawon nen laligogi. Pondan laaligo kaaja laligogi.

⁴³ Kaen nama Anutuwaaj qatanon boliwabotiwaajon jenenooro ama laligogi. Kaaja laligogi Anutunon sololoon onono aposol yononon jetamemegia koloon gawon megii angoleto aiwese morota morota asugiro. ⁴⁴ *Anutu moma laarigiti, iyononon kuuya laaligogia motoon laligon esuhina (tiwomaleku) iwoigia kuuya mindirin motoon men laligogi.

⁴⁵ Kaen men laligon balon esuhina iwoigia sewana mewutiwaajon angi sewana onjogi karoti, ii batugianon mojqojoron ama amamaagitiwaa so mendeema angun laligogi.

⁴⁶ Kaen mindirin laligon suulan uumotoon ama kamban so jiwowon jigolon ajoroon laligogi. Bered ii miri so moton nen laligogi ano nembanenegia ii gbingbaongia qaa korisoro qaganon rama nen laligogi. ⁴⁷ Kaiyakagia kaen ama Anutu mepeseen laligogi ejemba kuuya yononon ii injisosoroon laligogi. Injisosoroon laligogi tuungianon somariiro Ponjon kamban so ejemba tosaaja men letoma onono uugia meleema mindimindiri arenjianon toroqegi. Kianj.

3

Piitonon eja meendangoya mon men qangoro.

¹ Juuda yononon mare so 3 kilok qama koolinkegi. Mare monjon Piito Jon yononon qamakooli kamban iikanon jiwowon jigolon uri. ² Uri iikanon eja mon nemun goron uutanonga meendangoya koloon rama laligoroti, ii anjon kan jiwowon jigowaa kiropo naguyanon angi. Alaurutanon ween so kan demberunon anjon kiropo nagu qata Nagu Iimasiijsiinjawo qagiti, iikanon angi raro. Rama ejemba jigo goranon ugiti, iyononon monen kalen mubutiwaajon welema onoma laligoro.

³ Kaen angi raro Piito ano Jon yononon jiwowon jigolon ubo jeri dodobobo iriima ii kaanadeen kalembaajon welema orono. ⁴ Welema orono jaasewananon uun iima Piitonon kokaen ijoro, “Mono noro niriiba.”

⁵ Kaen ijoro jaa suana irigigiin iwoi mon borogaranonga nombaotiwaajon mambono. ⁶ Irigigiiri Piitonon kokaen ijoro, “Noonon silwa me goul monen mende ejato, noonon iwoi mon eji, ii saanon gomana: Gii mono Nazaret eja Jiisas, Hamoqege Toya Kraistwaa qatanon waama kema!”

⁷ Kaen ijon boria dindijan men kobibiiri waaro. Waaro kania ano gbako siita mono iikanondeen kotiiri. ⁸ Kotiiri waama lugun yorowo jiwowon jigolon uma iikanon kema kan torin qen oron Anutu mepeseero. ⁹ Kaen kema kan Anutu mepeseen muro ejemba tuun kuuya yononon ii iigi. ¹⁰ Ii iima kokaen jegi, “Eja koi kalen mubonjwaajon jigowaa kiropo Nagu Iimasiijsiina-wowaa kosianon rama welema laligoroti, mono ii.” Kaen jen moma muu “Selianon naa iwoiga kolooja?” jen aarun newogia tegoro waliingogi. Kianj.

Piitonon jiwowon jigolon Bunja qaa jero mogi.

* 2:44: Apo 4.32-35

¹¹ Walingogi jejewelenwelen eja iikanon suulan Piito Jon yorowo motoon kema karo ejemba tuun korebore yononon uulanawo kosogianon kan jiwowon jigowaa toton uutanon uma kin Solomombaa somben saranawonon ajoroon nama iigigiigi.

¹² Kaen iigigiigi Piitonon injiima kanain kokaen injjoro, “Oo Israel alauruna, onjo mono naambaajon iwoi koi iima aaruju? Naambaajon noro uun nirigigiiju? Eja koi kanon qeangon kana kema kaji, ii noroo esunon me Anutuwa Bunja qaa tororo moma otaankejotiwaajon ama qaago. Kaen mende romongowu. ¹³ *Ananaa ambosakonana Aabraham, Aisak ano Jeikob yonoo ben Anutunon mono Meria Jiisas asamararan muro jotamemeya uuta kolooro honja asugiro iiju. Onjo Jiisas ii men balon galen yonoo borogianon angi gawana Pailotnon isamambaa qaaya somongon jeroto, ononon Jiisas ii iwaa jaanon qakooma gema qen mug.

¹⁴ * “Onjo eja dindina ano soraaya ii gema qen mun borosa meme eja mon isambaatiwaajon kaparan koma qama silama qisigi. ¹⁵ Kaen qama qisin iikaanja kanon laaligowaa Toyanon komuwaatiwaa qaaya jegi komuro. Komuroto, Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro. Noronon ii jaanaranon iima nanjon jen iwaa dangunu kaanja nanjo. ¹⁶ Kaen nama Jiisaswaa qata moma laarin mun laligojo. Eja koi iima moma mujuti, ii mono qa iikawaa ku-usunanon men kotihiro nanja. Jiisasnon sololoon norono momalaarinaranon kolooro iikawaa qaganon nama jen kotori kana gbakoyanon qeangoro onjo kuuya ii iiju.

¹⁷ “Oo alauruna, Jiisas komumambaaajon kaparan kongiti, ononon ii mono poumapou qaganon angi, ii mojen. Onjoangia ano galenurugianon kaanjagadeen iwoi ama mugiti, iikawaa kania mende moma koton lan angi. ¹⁸ Kaen angito, iikawaa kitia Anutunon kokaen ano: Anutunon qaaya wala eenanon gejatootoo ejembauruta kuuya sololoon onono waladeen kokaen jen oogi, ‘Anutuwa Hamoqege Toya Kraistnon mono siimbobolo mobaa.’ Kawaajon onjo kaen angi Anutuwaanon qaa iikanon mono honjowo kolooro. ¹⁹ Kawaajon mono uugia meleema Anutuwaanon eleema kagi singisongogia koton songbambaa.

²⁰ “Anutunon oyanboyon Toya koloaja. Onjo een lan laligowubotiwaajon Anutunon Jiisas waladeen meweengoro. Kawaajon onjo mono uugia meleengi Hamoqege Toya Kraist wasiro onoonon karo iwo qokotaagi laaligogianon gbiliro oyanboyon kambangia kan kuuwaa. ²¹ Anutunon monowaa monoyanon kanain qaaya gejatootoo ejembauruta takootoya kuuya ii sololoon onono waladeen kokaen jen laligogi,

‘Anutunon Hamoqege Toya angon koma muro Siwe gomanon rama laligoro iwoi kuuya mombo arengon kolonaniwaati, mono kamban iikanonadeen wasiro Siwe mesaon kamaawaa.’

Jiisasnon qaa iikawaa so kamaan nonoonon karo.

²² * Moosesnon kokaen injjoro,

‘Pon Anutunon Juuda tuun onjo batugianonga gejatootoo eja mon men gbiliro waama Mooses nii kaanja koloowaa.

Iinon geregiaga nama qaa injjowaati, mono ii kuuya geja ama moma ten koma laligowu.

²³ * Monjon gejatootoo eja iikawaa qaaya mende ten kombaati,

Anutuwaanon kanageso ononon mono iwaa qaaya jen tegon tiwilaan mubu.’

²⁴ Gejatootoo ejemba Samuelwaanon kanain kouma qaa jegiti, iyononon mono korebore kaanjagadeen gejatootoo qaa kamban kokaamba honjowo kolooji, ii waladeen jen laligogi.

²⁵ * Anutunon ambosakonjurunana yonowo soomongo arena ama Aabraham kokaen ijoro, ‘Goo gbiliuruga yonoononga monjon koloon waabaati, Anutu niinon mono iwaa-jon ama namowaa ejemba tuuna tuuna kuuya kotuegon onombe oyanboyon koloowuya.’

Anutunon soomongo qaaya ninisaano gejatootoo ejembanon ii toroqen jen kotiin laligogiti, ii mono onjojon ama anota eja. ²⁶ Anutunon Meria men gbiliro waaro kotuegon onjombaatiwaajon wasiro wala onoonon kamaaro. Kawaajon mono keteda koi uugia meleema anja anja laaligogiaa kana bologa gema gewu. Kaen ama oyanboyon koloowuya.” Kaen jero.

4

Piito Jon yoronon jigo kaunsol tuunjon nani.

* 3:13: Eks 3.15

* 3:14: Mat 27.15-23; Maak 15.6-14; Luuk 23.13-23; Jon 19.12-15

* 3:22: Dut 18.15, 18

* 3:23: Dut 18.19

* 3:25: Jen 22.18

¹ Piito ano Jon yoronon ejemba tuun ii qaa kaen injjori jigo gawon galen yononon, jigowaa kiropo galen waja ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon) yononon waama jaagaranon kougii. ² Gowokowoiyanon ejemba tuun kuma onoma kokaen jeri, "Jiisasnon koomunonga waaro. Kawaa so komugiti, iyononon kaanadeen gbiliin waabuya." Kaen jeri uugia boliro yorononon kougii. ³ Kouma uruama goman tiiritiwaajon ama kapuare mirinon orooma jegi, "Goman anogo qaa jakeyanon orombona."

⁴ Kaen jegito, Buna qaagara mogiti, iyonononga kelemalelenanun uugia meleema Jiisas moma laarigi. Moma laarigiti, iyonoo jangogianon somariiro 5,000:baa so koloon laligogi.

⁵ Goman ano galenjonkon ejaurugia, Juuda yonoo jetamemeurugia ano Kana qaawaa boi yononon Jerusalem ajoroogi. ⁶ Ajoroon jigo gawon galen waja qata Anas iinon batugianon raro. Kaanagadeen Kaiafas, Jon, Aleksander ano jigo gawon galen waja sumanjuruta tosaana kuuya ii motoon ragi. ⁷ Ragi Piito Jon uruama jaagianon oronggi nani kokaen qisin orongi, "Oronon mono nomaen anjaota? Morowaa qataga qari esunanon turun muro letonjaa?"

⁸ Qisin orongi Unja Toroyanon Piitowaa uuta saa qero nama kokaen injjoro, "Kantriwaa galenjonkon eja ano jotamemeurunana, mobu. ⁹ Noro eja meendangoya nomaen ala ilailaa ama muri kania gbiliin qeangoro, kete kaen qisin noronju. ¹⁰ Kawaaajon iikawaa kitia ii saanon jewe onjo ano Israel ejemba kanageso kuuya mobu. Ononon Nazaret eja Jiisas, Hamoqege Tonana maripoonon qegito, Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro. Jiisaswaa qataa ku-usunanon mono eja koi meagoro onoo jaagianon qeangon nanja. ¹¹ *Qaa mon ii kokaen,

'Miri meme eja yononon kowonjin tando mon gema qen mesaogito, Anutunon ii komoro aen tando kombombana waja kolooja.'

Aen tando waja ii Jiisas. ¹² "Jiisas motoongonon mono hamo qen nononja. Qa mon qama koolinin ii amamaawuto, Jiisaswaa qatanon mono sokonja. Anutunon qa mon Sombimbaa baatanon mende nononota eja. Qaago! Qa motoonggo ii qama letoma Siwewaa buna koloowona."

¹³ Kaen jendabororo kaitanigara iima kokaen jegi, "Eja woi koi yoronon momo mirinon mende uma kilen qaa kotiga kotiga jen awasankaka nama kawali kaana koloojao." Kaen jen kiko ama waliinon kaniagara moma koton jegi, "Onjanon! Eja woi yoronon mono Jiisaswo laligon letoni." ¹⁴ Kanagara moma koton eja meendangyanon qeangon yorowo nanoti, ii iima qaagara qewagowombaaajon amamaagi. ¹⁵ Ii amamaan jigo kaunsol tuun onomesaon seleenjen kemebaotiwaajon jen kotogi kemeri angideen qaa mongama gejanonogia amigi.

¹⁶ Gejanonogia amigi, "Nono eja woi koi mono nomaen ama orombonaga? Yoronon jen kotori angoleto qaita mon asugiroti, ii Jerusalem korebore yononon modaboroju ano nono ii kaanagadeen qakoombombaaajon amamaajon. ¹⁷ Ii amamaajonto, iikawaa qaaya ejemba batugianon mombo sein kembabotiwaajon mono saanon kokaen jen koton oronin sokombaa, 'Oro mono Jiisaswaa qatanon qaa mombo mende jewao.' Kaen jen kotakota jen qetegon oronin sologori mononon mon ii mende mobaa."

¹⁸ Kaen jen somonjon oronggi uri kokaen jen koton orongi, "Oro mono Jiisaswaa qatanon qaa mon mende toroqen jen ejemba kuma onombao." Kaen jen songo kotakota ama orongi. ¹⁹ Kaen jen koton orongito, Piito Jon yoronon meleema kokaen injjori, "Noronon onoo jen kootogia ten kombojon Anutuwaanon qaa men kamaan ani omaya koloowabo. Ii Anutuwa jaasewananon sokonja me qaagoti, ii mono onjoangio gosin jen somongowu. ²⁰ Kaen me kaen jen somongowuyagato, noronon iwoi iima moriti, ii kolatin qaa bogoro laligowotiwa so qaago."

²¹ Kaen injjori mogi ejemba kuuyanon angoleto asugiroti, iikawaaajon Anutu mepeseegi. Kaen mepeseegitiwaajon ama "Kitia nomaen ama orombonaga?" jen kana mon mende mokoloogi. Mende mokolon galen meme qaa kotiin jen oroma oromesaogi kamaari. ²² Angoleto asugiro eja meendangoya qeangoroti, ii gbania 40 uugun laligoro. Kawaaajon mono Anutu mamaga mepeseen laligogi. Kian.

Uumeleen yononon qama koolin nama kotiigi.

²³ Jigo gawon galen waja ano jotamemeya yononon Piito ano Jon galen meme qaa jen oroma oromesaogi iyangaraa alaurugara yononon eleema keni. Kema qaa kuuya jegiti, ii injjori mogi. ²⁴ *Ii injjori moma uumotoon ama uugia men kululuun arogia men waama Anutu kokaen qama koolin mugii, "Oo Pon uuta somata, giinon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanon eji, ii mokolon onoma Togia koloojan. ²⁵ *Giinon eenanon geengaa Unja

* 4:11: Ond 118.22

* 4:24: Eks 20.11; Neh 9.6; Ond 146.6

* 4:25: Ond 2.1-2

Toroya wasina kamaan gawon ejaga Deiwid, nonoo ambonana iwaa buutanon qaaga ana goo jega men kokaen jero,

‘Uumeleembaa gadokopa yononon mono naambaajon guju mamaga menkeju?

Kantria kantria yononon mono nomaembaajon ama momo omaya omaya romaononkeju?

²⁶ Namowaa kin ponja ponja yononon balongiaa so waamakeju.

Pon jawina jawina yononon mindirin ajoroonkeju. Kaen qemburun ero Pon ano iwaa Hamoqege Toya qetama oromakeju.’

²⁷ *Onanon, qaa iikawaa so siti kokanon kolooro. Gii Meraga Toroya Jiisas kuuna Hamoqege Tonana koloaja. Iinon asugiro eja pon woi Herod ano Pontius Pailot yoronon Room gawman galej koloon ananaa Israel isiurunana yonowo mindirin ajoajoroo ama tuarenjen ama mugi. ²⁸ Gii geengo ku-usunga ano jega so iwaaajon iwoi koloowaatiwaa qaaya jen waladeen somongon arenjona. Yononon iwoi ii ama mugi qaa aren kuuya ii kaen honawo kolooro.

²⁹ “Oo Pon, nono gii welen qen gonin kete galej meme qaa nononjuti, gii mono ii iima nangon nonona saanon goo Bunja qaaga kawali kaanja awasankaka nama jen laligowonja.

³⁰ Giinon mono boroga suluna ji ejemba ii Meraga Toroya Jiisaswaa qa ku-usunganon qeangowu ano angoleto aiwese morota morota asuginkebu. Qaa ii onanon.”

³¹ Kaen qama kooligi miri ajoroon ragiti, balon ii memenjalin utugoro Un Toroyanon korebore uugia saa qero kema kawali kaanja awasankaka nama Anutuwa Bunja qaa jen laligogi. Kianj.

Uumeleen ejembanon uugia somongon aogi.

³² *Uumeleen tuun somata yononon uuroromongo motoongo ama laligogi. Iwoi kuuya en ononoti, ii goononga me noononga, iikaen mende jegito, iwoigia kuuya ii metulangogi motoongia kolooro laligogi. ³³ Kaen laligogi Anutuwa ku-usunganon turun onono kotiigi aposol yononon jeta men dangunu kaanja nama Pon Jiisasnon koomunonga gbilin waaroti, qaa ii nangon jen laligogi. Kaen laligogi Anutunon kalenmorianja somata maama onono ejembanon goda qen ononji.

³⁴ Kaanja laligogi iikawaa so batugianon monon iwoi mombaajon mende memeqemean men amamaan laligoro. Korebore nene gawonja gawonja ano miria miria yonoo toya koloogiti, iyononon ii sewanja mewutiwaajon angi. Kaen angi sewanja megi monen karo ii men kagi. ³⁵ Men kan aposol yonoo borogianon angi korebore memeqemean men amamaagitiwaa so ii batugianon mendeema onoma laligogi.

³⁶ Eja mon qata Joosof, aposol yononon qata Barnabas qagiti, ii ananaa qaanon: Unanjonango eja, iinon wato qata Saiprus kanon koloon somariin jigo gawon ejaga (Liwait) laligoro. ³⁷ Iinon kaanagadeen nene gawon balonja sewanja mewutiwaajon ano monen karo sewanja ii men aposol yonoonon kan borogianon ano. Kianj.

5

Ananaias Safaira yoronon tiliqili

¹ Kaen ama laligogito, eja mon qata Ananaias embia qata Safaira yoronon gawon balongaraa bakaya sewanja mewutiwaajon ani. ² Ani sewanja karo ejanon monen bakaya iyanjaajon anjon koma mesangoro embianon ii modabororo bakaya mon men kan aposol yonoo borogianon ano.

³ Borogianon anoto, Piitonon kokaen ijoro, “Oo Ananaias, gii mono naambaajon Satan mende qetana uuga saa qeja? Iinon uuga saa qero giinon batogon Un Toroya angomokolon ama mun geengaa balombaa monen bakaya anjon koma mesangojan? ⁴ Gii iikawaa toya koloonati, kamban iikanon ii geengaa bunaga kolooro me? Geengaa balonga sewanja megi sewanja karoti, monen ii mono goo bunaga kolooro me qaago? Gii mono naambaajon uuganon qaa somongon iwoi koi anjan? Gii qaa qolonmolongoya jen iikaanja kanon ejemba mende tiligon nononjanto, Anutu iyanja mono tiligon mujan!”

⁵ Kaen ijoro qaa ii moma tama kamaan namonon kemen komuro. Kaen komuro ejemba kuuya iikawaa bujuya moma sombugia mamaga mogi. ⁶ Komuro eja gbaworo yononon kouma qamoya men esuun anjon kema ron konji.

⁷ Aua karon tegoro embianon iwoi kolooroti, ii mende moma karo. ⁸ Karo Piitonon embia Safaira kokaen qisin muro, “Oro gawon meme balongara bakaya sewanja mewutiwaajon ani monen karoti, ii iikawaa so me qaago? Ii mono nijona moman!”

Qisin muro kokaen meleeno, “Monen ii onanon iikawaa so karo.”

* 4:27: Mat 27.1-2; Maak 15.1; Luuk 23.1, 7-11; Jon 18.28-29

* 4:32: Apo 2.44-45

⁹ Kaen meleeno jen muro, “Oro mono naambaajon uumotoonj ama Pombaa Unja Toroya tiligon mujaota? Moba, loganon komuro ejanon men kema ron konjuti, iyonononj mono nagu koi dodowigi otona mojan. Yonononj gii kaanagadeen esuunj anjon goma kembuya.”
¹⁰ Kaen jen muro iikanondeen tama Piitowaa batanon kemen komuro. Komuro eja gbaworo yonononj kouma qamoya mokoloon men anjon kema loyaa kooronanon ron kongi. ¹¹ Ron kongi uumeleen tuun kuuya yonononj moma awawaligi bujuya seiro korebore moma sombugia mamaga mogi. Kianj.

Aposol yonononj ejemba mamaga men qeangonj onjonji.

¹² Kaen anggi Anutuwa ku-usunanon aposol inaan onono gawon men borogia ejemba qagianon anggi Anutunon aiwese angoletto kania kania mero batugianon mamaga kolooro. Ejemba Jiisas moma laarigiti, kuuya iyonononj jiwowon jigowaa totonj utanonj uma kin Solomombaa somben sarañawonon ajoroonj tuun motoongo koloonj laligogi.

¹³ Kaen ajoroonj laligogi ejemba tosanonj keegia moma jirinjinjinj ama mononj iyonoononj mende toroqero. Kaen qaagoto, ejemba tuun yonononj goda mamaga qen onoma laligogi. ¹⁴ Kaen ajoroonj laligogito, kilen ejemba seiseiya yonononj tuungia toroqen onoma laligogi. Eja ano emba tuuna tuuna yonononj Jiisas moma laarinj uugia meleengi tuungianon somariin seiro. ¹⁵ Aposol yonononj gawon kaen megii ejemba seiseiyanon qeangogi. Kaen qeangogitiwaajon ama tosanonj ji ejemba unuama demberu koma anjon kana goraayanonj kaanagadeen dun meagonj maki tamboma kanon onooma kokaen jegi, “Piitononj kanj nunuuguwaati, unauyanonj mono kamban iikanonj yonoononjga mombaa qaganonj uro qeangonaga.”

¹⁶ Kaanagadeen taonj ano gomanj Jerusalem siti liligon rama kenjuti, iyonoononjga ejemba tuun mamaganonj horonj kagi. Kaen kanj ejemba ji injiroti ano omenonj qaamuunj men* kokojinjinj ama onjonjgiti, ii unuama kanj kougi. Kougi kuuya yonononj qeangogi. Kianj.

Gajobanonj aposol kapuare mirinonga unuano kamaagi.

¹⁷ Kaen ama laligogi jigo gawon galen wananonj ano iwaa alauruta Sadusii (jigo gawombaa kaparanjonjonj) paati nanjon mugiti, kuuya iyonoo iringia soono uuduuduu anggi. ¹⁸ Uuduuduu ama aposol onoma somonjonj gawmambaa kapuare mirinonj onjonjgi. ¹⁹ Onjonjgiti, gomantiina kanonj egi Pombaanonj gajoba monjonj kapuare miri naguya naguya horonj unuama seleeenjen kamaanj kokaen injijoro, ²⁰ “Mobu, onjo mono kema jiwowonj jigononj uma ejemba jaagianonj nama laaligo gbiliaa kania kuuya asuganonj injijowu.”

²¹ Kaen injijoro gomanj ano jiwowonj jigononj uma nama Bunja qaa kuma onjonjgi. Kaen nama kuma onjonjgi jigo gawon galen wanja ano alauruta nanjon mugiti, iyonononj keuma jigo kaunsol tuunj ano Israel jotamemeurugia koma horonj onjonjgi motoonj ajoroogi. Ajoroonj nama opotoro tosaanj aposol unuambombaaajonj wasinj onjonjgi kapuare mirinonj kenggi. ²² Kenggi, ii iikanonj mende mokoloonj onoma eenj eleema sundugia kokaen anggi. ²³ “Nono onjanonj kapuare mirinonj keuma nagu kotakota kongi nangi eja waagiawo yonononj nagu so nanjgi injiijonj. Ii injiijonto, naguya horonj uma kanonj eja monj mende mokoloonj.”

²⁴ Kaen sundugia anggi jigowaa kiropo galen wanja ano jigo gawon galen wanja yonononj qaa ii moma uugia sooboo kono jegi, “Oopopoon! Kete kaen koloonj kanagenj mombo sipasipa kono mono nomaenj koloowabo?” ²⁵ Kaen jegi monjonj kouma kokaen injijoro, “Mobu, eja kapuare mirinonj onjonjgiti, iyonononj mono jiwowonj jigononj nama ejemba Bunja qaa kuma onjonju!” ²⁶ Kaen injijoro jigowaa kiropo galen wananonj opotoro unuano kenggi. Kema “Ejembanonj jamo gilin nunuwubo,” jen toroko moma loloonkotagadeen jiwowonj jigononj uma aposol unuama kagi.

²⁷ Kaen unuama kanj jigo kaunsol tuunj yonoo jaagianonj onjonjgi nangi jigo gawon galen wananonj kokaen qisin onono, ²⁸ “Onjo Jiisaswaa qatanonj qaa monj mende kuma onombu. Nonononj kaen jen songo kotakota ama onjoninto, qaa iikawaa onjanonj mono nomaenj kolooro? Onjononj mono kilen toroqen Jiisaswaa sundu kuma onjonjgi Jerusalem siti kuuya sokoma wangia menj saa qero laligojonj. Ano eja iikanonj komunj saya maaro onjononj kokaen ninijonkeju, ‘Iwaa qaayanonj mono Juuda nonoo qanananonj urota eja.’”

²⁹ Kaen qisin onjonoto, Piito ano aposol tosanonj kokaen meleengi, “Nonononj ejemba onjoo jenkootogia tenj kombombaaajonj ama Anutuwaanonj qaa uuguninj mende sokombaa. Qaago! ³⁰ Anutunonj ananaa ambosakonjurunanaa benggiaga kolooja. Onjo Jiisas gere batuyanonj mondonj qegi komuroto, Anutunonj ii menj gbiliro waaro. ³¹ Anutunonj ii

* 5:16: Qaamuunj ii kokaen: Omenonj buuta muungoro qaa bogoro laligoja.

* 5:28: Mat 27.25

menj gbilin wama uma iyan^{aa} boro dindinanonj anota raja. Eukanonj raro Anutunonj singisonggonana mesaonj nonomambaajonj kuuro Pon^{na}na ano Hamoqege Tonana kolooja. Iikaan^{ja} koloonj Israel kanageso menj letoma nonono uunana meleembombaajonj moja.³² Nono iwoi ii iima qaa kuuya ii nanjonj jen danggunuya koloonj nanjonj. Un^a Toroyanonj kaan^{ja}gadeen qaa ii nanjonj jenkeja. Anutunonj Un^a Toroya ejemba jeta tenj koma munkejuti, mono iyon^{oo} uugianonj ama bun^a qen onjon^{ja}.”

³³ Piitononj qaa kaen^{je} meleeno jigo kaunsol tuun yonononj mogi uugia soononj kotowageen kaan^a koto^{ro}. Koto^{ro} uugia gere jero aposol un^{ugi} komuwutiwaajonj mogi. Kian^{je}.

Gamaliel^{onj} alauruta menj menj loorin onono.

³⁴ Kaen^{je} mogito, Farisii (Kana qaawaa kaparan^{konjon}) eja monj qata Gamaliel iinonj jigo kaunsol tuun yon^{oo} batugianonj raro. Iinonj Kana qaawaa boi ejaga laligoro ejemba kuuya goda qen mogi jotamemejiaga kolo^{ro}. Kaan^{je} koloonj waama aposol un^{uangi} seleengenj kemen boron^a monj mambombutiwaajonj jen koto^{ro}.

³⁵ Kaen^{je} jen koto^{ro} kemegi jotameme alauruta kokaen inji^{oro}, “Israel ejauruna, on^o eja koi nomaen^{je} ama on^{ombuyaga}, iikawaajonj mono awaagadeen toogia moma galen menj aowu.”³⁶ Wala emukanonj eja monj qata Teudas iinonj waama ‘Niinonj somatagiaga koloojen,’ jero kete gbani tosaan^a tegoro laligojonj. Teudasn^{onj} kaen jero eja 400:waa so iwo toroqen somon^{gon} aon laligogito, mon^{nonj} ii qero komuro tosianonj ejauruta wambelaan mugiti, ii kuun onjon^{gi} boratigi qemburungianonj janjon qaondabororo.

³⁷ “Iwaa gematanonj Galili eja monj qata Juudas asugiro. Iinonj takis mewutiwaajonj ejemba qagia on^o aren^{gogiti}, (sensus) kamban iikanonj asugiro. Asugin ejemba tutugon menj loorin onono karen ambutiwaajonj ala ilailaauruta koloogi. Kaen koloogito, ii kaan^{ja}gadeen qegi komuro ano alauruta wambelaan mugiti, tosianonj ii kuugi toroko moma boratigi.”³⁸ Kaen kolo^{ro} niinonj kokaen inji^{owe} mobu: On^o mono eja koi yon^{oo} selegianonj iwoi lanj mende ambu. Yonononj gawonj koi megi qemburunj kolooji, ii balonj ejemba yon^{oo} momo aren^{gianondeen} kolooji een, ii mono soon janjon qaombaa. Kawaajonj ii mono on^{jomesaogi} kamaawu.”³⁹ Ii qaombaato, Anutu^{waa} momo aren^{nonja} koloonagati een, onononj mono qemburunj ii somon^{gowombaajonj} amamaawuya. On^o Anutu iyan^a qetama tuarenjenj ama mun laligowubo. On^oan^{giaa} kaniagia kaan^a mokoloowubotiwaajonj mono toogia moma galen^{gia} menj aowu.”

⁴⁰ Gamalieln^{onj} kaen inji^{oro} gejanono qaaya an^{alin} anjon koma otaagi. Ii otaan aposol onjon^{gi} kougⁱ opotorowaajonj jegi raunakapan menj onjon^{gi}. Raunakapan menj onjon^{gi} jigo kaunsol tuun yonononj aposol ii Jiisaswaa qatanonj qaa monj toroqen jewuboti^{waa} son^{go} kotakota ama on^{oma} “Kamaan kembu,” jegi.

⁴¹ Kaen jegi jigo kaunsol tuun mesaonj kengi. Kananonj kema kokaen jegi, “Jiisaswaa qataajonj ama qabunanana kaen menj soojuti, ii Anutunonj moja. Iinonj nono siimbobolo iikaan^a mobom^{baa} so moma nini^{iro} saanonj sokon^{ja}.” Kaen menj uugianonj kawaajonj qeangoro aisoo^{gi}.⁴² Aisoon gawonj toroqen menj ween so jiwowonj jigononj ugi ano miria miria kanonj kema Bun^a qaa kuma on^{oma} laligogi. Jiisasn^{onj} Hamoqege Toya Kraist kolooji, yonononj iikawaa Oligaa Bun^{ja} menj iikanonj ejemba uugia kuun laligogi. Kian^{je}.

6

Gawonj ilailaa eja (diikon) 7 metogon onjon^{gi}.

¹ Gowoko jangogianonj somariin uro Juuda ejemba tuun woi koloon laligogi. Tosianonj kantri tosianon^a kan Griik qaa jegi ano tosianonj iyan^{giaa} balon^{gianonj} laligon koma Arameik ano Hibruu qaa jenkegi. Kaen laligogi kamban iikanonj niinon^{giinonj} kolo^{ro}. Griik qaa jegiti, iyonononj kokaen jegi boliro, “Aposol yonononj kamban so nene hina mendeema nonomakejuto, Griik qaa jeje emba malo nonoo nene hina bakaya ii bakasasan nonomakeju. Ororon mende mendeen^{gi} mende sokon^{ja}.”

² Kaen jegitiwaajonj ama aposol 12 yonononj gowoko tuun ii koma horon onjon^{gi} ajoroogi kokaen inji^{ogi}, “Nonononj selewaa gawon menj nembanene mendeema on^{oma} Anutu^{waa} Bun^a gawombaajonj kambanana saanonj mende sokono uuwaa gawonananonj kamaawabo. Ii mende sokon^{ja}.”³ Kawaajonj alaurunana, mobu! Onononj mono on^oan^{giaa} batugianon^a gawonj ilailaa mokoloon on^{ombu}. Un^a Toroyanonj eja uugia saa qero Anutunonj momakootoya qaita mon onono qabun^a awaa menj nanjuti, mono eja iikaan^a 7 meweengon on^{ombu}. Ii meweengon onjon^{gi} gawonj ii ononin ii galen koma menj laligowuya.”⁴ Yonononj kaen laligowuyato, nononano kamban so pondan qama koolin Anutu^{waanonj} Bun^a qaa jegen^a nama menj sein laligowon^a. Gawon iikanonj mono pondan nambon^a.”

⁵ Kaen injjogi tuun kuuya yononon “Saanon sokonja,” jegi. Kaen jen eja qata Stiiwen meweengogi. Stiiwen ii Anutu kotakota moma laarin muro Uja Toroyanon uuta saa qero laligoro. Toroqen eja kokaen meweengon onjongi: Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas ano Nikolas. Nikolas ii waba kantriwaa siti qata Antiokia kanon koloon kanagen Juuda ejaga koloon uuta Kraistwaanon meleeno. ⁶ Ii meweengon onjongi aposol yonoo jaasewangianon uma kenji borogia wangianon ama qama koolin kotuegon onjongi.

⁷ Anutuwaanon qaa jen seigi toomorianawo kolooro gowoko yonoo jangogianon Jerusalem sitinon somariin seiro. Jigo gawon galen yonoo tuunnonga seiseiya yononon kaanagadeen uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kian.

Stiiwen qelanjin men somongogi.

⁸ Anutuwaa kalenmorianja ano ku-usuja kanon gawon ilailaa eja Stiiwembaa uuta saa qero nama aiwese angoleto somasomata ii ejemba batugianon mero asugiro. ⁹ Ii asugiroto, Juuda tosanon waama Stiiwen tuarenjen ama mugi. “Loloon kagiti, iyonoo qamakooli miri tuun”^{*} yonoo batugianon Juuda tosanon Sairini ano Aleksandria Iijipt siti woi kanon eleema kan nangi. Eja kaanjanon mindirin waama Silisia ano Eisia prowinsnonga kagiti, iyonoo tuunnonga Juuda eja tosaanja unjuama motoon Stiiwembo mondon niinongiinon ama jenonkooli amigi.

¹⁰ Kaen amigito, Uja Toroyanon Stiiwen sololoo momakooto somataa qaganon qaaya meleema injjoroti, ii Juuda yononon qewagowombaaon amamaan kamaagi. ¹¹ Amamaan kamaan kokomomola men kema eja tosaanja mokoloon kuun onoma kan kokaen jegi, “Iinon mepaqepae qaa jen iikanon Mooses ano Anutu qetama orono monin.”

¹² Kaen jen kema ejemba tuun, iyonoo jotamemeyagia ano Kana qaawaa boi yonoo uunonkeeme qaa jegi uugia gere jero. Gere jero tililuaan kan Stiiwen horon qelanjin men jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon kengi. ¹³ Kema eja tosaanja unjuangi kouma Stiiwembaa selianon qaa qolonmolongoya kuun kokaen nangon jegi, “Eja koi kanon mono jiwowon jigonana ano Mooseswaanon Kana qaa tuarenjen ama mende mesaonkejato, ii toroqen jenkeja. ¹⁴ Tuarenjen ama kokaen jero monin, ‘Jiisas, Nazaret ejanon mono jiwowon jigo koi kondeno qegelalan ewaa ano Mooseson Kana qaa nononota eji, ii utegowaa.’”

¹⁵ Kaen jegi jigo kaunsol tuumbaa ajoajoroonon ragiti, ii kuuyanon Stiiwen tororo uugi kaitanianon Siwe gajoba tani kaanja kolooro iima mogi. Kian.

7

Stiiwenon qaa kitia meleema jero mogi.

¹ Stiiwen qaa jakeyanon onongi nano jigo galen wananon kokaen qisin muro, “Qaa ii honja me qolonmolongoyaga?”

Stiiwenon Aabrahambaa sunduya jero.

² *Qisin muro kitia kokaen meleeno, “Ejauruna, man daremuna, niinon kokaen injjowe mobu: Ananaa ambonana Aabrahamnon Mesopotemia balonon laligoro asamararan Toya Anutu iinon asugin muro Mesopotemia mesaon Haran gomanon kema laligoro.

³ Anutunon kokaen ijoro,

‘Gii geengaa goman balonga ano tinitosauruga onomesaon balon mon qendeema gomanjati, mono iikanon kema laligowa.’

⁴ *Kaen ijoro moma Kaldia goman mesaon Haran gomanon kema laligoro. Iikanon laligoro manjanon komuro Anutunon wasin murota onjo kamban kokaamba koi laligojuti, mono balon kokanon kan kanain rama laligoro. ⁵ *Balon kokanon rama laligoro Anutunon balon kitia boronja mon kana tamboyaa so ii mende bunja qen muro. Balon koi kawaa toya mende tooton kolooroto, Aabrahambaa gbilia mende kolooro Anutunon kamban iikanondeen iwaa qaa waladeen kokaen jen somongoro,

‘Niinon goman koi ii gii ano goo gemaganon gbiliuruga koloowuti, mono iyonoojon onombe iikawaa toya koloowuya.’

⁶ *Kaen jen toroqen qaa kokaen jero,

‘Goo gbiliuruganon goman monjen kema wabaya koloon laligowuya. Wabaya koloon laligogi goman iikawaa toya yononon somonjon onjongi togiaa welen een qen laligowuya. Kaen laligogi ama riin onjongi gawon binawo binawo een megii sewanja mende onjongi gbani 400:waa so korajilin qaganon laligowuya.

* **6:9:** Qamakooli miri tuun mombaa qata ii kokaen kolooro qagi: Ejemba qabunagiawo yononon tosaanja sewangia megii bunagia koloon togiaa welen een qen laligon (sleiw) borogianonga loloon kagiti, iyononon iyanggiaa qamakooli miri tuungia ama qagia kaen qagi. * **7:2:** Jen 12.1 * **7:4:** Jen 11.31; 12.4 * **7:5:** Jen 12.7; 13.15; 15.18; 17.8

* **7:6:** Jen 15.13-14; Eks 3.12

⁷ Kaen laligowuyato, niinon kanagen balon ejemba welengia qen laligowuyati, ii qaanon ama jen tegon onjomanja.

Anutunon toroqen kokaen jero,

‘Kaen kolooro gbiliuruganon goman ii mesaon goman kokanon eleema kan waena men mepeseen noma laligowuya.’ Kian.

Aisak, Jeikob ano Joosef yonoo sundugia jero.

⁸ *Anutunon Abraham kaen ijon aiwese kokaen ambutiwaajon jero moro, ‘Ono niwo soomongo ambutiwaajon mono noo aiwese asa koma eja selegia koton laligowu.’ Iikawaa so Abrahamnon meria Aisak kolooro ween ⁸ tegoro kanon Anutuwaai aiweseya men selia kotooro. Aisaknon meria Jeikob mekoloon aiwese ii kotooro ano Jeikobnon merauruta mekoloon onjoma iikawaa so koton onono. Jeikobwaa merauruta 12 yononon Israel nonoo ambosakonurunanaga koloogi.

⁹ *Ambosakonurunananon kogia Joosef ii gema qen mun sewanja mewutiwaajon anggi tosanon sewanja men wama Iijipt kantrinon kema oongi laligoro. Iikanon laligoro, Anutunon iwo laligoro. ¹⁰ *Iwo laligoro konajilin kania kania qaganon uro moroti, kuuya iikanonga mono metogon muro. Metogon mun kalenmoriaja muro momakootoya awaa kolooro. Ii kolooro Iijipt kantriwaa faarao kin iwaa jaanon keuro iiro sokono eja pon kuun muro Iijipt kantri ano faarao kimbaa jinjaron miri iwoiya galen koma onjoma laligoro.

¹¹ *Galen koma onono bodi kambanja kan kuuro Iijipt kuuya ano Keinan goman ii sokono. Kawaaon ejemba yononon majakaka somata moma koroweborowe laligogi. Kaen laligon ananaa ambourunananon nembanene mokoloowombaajon memeangogi.

¹² *Kaen memeangogi ‘Iijipt gomanon dumun kota eja,’ kaen jegi Jeikobnon moro. Kaen moma merauruta, ananaa ambourunana ii indin mutuya wasin onono kanon kengi. ¹³ *Kaen kema laligon eleema manggiaanon kagi. Kanagen indina mon mombo kengi Joosefnon kaniaya injisaano mogi. Mogi faarao kinjon kaanjadeen tinitosaya injiima kaniagia moma kotooro. ¹⁴ *Moma kotooro Joosefnon qaa ama manja Jeikob ano tinitosauruta kuuya ii koma horon onono iwaanon kengi. Ejemba kengiti, iyonoo jangogia ii 75 kolooro.

¹⁵ *Jeikob kaen wangi Iijipt gomanon keno. Kema laligon iikanon komuro. Ambourunanon kaanagadeen komudaborogi. ¹⁶ *Komudaborogi qamogia men angon Keinan gomanon eleema Sekem gomanon kan ron koma onongi. Wala eenanon Abrahamnon Sekem (Sikem) laligon balon mon eja qata Haamor iwaa gbiliuruta yonoononga monejnon sewanja meroti, mono iikawaa qasirianon jamo kobaa uroroon kanon ama onongi.” Kian.

Mooseson Iijipt kantrinon koloon laligon kouro.

¹⁷ *Stiwenon toroqen kokaen jero, “Anutunon wala eenanon soomongo qaa Abraham muroti, ii honjowo koloowaatiwaa kambanja torin dodowiro. Dodowiroti, iikawaa so Israel yononon Iijipt gomanon koloon sein laligogi tuungianon somariin uro. ¹⁸ Somariin uro faarao kin monjon waama kanain Iijipt galen koma onono. Faarao kin gbilia iinon Joosefwaa kania mende moma laligoro. ¹⁹ *Iwaa kania mende moma ananaa kanageso ii angomokolon qaganon tiligon ambourunana ama riin onono laligogi. Kaen laligogi kinjon Israel yonoo jenkooto kotakota kokaen ano, ‘Ono mono meraurugia bubuga ii onjoma yamagen kema apunon gili gili kemej komuwu.’

²⁰ *Jenkooto kaen ano kamban iikanonadeen mera mon qata Mooses kolooro. Anutunon ii iima moro sokono. Mooses kolooro nemunmananon ii koin karoombaa so mirigaranon galen koma laligori. ²¹ *Koin karoon ii tegoro nemunanon men yamagen kema kondenon apu qaganon ama mesangoro. Mesangon keno faarao kimbaa boratanon mokolon mero meria kolooro galen koma muro laligoro. ²² Kema laligon Iijipt yonoonon momo ano kaiyaka kuuya ii kuma mugitiwaa so Iijipt yonoonon momakooto eja somata kolooro. Iinon qaaya ano nanamemeja ii esumumu qaganon jen ama laligoro.

²³ *Mooses gbania 40 tegoro kanon Israel daremunuruta yonoo prowinsnon kema injiimambaajon romonjon qaaya somonjon keno. ²⁴ Kema Iijipt ejanon Israel eja mon iwo een toontoon angowowo ama horon ureen ama mun qero iiro. Iima kema Israel eja ii ilaan mun gematanon kema ironja meleema Iijipt eja ii qen qero komuro. ²⁵ Qero komuro

* **7:8:** Jen 17.10-14; 21.2-4; 25.26; 29.31-35.18 * **7:9:** Jen 37.11, 28; 39.2, 21 * **7:10:** Jen 41.39-41 * **7:11:** Jen 42.1-2 * **7:13:** Jen 45.1, 16 * **7:14:** Jen 45.9-10, 17-18; 46.27 * **7:15:** Jen 46.1-7; 49.33 * **7:16:** Jen 23.3-16; 33.19; 50.7-13; Joos 24.32 * **7:17:** Eks 1.7-8 * **7:19:** Eks 1.10-11, 22 * **7:20:** Eks 2.2 * **7:21:** Eks 2.3-10 * **7:23:** Eks 2.11-15

Anutunonj Mooseswaanonj laarinj Israel ejemba faarao kimbaa borononga metogon onjomambaaonj ku-usunj muro karo. Yonononj Mooses iima kaniaya iikaen saanonj moma asariju, iikaen romongoroto, yonononj ii mende moma asarin eenj tompinjaligogi.

²⁶ *Gomanj ano mombo yonoononj keno Israel eja woiyanonj aori iri-ro. Iriima batogonj batugaranonj luae koloowaatiwaajonj moma kokaenj irijoro, 'Eja woi, oro daremunja. Oroangara motoononj mono naambaajonj kaen tiwilaan aojao?' ²⁷ Kaen irijoroto, ejanonj alia menj bolinj muroti, iinonj mono Mooses geriawo utama munj kokaenj jerj muro, 'Gii nonoononj galenkonkonj ano jenteege ejaga koloojan me? Morononj kuunj gonota nanjan?' ²⁸ Gii woranj Iijipt eja qena komuroti, mono kaanjadeen nii numambaaonj jejan me?

²⁹ *Kaen qisinj muro qaa kawaajonj ama Iijipt kantri mesaonj olonj koma Midian gomanonj kema wabaga laligoro. Iikanonj laligonj emba menj merawoita woi mekoloonj orono laligogi." Kianj.

Moosesonj balonj qararanjonkonjanonj gbani 40 laligoro.

³⁰ *Stiiwenonj qaa toroqenj kokaenj jero, "Kaan laligogi gbani 40 tegoro kanonj Moosesonj balonj qararanjonkonjanonj liligonj baanja qata Sainai iikawaa kanianonj laligoro Siwe gajoba monjonj asugiro. Ii gere jerendenj batuyanonj gere bolanj koloonj mende jerj koto-roti, iikanonj asuginj muro. ³¹ Kaen asuginj muro tani iikawaajonj walingonj kania iima moma kotomambaaonj kosianonj keno Anutuwaanonja qaa monj kokaenj kolooro moro, ³² 'Niinonj goo ambosakonjuruga yonjoo Anutugiaga koloojen. Niinonj Aabraham, Aisak, Jeikob yonjoo Ponjiaga laligonj kouma laligojen.' Qaa kaen kolooro moma jenenja kanainj ororo iikaanj baagenj uunj iimambaaonj toroko moro.

³³ *Toroko moroto, Ponjonj kokaenj ijoro, 'Balonj riinj nanjanj, ii balonj kowogaga. Kawaajonj gii mono kana esuga qetegowa. ³⁴ Noo ejemba tuunjuruna Iijipt laligojuti, ii ama riinj onjongi siisiwaewae qaganonj aonj oronj laligoju. Niinonj ii iima kotonj laligojen. Yonononj osongonj unjoro saama welenjuti, niinonj ii modaborojen. Niinonj yonjoo borogianonga metogonj onjomambaaonj kamaajen. Kawaajonj gii mono keteda koi waama kana wasinj gombe Iijipt kembal' Kaen ijoro."

Moosesonj Israel unjuano gbani 40 kananonj laligogi.

³⁵ *Stiiwenonj qaa toroqenj kokaenj jero, "Yonononj Mooses qakooma kondama munj kokaenj ijogi, 'Gii galenkonkonj ano jenteege ejaga koloojan me? Morononj kuunj gonota kaya nanjan?' Kaen qakooma ijogito, Anutunonj Mooses ii wasinj muro yonjoo eja pongia kolooro. Siwe gajobanonj gere jerendenonj bolanj jero kanonj asuginj muroti, iinonj mono Anutuwaanonj buju qaa ii menj kanj uuta kuuro mootogo ejagiaga kolooro.

³⁶ *Israel mootogo ejagia koloonj ejembauruta ii aiwese angoleto kania kania menj Iijipt kantrinonga metogonj unjuano mesaonj Kowe Osoga iikanonj kagi. Emu kagi kanonj ano balonj qararanjonkonjanonj kaanjadeenj toroqenj aiwese angoleto morota morota ii gbani 40:waa uutanonj menj qendeeno iima laligogi. ³⁷ *Moosesonj eja pongia laligonj Israel kanageso ii kokaenj injoro, 'Anutunonj Juuda tuunj onjoo batugianonga gejatootoo eja monj meweengonj kuuro nii kaanja koloowaa.'

³⁸ *Israel yonononj balonj qararanjonkonjanonj kanj laligogi eja pongia koloonj ananaa ambosakonjurunana yonjowo laligonj kanagesogia galenj koma onjono. Galenj koma onjoma baanja qata Sainai iikanonj uro Siwe gajoba monjonj qaa ijoro moma iwo laligoro. Kaen laligonj Anutunonj laaligo kotigaa qaaya suulanj ijoro moma laligoroti, iinonj qaa ii iikawaa so jero nonoo Buja kolooro.

³⁹ *Tinonj eja pongia laligoroto, ananaa ambosakonjurunana yonononj qaaya tenj koma mubombaajonj mojomia ti-ro gema qegi. Gema qenj utama munj uugia meleeno Iijipt kantrinonj mombo eleembombaa siinja mogi. ⁴⁰ *Kaen moma Mooseswaa data Aaron ii kokaenj ijogi, 'Moosesonj eja Ponnanja koloonj Iijipt kantrinonga metogonj nunuano kaninj, iinonj baajanonj uma tani nomaeenj kolooji, nono ii mende mojonj. Ii mende mojonjwaajonj giinonj saanonj tando lopionj mena iikanonj jotamemenana koloogi kanagianonj toroqenj kembanja.'

⁴¹ *"Kaen ijonj iikanondeenj goul menj kanonj lopionj monj bulmakao meriaa tani megii. Ii menj siimolonj menj kanj ama munj lombanj onj iwoi borogianonj megiti, iikawaa korisoro ama mepeseegi. ⁴² *Kaen angito, Anutunonj ii iima mojoya ti-ro gema unjoro Sombimbaa sengelao Toya waegia menj mepeseenj onjombutiwaajonj onjomesaoro. Gejatootoo eja Aamosonj qaa monj ooro Buju Terenonj eji, mono iikawaa so kokaenj angii,

* 7:29: Eks 18.3-4 * 7:30: Eks 3.1-10 * 7:35: Eks 2.14 * 7:36: Eks 7.5; 14.21; Jan 14.33 * 7:37: Dut 18.15, 18 * 7:38: Eks 19.1-20.17; Dut 5.1-33 * 7:40: Eks 32.1 * 7:41: Eks 32.2-6 * 7:42: Aam 5.25-27

‘Oo Israel ejemba, onjo balon qararanjonkonjanon kan gbani 40:waa so laligon kamban iikanon oro siimolon oon nandun tosaana men kan noma laligogi me qaago?

⁴³ Ii qaagoto, onjonon mono ben qata Moolek iwaa opo sel kuunya ii angogi ano ben qata Refan iwaa sengelao unaya ii angon kan laligogi.

Onjonon unja lopion ii waegara men mepeseen orombombaajon meg bunagia kolooro. Kawaajon ama niinon mono konjoma onjombe kereurugianon kan unuanggi kema laligon koriganon Babilon kantriwaa gematanon uma laligowu.’ ” Kian.

Stiiwenon opo sel jigowaa qaaya jero.

⁴⁴ * “Ambosakonjurunana yonjonon balon qararanjonkonjanon kan laligon Anutuwa dangunu kuun opo sel jigo men angon laligogi. Ii men angon Anutunon jigoya mewuti-waajon Mooses jen koton mun unja sareya qendeema muro iiroti, mono iikawaa so meg nano. ⁴⁵ * Moosesonj ambosakonjurunana galen koma onono yonjonon opo sel jigo ii angon laligogi. Kanagen Joosuanon waama galen koma onono gbiliurugianon jigo ii bunja qen angon toroqen kan laligon kantri kokanon kougi. Kantri kokanon kougi Anutunon balon toya tuunja tuunja onjotaaro kengi gomangia angon koma meg. Men rama laligogi kin Deiwid kolooro.

⁴⁶ * “Iinon koloon Anutu jaasewanjon kalenmorianja mokoloon kokaen qisin muro, ‘Anutu Jeikobwaa benja, giinon saanon jena niinon jen kotowe nono goojon jiwowon jigo waja mewonja.’ ⁴⁷ * Kaen qisin muroto, Solomonon jen koto Anutuwaajon jiwowon jigo meg. ⁴⁸ Ii megito, Uuta Somata iinon ejanon miri borogianon megiti, iikanon mende laligoja. Kawaa qaaya gejatootoo eja monjon kokaen oorota eja,

⁴⁹ * “Ponjon jeja: Noonon jinjaron dun rarana ii Siwenon jero namo ii kananaa doya kolooro iikanon riin rajen.

Ono mono noojon miri tania nomaen meg sokonaga?

Me miri dakanon mokoloon nonji iikanon uma haamo men laligowenaga?

⁵⁰ Iwoi kuuya ii mono neeno neenaa boronanon mokoloon onjombeti, ii moju.’ ” Kian.

Stiiwenon kaunsol yonjoo uugia kuuro.

⁵¹ * “Oo qaageqe ejemba, onjoo uugianon mono duuro gadokopa koloou. Gejagianon hongon mende totoon tooja! Ii duujiwaajon Anutuwaanon qaa qotogon gejajojomban amakeju. Ambosakonjurugianon Unja Toroya tuarenjen ama mun laligogi onjonon mono yonjoo so toroqen kaanjadeen Unja Toroya suulan gema qenjeju! ⁵² Onjoo ambosakonjurugianon gejatootoo ejemba afaana qaago sisiwerowero ama onoma laligogi. Yonjoononga moronon kakasililin mende mokolooro? Yonjonon Eja Solanjanon asugiwaati-waa gejatootoo qaaya jegi ii unugi komugi. Yonjonon komugi Eja Solanjanon anjo asugiro onjonon ii memelolo men mun qegi komuro. ⁵³ Anutunon gajobauruta wasin onono Siwenongga kamaan Kana qaa onjongi Bunagia kolooroto, onjonon ii mende ten koma otaan laligogi.” Kian.

Stiiwenon jamonon qegi komuro.

⁵⁴ Stiiwenon qaa kaen jero jigo kaunsol yonjonon mogiti, ii uugia soonon kootoya kaana koto. Koto uugia gere jero ambari kin waama nangi. ⁵⁵ Kaen angito, Unja Toroyanon Stiwwembaa uuta saa qero jaaya Siwenon uuro uro Jiisas Anutuwaasamararan uutanon eukanon Anutuwaas boro dindinjonon nano iiro. ⁵⁶ Jiisas iima jero, “Mobu! Siwe aantano Siwe gomambaa Eja honjanon mono Anutuwaas boro dindinjonon nano iijen.”

⁵⁷ Kaen jero moma qa gigilaagi guju somata waaro gejagia borogianon gojoma kuuyanon lugun kema qelanjij meg. ⁵⁸ Kaen men taon goraayanon ororaan kema seleenjen ama jamonon kanain gilin qegi. Kaen qegi tosanon ii iima nama malekugia qetegon meloloon eja gbaworo Soolwaa kosianon ang. ⁵⁹ Kaen ama jamonon gilin qengadeen nangi Stiwwenon Anutuwaas gama koolin kokaen jero, “Oo Pon Jiisas, gii mono kokoosona men angon komba!” ⁶⁰ Kaen jen kemen simin kuma qa gigilaan jero, “Pon, singisonjo koi anjuti, iikawaa lombota mono yonjoo qagianon mende amba!” Kaen jen goron qen komuro. Kian.

8

Soolnon uumeleen tuun sisiwerowero ama onono deengi.

* 7:44: Eks 25.9, 40 * 7:45: Joos 3.14-17 * 7:46: 2 Sml 7.1-16; 1 Hist 17.1-14 * 7:47: 1 Kin 6.1-38; 2 Hist 3.1-17 * 7:49: Ais 66.1-2 * 7:51: Ais 63.10

¹ Stiiven qegi komuroti, ii Soolnonn kaanagadeen moro sokono. Kamban iikanonadeen sisiwerowero somata kolooro Jerusalem sitiwaaw uumeleen tuun kazi ama onongi. Kawaa-
jon yononon korebore siti mesaon deema Judia ano Samaria prowins woi ii sokoma kenji
apostol yononondeen kaparan koma sitinon laligogi. ² Ejemba Anutu goda qen waeya men
laligogiti, iyonoononga tosanon Stiiven komurotiwaajon jinjen qama mamaga saama
qamoya men kema ron kenji.

³ *Ron kongito, Soolnonn uumeleen kanageso jaabamagege men onoma miria miria
liligon uma uumeleen eja ano emba ororaan unuama gilin onono kamaagi jero kapuare
mirinon onjongi. Kian.

Filipnon Samaria sitinon Bunja gawon mero.

⁴ Uumeleen ejembanon deema goman so kema kan liligon laligogiti, iyononon Oligaa
Bunja jen iikanon ejemba uugia kuun laligogi. ⁵ Filipnon Samaria prowinswaaw siti monon
kemen Hamoqege Toya Kraistwaaw kania jen asarin onono mogi. ⁶ Ii jen asarin onoma
angoletto mero letono ejemba tuun yononon ii iima qaa jeroti, ii uumotoon ama geja ama
moma angon kongi.

⁷ Filipnon gawon mero Anutuwaaw ku-usunonon omejiilan mamaga ii ejemba uu-
gianonga onotaaro. Onotaaro qaa bobolo qama kouma kenji. Gawon mero ejemba
seiseiya bakagia koomuya koloon meendangoya laligogiti, ii qeangogi. ⁸ Kaen kolooro
Samaria sitinon korisoro uuta koloon ero. Kian.

Sele galej eja Saimonon umbuqumbulin ano.

⁹ Korisoro eroto, Samaria siti kanon owen jenan eja mon qata Saimon laligoro. Iinon
gbani tosaana suuqangoron hamoqege gawon men Samaria ejemba walingon onono
laligogi. Kaen laligogi “Eja uuta koloojen,” jen iyanjaajon moro uro. ¹⁰ Ejemba uuta
ano kamaanqegeta yononon korebore Saimombaa qaawaajon geja ama moma kokaen
jen laligogi, “Anutuwaaw esun qata ‘Ku-usun somata,’ qajuti, iikanon mono eja kawaa
uutanon kemerota eja.” ¹¹ Saimonon suuqangoron hamoqege gawon ii kamban koriga
mero ejembanon walingon laligogi. Kaen ano walingon laligotiwaajon ama iwaanon
qokotaan laligogi.

¹² Kaen laligogito, Filipnon kan Anutuwaaw bentotonon keubombaa Oligaa Bunja ano
Jiisas Kraist qataa kania ii jen asarin onono. Ii jen asarin onono ejemba mamaganon
Bunja qaa moma laarin uugia meleengi oomulu men onono. ¹³ Kaen angi Saimonon
kaanagadeen qaa ii moma laariro oomulu men mugi Filipwaaw kosianon kan laligon
otaaro. Kaen kolooro Filipnon angoletto aiwese somasomata mero asugiro ii iima
walingon laligoro. Kian.

Unja Toroyanon Samaria yonoo uugianon kemero.

¹⁴ Samaria ejembanon Anutuwaanon Bunja qaa kaen moma analin angon kongiti,
iikawaa bujuyanon sein Jerusalem sitinon keno apostol yononon mogi. Yononon ii moma
Piito ano Jon meweengon wasin orongi yonoonon keni. ¹⁵ Kema keuma yonoonon ama
qama koolin Unja Toroyanon uugianon kemebaatiwaajon Pon qisiri. ¹⁶ Kania kokaem-
baajon qisin qama kooliri: Yononon Pon Jiisaswaaw qatanon oomulu men onongito, Unja
Toroyanon yonoononga mombaa uutanon mende kemero een laligogi. ¹⁷ Kawaaajon qama
koolin borogara wanggianon ani Unja Toroyanon uugianon kemero meg. Kian.

Saimonon Unja Toroya sewanja memambaaajon jero.

¹⁸ Apostol yoronon borogara ejemba wanggianon ani Anutunon iikawaa so Unja Toroya
yonoo uugianon ano Saimonon ii iima monen men kan kokaen irijoro, ¹⁹ “Oro mono ku-
usun kaanja ii nii mon noni men borona daen yonoo wanggianon amanati, Unja Toroyanon
mono iyonoo uugianon kemebaa.”

²⁰ Kaen irijoroto, Piitonon kokaen jen muro, “Ae! Yamagen! Giinon Anutuwaaw kalenja ii
monenjon sewanja memambaaajon jejan. Kawaaajon gii mono monengawo gere sianon
kemeba. ²¹ Goo uuganon Anutuwaaw jaanon mende dinggoja. Kawaaajon gii Bunja qaa
kokawaa honja mon mende totoon mewaga. ²² Kilenaganonga mono uuga meleema Pon
qama koolina iinon uumomogaa singisongoya ii mesaonaga. ²³ Goo uuganon kobooro
tomembombombon kaanja juma saa qen gonja. Singisongoganon mono kasa kaanja
kokosiin gono osijan.”

²⁴ Piitonon kaen jen muro owen jenan eja Saimonon kokaen meleema orono, “Oro
mono noojon ama Pombaaajon qama kooliri qaa jejaoti, iikawaa honja mon mende koloon
nonaga.”

* 8:3: Apo 22.4-5; 26.9-11

²⁵ Aposol yorononj Pombaa Buña qaa ii siti iikanonj nangonj jen jen asarin onjomesaon keni. Kananon kema Samaria prowinswaa gomaña gomaña liligon ejemba uugia Oligaa Buña qaanon kuun onjoma laligon Jerusalem sitinonj eleema keni. Kianj.

Filipnonj Afrika eja monj ii Buña qaa ijoro.

²⁶ Pombaanonj gajoba monjonj Filip qaa kokaen ijoro, “Gii mono Jerusalem siti mesaonj Saut waagenj kemba. Balonj qararanjonkonjononj kana isia (walaga) Gaza taanonj kemenkejuti, mono iikanonj kemba.” ²⁷ Kaen ijoro Filipnonj afaangonj mesaonj keno. Kema Afrika eja monjonj gomañanjonj eleema keno kananonj mokolooro. Iinonj Etiopia kantriwaa kandasi kwiimbawaa jawinja uuta koloonj emba pombaa jinjaronj mirianonj monerj ano esuhina iwoiya galeñ koma laligoro. Seliaa iwoiwaajonj ama Juuda eja koloomambaajonj amamaaroto, kilenj Anutuwaawaa waeya menj mepeseemambaajonj Jerusalem sitinonj karo.

²⁸ Kanj gomañanjonj eleemambaajonj hoos karenonj uro hoosonj horogi kananonj keno. Iikanonj kema gejatootoo eja Aisaiaawaa buk kotuma weengonj raro. ²⁹ Kaen kolooro Unja Toroyanonj Filip sañe qen munj qaa kokaen ijoro, “Gii mono hoos kare iikawaa kooronjononj kema metetereenj kemba.” ³⁰ Unja Toroyanonj kaen ijoro iikanondeen bobogarinj kosianonj keno. Kema ejanonj gejatootoo eja Aisaiaawaa buk iikanonja Buña qaaya weengoro moro. Moma kokaen qisinj muro, “Qaa weengojani, ii saanonj moma asarijanj me qaago?”

³¹ Qisinj muro ijoro, “Monjonj mende jen asariro neeno ii nomaenj moma asariwenaga?” Kaen ijoro hoos karenonj uro motoonj rari. ³² *Buña Tere weengoroti, ii kokaen, “Ejanonj lama qen kotowombaajonj menj wanjuti, ii mono iikawaa so osonj sororonjonj ero.

Galeñanjonj lama meriaa juya biankatinonj motoro kooronjononj goronj qen otonja qaa nanji, iwaa so mono mende qama waungoro.

³³ Menj kamaanj mugi monjonj qaa Jakeyanonj qaayaa kitia mende nangonj jero een lanj jen tegogi. Namononj laaligoya kaen wanji komuro.

Gbiliuruta qaa komuro. Kawaajonj monjonj qa arenja kanagenj mende weengonj jewaa.”

³⁴ Jawinonj ii weengonj Filip kokaen qisinj muro, “Gejatootoo ejanonj qaa ii morowaajonj jeja? Ii iyanjaajonj me eja mombaajonj jeja? Gii saanonj iikawaa kania nijowa.” ³⁵ Kaen qisinj muro gejatootoo yonoononj Buju Terenongga kanainj Jiisaswaa Oligaa Buña ii kaniawo jen asariro moro. ³⁶ Kaen aminj moma kananonj kema apu kosianonj keuri kwiin jawinanonj ijoro, “Iiba, apu berenja koi eja. Kawaajonj gii saanonj oomulu menj nomba. Qaa monjonj anjonj koma gonja me qaago?” ³⁷ (Kaen ijoro Filipnonj jero, “Gii qaa gijojenji, ii uuga kuuya Anutuwaanonj ama moma laarijanj een, ii saanonj amañaj.” Jero qaa kokaen meleeno, “Jiisas Kraistnonj Anutuwaawaa Meria kolooja, niinonj ii moma laarijen.”

³⁸ Kaen meleema jen kotooro hoos kare somonggogi angarakunj apunonj kemenj Filipnonj oomulu menj muro. ³⁹ Ii menj muro apunongga kouri Pombaa Unja Toroyanonj Filip wano uma aliro kwiin jawinanonj ii mombo mende iiro. Mende iiroto, toroqenj korisoro qaganonj gomañ balonjononj Etiopia keno. ⁴⁰ Filipnonj alinj kema taonj qata Asdod kanonj asugiro mokoloogi. Iikanonjadeen toroqenj taonja taonja liligon kanonj Oligaa Buña qaanonj ejemba uugia kuunj kema laligon Sisaria taanonj kouro. Kianj.

9

Ponjonj Sool asuginj muro uuta meleeno.

Apo 22.6-16; 26.12-18

¹ Kambanj biwia kanonj Soolnonj uugere qaganonj nama uu selia bolanj qetano Pombaa gowokouruta ununj ureen onjoma laligoro. Kaen laligonj jigo gawonj galeñ wanja iwaanonj keno. ² Iwaanonj kema kokaen kuunj qisiro, “Kana gbilii otaanj laligojuti, iyonoonongga tosanonj korigananj Damaskas sitinonj laligoju. Kawaajonj niinonj saanonj endu kema mongama onjoma monj mokoloomañati, ii mono somonggonj wama Jerusalem sitinonj kamañja. Damaskas sitinonj Juuda nonoo qamakooli miri galeñ komakejuti, iyonononj ii anjonj koma onjombubotiwaajonj mono jenteege tere onj nona menj kema qendeema onjomañja.” Kaen jero ooro menj keno.

³ Kananonj kema kema Damaskas siti dodowimambaajonj ano iwoi monj uulanawo kokaen kolooro: Asamararanj monj Siwenongga oobili kaanja asuginj kamaanj liligonj muro.

⁴ Liligonj muro tama namononj kemenj enj otonj monj moro qaa kokaen ijoro, “Sool Sool, gii mono naambaajonj sisiwerowero qaganonj ama nonjanj?”

* 8:32: Ais 53.7-8

⁵ Kaen ijoro Soolnoŋ qisiŋ jero, “Poŋ, gii moronoŋ?” Kaen jero meleeno, “Nii Jiisas sisiwerowo qaganonj ama nomakejaŋi, nii mono ii. ⁶ Ii koloojento, saanonj kema sitinonj kema. Iikanonj kema naa iwoiga ambagati, moŋnoŋ iikawaa bujuya gijowaa.”

⁷ Eja iwo kengiti, iyoŋonoŋ qaagia bogoro totomiŋ nanŋi. Yoŋonoŋ qaa otonj onanonj mogito, eja moŋ mende iigi. ⁸ Qaa meleeno Soolnoŋ namonoŋga waaroto, jaaya uunj iwoi moŋ mende iima titou kuun nano. Kaen nano borianoŋ meŋ Damaskas sitinonj wama kengiti. ⁹ Kengi ween karoŋ kawaa so titou rama apu me nene moŋ mende neŋ een raro. Kianj.

Ananaiasnoŋ Sool oomulu meŋ muro.

¹⁰ Damaskas sitinonj Jiisaswaa gowoko moŋ qata Ananaias laligoro. Poŋnoŋ kotonj kondooro jaameleenj uŋa iiro “Ananaias!” qaro. Qata qaro jero, “Oo Poŋ, nii koi rajen.”

¹¹ Kaen jero Poŋnoŋ kokaen ijoro, “Gii mono waama kana qata Kana Dindiŋa jenkejuti, iikanonj kema. Iikanonj kema Juudaswaa mirinonj uma Tarsus eja qata Soolwaaŋonj qisiwa. Moba, iinoŋ nii qama kooliŋ noma raja. ¹² Qama kooliŋ rama uutanonj jaameleenj uŋa moŋ kokaen iiro: Eja qata Ananaiasnoŋ miria uutanonj kouma jaaya mombo toowaatiwaaŋonj boria waŋanoŋ ambaa.”

¹³ Poŋnoŋ qaa kaen ijoro kokaen meleeno, “Oo Poŋ, ejemba mamaganonj eja iikawaa sunduya jedaborogi mobe. Iinoŋ Jerusalem sitinonj goonoŋ kanagesouruga soraaya ii mamaga unuŋ ureen onoma laligoro. ¹⁴ Jigo gawonj galen wana yoŋonoŋ nemunj koma ku-usun mugu Damaskas siti kokanoŋ kaanagadeen gawonj iikayadeen memambaajonj karo. Ejemba goo qaga qama kooliŋkeŋonj, iinoŋ mono nono korebore nonoma somonŋonj nonomambaajonj moja.”

¹⁵ Kaen meleenoto, Poŋnoŋ kokaen ijoro, “Niinoŋ eja ii meweengonj mube qana bosima noo manja qeŋ laligowaa. Kaen laliŋonj gomaŋa liliŋonj noo Buŋana jen seiro Israel ano waba kantri ejembanonj momakebuya. Qaa jakeya jakeya kanonj horogi eja poŋ mamaga yoŋoo jaagianonj keuma noo Buŋana inijoro mobuya. Kawaaŋonj mono kilenj kema. ¹⁶ Iinoŋ qana bosima kawaaŋonj siimbobolo mamaga mobaa. Niinoŋ iikawaa arenja qendeema mumambaajonj mojen.”

¹⁷ Kaen ijoro Ananaiasnoŋ kema miri iikawaa uutanonj uma borowoita Soolwaa waŋanoŋ ama ijoro, “Sool alana, kana somatanonj kana Jiisasnoŋ asugiŋ gonoti, Poŋ iikanonj mono wasiŋ nono kajeŋ. Goo jaaganonj mombo tooro Uŋa Toroyanoŋ uuga saa qewaatiwaaŋonj nijoro kajeŋ.” ¹⁸ Kaen ijoro iikanondeen iwoi sunuyawo tani kanonj jaayanonjga tama kamaadabororo jaaya tooro. Jaaya tooro uuro asariro waaro. Waama jero oomulu meŋ muro. ¹⁹ Oomulu meŋ muro nene neŋ kotiuro. Soolnoŋ kotiŋ gowoko yoŋoo batugianonj Damaskas sitinonj weenj tosaana laligoro. Kianj.

Soolnoŋ Damaskas sitinonj Buŋa gawonj mero.

²⁰ Laligonj iikanonja waama Juuda yoŋoo qamakooli miria miria kanonj uma Jiisaswaa kania jen asariŋ ejemba uugia kuunj kokaen inijoro, “Jiisasnoŋ Anutuwaaw meria kolooja.”

²¹ Kaen inijoro moma kuuya yoŋonoŋ aarunj waliŋonj jegi, “Jerusalem sitinonj qa ii qama kooligiti, eja koi kanonj ii ununj ureen onoma laligoro me qaago? Kaanjadeen koi kanonj karoti, ii mono nono somonŋonj nunuama jigo gawonj galen wana yoŋoo borogianonj nonoomambaajonj karo. Kawaaŋonj mono nomaen letoma anjo Anutuwaaw qaa iikayadeen nanŋon jenkeja?”

²² Kaen jegito, Anutunonj Sool esunmumu muro mombo kotiŋ laligoro. Kotiŋ laligonj Juuda ejemba Damaskas sitinonj laligogiti, iyoŋoo uugia kuunj kokaen jen laligoro, “Jiisasnoŋ onanonj Anutuwaanoŋ Hamoqege Toya Kraist kolooja.” Qaa ii jen kotiŋ kania qendeema laligoro yoŋonoŋ kiko qeŋ qaa ii qewagowombaajonj amamaan laligogi.

²³ *Ween mamaga tegoro Juuda yoŋonoŋ ajoroŋ qaa gawonj meŋ Sool qegi komuwaatiwaaŋonj anŋonanj anŋi. ²⁴ Anŋonanj anŋito, iikawaa bujuya ii Soolwaa gejanonj kemero moro. Soolnoŋ Damaskas siti mesaomambaajonj ano iikanonj qegi komuwaatiwaaŋonj siti kiropo naguyanonj iwaajonj asaga gomantiŋa jaa galen meŋ laligogi. ²⁵ Kaen meŋ laligogito, gowokourutanonj gomantiŋa moŋnoŋ konde (misa) somata meŋ kasanonj somonŋonj Sool kondenoŋ ama siti sopawaa ootanonjga anŋi kemenj keno. Kianj.

Soolnoŋ Jerusalem tatawaga kema laligoro.

²⁶ Soolnoŋ kema Jerusalem sitinonj keuma Jiisaswaa gowokouruta yoŋowo batogonj torogeroto, kuuya yoŋonoŋ Sool gowoko koloonj laligoroti, ii mende moma laarigitiwaaŋonj ama iwaajonj toroko mogi. ²⁷ Toroko mogito, eja qata Barnabas iinoŋ ala meŋ munj kalanj koma wama aposol yoŋoononj kema qendeema sunduya kokaen jen asariŋ onono, “Sool

* 9:23: 2 Kor 11.32-33

eja koi kanon kananon karo Ponjon asugin muro iiro qaaya ijoro ano kanagen Jiisaswaa qata ii Damaskas sitinon jen asarin uugia kotakota kuun laligoro.”

²⁸ Sunduya kaen jen asarin onono yonowo toroqen Jerusalem siti uutanon liligon awasankaka nama Pombaa qata asuganon qama ejemba uukuukuu kotakota ama onoma laligoro. ²⁹ Ii ama onoma laligon Juuda ejemba Griik qaa moma laligogiti, iyonowo amin moma mondongosi qaa melenqeleen anoto, yononon Sool kaparan koma qegi komuwaatiwaajon mogi. ³⁰ Ii batogi alaurutanon Sool mokoloon wama Sisaria taonon kema nama wasigi yanodeen toroqen kolokoloo taonja qata Tarsus kanon keno. Kianj.

Uumeleen tuun yononon luaenon laligogi.

³¹ Soolnon uuta meleeno iikawaa gematanon uumeleen kanageso kuuya Judia, Galili ano Samaria prowins sokoma laligogiti, iyononon luae mokoloogi Unja Toroyanon ii men kotiin nangon onono laligogi. Kaen metulanjon Pombaa qaaya uuguwombotiwa keegia moma gawon megii uumeleen kanagesogianon somariin seiro laligogi. Kianj.

Piitonon Lida eja mon men qeanggoro.

³² Piitonon gomanja gomanja liligon Jiisaswaanon kanageso soraaya injiima kema laligon kamban monjon taon qata Lida kanon keuro. ³³ Keuma kanon eja mon qata Ainias mokolooro. Bakaya koomuya kolooro dunnondeen en laligoro gbani 8 tegoro. ³⁴ Piitonon ii mokoloon kokaen ijoro, “Ainias, Jiisas Kraistnon gii men qeanggon gonja. Kawaajon mono waama tambomaeege men kululuwa.” Kaen ijoro iikanondeen waaro. ³⁵ Kaen kolooro Lida ano Saaron ejemba kuuya yononon ii iima uugia meleema Pombaanon qokotaagi. Kianj.

Piitonon Jopa kema Tabita men gbiliro.

³⁶ Jopa taonon gowoko emba mon qata Tabita laligoro. (Qa ii Griik qaanon Dorkas, ananaa qaanon nembaro, Inggris qaanon deer.) Iinon kamban so gawon awaa awaa men kalen seiseiya mendeema ejemba kamaanqegeta ilaan onoma laligoro. ³⁷ Piitonon goman kanon laligoro Tabitanon kamban iikanon ji koloon muro komuro. Komuro qamoya songbama men miri uuta monjon uma anji.

³⁸ Lida ii Jopa taon kosianon raro. Kawaajon Piitonon Lida laligoroti, gowoko yononon ii moma eja woi wasin oronji kema Piito kokaen qisin muri, “Gii mono uulanawo kana norowo Jopa taonon kembonja.” ³⁹ Qisin muri iikanondeen afaangon yorowo kengi. Kema keugi qamo miri uutanon erotiwaanon wama ugi. Ugi emba malo kuuya Piito liligon saama Dorkasnon yonowo laligon opo maleku uun men ononoti, ii qendeema mugi. ⁴⁰ Qendeema mugito, Piitonon jero kuuya yononon kemedaborogi simin kuma qama kooliro. Qama koolindaboron qamo jaasewan qen kokaen ijoro, “Tabita, mono waaba.” Kaen ijoro jaaya uun Piito iima waama raro.

⁴¹ Raro Piitonon borianon men kobibiuro waama nano. Nano uumeleen alauruta ano emba malo onono ugi. Ugi koomunonga gbilin waaroti, emba ii jaasewangianon ano iigi. ⁴² Iikawaa buju qaa ii Jopa uutanon miri so keno moma ejemba mamaganon kanain Ponj moma laarin mugi. ⁴³ Piitonon Jopa kanon somanja tosaanja toroqen laligon Saimombaa mirinon rama ero. Eja ii kana esu mewutiwaajon bulmakao selia orasin songbama meagon laligoro. Kianj.

10

Korniliusnon Piito qaro karo uuta meleeno.

¹ Taon qata Sisaria kanon kawali galen wabaya mon qata Kornilius laligoro. Iinon manjaqege tuun bakaya mon qata “Italiwaa manjaqege tuun” qagiti, iikanon manjaqege eja 100 yonoo galengia laligoro. ² Iinon sumanjuruta kuuya yonowo Anutu goda qen wayea men mepeseen laligogi. Kaen laligogi Juuda ejemba wanaya yonoojon kalen seiseiya onoma Anutu pororo qama koolin laligoro. ³ Mare monjon 3 kilok kawaa so kolooro Ponjon Kornilius koton kondooro jaameleen unja mon iiro. Unja ii tororo iima iikanon Anutuwaanon gajoba monjon mirianon uro iiro. Gajoba kanon uma “Kornilius!” jen qata qaro.

⁴ Kaen qaro gajoba iigigiin sombuya moma ijoro, “Somatana, naambaajon koi kajan?” Kaen ijoro meleeno, “Gii qama koolin laligona qaaga Anutuwaanon uro moro awaa koloaja. Gii ejemba wanaya kalenja kalenja mendeema onomakejanj, ii Anutunon moma angon koma goojon romonjon wasin nono kajan. ⁵ Kawaajon mono keteda koi qele ana Jopa taonon keno eja qata Saimon, qata mon Piito qajuti, iiga wama kawu. ⁶ Iinon oro selianon gawon meme eja qata Saimon iwaa mirinon kowe goraayanon laligoja.”

⁷ Siwe gajobanon Kornilius qaa kaen ijon mesaon keno. Mesaon keno welenqegeya woi orono kari. Kari koipuya manjaqege eja mon kosianon kaparan koma Anutu

motoongara goda qerj laligoriti, ii kaanagadeen oono karo. ⁸ Kagi gajobawaanon qaa ii kuuya injjoro wasinj onono Jopa taanon kenji. Kianj.

Ponjon Piito koton kondooro jaameleen uja iiro.

⁹ Eja yonjonon kananon kenji goman ano taonj dodowigi ween biiwia kanon Piitonon miri uuta monj eu kanonj uma nama qama kooliro. ¹⁰ Nama qama koolinj nenewaa komunj iwoi nemambaajonj moma jero oogi. Oogi kambanj kanonj Pombaa umbeumbenanonj qero rama jaameleen uja monj kokaen iiro: ¹¹ Siwenonj aantano iwoi somata monj kamaaro. Iwoi ii opo taanja somataa tani kaanja kolooro. Gajoba yonjononj iwoi iikawaa wanjonja 4 iikanonj menj nangowuyaga, iikawaa tani kaanja balononj kamaaro. ¹² Iwoi iikawaa uutanonj oro kania kania ragi. Oro tosanonj kana 4:yanonj riinj kemakeju. Tosianonj wosogianonj kondondonjonj kemakeju. Kaanagadeenj koonja koonja kanakeewanj elelaonj kemakejuti, iwoi kaanja kaanja ii opo iikawaa uutanonj motoonj kamaagi. ¹³ Kamaagi iikanonj qa monj koloonj qaa kokaen ijoro, “Piito, gii mono waama iwoi koi qerj onj newa.”

¹⁴ Kaen ijoroto, Piitononj jero, “Oo Ponj, kaen qaago totoonj! Ii qizimizinjawo. Nii kambanj monjonj iwoi anjonjorayawo ii mende newe. Nii iikawaajonj arokuukuu mojenj.”

¹⁵ Kaen ijoro qa iikanonj mombo koloonj iwaajonj jero, “Anutunonj iwoi jen konjoratiro eji, giinonj iikawaa qata anjonjorayawo kaen mende qaba.” ¹⁶ Iwoi kaanja ii mombo asugiro indinja karoonj kolooro. Indinja karoonj kolooro iikanondeen opo ii mombo horogi Siwenonj uro.

¹⁷ Piitononj jaameleen uja ii iima iikawaa kaniaajonj kiko qerj momambaajonj moma bimbimjonj raro. Kaen raro kambanj iikanondeen Korniliusnonj eja wasinj onono kanj Saimombaa miri monjgama kawaajonj qiqisi ama mokoloonj kouma miri naguyanonj nanji.

¹⁸ Miri naguyanonj nama kokaen qama qisigi, “Saimon qata monj Piito qajuti, iinonj miri koi kanonj laligoja me qaago?”

¹⁹ Piitononj torojen jaameleen uja iikawaa kaniaajonj moma bimbimjonj raro Uja Toroyanonj kokaen ijoro, “Moba, eja karoononj kanj gii monjgama gonju. ²⁰ Niinonj eja ii wasinj onombe koi kaju. Kawaajonj mono keteda koi waama kemenj uuwai ezelobezelo mesaonj yonowoo komba.” ²¹ Kaen ijoro Piitononj eja iyonjononj kemenj injjoro, “Mobu, onjo eja monjanjuti, niinonj ii koloojen. Mono naambaajonj kaju?”

²² Injjoro meleengi, “Kawali galen Kornilius ii eja dindinja koloaja. Iinonj Anutu waeya menj mepeseen laligoro Juuda ejemba tuun kuuya yonjononj goda uuta qerj munjeju. Anutuwaajoba gajoba toroya monjonj asugin munj kokaen jen kotooro moro, ‘Gii mono qele ama Piito koma horonj muna miriganonj uma qaa uutanongga jewaati, ii geja ama moba.’ ”

²³ Kaen meleengi horonj onono miri uutanonj ugi kalanj koma onono ainjolonj rama egi. Egi gomanj ano Piitononj waama yonowoo keno. Jopa taonj kanonja ala tosaanja unuano iwoi motoonj kenji. Kianj.

Piitononj waba ejemba yonowoo ajoroogi.

²⁴ Motoonj kema somanja motoongo enj kema laligonj Sisaria taanonj keugi. Keugi Korniliusnonj yonoojonj mamboma laligoro. Kaen laligonj tinitosa ano alauruta awaa ii koma horonj onono mirianonj ajoroonj ragi. ²⁵ Keuma Piitononj mirinonj umambaajonj ano Korniliusnonj waama kamaanj jolonja jen kaniaanonj kemenj usugonj muro. ²⁶ Usugonj muroto, Piitononj borianonj menj kobibiuro waaro kokaen ijoro, “Mono waaba, nii kaanjadeen balonj ejaga koloojenj.”

²⁷ Kaen ijoro iwoi aminj moma miri uutanonj uri ejemba mamaganonj ajoroonj ragiti, ii injiuro. ²⁸ Injiima kokaen injjoro mogi, “Onjo Juuda ejemba nonoo kaniaanana moju. Juuda nono ejemba wabaya onjoo mirinonj uma onowoo ainjolonj rarawaa songo ero amamaankejonj. Ii amamaankejonto, Anutunonj qaaya monj qendeema noma kokaen nijoro, ‘Giinonj ejemba ii me woi yonjoo qagia ii anjonjora arokuukuyawo kaen mende qaba.’ ” ²⁹ Kawaajonj onjo qele ama koma horonj nonji niinonj mende qotogonj kanj koujenj. Kouma kokaen qisijen: Onjo mono naambaajonj qele ama koma horonj nonji? Ii saanonj jegi momanja.”

³⁰ Kaen injjoro moma Korniliusnonj meleeno, “Nii mare monjonj kambanj kokaamba 3 kilok kanonj mirinanonj rama qamakooli gawonj menj laligonj koube kete somanja 4 koloaja. Qamakooli gawonj menj laligowe iikanonjadeen eja monj selekopaaya asamararanjawa kanonj asugin bananonj nano. ³¹ “Bananonj nama kokaen nijoro, ‘Kornilius, gii qama koolinj laligona qaaga Anutuwaanonj uro moro awaa koloaja. Gii kalenja kalenja ejemba wanaya mendeema onjmakejanji, ii Anutunonj moma anjonj koma goojonj romonjonj wasinj nono kajen. ³² Kawaajonj mono keteda koi qele ana Jopa taanonj keno eja qata Saimon, qata monj Piito qajuti, iiga wama kawu. Iinonj oro selianonj gawonj meme eja Saimon iwaa mirinonj kowe goraayanonj laligoja.’ ”

³³ “Kaen nijorotiwaajonj ama niinonj iikanondeen qele ambe goononj kagi. Giinonj qaana moma kajanjwaajonj uuna qeanggoja. Ponjonj qaa kuuya jewagiwaajonj jenj kotonj gonoti, giinonj ii saanonj jena mobonja. Nono kuuya keteda koi iikawaajonj ajoroonj Anutuwaajaasewananjonj koi rajonj.” Kianj.

Piitononj Korniliuswaa mirinonj Bunja qaa jero.

³⁴ *Korniliusonj kaen jero Piitononj kanainj kokaen jero, “Ahaa! Anutunonj ejemba tosaanja mende injisisoroonj tosaanja mende sureen onjmakejato, so motoonjononj gosinj nonomakeja. Iwaa jaanonj monjonj anjonjorayawo mende kolooja. Niinonj ii keteda koi onjanonj moma kotojenj.

³⁵ “Kaen qaagoto, ejemba tuunja tuunja kuuya nonoo batunananonj daenjon yonjoonongga monjonj Anutu waeya menj mepeseen kaiyakayanonj kana dindinja otaaji, iinonj mono Anutuwaajaanonj sokonja. ³⁶ Jiisas Kraistnonj ejemba kuuya ananaa Ponjana koloonj luae qen nonomakeji, Anutunonj Bunja qaaya ii Israel kanageso nonoononj ano karo. Bunja iikanonj karo nono iikawaa Oligaa Bunja jenj asarinj laligojonj. ³⁷ Jononj ejemba uugia kuunj kokaen jero, ‘Onjo mono uugia meleengi niinonj oomulu menj onjomanja.’ Kaen jero kawaa gematanonj qaa ii Galili prowinsnonj kanainj jegi seinj kema Judia prowinsnonj keuma kuuya sokono. Onjo ii modaboroju.

³⁸ “Anutunonj Unja Toroya Nazaret eja Jiisaswaa uutanonj maaro ku-usunj bunja qen aonj gomanj so liligonj laligoroti, ii iwo nano kema ejemba kiankomunj onjono. Kilenjaa Toyanonj ejemba esujanonj somongonj horonj onjono kemegiti, iinonj ii kuuya menj qeanggonj onjondabororo. ³⁹ Iwoi ii Juuda nonoo gomanonj ano Jerusalem sitinonj ama menj laligoro gere batuyanonj mondonj qegi komuro. Nono ii kuuya iima nanjonj jenj dangunuya koloonj nanjonj. ⁴⁰ Komunj ero somanja karoonj kolooro Anutunonj menj gbiliro waaro. Waama indinja mamaga ejemba kuuya asuginj onjono.

⁴¹ “Iinonj ejemba tuunj kuuya yonjoonj mende asugiroto, Anutunonj waladeen nono meweengonj nonono Jiisasnonj koomu-nongga waama laligoroti, kambanj iikanonj iwo qaa aminj moma nembanene anjonj nenj laligoninji, mono nonoonj asugiro nono iikawaa qaaya nanjonj jenj namakejonj. ⁴² Kaen naninj Jiisasnonj kokaen jenj kotonj nonono, ‘Anutunonj kuunj nono niinonj ejemba laligojuti ano komugiti, iyonjoo jenteego Togiaga koloojenj. Kawaajonj onjononj mono noo kaniana ii ejemba tuunj so yonjoononj nanjonj jenj asarinj laligowu.’ ⁴³ Ejemba daenjon yonjononj Jiisas moma laarinj munj qata qamakejuti, Anutunonj mono qa ii moma yonjoo singisonjogia mesaonj songbamakeja. Iwaa kania kaen eji, ii gejatootoo ejemba kuuya yonjononj nanjonj jenj asarinj oogita eja.” Kianj

Unja Toroyanonj waba ejemba yonjoononj kamaaro.

⁴⁴ Piitononj qaa kaen jengadeen nano Unja Toroyanonj ejemba geja ama mogiti, iyonjoo uugianonj kemero. ⁴⁵ Anutunonj Unja Toroya kalenja ii waba ejemba yonjoo uugianonj kaanagadeen maaro kemeroti, ii Piitowaa alaurutanonj iima aarugi. Juuda ejemba selegianonj Anutuwaaja aiwese menj kotogi uugia meleema Jiisas moma laarinj Piito otaanj kanj ragiti, iyonjononj mono aarunj kokaembaajonj walinggogi: ⁴⁶ Yonjononj kantri tosaanja yonjoo qaagia morota morota kanainj jenj Anutu mepeseegi. Kawaajonj walinggogi Piitononj kokaen qisin onjoma jero, ⁴⁷ “Yonjononj Unja Toroya ii nonononj aninj kaanja anjonj koma bunja qen aojuti, ii mojonj. Kawaajonj ii saanonj oomulu menj onjoninj sokombaa. Ii aninj morononj qotogonj nononaga?”

⁴⁸ Kaen jenj jenj kotonj onjono Piitowaa alaurutanonj nama Jiisas Kraistwaa qatanonj Kornilius sumanjuruta oomulu menj onjonji. Oomulu menj onjonji Piito anjonj koma mugitoroqen ween tosaanja yonjowo laligoro. Kianj.

11

Piitononj Jerusalem kema gawonjaa sunduya jero.

¹ Waba kantri yonjononj kaanagadeen Anutuwaanonj qaa menj anjonj kongiti, iikawaa bujuya ii aposol ano uumeleen alaurugia Judia prowins sokoma laligonj mogi. ² Kawaajonj Piitononj Jerusalem sitinonj eleema uro Juuda selegianonj Anutuwaaja aiwese menj kotogi uugia meleengiti, iyonjononj jejewili (jaaliki) ama jenj mugi. ³ Jenj munj kokaen ijogi, “Waba kantri eja Anutuwaaja aiwesewo mende laligojuti, gii mono naambaajonj kema yonjowo ainjolonj rama nembanene nena? Ii mende sokonja.” ⁴ Kaen ijogi kanakanai-yanongga kanainj iwoi kolooroti, ii korebore arenjowo jenj asarinj onjoma kokaen injoro,

⁵ “Niinonj Jopa sitinonj laligonj qama kooliwe Pombaa umbeumberjanonj nuro rama jaameleen unja monj kokaen iibe: Siwenonj aantano iwoi somata monj kamaaro. Iwoi ii opo taanja somataa tani kaanja kolooro. Gajoba yonjononj iwoi iikawaa wangonja

4 iikanonj menj nangowuyaga, iikawaa tani kaanja noo kosonanondeen kamaanj ero. ⁶ Kamaanj ero iwoi iikawaa uutanonj tororo iibe oro kania kanianonj ragi. Oro tosaanj ii namononj kana 4:yanonj riinj kemakeju. Tosaanj kawalia geregiawo koloou. Tosianonj wosogianonj kondondongonj kemakeju. Kaanagadeenj koonj kania kania kanakeewanj elelaonj kemakejuti, iwoi iikaanj ii opo iikawaa uutanonj motoonj kamaagi injiibe. ⁷ Injiibe qa monj kaanagadeenj koloonj kokaenj nijoro mobe, 'Piito, mono waama iwoi koi qenj oonj newa.'

⁸ "Kaenj mobeto, niinonj kokaenj jewe, 'Oo Ponj, nii iikawaajonj arokuukuu mojen. Iwoi qizimizinj angonjorayawo kaanja ii kambanj monjenj noo buunanonj mende oosiro. Kawaajonj ii mono mende totoonj nemaaja.' ⁹ Kaenj jewe qa iikanonj mombo Siwenongga koloonj kokaenj nijoro, 'Anutunonj iwoi jenj konjoratiro eji, giinonj iikawaa qata angonjorayawo kaenj mende qaba.' ¹⁰ Iwoi kaanja ii indina karoonj kolooro. Kaenj kolooro iwoi kuuya ii mombo horogi Siwenonj eleema uro. ¹¹ Uma ayayooga kono kambanj iikanonjadeenj Korniliusnonj Sisaria taanonjga eja karoonj wasinj onono noononj kagiti, iyonononj miri raniinj, iikawaa naguyanonj nanji.

¹² "Naguyanonj nanji Unja Toroyanonj kokaenj jenj kotonj nono mobe, 'Gii mono uwui ezelobezelo yakarinj yonjowo kema.' Qaa ii mobe uumeleenj alauruna 6 yonononj kaanagadeenj Jopa mesaonj niwo Sisaria taanonj keniinj. Sisaria keuma kawali galenj iikawaa mirinonj uninj. ¹³ Uninj qaa sundu kokaenj menj nonono, 'Gajoba monjonj noo mirinonj asugiro iibe nama kokaenj nijoro: Gii mono Jopa gomanonj qele ama eja qata Saimon, qata monj Piito ii wama kawu. ¹⁴ Iinonj kanj Bunja qaa jero gii ano sumanjuruganonj ii moma laarinj uugia meleengi kuuya hamo qenj onono letombu.'

¹⁵ "Sundu ii menj nonono niinonj kanainj Bunja qaa jewe. Ii jewe mogi Unja Toroyanonj kanakanaiyanonj nonoo uunananonj kemeroti, mono iikawaa so geja ama mogi iyonjoo uugianonj kaanagadeenj kemero. ¹⁶ *Iinonj kemero iibe iikanondeenj Pombaa qaa monj noo momononj kouro romongowe. Qaa ii kokaenj, 'Jononj oo toonjonj mulu menj onjoto, niinonj Unja Toroya uugianonj ama iikanonj mulu menj onjomaaja.' ¹⁷ Nonononj Ponj Jiisas Kraist moma laarinj muninj Anutunonj kalenja nononoti, ano yonononj moma laarigi Anutunonj kalenja iigadeenj yonjoo uugianonj kaanagadeenj ano. Kawaajonj ama nii kaanjonj mono nomaenj Anutu ku-usunj Toya batogonj qetama mubenaga? Iinonj kaenj ama onjoto niinonj anjonj koma mumambaajonj amamaawe."

¹⁸ Piitononj sunduya kaenj jero moma uugia olomooro bonjonj kolooro Anutu mepeseenj kokaenj jegi, "Onjononj, nono uunana meleema laaligo kotigaa bujaya koloonjonj mojonjto, Anutunonj kana motoonggo ii waba kantri ejemba yonjoojonj kaanagadeenj ama onjotota eja. Ii mono keteda koi asarinj moma kotojonj." Kianj.

Waba kantrinonj uumeleenj tuuj mutuya kolooro.

¹⁹ *Stiiwen qegi komurotiwaaajonj ama kakasililinj kolooro uumeleenj ejembanonj deema liligonj kema kagi. Kema kagi tosanonj kowe goraayanonj Fonisia gomanonj kengji. Tosianonj kowe kotonj wato qata Saiprus kanonj kengji. Tosianonj Siria prowinswaa sitia qata Antiokia kengji. Kaenj deema kengito, ejemba batugianonj Jiisaswaa Bunja qaa ii Juuda ejembagadeenj injijogi mogi. Waba kantri ii mende injijogi. ²⁰ Mende injijogito, Saiprus ano Sairini eja tosanonj yonjoo batugianonj laligogi. Yonononj waba balononj somariinj Antiokia sitinonj kouma balonj toya yonjowo Griik qaanonj aminj moma Ponj Jiisaswaa Oligaa Bunja ii kaenj Juuda qaago yonjoojonj kaanagadeenj jenj asarinj onjogi. ²¹ Ii jenj asarinj onjogi Ponjonj yonjowo laligoro ku-usujanonj ejemba uugia kuuj onono mamaga yonononj Ponj Jiisas moma laarinj uugia meleema iwaanonj qokotaagi tuungia somariinj somata kolooro.

²² Kaenj kolooro iikawaa bujuyanonj kema Jerusalem kanageso yonjoo gejagianonj kemero mogi. Ii moma Barnabas wasigi Antiokia sitinonj keno. ²³ Kema keuma Anutunonj kalenjmoriaja ejemba onono qeanggogiti, ii jaayanonj iima moro uro aisoonj qambanjmambanja kokaenj jero, "Ono mono korebore uugia menj kululuuj kotiinj Pombo qokotaanj nambu." ²⁴ Barnabasnonj eja awaa kolooro Unja Toroyanonj uuta saa qero uwui yakarinj gema qenj uuta kuuya kanonj Jiisas moma laarinj muuj laligoro. Kawaajonj ejemba mamaganonj uugia meleema Pombaa tuujnonj toroqegi somariiro.

²⁵ Barnabasnonj Antiokia mesaonj Sool mongamambaajonj Tarsus taanonj keno. ²⁶ Kema mokoloonj wano Antiokia sitinonj kari. Kanj iikanonj motoongara gbani motoonggo kuuya laligonj zioz gawonj menj uugia meleengiti, ii tuuja tuuja kuma onjoni ejemba mamaganonj momo menj uu wombogianonj angi. Antiokia ejembanonj mutuya kanainj gowoko qagia Kraistwaa ejemba (kristen, Kraistwaa bunja) qama laligogi. Kianj.

Waba kantriwaa uumeleenj yonononj Juuda nanjonj onjogi.

²⁷ Kamban gejatootoo ejemba tosanon Jerusalem mesaon Antiokia sitinon kamaan koug. ²⁸ *Yonoononga mon qata Agabus ii waama Unja Toroyanon sololooro buju qaa kokaen injjoro, “Bodi somatanon koloon gomanja sokoma ewaa.” Kaen jero iikawaa so Siisakin qata Kloodius iwaa galenkonjon kambananon kolooro. ²⁹ Ii kolooro gowoko yononon mindirin uumeleen alaurugia Judia prowinsnon laligogiti, ii nanjon onoma kulukululuun nandun somata anggi kambaatiwaa qaa somongogi. ³⁰ Qaa ii somongogi ano iikawaa so onjanon anggi. Yononon monen ano iwoi men kululuun Barnabas Sool yoroo borogaranon ama wasin orongi Jerusalem kema uumeleen kanageso yonoo jotamemeurgia injiima ononi. Kian.

12

Herodnon Jeims qen Piito kapuare mirinon ano.

¹ Kamban iikanon kin Herodnon* uumeleen kanageso sisiwerowero men onjomambaajon moma jero uumeleen ejemba tosaan onoma somongon onongi. ² Kinjon jen koto Jombaa data Jeims ii manjawaa soo somatanon kianji.

³ Kaen jen koto qegi komuro Juuda ejemba tosanon ii mogi awaa kolooro iiro. Ii iima kawaajon toroqen jero Piito kaanagadeen men somongogi. Iwoi ii bered yiistya qaawaa kendon kambananon jero kolooro. ⁴ *Kawaajon kinjon kokaen jero, “Niinon kiankomu kendon† tegoro Juuda yonoo qaa jakeyanon oomanja.” Kaen jen jen kotono kapuare mirinon onongi. Oonggi manjaqeqe eja 16 yononon batugianon tuun 4 koma kamban utekute angita eja 4:yanon asaga gomantiinja suulan nama galen men mun laligogi. ⁵ Piito kaen galen men mun laligogi kapuare mirinon eroto, uumeleen kanageso yononon suulan iwaajon ama Anutu kaparan koma qama koolin laligogi. Kian.

Siwe gajobanon Piito isama wama kamaaro.

⁶ Qama koolin laligogi kiankomu (Passover) kendon tegoro gomantiinja kanon manjaqeqe eja woiyanon Piito gbado (tape) woinon kotakota somongori batugaranon gaon ero ano eja waagiawo tosanon nagu gematanon nama kapuare miri galen meg. Kin Herodnon goman ano Piito wama qaa jakeyanon oomambaajon romongon aren ano gaon egi. ⁷ Gaon egito, Pombaa gajoba monjon uulanawo asugin Piitowaa koorononon nano kasa miriwaa uuta asaridabororo Piitowaa marononon qen ijoro, “Mono uulanawo waaba.” Kaen ijoro gbado (tape) woiyanon iikanondeen Piitowaa borianonga een suni. ⁸ Suni gajobanon ijoro, “Mono opoga somongon kana esuga moub.” Ijoro moma iikaen ano. Ii ano toroqen ijoro moro, “Mono malekuga mouma nii notaan kawa.”

⁹ Kaen ijoro moma miri uuta mesaon otaaro. Ii otaan kenoto, gajobanon iwoi anoti, ii onanon kolooro me qaagoti, Piitonon iikawaajon moro sisau kolooro. Iinon gaon en gaon iiroti, iikawaa tanitanu moro kolooro. ¹⁰ Miri uuta mesaon nagu mutuyanon galen men naniti, ii uruugun nagu monjon keuma uruugun koton kema kapuare miri seliaa aen kiropoyanon keuri. Keuri nagu somata kotakota iikanon mono anodeen een tano seleenjen siti kana qaa ootanon kemeri. Kemen kana somata striit mon toroqen keni gajobanon uulanawo Piito mesaon aliro.

¹¹ Aliro Piitowaa uuta tooro kokaen jero, “Oo Pononon mono gajobaya wasiro kan Herodwaa borononga metogon nonja, ii mojen. Juuda ejembanon noo selenanon iwoi koloowaatiwaaajon mambonjuti, iinon mono iwoi kuuya iikanonja noo wajna somongjoja. Niinon keteda koi ii onanon moma kotojen.”

¹² Kaen moma koto asari Jombaa nemunja Mariawaa mirinon baagen keno. Jon iikawaa qata mon Maak qagi. Miri iikanon ejemba mamaganon ajoroon Anutu qama koolin laligogi. ¹³ Kaen laligogi Piitonon kan toomaanon nama nagunon qero. Nagunon qero welenqeqe emba qata Roda iinon kan “Gii moronon?” jen qisiro. ¹⁴ Qisin nama Piitowaa aroya moma koton “Ii-ia kajan!” jen aisoon lugun nagu mende horon uulanawo miri uutanon uma injjoro, “Piitonon kan nagunon nanja.” ¹⁵ Injjoro moma iwaajon “Uuga sooro jejan,” jegi. Jegito, iinon wan qen “Qaa onja jejen!” injjoro. Kaen injjoro jegi, “Ii mono Piitowaa gajobayanon nanja.”

¹⁶ Kaen amin mogito, Piitonon nagu qengadeen nano horon iima aarugi. ¹⁷ Aarugi borianon sare ama olon ambutiwaaajon jero. Jen Pononon kapuare mirinonga wama

* 11:28: Apo 21.10 * 12:1: Kin Herod Agripa I (mutuya) iinon gbani 37-44 kanon Palestain kuuya galen koma onoma laligoro. * 12:4: Eks 12.1-27 † 12:4: Kiankomu kendon ii Inglis qaanon Passover. Ananaa qaanon qata mon ii goukonjon kendon. Israel ejemba yononon Iijipt laligon nagugia sanon morigi Anutuwa gajobanon injiima koboon unuugun mutu meragia mende unjuro komugi.

seleengen kamaaroti, sundu ii injjoro, “Onjo buju koi mono bisop Jeims ano uumeleen alaurunana tosaaja ii injjogi mobu.” Kaen injjon onjomesaon goman monjen keno. Kianj.

Piitonon kapuare miri mesaoro kin Herodwaa irina soono.

¹⁸ Goman ano manjaqege eja yononon Piito mongama “Daen ilinolon koma alin kenja?” jen kawaajon konjilin ano majakaka somata mogi.[†] ¹⁹ Herodnon kaanagadeen Piito mokoloowutiwaajon jero mongama bimbimong mende mokoloogi eja waagiawo Piitowaa galein megiti, ii qaa Jakeyanon onjooma mamaga qisin onjoma jen tegon unuama unugi komuwutiwaajon jen koton onjono. Kawaa gematanon Judia prowins mesaon Sisaria taanon kemen kanon laligoro. Kianj.

Anutunon kin Herod ironja muro komuro.

²⁰ Fonisia prowinswaa taon qagara Taia ano Saidon yononon nene gawongia mewom-baajon amamaan kin Herodwaa kantri yonoononga nene iwoigia sewanja menj laligogi. Kaanja laligogi Herodwaa irina soono Taia Saidon kere ama onjoma nembanene onjombutiwaa songo ano. Kawaajon yononon kululuun jotamemeurugia wasin onjongi tuun menj kin Herod iibombaajon kengi. Kengi jawina qata Blastus jinkaron miriaa galejanon ii wala injiuro. Injiuro ijogi, “Nono qaa jen solananinin luae koloowaatiwaa qisiwombaajon kajon.” Kaen ijon jen menj loorin mugi injjoro, “Saanon qaagia kotingon gemagianon namaña.”

²¹ Kaen injjoro kinjon qaa meleema onjomambaajon kamban menj onjono kanon ajoroogi iyanjaa selia menjerengon kin eja pon malekuya mouma jinkaron durj rarayanon rama korisoro qaa injjoro. ²² Injiuro ejemba tuun yononon moma kokaen jen qagi, “Qaa ii Anutuwaanon qaaga. Ii balon ejawaa qaaya qaago.” ²³ Kaen qagito, kinjon kaen ama Anutuwaa qabunaya qakooma mende mepeseen iyanjaajon moro uro. Kawaajon Pombaanon Siwe gajoba monjon iikanondeen qero doonon kin kin kema kiro komuro. ²⁴ Kaen kolooroto, Anutuwaanon Bunja qaa ii jen laligogi toomorianawo koloon seiro.

²⁵ Antiokia siti yononon Barnabas ano Sool nangonango misin gawon mon^S orongiti, iyoronon ii Jerusalem laligon metogori. Ii metegon Jon qata mon Maak qagiti, ii wama motoon Jerusalem mesaon Antiokia sitinon eleema kagi. Kianj.

13

Barnabas Sool yoronon misin gawon kanain menj keni.

¹ Antiokia sitinon tosanon uugia meleema uumeleen kanageso koloogi jotamemegia kokaananon gejatootoo qaa jen kuma onjoma laligogi: Qagia Barnabas ano Simeon qata mon Injana (Griik qaanon Naija) ano Lusius (Sairini gomambaajon), Manain (ii pon gawana Herod^{*} iwo motoon laligon somariiri) ano Sool. ² Uumeleen kanageso yononon Pombaa waeya menj mepeseen nene singi laligogi iikanon Unja Toroyanon kokaen injjoro, “Niinon Barnabas ano Sool gawon qaita mon mewaotiwaajon meweengon oroombe. Kawaajon onjono mono ii jen tegon wasin orongi kembao.”

³ Kaen injjoro qama kooliwombaajon nene singi laligon borogia wanggaranon angj Pombaa ku-usujanon turun orono wasin orongi keni. Kianj.

Saiprus watonon kema gawon megj.

⁴ Unja Toroyanon kaen wasin orono goman qata Selusia kanon kemeri. Kanon kemen wanggonon uri opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema wato Saiprus kawaa ween koukoutanon keugi. ⁵ Keugi siti qata Salamis kanon kema Juuda ejemba yonoo qamakooli miria miria kanon ama Anutuwaa Bunja qaa jen uu kuun onjoni. Eja qata Jon ii kaanagadeen wani yorowo kema kan ala ilailaagaraga laligoro. ⁶ Kaen laligon wato kuuya laligon koton leegen ween kemekeketanon Pafos sitinon keugi. Kanon keuma Juuda eja qata Barjiisas mokoloogi. Iinon owen jenan ejaga koloon gejatootoo eja takapolakaya laligoro.

⁷ Owen eja ii wato kawaa kiapya qata Sergius Pool iwaa mirinon rama laligoro. Kiap iikanon momakooto ejaga laligoro. Kaanja laligon Anutuwaanon Bunja qaa momambaa siinja en muro Barnabas Sool koma horon orono iwaanon kari. ⁸ Karito, Elimas, (owen memewaajon qata Griik qaanon kaen jenkegiti,) iinon kiapnon Anutuwaa moma laarin mubabotiwaajon tuarenjen ama oroma kiap uuta qaanon enkalolon memambaajon

[†] **12:18:** Room gawman gawombaa arena kokaen: Kapuare ejanon oloj konagati een, eja waagiawo ii mono unugi komunkegi. Kawaajon konjilin ama majakaka somata mogi. ^S **12:25:** Antiokia yononon nangonango monen ii menj kema Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeurugia yonoo borogianon ani. Kawaajon qata nangonango misin gawon mon jejon. Apo 11.30 ^{*} **13:1:** Herod Antipas iinon gbani 4 B. C. – 39 A. D. kanon Galili ano Perea prowins woi ii galein koma onjoma laligoro.

angobato mero. ⁹ Angobato mero Sool, qata mon Pool qagiti, Unja Toroyanon iwaa uuta saa qero Elimas tororo iima kotooro.

¹⁰ Iima kotonj kokaen jen muro, “Yei! Umbuqumbulinj eja, gii mono Kilenjaa Toyaa mera koloobjan. Satanonj uuga osongkakale ambembo men gono selenonj kuukuu kania kania ama laligonkejan. Qaa dindinja kuuyaa kereya koloobjan Pombaanonj kana dindinja meerangona dogonkeji, ii mono mesaowaga me? ¹¹ Kawaajonj moba! Pononj mono boria qaganonj ano esujanonj turunj gono jaaga gooro weenj asasaga iimambaajon amamaawaga. Iinonj kambanj merotiwaa so mono jinjaunj qen laligowa.” Jen muro iikanondeen pangamanonj qaganonj kamaanj tururo umunj koma titou kuun ilinjwalinj qen kema kan borianonj mewutiwaajonj qisin borianonj koromojoronj ano. ¹² Iwoi ii kolooro kiapnonj ii iima Pombaa Bunja qaa momoyaajonj waliingonj moma laarinj muro. Kianj.

Pisidiawaa Antiokia taanonj misin gawonj meg.

¹³ Poolnonj nenauruta yonjowo Pafos gomanj mesaonj wanggononj ugi opo sel horonj mororongogi haamononj nangoro kema laligonj Pamfilia prowinswaa siti qata Perga kanonj keugi. Kanonj keuma nama Jononj oromesaonj eleema Jerusalem sitinonj karo. ¹⁴ Eleema karoto, yorononj Perga siti mesaonj torogonj kema Pisidia prowinswaa taonj qata Antiokia kanonj keuri. Kanonj keuma Sabat kendononj qamakooli mirigianonj uma rari. ¹⁵ Rari qamakooli miriwaa galen yonjononj Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo yonjononj Buju Tere weengonj welenj anggi kamaanj kokaenj qisin orongi, “Alawoinana, oroononj qaa monj kanageso uunana kuuwaotiwaajonj eji eenj, ii mono saanonj jeri mobonja.”

¹⁶ Kaenj qisin orongi Poolnonj waama boro kuma kokaenj jero, “Israel wabaurunana ano balonj toya nonowo Anutu waeya menj mepeseenkejuti, onjo mono geja ama mobu.

¹⁷ *Israel ejemba tuunj ananaa benjana ii Anutu. Iinonj bemunjaleurunana meweengonj onono ambosakonjurunananonj Iijipt gomanonj kema waba koloobjan laligogi. Anutunonj kambanj kanonj Israel ejemba tuunj ii toomorianj onono seinj qabunagiawo koloogi. Kaenj koloogi Anutunonj angoleto menj ku-usunja qendeema iikanonj unjano Iijipt kantri mesaonj seleengonj kagi.

¹⁸ *Kanj laligonj balonj qararanjkonjkanonj kotonj kanj nanamemenj bologa ama menj laligogi Anutuwaawaa irinja soono gbani 40:waa so uubooli moma laligoro. ¹⁹ *Moma laligoro, kilenj kanj laligonj Keinan gomanonj kougi. Kougi iikanonj kanageso tuunj 7 konjoma kondeema onoma balongia menj mendeema isiurunana toya toya koloowutiwaajonj bunja qen onono. ²⁰ *Kanj kolooro gbani 450 kawaa so keno. Iikawaa gematanonj Anutunonj jenteegowaa eja ponja ponja (Judge) kuun onono. Ii kuun onono laligonj kougi Samuelnonj kolooro. Iinonj jenteegowaa eja ponj konoga koloobjan gejatootoo ejaga laligoro.

²¹ *Samuelnonj koloobjan laligoro kambanj iikanonj kinj pombaajonj Anutu welema mugj eja qata Sool onono. Sool iinonj Benjamin isi yonjonongga eja qata Kiis iwaa meriaga kolooro ano gbani 40:waa so kinj pongia laligoro. ²² *Ii laligoro, Anutunonj Sool utegonj kitianonj eja qata Deiwid kinj eja pongia koloowaatiwaajonj meweengonj kuuro. Kuun kania jenj asarinj kokaenj jero, ‘Niinonj Jesiwaa meria Deiwid mokoolojen. Iwaa uuta gosinj mobe saanonj sokoma nonja. Iinonj nanamemenja kuuya kanonj noo jena tenj koma laligowaa.’ ²³ Anutunonj wala eerjanonj Hamogege Toya wasinj nonombaatiwaajonj jeroti, soomonggo qaa iikawaa onjanonj mono kokaenj kolooro: Deiwidwaa gbiliuruta yonjonongga eja qata Jiisas kolooro Anutunonj ii Israel tuunj nonoo Hamogege Tonana koloobjan laligowaatiwaajonj kuuro.

²⁴ *Jiisasnonj mende asugiro waladeen iikanonj Jononj kanj kokaenj jenj laligoro, ‘Ono mono uugia meleembu. Uugia meleengi niinonj oomulu menj onomana.’ Kaenj jenj Israel ejemba tuunj kuuya uu kuun onoma laligoro. ²⁵ *Kanj laligoro, iinonj gomanjili gawonj mendaborambaajonj ama iikanonj kokaenj injoro, ‘Ono noojonj nomaenj romonggoju? Iwoi romonggoju, niinonj ii qaagoto, mobu, noo gemananonj eja monj kawaa. Iinonj karo niinonj iwaa kooronjanonj kamaanjgeqeta laligojenjwaajonj wayangesoya besaanj kana esu kasia isamambaajonj moma bimbingomanja.’

²⁶ *Oo alauruna, Aabrahambaa gbiliuruta ano balonj toya onjononj nonowo Anutu waeya menj mepeseenkejuti, Anutunonj hamo qen nonombaatiwaa Bunja ii ano nonoononj kaja. ²⁷ Iikawaa kania ii kokaenj: Jerusalem toya ano galenurunana yonjononj Jiisaswaa kania mende moma kotogi. Gejatootoo yonjononj Buju Tere Sabat kendonj so weengonkejuto, iikawaa kania ii mende moma asarinjkeju. Kaanja tompinj laligojuto, kilenj galenjonkonj

* 13:17: Eks 1.7; 12.51 * 13:18: Jan 14.34; Dut 1.31 * 13:19: Dut 7.1; Joos 14.1 * 13:20: Ponj 2.16; 1 Sml 3.20

* 13:21: 1 Sml 8.5; 10.21 * 13:22: 1 Sml 13.14; 16.12; Ond 89.20 * 13:24: Maak 1.4; Luuk 3.3 * 13:25: Mat 3.11; Maak 1.7; Luuk 3.16; Jon 1.20, 27

ejaurunananon Jiiisas komuwaatiwaa qaaya jen tegogi gejatootoo ejemba yonoonon qaa ii iikaanja kanon honjowo kolooro. ²⁸ *Yononon Jiiisas koomuwaa bunja koloowaatiwaa so qaa kania mongama monj mende mokoloon kilen “Kozigen!” qagi. Qama Pailotnon jen tegoro komuwaatiwaaajon qama welengi.

²⁹ *Iwaajon qaa kuuya oogita eji, yononon mono iikawaa so angi honja koloodabororo Jiiisas gerenonga metogon kamaan qasirinon kema jamo kobaa uutanon angi. ³⁰ Angito, Anutunon ii koomu-nonga menj gbiliro waaro. ³¹ *Waaro iwo Galili prowinsnonga Jerusalem sitinon kagiti, ii mono ween boria mamaga asugin onono. Alauruta asugin ononoti, iyononon kamban kokaamba ejemba batugianon dangunu kaanja nama kania nanjon jen asarin laligoju. ³² Anutunon Juuda ambosakonjurunana yonowo iwoi amambaa qaa jen somongorota nono iyonoo gbiliurugia koloonin qaa walaga iikawaa onanon mono kamban kokaamba nonoonon kokaen kolooro: Iinon Jiiisas menj gbiliro waama laligoja. Kawaajon nononon iikawaa Oligaa Bunja ii jen asarin ononjon.

³³ *Anutunon Jiiisaswaaajon qaa jero Deiwidnon moro Ondino (Buk song) jango woi kanon kokaen oorota eja,

‘Giinon neenaa meranaga koloojani, ii kete ejemba gendeema onombe iima kotoju.’

Iinon qaa iikawaa so Jiiisas menj gbiliro waaro. ³⁴ *Jiiisas menj gbiliro koomunonga waama kotiin laligon kanagen mombo mende komuwaa. Iikawaa qaaya Anutunon kokaen jerota eja,

‘Nii kalenmorian kin Deiwid munj laligowe soraaya koloon powowonj kotiin nanoti, iikawaa so ii mono onjoonj togon onoma.’

³⁵ *Deiwidnon iikawaa qaaya ii Ondino (Buk song) monnon kaanagadeen kokaen anota eja,

‘Geengaa wombo ejaga soraaya ii mende mesaona koomuwaa rojnonj mende gisaawaa.’

³⁶ Nono kin Deiwidwaa kania mojon: Iinon laaligoya laligon Anutuwaajeta otaan gawon muroti, ii medaboron goron qen komuro. Komuro ambosakonjuruta yonoo kosogianon ron kongi qamoyanon enj gisaan qaono. ³⁷ Deiwidnon gisaan qaonoto, Anutunon eja menj gbiliro waaroti, iinon mende gisaaro.

³⁸ “Eja alauruna, kawaajon qaa koi mono mobu: Anutunon Jiiisaswaaajon ama singisonjgogia mesaon songbambaa. Nononon iikawaa Bunja jen asarin ononjon. ³⁹ Wala ‘Moseswaaanon Kana qaa otaan iikaanja kanon solanja koloowonja,’ jeninto, iikanon iinon woinon osin amamaan laligonin. Kaen laligoninto, kamban kokaamba daen yononon Jiiisas moma laarin iwo qokotaawuti, Anutunon mono kuuya yonoo qaagia jen tegoro solananiwuya. ⁴⁰ Gejatootoo ejembanon qaa jen oogita eji, Anutunon iikawaa so ironja meleeno qagianon ubabotiwaajon mono toogia moma galengia menj aowu. Qaa kaanja monj ii kokaen,

⁴¹ *Niinon onoo laaligo kambananon angoletto qaita monj memanja.

Monjon iikawaa buju qaa jero mobuyaga, ii qaa honja koloowaatiwaaajon mende moma laariwuyaga.

Kawaajon qaa ii menj kamaan ama jejewili amakejuti, onjo mono eenj uunj iima walingonj tiwilaawu.’”

⁴² Poolnon kaen jero Barnabaswo qamakooli miri mesaon kamaari tosanon kokaen qisin orongi, “Nono qaa koi mombo mobombaajon mojon. Kawaajon ii Sabat kendon monj eukanon saanon toroqen jeri mobonaga.” ⁴³ Qamakooli mirinonga kamaan deengi ejemba mamaganon Pool ano Barnabas kanaganon orotaagi. Tosianon Juudaga koloogi ano tosanon waba kantrinonga koloogito, Juuda yonowo toroqen laligogi. Yononon orotaagi aminj moma qambanmamban qaa kokaen ononi, “Anutunon kalenmorian ononoti, iikanon mono bonj qen nambu.”

⁴⁴ Sabat kendon monj kanj kuuroti, iikanon taon balon iikawaa ejembaya ii kololoon “Anutuwaajeta Bunja qaa mobonja,” jen kouma ajoroogi. ⁴⁵ Kouma ajoroogi Juuda yononon ejemba tuunja tuunja injiima iringia soondabororo. Soondabororo Poolwaanon qaa gewombaajon jenonkooli ama niinongiinon jen mepaqepae ama orongi. ⁴⁶ Kaen ama orongi Pool Barnabas yoronon awasankaka kotiin nama qaa kokaen jeri, “Anutunon gawon noronotiwaajeta so Bunja wala Juuda ejemba injinonj sokonagato, onjo ii gema qen lanj kokaen jeju, ‘Nono laaligo kotiga uutanon keubonatiwaa so qaago.’ Kawaajon mobu, noronon mono onomesaon waba kantria kantria yonoonon eleema kembota. ⁴⁷ *Ponjon

* **13:28:** Mat 27.22-23; Maak 15.13-14; Luuk 23.21-23; Jon 19.15

23.50-56; Jon 19.38-42

* **13:31:** Apo 1.3

* **13:33:** Ond 2.7

* **13:29:** Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk

* **13:34:** Ais 55.3

* **13:35:** Ond 16.10

* **13:41:** Hab 1.5

* **13:47:** Ais 42.6; 49.6

iikawaa qaaya kokaen jen koton nonono,

“Niinon kuun gombe waba kantri yonoo asasagiaga koloon hamoqeqewaa kania jen asarin laligona balon goraaya kuuya sokondabororo leeleu eu emu yononon letoma Siwewaa bunja koloowuya.”

⁴⁸ Kaen jeri balon toya Juuda mende laligogiti, iyononon moma uugia qeangoro Pombaa Bunaya mepeseegi. Mepeseen laaligo kotigaa bunja koloowutiwaajon Anutunon moma gosin ononoti, iyononon iikawaa so uugia meleema Jiisaswaa Bunaya moma laarigi.

⁴⁹ Moma laarigi Pombaa Bunja qaa jen seigi prowins kuuya sokoma keno. ⁵⁰ Saanon kenoto, Juuda yononon taombaa eja geria ano emba uuta Anutu goda qen laligogiti, iyonoo uugia qaanon oson kuun Pool Barnabas motoon sisiwerowero ama oroma goman mirigianonja orotaagi. ⁵¹ *Kembaotiwaajon ama telambelangia qendeema kokaen injiori, “Noro onoo balonon kari sububun kana tambonaranon mokotaaji, ii mono qesaari onongiaagen eleema kemebaa.” Kaen injiori kaniagara solanja moma kotogi kema Galesia prowins uutanon siti qata Aikoniam kanon keuri. ⁵² Keurito, gowokourunana Antiokia taanon laligogiti, Unja Toroyanon iyonoo uugia saa qero hononja mende aisoon laligogi. Kian.

14

Aikoniam sitinon uugia kuuri.

¹ Pool Barnabas yoronon Aikoniam sitinon keuma kaanjadeen Juuda yonoo qamakooli mirinon uma Bunja qaa jeri. Jeri Juuda ano waba kantri ejemba yonoononga tuun seiseiya yononon uugia meleema Jiisas moma laarigi. ² Moma laarigito, Juuda ejemba mende moma laarigiti, iyononon balon toya Juuda mende laligogiti, iyonoo uugia oson aposol uunonkeeme ama orombutiwaajon uugia kuugi. ³ Kuugi kilen kamban koriga kanon laligon Ponj moma laarin awasanjkaka nama Bunaya jen laligori. Ponj kalerimorianjaa qaaya jen asariri qaagara nangon ku-usunja borogaranon ano aiwese angoletto meri asugiro. ⁴ Kaen asugiro taombaa kanagesoyanon juma deengi. Tosianon Juuda jotamemeya yonowo motoon somonggogi tosanon aposol yorowo toroqen nangi.

⁵ Kaen aroq qen nangi balon toya ano Juuda ejemba wabaya yononon waama jotamemeurugia yonowo uumotoon ama wasiwasi eja aposol ii “Jamonon gilin uruwonja!” jen romonggogi. ⁶ Kaen romonggogi moma olon koma togonj Likaonia prowinsnon keni. Kanon kema taon qagara Listra ano Derbe ano goman liligon oroma rama kengiti, iikanon keuri. ⁷ Kanon keuma Oligaa Bunja jen asarin uukuuku men onjoma laligori. Kian.

Listra taanon Pool Barnabaswaajon ben qagi.

⁸ Listra taanon eja mon kanawoitaa koomuya laligoro. Ii nemun goron uutanonga meendangoya koloon kamban mongen kana mende riin een ramakero. ⁹ Poolnon Bunja qaa jero moma raro uun kania kokaen iima romonggoro, “Iwaa uutanon momalaaria en murotiwaajon ama saanon qeangowaa,” kaen jero. ¹⁰ Kaen romonggon qa somata qama ijoro, “Mono waama namba.” Kaen ijoro porazak waama kema kan nano.

¹¹ Poolnon kaen ano ejemba tuun yononon ii iima Likaonia qaagianon kokaen silama qagi, “Ben yoronon letoma eja selewo koloon batunananon asugin nonoonon kamaan laligojao.” ¹² Kaen jen Barnabas qata ben wangia qata Zuus qagi ano Poolnon jetanon men qaa jerotiwaajon ama ben qata Hermes qagi. ¹³ Kaen qagi ben Zuus iwaa jiwowon jigoya taon batanon eroti, iikawaa jigo gawon galenjanon bulmakao ejia unjuama karo. Kaen kan ila kasasoron men kan taon kiropo naguyanon nama ejemba tuun yonowo jakenon ama siimolon onj orombombaajon angi.

¹⁴ Kaen anga aposolwoi yoronon ii moma “Mende sokonja,” jen qotogon selekopaa-gara menjurama uulanjowo ejemba tuun uutanon kema qari. ¹⁵ *Qama kokaen jeri, “Ejaurunara, onjo mono nomaembaajon ama iwoi kaanja anju? Noro kaanagadeen onjo kaanja balon eja toonga kolojo. Noro Anutuwaaw Oligaa Bunja jen asarin ononjo. Kawaajon onjo mono ben omaya gema unuwu ano uugia meleema Anutu laaligo Toyaanon qokotaawu. Anutu laaligo Toyanon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikawaa uutanon eji, ii mokoloon ononota laligoju. ¹⁶ Gomanja gomanja kuuya yononon wala eenanon laligon kougiti, Anutunon ii mende anjon koma onono iyangiaa jaajaa ilinwalin laligogi.

¹⁷ “Mende anjon koma ononoto, kilen tompin mende laligogi. Qaagoto, Anutunon iwoi awaa awaa ama onjoma laligoro. Ilinon jero kon kiro ween qero toomorianjanon kambanja kolooro nenkorisoro ama iikaanja kanon uugia kuun onono laligogi. Kaen laligogi anjaa kania mobutiwaajon kalenja ii qendeema onjoma iikaanja kanon danggunuya

* 13:51: Mat 10.14; Maak 6.11; Luuk 9.5; 10.11

* 14:15: Eks 20.11; Ond 146.6

ano laligogi.”¹⁸ Yoronon kaen jen ejemba tuun siimolon onon orombutiwaajon jarambaran riinj jen susugon ononi loorinj mesaogi. Kianj.

¹⁹ Listra yononon Pool Barnabas oromesaogito, Juuda ejemba tosanon Antiokia taon ano Aikoniam siti woi iikanon koma ejemba tuun uunonkeeme ama onongi. Ama onoma yonowo ororon lugun Pool jamonon qen “Mono komujal!” jegi. Kaen jen ororaan taon gematanon kamaan mesaogi ero. ²⁰ Eroto, gowoko yononon koma liligon mugi waama kema taonon uro. Kanon uro eri goman ano Barnabaswo Derbe sitinon keni.

Siriawaa Antiokia sitinon eleema kari.

²¹ Derbe sitinon Oligaa Bunja jen asarin uugia kuun ononi mamaganon uugia meleema Jiisaswaa gowokouruta koloogi. Kaen koloogi Derbe taon mesaon Listra, Aikoniam ano Antiokia taon iikanon eleema kema injiiri. ²² Injiima rama goman so liligon Jiisaswaa gowokouruta yonoo uugia nanjon men kotiiri. Ponj moma laarigiti, iwo qokotaan nambutiwa qambanmamban qaaya onoma kokaen injiori, “Nono mono konajilin qaganon (lombo kania kania mokoloon) laligon papangon Anutuwa bentotonon eu keubonja.” ²³ Uumeleen kanageso so jotamemeurugia meweengon galen laligowutiwa kania kuma onoma kuun ononi. Kuun onoma Anutuwaajon nene sinji laligon gowoko tuun yonoojon qama koolin Ponj moma laarigiti, iwa boronon onooni.

²⁴ Onjoma onjomesaon Pisidia prowins koton kema Pamfilia prowinsnon keuri. ²⁵ Kanon keuma Perga sitinon rama Bunja qaa jen uugia kuun onoma Atalia taonon kemeri. ²⁶ Kanon kemen wangonon uri opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema laligon Antiokia sitinon keuri. Antiokia uumeleen kanageso yononon ii Anutuwa kalejmorian uutanon misin gawon mewaotiwaajon wala Anutuwa boronon ama onongi onjomesaon keni. Kema liligon gawongara ii medaboron mombo iyanggara sitinon eleema kari.

²⁷ Kanon kan uumeleen kanageso koma horon ononi. Koma horon ononi ajoroogi qaa sundugara kokaen injiori, “Anutunon norowo laligon angolet somasomata ama men laligoro. Ilinon nemun koma norono gawon meri waba kantria kantria yononon Jiisas moma laariwutiwa nagu horon onono uugia meleengji.” ²⁸ Sundugara kaen injijon gowoko tuun yonowo kamban koriga qen korin rama laligori. Kianj.

15

Waba kantri yonoojon ama zioznon deemambaajon ano.

¹ *Antiokia laligorito, Judia prowinsnonga ejemba tosanon kamaan kan kanain uumeleen ejemba kokaen kuma onongi, “Ono Mooseswaanon Kana qaawaa so Anutuwa aiwese men selegia mende kotowuti een, iikaanja mono Siwewaa bunja koloowombaaon amamaawuya.” ² Kaen kuma onongitiwaajon ama angowowo kolooro Pool Barnabas yoronon tuarenjen ama onoma geriawo jen ononi. Jen ononi uumotoon mende ama qaa kokaen somongon jegi, “Nono mono Pool, Barnabas ano jotamemeya tosaanja wasin ononin Jerusalem sitinon uma qaa ii men aposol ano Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeya yononon kema injijowu.”

³ Qaa kaen somongon jegi uumeleen kanageso yononon ii wasin onongi kananon kengi. Kema laligon Fonisia ano Samaria prowins woi ii koton kananon kanagesoya kanagesoya injigi. Injiima waba kantri tosaanja yononon uugia meleengitiwaa bujuya jen uumeleen tuun yonoojon korisoro somata ama onongi. ⁴ Ama onoma kema kema Jerusalem sitinon keugi. Keugi aposol ano jotamemeya yononon uumeleen kanageso yonowo koma horon onongi. Koma horon onongi sundugia kokaen jegi, “Anutunon nemun koma nonono misin gawon menin nonowo laligon angolet somasomata ama men laligoro.” ⁵ Sundu ii jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) tuunonnga uumeleen eja tosanon waama kokaen jegi, “Waba kantri yononon uugia meleengiti, iyonoojon mono kokaen jen kotowonja: Yononon mono Anutuwa aiwese men selegia koton Mooseswaanon Kana qaa kuuya otaan laligowu.” Kianj.

Jerusalem ajoajoroo ama angowowo qaa mindingogi.

⁶ Kaen jegi aposol ano jotamemeya yononon qaa ii jen gosiwombaaon ajoroogi. ⁷ *Ajoroon niinonginon qaa mamaga jen jenonkooli anggi. Ii anggi Piitonon waama kokaen injijoro, “Alauruna, Anutunon wala batunananon gawon mendeema meweengon noma noojon kokaen jero, ‘Gii mono waba kantrinon kema Oligaa Bunja qaa jen asarin onona yononon uugia meleema Ponj moma laariwu.’ Ono qaa ii moju. ⁸ *Anutunon ejemba kuuya uunana moma kotoji, iinon kania qendeema Unja Toroya Juuda ejemba nonoojon

* 15:1: Lew 12.3

* 15:7: Apo 10.1-43

* 15:8: Apo 2.4; 10.44

wasiro kamaaroti, iikawaa so mono waba kantri ejemba yonoojon kaanjiadeen ii wasiro uugianon kemero.

⁹ “Wasiro kemero iikaanja kanon Juuda ejemba mende injisosoroon kantri tosia mende sureen onono. Qaagoto, yononon Anutu moma laarigi singisongogia mesaon uugia songbano soraaya koloogi. ¹⁰ Kawaajon onjo mono naambaajon Anutu angobato menj mobuyaga? Naambaajon gowoko gbilia yonoo arogianon qaqaq toroqen aninj angowuyaga? Qaqaq kaanja ii ananaa ambosakonananon me nononano kaanagadeen angowombaa so mende koloon laligoninj. ¹¹ Kaen qaagoto, kokaen moma laarijon: Pon Jiisaswaa kalenmorianjanon mono Anutu nemun koma muro hamo qen nonono Siwewaa bunja koloowonja. Waba kantri yononon kaanagadeen kana motoonggo iikayadeen otaan letoma Siwewaa bunja koloowombaaajon moma laarinkeju.”

¹² Kaen injijoro tuun yononon kuuya qaa mongama qaa bo ragi. Ragi Pool Barnabas yoronon qaa sundugara kokaen jeri, “Anutunon nemun koma norono waba kantrinon kema batugianon misin gawon meri aiwese angoleto somasomata asugiro.” Kaen jeri geja ama mogi. Kian.*

Bisop Jeimsnon qaa injijoro.

¹³ Pool Barnabas yoronon sundugara jedaborori mogi Jeimsnon qaa kokaen jero, “Alauruna, niinon qaa jewe mono geja ama mobu. ¹⁴ Anutunon kamban mutuya waba kantri ejemba jaasewan qen onoma batugianonga ejemba iyanjaajon meweengon onono qata bosima kanagesoya toroqegi. Anutunon kaen ama kaniaya qendeema nononoti, Saimon Piitonon iikawaa qaaya ninijoro. ¹⁵ Qaa kaanja ii gejatootoo ejemba yononon kaanagadeen nangon jenkeju. Yononon qaa mon kokaen oogita eja,

¹⁶ *Kawaa gematanon niinon eleema kan kin Deiwidwaa kantri totonja mombo menj waamaja.

Iinon wala jinjaron kuunja qen ambosakonana galen koma onono kuunanon boratin riin kamaaroto, niinon ii mombo meagon kuuwe kantrinon qeangon nambaa.

¹⁷ Ii kokaen koloowaatiwaajon amaja: Ejemba tuun tosaanja kuuya yononon Pon mongambuya.

Waba kantri kuuya neenaa bunjana koloowutiwaajon onjombeti, iyononon Pon nii mongama nombuya.

Pon niinon kaen jejen ano iikawaa so kantrigia menj qeangomaja.

¹⁸ Kaen amakejeni, ii mono monowaa monoyanonga moma kouma laligoju.’

¹⁹ “Kawaajon Jeims niinon qaa ii gosin momonanon kokaen romongon jejen: Waba kantri ejemba uugia Anutuwaanon meleenjuti, nononon mono lombo qaqaq somata iyonoo qagianon aninj mende sokombaa. ²⁰ *Kaen qaagoto, iyonoojon tere kokaen ooninj sokombaa: Yononon oro busuya ben lopiombaa nandun bunja qen kanagianon angij esungianon tururoti, ii mende newu. Serowilin mende ambu. Oro aroya qoosongaa busuya ano sa ii mende newu. Iwoi 4 ii mesaowutiwaajon jen kotiiwonaga. ²¹ Mooseswaa Kana qaa ii monowaa monoyanonga goman so jen asarin kouma laligojon. Ii Sabat kendon so qamakooli mirinananon weengon momakejon. Kawaajon qaa 4 ii saanon mende mesaowonja.” Kian.

Jerusalem ajoajoroonon waba kantri yonoojon tere oogi.

²² Jeimsnon kaen jero aposol ano jotameme yononon kanageso kuuya yonowo qaa ii mogi sokono. Mogi sokono batugianonga eja tosaanja meweengon onoma Pool Barnabas yorowo motoon Antiokia sitinon wasin onjombombaaajon jegi. Kaen jen eja qata Juudas qata mon Barsabas ano Sallas meweengon orongi. Eja woi ii uumeleenj tuumbaa jotameme ejaga koloori. ²³ “Eja ii wasin orombonja,” jen tere mon kokaen on borogaranon angij,

“Momalaariwaa waba alaurunana, Antiokia siti ano Siria ano Silisia balonon laligojuti, nononon onoo jolongia jejon. Aposol nononon momalaari kanagesowaa jotamemeya yonowo onoo uumeleenj alaurugiaga koloojon. Kaen onowo qaa amin mobombaaajon tere ama onjonon.

²⁴ Ananaa ejemba tosaanja mende jen koton ononinj angio nonomesaon onjoonon kan uugia kuun qaa morotanon lolowawa menj onjongi uu momogia sisau kolooro moninj.

* **15:12:** Bisop, Griik qaanon episkopos, ananaa qaanon jaagalen me inspekta. Iinon zioz gawon kuuyaa mindimindiri galenja kolooja. Jeims koi kanon Jiisaswaa gowokoya qaagoto, Jiisaswaa koga. * **15:16:** Aam 9.11-12 * **15:20:** Eks 34.15-17; Lew 17.10-16; 18.6-23

- ²⁵ Kawaajon nono korebore ajoajoroo ama uumotoon anin sokono. Sokono eja woi meweengon wasin oronin wombo alawoinana Barnabas Pool yorowo onjoonon kawuya.
- ²⁶ Barnabas Pool yoronon ananaa Pon Jiisas Kraistwaa qataajon ama laaligogara qeleeni tosonian urugi komuwawaajon ani.
- ²⁷ Nono Juudas Sailas wasin oronin kan qaa iikayadeen toroqen jегaranon jeri mobuya.
- ²⁸ Unja Toroya ano nononon qaa kokaembaajon uumotoon anin sokonja: Onjo qagianon lombo qaqar mende toroqen ambonja. Qaa waja 4 iikayadeen mono otaawu. Ii uugugi juma deembombo.
- ²⁹ Qaa 4 ii kokaen: Oro busuya ben lopiombaa nandun bunja qen kanagianon anji esungianon tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeen sa me oro aroya qoosongaa busuya ii mende newu. Serowilin mono mende ambu. Iwoi 4 ii mesaon gema qegi uumotoon anin Anutunon kotuegon onono qeangon laligowu. Mono uu bonjon laligowu.” Kian.

Qaa menj kenji Antiokia siti yononon aisoogi.

³⁰ Tere kaen onj wasin onjongi kenji. Kana kema kemen Antiokia sitinon keugi. Keuma uumeleen kanageso koma horon onjongi ajoroogi. Ajoroogi tere ii onjongi weengogi. ³¹ Ii weengogi iikawaajon afaangon ulunkolen qaganon moma aisoogi. ³² Juudas Sailas yoronon iyangoro gejatootoo ejaga laligon qambanmamban qaa mamaga onoma uuwaa nanjonanjo qaa jen menj kotiin onjoni. ³³ Menj kotiin onjoma kamban tosaanja kanon toroqen laligori. Laligori tegoro uumeleen alaurugara yononon “Luaewo kembao,” jen wasin orongi. Jerusalem laligori wasin orongiti, Juudasnon yonjoonon eleeno.† ³⁴ (-)

³⁵ Pool ano Barnabas yoronon toroqen Antiokia sitinon laligon ejemba tosaanja mamaga yonjowo Pombaanon Bunja qaa kuma onjoma uugia kuun onjoma laligogi. Kian.

Pool ano Barnabas yoronon deeni.

³⁶ Kaen laligogito, kamban tosaanja tegoro Poolnon Barnabas kokaen ijoro, “Anara taon ano goman kuuya liligon Pombaanon Bunja qaa jen asarin laligoriti, mono iikanon eleema uumeleen alaurunaranon nomaen laligojuti, ii saanon kema injiima mobota.” ³⁷ Kaen ijoro Barnabasnon Jon qata monj Maak qagiti, ii kaanagadeen wama motoon kembombaajon moro.

³⁸ *Kaen moroto, Jonon wala Pamfilia taanon loorin oromesaon yorowo toroqen gawon mende mero. Kawaajon Poolnon ii wama kembombaajon moro mende sokono. ³⁹ Mende sokono angowowo ama uugara gere jero deeni. Deema Barnabasnon Maak wama kemen wangonon uri opo sel horon mororongogi haamonon nanjoro Saiprus watonon keni. ⁴⁰ Kenito, Poolnon eja qata Sailas meweengoro uumeleen alaurugara yononon Pombaa boronon ama oroma kalenmoriaranon sopa somongon orombaatiwaaon jegi mesaon keni. ⁴¹ Kema laligon Siria ano Silisia prowins woi ii koton liligori. Liligon Poolnon uumeleen kanagesoya kanagesoya injiima menj kotiin onjoma laligoro. Kian.

16

Timotinon Pool ano Sailas yorowo toroqero.

¹ Poolnon liligon kema laligon taon qagara Derbe ano Lистра kanon keuro. Lистра keuma kanon gowoko monj qata Timoti mokoloro. Nemunanon Juuda uumeleen embaga kolooroto, manjanon Griik ejaga. ² Poolwaa eja alaurutanon Lистра ano Aikoniam laligogiti, iyononon Timotiwa kania jen qeangogi moro. ³ Kaen jegi moma wama motoon kemambaajon moro. Ii moroto, Timotiwa manjanon Griik ejaga laligoroti, ii kuuyanon modaborogi ano miri goman kanon Juuda ejemba mamaga laligogi. Kawaajon yononon Pool jen mububotiwaajon Timoti wama Anutuwaai aiwese menj selia koto. ⁴ Kotoro kema taon ano goman so keugiti, iikanon Jerusalem mindimindiri ajoajoroowaa qaaya jegi. Aposol ano Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeya yononon qaa somongon kotigiti, ii otaawutiwaajon jen koton onjongi. ⁵ Kaen liligogi Jiisaswaanon kanagesoya kanagesoya goman so laligogiti, iyonoo momalaarigianon kotiiro. Kaen kotiin Bunja qaa jegi tosonian uugia meleema ween so kan toroqegi tuungiaa jangoyanon somariin uro. Kian.

Anutunon Pool gaanon koton kondooro Yurop kenji.

† **15:33:** Tosianon toroqen jawo 34 kokaen anju: Eleenoto, Sailasnon qaaya somongon toroqen kanon laligoro.

* **15:38:** Apo 13.13

⁶ Liligon laligon “Eisia prowinsnon kema Buňa qaa jen asariwon,” jegito, Unə Toroyanon songo ama anjon koma onono. Kawaajon yononon toroqen kema Frigia ano Galesia prowins woi ii een koton uruugun kengi. ⁷ Kema laligon Misia goman goraayanon keuma Bitinia prowinsnon keubombaaajon mogito, Jiisaswaa Unə Toroyanon iikanon kembutiwaajon uumotoon mende ano. ⁸ Uumotoon mende ano mesaon kema Misia goman een koton kowe goraayanon kemen Troas taanon keugi. ⁹ Troas keuma gomantiinanon gaon egi Anutunon Pool koton kondooro jaameleen unə mon kokaen iiro: Yurop eja monnon Masedonia leegen nama ooma kokaen jen qama koolin muro, “Gii mono kowe koton Masedonia gomanon kan ilaan nonomba.”

¹⁰ Poolnon jaameleen unə ii iiro nono iikawaa kania kokaen moma koton jenin, “Anutunon mono nonooma kowe koton Yurop uutanon kema Oligaa Buňa Masedonia prowinsnon jen asarin onombombaaajon jeja.” Kaen jen iikanondeen mesaon kembombaaajon romongon afaangonin. Kian.

Filipai emba Lidianon uuta meleeno.

¹¹ Nononon afaangon kemen wanggonon unin opo sel horon mororongogi haamonon nangoro Troas siti mesaon kema dindinagadeen Samotres watonon keunin. Keuma en goman ano toroqen kema Neapolis sitinon keunin. ¹² Kanon keuma wanggononga kamaan kana kema Filipai sitinon keunin. Room ejemba yononon eenanon kan Filipai siti ii men kanon laaligo raragia angi Masedonia prowinswaa siti somata kolooro.* Nono Filipai keuma ween tosaan kanon laligonin.

¹³ Kanon laligon Sabat kendonon siti kiropo seleenger keni. Kanon kema ‘Juuda yononon apu sakasinanon ajoroon Anutu qama koolinkejuti,’ kaen romongon kemen roonqege monnon keni. Kema emba ajoroon ragiti, ii injiima rama amin moma Anutuwaanon Buňa qaa ii jenin mogi. ¹⁴ Mogiti, iyonoo batugianon emba mon qata Lidia raro. Iinon Taiataira sitinonga Filipai kan opo osoga nezongbala akadamyawo men kululuun sewana mewutiwaajon ama laligoro ano Anutu waeya men mepeseen laligoro. Ponnon uuta men afaangoro Poolnon qaa jeroti, iikawaajon siina kolooro geja ama moma anjon kono. ¹⁵ Anjon kono iyanə ano sumanjuruta oomulu men ononin qisin nonoma kokaen ninijoro, “Ono noojon ‘Pon moma laarija,’ jejuti een, mono saanon kan noo mirinon uma rama nene nen ewu.” Kaen jen kaparan koma qisin nonono. Kian.

Pool Sailas yoronon kapuare mirinon rari.

¹⁶ Nono kaman monnon qamakooli roonqegeyanon kemebombaaajon kana somatanon keni welenqege emba monnon mokoloon nonono. Emba ii andoleinjawo laligon ejemba kaniagia asuganon jen mokooloomambaaajon moro. Ii moma gejatootoo qaa aasangoya jen koloon iikaana kanon monen iwoi ii mamaga horon laligoro touruta yonoo borogianon kemero. ¹⁷ Iinon Pool ano nono niniima nonoo gemanananon kan kokaen jen qaro, “Eja koi yononon Anutu uuta somataa welenə qen Siwewaa bunaya koloowombaa kania jen asarin onmakeju.” ¹⁸ Kaen jen somana mamaga qama laligoro. Ii laligoron, Poolnon togon iikawaajon siimbobolo moro. Ii moma kaman monnon eleema omeya kokaen jen koton muro, “Nii Jiisas Kraistwaa qatanon gijojen: Gii mono emba kokawaa uutanonga kouma kema!” Kaen jen koton muro iikanondeen kouma mesaon keno.

¹⁹ Ii kenoto, emba tourutanon ii moma monen iwoi horowombaa kania juguroti, ii mokoloon iringia soono. Iringia soono Pool Sailas oroma somongon maaket sombenanon horon orongi galen eja yonoo jaagianon kengi. ²⁰ Kema qaa jake galen yonoo jaagianon orooma selegaranon qaa kokaen kuun jegi, “Nono siti koi kanon luaenon laligojonto, eja woi koi yoronon kan enkalolon ama nonomakejao. Yoronon Juuda ejaga koloojao ²¹ ano Juuda siligia kuma nonomakejao. Nono Room mindimindiri kantriwaa toton toya koloojon. Kawaajon nono siligia ii saanon mende moma anjon kombona. Ii men otaawombaa songo ero amamaajon.”

²² Selegaranon qaa kaen kuun jen orongi ejemba tuun yononon kaangagadeen waama mindirin kotiin qotogon orongi. Qotogon orongi galen yononon kuun onongi selekopaa-gara horon menjugen-juranggi ano jen koton onongi arawambunon urugi. ²³ Mamaga urugi tegoro kapuare mirinon orombombaaajon uruama eja waayawonon awagadeen galen men orombaatiwaajon jen koton mugi. ²⁴ Kaen jen koton mugi moma uruama kapuare miri biwianon miri uuta monnon kema kanawoigara gere ozozopan† batugaranon ama kasanon somongon miri uuta iikawaa naguya woi ii kii kungi kiro rari. Kian.

* **16:12:** Masedonia prowinswaa siti wana ii Tesalonaika. Distrik mutuyaa siti wana ii Amfipolis ano siti somata qatawo mon Filipai. Room yononon Filipai ii Itali kaana galen koma onongi. Griik goman toya yononon iyanggiaa balonon waba kaana koloon laligogi. † **16:24:** Gere ozozopan kanagara melanjiro amamaan rari. Unaya iiba.

Kapuaré miri galejanonj uuta meleeno.

²⁵ Pool Sailas yorononj kaen rari. Rama goman ruunanonj kolooro kanonj Anutu qama koolinj rii qama mepeseen rari kasa eja kuuyanonj geja ama mogi.

²⁶ Kaen angj iikanondeen uulanawo nan somata menj giliro kapuaré miriwaa tandoya kuuya wansanwansan qegi. Kaen qegi iikanondeen nagu kuuya tangi kasa eja kuuya yonoo aen gbadogianonj (tape) loloon kamaaro. ²⁷ Kaen kolooro kapuaré miri galej iinon gaonj uutanonga waaro. Waama kapuaré miriwaa naguya kuuya tandaborogiti, ii iima jero, “Yei! Kasa ejanonj togonj kendaboroju me nomaen?” Kaen jen romongonj jenenja ororo manjawaa soo somata ii kopijanonga horonj iyanja aomambaaonj ano.[†] ²⁸ Anja aomambaaonj anoto, Poolnonj gbangbanj terenjonj kokaen jero, “Nono korebore koi rajonj. Mono geenjaa selega eenj mende tiwilaawa.”

²⁹ Kaen jero moma kiwa mubutiwaajonj qisiro mugi uulanawo kapuaré miri uutanonj kema jenenja ororo Pool Sailas yoroo kosoga-ranonj kema siminj kuma orono. ³⁰ Siminj kuma oroma kapuaré mirinonga uruama kamaanj kokaen qisij orono, “Eja somata woi, nii mono nomaen ambe Anutunonj hamo qenj nono letombenaga?”

³¹ Qisij orono ijori, “Mono uuga meleema Ponj Jiisas moma laarinj muna gii ano sumanjuruganonj kaanagadeen letoma Siwewaa bunja koloowu.” ³² Kaen ijori mirianonj kenggi kanagesouruta kuuya yonowo ajoroogi Anutuwaanonj Bunja qaa jeri mogi. ³³ Jeri moma gomantiijaa aua iikanondeen uruama kema wijigara songbano. Songbano iikanondeen ii ano sumanjuruta kuuya ii oomulu menj onjoni. ³⁴ Oomulu menj onjoni uruano nene mirinonj uma nene oonj ama orono. Oroma iyanja ano sumanjuruta yonononj kuuya Anutu moma laarigitiwaajonj korisoro angj. Kianj.

Kapuaré mirinonga konjoma orongj kamaari.

³⁵ Gomanj ano qaa jake galej (majistreit) yonononj opotoro wasinj onjongi kapuaré mirinonj kanj kokaen jegi, “Eja woi ii mono isama orona kamaawao.”

³⁶ Kaen jegi eja waayawononj kanj buju ii Pool kokaen ijoro, “Majistreit galej yonononj qaa kokaen angita kaja: Oro mono kasagara isambe kamaawao. Kawaajonj orononj mono keteda koi mesaonj kamaanj luaenonj kembao.”

³⁷ Kaen ijoroto, Poolnonj opotoro ii kokaen injijoro, “Room mindimindiri gawmanonj sopa somonjonj noroma kawaa (jenkotoo) paaspoort norongj laligojo. Kawaajonj yonononj gaanara mende gosinj jenj tegonj kilen asuganonj ejemba jaagianonj eenj lanj arawambu koobinonj nurunj kapuaré mirinonj noroongj. Ii gamuyawo. Kaen noroongj rari keteda koi nomaembaajonj wasinj norongj eenj oloj kamaaworaga? Ii mende sokonja. Noro qaago totoon kamaawoto, yonononj mono angjo kanj nuruangi kamaaworaga.”

³⁸ Poolnonj opotoro ii kaen injijoro qaa ii menj majistreit galej yonoononj kema injijogi. Ii moma Room gawmambaa (jenkotoo) paaspoort menj laligoriti, ii moma aarunj sombugia mogi. ³⁹ Sombugia moma kapuaré mirinonj kanj bonjonj susugonj kele ama kuunj orongj kemeri. Kemerij Filipai siti mesaowaotiwaajonj welema orongj. ⁴⁰ Welema orongj Pool Sailas yorononj kapuaré miri mesaonj Lidiawaa mirinonj keni. Kanonj kema uumeleenj alaurugara injiima uuwaa nanjonanjo qaa jenj onjomesaonj keni. Kianj.

17

Tesalonaika gawonj megi sisiwerowero angj.

¹ Kema laligonj Amfipolis ano Apolonia siti woi ii kotonj Tesalonaika sitinonj keugi. Siti wanja iikanonj Juuda yonononj qamakooli mirigija megi nano. ² Poolnonj nanamemenja ama laligoroti, iikawaa so qamakooli mirigianonj uma Sabat kendonj karoonj kanonj yonowo Uumeleembaa Bunja Tere weenjonj kania aminj moma laligogi. ³ Kaen laligonj Bunja Terewaa kania jenj asarinj kokaen jero, “Anutunonj arenj ama Hamoqege Toyanonj siimbobolo moma komunj koomunonga waabaatiwaajonj jero.” Kaen jenj iikawaa kania Bunja Terenonga qendeema uugia kuunj kokaen injijoro, “Eja Jiisas jenj asarinj onjonjenj, iinonj mono Hamoqege Toya Kraist koloaja.”

⁴ Kaen injijoro Juuda kanageso yonoononga tosanonj moma laarinj uugia meleema Pool Sailas yorowo toroqenj nangi. Griik ejemba tosanonj Anutu waeya menj mepe-seegiti, iyonoononga kaanagadeen tuunj somatanonj yonowo toroqegi ano emba uuta qabunagiawo yonoononga mamaganonj uugia meleengji.

⁵ Uugia meleenggito, Juuda eja geria yonononj uugia soono uunonj motoqoto moma gemaqege qaa jegi. Kaen jegi injarere ejemba roonqeqenonj lanj laligogiti, iyonoononj kema eja doogoya tosaanja onjongi. Ii onjoma mindirinj ejemba tuunj uugia kuunj horonj

[†] 16:27: Kasa ejanonj oloj kono galeja ii qaa jakeyanonj ama qegi ironja siimbobolo moma komunkegi. Iyanja gamuya moma aonaga, kaenj afaanjonj komunaga.

onjongi ajoroogi. Ajoroon lan qagi qemburun gujubaju kolooro siti sokonda-bororo. Lan qama lugun eja qata Jeison iwaa miri rijugon Pool Sailas ejemba tuun jaagianon ama orombombaajon mongama oronggi. ⁶ Mongama orongito, mende mokoloon oroma Jeison ano uumeleen alauruta tosaana somonjon horon onoma sitiwaa galenkonjon eja yonoo jaagianon keuma kokaen qagi, “Yei! Eja balon balon liligon goman so uu kuun onjongi kaamaa qen soonkejuti, iyononon mono koi kanon kaanagadeen kari. ⁷ Koi kanon kari Jeisonon ii oroma anjon koma orono. Ejemba kaana kuuya yononon kokaen jenkeju, ‘Eja mon qata Jiisas iinon kin Ponana koloaja.’ Kaen jen Room Siisa-kimbaa jenkootoya qotogon men kamaan amakeju.”

⁸ Kaen qagi ejemba tuun ano galenkonjon eja yononon mogi uugianon kamaan raidimbon kaana sisau kolooro. ⁹ Sisau kolooro Jeison ano uumeleen alauruta tosaana kuun qisin onjongi monen ama wan taraagara meg kamaan kenji. Kian.

Berea kengi Baibel stadi ama qaagara gosigi.

¹⁰ Kamaan kengito, uumeleen alaurugara yononon Pool ano Sailas iikanondeen wasin orong mesaon gomantiina kana goman qata Berea kanon keni. Kema keuma Juuda yonoo qamakooli mirigianon uri. ¹¹ Qamakooli mirigianon uma Bun qaa jeriti, ii siina somata moma analin anjon konji. Juuda kanageso Berea laligogiti, iyononon Tesalonaika kanageso unjuugun awaa soro koloogi. Qaa tororo jeri me qaago, ii ween so Bun Terewaa qanon gosin weengon amin moma laligogi.* Sili awaa kaanja otaan Juuda ejemba Tesalonaika laligogiti, ii haamo ama onjongi. ¹² Bun qaa jeri Juuda yonoononga kelemalelanon moma laarin uugia meleengi. Griik ejemba yonoononga kaanagadeen mamaganon Jiisas moma laarigi batugianon emba uuta qabunagiawo ii mamaga laligogi.

¹³ Jiisas moma laarigito, Poolnon Berea kanon kaanagadeen Anutuwaanon Bun qaa jen asarin laligoroti, iikawaa bujuyanon sein Tesalonaika kema Juuda jotamemeya yonoo geagianon kemero. Geagianon kemero moma waama Berea kan kaanadeen ejemba uugia oson kuugi. ¹⁴ Kuugi uumeleen alaurugara yononon ii moma iikanondeen Pool wasigi kowe goraayanon kemero. Kemeroto, Sailas Timoti yoronon toroqen Berea laligori. ¹⁵ Eja Pool oongiti, iyononon toroqen wama kema Aten sitinon keugi. Keugi kokaen jen koton onono mogi, “Ono mono eleema Sailas ano Timoti jegi uulanawo noonon kawao.” Qaa ii moma mesaon kenji. Kian.

Poolnon Aten sitinon gawon mero.

¹⁶ Poolnon Aten sitinon rama Sailas Timoti yorojon mamboma laligon liligoro. Liligon siti ii tando lopiona lopiona kanon saa qegi kana goraaya goraaya nanji injiima awawalin temboma uuta gere jero. ¹⁷ Poolnon Juuda yonoo qamakooli mirigianon uma Juuda waba ejemba ano balon toya Anutu waeya men mepeseegiti, iyonowo nama amin mogi. Poolnon ween so roonqege sombengia so kema ejemba mokoloon onoma yonowo aitonjon amin mogi.

¹⁸ Amin mogi Epikuros ano Stoik momo jake woi kanon boi tosanon kan Poolwo qaa silia siliaa jen niinonginon ama jenonkooli amigi.† Tosianon toroqen Poolwaa qaaya moma kokaen jegi, “Momo kitia kitia zezengo kaana usuma uun mongama lan men kululuun motoonjo woi mokoloon bimbimjon men kaja. Ii men kan sosonae kaana lan jejato, qaayaa hona naama jemambaajon moji, ii mende mojon.”

Poolnon Jiisaswaa Bunaya jen asarin uugia kuun koomunonga waaro‡ jero. Kawaajon tosanon toroqen kokaen jegi, “Ben wabaya men kan yoroo kanagara jen asarija, iikawaa tania kan kolooro iijon.”

¹⁹ Kaen lansan jegi Pool wama maaket somben somata qata Areopagus§ iikanon uma kaunsol yonoo jaagianon anji nano kokaen jegi, “Gii momo aren gbilia asuganon kuma nonomakejani, iikawaa kania ii nomaen? Ii saanon jena mobonja. ²⁰ Giinon waba kantri yonoonon qaa morota men kan jena gejanananon kemero mojon. Kawaajon goo qaa arengaa kania ii tororo mobombaajon mojon.” ²¹ Aten toya ano waba iikanon laligogiti, iyononon kuuya een lansan laligon momo qaa dologa dologa nuuguna guuguwe ama jen moma uugia iikanon ama kambangia tiwilaan laligogi. Kian.

Poolnon Areopagus sombenon nama qaa jero.

* **17:11:** Berea yononon Baibel stadi awaa ang. † **17:18:** Momakoto boi qata Epikuros iinon keraqeeango mobombaa kania kuma onono. Stoik momo jake (akademi) kawaa boiya qata Zeno iinon siin awaa ano bologa qowogon bon qen kotiin nambombaa kania kuma onono. ‡ **17:18:** Jiisas ano Koomunonga waawaataa qaa woi ii mende moma asarin tompin nama kokaen jegi, ‘Iinon mono ben eja ano emba yoroo qagara kaen qaja.’ § **17:19:** Areopagus qaa iikawaa kania ii manjaqegewaa ben qata Ares iwaa baan.

²² Poolnonj waama Areopagus sombenj biiwianonj kema kaunsol yonjoo jaagianonj nama kokaen jero, “Atens ejauruna, niinonj koi kanj iwoi kuuya iima kaniagia kokaen ero mojen: Onjo benurugia goda awaa qen mepeseen onjoma laligoju. ²³ Niinonj liligonj onjooonj miri kowoga kowoga iima iikawaa batuyanonj alata tereyawo monj mokoloowe. Iikanonj kokaen oogita ero iibe, ‘Ben kania mende mojonj, iwaajonj koi meninj.’ Kawaajonj onjo benj monj kania mende moma kilenj waeya menj mepeseenkejuti, niinonj mono iwaa kania injisaama jewe mobu.

²⁴ *²⁴ “Benj Anutunonj Siwe namo ano iwoi kuuya iikawaa uugaranonj eji, ii mokoloonj onjono. Iinonj Siwe namowaa Ponjaga kolooja. Iinonj jiwowonj jigo borononj memeta kanonj mende rama laligoja. ²⁵ Iyano laaligowaa kania kolooja. Ii ano anana balononj laligowonjatiwaajonj sele, kokooso ano iwoi tosaana kuuya nonono sewanj aasonj horonkejonj. Kaenj nonomakejiwaajonj ama anjo nembanene me iwoi mombaajonj mende amamaankeja. Kawaajonj ejemba anana ii wagiwombaajonj amamaajonj. Anana boronananonj iwoi mende menj nandunj ama muninj eenj, iinonj mende komuwaa. Iinonj balonj eja kaanja mende laligoja. Qaago.

²⁶ “Iinonj wala eja motoonggo mokolooro iwaanonga seinj deema gbala injanja ano sele tosaana koloonj balonj balonj kuuya sokoma laligojonj. Iinonj kambanana kuuya tororo arengonj nonono iikawaa so laligojonj ano miri gomanj daengenj daengenj enj rama laligojonj, iikawaa goraaayo ano aasoya ama jenj kotooro iikawaa so laligojonj. ²⁷ Anana mono Anutu iyana moma monggama mubombaajonj iwoi kuuya ii arengonj nonono. Iinonj korebore kosonananondeen laligojato, kilenj koromojoronj ama Anutu monggama laligonj mokoloowonaga me qaago? ²⁸ Onjoangiaa Griik momo ejembanonj qaa kota arengonj oogiti, iyonjooonjga woiyanonj kaanjagadeen qaa kota monj kokaen jeri,

‘Nono kaanjagadeen iwaa gbiliuruta koloonj laligojonj.’

Eja kaanja monjonj qaa kota monj kokaen ooro,

‘Iinonj mono menj letoma nonono iwaa anjanonj laaligonana laligonkejonj, kananana

kema kankejonj ano enj waawaanana amakejonj.’**

²⁹ Qaa iikawaa so anana Anutuwaawaa gbiliuruta koloonj laligonj kosianonj nanjonj. Kosianonj nanjonto, kilenj iwaa kania moma soonj jinjaunj qewombo. Unja meme eja (artist) yonjononj momo qaganonj nama benj mombaa tania romonjonj goul, silwa me jamo kowonjinj menj uroroonj tando lopionja sogonj menjerengonj menkejuti, iinonj mono iikawaa tani mende kolooja. ³⁰ Ejembanonj poumapouj ama jibijabu laligonj kougij Anutunonj kambanj kanonj nanamemengiaajonj moma bolinj ironja mende meleema laligoroto, kambanj kokaamba qaaya injisaama kokaen injioja, ‘Ejemba korebore gomangia so rama kenjuti, onjo mono uugia meleema noononj kawu.’

³¹ “Anutunonj kambanj somata ano kanj kuuwaa. Iinonj kambanj iikanonj ejemba gomanja gomanja kuuya laligonj kenjuti, ii menj kululuunj nonoma qaanana gosinj tororo jenj tegowaa. Iinonj eja monj qaanana jenj tegowaatiwaajonj meweengonj jenteegowaa kususuna borianonj ano. Iinonj eja ii menj gbiliro koomunonjga waaro iikaanja kanonj ku-usuna somata ii ejemba kuuya qendeema nonono iima mojonj. Eja koomunonjga waaroti, iinonj mono jenteego Tonanaga kolooja.”

³² “Anutunonj eja monj koomunonjga menj gbiliro waaroti,’ tosonianonj qaa ii moma mepaqepae angi. Kaenj angito, tosonianonj kokaen jegi, “Qaa jejani, nono ii mombo mombaajonj mojonj. Kawaajonj gii saanonj kambanj monjonj qaa ii toroqen jenj asariwa.”

³³ Kaenj angi Poolnonj yonjoo batugianonjga waama onjomesaonj keno. ³⁴ Kenoto, tosonianonj kanj Jiisas moma laarinj iwo toroqegi. Moma laarigiti, iyonjoo batugianonj Areopagus kaunsol tuunj yonjoo jotamemeya eja monj qata Dionisius laligoro. Kaanjagadeenj emba somata monj qata Damaris ano tosonianonj yorowo toroqenj moma laarinj uugia meleengji. Kianj.

18

Poolnonj Korint sitinonj keno uugia meleengi.

¹ Iwoi ii kolooro Poolnonj Athens siti mesaonj Griik siti monj qata Korint kanonj keno. ² Korint kema Juuda eja monj qaya Akwila mokolooro. Akwila iinonj Eisiawaa prowinsya qata Pontus kanonj koloonj kanageng mindimindiri siti Room kema laligoro. Kanonj laligoro Siisakinj qata Klodius iinonj jenjkootoya kokaen ano, “Juuda ejemba onjo mono korebore Room siti mesaonj deemba.” Kaenj jenjkooto anotiwaajonj ama Itali kantrij mesaonj Griik kemenj kambanj kanonj Korint kouro. Kouro Poolnonj mokoloonj ii ano embia qata Prisila

* 17:24: 1 Kirj 8:27; Ais 42:5; Apo 7:48

**

17:28: Momo eja somata Pool iinonj momo jakeya jakeya uma Griik yonjooonj buk morota morota weengonj moma kotonj iikanondeen qaa kota kota afaangonj menj asuganonj jero.

yoroonon keno. ³ Laaligogara nangowaotiwaajon opo kuunja kuunja meri. Poolnon kaanagadeen opo sel kuunj meme ejaga. Kawaajon yoroonon keno gawongia ororon ero yorowo laligon enj opo sel kuunj gawon motoonj megii. ⁴ Menj laligogi Sabat kendonj so qamakooli mirinonj uma Juuda ano Griik ejemba yonowo Jiisaswaa kania aminj mosoma uugia meleembutiwaajon kuunj onjoma laligoro.

⁵ Kuunj laligoro alawoita Sailas Timoti yorononj Masedonia prowinsnongga kouri Jiisaswaa Bunjaya kambanj so jenj asarinj laligoro. Kaen laligonj Jiisasnong Hamogeqe Toya Kraist kolooji, iikawaa kania asuganonj qendeema qaa iikanonj Juuda ejemba uugia kuuro. ⁶ Uugia kuuroto, Pool tuarenjenj ama uuqege qaa tokoronkota jenj mugii borianonj jaagianonj kuunj sububunj qesaaro kamaaro kokaenjinjoro, “Niinonj koposo mende ambe onjo tiwilaan iikawaa ironja ii mono noo qananonj ambombaajon amamaawuya. Ii onjoangio bosimbu. Onjo Bunja qaa qotogogi niinonj saanonj onjomesaonj kete nama ubaati, iikanonj waba kantri ejemba yonoononj eleema kemaaja.”

⁷ Kaenjinj onjomesaonj qamakooli miri goraayanonj eja monj qata Titius Jastus iwaa mirinonj uma laligoro. Iinonj Juuda ejaga qaagoto, kilen Anutuwaawaa waeya menj mepeseen laligoro. ⁸ Goraayanonj kenoto, qamakooli miriwaawaa galen qata Krispus ano iwaa embameria yonononj kuuya uugia meleema Ponj moma laarigi. Kaanjadeen Korint ejemba tosaana Poolwaanonj qaa mogiti, iyonoonongga mamaganonj Jiisas moma laarinj uugia meleengji oomulu menj onjongji.

⁹ Poolnonj gomantiinja monjonj gaonj ero Ponjonj kotonj kondooro jaameleenj unja iiro kokaenjinjoro, “Gii toroko mende mobato, Bunja qaa mono kotiin jenj laligowa. ¹⁰ Siti kokanonj ejemba tuunj mamaga yonononj noo bunja kolooju. Kawaajon niinonj giwo laligowe monjonj iwoi monj mende kanainj menj bolinj gombaa.” ¹¹ Kawaajon Poolnonj kambanja menj korinj yonoo batugianonj gbani motoonggo ano koinj 6 kawaa so laligon Anutuwaanonj Bunja qaa kuma onjoma laligoro.

¹² Kuma onjoma laligoroto, Room yonononj eja Galio kuugi Akaia prowinswaa kiap gawana laligoroti, kambanj iikanonj Juuda jotamemeya yonononj mindirinj Pool tuarenjenj ama munj horonj qaa Jakeyanonj oongji. ¹³ Qaa kokaembaajon oongji, “Eja koi kanonj ejemba enjalolonj menj onjomakeja. Room yonononj jenjkootogia angii ejii, iinonj ejemba kana ii uugunj Anutuwaawaa waeya menj mepeseewutiwaajon uukuukuunj menj nonomakeja.”

¹⁴ Qaa kaen selianonj kuunj jengi Poolnonj qaa kitia jemambaajonj ano kiap gawana Galio iinonj Juuda ejemba ii kokaenjinjoro, “Juuda ejemba onoo batugianonj monjonj eja qero komunaga me qinjii bologa totoonj monj anagati eenj, iikawaajon niinonj saanonj qaagia geja ama mobenaga. ¹⁵ Kaanto, onoo batugianonj momalaariwaa qaa kolooro qa morota morota qama angowowo ama jenjkootogia nomaenj ambuti, ii mono onjoanggia lombogiaga. Niinonj iwoi kaanja ii gosinj jenj tegomanjatiwaa so qaago.” ¹⁶ Kaenjinj qaa Jakeyanongga onjotaaro kamaagi. ¹⁷ Kamaanj iyangiodeen mindirinj motoonj lugunj qamakooli miriwaawaa galen qata Soostenes ii qelanjinj menj kanj qaa Jakeyaa kana qaa ootanonj ama qegi. Qegi kiap gawana Galiononj ii iima kawaajonj jaaya soongoro honja monj mende kolooro. Kianj.

Poolnonj anjaja gomanonj Antiokia sitinonj eleeno.

¹⁸ *Poolnonj kilenj toroqen Korint sitinonj ween mamaga laligoro. Laligodaboronj uumeleenj alauruta yeizozogia jenj onjomesaonj Prisila ano Akwila uruama kowenonj kemenj wangowaajonj mamboma raji. Wala Anutuwaawaa jaanonj kokaenjinjoro, “Niinonj Anutuwaawaa gawonja pondanj kaparanj koma memanja.” Qaa kaen jenj ii jojopanj qaanonj somongonj laligoro. Kambanj ii tegoro kowenonj gomanj qata Senkria kanonj kemenj jojopanj qaayaajonj jero wajj juya motogi. Wango monj Siria prowinsnong kemambaajonj anoti, ii mokolononj iikanonj uma opo sel horonj mororonggogi haamononj nangoro kengi.

¹⁹ Kema Efesus taononj keuma Poolnonj Prisila ano Akwila oromesaoroto, anja qamakooli mirinonj uma Juuda yonowo Jiisaswaa kania aminj mogii. ²⁰ Aminj moma kokaenjinj qisinj mugii, “Gii saanonj kambanj koriga nonowo laligowa.” Kaen qisinj mugito, Poolnonj iikawaa uumotoonj mende ano. ²¹ Kawaajon yeizozo kokaenjinjoro, “Anutunonj iikawaajonj ‘Oonj,’ jewaati eenj, mono saanonj eleema onjoononj kemaaja.” Kaenjinj wango monjonj ugi opo sel horonj mororonggogi haamononj nangoro Efesus mesaonj kengi.

²² Kema taonj monj qata Sisaria kanonj keuma wango mesaonj balonj kana Jerusalem uro. Uma eleema uumeleenj kanageso jolonggia injijoro. Ii injijonj rama waama kemenj Antiokia sitinonj keno. ²³ Antiokia sitinonj kema laligoro sonda tosaana tegoro onjomesaonj kananonj keno. Kananonj kema Galesia ano Frigia prowins woi ii uugunj gomanj so liligonj gowoko kuuya injiima koma gbilinj onjono kotigii. Kianj.

* 18:18: Janj 6:18

Apolosnoŋ Efesus ano Korint gawoŋ mero.

²⁴ Kamban kanon Juuda eja moŋ qata Apolos ii Efesus karo. Apolos iinoŋ Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanon koloon laligoŋ momo mirinoŋ uro tegoro Buŋa Tere Walagaa qaaya awaagadeeŋ moma kotoŋ. Ii moma kotoŋ kania jero qaayaa tania kawaajoŋ ejemba gomaŋ so aino mamaga moma aisooŋi. ²⁵ Pombaa kania otaawombaa kania kuma mugi Anutuwaanon gere bolanoŋ uutanon jero. Jiisaswaa kania tororo dindina kuma oŋoma Jonon oomulu meŋ oŋonoti, iikawaa kania saanon moma sorogon jero. Ii jeroto, iikawaa batuya moŋ mesaoro. Uŋa Toroyanoŋ mulu meŋ nononji, ii mende moro.

²⁶ Iinoŋ kanŋ qamakooli miri uutanon kanainŋ qaa esunmumu-yawo jero. Jero Prisila Akwila yoronon qaaya moma nama wani yoroo mirinoŋ kengi. Kema Anutuwaa kania awaagadeeŋ toroŋen jeŋ asarin ijiŋ moro. ²⁷ Apolosnoŋ Griik kantriwaa bakaya qata Akaia kanon kemambaajoŋ moro Efesus uumeleeŋ ala yoŋonoŋ kotingon mugi. Kotingon munŋ Akaia gowokourugia yoŋooŋon tere kokaen oogi, “Eja koi mono koma horonŋ mubu.” Apolosnoŋ tere ii meŋ Akaia prowinsnoŋ kema ejemba Anutuwaa kalenmoriaŋa kuma asarin uugia meleeŋgiti, ii mamaga ilaŋ oŋono. ²⁸ Ilaŋ oŋoma “Jiisasnoŋ Hamoqeŋe Toya koloŋa,” jeŋ iikawaa kania ii Buŋa Terewaa qaaya qaaya weeŋgoŋ kanon qendeema oŋono mogi. Juuda yoŋonoŋ qaa ii moma jenonkooli anŋi niinoŋgiinoŋ kolooroto, Apolosnoŋ Anutuwaa ku-usunŋ qaganonŋ nama qaagia asuganonŋ qewagoro kamaagi. Kian.

19

Poolnoŋ Efesus laligoŋ gawoŋ mero.

¹ Apolosnoŋ Korint sitinoŋ laligoro Poolnoŋ Antiokia siti mesaonŋ prowins tosaana* uugunŋ kema kema kowe goraayanonŋ Efesus sitinoŋ keuro. Keuma kanon gowoko tosaana mokoloŋ injiro. ² Injiima kokaenŋ qisin oŋono, “Oŋo moma laarinŋ uugia meleeŋgiti, Uŋa Toroyanoŋ mono kambanŋ iikanonŋ uugianoŋ kemero me qaago?” Kaenŋ qisin oŋono kokaenŋ meleema jegi, “Uŋa Toroyanoŋ laligogi, nono iikawaa qaaya ii mende totoonŋ moninŋ.”

³ Meleema jegi kokaenŋ injiŋoro, “Oŋo mono naa oomuluga meŋ oŋongita laligoŋ?” Kaenŋ injiŋoro meleeŋgi, “Nono Jononŋ oomuluwaaŋon jeŋ laligoroti, mono iikaya meŋ nononŋgi meninŋ.”

⁴ *Kaenŋ meleeŋgi Poolnoŋ jero, “Jononŋ Jiisaswaaŋon qaa jeŋ ejemba tuunŋ uugia kuuro kokaenŋ mogi, ‘Noo gemananonŋ eja moŋ kawaati, oŋo mono ii moma laarinŋ uugia melembu.’ Kaenŋ jero moma uugia meleeŋgiti, Jononŋ ii oomulu meŋ oŋoma laligoro.”

⁵ Kaenŋ jero mogi Poolnoŋ Ponŋ Jiisaswaa qatanonŋ oomulu meŋ oŋono. ⁶ Meŋ oŋoma boria wanŋianoŋ ano Uŋa Toroyanoŋ uugianoŋ kemero kantri tosiaa qaa morota morota kanainŋ jeŋ gejatootoo qaa jegi. ⁷ Eja ii mindirinŋ 12 kawaas so laligogi.

⁸ Poolnoŋ qamakooli mirinoŋ uma nama Anutuwaa bentotombaa kania aminŋ moma awasankaka nama kawali kaanŋa uugia kuuro qaaya qewagowombaaŋon amamaanŋ laligogi. Kaenŋ laligogi koinŋ karoŋon tegoro. ⁹ Qewagowombaaŋon amamaagiŋ, tosiaŋonŋ yangiseŋ ama mende moma laarinŋ Pombaanoŋ kania asuganonŋ jeŋ bolinŋ ejemba jaagianonŋ qaa kisama jeŋ nangi. Kaenŋ jeŋ nangi Poolnoŋ gosinŋ mendeema oŋoma oŋomesaonŋ gowokouruta unuano korikori kengi. Korikori kema eja qata Tiranus iwaa genjaaro momo jakenonŋ weenŋ so (aua 5 ajoroŋonŋ) kuma oŋono aminŋ momo ama laligogi. ¹⁰ Kaenŋ ama laligogi Pombaa Buŋa qaayanonŋ seiro gbani woi tegoro. Ii tegoro Buŋa qaa ii Eisia prowins uutanonŋ gomaŋ toya ano Juuda ejemba kuuya yoŋoo gejagianonŋ kemero modaborogi. Kian.

Sewa meraurutanonŋ omejiilanŋ konjombombaaŋon amamaagi.

¹¹ Anutuwaa ku-usunŋanonŋ Poolwaanonŋ keuro gawonŋ meŋ boria ejemba wanŋianoŋ ano Anutunonŋ angoletoto morota morota mero asugiro. ¹² Kaenŋ laligoro ejemba ji injiro laligogiti, tosiaŋonŋ Poolwaa selianonŋa nogo motomoto ano opo jokaŋa tosaana kaanagadeeŋ meŋ kema kanŋ qagianonŋ anŋi jigia oŋomesaoro omejiilanŋurugia kouma kengi qeangogi. ¹³ Juuda sele galenŋ tosiaŋonŋ liligoŋ omejiilanŋ oŋotaanŋ kema kanŋ laligogiti, iyoŋonoŋ kaanijadeeŋ kanainŋ omenonŋ kokojinjinŋ meŋ oŋongiti, iyoŋoo qagianonŋ Ponŋ Jiisaswaa qata qama esuna koma horowombaaŋon angobato megi. Angobato meŋ kokaenŋ jegi, “Poolnoŋ Jiisaswaa qata qama uukuukuu meŋ nonomakeji, niinoŋ mono Ponŋ iikawaa qatanonŋ omejiilanŋ kouma togowutiwaaŋon jeŋ kotoŋ oŋonjenŋ.” ¹⁴ Jiisaswaa qata kaenŋ qagiti, iyoŋoo batugianoŋ Juuda jigo gawonŋ galenŋ wanŋa qata Sewa iwaa merauruta 7 yoŋonoŋ kaanagadeeŋ laligogi.

* 19:1: Balonŋ ii kambanŋ kokaamba kantri qata Tooki (Turkey) kawaa uutanonŋ eja.

* 19:4: Mat 3.11; Maak 1.4,

7-8; Luuk 3.4, 16; Jon 1.26-27

¹⁵ Yononon ome mon kaen jen koton mugito, iinon meleema kokaen jen onono, “Nii Jiisas moma mujen ano Pool moma mujento, onjo mono moroga?”

¹⁶ Kaen jen onoma eja uutanon nanoti, iinon mono lugun gagianon uma qelanjin onono. Kaen korebore haamo ama japalelen men onoma selegia motoqoton opo malekugia menjuqenjurano. Menjuqenjurano aja ana selegianon sagorogoro kamaan nano togon kesagia men miri uuta ii mesaon selegia tomana kamaan kemaligi. ¹⁷ Kaen kolooro Juuda waba ano balon toya Efesus laligogiti, kuuya yononon iikawaa bujuya moma mamaga aarun awawaligi. Awawaligi tosanon Pon Jiisaswaa qata kaparan koma mepeseegi akadamuyawo kolooro. ¹⁸ Moma laarin uugia meleengiti, iyonoononga mamaganon kema singisongogia inisaama jen koloogi. ¹⁹ Tosianon suuqangoron hamoqege men laligogiti, iyonoononga mamaganon buk papiagia men kan men kululuun ejemba kuuya yonoo jaagianon nama asuganon gerenon giligi jero. Buk papia iikawaa sewangia weengon kululuugi mindimindirijangogia ii silwa monen (Kina) 50,000 kawaa so kolooro. ²⁰ Tani kaen anggi Pombaa Bunja qaaya ii esunmumuyawo sein kotiin keno. Kian.

Poolnong gawonaa arena ano.

²¹ Iwoi kuuya ii kolodaboron Uña Toroyanon Pool sololoon muro qaaya somongon kokaen jero, “Nii kowe koton Griik kantriwaa leengen woi Masedonia ano Akaia kanon liligowe tegoro mesaon Jerusalem sitinon kemaña.” Kaen jen toroqero, “Kanon kema rama Jerusalem mesaon Room siti kaanjadeen kema iimana.” ²² Kaen jen nenawoita Timoti ano Erastus wasin orono Masedonia keni aja toroqen kamban tosaanja Eisia prowins uutanon laligoro. Kian.

Efesus yononon manja karen aagi.

²³ Efesus sitinon Pombaanon kana otaagitiwaajon kamban kanon enkalolon gujubaju somata qatawo kolooro. ²⁴ Silwa gawon meme eja mon qata Demetrius iinon silwa ooro bolbolgor qokotaan ben emba qata Artemis iwaa jiwowon jigowaa so uña busubusu men laligoro. Ii mero sewanja men laligogi monen uuta hororo konkororo alaurutanon mendeema meg. ²⁵ Meg Demetrius ano tuun tosanon gawon kaanja men laligogiti, ii motoon onono kan ajoroogi kokaen injoro, “Alauruna, nono gawon koi menin sewanja awaa koloon kankeji, ii mojon. ²⁶ Ii mojonto, Pool eja iikanon Efesus koi kanon kouma ejemba uugia oson ii ano Eisia prowins kuuya sokoma ejemba tuun tuun kuun onono jinjaun koloojuti, ii kamban kokaamba saanon iima kotoju. Iinon kokaen jenkeja, ‘Ben boronon memeta ii ben honja qaago.’

²⁷ “Kaen jen laligoro nono komahooro gawonana menkejon, iikawaa qata men boliro jejewili ambubutiwaa uulombo kolooja. Ano iikayadeen qaagoto, uulombo mon kokaen eja: Ejemba kuuya Eisia prowins uutanon ano balon balon kuuya kanon ben emba uuta Artemis waeya men mepeseenkejuti, iwaa ben qabunaya somatanon tiwilaan esunjon kamaawabo ano jiwowon jigoyaa qatanon bolin ejemba jaagianon kamaan omaya koloowabo. Uulombo kaen eja. Kawaaajon majakaka moma qaa koi jejen.”

²⁸ Demetriuson kaen jero gawon alaurutanon ii moma iringia soono kokaen jen qa gigilaagi, “Efesus nonoonon Artemis ii uuta!” ²⁹ Qa gigilaagi enkalolon gujubaju kanon sein kema siti kuuya sokono. Kaen kolooro Masedonia eja woi qagara Gaius ano Aristarkus Poolwaa nenawoita ii qelanjin uruama ororaan oroma kulukululuu mirinon kema ajoajoro meg. ³⁰ Ajoajoro meg Poolnong kaanagadeen ejemba tuunlelembeyonoo batugianon kemambaajon moroto, uumeleen ejembanon ii angon koma mug.

³¹ Eisia prowinswaa galekkonjon eja tosanon Poolwaa alauruta koloogiti, iyononon kaanagadeen gele ama kokaen welema mug, “Kulukululuu mirinon ajoajoro mejuti, gii mono geenga iikanon mende asugina giibu.” ³² Ajoajoro megiti, iikanon ejemba mamaganon nama ajoroogitiwaa kania mon mende mogitiwaajon aja ana lansa q gigilaan sisau enkalolon somata meg sein keno. ³³ Kaen keno Juuda yononon eja qata Aleksander kuun nangogi tuun yononon horon kana meg qaitanon eu uma nano. Uma nama ejemba jaasewangianon qaa kitia metogon jemambaajon moma boro aran kuma aiwese men onono.

³⁴ Aiwese men ononoto, Juuda ejaga kolooji, iikaya moma koton iikanondeen buugia mindirin kuuyanon kanain qaa kokaen qagi, “Efesus nonoonon Artemis ii uuta!” Kaen qama silama nangi aua woiwaa so keno.

³⁵ Qama nangi siti (klaak) pon qerewenjon ejemba tuun uugia men kamaaro goron qegi nama kokaen injoro, “Efesus ejemba, nono ananaa siti kokanon Artemis uuta ii mepeseen laligojon. Nono iwaanon jiwowon jigo ano jamo unaya kowoga Siwenonga kamaaroti, ii galek koma laligojon. Qaa ii onjo kuuya saanon moju. ³⁶ Ii monjon qakoombaatiwaa so qaago. Kawaaajon onjo mono uugia oson men kamaan ama bonjon laligowu. Gejajojomban iwoi mon mende ambu. ³⁷ Eja woi koi jiwowon jigonon uma

iwoi mon mende luluuma qen men boliri. Ben embanana mende mepaegon muri. Onjo kilen ii uruangi koi nanjao.

³⁸ “Demitrius ano iwaa komahooro alaurutanon tosia yonowo angowowo ama qaa jen aowuyagati eenj, kiap mono raju ano qaa jakewaa ajoajorooya ajoajorooya ii qaa mindingowombaajon amakeju. Kawaajon mono saanon iikanon kema qaa jakeyanon ama aon aron qen nanji sokombaa. ³⁹ Onjo iwoi mon toroqen jewombaaajon mobuyagati eenj, siti kokawaa toya tosianon saanon kanageso horon onjongi qenjaaro sombenon ajoroon qaa gosin jen tegowonja. ⁴⁰ Kete enkalolon gujubaju somata koi kania qaato, kilen tondu kolooji, ii Room gawman yononon moma kokaen jewubo, ‘Efesus yononon Room mindimindiri gawman qetama manja karen anju.’ Kaen jen qaa jakeyanon nonoombubo. Kawaa uulombota kolooji, ii mojen. Qaa jakeyanon nonooma karen koi kawaa kaniaajon qisin nonombuyagati eenj, nono mono kitia meleema angon koma jewombaa so mende mojon.” ⁴¹ Efesus siti pon qerewenjanon qaa kaen jen ejemba tuun kondeema onono zololonjon deema kenji. Kian.

20

Poolnon Masedonia ano Griik kema gawon mero.

¹ Efesus kanon gujubaju kanon zololongdabororo Poolnon gowokouruta onjoono kagi uuwaa nangnanngo qaa qambanmamban onoma yeizozo jen onjomesaon Masedonia prowinsnon keno. ² Masedonia kema gomanja koton laligon kanon qambanmamban qaa mamaga jen laligon Griik kantrinon karo. ³ Griik kan koin karoon laligoro. Ii laligoro tegoro wanggo men kowe koton Siria kemambaajon moro. Kaanja moroto, Juuda jotamemeya yononon kananon qewombaa angonan anggi gejianon kemero moro. Ii moma kawaajon Masedonia prowins koton balon kana gomanjanon eleemambaa qaaya uutanon somongoro.

⁴ Qaaya somongoro nenauruta kokaanjanon iwo kenji: Berea eja qata Soopater Piruswaa meria, Tesalonaika eja woi qagara Aristarkus ano Sekundus, Derbe eja qata Gaius, Timoti ano Eisia prowinsga eja woi qagara Tikikus ano Trofimius. ⁵ Yononon waladeen Troas kema kanon nonoojon mamboma laligogi. ⁶ Troas kema laligogito, Luuk nii ano tosaanja nononon bered yiistya qaawaa kendon ii Filipai sitinon ranin. Ii ranin tegoro wanggonon unin opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema ween 5 kolooro Troas yonoonon keunin. Troas keuma kanon ween 7 toroqen laliginin. Kian.

Poolnon kamban konoga Troas laligoro.

⁷ Ween 7 laliginin tegoro Poolnon ween 8 kanon onjomesaon kemambaajon moro. Ii moma gomantiini konoga Sondameraanon ajoroon Jiisas romongon samon kowoga motowombaaajon ranin. Kaen ranin Poolnon yonowo amin moma qaaya jen raro raro goman ruunjanon keno. ⁸ Nono miri uuta mombaa qaganon eu uma ajoroon ranin lambe mamaganon jen asarigi. ⁹ Ajoroon ranin eja gbaworo mon qata Yutikus iinon jenggenanon raro. Raro Poolnon qaa jen raro moro kamban koriro gaonjaajon moma en gbororo moton kanakeewanonga tama uuta mende moma miri uuta karoon uugun balonon kemen qero. Kemen qero lugun kemen men waanin komuroti, iinin.

¹⁰ Kaen iininto, Poolnon kemen kepelaan mun jero, “Mombo sewan aason ama gbilija. Kawaajon mende awawaliwu.” ¹¹ Kaen jen mombo eleema miri uutanon eu uma samon kowoga moton nero. Nen yonowo kamban koriga qaa jen raro goman anogo onjomesaon kananon keno. ¹² Keno eja gbaworo ii wangi gbilin laligoroti, ii iima ulunkolen somata moma kenji. Kian.

Poolnon Troas mesaon Miletus keno.

¹³ Yononon kengito, Poolnon anja balon kana kemambaajon moma kokaen Luuk nii ano tosia jen koton nonono, “Onjo mono waladeen kowe kana goman qata Asos kanon kenji aitonjon nuangi wanggonon ubonja.” Kawaajon nononon mesaon wanggonon unin opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema Asos kanon keunin. ¹⁴ Asos keuma nonowo aitonjon Pool wanin wanggonon uma goman qata Mitilini kanon kenin. ¹⁵ Mitilini kema kanon opo sel mombo horon mororongogi haamonon nangoro kema laligon en waama wato qata Kios kawaa kosianon keunin. Keuma toroqen koton kema en waamago goman qata Samos kanon kemen mombo kema en waama goman qata Miletus kanon kokaembaajon keunin. ¹⁶ Poolnon “Yambuyambu dologa (Pentekost) ii batogon kema Jerusalem sitinon ramana,” jen kamban tiwilaawombotiwaajon uulanjowo kembombaajon moro. Kawaajon Eisia prowinsnon kamban koriga tiwilaawombotiwaajon moma wanggonon uma Efesus siti uuguwombaa qaaya somongoro laliginin. Kian.

Poolnon Efesus yonoonon qaa konoga jero.

¹⁷ Miletus keunin Poolnon Efesus yonoojon qele ama uumeleen kanagesowaa jotamemeurugia yononon kamaan kawutiwaajon koma horon onono. ¹⁸ Koma horon onono goman qata Miletus kanon kougii injiima kokaen injijoro, “Niinon kamban mutuya Eisia prowinsnon kaweti, iikanonadeen kanain kamban kuuya onowo laligon kouma gawon meweti, onjo iikawaa tania saanon moma yagoju. ¹⁹ Niinon Pombaa jaanon uuna men kamaan aodaboron gawon nomaen men kouma laligoweti, onjo ii saanon moju. Gawon men ejemba onoojon saama jaunna kamaaro laligowe. Juuda yononon uugia mende meleengiti, iyononon kamban tosaana kanon selenon kuukuu ama nuwombaa-jon angonan ama laligogi. Kaen ama laligogitiwaajon ama angobato morota morota mokoloon siimbobolo moma laligowe.

²⁰ “Niinon Buja qaa men qeangon onomakeji, ii jen asarin onoma laligowe. Ii qenjaaronon ajoroon ano miria miria kanon uma kuma onoma laligowe. Niinon kawaajon kokodundun koma gawon mende mesaowe. ²¹ Gawon mende mesaoweto, Juuda waba ano balon toya onoojon kaanagadeen qaa kota kokaen nangon jen laligowe, ‘Onjo mono uugia meleema Anutuwaanon qokotaan Ponjana Jiisas Kraist moma laarin mubu.’ Onjo ii kuuya saanon modaboroju.

²² “Mobu, kete Unja Toroyanon nii Jerusalem sitinon kemambaajon kuun nonja. Kanon kembe naa iwoiga koloon nombaati, ii mende mojen. ²³ Mon kokaen mojen: Niinon taon daen daen kema laligoweti, Unja Toroyanon iikanon saje nun kokaen nangon nijoro moma laligowe, ‘Gii kakasililin moma laligona kapuare mirinon goongi rabaga.’ ²⁴ *Kaen nijoro moma laligoweto, ii kilen. Niinon torogon laligowenaga me komuwenaga, ii qaa mon mende koloon nonja. Ii qaago totoonto, Pon Jiisasnon gawon nonoti, niinon mono ii men yagomambaajon moma kotiijen. Iinon kokaen nijoro, ‘Anutunon kalenmoriaja ejemba onjomambaajon moji, gii mono iikawaa Oligaa Bunaya jen asarin laligowa.’ Kawaajon balonon laligomanati me komumanati, ii iwoi omaya totoon koloon nonja. Ejemba aangolenon kuuwaajon kenjuti, monnon iikanon batuyanon koton haamo mende ambaa. Niinon mono iikawaa so gawon men batuyanon koton mesaomambotiwaajon esunja kuuyanon kaparan koma kema laligomanja.

²⁵ “Kaen laligomanato, mobu, niinon onjo batugianon kema kan Anutu bentotonjaa kania jen asariwe mogiti, onjo noo jaasewana ii mombo mende iibuya. Onoononga monnon mon mende niibaati, kete kaen mojen. ²⁶⁻²⁷ Kawaajon niinon onjo Anutuwaaw jeta kuuya otaawutiwaajon jen uukuukuu men onoma laligowe. Ii mende kokodundun koma mesaowe. Kawaajon onoononga monnon mon singisonggoyaaon ama soon komun gere sianon kemebaati een, onjo nii jen nombombaajon amamaawuya. Niinon ii kete onoojon asuganon nangon jen kotiijen.

²⁸ “Ponnon iyanjaa saya maama iikanon kanagesouruta sewangia mero bunaya kolood-aborojuti, onjo mono ii lama kaanja galen koma kalan koma onoma laligowu. Unja Toroya ajo gawon ii onono. Kawaajon onjo mono onoojia ano Pombaanon lama tuun yonoojon galengia men aon laligowu. ²⁹ Niinon kembe iikawaa gematanon ejemba kanjangiawo ii kasu kawalia kaanja onjo batugianon asugiwuya. Yononon asugin lama tuun onoojon mende moma titiikota koloon lan kan injiwuyati, ii mojen. ³⁰ Onoojia batugianonga eja tosanon waama nama Jiisas gowokourutanon goraayanon kembutiwaajon horon onoma qaa qolonmolongoya jen laligowuya. ³¹ Kawaajon onjo mono uugbiligbili laligon qaa koi uu konongianon ama romongowu: Niinon gbani karoombaa so asaga gomantiina qambanmamban qaaya qaaya ii onjo motomotoon pororo kuma onoma laligowe jaunna kamaanjero.

³² “Niinon kete onjo Anutuwaaw boronon onooma kokaen injiijen: Iwaa Buja qaayanon mono kalenmoriaja inisaama kalan koma onomakeba. Anutunon kotii uugia nangon meagoro saanon kotikotii mokoloon metulanjonkebu. Onjo Anutuwo rapingogi alauruta kuuya tak koton onono soraaya koloojuti, mono iyonoo batugianon keuma dun raragia men oyanboyon koloon laligowu. ³³ Nii onoononga mombaa maa suan me monen opo ii mende buja qen aomambaajon moma laligowe. ³⁴ Nii ano nejaauruna iwoiwaajon amamaan laligoninji, ii neenaa borona koi kanon gawon men mokoloon laligowe.

³⁵ “Ii kuuya ama men sili awaa qendeema onoma laligowe. Onjo mono kaaniadeen gawon men laligowu. Kaen laligon ejemba loorin gawon mewombaaon amamaawuti, ii saanon kalan koma onoma laligowu. Gawon megii hona kolooro Pon Jiisaswaanon qaa koi mono romongowu: Iinon ajo qaa mon kokaen jero, ‘Hina iwoi buja qen aogi jangon qaono een laligowuyato, tosaana yonoojon iwoi kalenggiaga onongi Anutunon kitia meleeno oyanboyon mokolowuya.’ Kian.”

* 20:24: 2 Tim 4.7

³⁶ Poolnɔŋ qaa kaen jɛn kamaan simin kuma kuuya yonowɔ Anutu qama kooliro. ³⁷ Qama kooliro kuuya yononɔŋ amburɛn mɛn urusaan qɛn angon mun buuta kiton nɛgi. ³⁸ Poolnɔŋ wala qaa mon kokaen injoro, “Ono noo jaasewana mombo mende iibuya.” Qaa kaen moma kawaajon wosobiri uuta moma nama wama wangonɔŋ uma yeizozo jɛn onngi. Kian.

21

Poolnɔŋ Jerusalem keno.

¹ Yeizozo jɛn nonomesaogi opo sel horon mororongogi haamonɔŋ nangoro kema wato qata Koos iikaan baagen dindinagadeen kema keunin. Keuma ɛn waama toroqɛn wato qata Rodos kanon kenin. Iikanonɔŋ toroqɛn Lisia prowinswaa gomanɔŋ mon qata Patara kanon keunin. ² Keuma nama wango mon Fonisia gomanon kemambaajon anoti, ii mokoloon kanon unin opo sel horon mororongogi haamonɔŋ nangoro kenin.

³ Kema laligon wato mon qata Saiprus iikawaa kosianon kan iima misingon Saut waagenja uugun toroqɛn haamonɔŋ nangoro Siria prowins waagen kenin. Kema “Wangowaa hinaya ii Taia taanon kema wangononga mɛn ambonɔŋ,” jɛgitiwaaajon iikanon kenin. Iikanon kema wango mesaon kemenin. ⁴ Kemen gowoko tosia mokoloon onoma yonowɔ toroqɛn ween 7 laligonin. Kanon laligonin Unɔ Toroyanon sololoon onono Pool Jerusalem sitinon kembabotiwaajon galɛn mɛmɛ qaa jɛgi. ⁵ Ii jɛgito, nono ween 7 ii yonowɔ laligonin tegoro onomesaon kana kenin. Kana kembonɔŋ jɛnin yononon korebore embameraurugiawo nonoombonjɛn taon mesaon seleengɛn kagi. Taon seleengɛn kan kowe sakasinanɔŋ kamaan simin kuma Anutu qama koolinin. ⁶ Qama koolin yeizozonana jɛn aonin Jerusalem kembombaaajon wangonon unin yononon mirigianon eleengi.

⁷ Pool ano nɛjauruta nono kaen Taia mesaon toroqɛn kema goman qata Tolemes kanon keuma wango mesaonin. Wango mesaon uumeleen alaurunana jolongia jɛnin ano yonowɔ ween motoongo laligonin. ⁸ *Laligon ɛn waama onomesaon balon kana kema Sisaria taanon kounin. Jerusalem uumeleen tuun uutanon uukuukuu eja (ewanjɛlis) sewen metogon onongiti, * yonoononga mon qata Filip iinon Sisaria laligoro. Nononon Sisaria kouma iwaa mirinon kema rama enin. ⁹ Filipwaa borauruta 4 laligori. Anutunon emba saraj yonoo uugianon gejatootoo qaa jɛjewaa momo kalɛn ano laligori.

¹⁰ *Nononon Sisaria taon kanon ween mamaga toroqɛn laligonin. Kanon laligonin Juuda prowinsnonga gejatootoo eja mon qata Agabus kamaaro. ¹¹ Nonoonon kamaan Poolwaanon iinkasa mɛn kanon anɔaa kana boris somongon kokaen jero, “Unɔ Toroyanon kokaen jeja, ‘Juuda jotamemeya yononon iinkasa kokawaa toya ii Jerusalem sitinon kokaen somongon waba kantriwaa galɛn† yonoo borogianon ambuya.’ ” ¹² Kaen jero moma nono ano uumeleen alaurunana kanon laligogiti, iyononon kaangadeen Poolnɔŋ Jerusalem kembabotiwaajon welema qotogon munin. ¹³ Qotogon munin kokaen melema jero, “Ono mono nomaen anju? Saama qaa jɛn iikaanɔŋ kanon noo uuna menjuranju. Niinon Jerusalem kembe gbadoon nombutiwaajon jojorijen ano iikayadeen qaagoto, Pon Jiisas qataaajon ama nugi komuwenagati, niinon mono iikawaajon kaangadeen jojorin nanjen.”

¹⁴ Kaen jero mɛn loorin mubombaaajon amamaan uunana bonjon kono kokaen jɛnin, “Ii mono Pombaa uusiinɔaa so koloowa.”

¹⁵ Sisaria taanon laligonin kamban ii tegoro afaangon mozozongon onomesaon kema Jerusalem sitinon unin. ¹⁶ Sisaria iikanonɔŋ gowoko tosanon kaangagadeen nonoo koipunana kagi. Kagiti, yononon kokaen jɛgi, “Ono Saiprus eja qata Naason iwaa mirinon ɛn laligowu.” Kaen jɛn nunuangi iwaa mirinon kenin. Naasonon waladeen uuta meleema Jiisaswaa gowokoya koloon laligon kouro. Kian.

Poolnɔŋ Jerusalem sitinon kouro.

¹⁷ Nononon Jerusalem keunin uumeleen alaurunana yononon nunuama aisoon jolonana jɛgi. ¹⁸ Jolonana jɛgi ɛn waama Poolnɔŋ nonowo bisop Jɛims iibombaaajon moma kenin. Kenin uumeleen kanagesowaa jotamemeya yononon korebore iikanon kouma ragi.

¹⁹ Ragi Poolnɔŋ jolongia jɛn sunduya ano. Anutunon koipu koloon nemun koma nonono waba kantri yonoo batugianon kema liligon misin gawon mɛnin honɔ kolooroti, iikawaa sunduya kaniawo motogon motomotoon ii korebore injoro. ²⁰ Ii injoro moma Anutu mɛpeseegi eja geria monjon kokaen jero, “Pool alanana, Juuda ejemba tausɛnɔŋ tausɛnɔŋ

* **21:8:** Apo 6.5; 8.5

* **21:8:** Aposol gawon mɛmɛ bon 6 kanon eja 7 ii mɛweengon onongin nanngonanjo gawon

ano ewanjɛlis gawon ii mindirin mɛgi. * **21:10:** Apo 11.28 † **21:11:** Waba kantri yonoo borogianon ambuya, ii Room gawman yonoonon jeja.

yonononj Jiisas moma laarinj uugia meleema kilenj korebore toroqen Mooseswaa Kana qaa ii tororo otaawombaajon kaparanj komakeju. ²¹ Kaen kaparanj komakeju, goo bujuga ii kokaen lanj jegi mogi, 'Juuda ejemba deema waba kantri yonoo batugianonj kema laligojuti, giinonj liligonj ii kokaen kuma onoma laligojanj, jenkeju, "Ono mono Mooseswaa kana qaa gema qen Anutuwaanonj aiwese ii mende menj merasisi selegia mende kotowu ano Juuda nanamemenj tosaanja ii mende otaawu." '

²² "Kaen jenkejutiwaajonj ama giinonj kajanj, iyonononj ii moma iikanondeen horonj tuunj somata menj ajoroowuyaga. Kawaajonj nono majakaka moma mono nomaen aninj sokonaga? ²³ *Kawaajonj nonononj keteda koi qaa goojonj jewonjati, giinonj mono iikawaa so amba. Eja 4:yanonj iwoi ambombaa qaagia Anutuwaanonj jen jojopanj qaanonj somongogi. ²⁴ Ii qaanonj somongogito, monembaajonj amamaanj mamboma batunananonj koi laligoju. Kawaajonj giinonj mono ii unuama yonowo koma konjoratinj aonj yonoojonj ama nandunj ana sokono saanonj wanj jugia motogi qaagia kotiiwaa. Giinonj kaenj ama Mooseswaa Kana qaa tenj koma otaanj laligojanj, koreboreyanonj goo kanaga ii tororo iima moma asariwuya. Ii moma asarinj goojonj qaa jegi mogiti, ii honja monj mende mokoloogi omaya kolooro komuwaa. ²⁵ *Goononj qaa komuwaato, waba kantri yonononj Jiisas moma laarinj uugia meleengiti, nonononj iyonoojonj qaa kokaenj somongonj tere onj aninj keno, 'Oro busuya benj lopionj yonoo nandunj buja qen kanagianonj angij esungianonj tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeen sa me oro arogia qoosona iikawaa busuya ii mende newu. Serowilinj mono mende ambu. Iwoi kanjanjawa 4 ii mono mesaonj gema qegi sokombaa.' "

²⁶ Jotamemeya yonononj kaen jegi Poolnonj eja 4 ii unuama enj waama yonowo koma konjoratinj aogi. Aogi jiwowonj jigononj uma eja motomotoonj yonoojonj nandunj ama siimolonj oogi koma konjoratinj kambangia tegowaati, iikawaa kambanj bujuya injjoro. Kianj.

Jiwowonj jigowaa totonj uutanonj Pool menj somongogi.

²⁷ Poolnonj ii injjoroto, weenj 7 ii tegomambaajonj ano Juuda tosaanja Eisia prowinsnonga kagiti, iyonononj Pool jiwowonj jigononj uro iigi. Iima ejemba tuunj kuuya uugia kuunj ononggi waaro Pool qelanjinj megij. ²⁸ Qelanjinj menj kokaen qagi, "Israel ejemba, mono ilaanj nonombu! Eja koi kanonj balonja balonja liligonj gomanj so kuma onoma uugia kokaen kuunj onomakeja: Ono kuuya mono Israel ejemba tuunj qotogonj menj bolinj nonombu. Ananaanonj Kana qaa mesaonj jiwowonj jigonanonj lanj uma jiwulanj ama laligowu. Kaen kuma onoma laligoro ano kete Griik eja Anutuwaajonj aiweseyaj qaa ii kaanjadeen wama jiwowonj jigononj uro miri kowoga koi kanonj mono totowinj kokojinjinjawa koloowabo." ²⁹ *Ii kokaembaajonj qagi: Efesus eja Trofimusi iinonj wala siti kananonj Poolwo keno iriima kokaen romongogi: Poolnonj ii wano motoonj jiwowonj jigononj ubaobo.

³⁰ Kaen qagi ejembanonj enkalolonj ama esungigadeen luluuma kanj ajoroonj qemburunj somata menj guju megij siti kuuya sokono. Kaen kolooro Pool qelanjinj somongonj jiwowonj jigonongga horonj seleenggenj kamaanj iikanondeen jigowaa kiropo naguya kuuya ii uulanjawa koma somongogi. ³¹ Pool somongonj qewombaajonj kaparanj kongij bujuya seinj Room manjaqeqe tuumbaa kawali galenj wanja iwaa gejianonj qaa kokaen kemero moro, "Jerusalem kuuya yonononj karenj ama manja qeju." ³² Kaenj moma iikanondeen manjaqeqe eja tuunj tosia kawali galenggiawo unuama lugunj yonoononj kemegij. Kemegij ii injiima Pool qegiti, ii mesaogi.

³³ Mesaogi kawali galenj wanjanonj batugianonj kema jenj kotooro Pool menj gbado (tape) woinonj somongogi. Somongogi kokaen jenj qisinj onono, "Eja koi moroga?" ano "Nomaen ano qeju?" ³⁴ Qisinj ononoto, ejemba tuunjonnga qaa morota morota meleema lansanj qagi. Kaen lansanj qama guju megitiwaajonj ama kania tororo momambaajonj amamaaro. Ii amamaanj kawaajonj jenj kotooro Pool wama manjaqeqe eja yonoo aen kiropo uutanonj kenjgi. ³⁵⁻³⁶ Wama kenjgi ejemba tuunj somata yonononj kanagianonj onjotaanj kanj kokaen qagi, "Mono qegi komuwa. Yamagen!" Kaen qagi manjaqeqe eja yonoo aen kiropo naguyanonj keuro uulanjawa kema kanj gujubaju somata megitiwaajonj bimooro. Kawaajonj manjaqeqe eja yonononj Pool menj angonj kenjgi. Kianj.

Poolnonj qaayaa kitia kanainj meleema jero.

³⁷ Angonj kanj manjaqeqe eja yonoo kiropo uutanonj ubombaajonj angij Poolnonj kawali galenj wanja kokaen qisinj muro, "Nii qaa monj saanonj gijomanja me qaago?" Qisinj muro moma kiko ama ijoro, "Oo, gii Griik qaa mojanj me?" ³⁸ Kawaajonj gii lijipt ejaga

* 21:23: Jan 6.13-21

* 21:25: Apo 15.29

* 21:29: Apo 20.4

koloosan me qaago? Iijipt eja mononon indigen tuarenjen eja tiwogiawo 4,000 ii enkalolon men onoma Room gawman tuarenjen ama manja karen kanain unun unuama balon qararanonkonononon kenggi. Gii galen eja ii koloosan me qaago?”

³⁹ Kaen ijoro Poolnon jero, “Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus mojanj, mono iikanon koloon laligon koube. Kawaajon qisin gomaña: Gii saanon jena niinon ejemba tuun koi yonoonon qaa jewe mobu.”

⁴⁰ Kaen jero “Saanon jewa,” ijoro Poolnon donon nama ejemba onoonon boro kuno. Boro kuno guju mesaon qaagia bogoro nangji Hibruu qaanon qaa kokaen jero,

22

¹ Poolnon nama kokaen jero, “Eja alauruna, niinon qaa kitia jemañati, ii mono geja ama mobu.” ² Hibruu qaanon qaa jero moma qaagia kuuya bogodabororo nangji toroqen jero,

³ “Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus kanon koloowe Jerusalem siti kokanon galen koma nongji laligon somariwe. Laligon somariin kouma boi qata Gamaliel iwaa qaa baatanon rabe iinon Juuda ambosakonurrunana yonoonon Kana qaa ano nanamemen ii tororo kuma nono iikawaa momoya moma laligowe. Kete ononon korebore Anutuwa qaa baatanon keuma kaparan koma iwaaajon manja qen laligojuti, niinon mono iikawaa so koloon laligowe. ⁴ “Kaen laligon ejemba Pombaa kania otaan laligogiti, ii unun kondeema sisiwerowero ama onombe siimbobolo moma tosanon komugi. Niinon ejembaya ejembaya unuama gbadonon (tape) somongon kapuare mirinon onoombe. ⁵ Jigo gawon galen waja ano jotamemeya kuuya yononon ii saanon moju ano yonoonon kema qisin ononon ii saanon nangon jewuyaga. Yononon Juuda eja geria Damaskas sitinon laligojuti, yonoonon tere oon nongji men laligowe. Iikanon ejemba Pombaa kania otaan laligogiti, niinon ii kaanjiadeen ‘Irona meleema onombutiwaaajon gbadonon onoma Jerusalem koi unuama kamaña,’ jen kananon kembe.”

Poolnon aña uumeleenña kania jero.

⁶ “Kananon kembeto, Damaskas siti dodowiwe kanon iwoi mon kokaen kolooro: Ween biiwii kanon asamararan somata mon Siwenonnga oobili kaña asugin uulanawo kamaan turun nono. ⁷ Turun nono tama balonon kamaan ewe Siwenonnga qaa mon kokaen kolooro mobe, ‘Sool Sool, gii mono naambaajon sisiwerowero qaganon ama nomakejan?’

⁸ Ii moma meleembe, ‘Pon, gii moronon?’ Kaen meleembe nijoro, ‘Nii Nazaret eja Jiisas, sisiwerowero men nomakejanj, nii mono ii.’ ⁹ Eja niwo kan nangiti, yononon asamararan ii iigito, qaa nijoroti, qaa ii zoobooya mon mende mogi. ¹⁰ Kaen nijoro niinon qisin jewa, ‘Pon, nii mono nomaen amaña?’ Jewa nijoro, ‘Gii mono keteda koi waama Damaskas sitinon kena Anutunon naa iwoiga ambaagiwaaajon jewaati, ii mononon gijowaa.’ ¹¹ Asamararan iikanon jaana kuuro titou kuun nambe eja niwo kagiti, yononon borononon men nuangji Damaskas sitinon kenin.

¹² “Iikanon eja mon qata Ananaias laligoro. Iinon Anutu goda qen Mooseswaanon Kana qaa tororo otaan laligoro. Kawaajon Juuda ejemba Damaskas laligogiti, yononon kuuya godaya awaa qen mun laligogi. ¹³ Iinon noonon kan kosonanon nama kokaen nijoro, ‘Sool alana, jaaga mono mombo toowa.’ Kaen nijoro aua kamban iikanondeen jaana tooro uun iibe. ¹⁴ Iibe Ananaiasnon nijoro, ‘Giinon nanamemen dindina solanña Toyaga iina qaa jetanon gijoro aro kononña mona. Ananaa ambosakonana yonoonon Anutu iinon gii meweengon gono iwaa uusiina moma kotowa. ¹⁵ Gii naa iwoi iima mojanj, mono ii nangon jen iwaa jotamemeya koloon balon balon ejemba jaagianon dangunu kaña nama laligowa. ¹⁶ Kawaajon gii naambaajon ezelobezelo ama mambonjan? Mono waama iwaa qata qama qama koolin jena oomulu men gonin singisonogoga songbano solananiwa.’ Ananaiasnon kaen nijoro.”

Misin gawon waba kantri yonowo memambaajon noono.

¹⁷ “Damaskas siti mesaon Jerusalem sitinon eleema jiwowon jigonon gama kooliwe Pombaa umbeumbenanon turun nono nama jaameleen unu mon iibe. ¹⁸ Unu iikanon Jiisas iibe noonon kan kokaen nijoro, ‘Gii kantri kokanon noo kaniana ano Bunja qaana ii pondan mende jen laligowa. Ii nangon jena telambelan ama gema qewuya. Kawaajon Jerusalem siti koi mono uulanawo mesaon kemba.’

¹⁹ “Kaen nijoro jewa, ‘Pon, yononon noo kanana moju. Niinon wala liligon ejemba gii moma laarin gonigiti, ii qamakooli miria miria kanon uma mokoloon onoma somongon ooli waayawonon onootin tosaña kapuare mirinon onooma laligowe. ²⁰ “Goonon gawon ilailaa eja Stiwenon kaniaga nangon jero qegi saya kamaaro niinon kamban kanon

* 22:3: Apo 5.34-39

* 22:4: Apo 8.3; 26.9-11; 9.1-19; 26.12-18

* 22:20: Apo 7.58

kaanjagadeen kosogianonj nama wambelaan malekugia galen koma nambe qegi komuro.²¹ Kaen jewe Ponjon nijoro, 'Niinon wasin gonjenja gii mono koriganon waba kantri ejemba yonoonon kamba.' Kianj."

Room gawmambaa manjaqege eja yonononj Pool galen koriji.

²² Poolnonj qaa kitia jeroti, ii ejemba tuun yonononj geja ama mogito, (Ponjon waba kantri ejemba yonoononj kemambaajon jeroti,) qaa ii moma iikanondeen kotigagadeen sil-ama qagi, "Yamagen! Eja kaanja ii mono qegi komuwa. Ii balononj nonowo laligowaatiwaa so qaago." ²³ Kaen silama qama opo keren qetegon gilin (kanagianonj rimbombongon riinj) sonjon orasin kanakeewan lansanj giligi. ²⁴ Kaen anggi Room yonoo kawali galen wanjononj jen koto manjaqege eja yonononj Pool wama kema manjaqege eja yonoo aer kiropo uutanonj anggi. Kiropo uutanonj anggi Juuda yonononj ii naambaajon ama guju men qajuti, iikawaa kania momambaajon kokaen jen koto, "Ono mono Pool men ooli waayawononj qen qisin mugi kania asuganonj jero mobonja." ²⁵ Kaen jen koto, Pool men somongonj ooli waayawononj qewombaajon anggi Room kawali galen monjon kosianonj nano Poolnonj kokaen ijoro, "Room mindimindiri gawman yonononj sopa somongonj nonggi borogianonj laligojen. Niinon iikawaa (jenkoto) paaspoot men laligojen. Kawaajon ono noo qaana mende moma gosin lan jen tegon een ooli waayawononj nuwuti, ii mono Room jenkoto toya yonoo jaagianonj sokombaa me qaago?"

²⁶ Poolnonj kaen ijoro kawali galenonj moma iikanondeen kawali galen waja iwaanonj kema buju qaa kokaen ijoro, "Eja iikanonj Room gawmambaa (jenkoto) paaspoot men laligoja. Kawaajon gii mono nomaen ambaga?"

²⁷ Kaen ijoro kawali galen wanjononj Poolwaanonj kema qisin muro, "Gii onjononj Room gawmambaa (jenkoto) paaspoot men laligojan me qaago? Ii jena moman." Qisin muro Poolnonj meleeno, "Onjononj, niinonj ii men laligojen."

²⁸ Kaen meleeno ijoro, "Nii monen somata gilin Room mindimindiri gawmambaa (jenkoto) paaspoot sewanja mewe nonggi laligojen." Ijoro Poolnonj jero, "Ti awaato, noo majnanonj Room gawmambaanonj paaspoot men laligoro niinonj iwaa meria koloon iikanonja qa ii men laligojen."

²⁹ Kaen jero eja qisin mubombaajon angiti, iyonononj iikanondeen mesaon eleema kenggi. Poolnonj "Nii Room gawmambaa paaspoot men laligojen," jero kawali galen wanjononj ii moma Room ejaga gbadoon murotiwaaajon ama awawalinj sombuya moro.* Kianj.

Poolnonj jigo kaunsol tuun yonoo jaagianonj nano.

³⁰ Goman ano kawali galen wanjononj waama Juuda yonononj naambaajon Pool qaanonj ama mun jegiti, iikawaa kania tororo momambaajon moma jigo gawon galen waja ano jigo kaunsol tuun kuuya yonononj ajoroowutiwaaajon jen koton onono. Kaen ajoroogi jero Poolwaa gbadoya (tape) isanggi wama kamaan yonoo jaasewangianonj ano nano. Kianj.

23

¹ Poolnonj nama jigo kaunsol tuun ii uun injiima kokaen jero, "Alauruna, niinon nanamemena kuuya ii Anutuwa jaasewanjon ama men laligowe iinon iima 'Sokonja,' jero uunaa gejananonj moma qeangonj kouma laligonj kete koi nanjen." ² Poolnonj kaen jeroto, jigo gawon galen waja qata Ananias iinon kosianonj nangiti, ii jen koton onono urunja qetaaligi. ³ *Qetaaligi Poolnonj ijoro, "Anutunonj mono gii qetaalinj gomba. Giinonj miri sopa taanja kaanja koloojan. Selia mundanonj oogi taanja koloojato, uuta jewonj men injanja kolooja. Giinonj Mooseswaa Kana qaa men kanonj gosin noma qaana jen tegomambaajon rajanto, kilen geenjo Mooseswaa Kana qaa iikayadeen qen jen koton onona nuju. Ii mende sokonja."

⁴ Poolnonj kaen ijoro kosianonj nangiti, iyonononj ijogi, "Gii Anutuwaanonj jigo gawon galen waja mepaqepae men gamu qen mujan me?"

⁵ *Kaen ijogi jero, "Oo alauruna, iinonj jigo gawon galen waja kolooji, ii mende moma jejen. Bunja Terewaa qaa monj kokaen eja, 'Gii mono kanageso tuungaa eja ponja mende qasuaawa.'"

⁶ *Kaen jeroto, jigo kaunsol tuun yonoononga tosonianj Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) paati qokotaagi tosonianj Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) paati ejaga laligogi. Poolnonj ii moma kawaajon jigo kaunsol tuun yonoo jaagianonj qaa kokaen

* **22:29:** Monj Room gawmambaa paaspoot men laligoroti, ii kasanonj gbadoon mububutiwaaajon songo ero. Monjon songo ii waleenoti een, ii mono qaa Jakeyanonj oomakegi. Kawaajon sombuya moro. * **23:3:** Mat 23.27-28 * **23:5:**

qama jero, “Alauruna, niinon Farisii ejaga koloojen. Manñanon kaanagadeen Farisii paati ejaga. Koomuya yononon gbilin waabuyati, niinon iikaen koloowaatiwaajon mamboma jejeromonromon ama laligojen. Kaen laligojenwaajon ama qaa jakeyanon noongi gosin noma jeju.”

⁷ Kaen jero iikanondeen Farisii ano Sadusii paati yonoo batugianon angowowo kolooro jigo kaunsol tuun yononon juma tuun woi koloogi. ⁸ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon) yononon kokaen jenkegi, “Ejemba koomuya yononon mende gbilin waabuya. Siwe gajoba mende laligoju. Omejilan ano unja ii mende laligoju.” Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) paati yononon qaa karoon iikanon qokotaan iikawaa so moma laarin namakegi. ⁹ Tuun woi kaen koloon qagi guju somata kolooro Kana qaawaa boi tosanon Farisii tuun yonoo batugianonga waama geriawo terejgon kokaen jegi, “Nono eja kokawaa qinjita mon mende mokoloojon. Siwe gajoba me unja monjon qaa koton kondoon iwaa utanon ano jenaga, ii mono nomaen sokoma ononaga?”

¹⁰ Kaen jegi angowowo iikanon mombo gere toon somariiro. Somariiro aworanjon Pool leelee horogi kema karo mosoma tagogi. Tani kaen kolooro. Kaen kolooro kawali galen wanjon iikawaa toroko moma manjaqeqe tuun mon jen koton onjon kemen Pool batugianonga horon wama manjaqeqe eja yonoo aen kiropo utanon angji.

¹¹ Angito, gomantiija kanon gaon ero Ponjon Poolwaa koorononon nama kokaen ijoro, “Mono qaqabunabunagawo koloon satiin laligowa. Noo kanana Jerusalem kokanon nanjon jen laligonati, iikawaa so mono Room sitinon kaanagadeen kema ii nanjon jen asarin laligowa.” Kianj.

Pool qewombaaajon anjonan megj.

¹² Ponjon kaen ijoroto, goman ano kanon Juuda eja tosanon olon ajoroon Pool komuwaatiwaa anjonan megj. Yononon aren ii angji ano ii jojopan qaanon somonjon kotiin kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaajon mamboma kamban biiwia kokanon nene singi laligowonja. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newonja.” ¹³ Eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin jojopan qaa ii somonjon kotiin jegi.

¹⁴ Ii jengo jotamemeya ano jigo gawon galen yononon kema kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaajon mamboma kamban biiwia koi kanon nene singi laligowonja. Poolnon mende komuwaati een, ejembanon mono onjon qasuaan nonongi sokombaa. Kawaajon nono mono ajoroon jojopan qaa kokaen somonjon kotiin laligojon: Pool qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo nen laligowonja. ¹⁵ Kawaajon ama onjo mono keteda koi jigo kaunsol tuun yonowo motoon mindirin kawali galen wanjon kema qaa kokaen jen qisiwu, ‘Nono Poolwaanon qaa kania mombo qisin jero honja mobombaajon mojon.’ Tani kaen kolooro qisigi saanon Pool wama onjonon kamaawaa. Kamaanagato, kananon kan onjonon kumambaaajon ambaati, iikanon mono ii qenin komuwaatiwaajon jorin laligowonja.”

¹⁶ Kaen jegito, qenin komuwaatiwaa anjonan angitiwaa bujuya ii Poolwaa beetaa gejianon kemero moro. Ii moma manjaqeqe eja yonoo aen kiropo utanon kema Pool raroti, iikanon uma ijoro. ¹⁷ Jero moma kawali galen mon qaro karo kokaen ijoro, “Eja gbaworo koi kanon qaa mon men kajiwaajon giinon ii saanon wama kawali galen wanjon kena qaa ii ijowaa.” ¹⁸ Kaen ijoro ii wama kawali galen wanjonon keni jero, “Kasa eja Poolnon noono iwaanon kembe eja gbaworo koi wama goonon kawaatiwaajon qisin nonja. Iinon goojon qaa mon men kaja.”

¹⁹ Kaen jen keno galen wanjon borianon men wama goraayanon kema qisin muro, “Gii naa qaaga men kajan?”

²⁰ Qisin muro ijoro, “Juuda jotamemeya yononon qaa mon qisin gombombaajon somonjon goonon kan kokaen jewuya: Nono Poolwaa qaa kania tororo mende moma komujon. Kawaajon gii saanon Pool woran wana jigo kaunsol tuun yononon kamaaro mombo qisin muna jero kaniyaa honja mobonja. Yononon kaen koloowaatiwaajon moju.

²¹ Kaen kan jewuyato, giinon qaa iikawaajon mende wambelaawa. Juuda kanageso yonoo batugianonga eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin Poolwaaajon kokaen jen ii jojopan qaanon somonjon kotiigi, ‘Nono Pool komuwaatiwaajon mamboma kamban biiwia koi kanon nene singi laligowonja. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newonja.’ Kaen jen giinon wambelaawagatiwaajon mamboma jorin embonju.”

²² Kaen jero eja gbaworo ii wasin kokaen ijoro, “Buju koi jena mojenj, ii mono mon mende jena moba.” Kianj.

* 23:8: Mat 22.23; Maak 12.18; Luuk 20.27

Pool wanji Sisaria taanon keno.

²³ Kawali galeŋ wananon ii moma kawali galeŋwoita oroono kari kokaen irijoro mori, “Oro mono tiwo eja 200, hoos manjaqege eja 70 ano wasa manjaqege eja 200 ii jen koton onjoni kete gomantiŋaa 9 kilok kanonj Sisaria kembutiwaajon jojoriwu. ²⁴ Kaanagadeen hoos tosaana meweengonj meagonj onjoma Pool mombaa qaganonj ama kalan kongi gomantiŋa kokanonj gawana Fiilikswaanonj kamba.” ²⁵ Kaen irijoro mori gawanawaajon tere monj kokaen ooro,

²⁶ “Oo Uuta sorona gawana Fiiliks! Kloodius Lisias, niinonj jolonja jejen.

²⁷ “Juuda yonononj eja koi menj somonjonj qegi komuwaatiwaajon angi. Kaen angito, Room mindimindiri gawmambaa (jenkooto) paaspoot menj laligoji, niinonj ii moma iikanondeen manjaqege tuunj yonowo kouma sopa somonjonj munj metogonj wanja somonjgowe.

²⁸ Naa qaawaajon qaa jakeyanonj anjuti, niinonj iikawaa kania momambaajon moma wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuunj yonoo jaagianonj oombe.

²⁹ Oombe qaa jakeyanonj uma iyangiaa Kana qaawaa kesaawaranj qaaya qaaya kawaaajon angowowo ano tuarenjenj ama jenj mug i mokoloowe. Iikaan mokolooweto, iwoi bologa komuwaatiwaa so me kapuare mirinonj aninj rabaatiwaa so ii mende kolooro. Yonononj qaa kaanaga monj mende jegi mobe.

³⁰ Ii mende mobeto, monjonj iwaa buju qaaya ii kokaen nijoro mobe: Tosianonj ‘Eja ii qeninj komuwaa,’ jenj angonanj angita eja. Buju qaa ii moma keteda koi kanongga wasiwe goononj kaja. Qaa jakeyanonj ama mubombaajon mojuti, niinonj ii kaanagadeen jenj koton onjombe goo jaasewanganonj kouma qaagia kuuya asuganonj jenj mokoloogi moba.”

³¹ Tere kaen ooro manjaqege eja jenj koton onjongiti, iyonononj qaa ii otaan Pool menj wama pangamanonj gomanj qata Antipatris kanonj kengi. ³² Kema gomanj ano manjaqege eja hoosgiawo yonononj Pool wama kana toroqen kengito, tiwo eja yonononj iyangio eleema manjaqege eja yonoo aenj kiropo uutanonj kagi. ³³ Manjaqege eja hoosgiawo yonononj Sisaria taanonj keuma tere ii gawana munj Pool kaanagadeen iwaa jaanonj oongi. ³⁴ Oongi tere weengonj “Pool ii naa prowinswaajon?” jenj qisin onjono. Qisin onjono “Silisia prowins ejaga,” kaen ijogi. ³⁵ Kaen jegi moma ijoro, “Qaa jakeyanonj ama gombombaajon mojuti, iyonononj kaanagadeen kougi iikanonj saanonj qisin gomanja.” Kaen ijonj jenj kotoro Pool wama kinj Herodwaa jinkaronj miriwaa kiropo uutanonj ama jaagalenj menj mug i. Kianj.

24

Pool qaanonj anji gawana Fiilikswaa jaanonj nano.

¹ Gawonj memeya 5 tegoro jigo gawonj galeŋ wanja qata Ananias iinonj jotamemeya tosaana ano Kana qaawaa momo eja (looya) qata Tertulus yonowo aitonjonj Sisaria taanonj kemonj gawana Fiilikswaa jaanonj uma Pool qaa jakeyanonj ambombaa qaaya jegi moro.

² Ii moma Pool koma hororo kouro Kana qaawaa momo eja Tertulusonj kanainj Poolwaa selianonj qaa kuunj gawanawaa jaasewanganonj qaa kokaen jero, “Oo Fiiliks, giinonj galeŋ koma nonoma laligonati, nono kamban iikanonj luae somata moma gumbonjonjonj laligonin. Giinonj awaagadeen kalanj koma jenj koton nonona laaligo raranana leelee meagogi kantri koi kanonj utegonj waaro qeangojon. ³ Oo somatanana Fiiliks, nono ii gomanj so awaagadeen moma koton goojonj aisoonj kilikaluya monj mende moma dangisen jenj gonjonj. ⁴ Dangisen jenj gonjonto, niinonj qaa koriga jewe mojoga tiwabotiwaajon kokaen qisin gonjenj: Nono qaa menj kaninj toroga jemanjati, ii mono awutambanj koma nonoma geja ama moba.

⁵ “Nono eja kokawaa kania ii kokaen iima mokoolonin: Iinonj kikekakasililin eja torokoyawo koloaja. Iinonj balonja balonja liligon Juuda ejemba uugia osonj kuunj onjono kareŋa kareŋa gomanj so kolooro gujubaju qama amakeju. Tosianonj toropere menj Nazaret eja mombaa qatanonj paati anjuti, iinonj mono iyonoo somatagia koloaja. ⁶ Iinonj jiwowonj jigo ii kaanagadeen kaparanj koma menj totowin menj kamaan amambaajonj ano. Kawaaajonj nono ii menj somonjonin. Nono qaaya gosin ananaanonj Kana qaa otaan jenj tegowombaajonj monin. ⁷ (Ii moninto, kawali galeŋ wanja Lisias iinonj manjaqege eja yonowo kanj ku-usunj somata kanonj geriawo boronananongga metogonj wang i. ⁸ Wama qaa selianonj kuunj jenj mujuti, ii goo jaasewanganonj koubutiwaajon jenj koton nonono.) Gii geenjo qisin muna kania ninisaama jewa. Ii jero qaa menj kajonj, iikawaa hona kuuya saanonj asugiro moba.” ⁹ Kaen jero Juuda ejemba yonononj kaanagadeen “Qaa kuuya ii onjanonj,” jenj wambelaanj ii nanjonj toroqen selianonj kuunj jenj mug i. Kianj.

Poolnong qaa kitia meleeno Fiiliksnong moro.

¹⁰ Pool jen mugi gawananon qaa jewaatiwaajon borojuulan kuuro kokaen meleema jero, “Giinon gbani mamaga ejemba tuun koi kawaa jenteego toya koloon laligona mojen. Kawaaajon niinon qaanaa kitia ii goo jaaganon awasankaka jemaŋa. ¹¹ Niinon indigen Anutu waeya men mepeseemambaajon Jerusalem sitinon ube. Ii ween 12 iikayadeen tegoro kete koi nanjen. Geenggo qisin ononagati een, ii saanon nanjon jewuya. ¹² Niinon jiwowon jigonon me qamakooli miri mongen uma eja me emba mombo niinonggiinon qaa jen jenonkooli ambe iikaanŋa mende mokoloon nongji. Siti uutanon kana me somben monjon ejemba uugia kuuwe orogon liligon nongiti, iikaanŋa mende niigi.

¹³ “Kaen mende niima keteda koi qaa selenanon kuun jen nonjuti, yononon iikawaa hona gendeema gombombaaajon amamaaju. Qaa omaya jeju. ¹⁴ Ii amamaajuto, qaa mon ii onanon jokoloon gomaŋa: Yononon Nazaret paati qata qajuti, niinon mono iikawaa kana otaan laligon ananaa ambosakonurunana yonoonon ben Anutu ii waeya men mepeseenkejen ano Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo yonoonon Buju Tere iikanon qaa oogita eji, ii kuuya moma laarin kotiijen. ¹⁵ Anutunon ejemba dindina ano doogoya ii korebore men gbilin onono koomunonga waabuti, Juuda eja koi yononon iikawaajon mambonju. Niinon yonowo torogon ororon nama kaen koloowaatiwaajon jejeromonromon ama mamboma laligojen. ¹⁶ Kaen laligon Anutu ano ejemba jaagianon dindina nambe Anutunon qaana nanjon jero uunaa gejianon momakejen. Jenenŋa mende oroja. Mono soraaya koloon laligomambaajon kamban so kaparan koma kotiin laligonkejen.

¹⁷ * “Niinon mongen laligowe gbani tosaana tegoro eleema gomaŋ tosaana yonoononga kalen men indigen kawe. Kaen kan ‘Ii neenaa kanagesourunana wanaya yonoonon mendeema onomaŋa,’ jen Anutuwaas siimolon oon nandun ama mumambaajon Jerusalem ube. ¹⁸ Kanon uma koma konjoratin aon solana laligon jiwowon jigonon ube. Iwoi ii oon Anutu mube mokoloon nongji. Mokoloon nongiti, iikanon ejemba tosanon mende kan liligon orogon noma guju meg. ¹⁹ Juuda ejemba tosanon Eisia prowinsnonga kan jigonon uma niigiti, iyononon mono keteda koi goo jaaganon koi kanon kouma nama qaa mon en ononagati, ii asuganan selenanon kuun jen nongji sokonaga.

²⁰ “Me jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon nama qaa jeweti, kamban iikanon naa Kana qaaga uugun qinji ambeta qaa jakeyanon noombombaa qaaya mokoloogi? Eja koi rajuti, iyononon mono ii jegi sokombaa. ²¹ * Niinon yonoo batugianon nama qaa motoonggo jen qaa tokoronkota qabe bimooro. Koposo mon kaen ambe me qaago? Ii nomaen gosigita eja? Qaa kokaen qama jewe, ‘Koomuya yononon gbilin waabuyati, niinon iikaya moma laarijenjiwaajon ama qaa jakeyanon noongji kete qaana gosin jen tegon nombombaaajon anju.’ ” Kianŋ.

Poolwaa qaaya mende jen tegon kapuare mirinon onngi.

²² Poolnon kaen jero gawana Fiiliksnon Jiisaswaa kania otaan laligojuti, iikawaa kania saanon moma sororogon Poolwaa qaaya batuyanon koton kokaen jero, “Kawali galen wana Lisiasnon kouro kamban iikanon Poolwaa qaa ii jen tegomaŋa.” ²³ Kaen jen kawali galen jen kotoro Pool mende somongon een jaagalen mero kasa mirinon raro. Tinitosaurutanon Pool kalan koma iwoi amamaaroti, ii men mubutiwaajon mende qotogon onono.

Poolnon qaaya jero Fiiliksnon ano Drusila mori.

²⁴ Ween tosaana tegoro Fiiliksnon embia qata Drusila, Juuda emba somata ii wama kari Poolwaajon qaa ano karo qaayaajon geja ano Kraist Jiisaswaa moma laarin mubombaa kania jen asariro moro. ²⁵ Ii moroto, Anutuwaas qaa tosia torogon amin mogi bimooro. Poolnon Anutuwaas jaanon solananiwombaa kania jen asarin ananaa nanamemenana galen koma aowombaaajon jero ano Anutunon kamban mon ano iikanon gosin nonoma qaanaa jen tegowaati, qaa karon iikanon uuta kuuro. Poolnon qaa iikaan jero aarun lalananiŋ bo qosoma jero, “Yamagen! Mono ii mesaowa. Keteda koi saanon mesaon kena kamban mon mobe sokombaati, iikanon saanon mombo koma horon gombe kawa.” ²⁶ Kaen jen kilen torogon Poolnon anŋa wantaaya monen mubaatiwaa romongoro. Kaen mamboma jejeromonromon ama indin mamaga koma horon muro karo qaa qaa jen rari.

²⁷ Poolnon kapuare mirinon raro gbani woi tegoro. Ii tegoro eja qata Porcius Festus iinon Fiilikswaa mundaŋaga gawana koloomambaajon ano. Kaen ano Fiiliksnon Juuda ejembanon nisosoroowutiwaajon moma Pool mende isano kapuare mirinon torogon raro. Kianŋ.

* 24:17: Apo 21.17-28

* 24:21: Apo 23.6

25

Poolnɔŋ gawana Festuswaa jaanon qaa kitia jero.

¹ Festusnɔŋ gawana koloon prowins uutanon keuma raro ween karoon tegoro Sisaria taon mesaoŋ Jerusalem sitinon uro. ² Uro jigo gawon galen wara ano Juuda jotamemeya yononon jaasewananon kouma Pool qaa Jakeyanon ambombaaŋon jen aron qen nangi. ³ Aron qen nama kokaen jen welengi, “Oo gawana, giinon saanon nononon monin sokombaatiwaajon jen tegona qaa angɪ Pool wama Jerusalem sitinon koi kawu.” Yononon wala qaa kokaen somonŋon jegi, “Poolnɔŋ kananon karo iikanon mono qenin komuwaa.” Kaen jen jojorin embongitiwaajon ama kan kaen welengi. ⁴ Kaen welengito, Festusnɔŋ kokaen meleema onono, “Pool ii Sisaria taombaa kasa mirinon raro galen komakeju. Nii neeno kaban mende koriro iikanon eleema kemambaajon mojen.” ⁵ Kaen jen toroqero, “Kawaajon eja iikanon qinjita mon anagati een, saanon onoo jotamemeurugia tosianon niwo Sisaria kemen kanon qaa selianon kuun jen mugɪ momanɔ.”

⁶ Kaen jen ween 8 me 10 kawaa so Jerusalem sitinon yonowo laligoro tegoro eleema Sisaria taonon kemero. Kemen en waama iikanondeen qaa jenteegowaa dun rarayanon rama jen kotoŋ Pool wama kagi jaayanon kouma nano. ⁷ Poolnɔŋ kouma nano Juuda jotamemeya Jerusalem sitinonŋa kagiti, iyononon liligon mun nama kazi qaganon qaa bologa mamaga selianon kuun jegi. Ii jegito, qaagiaa hona ii qendeembombaaŋon amamaagi. ⁸ Kazi qaa een jen nangito, Poolnɔŋ ii qewagon kokaen jero, “Niinon iwoi bologa mon mende ambe. Juuda nonoonon Kana qaa mende qotogowe. Jiwowon jigo mende men totowiwe ano Room Siisakimbaanon qaawaajon tuarenjen mende ambe.”

⁹ Kaen jero Festusnɔŋ Juuda yononon iyanjaajon mogi ubaatiwaajon moma Pool kokaen qisin muro, “Selenon kuukuu qaa koi jejuti, gii saanon iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanon noo jaasewananon nama jewaga me qaago?”

¹⁰ Qisin muroto, Poolnɔŋ jero, “Room Siisakinon jen kotoŋ qaa jake koi kuugita koi nambe gosin noma qaana jen tegona sokombaa. Nii Juuda ejemba bologa mon mende ama onombe. Ii geengo saanon moma yagojan. Mono naambaajon mombo yononon kembenaga? ¹¹ Bologa mon mende ambeto, Kana qaa mon uugun iwoi mon ama bolin kawaajon koomuwaa bunɔ koloowenagati een, ‘Niinon komumambo,’ jen mende oloŋ koma kemaŋa. Ii qaagoto, yononon kazi qaa een toontoon jen qaagiaa kania qendeembombaaŋon amamaajuti een, qaa omayaajon ama mononon nuama yonoo boronon amambaajon amamaawaa. Room Siisakinon mono qaana mindinŋon jen tegoro dingowaa. Kawaajon niinon mono iwaa jaanon kemambaajon kotiin qisijen.”

¹² Kaen jero Festusnɔŋ jawinjuruta yonowo qambanmamban qaa monŋama gosin kokaen meleema muro, “Gii Siisakimbaanon kemambaajon moma qisijanɪ, iikawaajon mono saanon Room kema iwaa jaanon namba.” Kian.

Poolnɔŋ kin Agripawaa jaanon nano.

¹³ Ween tosaana tegoro kin Agripa ano naana Bernaisi yoronon Festus iima godagara qendeembaatiwaajon Sisaria taonon kari. ¹⁴ Kan kanon ween mamaga laligori Festusnɔŋ Poolwaanon qaa ii kin pombo amin moma kokaen jero, “Fiiliksnon eja mon mende isano kapure mirinon kakanon rama laligoja. ¹⁵ Niinon Jerusalem kembe Juuda yonoo jigo gawon galengia wara ano jotamemeurugianon noonon kouma kokaen qisin nongɪ, ‘Nono eja iikawaa qaa men kanin giinon mono saanon iwaa kania gosin qaaya jen tegowa.’

¹⁶ “Kaen qisin nongito, niinon kokaen injijowe mogi, ‘Room gawman nonoonon kana ii kokaen: Mombaa selianon qaa bologa kuun jejuti, nono ejemba mombaa qaa ii lan mende jen tegonkejon. Wala horon qaa Jakeyanon anin kaziurutanon kagi leele ororon aron qen nangi qaa selianon kuun jen mugɪ kitia saanon jewaa. Qaa kitia jero ii gosin hona kolooro iikawaa so saanon qaaya jen tegonkejon.’ ¹⁷ Yononon koi kan ajoroogi niinon kaban mende koriro en waama iikanondeen jenteegowaa dun rarayanon rama jen kotowe eja ii wama kagi noo jaananon kouro.

¹⁸ “Kouroto, qaa men kagiti, iyononon liligon mun aron qen nama qaa selianon kuun jen mugɪ. Kaen angɪ iwoi bologa tootoon mon anagati, kaen jewuyatiwaajon mambombeto, qaa iikaana mon mende jegi mobe. ¹⁹ Ii mende jegi mubeto, kitianon eja ii qetama iyangiaa momalaarigaa qaa batuya tosaana ano eja mon qata Jiisas iwaajon angowowo megɪ. ‘Jiisasnɔŋ komuro,’ jegito, Poolnɔŋ ‘Gbilin laligoja,’ jen kaparan koma kotiro. ²⁰ Kaen jen kazi angɪ niinon ‘Qaa kaana ii nomaen gosiwenaga?’ jen kana monŋama uwoi mobe. Ii moma nama kokaen qisin mube, ‘Selenon kuukuu qaa jejuti, gii saanon iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanon jenaga me qaago?’ ²¹ Qisin mubeto, Poolnɔŋ Uutananaa jaanon kemambaajon kaparan koma kokaen qisiro, ‘Mono jena galen koma nongɪ Siisakimbaanon kembe qaana mindinŋoro dingowaa.’ Kaen qisiro eja waagiawo jen koton onombe galen kongɪ raja. Era wasin mube Siisa-kimbaa jaasewananon kembaa.”

²² Festusnon kaen jero Agripanon ijoro, “Niida mon eja iikanon qaaya jero momambaa siinja mojen.” Ijoro kokaen meleeno, “Worango saanon qaaya mobaga.”

²³ Kaen meleeno en waagi kantriwaa jawin, kawali galen somata ano jotamemeya uuta yononon kan Agripa ano Bernaisi yorojon jura soron arogaranon mouma korisoro rii gama koma horon orongi qaawaa jake miri uuta iikawaa uutanon keugi. Festusnon jen kotooro Pool wangi iikanon kouro. ²⁴ Poolnon kouro Festusnon waama nama kokaen jero, “Kin Agripa ano eja somata kuuya nonowo koi rajuti, onjo mono eja koi iibu. Juuda ejemba tuun kuuya yononon iwaajon ama noo uuna kuugi. Sisaria taon kokanon ano Jerusalem sitinon onjonon qaanon kuun noma qa gigilaan kokaen jen laligogi, ‘Eja koi kanon mono balonon laligowaatiwaa so qaago. Mono yamagen!’”

²⁵ “Kaen gama laligogito, niinon gosiwe iwoi mon koomuwaa bunja koloowaatiwaa so ii mende ano. Niinon kania kaen mokoloon iibeto, anjo Room Uutananaa jaanon keno qaaya mindingoro dingowaatiwaaajon kaparan koma qisiro. Kawaajon qaa somongon wasiwe Room kembaa. ²⁶ Room sitinon kambaato, iwaanon qaa ii nomaen oon Room eja Ponnaajon ambe kenaga? Iwaajon qaa lan jejuto, qaa kaniawo mon ii tororo mende moma asarijen. Kawaajon jewe wama kan kin Agripa goo jaaganon ano onjo tosaana kin pombaa gematanon koi rajuti, onoo jaasewangianon angi nanja. Onjo saanon borojan men qaaya gosigi hona kolooro mono ii moma saanon terenon oowenaga. ²⁷ Eja mon kasanon somongon qaa jakeyanon oombombaa qaaya nomaen jejuti, ii asuganon jewombaajon amamaan kilen een wasiwombo. Sili ii noo momonon gejojomban tani kaanja koloaja.” Kian.

26

Poolnon qaayaa kitia kin Agripawaa jaanon jero.

¹ Kaen ragi kin Agripanon Pool ijoro, “Gii saanon geengaa qaa kitia jena moman.” Kaen ijoro Poolnon nama boro koton mun iyanjaa qaaya nangon kokaen kanain jero,

² “Oo kin Agripa, Juuda jotamemeya yononon qaa selenanon kuun jen nonjuti, niinon qaa kuuya iikawaa kitia ii kete saanon goo jaaganon asuganon jemambaajon simbawonawo mojen. ³ Giinon Juuda nonoonon nanamemen ano anggowowo qaanana kuuya ii tororo moma yagojan. Kawaajon niinon onjonon simbawonawo mojen. Kaen kolooro qisin gonjen: Qaa jemanati, ii saanon moma mokosinjon geja amba.

⁴ “Niinon Juuda ejemba tuun uutanon koloon kanakanaiyanonga kanain neenaa kantri koi ano sitinana Jerusalem kanon laligon koube. Kawaajon Juuda ejemba kuuya yononon laaligona gbaworonanonga nomaen kouma laligoweti, ii saanon moma kotoju.

⁵ *Yononon kaniana kamban koriga moma kotoju. Siingia ero ii saanon kokaen nangon jewuyaga: Ananaa jigo gawon uutanon Farisii paati nononon asa yonoonon jigo momo ii tororo toontoon otaan laligonkejon. Niinon wala yonoo tuun paatinon keuma Kana qaa kaparan koma otaan laligowe. ⁶ Anutunon ambosakonjuronana yonoojon soomongo qaa anoti, niinon iikawaa hona koloowaatiwaaajon mamboma jejeromonromon ama laligojen. Kawaajon ama kete qaa jakeyanon noonji nanjen.

⁷ “Ananaa Israel ejemba tuun 12 nononon korebore soomongo qaa iikawaa hona koloowaatiwaaajon mambomakejon. Ii mamboma jejeromonromon ama asaga goman-tiina pororo Anutu waeya men mepeseenkejon. Oo Uutana, niinon jejeromonromon kaan amakejenjawaajon Juuda jotamemeya yononon qaa bologa bologa selenanon kuun jen nomakeju. ⁸ Anutunon ejemba koomuya men gbilin onono waabuyati, onjo ii mono nomaembaajon ama mende moma laariju?

⁹ * “Neeno kaanagadeen kokaen romongon laligowe, ‘Nii Jiisas Nazaret ejawaa qabunaya songbambe qaombaatiwaaajon manja mamaga gemanatiwaa so koloojen’ Kaen romongon kazi ama laligowe. ¹⁰ Kazi ama Jerusalem kanon onjonon manja qen laligowe. Jigo gawon galen wana yononon nemun koma nongi jen kotowe Anutuwa ejemba soraaya ii mamaga unuama kapuare mirinon onjoomakegi ano tosaana komuwutiwaa qaa jegi niinon kaanagadeen qaa ii kotinon wambelaan (wout ama) laligonkebe. ¹¹ Kambanja kambanja liligon qamakooli miri so borojan men onombe uugia meleengiti, iyononon asugigi. Asugigi Jiisas qakooma mepaegon mubutiwaaajon kuun qaa tokoronkota jen horon ureen onombe. Kaen ama onombe oolinon geriawo talunjon unugi siimbobolo moma laligogi. Uunanon gere jen sorogoro sisiwerowero ama onjomambaajon koriganon waba kantriwaa sitia sitia kanon kema laligowe.” Kian.

Poolnon uuta meleenotiwa sunduya jero.

Apo 9.1-19; 22.6-16

* **26:5:** Apo 23.6; Fil 3.5 * **26:9:** Apo 8.3; 22.4-5

¹² “Kaiyaka kaenj ama laligowe kambanj moñonj jigo gawonj galenj wanja yonononj niwo uumotoonj ama nemunj koma nongj Damaskas sitinonj kemambaañonj kananonj kembe. ¹³ Oo Uutana, niinonj kananonj kembe weenj biiwia kanonj Siwenongga asamararanj moñ uulanjawo kamaaro. Kamaanj oobili kaanja asuginj weenj jaaya uugunj asariro iibe. Asasaga iikanonj mono nii ano eja niwo keniñj, nono turunj nonono. ¹⁴ Turunj nonono kuuya tama namononj kamaanj koninj. Kamaanj koma eninj noojonj qaa moñ kolooro Hibruu qaanonj kokaenj nijoro mobe, ‘Sool, Sool, gii naambaañonj sisiwerowero ama nomakejanj? Gii mono bulmakao ejia kaanja koloowabo. Toyanonj balonj mozozonggowaatiwaañonj bulmakao ejia kinonjonj somongoro sosooda hororo sokonjato, lanj horonj geriawo yakarinj horonj ureero oolinonj qero siimbobolo momakeja. Gii mono iikawaa so lanj lugunj geengaa gemaga eenj toontoonj kotowabo.’

¹⁵ “Ii moma qisiwe, ‘Oo Ponj, gii morononj?’ Qisiwe nijoro, ‘Nii Jiisas sisiwerowero qaganonj ama nomakejanj, mono ii koloojenj. ¹⁶ Ii koloojento, gii saanonj waama namba. Nii ano iwoi iijanji ano kanagenj toroqenj asuginj goma qendeemanjati, ii mono nanjonj jenj dangunu kaanja nama noo jotamemena koloonj welena qenj laligowa. Gii gawonj ii menj laligowa. Niinonj kawaajonj ama asuginj gonjenj. ¹⁷ Niinonj mono geengaa Israel kanageso tuunj yonoo borogianongga metogonj gomanja ano waba kantri ejemba yonoononj wasinj gombe kembagati, iyonononj guwubotiwaajonj kaanagadeenj reenreenj koma gomanja. ¹⁸ Niinonj wasinj gombe kema ejemba jaagia metoona uugia meleema pangamanongga asasaganonj koubuya. Jaagia tooro uugia meleema Satambaa ku-usunongga loloonj Anutuwaasopa uutanonj kawuya. Kaenj kanj moma laarinj nongj singgisonggogia songbama mesamaanj. Mesaowe Anutunonj alauruta tak kotonj onono soraaya koloojuti, mono iyonoo batugianonj keuma dunj raragia menj oyanboyanj koloonj laligowuya.’ Jiisasnonj kaenj kotonj kondoonj noma nijoro.”

Poolnonj uuwaa gawonjaa sunduya jero.

¹⁹ “Oo kinj Agripa, Jiisasnonj kaenj nijoro niinonj Siwenongga jaameleenj unja iima kania moma ii kolatinj laligomambaañonj moma osiwe. Kawaajonj niinonj jaameleenj unja iikawaa qaaya ii tenj koma gawonj menj laligowe. ²⁰ *Ii tenj koma liligonj Buña qaa kokaenj jenj seinj laligowe: Ono mono uugia meleema Anutuwaanonj eleema kanj uumeleengitiwaa honja ii nanamemngianonj qendeema laligowu. Buña qaa ii wala Damaskas ano Jerusalem siti woi iikanonj laligojuti, iyonooñonj jenj asarinj laligowe. Iikawaa gematanonj Juuda kantri kuuya yonooñonj jewe ano waba kantri yonooñonj jenj uugia kuunj laligowe. ²¹ Kania kawaajonj ama Juuda ejemba tosanonj jiwowonj jigononj uma iikanonj qelanjinj noma kaparanj koma koomuya nuwombaañonj anji.

²² “Kaenj anggito, uuna meleembeti, iikanonja laligonj koube Anutunonj ilaanj noma laligoro kambanj kokaamba toroqenj saanonj laligojenj. Ilailaanj kawaajonj ano koi nama uuta ano kamaanjqegeta onoo jaanonj nama qaana koi jejenj. Mooses ano gejatootoo ejemba yonononj iwoi koloowaatiwaañonj jegiti, niinonj mono yonononj qaa iikayadeenj tororo otaanj qaa kokaenj nanjonj jejenj: ²³ *Anutunonj arenj ano Hamoqege Toya Kraist iinonj siimbobolo moma komunj eja mutuya koomunongga waabaa. Waama Anutu asasagaa kania ii Juuda tuunj ano waba kantri ii inisaama jenj asarinj onoma laligomambaañonj nijoro.”

²⁴ Poolnonj qaayaa kitia kaenj jero gawana Festusnonj terenjonj qaa batuyanonj kotonj jero, “Pool, gii kaamaa anjanj. Papiia miria miria kanonj una momoganonj seinj wanja menj soorota laligojanj.”

²⁵ Kaenj jeroto, Poolnonj meleeno, “Oo ponj sorona Festus, niinonj wajna soosooya mende koloojenj. Qaa jejenj, ii momakooto qaa honjaga kolooja. ²⁶ Kinj Agripanonj qaa kokawaa kania moma yagoja, kaenj mojenj. Iwoi kuuya ii aasangoyanonj wanjonj moñonj mende kolooro. Kawaajonj buju qaa kuuya ii mono kinj pombaa gejianonj kemero modaboroji, iikaenj moma kotiijenj. Kawaajonj niinonj qaana koi saanonj awasankaka qaganonj nama jewe mojanj. ²⁷ Oo kinj Agripa, Juuda eja gii gejatootoo yonoononj Buju Terewaa qaaya moma laarijanj me qaago? Ii moma laarijanj, iikaenj mojenj.”

²⁸ Poolnonj kaenj jero Agripanonj meleema jero, “Oo Pool, giinonj kambanj torodaamonj kokaamba uuna kuuna niinonj uuna meleema Kraistwaa alia koloowenagatiwaañonj mojanj me? Kaenj romongojanj me?”

²⁹ Kaenj jero Poolnonj meleeno, “Oo kinj, qaa koriga me toroga jewenagati, ii kilen. Giinondeenj qaagoto, keteda koi qaana geja ama moñuti, kuuya onononj kaanagadeenj Kraistwaa alauruta koloowutiwaañonj uusiñnanonj moma kokaenj qama koolijenj: Oo

* 26:20: Apo 9.20, 28-29 * 26:23: Ais 42.6; 49.6; 1 Kor 15.20

Anutu, uugia meleema onjona niinonj koi laligojenj, mono iikawaa so koloowu. Gbadu (tape) iikayadeen onjo borogianon ubaatiwaajon mende mojen.”

³⁰ Kaen meleeno kinjonj waaro gawana ano Bernaisi yoronon kaanagadeen waari ano yonowo ragiti, iyonononj kuuya waagi. ³¹ Waama mesaonj kengi eja geria yonononj iyangiodeen amin moma kokaenj jegi, “Eja koi kanonj bologa monj mende ano naambaajonj eenj toonj gbadonj mugi? Iinonj koomuwaa buja koloowaatiwaa so mende koloaja, kaen mojonj.” ³² Kaen jenj amin moma Agripanonj Festus ijoro, “Siisakimbaanonj kembe qaana mindingoro dingowaatiwaajonj mende kaparanj koma qisinj jenagati eenj, mono saanonj isaninj kemenaga.” Kianj.

27

Pool wanggononj oongji kanainj Room keno.

¹ Eja geria yonononj nonoononj qaa kokaenj somonggogi: “Nono wanggononj uninj haamononj nangoro Itali kantrinonj kembonja.” Qaa kaen somonggogi Pool ano kapuare eja tosaana ii kawali galen monj qata Julius iwaa borononj nonoononj. Julius iinonj manjaqege tuunj bakaya monj qata “Room Siisakimbaa manjaqege tuunj” qagiti, iikanonj manjaqege eja 100 yonoo galengiaga laligoro. ² Goman monj qata Adramitium iikanonja wango monj kanj Eisia prowinswaa kowe goraaya metetereen wango doya motomotoonj kanonj kemaatiwaajonj ama jojoriroti, iikanonj uninj. Uninj opo sel horonj mororonggogi haamononj nangoro kowenonj keninj. Masedonia prowinswaa siti qata Tesalonaika iikanonja eja monj qata Aristarkus iinonj koipunana kolooro motoonj keninj.

³ Kema enj waama kanonj Saidon gomanonj keuninj. Keuninj Juliusnonj Pool ala menj munj jenj tegoro wango mesaonj alauruta yonoononj kema iniuro naa iwoiwaajonj amamaaroti, ii ilaan mugi. ⁴ Iikanonja mombo kowenonj keninj haamononj kana kembonj jeninji, iikaanj baagengja qenj gilirotiwaajonj bimooro toroqen wato qata Saiprus kawaa aasangoyanonj kemenj koorongonj metetereen keninj. ⁵ Keninj haamononj nangoro kowe kotonj Silisia ano Pamfilia prowins woi ii uruugunj Lisia prowinswaa siti qata Maira kanonj keuninj. ⁶ Keuma kanonj kawali galenananonj wango monj mokolooro. Wango iikanonj Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanonja kanj Itali kantrinonj kemambaajonj ama jojoriro. Ii mokoloonj jenj kotonj nonono iikanonj uninj.

⁷ Uma kowenonj keninj haamononj saanonj mende nangoro weenj mamaga ii osonjonj keninj. Kaen keninj tegoro kanonj kupukapa koma kowe kanonj Nidas taonj kosianonj keuninj. Kosianonj keuninj haamo kotakota qenj kaan baagenj toroqen kembombaa kania somonggoro. Somonggoro bimooro Kriit watowaa masuya qata Salmone ii uugunj kema wato gematanonj kemenj koorongonj metetereen keninj. ⁸ Kowe goraaya kosere metetereen osiqosiwo kema laligonj Lasea taonj kosianonj gomanj qata “Wango suuluya iimasinsinjawo, Fair Hafens” qamakejuti, iikanonj keuninj.

⁹ Iikanonj keuma kambanj koriga mesoqesoonj laligoninj. Kaen laligoninj singisonjgo soongbambaa kendonja qata Yom Kippur* iikawaa kambanjanonj tegoro haamoqege kambanjanonj mono kanj kuuro keuninj. Haamoqege kambanjanonj ejemba kowenonj kema “Tiwiilaawombo,” jenj wanggogia somonggonj laligonjkegi. Kawaaajonj Poolnonj galenj meme qaa monj kokaenj injoro, ¹⁰ “Ejauruna, anana kowe qaganonj toroqen kembombo. Kupukapa qaganonj kema tiwitiwilaa mokoloowombo. Raidimbononj qero wanggonana jangoro esuhinaya sooro nononano kaanagadeenj komuwombo. Gomanj tanianonj kaenj kolooro iijenj.”

¹¹ Galenj meme qaa kaen jeroto, kawali galenananonj Poolwaanonj qaa ii qotogonj wango toya ano melenjeleen loqa (steer) galenja yorononj “Saanonj kembonja,” jeriti, kawali galenananonj qaagara ii moma laariro. ¹² Gomanj qata “Wango suuluya iimasinsinjawo” iikawaa wango doya ii haamoqege kambanj rarawaa so mende kolooro. Kawaaajonj ama eja mamaganonj kembombaa qaa kotinjonj kokaenj jegi, “Koi rabombaaajonj mojonana tiija. Saanonj opo sel horonj mororonggogi kowenonj kembonja. Kema kaparanj koma laligonj kana kolooro Fiiniks wango dononj keubonaga. Iikanonj keuma haamoqege kambanj koi saanonj rama laligoninj tegowaa.” Wango do qata Fiiniks ii Kriit wato kawaa goraayanonj weenj kemekemetaagenj eja. Kianj.

Raidimbononj kowe mero boliro.

¹³ Kembombaa qaa kaen jegi haamononj osonjonj kanainj Saut waagenja qero. Qero “Saanonj kema arenjana otaanj Fiiniks iibonja,” jenj romonjonj nama wanggowaa kasa mindanja mesungi kouro. Kouro wanggononj lolooro haamononj nangoro sosooda nunuano Kriit watowaa goraaya metetereen kosere keninj. ¹⁴ Kaen keninto, kambanj mende koriro

* **27:9:** Yom Kippur korisoro kendonj ii Septembe tetegoyanonj me Oktobe kanakanaiyanonj amakeju.

haamo esunja kotakota qata yoware, Noot listwaa raidimbonj (momosia) kanonj mono wato iikawaa qaganongga qen giliñ nunuñ karo.

¹⁵ Nunuñ karo wanggonana galen kombombaajonj menj bimbimgogi haamo qen karoti-waagenj kemambaajonj amamaaro. Amamaaro mesaogi haamonondeenj wango kuunj menj wano anjo eenj keno utugonj nonono lanj kenin. ¹⁶ Utugonj nonono laligonj wato melaa monj qata Kauda kawaa gematanonj Saut waagenj kenin. Iikanonj kema gomba kasanonj somonggogi wango gematanonj apu kotonj karoti, ii aonj oronj kowenongga horoninj mamaga bimooro kilenj kaparanj koma horoninj kouro.

¹⁷ Gomba ii horoninj kouro wango somatanonj anin. Wanggononj utugonj janggowabotiwaajonj moninj kasa menj wango kokosiin somongonj kotiigi. Kaenj kema kema sakasinj bambaanja qata Sirtis[†] iikanonj kowe koria koriga mende eja. Nono iikanonj kuunj osiwombotiwaajonj toroko monin. Kaenj moninjiwaajonj ama wanggowaa opo sel iwoiya ii metogonj kamaanj ama wango galenkonjonj mesaogi. Ii mesaogi haamononj wango kuunj nangoro eenj lanj kenin. ¹⁸ Eenj lanj keninto, raidimbonj iikanonj mono geriawo torogonj qen utugonj nonono. Kaenj utugonj nonono gomanj ano iikanonj kanainj wanggowaa esuhina tosaanja menj kowenonj giligi kemero. ¹⁹ Weenj karonj kolooro kanonj wanggowaa ilawoila akadamyawo ii angio menj giligi kowenonj kemero. ²⁰ Kaenj memenjalinj kema kema gomantiinja weenj mamaga iikanonj weenj me sengelao monj mende iinin. Raidimbonj kanonj kaanagadeen kotakota torogonj qen ero. Sengadeen ero bimooro “Mono qaombonja!” jenj laaligo soomonggowaa monj moma uunananonj kamaaro titiboronana tegoro ranin.

²¹ Raidimbonj uutanonj kambañ koriga kanj laligonj nembanene monj mende nenin. Kawaajonj ama Poolnonj batugianonj waama nama kokaen injijoro, “Ejauruna, niinonj Kriit wato mende mesaowombaa gejanono injioweti, onjo noononj qaa ii otaagi sokonaga. Kaenj anin tiwitiwila koi kanonj mono qanananonj mende unaga. ²² Gejanonona mesaogito, keteda koi qambanmamban qaa kokaen onjonj: Onjoononga monjonj laaligoya mende tiwilaawaa. Ii qaagoto, wangogadeen tiwilaawaa. Kawaajonj onjo mono qaqabunabunagia moma rabu.

²³ “Niinonj benj qata Anutu iwaa bunja koloonj welenja qen laligojen. Gomantiinja gaonj ewe iinonj Siwe gajobaya monj wasiro noo kosonanonj kanj nanja. ²⁴ Nama kokaen nijoja, ‘Pool, gii toroko mende moba! Gii saanon Room Siisakimbaa jaasewananonj kena gosin gombaa. Moba! Anutunonj kerageeangoya qendeema goma ejemba kuuya giwo wanggononj motoonj laligojuti, iyonoo laaligogia mono goo boroganonj ano giwo nama monjonj mende komuwaa.’ ²⁵ Siwe gajobanonj qaa nijoji, mono iikawaa so koloowaa. Niinonj Anutu kaenj moma laarin mujen. Kawaajonj ejauruna, onjo mono qaqabunabunagia moma rabu. ²⁶ Kaenj koloowaato, haamononj qen utitiin nonono wato mombaa goraayanonj keubonjatiwaa so kolooja.” Kian.

Gomantiinja 14 kolooro balonj dodowigi.

²⁷ Wanggonananonj Kowe Balonj Batugaranonj (Mediterranean Sea) iikawaa bakaya qata Adria Kowe iikanonj eenj lanj keno gomantiinja 14 kolooro. Ii kolooro gomantiinja biwia kanonj wango gawonj meme eja yonjononj “Mono balonj monj dodowijonj,” jenj uugianonj kaenj mogi. ²⁸ Kaenj moma nama keda kasa monj aenj kitiawo somongonj giligi kemenj kowe dusiita oosiro. Oosiro kowe koriaa janggoya kolooroti, ii 40 miita (120 fiit) kawaa so. Boronja monj torogonj kema tani motoonj ii kaanjadeen angij janggoya iikanonj 30 miita (90 fiit) kawaa so kolooro mokoloogi. ²⁹ Ii mokoloonj wanggonananonj jamo toronj batuyanonj kuuwabotiwaajonj toroko mogi. Kaenj moma wanggowaa kasa mindanja 4 ii wango gematanongga isama osonj menj kamaanj angij ano gomanj asariwaa-tiwaajonj mamboma qama koolinj ragi.

³⁰ Kaenj ragito, wanggowaa gawonj meme eja yonjononj mondomondo qaa kokaen jegi, “Nono wango wanjaagenj wanggowaa kasa mindanja tosaanja giliñj kemebaa.” Kaenj mondonj jenj wango melaa, gomba monj wanggonongga metogonj menj kamaanj angij kowenonj kamaaro wango mesaonj angobato menj aasangoyanonj olonj koma kembombaajonj angij. ³¹ Kaenj angito, Poolnonj kawali galenj ano manjaqege eja ii kokaen irijoro, “Yonjononj wanggononj mende meselatij nambuti eenj, onjo laaligo soomonggowaa kania monj mende koloowaa.” ³² Kaenj irijoro manjaqege eja yonjononj kema gombaa kasia kotogi anodeenj keno gawonj meme eja yonjononj olonj koma kembombaajonj amamaagi.

³³ Wengerañ suluro kanonj Poolnonj korebore nene newutiwaa qambanmamban qaa jenj kotonj onjoma kokaen jero, “Onjo mono kambañ koriga uuwoi mamboma nembanene monj mende kisiriin laligogi kete weenj 14:ña kolooja. ³⁴ Kawaajonj nii kokaen jenj

[†] 27:17: Sirtis ii Afrika kantri qata Libia iikaan baagen eja. Sirtis kanonj kowe dutanonj sakasinj bambaanja bambaanja eja.

koton onjonjer: Anana laaligonana somongowombaaajon aon orowonjati, iikanonj esunjana kamaawabotiwaajon mono kotiinj nama qeangoninj sokombaa. Kawaajon onjo mono nembanene newu. Onjoononga monjonj monj selia mende tiwilaawaa. Wanj jugia melaa monj ii mende totoonj soowaa.”³⁵ Kaen jen Poolnonj bered menj korebore yonjoo jaasewangianonj Anutuwaa dangisenj jen motonj kanaij nero.³⁶ Kaen nero iima kuuya yonjononj awasaangia kamaaro kaanagadeen nene menj negi.³⁷ Nono wanjo uutanonj mindirinj jango 276 kawaa so laligoninj.³⁸ Yonjononj korebore nene nenj nenj timbiringgogi. Kaen ama wanggononj afaangowaatiwaajon wiit dumunj kota taruyawo menj giligi kowenonj kemero. Kianj.

Wanggononj kowe toronjonj kuuj osinj janggoro.

³⁹ Gomanj ano balonj iima ii mende moma kotogi. Mende moma kotogito, kowe wangonja (bay) sakasinawo monj mokoloonj iigi. Ii iima “Mono wanjo meleema batogonj iikanonj keubonaga,” jenj qaa somonggogi.⁴⁰ Qaa kaen somonggonj nama wangowaa kasa mindanjaa kasia kotogi suno mesaogi kowe dutanonj ero. Ii kotonj iikanondeen leele melenjeleen (steer) loqa woi eroti, iyoro kasagara isangi lolooro. Ii isama wanjo bataa opo selya horonj mororonggogi haamononj nanjoro wanjo meleengi sakasinonj baagen keninj.⁴¹ Kaen keninto, wanggononj kowe toronjonj kembabotiwaajon somongowombaaajon amamaanj mesaonj giligi kema kuuro. Iikanonj kuuj wanjo wangononj toronjonj qenj osinj kema kamambaaajon amamaanj raro. Kaen raro kowe sirinonj wanjo goonjanonj kotakota gilij qenj qosomosono.

⁴² Kaen kolooro jegi, “Kapuare eja yonjoononga monjonj apu qenj kotonj olonj koma kembabo.” Kaen jegi manjaqeqe eja yonjononj kapuare eja nono kuuya nunuwombaaajon mogi.⁴³ Kaen mogito, kawali galenananonj Poolwaa laaligoya somonggomambaaajon moma manjaqeqe ejaurutanonj kaen ambubotiwaajon angonj koma onono. Angonj koma onoma kokaen jenj kotonj nonono, “Daen onjononj kowe aotinj kekembaa kania mojutu, onjo mono wala lugunj kemenj kowe aotinj kema goraayanonj ubu.⁴⁴ Yonjononj wala kenji tosanonj gemagianonj palanj tapia qelanjinj mewu me wangowaa kitia kania kania mokoloonj iikawaa qaganonj enj kowe aotinj kembu.” Kaen jenj kotonj nonono tani kaen ama kuuyanonj laaligonana somonggonj kowe goraayanonj keudaboroninj. Kianj.

28

Malta watononj mamboma laligoninj.

¹ Laaligonana somonggonj kowe goraayanonj kouma kanonj wato qata Malta qagi moninj.² Kouninj koynonj kanaij kamaaro gomanj olomooroto, Malta ejemba yonjononj ala awaa toontoonj koloonj nonoma gere angj jero nunuangi korebore gere kosianonj kema konama raninj.³ Poolnonj gere akado menj kululuunj borangonj gerenonj ano. Ii ano jero qato monjonj gere kukujanonj kusoro kouma borianonj somonggonj kiroy.⁴ Mokolenonj kaen somonggonj borianonj mondonj kamaanj nano watowaa toya yonjononj iima iyangiodeen aminj moma kokaen jegi, “Eja koi kowenonga laaligoya somonggonj kouroto, Songgorinonj kilenj ironja meleema laaligoya kotonj muro komuwaa. Kawaajonj mono unjuro koomu ejaqa kolooja. Kaen moma kotiijonj.”

⁵ Kaen jegito, Poolnonj soromaan utugonj nama giliro gere uutanonj kemero Poolwaa selianonj tiwitiwilaa monj mende kolooro.⁶ Kaen jenj iigigiinj “Selia somariinj osaawaa me uulanawo komun balononj tama kamaanj kombaa,” kaen jenj akakarinj iima mamboma nangji. Kambanj koriga mamboma nangito, Poolwaa selianonj iwoi bologa monj mende kolooro. Kaen kolooro roronggonj meleeno jegi, “Oo, eja koi mono berj ejaqa kolooja.”

⁷ Malta sakasinonj kouma lanj uunj kosianonj nene gawonj balonj koria koria ano bao bulmakao tuunja tuunja egi iininj. Ii watowaa eja pongia qata Publius iwaanonja ero. Balonj toya iikanonj koma horonj nonono mirianonj uninj uukalenj qaganonj kalanj koma nonono iwo ainjolonj raninj weenj karoombaa so keno.⁸ Raninj Publiuswaa manjanonj selegere ano kerauru sayawo ji (dysentery) kanonj kiroy dunjondeenj ero. Ero Poolnonj iwaanonj kema qama koolinj boria wangononj ama menj qeangoro.⁹ Kaen kolooro iikanondeenj ji ejemba tosaanja kuuya wato iikanonj egiti, iyonjononj kaanagadeenj kougi Poolnonj Anutu qama kooliro qeangogi.¹⁰ Yonjononj kalenj kania kania mamaga nonoma iikaanja kanonj goda qenj nonoma laligogi. Kanagenj wanggononj ubombaaajon aninj, kambanj iikanonj kowe qaganonj kana laaligowaa iwoiyaaajon amamaaninj, ii menj nonoonj wanggononj angj. Kianj.

Malta mesaonj kema Room sitinonj keuninj.

¹¹ Koinj karoonj tegoro wanjo monj qata “Benj Sunesune” mokoloogi. Wanjo iikawaa wangononj sunesune benjwoi qagara Kastor ano Poluks yoroow unagara menjerenggonj angj nani. Wanjo kanonj Iijipt kantriwaa siti qata Aleksandria iikanonja karo wato kanonj

somongon haamoqege kamban ii ragi. Ii ragi tegoro unin opo sel horon mororongogi haamonon nangoro mesaon kenin. ¹² Kema kema siti qata Sairakyus kanon keuma balonon kamaan ween karon ranin. ¹³ Rama wangonon unin opo sel horon mororongogi kema Regium sitinon keunin. Keuma en waama haamo Saut waagenga kanain qero. Qero kema ween boria woi kolooro kanon Room leegen Puteoli taombaa wango donon keunin.

¹⁴ Keuma kanon uumeleen alaurunana tosaan mokoloon injinin. Injini kokaen qisin nonongi, “Ono saanon nonowo sonda motoongo laligowuyaga me qaago?” Qisin nonongi “Saanon,” jen yonowo laligonin. Laligonin tegoro onomesaon Room sitinon unin. ¹⁵ Uumeleen alaurunananon Room siti laligogiti, iyononon kaninjuaa buju qaa mogi. Ii moma mokoloon nonombombaaon tosanon waama (kana 43 mail kan) goman qata Apus Forum maaket iikanon kagi. Tosianon (33 mail kan) goman qata Ala miri karon, iikanon kan mokoloon nonongi aitononon. Aitonon Poolnon “Anutu dangisen!” jen mepeseen uuta qeangoro. Kian.

Poolnon Room rama Juuda ejemba uugia kuuro.

¹⁶ Room sitinon kouma kanon Poolnon miri monon anodeen rabaatiwaaon jen tegon mugi manjaqege eja monon galen men mun laligoro.

¹⁷ Kaen jen tegon mugi miri iikanon raro ween karon tegoro Juuda ejemba geria koma horon onono kan ajoroogi. Ajoroogi Poolnon kokaen injoro, “Alauruna, niinon ananaa Juuda ejemba tuunana mende qetama kazi ama onombe me ambasakonurunana yonoononga nanamemen moma laligojoni, ii mende men boliwe. Kaen qaagoto, kilen Jerusalem sitinon qelanjin noma somongon noma kapuare mirinon noongi rabe Room gawman yonoo borogianon noongi. ¹⁸ Noongi borojan men kaniana qisin gosigi qeangoro. Niinon iwoi bologa mon mende ama koomuwaa buja koloowenagatiwaa so mende kolooro. Yononon kaen iima koton isama nombombaaon mogi.

¹⁹ * “Kaen mogito, Juuda jotamemeya yononon Judia kanon qaa ii qewagon tuarenjen angi. Kaen angi sisau koloon bimooro niinon kana mongama mon mende mokoloon kokaen kaparan koma qisiwe, ‘Niinon saanon Room sitinon kembe Siisakinjon qaana mindingoro dingowaa.’ Kaen qisiwe wasin nongi koi kawe. Neenaa Juuda tuun yononon kazi ama nongito, kilen yonoo selegianon qaa bologa mon kuun jen onomambaaon mende mojen. Kaen qaago. ²⁰ Anutunon eja mon koloowaatiwaa soomongo qaa nonono Israel nononon qaa iikawaa hona koloowaatiwaaon mamboma jejeromonromon amakejoni, niinon mono eja soro iwaajon ama gbadoon nongi gbado (tape) koi bosinjen. Kaniana kaen. Kawaajon ama kete injiima qaa qaa ama amin mobombaaon koma horon onombe koi kagi ajorojon.”

²¹ Kaen injoro moma jegi, “Judia balonon goojon qaa jen laligogito, nonoojon tere mon mende angi karo iinin. Kaanagadeen alaurunananon iikanon koi kagiti, iyonoononga monon goo qaa buju me sundu bologa mon mende jegi monin. ²² Ii mon mende jegi moninto, uuganon qaa eji, nono ii saanon mobombaaon mojon. Goonon Nazaret paati tuun iikawaa qaaya ii balon so jegi ejembanon qotogogi leele iikanon niinongiinon qaa mamaga jen kazi amakeju. Paati tuun iikawaa bujuya ii gejanananon kaen kemero mojon.”

²³ Kaen jen Poolnon qaa mombo jewaatiwaa kamban mon arengogi. Ii arengogi Juuda ejemba jaasongonon kamban iikanon kan Pool miri raroti, iikanon ajoroogi. Ajoroogi umugawodeen kanain Anutu bentoton qaa kania jen asarin laligoro goman tiiro. Jiisaswaa kania moma yagon moma laarin uuwoi mesaowutiwaaon kaparan koma uukuukuu men onoma laligoro. Wala Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere weengon qaa iikanonadeen kanain Jiisaswaa kania inisaama iikanon qendeema nangon jen laligoro. ²⁴ Buja qaa kaen jen laligoro tosanon uuwoi mesaon moma laarigito, tosanon ii mende moma laarin tompin laligogi. ²⁵ Angia uumotoon mende ama aon batugianon roromongo tuun woi koloon deembombaaon angi. Deembombaaon angi Poolnon qaa kokaenagadeen injoro, “Una Toroyanon qaa mon gejatootoo eja Aisaia waa utanon sane qero ambasakonurugia injoroti, ii mono onoo saregiaga tororo jero. ²⁶ * Aisaianon qaa ii kokaen jerota eja,

‘Gii mono ejemba tuun koi yonoonon kema kokaen injiona mobu:

Ono gegagia ama qaa onanon momago kania moma bimbimgon kilen mende moma asariwuya.

Jaagianon uun iwoi onanon iimago kania iima bimbimgon kilen mende iima kotowuya.

²⁷ Ejemba tuun koi yonoo uugianon mono kotiin gojoma eja.

Gejagianon qaa moma bimbimgon jaagia komujulaan laligoju.

Kaen mende koloowuyagati een, mono jaagianon iwoi saanon iima koton gejagianon qaa moma uugianon kania moma asarin uugia meleengi niinon ii saanon men qeangon onombenaga.’ ”

²⁸ Poolnon qaa ii jendaboron kokaen injoro, “Kawaajon onjo mono qaa kota koi saanon moma yagowu: Anutunon hamogeqewaa Bunja qaaya ii mono waba kantri yonoonon ano kembaa. Yonoonon keno yononon ii saanon geja ama mobuya.” ²⁹ (Poolnon kaen jendabororo Juuda yononon angiodeen geriawo jenonkooli ama niinongiinon amigi uma kamaan ano mesaon kengi.)

³⁰ Poolnon iyanajon miri mon tatawaga sewanja men iikawaa uutanon gbani woi kuuyagadeen en laligoro. Iikanon laligon ejemba daen yononon iibombajon kagiti, iinon ii kuuya saanon koma horon onoma laligoro. ³¹ Awasankaka qaganon nama Anutu bentotonaa kania jen asarin uukuukuu men onoma laligoro. Pon Jiisas Kraist moma mubutiwaajon Anutu hamogeqewaa kania kuma onoma laligoro. Kaen laligoro monon mende qotogon muro laligon kouma laligoro. Kian.

Room Tere Poolnōj Room yōjōo Tere ano. Jen-asa-asari

Room sitinōj gadokopa laligogi uumeleen tuunja tuunja yōjōnōj batugianōj siinjereren geŋ deema laligogi. Juuda tosanōj uugia meleema Juuda nanamemenōj ano Kana qaanōj qokotaan Anutuwaā aiweseya selegianōj koton oro mende neŋ laligogi. Waba kantriwaa uumeleen tuun yōjōnōj Anutuwaā kalenmoriananōj qokotaan Anutuwaā Kana qaa baatanōj mende kema sewanqaari qaganōj singisongo afaanjon ambombaa-jon mogi. (6.15) Anutunōj Juuda kanageso honja gema unun kitigianōj waba ejemba onjono bunja koloogiti, iikawaajon jomoma mepaegon onjogi. (11.18-20) Kaen ama Juuda uumeleen yōjōnōj siligia walaga kaanagadeen otaagitiwaaajon ama jejewili ama onjoma laligogi. Juuda tuun yōjōnōj waba kantriwaa uumeleen alaurugia sureen onjoma Juuda siligia mende otaagitiwaaajon ama qaagia totoronkota jen tegon sewanqaari laligogi. (2.17-20; 14.3)

Mindirin onjommbaaajon Poolnōj tuun woi yōjōjon gejanono qaa anja anja on onjomaŋeja. Juuda yōjōo kanagia inisaano (2.21-27) waba kantri yōjōnōj aisoogi. Qaa wanja kokaen injoro, “Jiisas moma laarinin Anutunōj momalaarinana iima qaanana jen tegoro solananiwōja. Kana morota mon mende eja.” (1.17) Waba kantri ejemba sewanpiringia qetegowaatiwaaajon kanagia inisaama kokaen injoro: “Anutunōj onjōanŋia awaagiaajon ama qaagoto, iyanjaa kiankomuyaajon ama onj meweengon onjono. (11.30-32) Kawaajon mono kaparan koma Kana qaa ten koma laligowu. (7.12-24) Korebore singisongowaa kasa gbadonon laligon tiwilaawombaaajon anjonto, (3.23; 5.12) Anutunōj iyanjaa irinjonsoonanōj kamaawaatiwaaajon ama Kraist wasiro. (5.8-9) Unja Toroyanōj metogon singisongo kiankoomuwaa ku-usunonga isama nonombaa. Kawaajon singisongo nanamemen mesaon (6.11-14) mindirin jopagon aon gadokopa yōjōo batugianōj gadokopa kaanja mende laligowu.” Gejanono kaanja onjono oson oson ten koma mindirin laligogi. Poolnōj kamban mutuya Room keno nanjon mug toroŋen Spein kantrinōj kemambaajon moma kaen ooro.

Buk kokawaa bakaya wanja 7 ii kokaen:

Jen-asa-asari qaa ano qaa wanja 1.1-17

Kuuyanōj singisongowaa hamoqeqewaajon amamaajon 1.18-3.20

Anutunōj hamo geŋ nonomakejiwaa kania 3.21-4.25

Kraistwo laaligo dologaa kania 5.1-8.39

Israel yōjōnōj Anutuwaā roromongo arenjon laligoju 9.1-11.36

Uumeleen nonoo sili nanamemembaa qaa 12.1-15.13

Qaa tetegoya ano anja yeizozo qaaya 15.14-16.27

¹ Pool nii Jiisas Kraistwaa gawon meme eja ano Room uumeleen ejemba onjowo qaa amin mobombaaajon kan tere koi oojen. Anutunōj noono wasiwasi eja aposol koloojen. Anutunōj Oligaa Bunja jen seimambaajon meweengon nonota laligojen.

² Anutunōj oyamboyan laligowombaa Oligaa Bunja ninisaambaatiwaa qaaya ii waladeen somonjon jero gejatootoo ejembanon moma Bunja Tere toroya iikanon oogita eja. ³ Oligaa Bunjwaa kania ii iyanjaa meria Jiisas Kraist. Iinon balon eja kaanja kin Deiwidwaa gbiliuruta yōjōononga kolooro.

⁴ Siwe eja kaanja Unayanōj solan toroya kolooro. Anutunōj ii men gbiliro koomunonga waaro ku-usunanon asuganon asugiro. Anutunōj iikaanja kanon iyanjaa Meria koloojiwaa qaaya ii jen kotiin kuun muro. Pōnnanaa kania kian. ⁵ Kraistnōj gawombaa honja kokaen koloowaatiwaaajon moro: Nononon waba kantria kantria liligon Jiisaswaa qata batugianon jen seinin moma uugia meleema moma laarin mun qaaya ten koma laligowu. Kawaajon aposol gawon ano kalenmorianja ii nonono men laligojon. ⁶ Anutunōj ejemba Jiisas Kraistwaa bunja koloon laligowutiwaaajon onjōnoti, Room onj kaanagadeen iyonoo batugianon laligoju.

⁷ Uugia meleema Room sitinōj laligojuti, niinon kuuya onjōjon tere koi oojen. Anutunōj onj iyanjaa ejemba soraaya laligowutiwaaajon onjōoma jopagon onjomaŋeja. Anutu Manana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian onjoni luaenon laligowu. Kaen qama koolinkejen.

Poolnōj Anutu mepeseen kokaen qama kooliro:

⁸ Gomaŋa gomaŋa kuuya yōjōnōj Room onjōo momalaarigaa sunduya jegi momakejen. Kawaajon qaana kanain Jiisas Kraistnōj nemun koma nono kuuya onjōjon ama

Anutuna dangisen jenkejen. ⁹ Niinon uusiinna kuuya Anutuwaaw gawonon ama welenja qer Meriaa Oligaa Bunja jen asarinkejen. Iikanon suulan onjo romongon onjomaakejen, ii Anutunon nanjon jenkeja.

¹⁰ Kamban so kokaen jen gama koolinkejen, “Oo Anutu, niinon Room yonoonon kemambaajon moma kamban koriga mambonjen. Kawaajon mono siingaa so jena kana kolooro kamban kokaamba saanon kema.” ¹¹ Injiima momalaarigianon kotiiwaatiwaajon moma saanon gawon memewaa momo kalen mon onomanja. Kawaajon kamban mutuya onoonon kan injiimambaajon awelegon laligojen. ¹² Kokaen ambombaaajon awelegonkejen: Niinon injiibe metulanjon nii ano onjo nomaen moma laarinkejen, ii amin moma uunon nanjon keraqeeanggo qer aowonja.

¹³ *Oo uumeleen alauruna, onjo mono kokaen romongon laligowu: Niinon waba kantri tosia yonoo batugianon liligon uugia kuun onjombe meleengiti, iikawaa so onjo batugianon kaanagadeen honja kolooro iimambaajon mojen. Kawaajon kamban mamaga onoonon kusu kamambaajon aren ama laligoweto, iwoi tosanon mono kamban kambanja somongon nono amamaawe. ¹⁴ Anutuwaaw jaanon tosa kokaen en nonja: Ejemba tuun kania kania ilaan onjomambaa qaayanon mono noo qananon eja. Ejemba momogiawo ano lalabubuya yonoo welenqeqegia mujon kolooren. Mindimindiri qaa Griik mojuti ano qanda* laligon iyangiaa qaagianon irikawaraka jenkejuti, ii kuuya ilaan onjomambaajon mojen. ¹⁵ Kaen moma Oligaa Bunja ii Room siti onjoon kaanagadeen jen asarimambaajon afaanjon geregere amakejen. Kianj.

Oligaa Bunawaa ku-usuna kokaen:

¹⁶ *Anutuwaaw ku-usunanon anana kuuya men letoma nonono kamban kokaamba Siwe-waa bunja kolooren. Juuda nononon wala uunana meleema ii moma laarinon ano nonoo gemanananon kantri tosaaja yononon kaanagadeen ii moma laarin uugia meleengi. Kawaajon Anutunon ku-usuna Oligaa Bunjanon ano ejiwaajon ii gamugamu mende amakejen. ¹⁷ *Oligaa Bunjanon mono solan koloowombaa kania ninisaamakeja. Bunja qaa mon kokaen oogita eja, “Solana kolooji, iinon mono momalaarinanon nemun kono kotiin laligon ubaa. Qaa iikawaa kania ii kokaen: Nono Anutu kanain moma laarinon momalaarinana iima qaanana jen tegoro solanjaninon ano namonon laligowonjatiwaa so toroqen moma laarin mun jaayanon solanjaninkebonja.” Kianj.

Ananaa singisongonanaajon Anutuwaaw irina soomakeja.

¹⁸ Saanon solanjanionagato, ejemba qaa honja nanamemengianon kolangin sisau menkejuti, Anutunon ii Siwenon eukanonja uun iiro mende sokono irina soomakeja. Ejemba iikaanja kuuya injiima angonjoragia qetama siligia bologaaajon ama kazia injisaamakeja. ¹⁹ Ii kokaembaajon: Anutuwaaw kania mama kotowombaa so kolooji, ii mono anjo injisaama onono batunananon asuganondeen erota momakeju.

²⁰ Anutuwaaw laaliguya mende iimakejonto, ku-usuna ii Siwe namo mokoloon oroma iikanonja kanain qendeema laligon kouro kamban tetegoya qaa asugin enkeja. Kawaajon Anutuwaaw borotereya tororo iinin ben akadamyawo koloojiwaa kanaanon mono saanon moma kotowonjatiwaa so kolooja. Kawaajon ejembanon iwoi monjon mondon iyangiaa qaagiaa kitia nanjon jewombaaajon amamaankeju. ²¹ *Anutuwaaw kania mama koton laligogito, kilen “Iinon bennanaga,” kaen mende jen ii mende mepeseegi qabunaya batugianon mende kolooro. Kaen mende kolooroto, qaa omaya lansa romongogi momogianon looriro moto koloogi. Uu momakootogia qaa iikanon mono umun koma pangaman mero tintuan laligoju. Kawaajon “Anutuwaaw kania mende mojen,” jen mondomondo lan anggi mende sokonja.

²² “Momakooto ejemba laligojen,” jen selegia men uma laligogito, iikaanja kanon ejemba uugia qaa kolooji. ²³ *Anutu qabunaya asamararanawo kamban tetegoya qaa laligon ubaati, ii mende mepeseen waeya mende men laligogito, ii mesaon tando lopion ano borosowo una tosaaja kuugi. Tando lopion sogogi kaitanigianon eja koomuyaa so kolooji. Una tosaaja megii koon, oro ano namonon bagianon koma kondondongonkejuti, iyonoo so kolooji. Yononon ii usugon ben kaanja mepeseen onoma laligogi.

²⁴ Kaen ama laligogitiwaajon Anutunon ii gema unuro iyangiaa uugiaa siin kom-bombanja tondou otaan serowilin ama iyangiaa selegia gamu qer men kamaan aon laligoju. ²⁵ Anutuwaaw qaa honja mesaon kitianon qaa qolonmolongoyanon qokotaagi. Mokomokoloo Toya onanon mende goda qer welenja mende qer laligogito, iwoi

* **1:13:** Apo 19.21 * **1:14:** Qanda, Koon qaanon bus kanaka, ejemba duuyanon iyangiodeen tompin laligon momo mirigia qaa lalabubu laligogi. * **1:16:** Maak 8.38 * **1:17:** Hab 2.4 * **1:21:** Ef 4.17-18 * **1:23:** Dut 4.16-18

mokolooroti me iyangiaa borogianon megiti, iikawaa siija kolooro moma borotere yonoo waegia menj mepeseen onjoma laligogi. Iikaanja laligogito, nonononj mokomokolo Tonana ii kamban tetegoya qaa mepeseenkebonja. Qaa ii onjanonj.

²⁶ Kaen ama laligogitiwaajonj Anutunonj ii gema unjuro iyangiaa siingia kombombanja gamuyawo ii tondu otaanj kokaen angj: Yonoo embaurugianonj loemba kana dindinja mesaonj iyangiodeenj meleema agiminj aonj laligogi. ²⁷ Eja yonononj kaanagadeenj embawo agiminj aonj laaligo mesaonj dogogi. Serowilin ambutiwaa siingia kombombanja ii eja batugianonj horonj aonj mogi geriawo kolooro angiodeenj meleema agiminj aonj anjonjoragiawo koloonj laligogi. Dogonj jeubaba laligogitiwaa ironja ii Anutunonj sogianonj meleema onjono qagianonj uro boligi.

²⁸ Anutuwa kania moma kotowombaajonj mogi kamaanqeqeta kolooro mesaogi Anutunonj mono kaanjadeenj ii gema unjuro iyangiaa roromonjgogia doogoyanonj galenj koma onjono nanamemenj gamuyawo ama menj laligogi. ²⁹ Nanamemenj doogoya ano sili bologa kania kania iikanonj uugia saa qero kokaenj amakeju: Iwoi otoko ama nej mewombaajonj koposongonj angomokolonj amakeju. Tosaanja yonoononj iwoiwaajonj goronjkiki amakeju. Ejemba unjugi komunkeju. Angowowo ama tosaanja tiligonj onjmakeju. Ejemba tosaanja konjilinj qaganonj bologa ama onjombombaaajonj momakeju. Ejemba gejagianonj qaa sanje angj kemero dimbonjowo juma kemakeja.

³⁰ Gemaqeqe qaa jenkeju. Anutuwa yonj jenkeju. Sili bologa geriawo tenj koma otaanjkeju. Jaba-arambaranj ama selegia menj umakeju. Selenonj kuukuu ano sili bologa morota morota mokoloonjkeju. Nemunjanj qaagia mende tenj komakeju.

³¹ Momogia mende tooro uugia qaa laligonj qaa lanj somongonj mende otaanjkeju. Ala-ala mende ama tosaanja yonooqonj wosomomo mende moma kere menj onjmakeju.

³² Anutunonj kana dindinja kokaen jenj kotorota eja: Ejemba bologa kaanja amakejuti, iyonononj monoj koomu kotakotaa bunja koloowutiwaa so koloaju. Yonononj jenjkooto ii moma asarijuu, kilenj iyangio bologa ii amakeju ano iikayadeenj qaagoto, tosianonj kaanja angj ii “Saanonj!” jenj wambelaanj nanjonj onjmakeju. Kianj.

2

Anutunonj qaanana gosinj dindinjagadeen jenj tegonkeja.

¹ *Oo alana, gii tosia yonoo qaagia jenj tegonkejanj me qaago? Gii tosaanja yonoo qaagia jenj tegonj geenggo nanamemenj iikayadeenj amakejanj. Kawaajonj alagaa qaaya monj jenj tegojanji eenj, monoj geenggaa qaa kaanagadeen jenj tegona iikawaa ironjanonj monoj geenggaa qaganonj ubaa. Kawaajonj uuta me kamaanqeqeta koloajanji, ii kilenj monoj iwoi monjonj mondonj geenggaa qaawaa kitia nanjonj jemambaajonj amamaankejanj. ² Ejemba nanamemenj bologa kaanja amakejuti, Anutunonj iyonoo qaagia qaa honjaa so gosinj jenj tegonkeja, ii mojonj.

³ Kawaajonj nomaen romongojan? Gii namo ejaga ano kilenj iwoi kaanja amakejuti, iyonoo qaagia jenj tegonj geenggo nanamemenj iikayadeenj ana sokonja me qaago? Anutunonj qaaga gosinj jenj tegonj ironja meleema gonon honja goo qaganonj ubaa. Anutuwa jaanonj mende kokomomola menj asanjgowaga.

⁴ Anutunonj njala menj nonoma kilenjananaa ironja uulanjowo mende meleembaato, mamboma moma mokosinjgonkeji, qaa iikawaajonj jejewili anjanj me? Anutunonj uuawagaya qendeema uuga meleembagatiwaajonj horonj gomakeji, iikawaajonj tompinj laligowabo. ⁵ Gii gejajuju ama uuga mende meleembagati eenj, iikaanja kanonj Anutuwa jaanonj kokomomola mende mewagato, irinjonsoonjanonj monoj goo qaganonj seinj ubaa. Kazi kambananonj kanj kuuro qaanana dindinjagadeen jenj tegowaa. Ironja meleema nonombaati, kamban iikanonj irinjonsoonja monoj asuganonj ninisaano iima mobonja.

⁶ *Anutunonj monoj “Nanamemenanaa so motomotoonj ananaajonj kitia meleema nonombaati,” ii kokaen: ⁷ Anutunonj qabunjaya nonombaatiwaajonj mamboma akadamananawo koloowombaajonj kaparanj koma pondanj nama gawonj awaa awaa menj laligojonj, ananaajonj laaligo kombombanja nonombaa. Ii nonono kamban tetegoya qaa oyanboyanj laligonj ubonja. ⁸ Iikaanja laligonj ubonjato, ejemba iyangiaajonadeenj romongonj kiringjaba menj Bunja qaa honja gema qenj qaa bologa otaanjkejuti, Anutuwa irinjanonj monoj iikawaajonj soono uugereya ano qagianonj ubaa. ⁹ Uugereya ii wala Juuda nonoo qanananonj uro nonoo gemanananonj kantri tosaanja kaiyaka bologa amakejuti, kuuya iyonoo qagianonj kaanagadeenj uro siimbobolo kakasililinj moma laligowuya.

¹⁰ Kaen laligowuyato, Juuda ano nonoo gemanananonj kantri tosianonj kaanagadeenj uugia meleema kaiyaka awaa amakejuti, Anutuwa akadamyanonj monoj kuuya ananaa

* 2:1: Mat 7.1; Luuk 6.37

* 2:6: Ond 62.12; Gba 24.12

qanananon uro qabunja nonono luaenon laligowonja. ¹¹ *Anutunon ejemba tosaanja mende ninisoron tosaanja mende sureen onomakejato, so motoongonon gosin nonomakeja.

¹² Iikawaa kania ii kokaen: Kantri tosaanja yononon Anutuwaanon Kana qaa mende weengon moma singisongo lan amakejuti, iyononon mono korebore tompin laligon tiwilaawuya. Juuda nononon Anutuwaanon Kana qaa weengon moma kilen singisongo amakejon, Anutunon mono qaa iikawaa so kuuya gosin nonoma qaanana jen tegowaa. ¹³ Ejemba Anutuwaanon Kana qaa een momakejuti, iyononon Anutuwa jaanon solanja mende kolooju. Qaagoto, Kana qaa ter koma otaankejuti, Anutunon mono iyonoo qaagia jen tegoro solananiwuya. ¹⁴ Kantri tosanon Anutuwaanon Kana qaa mende men laligojuto, tosanon kilen tondou iyangiaa aingiaa so romongon amakeju. Anutuwa kaa qaaya mende mojuto, kilen momogianon jen koton onono Anutuwa kaa qaawaa so ama iikawaa baatanon laligoju.

¹⁵ Kaanja laligojitiwaa kania ii asuganon asugin kokaen eja: Anutunon ejemba mokolon nonoma iikanon Kana qaaya jen kootoya ii kuuya ananaa uunananon anota eja. Kawaajon Anutunon qaaya jen sane amakeji, ii waba kantri yononon kaanagadeen momakeju. Ii uugiaa gejianon mogi qaagia injoro Anutuwo ororon momakeju. Anutunon uumomo ononoti, iikanon kamban tosaanjon qaa jakeyanon ama kuun onono moma bolinkeju ano kamban tosaanjon qaagia nangon jero moma qeangonkeju. ¹⁶ Oligaa Bunja jen asarinkejen, iikawaa so kamban somatanon kokaen koloojaa: Kraist Jiisasnon Anutu ilaen muro ejemba ananaanon qaa aasangoya aasangoya gosin jen tegon nonombaa. Kian.

Kana qaa iikanon kania nomaen ninisaanja?

¹⁷ Gii geengaa qaga Juuda ejaga qama Kana qaanon hamo qen gombaatiwaaon moma laarin “Anutuwa bunja koloojen,” jen selega mepeseena sokonja me qaago? ¹⁸ Gii Anutuwa jetaa so laligowaa qaaya moma sorogon laligojan. Anutuwa Kana qaa kuma gonjitiwaaon ama kana awaa soro otaamambaaon jen qaa kuuya gosin hona ano qolonmolongoya mendeemakejan. ¹⁹ Gii “Saanon jaagoo ejemba ala ilailaagia koloon ujuamaaja,” jen awelegon onkejan. Pangamanon laligojuti, ii men asarin onombagatiwaa so awasankaka koloojan.

²⁰ Kaen koloon kokaen jenkejan, “Kana qaa kuma nongita momakoto mokolon qaa honaa kania modaborojen.” Kaen jen afaangon kokaen jenkejan, “Nii saanon ejemba momogia qaa yonoo boigia koloomanja. Saanon naambora yonoo qaqazugia koloon kuma onomakemaja.” ²¹ Kaen jen tosaanja kuma onoma naambaaon geengga mende kuma onkejan? “Yongoro mende mewa,” jen ejemba uugia kuun onomakejanto, geenggo yongoro meme koloon mende sokonja.

²² “Serowilin mende amba,” kaen injiona mogito, geenggo serowilin anjan me qaago? Tando lopion sisi men onomakejanto, kilen geenggo jiwowon jigonon uma iwoi angon koma lein qen menkejan. Ii mende sokonja.

²³ Anutuwaanon Kana qaawo laligojaniwaaon selega tondou men umakejanto, geenggo ii waleema iikaanja kanon Anutuwa qabunaja men kamaan ama laligona gamuyawo koloonkeja. ²⁴ *Iikawaa qaaya ii Bunja Terenon kokaen oogita eja, “Onoo siligiaajon ama waba kantri kanageso yononon Anutuwa qata mepaegon batugianon mepaqepae amakeju.”

²⁵ Anutuwaanon Kana qaa otaan laligojani een, Anutuwa aiweseya seleganon kotogiti, iikanon mono ilaen gono sokonja. Ii sokonjato, kana qaa waleema singisongo amakejani een, mono aiweseya mende memetaa tanijaen koloon een tondou laligojan. ²⁶ Tosianon Anutuwa aiweseya selegianon mende kotogi kilen kana qaawaa jen kootoya otaankejuti een, Anutunon aiwese ii selegianon ejiwaa so kaanja injiira sokonja.

²⁷ Iikaanja injiira yonoononga monon saanon Kana qaawaa so goo qaaga toon gosin jen tegoro kamaawaa. Anutuwa aiweseya seleganon kotogi Kana qaawaa waja motomotoon moma angon koma laligojanto, ii waleema singisongo amakejaniwaaon ama kamaawaa. ²⁸ Eja monon selenondeen Juuda ejaga kolooji een, iionon mono Juuda eja hona mende kolooja. Kaanagadeen Anutuwa aiweseya selianondeen kotogi yangisen amakejuti een, ii mono aiwese omaya, hona qaa.

²⁹ *Hona qaagoto, eja mon uutanon Juuda ejaga kolooji, iionon mono Juuda eja hona kolooja. Kaanjadeen Anutunon uunana qosoma Unaja Toroya iikanon ano laligoji, iikanon mono aiwese hona kolooja. Kana qaawaa waja otaan eja selia kotogi balon

ejembanonj mogi umakejato, Anutunonj aiweseya uunananonj nanjiwaajonj moro uro mepeseen nonomakeja. Kianj.

3

Anutunonj qaaya pondanj otaanjeja.

¹ Kaenj ero Juuda ejemba laligojonj, iikanonj mono nomaen ilaaj nononaga? Anutuwaai aiweseya selenananonj kotogiti, iikawaa honjanonj mono nomaen koloonj nononja?

² Honjanonj mono laaligo kuuya kanonj mamaga koloonj onjanonj ilaaj nonomakeja. Iikawaa qaaya mutuya ii kokaenj: Anutunonj Bunja qaaya nonono ananaa bunja kolooro laligojonj.

³ Kaenj laligojonto, ananaanongga tosanonj Anutu mende moma laarinj munj laligogi nomaenj ama onjombaa? Yangisenj laligogitiwaa ironja meleema mono nomaenj ama nonombaa? Uujopaya somonggonj angonj kono omaya koloowaa me nomaenj? ⁴ *Ii qaago totoon! Anana koreboreyanonj ejemba qoolonggoya koloojonto, Anutunonj honja toontoonja koloaja.

“Qaa jakeyanonj ama qisinj gonji qaagaa kitia jenj asarinj iikanonj dindinj koloonj haamo ama onjoma namba. Goo kaniaga kaanja mokoloonj nanjonj jewuya.”

⁵ Anana nanamemenj doogoya otaaninj Anutunonj qindingonj nonono iikanonj nanamemenja dindijanonj asuganonj asugiji eenj, anana qaa iikawaajonj mono nomaenj jewonaga? Nii qaa ii namo ejemba momonanaa so kokaenj jejenj: Anutunonj ironja meleeno irinjonsoonjanonj qanananonj uji, iwaa momoyanonj kaenj dogoja me qaago?

⁶ Qaago, ii mono kozigenj! Anutunonj doogoya koloonagati eenj, iinonj gomanja gomanja ananaa qaanana mono nomaenj gosinj tororo jenj tegonaga?

⁷ Niinonj eja qolonmolonggoya koloowe Anutunonj qaaya honja iikanonj mindingonj nono iwaa qabunayanonj iikaenj asuganonj koloaja. Kaenj kolooro niinonj singisonggo ambeti, Anutunonj iikawaa qaaya mono nomaembaajonj jenj tegoja? Nomesaoro neenaa jaajaa laligowe sokonaga me qaago? Qaayanonj mono mende loorinj kamaawaa. ⁸ Mono kokaenj jeninj sokonaga, “Nono saanonj bologa torogonj aninj Anutunonj ii mindingoro sili awagaa honjanonj asugiro qaayanonj qabunayawo koloowaa.” Tosianonj nonoojonj qaa sologenj kaenj jenj torogonj kokaenj jenkeju, “Poolnonj qaa kaenj jenj iikawaa so lanj amakeja.” Kaenj ama jegitiwaa qaaya ii Anutunonj gosinj sogianonj jenj tegonj onjombaa, ii mojenj. Kianj.

Ejemba monjonj solanja mende koloaja.

⁹ Qaa kaenj aminj moma ii nomaenj jenj tegowonaga? Juuda nonononj kantri tosaanja unjuugun Anutuwaai jaanonj dindinj koloonj me qaago? Qaago totoon! Iikawaa qaaya mono waladeenj kokaenj jenj kotiininj: Juuda me kantri tosaanja koloowonagati, anana korebore singisonggo aninj kokosiinj nonono laligojonj. Kawaajonj selenana menj ubombaajonj amamaankejonj. ¹⁰ *Iikawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja,

“Monjonj monj solanja dindinj mende totoonj koloaja.

¹¹ Mombaa uutanonj momo mende koloonj asariro tondju laligoju. Monjonj monj Anutu mokoloomambaajonj mende kaparanj komakeja.

¹² Qaagoto, kuuyanonj mono kana uugunj sisau laligoju.

Koreborenonj mono bolinj Anutuwaai jaanonj angonjoragiawo koloaju. Awaai koloonkeji, motoondago monj ii mende totoonj mokoloojenj.

¹³ *Neselangianonj angomokolonj amakeju.

Nengbaogbaogianonj qasiriwaa ronj kaanja aantama nano koomuwaa kangaruga kaanja iikanonj ejemba lanj tiwilaanj onomakeju. Qaa bologa ii qatowaa jeta nomben warabe kaanja buugianonj saa qenj ero jegianonj ejemba tondju injinjeju.

¹⁴ *Qaa kowoga seiyawononj mono buugia saa qero ejemba tondju qasuaanj onomakeju.

¹⁵ *Ejemba tondju ununj sagia molaawutiwaajonj kanagianonj kike uulanawo kema kankeju.

¹⁶ Nanamemenggiaa kania dogoro laligojutiwaa aiwesegia kokaenj kolooja: Daenj daenj liligonjejuti, iikanonj mono kondemondeenj angij ejemba uugianonj bolinj koboonkeja.

¹⁷ Luaenonj laaligowaa kania ii mende moma kotonj yagoju.

¹⁸ *Anutu goda qewombaa qaaya ii uugianonj mende eja. Jeta uuguwubotiwaajonj keegia mende moma eenj lanj laligoju.”

* 3:4: Ond 51.4 * 3:10: Ond 14.1-3; 53.1-3 * 3:13: Ond 5.9; 140.3 * 3:14: Ond 10.7 * 3:15: Ais 59.7-8

* 3:18: Ond 36.1

Anutuwaanonj qaa kaenj eja.

¹⁹ Anutunonj Kana qaa kokaembaajonj nonono, ii mojonj: Kana qaa kuuya kanonj gomanj so somonjonj nonomakeja. Anana qaa kawaa baatanonj kema tenj koma laligoninj sokom-baa. Mende tenj kombonjati eenj, Anutunonj mono ironja meleema nonono tiwilaawonja. Kawaaajonj sombunana moma mondomondonana mesaonj qaanana bogoro laligonj tenj koma muninj sokombaa. Anutunonj ejemba kananana kaenj ninisaanota eja.

²⁰ *Kana qaanonj somonjonj nonomakejato, nono kuuya ii otaa-wombaaajonj amamaankejonj. Anutuwaanonj Kana qaanonj singisonjgo-nana menj asugiro iima saanonj moma kotowonjato, kana iikanonj Anutuwaajonj jaanonj solanja koloowombaaajonj amamaawonja. Kianj.

Solana koloowonjatiwaa kania ii momalaari.

²¹ Nononano amamaankejonto, Anutunonj Kana qaa otaanj solanja koloowonjatiwaaajonj ii mende jeroto, kana morota kokaenj arengonj jerota eja: Anutunonj anjo qaanana jenj tegoro iwaa jaanonj solanjaniwonja. Anutunonj qaa ii Mooses ano gejatootoo ejemba yonjoonj injisaano nangonj jenj Buja Terenonj oogita kambanj kokaamba asuganonj asugiro mojonj.

²² *Kawaaajonj kanonja me kanonja anana Jiisas Kraist moma laarijonj, Anutunonj mono kuuya ananaa qaanana jenj tegoro solanjaniwonja. Ejemba tuunj morota morota anana Anutuwaajonj jaanonj ororonj koloojonj. ²³ Ejemba kuuya anana singisonjgo ama Anutuwaajonj asamararanjaajonj amamaajonj.

²⁴ Ii amamaajonto, Anutuwaajonj kalerjmorijanjonj kolooro Kraist Jiisasnonj downanana mero. Anutunonj kalerj iikawaaajonj ama qaanana jenj tegoro solanjaniwonja. ²⁵ Wala singisonjgo ama laligogiti, Anutunonj ii moma mokosingonj ironja uulanjawo mende meleema onono. Ii mende meleema onoma iyanjaa nanamemenj solananonj asuganonj asugiwaatiwaaajonj moma Kraist Jiisas siimolonj oro kaanja kolooro qegi komuro Anutuwaajonj jaanonj koma konjoratinj nonombaatiwaa kania kolooro. Saya molaaroti, ii moma laarininj iikaanja kanonj singisonjgonana songbama mesaoro solanjaniwonja. ²⁶ Kania ii kambanj kokaamba asuganonj asugiwaatiwaaajonj moma Jiisas kaenj ama muro. Anutuwaajonj nanamemenj solanja ii kokaenj: Anjo solanja kolooja ano mojonj Jiisas moma laariji, mono iwaa qaaya jenj tegoro solanjaninkeja.

²⁷ Kaenj kolooro mono naambaajonja selenana menj ubonaga? Iwoi mombaajonja ama qaago totoonj. Kana qaa otaanj solanja koloowombaaajonj ii amamaajonj. Kaanja kanonj solanja mende koloowonjato, Jiisas moma laarininj Anutunonj niniima qaanana jenj tegoro solanjaninkebonja. ²⁸ Qaa koi jenj tegonj kota kokaenj jenj kotijonj: Kana qaa otaanjkejonjiwaaajonj qaagoto, Jiisas moma laarinj mujonjiwaaajonj ama Anutunonj qaanana jenj tegoro solanjaninkebonja. ²⁹ Anutunonj Juuda nonoo Anutunanagadeenj mende kolooja. Mono kantri tosaanja yonjoo Anutugia kaanagadeenj kolooja me qaago? Mono yonjoo Anutugia kaanagadeenj kolooja.

³⁰ *Anutunonj motoonjgo kolooja. Kawaaajonj selenana kotogi laligojonj, nonononj moma laarinj muninj menj solanjaninj nonomakeja ano selegia mende kotogi laligojuti, ii kaanagadeenj moma laarinj mugitiwaaajonj ama menj solanjaninj onomakeja. ³¹ Moma laariwutiwaa qaa jenj kanonj kuunj onoma iikaanja kanonj Kana qaa menj kamaanj aninj omaya koloowaa me qaago? Ii kozigenj qaagoto, Anutuwaanonj Kana qaa ii mende qewagonjkejonto, ii menj kotiinkejonj. Kianj.

4

Aabrahamnonj Anutu moma laarinj solanja kolooro.

¹ Nono bemunjalenanana Aabrahambaa kaniaaajonj nomaenj jewonja? Iinonj Anutuwaajonj kania nomaenj mokolonj iwaa jaanonj solanja kolooro? ² Onjanonj, Anutunonj iwaa qaaya ii nanamemenja awagaajonj ama jenj tegoro solanjaninaga eenj, iinonj iikawaaajonj saanonj selia menj unagato, ii Anutuwaajonj jaanonj qaago. ³ *Iikawaa qaaya ii Buja Terenonj kokaenj oogita eja, "Aabrahamnonj Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solanjaniro." Qaa kaenj eja.

⁴ Qaaya ii mono kalengja jenj tegoro solanjaniroto, mojonj gawonj mero galenjanonj tawaya kalengja qaagoto, gawonj menkejiwaa so iima gosinj tawaya munkeja. ⁵ Balonj galenonj kaenj munkejato, Anutunonj anjonjora ejemba ananaa qaanana jenj tegoro solanjaninkebonja. Kawaaajonj mojonj oyanboyonj koloomambaajonj gawonj mende menj Anutu eenj moma laarinj muji, Anutunonj mono momalaaria ii iiro sokono qaaya jenj tegoro solanjaniwaa.

* 3:20: Ond 143.2; Gal 2.16

* 3:22: Gal 2.16

* 3:30: Dut 6.4; Gal 3.20

* 4:3: Jen 15.6; Gal 3.6

⁶ Deiwidnon kaanagadeen qaa kawaa kania nanjon qaa kokaen ninisaama jero, “monjon oyanboyon koloomambaajon gawon mende mero Anutunon momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solanani, iinon mono simbawonawo kolooja.” ⁷ *Kaen jero qaaya ii kokaen oogita eja,

“Ejemba Kana qaa waleengi Anutunon singgisonggogia mesaon koma konjoratiro laligojuti, iyononon mono simbawonawo kolooju.

⁸ Ponjon mombaa singgisonggogia songbama iiro sokono irona qaganon mende ano ubaati, iinon mono oyanboyonawo kolooja.”

Qaa kaen eja.

⁹ Anutunon oyanboyon koloowombaa kania kaen ninisaama Anutuwaai aiwesenanawo nonoojonadeen jerota eja me qaago? Kian qaago. Ii mono kantri tosaana aiwesegia qaa yonoojon kaanagadeen eja. Nononon kokaen jen oodaborojon, “Aabrahamnon Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.”

¹⁰ Mono naa kambanon iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro? Anutuwaai aiweseya selianon kotogi laligoroti, kamban iikanon qaagoto, wala een laligoroti, Anutunon mono kamban iikanon momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.

¹¹ *Wala een laligon Anutu moma laariro qaaya jen tegoro solananiro. Kawaa gematanon sokonotiwaai aiweseya ii selianon kotowutiwaajon jero munjen aasoya kaanja kolooro. Kaen kolooro iwaa gematanon Anutuwaai aiwesenanawo mende laligon moma laarin munin momalaarinana iiro sokono qaanana jen tegoro solananiwonati, Aabrahamnon kuuya ananaa wanjalenanaga kolooro. ¹² Wanjalenanana iinon een laligon kamban iikanon uuta meleema Anutu moma laarin laligoroti, nono aiwesenanawo iwaa so ama laligojon. Anutuwaai aiwesenanawo laligon uunana meleema laligojon, mono nonoo wanjalenanana kaanagadeen kolooro. Aiweese koton nonongi een lan mende laligojonto, Aabrahambaa kana lasuya otaan moma laarinkejon. Kian.

Anutuwaanon soomongo qaa moma laarinin honawo koloowaa.

¹³ *Anutunon Aabraham balon bunja qen muro toya kolooro gbiliurutanon iwaa gematanon iikaan laligon ubutiwaai qaaya jen somongoro. Qaa ii Kana qaa otaarotiwaajon ama mende ijoroto, Anutunon momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solan koloorotiwaajon qaa ii ijoro.

¹⁴ *Tosianon oyanboyon koloowombaaajon Kana qaanon qokotaan iikaanja kanon Anutuwaanon iwoi ii bunja qen aowuyagati een, iyononon mono momalaariwaai qaaya qewagogi omayi koloowaga. Kaen Anutuwaanon soomongo qaawaajon mende amaanin qaa iikanon mono omayi koloowabo. ¹⁵ Anutuwaanon Kana qaa waleenin irinon soono kazianon qananon umakejato, Kana qaa mende enaga, ii singgisonggowaa qaaya mende jewonaga.

¹⁶ *Aabrahamnon kaen mindirin nonoma kuuya ananaa wanjalenanana kolooja. Kawaa-jon soomongo qaaya nononoti, ii Kana qaanon qokotaankejuti, iyonoojonadeen qaagoto, Aabrahamnon moma laariro, iikaanja moma laarinin ananaanon kaanagadeen honawo koloowatiwaajon moro. Kawaaajon Anutunon soomongo qaaya ii kokaen arengon ano: Ii moma laarinin hona kuuya ananaajon kalenga nonono kalenmoriananon asuginkeja.

¹⁷ *Aabrahambaa qaa mon ii Bunja Terenon kokaen oogita eja, “Niinon gii kuun gombe ejemba kanageso mamaga yonoo mangiaga koloowaga.” Qaa kawaa so Aabrahamnon Anutuwaai jaanon man koma nonomakeja. Anutunon koomuya men gilin onomakeja. Kanageso laaliggogia qaa, ii jaawo laligojutiwaai tani kaanja onoono asuginkeju. Aabrahamnon mono Anutu kaanja moma laarin muro.

¹⁸ *Anutunon wala Aabrahambaaajon kokaen ijoro, “Goo gbiliuruganon koloon seigi jangogia sengelao kaanja kolooro laligowuya.” Soomongo qaa ii moma nomaen honawo koloowaga, ii mende moroto, ii kilen jejeromonromon ama ejemba kanageso mamaga yonoo mangia koloomambaajon mamboma laligoro. Soomongo qaa mutuyaa so koloowatiwaajon mono Anutu moma laarin mun laligoro. ¹⁹ *Saarawaa gorononon merabara memewaa so mende kolooro ano gbania 100:waa so laligon waaro. Kawaaajon iyanon romongoro mono eja waja selia waziin soosoolia kolooroto, kilen Anutuwaai qaanon honawo koloowatiwaajon moma laarin mun laligoro Aabrahambaa momalaarianon mende sologon looriro.

* 4:7: Ond 32.1-2 * 4:11: Jen 17.10 * 4:13: Jen 17.4-6; 22.17-18; Gal 3.29 * 4:14: Gal 3.18 * 4:16: Gal 3.7 * 4:17: Jen 17.5 * 4:18: Jen 15.5 * 4:19: Jen 17.17

²⁰ Mende loorioto, qaayanon hoŋawo koloowaatiwaajon moma laarin iikanon kotiin nano. Anutuwaa soomongo qaawaajon uutanon kema qeŋ kaŋ qeŋ mende anoto, moma-laarianon kotiiro Anutu mepeseen laligoro Anutuwaa qabunqayanon seiŋo. ²¹ Anutunon iwoi asugiwaatiwaa qaaya jeŋ somonjon ii andaboromambaaajon kotinjeji, ii moma kotiidaboron uuwoi moŋ mende ama laligoro. ²² Kaen ama laligorotiwaajon Anutunon Aabrahambaa momalaaria iiro sokono qaaya jeŋ tegoro solananiro. ²³ Momalaaria iiro sokono qaaya jeŋ tegoro solananiro, qaa ii Aabrahambaaajonadeen mende oogita eja.

²⁴ Aabrahambaaajonadeen qaagoto, ananaajon ama kaanagadeen ii oogita eja. Anana Ponŋana Jiisas meŋ gbiliro koomunonga waaroti, Anutu iikaan moma laarin munin momalaarinana iiro sokono jeŋ tegon nonono solananiwoŋa. ²⁵ *Anutunon ananaa singisongonanaajon ama Jiisas mende arjon kono komuro ano solan koloowombaaajon ama meŋ gbiliro koomunonga waama laligoja. Kian.

5

Anutuwaajon jaanon solananiŋ aisoon luaenon laligojon.

¹ Anana Anutu moma laarinin qaanana jeŋ tegoro solananiŋ. Kawaajon Ponŋana Jiisas Kraistnon mono nemuŋ koma nonono Anutuwo luae mokolon laligojon.

² Kaanagadeen Jiisas Kraist moma laarinin nemuŋ koma nonono kalenmorian buŋa qeŋ aowombaa kania mokolon kamban kokaamba kalenmorian uutanon laligojon. Anutuwaas asamararan uutanon keubombaaajon jejeromonromon ama aisoonkejon.

³ Kawaajonadeen mende aisoonkejonto, konajilin moma kawaajon kaanagadeen aisoonkejon. Konajilin moma mokosinjon iikaan kanon kaparanjonkon mokoloowonja. Ii moma iikawaajon aisoonkejon. ⁴ Kaparan koma angobatonon kotiin nambonja. Angobatonon kotiin nanin jejeromonromonananon kotinjebaa. ⁵ Anutunon Unja Toroya ama nonono kana kolooro uujopaa molaaro uunananon kemero laligojon. Kawaajon jejeromonromon ama oyanboyon koloowombaaajon ama mamboma gamugamu mende mokoloowonja.

⁶ Iikawaa kania ii kokaen: Anana wala looloria esunana qaa laligonin, Kraistnon mono kamban dindin iikanondeen komuŋ ejemba arjonjoranawo ananaa downana mero. ⁷ Moŋnon Kana qaa tororo otaan dindin kolooji, alia iikaanajon moŋnon saanon mende komunaga? Ii moro amamaaya koloonagato, moŋnon uujopa mamaga ejemba ama onjomeji, alia moŋnon iwaajon ama saanon selia qeleema komumambaaajon monaga.

⁸ Ejembanon iikaan amakejonto, Anutunon uutanon jopagon nonomakeji, iinon ii kokaen qeendeeno: Iinon Kraist wasiro kamaan wala arjonjora ejemba laligonin, kamban iikanondeen mono ananaajon ama komuro. ⁹ Komuro kamban kokaamba sayanon songbama jeŋ tegon nonono solananiŋ laligojon. Kilen ii qerewenja kaan kolooro hoŋanon mono kanagen kokaen koloowaa: Anutunon singisongowaa uugereya asuganon qeendeeno iwoi kanjanawo namonon asugiwa. Ii asugiro Anutuwaajon jaanon solan koloojiwaajon Jiisasnon mono irinjonsoon iikanon metogon nonono oyanboyon mokoloowonja.

¹⁰ Anana wala Anutuwaajon kereuruta laligonin, kamban iikanon iyanqaa Meria wasiro komuŋ iinon tawanana kolooro Anutuwo ala-ala koloonin. Koloonin, iikanon qerewenja koloojato, hoŋanon kanagen kokaen asugiwa: Tawanana ano Anutuwaajon alauruta laligonin Jiisasnon kotiin laligojiwaajon mono afaanjon metogon nonono oyanboyon mokoloowonja. ¹¹ Ponŋana Jiisasnon Anutuwaajon hamoqege gawonja mero Anutunon tawanana ano iwo ala-ala koloonin, iikayadeen qaagoto, onjon Anutuwo jopagon aon nama otokorian maama aisoonkejon. Kian.

Aadambaaajon ama komuninto, Kraistwaajon ama gbiliwoŋa.

¹² *Eja motoongonon singisongon namonon kondooro kolooro. Anutunon singisongowaa ironja ano koomu asugiro. Iikawaa so ejemba kuayanon singisongon ama laligonin koomunon iikawaajon ejemba korebore sokoma nonono laligojon. ¹³ Wala Kana qaa mende kolooro kamban iikanon kaanagadeen singisongon asuganon asugin edabororoto, Kana qaa mende ero singisongowaa qaaya ii mende jeŋ gosin lan laligogi.

¹⁴ Aadambaa kambanongga kanain lan laligon koug Mooseswaa kambanjon Kana qaa asugiro. Ejemba kamban biwianon iikanon singisongon angito, Aadamnjon kana waleenoti, iikawaa sogadeen mende waleema laligogito, koomunon kilen ii kaanagadeen galen koma onono laligogi.

Aadam, eja mutuya iinon mono eja moŋ kawaatiwaa sareyaga kolooro.

¹⁵ Sareyaga kolooroto, kanagara ii ororon mende koloojao. Aadamnon Kana qaa waleema kamaaro singisonggo asugin sein ejemba mamaga sokoma onono komun laligogi. Ii koomuwaa kania koloojato, oyanboyon koloowombaa kania ii mon. Ii kokaen: Eja motoonggo Jiisas Kraist iinon nemun koma nonoma kalenmorianja ninisaano Anutuwa kalenjanon asuganon asugin ejemba mamaga sokoma gepalugon nonono. ¹⁶ Toroqen kokaen jema: Kana woi ii ororon mende koloojao. Eja motoonggonon singisonggo ano Anutunon qaaya jen tegoro singisonggo ejemba kuuya anana gere siawaa bunja kolooin. Ii balon ejawaa kania koloojato, Siwe ejawaa kania ii mon. Ii kokaen: Kamban mamaga Anutuwa Kana qaa waleenin kalenja qendeema jen tegon nonono solanjaninkejon.

¹⁷ Ii mombo jema: Eja motoonggonon Kana qaa waleema koomu kondooro ejemba korebore komun laligojon. Aadambaa singisonggowaajon ama koomunon kuuya sokoma galen koma nonono tondulaligonin. Ii kana kamaanqeqeta koloojato, Anutu esunmumuyaa kania ii kokaen: Ejemba anana solan koloowombaa kalenja ii kelemalelen bunja qen aon kalenmorianja uutanon laligojon, anana mono oyanboyon mokoloowon. Eja motoonggo Jiisas Kraist iinon nanjon inaan nonono kawali kaanja kotiin laligon ubonja.

¹⁸ Mombo toroqen jema: Eja motoonggonon Anutuwa Kana qaa waleema kamaaro Anutunon qaaya jen tegoro ejemba kuuya anana gere siawaa bunja kolooin. Kaanjadeen eja monjon solan koloowombaajon kondooro uunana meleenin Anutunon saanon ejemba kuuya ananaa qaanana jen tegoro solanjanin kotiin laligon ubonja. ¹⁹ Iikayadeen mombo jema: Eja motoonggonon qootogo ama singisonggo wan kono sei ro ejemba seiseiya anana meleema singisonggo ejemba kolooin. Kaanjadeen eja monjon Anutuwa jeta ten koma singisonggonaa tawaya mero kana kolooro Anutunon ejemba seiseiya ananaa qaanana jen tegoro solanjaniwonja.

²⁰ Wala een lan laligon kougito, Mooseswaa kambanon Anutunon Kana qaa ejemba singisonggoga moma kotowutiwaajon toroqen onono. Ii toroqen ononoto, ii mogi singisonggonon sein asuganon asugiro. Iikaen kolooro Anutunon mono kalenmorianja kaanagadeen men sei ro singisonggo uugun asugiro. ²¹ Singisonggowaa ku-usuna ii somata. Kawaajon singisonggo anin iikanon galen koma nonono koomuya koloon laligon kounin. Anutuwa kalenmorianja iikanon mono kaanjadeen ku-usunawo koloaja. Jiisas Kraist Ponnananon solanjaniwombaajon kondooro Anutunon qaanana jen tegoro dingon laaligo kombomban mokoloon kamban tetegoya qaa laligon ubonja. Kian.

6

Singisonggo gema qen Kraistwo gbilin laligowu.

¹ Anutunon kalenmorianja nonono seiwaatiwaajon singisonggo toroqen ama laligowonja me qaago? Kawaajon mono nomaen jenin sokombaa? ² Singisonggo mono kozigen! Nono singisonggowaa kasanonga loloon uunana walaganon qamo kaanja kolooro singisonggo ambombaajon togon laligojon een, mono nomaembaajon singisonggonon toroqen galen koma nonono laligowonaga?

³ Qaa koi moju me qaago: Anana kuuya Kraistwaanon qokotaawonatiwaajon ama oomulu men nonongi. Iikanon uunana walaganon mono Jiisas qegi komurotiwaa tani komuro laligowombaajon oomulu ii men nonongi.

⁴ *Amanon asamaranaja qendeema Kraist men gbiliro koomunonga waaroti, ananaa uunananon kaanagadeen gbiliro dologa koloon laligonin sokombaa. Mannananon anana Kraistwaa tani kaanja gbilin waama nanamemen dologa ama men laligowonatiwaajon moja. Kawaajon oomulu ii kokaembaajon men nonongi: Uunana walaganon Jiisaswo motoon komun ewaatiwaajon uunana walaga ii kaanja ron kongi.

⁵ Uunana walaganon Kraistwo ororon komuro iikanon iwo qokotaan laligojon een, Mannananon anana kaanagadeen Kraistwo nambonatiwaajon moja. Kraistnon koomunonga waaroti, mono iwaa tani ororon gbilin laligonin sokombaa. ⁶ Uuselewaa siinana kombomban bologanon singisonggo ambonatiwaajon koposonggonkeji, Anutunon siin ii kondeeno kemebaatiwaajon momakeja. Anutunon singisonggonon toroqen galen koma nonono welenja qen laligowonatiwaajon mende moja. Kawaajon uunana walaga ii Kraistwo maripoonon qero komuro. Iikawaa so laligojon, ii mojon.

⁷ Mombaa uuta walaganon komuro iinon mono singisonggowaa kasanonga loloon laligoja. ⁸ Uunana walaganon Kraistwo komuroti een, kaanjadeen iwo gbilin laligon kotiiwombaajon moma laarijon.

⁹ Kaen moma laarin Kraistwaa kania kokaen ero moma yagojon: Anutunon ii men gbiliro koomunonga waama laligon kotiin mombo mende komuwaa. Koomunon ii mende toroqen galen kono laligon ubaa. ¹⁰ Koomu komuroti, iikaanja kanon mono kamban

* 6:4: Kol 2:12

motoonngo iikanonj singisongowaa ku-usuna kondeeno kamban tetegoya qaa loolooria en ubaa. Laaligo kombombanja laligoji, ii mono Anutuwaajon laligon ubaa. ¹¹ Qamo yonononj singisonggo ambombaaajon amanaawuya. Onjo mono kaanjiadeen onjoangiaajon mogi qamo kaana kolooro Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaajon kotiin laligowu.

¹² Selegia komuwaati, iikawaa siinj kombombanja bologanonj galen koma onono ii tenj koma munj singisonggo ambubotiwaajon ii mono somongonj laligowu. ¹³ Kawaajonj sele kitigia kuuya ii mono singisonggo Toyaa borononj mende ambu. Kema kaen angij bunaya kolooro wanj kono anjonjora koloowabo. Iikaana qaagoto, koomuyanonga gbilingo mono onjoangia Anutuwaan borononj ama aowu. Sele kitigia kuuya ii Anutuwaan borianonj angij bunaya kolooro nemun kono nanamemen solanja koloonkebaa. ¹⁴ Onjo Kana qaa baatanonj qaagoto, kalenmorianj uutanonj laligoju. Kawaajonj singisongononj mono eenj somongonj galen koma onono laligowubo. Kianj.

Solana laaligowaa Toyaa mono welenj qen laligowu.

¹⁵ Kawaajonj nomaen jewonaga? Anana Kana qaa baatanonj qaagoto, kalenmorianj uutanonj laligon singisonggo aninj sokonja me qaago? Ii kozigen! ¹⁶ To woi koloojao. Onjoangia yoroononga mombaa borononj ama aon jeta tenj koma welenja qenkejuti, iikawaajonj mono qaa koi moma yagowu: Onjo monj jeta tenj komakejuti, mono iwaa welenjqeuruta koloou. Singisonggo Toyaa welenjqeuruta kolooujuti eenj, iinonj mono unuano koomu kotiga komuwuya. Anutuwaan jeta tenj koma welenja qenkejuti eenj, iinonj mono qaagia tenj tegoro solanja koloonj laligon ubuya.

¹⁷ Onjo wala singisonggo Toyaa welenjqeuruta koloonj laligogi. Kaana laligogi Bunja qaanonj mindingonj onjomaakebaatiwaajonj kuma onjongi mogi. Ii moma iikawaa so uugia meleema kamban kokaamba Bunja qaa tororo tenj koma Anutuwaan kania otaankeju. Kaen moma onjoonj "Anutu dangisen!" tenj laligojonj. ¹⁸ Ii otaanj singisongowaa kasanongga loloonj Anutuwaan welenj qen nanamemen solanja ama menj laligoju.

¹⁹ Uselegianonj loolooria koloouwaajonj ama qaa iikawaa kania ii mono balonj ejemba ananaa qaa jejewaa so niinonj kokaen jemaaja: Onjo wala sele kitigia kuuya togonj jeulalan Toyaa (Satambaa) borononj ama welenj qen laligogi. Kaana laligogi nanamemen anjonjorayawo asuginj uugia menj tilooro laligogi. Kaana laligogito, kamban kokaamba sele busu kitigia kuuya ii mono togonj Anutuwaan borononj ambu. Kaen ama welenj qegi nanamemen solanja asugiro soraaya koloonkebu.

²⁰ Onjo singisonggo Toyaa welenjqeuruta laligogiti, kamban iikanonj nanamemen solanja ii mende otaagito, onjoangiaa jaajaa tondulaligogi. ²¹ Kamban kokaamba nanamemen iikawaajonj gamugia mojuto, kamban iikanonj iikaen ama laligon honja mono nomaen mokoloogi? Nanamemen gamuyawo kawaa honja ii koomu kotiga.

²² Kamban kokaamba Anutononj singisongowaa kasanongga isama onono loloonj Anutuwaan welenjqeuruta koloogi honja asugiro soraaya koloonkeju. Kaan ama laaligo kombombanja laligon tetegoyanonj oyanboyonj mokoloonj laligon ubuya. ²³ Singisonggo aninj Toyanonj tawa nonono koomu kotiga mokoloowonjato, Anutuwaan kalenja ii oyanboyonj laaligo. Kraist Jiisas Ponnanawo qokotaan nambonjati eenj, mono kotiin tetegoya qaa laligon ubonja. Kianj.

7

Loemba laaligowaa sareqaaya

¹ Oo uumeleenj alauruna, onjo Kana qaa mojuutiwaa so onjoonj kokaen jemaaja: Kana qaanonj ejemba somongonj nononja. Namononj laligon ubonjatiwaa so mono kawaa baatanonj laligowonja, onjo ii moju me qaago? ² Kawaa sareya monj ii kokaen: Kana qaanonj emba loyawo somongoro ejanonj laligowaatiwaa so loemba laligowaato, loyanonj komuwaati eenj, embianonj mono loemba laaligowaa Kana qaanongga loloojaa.

³ Kawaajonj loyanonj jaawo laligoro eja mombaajonj Onj jero mewaati eenj, iwaa qata mono olonkalu embaga jenkejenj. Kaen jenkejonto, loyanonj komuwaati eenj, Kana qaa iikanonj mende toroqen somongoro laligowaa. Kaana laligon eja monj mewaati, iinonj mono olonkalu embaga mende koloowaa.

⁴ Kawaajonj uumeleenj alauruna, onjo kanagianonj mono kaanjiadeen eja. Onjo kaanagadeen eja mombaa bunja koloowutiwaajonj Kraistwo qokotaagi. Anutononj ii menj gbiliro koomunonga waaro laaligonananonj honja Anutuwaajonj mokolooro asugiwaatiwaajonj momakeja. Kraistnonj komuro uugia walaganonj iwo komuro qamo kaana koloonj Kana qaawaa bunja mende laligoju. ⁵ Wala uuselewaa siinj kombombanja bologanonj galen koma nonono tondulaligoninj. Kamban kanonj Kana qaanonj sololoonj kuun nonono singisonggo ambombaa siijnana kombombanja bologanonj koloonj galen koma nononji.

Kawaajon uuselenananonj waaro laaligonananonj koomu kotigaa honja mokoloonj tondulaligoninj.

⁶ Kaanja laligoninto, wala qaa iikanonj somonjonj nonono gbadoyanonj laligonj kana qaawaa waja motomotoonj otaawombaajonj kaparanj koma gawonja menj laligoninj. Kraistwo qokotaanj naninj uunana walaganonj iwo komuro kambanj kokaamba kana qaawaa bunja kolooninjona loloonj mombo welenja mende genkejonj. Kambanj kokaamba kananananonj gbiliro Unja Toroyanonj inaanj nonono afaanjonj Anutuwaaw gawonja menkejonj. Kianj.

Singisonggo ambombotiwaajonj kaparanj koma aonjoronkejonj.

⁷ *Kawaajonj nomaenj jewonaga? Kana qaa anj singisonggoyawo kolooja me qaago? Ii kozigenj! Kana qaanonj mono singisonggowaa kania gendeema nono mobe. Kana qaa monj kokaenj eja, “Mombaanonj iwoiwaajonj mende koposonggowa.” Kaenj mende jenagati eenj, niinonj iwoiwaaw koposonggonkejenj, iikawaa kania mende moma kotowenaga. Kawaajonj Kana qaa mende moma kotowenaga, iikianj singisonggo mende moma yagowenaga.

⁸ Kana qaa mende enaga, singisonggononj mono qaa omayo ano koomuya koloonaga. Kaanja koloonagato, jenkooto qaa mobe sopa somonjonj nono ii waleemambaa kania kolooro singisonggo ambe asugiro. Jenkooto qaanonj mono kuunj nono uuna waaro siijnja kombombanja bologa kania kania ii tororo asugigi bologaaajonj tondulaligoninj.

⁹ Wala Kana qaa mende moma tompinj laligoweto, jenkooto qaa mobe iikanonj anjonj koma nonotiwaajonj singisonggowaa siijnjanonj gbiliro uuna waaro ii ambe. Singisonggo ambe menj komunj nono koomuya koloowe.

¹⁰ Anutunonj jenkooto qaa ii otaanj laligonj kotiimambaajonj moma nonoto, qaa ii otaamambaajonj batogowe menj komunj nono koomuya koloowe. Koomuya kolooweti, iikanonj mono asuganonj asugiro mokoloowe. ¹¹ *Jenkooto qaa moma kotowe sopa somonjonj nono ii waleemambaa kania kolooro jenkooto qaanonj kuunj nono singisonggononj tiligonj nono ii ambe. Singisonggo ama qaanawo koloowe. Iikaanja kanonj Anutuwaaw jenkooto qaa iikanonj singisonggo nemunj kono ambe menj komunj nono koomuya koloowe.

¹² Kaanja kolooweto, kilenj Kana qaa iikanonj mono kowoga ano soraaya kolooja. Iikawaa jenkooto qaayanonj mono dindinja ano awaa kolooja. ¹³ Kaanja kolooro jenkooto qaa awaa iikanonj menj komunj nono koomuya koloowe me qaago? Ii kozigenj! Qaa awaanonj qaagoto, Kana qaanonj mono neenaa singisonggonaa kania nisaano moma kotowe. Singisonggowaa gamuya asuganonj asugiro kanjanawo momambaajonj ama jenkooto qaa iikanonj singisonggowaa sopaya somongoro uunanonj waaro waleema singisonggo ambe. Neenaa singisonggonaa iikanonj mono menj komunj nono koomuya koloowe. Kianj.

Unanonj singisonggowaa manjaqeero laligojenj.

¹⁴ Unja Toroyanonj Kana qaa nonono dindinja kolooji, ii mojonj, niinonj singisonggo ejaga koloonj siijnja kombombanja bologawo koloojenj. Kamaanj kombe singisonggononj galenj koma nono tenj koma welenja qenj singisonggo amakejenj.

¹⁵ *Kawaajonj iwoi awaa amambaajonj momakejenj, ii mende amakejenj. Iito, iwoi bologa amambaajonj togonj sisia menkejenj, mono ii amakejenj. Kawaajonj iwoi amakejenj, niinonj kawaa kania saanonj mende moma kotonkejenj. ¹⁶ Kawaajonj iwoi bologa amambaajonj mojtitiiti ama ii amakejenj eenj, Kana qaanonj mono kilenj awaa kolooja. Kana qaawaajonj mono uumotoonj anjenj.

¹⁷ Kaenj kolooro niinonj neeno ii mende toroqenj amakejento, singisonggo uunanonj ejajiinonj mono kuunj nono ii amakejenj. ¹⁸ Nanamemenj awaa amambaa siijnja onjanonj momakejento, ii amambaa esunanonj mende koloonj nomakeja. Kawaajonj noo uunanonj iwoi awaa monj mende ejato, uuselenanonj mono singisonggo amambaajonj kuunj nomakeja, iikaya mojenj. ¹⁹ Kawaajonj iwoi awaa amambaa siijnja momakejenj, ii mende amakejento, iwoi bologa mende amambaajonj momakejenj, mono ii amakejenj. ²⁰ Kaenj kolooro iwoi amambaajonj togonkejenj, ii kilenj amakejenj eenj, ii neeno mende toroqenj amakejento, singisonggo uunanonj ejajiinonj mono kuunj nono ii amakejenj.

²¹ Kawaajonj neenaa kanana kokaenj ero mokoloonkejenj: Iwoi awaa amambaa siijnja mobe bologaa siijnjanonj mono uuna somongoro osinkejenj. ²² Kawaa kania ii kokaenj: Uunanonj Anutuwaanonj Kana qaawaajonj uumotoonj ama tenj komambaajonj momakejenj.

²³ Kaenj momakejento, sele busunanonj neenaa kanana kokaenj ero mokoloonkejenj: sele busunaa kitia yonononj singisonggowaa waja koloogi amambaajonj momakejenj. Singisonggo amambaa siijnjanonj mono uusiijnja awaa ii menj kamaanj amambaajonj moro aonj oronkeja. Singisonggo amambaa siijnja kombombananonj mono sele busunaa

kitia kitia sololoŋ oŋoma somoŋgoŋ nono kasa gbadonoŋ laligoŋeŋ. ²⁴ Oo niinoŋ bolin tegon aŋgoŋjoranawo koloŋeŋ. Uuselenaa siinŋa bologanoŋ nuano koomu kotigaa komumambotiwaajoŋ mono moronoŋ downa meŋ hamo qeŋ nonaga?

²⁵ Oo Jiisas Kraist Poŋna, iinoŋ nemuŋ koma nono “Anutu dangisen!” jeŋeŋ. Kani-ananoŋ kaanŋa kolooro neeno uunanondeeŋ Anutuwaanonŋ Kana qaawaa baatanonŋ kema welenŋa qeŋkeŋento, sele busuna singisongoyawo iikaananoŋ singisongo amambaa siinŋa kombombanoŋ somoŋgoŋ nono iikawaa kasa gbadonoŋ laligoŋeŋ. Kian.

8

Uŋa Toroyanoŋ riindangoŋnana kolooro kotiŋ laligoŋeŋ.

¹ Kawaajoŋ ejemba Kraist Jiisaswo qokotaan nanjoŋi, Anutunoŋ mono ananaa qaanana jeŋ tegoro kambanŋ kokaamba gere siawaa buŋa mende koloŋ laligoŋeŋ. ² Kawaa kania kokaenŋ: Gii singisongowaa siinŋa teŋ koma laligonatiwaajoŋ ama koomu kotigaa buŋa koloŋ laligona. Kaanŋa laligonato, Kraist Jiisaswo qokotaan nana laaligo kotigaa Uŋayanoŋ mono koomu kotigaa kasanonŋa isama gono laligoŋeŋ.

³ Ejemba uuselenananonŋ siinŋana kombombanŋa bologa ii eja. Ii otaaniŋ Kana qaawaa esuŋanoŋ looriŋ laaligo kombombanŋa nonombaatiwaajoŋ amamaaro osiŋ qagoniŋ. Qagoniŋ uuselenananonŋ singisongo ama laligoniŋi, Anutunoŋ singisongo iikawaa qaaya jeŋ tegon kitia kokaenŋ meleenonŋ: Iinoŋ iyanŋa Meria wasiro namonoŋ kamaanŋ singisongo ejawaa sele kaanŋa kolooro. Toroqenŋ singisongowaa siimolonŋ tani kaanŋa kolooro oogi komuro. Anutunoŋ laaligo kotigaa kania kaenŋ meleuro.

⁴ Anutunoŋ kania ii kokaembaajoŋ meleuro: Kana qaanonŋ anana solanŋ ano dindiŋa laligowombaajoŋ jeŋ kotonŋ nonomakeji, Anutunoŋ qaa iikawaa hoŋanoŋ ananaanonŋ koloodaborowaatiwaajoŋ moro. Kawaajoŋ uuselenanaa siinŋa kombombanŋa bologanoŋ mende galeŋ koma nonombiwaajoŋ togoŋ Uŋa Toroyaa uusiinŋa teŋ kombombaaŋonŋ namakejoŋ. ⁵ Ejemba uuselegiaa siinŋa kombombanŋa bologa otaenŋkejuti, iyoŋoo uugianoŋ mono singisongo ambombaaŋonŋ eja. Ejemba Uŋa Toroyanoŋ siinŋa otaanŋ amakejoŋi, ananaa uunananoŋ mono Uŋa Toroyanoŋ nanamemeŋ amboniwaajoŋ eja. ⁶ Uuselenanaa siinŋa kombombanŋa bologanoŋ mono horonŋ nonono koomu kotigaagerŋ kembombaaŋonŋ ejato, Uŋa Toroyanoŋ uunananoŋ luae qero kotiŋ laligowombaa siinŋa momakeja.

⁷ Anutunoŋ Kana qaa nonono singisongo ambombaa siinŋa kombombanoŋ mono qaa iikawaa baatanonŋ mende kemakeja. Ii kemambaajoŋ amamaaja. Ii amamaaro tondunŋ laligonŋ uunananoŋ Anutu qetama kere ama munŋkejoŋ. ⁸ Ejemba uuselewaa siinŋia kombombanoŋ galeŋ koma oŋoŋgi tondunŋ laligoŋjuti, iyoŋonoŋ mono Anutuwaanŋ jaanonŋ sokombombaaŋonŋ osiwuya.

⁹ Yoŋonoŋ osiwuyato, Anutuwaanŋ Uŋa Toroyanoŋ oŋoo uugianoŋ laligoŋi eenŋ, iinoŋ mono galeŋ koma oŋono laligoŋu. Uuselewaa siinŋia kombombanŋa bologa yoŋonoŋ mono oŋo mende galeŋ koma oŋomakeju. Kraistwaa Uŋa Toroyanoŋ mombaa uutanonŋ mende kemero eenŋ laligoŋi, iinoŋ Kraistwaa buŋa mende koloŋa. ¹⁰ Mende koloŋjato, Kraistnoŋ oŋoo uugianoŋ laligoŋi eenŋ, sele busugianoŋ singisongowaajoŋ ama komuwuyato, uŋagianoŋ solanŋ koloŋjutiwaajoŋ ama kotiŋ laligonŋ ubuya. ¹¹ Anutunoŋ Kraist Jiisas meŋ gbiliro koomunonŋa waaroti, iwaa Uŋayanoŋ uugianoŋ laligoŋi eenŋ, iyoronoŋ oŋo Anutuwo qokotaanŋ nangi selegia koomuya ii kaanŋagadeenŋ meŋ gbiliwaota.

¹² Oo uumeleenŋ alauruna, gbiliŋ laligoŋoniwaajoŋ nononoŋ mono Anutuwaanonŋ tosaŋo laligoŋeŋ. Uuselewaa siinŋana kombombanŋa bologa otaawombaa tosaŋa qaagoto, Uŋa Toroyaa jeta teŋ koma laligowombaa tosaŋanoŋ mono enŋ nononja. Kawaajoŋ ananaa ainiŋananonŋ lanŋ laligowombo. ¹³ Uuselewaa siinŋia kombombanŋa bologa otaanŋ laligoŋjuti eenŋ, oŋo mono koomu kotigaa buŋa koloowuya. Kaanŋa koloowuyato, Anutu qama kooligi Uŋa Toroyanoŋ uuselegiaa nanamemeŋ bologa meŋ komunkebaati eenŋ, iikaanŋa kanonŋ mono gbiliŋ kotiŋ laligonŋ ubuya. ¹⁴ Anutuwaanŋ Uŋayanoŋ ejemba qindingonŋ unuano laligoŋjuti, iyoŋonoŋ kuuya Anutuwaanŋ meraboraanaŋ koloŋu.

¹⁵ ** Omejiilanŋ yoŋonoŋ ejemba sololoŋ oŋoŋgi jenengia ororo welenŋqeqe omaya koloŋ laligoŋjuto, oŋo ome kaanŋa ii monŋ qaagoto, Uŋa Toroya ii buŋa qeŋ aonŋ laligoŋu. Kawaajoŋ oŋo mono mombo toroqenŋ toroko qaganonŋ laligowubo. Uŋa Toroya iinoŋ mono meŋ letoma oŋono Anutuwaanŋ meraboraanaŋ koloŋu. Uŋa iikanonŋ sololoŋ nonono Anutuwaajoŋ “Aba* Ama!” qamakejoŋ. ¹⁶ Anutuwaanŋ meraboraanaŋ koloŋoŋi, qaa ii Uŋa Toroyanoŋ anŋo ananaa uŋananawo wambelaanŋ motoŋ nanŋonŋ jeŋkejaŋo.

* 8:11: 1 Kor 3:16

* 8:15: Maak 14:36; Gal 4:6

* 8:15: Gal 4:5-7

* 8:15: Aba ii Arameik qaanonŋ ama.

¹⁷ Anutuwa meraboraanja koloojoni een, iinon iyanjaa ejembauruta ananaajon oyanboyon mozoongoro eji, ii kaanagadeen buja qen aowonja. Anutunon Kraistwaajon iwoi mozoongoro eji, ii mono kaanagadeen Kraistwaa kooronjon nama buja qen aowonja. Kraistwo motoon siimbobolo momakejoni een, mono kaanagadeen Kraistwaa asamararanjon uma iwo motoon asarin laligowonja. Kian.

Laaligo asamararanjawonon uma laligowonja.

¹⁸ Kamban kokaamba siimbobolo moma laligojoni, iikanon laaligo kamaanqeqeta koloaja. Kanagen Kraistwaa asamararanjon uma asarin oyanboyon laligowonati, iikanon mono laaligo uuta akadamuyawo koloowaa. Laaligo woi ii leelee ama gosiwonjatiwaa so qaago. Kaan romongojen. ¹⁹ Anutunon oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyononon mono mamboma Kraistnon kan Anutuwa meraboraanja metogon qendeema onono asamararan asugin onombaatiwaajon awelegonkeju.

²⁰ * Anutunon oro ano iwoi kuuya mokoloroto, yononon laligon komun qaombuyaa. Iyanjaa siingiaa so qaagoto, Anutunon mono iyanjaa siinja so kaen arengoro. Iwoi kuuya qaombuyato, kilen jejeromonromon onono oyanboyon kokaen asugiwaatiwaajon mambomakeju: ²¹ Anutunon oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyononon mono kaanagadeen kokaembaajon mambomakeju: Anutunon ii kaanagadeen anjonjora laaligowaa kasayanonga isama onono mende komun gisaan qaombuyato, Anutuwa merabora kaanja loloon asamararangiawo asarin en ubuya.

²² Kawaa kania ii kokaen: Anutunon oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyononon korebore mono motoon osongon horon merabora memewaa masu ununkeji, iikaanja moma en kouma kamban kokaamba kaanagadeen amakeju, ii mojon. ²³ * Anutunon oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonononga qaagoto, Anutuwa yambuyambu kolooin Ujaya Toroya kalenja nonono laligojoni, anana mono kaanagadeen uunananon osongon horon laligonkejon. Anutunon nunuano meraboraanja qaita mon koloowombaa-jon mamboma laligon osongon amakejon. Nunuama downana mero selenana qaita mon buja qen aon Siwenon uma qeangowaatiwaajon awelegon laligojon.

²⁴ Kaanja letombombaa-jon jejeromonromon ama uunana meleema Siwewaa buja koloowonja. Iwoiwaajon jejeromonromon amakejoni, iikawaa honja kolooro iinin jejeromonromonana iikaanja kanon tegowaa. Monjon iwoiwa honja kolooro iima iikawaa jejeromonromonja ii mende torogon ama mambomakeja. Ii qaago. ²⁵ Iwoiwa honjanon mende kolooro iimakejoni, iikawaajon jejeromonromon anjoni een, ii mono kaparan koma koloowawaatiwaajon mambonin uunana mende kamaanqeqeta.

²⁶ Kaanjadeen loorinin Uja Toroyanon ilaan nonomakeja. Nomaen gama koolinin sokonaga, ii mende mojon, Uja Toroyanon mono anjo qamakooli gawonananon ilaan nonoma ananaajon ama gama koolin qaa jeta asuganon jejewaa so qaagoto, osongonbooro qaganon sajenon jenkeja. ²⁷ Sajanon jen Anutuwa siinja so ejemba soraaya ananaajon ama gama koolinkeja. Anutunon ejemba uunana iima gosinkeji, iinon mono afaangon Uja Toroyaa uumomoya momakeja.

²⁸ Anutunon qamakoolia koma ilawoila kuuya galen kono kawaa mindimindiri honjanon mono iyanjaa alaurutanon qeangowutiwaajon koloonkeja. Ii mojon. Honja iikanon ejemba hamoqeqe arenja so onono jopagon munkejuti, mono ii kaen me kaen ilaan onomakeja. ²⁹ Anutuwa arenja kania ii kokaen: Iyanjaa Merianon uumeleen ala seiseiya ananaa batunananon jeta men nonombaatiwaajon momakeja. Kawaajon waladeen arej ama nonono taninananon Meriaa so koloowombaa-jon moro. Iikawaajon ejemba waladeen moma nononoti, nono kaanagadeen koloowombaa-jon jen meweengon nonono. ³⁰ Waladeen jen meweengon nononoti, anana kaanagadeen nonono. Nononoti, ananaa qaanana kaanagadeen jen tegoro solanjanini. Solanjanini, ananaajon kaanagadeen kana qendeeno iyanjaa asamararanjon uma oyanboyon laligowonja. Kian.

Anutuwa uujopayaa mepemepese rii.

³¹ Qaa ii moma kawaajon nomaen jewonaga? Anutunon sopa somongon nonoma leegenananon laligojoni een, moronon mono qotogon nononaga? ³² Anutunon iyanjaa Meria kaanjadeen mende anjon konoto, ii jen tegoro laaligoya kuuya ananaajon ama qeleeno. Ii qeleeno Anutunon iwo kalen qerewenja tosaanja kuuya ii kaanagadeen afaangon nonombaa.

³³ Anutunon ejemba iyanjaajon meweengon nonoma qaanana jen tegoro solanjaninkejoni, iikawaajon moronon mono qaa Jakeyanon ama nononaga? ³⁴ Kraist Jiisanon komuro Anutunon mombo men gbiliro Siwenon uma Anutuwa boro dindinanon

rama toroqen ananaajon ama qama koolinjeja. Kawaajon moqnon moq qaanana gosin gere sianon kemebombaajon jen tegon nonomambaajon amamaawaa.

³⁵ Kraistwaa uujopa uutanon laligonin moronon mono iikanonja mendeema nonono kamaawonaga? Kakasililin ama nonongi konajilin mobonagato, Kraistwaa uujopayanonga saanon mende kamaawonja. Sisiwerowero ama nonombuyagato, iikanonja saanon mende kamaawonja. Bodi mokoloowonaga me opo surunananon qaono laligowonaga, mono saanon mende kamaawonja. Komuwombotiwa toroko qaganon laligowonaga me manja qegi kazi koloonagato, mono saanon mende kamaawonja. ³⁶ *Iikawaa qaaya ii Bunja Terenon kokaen oogita eja,

“Goo qagaajon ama umugawodeen kanain nunugi komuwonatiwaajon mogi kema goman tiinkeja. Lama unun nenkejuti, iikaanjadeen nonoojon romongonkeju.”

³⁷ Qaa iikawaa so ama nonombuyagato, Kraistnon uujopaya ninisaano monin, iinon nanjon nonono lombo kuuya iikanon mono haamo ama otokorian maama laligowonja.

³⁸ Iwoi moqnon mono Kraistwaa uujopayanonga mendeema nonomambaajon amamaawaa. Ii honja toonjaga moma yagojen. Koomunon me laaligowaa iwoiya moqnon mono mendeema nonomambaajon amamaawaa. Siwe gajoba me omejiilan yononon mono kamban kokaamba me kanagen nono mendeema nonombombaajon amamaawuya. Bensakon kawali ku-usungiawo yononon ii amamaawuya.

³⁹ Euwaa euyanor me emuwaa emuyanor laligojuti, iyononon mono mendeema nonombombaajon amamaawuya. Anutunon ilawoila tosaanja moq mokolorota ejuti, iyononon mono kaanqagadeen Anutuwa uujopaya iikanonja mendeema nonombombaajon amamaawuya. Anutuwa uujopaya iikanon mono Kraist Jiisas Ponjana iwaanor asugiro ninisaano ii moqon. Kian.

9

Anutunon siijaa so Israel meweengon onono.

¹ Niinon Kraistwo qokotaan nama qaa qolonmolongoya qaagoto, qaa honja toon moq jemaaja. Unja Toroyaa qaawaajon geja ambe qaana nanjon jen kotin uunanon saje nuro kokaen moma jejen: ² Niinon Juuda ejemba tosaanja yonoo wosobirinon nuro uunanon siimbobolo somata tetegoya qaa kokaembaajon momakejen:

³ Yononon niwo balon selenon Israel kanagesoga motoongo koloojonto, uugianon Kraistwo mende qokotaan lan laligoju. Niinon Israel nalaunananon uugia meleembutiwaajon aonoronkejen. Anutunon yonoo qaagia gosiro neeno yonoo kitigia koloowe ironja meleema noo qananon kokaen ubaatiwaajon mojen: Iinon nii Kraistwaanonga mendeema nono gere siawaa bunja koloomambaajon mojen.

⁴ *Yononon Israel tuun uutanon laligogi Anutunon unuano bunja koloaju. Anutuwa qabunajaya bosima akadamugiawo koloaju. Anutunon yonowo oyajboyon koloowutiwa soomongo walaga ano gbilia ama Kana qaa onono. Kawaajon jiwowon jigonon uma Anutuwa waeya men mepeseenkeju. Anutunon kotumotueya seiwaatiwa qaa somongoroti, iikawaa honanor koloowaatiwaajon mambomakeju. ⁵ Yononon wanjalana Aabrahambaa gbiliuruta yonoo esa meraurugiaga laligoju. Kraistnon yonoononga balon sele busu men eja kolooro. Kraistnon Anutunana koloon iwoi kuuya galen kono qata kamban tetegoya qaa mepeseenkebonja. Qaa ii onanon.

⁶ Iikaanja laligojuto, Israel kanagesononga koloon sein laligojoni, anana kuuya mono kilen Israel ejemba honja mende koloojon. Kawaajon Anutuwa qaayanon songiro esunanon kamakamaata koloonkeja me? Kaen jewonaga, ii qaa honja qaago.

⁷ *Aabrahambaa gbiliuruta yonoononga koloojoniwaajon ama kuuya anana mono Anutuwa meraboraana mende koloojon. Kaen qaagoto, Anutunon Aabrahambajon kokaen ijoro, “Aisakwaa esameraurutanon mono goonon toroqen qaga bosima laligon ubuya.”

⁸ Qaa iikawaa kania ii kokaen: Aabrahambaa gbiliuruta balon ejemba silinon merabora koloonkejoni, kuuya anono mono Anutuwa meraboraana mende koloojon. Kaen qaagoto, Anutunon qaa somongoro ejiwaa so koloonin, Anutunon mono nonoga moma nonono Aabrahambaa gbiliuruta honja koloojon. ⁹ *Soomongo qaa iikanon Aabrahambaanon kokaen karo moro, “Gbani motoongo tegoro kanon mombo kan giibe Saaranon mono meriawo koloowaa.”

¹⁰ Qaa kaen moro iwaanor iikaya kolooroto, iikanon mende tegoro. Iwaa gematanon Rebekawaanon kaanjadeen Anutuwa qaayaa so kolooro. Benjana Aisak iinon embia ii koro muro merawoigara sunesune koloori. ¹¹ Sunesune yoronon goron uutanon rama

mende koloon iwoi awaa me bologa mon mende aniti, Anutunonj mono kambanj iikanonj mera iyoronongga mon iyanjaajon meweengoro. Iyanjaa momo arenjanonj kotiinj honjowo koloon tegowaatiwaajonj ama koga meweengoro.

¹² *Iyanjaa uusiinjanonj honjowo koloowaatiwaajonj Rebeka kokaen ijoro, “Datanonj mono kogaa welenqege koloonj newo baatanonj laligowaa.” Anutunonj kaen ijonj nanamemenjgara ambaoraga iikawaa soyanonj ii mende gosinj oronoto, iyanjaa siinagadeenj otaanj koga oono dataa somataya kolooro. ¹³ *Iikawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja, “Jeikob uunanonj jopagonj laligoweto, Iisoo (Esau) ii togonj kazi ama munj laligowe.”

¹⁴ Qaa kawaajonj mono nomaen jewonaga? Anutunonj dindina mende koloaja me? Iikaanja qaago tootoon! ¹⁵ *Anutunonj Mooseswaajonj qaa kokaen iijorota eja, “Niinonj mono neenaa siinja otaanj monj moroga iima koboonj kiankomumambaajonj mojenj, iiga mono kiankomuj munkejenj. Monj morowaajonj wosomomo ama mumambaajonj jejenj, iwaajonj mono wosona momakejenj.” ¹⁶ Qaa kawaajonj ama namo ejanonj Anutu mende galenj komakejato, iwoiwaa siinja moma amambaajonj batogonj bimbimgonagato, ii kilenj Anutu mende uuguwaa. Anutu anjo kalenjmorianjaa so iwoi kuuya galenj kono iwaa borianonj eja.

¹⁷ *Anutunonj faarao kimbaajonj qaa ijoro Bunja Terenonj kokaenj eja, “Neenaa qabunana jen seigi gomaen korebore sokombaatiwaajonj mojenj. Kaenj moma ku-usuna qendeembe asuganonj asugiwaatiwaajonj kuunj gomme giinonj asugina. Asuginj laligonj tuarenjenj ama noma laligona mono haamo ama gomme.” ¹⁸ Qaa iikawaa so Anutunonj iyanjaa siinja otaanj monj iima koboonj kiankomumambaajonj moji, ii mono kiankomuj munkebaa ano mombaa uuta menj gojomambaajonj moji, ii mono menj gojono yangisenj koloonkebaa. Kianj.

Anutuwaanonj irinjonsoonj ano kiankomu

¹⁹ Onjoonongga monjonj noojonja kokaen jenaga, “Kaenj kolooro kuuya anana mono Anutuwa uusiinja tuarenjenj ama mubomabaajonj amamaankejonj. Kaenj koloorogo Anutunonj mono naambaajonj torogonj jenj nonomakeja?” ²⁰ *Monjonj kaen jenagato, balonj eja gii mono moroga koloonj Anutu tuarenjenj ano angowowo ama munaga? Boroterenonj mono iyanjaa mokomokoloo Toya kokaen saanonj mende jenj mubaa, “Gii mono naambaajonja tani koi kaanja mokoloonj nona?” ²¹ Monjonj meme ejanonj mono iyanjaa ku-usunj qaganonj siinja so gbakonj meleema meweengonj gbakonj motoonjo kanonja koworanjenj morota menkeja. Tosia kambanj so menj gawonj munkejonj ano tosia akadumugiawo ii mono korisoro kambanjanonjadeenj gawonj munkejonj.

²² Anutu mokomokoloo Tonananonj mono kaanjadeenj ama nonomakeja. Iinonj irinjonsoonja ejemba qendeema nonono ku-usunja iima mobomabaajonj momakeja. Kaenj moma irinja soono kazianonj ejemba tosaanja yonoo qagianonj uro jojorinj kondeema onjomambaajonj ama laligoro. Ii kilenj ironja uulanawodeenj mende meleema ononoto, yonoojonj ama siimbobolo mamaga moma mokosingonj uugia meleembutiwaajonj mam-boma laligoro.

²³ Kaanjadeenj kalenjmorianja inisaano kelemalelenj koloowaatiwaajonj momakeja. Kaenj moma ejemba akadumuyaa bunja qenj aowomabaajonj meweengonj nononoti, anana mono niniima kobooro akadumuyawo asarinkejonj. ²⁴ Anana kaanagadeenj kaanja koloowomabaajonj nonoono. Juuda ejembagadeenj qaagoto, waba kantria kantria ii kaanagadeenj kaanja koloowutiwaajonj onoono. ²⁵ *Anutunonj iikawaa qaaya jerota gejatootoo eja Hoosawaa terenonj kokaenj eja,

“Ejemba neenaa kanagesouruna mende koloonj laligogiti, niinonj mono ii onoombe neenaa kanagesona koloowuya. Tosianonj neenaa wombo alana mende laligogiti, iyonoojonj mono ‘Neenaa wombo alauruna,’ kaenj jenj laligomanja.

²⁶ *Niinonj gomaen mombaa ejembaya yonoojonj kokaen jenj laligowe,

‘Onjo neenaa kanagesouruna mende laligogu.’ Kaenj jenj laligoweto, ii mono balongianonj iikanonja onjooma qagia kokaenj qamanja: Onjo mono Anutu laaligo Toyaa meraboraanja kolooju. Utequte kaanja koloowaa.”

²⁷ *Aisaianonj kaanagadeenj Israel kanageso nonoojonj ama kokaenj saama jero, “Israel ejemba janjonana kowe sakasin kaanja koloonagati eerj, ii kilenj nonoonongga afaanjanonj mono uunana meleeninj hamo qenj nonombaa. ²⁸ Ponjonj gomanja gomanja kuuya ananaa qaanana ilinj alanj gosinj jenj tegonj kitia kuuya meleema nonondaborowaa.”

* 9:12: Jen 25.23 * 9:13: Mal 1.2-3 * 9:15: Eks 33.19 * 9:17: Eks 9.16 * 9:20: Ais 29.16; 45.9 * 9:25: Hoos 2.23 * 9:26: Hoos 1.10 * 9:27: Ais 10.22-23

²⁹ *Aisaianon kaen jen waladeen qaa mon jeroti, iikawaa onanon mono nonoonon kokaen kolooja, “Pon ku-usun kuuyaa Tonananon gbiliurunana tosaana mende injiima kobooro uugia meleembuyagati een, balonananon mono Sodom kaana meleeno kemero gere jenaga. Nononon mono Gomora ejemba kaana tiwilaawonaga. Anutunon mono kaana ama nononaga.” Kaen jero.

Israel kelemalelenanon Anutu yangisen ama munkeju.

³⁰ Kawaajon mono nomaen jewonaga? Kantri tosonian Anutuwa jaanon solana koloowombaa gawonja mende kaparan koma megiti, iyononon Anutuwa jaanon solaninigi. Uugia meleema Anutu moma laarigi iikawaajon qaagia jen tegoro solanin laligoju. ³¹ Kaen laligojuto, Israel nononon solana koloowombaa Kana qaa otaawombaa-jon kaparan koma laligon kouma ii kilen Anutuwa jaanon mende solaninini.

³² Iikawaa kania ii kokaen: Iyangiodeen batogon nanamemen dindina ama iikaana kanon solana koloowombaa-jon kaparan koma Jiisas mende moma laarin mugi. Iinon jamo powowon kaana kolooji, mono iwaanon ritatangon unuro osin gema qegi. Iikawaajon solana mende koloogi. ³³ *Iikawaa qaaya ii Buja Terenon kokaen oogita eja,

“Iibu, Anutu niinon mono aen jamo mon Zaion baananon Israel tuun uugianon komowe yononon iikanon ritatangon kamaan unuro gema qenkebu. Monjon eja gereya powowon kotakota ii moma laarin mubaati, iinon mono kamban monjon iwaajon nama gamu mende mokoloowaa.” Kian.

10

¹ Oo uumeleen alauruna, niinon neenaa Juuda kanagesouruna uugia meleembuti-waajon awelegonkejen. Anutunon hamo qen onombaatiwaajon uuna men kululuun yonjoon ama Anutu qama koolin munkejen. ² Yonoo kaagianon kokaen eja: Yononon Anutuwaajon uugere amakejuto, ii poumapou qaganon amakeju. Yonoo qaagia kaen nangon jejen.

³ Anutunon qaanana jen tegoro solaninijon, iikawaa kania mende moma yagon iyangiodeen batogon solana koloowombaa-jon kaparan komakeju. Kaen ama Anutunon qaanana jen tegoro solaninwombaa-jon jenkeji, qaa iikawaa baatanon mende kema osin een tondulaligoju. ⁴ Kraistnon ajodeen Kana qaa otaadabororo. Nono tosonian ii amamaan Kraist moma laarin uunana meleenonji, iikaya mono Kraistwaajon ama Anutuwa jaanon solaninijon. Kian.

Anutunon anana kuuya hamo qen nonomambaa-jon moja.

⁵ *Mooseson Kana qaa otaar iikaana kanon solana koloowombaa qaaya ii kokaen oorota eja, “Kana qaa otaadaborowaati, iinon mono kawaajon ama laaligo kotiga mokoloowaa.” ⁶ *Qaa kaen ejato, uunana meleema moma laarin Anutunon qaanana jen tegoro solanininkejon, Mooseson kawaajon qaa kokaen jerota eja, “Uganon kokaen romongon jewabo: Eja moronon mono Siwe gomanon unaga?” Ejembanon ii Kraist wama kamaawaatiwaajon lan jegi. ⁷ Me “Eja moronon koomu gomambaa dutanon kemenaga?” Ejembanon ii Kraist wama koomunonga waabaatiwaajon lan jegi.

⁸ Kaen jen torogon kokaen jero, “Buja qaa ii koriganon qaagoto, mono goo buuganon ano uuganon eja.” Buja qaa ii moma laariwombaa-jon eja. Nononon qaa iikanon ejemba uukuuku men onoma kokaen jen asarin onomakejon: ⁹ Anutunon Jiisas men gbiliro koomunonga waaro. Giinon qaa ii uuwomboganon moma laarin je buu susuganon “Jiisasnon Ponja kolooja,” kaen jen asugijari een, mono hamo qen gono letomba.

¹⁰ Gii uuwomboganon Buja qaa moma laarina Anutunon qaaga jen tegoro solaninwaa ano je buu susuganon Jiisas jen asugina hamo qen gono letomba.

¹¹ *Buja Terewaa qaa mon kokaen jegita eja, “Moronon ii moma laarin mubaati, iinon mono gamuya mende mobaa.” ¹² Anutunon Juuda ejemba mende ninisoroon kantri tosaana mende sureen onomakeja. Pon motoongon iinon mono kuuya anana Ponjana koloon so motoongon gosi nonomakeja. Ejemba ii qama koolinkejon, anana kuuya mono kotumotueya kelemalelen nonomakeja.

¹³ *Iikawaa qaaya ii Buja Terenon kokaen eja, “Ejemba dakaya yononon Pombaa qata qama kooliwuyati, iinon mono ii kuuya hamo qen onono letombuya.”

¹⁴ Ejembanon Pon mende moma laarin mun iwaa qata mono nomaen qama kooliwuyaga? Iwaa kania mende jegi mogiti, ii mono nomaen moma laarin mubuyaga? Monjon Buja qaa mende jen asariwaati een, yononon ii mono nomaen mobuyaga?

* 9:29: Ais 1.9 * 9:33: Ais 28.16 * 10:5: Lew 18.5 * 10:6: Dut 30.12-14 * 10:11: Ais 28.16 * 10:13: Joel 2.32

15 *Ejemba mon Bunja qaawaajon mende wasiwonati een, iinon mono nomaen kema ii jen asarinaga? Iikawaa qaaya ii Bunja Terenon kokaen oogita eja, “Ejemba Bunja qaa awaa men kankejuti, iyonoo kana otongia monin awaa soro kolooja.”

16 *Kaen oogita ejato, noo Israel kanageso hona yononon Oligaa Bunja mende ten koma laligoju. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Aisaianon kokaen ninijorota eja, “Oo Pon, nono Bunja qaa jen seinin moronon mono uuta meleema ii moma laarinagato?” 17 Qaa iikawaa so Kraistwaa qaaya jen seinin gegagianon kemero mogi momalaarigianon mono iikaan koloowaa.

18 *Momalaari kaan koloowaato, kokaen qisin ononjen: Bunja qaa iikanon mono Juuda yonoo gegagianon mende kemero mogi me? Qaago, ii mono mogi. Kawaa qaaya ii kokaen jegita Bunja Terenon eja,

“Qaa jegi qaagianon mono kema kan goman kuuya sokono. Ii gomanja gomanja eu emu leele iikanon mogi.”

19 *Qaa iikawaa so Bunja qaa mono mogito, mombo toroqen kokaen qisin ononjen: Israel ejembanon ii moma asarigi me qaago? Mooseson wala qaa kokaen jero,

“Ejemba kanageso uumeleengiaa hona qaa niinon ii hamo qen onombe onoo uugianon mono iikawaajon ama motoqoto koloowaa. Waba tuun poumapou laligojuti, iyononon onoo unuugugi sili iikanon mono Juuda onoo uugia kuuwe iringia soono uugianon waabaa.”

20 *Aisaianon mono kotiin nama kokaen jerota eja,

“Ejemba nii mende mongama noma lan laligogiti, iyononon mono nii mokoloon nongi.

Ejemba noo kananaajon mende qisin laligogiti, niinon kania mono yonoojon injisaambe iima mogi.”

21 *Yonoojon kaen jeroto, Israel nonoojon qaa kokaen ninijorota eja, “Ween so umu-gawodeen kanain qototo kanageso gejajuu koloonkejuti, onoo noonon kawutiwaajon onooma boro kaka koma laligowe goman tiinkeja.” Kian.

11

Israel uutanon uumeleen tuun melaa eja.

1 *Kawaajon kokaen qisijen: Anutunon iyanaa kanagesoya gema qen nonono me qaago? Ii qaago totoon! Niinon kaanagadeen Aabrahambaa gbilila mon koloojen. Neeno Israel kanagesowaa tuun qata Benjamin iwaa uutanon laligojen. 2 Anutunon waladeen iyanaa kanagesoya meweengon nononoti, nono mono mende gema qen nonono laligojen. Gejatootoo eja Elaijawaa (Eliawaa) sunduya ii Bunja Terenon oogita eja. Iinon Anutuwwa jaanon Israel ejemba jen onoma qama kooliroti, onoo qaa batuya ii moju me qaago? Qaa ii kokaen, 3 * “Oo Pon, yononon mono goo gejatootoo ejembauruga unugi komugi goonon siimolon onoon alataya alataya kondemondengi. Nii motoonggo nomesaogi laligowe kokomomola men emboma nuwombaaajon jojoriju.”

4 *Kaen jeroto, Anutunon ii moma mono kokaen meleema mun ijoro, “Gii geengodeen mende laligojanto, niinon eja 7,000 kaanjadeen sopa somongon onombe neenaa bunana koloon ben qolonmolongoya Baal ii mende simin kuma mun giwo toroqen laligoju.”

5 Qaa iikawaa so kaman kokaamba kaanjadeen Anutuwwa tuun melaa eja. Anutunon kalemorianaa so ejemba afaan meweengon nonono laligojen.

6 Kalemoriananon mono nemun koma muro meweengon nonono. Nono nanamemen awaa ama men laligowonagati, iikawaajon ama mende meweengon nonono. Balon ejemba nanamemenananon nemun koma muro meweengon nononagati een, iwaa kalemoriananon mono iwoi omay koloona.

7 Kawaajon mono nomaen jewonaga? Israel kanagesonon solana koloowombaaajon kaparan koma laligogito, solananiwombaa kania ii mende mokoloogi. Yononon qaagoto, Anutunon tuun melaa meweengon nononoti, nononon kalena ii mokoloon solana koloonin. Tosianon momo bologanon uugia gojono een tondulaligoju. 8 *Iikawaa qaaya ii Bunja Terenon kokaen oogita eja, “Gaonjaajaa laligogi Anutunon ome mende somongoro uugianon kemero koomuya koloogi. Iwoi iima kania iima kotowubotiwaajon jaagia men gooro umun kono. Qaa gegagianon moma moma asariwubotiwaajon ii men gojono.

* 10:15: Ais 52.7 * 10:16: Ais 53.1 * 10:18: Ond 19.4 * 10:19: Dut 32.21 * 10:20: Ais 65.1 * 10:21: Ais 65.2 * 11:1: Fil 3.5 * 11:3: 1 Kin 19.10, 14 * 11:4: 1 Kin 19.18 * 11:8: Dut 29.4; Ais 29.10

Kaen tompin laligon kouma kamban kokaamba kaanagadeen een tondulaligouju.”⁹ *Kin Deiwidnon iikawaa qaaya kokaen jerota eja,

“Oo Anutu, yononon jejelomban onn ama nen lan aisoonkeju. Iikanon mono mokoloon injiima singisonggogiaajon moto ama onomba.

Mono iyanjiaa dungianon ritatanjon kamaan ujuro irona meleema onona siimbobolo mobu.

¹⁰ Oo Anutu, gii mono jaagia men goona uun iibombaajon amamaawu.

Mono irona meleema onona qagianon uma bimooro suulan uunjon laligowuya.” Deiwidnon kaen gama kooliro.

Waba kantri yononon Anutuwaaw geria hona koloogi.

¹¹ Tороqen kokaen qisijen: Juuda kanageso hona yononon ritatanjon kamaan ujuro uugianon gojono awaa koloowombaajon amamaawuya me qaago? Ii mende amamaawuya! Kamaan ujuroti, iikanon mono Anutu moma kotowombaajon awelegowutiwaajon kolooro. Juuda kanageso hona yononon kana uugun kamaan ujuro waba kantri yononon kitigia koloon uugia meleema Anutuwaaw bunjaya koloogi. Kaen koloogiti, iikanon uugia kuuro kawaajon iringia soono uugia meleembutiwaaw siijanon koloowaatiwaajon ama kaen kolooro.

¹² Juuda kanageso hona yononon kana songin kamaan ujuro kawaajon waba gomana gomana yononon oyanboyon koloowombaa kania mokoloogi. Ii mokoloon uugia meleema kotumotue uutanon laligouju, Juuda kanageso hona yononon tompin laligon Anutuwaaw jaanon mende sokonju. Kanagen Juuda yononon kaanagadeen kuuya uugia meleembuya. Kaen kolooro Anutuwaaw kotumotueyanon sein kelemalelen asuganon asugiwaaw.

¹³ Niinon qaana koi Juuda onoojon qaagoto, waba kantri kanageso onoojon jejen. Niinon waba kantri onoonon wasiwasi eja aposol koloojeniwaajon “Gawona qabunayawo koloaja,” jen kaen romonggojen. ¹⁴ Gawona ii mewe hona kolooro uugia meleemakejuti, neenaa Israel kanagesourunanon iikawaa bujuya mobutiwaajon kaparan koma awelegonkejen. Bujuu qaa iikanon motomotoon yonoo uugia kuuro kawaajon iringia soono uugia meleembombaa siijanon kolooro meleengi Anutunon hamo qen onomba. Gawona qabunayawo ii mono kawaajon ama waba kantri onoo batugianon menkejen.

¹⁵ Anutunon Juuda tuun gema nunuro iikawaa honanon mono kokaen kolooro: Waba kantria kantria ononon kitigianon koloogi Anutunon tawagia men unuano alauruta koloogi. Juuda kanageso hona yononon uugia meleengi Anutunon hamo qen onoma mota anjon koma anjaln onombaati, iikawaa honanon mono koomunonga gbilin laligon kottiwutiwaaw so koloowaa.

¹⁶ Gbani jaayaqee gbilianon nene Anutuwaajon gosin ama korisoro anin soraaya kolooji een, gawombaa nembaneneya kuuya mono kaanagadeen soraaya koloaja. Gere tiitanon toroya kolooji een, borianon mono kaanagadeen toroya koloou. ¹⁷ Juuda tuun ii Anutu iyanjaanon oil gerega koloaja. Anutunon iyanjaanon oil gere ii honabon men boria tosaana motoro kamaagi ano duuyaa oil gere boria men kan batugianon ano toroqen somariinkeju. Kantri tosaana onoo duuyaa oil gere kawaa so koloouju, Anutunon kilen unuano kamban kokaamba gere boria qaita mon yonoo batugianon laligon kottiinkeju. Ono mono Juuda tuumbaa oil gere tiitanonga nene apuya horon nen somariinkeju.

¹⁸ Ono Juuda nonowo nanjuto, kilen Juuda nunuugun selegia men ububo. Selegia men ubuyagati een, mono qaa koi mobu: Kantri tosaana onoo gere boriagadeen kaana koloouju. Ono tiinana mende bosimakejuto, nonoonon gere tiitanon mono onombosino nanju.

¹⁹ Qaa kokaen jewuyaga, “Anutunon anana iyanjaa gere batuyanon ama nonombaatiwaajon ama gere boria ii kotooro kamaaro tintina kolooro.” ²⁰ Qaa ii honaga. Anutunon Juuda ejemba uugia mende meleema moma laarigitiwaajon ama koton onono kamaagito, onoo mono momalaarigianon rindangon onono zen nanju. Kaen nama jaba-arambaran mende men awelegon laligowuto, mono kokaen kamaan unuwabotiwaajon sombugia moma laligowu: ²¹ Anutunon anaa geriaa boria hona mende injiima koboon Juuda kanageso koton ononoti een, onoo mono “Saanon niniima koboowaa,” kaen jewubo. Een kaana romongon tondulaligowubo. ²² Kawaajon waba kantri onoo Anutuwaaw kania romongon kokaen jewuya, “Juuda ejemba kana songin kamaan ujuroti, Anutunon iikawaa irona meleema mono onanon geriaawo ama onomakejato, anana qeeango Toyawo qokotaan nanin men qeangon nonomakeja. Iwo mende toroqen nambonjati een, mono kantri tosaana nono kaanagadeen koton nonono kamaawonja.”

²³ Kaen saanon jewuyato, Anutunon ejemba kana songigiti, ii kaanagadeen saanon kottiin gere batuyanon mombo toroqen onomba. Kawaajon Juuda kanageso yononon yanggisengia mesaon uugia meleembuti een, ii mono saanon Jiisaswo toroqen onomba.

* 11:9: Ond 69.22-23

²⁴ Anutunonj onjo duuyaa oil gere kanonja kotonj onjoma komakoomowaa kania uugun oil gere qaita mombaa batuyanonj ama toroqen onono. Kantri tosaanja onjo kaanja ama onjonoti eenj, iikawaajon iyanjaa gere boria honja Juuda kanageso honja ii mono afaangonj unjuama siijanonj iyanjaa oil geriaa batuyanonj ama onono mombo toroqewuya. Kianj.

Anutunonj Israel kuuya kiankomun nonomambaajon moja.

²⁵ Oo uumeleenj alauruna, onjoangiaa momakooto qaganonj lanj laligowubotiwaajonj mono qaa aasangoya monj inisaambe moma asariwutiwaajonj mojenj. Qaa ii kokaenj: Momo bologanonj Israel kanagesowaa bakaya monj yonoo uugia gojono laligojuto, kambanj tetegoya qaa yangisenj mende toroqen laligowuya. Qaagoto, wala waba kantri yonoononga kelemalelenj yonononj uugia meleema Anutuwaas bentotonj uutanonj koubuya. Kaenj angj Anutunonj jangogia iiro sokombaati, kambanj iikanonj Juuda kanageso nonoo yangisenj kambanananonj tegoro kuuya uugia meleembuya. ²⁶ *Uugia meleengi Anutunonj Israel kanageso kuuya hamo qen onono letombuya. Iikawaa qaaya ii Buja Terenonj kokaenj oogita eja,

“Hamoqege Toyanonj mono Zaion baananonga asuginj Jeikob tuunj nonoo nanamemena anjonjorayawo ii koma konjoratiwaa.

²⁷ *Anutu niinonj singisongogia koma konjoratinj oyanboyanj mokoloowutiwaajonj soomongjo arenja ii yonowo ambe motoonj laligowonja.”

Qaa kaenj eja.

²⁸ Juuda kanageso honja yonononj Oligaa Buja gema qen Anutuwaas kereuruta koloogitiwaajonj kantri tosaanja onjononj kitigianonj Anutuwaas alauruta kolooju. Kaenj koloojuto, Anutunonj Israel wanjaleurunana meweengonj onjonotiwaajonj Juuda nonononj mono toroqen wombo alauruta honjabinja koloojonj. ²⁹ Anutunonj ejemba moroga meweengonj onjooma kalenj onjomakeji, qaa ii mono mombo uuta meleeno utegowaatiwaa so qaago. ³⁰ Waba kantri onjo kaanjagadeenj wala Anutuwaas jeta mende terj koma tondju laligogito, Juuda kanageso honja yonononj yangisenj koloogitiwaajonj ama Anutunonj onjo kiankomun onono letonji.

³¹ Juuda kanageso honja yonononj kambanj kokaamba Anutuwaas jeta qotogonj tondju laligonj kounjuto, onjononj letongitiwaajonj ama Anutunonj Juuda kanageso nono kaanjadeenj kambanj kokaamba kiankomun nonomambaajonj moja. Waba kantri onjononj uugia meleema letonji kawaa silianonj uugia kuunkeji, iikawaajonj yonononj mono kaanjadeenj afaangonj uugia meleema kiankomuya buja qen aowuya.

³² Ejemba kuuya anana Anutu qotogonj lanj laligoninj qaa qootogonana mokoloonj gbadoonj nonono. Korebore kiankomun nonombaatiwaajonj ama kasanonj gbadoonj nonono. Kianj.

Anutu mepeseenj onjsaa rii kokaenj qamakejonj:

³³ *Anutu kalenjmorianjaa kowianonj mono somata qatawo kolooja. Mangaa siita, momoya mono kemekemeta tetegoya qaa. Momakootoyanonj nunuugunj uuta somata kolooja. Iinonj qaanana gosinj jen tegonkeji, nonononj ii kuuya jenj asarinj tegowombaaonj amamaawonja. Laaligonanaa kana arengonkeji, iikawaa kania mono moma gosinj mokoloonj tegowonjatiwaa so qaago.

³⁴ *“Pombaa uu kononjaa arenja ii ejemba kuuyanonj moma yagowombaaajonj amamaanj laligonj kouninj. Mononj gejanono qaa mubaatiwaa so qaago.”

³⁵ *“Balonj ejemba kalenj angunkejonto, iwo kaenj ambombaaajonj amamaanj laligonj kouninj.

Iwoi muninj kitia mende meleema nonono saanonj sokoma muja. Iwoi monj era nonombaatiwaa kiti mubombaaajonj amamaanjkejonj.”

³⁶ *Ii kokaambaajonj amamaanjkejonj: Iinonj iwoi kuuyaa Toya koloonj wanjaleya kolooja. Iinonj iwoi kuuya nemunj kono kolooro. Ii iyanjaa akadamuya mokoloonj mubaatiwaajonj ama kolooro. Kawaaajonj anana qabunaya mepeseeninj tetegoya qaa akadamuyawo enj uma ewaa. Qaa ii onjanonj.

12

Laaligonana nomaenj laligoninj Anutuwaanonj sokombaa?

¹ Oo uumeleenj alauruna, Anutunonj kaenj kiankomun nononotiwaajonj niinonj mono uugia kokaenj kuunj onjonjenj: Onjo mono kiankomuya ii uu konongianonj romonjonj kawaa so kitia meleema munj waeya menj mepeseenj laligowu. Kaanjagadeenj onjoangiaa sele

* 11:26: Ais 59.20 * 11:27: Jer 31.33-34 * 11:33: Ais 55.8 * 11:34: Ais 40.13 * 11:35: Job 41.11

* 11:36: 1 Kor 8.6

busugia ii Anutuwa a kotin nandunga ambu. Kaen ambuti een, onjo mono gbilin soraaya koloogi Anutunon nandungia ii iiro sokono siina momakebaa.

² Wala namowaa nanamemen bologaa arena otaan laligogito, kamban kokaamba iikaana mono mende toroqen amakebu. Kaen qaagoto, mono uumomogianon gbiliro letoma laligowu. Kaen laligon Anutunon onjoon siin nomaen moji, ii mongama saanon kotiin gosin mokoloowuya. Ii mokolon iikawaa so amakebuti een, mono kana awaa otaagi sokoma muro akadamugiawo koloonkebuya.

³ Sisau tondu laligowubotiwaajon qaa mon jemaana. Anutunon kalenmorian nono iikawaa qaganon nama kuuya onjoon kokaen injiojer: Onjo mono onjoangiaajon mogi uuta mende koloowato, motomotoon onjo mono tororo moma koton aon laligowu. Anutunon momalaari nonono iikawaa hona koloonkejiwaa so mono onjoangia gosin aon iikawaa so qaa jen laligowu.

⁴ *Iikawaa kania ii kokaen: Sele busunananon motoonggo koloojato, sele busu kitinana ii mamaga. Kitia kuuya yononon gawon motoonggo iikayadeen mende menkeju. ⁵ Iikawaa so uumeleen ejemba anana kaanagadeen mamaga laligojonto, kilen Kraistwo qokotaan nama sele busu kaana hona motoonggo koloojon. Motoonggo koloojonto, ana ana nononon mono toroqen aon motoon gawon menin sokono nanjon.

⁶ *Anutunon kalenmorian nononotiwa so gawon memewaa momo kalen morota morota bunja qen aon laligojon. Monjon gejatootoo gawombaa momo kalen bunja qen aoji een, iinon ii mono gawonon amakeba. Momalaarianon rindangon munkejiwaa so gawonon ama Anutuwa qaaya jen laligowa. ⁷ Mombaajon welenqege gawombaa momo kalen muroti een, iikawaa so mono tosaana pondan ilaan onoma laligowa. Mombaajon boi qagazu gawon mewaatiwaa momo kalen muroti een, iinon mono membiriqembiria qaa pondan tosaana kuma onoma laligowa.

⁸ Mombaajon uu nanjonango gawombaa momo kalen muroti een, iinon mono pondan kaparan koma ejemba uugia kuun nanjon onoma laligowa. Tosianon iwoiwaajon memegemean men amamaagi mombaajon ii nanjon onjombaatiwaa momo kalen muroti een, iinon mono kongbaraya qaa pondan nanjon ilaan onoma laligowa. Mombaajon galenkonjon gawombaa momo kalen muroti een, iinon mono zen nama tosaana galen koma onoma laligowa. Mombaajon uujopa gawombaa momo kalen muroti, iinon gawon ii mono korisoro qaganon men laligowa. Kian.

Uujopawaa kania ii tororo otaawu.

⁹ Mono ghingbaon mesaon tororo uujopa ama aon laligowu. Bologa sisia men gama qen laligowu. Awaawaajon ama onono iikanon mono qokotaan laligowu. ¹⁰ Uumeleen alaurugia ii mono gumbonjonon qaganon ama onoma tororo jopagon aon laligowu. Goda qen aowombaajon kaparan komakejuti, iikanon mono awelegon mepeseen aon laligowu.

¹¹ Ugianon mono mende sologon looriwato, qama kooligi Unja Toroyanon inaan onono geregerenon nama Pombaa gawon men laligowu. ¹² Mono oyanboyon mokoloowonatiwaajon mamboma jejeromonromon ama korisoro qaganon laligowu. Kakasililin moma mono mokosingon laligowu. Mono pondan nama Anutu qama koolin laligowu. ¹³ Anutuwa ejemba soraayanon iwoiwaajon amamaajuti, ii mono ilaan onoma laligowu. Mono ejemba koma horon onoma motoon rama nembane nen korisoro amakebu.

¹⁴ *Sisiwerowero ama onjomakejuti, ejemba ii mono mende gasuaan onjombuto, mono Anutu qama kooligi kotuegon onjomakeba. ¹⁵ Aisoojuti, iyonowo mono ilaan onoma aisowu. Saajuti, iyonowo mono ilaan onoma saabu. ¹⁶ *Mono uumotoon ama aon luaenon laligowu. Onjoangiaajon mono mende mogi uba. Jaba-arambaran mende ambuto, ejemba kamaanqegeta mono ala men onoma laligowu. Onjoangiaajon mogi momakoto ejembaga laligojutiwaa so mende koloowa.

¹⁷ Jena jewe, nuna guwe, ana ambe ii mono mombaajon mende ambu. Ejemba kuayanon sili tosaana yonjoonon mogi nanamemen awaa koloojuti, ii mono kaparan koma men laligowu. ¹⁸ Iwoi mombaajon osiqosi mende anjuti, mono kotikotii en ononjiwaa so kaparan koma ejemba kuuya yonowo luaenon laligowu.

¹⁹ *Qaa mon ii Bunja Terenon kokaen oogita eja, “Niinon mono bologaa kitia meleembe qagianon ubaa. Ii noo gawonga. Pon niinon kaen jejen.” Kawaajon wombo alauruna, onjoangio mono bologaa irona mende meleembuto, ii Anutuwaajon mesaogi irina soono iwaa kitia meleema metogon onjombaa.

* 12:4: 1 Kor 12.12 * 12:6: 1 Kor 12.4-11 * 12:14: Mat 5.44; Luuk 6.28 * 12:16: Gba 3.7 * 12:19: Dut 32.35

²⁰ *Kawaajonj ii onjoangio mende melembuto, Bunja qaa koi mono otaanj laligowu, “Kereganonj nenewaa komuji eenj, ii mono nene wagiwa. Goo kereganonj apuwaajonj moji eenj, ii mono apu muna newa. Kaenj ama goononj sili awaa iikanonj mono uu kuuj muna gamuya moma mesaonaga.” Qaa ii mono otaanj laligowu. ²¹ Monjonj sili bologa iikanonj haamo ama gombaboto, geenjo mono sili awaa ama iikanonj haamo ama munj silia bologa ii kolonjaniwaga. Kianj.

13

Gawman yonjoo qaa baagianonj kema tenj koma laligowu.

¹ Gawman monj ii anjodeenj mende kolooroto, Anutu, ku-usunj Toya iinonj mono gawman kuuro iikawaa so Somatananaa ku-usunj qaganonj nama galenj koma nonomakeju. Jenkooto gawombaa kondomondooya ii Anutu. Kawaajonj onjo kuuya mono onjoangiaa gawman yonjoo qaa baatanonj kema laligowu. ² Kania kaenj mojutiiwaajonj ama monjonj jenkooto galenj yonjoo ku-usungja qetanji, iinonj Anutunonj laaligowaa arenja anoti, mono ii qetanja. Jenkooto Toya qetanjuti, Anutunonj iyonjoo qaagia jenj tegonj ironja meleema onjono lombo mokoloowuya.

³ Galenkonjonj yonjononj ejemba nanamemenj bologa amakejuti, ii kee momo ama onjomakejuto, awaa amakejuti, ii iikaanja mende ama onjomakeju. Kawaajonj galenj ku-usungiaawo yonjoo keega momambaajonj mojanj me qaago? Ii mende momambaajonj mojanj eenj, mono nanamemenj awaa ama menj laligona mepeseenj gomakebuya.

⁴ Gawman yonjononj mono Anutu welenja qenj munj menj qeangonj gombombaaajonj moju. Kaenj mojutiiwaajonj ejemba bologa koloojuti, mono iikawaa ironja meleengi qagianonj uro lombo mobutiwaajonj nanju. Anutuwaaw welenjeqeuruta kolooji goondombaa soo somata onjonoti, ii eenj totoonj mende menj laligoju. Kawaajonj iwoi bologa anjanj eenj, mono toroko moma laligowa. ⁵ Lombo qagianonj ubabotiwaajonj mono gawman jegia tenj koma laligowu. Kawaajonjodeenj qaagoto, Anutuwaaw jaanonj kaangadeenj sokombaatiwaajonj mono kaenj amakebu. Mende tenj kongi Anutuwaaw irinja soono jero uu konongianonj kaenj mogi uugianonj boliwabotiwaajonj mono kaangadeenj gawman yonjoo qaa baatanonj kema laligowu.

⁶ *Gawman yonjononj mono Anutuwaaw gawonj bakaya monj menj iikanonj zenj nama galenj koma onjomakeju. Gawongja ii mewutiwaajonj onjononj mono ilaanj onjoma takis kaanjagadeenj amakeju. ⁷ Gawmambaa takis ama kotinj kania kania dawi onjombutiwaajonj jenkejuti, ii mono kuuya iikawaa so onjomakebu. Gawmambaa takis kania kania kuuya onjoma komuniti gawonj ii mono tororo menkebu. Gawmambaa gawonj meme ejemba yonjoonj mono qaqabunabunja ama goda qenj onjomakebu. Kianj.

Kambanj somatanonj dodowiro mono jopagonj aonj laligowu.

⁸ Kaenj ama mombaananj tosa monj onjowo mende ero laligowu. Kilenj onjoo tosaagia motoonggo ii kambanj so kokaenj eja: Onjo mono uunonj jopagonj aonj laligowu. Monjonj tosaanja jopagonj uukalenj ama onjomakeji, iinonj mono Kana qaa otaadaboronkeja.

⁹ *Jenkooto qaa wana ii kokaenj, “Geengga jopagonj aonkejanj, iikawaa so mono tosaanja kuuya jopagonj onjomakeba.” Qaa kawaa uutanonj jenkooto qaa koi kaanja eju, “Serowilinj mende amba,” “Ejemba monj mende qena komuwa,” “Yongoro mende mewa,” “Iwoiwaajonj mono mende koposongowa.” Ii ano jenkooto qaa tosia kuuya ii mono qaa wana iikawaa newoyanonj kolooju.

¹⁰ Ejemba monj jopagonj mujanj eenj, iwaajonj mono iwoi bologa monj mende ama muba. Kawaajonj uujopa ama iikaanja kanonj mono jenkooto qaa korebore tenj koma otaankejanj.

¹¹ Kambanj kokawaa kania moma kotojutiwaajonj mono nanamemenj kaanja ama menj laligowu. Wala Kraist moma laarinj uunana meleeninj, kambanj iikanondeenj kanainj laligonj kouninj Porjonj metogonj nonono Siwenonj ubonjati, iikawaa kambananonj mono kosere kadaboroja. Kawaajonj onjo gaonj ejuti, iikanonja uugia tooro waabutiwaaw kambanja mono kaja. ¹² Gomantiinja koriga laligoninj weenj jaaya jililingonj kouro asarimambaajonj anja. Kawaajonj pangamambaa nanamemenj ii mono koma konjoratigi kamaaro asasagaa manja qewonjiaa akadamuya ii mono menj kongi kemero nambonja.

¹³ Asasagaa uutanonj laligojoniwaa so mono nanamemenj soraaya ama menj laligowonja. Tosianonj jejelombanj paati ama baanonj nenkejuti, iikaanja nenj apu kotiga nenj elonkalonj amakeju. Sero nambonj nambonj ama lanj emba yongoro horonkeju. Juma deema angowowo ama kisooma aonj uunonj junjuj moma gema qenj aonkeju. Nanamemenj kaanja ii mende sokonja. ¹⁴ Uuselewaa siingara kombombanja bologanonj gbilinj waagi yoroo

* 12:20: Gba 25.21-22

* 13:6: Mat 22.21; Maak 12.17; Luuk 20.25

* 13:9: Eks 20.13-15, 17; Dut 5.17-19, 21;

siingara ten koma onjombubotiwaajon ii mono geja mende ama romongon onjomaakebu. Kaen qaagoto, Pon Jiisas Kraistwaa nanamemenanon mono tiwo sumangia kolooro ii maleku kaanja mouma aon laligowu. Kian.

14

Ala loolooria ii mende jen onjoma laligowu.

¹ *Mombaa momalaarianon loolooria kolooro ii mono kalan koma koma horon mun laligowu. Iwo amin moma jenonkooli qaa kolooro kawaajon kesa-awaran mende amakebu. ² Tosianon momalaarigaa so nembanene kuuya saanon nenkejuto, tosaanja yonjoo momalaarigianon loolooria kolooro nene piapiayagadeen nenkeju. Uugianon tiloowabotiwaajon uuwoi ama oro tando lopiombaa nandun aaja ii sisia men logoya-gadeen iyanja oon nenkeju. ³ Nembanene kuuya nenkejuti, iinon mono alaurugia logoya-gadeen nenkejuti, ii jejewili mende ama onjomaakebu. Anutunon alaurugia nembanene kuuya nenkejuti, ii kaanjagadeen “Sokonju,” jen kalan koma onjomaakeja. Kawaajon logoyagadeen nenkejuti, onjonon mono alaurugia yonjoo qaagia mende jen tegowu.

⁴ Giinon mono moroga koloon mombaa welenqeqeya jen tegon munaga? Iinon mono anjaa toyaa jaanon qaayaa kitia jero gosin jen tegoro sokono nambaa me lombo qaganon uro kamaawaa. Ponjonon mono kotiin bon qen nambaatiwaajon nanjon munkebaa. Kawaajon mono saanon bon qen nambaa.

⁵ Tosianon ween kuuyaajon romongogi tanigia ororon ejuto, tosanon weenja weenja gosin ween mombaajon mogi uro qaita mon kolooro ween tosanon iikawaa newoyanon kolooju. Onjo motomotoon mono onjaangiaa momogianon qokotaan iikanon uuwoi kuuya yakarin awasankaka nama laligowu. ⁶ Tosianon weenja weenja gosin uma kamaan amakejuti, iyonjonon ii mono Pon qabunja mubaatiwaajon moma amakeju. Tosianon oro kuuya nenkejuti, iyonjonon mono Anutu mepeseen Ponjon kaen qabunyawo koloowaatiwaajon nenkeju. Tosianon oro tosiaa singi laligonkejuti, iyonjonon mono Ponjon qabunyawo koloowaatiwaajon moma ii amakeju ano kaen laligon Anutu mepeseenkeju. ⁷ Ananaanonga monjon mono iyanjaajonadeen mende laligoja ano iyanjaajonadeen mende komuwaa.

⁸ Kawaa kania ii kokaen: Jaawo laligowonjati een, mono laaligonana Pombaajon geleema laligowonja. Komuwonjati een, mono Pombaajon komuwonja. Kawaajon laligowonja me komuwonjati een, mono Pombaa bunja koloojon. ⁹ Kraistnon mono komugiti ano jaawo laligojon, kuuya ananaa Ponjana koloon laligowaatiwaajon komun gbiliro. ¹⁰ *Anutunon mono kuuya nunuama anjaa qaa jakeyanon nonoono nambonja. Kawaajon tosaanja onjonon mono moroga koloon uumeleen alaurugia jen tegon onjomaakeju? Kaanjagadeen alauruna tosaanja onjonon mono naambaajon uumeleen alaurugia tosaanja ii jejewili ama onjomaakeju? Juma deenden angii siligia iikanon mono mende sokonja. ¹¹ *Kawaa qaaya ii Bunja Terenon kokaen oogita eja,

“Pon niinon laligon kotijeni, iikawaa so qaa honja toontoona kokaen injojen: Ejemba korebore onjo mono noo jaasewananon simin kuma jegianon Anutu nii mepeseen nambu.”

¹² Qaa kawaa so anana kuayanon mono iyanja iyanja nanamemenanaa sundunana ii Anutu ijon jen asarinin gosin nonombaa. Kian.

Monjon ritatangon kamaan qewaatiwaajon romongowu.

¹³ Kawaajon mono mende toroqen jen bolin aon qaagia mende jen tegowu. Uumeleen alaurugia yonjoo kananon ritatangon kamaan unjwabotiwaajon iwoi mon mono mende amakebu. Kawaa qaaya mono kaparan koma jen somongowu. ¹⁴ Nembanene iwoi monjon anja siri anjonjayawo mende koloojato, ejembanon iwoiwaajon mogi anjonjayawo kolooji, iyonjoonadeen ii anjonjayawo kolooja. Niinon Pon Jiisaswo nama qaa ii moma kawaajon uuwoi mon mende mojen. ¹⁵ Anutunon nembanene kuuya hamo qen tegoro soraaya koloojuto, kilen alaurunana tosanon qizimizingia ama oro tosia mende nenkeju. Kraistnon yonjojon ama komuroto, tosaanja onjonon mono naambaajon oro nen iikaanja kanon yonjoo uugia men bolinkeju? Iikaananon onjaangiaa aingia otaagi uumeleen alaurugianon kawaajon wosobiri mokolonkejuti, iikaananon uujopawaa kana ii mende toroqen otaankeju.

¹⁶ Momo awaa en onjonjato, iikawaa qaganon nanamemengianon tondu angii tosanon kawaajon qaa sologen jen jen onjomaakeju. Kaen ambubotiwaajon mono galen men aon laligowu. ¹⁷ Naa nenega newonjati ano naa apuga newonjati, iikanon Anutuwa bentotonaa aiweseya mende kolooja. Iwoi iikanon mono kamaanjeqeta kolooja. Iwaa

* 14:1: Kol 2.16

* 14:10: 2 Kor 5.10

* 14:11: Ais 45.23

bentotonj uutanonj laaligowaa honja ii kokaen: Unja Toroyanonj inaanj nonono nanamemen dindinja otaanin luae qen nonono aisoonj laligojonj. Iikanonj mono munjenja kolooja. ¹⁸ Daen yonononj kaen ama Kraistwaa welen qenkejuti, iyonononj mono Anutuwaawaa jaanonj sokongji ejembanonj qaagia mogi sokoma onjomakeja.

¹⁹ Kawaajonj mono luae qen aoninj uumotoonjononj seiwaatiwaajonj kaparanj kombonja. Iikaanja kanonj mono uunana meagonj menj kotiinj aowonja. ²⁰ Anutunonj nembanene kuuya hamo qen tegoro soraaya kolooju, ii mojonjo, mojononj oro me nene monj nero aliaa uutanonj kawaajonj boliro uugereya asugiro singisonjgowo kolooji, iikanonj mono mende sokonja. Mojononj tosaanja yonjoonj mende romonjonj iyanjaajonjadeen moma tondunjeji, iinonj mono kaanagadeen singisonjgowo koloowaa. Kawaajonj Anutunonj yonjo uugianonj gawonj meroti, tosaanja onjononj mono gawonja awaa ii nenewaajonj ama mende menj boliwu.

²¹ Kawaajonj uumeleenj alaurugia yonjoonj ama orowaa singi laligonj wain apu ii mende nenj laligowu. Iikaanja kanonj mono motoonj menj qeangonj aowuya. Kaanagadeenj uugianonj iwoiwaajonj boliro singisonjgowo koloonj loorinaga, onjononj ii mende ambu. Kaen mono motoonj menj qeangonj aowu. ²² Kesa-awaranj qaawaa momalaaria kaen me kaen en gonji, ii mono Anutuwaawaa jaasewananonj anjonj koma laligowa. Mojononj qaa mombaajonj “sokonja,” jenj iikanonj qokotaanj moma kotiinj kawaajonj iyanja mende jenj tegonj aoji, iinonj mono simbawonjowo kolooja.

²³ Ii me woi momalaari qaganonj mende nama amakejonj, ii kuuya mono singisonjgo kolooja. Kawaajonj mojononj nene mombaajonj uuwoi ama kilenj ii neji, iinonj mono singisonjgo ambaa. Momalaari qaganonj mende nama nejiwaajonj Anutunonj mono iwaa qaaya jenj tegoro osinj lombo mokoloowaa. Kianj.

15

Mono Kraistwaa roromonjgoya otaanj laligowu.

¹ Momalaarinananonj kotakota kolooji, anono mono ananaajonjadeen lanj aisoonj ananaa ainananonj laligowombo. Tosaanja yonjo momalaarigianonj looloria kolooro kokobimbinonj kana uugun tororo mende otaankejuti, anana ii uujopa ama onjoma lombogia bosimbutiwaajonj ilaanj onjombonja. ² Anana momotoonj mono alaurunananonj qeangowutiwaa so romonjonj ilaanj onjomakebonja. Kaen ama onjoma uugia meagogi kotikotii mokoloowuya. ³ *Kraistnonj kaanagadeenj iyanjaajonjadeen iyanja aijnonj mende aisooroto, Bunja qaa kokawaa so ama mugi laligoro, “Ejemba qaa tokoronjkota jenj gii jenj gomakejuti, iyonjo qaagianonj mono nuro siimboboloya momakejenj.” Qaa kaen eja.

⁴ Anutunonj ananaajonj siinja kokaenj momakeja: Anana kaparanj koma kotiinj nama Bunja Tere weengoninj uunana nangoro iikaanja kanonj oyanboyonj koloowombaajonj mamboma jejeromonjromonj ama laligowonj. Kawaajonj Bunja qaa kuuya eenanonj oogiti, Anutunonj mono iikawaa so kuma nonomambaajonj moja. Iikawaajonj ii oogita eja. ⁵ Anutunonj mono iyanjo uugia nangoro saanonj kaparanj koma kotiinj nambu. Iinonj mono Unja onono inaanj onono batugianonj uunonj somonjonj aonj Kraist Jiisaswaa roromonjgoya otaanj laligowu.

⁶ Kaen laligonj saanonj uumotoonj qaganonj buugia mindirinj Anutu, Ponjana Jiisas Kraistwaa Manja ii mepeseen laligowu. Anutunonj onjononj kaan ama laligowutiwaajonj momakeja. Kianj.

Oligaa Bunjanonj kantri tosanonj kema karo.

⁷ Kraistnonj onjo moma anjonj koma kalanj koma onjomakeji, iikawaa so onjo mono kaanagadeenj kalanj koma aonj laligowu. Anutuwaawaa qabunayanonj seiwaatiwaajonj mono kaen ama laligowu. ⁸ Niinonj qaa honja koi jemaña: Anutunonj qaaya qaaya Juuda kanageso nonoo wanjaleurunana yonjoonj jenj somonjgoroti, iikanonj honjowo koloowaatiwaajonj moro. Kawaajonj Kraist wasiro Anutuwaawaa Bunja qaa onjanonj kotiiwaatiwaajonj ama Juuda nonoo batunananonj kamaanj welen qen nonoma laligoro. ⁹ *Juuda nono welen qen nonoma laligoro, kantri tosaanja yonononj kaanagadeenj iwaa kiankomuya moma kawaajonj Anutu mepeseen laligoju. Kawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja,

“Kawaajonj niinonj kantri tosaanja yonjo batugianonj laligonj mepeseen goma qabunaganonj seiwaatiwaa rii qamakemaña.”

¹⁰ *Kawaa qaaya monj ii kokaen jenj oogita eja,

“Anutunon Juuda nono meweengon nonono kanagesoya koloon aisoonkejon. Kantri tosaanja onjo mono nonowo toroqen aisoon otokorian maama laligowu.”

11 * Kawa qaaaya mon ii kokaen,

“Waba kantriwaa tuun kuuya onjo mono Pon mepeseen laligowu. Goman so laligojuti, onjo mono kuuya ‘Anutu dangisen!’ jen rii qama laligowu.”

12 * Gejatootoo eja Aisaia iinon kaanagadeen kawa qaaaya kokaen jerota eja,

“Gere tiitanonja unjuta juma waaji, iikaanja eja qata Jesi iwaa gbilinonja mon koloon ejemba goman so galen koma onombaa.

Kaen ama onono namowaa kanageso kuuya yononon ilaan onombaatiwaaon mam-boma jejeromonromon ama laligowuya.”

Qaa walaga kanon mono kamban kokaamba honawo koloonkeja.

13 Unja Toroyaa esujanon mono nanjon onono jejeromonromongianon kotiin powowon koloowaatiwaaon mojen. Kawaajon jejeromonromon Toya Anutu iinon mono luae qen onoma korisoro kuuya kanon uugia men saa qewaa. Kaen qama kooliwe saanon Anutu moma laarin mun oyanboyan mokoloowombaajon mamboma jejeromonromon ama laligowuya. Kianj.

Qaa kotakota ii nomaembaajon oojen?

14 Oo uumeleen alauruna, neeno onjojon kokaen moma kotiijen: Onjo mono tompin mende laligojuto, Anutunon iwoi kuuya awaa ii uugianon ano saa qero momo kania kania mokolon iikanon saanon qambanmamban qaa kuma aowonatiwaa so kolooju.

15 Kaen koloojuto, kilen qaa ii duduuwubotiwaajon moma yonoo kanagia ii mombo koma gbilin onjonjen. Anutunon kalenmorian nono iikawaa qaganon nanjenjwaajon mono awasankaka qaganon qaa kotakota tosaanja oon onjonjen.

16 Kawa kania kokaen: Anutunon waba kantri onjonon uugia meleengi Unja Toroyanon men sorain onono soraaya koloowutiwaajon momakeja. Wala siimolon oogi kaasoyanon uro Anutunon aisoonkero, iikawaa so kamban kokaamba Anutunon ejemba goman so bunyaya koloogi injima aisoomambaajon awelegonkeja. Kawaajon Oligaa Bunyaya kantri tosaanja yonoo batugianon jen seimambaajon jen gawonja qananon ano iikawaa so uuwaa gawon galen koloon Kraist Jiisaswaa welen qenkejen.

17 Kawaajon Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaanon gawon mewe qabunja nono selenja men uma awasankaka nanjen. 18 Kraistnon kantri tosaanja yononon Anutuwa jeta ten kombutiwaajon moma sololon kuun nomakeji, iikanon mono nemun koma nono qaana jen nanamemena amakejen. Qaa tosia lan jen seiseiwa awasankakaya ii mende en nonja.

19 Unja Toroyaa ku-usujanon mono nemun koma nono angoletto aiwese ku-usunggiawo asugigi. Niinon Jerusalem siti mesaon kantria kantria liligon kema kema Yuropwaa sitia mon qata Ilirikum kanon keube. Kaen balon so liligon Kraistwaa Oligaa Bunja ii jen asarin onondaborowe. 20 Monjon tando komoro monjon kan anaa miria iikawaa qaganon men mono qaayawo koloowaa. Iikawaa so monjon Kraistwaa qaayanon momalaariwaa tando komodabororo nanoti, niinon mono kan iwaa tando qaganon rindangon nama uugia toroqen meagon men kotiin onomambaajon togon laligowe. Uuwaa gawon mutuya men kanon akadama mokoloomambaajon kaparan koma laligowe. Kawaajon ejemba daen yononon Kraistwaa qata mende moma tompin laligogiti, niinon Oligaa Bunja iyonjojon jen asarimambaajon awelegon laligowe. 21 * Kawa qaaaya Bunja Terenon kokaen oogita eja,

“Daen yononon qaaaya mende injjogi mogiti, iyononon mono laligon ii iibuya. Daen yononon kania wala mende moma tompin laligogiti, iyononon mono laligon ii moma asariwuya.”

22 * Gawon kaananon somongon nonotiwaajon mono kamban so onjoonon kamambaa-jon amaan laligowe. Kianj.

Poolnon Room kemambaa arenja ano.

23 Kaan laligoweto, liligon uukuuku gawon mutuya men goman kuuya moma onjononji, iikanon ii medaboron laligowe. Uuwaa gawon mutuya memanjatiwaa gomanja ii kamban kokaamba mombo mende eja. Kaanagadeen onjo injiimambaa siinja moma laligowe gbani mamaga tegoro. 24 Kawaajon kantri qata Spein kemaajati, iikawaa gematanon mono onjoonon kamambaa arenja ama injiimambaajon jejeromonromon ama kokaen mojen: Injima onowo korisoro ama boronja mon ajnolon rabe ilaan nonji saanon kana toroqen Spein kemaaja.

²⁵ *Kaen moiento, kamban kokaamba Jerusalem sitiwaa kanageso soraaya nangon onombonatiwaajon iikanon kemaŋa. Iikanon kemago onoonon kamaŋa. ²⁶ Masedonia ano Akaia prowins woi yoroo uumeleen kanageso tuuŋa tuuŋa yononon mono Jerusalem sitiwaa ejemba soraaya ilaŋ onombombaa qaa somongogi. Anutuwaŋa ejemba soraaya wanaya laligojuti, mono iyonoojon qaa somongon nandun mamaga somata ama mindirigi ii menŋo kema onomaŋa.

²⁷ *Kaen ambombaa uukorisoroya moma qaa somongon kulukululuu nandun somata ii anŋi. Kaen ambutiwaŋa tosa en onono anŋi saanon sokonja. Anutunon Juuda kanageso kotuegon nonomambaa qaaya jero ero kotumotue iikanon waba kantria kantria sokoma qagianon uro laligoju. Kawaajon waba kantri onoonon tosa ero kitia meleema kalengianon Juuda kanagesowaa wanaya ilaŋ ononggi sokonja. ²⁸ Niinon kalen ii menŋ kema borogianon ambe gawona iikanon tegoro iikawaa gematanon ii onomesaon kusudeen onoonon kan injiimago toroqen Spein kantrinon kemaŋa. ²⁹ Onoonon kamaŋati, kamban iikanon mono Kraistwaanon kotumotue ii kuuya menŋ kan onomaŋa. Kian moma yagojen.

³⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon Pon Jiisas Kraistwo qokotaan nama kokaen uu kuun ononon: Unŋ Toroyanon jopagon nangon onomakejiwaa so mono noojon Anutu qama koolin laligowu. Onononkejen, iikanon mono uujopagianon ilaŋ noma laligowu.

³¹ Judia prowinsnon kema ejemba Kraistwaajon yangisen amakejuti, iyonoo borogianon umambotiwaajon mono Anutuwaŋa qama kooligi sopa somongon nonaga. Kaanagadeen nandun kalen somata menŋ Jerusalem kema ejemba soraaya yonoo borogianon ambe sokono siinŋ mobutiwaajon mono qama koolin laligowu. ³² Kaen qama kooligi Anutunon siinŋ kaen moji een, niinon mono korisoro qaganon onoonon kan onowo ainjolon rama keraqeeangon qen nonggi laligomaŋa. ³³ Luae Taya Anutu iinon mono kuuya onowo namba. Qaa ii onanon.

16

Yeizozo qaa tetegoya

¹ Alanana Fiibi (Foibe) iinon Senkria uumeleen kanagesowaa gawon meme embaga kolooja. Iinon Room onoonon kawaati, ii kalaŋ kombutiwaajon mono qisin onoma borogianon anjen. ² Iinon ejemba mamaga ano nii kaanagadeen ilaŋ nonoma laligoro. Kawaajon Anutuwaŋa ejemba soraayanon alaurunana koma horon onomakejoni, iikawaa so Fiibinon karo ii mono Pombaa qatanon qama koolin koma horon mubu. Onoonon kan iwoi mombaajon amamaaro iikawaa so mono ilaŋ mubu.

³ *Loembawoi Prisila ano Akwila Kraist Jiisaswo nanjaoti, nenawoina ii mono noonon yeizozona jegi mobao. ⁴ Yoronon mono noojon ama laaligogara qeleema komuwaotiwaajon koloori. Niinonadeen mende mepeseen oronjento, kantri tosanon uumeleen kanageso tuuŋa tuuŋa yononon mono kaanagadeen yorojon dangisen jenkeju.

⁵ Uumeleen kanageso mirigaranon ajoroonkejuti, ii mono kaanagadeen noonon yeizozona jegi mobu. Eisia prowinsnon gawon mewe honŋ mutuyanon kolooro Epainetus iinon uuta meleema Kraistwaa bunŋ kolooroti, wombo alana ii mono noonon yeizozona jegi moba. ⁶ Marianon onoojon ama gawon somata menŋ laligoroti, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. ⁷ Andronikus ano Junias tinitosawoina yoronon wala Kraistwaanon qokotaari niinon yoroo gemagaranon uuna meleembe iikawaa gematanon niwo kapuare mirinon laligonin. Aposol yononon oroojon mogi batugianon uuta koloojao. Ii mono noonon yeizozona jegi mobao.

⁸ Wombo alana Ampliatius Pombo nanji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. ⁹ Nenjanana Urbanus Kraistwo nanji ano wombo alana Stakis yorojon mono noonon yeizozona jegi mobao. ¹⁰ Apeles Anutunon angobato muro sokono Kraistwo qokotaan nanji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. Aristobuluswo miri motoon laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu. ¹¹ Tinitosana Herodion iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. Narsisuswo Pombo qokotaan miri motoonggo laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹² Trifina ano Trifosa emba woi yoronon gawon somata menŋ Pombo nanjaoti, iyorojon mono noonon yeizozona jegi mobao. Wombo emba alana Persis iinon Pombaajon gawon somata qatawo menŋ laligoji, iwaajon mono noonon yeizozona jegi moba. ¹³ *Rufus iinon Pombaa gawon awaa totoon menkeji ano iwaa nemunŋ kamban so nii kaanagadeen meria kaanŋ kalaŋ koma noma laligoroti, iyorojon mono noonon yeizozona jegi mobao.

* 15:25: 1 Kor 16.1-4

* 15:27: 1 Kor 9.11

* 16:3: Apo 18.2

* 16:13: Maak 15.21

¹⁴ Asin̄kritus, Flegon, Hermes, Patrobas, Hermas ano uumeleen ala tosaana yonowo nama laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu. ¹⁵ Filologus, Julia, Nereus naanawo ano Olimp as ano ejemba soraaya tosaana kuuya yonowo laligojuti, iyonoojon mono noonon yeizozona jegi mobu.

¹⁶ Uumeleen alaurunana yonoo batugianon mono anjon aon newogia kososoon jolongia jen laligowu. Kraistwaa uumeleen kana-geso kuuya yononon mono yeizozogia anji onoonon kaja. Kian.

Qambanmamban qaa tetegoya

¹⁷ Oo uumeleen alauruna, niinon uugia kokaen kuun injojen: Ejemba tosanon uu mendemendeen koloowaatiwaajon war qenkejuti, iyonoojon mono galen men aon laligowu. Uumotoongowaa silia awaa kuma onjon mojuoto, qaa ii qotogon kesa-awaran qaa tosaana kanon uugia kuugi boliro osin kamaankeju. Ejemba kaanja ii mono onomesaon korikori laligowu. ¹⁸ Ejemba kaananon mono ananaa Pon̄nana Kraistwaanon gawon mende menkejuto, iyan̄giaa siingiaa so koloowaatiwaajon tompe jen iyan̄gia welen qen aonkeju. Kele qaa awaa awaa ainawo jen ejemba gbingbaongia qaa yonoo uugia kuun tiligon onomakeju.

¹⁹ Ono Oligaa Bun̄a ten koma otaankejuti, qaa ii kuuya nonoo gejanananon kemero mojon. Kawaajon niinon onoojon ama honombonon qaa aisoonkejen. Kaen anjento, onjo kokaen ama laligowutiwaajon mojen: Mono bologa ambombaajon momakootogia mesaogi kamaawaa. Awa ambombaajon momakootogia ii mono pondan koma gbilin men somariwu. ²⁰ Luae Toya Anutu iinon mono Satan uulanawo rinjangoro onoo baagianon kamaaro otokorian maama aisoon laligowu.

Pon̄nana Jiisaswaa kalenmoriananon mono onowo ewa.

²¹ *Noo nerjana Timoti iinon mono yeizozoya ano onoonon kaja. Noo tinitosauruna Lusius, Jeison ano Soosipater yononon kaanagadeen yeizozogia anji onoonon kaja.

²² Tertius niinon Poolwaa qaaya moma tere koi oojen, niinon kaanagadeen Pombo nama yeizozona ambe onoonon kaja.

²³ *Gaiusnon miria jen tegoro laligowe uumeleen kanageso kuuya yononon kaanagadeen koi kan ajoroogi nene ainjolon ama nonomakeji, iinon mono yeizozoya ano onoonon kaja. Erastus iinon siti pon qerewenaa ofis uutanon takis monen galen komakeji ano uumeleen alanana Kwartus yoronon mono yeizozogara ani onoonon kaja.

²⁴ Pon̄nana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananon mono onowo ewa. Qaa ii onanon.

Pon̄ mepeseen kokaen qama koolin̄kejen:

²⁵ Oligaa Bun̄a qaa hona ii monowaa monoyanonga laligon kougiti, iikanon aasangoyanon ero. Kaen ero Jiisasnon kamaan ninisaama jen asariro moma jen sein̄kejen. Bun̄a qaa kawaa so Anutunon mono kotiin momalaarigia men kotiiro saanon zen nama kotiiwu. Kawaajon anana mono Anutuwa qabun̄aya mepeseenin sein̄kebaa.

²⁶ Wala Bun̄a qaa onanon aasangoyanon en kouroto, kaman kokaamba gejatootoo ejemba tere oogita ejiwaa so mono asuganon asugiro. Anutunon kaman so laligon kouma tetegoya qaa laligon ubaati, iinon ejemba tuun̄a tuun̄a anana uunana meleema Bun̄a qaa moma laarin ten koma laligowombaajon moja. Kawaajon gawon kokaen mewombaajon jen koton nonono, “Ono mono kema goman so liligon Bun̄a qaa jen asarin laligowu.” Qaa iikawaa so nononon Bun̄a qaa ii ejemba tuun̄ kuuya mobutiwaajon jen asarin laligonin.

²⁷ Anutu iyan̄odeen momakoto Toya kolooji, anana mono Jiisas Kraistwaa qatanon iwaa qabun̄aya mepeseenin kaman tetegoya qaa akadamuyawo en uma ewaa. Qaa ii onanon.

Korint Tere 1 Poolnon Korint yonoo Tere mutuya ano. Jen-asa-asari

Poolnon misin gawon menj liligoro indina woi kolooro Griik siti Korint kanon keno. Korint ii Akaia prowinswaa siti waja. Kawaa sunduya ii (Apo 18.1-6) iima weengowu. Kamban kanon Korint ii siti somata qatawo. Bisnisgia kania kania mamaga ama menkegi. Korint yononon tando lopion ano ben kania kania waegia menj mepeseen laligogi. Aangolegia kania kania ama aisoonkegi. Mamaganon serowilin ama laligogi.

Tere koi kokaembaajon ooro: Poolnon misin gawon menj liligoro indina karon kolooro Efesus sitinon laligoro tosanon Korintnonga kan batugianon lombo kolooroti, iikawaa bujuya ijogi moro. Lombo tosaana kokaen: Uumeleen tuun yononon deema siinjereren qen laligogi (1.10-4.21), serowilin lan amakegi (5.1-13), loemba laaligowaa kanianon sooro (Bon 7), tando lopiombaa bao newombaa niinonginon amakegi (Bon 8), samon toroya newombaa enkalolon amakegi (11.17-34), zioz laaligowaa aren mende otaan ilinon kooson laligogi, kantri tosiaa qaaya qaaya jena jewe ama jenkegi (12-14). Tosianon qaa kokaen jenkegi: “Komugiti, iyononon mombo mende waabuya.” (15.12-33) Korint yononon tere mon kaanagadeen oogi Poolwaanon karoti, iikanon qiqisi tosaana ama mug, (ii 7.1, 8.1, 12.1, 16.1 iikanon weengowa).

Poolnon qiqisigia ii meleema lombogiaa qambanmamban qaa onoma tere koi ooro. Uujopawaa qaa (Bon 13 ii awaa soro. Kanagen anjo Korint kema injiimambaa qaaya jen ooro (16.5-7).

Buk kokawaa bakaya waja 8 ii kokaen:

Jen-asa-asari qaa 1.19

Deema tuunja tuunja laligogi 1.10-4.21

Serowilin ano loemba laaligo 5.1-7.40

Uumeleembaa ano uumeleembaa gadokopa laaligo 8.1-11.1

Uumeleen laaligo ano mepemepeseen aren 11.2-14.40

Kraist ano kuuya anana koomunonga waabonja 15.1-58

Judia uumeleen tuun yonoojon nandun anji 16.1-4

Poolwaa arenja ano yeizozo qaaya tetegoya 16.5-24

¹ Kraist Jiisasnon Pool nii noono Anutuwa jetaa so wasiwasi eja aposol koloijen. Niinon uumeleen alana Soostenes iwo rajo.

² *Anutuwaanon kanageso Korint sitinon laligojuti, niinon onowo Burja qaa amin mobombaajon kajan. Kraist Jiisasnon onjo onoono iwo qokotaagi tak koton onono soraaya koloju. Kaanagadeen ejemba daen yononon balon so Ponjana Jiisas Kraistwaa qata gama gama kooligi ii ano nono kaanagadeen pon koma nonomakeji, mono kuuya onoojon Burja Tere koi ojo.

³ Anutu Manjana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian ononi luaenon laligowu. Kian.

Poolnon Korint yonoojon Anutu kokaen mepeseenja:

⁴ Onjo Kraist Jiisaswo qokotaan nangi Anutunon kalenmorian ononoti, iikawaajon mono kamban so onoojon Anutuna dangisen jen mepeseenkejen. ⁵ Onjo Kraistwo qokotaan nangi gawon memewaa momo kalenja kelemalelen onono momo kania kania burja qen aon saanon Burja qaawaa kania kuuya jenkeju.

⁶ Nono Kraistwaa kania nanjon jenin qaa iikawaa honanon koloon kotiiro nanjutiwaa so momo kalen kuuya ii onono. Kawaaajon Anutu mepeseenkejen. ⁷ Kawaaajon gawon memewaa momo kalen mombaajon mende amamaan nama Ponjana Jiisas Kraistnon mombo asugiwaatiwaajon mambomakeju.

⁸ Ponjana Jiisas Kraistnon menj kotin onoma kamban tetegoyanon asuganon asugiwaati, kamban iikanon onjo solanja koloon qaagia qaa nama ii iibuya. ⁹ Anutunon qaaya tororo otaan ilaan onomakebaa. Iinon onjo iyanjaa Meria Jiisas Kraist Ponnanawo toroqen laligowutiwaajon onoono. Kian.

Korint kanagesonon deema tuunja tuunja nanju.

¹⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon Ponjana Jiisas Kraistwaa qatanon kokaen uukuukuu menj onorjen: Onjo mono korebore uumo-toongo ama batugianon deendeen mende ama laligowuto, uugia kululuugi motoongo kolooro momo motoongo otaan laligowu. ¹¹ Oo

* 1:2: Apo 18.1

uumeleen alauruna, onjo batugianon angowowo mamaga ama laligojuti, iikawaa buju qaaya ii emba Kloewaa sumanjuruta tosianon nijogi.

¹² *Kokaembaajon ii jejen: Onjoonnga tosianon kokaen jenkeju, “Nononon Poolwaanon qaa otaankejon.” Tosianon “Nononon Apoloswaanon qaa otaankejon,” jenkeju. Toroqen tosianon kokaen jenkeju, “Nononon Piitowaanon qaa otaankejon.” Dujanon mombo tosianon kokaen jenkeju, “Nononon Kraistwaanon qaa otaankejon.” ¹³ Kraistnon juma mamaga kolooro me? Pool niinon mono onjoonj ama maripoonon komuwe me? Pool noo qananon oomulu men onjongi me? Kaen moma soowubo?

¹⁴ *Niinon onjoonnga Gaius ano Krispus oomulu men orombeto, tosaana ii mende men onjombetiwaajon “Anutu dangisen!” jejen. ¹⁵ Kawaajon “Poolwaa qatanon oomulu men nonongi,” monjon qaa omaya kaen jewabo.

¹⁶ *Oo onjanon, Stefanas ano iwaasumanjuruta ii kaanagadeen oomulu men onjombedo, iyonoo gemagianon mon oomulu men mube me qaago, ii tororo mende mojen. ¹⁷ Kraistnon nii ejemba oomulu men onjomambaajon ama mende wasin nonoto, Oligaa Buja jen seimambaajon nijoro kema kankejen. Kraistnon ananaajon ama maripoonon komuroti, gawon iikawaa esujanon kamaan omaya koloowabo. Kawaajon Buja qaa ii balon ejawaa momakotoo qaganon lan mende jenkejen. Kian.

Kraistnon Anutuwaas ku-usuna ano momo areja ninisaano.

¹⁸ Ejemba gere siawaa buja koloowuti, iyononon maripoonaa Buja qaaya moma iikawaajon mogi uugia qaa yonoo qaa tanijaan koloaja. Kaen koloojato, Siwewaa buja koloojon, nonoojon qaa iikanon mono Anutuwaas ku-usuna ninisaano momakejon.

¹⁹ *Iikawaa qaaya Buja Terenon kokaen oogita eja,

“Niinon momo ejemba yonoo momakootogia kondeembe soowaa.

‘Moma asarin yagonkejon,’ jenkejuti, iyonoo momogia mono men soowe zololonjon omaya koloowaa.”

²⁰ *Momakotoo ejemba hona ii dakanon laligoju? Buk weengon momowaa kania mokologiti, ii dakanon? Balonon jenonkooliwaas boi koloon qaa melenqeleema jenkejuti, ii mono onjanon qagiawo koloaju me? Balonon momakotoo somata eji, Anutunon mono iyonoo momogia men mokokowiro uugia qaa taniaan koloaja. Qaa ii onja.

²¹ Anutunon iyanjaa momakootoyaa so namonon laaligowaa areja anoto, ejembanon iyanjaa momakootogia nangon iikaanja kanon Anutuwaas kania moma kotowombaajon amamaan tompin laligogi. Amamaan laligon Kraistnon maripoonon komuroti, iikawaajon “Uugia qaa yonoo qaaga!” jegito, Anutunon Buja qaa ii nononon jen seiwonjwaajon ninijoro. Ii jen asarin daen yononon uugia meleema moma laariwuti, ii donhamo qen onjomambaajon moro sokono. ²² Juuda yononon aiwese angoleto asugiwtiwaajon kaparan komakejuto, Griik kantri yononon momakootogianon somariwaatiwaajon moma janjarin riinkeju.

²³ Ii janjarin riinkejuto, nononon Kraist maripoonon qegi komurotiwaa Buja qaaya jen seinkejon. Juuda yononon qaa ii mogi uugia boliro iikanon osin uugia mende melemakeju. Waba kantri yononon iikawaajon mogi qaa motoya koloaja.

²⁴ Mamaganon kaen romongojuto, Anutunon nonono uunana meleeninji, Kraistnon mono nonoojon Anutuwaas momakootoya ninisaama iyanjo Anutuwaas ku-usuna koloon nonoma nanja. Juuda me kantri tosaana koloojonji, ii kilen Kraistwo qokotaan nama motoongo koloojon.

²⁵ Ejemba ananaa momakootonana ano esunana ii kamaanqegeta. Anutunon uuta qaa koloonagati een, iikanon mono kilen ejemba momakootonana uugun uuta somata koloonaga. Anutunon loolooria koloonagati een, iikanon mono kilen ejemba esunana uugun kotakota totoon koloonaga.

²⁶ Uumeleen alauruna, onjoonjaa kanagia nomaen ero Anutunon onjoonoti, mono ii romongowu? Onjo mamaganon balombaa momakotoo somata mende men laligogi. Mamaganon ku-usun qaganon esuhinagiawo mende laligogi. Manjurugia mamaganon qabunagiawo mende laligogi. ²⁷ Kaen qaagoto, balon ejembanon onjoon mogi uugia qaa ejemba omaya koloojuti, Anutunon mono onjo iikaanja meweengon onono. Balombaa momo ejemba geria ii gamu qen onono. Balon ejembanon onjoon mogi loolooria koloojuti, Anutunon mono onjo iikaanja meweengon onono. Balombaa ku-usun ejemba geria ii gamu qen onono.

²⁸ Balon ejembanon jejewili ama onjoma kanagiaajon mogi kamaanqegeta koloojuti, Anutunon mono onjo iikaanja meweengon onono. Balon ejemba yonoo jaagianon somata

* 1:12: Apo 18.24 * 1:14: Apo 18.8; 19.29; Room 16.23 * 1:16: 1 Kor 16.15 * 1:19: Ais 29.14 * 1:20: Job 12.17; Ais 19.12; 33.18; 44.25

koloojuti, iyonjoo qabunjagia menj kamaanj ano qaombaatiwaajonj kamakamaata koloojuti, mono ii meweengonj onono.

²⁹ Monjonj Anutuwaajaa jaasewanjonj selia menj ubabotiwaajonj mono kaenj meweengonj onono. ³⁰ Anutunonj nemunj koma onjoma unjano Kraist Jiisaswo gokotaanj laligonj kottiinjeju. Iinonj Anutuwaajaa momakootoya qaita monj ninisaano momakejonj. Kraistnonj downana menj qaanaa jenj tegoro solaninj laligojonj ano tak kotonj nonono soraaya koloojonj. ³¹ *Buja Terenonj qaa monj kokaenj oogita eja, “Monjonj selia menj ubaati, iinonj mono Ponj moma mujiwaajonj ama selia menj uba.” Qaa iikawaa so aninj sokombaa. Kianj.

2

Kraist maripoononj komurotiwaa qaaya jewe.

¹ Uumeleenj alauruna, niinonj onjoononj kanj Anutuwaajaa kania nanjonj jenj asarinj onjombeti, ii qaana naanj siinjiinjawo koloowaatiwaajonj mende jenj laligowe me balombaa momakooto uuta qendeema iikanonj selena mende menj uma laligowe. ² Niinonj onjoo batugianonj momo morota kuuya goraayanonj ama Jiisas Kraistwaa qaaya ano maripoononj komurotiwaa kania iikayadeenj moma kotonj ii jenj seimambaajonj qaa somongowe.

³ *Qaa kaenj somongonj onjoononj kaweti, kambanj iikanonj eja loolooria koloonj jenena mamaga ororo keena moma laligowe. ⁴ Niinonj Buja qaa jenj asarinj onjombeti, ii momakooto somataa kele qaa kanonj mende injonj laligowe. Ii qaagoto, Unja Toroyanonj sololoonj onono esunmumuyanonj uugianonj inaawaatiwaajonj kaparanj koma qaa injonj laligowe. ⁵ Balonj ejembawaa momakootogianonj qaagoto, Anutuwaajaa ku-usunjanonj nemunj koma onjono moma laariwutiwaajonj kaparanj koma laligowe. Kianj.

Unja Toroyanonj momakooto ii qaita monj.

⁶ Niinonj kilenj uumeleenj alauruna akademugiawo laligojuti, iyonjoo batugianonj rabe Anutuwaajaa momakootoya keemeya ii saanonj aminj momakejonj. Balombaa momakootoyaga mende aminj momakejonj. Balonja balonja galenj koma onjoma laligogi ku-usungianonj qaombaati, iyonjoo momakootogia ii kaanjagadeenj mende aminj momakejonj.

⁷ Ii qaagoto, Anutuwaajaa momakooto aasangoya mono ii aminj momakejonj. Anutunonj Siwe namo mende mokoloonj orono iikanonj waladeenj arenja kokaenj ama somongoro, “Ejembanonj kanagenj koloonj akadamu mokoloowutiwaajonj mono momakootona qaita monj ii injisaamaña.” Kaenj jenj ii aasangoyanonj ano ero. ⁸ Balombaa eja ponja ponja laligonj kougiti, iyonjoonongga monjonj momakooto ii mende moma kotooro. Ii moma kotowuyagati eenj, Ponjana asamararanjono ii maripoononj mende qegi komunaga. ⁹ *Momakooto qaita monj kawaajonj qaa kokaenj oogita eja,

“Monjonj iwoi ii jaa gejanonj mende iima moro. Iikawaa momoyanonj mombaa uutanonj mende kolooro moroto, ejemba Anutu uugianonj jopagonj munjejuti, iyonjoonj ii mono mozozongonj anota eja.”

¹⁰ Balonj ejemba iwoi ii mende moma titou laligogito, Anutunonj ii mono Unjaya wasiro nonojonj ninisaano moninj. Iinonj qaa kuuyaa kania mongama mokoloonjeja. Anutuwaajaa momo keemeya kaanjagadeenj modaboroji, iinonj mono ii sololoonj nonono moninj.

¹¹ Mombaa uuta monjonj mende moja. Uutaa unjaya iinondeenj mono ii moma yagoja. Kaanjiadeenj Anutuwaajaa uuta ii monjonj mende mojata, Anutu iyanjaa Unja Toroya iinondeenj ii moma yagoja. ¹² Nonononj balombaa nanamemenj bologaa omeya monj mende buja qenj aoninto, Anutunonj iwoi kalenj nononoti, iikawaa kania mobombaajonj mono iyanjaa Unjaya wasiro uunananonj kemerota laligojonj.

¹³ Iikawaa kania keemeya ii ajoroonj aminj momakejonj. Balonj ejembanonj momakootogiaa qaganonj qaa kuma nonongji iikawaa so ii mende aminj momakejonj. Kaenj qaagoto, Unja Toroyanonj qaa kuma nononoti, iikawaa so mono uuwaa qaa honja gosininj sololoonj nonono jenj asarinjejonj. ¹⁴ Unja Toroyanonj sololoonj nonono qaa ii kaenj gosijonj eenj, kania mono mokoloonj moma asariwonjatiwaa so kolooja. Kawaajonj Unja Toroyanonj daenj yonjoo uugianonj mende laligoro eenj lanj laligojuti, iyonjononj Anutu Unjaya buja ii moma anjonj kombombaajonj amamaanjeju. Yonjononj Buja iikawaajonj mogi qaa motoya kaanja kolooro kania moma asariwombaajonj amamaaju.

¹⁵ Yonjononj amamaajuto, Unja Toroyanonj sololoonj nononji eenj, mono qaa kuuyaa kania gosinjenj tegowonjatiwaa so koloojonj. Kaenj koloojonto, uumeleenj ejemba mombaa kania ii balonj ejemba kuuyanonj tororo jenj tegowombaajonj amamaanjeju. ¹⁶ *Iikawaa kania ii Buja Terenonj kokaenj oogita eja,

“Pombaa uumomoya ii eja monjon mon mende moro.

Kawaajon monjon ii qambanmamban mubaatiwaa so qaago.”

Monjon ii mende moroto, nononon Kraistwaa uumomoya men laligojon. Kian.

3

Anutuwaa gawon meme ejemba

¹ Oo uumeleen alauruna, onjo naamade kaanja Kraistwo qokotaan nangi. Kawaajon niinon onjo balombaa nanamemen metetereenkejutiwaa tani Bunja qaa jen asarin onjoma batugianon laligowe. Unja Toroyanon sololoon onono laligojutiwaa tani kaanja injjomambaajon amamaan laligowe. ² *Niinon qaa moma asariwutiwaa soaju apuya kaanja unuagin laligowe. Nene honja nenetaa so mende koloogitiwaaon qaakeemeyaii mende onjombe. Kamban iikanon nene honja newombaa amamaagi ano kamban kokaamba kaanagadeen ii saanon mende nenkeju.

³ Onjo toroqen balombaa nanamemen bologa metetereen laligoju. Onjo uugianon uunon junjun moma angowowo ama qaa jejegianon nuuguna guuguwe amakeju. Kaen angi uu selewaa siingia kombombanja bologanon galen koma onono uumeleembaa gadokopa ejemba omaya yonoo tanigianen koloonkeju. ⁴ *Tosaanja onjonon kokaen jenkeju, “Nono Poolwaanon qaa otaankejon.” Tosianon kokaen jenkeju, “Nono Apoloswaanon qaa otaankejon.” Kaen kaen jen mono balon ejemba omaya koloonkejutiwaa tani kaanja laligoju.

⁵ Apolosnon moroga koloaja ano Pool niinon moroga koloojen? Noronon mono Anutuwaa gawonga men laligoju. Ponjon noroojon gawon anja anja noronoti, iikawaa so ilaan onjoni uugia meleema Pon moma laarin laligoju.

⁶ *Niinon kota komowe Apolosnon apu men kan iikanon maaroto, Anutunon mono kondooro toomorian kolooro. ⁷ Kawaajon komoroti, iinon qatawo mende koloaja. Apu maaroti, iinon kaanagadeen qatawo mende koloojato, Anutunon kotuegoro toomorianja kouma somariinkejuti, iinondeen mono qabunayawo koloaja. ⁸ Kaen koloojato, komomakejenj ano apu maamakeji, noronon mono so motoonggo koloajo. Motoonggo koloojoto, ii kilen tawanara ii mono gawonara menkejutiwaa so anja anja mewota.

⁹ Noronon Anutuwaa gawombaa nenawoita koloon iwo gawon menkejo. Onjo uugia ii Anutuwaanon molalen kaanja kolooro komakoomo gawonja kanon menkeja. Anutunon miri kaanja uugia inaan mindirin onono kotiin waamakeju. ¹⁰ Anutunon kalenmorian nonoti, niinon iikawaa so miri memewaa momo eja kaanja koloon Anutuwaa tando kombombanja uugianon kuun komowe monjon iikawaa qaganon miri menkeja. Saanon menkejato, motomotoon nononon miriwa gawonja awaagadeen mewonatiwaa so koloojon. Iima koton mewonatiwaaon mono jaa galen men aowonja. ¹¹ Uuwaa tandoya ii Jiisas Kraist. Niinon ii mono uugianon komowe monjon momalaariwaa tando mon mokoloomambaajon amamaawaa.

¹² Tando motoonggo koloojato, iikawaa qaganon tosanon mirigia goul silwanon me jamo honggiawo tosaanja kanon menkeju. Tosianon mirigia gere kasanon, towo boon senjanon me ganon menkeju. Silinana kaen me kaen nama menkejonj een, ¹³ uuwaa gawonanaa honjanon mono iyanja iyanja asuganon asugiwaa. Ponjon kambanjon kan kuuro iikanon mono miri merotiwa esuya luluumbaa. Miri esunananon mono Anutuwa gere bolananon asugiro jen kamaaro honjanon asuganon iibombaa so koloowaa. Gere iikanon mono motomotoon nonoo mirinanaa tania honja ii angotetenon ama gosiwaa.

¹⁴ Gerenon jen miri kuuya gosin onono megi honggianon kotiin nambuyati een, iyonjonon mono gawongiaa tawaya bunja qen aowuya. ¹⁵ Tosianon mirigia megi honggianon jen kamaawuti een, iyonjonon mono tawa qaagoto, tiwitiwilaa mokoloowuya. Ii mokoloowuyato, iyangio kilen Siwewaa bunja laligowuya. Gere bolanon jen onjoro iikawaa tani uuguwombaaon janjarin riin kok kongi Anutunon metogon onono Siwenon ubuya.

¹⁶ *Onjoangio Anutuwaa Bunja jigo (tempel) koloogi Anutuwaa Unyanon uugianon laligoji, ii moju me qaago? ¹⁷ Anutuwaa Bunja jigoya ii kowoga kolooji, iikawaa so onjonon soraaya kolooji. Kawaajon monjon Anutuwaa jigo men boliji een, Anutunon mono iyanja men bolin mubaa.

¹⁸ Monjon anja balon momoya otaan tiligon aowabo. Onjo batugianon monjon iyanjaon moro “Balombaa momakooto uuta men laligojen,” jeji een, iinon mono wala uuta qaa koloon iikaanja kanon momakooto honja mokolonaga.

* 3:2: Hib 5.12-13

* 3:4: 1 Kor 1.12

* 3:6: Apo 18.4-11, 24-28

* 3:16: 1 Kor 6.19; 2 Kor 6.16

¹⁹ *Anutunonj balombaa momakooto uuta iikawaajonj moro uugia qaa yonjoo qaaga kolooja. Iikawaa qaaya Buja Terenonj kokaenj oogita eja, “Anutunonj momakooto uuta menj laligojuti, ii gbadoonj onjono iyangiaa momo aingianonj sipasipa koma osiwuya.” ²⁰ *Kawaa qaaya monj ii kokaenj eja, “Ponjonj momakooto ejemba yonjoo momo arengiaajonj moro omaya kolooja.” ²¹ Kawaaajonj onjonoogga monjonj mono ejemba nonoojonj ama selia menj ubabo. Kuuya nonononj mono onjoo bunjaga koloojonj.

²² Pool, Apolos, Piito *nonononj mono onjoo bunjaga koloojonj. Ejemba balonj so laligojonj, nonononj mono kuuya onjoo bunja koloojonj. Kawaaajonj saanonj qaa ii me ii gosinj menj iikaanja kanonj laaligogia laligowuya ano koomugia komuwuya. Kambanj kokaamba laligojonj, kuuya nonononj mono onjoo bunja koloojonj ano kanagenj gawonj meme ejemba laligowuyati, iyonjonj mono kaanagadeen onjoo bunja koloowuya. ²³ Kaenj koloonj onjonjonto, onjononj Kraistwaa bunja koloogi Kraistnonj Anutuwaab bunja kolooja. Kianj.

4

Nono Kraistwaa aposoluruta koloojonj.

¹ Kawaaajonj ejemba kuuyanonj mono nonoojonj kokaenj mogi sokombaa: Kraistnonj jenj kotonj onjono gawonja menkeju. Anutunonj qaaya aasangoya nonono bujanana kolooro galenj komakejonj. Nonononj miri galenja tani kaanja koloojonj. ² Galenj yonjoo togianonj miri iwoiya galenj kombutiwaajonj borogianonj anji, iinonj mono qaa wanj kokaenj kaparanj koma jenj kotonj onjmakeja, “Gawongia mono metegetetanja qaa nama pondanj menj laligowu. Membirigembiri mende ambu. Kaenj mokoloonj onjombe sokombaa.” ³ Korint onjononj me balombaa qaa jake mombaa galenjanonj nii gosinj jenj tegonj nombuyagati eenj, niinonj mono qaa iikawaajonj mobe kamaanqegeta totoonj kolooja. Neeno kaanagadeen neenaa qaana mende jenj tegojen. ⁴ Uuna gosinj qaa monj mende mobe menj bimoonj nonjato, iikawaajonj kilenj solanja mende koloojonj. Ejembanonj qaagoto, Ponjonj mono noo qaana gosinj jenj tegonj nomakeja.

⁵ Kawaaajonj onj mono kambanj kokaamba mombaa qaaya monj ii mende jenj tegowu. Ponjonj kambanja ano kanj kuuwaatiwaajonj mono mambombu. Mamboma laligogi iikanonj kanj qaa iwoi mesangogita eji, ii mono asasaganonj isaano asuganonj asugiwa. Iinonj kanj ejemba uunana menj asariro nanamemenanaa kanianonj asuganonj asugiro iibaa. Nanamemenanaa kania iima motomotoonj gosinj nonono Anutunonj mono iikawaa so kambanj iikanonj mepeseenj nononaga.

⁶ Oo uumeleenj alauruna, onj juma jaba-arambaranj ama lanj leelee aronj qenj nama utama aonkeju. Kaenj laligowubotiwaajonj mono Apoloswo noro romongonj noroma onjooangiaa aingia mesaonj qaa kokawaa kania moma kotowu, “Bunja qaa oogita eji, ii mono mende uuguwu.” Qaa ii moma kotogi uugianonj ero tenj koma qeangowutiwaajonj sundunara kaenj oojen. Ii neena ano Apolos noroo kananara gosinj romongonj moma asariwutiwaajonj oojen. Deendeengianonj kaenj tegowaa.

⁷ Balombaa iwoi monjonj mono mende menj letoma gono tosaanja uuguuganj gaita monj koloonaga me qaago? Ii qaago. Iwoi kuuya enj gonji, ii mono Anutunonj kalenj gono bunja qenj aona me qaago? Ii kalengja bunja qenj aonati eenj, mono naambaajonj kalenj ii qakooma selega eenj menj umakejan? Ii mende sokonja.

⁸ Iwoi kuuya menj laligowombaa siinja mojutu, ii enj onjondaboroja. Anutunonj Siwe kowianongga kalenja kalenja maama onjono simbawonjaro kolooju. Nonononj mende ilaanj onjonj onjooangio kilenj nomalaariwaa kinj ponj kaanja kolooju. Onjooangiaajonj kaenj romongonj aoju. Oo onjanonj onj kinj koloogi sokonaga. Kaenj koloogi nonononj mono kaanagadeen eja ponjurugia koloonj onjoo koorongianonj saanonj motoonj selenana menj uma awelegonj aowonaga. Niinonj kaenj ambombaa siinja mojenj.

⁹ Niinonj kaenj mojentto, ananaa kanianana iibe tani kokaenj kolooja: Anutunonj aposol nono kuun nonono ejemba jaagianonj kamaanqegeta toonj koloonj laligojonj. Ejemba unugi komuwutiwaajonj jenj tegogitiwaa tania asuganonj kema kaninj lanj qama gamu qenj nonomakeju. Iwoi ii-iita gaita monj koloonin balonj so yonjoo toya ano Siwe jakeya jakeya yonjoo ponj qerewerwa gajoba yonjononj mono jaagianonj niniima kotonj niniigigiinjeju.

¹⁰ “Kraistwaaajonj nama uuta sooro laligoji,” noojonj kaenj jenkejuto, onjononj Kraistwo nama momo ejemba akadammugiawo koloojutiwaa tani kolooju. Niinonj loolooria koloojentto, onjononj “Ejemba kotiga koloojonj,” jenkeju. Ejembanonj onj goda qenj onjmakejuto, noojonj mogi kamaaro jejewili ama nomakeju. ¹¹ Kambanj koi kaanjononj kaanagadeen nembanenewaa komunj apuwaajonj moma opo walaga junjuranja mouma laligoninj manjanonj lanj nunugi dunj mirinana qaa laligonj toroqenj kema kankejonj.

* 3:19: Job 5.13 * 3:20: Ond 94.11 * 3:22: Piito qata monj Siifas

¹² *Ananaa boronananon selegege gawon menkejon. Ejembanon lan qasuaan nonomakejuto, nononon mono kotuegon onoma yonoonon gama koolinkejon. Sisiwerowero ama nonomakejuto, nononon mono ii moma mokosingon kaparan koma laligojon. ¹³ Uuqege qaa tokoronkota jen nonomakejuto, nononon mono gumbonjonon qaganon sosooda meleemakejon. Nononon balombaa gojejera ronaa kaanja koloonin balona balona yononon sisinana men gema nununkeju. Kaanja laligon kouma kamban koi kaananon kaen toroqen laligojon.

¹⁴ Gamu qen onomambaaon qaa koi mende oojento, wombo meraborauruna kaanja mono qambanmambangia onomambaaon mojen. ¹⁵ Momalaariwaa boi 10,000 yononon Kraistwo qokotaan kalan koma kuma onombuyagati een, ii kilen niinon mono Kraist Jiisaswo qokotaan Oligaa Buna jen asarin mangia koloowe uugia meleengi. Kawaajon manjurugia mamaga mende laligoju.

¹⁶ *Kawaajon uugia kokaen kuun ononjen: Niinon sili amakejeni, iikawaa so ononon mono noo silina ii otaan laligowu. ¹⁷ Niinon silina Kraist Jiisaswo qokotaan ama men balona balona liligon uumeleen kanageso so kuma onomakejeni, iikawaajon mono duduuwubo. Niinon kawaajon ama wombo merana Timoti wasiwe onoonon kawaa. Iinon niwo pondan laligon Pombo qokotaan nama kan kanana jen koma gbilin onombaa.

¹⁸ Onoononga tosia yononon niinon onoonon mende kawenaga, kaanja moma selegia mepeseen jaba-arambaran ama lan laligoju. ¹⁹ Kaen laligojuto, Pombaa siinanon noojon "Kemba!" jewaati een, mono uulanjowo onoonon kamanja. Kamanjati, kamban iikanon jaba-arambaran ejemba yonoo ku-usungiaaon qisin onombe jokoloogi momanja. Selegia men uma qaa somasomata lan jenkejuti, ii niinon mohe kamaanqegeta koloonkeja. ²⁰ Anutuwaabentoton ii qaagadeen jejetaa iwoiga qaagoto, honja ii Anutuwaab ku-usuna. Iikanon mono nemun koma nononja.

²¹ Kawaajon uugia mende meleema lan laligowuyati een, niinon mono koobin men kan qanon onootimaja. Uugia meleembuti een, mono uubonjon qaganon uuropa ama onomambaaon kamanja? Qaa woi ii gosin noojon siingia nomaen mojuti, ii mono moma gosin nijowu. Kianj.

5

Monjon serowilin anoti, ii mono batugianonga konjomu.

¹ *Qaa mon kokaen jegi noo gejananon kemero: Tosianon uumeleen kanageso batugianon serowilin amakeju. Monjon manjaa embia men laligoja. Serowilin kaanja ii uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo batugianon kaanagadeen mon mende eja. ² Monjon kaen ano onjo kilen selegia men uma lan jaba-arambaran amakeju. Ii mende sokonjato, siliaa wosobirinon mono men komun onono sokonaga. Kaen ama saanon eja singisonggo kaanja anoti, ii mono batugianonga konjongi seleenjen kamaabaa. Ii nomaen ama mende otaaju?

³ Niinon onanon onoononga koriganon laligowe selena mende iimakejuto, kilen unananon mono onowo laligoja. Monjon nanamemen jekania boorongoya anoti, niinon mono iwaa qaaya gosin batugianon laligojeniwaa tani moma jen tegon kokaen jejen: ⁴ Onjo mono Ponjana Jiisaswaa qatanon ajoajoroo anggi noo unananon onowo toroqero Ponjana Jiisaswaa ku-usujanon nemun koma onono ororon nama qaaya jen mono kokaen somongowu: ⁵ Satanon seliaa siin kombombanja bologa qero kamaawaatiwaajon mono gema qen mun iwaa borianon anggi mindingon mubaa. Mindingon muro loorin uuta meleeno Anutunon hamo qen mun Pombaa kambananon unaya metogoro Siwewaa buna koloonaga.

⁶ *Selegia men umakejuti, ii awaa qaago. Onjo qaa woi koi moma yagowu, "Yiist kitia melaa apuwo mindirin flauanon anin men somariiro dis saa qenjeja. Kaanagadeen bao woosoya kaambogawo kanon jumakeji, iikanon mono busia kuuya men bolinkeja."

⁷ *Qaa iikawaa so onjo flaua dis soraaya kaanja koloogito, singisonggowaa yiistya mon ii qaron kaanja batugianon kouma injinkeja. Kuuya boliwubotiwaajon mono yiistgia walaga ii gosin utegowu. Eja ii wooso kaambogawo kaanja otaan mono dunanon mombo yambu gbiliaa flaua dis soraaya kaanja koloon laligowu. Kiankomu kendon kambananon lama siimolon onj bered yiistya qaa nenkejuti, iikawaa so Kraistnon ananaa kiankomu lamanana kolooro qegi komuro. Kawaajon onjo saanon flaua dis soraaya yiistya qaa kaanja koloowu ano mombo oyanboyar utatanon kouma laligowu.

* 4:12: Apo 18.3

* 4:16: 1 Kor 11.1; Fil 3.17

* 5:1: Dut 22.30

* 5:6: Gal 5.9

* 5:7: Eks 12.5

⁸ *Kraist komurotiwaaajon mono korisoro kendon ama laligowonja. Yiist me wooso kaambogawo ii nanamemen bologa umaqen kamaanqenjawo. Iikawaa qaganon mono korisoro kendon mende ambonja. Kawaajon mono gbingbaon mesaon qaa honja otaanj bered yiistya qaa kaanja koloon iikawaa qaganon korisoro kendon ama laligowonja.

⁹ Niinon Bunja Tere oon onoma kokaen injiowe: Ono serowilin amakejuti, iyonowo mono ainjolon mende rama amin mobu. ¹⁰ Balonon uugia mende meleema nanamemen bologa amakejuti, iyonoojon qaa ii mende oowe. Yononon serowilin ama iwoiwaa dogo koloon menngo mewombaaajon koposongonkeju. Iwoi kalugon yongoro menkeju ano tando lopion waegia men mepeseen onomakeju. Yonoojon ama kaen oon onjombenagati een, onjo mono balonon laligowombaaajon amamaawuyaga.

¹¹ Yonoojon qagoto, kania kokaembaajon qaa ii oon onombe: Monjon anaa qata uumeleen ala jen kilen serowilin anja me iwoiwaa dogo koloon menngo memambaaajon koposongonkeja me tando lopion waeya men mepeseenkeji, iwo mono ainjolon mende rama amin mobu. Momalaari tuun onjo batugianon monjon mepaqepae amakeja me apu kotiga nen enkalolon amakeja me iwoi kalugon yongoro menkeji een, iwo rama nembanene mon mende newu.

¹² Seleenjen laligojuti, niinon iyonoo qaagia mende jen tegonkejen. Ii noo gawonga qaago. Ono kaanagadeen kanageso kuuya yonoo qaagia qagoto, uugia meleema sopa uutanon laligojuti, mono iyonoo qaagia iikayadeen gosin jen tegonkeju. ¹³ *Seleenjen lan laligojuti, Anutunon mono iyonoo qaagia gosin jen tegowaa. Kawaajon mono Bunja qaa kokawaa so ambu, “Eja bologa ii mono batugianonga konjombu.” Kian.

6

Uumeleen alagia ii seleenjen yonoo qaa jakeyanon mende ambu.

¹ Uumeleen ejemba batugianon monjon alia qaa jakeyanon amambaaajon moji een, iinon Anutuwaajon ejemba soraaya unuugun ejemba doogoya yonoo jaagianon keno mende sokonja. Qaago! Uumeleembaa gadokopa ejemba ilaan mubutiwaaajon qisin onono gamuyawo kolooja. ² Anutuwaajon ejemba soraaya nononon kantria kantria yonoo qaagia gosin jen tegowonati, ii modaboroju. Ono balon kuuya yonoo qaagia jen tegowombaa so koloojuti een, mono nomaen ama qaa melamelaa gosin jen tegowutiwaa so mende koloowuyaga? Ono mono onanon iikawaa so kolooju. ³ Uumeleen ejemba nononon Siwe gajobaurunana yonoo qaagia gosin jen tegowonati, ii modaboroju. Iikawaa so koloojonj een, balonon laaligowaa qaaya ii mono afaangon gosin saanon jen tegonkebonja.

⁴ Kawaajon balonon laaligowaa qaaya batugianon koloonkeji, qaagia ii mono naambaajon seleenjen yonoo qaa jakeyanon uma jen tegowutiwaaajon qisin onomakeju? Uumeleembaa gadokopa ejemba batugianon jejewili ama onomakejuti, iyonoojon kilen qaa kambananon mogi umakeja. Ii mende sokonja.

⁵ Qaa ii gamu qen onjomambaaajon jejen. Momalaari ejemba onoo batugianon qaa eji, onoononga mombaa momakootoya sokono qaa ii saanon jen tegowatiwaa so kolooja me qaago? Mono saanon batugianonga eja kaanja mokoloowu. ⁶ Qaago tani kolooro uumeleen ala monjon alia seleenjen yonoo qaa jakeyanon amakeja. Kaen ama ejemba Anutu mende moma laarijuti, mono iyonoo jaagianon kema qaa gawombaaajon qisin onomakeja. Ii mende sokonja.

⁷ Batugianon qaa jakeyanon ama aonkejuti, iikaanja kanon mono onjoangia kamaan unuro Kraistwaa qabunayanon mono kamaanqeqeta kolooro laligoju. Ejembanon men bolin onjongi uugia kawaajon waaro qaanon ama onjongi Anutuwaajon jaanon mende sokonja. Tiliqili ama iwoigia horon megi onjo kitia mende meleema onjongi iikaanja kanon Kraistwaa kanianon mono akadamuyawo koloowaa.

⁸ Onjo Kraistwaa qata kokaen men bolinkeju: Mono onjoangio tiliqili ama ejemba men bolin onoma iwoigia horon menkeju. Uumeleen alaurugia yonoojon kaanagadeen ama onomakeju.

⁹ Ejemba irinqirina yononon mono Anutu bentotonjaa uutanon uma dun mende mewuyati, ii moju. Nanamemengianon mono tiligon aon jinjaun ambubo. Tosianon serowilin ama tando lopion waegia men mepeseenkeju. Tosianon loemba laaligo uugun olonkalu amakeju. Tosianon monembaajon lan agimin aon laligoju ano eja iyangarodeen emba iyangarodeen agimin aon laligoju. Kaanja yononon mono Anutuwaajon bentotonjaa bunja mende kolooju.

¹⁰ Tosianon yongoro men iwoiwaa dogo koloon menngo mewombaaajon koposongonkeju. Tosianon apu kotiga nen enkalolon ama lan mepaqepae amakeju. Tosianon iwoi kalugon yongoro menkeju. Ejemba kaananon mono Anutuwaajon bentotonjaa bunja mende qen

aowuya. ¹¹ Onjoononga tosianonj wala iikaanja laligogito, kanagenj Ponjana Jiisa Kraist bunja qen aogi sayanonj songbama tak kotonj onjoma iwaa qatanonj soraaya koloogi. Menj solanjaninj onjono Anutunanaa Unjayanonj mono inaanj onjono diingonj laligoju. Kianj.

Sele busugianonj Anutuwaaw jigo kowoga koloaja.

¹² *Niinonj iwoi kuuya saanonj memanjatiwaa so koloojento, iwoi kuuyanonj mono mende menj qeangonj nombaa. Iwoi kuuya saanonj memanjatiwaa so koloojento, iwoi monjonj ponjana koloonj nombabotiwaajonj galenj menj aonkejenj. ¹³ “Nene ii nenegadeen. Ii korojonanaajonj raja. Korojonana ii nembanene neninj kemebaatiwaajonj raja.” Monjonj kaen jenagato, Anutunonj mono nene ano korojonj ii motoonj jenj tegoro qaombaota. Sele busunana ii serowilinj ambombaajonj qaagoto, Pombaa gawonja mewombaajonj ama raja. Kaen raro anjo sele busunana qeangowaatiwaajonj nene iwoi nonomakeja. ¹⁴ Anutu iyanjaa ku-usujanonj Ponj menj gbiliro koomunonja waaroti, iinonj mono nono kaanagadeen menj gbilinj nonono waabonja.

¹⁵ Onjo sele busugianonj Kraistwo toroqen iwaa sele kitia koloojuti, ii moju me qaago? Kawaajonj niinonj Kraistwaa sele busu kitia monj menj kana somata embawo qokotaamanja me qaago? Ii qaago totoonj! Mono yamagenj! ¹⁶ *Anutunonj qaaya kokaen jerota eja, “Yorononj mono sele busu motoonggo koloowao.” Kawaajonj monjonj kana somata embawo qokotaaji, iinonj mono iwo sele busu motoonggo koloowaota. Ii moju me qaago? ¹⁷ Motoonggo koloowaoto, monjonj Pombo qokotaaji, iwaa unjayanonj mono Pombaa Unjawayo mindiriro motoonggo koloonj laligowaota.

¹⁸ Serowilinj ii mono misingonj mesaowu. Singisonjo tosaanja ii me ii amakejonj, ii kuuya mono selenanaa seleenggenjanonj koloonkeja. Monjonj serowilinj amakeji, iinonj mono iyanjaa selia menj bolinj singisonjo amakeja. ¹⁹ *Sele busugianonj mono Unja Toroyaa Bunja jigoya (tempel) koloaja. Anutunonj Unjaya onjono bunja qen aogi uugianonj laligoja. Kawaajonj onjoanggiaa bunja mende koloojuti, ii moju me qaago?

²⁰ Onjoanggiaa bunjaga qaagoto, Kraistnong iwoi somatanonj sewangia mero iwaa bunja koloogi. Kawaajonj selegianonj mono nanamemenj soraaya angji Anutuwaaw qabunjanonj seinj kembaa. Kianj.

7

Loemba ano gbaworo sarañ laaligo rara

¹ Onjo qaa tosaanja onj qisigiti, ii jenj asarimanja. Ejanonj emba mende menj gbaworoga laligoji, ii saanonj. ² Ii awaa koloojato, sele busuwaaw siinganonj serowilinj ambubotiwaajonj onjo motomotoonj mono anja anja loemba agiminj aonj laligowu. ³ Ejanonj mono embiaa siingaa so loemba laaligowaa arenja otaawa. Embianonj kaanagadeen mono loyaa siinga otaanj laligowa.

⁴ Embiaa selianonj mono anjaa bunjaga mende kolooro anja ii mende galenj komakejato, loyanonj ii galenj komakeja. Loyaa selianonj kaanagadeen anjaa bunjaga mende kolooro anjasiri mende galenj komakejato, embianonj ii galenj komakeja. ⁵ Kawaajonj oroanggara mono mende angonj koma aonj laligowao. Yajgorodeen uumotoonj ama pondanj qamakooli gawonj mewojonj saanonj anja anja laligowaoto, kambanj tosaanja kaen laligonggo mono mombo mindirinj motoonj laligowao. Ugara saanonj mende galenj koni Satanonj angobato menj orono singisonjgononj kamaanj uruwabotiwaajonj mono iikaen ama laligowao.

⁶ Kaen ambaotiwaajonj saanonj jejento, jojopan qaa kaanja ii mende ama onjonjenj. ⁷ Niinonj ejemba korebore nii kaanja masaranja laligowutiwaajonj mojentonj, onjo tosaanja Anutuwaaw gawonj memewaa momo kalenj kaanja ii mende menj laligoju. Anutunonj momo kalenja mendeeno motomotoonj nonononj ii me ii anja anja bunja qen aonj laligojonj.

⁸ Loemba mende koloonj malo laligojuti, onjoonj kokaen jejenj: Onjononj nii kaanja toroqen loemba mende koloonj solanja laligowuti, ii mono awaa koloaja. ⁹ Awaa koloojato, loemba koloowombaa uugia gere jero laligowubotiwaajonj mono saanonj loemba koloogi afaangowaa. Kawaajonj yonjononj uugia galenj kombombaajonj amamaajuti eenj, mono saanonj loemba koloowu.

¹⁰ *Loemba laligojuti, onjoonj kokaen jenj kotojenj, niinondeen qaagoto, Ponjonj anjo mono qaa koi jeja: Embianonj loya mende mesaowa. ¹¹ Kaen jejato, kilen loya mesaowaati eenj, mono eja monj mende menj eenj laligowa me loyawo mombo aminj moma somonjonj aonj laligowao. Kaanagadeen loyanonj embia mende mesaowa.

* 6:12: 1 Kor 10.23 * 6:16: Jen 2.24 * 6:19: 1 Kor 3.16; 2 Kor 6.16 * 7:10: Mat 5.32; 19.9; Maak 10.11-12; Luuk 16.18

¹² Ii Pombaa qaagato, loemba tosaana onoo gejanonogia ii Poŋnon mende jejato, neeno ii kokaen jejen: Uumeleen eja mombaa embianon uuta mende meleema kilen iwo laligomambaaŋon moji, iinon mono embia ii mende mesaowa. ¹³ Kaanjadeen uumeleen emba mombaa loyanon uuta mende meleema kilen iwo laligomambaaŋon moji, iinon mono loya ii mende mesaowa. ¹⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Mombaa loyanon uumeleembaa gadokopa ejaga kolooro Anutunon ii kilen uumeleen embiawo qokotaajiwaajon ama tak koton muro soraaya koloaja. Kaanjadeen mombaa embianon momalaaria qaagoto, uumeleen loyawo qokotaajiwaajon ama Anutunon ii tak koton muro soraaya koloaja. Moŋnon soraaya mende koloonaŋati een, meraboragaranon mono Anutuwaasopa seleenŋen laligowuyaga. Kaen laligowuyagato, Anutunon motoon tak koton onjotowiwaajon mono soraaya koloaju.

¹⁵ Soraaya koloajuto, moŋnon mende moma laarin loya me embia mesaomambaaŋon moŋati een, mono saanon mesaowa. Kaen kolooro noo qaananon uumeleen alanana ii mende somonŋowaa. Anutunon onjo luanon laligowutiwaajon onjoono. ¹⁶ Emba, gii loga uu kuun muna uuta meleembaa me qaagoti, ii mono nomaen monaga? Me eja, gii embaga uu kuun muna uuta meleembaa me qaagoti, ii mono nomaen monaga? Kawaajon mono luanon laligowu. Kian.

Anutunon onjotowiwaasopa so mono toroŋen laligowu.

¹⁷ Poŋnon motomotoon onjo laaligogiaa aren ano loemba me masaraŋa laligogi Anutunon onjototi, iikawaa so mono toroŋen laligogi laaligogiaa kania mende utegowu. Uumeleen kanagesoya kanagesoya liligon gomaŋ so kaen jen koton onjomaŋejen.

¹⁸ Anutuwaas aiweseya eja mombaa selianon kotogi laligoro kaanŋa oonoti een, ii mono kotomambaaŋon mende kaparaŋ komba. Anutuwaas aiweseya mombaa selianon mende kotogi laligoro kaanŋa oonoti een, mono ii kotowutiwaajon mende kaparaŋ komba. ¹⁹ Anutuwaas aiweseya selenananon kotogita eja me mende eji, iikanon Anutuwaas jaanon iwoi omaya koloaja, jojopaŋ qaaya ten koma otaaniŋ iikanon mono hoŋawo koloaja.

²⁰ Anutunon onjoono kambaŋ iikanon loemba me masaraŋa laligogiti, onjo motomotoon mono iikawaa so toroŋen laligowu. ²¹ Mombaa welenqeŋe omaya koloona Anutunon goonoti een, iikawaajon mono majakaka mende ama laligowa. Uuga meleema saanon solana koloon gawon moŋ mokoloonaŋati een, ii mono saanon mokoloowa me uuga afaanŋoro saanon toroŋen welenqeŋe omaya laligowa.*

²² Ii kokaembaajon: Moŋnon welenqeŋe omaya kolooro Poŋnon kaen oono uuta meleeno singisonŋoyaa kasia isano solana koloon laligoja. Kaanjadeen moŋnon solana kolooro Poŋnon kaanŋa oono uuta meleeno iyanŋa aiŋa qaagoto, Kraistwaa jeta ten kombaatiwaa kasanon nama welenŋa qen laligoja. ²³ Kraistnon tawa somatanon sewanŋia mero laligojutiwaajon mono balon ejemba yonoo qaa baatanon kema keegia moma welenqeŋegia omaya koloon laligowubo. ²⁴ Kawaajon uumeleen alauruna, Anutunon onjoono kambaŋ iikanon solana kasagia qaa me welenqeŋe togiaa kasa gbadonon laligogiti, onjo motomotoon mono iikawaa so Anutuwaas jaanon toroŋen laligowu. Kian.

Gbaworo saraŋ ano malo yonoo gejanono qaagia

²⁵ Emba saraŋ jumuna† onoo gejanonogia ii Poŋnon mende jen kotoŋo mojen. Kawaajon Poŋnon kiankomuŋ nono qaana lar qaagoto, moma laarin nonggi sokonjiwaa so jenkejenji, mono iikawaa so gosin neenaa momonanon kokaen jemaŋa:

²⁶ Kakasililiŋ kambaŋa dodowijiwaajon eja gbaworo emba saraŋ laligojuti, kuuya onjonon mono iikawaa so toroŋen laligogi awaa koloowaa. Kaen romonŋojen. ²⁷ Emba meŋ laligojaŋi een, embaga mesaomambaaŋon mende janjariŋ riwa. Embaga qaa masaraŋa laligojaŋi een, mono embawaajon mende moŋgamba. ²⁸ Kilen emba mewaati, iikanon mono singisonŋoyawo mende koloowaa. Kaanjadeen emba saraŋon eja mewaati, iinon singisonŋo mende ambaa. Singisonŋo qaagoto, iikaanŋa ambuti, iyonjonon mono selegianon kakasililiŋ mamaga mokoloowuya. Onjonon ii mokoloowubotiwaajon mono anŋon koma onjomambaaŋon mojen.

²⁹ Kaen moma gejanonogia jejento, kilen qaa moŋ kokaen injiomaŋa: Uumeleen alauruna, Poŋ kawaatiwaa kambaŋanon torijiwaajon ama emba meŋ laligojuti, onjonon mono kaanŋagadeen kambaŋ kokainonŋa kanaiŋ embagia qaa tani kaanŋa koloon laligowu. ³⁰ Wosobiri moma saajuti, onjonon mono mende saabutiwaa tani kaanŋa koloon laligowu. Uugia qeaŋgoro aisoojuti, onjonon mono mende aisooiwutiwaa tani kaanŋa koloon laligowu. Iwoi sewanŋa mejuti, onjonon mono ii mende buŋa qen aowutiwaa tani kaanŋa koloon laligowu.

* 7:21: Qaa kawaa kania moŋ ii kokaen: Uuga meleema saanon solana koloon gawon moŋ mokoloonaŋati een, gii saanon toroŋen welenqeŋe omaya laligowa. † 7:25: Oloŋkalu mende qeqeta

³¹ Namononj kambanj kokaamba arenj otaanj laligonkejuti, iikanonj mono aliwaatiwaa so koloaja. Kawaajonj balombaa ilawoilaya konkororo ama gawombaaajonj amakejuti, onjononj mono iikanonj uugia somonjonjkejiwaa tani kaanja mende koloonj laligowu.

³² Onjo balombaa lombotaajonj majakakagia qaa laligowutiwaajonj mojen. Ejemba masaraja laligoji, iinonj mono Pombaa ilawoilawaajonj majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambe Pombaa uutanonj qeangoro sokonaga,” anjaajonj kaen jenkeja. ³³ Kaen jenkejat, emba menj laligoji, iinonj mono balombaa ilawoilawaajonj majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambe embanaa uutanonj qeangoro sokonaga,” anjaajonj kaen jenkeja.

³⁴ Ponjonj leegenj embianonj leegenj awarajonj momoya horori uutanonj deeno laligoja. Kaanjadeenj emba loya qaa ano emba saranj masaraja laligojaoti, iyorononj mono Pombaa ilawoilawaajonj majakaka momakejao. Ii moma “Nomaen ambe unjana ano sele busuna soraaya kolooro Pombaaajonj sokonaga,” iyangaraajonj kaen jenkejao. Kaen jenkejaoto, eja menj laligoji, iinonj mono balombaa ilawoilawaajonj majakaka momakeja. Ii moma “Nomaen ambe lona uutanonj qeangoro sokonaga,” anjaajonj kaen jenkeja.

³⁵ Onjaangia ilaanj onjomambaaajonj moma gejanono qaa ii onjonjen. Ii tosaanja kasa kaanja somonjonj onjombe lombo mokoloowutiwaajonj qaagoto, kania kokaambaajonj ii onjonjen: Niinonj onjo nanamemenj dindinja otaanj uudendeenj qaagoto, pondanj Pombo qokotaanj nama kotiiwutiwaajonj mojen. Kawaajonj gejanono qaagia ii injiojenj. Kianj.

³⁶ Eja monjonj emba sarambo bunja qen aonj laligonjo mesaomambaaajonj romonjoji, iwaa goro qaa ii kokaen jemaaja: Eja iikanonj kokaen romonjonj jeja, “Emba ii menj sili awaa mende ama mumambo.” Kaen jero emba mewaatiwaa siinja moma kotiiro embawaa gbania eja memewaa so kolooji eenj, iinonj mono saanonj siinja otaanj agiminj aori sokombaa. Iikaanja kanonj singisongoyawo mende koloowaa. ³⁷ Mende koloowaato, ejanonj emba ii mende mewaatiwaa qaaya anja uutanonj somonjonj moma kotiiji, iikawaajonj kokaen jemaaja: Monjonj eja ii qaanonj mende kuuro osijato, saanonj anja siinja otaaro qaa monjonj mende somonjoji, eenj, iinonj mono saanonj anja siinja otaanj emba ii mende mewa.

³⁸ Kaenj kolooro emba saranj mewaati, iwaa silianonj mono dindinja koloowaato, ii mende mewaati, iinonj mono kana awaa soro otaawaa. Kianj.[†]

³⁹ Embanonj loyanonj jaawo laligowaatiwaa so menj aawaawaa qaayanonj somonjoro laligojato, loyanonj komuwaati eenj, qaa iikanonj kaanjadeenj komuro saanonj eja siinjanonj jewaatiwaa so mewaa. Uumeleembaa gadokopa ejaga qaagoto, eja Pombo qokotaaji, iigadeenj mewaa. ⁴⁰ Saanonj eja menj korisoro qerewenja mokoloowaato, toroqen masaraja laligowaati eenj, mono uukoisoro honja mokoloonj aisoonkebaa. Niinonj qaa ii gosinj kaen jejen. Anutuwa Ujanjanonj noo unanonj kaanagadeenj laligoji, iikawaajonj mono kaen romonjonj jejen. Kianj.

8

Nene tando lopiombaa nandunj aana ii newonja me qaago?

¹ Onjo nene tando lopiombaa nandunj aana kawaa tere oogi gejanono kokaen jemaaja: Uujopanonj mono ilaanj onjombaa. Niinonjiinonj jegi tosanonj kokaen jenkeju, “Kuuya nonononj tando lopiombaa kanagia moma yagoninj omayaa koloaja.” Qaa ii honjabonjaga kolooji, ii mojonj. Onjo momo kaanja jenj laligogi uugianonj waaro konjainj kaanja terereenj awelegonjeju. Kaenj ama deema sisau laligoju. Kana qaa wanja ii uujopa. Kana iikaanja kanonj mono ananaa uunana meagonj menj kotiiij aawonja. ² Monjonj “Qaa mombaa kania moma yagojenj,” ii jetanonj jeji, iwaa momakootoya honjanonj mono mende kolooro toroqen tompinj laligoja. ³ Ii qaanondeenj jejato, monjonj Anutu uutanonj jopagonkeji, Anutunonj mono iwaajonj moro honja koloaja.

⁴ Nene tando lopionj yonjojonj nandunj angiti, ii newonja me qaago? Qaa kokaen jenkeju, “Tando lopionj ii benj honja mende laligojutiwaa kaisaregia koloaju,” ano qaa monj ii kokaen, “Anutu motoongononj laligoja. Alia monj qaago.” Qaa woi ii onjaga koloajaoti, ii mojonj. ⁵ Qaa iikawaa kania ii kokaen, “Ome benja benja,” qagia kaen qamakejuti, ii

[†] 7:38: 36b Eja monjonj borata eja mumambaaajonj uuwoi moji, niinonj iwaa gejanono qaa kokaen jemaaja: Manjanonj kokaen romonjonj jeja, “Borana munj sili awaa mende ama mumambo.” Kaen jero borataa gbania eja memewaa so kolooro eja mumambaa siinja moma kotiiji eenj, iinonj mono saanonj siinja otaanj eja muro mero sokombaa. Manjanonj iikaanja kanonj singisonggo mende ambaa. 37b Mende ambaato, manjanonj borata eja mende mubaatiwaa qaaya anja uutanonj somonjonj moma kotiiji, iikawaajonj kokaen jemaaja: Monjonj manja ii mende kuuro osijato, saanonj anja siinja otaaro qaa monjonj mende somonjoji eenj, iinonj mono saanonj siinja otaanj borata angonj kombaa. 38b Kaenj kolooro bora saranja eja mubaati, iwaa silianonj mono dindinja koloowaato, ii mende mubaati, iinonj mono kana awaa soro otaawaa. Kianj.

mamaga laligoju. Sombinon me balonon laligojuti, ii saanon mende mojon. Onanon omejiilan, ber ano eja pon ii mamaga laligoju.

⁶ Ii laligojuto, ii kilen Anutu motoonggo iinondeen ananaa berhana ano Manhana koloaja. Iinon iwoi kuuya mokoloo asugiro. Laaligonana iwaajon laligowombaajon ama nonono laligojon. Kaanagadeen Pon motoonggo Jiisas Kraist laligoja. Iinon Anutu ilaaro iwoi kuuya mokoloo. Nono kaanagadeen ilaan nonono laligon kotiinjkejon.

⁷ Kaen moma laarijonto, ejemba kuuyanon momakooto kaaja ii mende men laligoju. Ii qaagoto, tosanon wala tando lopion waegia men moma kotiigitiwaajon ama koi kaanjon kaanagadeen toroqen nene tando lopiombaa nandun aaja ii nen iikaaja kanon afaangon benurugia ii romonjon laligoju. Uugianon looloo kolooro uuwoi ama negi uugia iikanon menjerengonkeja. ⁸ Menjerengonkejato, nenenon nunuama Anutuwa kosianon mende nonoomakeja. Nene singi laligowonati, iikanon tiwitiwila mende mokoloowonja. Nene nen laligowonati, qabunanananon iikanon mende somariwaa.

⁹ Ii kilen nene kuuya newombaajon afaangojuti, ononon mono jeubaba lan laligowubotiwaajon galej men aon laligowu. Jeubaba kaen laligogi tosanon injiima uugia looloo kanon boliro kamaan unuwabo. ¹⁰ Kawaa kania ii kokaen: Giinon momakooto honja men laligon afaangon tando lopion jigoyanon kema rama nembanene nena alaga monjon giro kokaen himoojaa: Uutanon looloo kolooro uuwoi anji, iinon kaen giima uutanon waaro afaangon nene tando lopiombaa nandun aaja ii nen kamaan qenaga.

¹¹ Goo momakootoga honja kanon mono geengaa uumeleen alaga kuuro uuwoi qaganon looloo koloojiwaajon mono afaangon nen kamaan qenaga. Kraistnon iwaajon ama komuroto, nene ii nen kaen kamaan qen tiwilaaro mende sokombaa.

¹² Tiwilaawaato, uumeleen alaurugia kaen men bolin onoma uugia looloo ii qen kondeema singisono amakejuti, iikaaja kanon mono Kraist iyana qotogon singisono amakeju. ¹³ Kawaaon niinon nene mon newe iikanon uumeleen alana kongoro muro kamaan qen singisono anji een, niinon mono kamban monjon nene ii mende toroqen nemanja. Niinon alana jolonjon kongoro mumambotiwaajon kaparan koma nanjen. Kianj.

9

Aposol nomaen koloowe sokonaga?

¹ Naa kasanon somonjon nono solanja mende koloowenaga? Ononon gosin nongi aposol koloojen me qaago? Ponhana Jiisasnon asugin nono iibe me qaago? Niinon Pombaanon nanjon gawon mewe onjo mono gawon iikawaa honja koloaju. ² Ponjon anjo aposol gawon nono iwo nama mewe onjo uugia meleema noo munjon aasona koloaju. Kawaaon tosanon gosin nongi aposol mende koloowenagati een, ononon mono kanana iikaaja moma yagoju. Ii mono afaangon nanjon jegi sokombaa.

³ Ejemba tosanon noojon "Aposol mende koloaja," jen ajoroon gemanon qeqe ama nomakejuto, niinon mono ononon sundu jen iikanon neenaa kanana nanjon jenkejen. ⁴ Kawaaon gere ano nembanene nonongi nenauruna yonowo men nen laligowonaga, iikanon mono soyanon koloonaga. ⁵ Piito, aposol tosaaja ano Pon Jiisaswaa kouruta yononon embaurugia momalaarigiawo unuama motoon kema kankeju. Niinon kaanagadeen iikawaa so ambenagati een, sili iikanon mono kana waleema qetetanngowenaga me qaago? Ii qaago totoon.

⁶ Selewaa laaligoyanon onjo ejemba geria nanjon onomakejuto, nii ano Barnabas qaago. Noro gawombaa tawaya mende norongi een laligonkejo. Ii mogi sokonja me qaago? Tosianon uuwaa gawon megii tawa ononon selegiaa gawon mende menkejuto, noronjongadeen mono nanjonanjonara noronaro mokoloowotiwaajon jeju me? ⁷ Gawmambaa manjaqeqe gawon menkejuti, yonoononga monjon aaja laaligoya nanjon aon menkeja me qaago? Wain gawon komomakejuti, yononon kuuya iikawaa honja men nenkeju me qaago? Kaanjadeen bulmakao galej komakejuti, yononon kuuya iikawaa aju apuya nenkeju me qaago?

⁸ Qaa ii balon ejemba ananaa momonana iikayadeen mondama otaan mende jejento, Anutunon kaanagadeen qaa iikayadeen Mooseswaa Kana qaanon jeja. ⁹ *Mooseswaa Kana qaanon Juuda nonoo gawon meme silinana ii jen asarin kokaen oogita eja, "Wiit dumun kota ano kaawoya gosiwombaajon bulmakao ejia wama kan ononon dumun tuun qaganon riin rijijaankeji, iwaa qaa oota mono mende mejugowu. Kaen wagigi saanon nene kitia nero sokombaa." Kawaa so kasunon tiwojun men oro metogoro qen nene kitia mugi nero sokombaa. Anutunon kasu bulmakao yonoonon majakaka mende moma kaen jeja. Ii qaago.

* 9:9: Dut 25:4; 1 Tim 5:18

¹⁰ Orowaajon qaagoto, qaa ii mono nonoojon jero eja. Qaa ii nononon kokaen ambombaajon ama oogita eja: Kinononon gawon tetebaro meji, iinon mono hona koloowaatiwaajon jejeromonromon qaganon gawon menkeba. Kaanagadeen dumun tonotonon qen hona ano kaawoya gosiji, iinon mono bakaya men newaatiwaa mamboma gawon menkeba. ¹¹ *Nononon uuwaa qaa kota batugianon qosoma kororoon laligonin ononon laaaligowaa nanjonanjo iwoi mende nonongi gamuyawo koloonkeja. Niinon men qeangon onombe ononon iikawaa kitia meleema nongi soyanon koloowaa.

¹² Tosianon batugianon uuwaa gawon megi nanjon ononggi soyanon kolooji een, nii mono so ii uugun nanjon nongi sokombaa. Kitia ononin iikawaa kitia nonongi so konagato, niinon iikaan ambutiwaajon mende qisin onombe. Kraistwaa Oligaa Bunja qaa seiwaatiwaa kania somongowombotiwaajon mono iwoi nonombutiwaajon mende qisin ononin. Qaagoto, nononanodeen mono kaparan koma kotiin lombo kuuya bosima laligonin.

¹³ *Qaa koi mono romongowu: Jiwowon jigonon gawon menkejuti, iyononon mono jigo iikaan nembanenegia men nenkeju. Siimolon on alatawaa gere bolana galen kombutiwaajon kuun ononggi nanjuti, iyononon ejemba nene nandungia alatanon anggi nene iikawaa kitia tosia ii iikaanona bunja qen aonkeju. ¹⁴ *Qaa iikawaa so Pononon kaanagadeen jen koton qaa kokaen jero, "Oligaa Bunja jen seigi ejembanon mobuti, iyononon mono Oligaa Bunjawa kitia kotin nandun anggi laaligogiaa nanjonanngogia mokoloon laligowu."

¹⁵ Niinon saanon qaa iikawaa so romongon uuwaa gawon men tawa nombutiwaajon qisin onombenagato, kotin nandun ambutiwaa qaa kuuya ii mesaowe. Monen ambutiwaa qaa oojenji, ii ononon kaen ama nombutiwaajon mende oojen. Tawa memambaajon romongowe bimoro koomuwaajon mobe afaangoja. Neenaajon ii qaa omaya qaagoto, tawa mende nombutiwaa qaaya ii mono selena mepeseen jejen. Noonon qaa ii monjon me monjon qewagomambaajon amamaaro laligomanja.

¹⁶ Oligaa Bunja jen seinkejenji, iikawaajon selena mepeseemambaa so mende koloojen. Niinon Anutuwaajon jenkoto baatanon laligon ii jen seimambaa so koloojen. Gawon ii mono mesaomambaajon amamaajen. Oligaa Bunja mende jen seiwenagati een, iikawaajon lombonon qananon uro niima ilipizi jewutiwaa so koloowenaga.

¹⁷ Neenaa siinnaajon gawon ii meweengon mewenagati een, mono saanon tawa nombutiwaajon mambombenaga. Kaento, Anutunon kuun nono neenaa aijnna mende otaan Bunja galen komakejenji een, ii mono Anutunon moma laarin noma gawon nono laligojeniwaa so menkejen. ¹⁸ Kaen kolooro naa iwoinon mono tawana koloonkeja? Oligaa Bunja jen sein ii sewanja qaa amakejenji, iikaanon mono noo tawana koloonkeja. Anutunon gawonaa kitia nombutiwaajon jen kotooro Bunja Terenon eji, qaa iikawaa so tawawaajon mende kaparan komakejen.

¹⁹ Ejemba monjon me monjon mende somongon nono saanon neenaa aijnnon laligowenagato, ii kilen neena men kamaan aon laligojen. Ejemba kuuyanon uugia meleembutiwaajon kaparan komakejen. Kaen ambutiwaajon ejemba kuuya welengia qen laligojento, seiseiya yononon kilen Kraistwaa bunja mende koloowutiwaa so kolooji. ²⁰ Juuda yononon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma batugianon Juuda tani koloon laligowe. Mooseswaa Kana qaa baatanon laligojuti, iyononon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma neeno Kana qaa kawaa baatanon mende laligon kilen qaa iikawaa gbadonon somongon nonjiwaa tani koloon batugianon laligowe.

²¹ Mooseswaa Kana qaa mende moma laligojuti, iyononon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma batugianon Kana qaa mende moma laligojeniwaa tani koloon laligowe. Neeno Anutuwaajon Kana qaawaajon tompin mende laligojento, Kraistwaa Kana qaa baatanon kema ii ten komakejen. Ii kilen yonoo batugianon Anutuwaajon Kana qaa mende mojen tani koloon laligowe. Ejemba seiseiyanon uugia meleembutiwaajon kaen ama laligowe.

²² Momalaarigianon looloria laligojuti, iyononon uugia meleema kotiiwutiwaajon ilaan onoma batugianon looloria tani koloon laligowe. Ejemba tosaan naa afaanaga kana iinon me iinon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma ejemba kania kania yonoo batugianon tani kania kania ama laligowe.

²³ Tani kuuya ii Oligaa Bunjanon seiwaatiwaajon amakejen. Seiro kotumotueyanon neenaa qananon uro neeno kaanagadeen oyanboyon koloowambaajon ama kaen amakejen. ²⁴ Qaa koi mono romongowu: Kuu aambaa kambananon kuuya yononon haamo ambutiwaajon esungia men kululuun kemakejuto, motoonjo monjon mono haamo ama

tawa mewaa. Ono mono motoonggo iikawaa so bobogarin kema tawa mewombaaon kaparan koma laligowu. Mono iikawaa so momalaari koma gbilin laligowu.

²⁵ Ejemba aangolenon haamo ambombaaon kemakejuti, iyononon mono kuuyanon iyangia tororo galen koma aowombaaon koma gbilinkeju. Yononon kasasoron juquma gororongowaati, iikayadeen mewombaaon kaparan komakejuto, nononon ila wage mende aliwaati, mono tawa ii mewombaaon kaparan komakejon. ²⁶ Kawaajon niinon lansa koma koma kan koma mende bobogarin kemakejen. Borona kuma manja lansa mende qenjeiento, kuu aan alauruna haamo ama onjomambaaon mono dindinagadeen tororo qenjejen.

²⁷ Niinon ejemba tosaana Bunja qaanon uugia kuun laligowe tegoro Anutunon mono gema nuro neeno ilawage mende memambo. Kawaajon mono neenaa sele busuna mindinjon tororo koma gbilin galen komakejen. Kian.

10

Israel wala laligogiti, iyonoonon galen meme qaa

¹ *Oo uumeleen alauruna, Israel nonoo ambosakanananon Mooseswaa gematanon otaan kagi iwoi kolooroti, iika-waajon poumapou laligowubo. Kawaajon Israel nonoo kananaan kokaen toroqen oomaan: Yononon kuuya koosu baatanon kan laligon Kowe Oso-ga kotogi yonoononga monjon mon mende tiwilaaro. ² Anutunon oomuluya koosunon ano kowenon ano ii koton kan kuuyanon uugia meleema Mooseswaanon kanageso koloogi. ³ *Kaen koloon kuuya yononon uuwaa nene iikayadeen mokoloon nen laligogi.

⁴ *Kaanagadeen kuuya yononon uuwaa apuya iikayadeen mokoloon nen laligogi. Uuwaa apuya ii jamo somata monjon onotaan kanagianon karoti, mono iikanon mokoloogi. Jamo somata ii Kraistwaa sareya. ⁵ *Kaen laligogito, ii kilen Anutunon kanageso hona yonoonon uuorisoro mende moma laligoro balon qararanjonkonjonon tiwilaagi qamogianon qeqelalan en gisaagi.

⁶ *Kaen kolooroti, ii ananaa gejatootoonanaga koloaja. Anutunon mono sare ii nonoonon ama ano galen meme qaananaga kokaen koloaja: Yononon uugia mende galen koma bologa mewombaaon koposongogiti, nononon mono iikawaa so ama tiwilaawombo. ⁷ *Kaanagadeen Israel yonoononga tosanon tando lopion waegia men mepeseen laligogiti, ononon mono iikawaa so ama laligowubo. Yonoonon Bunja Terenon qaa kokaen oogita eja, “Kanageso yononon nen korisoro ama ajoroon ragi uugianon waaro iikanon meleema gejajojomban kokaen kolooro: Yononon rii gbawe oron apu kotiga nen serowilin lan ang.” Qaa kaen eja.

⁸ *Yonoononga tosanon serowilin ang Anutuwa irinjonsoonjaajon ama ejemba 23,000 kawa so ween motoonggowa uutanon komun kamaagi. Nononon mono tosaana yonoo so serowilin ambombo. ⁹ *Kaanagadeen Israel yonoononga tosanon Pon iijongogi mokolen yononon injigi komugi. Nononon mono tosaana yonoo so Pon iijong wombo.

¹⁰ *Yonoononga tosanon galenjurugia njindin-nunduru jenmeesan ama gema unun laligogi men tiwitiwila gajobanon mono unuro komugi. Nononon mono tosaana yonoo so njindin-nunduru jenmeesan lan ama laligowombo.

¹¹ Kaen koloon ononoti, sareqaa ii mono ananaa gejatootoonanaga koloaja. Namonon laaligowaa kamban tetegoyanon kan kuun nonono laligojon, sundu ii mono nonoonon ama oogi galen meme qaananaga koloaja. ¹² Kawaajon nama kotiimambaaon jejan, gii mono kamaan guwabotiwaajon ama galen men aon laligowa.

¹³ Angobato qagianon umakejuti, iikayadeen mono balon jemba kuuya nonoo qanananon umakeju. Angobato tania mon mokoloowuyaga, iikanon esungianon mende sokombaatiwaajon kamaawuyagato, Anutunon qaaya somongorotiwaa so ii pondan otaan atiwakeja. Ilin angobato Toya angon kono angobato esungia mende sokombaatiwaa so ii ama onjomambaaon amamaankeja. Kawaajon angobato mogi Anutunon esura onoma iikaan kanon oloj kombombaa kana kaanagadeen meleun onono koloonkeja. Kawaajon ononon balombaa angobatoya iikanon saanon kotiin haamo ambutiwaa so koloaju. Kian.

Tando lopiombaa lomban ano Pombaa samon kowoga

* 10:1: Eks 13.21-22; 14.22-29 * 10:3: Eks 16.35 * 10:4: Eks 17.6; Jan 20.11 * 10:5: Jan 14.29-30 * 10:6: Jan 11.4 * 10:7: Eks 32.6 * 10:8: Jan 25.1-18 * 10:9: Jan 21.5-6 * 10:10: Jan 16.41-49

¹⁴ Kawaajon wombo alauruna, tosanon tando lopion waegia men mepeseen onomakejuto, ononon ii kok koma mesaowu. ¹⁵ Niinon momo ejemba akadamugiawo koloojiutiwaa so qaa jemaŋati, ii mono onjoangio gosin iikawaa honja mokoloowu.

¹⁶ **“Pombaanon samon newonja,”* kaen jen kotumotuwaa qambiwaajon Anutu dangisen jen gama koolin qambi iikanonja nenkejon, iikanon mono Kraistwaanon toroqen saya nenkejon. Bered motor iikanonja nenkejon, iikanon mono Kraistwaanon toroqen busuya nenkejon. Iikawaajon mono duduuwubo. ¹⁷ Kuuya nononon bered motoonngo iikanonja nenkejon. Bered ii motoonngo koloojiwaajon ama mamaga nononon Kraistwaa honja motoonngo koloojon.

¹⁸ **“Onjo mono Israel kanagesowaa laaligoya romongowu.* Ejemba siimolon oowutiwaajon nene angi tosanon iikawaa kitia nenkejuti, iyononon alatanon toroqen gawonja Anutuwaajon menkeju. ¹⁹ Qaa iikawaa kania honja ii mono nomaen jewenaga? Tando lopion onjoonj bao qegi saya kamaaro siimolon onkejuti, iikanon honjowo koloojiwaajon jeja me qaago? Tando lopion ii honja koloojiutiwaaon jeja me qaago? Qaa kawaa kania ii nomaen?

²⁰ **Tando lopion ii honja qaagoto, uumeleembaa gadokopa yononon kilen siimolonga omejiilan yonjoon onkeju. Ii Anutuwaajon qaago. Niinon onjo ome yonjowo toroqen laligowubotiwaajon majakaka mojen.* ²¹ *Onjo Pombaa qambinonga ano omejiilan yonjo qambinonga ororon newombaajon amamaawuya. Kaanagadeen Pombaa nene dun ano omejiilan yonjoonon nene dun ii ororon toroqewombaajon amamaawuya.* ²² **Nanamemen kaananon mono Pombaa uuta mero boliro irinja soombaatiwaajon mojon me? Ku-usunananon mono Ponj uugun uma laligojon me?*

Nononana ainana mesaon Ponj mepeseewonja.

²³ **Tosanon kokaen jenkeju, “Nono saanon nononana jaajaa ainana otaan iwoi kuuya amakebonja.”* Qaa ii honjagato, nanamemen kuuya kanon mono mende ilaen nonomakebaa. *“Nono saanon nononana jaajaa ainana otaan iwoi kuuya amakebonja,”* kaen jenkejuto, nanamemen kuuyanon mono uunana mende nanjon men kotiin nonomakebaa. ²⁴ *Monjon mon iyanjaajonadeen romongon qeangomambaajon kaparan kombaboto, alaurutanon qeangowutiwaajon kaparan kono sokombaa.*

²⁵ *Oro ii me ii maaketnon ama qetegon nene mirinon (sii mirinon) sewanja mewutiwaajon amakejuti, ii mono uuwoi mesaon nenkebu. Orowaajon ama uugianon menjerengowabotiwaa qisiqisia mon mono mende ambu. Qaago!* ²⁶ **Qaa iikawaa kania ii Bunja Terenon kokaen oogita eja, “Balon ano iwoi kuuya kanon eji, ii Pombaa bunjaga koloaja.”*

²⁷ *Mon Kraist mende moma laariji, iinon onjoono iwaanon kembombaajon moma kema ragi nembanene ii me ii jaagianon ama onjombuti, ii mono uuwoi mesaon newu. Nenewaajon ama uugianon menjerengowabotiwaa qisiqisia ii mono mende ambu. Qaago!* ²⁸ *Onjoangiaajon qaagoto, “Nene koi tando lopion yonjo nandun aana koloaja,” monjon kaen injjoroti een, ii injjoroti, iwaa uutanon boliwabotiwaaajon mono galen men aon mende newu.*

²⁹ *Geengaa uuganon menjerengowabotiwaaajon mende jejento, alagaa uutanon boliwabotiwaaajon ii jejen. Niinon neenaa aijnon iwoi ambe alanaa uutanon boliro gosin noma Anutonon qaana jen tegon kitia meleema nombabo. Een kaen mendeema aonin jawo kolooro mende sokonja.* ³⁰ *Niinon ejemba yonjowo toroqen rama nenegiaajon “Anutu dangisen!” jen oro nemaŋati, tosanon iikaan ambe niima iikawaajon gema nugi mende sokombaa. Orowaajon Anutu mepeseeenji, iikawaajon mono qaa tokoronkota jen nongi mende sokonja.*

³¹ *Kawaajon nene apu newuti, ano ii me ii ambuti, ii kuuya mono Anutuwa qabunayanon seiwaatiwaajon ama amakebu.* ³² *Iwoi mon mende angi mombaa uutanon iikawaajon boliro momalaarianon zololongon kamaawabo. Juuda me kantri tosiaa ejemba me Anutuwaanon kanageso yonjo batugianon mombaa uutanon mono onjoon ama boliwabo.* ³³ *Niinon kaanagadeen iwoi kuuya amakejenji, iikanon mono ejemba korebore uugianon qeangowaatiwaajon kaparan koma laligojen. Neenodeen qeangomambaajon mende nanjento, ejemba seiseiyanon qeangowutiwaajon janjarin riwe mombo letoma Siwewaa bunja koloowutiwaajon kaparan komakejen. Kian.*

* **10:16:** Mat 26.26-28; Maak 14.22-24; Luuk 22.19-20

* **10:18:** Lew 7.6

* **10:20:** Dut 32.17

* **10:22:** Dut

32.21 * **10:23:** 1 Kor 6.12 * **10:26:** Ond 24.1

11

¹ *Niinonj Kraistwaa sili kaanja amakejenj, iikawaa so onjononj mono noo silina otaanj laligowu. Kianj.

Emba onjononj mono wanjgia esuunj Ponj mepeseewu.

² Niinonj iwoi kuuya amakejenj, onjo iikanonj romongonj nomakejutiwaajonj danggisjenj onjonjenj. Onjo kuma onjombetiwaa so qaana tenj koma otaanjkejuti, iikawaajonj mono mepeseen onjonjenj. ³ Niinonj onjo qaa koi moma kotowutiwaajonj mojenj: Kraistnonj eja kuuya nonoo wanjnana kolooja. Ejanonj embawaa wanj kolooja ano Anutunonj Kraistwaa wanj kolooja. ⁴ Kawaajonj eja onjo mono wanjougia qetegonj qama koolinj Anutuwaawaa qaa jegi sokombaa. Eja kuuyanonj wanjgia turunj qama koolijuti, me Anutuwaawaa gejatootoo qaa jenj asarijuti, Anutunonj mono iyonjoo momogiaajonj moro gamuyawo kolooro iyangia menj kamaanj aonkeju.

⁵ Kaento, emba monjonj wanj mende esuunj qenjaaro ajoajoroononj qama kooliji me Anutuwaawaa gejatootoo qaa jenj asariji, iinonj mono loya wanj kolooji, ii gamu qenj munj iyanja menj kamaanj aowaa. Kaenj ama wanj juya kuuya motogi asuganonj eenj laligowaatiwaa so kolowaa. ⁶ Embanonj wanj mende esuuij eenj, iinonj mono wanj juya kaanagadeen jero motogi sokombaa. Ii sokombaato, embanonj wanj juya jero motogi gamuyawo kolowabo. Kawaajonj mono wanj esuunj laligoro sokombaa. ⁷ *Embanonj loyaa akadamuya koloojato, ejanonj Anutuwaawaa unjaunja ano akadamuya kolooja. Kawaajonj ejanonj mono wanj mende esuuro sokombaa.

⁸ *Ii kokaembaajonj: Waladeen ejanonj embanongga mende kolooroto, embanonj ejawaanonja kolooro. ⁹ Anutunonj eja ii embawaajonj qaagoto, emba ii ejawaajonj mokolooro laligoju. ¹⁰ Kania kawaajonj ama embanonj mono ku-usunj baatanonj laaligowaa aiweseya ii wanj esuunj laligoro sokombaa. Kaenj kolooro Siwe gajoba yonjononj godaqeqewaa sili awaa iimakebu.

¹¹ Kaenj sokombaato, Pombo qokotaanj laligoninj embanonj mono ejawaa qaaya mende uugunj anja aijnanonj lanj mende laligowa. Ejanonj kaanagadeen embawaa qaaya mende uugunj anja aijnanonj lanj mende laligowa. ¹² Embanonj ejawaa siitanongga kolooro kawaa so ejanonj kaanagadeen embawaa goronj uutanongga koloonj laligojonto, ilawoila kuuyaa kondomondoo Toya ii Anutu.

¹³ Kawaajonj embanonj wanj mende esuunj Anutu qama kooliro sokombaa me qaago? Qaa ii mono onjoangio gosinj somongowu. ¹⁴ Anutunonj ejemba mokoloonj nonoma balononj motoonj laaligo arengoroti, arenj ii iima gosinj sili koi kaanja mono moma asarijonj me qaago? Ejanonj wanj juya mende motoro koriji eenj, iikanonj mono gamu qenj aoja.

¹⁵ Anutunonj embawaa wanj juya koriga ii esuya kolowawaatiwaajonj muro laligoja. Kawaajonj embanonj wanj juya mende motoro koriji eenj, iikanonj mono akadamuya koloonj muja. ¹⁶ Monjonj qaa kawaajonj niinonggiinonj amambaajonj moji eenj, niinonj iikawaajonj qaa motoonjo kokaenj jemaaja: Anutuwaanonj kanagesoya kanagesoya Anutu mepeseewombaaajonj ajoroonkejuti, iyonjononj mono nonowo uumotoonjo ama sili iikayadeen otaanj sili tosaanja togonkeju. Kianj.

Pombaa samonj toroya newutiwaa silia

Mat 26.26-29; Maak 14.22-25; Luuk 22.14-20

¹⁷ Onjo uumeleen ajoajoroononj ajoroonj kanonj mende qeangonkejuto, mono toroqenj kileqileenkeju. Kawaajonj niinonj mende mepeseen onjonjento, arenj ama jenj koton onjonjenj. ¹⁸ Qaa mutuya monj gejananonj kemero kokaenj mobe, “Onjo uumeleen kanagesowaa ajoajoroononj ajoroonkejuti, iikanonj mono batugianonj angowowo amakeju.” Qaa ii jegi moma bakayagadeen honja kolooji, iikaenj moma laarijenj.

¹⁹ Batugianonj deema tuunj busubuusu anggi Anutunonj injiuro daenj onjononj momalaariwaa angotetenonj nama kotiiwu ano daenj onjononj mende sokombuti, qaa iikanonj mono asuganonj koloonkeja. Iikawaajonj uuwoi mende mojenj. ²⁰ Uumeleen ajoajoroononj ajoroonkejuti, iikanonj mono Pombaa samonj kowoga newombaa silia mende otaankeju.

²¹ Ii kokaembaajonj jejenj: Samonj kowoga nenkejuti, iikanonj ororonj qaagoto, anja anja nenegia menj kanainj lanj negi tegoro tosanonj toroqenj wosogia injiuro tosanonj apu kotiga mamaga nenj enkalolonj kolooju. ²² Ee mirigia enj onjonja me qaago? Iikanonj saanonj nene ano apu newu. Anutuwaawaa uumeleen kanageso jejewili ama onjombombaaajonj moju me ejemba wanaja nembanenegia qaa ii menj kamaanj onjombombaaajonj moju me? Kawaajonj niinonj onjo mepeseen onjomaaniwaajonj moju me? Kaenj qaago totoonj. Mono nomaenjenj onjombe sokonaga?

²³ Poŋnon qaa nonoti, niinon oŋonon kaanagadeen ii mobutiwaajon kokaen jemaŋa: Poŋ Jiisas memelolo men mugi gomantiina kanon bered mero. ²⁴ Ii men kotuegon danŋisen jeŋ moton kokaen jero, “Koi neenaa busunaga. Ii oŋoojon ama togon oŋonjeŋ. Ii neŋ mono nii romonjon noma laligowu.” ²⁵ *Kaen jero negi tegoro kaanjadeen qambi men kokaen jero, “Qambi koi mono soomonŋo gbilia kolooja. Noo sana koi kanon mono Anutuwa soomonŋoya men kotiuro ewaa. Ii neŋkebutiwa so mono nii romonjon noma laligowu.”

²⁶ Bered ano qambi iikanonja neŋkebuti, iikanon mono kamban so Poŋnon komuroti, iikawaa bunaya men asarin laligon ugi eleema karo tegowaa. ²⁷ Kawaajon moŋnon bered me Pombaa qambi iikanonja arambaran qaganon neji, iinon mono Pombaa busuya ano saya men kamaan ama singisonŋoyawo kolooja. ²⁸ Kawaajon ejemba nononon ananaa uunanaa kania gosinŋo mono bered ano qambi iikanonja nenin sokombaa.

²⁹ Moŋnon Pombaa busuya ano saya mende goda qeŋ nembanene toon kaanjan laŋ neji, Poŋnon mono iwaa qaaya jeŋ tegoro lombo qaganon ubaa. ³⁰ Laŋ neŋ laligogitiwaajon ama ejemba seiseiyanon batugianon loorin ji mokoloogi mamaganon goron qeŋ komudaborogi.

³¹ Komudaborogito, ananaa uunana gosiwonagati een, Anutunon qaanana gosin jeŋ tegoro lombo mende mokoloowonja. ³² Ii mende mokoloowonjato, Poŋnon qaanana gosin jeŋ tegor kaen mono kamban kokaamba mindinŋon nonomakeja. Kanagen jeŋ tegor nonono ejemba uugia mende meleengiti, iyonowo ororon gere sianon kemebombotiwaajon mono mindinŋon nonomakeja.

³³ Kawaajon uumeleen alauruna, nene newombaajon ajoroonkebuti, iikanon mono oŋoanŋiaajon mamboma aon ororon neŋkebu. ³⁴ Moŋnon wosoya kiji een, iinon mono iyanja mirinon nembaneneya newa. Ajoroon laŋ negi Anutunon injiima qaagia jeŋ tegoro lombo mokoloowubotiwaajon ii jeŋeŋ. Qaa tosaana oŋoonon kamarjati, kamban iikanon jeŋ koton oŋomaŋa. Kianj.

12

Gawon memewaa momo kalen yonoo kanagia

¹ Oo uumeleen alauruna, niinon Uŋa Toroyaa momo kalenja kalenja iikawaa qaawaajon poumapou laligowubotiwaajon mojen. ² Uumeleembaa gadokopa laligogiti, kamban iikanon iinon me iinon horon oŋoma ujuano tando lopion omaya waegia men mepeseen laligogi. Kaen me kaen jeŋ jinjaun kema laŋ laligogiti, ii saanon moju.

³ Kawaajon oŋo qaa koi mobutiwaajon jeŋeŋ: Anutuwa Uŋayanon mon sololoooro “Jiisas qasuaajen,” qaa ii jemambaajon osiwa. Kaanagadeen Uŋa Toroyanon eja me emba mon mende sololoon muji een, iinon mono “Jiisasnon Poŋna koloon nonja,” qaa ii jemambaajon amamaawaa.

⁴ *Gawon memewaa momo kalenja ii kania kania koloojuto, Uŋa Toroya iinon mono motoonŋo kolooja. ⁵ Uumeleen kanageso welen qeŋ oŋombombaaajon gawon kania kania menkejonto, Poŋnon mono motoonŋo kolooja. ⁶ Welen qeŋ oŋombombaaajon Anutunon ku-usuna kuuya nonoonon mendeema nonono afaanŋon kotiin gawon menin honja kania kania koloonkeja. Honja kuuya ii Anutuwaanonŋa kankejato, Anutunon mono motoonŋo kolooja.

⁷ Uŋa Toroyanon kanageso uunana nanŋoro kotiiwombaajon moma gawon memewaa momo kalenja ninisaano honjanon mono motomotoon nonoonon kokaen me kokaen koloonkeja: ⁸ Uŋa Toroyanon mombaa uutanon kemen Anutu nemun koma mun momakooto qaa jejewaa kalenja muja. Uŋa motoonŋo iikanondeen mono mon sololoooro momo qaita monjoma muja yagojiwaa kalenja bunja qeŋ aoja.

⁹ Moŋnon Uŋa motoonŋo ii qokotaan momalaariwaa kalenja bunja qeŋ aoja. Toroqen moŋnon Uŋa Toroya iikanondeen qokotaan men qeeanŋowaa kalenja kalenja bunja qeŋ aoja.

¹⁰ Mombaajon angoletto memewaa esuna muja. Mombaajon Anutuwa gejatootoo qaa jejewaa kalenja muja. Mombaajon uŋa ano ome mendeembombaa kalenja muro uŋa awaanon me omejiilan moŋnon sololoooro laligogi, ii saanon gosinkeja. Mombaajon qaaya qaaya qaita mon jejewaa kalenja muja. Toroqen moŋnon qaa qaita mon jero mombaajon ii meleembaatiwaa kalenja muja. ¹¹ Gawon memewaa momo kalen kuuya ii Uŋa Toroyamotonŋo iikanondeen mono sololoon moro sokonjiwaa so mendeeno kuuya nononon anja anja bunja qeŋ aon laligojon. Kianj.

Kraistwaa selia motoonŋoto, kitiuruta mamaga.

* 11:25: Eks 24.6-8; Jer 31.31-34

* 12:4: Room 12.6-8

¹² *Sele busunana motoongo koloojato, kilen iikawaa uutanon sele kitiuruta ii mamaga koloou. Kitia kuuya ii mamaga koloojuto, kilen ii mindirin sele busu motoongo koloou. Kraistwaa selianon kaanagadeen mono iikawaa so koloou. ¹³ Kawaa kania ii kokaen: Unj motoongonon mono kuuya nono sololoon koma konjoratin kanon mulu men nonono Kraistwaa sele busu motoongo koloou. Nono Juuda me kantri tosiaa toya laligojoni, ananaa gawonana menkejon me tonana een welen qen onjmakejoni, ii kilen kuuya nono mono Unj iikayadeen bunja qen aonin uunananon kemero moma mujon.

¹⁴ Sele busunananon mono sele kitia motoongowaa so mende koloojato, iikawaa uutanon kitiuruta mamaga koloou. ¹⁵ Kananananon kokaen jenaga, “Nii boroga qaago. Kawaajon sele busu mende toroqen laligojen.” Kaen jenagati een, iikawaajon mono kilen sele busu mesaon anodeen mende laligonaga. ¹⁶ Gejanananon kokaen jenaga, “Nii jaaga qaago. Kawaajon sele busu mende toroqen laligojen.” Kaen jenagati een, iikawaajon mono kilen sele busu mesaon anodeen mende laligonaga.

¹⁷ Selenananon kuuya jaa koloonagati een, qaa momowaa gejanananon mono daen ranaga? Kaanagadeen jumunanon geja koloonaga, iikaya moron momowaa sewanananon mono daen ranaga?

¹⁸ Anja anja qaagoto, Anutunon sele busu kiti motomotoon ii arengon moro sokonjiwaa so mindirin onono sele busu motoongo koloou. ¹⁹ Sele kiti kuuya ii kiti motoongo koloowuyagati een, mono nomaen sele busu motoongo koloonaga? ²⁰ Kaen qaagoto, sele kitinana ii mamagato, sele busunon motoongo koloou.

²¹ Kawaajon jaanon borowaajon kokaen jemambaajon amamaaja, “Nii goojon mende amamaajon.” Kaanagadeen wajnon kanawaajon “Nii goojon mende amamaajon,” kaen jemambaajon amamaaja. ²² Simbirinsambaran qaagoto, sele kitinana monin looloria koloou, iyononon qaongi jaawo laligowombaajon amamaawon. ²³ Sele kitinana monin qabunagia kamakamaata koloou, ii mono esuunin qabunagiawo koloou. Sele kitinana monin gamugiawo koloou, ii mono tororo esuunin ejemba jaaganon sokonja.

²⁴ Sele kitinana asuganon qendeembombaajon gamu mende mojon, ii mende esuunin sokonja. Kaen amakejonto, Anutunon sele kitia kitia mindirin somongon onoma kitia omaya ii qabun somata muro ororon koloou. ²⁵ Sele busu kiti yononon batugianon juma angowowo men aowuboto, tani motoongo kalan koma aowutiwaajon mono arengoro ororon koloou. ²⁶ Sele busu kitia monon siimbobolo moji, tosaana kuuya mono iwo siimbobolo momakeju. Sele kitia monon qabun mokoloou, tosaana kuuya mono iwo aisoonkeju.

²⁷ Ononon Kraistwaa sele busuya koloou ano motomotoon ononon mono iwaa sele kitiuruta koloou. ²⁸ *Kawaa so Anutunon ama onono uumeleen kanagesowaa gawon kokaen menkeju: Wala tosaana kuun onono wasiwasi eja aposol koloou. Kawaa gematanon tuun woiya kuun onono gejatootoo ejemba koloou. Tuun karoona yononon boi qagazu koloou. Kawaa gematanon tosanon angoletto meme ejemba koloou. Tosaana yonoonon momo kalen onono jia jia men qeangonkeju. Tosianon afaangon kotiin tosaana ala ilailaa ama onjmakeju. Tosaana yonoonon kalen onono galenkonjon gawon menkeju. Tosianon qaa qaita mon jenkeju.

²⁹ Kuuya ononon wasiwasi eja aposol mende koloou. Awawi toton! Kuuya ononon gejatootoo ejemba mende koloou. Kuuya ononon boi qagazu koloou me qaago? Kuuya ononon angoletto meme ejemba koloou me qaago?

³⁰ Ji men qeangowombaa momo kalen kalen ii kuuya ononon eja me qaago? Kuuya ononon qaa qaita mon mende jenkeju. Qaago. Qaaya qaaya qaita mon jigi on kuuya ii meleembombaajon afaangon me qaago? ³¹ Ononon mono gawon memewaa momo kalen kalen awaa soro ii bunja qen aowombaajon awelegonkebu. Kaen awelegogi niinon kana awaa soro qendeema iikawaa momo kalen ii kokaen jen asarimanja:

13

Unon jopagon aawaa kalen

¹ Niinon ejemba ano Siwe gajoba yonoo qaaya qaaya qaita mon kanon qaa jen laligowenagato, uujopananon mende koloou een, mono kilen kokaen koloowenaga: Gon qegi gonon qaro angotomanj momakejoni me goubire utugogi kinqororon qamakeji, mono iikawaa so koloowenaga.

² *Gejatootoo qaa jejewaa momo kalen en nono qaa aasangoya kuuya mobenaga ano qaa kuuyaa kania moma yagowenagati een, iikanon mono soyanon koloou me qaago? Ii kilen uujopanaa honanon mende asugiro iikaana mono iwoi omayagadeen koloon een

totoon laligowenaga. Momalaari kotiga totoon mokoloon kawaa qaganon baanaa Toya jen kotowe saanon ten koma baanq qetegon mongen anagato, uujopana mende asugiji een, iikanon kilenj mono iwoi omayagadeen koloon een totoon laligowenaga.

³ Eshuhinana kuuya ejemba wanaya yonoojon mendeema onjombenaga ano sele busuna tosia yononon oogi jewaatiwaajon togon onjombenagato, uujopanaa honanjon mende asugiji een, iikanon mono mende totoon ilaan nombaa.

⁴ Monjon alia uutanon jopagoji, iinon mono uugereya qaa uubonjon qaganon ala ama munkeja. Goronkiki mende moma iwoiyaaajon mende koposongonkeja. Selia mende menj uma jaba-arambaran mende laligoja. ⁵ Nanamemenanjon alia horonj ureen mende ama uuta mende menj bolinkeja. Iyanja qeangomambaajondeen mende kaparanj komakeja. Uuqege ama mugj uu uugere uulanawo mende amakeja. Menj bolinj mugj siimbobolo moroti, ii mende romongonj mesaonkeja.

⁶ Tosianon bologa anjuti, iikawaajon mende aisoojato, qaa honja otaankejuti, mono iyonowo motoonj aisoonkeja. ⁷ Kambanj so alia sopa somongonj kooronjonj nama kotiinj moma laarinj munkeja. Kaenj me kaenj kolooro Anutuwaaj jejeromonromonj ama mamboma awasanjkaka nama siimbobolo kuuya moma mokosingonkeja.

⁸ Uujopa nanamemenj ii kambanj tetegoya qaa enj ubaa. Gejatootoo qaa jenj qaaya qaaya qaita monj jenkejuti, iikanonj qaombaa ano momo qaita monj iikanonj mono kaanagadeen omaya koloon tegowaa. ⁹ Momo qaita monj ii bakasasanj moma yagonkejonj ano gejatootoo qaa ii bakasasanj jenkejonj. ¹⁰ Bakasasanj amakejonto, Anutuwaaj kalenja kalenja akadamiugyawo kolowuti, kambanj iikanonj bakasasanj laaligonananonj mono qaono oyanboyanj siiseweweya qaa laligowonja.

¹¹ Niinonj naamade laligoweti, kambanj iikanonj naamade qaa jenj laligowe. Uumomonanjon naamade uu kolooro iikawaa so qaa gosinj romongonj laligowe. Eja somata koloon kanonj naamade nanamemenj ii mesaonj gema qewe. ¹² Kawaa so kambanj kokaamba Anutuwaaj akadamiya ii saanonj mende iimakejonj. Ii atatononj uunj ii-iitaa tani iima bimbimongj tania tororo mende moma een romongonkejonj. Kaenj romongonkejonto, kanagenj Anutuwo jaasewanj qenj aro iima sorogowonja. Kambanj kokaamba momo qaita monj ii bakasasanj moma yagojento, kambanj iikanonj ii mono kuuya moma yagadaboro manja. Anutunonj nii moma komunj nonji, niinonj iikawaa so iwaa kania moma komudaboro manja.

¹³ Qaa koi jenj kotiinjon: Kalenj karoonj momalaari, jejeromonromonj ano uujopa ii kotiinj enj ubuto, uujopa nanamemenj iikanonj mono batugianonj uuta kolooja. Kianj.

14

Gejatootoo qaa ano qaa qaita monj jejewaa kalenja

¹ Uujopawaa kania mono otaanj laligowu ano gawonj memewaa momo kalenj kania kania ii mono bunja qenj aowombaajon kaparanj koma laligowu. Iikanonj awaato, gejatootoo qaa jejewaa kalenja mewombaajonj mono kotiinj kaparanj koma laligowu. ² Monjonj qaa qaita monj jeji, iinonj ejemba nonoojonj qaagoto, mono Anutuwaajondeen ii jenkeja. Unja Toroyanonj sololooro qaa aasangoya asugiro jenkejiwaajonj tosaanja nonononj qaa ii mende moma asarinj munkejonj. Mono iyanja siri ilaanj aonkeja.

³ Tompinj laligojonto, gejatootoo qaa jenkeji, iinonj mono ejemba uunana menj kotiinj nanjonj ulunkolenj ama nonomambaajonj ama qaa jenkeja. ⁴ Monjonj qaa qaita monj jenj iikanonj iyanjaa uuta meagonj kotikotii mokoloonkejato, gejatootoo qaa jenkeji, iinonj mono uumeleenj kanageso kuuya uunana meagonj menj kotiinj nonomakeja.

⁵ Onjo kuuyanjonj qaa qaita monj jewutiwaajonj moiento, gejatootoo qaa jewutiwaajonj mono kaparanj koma mamaga mojenj. Gejatootoo qaa jenkeji, iinonj mono qaa qaita monj jenkeji, ii uuguja. Qaa qaita monj jenj ii iikanondeen ananaa qaanonj meleenji, iikaanja mono ororonj koloojao. Kaenj kolooro qaayanonj mono uumeleenj kanageso uunana meagonj menj kotiinj nonono sokonja.

⁶ Oo uumeleenj alauruna, niinonj onjoononj kanj qaaya qaaya qaita monj jewenaga, iikanonj mono nomaen onjo menj qeangonj onjombenaga? Kaenj qaagoto, Anutuwaanjonj qaa injisaamanja me momo qaita monj onjomanja me gejatootoo qaa jemanja me gejanono qaa kuma onjomanjati een, iikanonj mono menj qeangonj onjomanja.

⁷ Awelo me gita kulele me iwoi monjonj riwaa aroya mokoloonkejonj, iyonononj mono laaligogia qaagoto, kanagia mono kaanjadeen kokaenja eja: Monjonj awelo lanj uunj me gita kulele lanj qero iikanonj qagia anja anja mende mokoloonkeji een, riwaa aroya mono nomaen moma asariwonaga? ⁸ Kaanagadeen romonj uunj boligi qata tororo mende moma asarijonj een, morononj mono manja qeqewaajonj afaangonj jojorinaga?

⁹ Onjoo kanagia ii kaanjiadeen eja: Neselangianon ejemba mende moma asariwutiwaa so qaa lan jejuti een, monjon qaa kaanja mono nomaen moma asarinaga? Qaa kaen jejuti, iikanon mono een lan haamonon kemakeja. ¹⁰ Balonja balonja kanon qaa morota morota dawi jenkejon, ii moronon monagato, kilen kuuya yonjonon mono qaawaa kania moma asariwonjwaajon eju.

¹¹ Kania kawaajon ama jenkejonto, monjon qaa jero qaayaa kania mende mojenj een, niinon iwaa qaayaa wabaya koloowe iinon kaanagadeen noo qaanaa wabana koloaja. ¹² Onjoo kanagia ii kaanjiadeen eja: Onjo gawon memewaa momo kalenja kalenja bunja qen aowombaaajon awelegogi sokonja. Iikanon mono kalen koi kaanja mewombaaajon kaparan koma laligowu: Momo kalen uumeleen kanageso uugia meagon men kotiinkejuti, mono ii bunja qen aon gawonon anji awaa soro koloowaa.

¹³ Kawaajon qaa qaita mon jenkeji, iinon mono kokaen gama kooliro sokombaa, “Oo Anutu, qaa jejenj, ii meleemanjwaa momo kalenja mono nomba.” ¹⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Niinon qaa qaita mon jen gama koolijeni een, noo unjanon qaagadeen jen gama koolinkejato, uumomonanon mono honja mon mende mokoloonkeja.

¹⁵ Kawaajon mono nomaen ambe sokombaa? Niinon mono unjanondeen qaagoto, uumomona kaanagadeen iikanon ama gama koolinkemaja. Rii gama mepeseenkejenj, ii unjanondeen qaagoto, uumomona mono kaanagadeen iikanon ama gamakemaja. ¹⁶ Gii Anutu unjanon mepeseen mujani een, ejemba omayo monjon ajoajoroogianon kan rama mepeseenjanjwaa kania mende moma kotowaati, iinon mono “Qaa ii onjanon,” ii nomaen jenaga? Naama jejani, iinon ii mende moma asarin een tompin raja. ¹⁷ Gii saanon Anutu mepeseejanto, goo qaaganon tosaanja yonjoo uugia mende meagon men kotiin onjanja.

¹⁸ Niinon kuuya onjo unjuugun qaaya qaaya qaita mon ii mamaga jenkejenj, iikawaajon Anutu mepeseenjenj. ¹⁹ Anutu mepeseejento, uumeleen kanageso utanon ejemba kuma onjomabaajon kaparan koma moma asariwutiwaaajon qaa jeta 5 jemambaajon mobe honja koloaja. Qaaya qaaya qaita monjon qaa jeta 10,000 neenaajonadeen jemambaajon mobe kamakamaata koloaja.

²⁰ Uumeleen alauruna, onjo qaa gosin romonggonkejuti, iikanon mono naamade tani mesaon ejemba somata yonjoo tani koloon romonggon laligowu. Bologa ambonja jegi iikanon mono merasiisii kaanja koloon amamaawuto, momakootogianon mono ejemba somata koloon laligowu. ²¹ *Mooseswaa Kana qaanon qaa mon kokaen oogita eja,

“Niinon waba ejemba kuun onjombe kanageso kol yonjonon kan jegianon qaa tania mon jegi lan walingonkebuto, ii kilen noo qaana mende moma kotowu. Pon niinon kaen jejenj.”

²² Qaa kawaa so qaa qaita mon jenin uugia mende meleengi yonjonon mogi Anutu waa aiweseya koloon onjonjato, momalaari ejemba nonoojon iikanon mono aiweseya mon mende koloaja. Ii qaagoto, gejatootoo qaa jenin iikanon momalaari ejemba nonoojon Anutu waa aiweseya koloaja. Uumeleembaa gadokopa yonjonon ii mogi Anutu waa aiweseya mon mende koloon onjanja.

²³ Uumeleen kanageso onjonon ajoroon kuuya onjonon qaaya qaaya qaita mon kanon jegi tosanon Bunja qaa mende kuma onjonj uugia mende meleema een kanon ubuti, iyonjonon mono aarun kokaen jewuyaga me qaago, “Warsoosoo mono koloon onjanja.”

²⁴ Kaen jewuyagato, kuuya onjonon gejatootoo qaaya qaaya jegi monjon Bunja qaa mende kuma mugi momalaaria qaa een ajoajoroogianon ubaati een, kuuya onjonon mono singisonggoya isaama uuta mende meleenoti waa qaaya jedaborogi kaniaya moma kotooro asuganon asugi waa. ²⁵ Uutaa qaa aasargoya aasargoya asuganon asugiro iinon mono dagon kamaan Anutu waeya men mepeseen kokaen jokoloon qabaa, “Anutu ii onjanon onjoo batugianon laligoja.” Kianj.

Uumeleen ajoajoroowaa arenja ii kokaen:

²⁶ Oo uumeleen alauruna, kawaajon nono nomaen jenin sokombaa? Onjo Bunja qaawaajon ajoroonkebuti, iikanon motomotoon onjo mono kuuya arengia mon me mon ii kokaen amakebu: Monjon Bunja oonjaawaa arenja ano monjon Bunja qaa kuma onjono monjon Anutu waa gejanono qaa donjoga injaano monjon qaa qaita mon injoro monjon ii meleembaa. Aren kuuya ii mono uumeleen kanageso uunana kuun men kotiiwombaaajon ama amakebu.

²⁷ Tosianon qaa qaita mon jewuti een, ejemba 4 qaagoto, woi me karoon yonjonongadeen mono ajoajoro motoongowaa utanon kaen jewu. Yonjonongadeen mono arengiaa so awanjoo jegi monjon ii meleembaa. ²⁸ Monjon qaa meleembaa so mende kolooji een, iyonjonon mono uumeleen kanagesowaa ajoajoroonon qaagia bogoro

* 14:21: Ais 28.11-12

rama iyangiaaonadeen qaagia qaita mon jegi Anutunon mobaa. ²⁹ Gejatootoo ejemba yonoononga woi me karoon yononondeen mono aren onjongi qaa injjogi tosianon mono qaagia gosiwu.

³⁰ Kaen ambuto, monnon ajoajoroonon raro Anutunon gejanono qaa uutanon isaano moji een, iinon mono ii injjoro gejatootoo qaa wala jeji, iinon qaaya mesaon qaa bo raba. ³¹ Ejemba kuuyanon Anutuwaanon gejanono qaa mogi uugia nangoro qeangowutiwaajon onjo mono korebore saanon kambangia men arengiaa so gejatootoo qaa jewu. ³² Gejatootoo ejemba yononon mono saanon unagia galen kongi unagianon qaa baatanon kenjutiwaa so koloosju.

³³ Anutunon gijigaju Toya qaagoto, luae Toyaga koloosja. Kawaajon ajoajoroogia mono arenan on otaan amakebu. Ejemba soraaya yonoo batugianon kanageso so amakejuti, onjo kaanagadeen mono iikawaa so kokaen amakebu: ³⁴ Emba onjo mono uumeleen kanagesowaa ajoajoroogianon qaa bogoro rabu. Yononon qaa jewutiwaa so mende koloosju, Kana qaa ejiwaa so mono qaa baatanon kema laligowu.

³⁵ Embanon uumeleen kanagesowaa qaa jen koton kuma onono mende sokonja. Kawaajon qaa mombaa kania mobombaajon mojuti een, iyononon mono mirigianon kema rama angiaa lourugia qisin onjomu.

³⁶ Anutuwaanon Bunja qaa iikanon onoo batugianonga kolooro me qaago? Qaa iikanon koloosj sein onoonon kan onoo bunagadeen koloosja me qaago? ³⁷ Monnon kokaen jenaga, "Niinon gejatootoo qaa jewu Unja Toroyanon sololoosj nono qaa iikawo uumotoonngo mende anjen." Kaen jeji, iinon mono qaa koi moma yagowa: Niinon embawaajon qaa onon ononjen, iikanon mono Pombaa jenkooto qaaga koloosja. ³⁸ Monnon qaa iikawaa geja mende ama silemale laligoji een, onjo mono eja iwaa qaawaajon geja mende ama laligowu.

³⁹ Kawaajon uumeleen alauruna, onjo mono gejatootoo qaa jewombaajon awelegon laligowu ano qaa qaita mon jewubotiwa songoya ii mende ambu. ⁴⁰ Ii mende ambuto, iwoi kuuya mono tororo aren ama otaan amakebu. Kianj.

15

Kraistnon koomunonga waaro.

¹ Oo uumeleen alauruna, niinon Oligaa Bunja jen asarin onjombeti, ii duduuwubotiwaaajon mono men gbilin onomaja. Onjo ii bunja qen aon momalaarigia iikanon ama rindangon nanju. ² Niinon Oligaa Bunja jen asarin onjombeti, onjo ii iikawaa so pondan men anjon kombuti een, iikanon mono men letoma onono Siwewaa bunja koloowu. Kaen mende ambuti een, uugia mono een totoon meleema laligoju.

³ *Niinon qaa tosaan kuuya goraayanon ama neeno Bunja qaa moma anjon kombeti, ii mobe uro iikawaa qaa kota mobutiwaajon ii kokaen onjombe: Kraistnon Bunja Tere ejiwaa so nonoo singisongonanaajon ama komuro. ⁴ *Komuro Bunja Tere ejiwaa so ron kongi soman karoosj kolooro koomunonga waaro. ⁵ *Koomunonga waama Piitowaanon asugiro ano kawaa gematanon gowokouruta 12 yonoonon asugiro.

⁶ Kawaa gematanon kamban motoonngo iikanondeen uumeleen alaurunana jangogia 500 uuguroti, mono iyonoonon asugiro. Yonoononga ejemba honja yononon toroqen kamban kokaamba kaanagadeen laligojuto, tosianon komudaborogi. ⁷ Kawaa gematanon koga Jeimswaanon asugiro ano kawaa gematanon aposol kuuya yonoonon asugiro.

⁸ *Yonoonon kuuya asuginjo konoga mono noonon kaanagadeen asugiro. Niinon aposol kolokolooyanon qaagoto, paluga kaan koloowe. ⁹ *Kawaa kania ii kokaen: Niinon aposol yonoo batugianon mobe kamaaro daaburugiaga koloosjen. Anutuwa uumeleen kanageso sisiwerowero ama onoma laligoweti, iikawaajon noo qana aposol qagi mobe gamuyawo koloosja.

¹⁰ Gamuyawo koloosjato, kamban kokaamba iwoi anjen, ii mono Anutuwa kalemorianon men letoma nemu koma nono laligojen. Iinon kalemorianan nono lalabubu mende ambe kamaan qen omaya mende koloosjato, niinon mono aposol kuuya unuugun haamo ama onoma kotiin gawon men laligowe. Ii neeno qaagoto, Anutuwa kalemorianon mono inaan nono gawonaa honja kaen koloosj seiro.

¹¹ Niinon meweti me yononon megi honja koloosjati, ii kilen. Nononon mono Oligaa Bunja qaa kaen jen asarinkejon ano onjo iikawaa so uugia meleema Kraist moma laarin laligoju. Kianj.

* 15:3: Ais 53.5-12 * 15:4: Ond 16.8-10; Mat 12.40; Apo 2.24-32 * 15:5: Mat 28.16-17; Maak 16.14; Luuk 24.34, 36; Jon 20.19 * 15:8: Apo 9.3-6 * 15:9: Apo 8.3

Anana koomunonga nomaen gbilin waabonja?

¹² Mobu! Kraistnonj koomunonga gbilin waaroti, iwaa kania kaen jen asarinkejonj een, onoononga tosianonj mono nomaen ama kokaen jenkeju, “Koomuya yonononj mende gbilin waabuya.” ¹³ Kaen jenkejuto, koomuya yonononj mende gbilin waabuyagati een, Kraistnonj mono kaanagadeen mende gbilin laligonj kotinaga. ¹⁴ Anutunonj Kraist mende menj gbiliro koomunonga waanagati een, nono Bunja qaaya ii jen asarinkejonj ii mono qaa omaya koloonaga. Ii moma laarigi momalaarigia iikanonj mono kaanagadeen janjon qaoma omaya koloonaga.

¹⁵ Anutunonj onanonj koomuya mende menj gbilin onono waabuyagati een, Kraist kaanagadeen mende menj gbiliro waanaga. Nono ii kilenj Anutuwa kania kokaen nanjon jenkejon, “Anutunonj mono Kraist menj gbiliro koomunonga waaro.” Qaa ii honja mende koloonaga, ejembanonj mono kawaajon ama kanianana mokoloogi qoolongoya kolooro saanonj nonoojonj kokaen jewuyaga, “Anutuwa kania mono nanjon jen soonkeju.” Qaa kanonj mono gamuyawo koloonaga. ¹⁶ Anutunonj koomuya mende menj gbilin onono waabuti een, Kraistnonj kaanjadeen mende gbilin waanaga.

¹⁷ Anutunonj Kraist mende menj gbiliro waanagati een, onj mono een toontoonj moma laarinj munj toroqenj singisongogiaa kasagbadononj laligowuyaga. ¹⁸ Kaen kolooro alaurunanonj Kraistwo qokotaan komugiti, iyonononj mono kaanagadeen soonj gere siawaa bunja koloowuyaga. ¹⁹ Anana Kraist jejeromonjromonj ama munj balononj laligowombaa so galenj koma nonono kamban iikanonj tegowaatiwaaajonj mambonjonj een, nono mono ejemba tosaanja kuuya unjuugun baagianonj kemenj auta dawoyagadeen laligonj kuuyanonj woso momo ama nonomakejutiwaa so koloowonaga.

²⁰ Kaanja koloowonagato, Kraistnonj mono onanonj gbilin koomuya yonoo jetamemegia koloonj koomunonga waaro. ²¹ Kawaa kania ii kokaen: Eja monjonj koomu kondooro asugiro kanainj komunj laligonj kounin. Komunj laligojonjwaaajonj ama eja monjonj komunj gbilin laaligo kombombanja kondooro asugiro. Kawaajonj anana kuuyanonj mono kaanagadeen gbilin koomunonga waabonja. ²² Kuuya anono Aadam kaanja koloonj komuwonjati, kaanjadeen Kraistwo qokotaajonj, Anutunonj anana kuuya laligonj kottiwombaaajonj menj gbilin nonombaa.

²³ Menj gbilin nonombaato, kuuya anono mono Anutunonj kamban anotiwa so gbilin waabonja. Kraistnonj jotamemenana koloonj gbiliro iikawaa gematanonj iwaa bunja koloojonj, anono eleema karo kamban iikanonj gbilin waabonja. ²⁴ Kraistnonj mono eleema kanj omejiilan kuuya balonj so esunmumu qaganonj galenj komakejuti, iyonoo usungia menj kamaanj ama esungia kuuya kondeembaa. Ii kondeema bentotonja Anutu Mambaa borianonj ano balononj laaligo kanonj tegowaa.

²⁵ *Kraistnonj galenj koma laligonj uro Anutunonj Bunja qaa ejiwaa so “mono kereuruta kuuya haamo ama iyanjaa kana baatanonj ama onjombaa.” Kraistwaa galenjonj gawonjonj mono iikanonj tegowaa. ²⁶ Kereuruta haamo ama onono kanonj koomu Toyanonj mono konoga kolooro menj kamaanj mubaa.

²⁷ *Kawaa kania ii Bunja Terenonj kokaen eja, “Anutunonj mono iwoi kuuya iwaa kana baatanonj ano eja.” Qaa kaen ejato, “Iwoi kuuya ano eja,” qaa kaen jero kania mono asuganonj kokaen eja: Anutunonj iwoi kuuya Kraistwaa baatanonj ano ero iyanja mono mende menj kamaanj Kraistwaa baatanonj ama aoro. ²⁸ Kaen qaagoto, Anutunonj iwoi kuuya Meriaa baatanonj ano galenj koma kereuruta kuuya iyanjaa ku-usunjaa baatanonj ama onjombaa. Ii tegoro kanonj Anutunonj mono Meria kaanagadeen iyanjaa ku-usunjaa baatanonj ama galenj koma mubaa. Kaen koloonj Anutunonj iwoi kuuyaa Ponja kolodaboronj laligonj ubaa.

²⁹ Qaa monj ii kokaen: Ejemba tosianonj uugia mende meleema eenj komugitiwaaajonj tosianonj koomuya ii ilaaj onjombutiwaaajonj jen kitigia koloogi dunjonj mombo oomulu menj onjmakeju. Koomuya yonononj mende gbilin waabuyagati eenj, iyonoo gawonj honjononj mono nomaen koloonaga? Anutunonj komugiti, ii qaago totoonj menj gbilin onono waabuyagati eenj, ejemba kaanja yonononj mono nomaembaajonj ama jegi yonoo kitigia koloogi oomulu menj onjmakeju? Gawongia ii mono eenj mewubo.

³⁰ Komunj mende waabonagati eenj, nonononj kaanagadeenj mono uunana Anutuwa gawononj mende ama somongowonaga. Anutuwa gawombaaajonj ama komuwomboti-waa lombo baatanonj suulanj mende kema laligowonaga. Qaago.

³¹ Koomunonj mono kamban so gogonj nomambaa so kolooja. Qaa ii onja. Oo uumeleenj alauruna, niinonj Kraist Jiisaa Pohnana iwo nama onjojonj ama selena menj umakejenj, iikawaa sareqaa honja ii asuganonj injiowe mobutiwaaajonj mojenj.

³² *Neenaa ainj otaanj gawonj koi memambaaajonj romongojuti eenj, iwoi koi kanonj mono

nomaen ilaen nombaa? Kaen qisin onombe ii mono romongon melembu: Niinon Efesus siti kokanon ejemba jeranjai kanjanawo kaanja mokoloon komumambotiwaajon yonowo aon laligowe. Mono doomorona keno moma aon laligowe. Komungo mende gbilin waabonjati een, iikaanja mono mende aon orowenaga. Mono Efesus uulanawo mesaawenaga. Kaen kolooro saanon tosaanja yonowo kokaen jewenaga, “Woran komuwonjatiwaajon mono saanon nenkorisoro ama apu kotiga nen laligowana.”

³³ Jinjaun mende ambu. “Ejemba bologa yonowo ainjolon ragi nanamemengia awaa iikanon boliwaa.” Qaa mon kaen eja. ³⁴ Onoo batugianon ejemba tosanon Anutu mende moma mujuti, iikawaajon uumeleen ononon gamugia mobutiwaajon ama ii jejen. Kawaajon mono poumapougia mesaowu. Uugianon letono tororo moma singisonjo mende toroqen amakebu. Kian.

Sele busunananon gbilin waama qaita mon koloowaa.

³⁵ Monjon kokaen qisinaga, “Anutunon koomuya ii nomaen men gbilin onono waabuya? Sele busugianon letono mono tani nomaen koloowuyaga?” ³⁶ Kaen qisinaga, mono uuta qaawaa qaa jenaga. Ono yagon kota mende komuro komowuyati een, iikanon mono mende juma waabaa. ³⁷ Kotaa gowoya waabaati ii mende komojanto, kotagadeen komojan. Wiit me yagon kota me waroga tosaanja komoma kororoonkejan.

³⁸ Iikayadeen komoma kororoonkejanto, Anutunon mono siijaa so gowoya mubaa. Kota tania aja aja ii iyangiaa gowogia aja aja onomakeja.

³⁹ Iwoi busugia ii tanigia motoonggo qaago. Ejemba busugia aja, oro busugia aja, koon busugia aja ano sora busugia ii aja.

⁴⁰ Iikawaa so Siwenon laaligowaa sele busu ii aja kolooja ano namonon laaligowaa sele busu ii aja kolooja. Aja aja koloojaoto, Siwe selewaa akadamuya ii namo selewaa akadamuya uugun qaita mon kolooja. ⁴¹ Weembaa asamaranja ii aja, koimbaa asamaranja aja ano sengelao yonoo asamararanga ii aja. Sengelao asarigi tosaanja yonoo asamararanga ii sengelao tosaanja yonoo asamararanga ii uugunkeja.

⁴² Koomunonga gbilin waabonjati, iikawaa kanianon mono iikawaa so eja. Sele busu ron kombonjati, iikanon gisaan qaombaato, Anutunon ii men gbiliro waabaati, iikanon mende komuwaa. ⁴³ Sele busu ron kombonjati, iikanon loolooria akadamuya qaa koloojato, Anutunon ii men gbiliro waama kanon mono kotiga koloon asamararanjawo koloowaa.

⁴⁴ Sele busu ron kombonjati, iikanon namonon laaligowaa selia koloojato, Anutunon ii men gbiliro waama iikanon mono uja gomanon laaligowaa sele busuga koloowaa. Namowaa sele busu eji een, iikawaa so unawaa selia ii kaanagadeen eja. ⁴⁵ *Kawaa qaaya ii Bunja Terenon kaanagadeen kokaen oogita eja, “Eja mutuya Adam iinon letoma unaja mokoloon sewan aason horon laaligoyawo kolooro.” Qaa ii monin bakaya kokaen kolooro: Adam mon kanagen asugin mono mengbiligibiliwaa unaja kolooro. ⁴⁶ Unawaa iwoiya ii wala mende kolooro, namowaa iwoiya kanon mono mutuya kolooja. Unawaa iwoiyanon mono iikawaa gematanon kolooro.

⁴⁷ Anutunon eja mutuya sububunonga mero balon eja kolooro. Adam kanagenja iinon mono Siwenonga kamaan batunananon asugiro. ⁴⁸ Namonon ejembanon eja balononga kolooro, mono iwaa so kolooju. Siwewaa bunja koloojon, nononon eja Siwenonga kamaan asugiro, mono iwaa tani koloojon. ⁴⁹ Anana namo eja mutuyaa kaitania men laligojon, iikawaa so Siwe ejawaa kaitania ii kaanagadeen men laligowonja. Kian.

⁵⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon qaa kokaen injiwe mobu: Sa busunananon mono Anutuwa bentoton uutanon keuma dun mewutiwa so qaago. Ii amamaawao. Sele busu koi kanon gisaan qaombaati, iikanon mono oyanboyon mende mokoloowaa. Siwewaa dun mende aliwaati, sele busu koi kanon mono ii memambaajon amamaawaa.

⁵¹ *Mobu! Niinon qaa aasangoya mon kokaen injisaamaja: Kuuya nononon mono mende goron qen komuwonja. Qaagoto, koomuya yononon letongi tosaanja nononon mono sele busunawo letombonja. ⁵² Anutunon koomuya men gbilin onono romon qaita mon konoganon garo iikanon waagi anono bilisik ano uulanawodeen letombonja. Wala komugiti, iyononon mono mombo mende komuwu.

⁵³ Sa busu koi gisaan qaombaati, iikanon mono letoma mende aliwaatiwaa so koloowaa. Sele busu koi komuwaati, Anutunon ii mono opo kaanja qetegon kawaa kitianon sele busu mende komuwaati, ii nonono men maleku kaanja moubonja.

⁵⁴ *Kaen koloojato, letoqetoma ii asugidabororo sele busunana qaita mon menin mende komun gisaawaati, kamban iikanon mono aisowonja. Bunja Terenon qaa oogita

ejj, iikanonj mono honjawo kolooro iikawaa so kokaenj jewu, “Tinonj mono koomu Toya kondeema haamo ano otokorianj maajonj.”

⁵⁵ *Qaa iikawaa alia monj ii kokaenj, “Oo koomu Toya, giinonj mono haamo ambagatiwaa so qaago. Oo koomu Toya, goononj wasa jeta kanonj mono ninimambaaajonj amamaawaa.”

⁵⁶ Qaa kaenj ejato, koomuwaa wasa jeta ii singisonjgo nanamemenj. Jojopanj qaayanonj mono singisonjgo ambombotiwaawaa songo ano kilenj aninj singisonjgononj esunjawo koloonjkeja. ⁵⁷ Esunjawo koloonjkejato, Porjnanaj Jiisas Kraistnonj mono Anutuwaanonj nemunj kono ala ilailaanana kolooro iwaajonj ama koomu haamo ama uugunj laligowonja. Kawaajonj “Anutu dangisen!” jejenj.

⁵⁸ Oo wombo alauruna, haamo ambonjatiwaaajonj onjononj mono nama kotiinj wanjsanj-wanjsanj mesaajonj uugia mende uma kamaanj amakeba. Pombaanonj qokotaanj gawonja megi honjanonj mono kamaanj omaya mende koloowaa. Ii moma yagonj Pombaa gawonja ii mono uugere* qaganonj bonj qenj pondanj menj laligowu. Kianj.

16

Jerusalem ala ililaa onjombutiwaa jenjkootoya

¹ *Judia kanageso soraaya yonjoonj ala ililaa monenj menj kululuuwutiwaaajonj qisin nongiti, iikawaaajonj kokaenj jenj kotonj onjonjenj: Niinonj Galesia prowinswaa uumeleenj kanagesoya kanagesoya jenj kotonj onjombeti, onjononj kaanjiadeenj mono iikawaa so kokaenj amakebu:

² Sonda so weenj mutuya kanonj onjo kuuya anja anja mono nandunj amakebu. Toomorianj menkejutiwaa so monengia bakaya ii kowigiaa goraayanonj ama galenj koma laligowu. Kaenj angij niinonj kambanj monjonj onjoononj kawee kanonj nandunj sanggabangja ambutiwaa so mende ambuto, ii saanonj kowigianongja menj alatanonj ambu.

³ Kaenj angij onjoononj kamaajati, niinonj kambanj iikanonj saanonj jenj-asa-asari tere oonj eja gawonj kawaajonj mogi sokonji, mono iyonjoo borogianonj ama wasinj onjombe kulukululuu kalengia ii menj Jerusalem kembu. ⁴ Niinonj yonjowo motoonj kemambaaajonj kemaajati eenj, iyonjononj mono saanonj niwo toroqenj motoonj kowe kotonj kembonja. Kianj.

Poolwaa gawonjaa ano kana kekembaa areja

⁵ *Niinonj Masedonia prowins uugunj kemaaja. Kawaajonj Masedonia mesaonjgo mono onjoononj kamambaaajonj mojenj. ⁶ Onjoononj kanj kambanj tosaanja onjowo rabenaga me konjuru kambanj (winter) ii kaanjagadeenj onjoo batugianonj toroqenj laligodaborowenaga. Kaenj laligowe saanonj ilaanj nongij daenj daenj kembenaga, iikanonj mono afaangonj kana toroqenj kemaaja. ⁷ Kambanj kokaamba onjoononj kanj tatawagadeenj injiima unjuugunj kemambaaajonj mende mojento, Porjnonj oo jewaati eenj, mono kambanj tosaanja onjowo ramambaaajonj jojorijenj.

⁸ **Kanj jojorijento, wala Efesus siti kokanonj toroqenj laligowe gbani jaayaqeqe dologa (pentekost) kanonj kanj kuuwaa. ⁹ Anutunonj noojonj gawombaa naguya somata hororo saanonj gawonj somata mewe honja koloonj seinjekjato, mamaganonj tuarenjenj ama nomakeju. Kawaajonj kokanonj toroqenj laligomambaaajonj mojenj.

¹⁰ *Timotinonj nii kaanja Pombaa eja geria koloonj gawonja menj laligoja. Kawaajonj iinonj onjoononj kawaati eenj, onjo mono kalanj koma mugi kee momoya qaa onjoo batugianonj laligowaa. ¹¹ Monjonj monj mende iima sisiriinj jejewili ambato, onjowo laligoro tegoro noononj kamambaaajonj jewaati, iikanonj mono ilaanj mugi luaenonj onjomesaonj eleema kawa. Niinonj uumeleenj alauruna yonjowo ii iibombaaajonj mambonjonj.

¹² Uumeleenj alanana Apolos iwaa qaa ii kokaenj jemaaja: Iinonj uumeleenj alauruna yonjowo onjoononj kawaatiwaaajonj qaa kotakota ijonj uu kuunj mube. Kaenj kuunj mubeto, kambanj kokaamba onjoononj kamambaaajonj uuta kotiitiro togoja. Kanagenj kambanja saanonj enj mubaati, mono iikanonj kawaa. Kianj.

Yeizozo qaa tetegoya

¹³ Onjo mono uugbiligibili laligonj momalaarigia menj gbilinj kotiinj laligowu. Eja kotigaa so mono uuwaa nanjonanggo ejemba koloonj Pombaa ku-usunjawo nambu. ¹⁴ Iwoi kuuya ama mewuti, ii mono uujojanonj angij koloowaa.

¹⁵ *Stefanas iwaa mirinonj laligojuti, onjo ii moma onjonju. Akaia prowinsnonj gawonj meninj uugia meleengij gawonanaa honja mutuya kaenj kolooroti, ii moju. Yonjononj ejemba

* 15:55: Hoos 13.14 * 15:58: Uugere ii Pombaanonj awaawaajonj jeja. Uugere bologa ii qaago. * 16:1: Room 15.25-26 * 16:5: Apo 19.21 * 16:8: Lew 23.15-21; Dut 16.9-11 * 16:8: Apo 19.8-10 * 16:10: 1 Kor 4.17
* 16:15: 1 Kor 1.16

soraaya ii pondan welen qen onoma uugia iikanon somonjon ama laligojuti, ii moju. Oo uumeleen alauruna, niinon uugia kokaen kuun ononjen: ¹⁶ Ono kaanideen ejemba kaanja ano yonowo toroqen gawon motoon men Anutuwaa welen qenkejuti, mono kuuya iyonoo qaa baatanon kema laligowu.

¹⁷ Niinon Stefanus Fortunatus ano Akaikus koi kagitiwaaon aisoonkejen. Ono niwo Efesus koi mende laligogi yononon mono onoo kitigia koloon ainjolon ama nongi sokonja. ¹⁸ Yononon onoo unagia keraqeeango qen laligojuti, iikawaa so mono noo unana kaanagadeen keraqeeango qen noma laligogi. Kawaaon ono mono eja kaanja yonoonon mogi uro ii asuganongadeen jen qaagiaaon tororo geja ama laligowu.

¹⁹* Uumeleen kanagesoya kanagesoya Eisia prowins kokanon laligojuti, iyononon mono yeizozogia anggi onoonon kaja. Akwila Prisila ano uumeleen kanageso yoroo mirinon ajoroonkejuti, iyononon mono Pombaa qatanon yeizozogia mamaga anggi onoonon kaja. ²⁰ Uumeleen alauruna kuuya Efesus koi laligojuti, iyononon mono yeizozogia anggi onoonon kaja. Ono mono uumeleen alaurugia yonowo jolongia jen angon aon buugia kitor neng laligowu.

²¹ Neenaa yeizozona onoonon ama qana neenaa boronanon kokaen oojen: Pool.

²² Monon Pon mende jopagon uujopa mende ama laligoji een, Pononon mono qasuaanja iwaa qaganon ano ubaa. Ponhana, gii mono kawa!

²³ Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono onowo ewa.

²⁴ Kraist Jiisaswo qokotaan nanjuti, noo uujopananon mono kuuya onowo en kotuegon onono laligowu. Qaa ii onanon. Kian.

* 16:19: Apo 18.2

Korint Tere 2

Poolnɔŋ Korint yonoo Tere ano 2 kolooro.

Jen-asa-asari

Pool ano Korint uumeleen kanageso yononon uumotoon awaa mende angi kambaŋ iikanon Poolnɔŋ Masedonia laligon tereya koi ooro. Tosianon Pool tuarenjen kotiga ama mugito, Poolnɔŋ kilen angowowo men kamaan ama yonowo uumotoon ambombaajon kaparan kono. Angowowogia tegowaatiwaa uukoisoroya qendeema onono.

Tere bakaya mutuya (Bon 1-7) iikanon Poolnɔŋ Korint uumeleen kanageso yonowo soomongo anotiwa qaa ya jeja. Kania naata uumeleen kanageso ii kotakotagadeen jen onono? Kaen uugia meleema uumotoon go angiti, iikawaa korisoroya qendeema jen asarija.

Tere bakaya 2 (Bon 8-9) iikanon Judia uumeleen kanageso ilaan onoma nandun onombutiwaajon kuun ononja.

Tere bakaya 3 (Bon 10-13) iikawaa qaa ya ii kokaen: Boi takapolakaya tosanon iyangiaa qagia 'Aposol hona' jen Poolwaajon aposol qolon-molon goya jegi Poolnɔŋ qaa iikawaa kitia meleema onono.

Buk kokawaa bakaya waja 5 ii kokaen:

Jen-asa-asari qaa 1.1-11

Pool ano Korint uumeleen kanageso 1.12-7.16

Judia uumeleen tuun yonoojon nandun ambu 8.1-9.15

Poolnɔŋ aposol hona koloojiwaa ku-usun 10.1-13.10

Qaa tetegoya 13.11-13

¹ *Anutunon uusiŋjaa so Pool nii kuun nono Kraist Jiisaswaa wasiwasi eja aposol koloojen. Niinon uumeleen alanana Timotiwo rajo. Korint sitinon Anutuwa uumeleen kanageso laligojuti ano ejemba soraaya kuuya Akai provinŋgia sokoma laligojuti, noronon onowo Buŋa qaa amin mobombaajon kan tere koi ooj.

² Anutu Manana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalen morian ononi luaenon laligowu.

Poolnɔŋ Anutu ulunkolenjaajon mepeseja.

³ Nono Ponana Jiisas Kraistwaa Manja Anutu mepeseenkejon. Iinon kiankomu Toya ano ulunkolen kuuya nonomakejiwaa Anutuya kolooja.

⁴ Nono kakasililin kania kania mokoloonkejon, kambaŋ iikanon Anutunon uunana men saalinkeja. Uunana men saaliro moma iikawaa qaganon nanin tosanon kakasililin kania kania mokoloonkejuti, ii saanon afaangon men saalin onomakebonja. ⁵ Kawaa kania ii kokaen: Kraistwo qokotaanin iwaa siimboboloyanon qanananon uro kelemalelen momakejonto, iikawaa so uunana kaanjadeen men saaliro Kraistwo qokotaanin ulunkolenon uunananon kemero kelemalelen momakejon.

⁶ Nononon konjilin uutanon laligojoni een, Anutunon mono onoo uugia men saaliro uugia mombo meleema oyanboyon koloowutiwaajon moja. Anutunon uugia men saaliro ononon ii iima onooŋgio uugia men saalin aon laligowu. Men saalin onomakejiwaa honanon mono uugianon kokaen kolooŋkeja: Nono siimbobolo monin ononon kaanjadeen siimbobolo iikayadeen mokoloowuti een, ii mono saanon moma mokosingon kotiin laligowu. ⁷ Siimbobolonon qagianon uro momakejuti, ulunkolenon mono kaanjadeen onoo qagianon uro laligojuti, ii mojon. Ii moma kawaajon ononon nama kotiiwutiwaajon mamboma jejeromonromon kotakota amakejon.

⁸ *Oo uumeleen alauruna, nono Eisia prowins uutanon gawon men laligon gawombaa siimbobolo moma kakasililin mokoloon monini, onoo iikawaajon poumapou laligowubon mojon. Gawombaa lombotanon esunana uugun uuta koloon mendungon nonono nama kotiiwombaajon amamaaninto, kilen kaparan konin men kamaan nonono laligonin. Kaen kolooro toroŋ jaananawo laligowonaga me qaago, iikawaajon kaanagadeen doomoronana keno laligonin.

⁹ Kaen laligon uunananon kokaen romongonin: Monon komuwonatiwaa qaa ya jen tegoro qaa iikanon qanananon uro tiwilaawonatiwaajon mambonin. Ananaa esunananon laarin laligowomboto, Anutuwa ku-usun qaganon laarin laligowombaajon ama kaen kolooro. Anutunon koomuya men gbilin onono waabuti, iinon mono afaangon nono kaanagadeen ilaan nonomakebaa.

¹⁰ Komuwombotiwa torokonana somata totoon moninto, Anutunon iikanonja metogon nonono. Metogon nonono ano torogon metogon nonomakebaa. Nono jejeromonromonana Anutuwaanon ama kaen moma laarin mun nanjon. ¹¹ Ono kaangadeen ilaan nonoma nonoojon ama qama kooligi metogon nonomakebaa. Mamaganon nonoojon ama qama kooligi Anutunon moma iikawaa kitia meleeno kalejmoriantanon sokoma nonono niniima koboonkebaa. Kaen metogon nonono alauruna mamaganon ii moma nonoojon ama mindirin mepeseen mugi qamakooligianon otokorian kaanja uma Anutuwa gejianon kemenkebaa. Kawaajon mono torogon noojon ama Anutu qama koolinkebu. Kaen qisijen.

Poolnon kana kekenaa areja utegoro.

¹² Tosaanja onjonon noo kaniaanaajon uuwoi anjuti, iikawaajon qaa kokaen jemaaja: Anutunon solanja laligowombaaajon momakeji, nononon mono iikawaa so gomaaja gomaaja liliigon kanon nanamemen soraaya ii pondan otaan laligonin. Onoo batugianon ii mono kaparan koma tororo otaan laligonin. Ii balon ejemba momakootonanaa so qaagoto, Anutuwa kalejmoriantanon inaan nononotiwaa so ii ama men laligonin. Anutunon nanamemena ii iima nanjon “Sokonja,” jero ugejananon qaa ii momakejen ano iikawaajon selenana men umakejon.

¹³ Tere oonkejen, iikawaa qaaya kuuya mono saanon weengon moma asariwutiwa so koloaja. Qaana ii gbingbaon qaa. Qaa kania aasangoya mon mende oonkejen. Ii asuganondeen eja. Kawaajon noo kania ii kuuya moma asaridaborowutiwaajon moma jejeromonromon anjen. ¹⁴ Noo kania ii bakasasan kokaen moma asariju: Pojnana Jiisasnon mombo asugiwaati, niinon mono kamban iikanon onoojon ama selen men umanja. Kawaa so onjonon kaangadeen saanon noojon ama onoangiaa selegia mepeseegi sokombaa. Ono noo kania kaen moma asaridaborowutiwaajon mojen.

¹⁵ Niinon qaa iikawaa qaganon awasanaka nambetiwaajon ama wala onoonon kan injiimambaa areja ambe. Indija woi kan injiibe kotumotue mewutiwaajon ama kana kamambaa areja kokaen ambe ero: ¹⁶ *Masedonia prowinsnon kemambaa kananon wala onoo injiima torogon Masedonia kema eleema mombo onoonon kamambaaajon jewe. Kan laligowe iwoi tosia ilaan noma wasin nongon onomesaon Judia prowinsnon kemambaaajon mobe.

¹⁷ Arenja kaen ambe eroto, ii utegowe. Kaen ama kemakonkanjon qaganon mondon lan mende ambe. Neenaa arenja ii balon ejemba yonoo so neenaajon lan romongon mende ambe. Kaen mende romongowu. Qaa aason motoongoo iikanondeen “Oon, saanon kamaaja,” ano “Mende kamaaja,” qaa woi ii mindirin mende jewe. Mono nanamemen soraaya otaankejen.

¹⁸ Anutunon qaa jen iikawaa so pondan amakeji, nononon mono iwaa jaanon kokaen jen kotiijon: Nononon kamban monjon “Oon, ii saanon ambona,” jen somongon iikawaa gematanon “Ii mende ambona,” potagororon kaen melenqeelen mende jen laligonin.

¹⁹ *Anutuwa Meriaa kania ii kokaen: Nii, Sailas ano Timoti nononon onoo batugianon Kraist Jiisaswaa kania jen asarin laligonin, Kraist ii “Anutuwa jeta ten komaaja,” ano “Mende ten komaaja,” qaa aro woiwuiwaa qaganon melenqeelen amambaaajon mende asugin laligoroto, Anutunon qaa jen somongoroti, iikawaa so mono “Oon!” jen ama mero honjowo kolooro.

²⁰ Anutunon soomongoo qaa (promis) seiseiya dawi nononoti, janngogia mende mojonto, Kraistnon qaa kuuya iikawaajon “Oon!” jen men kotiirota powowon eja. Kawaajon Kraistnon kaangadeen nemun koma nonono qaa iikawaa honggianon kolooro moma “Qaa ii onanon,” jewonja. Kaen anin Anutuwa qabunayanon seinkebaa.

²¹ Anutu anoo mono nono ano onoo kaangadeen men kotiin nonono Kraistwo qokotaan nama kotiiwonja. Iinon mono Buna qaa jen seiwombaaajon ama bedu men nonono laligonon. ²² Anutunon uunananon Unja Toroya mokotaaro iinon oyanboyon laligowombaa qaaya nanjon jen kotiinkeja. Anutunon kaen ama bunaya koloojoniwaa munjen aasoya ii mokotaan nonono.

²³ Niinon temboma lombo onomambotiwaajon moma uulanawo Korint onoonon mende eleema kawo. Kaen jen Anutuwa qata qabe saanon qaana ii nanjon jewaa. ²⁴ Sili nomaen ama Anutu moma laarinkejuti, iikanon pongia koloowaatiwaajon mende mojen. Momalaarigianon rindangon onono nama kotiinkeju. Kawaajon korisoro qaganon laligowutiwaajon ilaan onomambaaajon moma onowo motoon uuwa gawon menkebonja. Kianj.

2

¹ Wala onoonon kan sisau angitiwaajon jej onombe gamugia moma wosobiri angi. Kawaajon ama onoonon kawe mombo iikaan ambubotiwaajon moma uunanon qaa somonjon kana kekenyaa arena utegowe. ² Kawaa kania ii kokaen: Gamu qen onombe wosobiri ambuyagati een, moronon saanon uuna men saalin nono mombo korisoro mokoloowenaga? Jinjaungiaajon ama jej onombe wosobiri ambuyagati een, tosiannon korisoro qen nombombaajon amamaagi neeno kaanagadeen wosobiri ama laligomambo. Kawaajon uulanawo kan gamu qen onjomambaajon togojen.

³ Tere kotakota ii kania kokaembaajon oon ambe: Niinon aisoowe kuuya onjonon mono niwo aisoowu. Niinon onjo kuuya kaen uuwoiya qaa moma laarin onjonjen. Niinon tosaan onjoon korisoro mokoloomambaajon mojento, kawe kanagia sooro lan laligogi injiima wosobiri momambo. ⁴ Wosobiri ambutiwaajon tere ii mende ooweto, hononaa qaa uu jopagon onjomakejen, onjo iikawaa kania moma yagowutiwaajon mono qaa kotakota ii terenon oowe. Uunanon onjoon ama majakaka somata moma konjajilin qaganon rama jaunnanon kamaarota oowe. Kian.

Monjon kana uuguroti, iwaa singisongoya mono mesaowu.

⁵ Monjon singisongoya anota onjonon gamugia mogi wosobiri asugiroti, iikanon mono noo qananondeen gaagoto, kuuya onjo qagianon kaanagadeen uro. Qaa ii jej somariwe soowabotiwaajon mono kokaanagadeen jemaaja: Gamu iikanon mono kuuya sokoma onjo iikawaajon mamaga me boronja mon wosobiri angi. ⁶ Kanageso hona onjonon qaayaa kitia meleema mugiti, iikanon mono sokoma muro uuta mombo meleeno.

⁷ Kamban kokaamba gamu ano wosobiri somata qatawo moro iikanon jej keelenggowabotiwaajon mono lombo mende torogon mubu. Lombo gaagoto, mono kaparan koma singisongoya mesaon ulunkoler ama mubu. ⁸ Kawaajon kokaen uukuuku men onjonjen: Onjo mono qaa somonjon uuropagia mombo torogon kotiin qendeema mun laligowu. ⁹ Niinon terena ii kokaembaajon oowe: Onjo noo qaana kuuya ten koma angobatonon nama kotiiwu me mende ten koma riporogon kamaawuti, iikawaa kania gosin momambaajon moma ii oowe.

¹⁰ Onjo mombaa singisongoya mesaajuti een, niinon ii kaanagadeen mesaon mujen. Bologa ama nonoti, iikawaajon mende mobe ujato, onjonon mombo qeangon mindirin aowutiwaajon mojen. Kawaajon kilenaya ii Kraistwaa jaanon onjonon mesaon mube tegoro. ¹¹ Satanon arenja ama selenon kuuku kania kania amakeji, iikawaajon tompin mende laligojen. Kawaajon Satanon haamo ama nonombaboti-waajon ama eja iikawaa singisongoya mono mesaodaborowu. Kian.

Poolnon Troas laligon Taituswaajon majakaka moro.

¹² *Niinon Kraistwaa Oligaa Bunaya jej seimambaajon ama Troas taanon kembe Ponjon nagu horon nono gawonja iikanon memambaajon afaangoro. ¹³ Kaen afaangoroto, uumeleen alana Taitus mende mokoloowe qaagia mende nijoro mobetiwaajon ama majakaka moma luae uunanon mende ero. Kawaajon yeizozogia jej onjomesaon Taitus mongamambaajon Masedonia prowinsnon kembe. Kian.

Kraistnon ku-usun nonono haamo amakejon.

¹⁴ Nononon Anutu kokaembaajon mepeseenkebona: Kraistwaa bunja koloon welenja qenin Anutunon kamban so kawali galen kaanja nunuano kema otokorian maamakejon. Haamonon japujarin jurayaa moronja awaa men karo momakejon, iikawaa so Anutunon nemun koma nonono goman daen daen liligon Kraistwaa kania jej asarinin asuganon koloon sein keno goman so momakeju. Kawaajon Anutu mepeseenkejon.

¹⁵ Iikawaa kania ii kokaen: Nononon ejemba Siwenon ubuti ano gere sianon kemebuti, iyonoo batugianon kema kanin mozo moronjana soraaya momakeju. Kraistwaa kania jej seinin Anutunon gawonanaa moronja moro awaa koloonkeja.

¹⁶ Gere sianon kemebuti, iyonjonon Bunja qaanana mogi iikanon qaagia jej tegoro komun kotiiwutiwaajon mogi qamowaa mumo moronja kaanja koloonkeja. Siwenon ubuti, iyonjonon Bunja qaanana mogi oyanboyon onombaatiwaajon mogi laaligo kombombanjaa moronja unkoowayawo kaanja koloonkeja. Moronon gawon kaanja mewaatiwaa so kolooja? ¹⁷ Ejemba tosaan mamaganon nii kaanja mende kolooju. Yonjonon laaligogia nangowombaajon moma Anutuwaanon qaa ii komahooro gawon kaanja lan men ama jenkeju. Niinon iyonoo so mende koloon amakejento, Kraistwo qokotaan qalomalowen mesaon uuna soraaya kolooro nanjen. Anutunon wasin nonoti, ii moma iwaa jaasewananon nama Bunja qaaya tororo jej seinkejen. Kian.

* 2:12: Apo 20.1

3

Soomonggo areñ gbiliaa gawonj meme ejemba koloojonj.

¹ Neeno kaniaa mombo kanain jen qeangomanjatiwaajon romonggoju me? Kaen qaago. Gawonj meme ejemba tosianonj Korint onjo iyonoo kaniagia mobutiwaajonj moma jenqeeanggo tere oowombaajonj kaparanj komakeju. Tosianonj Korint onjo iyonoo kanagia narjonj jenqeeanggo tere mamaga oowutiwaajonj onjo kuunj onjomakeju. Niinonj gawona dindinagadeenj mewetiwaajonj jenqeeanggo tere kaanjaajonj mende amamaajen. ² Anutunonj Korint onjo noo boronanonj onjoono letoma noo wombo alauruna koloonj onjoangio neenaa jenqeeanggo terena kaanja kolooju. Anutunonj neenaa jenqeeanggo terena kaen oorota ejemba kuuyanonj onjo kaisiligia gbilia ii iima weengonjkeju.

³ *Onjo Kraistwaa tere papia kaanja koloojuti, iikanonj asuganonj eja. Moosesonj Kana qaaya naninj apuya ink kanonj jamo tafenonj ooroti, onjo iikawaa so mende koloojuto, Kraistnongj tereya onjoo uugiaa tafeyanongj kokaen oorota nanju: Nonononj gawonj meninj honja kolooro Kraistnongj Anutu laaligo kombombanja Toyaa Unjaya uugianonj ano letongi. Ejembanonj gawonanaa honja ii iigi iikanonj ilaanj onjono gawonanaa kania moma asarinjkeju.

⁴ Kraistwo qokotaaninj Anutunonj gawonanaa tania moja. Kawaajonj gawonj meninj onjo Kraistwaa bunjaya koloogiti, ii saanonj Anutuwaajonj jaanonj awasankaka nama jejon. ⁵ Anana kotikotii qaganonj gawonj awaa koi Anutuwaajonj jaanonj mewonjatiwaa so koloojonj, iikaen saanonj mende jewonja. Anana iwoi monjonj mende rapingonjkejonto, Anutunonj anjodeen inaanj nonoma momo nonono gawonj koi menjkejon.

⁶ *Anutunonj inaanj nonoma momo nonono soomonggo areñ gbiliaa gawonj meme ejemba koloojonj. Mooseswaa Kana qaawaa tereya motomotoombaajonj uugere ambonagati eenj, qaa iikanonj mono qaanana jen tegoro koomu kotigaa bunja koloojonj. Unja Toroyaa gawonj areña jen asarininj iinonj menj gbilinj nonono kotiinjaligonj. Kawaajonj Kana qaawaa areña iikayadeenj otaawutiwaajonj mende kaparanj komakejonto, Unja Toroya moma anjonj kombutiwaajonj uu kuunj onjomakejonj. Kianj.

Soomonggo areñ gbiliaa gawonja ii akadamuyawo.

⁷ *Anutunonj Kana qaaya jen tereya jamononj kondongonj ooroto, ejembanonj ii mende tenj kongi Anutunonj qaa iikawaa so gosinj ironja meleema onjono komunj koomuya laligonj kougij. Anutunonj wala Kana qaaya nonono kambanj iikanonj asamararanonj Mooseswaa jaasewanja qero asariro. Asamararanj iikanonj waziinj aliwaatiwaa so kolooroto, ii kilen Israel ejemba yonjononj jaasewanja tororo uunj iibombaa so mende koloogi. Mamaga asarirotiwaajonj ii amamaagi. Kana qaawaa Bunja areñ walaganonj iikaanja asamararanj asugiro.

⁸ Iikaanja asugiroto, Unja Toroyanongj Bunja areñ gbilia nonono iikawaa asamararanonj asugiwaati, iikanonj mono soomonggo areñ walagaa asamararanja uugunj hononja qaa asarinj jaanana gamugamuyawo qenkebaa. ⁹ Wala Mooseswaa Kana qaa ii asuginj gosinj nonono iikawaa so gere siawaa bunja koloojonj. Bunja qaa ii akadamuyawo asugiro. Kawaajonj Anutunonj qaanana gosinj jen tegoro solanjaniwonjati, Bunja qaa iikawaa akadamuyanongj mono uuta kolooja. Iikanonj soomonggo areñ walagaa akadamuya ii mamaga uugunj qaqabunjayawo kolooja.

¹⁰ Bunja gawonj walaganonj wala akadamuyawo kolooroto, ii Bunja gawonj areñ gbiliawo mindirinj gosininj walaga iikanonj mono qabunjaya qaa kolooja. Unja Toroyaa gawonj areñ iikawaa akadamuyanongj uuta koloojiwaajonj gawonj areñ walaganonj mono iwoi omaya kaanja kolooja.

¹¹ Anutu hamoqeqeyaa kana walaganonj aloweewaatiwaa so kolooro. Iikanonj asamararanj asugidabororo. Kawaajonj kana dologa tetegoya qaa enj ubaati, iikawaa asamararanonj mono kana mutuyaa asamararanja ii hononja qaa uugunj jaanana gamugamuyawo qenkeja.

¹² Soomonggo gbilianonj tetegoya qaa ilaanj nonono asamararanonj asugiwaati, iikaen Anutu jejeromonjromonj ama munjkejonj. Kawaajonj keenana qaago totoonj moma awasankaka nama qaa ii kuma onjomakejonj. ¹³ *Moosesonj Israel ejemba asamararanj enj aloweroti, ii iigigiwubotiwaajonj majakaka moma jaasewanja opo jakananonj esuuro. Nonononj iikawaa so mende amakejonto, Bunjanana qenjaarononj jenjkejonj.

¹⁴ Bunja walagaa asamararanja iigito, uugianonj kilen gojono lanj laligonj kougij. Kambanj kokaamba kaanagadeenj iwoi monjonj mono opo jokanja iikawaa so Juuda ejemba mamaga yonjoo uugia gojono laligoju. Kawaajonj Soomonggo Walagaa Bunja qaaya qaaya

* 3:3: Eks 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19; 36.26

* 3:6: Jer 31.31

* 3:7: Eks 34.29

* 3:13: Eks 34.33

weengojuti, iikawaa kanagia ii tororo mende moma asarinkeju. Uugia meleema Kraistwo toroqegi iikaanja kanon mono opo jakangia ii qetegoro moma asariwuya. ¹⁵ Kamban kokaamba kaanagadeen Mooseswaa Kana qaaya weengogi iwoi mononon mono opo jokanja kaanja uugia gojono momogianon bimooro laligoju.

¹⁶ *Kaanja laligojuto, Bunja Terewaa qaa mon kokaen eja, “Moosesnon ‘Pombo amin mobo,’ jen opo jakanja jaasewananonja qetegonkero.” Qaa kaen ero yonoononga mononon uuta meleema Pombo toroqegi, kamban iikanondeen mono iwoi opo jakanja so ii qetegoro Anutuwa hameqeqeyaa kania moma asariwaa. ¹⁷ “Pombaajon” jeji, qaa ii Pombaa Unyaaajon jeja. Pombaa Un Toroyanon daen yonoo uugianon laligoji, iinon mono singisongogiaa kasia isano solanja (frii) laligoju. (Kanja laligon solanja dindinja koloowombaajon Kana qaa otaawombaajon mende kaparan komakeju.)

¹⁸ Kawaa so uunana meleenin Pombaa asamararananon kuuya ananaa jaa wambusoonananon kuuro bilibili ano jaanana mende esuunin ejembanon niniima Anutuwa akademuya awaa soro ii atatonon uun ii-iitaa tani iimakeju. Nono ii somariin sein iimakebutiwa so letomakebonja. Kaen letoma akademuya awaa soro ii somariin asarin Pombaa tanitani koloonkebonja. Ponon Unyaa kolooji, iwaa asamararananon mono kaen men letoma nonomakeja. Kian.

4

Nono koworanj kaanja koloonin Un Toroyanon honja koloaja.

¹ Anutunon kiankomun nononotiwa so gawon koi qanananon ano menkejon, iikawaa-jon mono bon qen nanin uunananon mende kamaabaa. Qaago! ² Nononon gawon memewaa kana aasangoya gamugiawo ii kuuya gema qenin. Tiliqili mende ama Anutuwa qaaya mende meeranokejonto, qaa honja ii asuganondeen jen silia qenkejon. Iikaan anin Anutuwa jaasewananon ejemba keraqeeango moma nonombutiwaajon nanin jenqeeango qanananon kolooro kuuyanon qaa tororo jen nonombombaajon amamaankeju.

³ Kaen amakejonto, tosia ononon kokaen jenkeju, “Poolnon Oligaa Bunyaa ii esuyawo jenkeja.” Kaen jewenagati een, esu iikanon gere sianon kemebuti, mono iyonoo uugianon ejiwaajon gojono osinkeju.

⁴ Kraistnon Anutuwa unayaya koloaja. Kraistwaa akademuya ii anaa Oligaa Bunyanon niniisama asasaga kanja asarinkejato, yonoo jaagianon umun kono tintuan qenkeju. Kamban kokaamba bologaa Ponja goman so galen koma onomakeji, iinon uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo unagaa jaaya men gooro lan laligoju. Kawaajon Oligaa Bunyaa asasaga iima asariwombaajon amamaankeju.

⁵ Neenaa qabunananon somariwaatiwaajon Bunja qaa ii mende jen asarinkejonto, ononon Pon Jiisas Kraistwaa kania moma jeta ten kombutiwaajon uu kuun onomakejen. Nononon Pombaa jeta otaan onjo welen qen onomakejon. ⁶ *Kania kokaembaajon welen qen onomakejon: Anutunon kanakanaiyanon kokaen jen kotooro, “Asaganon mono pangaman gero asariwa.” Kaen jeroti, iinon mono Bunyaa asasaga ano uunana kuuro asariro. Kraistnon nanamemenja ama mero Anutuwa asamararananon jaasewananon asariro iigiti, Anutunon nono iikawaa kania moma kotowombaajon kaparan komakeja. Asasaga kania jen seiwombaajon ama asasaga ii nonono.

⁷ Asaganon uunana kuuro asarinon momakotoo iikawaa sewanja ii milyon kina uugun uuta kolojato, sele busunana ii koworanj kaanja afaangon jumakeja. Anutuwa asasaganon mono sele busu kaanja uutanon eja. Ejembanon iikawaa kania iibutiwaajon Anutunon arenja ama nonono. Sarega iikawaa kania ii kokaen: ku-usun hononja qaa ama nonomakeji, ii nonoononga een koloonkejiwaa so qaagoto, Anutunon mono iikawaa Toya koloaja.

⁸ Eu emu lee lee iikanonja lombo kania kania qanananon uma qololombin nonong konqilil momakejon. Ii momakejonto, kilen iikanon mende qezejaan nonong kamaankejon. Kamban tosaanjon jun kanja wanggonon osin kana mende mokolonkejonto, kilen titiboronana tegoro doomoronana mende momakejon.

⁹ Ejembanon sisiwerowero ama nonomakejuto, Anutunon gema mende nununkeja. Ejembanon men kamaan ama riin nonomakejuto, kilen mende tiwilaankejon. ¹⁰ Jiisas qegi komuroti, iikawaa so nono kaanideen bunyaa jen seinkejonjiwaajon ama nunugi komuwombotiwa moma kema kan laligojon. Jiisaswo kotiin laligon inaan nonomakeji, ejembanon iikawaa kania moma kotowutiwaajon ama kaen laligowombaajon uumotoon anjon.

* 3:16: Eks 34:34 * 4:6: Jen 1:3

¹¹ Balonon jaawo laligon Jiisaswaa gawonja menkejonjiwaajon ama kamban so komuwombaa so koloojon. Sele busunananon komuwaatiwaa so koloojato, Jiisasnon uunananon kotiin laligon sele busunana men gbilinkeji, ejembanon iikawaa honja iima asariwutiwaajon ama nanjon. ¹² Nono kamban so siimbobolo moma komuwombaa so koloonkejonto, niinon onjo batugianon gawon men laligoweti, onjonon iikawaajon ama gbilin laaligo kotiganon keuma laligon ubuya.

¹³ *Ondino (Buk Song) mojonon qaa kokaen oogita eja, "Anutu moma laarin koomunonga metogon nombaatiwaa qama koolin laligowe." Nononon qaa iikawaa so koomunonga metogon nonombaatiwaajon moma laarion. Momalaariwaa Unja Toroya iikayadeen bunja qen aojonjiwaajon nononon mono kaanagadeen qaanana jen qama koolinkejon. ¹⁴ Anutunon Pon Jiisas men gbiliro koomunonga waaroti, iinon mono nono kaanagadeen men gbilin nonono waama Jiisaswo unin jaasewananon ama nonono onjowo motoon laligon ubonja. Ii mojonjiwaajon ama qaanana jen qama koolinkejon.

¹⁵ Qaanana jen qama koolinin Anutuwaaleen kalenmoriananon torogon ejemba seiseiya sokoma onombaa. Kaen kolooro yononon afaangon Anutu kelemaleen mepeseegi qaqabunayanon sein en ubaa. Onjonon kaanagadeen Anutu mepeseen seiwutiwaajon mojen. Kawaajon lombo kania kania bosima aon oron laligojon.

Momalaarinon laaligowaa tania ii kokaen:

¹⁶ Anana men gbilin nonombaatiwaajon moma mono bon qen nanin uunananon mende kamaawa. Onjonon selenanaagen waziin soolinkejonto, ii kilen uunanaagen kamban so kolonanjekjon. ¹⁷ Ii kokaembaajon: Namonon kakasililin kamban torodaamon moma laligowonjato, iikawaa gematanon asamararan hononja qaa mokolon tetegoya qaa oyanboyon laligowonja. Asamararan ano kakasililin woi ii gosin oronin asamararan iikanon mono uuta kolooro namowaa kakasililin kania kania ii monin afaanja ano kamaanqegeta kolooja.

¹⁸ Ejemba ano ilawoila jaanon ii-iita ii kambangia tegoro aliwuto, Siwe gomambaa ilawoila kamban kokaamba mende iimakejon, iyononon mono kamban tetegoya qaa en ubu. Kawaajon nononon jaanananon ii-iita ii qaagoto, mende ii-iita mono iikaan baagen uun injiimakejon. Kian.

5

Poolnon Siwewaa oyanboyon kuunon kemambaaajon moro.

¹ Nononon qaa koi mojon: Namo sele busuwaa opo sel kuunanon laligonin koomunon ii kondeeno kamaawaati, Anutunon kamban iikanon sele busuwaa miri donggoga ajo mero Siwenon ewaati, ii bunja qen nonono iikanon laligowonja. Sele busuwaa miri qaita mon ii tetegoya qaa kotakota en ubaa.

² Qaa ii moma kamban biwianon kokanon letombombaa ainja moma osongjon nunuro Siwe laaligo gomanananon ubombaaajon awelegonkejon. ³ Siwenon unin sele busu qaita mon mouma nonono rabonjati, kamban iikanon mojonon bombolan mende mokolon nonombaa.

⁴ Namo sele busu koi qetegowutiwaajon mende mojonon, Siwe laaligo gomanananon uma sele busunana donggoga mewombaaajon awelegonkejon. Sele busu koi komuwaati, ii laaligo kotiganon gogoro qaono Anutunon kitia oyanboyon sele busuga nonombaatiwaajon mojon. Kawaajon kamban kokaamba sel kuun kokawaa uutanon laligon uulombonana bosima letombombaa ainja moma osongjon nunurkeja. ⁵ Anutu ajo Siwe sele busu mewombaaajon moma mokolon nonoma Unja Toroya uunananon ano oyanboyon kolowombaa dangunuya kolooja.

⁶ Kawaajon nono mono kamban so qaqabunabunananawo sating laligon kokaen mo-makejon: Sele busunanaa laaligo kuunananon koi laligowonjati, kamban iikawaa so eu Siwe laaligo gomanananon Pon Jiisaswo mende laligowonja. ⁷ Kamban kokaamba Siwe gomambaa ilawoila mende uun injiimakejon, kilen ii moma laarin iikawaa so ama men laligonin nemun koma nonomakeju. ⁸ Kawaajon qaqabunabunananawo kotiin sele busunanaa laaligo kuunja koi mesaowombaaajon kaparan koma gomanana honanon eu uma Pombo laligowombaaajon mojon.

⁹ Kawaajon gomanananon koi me eu laligowonjati, nononon mono uunana Pon Jiisas keraqeeanggo ama mubombaaajon somongon iikawaajon kotiin kaparan komakejon.

¹⁰ *Iikawaa kania ii kokaen: Kuuya anana mono Kraistwaa qaa jakeyanon asugiwonja. Namonon sele busuwo laligon Pombaa uusiina soyanon ten koninji me qetemetetan aninji

me een lanj laligoninji, anjo mono qaanana ii gosin iikawaa so tawanana anja anja nonono bunja qen aowonja. Kianj.

Ejemba Anutuwo uumotoonj ambutiwaa gawonja menkejon.

¹¹ Kraistwaa qaa jakayanon nambonjati, nonononj ii moma Pombaa momoya uuguwombotiwaajon keenana momakejon. Ii mojonjwaajon ejemba kanianana soraaya mobutiwaajon kaparanj koma uu kuunj onomakejon. Kanianana ii Anutuwaajon jaanon asuganon eja. Niinonj tiliqili ejaga qaago, onononj kaanjagadeen ii uugianonj moma yagowutiwaajon moma jejeromonromonj amakejon.

¹² Kaen jen ananaa jenqeeanggo qaanana mobutiwaajon mombo mende kaparanj komakejento, kanianana iikayadeen jen asarinj onjomambaajon mojenj. Onjo ii moma saanonj nonoo selenana ii boi takapolakaya yonoo jaagianonj mepeseegi sokombaa. Yonononj iwoi onoo uugianonj eji, iikawaajon qaagoto, selegiaa iwoiya jaanonj iibombaa so koloojij, mono iikawaajon awelejon onjaangiaa selegia menj uma qaa lanj jenkeju. Kawaaajon qaana koi jejenj. Onononj yonoo qaagia auta (gorosonja) mojutjwaajonj mono nonoo kanianana jen asarinj tororo meleema onjombo.

¹³ Onononj noojonj "Uusoo tani kaanja kolooja," jegiti eenj, niinonj mono Anutuwaajon gawombotiwaajon ama uugere moma laligowe. Tosianonj noojonj kokaen jeju, "Uugereya qaagoto, qaaya bonjonja-gadeen jenkeja." Kaen jejuti eenj, ii mono onjo ilaanj onjomambaajonj ama ambe. Mono ii duduuwubo.

¹⁴ Kawaa kania ii kokaenj: Kraistnonj jopagonj nonomakeji, iikanonj mono kondoonj kuunj nonono gawonj menkejon. Eja motoonjononj kuuya ananaa kitinanaga dunjana menj komuro. Kawaaajonj singisonggonanaa ironja mende meleema nononoto, kuuya ananaa singisonggonana mesaoro toroqenj koomuya mende koloojonj. Qaa ii moma asarinj moma yagojonj, Kraistwaa uujopayanonj mono kuuya anana jolonjonj gawonja mewombotiwaajonj kuunj nonomakeja.

¹⁵ Iinonj mono kokaembaajonj kuuya ananaa dunjana menj komuro: Namononj jaawo laligojonj, anana mono laligonana toroqenj ananaajonadeen laligowombo. Kaen qaagoto, monj ananaajonj ama komunj waaroti, laligonana mono iwaajonj togonj munj laligowombotiwaajonj komuro.

¹⁶ Kawaaajonj uunana meleeninji, kambanj iikanonjadeen kanainj ejemba selesele mende gosin onjononj. Ejemba monj namononj siliaa so mende moma kotonj mujonj. Wala Kraist gosin moninj balonj eja toonj kolooroto, kambanj kokaamba moma kotonj muninj Siwewaa Hamoqeqe Tonanaga kolooja. ¹⁷ Kawaaajonj monjonj Kraistwo qokotaaji eenj, iinonj mono kolokoloo dologa koloonj donja dongoga kolooja. Laaligo walaganonj alirowo laaligo gbilianonj mono dunjanonj koloonj asuginj muja.

¹⁸ Kaanja laligojato, iwoi kuuya iikawaa kondomondoo Toya ii Anutu. Iinonj Kraist wasiro tawanana menj analinj nonoma Anutu iyanawo uumotoonngo ambonjiwaa kania mesasariro. Kana kaen asugiro Anutunonj gawonj nonono ejemba Anutuwaajonj alauruta kolowutiwaajonj jolonjonj kuunj onomakejon.

¹⁹ Anutuwo uumotoonngo ambonjiwaa kania ii kokaenj: Kraistnonj kamaanj gomana gomana ananaa tawanana mero sokono Anutunonj analinj nonono alauruta kolooninj. Kana uugun laligonj kouninji, singisonggo iikawaa qaagia mende weengonj romongonj ironja mende meleema nonono. Anutuwaajonj alauruta kolooninj moma laarinj nonoma Kraistwaa tawawaajonj ama Anutuwo uumotoonngo ambombaa Bunja qaaya ii boronananonj ano.

²⁰ Ii ano Kraistwaa jotamememuruta koloojonj. Anutunonj qaa saje ama nonono iikawaa so ejemba uugia kuunj onomakejon. Kraistwaa jeta menj kaparanj koma kokaenj qisin onomakejon: Mono Kraistwaa tawaya bunja qen aonj Anutuwaajonj alauruta kolowu. ²¹ Anutunonj kuuya ananaa singisonggonanaa qaaya jen tegonj ironja meleema Kraist singisonggonj monj mende anotiwaajonj qaganonj ano uro dunjana menj siimbobolo moro. Kraistwaa siimboboloyaajonj ama iwaanonj qokotaaninj Anutunonj saanonj qaanana jen tegoro solanjaniwonja. Kianj.

6

¹ Nono Anutu iyanjaa gawonj meme alauruta koloojonjwaajonj ama uugia kokaenj kuujonj: Anutuwaajonj kalenjmorijanonj omaya kolowabotiwaajonj ii mono bunja qen aowu.

² *Anutunonj qaa monj kokaenj jerota Bunja Terenonj eja,

"Giima koboomambaa kambananonj mono kanj kuuro niinonj gamakooliga mobe. Hamoqeqe kambananonj kanj kuuro iikanonj ilaanj gombe."

Qaa kaen ej, ii mobu! Kamban keteda koi kanonj mono Anutuwaa hamoqege kambanja kolooja. Anutunonj injiima koboomambaajon moro kambananonj kanj kuuro kiankomuya ii mono keteda koi bunja qen aowu. Kianj.

Poolonj kakasililij kania kania mokolooro.

³ Monj nonoojonj ama uuta boliro kamaawabotiwaajonj galenana menj aonj laligonjkejonj. Jenj nonongj gawonananonj qaayawo koloonj kamaawabotiwaajonj kaenj amakejonj. ⁴ Anutuwaaw gawonj meme ejemba awaa soro koloojonj, ii nanamemenana kuuyanorj qendeemakeja. Kakasililij ama jaabamagege kania kania ama nonongj konajilij uutanorj laligojonto, iikanonj mono mokosingonj kaparanj koma kotij namakejonj.

⁵ *Ooli waayawononj nununj kapuare miria miria kanonj nonongj laligonij. Kareña kareña asugigi kawaa uutanonj komuwombotiwaajonj doomoronana keno keenana moma laligonij. Gaonj gbili rama nenewaajonj wosonana niniro laligoninto, kilenj selenana qen gawonj menj laligonij.

⁶ Nanamemenj soraaya otaanj Anutuwaaw uusiija moma asarij lombo anjonj mokosingonj ejemba ala menj onjmakejonj. Unj Toroyanonj uunana saa qero batugianonj gbingbaonj qaa jopagonj onoma laligojonj. ⁷ Qaa honjagadeen jenij Anutuwaaw kuusujanonj nemunj koma nonono nanamemenj solanja tiwo sumanja menij boro dindinananonj ano qaninananonj menj nanjonj. Kaen nama leegen Bunja qaa jen seinij, leegen qaa qolonjmolongoya selenananonj anj iikawaa kitia jenj mindijonj laligonij.

⁸ Qabunja nonongj selenana mende mepeseenkejonj. Yonj jen gamu qen nonongj uunananonj mende kamaankeja. Nonoojonj sundu awaa ano bologa ii lan jenkeju. Ejemba qaa qolonjmolongoya jenkejuti, iikaanja ama nonomakejuto, kilenj qaa honjagadeen kuuya jenkejonj.

⁹ Ejembanonj kanianana saanonj moma kotonkejuto, kilenj tosanonj lolomonij telambelan ama nonomakeju. Kambanj tosaanonj komuwombaajonj ama laligoninto, kilenj toroqen jaawo laligojonj. Kikekakasililij eja kaanja nununj laligogito, kilenj mende komunij. ¹⁰ Wosobirinonj nunuro kilenj kambanj so aisoonj laligojonj. Wanaya laligonj kilenj ejemba mamaga ilaanj onorij uugianonj qaqabunjagiawo koloonkeju. Namowaa esuhinanana qaagoto, kilenj oyanboyanj kuuya bunja qen aonj simbawonjawo laligojonj.

¹¹ Oo Korint ejemba, nonononj uunanaa naguya onjoojonj horonj qaa monj mende konij kemero kanianana asuganondeen injijowe moju. ¹² Onjononj nonoo uumomonana mobubotiwaajonj ii mende anjonj komakejonto, nonononj onjoo uugia mobubotiwaajonj mono onjoojgiodeen anjonj koma aonkeju.

¹³ Niinonj uumomona onjombe onjononj mono iikawaa kitia kaanjagadeen tororo nombu. Niinonj meraborauruna kaanja tani qaa kokaen injijonj oojen: Onj kaanjagadeen mono onjoojgiawo uugia naguya horonj uujopagia ii mombo momboga qendeema nonombu. Kianj.

Momalaarigia qaa yonjowo mende qokotaawu.

¹⁴ Ejemba uugia mende meleengiti, iyonjowo mono uugia mende somonjonj* ororonj mende laligowu. Laaligo solanja ano laaligo doogoya ii anja anja koloojao. Ii mindirij orombombaajonj amamaawonja. Pangamanj ano asasaga ii motoonj mende koloojao. Qaago! ¹⁵ Kraist ano limolan (Satan) yorononj uumotoonj ama motoonj laligowowaajonj amamaawaota. Kawaaajonj uumeleenj ejemba monjonj nanamemenja uumeleembaa gadokopa ejemba monj iwo motoonj mindirij ambowaajonj amamaankebaota. ¹⁶ *Anutu anj qaa monj kokaen jerota eja,

“Niinonj kanagesouruna yonjoo uugianonj laligonj batugianonj kema kanj Pongia kolooewe yonjononj nii welen qen mepeseen noma laligowuya.”

Qaa iikawaa so Anutuwaaw Unjanonj uugianonj laligoro sele busunananonj Anutu laaligo kombombanja Toyaa jigo kolooja. Anutunonj iyanja jiwowonj jigoyanonj tando lopionj mepeseewombaa songo ano erota amamaankejonj. Anutuwaanonj jigo ano asa jigo ii anja anja. Iikawaa so nonononj uumeleembaa gadokopa ejemba yonjowo qokotaawombaa songo ano erota amamaankejonj.

¹⁷ *Kawaaajonj onjoo mono Ponjonj qaa kokaen jerotiwaa so otaanj ambu,

“Ii mono onjomesaonj seleenjenj kanj tuun iyanja monj laligowu.

Anjonjoragiao koloonkejuti, ii mono mende onjooisirigi niinonj moma anjonj koma kalanj koma onoma laligomanja.

* 6:5: Apo 16.23 * 6:14: Qaqan (yoke) ii hoos me bulmakao woi yoroo arogaranonj anj kemero kare me kinonj iwoi horonkeja. Kaen oroangaraa aingara ambotiwaajonj amamaankeja. Kaen jinjaun kembabo. * 6:16: Lew 26.12; Eze 37.27; 1 Kor 3.16; 6.19 * 6:17: Ais 52.11

¹⁸ *Niinon Mangia koloowe onjo noo meraborauruna koloon laligowuya.
 Ponj ku-usunj kuuyaa Toyanon kaen jeja.” Kianj.

7

¹ Oo wombo alauruna, Anutunonj kalan koma nonomambaa qaaya kaen somonggon nonono eja. Kawaajon iwoi sele unjanana menj tilooji, anana mono ii kuuya qetegowombaajon Kraist qama koolinij hamo qen nonombaa. Anutuwa jeta uuguwombotiwaajon mono keenana moma kaparanj koninj menj solanjaninj nonono soraaya koloodaborowonja. Kianj.

Uugia meleengitiwaajon Poolnoj keraqeeango moro.

² Nonononj monj mende jenj kondemondeen ama muninj tiwilaaro. Mombaanonj iwoi mende qenjaminjanjoninj. Monj mende tiligonj jaameesanj ama muninj. Kawaajon onjononj mono uugiaa naguya horonj nono uugianonj somonggon nonoma laligowu. ³ Tosianonj batugianonj gawonj menj selenonj kuukuu qaa kaen jenj jenj nonongito, niinonj qaa koi onjoo qaagia jenj tegonj ironja meleema onjomambaajon ama mende jejenj. Niinonj qaa kokaenj jewe modaborogi: Nonononj uunanaa naguya horonj onjo uunananonj somonggon onjomakejonj. Kaen ama saanonj onjowo ororonj somonggon komuwonja ano ororonj kotiinj laligowonja.

⁴ Uuwoiya qaa momalaarina somata onjoononj ama laligojenj. Onjoo selegia mamaga mepeseenjejenj. Onjoonj ama ulunjkolena somata mokoloonenjiwaajon kakasililinj kania kania moma iikanonj kilenj hononja qaa aisoojenj.

Masedonia prowinsnonj kema Taituswo aitongori.

⁵ *Taitus monjgama laligowetiwaajon* jeweti, qaa ii toroqen jemaaja. Masedonia prowinsnonj kouma kanonj kaanagadeen uuluue mokoloomambaajon amamaawe. Daen daen kembeti, iikanonj konjilinj kania kania mokoloowe. Anutuwa manja qen tosaanja yonjowo angowowo ama onjoonj majakaka moma laligowe. ⁶ Kaan laligoweto, Anutunonj uukamakamaa ejemba nanjonj nonomakeji, iinonj Taitus karoti, iikanonj ulunjkolen ama nono.

⁷ Taitusnonj karoti, iikanondeen qaagoto, Korint onjononj ulunjkolen ama mugi iinonj nijoro Anutunonj iikanonj kaanagadeen ulunjkolen ama nono. Onjoo sundugia kokaenj nijoro, “Onjononj nii niibombaajon koposonggon laligoju. Wosogia onjanonj moma noma lombo nongitiwaa qaaya jenj noo kitina nanjonj jewombaajon jojorinjkeju.” Sundu ii nijoro moma uukoisoro somata qatawo mobe.

⁸ Niinonj uugia Bunja qaanonj kuunj tere ii oowe weengonj onjoangia moma bolinj aogiti, iikawaajonj mende moma bolinj aojenj. Wala moma bolinj aoweti, ii kilenj kambanj kokaamba kokaambaajonj mombo aisoojenj: Tere qaananonj uugia menj boliro wosobirinj angito, wosobirinj iikanonj mono meleema kambanj torodaamonda enj tegoro. Kaniagia kaenj iibe.

⁹ Kambanj kokaamba onjo moma bolinj aogitiwaajonj ama mende aisoojento, kokaambaajonj aisoojenj: Onjo nanamemengiaajonj ama moma bolinj aogi gamu wosobirigianonj ilaan onono uugia mombo meleema dingogi. Ii Anutuwa jetaa so kolooro uugianonj mono nonoojonj ama mende boliroto, onjanonj ilaan onjombe.

¹⁰ Singisonggonanaajonj ama moma bolinj aojonj eenj, gamu wosobirinj iikanonj mono ilaan nonono uunana mombo meleema dingowonja. Dingowonjati, Anutunonj mono nunuano Siwenonj ubonja. Monjonj uuta meleema iikawaajonj mende moma bolinj aowaa. Balonj ejemba tosanonj singisonggogiaa wosobirinj momakejuto, Anutunonj ii mesaowaatiwaajonj mende qisiwuti eenj, iinonj mono ironja meleema onono koomu kotiga kumuwaya.

¹¹ Onjononj Anutuwa uusiinjaa so wosobirinj mokoloogi gamu iikawaa honja ii uugianonj kolooro letongiti, ii gosinj iima walingonj kokaenj jegi, “Anana gonj-aangolenana mesaonj uunana menj kululuunj ugure qaganonj waama kanianana soosooya gosinj mindingoninj. Ejemba singisonggo angiti, iyonjoonj uunana waaro sisigia menj jenj onjoninj. Anutuwa jeta uuguwombotiwaajonj aarunj lalanjaninj keenana moninj. Poolnoj karj uunana meleeninjwaa honja iibaatiwaajonj koposonggonj laligojonj. Uunana nanamemenj dindinja ambombaajonj aninj ano monjonj kana qiwitigoroti, ii mindingonj mubombaajonj jojorinj laligoninj.” Kaen jegi sokombaa. Kambanj kokaamba kana dindinja otaajuti, ii gendeema nongji iijenj.

¹² Kawaajonj monjonj batugianonj boliroto, iigadeen mindingonj mubutiwaajonj ama terena mende oowe me monj ii menj bolinj muroti, iigadeen ilaan onjombutiwaajonj tere ii

* 6:18: 2 Sml 7.14; 1 Hist 17.13; Ais 43.6; Jer 31.9

* 7:5: 2 Kor 2.13

* 7:5: 2 Kor 2.13 kanonj Taituswaajonj jero.

mende oon ambe. Ii kokaembaajon oowe: Onjo Anutuwaas jaasewananon niwo uumotoon ambombaaajon kaparan komakejuti, sili iikanon asuganon asugiwaatiwaajon tere ii oowe.

¹³ Neenaa ulunkolena iikayadeen mende moiento, Taituswaa uuta batugianon qeangoro iinin iikanon kaanagadeen uuna nangoro hononaa qaa aisoonkejen. Onjonon korebore Taitus keraqeeangon qen mugitiwaajon aisoonkeji, korisoro iikanon kaanagadeen nangon nono iikawaajon hononaa qaa aisoojen. ¹⁴ Niinon onjo siligiaajon ama selegia Taituswaa jaanon mepeseen laligoweti, onjonon iikawaa so angi niinon gamu mende mewe. Niinon onjo batugianon laligon qaa kuuya injioweti, ii honagadeen. Kawaa so onjo qaagia Taituswaa jaanon jen mepeseen laligoweti, qaa iikanon mono kaanjadeen kaniagia mindinggogi hona kolooro.

¹⁵ Onjo korebore noo qaana ten koma Taitusnon karo sombugiawo moma jenengia ororo koma horon mugi. Taitusnon siligia ii romongon qaa nijoro uuqeeangoyanon onjojon ama somariiro kotiin mepeseen onmakeja. ¹⁶ Niinon nanamemengia kuuya romongon iikanon saanon onjojon ama qaqabunabunanawo kaen moma kotiin satiin laligomanja. Kawaaajon aisoonkejen. Kianj.

8

Uumeleen alaurunana nangon onjombombaa qaaya

¹ *Oo uumeleen alauruna, Anutunon kalenmorianja uumeleen kanagesoya kanagesoya kanon nonono hona mono Masedonia prowins uutanon awaagadeen kolooro. Niinon onjo kawaajon poumapou laligowubotiwaajon moma sundugia kokaen jemaaja: ² Yonjonon kakasililin kania kania mokoologi angotete lombotawonon qagianon uro wanaya tooton laligojuto, ii kilen hononaa qaa aisoogettiwaajon ama uumeleen alaurunana nangon onjombombaaajon monen nandun somata qatawo angi.

³ Yonjo kaniagia kokaen nangon jemaaja: Monjon mende kuun onono iyanggia siingiaajon kilen afaangon esungiaa so nandungia angi ano ii kaanjadeen uugun onjongi.

⁴ Yonjonon kaparan koma mamaga kuun nonoma kokaen welema ninijogi, “Nono kaanjadeen Judia prowinswaa ejemba soraaya ilaan onjombombaaajon mojon. Kawaaajon Pool, gii saanon ‘Oon!’ jena mono simbawonawo moma gawon iikawaa bakaya afaangon mewonja.”

⁵ Kaen jeni jewe nandun ambutiwaajon mambombeti, iikawaa so iikayadeen qaagoto, ii uugun kokaen angi: Yonjonon wala nangonanjo Pombaa jaanon sokonji, ii ambombaaajon uugia somonggogi ano iikawaa gematanon Anutuwaas jeta ten kombombaaajon moma iyanggia laaligogia ii kaanagadeen nonoo boronananon anggi. ⁶ Kawaaajon Taitus kokaen jen koton mube, “Gii nangonanjo gawon ii kanain menati, iikawaajon ii mono torogon Korint kanageso ilaan onona uukalengia qendeema monen nandun somata ii mombo torogon angi batugianon tegowaa.”

⁷ Uuwaa iwoi kania kania ii kelemalelen bunja qen aon kokaen ama laligoju: Awaagadeen Kraist moma laarin Bunja qaa hona jen sororogon Anutuwaas uusiina moma koton tosaaja nangon onjombombaaajon pondan koposonggonkeju. Onjonon tosaaja unjuugun awaagadeen jopagon nonoma awaa soro koloaju. Kawaa so nangonanjo gawon koi kaanagadeen mono saanon men sororogon tosaaja unjuugugi awaa soro koloowaa.

⁸ Kaen jen monen ambutiwaajon mende jen koton onjonjen. Ii qaagoto, uukalengia gbingbaonawo koloaja me qaagoti, mono ii angotetenon ama kaniagia momambaaajon mojen. Kanageso tosanon gonangole mesaon nangonanjo gawongia hona toonja men zen nanjuti, qaa ii jen iikanon onjo angotete ama onjonjen.

⁹ Nandun dawi ambutiwaajon gosiwuti, iikanon mono Ponhana Jiisas Kraistwaa kaniaa tania romongowu. Onjo iwaa kalenmorianja somata ii kokaen moju: Iinon Siwewaa ilawoila kuuyaa Toya uuta kolooroto, kilen onjo oyanboyambaa qaqabunagiawo koloowutiwaajon ama namonon kamaan kamaanqeqeta koloon laaligoya togon qeleeno.

¹⁰ Monen ambutiwaajon mende jen koton onjonjento, Jiisasnon sare anoti, iikawaa so qambanmambana iikayadeen onjonjen. Onjonon gban emugenanon mutuya koloon nangonanjo gawon kaparan koma megii ano ii torogon mewombaa siin kotiga mogi.

¹¹ Kamban kokaamba gawongia ii mono medaborowu. Wala nangonanjo gawon mewombaaajon kaparan koma awelegogiti, iikawaa so ii mono torogon medaborowu. Iwoi en onjonjiwaa so mono nandungia mamaga ambu. ¹² Kawaa kania ii kokaen: Nandun ambombaa siingianon koloon eji een, mono iwoi en onjonjiwaa so angi Anutunon moma anjon kono sokombaa. Iwoi mende en onjonjiwaa so mono mende gosin jen onmakeja.

* 8:1: Room 15.26

¹³ Nandun somata anggi alaurunana yonoo laaligogianon afaangoro onjoangiaa qagianon lombo ubaatiwaajon mende mojonon, alaurunana amamaan memeqemean mejuti, iyonowo mendeema ororon laligowonatiwaajon mojon.

¹⁴ Kawaajon kamban kokaamba iwoi kelemalelen en onono tosanon laaligogiaa iwoiwaajon amamaajuti, onjo mono ii ilaan onjongi soyanon koloowaa. Kaen ama onjoangia kanagen iwoiwaajon amamaagi yonoo ilawoilagianon kelemalelen ewaati, kamban iikanon mono iidamon ilaan onjombuya. Kaen ama aogi ala ilailaa siligianon ororon koloowaa. ¹⁵ *Ii Bunja qaa koi oogita ejiwaa so koloowaa, “Mamaga men kululuun laligoroti, iinon anaa so nero qaa suruya mende raro ano borombooron men kululuun laligoroti, iinon nene iwoiwaajon mende amamaaro.” Kian.

Nejauruna karoon wasin onjonin kan ilaan onjombo.

¹⁶ Anutunon Taituswaa uuta sololoooro onjoon nii kaan majakaka moma ilaan onjomambaajon kaparan koma laligoja. Kawaajon “Anutu dangisen!” jejen. ¹⁷ Niinon Taitus onjoonon kawaatiwaajon qisin uuta kuuwe wana meleen. Iikayadeen qaagoto, anjo onjo ilaan onjomambaajon moma koposongon iyanaa siina otaan nonomesaon Korint onjoonon kamambaajon jero. ¹⁸ Nononon uumeleen alanana mon wasinin iwo kawaota. Kokanon Oligaa Bunja jen seinkejiwaajon ii uumeleen kanageso so mepeseen munkeju.

¹⁹ Iwaa qaa torogon kokaen jema: Masedonia uumeleen kanageso yononon ii meweengogi nanjonango nandun ii men nonowo motoon kana kembon. Nononon Pon iyanaa qabunyanon seiwaatiwaajon moma nandun somata ii saanon galen koma Judia prowinsnon kema onjombon. Ala ilailaa onjombombaa uukalenana kaen asuganon qendeema onjombon.

²⁰ Kaen ama nanjonango nandun somata ii tiliqili anggi soowabotiwaajon saanon galen koma sorogowon. Monjon silinana iikawaajon jen nonombabotiwaajon moma kaparan koma nanjon. ²¹ *Qaa kawaa kania ii kokaen: Nononon sili Pombaa jaanon dindina kolooji, ii qetetanowombotiwaajon galen men aonkejon. Iikayadeen qaagoto, sili ejemba jaagianon sokonji, ii kaanagadeen ambombaajon moma kaparan komakejon.

²² Yorowo uumeleen alanana mon ii kaanagadeen wasinin kawaa. Ii kamban mamaga angotete men mun tania kokaen iinin: Iinon kamban kamban Pombaa gawon memambaajon geregere amakeja. Kamban kokaamba onjo tosaan ala ilailaa onjombombaajon moji, iikaen moma laarin onjonjiwaajon mono onjoonon kan ilaan onjomambaajon moma uuwaawaa somata momakeja.

²³ Niinon Taitus kokaambaajon meweengowe: Iinon noo ala ilailaana ano gawon meme nenana kolooja. Uumeleen kanagesoya kanagesoya yononon alawoinana woi ii meweengon orongi jotamemegia kolooja. Kraistwaa qabunyanon mono yoroojon ama somariinkeja. ²⁴ Kawaajon eja karoon kawuti, ii mono uugianon jopagon onjoma kaniagia kaen ii qendeengi iibuya. Kaen ambuti een, nononon siligiaajon selegia mepeseeninji, qaa iikawaa honanon mono asuganon kolooro iigi uumeleen kanageso mamagayanon mobuya. Kian.

9

Mono uumeleen alaurugia ilaan onjombo.

¹ Anutuwa ejemba soraaya ala ilailaa monen onjombutiwaajon oomambaajon mojonon, onjo qaa ii modaborojutiwaajon qaa mombo jemambaajon mende amamaajen. ² Onjo ala ilailaa ambombaa usiingia eja. Niinon ii moma iikawaajon onjo selegia men uma Masedonia uumeleen kanageso yonoo jaanon mepeseen onjoma kokaen jewe, “Korint ano Akaia uumeleen alaurunana tosanon mono gbani emugendeen kanain Judia ala ilailaa ama onjombombaajon jojonin laligoju.” Kaen jewe onjo uugeregiaajon mogi qaa iikanon mono uugia kuuro. Kawaajon kanageso hona yonoo uugia waaro ala ilailaa ambombaajon afaangogi.

³ Onjoangia siin koloon onono mojuto, kilen nejauruna karoon koi wasin onjonjen. “Korint yononon monen men kululuwombaaajon jojonin laligoju,” kaen jen qaa iikawaajon onjo selegia mepeseewe. Qaa iikanon omaya kolooro mamaganon mobuboto, qaagia otaan monen onjonon anggi ozon esunon raro kuayanon kaan injibutiwaajon mojen.

⁴ Qaa iikanon omaya kolooro monenggianon mawosusunon mende raro een laligogi Masedonia nejauruna tosanon niwo kan kaan mokolon onjombuyagati een, niinon mono onjoonon ama gamu mokoloomambo. Ten kombutiwaajon moma laarin onjoma laligowe hona mende koloonagati een, onjo mono kaanjadeen qaagia omayaajon ama gamu mokoloowubo.

* 8:15: Eks 16:18 * 8:21: Gba 3:4

⁵ Kawaajon uumeleen alaurunana karoon ii uu kuun onjomambaajon mobe sokono kokaen injiowe, “Ono mono waladeen Korint yonoonon kema nanjonango nandun somata ambutiwaa qaa somongogiti, aren ii otaan andaborowutiwaajon mono uukuukuu men onjombu. Kaen angi ala ilailaa nandungia ii kikuyawo otoko qaganon qaagoto, mono loloogendeen afaangon mamaga ambu. Ii mindirigi ziozwaa ozon esunon raro kan saanon mewonja.” Kaen jewe.

Kota afaangon mamaga qosoma kororoowu.

⁶ Qaa koi mono romongon laligowu: Nene kota afaangadeen qosoma kororooji, iinon mono hona kaangadeen afaangadeen mewaa. Nene kota mamaga qosoma kororooji, iinon mono hona kaangadeen mamaga mewaa. Kawaajon mamaga angi Anutunon kitianon mamaga onjombaa. ⁷ Ono anja anja nandungia mono uugianon somongogitiwaa so amakebu. Korisoronon afaangon mojqoqoron ejemba kaler ononjuti, Anutunon ii jopagon onjomeja. Kawaajon nandungia mononon kuun ononjiwaajon ama uuwoi qaganon mende ambu. Ii kikuwo mende ambu.

⁸ Uuafaan qaganon kotingia mamaga angi Anutunon mono kotiin kalenmorianja kuuya men sein onjomebaa. Kaen onono laaligo kuuya kanon iwoiwaajon amamaawuti, ii kuuya mono kamban so bunja qen aogi sokoma onjomebaa. Kaen kolooro gawon awaa kania kania ii afaangon megi hona kelemalelen koloowaa. ⁹ *Otokoya qaa nandun somasomata amakejuti, ii Bunja Tere qaa koi oogita ejiwaa so koloou,

“Iinon afaangon kalerja kalerja mendeema ejemba wanaya onjomeja.

Nanamemenja dindinja kikuya qaa kanon mono kamban tetegoya qaa Anutuwaajon en ubaa.”

¹⁰ *Anutunon qosomakororoowu ewaajon nene kota muro nene kolooro nenkejon, iinon mono nembanewaa mojqoqoron amakebuti, ii kaangadeen onjomebaa. Ii onono uugianon lolooro saanon afaangon qaa kota qosoma kororoowu seigi nanamemen solanja hona kolooro Anutunon ii men somariiro seinkebaa. ¹¹ Kaen angi Anutunon mono laaligo kuuya kanon kotuegon men sein onono qeangonkebu. Kanon saanon afaangon ejemba kamban so gbingbaonja qaa kaler mamaga onjomebaa. Kaen angi ii men (Jerusalem kema) ononin ejemba mamaganon kotingiaajon ama Anutu mepeseegi hona onoonon koloongkebaa.

¹² Nanjonango gawon koi menkebuti, iikanon mono Anutuwaajon ejemba soraaya yononon iwoiwaajon memegemeen angi ilaan onjomebaa. Iikayadeen qaagoto, iikawaajon “Anutu dangisen!” qaa ii mamaga jewutiwaajon ama hona onoonon koloongkebaa.

¹³ Kawaajon kania ii kokaen: Nanjonango gawon koi men iikaanja kanon momalaarigaa kania qendeengi ejemba mamaganon ii iima Anutu ten kombutiwaajon mepeseen mun kokaen jewuya, “Korint yononon Kraistwaa Oligaa Bunja ii qaanondeen mende jokoloofoto, Poolwaanon qaa ii gbingbaonja qaa ten koma afaangon loloogendeen nono ano tosaanja kuuya nonoonon kalen jaasoongon nonomakeju.”

¹⁴ Kaen jen onoonon qamakooli gawon men iikanon waegia mamaga men onjomebaa kokaen jewuya, “Iiya! Anutunon mono kalenmorianja kelemalelen Korint onono uujopagaa hona mamaga nononggi.” Kaen jegi Anutuwaajon kalerjanon asuganon koloowaa. ¹⁵ Oo anana Anutu kalerjaajon ama mono mepeseenkebonja. Iwaa kalerja Jiisas Kraistnon mono awaa soro koloouja. Nanjonango ambutiwaa qaaya ii kaen kan tegoja.

10

Poolwaa gawombaajon qaa jegi kitia meleeno.

¹ Tosianon onoo batugianon noojon kokaen jenkeju: Jaasewan qen aon geregere mende amakejato, mongen kema kanon mono qaa kotakotagadeen jen nonomakeja. Kaen jenkejuto, Kraistnon kiankomun gumbonjonon nomakeji, niinon mono iikawaa qaganon neeno uugia kokaembaajon kuumanja:

² Tosaanja yononon nonoonon kokaen romongon jenkeju, “Pool ano iwaa nenauruta yononon balombaa nanamemenjaa taniga otaan iyangiaajon romongon amakeju.” Niinon onoonon kan qaa kaen jenkejuti, ii mono temboma onjomebaa awasankaka nama jen onjomambaajon movento, kilen uugia kotakota totoon kuun jen onjomambaajon togojen. Kawaajon onjomebaa noojon qaa kaanja jenkejuti, ii mono uulanjawo gema ujuwu. Qaagia kaanja ii mindingogi injiibe uunanon mono luae qero batugianon kan bonjon laligomanja.

³ Onjanon, nanamemena namonon amakejento, ii kilen neenaajon ama balombaa nanamemen bologa mende otaan manja mende qenjejen. Kaen qaagoto, Anutuwaaw kawali galen koloon kereuruta kiropo kuun onoma kanon aren soraaya otaan manja qenjejen. ⁴ Balon ejemba yononon uugia walaga otaan manjawaa iwoiya kuuya iikawo manja qenjejuto, nononon kaen qaago. Manjaqege eja yononon jinkaron jake kiripoya kiripoya simen aenjon memeta ii idon kondeengi kamaanjejuto, Anutunon tiwo suman qaita mon usunawo ii nonono inaan nonono iikanon mono kere yonoo qaa arengia powowon kotiga ii kuun qewagonin kamaanjeju.

⁵ Uumeleembaa gadokopa yononon Anutuwaaw kania moma kotowubotiwaajon ama onjoangiaa selegia men uma momogia dindina kojangiro lalabubu laligojuto, nononon iyonoo roromongo arengia doogoya kiripoyawo ii kuuya qewagon kondeenin kamaanjeju. Ejembanon qaa momogia bologa ii menagon somongowutiwaajon kana qendeema onjonin saanon qaagia kuuya Kraist ten koma munkebonatiwaa so romongonkebu.

⁶ Kaen romongon Korint onjonon wala Kraistwaa qaa kuuya ten koma aposol gawona nangowutiwaajon mambonjon. Onjonon uugia mombo kaen meleengigo nononon mono qaa qootogo ejemba yonoo qaagia kuuya gosin jen tegon irona meleema onjombombaajon jojorin laligojon. Kian.

⁷ Onjo iwoi kuuya mono selewaajonadeen mende iima gosiwu. Batugianon nanamemen soonkeji, iikawaa kaniaa hona ii mono romongowu. Tosianon batugianon nii men kamaan nooma iyangio Kraistwaa jotamemeuruta koloojutiwaajon uuwoi mende ama moma kotijuti een, iyononon mono toroqen noojon kaanagadeen kokaen romongowu: Yononon Kraistwaa bunja koloojuti, niinon mono kaanagadeen Kraistwaa bunja koloojen.

⁸ Ponjon kokaembaajon ku-usun nono: Onjo men kamaan onjoomambaajon qaagoto, mono uugia meagowe kotiwutiwaajon ama laligojen. Kawaajon ku-usun iikawaajon awelegon konain kaana selena men uma terereewenagati een, ii kilen mono gamu mon mende mokoloowenaga. ⁹ Tereya tereya oon ambe weengon ku-usunaajon toogia mobubo. Iikawaa toroko mobutiwaajon mende mojen. Kawaajon qaa ii kamban kokaamba mende toroqen jema. Kian.

¹⁰ Tosianon qaa kokaen jenkeju: Poolnon tereya kanon qaa lombotawo oon uunana onjon kuunkejato, batunananon nano iinin eja loota kolooja ano qaaya jero monin piapiaya kolooja. ¹¹ Niinon qaa iikawaa kitia kokaen jema: Qaagia omayo mono mesaowu. Noo kaniaanaajon mono kokaen romongowu: Nii mongen kema terenon qaana kotiga onkejen, iikawaa so mono batugianon laligon kaanagadeen kotakota mindingon onjoma.

¹² Umbuqumbulin yononon iyangia jen qeangon aonkejuto, onjonon nii nuugun aposol qabunagiawo koloowuyagati een, niinon mono gamuna mobenaga. Kaen kolooro neenaa ano yonoo nanamemengia leele ama iima gosimambaajon qetetanjon kokodundun ambenagato, yononon mono momogia toroga otaan iyangiaa aingiaa so uugia kedaya ama gosinkeju. Nanamemengia kaen lan gosin "Pool uugujon," jen uuqeeanggo momakeju. Qaa omayo kaen jen uugia qaa kolooju. Anutuwaaw kadanon gosin nongi saanon unuugun laligojen.

¹³ Anutunon gawon memewaa jawoya ama nonoti, ii mende uugun selena mama mepeseemambaajon mende mojen. Anutunon gawon meme arenja ama nono menkejen, iikawaa so mono onjo batugianon kaanagadeen gawon menkejen ano iikawaa honjaajonadeen selena mepeseenkejen.

¹⁴ Tosianon qaa kokaen jen soonkeju, "Poolnon Korint batugianon gawon merotiwaajon selia mepeseero mende sokonja. Anutunon balon mosoma gawon mewaatiwaa jawo ama muroti, Poolnon ii uugun lansan waleemakeja." Yononon waladeen gawon onjo batugianon mende megito, kilen nii men kamaan nooma iyangiaa selegia qanondeen mepeseenkeju. Niinon Kraistwaa Oligaa Bunja jen sein kema laligon wala Korint onjonon kan uuwaa gawon mewe. Wala mende kawenagati een, umbuqumbulin boi yononon noo qaana kaen jegi sokono niinon neenaa kaniaa jema jen jen soowenaga.

¹⁵ Anutunon balon mosoma gawon memewaa jawo ama onjonoti, iyononon jawogia ii waleema onjo batugianon kan uuwaa gawon menkeju. Neeno jawona mende waleema tosaan yonoo batugianon gawon mewetiwaajon selena mepeseenkejen. Boi tosanon uuwaa gawon men laligogiti, iikawaajon selena mende mepeseenkejen. Onjo batugianon wala kanain gawon mewetiwaajon kaen ambe saanon sokonja. Anutuwaaw arenja otaan batugianon gawon men laligonin momalaarigianon toroqen somariiro nangon nonombutiwaajon mamboma jejeromonromon anjen.

¹⁶ Nangon nonongi saanon goma goma Korint leegenanon Noot waagen ejuti, mono endukanon kaanagadeen kema Oligaa Bunja jen asariwona. Gawonananon kaen somariiro gemaqege qaagianon tegowaa. Anutunon tosaan yonoo gawon meme jawogia

ama onjono megi honja koloodabororoti, iikawaaajon neenaa selena mepeseemambaajon mende mojen.

¹⁷ *Kaen qaagoto, Bunja qaa koi otaar amambaajon mojen, “Monjon selia mepeseemambaajon moji, iinon mono Pombaa gawombaa honjaajon ama selia mepeseero sokombaa.” ¹⁸ Qaa iikawaa kania ii kokaen: Iyangia jen qearjon aonkejuti, iyonjonon Anutuwa jaanon mende sokonjuto, Ponjon moroga jen qearjon mubaati, iinon mono angotetenon kotin nambaa. Kian.

11

Aposol takapolakaya yonjonon tiligon onjombubo.

¹ Niinon uuna qaa tanijaan qaa boronja mon jen selena men ube iikawaaajon mono mende moma bimoowu. Ii kilen nii gema mende nuwuyati, ii mojen. ² Niinon onjo eja motoonggo Kraist iwaa bunja koloogi emba saran jumunja soraaya kaanja onjoombe iinondeen unjumbaatiwaa qaaya jen somongowe. Kawaajon Anutunon onjojon ama uutanon motogoto moma uugereya waamakeji, niinon mono iikawaa so tosanon qaanon tutugon onjoma kele qen horon onjongi boliwubotiwaajon majakaka momakejen.

³ *Kokaembaajon majakaka momakejen: Mokolenon osonkakale ano liwnon (Eewanon) boliroti, iikawaa so umbuqumbulin yonjonon kaen me kaen jen tiligon onjoongi uugianon menjerejgoro jinjaun ambubo.

⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Tosianon kan Jiisas jen asarinini, ii qaagoto, Jiisas morota mombaa kania jen sein laligogi onjonon yonjojon mende mogi bimoonkeja. Unja Toroya bunja qen aogiti, ii qaagoto, ome monjon tosaanja onjo uugianon kemero melokanjin laligon iikawaaajon kilen konjilin mende moju. Oligaa Bunja moma angon kongiti, ii qaagoto, qaa tania anja so mon qatagadeen Oligaa Bunja qama lan jegi tosanon ii afaanagadeen moma angon komakeju. Kaen koloonkejiwaajon onjonon kilen majakaka mon mende momakeju. Ii mende sokonja.

⁵ Kawaajon majakaka momakejento, nanamemena kaen me kaen gosigi niinon kamaanqeqeta mende koloojen. Tosianon aposol qaa men umbuqumbulin lan amakejuti, niinon mono iyonjo newo baagianon qaago toton laligojen. ⁶ Qaa nomakejutiwaa kitia ii kokaen jejen: Qaa awaga jejetaa tania ii saanon mende mojento, Bunja qaawaa kania ii mono moma sororogojen. Ii kambanja kambanja pondar asuganon injisaambe moma yagoju.

⁷ Onjo metaama onjomambaajon moma neena men kamaan aon laaligona nangomambaajon gawon men laligowe. Kawaajon Anutuwaanon Oligaa Bunja ii onjojon sewanja qaa een jen asarin onjoma laligowe. Kaen ama laligowetiwaajon tosanon noojon uuduuduu qaa kokaen jenkeju, “Poolnon kana uugun singisonjo amakeja.” ⁸ Uumeleen kanageso tosanon gawon mende mewe kilen nandungia een ongi mewe nanjon nono onjo een welen qen onjoma laligowe. Tosianon iikawaaajon kokaen jenkeju, “Poolnon yongoro meme sili kaanja ama onjoma laligoja. Kawaajon iinon aposol mende koloojato, anja gawonja menkeja.” Noojon kaen jen soonkeju.

⁹ *Onjowo laligon iwoiwaajon amamaan memegemean men iikanon onjoononga mon mende kuun men bimoon mun nene iwoiya mende men laligowe. Kaen qaagoto, uumeleen alauruna Masedonia prowinsnonga kan iwoiwaajon amamaaweti, ii iima asarin monen nonggi sokono. Nanamemena kuuya kanon men bimoon onjomambotiwaajon moma galen men aon laligoweta mombo toroqen kaen laligomana.

¹⁰ Men bimoon onjomambotiwa qana iikawaaajon mono neenaa selena men uma laligojen. Monjon qaana ii Akaia prowinsgiaa gomana gomana kuuya kanon qewagomambaajon amamaawaa. Kraistwaa qaa honjanon mono nemun koma nono qaa kaen somongon jen nanjen. ¹¹ Ii naambaajon? Ii onjo mende jopagon onjombenaga, iikawaaajon me? Mono onjanon jopagon onjomakejenji, ii Anutunon moja.

¹² Aposol sosonae kaanja koloonkejuti, iyonjonon nonowo “Ororon koloowombaa gawon tania iikayadeen menkejon,” kaen jewombaaajon moju. Kawaajon kokaen kuun onjoma jenkeju, “Poolwaa tani kaanja gawon menkejoni, iikawaaajon mono Pool kaanja nanjon nonombu.” Gawongiaajon selegia mepeseewombaaajon moma iikawaa kania mongamakejuto, ii saanon mende mokoloowu. Niinon ii kaanja mende koloojen. Kawaajon men bimoon onjomambotiwaajon mono neena galen men aon laligonkejenja mombo toroqen iikaanja laligomana.

¹³ Yonjonon aposol honja qaagoto, aposol takapolakaya ano gawon meme ejemba osonkakalegiawo koloju. Kraistwaa aposol nonoo tanitani koloon qendeema aon gawon

lanj menkeju. ¹⁴ Satan anjo asasagaa gajoba tani kaanja qendeema aonj gawonj lanj menkeja. Kawaaajon umbuqumbulinj yonononj kaenj koloogitiwaaajonj mende walingonjkebonja.

¹⁵ Kawaaajonj Satambaa welenqege ejembauruta yonononj ejemba welenigia qewombaa tanitani ama Kana qaa otaanj iikaanja kanonj solanja koloowutiwaaajonj jenj soonj qendeema aonjkeju. Gawonj kaanj lanj menkejutiwaaajonj nono mende aarunj walingonjkejonj. Selememe kaenj amakejuto, kambanj tetegoyanonj Anutunonj tawagia nanamemenigiaa so meleema onjombaa. Kianj.

Poolnonj aposol gawonj menj siimbobolo mamaga moro.

¹⁶ Qaana mombo kokaenj jemanja: Onjoononga tosianonj noojonj “Uuta qaaga laligoja,” kaenj jenj romongowuyaga. Kaenj romongowuyagati eenj, nii eja uuta qaa kaanja mono koma horonj nombu. Kaenj angij saanonj ii kaanja neenaa selena menj uma batugianonj laligomanja. ¹⁷ Awasanjaka somata moma selena menj uma qaana jejenj, ii Pombaa momononj mende otaanj jejento, qaa ii eja uuta qaanonj jewageenj jejenj.

¹⁸ Ejemba mamaganonj batugianonj balombaa nanamemenj bologa otaanj selegia menj umakejuti, iikawaaajonj niinonj kaanjadeenj ama qaana iikawaa so jejenj. ¹⁹ Onjoangio “Momo ejemba uuta koloojonj,” jejutiwaaajonj onononj ejemba uugia qaa yonoojonj mogi mende bimoonjkeja.

²⁰ Onjononj honja toontoonj kokaenj koloaju: Ejemba koi kaanja yonoojonj mogi uugianonj mende bimoonjkeja: Mojnnonj unjuama somonjgoro welenqegeuruta kamaanqegeta koloaju. Mojnnonj tutugonj onoma nenegia nedaboronjkeja. Mojnnonj jenj kelekele ama onjono iwaa bunja koloaju. Mojnnonj iyanja selia menj uma qaa tokoronjkota jenj urungia qetaalinjkeja.

²¹ Ii kaanja horonj ureenj ama onjomambaajonj mono looloria koloonj laligowe. Bonjonja ama onjombetiwaaajonj “Kee momo meraga koloaja,” jenj noojonj kaenj romongojju me qaago? Qaa kaenj jenj iikanonj saanonj gamu qenj nombutiwaa so koloaja me? Qaa jemanjati, ii eja uuta qaanonj jewageenj jemanja. Umbuqumbulinj yonononj gawonj menkejutiwaaajonj selegia menj uma gamugia mende mojuti eenj, niinonj mono kaanjagadeenj gawonaajonj ama selena menj umambaajonj kotiinjkejenj.

²² Yonjononj qaa kokaenj jenj selegia menj umakeju, “Nono Juuda ejemba koloonj Hibruu qaa jenkejonj.” Kaenj jenkejuto, niigago mono kaanjadeenj koloojonj. “Israel ejemba koloojonj,” jenkejuto, niigago mono kaanjadeenj koloojonj. “Aabrahambaa esa ambouruta koloojonj,” jenkejuto, niigago mono kaanjadeenj koloojonj.

²³ *Qaa monj ii eja uuta qaanonj jewageenj jemanja, “Yonjononj Kraistwaa gawonja menkejonj,” jenkejuto, niinonj ii mono ii haamo ama unjuugunj menkejenj. Niinonj mono ejemba ii unjuugunj gawonj kotiinj menj laligowe. Kraistwaa gawombaaajonj ama kapuare mirinonj noonjgi kanonj ii unjuugunj kambanj mamaga rabe. Ooli waayawononj geriawo geriawo nunj laligogi. Kambanja kambanja lombo mokoloonj komumambaajonj ama laligowe.

²⁴ *Juuda jigo galej tosianonj jegi arawambu nonj nugi indenja 39 kolooro siimboboloya moma laligowe. Kaenj ama nongij arenja 5 kolooro. ²⁵ *Room gawman yonononj jegi oporondaayanonj nugi indenja karoonj kolooro. Somanja motoonggo jamononj nugi komumambaajonj ambe. Wango somatanonj laligowe kowe toronjanonj kuunj qagonj janggoro indenja karoonj kolooro. Kambanj mojnnonj wanggo janggoro kowenonj kemenj weenj motoonggo ano gomantiinja monj kowe qaganonj lanj laligowe.

²⁶ *Kambanja kambanja kana kema kanj laligowe. Apu somasomata mamaga kotonj iikanonj lombo mokoloonj tiwilaamambaajonj ama laligowe. Kikekakasiilinj ejemba yonoojonj ama koomuwaa toroko moma laligowe. Juuda kanagesouruna yonoojonj ama lombo mokoloonj tiwilaamambaa ama laligowe. Waba kantri yonoojonj ama lombo mokoloonj tiwilaamambaa ama laligowe. Taonja taonja kanonj lombo mokoloonj tiwilaamambaa ama laligowe. Duuyaa gomanja gomanja kanonj lombo mokoloonj tiwilaamambaa ama laligowe. Kowe kotonj kema kanonj lombo mokoloonj tiwilaamambaa ama laligowe. Alauruna takapolakagiawo yonononj nugi komumambotiwaajonj wosona (ba kukuuna) kouma gojono laligowe.

²⁷ Laaligona nanjomambaajonj gawonj kotiinj menj laligowe. Gaonj gbili mamaga laligowe. Gawonj mamaga mewetiwaajonj nenewaa kambana mende ero nene apuwaa komunj laligowe. Nene qaono kambanj mamaga bodi laligowe. Opo malekuwaaajonj amamaanj totonja ariinj laligowe. ²⁸ Iikayadeenj qaagoto, toroqenj kokaenj moma laligowe: Uumeleenj kanagesoya kanagesoya kuuya yonononj majakaka qaagia nijogi uunanonj mono kambanj so moma bimoonj laligowe.

* 11:23: Apo 16.23

* 11:24: Dut 25.3

* 11:25: Apo 16.22; 14.19

* 11:26: Apo 9.23; 14.15

²⁹ Momalaari alauruna daen yononon sologon loorijuti een, niinon mono kaanjadeen ii mobe bimooro uuna loorinkeja. Monon kongoro ano uumeleen alananon singisonggo anji, singisonggo iikawaa gerianon mono noo uuna kaanagadeen nooro tembomakejen.

³⁰ Ononon sele menj-uu qaagadeen mobombaa siinja momakeju. Kawaajon niinon selenam en ubenagatiwaa so koloowenagati een, nii selenaa iwoiwaajon qaagoto, mono uunaa iwoiwaajon kamaanqeqeta koloowe esunja kamaankejiwaajon ama selenam en ubenaga. ³¹ Anutu Pon Jiisaswaa Manja kamban so mepeseenin tetegoya qaa akademuyawo laligon ubaati, iinon mono noo kaniaana moro qaa qolonmolonggoya qaagoto, qaa honja toon ii jejen.

³² *Damaskas sitinon laligowe kin Aretaswaa kiapyanon goondomonuruta noma somongon nombutiwaajon jen koton onono Damaskas ejemba yonoo siti sopa naguyanon emboma olon koma kemambotiwaajon galej menj nanji. ³³ Kaen nangito, alauruna yononon noma konde uutanon nooma kasanon somongon siti kiropo jengenanongga sosooda anggi namonon kamaan koma borianonga olon koma kawe. Kianj.

12

Poolnon jaameleen unja iima isaisaan qaa moro.

¹ Onoo selememe alaurugianon jaameleembaa qaaya qaaya jenkejuti, iikawaajon niinon kaanagadeen selenam mepeseen jaameleembaa qaana jemaŋa. Qaa ii saanon mende ilaŋ onombaato, kilen qaa toroŋen jaameleen unja unja ii Ponon qaagia nisaano mobeti, iikawaa sunduya jemaŋa. ² Eja mon moma mube Kraistwo qokotaan laligoja. Unja Toroyanon ii wano namowaa koosu haamo jawoya uugun uma sengelao jawoya uugun uma Anutu iyanŋa Siwe gomaŋ uutanon eu uro. Kamban iikanonadeen gbani 14 tegoro laligoj. Seliawo me selia qaa unja kokoosoyagadeen uroto, ii mende mojen. Anutunon ii moja.

³⁻⁴ Unja Toroyanon eja ii wano Anutuwa oyanboyon gomaŋanon uro qaa qaita mon jegi moro. Balon eja niinon qaa ii jemambaajon songo eja ano qaa ii balon ejemba ananaa qaanananon jewombaa so qaago. Seliawo me selia qaa uroto, ii Anutunon moja. Niinon ii mende mojent, iwa sunduya mojen.

⁵ Niinon eja iwaanon iwoi kolooro, iikawaajon selenam en umanatiwaa so koloojen. Neenaajon ii kolooro, kilen iikawaajon ama neenaa selenam mende mepeseenkejen. Kawaajon qaagoto, esunkamakamaa koloojeniwaajon kaen amakejen.

⁶ Neenaajon selenam en kaanagadeen menj umambaajon mobenagati een, qaana mono qaa honŋa so jewenaga. Kaen qaa omaya jeje eja mende koloowenagato, ii kokaembaajon kolatin onkejen. Kuuya ononon jaameleen ii iibetiwaajon qaa dindin uugun noojon mogi uuta koloomambo. Nanamemena ambe iigi qaa jewe mogiti, mono iikawaa sogadeen gosin nombutiwaajon mojen.

⁷ Nisanisaan qaa uuta mobe qaa tosaan uugunkeji, iikawaajon awelegon aomambotiwaajon Anutunon iwoi jetawo noo sele busunanon ano sosoro somambaa so nunkeja. Satambaa gajobanon siimbobolo ii nono momakejen. ⁸ Kawaajon Ponon ii sele busunanonga itagowaatiwaajon qama kooliwe indin karon kolooro.

⁹ Kaen qama kooliwe, qaa kokaen nijoro, "Qaago. Esunkamakamaa koloona noo kusunanon mono afaanŋon uuga saa qero akademugawo koloonkebaa. Kawaajon noo kalenmoriana mono bunja qen aona sokombaa." Qaa ii nijon Kraistwaa ku-usunanon qananon ubaatiwaajon momakejen. Kawaajon esunkamakamaa koloonkejen iwaajon selenam mepeseenkejen. Lombo ii qaombaatiwaajon mende toroŋen qama koolinkejen.

¹⁰ Kraistnon nii esunkamakamaa koloonkejen, kamban iikanon esun nono kotiŋ namakejen. Kawaajon esunkamakamaa koloojeniwaajon kilen mobe sokono kiku mende amakejen. Tosianon uugeqe qaa tokoronkota jen nonggi mobe sokoma nonja. Kraistwaajon ama kakasilin sisiwerowo ama nonggi konajilin moma kanon kilen uubonjon mokoloonkejen. Kianj.

Poolnon Korint yonoojon majakaka moro?

¹¹ Selenam en uma eja uuta qaa taniŋaan koloojen. Dingowutiwaajon ama kana morota mon mende mokoloon noojon mogi ubaatiwaajon ii jejen. Onanon, Anutunon mende ilaŋ nonagati een, neeno mono iwoi mon mende ambe gemaŋeqe qaagianon honja koloona. Honja koloonaŋato, nanamemena kaen me kaen gosijen, mono kamaanqeqeta mende koloojen. Tosianon aposol qabunagiawowaa qa menj umbuqumbulin lan laligojuti, niinon mono iyonoo newo baagianon mende totoon laligojen.

* 11:32: Apo 9.23-25

¹² Onjoo batugianonj gawonj menj lombo mamaga moma mokosinggonj laligoweti, iikanonj Anutuwaaw ku-usunanonj sololoonj nono angoletu aiwese kania kania asugiro. Nanamemenj iikanonj aposol koloojenjiwaa kania qendeema onjonota iigi.

¹³ Onjo ilaanj onjombe ano uumeleenj kanageso tosaanja ii onjowo ororonj ama onjombe. Tosaanja onjombe waagita onjo mono nomaenj onjomesaowe eenj laligowuyaga? Onjanonj, nanjonj nombutiwaaw lombota ii onjoo qagianonj mende ambe. Aposol takapolakagiawo yonjononj lombo ii onjoo qagianonj amakejuto, niinonj ii tosaanja yonjoo qagianonj ambe bosimakeju. Nanjonj nombutiwaajonj mende kuunj onjoma iikanonj koposo ama onjombe me? Kawaajonj “Poolnonj koposo ejaga kolooja,” jewuyaga, mono qinjina ii mesaowutiwaajonj qisin onjonjenj.

¹⁴ Mobu, kambanj kokaamba mombo onjoononj kamambaajonj jojoriwe indinja karoonj koloowaa. Kanj gawona nangowutiwaaw lombota ii dunjanonj mombo onjoo qagianonj mende amanja. Ii qaago. Onjoangiaa esuhinagiaajonj mende koposongonjkejento, onjoangio noo siinj mobutiwaajonj mojenj. Merabora yonjononj nemunjanurugia nanjonj esuhina menj kululuunj onjombutiwaaw so mende koloojuto, nemunjanj yonjononj ii merabaurugia yonjoonj menj kululuugi sokombaa. Iikawaa so uuwaa gawonj baagenj niinonj mangia koloojenj. Kawaajonj uunonj baagenj ilaanj onjomambaajonj mojenj.

¹⁵ Kawaajonj onjononj qeangowutiwaajonj iwoina kuuya ii korisoro qaganonj togonj onjombe onjoo bunja koloowaatiwaajonj mojenj. Neenaa laaligona kaanjiadeenj qeangowutiwaajonj qeemambaajonj mojenj Kaenj hononja qaa jopagonj onjombe uu-jopananonj somariinjkejato, onjoo uukalenjianonj mono kilenj naambaajonj waziinjkeja?

¹⁶ Onjanonj, nanjonj nombutiwaaw lombota ii onjoo qagianonj mende ambe. Noo tuarenjenjuranonj qaa iikawaajonj uumotoonggo anjuto, tosianonj kokaenj jewuyaga, “Pool ii momo eja koloojiwaajonj tiliqili ama uugia mejanjonj kokosiinj onjoma monenggia kaenj me kaenj horonjkeja.” Qaa ii honja qaago! ¹⁷ Ii nomaambaajonj jeju? Nejauruna wasinj onjombe onjoononj kagiti, iyonjoonongga monjonj Pool esuhina mubutiwaajonj kuunj onjono me qaago? Qaago. ¹⁸ Taitus onjoononj kawaatiwaajonj kuunj munj uumeleenj ala monj iwo wasiwe kari. Taitusnonj nii esuhina nombutiwaajonj kuunj onjono me qaago? Qaago. Unja Toroya motoongononj mono sololoonj norono gawonj nanjonangowaa kana motoondeenj kema kanj laligori. Kianj.

Poolnonj Anutuwaaw ku-usunj qaganonj kawaa.

¹⁹ Tere koi weengonj iikanonj noojonj kokaenj romongowubo, “Qaa jenj muninji, mono iikawaa kitiaga kaparanj koma jenj kaenj ooja.” Oo wombo alauruna, niinonj iikawaajonj kokaenj jemaaja: Niinonj Kraistwo qokotaanj qaana Anutuwaaw jaasewanjonj jenj oowe. Gawonana kuuya ii onjononj uugia meagonj kotikotii mokoloowutiwaajonj menjkejonj.

²⁰ Onjoononj kanj iibe nanamemengia togonjkejenji, ii mombo otaanj laligowubo. Kaenj mokoloonj onjomambotiwaajonj majakaka mojenj. Nanamemengiaa ironja meleema onjombe qagianonj ubaati, onjononj tani amanjati, ii togowuya, iikaenj mojenj. Batugianonj nanamemenj kokaenj ambubotiwaajonj toona mojenj: Uunonj motoqoto moma juma andoruru jewubo. Uduuduudu ama yonj jewubo. Selenonj kuukuu ama aonj deema onjoangiaa tuumbaajonjadeenj romonjonj laligowubo. Gemaqeqe qaa tokoronjkota jenj iikanonj menj bolinj aowubo. Tosaanja yonjoo qaagia aasangoyanonj jegi dimbonjowo kembabo. Jaba-arambaranj ama arenja tororo mende otaanj onjoangiaa aingianonj lanj laligowubo.

²¹ Kaenj ama laligowuti eenj, niinonj kokaenj koloowaatiwaajonj majakaka moma kamanja: Ejemba mamaganonj wala singisonggo ama laligogiti, niinonj iyonjoonj uukondunj ama saamambo. Nanamemenj jewonjowo lanj otaanj siingia kombombanja mokoloowutiwaajonj serowilinj ama gamugia moma mende moma bolinj aogi. Batugianonj kawu uugia mombo mende meleengi injiibe Anutunonj uuna kuuro mombo uukamakamaa amambo. Kianj.

13

Galenj meme qaa konoga

¹ *Kambanj kokaamba onjoononj kawu indinja karoonj koloowaa. “Qaawaa jakeyanonj aambaa qaaya kuuya ii ejemba woi me karoonanonj nanjonj jegi kotiinjkeja.” ² Niinonj Bunja qaa iikawaa so anjenj. Onjoo batugianonj laligowe indinja woi kolooro kambanj iikanonj galenj meme qaa onjombe. Qaa ii kambanj kokaamba mombo qenj gbilinj waladeenj jejelij, iikanonj tegoja. Kawaajonj mombo kamanjati, kambanj iikanonj ejemba singisonggo

* 13:1: Dut 17:6; 19:15

wala anggiti me anjuti, ii mende injiima koboomanja. Kilenagiawo onjo mono kuuya mindingon onjomana.

³ Kraistnon esunkamakamaa qaganon mende ama onjomakejato, ku-usuna onjo batu-gianon qendeemakeja. Kraist iikanondeen mono sololoon nono aposol koloon qaa jenkejenj, onjo iikawaa kaniaajon uuwoi ama kaparanj koma qisin aonkeju. Kawaajon siligiaa so mono qaa jen onjoma mindingon onjomana.

⁴ Kraist maripoonon qegi komuroti, kambanj iikanon esunkamakamaa tani laligoro, kilen Anutuwa ku-usunanon nemun koma muro kotiin laligoja. Niinon kaanjadeen iwo qokotaan neena esunkamakamaa koloon laligojento, Anutuwa ku-usunanon mono nemun koma nono Kraistwaa jeta ten koma mindingon onjomambaaonj kotiin laligojen.

Mono onjoangia gosin aon uugia melembu.

⁵ Mono onjoangia tororo gosin aowu. Uugia meleema onjanon Kraist moma laariju me qaago, iikawaajon mono angotetenon ama gosin aowu. Kraist Jiisaswaa Unyanon uugianon kotiin laligoji, ii moma kotoju me qaago? Uugianon mende laligoji een, onjo mono angotete iikanon kamaan unjuro Kraistwaa buna mende kolooju. ⁶ Niinon onjoonon aposol honja koloojen me qaago, onjo kaen gosin nongi angotete iikanon mende kamaan nuwaa, iikaen mojen. Onjo noo kaniaa kaen asuganon iima moma kotowutiwaajon jeromonromon ama laligojen. Kawaajon mindingon onjombe onjanon sokombaa.

⁷ Qaa kuuya oon koujeni, ii anggi soowabotiwaajon Anutu gama koolijon. Qaa mon jen soon laligogi kan mindingon onjombe tuarenjenjuranon mono aposol ku-usuna onjanon iima asariwuya. Kaen koloowaatiwaajon mende gama koolijen. Onjo mende mindingon onjomangatiwaa so niibubotiwaajon mende gama koolijento, onjonon uugia dindina melembutiwaajon gama koolijen. Uugia onjanon melembuti een, niinon mende mindingon onjombe tuarenjenjuranon noojon toroqen “Eja loolooriaga!” jen mobuyagato, ii kilen.

⁸ Nono qaa honja qotogon mon utegowombaaajon amamaawonato, qaa honjanon seiwaatiwaajon saanon nambona. ⁹ Niinon ku-usuna mende qendeema esunkamakamaa tani laligowe onjonon kotiin nambuti, kambanj iikaanjanon mono korisoro amakebona. Uumelembaa akadamugia kuuya mokoloon kotiin nambutiwaajon nononon Anutu gama koolin munkejon. ¹⁰ Ponjon onjo menj kamaan onjomambaaajon qaagoto, uugia meagowe kotiiwutiwaajon moma ku-usuna ii nono. Ku-usun iikawaa qaganon nama onjoonon kamanati, kambanj iikanon geriawo ama onjomambotiwaajon mono qaa koi koriganon laligon onjoonon tere koi oojen. Onjoangio mindingon aowuti een, mono bonjona ama onjomana. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹¹ Oo uumeleen alauruna, qaana jen tegon qambanjmambanj kokaen onjonjen: Mono aisoon laligowu. Kaniagia sooroti, ii mono kuuya mindingodaborowu. Uukuukuu qaa onjonjenj, ii mono buna qen aon ten kombu. Qaa jeweti, iikanon mono uumotoon ama luaenon laligowu. Kaen anggi Anutu jopagon aowutiwaajon inaan nonoma luae qen nonombaati, iinon mono onjowo laligowa.

¹² Onjo uumeleen alaurugia yonjowo mono jolongia jen anggon aon kana soraaya otaan buugia kiton nen aon laligowu. Anutuwa ejemba soraaya kuuya koi laligojuti, iyonjonon yeizozogia anggi onjoonon kaja.

¹³ Pon Jiisas Kraistnon mono kalenmorianan onjono Anutuwa uujopayanon nemun koma onjono Unja Toroyanon kuuya inaan onjono uumotoon ama ainjolon laligowu. Kian.

Galesia Tere Poolnɔŋ Galesia yonoo Tere ano. Jen-asa-asari

Poolnɔŋ Buŋa Tere koi Galesia prowinswaa uumeleen kanageso yonoojon ooro. Galesia prowins ii Eisia Maino (Turkey) utananɔŋ Room yonononɔŋ jen kotonɔŋ ononɔŋi baagianonɔŋ laligogi.

Aposol yonononɔŋ Anutuwaaw Buŋa qaa jen seigi wala Juuda tosaana ano kanagenɔŋ waba kantri tosanonɔŋ kaanagadeenɔŋ uugia meleenɔŋi. Kambanɔŋ iikanonɔŋ Juuda yonononɔŋ kaparanɔŋ koma qaa woi kokaenɔŋ jegi bimooro:

1) “Waba kantri yonononɔŋ Mooseswaanonɔŋ Kana qaawaa so Anutuwaaw aiweseya selegianonɔŋ mende kotowuti een, iyonononɔŋ mono uumeleen kanageso hona mende koloowuya.” Anutunonɔŋ ejemba iyaŋaajonɔŋ meween-gon ononoti, iyonoo aiweseya ii sele koto. Jen 17.10–12. Poolnɔŋ ii moma “Qaa ii hona qaago!” jen kokaenɔŋ jen kotonɔŋ onono, “Waba kantri yonononɔŋ Jiisas moma laarigi Anutunonɔŋ momalaarigia iikawaajon ama qaagia jen tegoro solananɔŋ uumeleen tuunɔŋ hona koloowuya.”

2) Boi takapolakaya yonononɔŋ Poolnɔŋ Uja Toroyaa ku-usunonɔŋ gawon meroti, ii men kamaanɔŋ ama kokaenɔŋ jegi, “Pool ii aposol hona mende koloojiwaajon ama qaaya mende mobu.” Kaen jegito, Poolnɔŋ kotiiŋ jero, “Niinonɔŋ Jiisaswaa Oligaa Buŋa jeje ejaga koloowe Anutunonɔŋ metogon kuun nono aposol honaga laligojen.” Kaen jen Galesia yonoo uumeleen tuuna tuuna nanamemembaa qambanmamban qaa ooro. Uunana meleembonati een, mono afaangon Kraist jopagon gawonɔŋ menin hona koloowaa.

Buk kokawaa bakaya wana 5 ii kokaenɔŋ:

Qaa mutuya 1.1-10

Pool nii aposol hona koloojen 1.11–2.21

Anutu kalenmorianɔŋ Buŋa qaa 3.1–4.31

Nononanaa aijnanaa songoya 5.1–6.10

Terewaa qaa kota wana 6.11-18

¹ Pool niinonɔŋ qaa amin mobombaajon Galesia uumeleen kanageso onoojon tere koi oojen. Wasiwasi eja koloojeniwaa kania ii kokaenɔŋ: Ejembanonɔŋ aposol gawombaajon mende kuun nongɔŋ men laligojen. Balon eja mononɔŋ mende wasin nonoto, Jiisas Kraist ano Man Anutu ii koomunonga men gbiliroto, iyorononɔŋ mono arengon aposol gawon noni men nanjen. ² Neŋauruna kuuya niwo nanjuti, iyonononɔŋ nii kotingon nongɔŋ tere koi ambe Galesia prowinsnɔŋ uumeleen kanageso tuuna tuuna onononɔŋ kaja.

³ Anutu Manɔŋana ano Pon Jiisas Kraist yorononɔŋ mono kalenmorianɔŋ ononi luaenonɔŋ laligowu.

⁴ Jiisasnɔŋ ananaa Anutu ano Man iwaa je buuta otaan ananaa singisongonanaajon ama laaligoya qeleeno qegi. Kamban kokaamba namowaa kamban bologanonɔŋ laligonkejonɔŋ, iinonɔŋ mono kokainonga hamo qen metogon nonombaatiwaajon ama komuro. ⁵ Kawaajon Anutuwaaw qabunɔŋa kambanɔŋ kambanɔŋ mepeseeninɔŋ tetegoya qaa akademuyawo en en ubaa. Qaa ii onanonɔŋ.

Oligaa Buŋa ii mende jen soonɔŋ modoqodowagowu.

⁶ Niinonɔŋ onoo kanagiaajon ama aaruwe jaa kona luguja. Anutunonɔŋ Kraistwaa kalenmorianɔŋ buŋa qen aowutiwaajon onono iwo laligogito, niinonɔŋ onomesaowe tosanonɔŋ kan Oligaa Buŋa morota jegi kamban mende koriwo eleema qaa doogoya kanonɔŋ qokotaanɔŋ enkalolonɔŋ laligoju. Kawaajon mono aarunɔŋ tililingojen. ⁷ Qaagia ii Oligaa Buŋa hona mende tootonɔŋ koloojato, ejemba tosanonɔŋ Kraistwaa Oligaa Buŋa ii enkalolonɔŋ men meegeeranɔŋ angɔ dogoja. Kaen kolooro lan liligon ejemba kuun ononɔŋi uugia sisau kolooro laligoju.

⁸ Ejemba kaana ii mono yamagen (koziŋen)! Nonononɔŋ Oligaa Buŋa jen asarin onoma laligoninɔŋ, mononɔŋ ii qewagon buŋa qaa morota jen asarinagati een, iinonɔŋ mono Anutuwaaw jaanonɔŋ gere siawaa buŋa kolooja. Ii nonoononga mononɔŋ me Siwewaa gajoba mononɔŋ kamaanɔŋ jenaga, ii kilen qaa kaana mono mende tootonɔŋ ten kombu. Qaa doogoya ii kilen. ⁹ Qaa wala jen laligoninɔŋ, iikayadeenɔŋ mono keteda koi mombo jejen: Onononɔŋ Oligaa Buŋa aŋalinɔŋ moma angon kondaborogiti, mononɔŋ ii qewagon buŋa qaa morota jen asarinagi een, Anutunonɔŋ mono ii qasuaanɔŋ muro gere sianonɔŋ kemebe.

¹⁰ Qaa kaen jejenɔŋ, ii ejembanonɔŋ nisosoroogi neeno yonoo jaanon sokomambaajon ama mende jejento, Anutunonɔŋ niiro iwaa jaanon sokomambaajon ama ii jejen. Niinonɔŋ balon ejemba uuqeeangɔ moma nombutiwaajon mende tootonɔŋ kaparanɔŋ komakejen.

Toroqen ejemba kele ama onjoma usugowenagati een, niinonj mono Kraistwaanonj gawonj memambaajon amamaawenaga. Kianj.

Kraistnonj menj letoma nono aposol koloowe.

¹¹ Oo alauruna, Oligaa Bunjawa kania ii kokaenj moma yagowu: Bunja qaa jenj asarinkejenj, ii balonj eja monjonj mende uunonj junjun qaa jerota eja. ¹² Monjonj monj ii mende kuma nono. Ii balonj eja mombaanonjga mende moma anjonj kombeto, Jiisas Kraistnonj iyanj asuginj noma Oligaa Bunjaya nisaano moma asariwe noo bunjaga kolooro.

¹³ *Onjononj noo kaniaan saanonj moju. Juuda ejembanonj Anutuwa Kana qaawaajonj uugere amakejuti, niinonj waladeen iyonoo momogia otaanj yonoo so koloonj menj laligowe. Kaanja laligonj Anutuwaanonj uumeleenj kanageso ii ununj ureen jaabamagege menj onjoma laligowe. Geriawo sisiwerowero ama onjoma menj tiwilaanj onjomambaajonj angobato menj laligowe. ¹⁴ *Juuda ejemba gbaworo alauruna gbaninana motoonjanonj laligininji, niinonj iyonoononga seiseiya ii haamo ama onjoma Kana qaawaajonj uugere menj laligowe. Kaenj laligonj Juuda nanamemenanaa kania tororo otaanj ambosakonanaa jenkkoto qaa kamaawabotiwaajonj mono hononja qaa kaparanj koma laligowe.

¹⁵ *Kaenj ama laligoweto, Anutunonj walagadeen nemun goronj uutanonjga niima iyanjaajonj meweengonj nono ano kanagen kalenmoriajaajonj ama noono. Noonoti, iinonj mono noojonj arenj kokaenj moro sokono: ¹⁶ Iinonj Meriaa kania nii nisaano momambaajonj moma Jiisaswaa Oligaa Bunjaya menj waba kantri tosanonj kema yonoo batugianonj jenj asarinj laligomambaajonj nijoro. Iinonj kaenj nijorotiwaajonj ama niinonj waama kanakanaianonjga kanainj balonj ejemba yonoo gejanono qaagiaajonj mende totoonj mongama qisinj onjoma laligonj koube.

¹⁷ Kaanjadien Jerusalem sitinonj mende uma wasiwasi eja aposol wala laligonj kougiti, iyonoononj mende kema asugiwe. Kaenj qaagoto, iikanondeen Arebia gomanonj kema laligonj mombo Damaskas sitinonj eleembe. ¹⁸ *Damaskas eleembe gbani karoenj tegoro “Pito iima moma kotomaja,” jenj Jerusalem sitinonj uma iwo nisaano 15 kawaa so laligowe. ¹⁹ Kanonj laligoweto, wasiwasi eja aposol tosaanja ii mende injiibe. Pombaa koga Jeims iigadeen iibe.

²⁰ Kawaajonj mobu, qaa onj onjonjenj, ii qaa honjaga koloaja. Qolonjmolongoya monj qaago. Qaa ii Anutuwa jaasewanjanonj jejenj.

²¹ Jerusalem mesaonj Siria ano Silisia balononj kema gomanj tosaanja liligonj laligowe. ²² Kaenj kema laligoweto, Judia prowinswaa uumeleenj kanageso tuunja tuunja Kraistwo qokotaanj nanjuti, iyonjononj mende niigitiwaajonj kambanj iikanonj nii mende moma kotonj noma laligogi. ²³ Noononj buju qaa kokaenda ii yonoo gejaagianonj kemero mogi, “Wala sisiwerowero menj nonoma laligoroti, iinonj mono letoma laligoja. Momalaari qaa aliwaatiwaajonj jaabamagege menj nononoti, iinonj mono kambanj ketada kokaamba anj qaa iikayadeen jenj asarinkeja.” ²⁴ Kaenj moma noojonj ama Anutu mepeseen munj laligogi. Kianj.

2

Aposol yonjononj Pool horogi batugianonj karo.

¹ *Kawaa gematanonj gbani 14 tegoro kanonj “Barnabaswo Jerusalem sitinonj mombo umanja,” jenj Taitus kaanagadeenj wambe motoonj uninj.

² Anutunonj wala noononj asuginj kemaajatiwaa qaa nisaanotiwaajonj ama yorowo kema Jerusalem keuma gawonaa kania jenj asarinj onjombe. Gawonj pondanj menj kouma laligojenj, iikanonj aposol yonjononj mende sokono gawonaa honjanonj kamaanj qero pogowabo. Kaenj romonjonj sunduna ejemba omayaj yonjoonj lanj mende injioweto, jotameeurunana goda qen onjomakejonj, iigadeenj horonj onjombe ajoroogi. Ajoroogi kanonj Oligaa Bunja waba kantri batugianonj liligonj jenj seinkejenj, ii asuganonj jenj asariwe mogi. ³ Yonjononj ii moma “Saanonj!” jegi. Kaenj jenj nenjana Taitus Griik eja iinonj niwo laligoroti, kilenj somataurunana yonjononj Anutuwa aiweseya selianonj kotowutiwaajonj mende jenj kotonj mug. Juuda nonoononj Kana qaa ii mende menj kotinj mug.

⁴ Juuda somata yonjononj qaagoto, tosanonj eja selia kotowombaajonj moma batuyanonj batuyanonj kuunj jegiti, boi takapolakaya iyonoo kanagia ii kokaenj: Yonjononj “Uunana meleenjonj,” jenj kaenj mondonj nonoo kaniaanana iima kotowutiwaajonj olonj janj qen kanj ala kaanja batunananonj kouma laligogi. Nono Kraist Jiisaswo qokotaanin laaligo walagaa kasanonjga isama nonono solanja laligojenj, iikawaa silia iima kotowutiwaajonj

* 1:13: Apo 8.3; 22.4-5; 26.9-11

* 1:14: Apo 22.3

* 1:15: Apo 9.3-6; 22.6-10; 26.13-18

* 1:18: Apo 9.26-30

* 2:1: Apo 11.30; 15.2

nanji. Yononon nonoojon kokaen moma koposongogi: Saanon laligogi ononin ananaa sopa uutanon koug Mooseswaa Kana qaa baatanon onoonin ananaa welenqeequrunana koloowuya. ⁵ Kaen koposongon metama nonongito, nononon Oligaa Bunawaa qaa honjanon meequesoo koloowabotiwaajon nanjon. Ii onoo batugianon agokayan konin kotiin ewaatiwaajon nanjon. Kawaajon kamban monjon mende loorin qaagiaa baatanon kembombaajon mende totoon wambelaanin.

⁶ *Ajoajoroonon nii Bunq qaana jen asariwe jotamemeya yononon “Saanon!” jen niinon Bunq qaa mon toroqen jemanatiwaajon mende jegi. Eja ii geregiaga koloogi goda qen onomakeju. Qabunqagia kaen me kaen kolooji, niinon iikawaajon mobe so motoonggo kolooja. Anutunon ejemba tosaana mende ninisosoroon tosaana mende sureen onomakeja. Keda motoonggonon gosin nonomakeja. ⁷ Bunq qaana mende totoon utegogito, Anutuwaanon gawon arena iikawaajon mono “Ahaa!” jen kokaen iima asarigi: Anutunon moma laarin nonoma Oligaa Bunq jen asariwombaa gawon ii kokaen mendeeno: Niinon ii waba kantri batugianon jen seiwe Piitonon Bunq qaa iikayadeen Juuda kanageso yonoojon jen asarin uugla kuun onomakeja.

⁸ Gawon kaen mendeema aposol Piito inaan muro Juuda eja selegia kotogiti, iyonoo batugianon uukuuku gawon menkeja ano nii kaanideen inaan nono wasiwasi ejaga koloon waba kantri batugianon liligon gawon iikayadeen menkejen. ⁹ Kawaajon Jeims, Piito ano Jon, eja geria qabunqagiawo yononon Pojnon kalenmorian kaana nono laligoweti, qaa ii moma kotogi uumotoonggo anin. Gawon kaen mendeema iikawaa kaisareyaga Barnabaswo noro boronara qegi kokaen jen kotiin, “Noro waba kantri yonoonon kema gawon meri onjoangia Juuda kanageso yonoo batugianon toroqen gawon menkebu.” ¹⁰ Qaa motoonggo qisin noroma kokaen toroqen nirijogi, “Ejemba wanaya ilaan onombojon mono toroqen romongon laligowao.” Kaen nirijogi niinon iikaanagadeen ama onomambaajon kaparan koma laligojen. Kian.

Poolnon Piito jen qotogon muro.

¹¹ Kaen jen kotiininto, Piitonon Antiokia sitinon kan melenqeleen ano ejemba uugianon mamaga boliro. Kawaajon Piitonon karo iibeti, kamban iikanon niinon jaayanon kuun kokaembaajon tuarenjen ama mube: ¹² Piitonon wala waba kantri yonowo laligon nene motoon nen laligogito, eja tosanon Jeims mesaon Jerusalema kagi iikawaa gematanon ejemba ii injiima sisiriin sigensigen nano. Anutuwaaiweseya selegianon kotogi yonoojon toroko moma zirinirin ama Juuda tuun yonowo qokotaan laligoro.

¹³ Kaen waba kantri ejemba ii moxogia tiiro kongbara qegi Juuda uumeleen ejemba tosanon kaanagadeen Piitowo qokotaan uumeleembaa selesele qen nanji. Selesele qen nama Barnabas kaanagadeen horogi yonowo jibijabu qero. ¹⁴ Kaen ama nanamengianon Bunq qaa honja dindinagadeen mende otaagiti, niinon ii iima ejemba kuuya yonoo jaasewangianon nama kokaen ijowe, “Piito, gii Juuda ejagato, kilen waba kantri yonoonon nanamengia otaan laligojan. Gii Juuda ananaanon nanamemen mende otaan kilen waba kantri ejemba ii otaan nambutiwaajon kuun onoma uugere amakejan? Ii mende sokonja.” Kian.

Juuda ano waba kantri anana Anutuwaai jaanon ororon koloojon.

¹⁵ Juuda koloon uunana meleenini, nononon waba kantri ejemba singisongogiawo kaana mende koloon laligojon. ¹⁶ *Kaana laligojonto, hamoqeqewaa kania ii kokaen erota moma yagojon: Jiisas Kraist moma laarinin qaanana jen tegoro solananjon. Monjon Kana qaa otaan iikaana kanon solana mende koloowaa. Kawaajon nononon kaanideen solana koloowombaajon moma Kraist Jiisas moma laarin munin qaanana jen tegoro solananinin. Ii Kana qaa ten kombonagatiwaajon ama qaago.

¹⁷ Kaen ama Kraistwo qokotaan Anutuwaai jaanon solananiwombaajon kaparan konin Anutunon kilen mokoloon nonono nononano kantri tosaana yonoo tani kaana singisongonanawo laligojoni een, Kraistnon singisonggo ambombaajon nemun koma nononja me qaago? Qaago totoon! Qaa ii yamagen (kozigen)! ¹⁸ Kana qaa otaan solana koloowombaa qaaya ii kondeema qewagowe. Qewagoweto, ii mombo angobato men jen kuuwenagati een, mono Kana qaa iikayadeen qotogon singisonggo ejaga koloon kania momo iikaen mokoloomambo. ¹⁹ Wala kania iikaen mokoloon Kana qaawaajon ama koomuya tani kaana koloowe. Kaen koloowe Kana qaanon mende toroqen galen koma nono solana laligojen. Niinon laaligona Anutuwaanon ambe Kraistwo maripoonon nugi kaana komun nama iwo kotiin laligojen.

²⁰ Kawaajon neeno mende toroqen laligojento, Kraistwaa Unayanon mono noo uunanon kotiin laligoja. Kraistnon uu jopagon noma laaligoya noojon qeleema dowana

* 2:6: Dut 10.17 * 2:16: Ond 143.2; Room 3.20, 22

mero. Kawaajon toroqen jaawo laaligo laligomanjati, ii mono Anutuwa Meria moma laarin muj laligomana. ²¹ Kana qaa otaan iikaanja kanon solanja koloowonagati een, Kraistnon mono een toontoon komunaga. Komuroti, ii moma laarin Anutuwa kalemmoriaja kaen mende qewagonkejen. Iikanon mono nemuj koma nonono solaninkejen. Kianj.

3

Kana qaawaajondeen nambu me Jiisas moma laariwu?

¹ Oo Galesia kaamaa ejemba, uugia qaa! Niinon Jiisas Kraist maripoonon qegitiwaa kania ii jaagianon ama jen qendeema onombeto, mononon noo gemananon kan uusoosoo men onono jinjaun qeju. Ii mende sokonja. ² Iwoi motoondago qisin onombe nijogi momambaajon mojen: Ononon Unja Toroya ii mono nomaen ama bunja qen aogi? Ii Kana qaa otaagitiwaaajon ama qaagoto, Oligaa Bunja moma Jiisas moma laarigi Unja ii uugianon ano bunja qen aogi. Niinon qaa ii duduuwubotiwaajon nama uugia kuujen. ³ Ii duduugitiwaa tanitani meleema momogia mesaon uugia sooro kaamaa anju. Wala Unja Toroyanon uugianon kemen inaan onono kania kanain kengito, mombo Mooseswaa Kana qaawaa kanianon kemen kemakeju. Kamban kokaamba onogangiaa esur qaganon solanja koloowombaajon angobato menkeju me? Esungia iikanon mende sokonja.

⁴ Kraistwaaajon ama siimbobolo mamaga ama ononggi qagianon uroti, ii mono een toontoon moma bosima laligogi me? Honja mende kolooro ii mono onanon een toontoon bosingi. Kawaajon onjo mono ejemba uugia qaaga laligoju. ⁵ Kawaajon Anutunon Unja Toroya onoma batugianon angoletto kania kania esunmumuyawo menkeji, ii ononon Bunja qaaya moma Jiisas moma laarinkejutiwaajon ama menkeja. Kana qaa otaankejutiwaajon ama ii mende menkeja. Qaago. Qaa ii mono mende duduuwu. Kianj.

Aabrahambaa kana otaanin sokombaa.

⁶ *Qaa iikawaa so Anutunon Abraham ama muro ii Bunja qaanon kokaen oogita eja, “Aabrahamnon Anutu moma laarin muro iima qaaya jen tegoro solananiro.”

⁷ *Kawaajon Aabrahambaa kania romonjon kokaen mobu: Daen yononon Anutu moma laarinkejuti, iyononon mono Aabrahambaa mundaanuruta koloon laligoju.

⁸ *Anutunon walawala arenja kokaen ano, “Ejemba Juuda qaago yononon nii moma laarin nonggi qaagia jen tegowe solananiwuya.” Arenja kaen ama iikawaa so Aabrahambaaajon Oligaa Bunja qaa walawala kokaen ijoro, “Goojon ama noo kotuemotuenanon mono namowaa ejemba tuun kuuya yonoo qagianon ubaa.” Tosianon qaa ii waladeen iima asarin Bunja qaanon oogi. ⁹ Aabrahamnon Anutu moma laarin muro kotuegon muro momalaariwaa wanjaleya kolooro. Iikawaa so daen yononon Abraham kaanja moma laarijuti, Anutunon ii kaanagadeen kotuegon onono Aabrahambaa mundaanuruta koloowuya.

Jiisasnon kitinana kolooro Anutuwa qasumasuwaa bunja qen aoro.

¹⁰ *Kaen koloowuyato, kuuya yononon Kana qaa otaan kawaa qaganon laarin laligojuti, Anutunon mono qasuaan onono laligowuya. Qaa ii Bunja qaanon kokaen oogita eja, “Kana qaa Terenon qaa kuuya oogita eji, mononon mon ii kuuya mende ten koma otaankeji, Anutunon mono ii qasuaan murota laligowaa.” ¹¹ *Bunja qaa mon kokaen oogita eja, “Ejemba solanja mombaa momalaarianon mono nemun koma muro kotiin laligowaa.” Kawaajon monjon Kana qaa otaan iikanon solanja koloowombaajon moji, iinon mono Anutuwa jaanon mende solananiwaa. Qaago. Qaa ii asuganon qendeema onombe tegoja. ¹² *Momalaarinon Mooseswaa Kana qaa mende nemuj konja. Qaa iikanon jojopan qaa kuuya ten kondaborowombaajon uunana kuunkeja. Kana woi ii anja anja. Kana qaawaa kania ii kokaen jero oogita eja, “Kana qaa kuuya ten koma otaankeji, iinon mono kotiin laligowaa.”

¹³ *Kana qaa mende waleembonaga, kaenanon laaligo kombombanja mokoloowonaga. Kaento, Anutunon anana iyanjaa Kana qaayaa so qasuaan nonomambaajon togon Kraist wasiro ala ilailaanana koloon downana mero. Bunja Terenon qaa mon kokaen oogita eja, “Ejemba gere batuyanon mondon ononjuti, Anutunon ii kuuya qasuaan onono laligoju.” Iikawaa so Kraist gerenon mondonggi ananaa kitinana kolooro Anutunon qasuaan muro iikaanja kanon downana mero. Qasumasuaa ananaa qanananon uroti, ii qetegoro.

* 3:6: Jen 15.6; Rom 4.3 * 3:7: Rom 4.16 * 3:8: Jen 12.3 * 3:10: Dut 27.26 * 3:11: Hab 2.4 * 3:12:

¹⁴ Berjnana Abrahamnonj Anutu moma laariro kotuegon muroti, iikawaa so kotumotue iikanonj waba kantri kuuya sokoma yonoo bunagiaga koloowaatiwaajon moro. Kaen moma kuuya ananaa downana mero. Downana mero Kraist moma laarinij kana kokaen koloowaa: Anutunonj Unjaya Toroya nonomambaa qaaya somonggoroti, nono uunana meleema Unj ii saanonj bunja qen aowonja. Kianj.

Kana qaa ano oyanboyonj mokoloowonatiwaa soomonggo qaa

¹⁵ Oo uumeleenj alauruna, niinonj balononj laaligowaa sareqaaya monj kokaen jemaŋa: Monjonj borosamoya tosia yonoo bunja koloowaatiwaa qaaya tuunonj jero somonggogita eji, ii monjonj monj qewagon kanagenj qaa monj qaganonj toroqemambaajon amamaawaa. ¹⁶ *Mobu, Anutunonj soomonggowaa qaaya ii Abraham ano gbilia monj yorojonj jerj somonggorota eja. Bunja qaa iikanonj “gbiliuruga” mamaga ananaajonj tani kaanja mende jejato, eja motoongowaajonj kokaen jeja, “Ti goo gbilinonja monj ii mumaŋa.” Eja motoonggo ii Kraist.

¹⁷ *Qaa iikawaa kaniaajonj kokaen jejen: Soomonggowaa qaa iikawaa honja ii mono kamaawaatiwaajonj amamaawaa. Anutunonj ii walawala jerj somonggonj gbani 430 tegoro kanonj Kana qaaya mokoloonj Mooses muro. Kana qaa iikanonj soomonggo qaaya wala jeroti, ii qewagomambaajonj amamaawaa. ¹⁸ *Oyanboyonj koloowombaa kotumotueya ii Kana qaa otaanj mokoloowonagati een, Anutuwa soomonggo qaawaajonj mende toroqen amamaanij een toontoonj ewabo. Bunja qaaya Abraham muroti, ii een tootonj mende eroto, Anutunonj qaaya iikawaa so Abraham kotuegonj muro oyanboyonj mokoloonj laligoro.

¹⁹ Abraham een kotuegonj munj Kana qaa ii mono nomaembaajonj anota eja? Kawaa kania ii kokaen: Ejembanonj kana uugun jinjaun qen laligogitiwaajonj Anutunonj Kana qaa ii kanagenj toroqen jerj asugiro. Jerj asugiro Siwe gajoba yonjononj ii menj kamaanj ala ilailaa eja (namel man, mediator) Mooseswaajonj isaama borianonj angj Anutuwa je menj ejemba batunananonj nama jerj koto. Kana qaa iikanonj kamban so erj uma galenj koma nonombaatiwaajonj ama qaagoto, kanagenj Kana qaawaa esujanonj kamaawaatiwaajonj ii nonono. Aabrahambaa gbili mombaa soomonggo qaaya nonono eja iikanonj asugiroti, kamban iikanonj Kana qaawaa esujanonj mono kamaaw.

²⁰ Ala ilailaa eja iinonj Anutu ano ejemba batunananonj nama qaa gawonj menjeja. Anutunonj soomonggo qaaya ii ala ilailaaya qaa, mono anjo Abraham muro. Kawaaajonj oyanboyonj koloowombaa soomonggo qaaya ii uuta ano Kana qaa iikanonj mono newo baatanonj raja. Kianj.

Kana qaawaa gawonj honja ii nomaen?

²¹ Kaen raro Kana qaa ano oyanboyonj koloowombaa soomonggo qaa ii aojao me qaago? Awawi! Anutunonj kotiinj laligowombaa Kana qaaya nononagati eenj, mono onjanonj Kana qaa otaanj Anutuwa jaanonj solanj koloowonaga. Kawaaajonj qaa woi ii mende aojao. ²² Qaagoto, qaa woi ii anja anja. Anutunonj soomonggo qaaya ii uumeleenj ejemba oyanboyonj mokoloonj nonomambaajonj ama anota eja. Soomonggo qaa iikanonj Jiisas Kraist moma laarijonj, mono ananaanonj honjowo koloowaatiwaajonj moma kokaen arengonj jero, “Singisonjo ejemba uugia mende meleembuti eenj, mono eenj toontoonj Anutuwa jaanonj mende solanjiwuya.” Kawaa kania ii Bunja qaanonj kokaen jerota eja, “Singisonjononj mono goman so ejemba kuuya gbadoon nonono laligojonj.”

²³ Wala uunana mende meleeninj momalaarinananonj mende kolooro Kana qaanonj somongonj galenj koma nonoma kapuare uutanonj nonono. Kanagenj Anutunonj momalaariwaa kania ninisaano kolooroti, kamban iikanonj kasa gbadononj laaligonana ii tegoro.

²⁴ Kaen raninj Kana qaa ii boinanaga koloonj Kraistwaa kania mobombaajonj kuma nonomakeja. Boi eja gbaworo kuma onjongiti, iikawaa so qaa iikanonj nunuama solanj koloowombaaajonj mindjonj galenj koma nonomakeja. Kaen ama Kraistwaa kania moma asarinj moma laarinj muninj qaanana jerj tegoro solanjiwombaaajonj kuurj nonomakeja. Uunana meleeninj boiwaa gawonja ii mono kamban iikanonj tegowaa. ²⁵ Uunana meleeninj momalaarinananonj kolooro Kana qaa baatanonj mende laligoninj iikanonj boi kaanja mende toroqen galenj koma nonomakeja. Kianj.

Anutuwa meraboraana koloonj laligojonj.

²⁶ Kuuya onjononj Jiisas moma laarinj mugj kolokoloo dologa onono Anutuwa meraboraana koloonj Kraistwo qokotaan nanju. ²⁷ Kraistwo nambutiwaajonj oomulu menj onjongiti, kuuya onjo mono Kraist moma anjonj koma iikanonj maleku taanja kaanja esuun

aonj iwo qokotaan nanju. ²⁸ Onjo korebore Kraist Jiisaswo qokotaan nangi mindirin onono motoonngo koloon laligoju. Kawaajon Juuda ano kantri tosaana yonononj Anutuwaajaanon tuunj woi ii mombo mende kolooju. Iyanjgiaa gawonggia menkejuti ano welenqege omaya koloojuti, Anutunonj mono iniiru tuunj woi mende toroqen kolooju. Ejemba onononj Anutuwaajaanon tuunj woi mende toroqen kolooju.

²⁹ *Onjo Kraistwaa bunja koloojuti eenj, mono Aabrahambaa gbilia iwaanonga koloon tinitosauruta laligoju. Kaenj koloon soomonggo qaayaa honja oyanboyanj ii bunja qenj aowutiwaa so kolooju. Kianj.

4

Anana Kraistwaaajon ama Anutuwaaja meraborata koloonij.

¹ Qaa ii toroqen kania kokaenj jemaaja: Meranon manaa borosamoya bunja qenj aowaatiwaa so koloojato, mera gbaworo laligonj kambanj kanonj welenqege omaya yonowo ororonj kaanja kolooja. Manaa borosamo iwoi kuuyaa toya koloowaato, kilen welenqege yonoo kooronggianonj alagiaga koloon gawonj tawaya qaa eenj menkeja.

² Kaenj mera laligonj galenuruta yonoo newo baagianonj nano yonononj laaligoya kuuya arengonj galen koma jenj kotonj munkeju. Mananonj kambanj ama muro kanj kuuwaati, iikanonjadeenj kanainj anjo borosamo toya koloon laligowaa. ³ Nononana kaanjadeenj wala uuwaa leegenanonj mera gbaworo kaanja laligonij. Kambanj iikanonj benj ano kawali galen Siwe namo batugaranonj iwoi kuuya galen koma onjomakejuti, iyonononj mono nono kaanjagadeenj galen koma nonongji eenj yonoo welengia qenj newo baagianonj laligonij.

⁴ Kaenj laligoninto, Anutuwaaja kambananonj kanj kuuro Meria wasiro embawaanonga kolooro. Juuda ananaa Kana qaa baatanonj laligomambaaajon kolooro. ⁵ *Kana qaa baatanonga isama nonoma downana memambaaajon asugiro. Kaananonj Anutuwaaja meraboraana koloon bunyaa moma anjalidaboronj laligojanj.

⁶ Kaenj Anutuwaaja meraboraana koloojutiwaaajon ama Anutunonj Meriaa Unyaya wasiro uunananonj kemen kokaenj qamakeja, “Oo Aba Amana!”* ⁷ Kaenj qamakejiwaaajon ama mende toroqen welenqege omaya koloojanto, Anutuwaaja meraboraana koloon laligojanj. Kaenj laligojanjwaaajon ama Anutunonj oyanboyanj Bunyaa gono bunja qenj aonj galen koma laligowaga. Kianj.

Poolnonj Galesia yonoojonj majakaka moro.

⁸ Onjo wala Anutu mende moma kotonj laligogi. Kambanj iikanonj tando lopionj ano benj kawali galen benj honjaa laaligoya mende menj laligojuti, ii tawagia qaa eenj welen qenj onjoma kamaanjqeqeta laligogi. ⁹ Kaenj laligogito, uugia meleema kambanj kokaananonj Anutuwaaja kania moma kotonj laligogita Anutunonj moma kotonj onono laligoju. Anutunonj moma ononji, qaa iikanonj wana koloon ononja. Kaenj laligojuto, dunjanonj mombo naambaajonja benj kawali galen iwoi kuuya galen komakejuti, mono iyonoononj meleema jaasewanj qenj onjoma laligoju? Benj kawali galen ii esungia kamaanjqeqeta koloojuto, onononj mono kilen ii welen qenj onjoma kamaanjqeqeta koloowombaa siinja moju. Ii mende sokonja.

¹⁰ Ii welen qenj onjoma kendonj rara kambanj kania kania iikawaajon mogi uro tororo otaankeju. Sabat kendonj ramakeju. Koinj gbilia kouro bengia romonjonj koinj so aisoonkeju. Yambuyambu korisoro ama kendonj tosia ii gbani so tororo otaankeju.

¹¹ Niinonj onjoonj ama toroko kokaembaajon mojenj: Niinonj onjo batugianonj gawonj mewe honja mende kolooro eenj toontoonj seleqege amambo.

Galesia yonononj Pool gema qewombaaajon anji.

¹² Oo uumeleen alauruna, niinonj kokaenj kuunj qisin ononjenj: Niinonj onjo kaanja koloon laligowetiwaaajon onononj mono noo so koloowu. Iwoi bologa monj mende ama nongji.

¹³ Niinonj wala onoononj kanj ji niro selenaa kamaaro laligoweti, kania iikawaajon rama Oligaa Bunja jenj asariwe mogi. Onononj ii moma komuju. ¹⁴ Niinonj selekamakamaa laligowe gema nuwombaa angobatoya mokoloogi, ii mojento, kilen mende jejewili ama sureenj nongji. Kaenj qaagoto, nii niigi Anutuwaaja gajoba kaanja koloowe nongji. Oopopoo, noojonj Kraist Jiisas iyanjaa tani romonjonj horonj noma “Oowe oowe!” jegi.

¹⁵ “Oowe oowe!” jenj selenanonj gemananonj poujou qenj jaa korogia qonjoma nombombaajon mogito, ii mende sokono mesaogi. Onjo kaniagia moma ii onjanonj kaenj nanjonj jejenj. Yei! Kambanj iikanonj qaakorisoro hononja qaa angiti, ii mono nomaembaajon kambanj kokaamba qaonota eenj laligoju? Ii mende sokonja. ¹⁶ Onjo Bunja qaa honja jenkejenjwaaajon mono kere ama nonju me?

* 3:29: Room 4.13

* 4:5: Room 8.15-17

* 4:6: Aba ii Arameik qaanonj Ama.

¹⁷ Ejemba tosaana yononon onjoonon ama uugere amakejuto, ii uugere awaaga qaago. Ii awaaga qaagoto, yononon onjo nonoononga unuama batunananon jawo ama togon nombutiwaajon moju. Kaen mendeema nonongi uugere qaganon iyangia nangon onjom-butiwaajon kaparan komakeju. ¹⁸ Onjo nanamemen awaa ambutiwaa uugereya amakejuti, ii awaa soro. Niinon onjo batugianon laligowe kamban iikanonjadeen qaagoto, mono kamban so kaen angi sokomaa.

¹⁹ Oo kokouruna, nii kolokoloo dologa koloowutiwaajon masu kaana nuro siimbobolo mobeti, iikaanagadeen mono dunanon mombo mojen. Kraistwaa nanamemenanon onjoonon koloon kotowaatiwaajon siimbobolo ii moma laligojen. ²⁰ Noo uunanon mono onjoonon ama sisau kolooja. Kawaajon niinon kamban kokaamba onoo batugianon laligomambaaajon motoqoto mojen. Onowo laligon qaa arona men kamaan ama qaa bonjon jemambaajon mojen. Kian.

Haagar ano Saara yoroo sareqaa

²¹ Tosaana onjonon Juuda nonoo Kana qaa Tere otaawombaaajon moju, qaa iikawaa kania ii onjonon moma kotoju me qaago? Kania ii moma asariwutiwaajon qisin kuun onjonjen. ²² *Buna qaa mon kokaen oogita eja: Aabahambaa merawoita woi koloori: Mon welenqege emba kamaanqegetanon (sleiw) mero ano mon ii anaa suujarin embia (frii) solana laaligoya iinon mero. ²³ Welenqege embanon meria meroti, iikanon mera kolokoloojaa kananon kolooroto, mon emba (frii) solana laaligoyanon meroti, iinon Anutunon mera koloowaatiwaa qaa somongoroti, mono qaa iikawaa hona koloowaatiwaajon kolooro.

²⁴ Qaa iikawaa kania ii aasangoya. Emba woi ii Anutunon ejemba ananawo somonggo aren woi anoti, mono iyoroo saregaraga. Somonggo aren mon ii Sainai (Sinai) baananon anoti, iikawaa sareya ii emba qata Haagar. Ejemba somonggo aren ii otaankejuti, iyononon mono Kana qaawaa jenkooto baatanon laligoju ano gbiliurugianon qaa iikawaa welen qenkebutiwaajon koloonkeju.

²⁵ Haagar ii Sainai baana, Arebia balonon nanjiwaa sareya kolooja. Sainai iikawaa alia ii Juuda gomambaa siti qata Jerusalem. Siti iikawaa kanagesoya somata melaa yononon kamban kokaamba Kana qaa baatanon laligogi somonggon onono solana (frii) mende kolooju. Kawaajon sogara motoonggo koloojao. ²⁶ Solana (frii) mende koloojuto, Jerusalem siti mon eukanon laligojuti, iyononon mono kasa gbadogia qaa solana laligoju. Nonoo nemunana Saara iinon siti iikawaa sareya kolooja. ²⁷ *Iikawaa gejatootoo qaaya ii kokaen oogita eja,

“Emba ejanon mojoya tiroti, iinon mono merabora onono seigi iikanon emba loyawo ii uugun haamo ambaa.

Kawaajon emba aruna merabora mende menati, gii mono kilen aisoon laligowa.

Masu mende guro laligonati, gii mono kilen qa gigilaan merabora koloowaatiwaajon otokorian maama laligowa.”

²⁸ Oo uumeleen alauruna, onjo Aisakwaa so Anutuwa somonggo qaanon nemun koma onono kolokoloo dologa koloon laligoju. ²⁹ *Kamban iikanon merabora kolokoloojaa kananon kolooroti, iinon koga Uja Toroyanon nemun koma muro kolooroti, ii sisiwerowero ama mun laligoro. Kamban kokaamba kaanjadeen sisiwerowero kaana ii eja.

³⁰ *Kaen ejato, Buna qaa mon ii torogon kokaen jegita eja, “Welenqege embawaa merianon mono Manaa borosamoya mende mewaa. Emba solana laaligoya iwaa meriawo ii motoon mende mendeema angon kombao. Kawaajon welenqege emba kamaanqegeta ii mono konjona meriawo kembao.” ³¹ Oo uumeleen alauruna, sareqaa kaana so anana mono welenqege embawaa mundanuruta gbadonanawo mende koloojonto, emba solana laaligoyaa mundanuruta koloojon. Kawaajon meloqelokanjin nanamemen ii mono konjombu. Kian.

5

Lolongon Kraistwo nanan solananon nambu.

¹ Kraistnon Kana qaa baatanonga isama nonono solana laligojon. Iikaana laligon tosanon onjo mombo horon Kana qaawaa qagan iikanon* somonggon onjombubutiwaajon mono galen men aon laligowu. Welenqege omaya kaana koloowubutiwaajon mono kotiin bon qen nambu.

* 4:22: Jen 16:15; 21:2 * 4:27: Ais 54:1 * 4:29: Jen 21:9 * 4:30: Jen 21:10 * 5:1: Gere batuya (yoke) ii bulmakao woiwaa arogaranon ama somonggogi mindirin orono iikanon motoon kare me balonqeqewaa kinon horonkejao. Kawaa so Kana qaa gbadonon laligojanj een, gawonja mono pondan mewa.

² Mobu! Pool niinon kokaen injjowe mobu: Tosianon Anutuwaa aiweseya selegianon kotowutiwaajon jegi wambelaawuti een, Kraistnon mono ilaan onjomambaajon amamaawaa. ³ Qaa ii toroqen kokaen nangon jemaña: Eja kuuya onjoo selegia koton aiwese mewutiwaajon mogi onjonon wambelaawuti, iyononon mono Kana qaa kuuya terj koma otaawutiwaa so kolooju. Ii mende otaagi mende sokombaa. ⁴ Onjo Kana qaa terj koma otaan iikaanja kanon solanja kolowombaaajon moju, onjonon mono Kraistwaanon sopa qisigon iwo mende toroqen nanju. Onjo mono Anutuwaa kalerjmoriana mesaon seleengen kamaan lan laligoju.

⁵ Lan laligojuto, anana mono Anutuwaa jaanon dindina kolowombaaajon jejero-monromonja ama awelegonkejon. Kaen anin Unja Toroyanon inaan nonono Anutu moma laarin munin qaanana terj tegoro solarjaniwombaaajon mambomakejon. ⁶ Kraist Jiisaswo nanin uuwaa honja momalaari ii motoongonon mono ilaan nonomakeja. Anutu moma laarinin inaan nonono afaangon uujopa ama aonin sokonjato, momalaari honja qaa ii mende ilaan nonomakeja. Kaanagadeen Anutuwaa aiweseya selenananon kotogita eja me qaago, ii so motoonggo kolooja. Selewaa monj me monj ii Anutuwaa jaanon mende ilaan nonombaa.

⁷ Wala uu melerjmeleembaa kuu aajnon aangole kaanja uulanawo kenji. Awaagadeen kenjito, boi takapolakaya monjon kanj sisau menj onjoma batuyanon kotooro qaa honja mende toroqen terj komakeju. ⁸ Anutunon onjoomakeji, iinon batuyanon kotowutiwaajon mende tutugon kuun onjomakeja. Ii qaago. ⁹ *Yiist melaada monjonon ama flauawo meleenin korebore mero somariin waamakeja. Iikawaa so sisau melaanon mono sokoma onjono korebore jinjaun qewubo.

¹⁰ Boi takapolakaya iinon sisau menj onjono jinjaun amakejuti, Anutunon mono iwaa nanamemenja ironja meleema muro siimbobolo moma laligowaa. Niinon Pombo nama moma laarin onjoma onjojon kokaen moma awasankaka koloojen: Onjo Kraistwaa Bunja qaa tororo otaan momo morota kuuya yakariwombaaajon moma kotiin laligowu.

¹¹ Oo uumeleen alauruna, onjo kaen laligowuyato, niinon Kraist maripoonon komurotiwaa kania jenj seiwe Juuda yonjoo uugianon iikawaajon bolinkeja. Maripoombaa qaaya mesaowenagati een, mono sisiwerowero mende ama nombuyaga. Anutuwaa aiweseya eja selegianon koma kotowutiwaa Bunja qaaya toroqen terj uukuukuu menj onjombenagi een, mono kakasililin mende ama nombuyaga. ¹² Tosianon kuun onjoma sisau menkejuti, iyononon mono koma kootowaa qaagia otaadaboron iyanggiaa sele kitigia kuuya koton aogi mobe sokonaga.

¹³ Oo uumeleen alauruna, Anutunon onjo kana walagaa qaanonga loloon gbadogia qaa laligowutiwaajon onjono, kokaembaajon mono galen menj aon laligowu, "Mono gbadononga loloon solanja laligojon," kaen jenj mondon uugianon waaro selewaa siingia kombombanja bologanon mono galen koma onjombabo. Onjangaia aingianon qaagoto, mono uujopa qaganon nama welen qen aon laligowu. ¹⁴ *Kana qaa wana motoonggo otaagi Anutuwaanon qaa kuuya mono kaanagadeen hongiwawo kolowuyia. Qaa wana motoonggo ii kokaen, "Geengga jopagon aonkejanj, iikawaa so mono ejemba kuuya uugianon jopagon onjomakeba." ¹⁵ Kaen jejato, bao kasu kaanja ain aon memesoso menj aonkejuti een, mono onjangaia tiwilaan aowubotiwaajon toogia pondan moma laligowu. Kianj.

Unja Toroyanon galen koma onjono laligowu.

¹⁶ Niinon kokaen jemaña: Unja Toroyanon mono nanamemengia galen kono laligowu. Kaen laligogi iinon uu selewaa siingia kombombanja bologa ii qero kamaaro mende terj koma otaankebu. ¹⁷ *Kawaa kania ii kokaen: Uu selewaa siin kombombanja bologanon mono Unja Toroya qetama lan koposongoro Unja Toroyanon uu walagaa kusunja gemambaajon moro batugaranon deendeenj ero aonkejao. Kaen aonkejaotiwaajon onjonon iwoi awaa ama mewombaaajon moma ii amamaankeju. ¹⁸ Ii amamaankeju, Unja Toroyanon unjano kema laligojuti een, mono Kana qaa baatanon mende laligoju.

¹⁹ Uu selewaa nanamemenj walagaa gawon honja ii asuganon ero mojon. Ii kokaen: Kaisero alia-alia lan anggi uugianon menjerengoro serowilin amakeju. ²⁰ Tando lopion waegia menj bengia mepeseen onjogi uugia sololoon onjono owen jenanj amakeju. Kere kolooro angowowo ama aonkeju. Mombaanon iwoiwaajon uutanon motoqoto moma baagon yonj jenj uuduudu momakeju. Iyanggiaajonadeen romonjon iwoi horon kiririnjaba menkeju. Juma mendeema aonj tuunja tuunja menj jejewili ama aonkeju.

²¹ Tosaanja yonjoo iwoiwaajon iimasiin moma goronkiki ama jejelomban ama nene jabujabu nenj apu kotiganon enkalolon amakeju. Ii ano sili tosaanja kaanja amakejuti, iyonjojon wala jewe ano iikawaa so galen meme qaa ii walawala jeweta dunanon mombo

kokaen jejen: Ejemba sili kaanjia amakejuti, iyonononj mono Anutuwaa bentotonj uutanonj mende ubuya.

²² Yonononj qaagoto, Unj Toroyanon gawonj menkejiwaa honj ii uujopa, korisoro, luae ano nanamemen awaa kokaen: Lombo kuuya moma mokosinonj tosaanja ala menj onoma nanamemen loloenj amakeju. Qaagia pondanj otaenkeju. ²³ Gumbonjononj qaganonj tosaanja ama onoma iyangia tororo galej koma aonkeju. Ejemba sili kaanja amakejuti, iyonononj Kana qaa mende qotogonkeju. ²⁴ Ejemba Kraist Jiisawaa bunj koloon laligojuti, iyonononj uu selegiaa siingia kombombanja bologa ano bologaa uugeregia ii kuuya Jiisawo maripoononj angj menj kumurota laligoju.

²⁵ Uña Toroyanon uunananon kemero laligojoni een, nanamemenana mono kaanagadeen Uña iikanon galen koma nonono ama men laligowonja. ²⁶ Kaen laligon qabunja omaya nonombutiwaajon mende kaparan koma een toton mende awelegon aonkebu. Uubooli ama aowubotiwaajon mono uuwaawaa ano uuhoongo qaganon mende ama aonkebu. Kaanagadeen goronkiki mende amakebu. Kian.

6

Lombogia mono bosima ilaan aonkebu.

¹ Oo uumeleen alauruna, monnon kana uugun singisongo ano mokoloojuti een, uumeleen alauruna onjonon mono ala kaana i migiiri mindingon mugi mombo kana mokoloowaa. Kaen ama geenga kaanagadeen angobotonon kamaan guwabotiwaajon mono galen men aon laligowa. ² Lombogia mono ilaan aon bosimakebu. Iikaana kanon Kraistwaa Kana qaaya otaagi honjowo koloonekba. ³ Monnon kamaanqeeta laligon kilen anajon moro uuta kolooji, iinon mono iyaan tiligon aonjea.

⁴ Kaen mende ambuto, motomotoon onononj mono onjoangiaa nanamemengia gosin angotete megí sokombaa. Kaen ama alagia uugun qabunagiawo koloojutiwaajon mende awelegowuto, mono onjoangiaa kanagiaajondeen selegia mepeseegi sokombaa.
⁵ Anutunonj lombonana morota morota mendeama nonono aja aja bosimakejon. Kawaajon anana tosaaja yonowo leelea ama gosin aowombaajon amamaankejon.

⁶ Boi qaqazunonj mombaajon Buja qaa kuma munkeji, iinonj mono iikawaa tawaya meleema iwoiya awaa kuuya mendeema bakaya munkeba.

⁷ Ojoangia mono mende tiligon aonkebu. Monnon nene waroga komoro hona iikawaa so kolooro mokoloowa. Qaa iikawaa so Anutunon kilejanana iima irona iikawaa so nonombaa. Kawaajon Anutu ii eja omaya kaan mepaqepa meñ mubombaajon amamañkejon. ⁸ Uu selewaa siñ kombombara bologanon mon nemun koma mono iikawaa waroga lan komomakeji, iinon mono iikawaa kondemondeenə mokoloon bolinkebaa. Iinon bolinkebaato, Ųa Toroyanon mon sololoon muro iikawaa waroga komomakeji, iinon mono hona iikawaa so mokoloon laaligo kotigaa bunə koloon laligowaa.

⁹ Anana jegerja nama gawon awaa awaa menj laligon iikanon mono loorinj tanzololon mende ambonja. Ataqaqanj ama gawon mende mesaowonjati een, hona meme kambanjon kan kuuro iikanon mono gawonanaa tawaya mokoloowona. ¹⁰ Kawaajon namonon laligowonjatiwaa so anana mono ejemba awaa ama onjombombajon jegerja nama laligowonja. Uumeleen kanageso uutanon laligojuti, ii wala ala ilailaa ama onjmakebonja ano yonoo gemagianon ejemba tosaaja kuuya kana kolooro menj qeangon onjmakebonja.

Galen meme ano yeizozo qaa tetegoya

¹¹ Pool niinon kirifi men neenaa boronanon tere waja somata koi onjoonj oojeni, ii iibu. ¹² Ejemba Anutuwaa aiweseya selegianon kotowutiwaajon kuun onjomakejuti, iyononon kuuya sele megil balon ejembanon yonjoonj mogi ubaatiwaajon kaparan komakeju. Kraistnjon maripoonon komuroti, qaa iikawaajon sisiwerowero ama onjombubotiwaajon mono kaen kuun onjomakeju. Iikawaa kania morota monj qaago. ¹³ Anutuwaa aiwesegiawo yonononj mono angio kaanagadeen Kana qaa mende otaad-aboronj laligoj. Kaen qaagoto, onjo selegia kotowutiwaajon mojuti, iyonononj mono onjo sele kitigiaajon ama iyangiaa selegia menj ama qabunagiawo koloowombaajon momakeju.

¹⁴ Kaen momakejuto, niinon Ponjana Jiisas Kraist maripoonon komuroti, mono Buja iikawaajon ama selena mepeseenjejen. Qabuja morota moŋ mende momgamaakejen. Ii yamaŋen (koziŋen)! Kraistnon maripoonon komuro iwo torogewe momo arennanon utegoro sili bologaa sisia menkejen. Balon ejembanon selewaa nanamemen bologa mewombaajon romongon qaa jenkejuti, niinon mono iikaan baagen koomuya tani koloojen. Mepeseen nombuti me selenanon qaa ambuti, iikawaa kitia ii mende meleemaŋa.

Namonon qaa gosin tosia mogi uro tosia mogi kamaanqeqeta kolooji, ii noo momo arepnawo so motoongo mende koloojao.

¹⁵ Selenananon aiwese kotogi me qaagoti, iikanon mono so motoongo kolooja. Iikanon gorosona koloojato, kolokoloo dologaa dona koloojoni, iikanon mono hona toon kolooja.

¹⁶ Ejemba kolokoloo dologaa jenkotoo qaa otaan laligojuti, Anutunon Juuda kuuya ii ano Anutuwa uumeleen kanageso kuuya onjo mono kiankomun onono luaenon laligowu.

¹⁷ Qaa tetegoya ii kokaen jejen: Niinon Jiisas qegitiwaa lopoya ii neenaa selenanon ero bosimakejenjiwaajon monon mono uulombo mende toroqen nomba.

¹⁸ Oo uumeleen alauruna, Ponana Jiisas Kraistwaa kalerimoriananon mono onowo en unagia kotuegonkeba. Qaa ii onanon.

Efesus Tere Poolnõj Efesus yõjoo Tere ano. Jen-asa-asari qaa

Poolnõj Room sitiwa kapuare mirinõj rama Efesus uumeleen tuun yõjoojõn Tere koi ooro. Efesus ii Eisia prowinswaa siti waja. Siti iikawaa uutanõj konkororo mamaga ama menj laligogi. Poolnõj misin gawõj menj liligoro indija karoõj kolooro Efesus kanj gbani karoõj kanõj bunja qaa jen laligoro. Efesus sitinõj Juuda ejemba tosaanja gomañ toya yõjoo batugianõj laligogitiwaaõj Poolnõj tere koi oõj kokaen kuma oõjono, “Kraistnõj tuun woi mindiriro uumeleen tuun motoõjõg koloõjao.” (2.15-16), (3.6) Anutunõj uusijnõj ano kalenmoriaña uumeleen tuun ananaajõn nomaen ano eji, ii mamaga jen asarija. (3.10) Iikawaa sare-qaaya karoõj ii kokaen jero:

1. Uumeleen kanageso oõjonoñ sele busu motoõjõg koloõgi Kraist aña wanjia koloõja. (1.23; 4.15-16)

2. Uumeleen kanageso oõjonoñ miri motoõjõg kaanja koloõgi Kraistnõj oõjoo tandogia kombombanja koloõja. (2.21-22)

3. Uumeleen kanageso oõjonoñ emba bunja kaanja koloõgi Kraistnõj logia koloõja. (5.25-27) Kaanagadeen Kraistnõj Efesus oõjoo tuun woi mindirin orono iikawaajõn sele busu motoõjõg koloõju. Asasagaa ejemba koloõgitiwaaõj laaligogiañ gejanono qaaya qaaya ooro. Kianj.

Buk kokawaa bakaya waja 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Kraist ano uumeleen kanageso 1.3-3.21

Kraistwo laaligo gbilia 4.1-6.20

Terewaa qaa kota waja 6.21-24

¹ *Anutunõj Pool nii uusijnõj so wasinõj nono Kraist Jiisaswaa aposol koloõjõn. Momalaari alauruna soraaya Kraist Jiisaswo qokotaan Efesus sitinõj laligojuti, niinõj oõjowo qaa amin mobombaajõn tere koi oõjõn.

² Anutu Manjana ano Pon Jiisas Kraist yoronõj mono kalen-morianõj oõjoni luaenõj laligowu.

Kraistnõj Anutuwaaw kotumotueya nonomakeja.

³ Anana Ponjana Jiisas Kraistwaa Manja Anutu mepeseenkebona. Iinõj anana Kraistwo qokotaanin uunananoñ qeangowaatiwaaõj Siwewaa kotumotueya ano kalenja kania kania ii uunananoñ anota laligoñ koujon. ⁴ Anutunõj anana wala monowaa monoy-anõjga kokaen koloowombaaõj meweengõj nonono: Kraistnõj nemun koma nonono anana iwaa bunja soraaya koloõj Anutuwaaw jaase-wañanõj koposowaa qaanana qaa ramoñõj. Kaen meweengõj nonoma iikawaa gematanõj Siwe namo mokoloõj ama ooroñ. Kamban iikanõjadeen kanain ejemba jopagon nonoma laligoñ kouro.

⁵ Jopagon nonoma uusijnõj so walawala qaa je areña ama qaanana kokaen jen tegoro: Jiisas Kraistnõj nemun koma nonono Anutunõj nonono iyanjõ meraboraanja koloowõjõj. ⁶ Wombo Meria ii ananaajõn wasiro kamaan Anutuwaaw kalenmoriaña kuusunja bunjabunayawo qeleema sewanja qaa een nonono. Anana mono kalenmoriaña iikawaajõn Anutu mepeseen munkebona. ⁷ *Anutuwaaw kalenmoriaña kowia ii somata qatawo. Kawaa so Jiisasnõj saya maama iikanõj downana mero. Ii merotiwaajõn Anutunõj saanon singisongonana mesaõj songbama nonomakeja.

⁸ Iinõj kalenmoriaña ii kowianõjga kelemalelen maaro qanananoñ uro. Momakootoya uuta kuuya iikawaa so kokaen menj asarin nonono: ⁹ Anutunõj wala iyanjõ uutanõj qaa areñ somõjõj moro awaa kolooro qaa areña ii aasangyanõj ero een laligoñ kougito, Kraistnõj Anutuwaaw qaa jetaa so otaan kamaan anana ninisaano iima monin. ¹⁰ Anutunõj waladeen kalenmorian areña kania ii kokaen romõjõro, “Anutu niinõj areñ ii otaan laligoñ laligowe kambanja tororo kan kuuro iikanõj honjõw kolooro kokaen asugi-waa: Kuuya Siwe gomambaa Jakeya Jakeya iikanõj me namonõj koloõj laligojuti, niinõj mono ii kuuya mindirin somõjõj oñomaña ano Kraist kuun mube kuuya yõjoo wanjia motoõjõg koloõj laligowaa.”

¹¹ Anutunõj waladeen iyanjõ uutaaw so qaa somõjõrota eji, mono areñ iikawaa so kuukuu qaaya jero iwoi kuuya koloõjõj. Iyanjõ areña iikawaa so walawala Juuda kanageso nono iyanjõ bunja koloõj laligowombaaõj jen tegõj nonono. Kawaa so tosia

* 1:1: Apo 18.19-21; 19.1 * 1:7: Kol 1.14

anana Kraistwo qokotaanin metogon nonono iwaanon oyanboyan akadamu ii borosamo kaanja bunja qer aon laligojon. ¹² Juuda kanageso nononon Kraistnon galen koma nonombaatiwaajon mamboma walawala jejeromonromon ama mun laligon kouninji, iinon anana Anutuwa ku-usunja bunjabunayawo ii mepeseen laligowombaajon ama meweengon nonono.

¹³ Waba kantri onoononga tosanon kaanagadeen Kraistwo torogon qokotaagi. Hamogeqewaa Oligaa Bunja jegi qaa honja ii moma uugia meleengi. Unja Toroya iinon Anutu qaqabunayaa mungen aiweseya kolooja. Unja ii wasiro kamaawaatiwaa qaa somongoroti, iinon mono ii uugianon ano kemero. Kraist moma laarin mugi Anutunon aiweseya kombombanja ii mokotaan onono laligoju. ¹⁴ Anutunon kanagesouruta Siwewaa oyanboyan akadamu nonomambaa qaa somongoroti, ii mewombaa aiweseya Unja Toroya ii wala ama nonono. Unja Toroya uunananon ano laligojiwaajon mono kokaen moma kotijon: Anutunon downana men bunjauruta koloonin era namononga nunuano Siwenon uma oyanboyan mokoloowonja. Kawaajon mono Anutuwa ku-usunja bunjabunayawo ii mepeseenkebonja. Kian.

Poolnon Anutu mepeseen kokaen qama kooliro:

¹⁵ Kanon oyanboyan mokoloowombaajon ama niinon Efesus onoojon qama koolinkejen. Ononon Pon Jiisas pondan moma laarin ejemba soraaya kuuya uugianon jopagon onomakejuti, tosanon iikawaa buju qaaya jegi mobe. ¹⁶ Kawaajon buju qaa ii mobeti, niinon kaanagadeen onoojon ama Anutu mepeseen laligoweti, ii mende mesaowe. Qaago. Niinon qama koolin kanon romongon onomakejen.

¹⁷ Romongon onoma Ponjana Jiisas Kraistwaa Anutuya ii kokaen qama koolin munkejen, “Oo Manjana ku-usun Toya, gii mono Unja Toroya ii Efesus alaurunana onomba. Unja ii uugianon ana momakootogia qaita mon kolooro Anutuwa kania awaagadeen inisaano moma yagowuya. ¹⁸ Anutu, gii mono uugiaa jaaya men asarina geengaa Bunja kania moma yagowuya.” Anutunon iyanja ejemba soraaya nonoojon Siwe Bunja ku-usunja bunjabunayawo ii nonomambaa qaa somongoro onjo iwoi ii mokoloowutiwaajon mamboma jejeromonromon ambutiwaajon onono. Jejeromonromon anggi Jiisasnon mombo asugiro akadamiawo koloojuti, onjo oyanboyan iikawaa kania moma sorogowutiwaajon qama koolinkejen.

¹⁹ Moma laarin munin Anutuwa ku-usunja kotakotanon uunananon sein gawon menkeji, iikanon mono somata qatawo tetegoya qaa kolooja. Onjo iikawaa kania moma kotowutiwaajon qama koolinkejen. Esunmumuya damuyawo kanon selenana koton inaan nonomakeji, Anutunon iikawaa usunja ii kokaen qendeema nonono:

²⁰ Anutunon ku-usunja gawonon ama Kraist men gbilin muro koomunonga waaro ano wano Siwe gomanon uma sopaya laligon jakaya juuugun uro Anutunon iyanja boro dindinanon dun rara mutuyanon anota raja. ²¹ Ano jinkaron dunanon rama ilawoila kuuyaa wanjanaga nanja. Ben kawali galen ano yonoo newogianon jawin, pon qerewenja ano gawman kiap uuta ano kamakamaata ku-usunggiawo galen koma nonomakejuti, Kraistnon mono iyonoo wanjalegia koloon korebore galen koma onomakeji. Siwe gomanon, namonon ano yoroo batugaranon galen qa kuuya qama ononggi bosinjuti, Kraistnon mono ii kuuya juuugun uja. Balombaa kamban kokaanondeen qaagoto, kanagen kamban qaita mon kolooro laligon ubonjati, iikanon kaanagadeen ilawoila kuuya galen koma laligon ubaa.

²² **Anutunon unja, ome, ejemba ano ilawoila kuuya ii men kamaan Kraistwaa baatanon ama nonono laligonin Ponjana uuta kolooja. Anutunon Kraist ii uumeleen kanageso nonooma wanjana nambaatiwaajon kuun muro laligoja. ²³ Iinon kopagon nonoma zioz ananaa wanjana kolooro anana iwaa honja kana boboria koloojon. Kraistnon wanjana koloon anodeen raro mende sokonagato, anana iwaa dondomonuruta koloon iwo torogonin honanon asugiro sokonja. Kraistnon kaanjadeen ilawoila kuuyaa dondomonja mon koloon torogoro korebore anana mono Anutuwa akadamanawo asugini sokoma kemakeja. Kian.

Koomuyanonga gbilin Kraistwo kotiin laligojon.

2

¹ *Waladeen kana uugun singisongoya singisongoya angiti-waajon laaligo koomuya laligon koug. ² Onjo kamban iikanon balombaa nanamemen bologa otaagi. Omejiilan yonoo Pongianon kamban kokaamba Siwe namo batugaranon laligon qootogo ejemba uugia sololoon galen koma onomakeji, mono iwaanon qokotaan ten koma mun laligogi.

* 1:20: Ond 110.1 * 1:22: Ond 8.6 * 1:22: Kol 1.18 * 2:1: Kol 2.13

³ Anana kuuya kaanjadeen wala yonoo batugianonj silemale ama lanj laligoninj. Uu selewaa siijnana kombombara bologa otaan ananaa jaajaa laligoninj. Kaen lanj laligoninj Anutunonj niniiro mende sokono irinjonsoonja qanananonj ano laligoninj. Qaa qootogo ejemba tosaaja yonoo so kaanja Anutuwaawaa irinjonsoonja bunja koloonj laligoninj.

⁴ Kaanj laligoninto, kambanj kokaamba iikaanj qaago. Anutunonj kiankomuya tetegoya qaa kanonj jopagonj nonono. ⁵ Kana uugun Anutuwaawaa qetama munj iikawaajonj koomuya koloonj laligoninto, Anutunonj Kraist menj gbiliroti, anana mono kaanjadeen menj gbiliin nonono kotiinj laligojonj. Iwaa kalenj moriananonj mono hamo qenj onono mombo letongji.

⁶ Kraistnonj waaroti, anana mono kaanjadeen nonomindiiro koomuyanona waaninj. Anutunonj Kraist Jiisas wano Siwe gomanonj uroti, anana kaanjadeen Siwe laaligowaa jake ejuti, mono iikanonj nonono iwo tosaaja galenj koma onoma laligojonj.

⁷ Anutunonj kokaambaajonj kaenj nonono: Anutuwaawaa kalenj-morianja kowia tetegoya qaa iikanonj asuganonj asugiro moma asariwombaajonj moro. Moma asarinj kanagenj kambanja kambanja qaita monj asugiro tetegoya qaa laligonj ubonjati, kambanj iikanonj ii menj somariinj nonomambaajonj moro. Anutunonj Kraist Jiisas wasiro kanj uujopaya kaenj qendeema nonono. ⁸ Anutuwaawaa laarinj mugi kalenj-morianjanonj mono hamo qenj onono mombo letongji. Onjoangio nemunj koma aonj iikaanja kanonj mende letongito, Anutunonj kalenjaajonj ama menj letoma onono. ⁹ Angio iwoi monj ama menj sororogogitiwaajonj mende letongji. Monjonj monj anjaa selia menj ubabotiwaajonj mono kalenj-morianjaajonj kaenj ama onono.

¹⁰ Anana Anutuwaawaa borosowoga laligojonj. Kraist Jiisaswo qokotaaninj Anutunonj uu dologa mokoloonj nonono. Anutunonj walawala gawonj awaa awaa meweengonj mozozongoroti, anana ii menj laligowombaajonj kaenj mokoloonj nononota laligojonj. Kianj.

Kraistwo qokotaanj sele busu motoongo koloojonj.

¹¹ Kawaajonj Efesus onjo wala Juuda ejemba mende koloonj Anutuwaanonj kanageso mende laligogiti, mono ii romongonj laligowu. Tosianonj onjoonj kokaen jenj jenj onoma laligogi, "Nono Anutuwaawaa aiweseenanawo laligojonto, kantri tosaanja onjo ejemba omaya aiweseja qaa!" Qa ii eja borononj aiwese selenananonj kotonkejuti, mono ii romongonj jenj laligogi. ¹² Onjo kambanj iikanonj uugia Kraistwo mende jopagonj aonj eenj yamagenj laligogi. Waba kantri onjo Juuda kanageso nonoo too leeurunanaga laligogi. Anutunonj ejemba iyanjaajonj meweengonj nonono laligojonj, onjo nonoo batunananonj qagia qaa laligogi. Anutunonj Bunjaya alauruta onjomambaajonj jenj qaa somongoroti, onjo ii mende totoonj moma kotonj tompinj laligogi. Oyanboyanj kolooowombaa jejeromonjromongia qaa. Anutugia qaa kaanja namononj eenj lanj laligogi. Mono ii romongonj laligowu.

¹³ Onjo wala sigensigenj laligogito, Kraist Jiisaswo qokotaagi sayanonj songbama onono kambanj kokaamba afaangonj Anutuwaawaa kosianonj kanj laligoju. ¹⁴ Kraist anjo luae Tonana kolooja. Iinonj Juuda kanageso ano waba kantri ejemba tuunj woi anana mindirinj nonono mutulanjonkejonj. Batunananonj kere enj sopa renjenj kotiga kuunj mendeema nononoti, iinonj mono songo ii riwagoro uumeleenj kanageso motoongo koloojonj. ¹⁵ *Jiisasnonj iyanjaa balonj selianonj komuro iikaanja kanonj Juuda nonoononj Kana qaa ano iikawaa jojopan qaa ano jenkooto tosia ii kondeeno. Tuunj woi mindirinj nonoma kanageso gbilia motoongo kolooowombaajonj ii kondeeno. Kawaajonj uu gbilia mokoloonj nonono Kraistwo qokotaaninj batunananonj luaya kolooro.

¹⁶ *Kraistnonj komunj kere nanamenana maripoononj qero komunj kamaaro. Sele busunonj motoongo komurotiwaa sayanonj mono ejemba tuunj woi nunuano saanonj eleema Anutuwaawaa kosianonj kawonja. Kaenj mindirinj nonono saanonj boroqeeqee ambonja. Ii andaboronj Kraistwo sele busu motoongo koloonj laligojonj. ¹⁷ *Kraistnonj kanj luae kolooawaatiwaa Bunjaya ii waba kantri ejemba Anutuwaawaa gema qenj sigensigenj laligogiti, onjoonj jenj asarinj onono ano Juuda ejemba Anutuwaawaa kosianonj laligoninj, mono nonoononj motoonjadenj jenj asarinj nonoma laligoro. ¹⁸ Kraistnonj Juuda ano waba kantri ejemba anana kuuya nemunj koma nonono Unja Toroya motoongononj kana qendeema nonono saanonj afaangonj Manjanaa jaasewananonj keubonja.

¹⁹ Kawaajonj onjo Juuda ejemba qaagoto, kilenj waba ejemba tawatawaya ii mende toroqenj laligoju. Anutuwaawaa gomanj balonj toya soraaya kolooji nonowo motoonj Anutuwaawaa uumeleenj kanageso koloojonj.

²⁰ Gejatootoo ejemba yonononj waladeenj Anutuwaawaa qaanonj tando ononj kuugi Kraist Jiisas anjo kanj tandonana kombombara koloonj aposol wasinj nonoma wajnana nano Anutuwaawaa uumeleenj jigo koloojonj. Onjo kaanagadeenj tando iikanonj keuma nanjonanjo ama aonj kotikotii mokoloonjkeju. ²¹ Iinonj miri ii muzugonj mindirinj somongoro namakeja.

* 2:15: Kol 2.14 * 2:16: Kol 1.20 * 2:17: Ais 57.19

Anana Pombo qokotaan nama mutulangonin momalaarinananon kotiin somariiro Anutuwa uumeleen jigo kowoga koloojon. ²² Ono kaanagadeen Pombaanon qokotaan uumeleen alaurunana tosaan yonowo mutulangon motoon nama uugia nangon aon kotikotii mokoloonkeju. Kaen nama Anutuwa uumeleen jigo kolooji Unja Toroya uugianon anota anjo jigoya iikawaa uutanon laligoja. Kian.

3

Poolon waba kantri yonoonon kema Bunja gawon mero.

¹ Kania iikawaajon ama Pool niinon waba kantri ejemba onjo ilaan onjomambaajon gawon men laligojen. Kaen laligowe Kraist Jiisaswaa gawon mewetiwaajon kapuare mirinon noongi rama simin kuma qama koolinkejen. ² Anutunon kalenmorianja kantri tosaan onjojon mendeema onono qeangowutiwaa gawon nonoti, onjo ii onjanon modaboroju. ³ Anutunon qaa arenja aasangoya nisaama jero moma yagojen, qaa iikawaa kania torodaamonda onon onombe. ⁴ *Onon onombeti, onjo tere ii weengon saanon noo kania kokaen moma asariwu: Niinon Kraistwaa kania aasangoya ii awagadeen moma kotojen.

⁵ Monowaa monoyanonga ejembanon kanain laligon kouma laligogiti, iyononon kamban iikanon Bunja aasangoya iikawaajon tompin laligogi. Kaanja laligon kougito, kamban kokaamba Unja Toroyanon ii Anutuwa aposol ano gejatootoo ejemba takkootoya nonoojon jen ninisaano mojon. ⁶ Bunja aasangoya ii kokaen: Kraist Jiisasnon oyanboyan bunja qen nonombaatiwaajon jen qaa somongoroti, onjo ii Juuda nonowo ororon angon koma men laligoju. Oligaa Bunjanon iikawaa kania ii waba kantri ejemba onjojon kaanagadeen qendeema onomakeja. Onjo uugia meleema saanon nonowo motoon kotumotueyaa Bunjaya so motoondeen bunja qen aon laligoju. Uugia Anutuwo somongon motoon Kraistwaa sele busuya koloon nonowo tuun motoongo nanjon.

⁷ Iwaa ku-usujanon mono noo uuna sololoo uuna meleembe Anutunon kalenmorianja sewanja qaa nono. Ii nono kana koloo Oligaa Bunjawa gawon meme ejaga kolooe.

⁸ Niinon Anutuwaanon kanageso soraaya kuuya onjo newo baagianon kamaanqeqeta toton laligojen. Kaen laligojento, Anutunon kilen kalenja uuta koi kaanja nono: Niinon Kraistwaa oyanboyan Bunjaya ii waba kantri ejemba onjojon jen asarimambaajon simbawonawo mojen. Oyanboyan iikawaa kania ii kuuya oson moma kotodaborowonatiwaa so qaago.

⁹ Anutunon monowaa monoyanon iwoi kuuya mokoloon Bunjaya aasangoya kojangiro ejembanon laligon kouma laligogiti, kamban iikanon tompin laligogi. Kawaajon niinon Anutuwa Bunja aren aasangoya ii galen koma laligowe honjowo koloonkeja. Niinon iikawaa kania asuganon jewe ejemba kuuyanon moma sorogowutiwaajon simbawonawo mojen.

¹⁰ Anutunon momakootoya kania kania qaita mon ninisaano kamban kokaamba uumeleen zioz tuun batunananon amin monin asuganon koloon seinkeja. Anutunon uusiinja kokaen momakeja: Ben kawali galen ano pon qerewenja gajoba uuta ano kamaanqeqeta Siwe namo batugaranon ilawoila kuuya galen komakejuti, iyononon kaanagadeen Anutuwa momakootoya ii geja ama mobutiwaajon momakeja. ¹¹ Yononon ii mobutiwaajon Anutunon Bunja arenja ii monowaa monoyanonga kambanja qaanon uutanon jen kotiin ano ero. Iikawaa so Ponjana Kraist Jiisas wasiro honja mokoloo kanagesouruta koloon mindirin nanjon.

¹² Kraistwo qokotaan nama moma laarin munin Anutuwa nagu-non kaen tano saanon iwaa jaasewanjon keubombaajon awasankaka nanjon. ¹³ Kawaajon kokaen welema ononjen: "Niinon kapuare mirinon rama onjo qeangowutiwaajon ama konjilin moma laligonkejen, iikawaajon uugia mono mende kamaawa. Onjo noo siimbobolona iikawaajon ama saanon akadumugyawo koloowuya." Kian.

Poolon Efesus yonoojon kokaen qama kooliro:

¹⁴ Kania iikawaajon niinon Manjana simin kuma mun qama koolinkejen. ¹⁵ Iinondeen mono manjana mutuya kolooja. Iwaa so Siwe ano namowaa kanageso kuuya anana ama qa ii men qamakejon. ¹⁶ Kokaen qama koolinkejen, "Anutu, gii mono Unjaga Toroya ama onona uugianon kotiinkebaa. Goo Bunjaga ku-usunja bunjabunyawo ii tetegoya qaa kowiganon eji, gii mono ku-usunga iikawaa so men kotiin onomakeba. ¹⁷ Men kotiin onona saanon Kraist moma laarin mugi uugianon dun men laligowaa. Kaen laligoro kosogia Kraistwaa uujapanon mondongon mendungogi kemero rindangon nambu.

* 3:4: Kol 1.26-27

¹⁸ Uujopayanon nemun koma onono kanageso soraaya kuuya yonowo saanon Kraistwaa uujopayaa kania moma kotowu. Jopagon nonomakeji, uujopa iikawaa soya ii kokaen: Goraaya leelee tetegoya qaa kema bimbimgoja. Koriga enduwaa enduyanon kemalija. Koriga euwaa euyanon uja. Kaanagadeen dutanon emuwaa emuyanon kemen eja. ¹⁹ Kraistwaa uujopayanon mono balombaa momonanaa soya uuguja. Ii moma komuwutiwaajon kokaen gama koolinkejen: “Anutu, gii mono akadamura kuuya kanon uumomogia saa qen musulungon onomba.”

²⁰ Anutu kaen gama koolin mun kokaembaajon mepeseenkejen: Anana momonana uugun iwoiwaajon gama koolin qisiwonaga me jaameleen unja iima romongwonagati een, iinon mono iwoi ii saanon men kotiin nonombaa. Anutu ku-usunanon uunananon gawon menkeji, iinon mono iikawaa so qamakooli ano momonanaa soya ii uugudaboron afaangon iwoi kuuya saanon nonomakebaa. Kawaajon mepeseen munkebona.

²¹ Uumeleen kanageso anana ajoron Kraist Jiisaswaaajon ama Anutuwa qabunaya mepeseenin akadamyawo koloon ewaa. Ii ben isiurunana yononon men kotiin tetegoya qaa en ubuti, kamban iikanon mono kaanjadeen akadamyawo koloon ewaa. Qaa ii onanon.

4

Kraistnon mindirin nonono sele busu motoonggo koloojon.

¹ Niinon Pombo qokotaan nama gawon mewetiwaajon kapuare ejaga koloojen. Qaa ii jedaboron uugia qaa kokanor jen kuujen: Anutunon nanamemen akadamyawo ama men laligowutiwaajon onoonoti, iikawaa so onjo mono laaligo qaita mon laligowu.

² *Mono uugia men kamaan ama qaa baatanon kema ejemba gumbonjonon qaganon ama onoma laligowu. Lombo mokosinon laligowu. Mono lolongon bologaa kitia mende meleembuto, qaqaangon jopagon aon laligowu. ³ Unja Toroyanon uugia men kululuun luaewaa kasanon somonon mindirin onomakeji, onjo mono uusoomonggo ii batugianon ewaatiwaajon kaparan koma nambu.

⁴ Anutunon onoonoti, iikanon mono ororon oyanboyon koloowombaajon jejero-monromongia motoonggo iikayadeen ama onono mamboma laligoju. Iikawaa so onjo kaanjadeen Kraistwaa hona sele busuya motoonggo koloogi mono Unja Toroya motoongonon inaan onono laligowu. ⁵ Pojnana motoongonon galen koma onono ororon moma laarin mugi oomulu motoonggo iikayadeen men onongi motoon koloon laligoju.

⁶ Anutunana motoongonon kuuya man koma nonomakeja. Iinon iwoi kuuya kore nunuugun Pojnana uuta koloonkeja. Kaen koloon jeta ten kombombaajon kuuya kuun inaan nonoma unana so laaligo ano rama momo nonomakeja.

⁷ Iikawaa so ororon Kraistwaa sele busu motoonggo laligojonto, Kraistnon kalenmorianja uusinja so maama nonono. Gawon memewaa momo kalenja kania kania ii motomotoon sonananon mendeema nonono laligojon. ⁸ *Kawaa qaaya ii kokaen jegita Bunja Terenon eja,

“Tinon eukanon uma nama kapuare ejemba mamaga onono bunauruta koloogi kalenja kalenja ii ejemba ananaajon nonono.”

⁹ “Eukanon uro,” Anutunon qaa ii mono nomaembaajon jero? Iikawaa kania ii kokaen: Kraistnon wala Siwenonja kamaaro. Mono namo dutanon emukanon kemero.

¹⁰ Kamaaroti, iinon mono kaanagadeen eleema eu uro. Uma Siwe gomambaa jakeya kuuya unuugun qaganon eukanon uma laligoja. Iikanon laligon Siwe ano namowaa ilawoilaya kuuya ii esunanon men saa qen kuuya sokondaboron laligoja. ¹¹ Kraistnon ejemba ananaajon momo kalenja kania kokaen mendeema nonono: Gawonja mendeema nonono tosanon wasiwasi ejemba waja (apostol) koloogi. Tosianon geja-tootoo ejemba (profet) koloogi. Tosianon uukuuku ejemba (ewanjeli) koloogi. Tosianon eja to pasto ano boi qaqazu koloogi.

¹² Kraistwaa sele busuya ii uumeleen kanagesouruta. Nononon yonoo uugia nangonin kotikoti mokoloowutiwaajon gawonja kaen mendeema kuun nonono. Kanageso soraaya anana kuuyanon uuwaa gawon mewombaajon jojidaboron laligowombaajon ama kaen inaan nonono. ¹³ Kaanon kaen gawon morota morota men laligon Anutu moma laarin kanagen Meria moma yagon iikanon men kululuun aon motoonggo koloon nambonja. Anutuwa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii koreyanon Kraistwaanon eja. Nononon Kraistwaa kowinonja momoya ano esunja horonin musulungon nonono somariin sein kotiin laligonin akadamyua maama nonono kuuya asugiro laligowonja.

¹⁴ Tороqеn naаmаde kaаnа lаlіgоwоmbоtіwааjоn Kraіstnоn uunаnа kuоn іyаnа kaаnа аkаdаmunаnаwо kоlоwоnјatіwааjоn іnааn nоnоmаkеја. Naаmbоrа kaаnа lаlіgоnіn qеwоlоn ејеmbаnоn аrеn іі mе іі аmа mоndоn tutugоn nоnоngі tаmа kаmааn nunnurоtі, оnо mоnо ііkаwаа sо kоlооn lаn lаlіgоwubо. Haаmоnоn mоmоsііn еwаеwаn kоnо kоwеnоn qіndііrо sіrіnоn gоdоmаrurо lаn wаmа kеmаqеn-kаnqеn аmа sіmbіrіnјsаmbаrаn аmаkеја. Kаwаа sо bаlоn ејеmbаnоn sеlеnоn kuuкуu аmа unјu mеn mоmо tіlіqіlіаwо mоkоlооn ејеmbа lаn kumа оnоngі jіnјаun аmаkејu.

¹⁵ Ііkаwаа sо lаn mеndе lаlіgоwuto, qаа hоnјаgаdееn pоndаn јеn јоpаgоn аоn lаlіgоwu. Kaаnа lаlіgоn Kraіstnоn wаnјаnа kоlоојі, kоsоgіа mоnо іwааnоn mоndоnјgоgі kеmеrо rіndаnјоn іwоі kuuуа kаnоn sоmаrііn kоtііn аkаdаmugіаwо kоlооn lаlіgоwu.

¹⁶ *Kraіstnоn wаnјаnа kоlооn аnјаа sеlе busууа аnаnа kuuуа gаlеn kоmа nоnоnо tоkоtоkоуа kuuуаnоn sеlе busууа аnо kаnа bоrіа tоrоqеn sоmоnјоn mеtulаnјоn nоnоngі mоtооn kоlооjоn. Еsуn mоtоmоtооn еn nоnоnјіwаа sо mоnо gаwоnаnа mеn kоtіnјоn јоpаgоn аоnіn hоnја sеlе busууа ііkаnоn kоtііn sоmаrііnјеја. Kіаn.

Asаsаgаа nаnаmеmеn gblіа аmа mеn lаlіgоwu.

¹⁷ Kaаnа kоlооjоnјіwааjоn nііnоn Pоmbаа јеtа mеn gаlеn mеmе qаа kоkаеn јеwе mоmа уаgоwu: Uumеlеembаа gаdоkоpа ејеmbа uumоmоgіа sоrо kіkіsі kааnа kоlооn ееn оmауа lаn lаlіgоnјејutі, оnо mоnо іуоnјооnоn tаnі bоlоgа іі mеndе tоrоqеn аmа mеn lаlіgоwu. ¹⁸ Uumеlеembаа gаdоkоpа ејеmbа уоnоо uumоmоgіа-nоn tііrо Anutuwo lаlіgоwааjоn sіsаu аmа sоојu. Mоmо bоlоgаnоn uugіа gојоmа duurоtіwааjоn аmа pоumаpоu аmа tоmpіn lаlіgојu. Kаwааjоn Anutuwaаnоn lаlіgо kоtіgаnоn mеndе qоkоtааnјејutо, іуаngіdееn lаn tооntооn lаlіgојu. ¹⁹ Gаlеngіа mеndе mеn аоgі uugіа gо-jоndаbоrоrо gаmу sауаwо uјurо lаlіgојu. Uugіа kаіsеrоnоn sоmоnјоn mеn tіlооn оnоnо іwоі kааnјааjоn lаn аіsооnјејu. Іwоі mеnјо mеwоmbааjоn оtоkо аmа kоpосоnјоnјејu.

²⁰ Yоnоnоn kаеn аmаkејutо, оnо Kraіstwо lаlіgоwаа kаnіа іі kааnја mеndе kumа оnоngі mоgі. ²¹ Оnо qаа hоnјаа Tоуа Jііsасwо qоkоtааgі ііkаwаа sо kаnіа kumа оnоngі hоnја kоkаеn mоmа уаgоgі: ²² *Wаlа nаnаmеmеnјіа wаlаgа оtааgі sііngіа kоmbоmbаnја bоlоgаnоn аngоmоkоlоn аmа оnоnо tіwіlааn аоwоmbааjоn аngі. Kаnа kumа оnоngі mоgіtі, ііkаwаа sо mоnо uugіа wаlаgа mоtоgоn gіlіn gеmа qеwu.

²³ Uumоmоgіа mеn gblіgі kоlоnјаnіn lаlіgоwutіwааjоn kаnа kumа оnоngі. ²⁴ *Anutunоn аnаnа аnјаа kаіtаnіаа sо sоrауа kоlооn kоtііn lаlіgоwоmbааjоn mоkоlооn nоnоnо. Uu gblіlаа lаlіgо sоlаnја оtааwоmbааjоn mоnо nоnоnо. Kаwааjоn uu gblіlа ііkауаdееn gblіо bо kоnјі kеmеrо lаlіgоwu. Kаnа іі kаеn kumа оnоngі mоmа уаgоgі.

²⁵ *Kаnа kаеn еrо аnаnа Kraіstwаа sеlе busууа mоtооnјо ііkаwаа uutаnоn dаrеmјun kааnја tоrоqеn аlа-аlа kоlооn lаlіgоjоn. Kаwааjоn qаа qоlоnјmоlоnјgоуа іі mоnо mоtоgоn gіlіgі kеmеrо bаtugіаnоn qаа hоnјаgаdееn kuuуа аmіn mоmа lаlіgоwu. ²⁶ *Tеmbоmа kukupіrіnоn аmbutі ееn, mоnо kіlеn sіngіsоnјо mеndе аmbu. Іrіngіа sооmbаatі, qааgіа іі mоnо uulаnјаwо wееn јауаnоn mеndе tеgоn kеmеrо јеn tеgоgі sоlаnјаnіwа. ²⁷ Kаеn Kіlеnјаа Tоуаnоn bаtugіаnоn kоubаbоtіwааjоn qеwаgоn kаmbаn mоn mеndе mјun uulаnјаwо уаkаrіwu.

²⁸ Mоnјnоn уоnјоrо mеmе lаlіgоrоtі, ііnоn kааnја mоmbо mеndе аmbа. Kаеn qааgоtо, mоnо іуаnјаа bоrіаnоn gаwоn kарараn kоmа mеn lаlіgоwа. Gаwоn mеn аnјаа nеnе hіnјауа mоkоlооn sааnоn аfааnјоn ејеmbа wаnја nаnјоn оnоmаkеbа.

²⁹ Qаа sаgа mоn јеgіаnоnја mеndе kаmааwаtо, qаа ејеmbа uugіа nаnјоn mеn kоtііwаatі, mоnо ііkауаdееn јеn lаlіgоwu. Ејеmbа qааgіа mоmа uugіа ејіwаа sо qаmbаnјmаmbаbааjоn аmаmаајutі, mоnо ііkаwаа sо gејаnоnо qааgіа оnоngі nааnја mоmа qеаnјоwууаgа. ³⁰ Anutunоn buјаurutа dоwеnаnа mеrо Sіwеnоn ubоnјatі, kаmbаn ііkаwааjоn аіwеsеуа kоmbоmbаnја mоkоtааn оnоnо uugіаnоn kеmеn Anutuwaа mјunјеnја kоlооја. Kаwааjоn Anutuwaа mјunјеnја Uја Tоrоуа іі mоnо wоsоbіrі mеndе gеn mubu.

³¹ Оnо mоnо uukааmbо аnо uuduuduуu kuuуа іі qеtеgоn gіlіgі kоrіgаnоn rаbа. Uugеrеnоn mеndе јumа оnјоrо uugіаnоn аоn уоn qаmа јеn аоwubо. Kааnјаgаdееn gеmаgеqе qаа tоkоrоnјkоtа іі mеndе јеwу. Аngоnјоrа kаnіа kаnіаnоn uugіа mеn tіlоowаbоtіwааjоn іі mоnо kuuуа gеmа qеgі kоrіkоrі еwа. ³² *Kоrіkоrі еwаtо, аlа-аlа mеn mіgіgііn аоn gumbоnјоnјоn qаgаnоn аmа аоn lаlіgоwu. Kraіstwо qоkоtааgі Anutunоn sіngіsоngіа mеsаоn sоngbаmа оnоnоtі, оnо mоnо ііkаwаа sо tоrоqеn kоpосоgіа mеsаоn аоn lаlіgоwu. Kіаn.

* 4:16: Kol 2.19 * 4:22: Kol 3.9 * 4:24: Jen 1.26; Kol 3.10 * 4:25: Zek 8.16 * 4:26: Ond 4.4 * 4:32: Kol 3.13

5

Anutuwaa asasaganon laaligo ii kokaen:

¹ Anutuwaa wombo meraboraana koloojutiwaajon siligia mono kaparan koma Anutunon amakejiwaa so ama otaan laligowu. ² *Kraistnon jopagon nonoma laaligoya nonoonon ama qeleema mesaoro. Siimolon oogi kaasoyanon umakeroti, Anutunon iikawaa so Kraist laaligoyaa kalenja ii moma angon kono moronja unkoowayawo kaanja koloon iwaa jaanon pumpungoro aisooro. Onjo mono kaanagadeen uujopanon nama Kraistwaa so jopagon aon ama menj laligowu.

³ Serowilin ano angonjora kania kania me otokowaa (greedy) silia ii Anutuwaan jaanon mende sokonja. Kawaajon Anutuwaan ejemba soraaya koloojutiwaa so iwoi kaanagaa qaaya monj ii batugianon mende oosirin jegi mobu. Awawi!

⁴ Gon koma jononsisi ama qaa saga arokuukuuyawo ano qaa senja senja ii mende jewu. Iikanon uugia menj tilooro mende sokonja. Kawaajon ii mono mesaodaboron mepemepesee qaa jen seinj laligowu.

⁵ Qaa kota koi mono moma komuwu: Monjon serowilin me angonjora me otoko koloon iwoiwaajon koposongonkeji, iinon mono Anutuwaan bentotonja bunja qen aomambaajon amamaawaa. Nanamemen iikanon benj qolonmolongoya me tando lopion mepeseen onjomaakejutiwaa tania kolooja. Kaen anji, iinon mono Kraist ano Anutu yoroo bentoton uutanon keumambaajon amamaawaa.

⁶ Anutunon singisongo iikaanajon ama temboma irinjonsoonja qaa qootogo ejemba yonoo qagianon ano umakeja. Kawaajon monjon qaa omaya kaanja jen kele ama tutugon tiligon onjombabo. ⁷ Kawaajon ejemba kaanja mono gema unun yonowo ainjolon mende laligowu. ⁸ Wala pangamanon laligogito, kamban kokaamba Pombon qokotaan nama iwaa asasagawo laligoju. Nanamemengia mono asasagaa bunja koloojutiwaa so ama menj laligowu. ⁹ Asasagaa bunja koloojutiwaa toomorianja honja ii kokaen: Onjo nanamemen awaa otaagi Anutunon qaagia jen tegoro solananiwu ano qaa honja toongadeen jen laligowu. ¹⁰ Naa iwoi Pombaa jaanon sokombaati, iikawaa kania mono monjgama gosin moma asariwu.

¹¹ Pangamambaa nanamemen gorosonja ama menjekuti, iyonowo mono ainjolon mende torogon laligowu. Yonoo kilenagaa ii mono inisaama asasaganon ama jen onjombu. ¹² Tosianon singisongo aasangoyanon amakejuti, ii asuganon jenin gamuyawo koloowabo. ¹³ Anutuwaan asasaganon singisongogia kuuya menj asariro kaniagia honjonon mono asuganon asugiwaa. ¹⁴ Asasagaa Toyanon mono aasangoyaa iwoiya kuuya inisaano asasaganon asugin ewaa. Kawaajon qaa monj kokaen jegita eja,

“Gaon ejani, gii mono uuga tooro moba.

Mono koomuyanonga gbilin waana Kraistnon menj asarin gombaa.”

¹⁵ Qaa iikawaa so nanamemengia mono momakotoo qaganon ama menj laligowu. Moto koloon tompin laligowubotiwaajon mono awaagadeen galer menj aon laligowu.

¹⁶ *Kamban kokaamba bobooli kamban koloojiwaajon ama uuwaa gawon mewombaa kana monj koloowaati, kamban ii mono mende mesoqesoon tiwilaawuto, ejemba kooronganon kema oson qambanmamban koma onjombu. ¹⁷ Kawaajon eja uugia qaa kaanja lan mende laligowuto, Pombaa uusiina ii awaagadeen moma asarin nambu.

¹⁸ Wain apu kotiga nenj enkalolon ambubo. Angiaa jaajaa laligogi momogia bologanon asugiro pangaman laaligonon ritegon kemen tiwilaawubo. Kawaajon enkalolon ambuboto, Unja Toroyanon uugia saa qewaatiwaajon mono kaparan koma nambu. ¹⁹ *Mono Bunja qaa amin moma ondino (Buk son), mepemepesee rii (oonjsaa) ano uuwaa rii tosia ii uu wombogianon gama Ponj mepeseenkebu. ²⁰ Kaen me kaen kolooro iikawaajon mono Ponjana Jiisas Kraistwaa qata gama Manjana Anutu suulan dangisen jen munj laligowu. Kianj.

Loemba onjo qambanmamban qaa

²¹ Kraistwaa jeta uuguwubotiwaajon mono keegia moma batugianon qaa baatanon kemen aon laligowu.

²²⁻²³ *Kraistwaa sele busuya ii uumeleen kanageso. Iinon iikawaa waja ano Hamoqege Toya kolooja. Iikawaa so ejanon kaanagadeen embiaa waja kolooja. Kawaajon emba onjo mono Pombaa qaa baatanon kekembaa so onjongan lourgia goda qen onjoma qaagia baatanon kema laligowu. ²⁴ Uumeleen kanageso anana Kraistwaa qaa baatanon nanjonj, iikawaa so emba onjonon kaanagadeen mono lourgia yonoo qaa kuuya otaan laligowu.

²⁵ *Kraistnon iyanagaa uumeleen kanagesoya jopagon nonoma ananaajon ama laaligoya

* 5:2: Eks 29.18; Ond 40.6 * 5:16: Kol 4.5 * 5:19: Kol 3.16-17 * 5:22-23: Kol 3.18; 1 Piito 3.1 * 5:25: Kol 3.19; 1 Piito 3.7

togon qeleenoti, iikaanja eja onjononj mono kaanagadeenj embaurugia jopagonj uukalenj ama onjoma laligowu. ²⁶ Kraistnoj uumeleen kanagesoya Buja qaayanonj tak kotonj emba bunyaya soraaya koloowombaajonj apu kaanja kanonj songbama menj solananinj nonono. ²⁷ Iinonj anana humbuja awaa soro koloowombaajonj moma uunanaa sunuya menj solananinj jewonj gojejeraya qaa koloowombaajonj kaparanj komakeja. Kanageso soraaya koposowaa qaanaa qaa koloowombaajonj momakeja. Kraistnoj kanj nunuano asamararananj eu keuninj jiilaranj kuuro asarinj emba bunyaya kaanja iyanjaa jaasewananj nonoma nonoono akadamunanawo ano iimasiinsiinanawo nambonja.

²⁸ Eja onjo kaanagadeenj mono Kraistwaanonj tani ii otaanj embaurugia jopagonj onjoma laligowu. Embia jopagonkeji, iinonj mono iyanja kalanj koma aonkeja. Kawaajonj onjoangiaa sele busugia kalanj koma aonkejuti, iikaanja mono embaurugia kalanj koma onjongi sokombaa. ²⁹ Monjonj monj anjaa sele busuya kambanj monjonj kazi mende ama muroto, kuuya anana sele busunana waginj kalanj komakejonj. Kraistnoj kaanagadeenj uumeleen kanagesouruta anana sele busuya kaanja qaayanonj nunuaginj kalanj koma nonomakeja.

³⁰ Uumeleen kanageso anana Kraistwaa sele busuya koloojonj. Anana Kraist sele busuyaa dondomonj uruta koloojonj laligojonj. Kawaajonj nunuaginjeja. ³¹ *Buja qaa monj kokaenj eja, “Kawaajonj ejanonj mono nemunmanja oromesaonj embiawo qokotaanj woi yorononj selemotoonggo koloojonj laligowao.” ³² Qaa ii sareqaa aasangoya. Ii Kraist ano uumeleen kanageso ananaa uu soomonggonanaajonj jenj oojen. Qaa arenj iikawaa kania ii aasangoya ano dusiita keemeya. ³³ Kaenj koloojato, onjojonj qaa ii kokaenj jejen: Onjo motomotoonj mono kaanagadeenj embaurugia onjoangia kalanj koma aonkejutiwaa so jopagonj onjoma laligowu. Emba onjononj mono kaanagadeenj lourugia goda qenj onjoma laligowu. Kianj.

6

Merabora ano nemunmanj onjoo uusoomonjo

¹ *Merabora onjoononj nanamemenj dindinja ii kokaenj: Onjo mono Pombo qokotaanj nemunmanjwoigia yoroo jegara tenj koma otaanj laligowu. ² *Anutunonj jojopan qaa 1-2-3 kawaa tetegoyanonj tawaya nonomambaaonj mende jero ejato, jojopan qaa jango 4 ii dondomonj. Wala kokaenj jeja, “Nemunmanjwoiga mono goda qenj oroma laligowa.” Qaa ii tenj koninj Anutunonj iwaa tawaya nonomambaa qaaya kokaenj somongoro oogita eja, ³ “Goda qenj orona Anutunonj toomorianj gono toroqenj namononj kambanj koriga laligowaa.”

⁴ *Merabaurugianonj uukanjangiawo koloowubotiwaajonj manj onjononj mono qaanonj soya uugunj mende horonj kitonj onjoma laligowu. Kaenj qaagoto, Pombaa Kana qaa tenj kombutiwaajonj kuma onjoma iikawaa so mindingonj onjongi somariiwu. Kianj.

Welenqege ano galen onjoo qambanjmambanj qaa

⁵ *Welenqege onjo mono namononj galenjurgia yonjoo qaagia Kraistwaa qaa kaanja tenj koma siijaago siimeme mende amakebu. Qaagia uuguwubotiwaajonj sombugia moma jenenjiawo ororo laligowu. Uugianonj gbingbaonj mende ambuto, mono bonj qenj nama ama menj laligowu. ⁶ Tourugianonj kondokondoowaa wanj angij ejembanonj injisosoroowutiwaajonj qaagoto, jaagasue mesaonj uugia gawononj ama menkebu. Kaenj ama Anutuwa uusiinja otaanj Kraistwaa welenqege kaanja koloonkebu. ⁷ Balon ejembaga welenj qenj onjonjonj Ponj anja welenj qenj munkejonj. Kaenj moma gawongia mono Pombaa jaanonj sokombaatiwaa so uuqeeangowo menj laligowu.

⁸ Qaa koi mobu: Onjoo batugianonj tosonianj gawonj toya laligoju ano tosonianj tourugia ii tawagia qaa eenj welenj qenj onjoma kamaanqegeta laligoju. Ii kilen daenj yonjononj gawonj awaa ii me ii menkejuti, Anutunonj mono iikawaa tawaya onjono buja qenj aowuya. Qaa ii mono romongonj laligowu.

⁹ *To ano welenqege onjoo Pongia motoonggo iinonj Siwe gomanonj laligoja. Iinonj ejemba tosaanja mende injisosoronj tosaanja mende surenj onjomaakejato, so motoonggononj gosinj qaanaa jenj tegonj nonombaa. Galen onjo ii moma kotojutiwaajonj mono welenqege alaurugia yonjowo wasombura maayanonj aonj so motoonggo ama onjoma horonj ureenj memetorotoro mesaonj laligowu. Kianj.

Anutuwaajonj jurujambanj kuuya menj laligowu.

* 5:31: Jen 2.24 * 6:1: Kol 3.20 * 6:2: Eks 20.12; Dut 5.16 * 6:4: Kol 3.21 * 6:5: Kol 3.22-25 * 6:9: Dut 10.17; Kol 3.25; 4.1

¹⁰ Terena oodaboromambaajon ama qaa kokaen oojen: Onjo Pombo qokotaan nangi ku-usuna somatanon mono inaan nanjon onono kотиinkebu.

¹¹ Kilenaa Toyanon selenon kuukuuwaa momo aren kania kania amakeji, onjo ii jaasewan qen kotakota nambutiwaajon mono Anutuwa jurujamban kuuya men konji kemero laligowu.

¹² Nononon balon ejemba sa busugiawo yonowo manja mende aonkejonto, ber kawali galen ano konhaamo bologa bologa tuarenjen ama onjombombaaajon nanjon. Ber kawali galen bologa namo sombin batugaranon jinkaron dungianon nama pon kaanja galen komakejuti, ii mono qotogon qetama onjmakejon. Kaanagadeen pon qerewenja boi uuta ano kamaanqegeta batunananon pangamambaa ometotombaa eja geria laligon ilawoila kuuya galen komakejuti, nononon mono iyonowo manja qenkejon. ¹³ Kawaajon tuarenjen ama onjombombaaajon mono Anutuwaanon jurujamban kuuya men konji kemero nambu. Kaen nangi kereurugia kamban bologanon unuwombaaajon alanzan kumakebuti, kamban iikanon mono saanon afaangon manja qen riitama onjombu ano manja qegi tegoro saanon goman balongianon wakasiin nambu.

¹⁴ *Jurujambangia mono kokaanja kaya mouma aowu: Qaa honagadeen jejeta iikanon mono irimungan kaanja iingianon somongon nambu. Nanamemen solanja soro ii totogianon reen maleku kaanja koma sopa somongon aon nambu. ¹⁵ *Kana esu mouma saanon rindangon riin kemakejon. Kawaa so onjo mono luaewaa Bunja jen seiwombaaajon jojorigi iikanon nemun koma onjombaa. ¹⁶ Jurujamban iikawo torogon suman wana qata momalaari ii mono bunja qen aon suulan besaan namakebu. Kilenaa Toyanon ninidon siwisewe nonomambaaajon moma tiwo wasaya motonkeji, iikawaa angobato geria kuuya mono reen iikanon qewagon anjon koma aonkebu.

¹⁷ *Anutuwa Hamoqege Toya ii mono bunja qen aowu. Bunja qen aon mombo letombuti, donhamo ii mono wangianon aen wanjou kaanja mougi turun anjon koma onjmakebaa. Unja Toroyanon manjawaa soo somata nononji, ii Anutuwaanon Bunja qaa. Ii kaanagadeen mono bunja qen aon uu wombogianon ama manja iikanon qenkebu. ¹⁸ Jurujambangia kuuya ii mouma aon mono kamban so Anutu gama koolin qisin laligowu. Unja Toroyanon kondoon inaan onjmakejiwaa so mono welema saama munkebu. Mono pondan uugbiligibili laligon suulan Anutuwa ejemba soraaya kuuya yonoojon ama kaparan koma gama koolinkebu.

¹⁹ Noojon kaanagadeen kokaen gama koolinkebu, "Anutu, gii mono qaa kota dindina Pool muna goo Oligaa Bunja aasangoya ii qaa jetanon jewaatiwaa so jen asarin awasankakagadeen nama uukuuku men onjmakeba." ²⁰ Niinon Oligaa Bunja iikawaajon ama Anutuwa jotamemeya eja wana kolojento, gawon menkejenjiwaa ama kamban kokaamba kapuare mirinon rajen. Kawaajon Bunja qaa ii Anutuwa jaanon sokombaatiwaa so awasankakagadeen jen laligomambaaajon mono gama koolin laligowu. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

²¹ Wombo alana Tikikus iinon noo sunduna ano mobuya. Iinon Pombo qokotaan gawon membiri-qembiria qaa menkeja. Kokanon nomaen ama men ramakejenji, ii kuuya injoro onjo kaanagadeen ii mobu. ²² Nononon nomaen rama laligojoni, onjo sundu ii mobutiwaajon Tikikus wasin mube Efesus onjoonon kawaa. Iinon kan ulunkolen men onono saanon bonjon laligowu.

²³ Manjana Anutu ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono uumeleen alaurunana onjo luae qen uunon jopagon onoma momalaarigia men kotiinkeba. ²⁴ Ejemba Pohnana Jiisas Kraist kamban tetegoya qaa jopagon laligowuti, Anutuwa kalenmoriananon mono kuuya onowo en en ubaa. Kian.

Filipai Tere Poolnonj Filipai yonoo Tere ano. Jen-asa-asari

Poolnonj misin gawonj liligonj mero indina woi kolooro Eisia Maino (Turkey) mesaon Yurop balononj keno. Kema Room prowins qata Masedonia kanonj uugia kuuro meleenji Kraistwaa kanageso mutuya ii Filipai sitinonj kolooro. Kanagenj aposol Pool ii Room sitiwaa kasa mirinonj angj siimbobolo qaganonj raro gawonj meme ejemba tosanonj tuarenjenj ama mugi. Ii ama mugi tosanonj Filipai uutanonj kaanjadeenj qaa doogoya kuma onjonjitiwaaonj majakaka moro. Kambanj iikanonj Bunja Tereya koi Filipai momalaari kanageso yonooonj ooro. Majakaka moroto, kilenj ulunkolenj qaa ano uunanjonanjo qaa koi korisoro qaganonj oonj ano.

Poolnonj kapuare mirinonj raro Filipai momalaari kanageso yonononj ilaanj mubom-baajonj kalenj angj karoti, iinonj iikawaa danyisenj jen onjomam-baajonj Tere koi ooro. Ii oonj toroqenj uunanjonanjo qaaaya mamaga motoonj ano. Anjo konajilinj kania kania moro Filipai yonononj Poolwaa qaaaya ii mogi kilenj kotiinj awasankaka nambutiwaaonj uu nanjonj onono. Gejanono qaa tosaanja kokaenj: Onjoangiaa selegia menj uma awelegowubotiwaajonj mono galenj menj laligowu. Dogo mambanj koloonj toroqenj neweqeweale ambuboto, Jiisas kaanja uugia menj kamaanj ama aonj laligowu. Qaa koi duduuwubo: Kraistwo qokotaanj nanjuti, ii Anutuwaawaa kalengga. Juuda yonononj Mooseswaanonj Kana qaa arenja tenj koma otaanj Anutuwaajonj sili iwoi amakejuto, uumeleenj alaurunana onjononj kaenj qaago. Onjononj mono Anutu moma laarinj mugi kalenjmorianja sewanja qaa onono bunja qen aonj iikanonj laaligo donggoga mokoloonj laligoju. Daen yonononj Kraistwo qokotaanj laligojuti, Anutunonj mono ii luae qen onono aisoonj laligowu.

Kraist moma laarininj Anutunonj uukoisoro nonono saanonj awasankaka qaganonj kotiinj laligowonja ano uumeleenj alaurunana yonowo motoonj kaparanj koma kotiinj nambonja. Poolnonj iikawaa qaaaya ii mamaga ooro. Poolnonj Filipai kanageso yonoo waegia kotiga mewombaaonj moma laligoroti, iikawaa qaaaya ii kaanqagadeenj asuganonj ooro.

Buk kokawaa bakaya wanja 7 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1-11

Poolnonj nomaenj ama laligoro 1.12-26

Kraistwo laaligowaa kania 1.27-2.18

Timoti Epafroditus yoroononj gawonj arenja 2.19-30

Tuarenjenj yonononj tiligonj onjonji kamaawubo 3.1-4.9

Poolwaa alauruta Filipai laligogiti, iyonoo qaagia 4.10-20

Terewaa qaa kota wanja 4.21-23

¹ * Pool Timoti norononj Kraist Jiisaswaa welenj qen laligojo. Uumeleenj kanageso soraaya kuuya Kraist Jiisaswo qokotaanj nama Filipai sitinonj laligojuti, noro onowo ano onoo wanjia (bisop, pasto) ano Bunja gawonj meme ejemba tosaanja (diikon) onowo qaa aminj mobombaaonj moma tere koi oojen.

² Anutu Manjana ano Ponj Jiisas Kraist yorononj kalenjmorianj ononi luaenonj laligowuti-waaonj mojenj.

Poolnonj Anutu mepeseenj qama koolija.

³ Niinonj romongonj onjomakejeniwaa so Anutu mepeseenkejen. ⁴ Kambanj so korebore onjoonj Anutu qama koolinkejenj, ii mono korisoro qaganonj qama koolinkejenj. ⁵ Niinonj Anutu kokaembaajonj mepeseenkejenj: Onjo Oligaa Bunjanonj qokotaagiti, kambanj mutuya iikanonjadeenj kanainj niwo manja qen kotingonj noma laligonj kouma laligoju. ⁶ Anutunonj uugianonj gawonj awaa kanainj menj laligoji, ii mono toroqenj mero Kraist Jiisasnonj mombo asugi-waatiwaa kambananonj tegowaa. Kaenj moma laarinj kotiinj Anutu mepeseenkejenj.

⁷ Oo jogia nowe, wombo alauruna koloojutiwaajonj kuuya onjo kaenj romongonj onjombe awaagadeenj sokonja. Anutunonj gawonj nonota kapuare mirinonj ramakejenj me aworo niinonj Oligaa Bunjawaajonj manja qen enkalolonj qaa qewagonj qaa onjanonj tiita iriga menj kotiiwaatiwaajonj liligonkejenj. Kaenj me kaenj amakejenj, kuuya onjononj mono niwo nanjji kalenjmorianj iikayadeenonj sokoma onono gawona nanggogi motoonj simbawonjowo koloonj. ⁸ Kraist Jiisasnonj onjo jopagonj inaanj onjomakeji, niinonj ii moma iikawaa qaganonj nama kuuya onjoonj siinj moma injimambaaonj kaparanj koma laligojenj. Kaenj jenj qaa honja jejenj, ii Anutu anjo saanonj nanjonj noma jewaa.

* 1:1: Apo 16.12

⁹ Niinon onjoonj kokaen gama koolinjejen: Anutu, gii mono Filipai alauruna inaan onjona toroqen kotiin jopagon aogi uujopagianon somariin seiwaa. Kaen kolooro saanon kana honja iima koton enkalolon qaa mesaonj laligowu. ¹⁰ Kaen laligon saanon qaa gosin kana awaa soro meweenggon soraaya koloon koposowaa qaagia qaa laligon ubu. Kraistnonj eleema kawaati, kamban iikanonj lombonananonj tegowaa. ¹¹ Jiisas Kraistnonj nanamemenj solan nemunj kono iikawaa honja asuginkebaa. Honja kanonj uugia saa qero ejembanonj kaen injiima Anutu mepeseegi qabunayanonj seiwaati-waajonj gama koolinjejen. Qaa ii onjanonj.

Pool kapuare mirinonj angj Bunja qaanonj kotiuro.

¹² Oo uumeleen alauruna, onjononj noo kanana moma kotowu-tiwaajonj kokaen moma oojen: Iwoi bologa noononj kolooroti, iikawaa bujuyanonj seiro Oligaa Bunjanananonj ejemba sokoma onjono gawona-nanonj toomorianawo koloonjeja. ¹³ *Nii Kraistwaajonj ama kasanonj gbadoonj nongj Room kokanonj rajenji, qaa ii manjaqeqe eja kuuya Siisa-kimbaa galenkonkonj miri galen menjejuti, iyonjononj moju ano kaanagadeen ejemba tosaanja mamaga yonoo gejagianonj kemero modaboroju.

¹⁴ Toroqen honja kokaen kolooro: Uumeleen alaurunananonj kapuare mirinonj rabe Ponjonj ilaaj nomakejiwaa qaaya mogi. Ii moma seiseiyanonj Pombo kotiin qokotaan nama kaparanj koma awasanjkaka koloogi. Kaen koloonj Anutuwaanonj qaa torokoya qaa jen seigi toroqenj kemakeja.

¹⁵ Tosianonj noojonj mogi uro uusiin soraayanonj nama Kraistwaa kania jen asarinjejuto, tosanonj noojonj ama uugianonj junjun moma gema nuu angowowo ambombaajonj moju. ¹⁶ Alauruna honja yonjononj noo kanana kokaen moju: Anutunonj kuuj nonota aworo niinonj Oligaa Bunjawaajonj manja qen enkalolonj qaa qewagonjejen. Kaen moma jopagonj noma nanjonj nomakeju. ¹⁷ Gemaqeqe ejemba yonjononj iyanjiaajonjadenj romonjonj tawawaajonj mondonj uugianonj menjengoro Kraistwaa kania kaen jenj asarinjeju. Kaen ama kapuare mirinonj rajenji, kambanj kokaamba angosisiri toroqenj ama nombombaajonj moju.

¹⁸ Kaen mojuuto, ii kilen. Kraistwaa kania ii iwoiwaajonj mondonj silemale amakeju me Anutu tororo tenj koma jen asarinjejuti, ii niinonj mobe sokonja. Kaen me kaen amakejuti, uunanonj mono iikawaajonj qeangoro onjanonj aisoojenja aisoonkemanja. ¹⁹ Aisoowe noojonj gama kooligi Jiisas Kraistwaa Unja Toroyanonj nanjonj nono saanonj isama nongj kamaamambaa tani mojen. Kaen koloowaati-waajonj moma iikawaajonj kaanagadeen aisoonjejen. ²⁰ Iwoi monj ama gamu mokoloomambotiwaajonj mono jejeromonjomonj ama laligojen. Gamu qaagoto, kamban so Kraist mepeseen laligoweti, iikawaa so kamban kokaamba kaanagadeen koloowaatiwaajonj mojen. Sele busunanonj komuwaa me laligowaati, ii kilenj mono awasanjkaka qaganonj Kraist mepeseewe qabunayanonj somariiwaa.

²¹ Laligomanjati eenj, laaligona mono Kraistwaa qabunayanonj somariiwatiwaajonj ama laligomanja. Nugi komuwenagati eenj, iikanonj mono menj qeangonj nono oyanboyonj koloomanja. ²² Kaen koloowenagato, balononj sele busuwo laligomanjati eenj, mono uuwaa gawonj mewe toroqenj honjowo koloonkebaa. Ii romonjonj neenaajonj laaligo me koomuga meweengowenaga, ii saanonj mende mojen. ²³ Laaligo ano koomu batugaranonj papangonj laligojen. Kraistwo eu laligowenaga, iikanonj mono iwoi kuuya uugun morianj somata mokoloonj nonaga. Kawaajonj balonj mesaomambaa siinja moma laligojen.

²⁴ Kaanja laligojento, sele busuwo qen korin laligomanjati eenj, iikanonj mono onjo ilaaj onjombe honja onjoononj koloowaa. Komu-wenaga, iikanonj mono onjo mende ilaaj onjonaga. ²⁵ Iikaanja moma laarinj kotiin kawaajonj niima koboogi toroqenj laligon kuuya onjo ilaaj onjoma laligomambaajonj mojen. Ilaaj onjombe momalaarigiaa onjanonj mono somariinj kotiuro saanonj hononja mende aisoonj lali-gowu. ²⁶ Kaanagadeen Kraistnonj niima kobooro mombo onjoononj kawe onjo saanonj noojonj ama Kraist Jiisas hononja mende mepeseen munj laligowu. Kianj.

Momalaarigianonj kotiwaatiwaajonj manja qen laligowu.

²⁷ Nanamemengia ii mono Kraistwaa Oligaa Bunjananonj akada-muyawo koloowaatiwaa so ama menj laligowu. Kaen laligogi onjo-nonj kanj injiimanjati me mende kanj sigesigen laligon qaa bujugia mobe kanagianonj kokaenj ero sokombaa: Onjo kulukululuu arenj motoongowaa qaa somonjonj uumotoonjo ama nambu. Kaen nama Oligaa Bunjawaajonj qaa onjanonj sooliwabotiwaajonj motoonj somonjonj manja qen laligowu. ²⁸ Kaanagadeen tosanonj tuarenjenj ama onjomakebuti, onjononj mono qaa jegia kania kania kawaajonj

* 1:13: Apo 28.30

mende aarun lalanganigi uugia mende kamaawa. Kaniagia kaen mobe sokombaa. Anutunon ku-usun onono tuarenjen ejemba yononon kaniagia iima kokaen moma asariwu: Onjoangia kamaan unuro tiwilaagi Anutunon metogon nonono eu oyanboyon laligowonja.

²⁹ Anutunon arenja ama ononoti, ii kokaen: Onjo Kraist moma laarin mun leegen aisoon leegen iwaajon ama siimbobolo moma laligowuya. ³⁰ *Niinon momalaariwaa manja wala onowo laligon qeweti, niigi ano kamban kokaamba torogon qenjejeniwaa buju qaa koi moju, onjo mono manja iikayadeen niwo nangon qen laligoju, ii mojen. Kianj.

2

Kraistwaa so onjoangia menj kamaan ama aon laligowu.

¹ Onjo Kraistwo qokotaan nanjutiwaajon mono uugia nangon aowombaajon qambanmamban mokoloowu. Uujopagia iikanon mono ulunkolen ama aonkebu. Unja Toroyawo ususugon nama waegia menj kiankomun aonkebu. ² Kaen anjutiwaajon mono momo motoongo otaan ororon jopagon aon luaenon laligowu. Mono uusiingia ano momo arenjia motoonggo ambombaajon somongowu. Qaa kaen somongon uumotoonggo angij honja kolooro moma niinon onjojon hononja qaa aisoon laligomanja.

³ Ilawoila onjoangiaajonadeen horowombaa siijanon mono mende nemun koma onomba. Onjoangiaa qabunagianon somariwaatiwaajon mono selegia mende menj ubuto, uugia menj kamaan ama tosaaja yonoojon mogi umakeba. ⁴ Onjo motomotoonj mono onjoangiaa uugiagadeen qeangowaatiwaajon mende romonggowuto, tosaaja yonoo uugianon qeangowaatiwaajon kaanagadeen kaparanj koma romongon yagowu. ⁵ Kraist Jiisanon balonon laligoro aro momo en muroti, iikayadeen mono onjoonon ero ii otaan laligowu.

⁶ Anutuwa kaitani kaanja en muro laligoro, kilenj Anutu kaanja laligorotiwaajon mende mondonj awelegon laligoro.

⁷ Kaen qaagoto, anjo afaangon Anutuwa asamararaja mesaon kamaan meleema eja tani koloon welenqeqewaa kaitania menj laligoro. Mono balon eja ananaa tani koloon laligoro.

⁸ Kaen laligon uuta menj kamaan aon Manja qaa jeta kamban so tenj koma laligoro. Kaen laligoro gamu qen mun "Maripoonon qewonja," jegito, kamban iikanon kaanagadeen tenj kondabororo.

⁹ Kaen tenj koma laligorotiwaajon ama Anutunon wano eukanon uma raro qabunja muroti, iikanon qa tosaaja kuuya unjuugun akadamuyawo kolooja.

¹⁰ *Anutunon qabunja uuta ii kokaembaajon muro:

Ejemba korebore anana mono qa iikawaajon ama kamban mononj siminj kuma mepeseen mubonja. Tosianon Siwe gomanon eukanon laligoju. Tosianon namonon koi laligojon. Tosianon komun koomu mirinon me senjon mirinon laligoju. Anana mono korebore kululuun usugon siminj kuma mubonja.

¹¹ Kuuya anana siminj kuma mun je buu susugia so Manj Anutu asuganon goda qewombaajon qata jokoloon kokaen jewonja, "Jiisas Kraistnon mono Ponjana kolooja." Kianj.

Jiisaswaa asasaga ii ejemba batugianon qendeema laligowu.

¹² Kawaajon wombo alauruna, onjo mono Kraistwaa sareya otaan iikanon mende sologon kamaawu. Kamban so Anutuwa qaa tenj koma letoma laligogiti, iikawaa so siligianon uumeleen ejemba onjoonon sokonji, ii mono kaparanj koma otaan uuwaa gawon menj laligowu. Niinon onowo laligoweti, kamban iikanon Buja qaa awaagadeen koma gbilin zenj nama laligogi. Onjomesaon sigensigen laligojenj, kamban kokanon mono kaanjadeen Anutuwa jaanon sombugia moma jenengia ororo pondan gawon ii menj sororogon laligowu.

¹³ Anutu anjo mono onjo suulan sololoon nemun koma onjoma iyanja arenja so uugia kuunkeja. Kaen kanon uusiingia Anutu sokoma mubaatiwaa so kolooro inaan onono gawonja megi honja koloonkeba.

¹⁴ Galenurugia yonowo qaa menkamakamaa mende ama laligowu. Jenmeesan ano uunon njindin-njunduru lanj mende amakebuto, arenjana kuuya mono uuwoi jeagea mesaon pondan menj laligowu. ¹⁵ *Nanamemengianon mono koposowaa qaaya qaa soraaya koloon ama menj laligowu. Ejemba doogoya irinqirina kete balonon laligojuti, onjo mono iyonoo batugianon Anutuwa merabora solanja soro laligowu. Sengelao sombinon eu asarijuti, onjo mono kaanjadeen balonon sili awaa ama iikanon ejemba asarin onjoma laligowu.

* 1:30: Apo 16.19-40

* 2:10: Ais 45.23

* 2:15: Dut 32.5

¹⁶ Kaen laligon laaligo kotigaa Bunja qaaya pondan men ejemba onjombombaaon jojon laligowu. Kaen laligogi Kraistnon eleema kawaati, kamban iikanon noo kanananon kokaen asugiwa, “Aangole ejanon kuunon haamo amambaaon esunja men kululuun kemakeji, niinon iikawaa so uuwaa gawombaaon sele qen men kotiin laligowe. Ii een toontoon mende men laligoweto, honja kolooro.” Kanana kaen kolooro saanon neenaa selenaa onjoon ama mepeseemaja.

¹⁷ Niinon laaligona qeleema togon onjoma Anutuwaanon gawon ten koma men laligowe. Kaen laligowe onjo uugia meleema Anutu moma laarigi iikawaa honja asuginjeja. Kawaajon Room gawman yononon qaana jen tegon oro kaanja nun siimolon onjoon kaanja ama nombuyaga. Sele busunaa saya kaen maabenagati een, ii mono apu kaanja een tooton mende kemenaga. Onjo momalaari gawongiaa honjaon ama ii mono akadamuyawo koloowe sokonaga. Kawaajon nugi komuwenagato, uunanon mono kilen aisoonkejen ano kuuya onjowo motoon aisoonkebonja. ¹⁸ Kaanjadeen onjo mono aisoowu ano niwo otokorian maama aisoon laligowonja. Kian.

Timoti wasiwe Filipai onjoonon kawaa.

¹⁹ Pon Jiisasnon nojon moro sokombaati een, mono uulanawo Timoti wasimambaaon moma jejeromonromon anjen. Onjoonon kan nomaen laligojuti, ii moma eleema kan nijoro moma noo uunanon kaanagadeen qeangon sororogonaga. ²⁰ Momalaariganon kotiiu me loorijuti, iinon yanodeen onjoonon majakaka kaen moma noo kooronanon nanja. Tosianon koi laligojuti, iyononon mono “Iyangiaa majakakagiaga,” jen qaago tooton kotigon onjombombaaon momakeju. ²¹ Yononon kuuya iyangiaa iwoiwaajon moma ii koma horon men somariwombaaon janjarin riinkejuto, Kraist Jiisaswaa gawononon honjowo koloonkebaatiwaajon mende kaparan komakeju. Mono qemasologen lan laligoju.

²² Lan laligojuto, Timotinon kania awaa gendeenoti, ii onjoangio moma yagoju. Meraon anja manja welen qen munkeji, iinon mono iikawaa so nii Oligaa Bunja gawombaa ilaen noma welen qen laligoro. ²³ Kawaajon Room gawman yononon noo qaa nomaen ama nombombaaon somongowuti, ii momago mono saanon Timoti wasiwe uulanawo onjoonon kawaatiwaa jejeromonromon anjen. ²⁴ Neeno kaanjadeen Pombo nama kamban mende koriro onjoonon kamambaaon awasankaka kaen moma laarijen.

Epafroditus wasiwe Filipai onjoonon kawaa.

²⁵ Niinon iwoi mongama amamaan laligowe onjonon nenana Epafroditus wasigi kan nangen ilaen nono. Iinon noo kooronanon gawon men manja qen laligoroto, toroqen somongon mubenaga, iikanon mende sokonaga. Kaen romongon uumeleen alana ii kamban kokaambaga wasiwe onjoonon eleema kawaa. ²⁶ Iinon kuuya onjo injimambaaon kaparan koma laligoja. Ji kiro eroti, onjo qaa ii mogi onjoonon bimooro moma kawaajon uukamakamaa laligoja. ²⁷ Iinon onjonon jinon en koomu borianon meroto, Anutunon kiankomu muro qeangoro. Anutunon Epafroditus iigadeen mende kiankomu muroto, nii kaanagadeen niima koboon men afaangon nono. Iinon komunagati een, neenaa wosobirinanon mono somariin sein qana qana uro laligowenaga.

²⁸ Onjo Epafroditus iima mombo aisoogi noo wosobirinanon kaanagadeen afaangowaatiwaajon mojen. Kawaajon kamban kokaambadeen uulanawo wasiwe onjoonon kawaa. ²⁹ Onjo Pombaa ejemba yonjoon hononja mende aisoonkejuti, korisoro iikawaa qaganon mono iinon karo koma horon mubu ano gawon meme ejemba kaanja ii mono goda qen onjoma laligowu. ³⁰ Iinon Kraistwaa gawombaaon ama koomu borianon uma komu tagoro. Onjo nii nangon ilaen nombombaaon mogito, ii amamaagitiwaajon iinon onjo kitigianon kaen ama nomambaaon kan laaligoya mesaoro tiwilaen tagoro. Kian.

3

Solanja koloowombaa kana honja ii kokaen:

¹ Oo uumeleen alauruna, qaa kota kokaen toroqen jema: Mono Pombo qokotaan aisoon laligowu. Qaa ii dunjon mombo onjombombaaon mojona mende tiija. Ejemba tosanon tiligon onjombubotiwaajon ii onjombombaaon saanon sokonja. ² Zioz gawon meme ejemba bologa yonjoonon mono galengia men laligowu. Yononon uumeleembaa gadokopa ejemba batugianon laligon uugia kuun kokaen jenkeju, “Anutuwa bunja koloowutiwaajon mono aiweseya men selegia kotowu.” Kaen kaparan koma qaagadeen jen kasu kaanja hounhoun gama “Kanageso walaga koloon,” jen een tooton jenkeju.

³ Yononon Anutuwa jaanon mende dinggoju. Selegianon aiwese iikayadeen koton onjogito, honja ii mono ananaanon kokaen kolooro: Anutuwa Bunja qaayanon uunana

mosonoti, anana mono iwaa uumeleen kanageso honabonja koloon laligojon. Anutuwaa qatanon selenananon aiwese ama nonongiti, nononon iikawaa qaganon mende nama nangon moma laarinkejonto, Kraist Jiisasnon hamo qer nononoti, iikawaajon mono selenana menj umakejon. Anutuwaa Unja Toroyanon inaan nonono afaangon Anutuwaa waeya menj mepeseenkejon.

⁴ Tosianon selegiaa iwoinon nangon Anutuwaa bunja koloowombaajon moma laarijuti, niinon mono ii uruugujen. Kawaajon awaagadeen koroa kaanja terereen engana menj waama awelegowenaga. ⁵ *Noo akadamura ii kokaen: Niinon Israel ejemba tuun uutanon jotamemeya monj koloojen. Ben isina gata Benjamin. Nemunmana Hibruu ejembaga. Niinon yoroononga koloon Hibruu eja honja koloojen. Koloon ewe ween 8 kolooro kanon selenana kotogi. Farisii koloon laligowetiwaajon Mooseswaanon Kana qaa ii tororo otaamambaajon kaparan koma laligowe. ⁶ *Farisii laligon uunanon otorongon gere tooro uumeleen kanageso ii onanon sisiwerowero ama onoma laligowe. Mooseswaanon Kana qaa tenj koma otaan dindina koloowonagati een, niinon mono iikawaa so koposowaa qaaya qaa solanja laligowe.

⁷ Iwoi ii mobe uro iikanon nangon moma laarin laligoweto, uuna meleema ii kuuya mesaon zenj sureen mun jejen. Kamban kokaamba Kraistnon hamo qer nono letombeti, iikawaajon mono mobe umakeja. ⁸ Ponja Kraist Jiisas moma koton oyanboyon mokoloomajati, ii moma gosiwe sewanja uuta kaanja koloaja. Kawaajon laaligona walagaa akadamu iwoina kuuya ii Kraist torogon iikanon mesaon zenj sureen mujen. Kraist mokoloon noonon iwoi kuuya ii mobe kikisi kera toon kaanja kolooro sureen gemagen giliwe.

⁹ Tosianon "Mooseswaanon Kana qaa tenj kondaboron iikaanja kanon nononano dindina koloowonja," jejuto, niinon so iikanon solanja mombo mende laligojen. Kamban kokaamba Kraist moma laariwe Anutunon iikaanja kanon qaana jen tegoro solanin laligojen. Momalaari qaganon laligowe Anutunon kiankomun noma jen kotooro singisongonaa qaayanon komuro laligojen. Kraistwo qokotaan nama laligowe Anutunon noo kanana kaen mokoloowaatiwaajon kaparan komakejen.

¹⁰ Niinon Kraist kokaen moma kotomambaajon kaparan komakejen: Siimbobolo moroti, iikanon iwo toroqemambaajon jojorijen. Siimbobolo moma komuroti, niinon tani iikayadeen komun iikaanja kanon iwaa tani kaanja koloowomambaajon jojorijen. Komun waaroti, iwaa ku-usunja iikanon mono inaan nono kotimambaajon mojen. ¹¹ Komuwe Anutunon menj gbilin nono koomunonga waamambaajon jejeromongromon anjen. Kian.

Mono Anutuwaa kuunon kaparan koma toonanon kembu.

¹² Neenaajon kokaen mende jejen, "Anutunon toon anoti, iikanon mono koudaboron uumelembaa akadamura kuuya mokoloon laligojen." Kaen mende koloon laligojento, Kraist Jiisasnon haamo ama nonotiwaajon mono oyanboyanja bunja qer aomambaajon kaparan komakejen.

¹³ Oo uumeleen alauruna, Anutuwaa toon iikanon mende keudaborojeni, ii mojen. Motoongo kokaen moma amakejen: Iwoi kotogon gema qeweti, ii duduun Anutunon iwoi wambusoonanon ano eji, mono iikaan baagen uulanawo kemambaajon awelegonkejen. ¹⁴ Anutunon eukanon umanjatiwaajon nooma toon kaen qer nono. Kawaajon Kraist Jiisasnon hamo qer nonotiwaajon niinon angobatonon kotiin haamo ama Anutuwaa toonon keube iinon ila wage wananon koma nombaa. Ii memambaajon awelegon toon iikaan baagen dindinagadeen ulanjin esuna menj kululuun bobogarinkejen.

¹⁵ Kawaajon uuwaa akadamananawo koloojoni, Anutunon anana kuuya momo motongowaa qaganon Kraist moma koton laligowomambaajon moja. Qaa mombaajon momo aro morota mon en ononagati een, Anutunon mono qaa iikawaajon nomaen mogi sokonji, ii kaanagadeen jen inisaama onombaa. ¹⁶ Onoonon majakaka waja ii kokaen kolooro sokombaa: Anana kamban koriga me toroga uunana meleema Anutuwaa kananon laligon kounin, mono nanamemembaa kana motoongo iikayadeen torogon kenin sokombaa.

¹⁷ *Oo uumeleen alauruna, niinon nanamemena amakejen, onjo mono nii niima noo silina ii otaan laligowu. Nononon sili awaa qendeema ononin tosanon iikawaa so riinj horon onomakejuti, onjo mono iyonoonon nanamemen ii uun injima koton laligowu. ¹⁸ Ejemba kelemalelen yononon nanamemengianon Kraist kere ama mun iyangiaa aingianon lan laligoju. Maripoonon komuroti, iikawaa kania riinj kolonjanin laligoju. Qaa ii kamban mamaga jinjaun koloowubotiwaajon injijowe mogito, kamban kokaamba ii saama jaunja kamaaro jejen.

* 3:5: Apo 23.6; 26.5; Room 11.1

* 3:6: Apo 8.3; 22.4; 26.9-11

* 3:17: 1 Kor 4.16; 11.1

¹⁹ Sele busugiaa siin kombombara bologanon bengia kolooja. Iwoi gamuyawo amakejuti, iikawaajon mogi uro akadamugia kolooro sewanpirin laligoju. Uumomogia balombaa iwoinonj somongogi gbadoon onono lan laligon tetegoyanon gere sianon kemebuya. ²⁰ Yonononj emu kemebuto, tosaana nonoo kulukulululu totonana ii Siwenonj eu eja. Balononj wabaya koloonj tatawagadeen laligon Ponj Jiisas Kraist Hamoqege Tonananonj mombo asuginj nunuambaatiwaaonj mambomakejonj. ²¹ Iinonj balonj sele busunana kamaanqegeta koi ii menj letono iyanjaa Siwe sele busu kaana asamararanawo koloowaa. Ku-usunj kaana ii Kraist enj muja. Iinonj ku-usunj kaana kanonj ejemba ano namo Siwewaa ilawoila kuuya ii saanonj kotiinj menj kamaan nonono iwaa newo baatanonj keniin galein koma nonono laligowonja. Kianj.

4

Qambanmamban qaa tosia

¹ Oo wombo alauruna, kaenj koloowaatiwaaonj Pononj mono ilaan onono bonj qen kotiinj nambu. Niinonj onjoonj siinj moma injiimambaajonj kaparanj komakejenj. Onjo korisoro qen nongji. Batugianonj gawonj mewetiwaa honj kolooro qendeenji Anutunonj iikawaa tawa nonombaati, iikawaajonj mono sewanpirin ama aisoonjkejenj.

² Jotamemeya emba woi Yuodia Sintike, orononj juma angowowo ama laligojao, kaenj mobe. Kawaajonj niinonj uugara kokaen kuujen: Oro Pombo motoongo nanjao, iikawaajonj mono uumotoonj ama laligowao. ³ Oo nenjana honja, gawombaa motoonj bosima laligoriti, gii kaanagadeen kokaen qisin gonjen: Emba woi yorononj uumotoonj ambaatiwaaonj mono ilaan oromba. Yorononj niwo Oligaa Bunja kotiinj seiwaatiwaaonj manja qen laligori. Yorononj Kleemen ano nenauruna tosaana yonoo koorongianonj motoonj manja qen laligori. Tosaana yonoo qagia ii laaligo kotigaa buk papianonj eu eja.

⁴ Kamban so mono Pombo nama aisoonj laligowu. Aisoowu qaa ii dunjanonj mombo jejenj.

⁵ Onjo mono gumbonjononj qaganonj ejemba ama onongji kuuyanonj tanigia ii mobu. Pononj mono kamambaajonj dodowija. ⁶ Iwoi mombaajonj mono konajilinj mende moma laligowuto, iwoi kuuya kawaajonj qiqisigia mono Anutu ijogi mobaa. Kaen me kaen koloowaati, mono Anutu qama koolinj welema dangisenj jen laligowu. ⁷ Anutunonj uuluuae onorji, nono iikawaa kania moma kotowombaajonj amamaanjkejonj. Ii momakootonana kuuya uugun qaita monj kolooja. Kraist Jiisaswo nanji Anutunonj mono uugia ano qaa momogia sopa somongonj kokojiji menj onono laligowu.

⁸ Oo uumeleen alauruna, qaana jen tegomambaajonj ama qambanmamban qaa kokaen jejenj: Angonjora qaa mende romongowuto, iwoi kuuya goda qenin akadamuyawo kolooji, uugia mono iikanonj somongonj laligowu. Qaa honja, qaa dindinja ano soraaya ii mono romongonj laligowu. Qaa siinjananonj momakejonj, iikanonj mono uugia saa qero nambu. Qaa qaqabunjabunyawo mepemepesee koloowaatiwaa so kolooji, uugia mono iikanonj qokotaan laligowu. ⁹ Noo nanamemena iima Bunja qaana moma uu kononggianonj ama bunja qen aogiti, onjo mono ii koma gbilinj ama menj laligowu. Kaen laligogi luae Toya Anutu iinonj onjowo nambaa. Kianj.

Poolonj Filipai yonoo kalengiaajonj dangisenj jeja.

¹⁰ Niinonj Pombo qokotaan nama onjoonj keraqeeanggo somata mojen. Onjo waladeen nii kalanj koma monen nombombaa siinj moma laligogito, nomaen ambombaa kana monggama amamaagi. Kamban koriga amamaanj laligogi Pononj kamban kokaamba uugia menj gbiliro afaangonj mombo ilaan nongji. ¹¹ Sele busunaa lombononj rama amamaawenaga, iikawaajonj qaa koi mende jejenj. Noononj iwoi eji, niinonj mono kawo uuluauenonj bonjonj laligomambaajonj mojen. ¹² Nii janjarin riin luaenonj laligowe ano laaligo qaqabunjayawo siiseweweya qaa laligon luaenonj laligowe. Miri so kamban so uuna bonjonj kono laligomambaajonj mojen. Nen timbirin ambenaga me bodi rabenaga, iikawaajonj mono uuna mende menj kamaan aonjkejenj. Iwoina kelemalelenj me boronja enj nonaga, ii kilenda. Mono saanonj bonjonj laligomana. ¹³ Ii me woi monj koloonja, Kraistnonj menj kotiinj nono iwoi monjonj monj mono mende menj kamaan nono saanonj laligomana.

¹⁴ Kilenj konajilina iikawaa uutanongga ala ilailaa ama menj afaangonj nongji sokono. ¹⁵ *Filipai onjo kaanagadeenj noo kanana moma komuju. Niinonj kanainj liligon Oligaa Bunja gawonj menj onjowo Masedonia prowinsnonj laligon onjomesaoweti, kamban iikanonja kanainj momalaari kanageso tosonianonj nii selewaa iwoigianonj mende nanjonj nongji. Niinonj uuwaa Bunja onjombe bunja qen aogito, selewaa leeya monj mende meleema

nongji. Filipai uumeleen kanageso onjo motoonggononj mono niwo soomongo ama laaligona nanngogi nandunj monenana bunja qerj aonj laligowe.

¹⁶ *Niinonj iwoiwaajonj amamaanj laligoweti, onjo ii noojonj angji Tesalonaika sitinonj karo. Indinj motoonggo qaagoto, indinj woi selenaa iwoiwaajonj amamaaweti, ii angji noononj karo. ¹⁷ Onjo hina kalengiaajonj koposongowenaga, iikawaajonj qaa koi mende oojen. Anutunonj onjo ala ilailaagiaa kitia meleema onjomakebaati, niinonj mono honja ii onjoononj seiwaatiwaajonj mojen. ¹⁸ *Onjononj kambanj kokaamba iwoi angiti, ii bunja qerj aonj noononj iwoi kuuya kanonj mono sona uugunj mamaga enj nonja. Epafroditus iinonj onjo ala ilailaa kalengia menj kanj nonota morianawo koloonj laligojen. Onjo nandunj mamatewoogia angji iinonj menj karoti, Anutunonj iikawaa siinja moro saanonj sokonja. Anutunonj onjo nandungia moma angonj kono moronja awaa unkoowayawo koloonj iwaa jaanonj pumpungoro aisoonkeja.

¹⁹ Noo Anutunanonj toomorianj kuuyaa Toya kolooja. Iwaa kowianonj iwoi kuuya ii tetegoya qaa eja. Kawaajonj onjo Kraist Jiisaswo gokotaanj nama iwoiwaajonj amamaajuti, ii kuuya mono enj mujiwaa so onjomakebaa. ²⁰ Kawaajonj Anutu Manjana mono kambanj so mepeseenkebonja. Kaenjanj Anutuwa qabunayanonj kambanj tetegoya qaa seinkebaa. Qaa ii onjanonj.

Yeizozo tetegoya

²¹ Niinonj yeizozona alaurunana soraaya Kraist Jiisaswo motoondeen nanjuti, kuuya onjoonj ambe kaja. Nenauruna niwo koi laligojuti, iyonjononj yeizozogia angji onjoononj kaja. ²² Anutuwaanonj ejemba soraaya tosaanja kuuya koi laligojuti, iyonjononj yeizozogia angji onjoononj kaja. Yonjoonongga tosianonj Siisakimbaa jinjaronj mirinonj gawonj menkejuti, iyonjononj mono kaen moma kaparanj koma jeju.

²³ Ponj Jiisas Kraistwaa kalenmoriananonj mono onjowo enj uma unagia kotuegonkeba.

Kolosi Tere Poolnɔŋ Kolosi yonjoo Tere ano. Jen-asa-asari

Kolosi ii Eisia prowinswaa taonja monj. Ii Efesus sitiwaa weenj koukoutanonj baagen eja. Poolnɔŋ Kolosi kambanj mongenj mende kenoto, Eisiawaa siti somata Efesus kanonj gbani karoŋ Bunja gawonj menj Kolosi yonjooŋ kaanjiadeen majakaka moma laligoro. Kanagen Kolosi tosanonj uugia meleenggi (1.7; Apo 19.10). Poolnɔŋ Room sitiwaa kapuare mirinonj raro nejata Epafraas iinonj Kolosi uumeleenj tuumbaa buju qaaya menj iwaanonj karo. (1.7-8) Sundugia tosaanja ii awaa koloogito, Kolosi kanonj boi takapolakaya kaanjiadeen laligogi.

Boi yonononj ejemba kokaenj kuma soonj onoma laligogi: “Uumeleenj kanageso onononj Anutu waeya mewombaa kana qaa kania kania ii saanonj otaawu. Onononj saanonj uugia menj kamaan selegia qenj siimbobolo mobu.” (2.16, 20-21, 23) Toroqenj kokaenj jenj kotonj ononjgi, “Momalariigiawo onononj mono siminj kuma gajoba waegia menj laligowu.” (2.18) Jiisas kaanagadeenj menj kamaanj munj kokaenj jegi, “Ii Anutuwa Meria qaagoto, gajoba wanj monj.” Kaenj jenj kokaenj toroqegi, “Nonoo qaanana otaawuti, iyonononj mono momo aasangoya qaita monj mokoloowuya.”

Kawaajonj Poolnɔŋ Tere koi oonj Kolosi uumeleenj tuunj kokaenj kuma onono, “Iwoi kuuya mono Jiisaswaa baatanonj ero iinonj Anutu honja toonj koloonj (1.15-17) uumeleenj tuunj ananaa Wanjnanaga laligoja.” (1.18) Toroqenj qaa kokaenj qendeema onono, “Kraist Jiisas moma laarigi iinonj Anutuwa momo ano momakooto aasangoya saanonj qendeema onombaa. Anutuwa momoya ii momo tosia kuuya uugunj qaita monj kolooja.” (2.2-3, 9-10) Poolnɔŋ kaanagadeenj uumeleenj ejemba laaligogiaa jenjkoto qaa tosaanja oonj ano Kolosi keno. (3.1-4.1)

Buk kokawaa bakaya wanj 4 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1-8

Kraistwaa laaligoya ano gawonja 1.9-2.19

Kraistwo laaligo gbilila 2.20-4.6

Terewaa qaa kota wanj 4.7-18

¹ Anutunonj Pool nii wasinj nono jetaa so Kraist Jiisaswaa aposol koloojenj. Uumeleenj alanaana Timoti iinonj niwo rajonj.

² Oo uumeleenj alaurunana soraaya Kolosi taanonj laligonj Kraistwo qokotaagi moma-laarigianonj mende sologoro zenj nanjuti, niinonj onjowo qaa aminj mobombaaonj tere koi oojenj. Anutu Manjananonj mono kalenmorianj onjono luaenonj laligowu.

Onjooŋ Anutu mepeseenj qama koolinjeŋonj.

³⁻⁴ Onjo Kraist Jiisas pondanj moma laarinj ejemba soraaya kuuya uu wombogianonj jopagonj onjomaŋjuti, iikawaa buju qaaya jegi moninj. Kawaajonj onjooŋ qama koolinjeŋonj, iikanonj mono kambanj so Anutu, Ponjana Jiisas Kraistwaa Manja mepeseenjeŋonj. ⁵ Oligaa Bunjawaa qaa onjanonj wala onjooŋonj karo jegi jejeromonjromonanaa kania moma moma asaridaborogi. Moma asarinj Anutunonj onjooŋonj iwoi ano Siwe gomanonj ozonj esunjonj eji, onjo ii bunja qenj aowombaaonj mamboma jejeromonjromonj amakeju. Jejeromonjromonj kanonj nemunj koma onjono afaanjonj Anutu moma laarinj uugianonj jopagonj aonj laligojuti, mono iikawaajonj mepeseenj munjeŋonj.

⁶ Oligaa Bunja qaa iikanonj seinj gomaŋa gomaŋa sokoma honjowo koloonj somariinjeja. Kawa so onjooŋonj karo onjo Anutuwa kalenmorianjaa kania honja ii moma moma asarigi. Ii waladeenj moma asarigiti, weenj iikanonjadeenj kanainj onjoo batugianonj kaanjiadeenj honjowo koloonj kotuegonj onjomaŋeja. ⁷ Wombo nenjana Epafraas iinonj Kolosi onjooŋonj Oligaa Bunja ii kuma onjono mogi. Epafraas iinonj nonoo kitinana nama Kraistwaa gawonja pondanj kaparanj koma menjeja. ⁸ Unja Toroyanonj sololoonj onjono jopagonj aonjeŋjuti, Epafraasnonj onjoo kaniagia kaenj iima ninijoro moninj.

⁹ Kawaajonj buju qaa ii moninj, nonononj kaanagadeenj kambanj iikanonjadeenj kanainj onjooŋonj Anutu qama koolinj laligonj koujonj. Onononj Anutuwa uusiinja moma yagogi momo iikanonj uugia saa qewaatiwaajonj welema munjeŋonj. Iikanonj saa qenj onjono Unja Toroyanonj mono sololoonj momo onjomaŋebaa. Iikaanja kanonj mono saanonj Anutuwa siinja kuuya dindinagadeenj moma kotonj laligowuya.

¹⁰ Onjooŋonj kokaenj qama koolinjeŋonj: Momakooto kanonj nemunj koma onjono saanonj laaligogia Pombaa jaanonj sokombaatiwaa so laligowu. Uusiinja ejiwaa so nanamemengia

* 1:7: Kol 4.12; Flm 23

kuuya ama menj laligowu. Kaen saanon gawon awaa kania kania pondan megi kawaa honja koloonkeba. Momakootogia kaen koma gbiligi saanon kotiinjebu ano Anutuwaa kania torogon moma sororogon laligowu.

¹¹ Anutuwaa ku-usuŋa ii akadamuyawo. Iikawaa so iyanŋaa esunmumuya kuuya togon onono turun menj kotiin onjomakebaatiwaajon qama koolinjejon. Anutunon kaen menj kotiin onono saanon kotiin kamban so kaparan koma uubonjonon nama lombo moma mokosinjon aisoon laligowu. ¹² Aisoon laligon Manŋiaa dangisen jen laligowutiwaajon qama koolinjejen. Manŋananon alauruta soraaya ananaajon iwoi oyamboyanawo arengon ano asamararanŋaa uutanon eja. Iinon onjo kaanagadeen menj letoma onono iwoi oyamboyanawo ii buŋa qen aowutiwaa so koloju.

¹³ Pangamanon galeŋ koma nononoti, Manŋananon iikanon metogon nunuama kan wombo Meriaa bentoton uutanon nonoma nonono. ¹⁴ *Meria iinon downana menj singisongonana songbama mesaowaatiwaajon momakeja. Kawaajon dangisen jen munjejon. Qaa ii onanjon.

Kraistnon iwoi kuuyaa kania ano waŋa koloja.

¹⁵ Kraistnon Anutu mende ii-iita iwaa unŋanŋa koloja. Monowaa monoyanon laaligo kuuya mende kolooro Kraistnon mono waladeen Manawo eja waŋ koloon laligoro. Kaen laligon Manŋa Anutu ilaŋ muro ilawoila kuuya mokoloon ononi koloogi.

¹⁶ Merianon Anutu ilaŋ muro ilawoila kuuya mokoloon ononi. Iwoi tosaŋa Siwe gomambaa jakeya jakeya kanon egi mende injiimakejon ano iwoi tosaŋa namonon egi injiimakejon, ii Kraistnon jero letonji. Iwoi kuuya ii galeŋ koma onjombutiwaajon unŋa kawali (ome) galeŋa galeŋa mokoloon onono Siwe namo batugaranon jinŋaronŋianon nama jenŋootogia amakeju. Yonoo newogianon pon qerewenŋa jawinŋia uuta ano kamakamaata ii kuun onono jakegianon ku-usunŋiawo nama tosaŋa pon kaanŋa galeŋ koma onjomakeju. Merianon iwoi kuuya koloowaatiwaa bemunŋaleya koloorota Anutunon unŋa (ome) mokoloon ononoti, ii Kraist mepeseegi akadamuyawo koloonkebaatiwaajon kuun ononota raju.

¹⁷ Kraistnon waladeen laligorogo ilawoila kuuya ii iwaa gematanon koloogi. Iinon mono iwoi kuuya mindirin nemun koma onono metulanŋon iwaanon riin rindanŋon nanju. ¹⁸ *Kraistnon bemunŋalenana koloja. Ilawoila kuuya anana horon nonoma waŋnana koloon laligowaatiwaajon koomunonŋa waaro. Komugiti, iyonoo batugianonŋa iinon wala jota menj gbilin waaro. Kaen jotamemenana mutuya kolooro anana kanageso walagaa zioz gbilia koloon nanjon. Kawaajon uuwaa, sele busuwaa, iwoi kuuyaa waŋnana kolooro uumeleen kanageso anana iwaa sele busuya kuuya kolojon.

¹⁹ Anutunon Meria anŋaa so korondon kinen laligowaatiwaajon modabororo sokono. Kawaajon iyanŋaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii korebore Kraistwo qokotaan nanjiwaajon keraŋeeŋo moma laligoja. ²⁰ *Ilawoila kuuya namonon ano sombinon Anutuwo kazi amakejuti, ii Anutunon kuuya tawagia menj unuano iyanawo qokotaan uumotoonŋo ambutiwaajon moma kokaen jen tegoro sokono, "Mono neenaa Meranaga wasiwe kemen maripoonon komun saya maama luae nemun kono koloowaa."

²¹ Ono kaanagadeen wala nanamemengia bologa erotiwaajon ama uugianon Anutuwo uumotoonŋo mende ama kere moma mun sigenŋigen laligogi. ²² Wala kaen laligogito, kamban kokaamba Anutunon anawo uumotoonŋo ama nambutiwaajon Meria wasiro balon sele busuwo komun koma konjoratin onono. Kaen nanŋi qewomewolonŋia songbano laligogi unuama iyanŋa jaanon soraaya koposogiaa qaaya qaa onoono keubutiwaajon mamboma jejeromonromon amakeju.

²³ Jejeromonromon amakejuto, laligon waŋsanwaŋsan qen kamaan unuwabotiwaajon mono Kraist pondan moma laarin nambu. Anutunon Oligaa Buŋaya iikanon tando kuuroti, onjo iikawaa qaaya mogi. Uugianon iikanon nanjon rindanŋon nama kotiin laligowuti een, mono oyanboyan koloowu. Nono Oligaa Buŋaya ii jen seinjejon. Anutunon ejemba mokoloon onono Siwe baatanon laligon kenjuti, iyonoo batugianon ii liligin jen asarin laligojon. Pool niinon kaanagadeen Oligaa Buŋawaa gawonja ii menj laligojen. Kian.

Poolnon zioz tuumbaa gawon nomaen menj laligoro?

²⁴ Kraistwaa sele busuya kuuya ii uumeleen kanageso anono kolojon. Kraistnon ananaajon ama konajilin moro kitia en uumeleen kanageso qanananon umakeja. Niinon Kraistwaa sele busuya ilaŋ onjomambaajon ama sele busunanon konajilin kitia ii menj moma laligonjejen. Kaen koloon nono onoonon ama siimbobolo moma laligoweti, iikawaajon kamban kokaamba aisoonjejen.

²⁵ Anutunonj kuuj nono uumeleen kanagesoya kanagesoya welen qen onjoma gawon menj laligojen. Anutunonj kalejmoriana ejemba mendeema nonomambaa areja anoti, iikawaa so Bunja qaaya jen seidaboromajatiwaajon jero. Onjononj qeangonj kotiiwu tiwaa gawonj ii nono. ²⁶ Anutunonj Bunja qaa ii monowaa monoyanonga mesangoro ejemba qen seinj ama komugi gbiliurugia waama kaanagadeen komugi kaandeen kaan ama laligonj kouma tompin laligogi. Kaen laligogi qaa ii kamban kambana aasangoyanorj eroto, kamban kokaamba kanagesoya kanagesoya soraaya anana ninisaama jero mojonj.

²⁷ Anutunonj kalejmoriana areja kokaen jen anota eja, “Niinonj qaana aasangoya ii neenaa kanagesouruna onjo inisaama injiowe mobutiwaajon mojen. Yonjononj ii moma yagonj kema jen seigi Bunana aasangoyaa akadamuyanonj mono waba kantria kantria yonjoo batugianonj somariinj qaqabunayawo koloowaa.” Qaa kota aasangoya ii kokaen: Kraistnonj onjoo uugianonj laligogi eenj, mono asamararanonj keubombaa jejeromonjromonj ama onjomaakebaa.

²⁸ Anana Anutuwaan arenj iikawaa so Kraistwaa kania ejemba kuuya onjoojon jen asarin laligojonj. Yonjononj kuuya Kraistwo qokotaanj nama kotiin akadamugiawo koloowu tiwaajonj kuma onjomaakejonj. Kaen unuaninj Anutuwaan jaasewajanonj keubutiwaajonj mojonj. Kawaajonj momakootonana kuuya menj kululuun gambanmamban qaaya qaaya onjomaakejonj. ²⁹ Niinonj iikawaajonj aonj oronkejen. Kraistnonj ku-usunaa qaganonj sololoon inaanj nomakeji, niinonj mono iikawaa so manja qen laligonkejen. Kianj.

2

Poolnonj Kolosi yonjoojonj majakaka moro.

¹ Niinonj Kolosi onjoojonj ama manja qen laligojen. Kaanagadeen Laodisia sitinonj laligojuti ano uumeleen alauruna tosanonj noo jaasewana mende iigiti, mono kuuya yonjoojonj qama koolinj mamaga aonj oronkejen. Niinonj onjo iikawaa kania mobutiwaajonj mojen.

² Kokaen qama koolinkejen: Anutu, gii mono uugia nanjonj onjona ororonj somongonj jopagonj aonj motoonj uuwaa akadamugia kuuya mokoloowu. Ii mokoloonj saanonj kotiin iwoi kuuya moma kotodaborowuya. Kaen ama saanonj Anutuwaan Bunja aasangoya, Kraistwaa kania ii kuuya moma asaridaborowuya. ³ Anutunonj momoya ano momakootoya ii kuuya Kraistwaanonj ama mesangorota eja. Anutuwaanonj momakootoyaa kowia ii maa suanj kaanja kowi aasangoyanorj ero Kraistnonj iikawaa kiiya meria koloaja. Kraistwaa jeta tenj koma iikaanjanonj saanonj momakootoya ii mokoloowonja.

⁴ Monjonj mondokondoronj ama qaa kele jen uugia kuuj tiligonj onjombabotiwaajonj Kraistwaa qaa ii jejen. ⁵ Selenonj onjowo motoonj mende laligojento, unja kokoosonanonj mono onjowo nanja. Onjo kotiin Kraistwaa laarinj qaaya tenj koma batugianonj arengiaa so bonjonj laligojuti, onjoojonj kaenj moma romongonj aisoonkejen. Kianj.

Balombaa momoyanorj somongonj onjombabotiwaan galenj meme qaa

⁶ Kawaajonj onjo Kraist Jiisas menj anjaligi Pongia koloon nanji, mono iwo qokotaankejutiwaa so nanamemengia ama menj laligowu. ⁷ Qaa kuma onjongiti, iikawaa so mono kosogia Kraistwaanonj mondongonj iwo qokotaanj nama uugia nanjonj aonj momalaariwaa esunmumuya toroqen mokoloonj laligowu. Dangisengia mono apu sasagonj kamaankejiwaa so jenj mepeseen laligowu.

⁸ Ambosakonj yonjononj balombaa momakooto kuma onjongi kana walaga mokoloonj tosanonj ii otaankeju. Kaanagadeen benj kawali galenj sombinj namo batugaranonj laligonj yoroo ilawoilagara kuuya galenj koma onjomaakejuti, tosanonj Kraistwaa uugun iyonjoojonj qokotaanj qaa kuma onjomaakeju. Kaen amakejuti, iyonjoojonj monjonj onjoma tiliqili omaya kawaa kasianonj somongonj onjono kamaanj boi iyonjoo bunja koloowubo.

⁹ Anutuwaan momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii korebore Kraistwaanonj ero balon sele busu menj asugiro. Kawaajonj boi takapolakaya kaanja yonjoojonj mono galenj menj aonj laligowu. ¹⁰ Kraistnonj unja kawali galenj ano ponj qerewenja ano jawin kuuya yonjoo wangia kolooja. Kraistwo qokotaagi iinonj Anutuwaan momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii saanonj sogianonj onjono laligojuya.

¹¹ Kaen laligonj Kraistwo qokotaagi iinonj aiweseya honja ii onjoojonj kaanagadeen koton onjono laligoju. Aiweise ii borononj selenananonj kotonkejutiwaa so qaagoto, Kraistnonj sele kotokoto qaita monj ama onjonoti, ii kokaen: Iinonj selewaa nanamemenj walganonj galenj koma onjombabotiwaajonj mono siingia kombombanja bologa ii somongoro laligoju. ¹² *Kraistwaa qamoya rojnjonj angiti, onjoo uu walaganonj mono iikaanja tanitani komunj oomulu iikanonj koomu rojnjonj kemero. Kaen kemeroto, Anutunonj Kraistwaa menj

* 2:12: Room 6.4

gbiliro koomononga waaroti, iwaa ku-usujanonj mono onjo kaanja-deen inaanj oomulu iikanonj nemunj koma onono gbiligi. Onjo Anutuwaaw ku-usuna ii menj anjalij moma laarinj mugitiwaajonj ama Kraistwaa kooronononj gbilinj kotiinj laligoju.

¹³ *Wala monjonj onjo siingia kombombanja bologa ii mende somongoro uugia walaganonj galenj koma onono laligogi. Singisonjo angitiwaajonj ama uu koomuya laligog-ito, Kraistwo qokotaagi Anutunonj iwaa kooronononj menj gbilinj onono. Singisonjonana mono kuuya songbandabororo kotiinj laligojonj. ¹⁴ *Kilenjanana ano iikawaa ironjaa jenjkootoya ii Siwe gomanonj lopo terenonj oogita ero. Kraistnonj lophonana ii korebore kotonj qewagoro. Lopo iikanonj Anutuwo nama gemanananonj qen tuarenjenj ama nonoma eroti, iinonj ii kotogonj maripoononj kosigoro tegoro.

¹⁵ Maripoononj komunj benj kawali galenj ano unja ponj qerewenja namo sombinj batugaranonj ilawoila kuuya galenj komakejuti, Kraistnonj iyonjo ku-usungia ii lua jangben jeta kaanja qewagonj riligonj rijongdabororo. Kaenj ama kaziuruta kasanonj gbadoonj onjoma gamu qen onono. Kaenj ama unjuama otokorianj maama rendunj hororo qenjaaroyanonj kagi haamo ama ononotiwaaw kania ii asuganonj asugiro iigi.

¹⁶ *Kraistnonj haamo ama ononoti, iikawaajonj onjo mono Kraistwo nama qaqabunabunagiawo satiinj laligowu. Kaenj laligogi onjo batugianonj monjonj naa nene apuga onj nenkejuti, iikawaa songoya eenj ama jenj kotonj onjombabo. Gbani so kendonj kowoga monj ano koinj so koinj dologa koujiwaa korisoroya ii amakeju me qaago, iikawaajonj eenj jenj bolinj onjombubo. Sabat kendonj ii Sondameraanonj me weenj monjonj ramakejuti, iikawaajonj eenj wambusoongianonj qen jenj onjombubotiwaajonj mono galengia menj aonj laligowu. ¹⁷ Songo kaanja kawaajonj mono geja mende ambu. Iwoi ii sareyagadeen kolooju. Eja onjanonj dodowiro unjaunayanonj wala kankeji, iikawaa so honja ii Kraist. Nene songo ano kendonj rarawaa qaaya ii Kraistwaa sareya koloonj kamaanqeqeta kolooja. Kraistnonj mono asugiroto, onjo kilenj kema kana sareya walaganonj eenj qokotaanj laligowubo.

¹⁸ Tosia onjononj siingianonj kokaenj amakeju: Onjoangiaa uugia menj kamaanj ama Siwe gajoba waegia menj benj kaanja mepeseen onjomakeju. Kaanjagadeen jaagia meleeno unjaunagia iima iikawaajonj sewanjiki amakeju. Kaenj onjoangiaa namowaa momoyanonj kuunj onono selegia eenj totoonj menj uma selememe amakeju. Yonoononga monjonj tiligonj onjoma Kraistwaanonga utunj onjombabo. Kaenj ano onjo momalaariwaa kuunonj haamo mende ama tawagia mende mewubo. Kawaajonj mono galengia menj aonj laligowu.

¹⁹ *Yonjononj Kraist wajnana kolooji, iwo nanangia ii mesaonj lanj laligoju. Kraistnonj wajnana koloonj iyanjaa sele busuya kuuya anana galenj koma nonono saanonj qokotaanj aonj laligojonj. Sii toroqeqeya ano tokotokoya iikanonj mono sele busuyaa dondomonjuruta mindirinj somonjonj nononji metulangonj motoonjo koloojonj. Kaenj koloonj Anutunonj nemunj koma nonomakejiwaa so somariinj kotiinkejor.

Kraistwo nanji namowaa momoyanonj galenj koma onjombabo.

²⁰ Onjo Kraistwaanonj qokotaagi uu walagagianonj komuro benj kawali galenj yonjo kasa gbadononga loloogi. Yonjononj namo sombinj batugaranonj laligonj iwoigara kuuya galenj koma onjomakejuto, onjo mende galenj koma onjomakeju. Kawaajonj boi takapolakaya kaananonj jenjkooto lanj ama onjomakejuti, ii mono naambaajonj eenj otaankeju? Siwewaa bunja koloojuto, kilenj namowaa qaaya otaagi sisau koloonkeja.

²¹ Songogia kokaenj amakeju, "Ii mende gajugonj mewa. Monj ii mende kisiriiwa. Iwoi ii mende oosiiriwa." ²² Balonj ejembanonj iyangiaa wangianonj kaenj jenj kotonj tosaanja kuma onjomakejuto, Anutunonj kaanja qaago. Anutunonj iwoi kuuya ii ama mewonjatiwaajonj ama jero menj neninj qaombutiwaajonj ano eju. Ii balombaa iwoi tatawaga.

²³ Ii kilenj tosanonj benj kawali galenj ano gajoba waegia menj benj kaanja mepeseen onjombutiwaajonj kaparanj komakeju. Ii kaparanj koma "Ananaa uunana menj kamaanj anjon," jenj iikanonj mondonj selewaa siingia kombombanja bologanonj galenj koma onjomabotiwaajonj songoya songoya ama selegia qen sembenj aonj aonkeju. Kaenj ama jenjkootogia amakejuti, ii momakooto qaganonj aambaa tani kolooro mamaganonj siligia ii iima mogi umakeja. Umakejato, ii kilenj kaenj selewaa siingia kombombanja bologa angonj kombombaaajonj amamaanj ii lanj otaankeju. Kawaajonj jenjkooto qaagia iikanonj mono iwoi omaya totoonj kolooja. Kianj.

3

Kraistnonj laaligo gbilianonj laligowombaa esuna nonomakeja.

* 2:13: Ef 2.1-5

* 2:14: Ef 2.15

* 2:16: Room 14.1-6

* 2:19: Ef 4.16

¹ *Kraistnoñ eukanonj uma Anutuwa a boro dindinanonj jinñaronj jakeya men qağabunayawo raja. Anutunonj Kraist men gbilin muroti, iikawaa tani kaanagadeen onjo men gbilin onono koomuyanongga waama laligoju. Kawaajon onjo Siwe gomanonj eu ilawoila eji, uugia mono iikanonj somonjonj laligowu.

² Balombaa ilawoila ya kanonj qaagoto, eukanonj ilawoila eji, uugia mono iikanonj somonjonj kottiñ laligowu. ³ Onjo uugia walaganonj komuro Anutuwaanonj dunjon laligoju. Kaen Anutuwa a onjononj kema laaligo kotigaa kania mokoloogi. Kraistnoñ Siwe laaligo aasangoyanonj laligoji, onjo uulaaligogianonj mono iikawaa so aasangoyanonj eja. Kawaajon uugia mono Kraistwo somonjonj laligowuya. ⁴ Kraist laaligo kotigaa Tonananonj mombo karo asamararanonj asugiwaati, kamban iikanonj onjo mono kaanagadeen asugigi unjuano iwo Anutuwa a asamararanonj keubu.

Uu walaga ano uu gbilii ii aworanjonj aojao.

⁵ Balombaa siingia kombomban a bologa kania kania ii uugianonj en yayasesen men onjomakejuti, iyonoo wangia mono kuuya rinjanğodaborowu. Bao kasu kaan a serowilin ano qewolon angonjorayawo ii mono gema qewu. Uselewaa siin kombomban a bologa ii mono mesaon uugere bologa qowogogi bogowa. Iwoi mengo mewombaaonj mamban koloon koposonjonkejuti, iikanonj tando lopion waegia men mepeseen onjonjutiwa tania kolooja. ⁶ Ii angitiwaajon ama Anutuwa a irinanonj soono uukazia qagianonj ano umakeja.

⁷ Siingia kombomban a bologa kaananonj mono wala onjoangiaa laaligogia kaanagadeen galen kono kana bologa ii riin otaan laligonkeji.

⁸ Kaen laligogito, kamban kokaamba onjo kaanagadeen iwoi iikaan a kuuya ii mono giligi kamba: Uuduudu moma uugeregianonj juma onjooro uugianonj aonj uubooli mojuto, ii unjuma giligi kamba. Kaanagadeen uuqe qaa tokoronkota ano qaa angonjorayawo jen uugia menjerenğojuti ii mono kuuya gema qen mesaowu. ⁹ *Onjo uu walaga ano iikawaa nanamemen a angonjora-yawo ii yakarin qen komun laligojuti een, qaa qolonmolongoya mono mende aminj mobu.

¹⁰ *Onjo uu walaga kotogonj mombo letoma uu dologa mouma laligoju. Mokomokolo Tonananonj iyan a kania moma asariwombaa sareya anoti iinonj mono iikawaa so uu dologa ii letoma muro torogon kolonjaninkeja. ¹¹ Kawaajon anana Juuda me kantri tosiaa ejemba laligojonj, ii mono so motoonjo koloojonj. Anutuwa a aiweseya selenananonj kotogi me qaago, ii kilen Anutuwa a jaanonj so motoonjo koloojonj. Taon ejemba momogiao me qandaya (bus kanaka) laligon iyangiaa qaagianonj irikawaraka jen poumapou laligojuti ii kilen Kraistnoñ uunananonj nana motoonjo koloojonj. Anana a gawonana menkejonj me tourunana ii tawaya qaa een welen qen onjomakejonj, iikanonj iwoi qerewen a koloojato, honjabanj ii Kraist. Iinonj mutulanjonj kuuya nunuugun uma Kin Ponjana uuta motoonjo kolooja.

¹² *Anutunonj meweenjonj onono uu dologa otaan Anutuwa a wombo alauruta soraaya kolooju. Kawaajon onjo mono batugianonj kiankomu ama ala men aonj laligowu. Uugia men kamaan tosaan a gumbonjonjon qaganonj ama onoma lombo moma mokosinjon laligowu. Sili iikanonj mono malekugia kolooro konji kemero ii pondan men laligowu.

¹³ *Mono lolonjon bologaa kitia mende meleembuto, mono qaqa-angon aonj laligowu. Kalan koma aogi batugianonj qaa koposo kolooro monjon alia jen mumambaajon moji, ii mono mesaon aowu. Ponjon singisonggogia songbama mesaoroti, onjo mono batugianonj kaanjadeen ama aonkebu. ¹⁴ Kaen ama uujopawaa malekugia ii konji kemero iikawaa qaganonj mono uukalen ama jopagon aogi qabo koloojaa. Uujopa kanonj akadamu kuuyaajon jejeri, ii qoonjon mindirin wangiaa nanja.

¹⁵ Kraistnoñ onjo luaenonj sele busu motoonjo koloon laligowutiwaajon onjoono. Kawaajon iwaa luaenonj mono uugianonj en awaawaa qawa loqagia kolooro uubonjonon jen mepepepese ama laligowu.

¹⁶ *Kraistwaanonj Bun a qaa iikanonj mono uugianonj en batugianonj mamaga asugin seiwaa. Mono momakoto qaa kuuya jen kuma aonj gambanmamban qen aonkebu. Un a Toroyanonj sololoon onjomakejiwaa so mono Bun a Rii Ondino (Buk Song), mepemepese rii (onjsaa) ano uuwaa rii tosia ii uu wombogianonj Anutu mepeseen gamakebu. ¹⁷ Nanamemen ii me ii jenonj me silinonj ama mewuti ii kuuya mono Pon Jiisawaa qanon amakebu. Kaen ang i Kraistnoñ nemun koma onono Man Anutu oewae jen mun laligowu. Kianj.

Loemba, nemunmanj ano welenqe qe onjo gambanmamban qaa

* 3:1: Ond 110.1 * 3:9: Ef 4.22 * 3:10: Jen 1.26; Ef 4.24 * 3:12: Ef 4.2 * 3:13: Ef 4.32 * 3:16: Ef 5.19-20

¹⁸ *Emba onjo mono lourugia yonoo qaa baatanonj kema laligowu. Pombaa bunja kolojutiwaajonj mono kaenj angj sokombaa.

¹⁹ *Eja onjo mono embaurugia uukalenonj jopagonj onjoma goronjooso wosokondun qaganonj mende ama onjoma laligowu.

²⁰ *Merabora onjo Pombo qokotaan nama nemunmanwoigia yoroo jegara otaagi Ponnonj injiuro sokombaa. Kawaajonj onjo mono qaagia jewutiwaa so kuuya tenj koma onjoma laligowu.

²¹ *Manjurunana onjoo meraboraurugianonj awasanjakagia mesaowubotiwaajonj mono mende ununj ureen horonj kitoronj onjoma laligowu.

²² *Welenqege onjo mono namononj galenurugia yonoo qaagia kuuya tenj komakebu. Kondokondoowaa wanj angj ejembanonj injisosoroowutiwaajonj qaagoto, gbingbaonj mesaonj Pombaa jeta uuguwombotiwaajonj sombugia moma uugia gawononj ama menj laligowu. ²³ Iwoi ama menkebuti uugia mono iikanonj somonjonj kokaenj romonggowu: Balonj ejembagadeen qaagoto, Ponj iyanja mono welenj qenj munj laligoju.

²⁴ Ponj Kraist welenj qenj munj laligogi iinonj tawagia Siwe gomanonj ano eji, ii onjono bunjagia koloowaa. Mono kaenj romonjonj laligowu. ²⁵ *Monjonj gawonja menj soowaati Anutunonj kaanjadeen menj soosooyaa ironja meleema mubaa. Anutunonj tosaanja mende injisosoronj tosaanja mende sureen onjomaakejato, kuuya anana so motoonjononj gosinj nonoma qaanana jenj tegowaa.

4

¹ *Galenjurunana onjooonj Ponj somata ii Siwe gomanonj laligoji, ii moma kotojutiwaajonj mono welenqegeurugia yonowo wasombura maayanonj aonj so motoonngo ama onjoma laligowu. Kianj.

Qambanmambanj qaa tosia

² Qamakooli gawonj mono kaparanj koma menj laligowu. Iikanonj mono uugbiligbili laligonj jenj mepeqepesee ama laligowu. ³ Mepeqepesee ambuti iikanonj mono nonoojonj kaanagadeen kokaenj qama koolinj laligowu, “Anutu, gii mono Pool nenjauruta kana menj onjoma saanonj Kraistwaa Bunja qaa aasangoya ii jenj asarigi seiwaa.” Niinonj Bunja gawonj mewetiwaajonj gbadoonj nonji kapuare mirinonj rajen. ⁴ Niinonj Bunja qaa Anutuwaasii njaa so jewe asariwutiwaajonj mono qamakooligianonj nanjonj noma laligowu.

⁵ *Ejemba uumeleenj mende ama seleenggenj laligojuti ii mono momakooto qaganonj ama onjoma laligowu. Uuwaa gawonj mewombaa kana monj koloowaati kambanj ii mono mende mesoqesoonj tiwilaawuto, ejemba kooronggianonj kema bonjonj qambanmambanj koma onjombu. ⁶ Qaa aminj mobuti, ii mono kambanj so siyawo mindirinj injijogi naanjawo koloonkeba. Qaa injijogi ejemba motomotoonj siingia kolooro kuuya yonjooonj qaa nomaenj meleema onjombuti ii mono moma yagonj iikawaa so jenkebu. Kianj.

Poolnonj Tikikus Onesimus wasinj orono kawao.

⁷ **Wombo alana Tikikus iinonj Pombo qokotaan nama niwo gawonja tororo menj nenjana kolooja. Iinonj onjooonj kanj nomaenj ama laligonkejenj, iikawaa sunduya kuuya injijoro mobu. ⁸ Nomaenj ama menj rama laligojonj, onjo sundu ii mobutiwaajonj wasinj mube onjooonj kawaa. Iinonj kanj saanonj ulunkolenj ama onjombaa. ⁹ *Kaanagadeenj wombo alanana Onesimus Kolosi onjooonnga kanj Pombaa qaaya pondanj otaanj menj yagonkeji, niinonj ii wasiwe eleema kawaa. Eja woi yorononj kanj kokanonj iwoi kuuya nomaenj kolooro laligojonj, iikawaa sunduya saanonj jedaborori mobuya. Kianj.

Yeizozo qaa tetegoya

¹⁰ *Aristarkus niwo kapuare mirinonj raji ano Barnabaswaa niwita Maak yorononj yeizozogara jenj ani onjooonj kaja. Maakwaaajonj qaana kokaenj jenj kotowe mogi: Onjooonj kanj koubaati eenj, ii mono saanonj koma horonj ala menj mubu. ¹¹ Joosua qata monj Jastus qajuti iinonj kaanagadeen yeizozoya jenj ano onjooonj kaja. Nenjaurunanonj niwo Anutuwaas bentotonjaa gawonj menj laligojuti iyonoo batugianonj eja karonj yonjonnga Juuda ejaga laligoju. Yonjononj ulunkolenj ama noma laligogi.

¹² *Anggiaanona eja Epafra Kraist Jiisas welenj qenj munkeji, iinonj yeizozoya jenj ano onjooonj kaja. Iinonj kambanj so onjooonj ama qama koolinkeja. Qaa kuuya

* 3:18: Ef 5.22; 1 Piito 3.1

* 3:19: Ef 5.25; 1 Piito 3.7

* 3:20: Ef 6.1

* 3:21: Ef 6.4

* 3:22: Ef 6.5-8

* 3:25: Dut 10.17; Ef 6.9

* 4:1: Ef 6.9

* 4:5: Ef 5.16

* 4:7: Apo 20.4; 2 Tim 4.12

* 4:7: Ef 6.21-22

* 4:9: Flm 10-12

* 4:10: Apo 19.29; 27.2; Flm 2-4; Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39

* 4:12: Kol 1.7; Flm 23

Anutuwaa jetaa so koloon eji, onjo iikanon rindangon nama kotiin akadamugiawo koloon laligowutiwaajon aon oronkeja. ¹³ Niinon iwaa kania moma kokaen nangon jejer: Iinon onjo ilaan onjomambaaon gawon mamaga menkeja. Kaanagadeen Laodisia ano Hierapolis taon woi kanon moma laarin laligojuti iyonoojon ama gawon naa afaanaga men aon oronkeja. ¹⁴ *Wombo doktanana Luuk ano Deemas yoronon kaanagadeen yeizozogia jen ani onjoonon kaja.

¹⁵ Niinon yeizozogia jen oojenji, ii mono uumeleen alaurunana Laodisia taonon laligojuti, ii injijogi mobu. Kaanagadeen Nimfa ano iwaa mirinon kanageso ajoroonkejuti mono ii injijogi mobu. ¹⁶ Tere koi weengon onongi mogi tegoro iikawaa gematanon ii mono angi Laodisia uumeleen kanageso yonoonon keno weengowu. Laodisia yonoojon tere mon oowe kenoti ii angi onjoonon karo onjo ii kaanagadeen weengowu. ¹⁷ *Arkipus eja ii mono kokaen ijogi moba, “Ponjon Buṇa gawon mewaatiwaajon jen koton goma koipuga raro laligojani, giinon mono gawon ii romonjon kuuya medaborowa.”

¹⁸ Pool niinon yeizozogia jen neenaa boronanon qana kokaen oojen: Pool. Onjo mono kasa gbadonawo nii romonjon noma laligowu. Kalenmorianon mono onowo ewa. Kianj.

Tesalonaika Tere 1

Poolnɔŋ Tesalonaika yonoo Tere mutuya ano.

Jen-asa-asari

Room mindimindiri kantriwaa prowins qata Masedonia kawaa siti wanja ii Tesalonaika. Poolnɔŋ misin gawon men liligon Filipai siti mesaon Tesalonaika kan gawon mero tosanon uugia meleengi kuma onono uumeleen tuun kolooro. Ii kolooro, tuarenjen iikanondeen kolooro. Poolnɔŋ Kraistwaa Bunja qaa jen asarin uugia kuuro iikanon Griik ejemba Juuda yonowo toroqen laligogiti, iyonoononɔŋa mamaganon uugia meleengi tuun iikanon somariiro. Kawaaon Juuda ejemba uugia mende meleema uugianon boliro Pool gema qen mugi. Gema qen mugitiwaaon bimooro kana mongama onomesaon Berea taonon keno. Kanagen Korint sitinon laligoro nenata Timotinon ala ilailaaya koloon Tesalonaika sitiga kan nomaen moma laarigiti, iikawaa sunduya ijoro moro.

Poolnɔŋ Tereya mutuya Tesalonaika anoti, ii Kraistwaa alauruta yonoo uugia nanon momalaarigia men kotiiwaatiwaaon ooro. Pon moma laarin uunon jopagon aonkejuti, iikawaa bujuya momago yonooon Anutu mepeseeja. Anjo laaligo yonowo nomaen ama laligoroti, ii duduuwubotiwaajon ii papianon ooja. Tesalonaika uumeleen tuun batugianon qaa tosaana kolooro jegiti, Poolnɔŋ ii meleema jen asarin ooja. Qaa tosia ii kokaen: Kraistnɔŋ eleema karo Siwe laaligonon keubonati, iikanon tosanon uugia meleema koomunon ejuti, iyonooon mono nomaen koloowaa? Kraistnɔŋ naa kambanon eleema kawaa? Qaa ii meleema kokaen jen koton onono, “Onjo Kraist mombo kawaatiwaaon jejeromonromon ama mamboma laligon iikanon mono gawon awaa awaa ii jegeni nama pondan men laligowu.”

Buk kokawaa bakaya wanja 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1

Dangisen jen aisoon mepeseeja 1.2–3.13

Nanamemen dindina ambutiwaaon kuun ononja 4.1-12

Kraistnɔŋ kawaatiwaa qaaya kuma ononja 4.13–5.11

Qambanmamban qaa tetegoya tosaana 5.12-22

Terewaa qaa kota wanja 5.22-28

¹ *Pool, Sailas ano Timoti nononon Tesalonaika uumeleen kanageso onowo qaa amin mobombaajon tere koi oojon.

Onjo Man Anutu ano Pon Jiisas Kraist yorowo qokotaan nangi mono kalenmorian ononi luaenon laligowu.

Momalaari qen gbilijutiwaaon aisoojon.

² Nononon suulan romongon onoma kuuya onooon “Anutu keraqeeango dangisen!” jen mepeseenkejon ano qamakooli gawon men iikanon kamban so qagia qamakejon. ³ Onjo Jiisas Kraist jopagon moma laarigi uujopayanon nemun koma onono gawonja kotiin menkeju ano Ponnananon eleema kawaatiwaaon jejeromonromon ama kaparan koma mambomakeju. Nononon ii kuuya Anutu Manjananaa jaasewananon saanon romongonkejon.

⁴ Uumeleen alaurunana, Anutunon jopagon onoma onjo iyanajon kokaen meweengon ononoti, ii mojon. ⁵ Nononon Jiisaswaa Oligaa Bunaya men onoonon kan batugianon nomaen ama laligonini, onjo ii moju. Nononon Bunja ii qaa toongadeen mende jenin mogito, Unja Toroyanon sololoon nonono awasanakaka nama esunmumuyawo uugia kuun laligonin. ⁶ *Kaen laligonin onjo konajilin somataa utanon laligon Bunja qaa moma analin anjon kongi. Ii anjon kongi Unja Toroyanon korisoro onono Pon ano nonoo silinana otan laligoju. Ii nomaen kolooroti, nononon ii saanon mojon. ⁷ Kaen gemanananon kan laligon Masedonia Akaia prowins woi kanon Jiisas moma laarijuti, korebore yonooon sili awaa gendeema onomakeju.

⁸ Ii kokaen: Onjo Pombaanon qaa moma analin anjon koma jen laligogi tosanon ii angotoman kaana toroqen jen seigi keno. Kema laligon Masedonia ano Akaia prowins woi ii sokondabororo. Ii sokondabororoto, iikayadeen qaago. Onjo Anutu moma laarin gawonja megiti, iikawaa onanon mono goman so kema kan seiro mamaganon uugia meleengi. Ii kilikalu qaago. Kawaaon nono iikawaa qaa mon mende toroqen jewonja.

⁹ Nono onoonon kanin nomaen kolooroti, iikawaa sunduya ii goman tosaana yononon jen seigi angotoman kaana momakejon. Onjo tando lopion ano ben qolongoya ii gema

unuj Anutu honabonja ano laaligo Toyaanon eleema gawonj menj laligoju. ¹⁰ Anutunon Meria menj gbiliro koomunonja waaroti, onjo iinon Siwe gomanonja kamaanj asugiwaati-waajonj mambomakeju. Anutuwaaw iringsonsoonanon kanagenj asuganonj asugiro Jiisasnonj mono kamaanj jinjaunj kanjanawo iikanonja metogonj nonombaa. Kianj.

2

Poolnonj Tesalonaika sitinonj gawonj nomaenj mero?

¹ Oo uumeleenj alaurunana, nono onjoononj kanj gawonj meninji, iikanonj mende janggon qaonoto, hona saanonj kolooro. Onjoangio ii kaanagadeenj saanonj moju. ² *Mende janggon qaonoto, wala Filipai sitinonj gawonj meninj horonj ureenj ama nonongji siimbobolo moninji, ii moju. Siimbobolo ii momago onjoononj kaninj tosanonj tuarenjenj kotakota ama nonongito, ii kilenj Anutunonj awasankaka nonono nama iwaanonj Oligaa Bunja ii jenj asarinj onjoma laligoninj.

³ Nonoo kanianana ii kokaenj: Uukuukuu qaanaana ii angomokolonj qaganonj mende jenjkejonj. Anano jinjaunj aninj uunananonj menjerenjgonaga, ii kaanja mende jenjkejonj.

⁴ Kaanja qaagoto, Anutunonj Oligaa Bunja jenj seiwonjatiwaajonj niniima uunana gosiro sokono moma laarinj nonoma Bunja nononoti, iikawaa so mono qaaya menj jenj asarinjkejonj. Anutunonj uunana angotete menj gosinjeja. Kawaajonj nonononj iwoi kuuya ii Anutuwaaw jaanonj sokombonjatiwaajonj amakejonj. Ii ejemba siingia otaawonjatiwaajonj qaago. ⁵ Nonononj kambanj mongenj ejemba kelebele qaanonj kele qenj onjombombaajonj mende kema kaninji, ii moju. Nono dogonana esuunj monenj iwoi nonombutiwaajonj mondonj qaa siliaa siliaa mende jeninj. Anutunonj kanianana ii saanonj jenj nangwawaa.

⁶ Onjo me ejemba tosanonj qabunja nonombutiwaajonj mende kaparanj koma laligoninj.

⁷ Kraistwaa aposoluruta kolojonjwaajonj saanonj uugia kokaenj kuuwonaga, “Onjo mono nangonj nonongji batugianonj uuwaa gawonj mewonja.” Iikaenj jeninj sokonagato, nonononj onjoo batugianonj migigiinj onjoma laligoninj. Merabora nemungianonj ajoi kuuya kala nj koma onjomaakeji, iikawaa so mono nononana menj kamaanj aonj bonjonj ama onjoma laligoninj. ⁸ Nonononj nemunmanj kaanja mokokolinj onjoma laligoninjiwaajonj ama Anutuwaanonj Oligaa Bunja onjoninj ano toroqenj ananaa laaligonana kaanagadeenj geleema onjombombaajonj jojorinj laligoninj. Onjononj honjaga komunjua meraboraurunana koloogi.

⁹ Oo uumeleenj alaurunana, nono onjoononj ama gawonj menj selenana qenj laligoninji, mono ii romonggowu. Nangonj nonombutiwaaw lombotanonj onjoonongga mombaa qaganonj ubabotiwaajonj gomantiinj asasaga nononanaa boronananonj gawonj menj Anutuwaanonj Oligaa Bunja jenj asarinj onjoma laligoninj. Ii mono duduuwubo.

¹⁰ Jiisas moma laarijuti, nonononj onjoo qaagia kuuya dindinjagadeenj gosinj soraaya koposowaa qaanaana qaa laligoninj. Onjo ii iima moma nangonj jenj nangowutiwaaw so koloosju. Anutunonj kaanagadeenj ii jenj nangonj dangunu kaanja nanja. ¹¹ Amanonj iyanjaa meraboraanja bonjonjbonjonj ama onjomaakeji, iikawaa so nonononj onjo motomotoonj ama onjoma laligoninj. Ii kaanagadeenj saanonj moju. ¹² Nonononj uuwaa nangonanjo qaa jenj ulunkolenj menj onjoma laligoninj. Anutunonj onjo iyanjaa bentotononj keuma asamararanonj asariwutiwaajonj onjoono. Kawaajonj nonononj uugia kuunj qaa kokaenj jenj asarinj laligoninj, “Nanamemengia mono Anutuwaaw jaanonj sokombaatiwaa so soraaya soro ama menj laligowu.”

¹³ Kawaajonj nonononj kaanagadeenj suulanj Anutu kokaembaajonj mepeseenkejonj: Anutuwaaw Bunja qaa onjoninji, ii balonj ejemba ananaa qaa kaanja mende bunja qenj aogito, onjanonj Anutuwaaw qaa jeta kaanja moma ii anjalinj anjonj kongi. Ii moma laarigi iikanonj mono menj gbilinj onjono letomakeju. ¹⁴ *Juuda ejemba Judia prowinsnonj uugia meleengji Juuda tosanonj angosisiri ama onjonji siimbobolo mogi. Yonjononj ii moma kilenj Kraist Jiisaswo qokotaanj nama Anutuwaanonj uumeleenj kanageso koloogi. Uumeleenj alaurunana, onjoo batugianonj mono kaanagadeenj kolooro: Onjoangiaa Griik ejembaan Juuda yonjoo tani kaanja ama onjonji onjononj siimbobolo ororonj moma Anutuwaanonj kanageso koloogi.

¹⁵ *Juuda yonjononj gejatootoo ejemba unugi komugi Ponj Jiisas kaanagadeenj qegi komuro nono sisiwerowero ama nonoma laligogi. Yonjononj Anutuwaaw jaanonj mende sokoma ejemba kuuya kere ama nonomakeju. ¹⁶ Nono waba kantri onjononj uugia meleema letombutiwaajonj Bunja qaa jewombotiwaajonj ama anjonj koma kojanjinj nonomakeju. Kaenj singisonjo suulanj ama qeragogi qagianonj umakeja. Singisonjogia

* 2:2: Apo 16.19-24; 17.1-9

* 2:14: Apo 17.5

* 2:15: Apo 9.23, 29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5, 13; 18.12

geragogi soya Anutuwaa jaanon saa qero irinjonsoona toroqen anqon komambaajon amamaan kambañ kokaamba qendeeno qagianon udaboroja. Kianj.

Poolnoñ Tesalonaika mombo kemambaajon moro.

¹⁷ Oo uumeleñ alaurunana, anana kambañ kokaamba kambañ toroga deema laligojon. Selenananon deema laligojonto, uunananon somonqon motoon laligojon. Kawaajon onqoo jaasewangia iibombaajon mono kaparan koma uuqeeanggo laligojon. ¹⁸ Kawaajon onqoonon kawombaajon moma laligonin. Pool niinon indin motoonggo qaagoto, indin woi kamambaajon batogoweto, Satanon somonqon nonono amamaanin. ¹⁹ Onqo nononanaanon ila wage soronana kaanja nanju. Poñnana Jiisasnon eleema karo iwaa jaasewanjanon keuma nambonati, iikanon injiima “Uuwaa gawon eengereda mende men laligonin,” kañ jewombaajon mojon. Nononon qaa ii onqo ano tosaanja yonoojon ama afaangadeen jewombaajon jejeromonromon anjon. Kawaajon onqoon ama hononja qaa aisoon selenana men umakejon. ²⁰ Nononon onqoon ama qabunja mokoolonin korisoro ama nonomakeju. Kianj.

3

Timoti wasiri Tesalonaika keno.

¹ *Onqo nomaen ama laligojuti, ii mobombaa motoqoto somata moma bimbimqon toroqen een laligowombaajon amamaanin. Kawaajon noronarodeen Aten sitinon laligowotiwa qaa somonqon ² alanara Timoti wasiri onqoonon karo. Iinon Anutuwa gawon men norowo Kraistwaa Oligaa Bunja jen seinkeja. Iinon uu nanggonanggo qaa onqoma momalaarigia men kotiiwaatiwaajon karo. ³ Anutunon arenjana jen tegoro tosanon qotogon onmakeju, ii onqoangio saanon moju. Onqoononga monjon konjilin uutanon kongbara ama looriwobotiwaajon jenin karo.

⁴ Nononon Tesalonaika onqowo laligon kambañ iikanon onqoon walawala qaa kokaen jenin, “Pombaa uusiña ten konin ejembanon sisiwerowero ama nonongi konjilin mokoolowonja.” Kaen jenin iikawaa so onqonon kolooroti, ii saanon moju. ⁵ Kaen kolooro angobato Toyanon injijongoro loorin kamaagi gawonanaa onqonon kamaan jangon qaambabo. Kawaajon nomaen moma laarin laligojuti, ii mobombaajon motoqoto somata anin bimooro mombo een laligomambaajon amamaan Timoti wasiwe qisin momambaajon karo. Kianj.

Timotinon sundugia ano monin qeangoro.

⁶ *Motoqoto moma laligoninto, Timotinon kema onqomesaon eleema kan bunqagia awaa men kan kokaen ninijoro: Onqo Pon saanon moma laarin uujopagon aonkeju ano kambañ so nonoojon romonqogi awaa koloonkeja. Nononon injiibombaa siin monin onqonon kaangadeen nono niniibombaajon kaparan komakeju.

⁷ Oo uumeleñ alaurunana, nononon sisiwerowero konajilin kania kania monin kambañ iikanon kan moma laarijutiwa sunduya awaa ninijoro monin qaa iikanon mono onqonon ulunkoleñ men nonono. Kawaajon kambañ kokaamba onqoon ama afaangon luaenon awagadeen laligojon. ⁸ Onqo Pombo qokotaan bon qen nambutiwaajon nononon mono onqonon katiin laligojon. ⁹ Onqoon ama Anutuwa jaasewanjanon hononja qaa aisoonkejon, korisoro kuuya iikawaajon mono nomaen Anutu mepeseen dangisen jenin sokonaga?

¹⁰ Nononon asasaga gomantiña uunana men kululuun kaparan koma kokaen qama koolinkejon, ‘Anutu, mono ilaen nonona Tesalonaika kema jaasewangia iima mondorin momalaarigiaa iwoiwaajon amamaajuti, ii onqononja. Qaa ii onqonon.’

¹¹ Kaen qama koolinin Anutu Manjana aña ano Poñnana Jiisas yoronon mono kana meleun nononi saanon onqoonon kawonja. ¹² Toroqen kokaen qama koolinkejon, ‘Nono honombononja qaa uujopagon onmakejon, Pon giinon mono uujopaga toroqen onqona batugianon seiro angia qendeema aon jemba kuuya kaangiadeen qendeema onmakebu. ¹³ Pon, giinon mono uugia men katiinkeba. Poñnana Jiisas giinon kanagen kanagesoga soraaya kuuya yonowo mombo kawagati, kambañ iikanon Tesalonaika yononon soraaya koposowaa qaagia qaa Manjana Anutuwa jaanon nambu.’ Kaen qama koolinkejon.

4

Nanamemen solaja uujopayawo ii sokombaa.

¹ Uumeleñ alaurunana, qaa mon ii kokaen: Nanamemengia Anutuwa jaanon anqi sokombaatiwaa kania kuma onqonin ii koma gbilin otaankejuto, ii toroqen mamaga

amakebutiwaajon uugia kuujon. Nononon qambanmamban qaa iikaen Pon Jiisaswaa qatanon onjonon. ² Nononon Pon Jiisaswaa ku-usun qaganon nama jojopan qaaya jen koton onjonin, onjonon qaa kota motomotoon ii modaboroju.

³ Anutunon onjojon uusina kokaen moja: Onjo mono serowilin gema qen soraaya tak-kootoya koloon laligowu. ⁴ Anutuwaanon kana dindina ii mono kokaen moma kotowu: Uu selegiaa siingia kombombaga galen koma soraaya (laligon onjoangiaa embagia ana anja men) laligogi akadamuyawo koloowaa. ⁵ Uumeleembaa gadokopa yonjonon Anutuwa kania mende moma koton uugianon gere jero emba lan menkeju. Iikawaa so mono mende ama laligowu.

⁶ Kaen qaagoto, emba loyanon mongen keno mononon olon kan emba mende seigowa. Mononon bologa kaanja ano uugaranon koboowabo. Wala qambanmamban qaa ii jen galen men onjonin, iikawaa so mononon emba men boliro Ponon singisongoya kuuyaa irona meleema mubaa. ⁷ Anutunon anana qewolon laligowombaaon qaagoto, laaligo soraaya laligowombaaon nonono. ⁸ Kawaajon mononon jojopan qaa ii mesaowaati, iinon balon ejembaga qaagoto, mono Anutu gema qewaa. Anutu Unaya Toroya onjomakeji, ii mono gema qewubo.

⁹ Batugianon jopagon aonkejuti, iikawaa kania Anutunon kuma onono onjoangio modaboron laligoju. Kawaajon nononon uunon jopagon aowombaa qaaya mombo onon onjombombaaon mende amamaajon. ¹⁰ Oo uumeleen alaurunana, onjo Masedonia prowins uutanon uumeleen alaurunana kuuya uunon jopagon onoma laligojuto, ii mono toroqen mamaga ama laligowutiwaajon uugia kuujon. ¹¹ Mono osonjonon laligon onjoangiaa laaligo nangonanoggia galen koma borogianon gawon men laligowu. Kaen ama akadamugiawo koloowombaaon mono kaparan koma nambu. Wala kaen jen koton onjonin iikawaa so mono ama men laligowu.

¹² Kaen angi uugia mende meleema seleengen nanjuti, iyonjonon nanamemenggia solanja iima yagon goda qen onoma laligowu. Injarere lan laligon nene iwoiwa welema mombaa qanon mende laligowu. Kianj.

Pombaa kaka kambananon kokaen koloowaa:

¹³ Oo uumeleen alaurunana! "Tosianon uugia meleema komugita ronjon ejuti, iyonjojon nomaen koloonaga?" Onjo qaa kaen jen iikawaajon poumapou laligowubo. Ejemba uugia mende meleema jejeromonromongia qaa laligojuti, iyonjonon koomuya yonjojon ama wosobiri laligojuto, onjonon ii kaanja wosobiri laligowubotiwaajon qaa kokaen jewonja: ¹⁴ Jiisasnon komun waaroti, nono qaa ii moma laarin kokaen jejon: Anutunon Jiisas men gbiliro. Kawaajon jemba iwo komun goron qegiti, Anutunon mono ii kaanagadeen men gbilin onoma Jiisaswo motoon unuano asuganon asugin waabuya. Qaa leeya moma laarionj een, leeya mon ii kaanagadeen moma laarinin sokombaa.

¹⁵ Ponon qaa kuma nononoti, nononon iwaa jo men onjo kokaen injojon: Tosia mende komun toroqen sele busuwo laligonin Ponon eleema kawaati, anana kamban iikanon wala mende ubonja. Anana jemba koomuya mende unuuguwonja. Qaago. ¹⁶ Iikawaa arenja ii kokaen: Anutunon romonja qaita mon uuro otona kolooro Siwe gajoba wajanon jenkoto qa qaro ejembanon otona mogi Pon anjo Siwenonja kamaawaa. Kraistnon kamaaro ii moma laarin mun komugiti, iyonjonon mono wala koomunonja waabuya.

¹⁷ Yonjonon wala waagigo anana mende komun jaawo laligowonjati, Anutunon mono nunuano kanakeewan ubonja. Waabuyati, iyonjowo ororon koosunon uma Pombo aitonjon iwo Siwe gomanon kambanja qaa laligowonja. ¹⁸ Kawaajon qaa kaanja jen iikanon mono uugia nanjon aon laligowu. Kianj.

5

Ponon kawaatiwaajon mono jojorin laligowu!

¹ Oo uumeleen alaurunana, Kraistnon eleema kawaato, naa gbaninon ano naa kambanon asugiwaati, nono iikawaa qaaya onon onjombombaaon mende amamaajon.

² Onjoangio mono qaa ii kokaen moma komuju: Yongoro memenon gomantiinanon olon koomakeji, Pombaa kaka kambananon mono iikawaa so alanzan kan kuuwaa.

³ Ejembanon kokaen jewuya, "Kete kamban kokaamba luaenon siiseweweya qaa laligojon." Kaen jegi iikanondeen kondemondeen asugin qagianon ubaa. Embanon merabora memambaa masuya qero momakeji, mono iikawaa so kolooro misinjon kembombaaon amamaawuya. ⁴ Yonjonon amamaawuyato, uumeleen alaurunana, onjonon pangaman uutanon kematoukantou mende laligojutiwaajon ama kamban iikanon mono utun saangon yongoro meme kaanja onoo qagianon umambaaon amamaawaa. ⁵ Kuuya

onononj mono asasagaa ejembaya koloouj ano iwoi kuuya asuganonj ambombaa siinja momakeju. Anana pangamambaa ejemba mende koloouj ano umunjonkonjaa iwoiya togon sisia menkejon.

⁶ Kawaajon tosaaja ii kaanja uunananonj mono gaonj ewabo. Kaen qaagoto, mono anana galenj koma aonj uugbiligibili laligowonja. ⁷ Gaonj ejuti, iyonononj gomantiinanonj gaonj enkeju. Ejemba apu kotiga negi enkalolonj menj onjmakeji, iyonononj mono pangamanj uutanonj kaen ama laligoju.

⁸ *Pangamanj uutanonj kaen amakejuto, asasagaa ejemba anana mono galenj koma aonkebonja. Waajambaranana mono opo maleku kaanja kokaen mouma nambonja: Anana momalaari ano uujopa koma gbilin iikaanja kanonj totonananonj reenj maleku koosinj (reenj* kaanja besaanj) sopa somonjonj aonj nambonja ano Siwe gomanonj umbobaajonj mamboma jejeromonromonj ama iikaanja kanonj wanjana aen wanjou kaanja esuunj turuwonja.

⁹ Anutunonj nono kamaanj nunuro irinjonsoonj mobombaajonj mende jenj tegoroto, Ponjana Jiisas Kraistnonj menj letoma nonono oyanboyan bunja qen aowombaajonj jenj tegoro laligojonj. ¹⁰ Jiisasnonj ananaajonj ama komurotiwaajonj laaligonana balononj laligowonjati me komunj goronj qen ewonjati, ii mono Jiisaswo kotiinj laligowonja. ¹¹ Kawaajonj uu nanjonanjo menj mindinjonj aonj kotikotii mokolonj monдорinkejuti, ii mono toroqen menj laligowu. Kianj.

Qambanjmambanj ano gejanono qaa konoga

¹² Uumeleenj alaurunana, nonononj kokaen jenj kotonj onjonjonj: Ejembanonj togia Pombo qokotaanj nama batugianonj gawonj menj qambanjmambanj onjmakejuti, ii mono goda qen onjoma laligowu. ¹³ Goda qen onjoma gawonjia menjkejutiwaajonj mono yonoojonj mogi uro pondanj jopagonj onjoma waegia menj laligowu. Kanageso batugianonj mono luae qen aonj laligowu.

¹⁴ Uumeleenj alaurunana, nonononj uukuukuu qaa tosaanja kokaen onjonjonj: Tosianonj iyangiaa jaajaa injarere lanj laligojuti, ii mono jenj onjoma galenj meme qaa onjombo. Ejemba zirinjirinja mono uu nanjonanjo qaa injijogi kotiinj awasankaka koloowu. Ejemba uugia looriro laligojuti, ii mono kalanj koma onjombo. Ugere mende ambuto, ejemba kuuya mono uubonjonj qaganonj ama onjombo. ¹⁵ Jena jewe, nuna guwe me ana ambe ii monjonj mende amba. Songo ii waleembubotiwaajonj mono galenj menj aonj laligowu. Kambanj so iwoi awaa awaa ii kaparanj koma angia jopagonj aonj ejemba tosaanja kuuya ii kaanjadeenj jopagonj onjoma laligowu.

¹⁶ Mono kambanja kambanja korisoro ama laligowu! ¹⁷ Mono Anutu suulanj qama koolinj munj laligowu! ¹⁸ Kaanj me kaanj koloowaati, iikanonj mono Anutu mepeseenj laligowu! Kraist Jiisaswo qokotaanj nanjuti, Anutunonj onjojonj uusiinja iikaanj momakeja.

¹⁹ Unja Toroyaa bolanja mono mende qowogowu. ²⁰ Anutuwaanonj gejatootoo qaa jenkejuti, iikawaa jejewilia mono mende ambu. ²¹ Qaa kuuya mono gosinj batogowu. Batogonj iigi qaa awaa koloowaati, ii mono anjalinj anjonj koma laligowu. ²² Qaa ano nanamemenj bologa kania kania ii mono gema qen laligowu.

²³ Niinonj onjojonj kokaenj qama koolinkejenj, 'Luaewaa benj Anutu, gii geengo mono kuuya tak kotonj onjona soraaya koloonj laligowu. Giinonj mono uugia, kokoosugia ano sele busugia ii kuuya sopa somonjonj onjona koposowaa qaagia qaa koloonj laligowu. Kaen kambanj so laligogi Ponjana Jiisas Kraistnonj eleema kanj iikaanja mokolonj onjombaa. Qaa ii onjonj.' ²⁴ Onjoonji, iinonj qaaya pondanj otaankeja. Kawaajonj mono qamakooli iikawaa so ama onjondaborowaa.

²⁵ Uumeleenj alaurunana, onjo mono nonoojonj ama Anutu qama koolinj laligowu.

²⁶ Uumeleenj alaurunana kuuya batugianonj mono anjonj aonj qaqatetega menj laligowu.

²⁷ Niinonj Pombaa qatanonj jenj kotonj onjoma jojonjanj qaanonj somonjonj kokaen oojenj: Tere koi mono uumeleenj alaurunana kuuya yonoojonj angj keno weengonj onjonj mobu.

²⁸ Ponjana Jiisas Kraistwaa kalenjmoriananjonj mono onjowo ewa. Kianj.

* 5:8: Ais 59.17; Ef 6.13-17 * 5:8: Omejiilanj yonononj sololonj nonombutiwaajonj iwoi bologa bologa ii wasa kisare kaanja nonoojonj motonj gilinkejuto, iikawaa jeta ii saanonj Jiisas moma laarinj uukalenj qendeema aonj nama leeleen reenj kaanja kojanganj aonj kokojinjinj komakebonja.

Tesalonaika Tere 2

Poolnoŋ Tesalonaika yonŋoo Tere ano 2 kolooro.

Jen-asa-asari

Tesalonaika uumeleen tuun uutanon Kraist kawaatiwaajon mambongi tosanon “Mono karo,” jegi tosanon “Qaa ii qolonmolongoya,” kaen lansaŋ jen sisau ama laligogi. Tosianon “Pombaa kaka kambanjon mono kan kuuro,” jen moma laarigi. Kawaajon “Poolnoŋ Tere Tesalonaika ano 2 kolooro,” buk ii oon qaa ii jen asariro. Poolnoŋ qaa qolonmolongoya ii mindingon kania kokaen inisaano: Kraistwaa kaka kambanjon dodowiwaati, kamban iikanon ejemba nanamemengianon dogon boliwaa. Kaen boliro eja tania mon qata Jeulalan Toya iinon asugin wala aasangoyan laligon kanagen Kraist asuganon tuarenjen ama mun ejemba kantri so galen koma onombaa.

Tosianon Tesalonaika uumeleen tuun kakasililin men ononggi siimbobolo moma laligogi. Kawaajon aposol Poolnoŋ qaa waŋa tosaŋa kokaen jen asarin onono, “Ono mono kaparan koma kotiin Pombo qokotaan nama mon laarin laligowu.” Qaa kota mon ii kokaen jen asariro, “Niinon nenauruna yonowo laaligonana nanŋon aowombaajon gawon men laligonin, onŋo mono iikawaa so injarere laaligo mesaon onŋoangia nene apu mokoloon ii nen laligowu ano gawon awaa awaa kaparan koma jegenŋa nama men laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Keraqeeanŋo moma onoma aisoon mepeseeja 1.3-12

Kraistnon kawaatiwaa qaaya kuma ononja 2.1-17

Nanamemen dindinŋa ambutiwaajon kuun ononja 3.1-15

Terewaa qaa kota waŋa 3.16-18

¹ *Pool, Silas ano Timoti nononon Tesalonaika uumeleen kanageso onowo qaa amin mobombaajon tere oonon. Ononon Manana Anutu ano Pon Jiisas Kraist yorowo qokotaan nanju.

² Man Anutu ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian ononi luaenon laligowu. Kian.

Siimbobolo momago mono oyanboyon mokoloon laligowonŋa.

³ Uumeleen alaurunana, onŋo momalaarigianon mamaga kotiiro korebore uukalen ama aonkejuti, sili iikanon momotoon onŋo uugianon seinkeja. Kawaajon nononon onŋoon kamban so “Anutu dangisen!” jen mepeseen munkejon, ii awaagadeen sokonja. Bunŋa qaa koma gbiligiwaajon dangisen jenkejon, ii mono gawonanaga. ⁴ Sisiwerowero angosisiri kania kania ama ononggi momakejuti, ii kuuya kaparan koma mokosingon bon qen nanŋi momalaarigianon mende sologon loorija. Nononana kaanagadeen iikawaa sunduya ii Anutuwaaw kanagesoya kanagesoya yonŋoo jaagianon jen selenana onŋoon ama men uma mepeseenkejon.

⁵ Anutonon qaa dindinagadeen gosin jen tegonkeji, angosisiri momogianon mono iikawaa aiweseya kolooja. Anutuwaaw bentoton uutanon kouma laligojutiwaajon siimbobolo mogi injiuro Siwe gomanon ubutiwaa so soraaya soro koloojutiwaajon kaparan komakeja. Kawaajon konajilin mende angon kono kamban kokaamba qagianon umakeja.

⁶ Anutonon dindinŋa koloojiwaajon nama kakasililin ama onmakejuti, ii mono kakasililin iikayadeen meleeno iyanŋia qagianon ubaa.

⁷ Qagianon ubaato, kakasililin moma laligojuti, ononon mono oyanboyon mokoloowuya. Pon Jiisasnon gajobauruta ku-usunŋiawo unuama yonowo Siwenonŋa kamaan asugiwuti, kamban iikanon mono nonowo motoon haamo mewuya. ⁸ Jiisasnon gere bolan uutanon kamaawaa. Kaen kamaan ejemba Anutu mende mon Ponnanŋa Jiisaswaa Oligaa Bunŋaya mende ten komakejuti, ii mono ironŋa meleema onono siimbobolo kokaen moma laligowuya: ⁹ *Ponnon mono “Yamagen (kozigen)!” jen jaasewanonŋa konjoma onono Anutuwaaw ku-usunŋa asamararanawonon mende ubuyato, seleengen laligon gere siawaa siimboboloya tetegoya qaa moma laligowu.

¹⁰ Ponnon eleema kawaati, kamban iikanon tuunuruta soraaya anana mono iwaa asamararanŋa iima iikawaa so letoma “Oowe, Jiisas Ponnanŋa oowe!” jewonŋa. Moma laarin munin, kuuya anana kaen walingonin ejemba omayanon niniima “Yei!” jen aarun

nambuya. Nononon Jiiisaswaa kania nangon jenin onjonon kaanagadeen ii moma laarin uugia meleengitiwaajon mono letoma jiilalenggiawo asarin nonowo motoon nambuya.

¹¹ Kaen koloowaatiwaajon nononon kamban so onjojon kokaen gama koolinkejon, “Anutunana, geengo onjooma iikawaa so mono nemun koma onjona soraaya soro koloon laligowu. Mono ku-usungja ama inaan onjona iwoi awaa kuuya ama mewombaa uusiingia kuuya koloodaborowa. Kaen momalaariwaa gawongia megi hona kuuya koloowa.”

¹² Kaen gama koolinin Ponjana Jiiisas mepeseegi qatanon onjojon ama batugianon akademuyawo koloowaa. Ananaa Anutunana ano Pon Jiiisas Kraist yoronon kalenmorian onjoni laligojutiwaa so mono onjoangio kaanagadeen akademugiawo koloowuya. Kianj.

2

Ponjon kamambaaajon ano Jeulalan Toyanon asugiawaa.

¹ *Uumeleen alaurunana, Ponjana Jiiisas Kraistnon eleema kan nunuano iwaanon eu ajorowonjati, onjo qaa ii mojuto, nononon kokaen qisin qambanmamban onjonon:

² “Pombaa kaka kambanjon kan kuuya,” haamo qaa kaen jegi doomorongianon mono iikanondeen keno onjopopo qen rabubo. Qaa ii nomaen kolooro? Omejiilaan monjon eja mon qaganon uro umbeumbenjanon tururo unjauna iima gejatootoo qaa jen songiro me monjon uugia kumanjen qaa ii jen songiro kolooro? Tosianon kokaen jewubo, “Pool alauruta yonjonon qaa ii terenon onj anggi karo.” Qaa omaya iikawaajon mono een totoon aarun lalanjanin jenengia ororo laligowubo.

³ Monjon mon kaen me kaen tiligon onjombabotiwaajon mono galengia men aon laligowu. Ii kokaembaajon: Wala aiwese woi kokaen asugiri Ponjon iikawaa gematanon kawaa: Ejemba kelemalelen yonjonon Pon jeulalan ama gema gewuya ano Jeulalan Toyanon ano kaanagadeen asuganon asugiawaa. Anutunon ii jen tegoro gere sianon kemebaa. Aiwese woi ii wala asugiri iikawaa gematanon kamban somata ii kawaa.

⁴ *Tuarenjen Toya iinon jaba-arambaran ama anaa selia momboga men ubaa. Ejembanon iwoiwaa waeya men mepeseenkejuti me qata ben qajuti, iinon mono ii kuuya unjuugun selia men uma laligowaa. Kaanja laligon Anutuwaaw jiwowon jigonon uma jinkaron dunja koma “Anutu koloojen,” jen kantri kuuya galen koma nonoma laligowaa.

⁵ Niinon Tesalonaika onjowo laligoweti, kamban iikanon qaa ii jewe modaborogi. Onjonon ii duduuwubo. ⁶ Jeulalan Toyanon alanzan asugiwaatiwaajon amamaawaa. Naa iwoinon kania angon komakeji, onjonon ii kamban kokaamba moju. Kambanja tororo kan kuuwaati, iikanonadeen mono asugiawaa.

⁷ Kamban kokaamba Jeulalan Toyaa ku-usungja aasangoya iikanon mono koloon ejemba sololoon onjomakeja. Asuganon asugiwabotiwaaw kania kojanggiji, iinon ii mesaoro kana koloowaatiwaajon mamboma laligoja. ⁸⁻⁹ **Mambono kania kolooro iikanonadeen mono afaangon asugiawaa. Satanon Jeulalan Toya sololoon nemun koma muro angoletoloqonmolongoya ano aiwese tere kania kania mero iima laligowuya. Ii iima laligowuyato, Pon Jiiisasnon asamararanawo asugin aon ii buu aasonjonon qen japalelen men mubaa.

¹⁰ Ejemba Anutunon hamo qen onjombaatiwaajon togon qaa hona bunja qen aowombaa siina mende moma tondulaligon gere sianon kemebuti, iyonjonon Jeulalan Toyaa angoletoya ii iigi kaitere kania kania qendeema onjono jinjaun amakebuya. ¹¹ Kawaajon Anutunon momo aren jinjauna uupanjawo ii ano kolooro ejembanon ii ku-usunggiawo jen seigi kanageso hona yonjonon sosogon jo kelega gogon qaaya qolonmolongoya ii onjanon jen moma laariwuya. ¹² Kaniagianon asuganon asugiwaatiwaajon Anutunon momo aren jinjauna ii ano karo qagowuya. Ejemba qaa hona mende moma laarin uusiingia nanamemen doogoyanon ama osigiti, Anutunon mono kuuya iyonoo qaagia jen tegoro gere sianon kemebuya. Kianj.

Qaa hona ten koma kaparan koma kotiin nambu.

¹³ Yonjonon kaen koloowaato, Pombaa wombo alauruna, onjojon kamban so “Anutu dangisen!” jen mepeseenin sokonja. Ii gawonanaga. Anutunon onjo kanakanaiyanonga Siwewaa bunja koloon letombutiwaajon meweengon onjono. Iikawaa so qaa hona moma laarigi Unja Toroyanon men sorain onjono laligoju. ¹⁴ Kaen laligowutiwaajon ama Oligaa Bunja ano nonoonon karo jen asarinini, iikanon onjo onjoono. Kaen toroqen laligon Ponjana Jiiisas Kraistwaa asamararanon uma akademugiawo koloowuya.

¹⁵ Kawaajon uumeleen alaurunana, kongbara mono mende qen laligowu. Nononon qaa kuma onjoma jenananon jenin me terenon onjin iima mogiti, qaa kota ii mono qokotaan otaan laligowu. Kianj.

* 2:1: 1 Tes 4.15-17

* 2:4: Dan 11.36; Eze 28.2

* 2:8-9: Ais 11.4

* 2:8-9: Mat 24.24

¹⁶ Poŋnana Jiisas Kraist anjo ano Anutu Maŋnana yorononj jopagonj nonoma kalenmorian qaganonj oyanboyaj kolowombaaŋon jejeromonromonja nononi iikawaajon mamboma ulunjkolen tetegoya qaa moma laligojon. ¹⁷ Yorononj mono uugia nanjori gawonj awaa kuuya menj qaa awaa kuuya jenj laligowuti, iikanonj mono menj kotiin onjoni laligowu. Kianj.

3

Saanonj nonoojonj qama koolinj laligowu.

¹ Qaa tetegoya monj koi: Pombaa qaanonj seinj onjoo batugianonj akadamyawo kolooroti, iikawaa so mono uulanjowo goman tosanonj kaanjiadeen kema jenj seininj honjowo koloonj kembaa. Kawaajonj uumeleenj alaurunana, onjononj mono nonoojonj ama Anutu qama koolinj laligowu. ² Ejemba kelemalelenjanonj Anutu mende moma laarinkeju. Kawaajonj ejemba kaamaaya doogoya yonjononj kakasililin ama nonombubutiwaajonj mono Anutuwaas qama koolinj laligogi sapa somonjonj nonombaa.

³ Kelemalelenj yonjononj bolijuto, Poŋ qaaya pondan otaankeji, iinonj mono menj kotiin onjoma bologanongga sapa somonjonj onjombaa. ⁴ Qaa jenj kotonj onjoninj, onjononj ii kambanj kokaamba ano kanagenj tenj koma laligowuti, ii moma uuwoi mende anjonj. Nonononj Pombo qokotaanj nama kaenj mojonj.

⁵ Poŋnonj mono uugia meleema Anutuwo somonjgoro uujopaya moma yagonj Kraist kaanja kaparanj koma mokosinjonj laligowu. Kianj.

Injarere laligowombotiwaas galeŋ meme qaa

⁶ Uumeleenj alaurunana, nono onjoanjiiaa aingia otaanj lansaŋ laligowubutiwaajonj kuma onjoninto, tosanonj kilenj qaa baatanonj mende kema nepinepi tondu laligoju. Kawaajonj nono Poŋ Jiisas Kraistwaas qatanonj kokaen jenj kotonj onjononj: Onjo mono uumeleenj alaurunana kaanja kuuya ii onjomesaonj misinjonj sigensigenj laligowu. ⁷ Nonononj onjoo batugianonj nononanaa ainjonj lansaŋ qaagoto, qaa baatanonj laligoninj. Kawaajonj nonoo kana lasunana otaawutiwaas kania ii onjoanjiio saanonj moju. ⁸ Nono injarere mende laligoninj ano onjoonongga mombaanonj nene iwoi ii eenj mende nenj laligoninj. Qaago. Nanjonj nonombutiwaas lombotanonj onjoonongga mombaa qaganonj ubabutiwaajonj mono asaga gomantiinja gawonj suulanjsuulanj menj selenana qenj laligoninj.

⁹ Anutunonj gawonja mewombaa ku-usurja nonono laligojonjiwaajonj saanonj nanjonj nonombutiwaas qaanonj uugia kuunj onjombonagato, nonoo kana lasunana otaawutiwaas sili awaa qendeema onjombombaaŋonj mojonj. ¹⁰ Onjowo laligoninj, kambanj iikanonj kokaen jenj kotonj onjoninj: Gawonj memambaajonj togoji, iinonj mono nene kaanagadeen mende newa.

¹¹ Onjoo batugianonj tosanonj qaa baatanonj mende kema iyanjiiaa aingia otaanj lansaŋ laligoju. Yonjononj gawonj honja mende menkejuto, gawonj meme tanitani eenj lanj ewaewanj koma iinonj wainonj mondonj tosia yonjoononj iwoi menj soonj qewolonj qenj silemale lanj laligonkeju. Onjoo buju qaa monj ii kaenj karo moninj. ¹² Nonononj ejemba kaanja ii Poŋ Jiisas Kraistwaas qatanonj jenj kotonj uugia kokaen kuujonj: Onjo mono kemaqokotaanjanqokotaanj mesaonj zenj laligonj gawonj megi honja kolooro onjoanjiiaa nene apugia nenj laligowu.

¹³ Oo uumeleenj alaurunana, onjononj gawonj awaa awaa menj iikanonj mono ataqaatan mende ambu. ¹⁴ Nonononj tere koi oonj jenj kotonj onjononj, monjonj ii mende tenj kombaaŋi eenj, onjo mono uuta meleembaatiwaajonj gamu qenj munj iima tiinj iwo qaa qaa mende ama ainjolonj mende rama laligowu. ¹⁵ Kaanja laligonj kere qaagoto, ala kaanja menj munj gambanmambanj koma munj laligowu. Kianj.

Qamakooli ano yeizozo qaa tetegoya

¹⁶ Poŋ luas Toyanonj anjo mono kambanj so nanamemenj kuuya kanonj luas qenj onjono bonjonj laligowu. Poŋnonj mono kuuya onjowo laligowa.

¹⁷ Pool neeno yeizozogia neenaa boronanonj oojen. Tere kuuya oonkejenj, iikanonj neenaa yeizozo qa tere koi neeno amakejenj. Qana kokaen oojen: Pool*

¹⁸ Poŋnana Jiisas Kraistwaas kalenmorianjanonj mono kuuya onjowo ewa. Kianj.

* **3:17:** Wala monjonj tiligonj Poolwaas qatanonj tere monj ano sisau kolooro. Kawaajonj iyanjaas borianonj qata ooro.

Timotiwaa Tere 1 **Poolnoŋ Timotiwaa Tere mutuya ano.** **Jen-asa-asari**

Timoti sagbili eja iwaa nemuŋa ii Juuda embaga ano manja ii Griik ejaga. Iinonj Eisia prowinsnoŋ laligonj uuta meleema Kraistwaa alia koloonj laligoro. Kaanja laligonj Poolwaa neŋjata koloonj ilaanj muro motoonj liligonj misin gawonj menj laligori. Poolnoŋ lombononj Timoti menj kamaanj mubabotiwaajonj majakaka qaa waŋa karoonj romonŋonj Buŋa Tere koi ooro.

Majakaka waŋa somata ii boi takapolakaya. Tosianonj zioz uutanonj nama qaa doogoya kuma soonj onjoma laligogiti, Poolnoŋ iyonooŋonj ama galenj meme qaa kotakota ooro. Boi yonononj Juuda yonoononj momo ano balombaa momo tosia mindinqindirigi kaniagia siliqalu kolooro kokaenj moma laarinj jenj ejemba kuma onjoma laligogi: “Namo ano iwoi kuuya iimakejonj, ii iwoi bologa. Kawaajonj tosanonj Siwewaa buŋa koloowombaajonj kaparanj koma momo aasangoya qaita monj mende buŋa qeŋ aonj nembanewaa qizimizinj ama songo tosaanja waleema loemba koloojuti eenj, Anutunonj mono qaa iikanonj osinj hamo qeŋ onjomambaajonj amamaawaa.”

Majakaka qaa waŋa monj ii: Nomaenj uumeleenj kanageso galenj koma onjoninj tororo Anutuwaawaa waeya menj mepeseewuyaga. Poolnoŋ iikawaa qambanmamban qaaŋa papi-anonj ooro. Kaanjiadeen zioz galenj, babafi ano gawonj meme ejemba tosanonj nomaenj ama laligogi sokonji, iikawaa qaa areŋa ii jenj asarinj ooro.

Tetegoyanonj qaa waŋa karoonja kanonj Timotiwaawaa gejanono qaa tosaanja ooro. Mundanja iinonj mono nomaenj Jiisas Kraistwaa welenqeŋe awaa koloonj momalaari ejemba tuunja tuunja onjombosima ilaanj onono sokombaati, iikawaa gejanonoya oonj muro.

Buk kokawaa bakaya waŋa 3 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1-2

Ziozwaa gawonj meme yonoo jenjkooto 1.3–3.16

Timotinonj gawonja mewaatiwaa jenjkootoya 4.1–6.21

¹ Anutu, Hamoqeŋe Tonana ano Kraist Jiisasnoŋ galenj koma nonombaatiwaajonj jejeromonromonj ama mamboma mujonj, iyorononj Pool nii jenj kotonj noma kuunj wasinj noni aposol koloojen. Kraist Jiisaswaa jotamemeya kaanja koloonj giwo qaa aminj mobojonj tere koi oojen.

² *Oo Timoti! Gii uuga meleema Jiisas moma laarinj momalaariwaa mera sorona koloonj laligojanj. Manj Anutu ano Ponjana Kraist Jiisas, yorononj mono kiankomunj kalenjmorianj goni luanonj laligowa.

Enkalolonj kuma onjombubotiwaawaa galenj meme qaa

³ Masedonia prowinsnoŋ kemambaajonj ambeti, kamban iikanonj kokaenj jenj kotonj gomba, ‘Gii mono Efesus sitinonj toroŋen laligonj uumeleenj tuunj ilaanj onjomakeba. Tosianonj momalaariwaa qaa batuya tosaanja kuma soonkejuti, ii toroŋen ambubotiwaajonj galenj menj aonj laligowu.’ Kaenjen kotonj onjoma laligowagatiwaajonj jewee. ⁴ Tosianonj beŋ sosombanja sosombanja ano ambosakonj yonoo qaa areŋa areŋa ii tetegoya qaa aminj mogi sipasipa kono angowowo ano qaa qiqisi omaya kolooro romonŋonjkeju. Yonononj uugia iikanonj ama soowubo. Qaa seŋa seŋa jeŋe kaanja ii mende tootoonj ilaanj onjombaato, Anutuwaawaa laaligo areŋa ii kokaenjen eja, ‘Monjonj Jiisas moma laarinj uuta meleeno iinonj mono ii hamo qeŋ muro letombaa.’ Kete kaenjen ama onjombagatiwaajonj mombo uuwaawaataa qaaŋa jenj gonjen.

⁵ Jenj kotonj gonjenj, iikawaa toonja ii uujopa. Niinonj uujopa koloowaatiwaajonj manja qeŋ kokaenjen jenj asarinj onjoma laligowagatiwaajonj kuunjen gonjen: Yonononj uugianonj soraaya ewaatiwaajonj galenj koma aogi momo bologanonj ii mende gojombaa. Mende gojono Anutunonj sanje qeŋkeji, ii uugejagianonj saanonj moma laligowuya. Kaenjen laligonj Kraist tororo moma laarigi Anutunonj mono uujopaya uugianonj ano saanonj koloonjkebaa. Uujopa iikanonj batugianonj asugiwaatiwaajonj kaparanj komakejen.

⁶ Tosianonj Anutuwaawaa laaligo areŋa ii songinjinjaun ama qaa julujulu omaya omaya tondu jenkeju. ⁷ Yonononj Anutuwaawaa Kana qaawaa boi koloowombaajonj mojuoto, iyanŋio Buŋa qaawaa kania mende moma kotonj jaasewanj qeŋgadeenjen keju. Eenjen ejemba jaagianonj awasankaka nama qaa kotinjen lansaŋ jenj manja qeŋkeju.

⁸ Anutuwaanonj Kana qaa ii awaa soro. Ii kania ejiwaa so tororo kuma aonj otaaninjen saanonj meagonj nonomakeja, ii mojonj. ⁹ Anutu Kana qaayaa kania mono kokaenjen

moma yagowu: Ii ejemba solanja dindina yonoojon ama qaagoto, Anutunonj ii ejemba doogoya mindingonj onjombaatiwaajonj ama anota eja. Tosianonj dogonj kokaenj amakeju: Jeulalanj jeubaba ama qaa qen yangisenj qaganonj aon jaasiisii amakeju. Angonjora ano singisonjoggiawo laligonj kilenj Anutu telambelanj ama mugi uugia menjerengonj lolomoninj laligoju. Nemurmanja ano tosaanj unugi komunkeju.

¹⁰ Serowilinj amakeju. Sodom taanonj angiti, iikawaa so kana uugunj eja iyangarodeen ano emba iyangarodeen agiminj aonkeju. Ejemba menj bolinj onjombutiwaajonj qelanjinj somonjonj onjomaakeju. Qaa qolonjmolongonjkeju. Qaa jenj jojopan qaanonj somonjonj kilenj tiligonjkeju. Anutunonj nanamemenj dindina ambombaaajonj Oligaa Bunja nononoti, ii ii me woi ama menj iikanonj qetamaakeju. Anutuwa Kana qaa iikanonj ejemba momalaariwaa kana dindina songinkejuti, mono ii mindingonj onjombaatiwaajonj ama eja. ¹¹ Anutu, oyanboyanj Toya iinonj momalaariwaa kana dindina ii Bunja qaanonj anota eja. Niinonj Oligaa Bunja akadamyawo jenj seimanjatiwaajonj moma laarinj noma Bunja qaaya ii nono. Kianj.

Poolnonj Ponj kalenmorianjaajonj mepeseaja.

¹² Kraist Jiisasnonj uuna gosiro gawonj pondanj memanjatiwaa so koloowe niiro sokono gawonj nono menkejen. Gawonj memambaa ku-usunj noma laligonj kouji, iikawaajonj Ponjnana mepeseen laligojen. ¹³ *Niinonj wala Jiisaswaa alauruta mepaegonj sisiwerowero molanjkota ama onjoma laligowe. Kaanja laligoweto, iwoi ii Jiisas mende moma laarinj silemale tompinj laligonj tondou ama menj laligowe. Singisonjgo kaenj ama laligowetiwaajonj mono kiankomunj noma kolonjaninj nono letombe.

¹⁴ Ponjnananonj kalenmorianja noma kelemalelenj maaro noo qananonj uro. Kaenj uro momalaarinanonj kolooro uujopawaa kondomondoo Toya Kraist Jiisas mokoloowe. Iwo qokotaanj nama uujopaya bunja qen aonj ejemba uunanonj jopagonj onjomaakejen.

¹⁵ Niinonj ejemba tosaanj kuuya unuugunj singisonjgowaa ejemba yonoo batugianonj somatagia koloonj laligowe. Kaanja laligoweto, Kraist Jiisasnonj singisonjgo ejemba hamo qenj nonomambaaajonj ama namononj kamaaro. Qaa kota ii noononj honjowo kolooro. Kawaajonj qaa kota iikanonj mono powowonj kotiga kolooja. Ii ejemba korebore moma laarinj menj analinj angonj kombonjatiwaa so kolooja.

¹⁶ Singisonjgowaa ejemba yonoo somatagia koloonj laligoweto, Kraist Jiisasnonj nii kokaembaajonj kiankomunj nono: Iinonj niwo uuluwe qaganonj hamo qenj noma Anutuwa uua tania asuganonj koloowaatiwaajonj moma kotiuro. Noo gemananonj ejemba tosanonj Jiisas moma laariwuti, tania ii iyonoojonj qendeema onjomambaaajonj moro. Ii qendeema onjono saanonj afaangonj uugia meleema laaligo kotigaa bunja koloowuya. ¹⁷ Kiankomunj nonotiwaajonj ama Anutu mepeseenkejen. Iinonj Kin Ponj tetegoya qaa koloonj laligowaa. Anutu motoongononj goronj mende qero kaitania mende iimakejonj. Niinonj iwaa qabunjaya kambanj so mepeseewe tetegoya qaa akadamyawo koloonj enj ubaa. Qaa ii onjanonj.

¹⁸ Oo momalaariwaa merana Timoti! Wala gejatootoo qaa tosaanj goojonj jegiti, qaa iikanonj kotingonj gono saanonj akadamyawo koloonj laligowa. Qaa iikawaa so kokaenj jenj kotonj gonjenj: Giinonj mono laaligo soraaya laligowagatiwaajonj manja kotakota qenj laligowa.

¹⁹ Manja qenj iikanonj momalaariga zololongonj soowabotiwaajonj mono koronsonj mewa. Uuga kalanj koma aona momo bologanonj mende gojono Anutunonj uugejanonj saje qenkeji, ii saanonj moma laligowa. Ejemba tosanonj uu kalanjkonjgongia mesaonj lanj laligogi momalaarigianonj loorinj koomuya koloonj janjonj qaono. Wanjononj kowe torononj kuunj jangoji, mono iikawaa so unjanqunjanjonj boligi. ²⁰ Momalaarigianonj janjonj qaonoti, iyonoo batugianonj eja woi qagara Himeneus ano Aleksander laligojao. Neeno mindingonj oromambaaajonj amamaanj uugara meleembaotiwaajonj ii Satambaa borianonj oroombe. Oroombe Satambaa ku-usunja nanamemengara iikawaa so moma uugara siimbobolowaajonj looriro eleema mepaqepae mombo toroqenj mende ambaoraga. Kianj.

2

Bunja gawombaa qamakooli arenj

¹ Iwoi wanja ii qamakooli gawonj. Niinonj iikawaa uuwaawaataa qaaya jenj uugia kokaenj kuujenj: Onj mono ejemba korebore onjoojonj qama koolinj kaparanj koma welema Anutu qisinj munj dangisenj jenj laligowu.

* 1:13: Apo 8.3; 9.4-5

² Kin eja ponj ano gawmambaa galen ejemba kania kania yonoojonj ama qama koolinj laligowu. Kaen kotingonj onongj dindinagadeen galen koma nonongj luae qaganonj gumbonjonjonj laligowonja. Kaen laligonj Anutuwaas jeta otaan nanamemenj dindinja ama menj laligoninj akadamyawo koloonkebaa. ³ Qamakooli gawonj kaanja kanonj awaa soro kolooja. Ii Anutu, Hamoqege Tonanaa jaasewananonj saanonj sokonja. ⁴ Iinonj ejemba kuayanonj Bunja qaa honja moma kotonj uugia meleengj hamo qen onono letombutiwaa uusiinja momakeja.

⁵ Anutu motoonggo raja ano ejemba Anutuwo mindirinj nonombaatiwaajonj eja motoonggo kaanagadeen raja. Eja motoonggo Jiisas Kraistnonj mindirinj nonomambaaonj kotiuro tosonianj ii amamaankeju. ⁶ Iinonj singisonjo ejemba kuuya ananaa downana mewaatiwaajonj laaligoya qeleema mesaoro. Bunja qaa ii Anutunonj kambanj ano tosonianj kambanj dindinja iikanonj kanainj nanjonj jen asarigi ananaanonj karo. ⁷ *Kawaajonj ama Anutunonj aposol koloomam-baajonj kuunj wasinj nono qeleya qen kantri so liligonkejen. Ejemba Jiisas moma laariwutiwaa Bunja qaa honjabonja kuma onjmakejen. Kiania kaen jen qolomolonj qaagoto, qaa honjaga kaen jejen. Kianj.

Eja ano emba onjo laaligo arengia

⁸ Kawaajonj uusiinnanonj kokaen jejen: Eja onjononj mono pondanj gomanj so ajoroonj qamakooli gawonj koronsonj menj laligowu. Yonj kazi ano anggowowo mesaonj uugia sorairo saanonj borogianonj menj waama Anutu qama koolinjkebu. ⁹ *Emba onjo qambanjmambanj qaa ii kokaen jejen: Onjononj mono kinisurugia mouma selegia tororo turunj laligowu. Opo suru soro akadamyawo ii mesaowu. Wanj jugia qen gawasu kania kania mende ama mizizij honjonj mewu. Kasasoronj me goul kanonj mende menjerengonj aowu ano momou sewanja somata kanonj menj aiweleqaiwele mende ambu.

¹⁰ Akadamugia honja ii nanamemenj awaa. Emba Anutuwaas jeta uuguwombojen keegia moma qata asuganonj jokoloonkejuti, iikawaa so onjononj mono gawonj awaa awaa jegenja nama merkebu. ¹¹ Ejanonj kuma onjongi emba onjononj mono argia menj kamaanj aonj Bunja qaa osonjononj moma neselanj qaganonj takaporaka ama jegianonj kooga mende meleembuto, ii uu wombogianonj ama laligowu.

¹² Emba onjononj eja galenj koma kuma onjombutiwaajonj niinonj 'Oonj!' mende jejento, ajoroogi onjo osonj qaagia bogoro rabu. ¹³ *Anutunonj wala Aadam mokoloonj iwa gematanonj liw (Eewa) mokolooro. ¹⁴ *Mokolenonj Aadam mende tiligoroto, emba ii tiligonj muro qaa uugunj singisonjo ano. ¹⁵ Kilenj emba yonjononj gawonj arengia otaan merabora menj Kraist moma laarinj nanamemenj soraaya otaan uumeleenj alaurugia uunonj jopagonj onjoma bonjonj laligowuti eenj, Anutunonj mono saanonj hamo qen onono letoma Siwenonj ubuya. Kianj.

3

Ziozwaa gawonj galen onjo qaa arenj

¹ Monjonj uumeleenj kanagesowaa uu galenj pasto koloomambaa ainj moji, iinonj mono gawonj qabo akadamyawo mokoloowaa. Qaa ii honj toonjaga. ² *Kawaajonj uumeleenj kanagesowaa uu galenj gawombaajonj mono eja koi kaanja meweengonj kuugi sokombaa: Mombaa selianonj koposowaa qaaya qaa, emba motoongowaa loya, kepiriria qaa, nanamemenja tororo galenj koma aoro goda qen munkeju. Iwaanonj kawuti, ii saanonj koma horonj kalanj koma onjoma momo tororo kuma onjmakeja.

³ Monjonj apu kotiga nej manja lanj qen anggowowo ama monembaa otoko amakeji, ii qaagoto, monjonj saanonj ejemba mondorinj migigiinj onjoma gumbonjonjonj ama onjmakeji, mono eja iikaanja kuuwu. ⁴ Monjonj iyanjaa embameraanja saanonj galenj koma gejanonogia onono meraboraananonj goda qen munj qaaya kuuya tenj koma laligojuti, mono iiga kuugi nambaa. ⁵ Galenj eja monjonj anjaa sumanjuruta galenj koma onjomambaaonj qetetanjoji eenj, iinonj Anutuwaas uumeleenj kanagesouruta mono nomaenj kalanj koma onjona? Ii mono amamaanaga.

⁶ Eja monjonj kambanj koriga uuta meleema zenj nanji, iinonj saanonj mindimindiri gawonj meme galenggiaga koloonj laligowaa. Monjonj kambanj toroga uuta meleema kemakonj kanjonj ama tewomawoo ama totoyanonj qen selia menj ubabo. Kilenjaa Toyanonj gejaaju ano Anutunonj qaaya jen tegon hagonj munj konjono kamaaro. Iikawaa so onjo galenggianonj selia menj uro Anutunonj ii Satan kaanja jen tegoro kamaawabo. ⁷ Galenj monjonj uumeleembaa gadokopa yonoo batugianonj qabunja awaa mende bosinagati eenj,

* 2:7: 2 Tim 1.11

* 2:9: 1 Piito 3.3

* 2:13: Jen 2.7, 21-22

* 2:14: Jen 3.1-6

* 3:2: Tai 1.6-9

ejembanon ii lan jen boligi Kilenaa Toyanon moto siwaya ano iikanon ritogoro qero kamaawabo. Kianj.

Ewanjelis ano Buja gawon ejemba yonoo qaa

⁸ Buja gawon ejemba* yononon kaanagadeen ejembanon goda qen onjombutiwaa so tanhoragia qaa koloon laligowu. Tosianon qaa aro woiwoi jen wain apu mamaga nen mondomondo qaganon injarere laligon monen iwoiwaajon kaparan komakejuti, ii mono mende kuun onjongi nambu.

⁹ Ii qaagoto, ejemba momalaariwaa qaa honja aasangoya Anutunon injasaanoti, iinon men iikanon qokotaan uugia menjerengo-wabotiwaajon galen men aon soraaya laligojuti, mono iiga kuun onjombo. ¹⁰ Ii mono kaanagadeen wala gosin onjongi qaa jejeniwaa so kotiin nanji sokombaati een, mono saanon kuun onjongi nama Buja gawombaa ejembagiaga koloon laligowu. ¹¹ Yonoo embaurugianon† kaanagadeen ejembanon goda qen onjombutiwaa so tanhoragia qaa ano gemaqeqe qaa jenon kiisan mende ama laligowuto, kepiririgia qaa nama gawon kuuya membiriqembirigia qaa men laligowu.

¹² Buja gawon ejanon mono emba motoongowaa loya koloon iyanjaa embameraanja ano welenqeqeuruta ii saanon galen koma onomakeba. ¹³ Buja gawon ejemba gawongia awaagadeen menkejuti, ejembanon ii goda qen onjongi qabunja awaa mokoloowuya. Ii mokoloon saanon awasanjkaka nama ejemba uugia kuun Jiisas Kraist moma laariwombaa qaa ii kotiin jenkebu. Kianj.

Anutunon Bujaya aasangoya ninisaano.

¹⁴ Oo Timoti, niinon uulanawo goonon kan giimambaaajon jejeromonromon anjento, kiler tere koi goojon oojen. ¹⁵ Kambana qen korin kamambotiwaajon wala tere koi kokaembaajon oon ambe kaja: Gii Anutuwaawaa uumeleen kanagesouruta nomaen galen koma onjona nanamemengianon dingon awaa koloowaati, mono qambanmamban qaa ii weengon moba. Anutuwaawaa kanagesouruta anana Anutuwaawaa kulukululuun zioz sopaya koloojon. Laaligo Toyaanon qokotaanin mindirin nonono goman so ajoroon qaa honja jen seinkejon. Qaa honjanon bolin esunja kamaawabotiwaajon iikawaa wota ano tandoya koloojon. ¹⁶ Anutunon hamoqeqewaa kania aasangoya ninisaanoti, nononon Buja qaa ii moma asarin kokaen jen mokoloonkejon:

Buja Toya iyanjo namo ejaga koloon batunananon asugiro.

Asugiro qaa jakeyanon oombombaa qaaya tondumongama bimbimgogi Unja Toroyanon kania solanja asuganon qendeeno. Ii qendeema kuuro Pon koloon waama Siwe gajoba galen koma onjono akadamuya uun iigi.

Ii iigi Anutunon wano Siwenon uma Anutuwo rama galen koma nonomakeja. Galen koma nonono Buja qaaya ii kantria kantria liligon jen asarigi mamaga yononon moma laarin munkeju.

Kaen jokoloonin onjanon akadamuyawo kolooja. Kianj.

4

Qaa qolonmolongoya kuma onjongi enkalolon kolooja.

¹ Anutuwaawaa Unjanon qaa kokaen jen asariro tororo moma yagojon: Balombaa kambanja tegomambaaajon ambaati, kamban iikanon ejemba kelemalelen yononon momalaari mesaon Pon gema qen omejiilan yonoo borogianon kemebuya. Kaen kemegi omejiilanon sololoon kuma onomakejuti, mono iyonoonon momo aren otaan enkalolon laligowuya.

² Sisau ii kokaen koloowaa: Tosianon uumeleen selesele anggi Satanon aaso aiweseya uugianon aen geriawonon qokotaan uugejagia gojono koomuya kolooro qaa qolonmolongoya lan jen soonkeju. ³ Yononon ejemba kokaen kuma soon onomakeju, 'Uumeleen ejemba onjonon mono loemba kaanja mende agimin aon laligowu ano nene tosia newubutiwaa qizimizin ama laligowu.' Kaen kuma soon onomakejuto, Anutunon nembanene kuuya ii newombaaajon mokolooro. Ii ejemba Anutu moma laarin qaa honja moma yagojon, iinon ii kotugeqoro saanon dangisen jen newom-baajon ama nonono.

⁴ Anutunon iwoi kuuya mokolooroti, ii awaa kolooju. Ii gema qewombaa so qaagoto, iwoi ama nonombaati, ii saanon dangisen jen buja qen aowonja. ⁵ Iwoi ejemba jaagianon qizimizinawo koloonagati een, ii mono saanon Anutuwaawaa qaa jen qama koolinin esujanon turun hamo qero saanja koloowaa. Kianj.

* 3:8: Diikon ii eja ano diikones ii emba, yononon pasto koorongianon ilaan gawon men uumeleen tuun kalan koma onjoma Buja qaanon unuagin selewaa gawon tosaanja men kanon nanjon onomakeju. Ewanjelis me uukuukuu ejemba yononon sopa seleengenganon nanjuti, iyononon uugia meleembutiwaa Buja qaa kuma kanon uugia kuun gejanono qaagia onomakeju. † 3:11: Buja gawon emba ano Buja gawon ejawaa embia yonoo jenkootogia jeja.

Kraist Jiisaswaa welenqe qe awaa ii kokaen:

⁶ Giinon uumeleen ejemba kaen kuma onjoma laligon Kraist Jiisaswaanon Bunja gawon meme eja awaa koloon laligowa. Giinon Bunja qaa otaan laligon koujanj, ii tosaana kuma onjoma geenjo kaanjadeen qaa awaa ii ano momalaariwaa qambanmamban qaa kuuya weengon romonjon iikanon uuga wagin aon laligowa. ⁷ Balon ejembanon ben sosombar qaaya julujulu jegi Anutuwaaw Bunja qaanon bibiloko amambaajon anji, ii mono yakarin gema qewa. Ii gema qen Kraist kaanja koloon laligowagatiwaajon uuwaa komagbiligbili ama laligowa.

⁸ Anutunon laaligo kamban kokaamba namonon laligojoni, ii kotuegon nonono kanagen oyanboyan laligowombaa soomongo ano. Aangole ii sele busu gbiligbiliwaajon melaada ilaan nonoma kamaanqeqeta koloojato, uuwaa komagbiligbili ii tandonana kombon kolooja. Kawaajon uuwaa nanamemenja ii pondan koma gbilin laligona iikanon mono iwoi kuuya kanon nemun koma nanjon gomakebaa. ⁹ Qaa jejenj, ii ejemba korebore men anjaln angjon kombonatiwaa so powowon kotakota kolooja. Qaa powowon kotakota monj ii kokaen:

¹⁰ “Anutu laaligo Toya iinon ejemba korebore hamo qen nonomambaajon moja. Uunana meleema moma laarin munkebonjati een, mono onjonon hamo qen nonomakebaa. Kaen moma laarijon. Tosia nononon kaen kolooaatiwaa jejeromonromon iikaanja Anutu ama mun nama gawonja men selenana qen aon oronkejon.”

¹¹ Gii mono ejemba qaa iikawaa so otaan ama mewutiwaajon jen koton kuma onjoma laligowa. ¹² Oo Timoti, sagbili laligojanjwaajon monjon men kamaan gombabo. Kawaajon mono uumeleen ejemba batugianon sili awaa kokaen qendeema onjoma laligowa: Qaa awagadeen jen nanamemen dindinj otaan ejemba tororo jopagon onjoma laligowa. Momalaariwaa komagbiligbili pondan men Anutuwaaw gawonja men sororogona iikawaajon moma laarin goma laligowu. Kaanja soraayagadeen koloon mena ejembanon saanon goda qen gonji laligowa.

¹³ Mono pondan Uumeleembaa Bunja Tere ii jegenja weengon kaparanj koma jen asarin kanageso uugia iikanon kuun kuma onjoma laligowa. Kamban batuya kokanon kaen ama laligona niinon kawo sokombaa. ¹⁴ Jotamemeya yonjonon borogia goo qaganon ama qama kooligi Anutuwaaw gejatootoo qaa goojon kolooro Anutunon gawon memewaa momo kalen gono uuganon ejj, ii mende kolatiwato, iikawaa qaganon gawon men laligowa. ¹⁵ Mende kolatiwato, Bunja Tere weengon jen asarin kuma onjoma laligowa. Iwoi karonj ii mono kaparanj koma jegenja nama koma gbilin laligowa. Ataqaatan mende ambagati een, uugaa toomoriananon mono somariiro kotiin awasanjkaka kolooaati, ii kuuyanon iima kotowuya.

¹⁶ Oo Timoti, mono geengaa uu selega galen koma aon uumeleen gawon tororo kuma onjombagiwaajon galengga men aon laligowa. Kaen ama laligowaati een, mono geengga oyanboyan qen aowaga ano qaaga momakejuti, ii kaanjadeen oyanboyan qen onjona Siwenon ubuya. Kian.

5

Malo ano ejemba waja ii kokaen galen koma onjomu:

¹ Eja waja ii geriawo mende jen mindingon onjombato, manja kaanja arobonjonanon qaa jena mobu. Eja sagbili ii daremunuruga kaanja ama onjoma laligowa. ² Emba waja ii nemunga kaanja arobonjonanon qaa jena mobu. Emba saranj ii naanuruga kaanja nanamemen soraaya otaan goda qen onjoma laligowa.

³ Malo tinitosagia qaa ii mono godaqeqe qaganon ama onjoma laligowa. ⁴ Malo mombaa esamerauruta laligojuti een, iyonjonon mono mutuya koloon wan kuun ii galen koma mubu. Anutunon jen koton nononoti, iyonjonon mono iikawaa so iyangiaa sumanurugia kalan koma onjombombaa kania moma kotowu. Nemunmanurugia-nonj wala kamban koriga kalan koma onjoma laligogiti, onjonon iikawaa kitia meleema tosagia metogon onjonji Anutuwaaw jaanon sokombaa.

⁵ Malo emba honja, tinitosaya qaa anodeen laligoji, iinon jejeromonromonja Anutu ama munj ii suulan asaga gomantiinja qisin qama koolin munkeja. ⁶ Iinon kaen laligojato, emba malo tosanon uugianon gere tooro siingia kombombanjaa so iwoi lamsambaajon bororanj menkejuti, iyonjonon namonon selewo laligojuto, kilen uunon koomuya kolooju. ⁷ Kawaajon malo yonoo selegianon koposowaa qaaya mende ero laligowutiwaajon mono kaanagadeen jen asarin onjoma laligowa.

⁸ Monjon anjaa tinitosauruta mende kalan koma onjomesaoro guan laligojuti, iwaa nanamemenanon mono bolidaboroja. Iinon Ponj moma laarijiwaa qaaya ii silianon qakooma uumeleembaa gadokopa tani uugun kileqileen laligoja.

⁹ Uumeleen kanageso onjonon malo tosaana kululuun kalan koma onjomekjeti, malo monjon iyonoo arenjon koubaatiwaa (aplikesin) qiqisi ambaati een, emba ii mono gosiwu. Gosigi kokaen kolooro iigadeen mono qa aren iikanon toroqen onj ambu: Monjon gbania 60 uugun eja motoongowaa embiaga laligoro. ¹⁰ Kaen laligoro tosanon kaniaaon kokaen nanjon jenkeju: Iinon gawon awaa awaa men laligon merabora galen koma gejanono qaa onono somariigi. Ejemba wabaya mirianon koma horon kalan koma onono Kraistwaa alauruta soraayanon kagi wijigia songbama esuun nene apu onj unuagin laligoro. Konjilin uutanon laligogiti, ii men qeangon onjoma gawon awaa kuuya memambaajon uuta pondan somongon jegenja nama laligoro. Malo kaanja mono aren papianon onj kalan koma laligowu.

¹¹ Malo emba wana mende koloojuti, iyonoo qagia mono qa aren papia iikanon mende amba. Ii anagati een, iyonoo siingia kombombananon gere jero eja mombo mewombaajon uugia waaro Kraist silemale ama mun zioz gawon mesaowubo. ¹² Ii mesaron wala Kraist ten kombombaanon jojopan qaagia asuganon jen somongogiti, ii qegi jangon qaono Kraistnon qaagia jen tegon gamu qen onono een lan laligowubo.

¹³ Nepinepi lan laligon toroqen kokaen boliwubo: Miria miria lan liligon kamban tiwilaawutiwaa kania men analin anjon kombubo. Toroqen bolin qaa kisama lan jen qaa baatanon mende kema iyangiaa aingia otaan gawon meme tanitani ewaewan kombubo. Iinon woinon lan mondon gawon honja mende men tosaana yonoonon iwoi men soowubo. Qaa tosia yonoonon iwoiga qaagoto, kilen ii een lan jen seiwubo.

¹⁴ Kaen ambubotiwaas siijnja moma kokaen jejen: Malo emba wana mende koloojuti, iyononon mono eja men merabora men gawon mirigia galen koma laligogi sokom-baa. Kaen anji tuarenjenananon jen bolin nonomambaa kania monjama ii mende mokoloowaa.

¹⁵ Malo tosanon galen mende men aon Kraist gema qen kamaan Satambaa kananon kenen otaan laligoju. ¹⁶ Uumeleen kanageso anana emba malo toon, tinitosagia qaa laligojuti, ii mono kalan koma onjombombaanon amakejon. Kawaajon uumeleen emba mombaa tinitosaurutanon malo koloojuti, iinon mono ii kalan koma onjoma laligowa. Iikawaa lombotanon mono zioz tuun onjoo qagianon mende uba. Kianj.

Ziozwaa jotamemeya ii kokaen kalan koma onjombora:

¹⁷ Jotamemeyunana uumeleen kanageso saanon galen koma onjomekjeti, onjonon mono iikawaa tawaya meleema godaqeqe uuta qendeema onjoma laligowu. Yonoononga tosanon Bunja qaa jen asarin kuma onjomekjeti, iikawaajon mono kotingia toroqegi uro onjoma laligowu. ¹⁸ *Bunja Terewaa qaa monjon kawaa kania ii kokaen jeja,

“Wiit dumumbaa kota ano kaawoya mendeembombaanon bulmakao ejia wangi dumun tuun qaganon riin rinjanjangonkeji, iwaa qaa oota mono mende mejugowu.

Kaen wagigi saanon nene kitia nero sokombaa.”

(Kawaa so kasunon tiwojun men oro metogoro qen onj kitia mugi nero sokombaa.) Qaa monj kokaen eja,

“Monjon gawon mero tosanon tawaya mugi sokombaa.”

¹⁹ *Jotamemeya mombaa selianon qaa lan ama jen mugi woi me karoanon ii mende nanggowuyagati een, ii mono qaa Jakeyanon mende amba. ²⁰ Daen yononon singisonggo amakejuti, giinon mono ii asuganon temboma jen onjona korebore qaaga ii moma singisonggo ambombotiwaas toroko moma galengia men aonkebu.

²¹ Oo Timoti, qaa onj jen koton gonjenj, ii mono ten koma otaan laligowa. Eja me emba monj mende isosoroon tosaana mende sureen onjomba. Kawaajon mombaa qaaya ii waladeen lan mende somongowa. Ejemba korebore mono ororon gosin onjomba. Kaen ambagatiwaa qaaya ii mono Anutu, Kraist Jiisas ano Siwe gajobaurugara soraaya yonoo jaasewangianon jen ii jojopan qaanon somongona mobe sokombaa.

²² Tosaana yonoo singisonggonganon goo qaganon uro gamu mokoloowabo. Kawaajon monjon “Pombaa gawon memanja,” me “Uumeleen tuun toroqemanja,” jeji, iwaa kaniaya wala mende gosin boroga ilin alaj iwaa qaganon mende ama kotuegon muba. Geenggo soraaya laligowagatiwaaon mono galen galen koma aon laligowa.

²³ Oo Timoti, gi kamban tosaana ji koloon gono “Yaejmaen!” qama enkejan. Kawaajon mono apugadeen mende newato, wain apu tosia kaanagadeen nena korojongga ilaaro afaangowaa.

²⁴ Qaa monj ii kokaen: Ejemba tosanon singisonggo anji uulanawo asuganon asugiro ejembanon iima walawala jen tegogi kamban kokaamba gamugiawo nanju. Kaen nanjuto, tosanon singisonggo ama mesangon aon laligon daandaan Anutuwaas jaanon

keugi asuganonj asugiro jenj tegonj onjombaa. ²⁵ Ejemba gawonj awaa akademuyawo menkejuti, gawonj iikanonj kaanagadeenj kambanj kokaamba asuganondeenj eja. Gawonj awaa tosaanja asuganonj mende ewuyagati eenj, ii mono kaanagadeenj aasangoyanonj ewombaajonj amamaanj daandaanj asugiro iibonja. Kianj.

6

Welenqege yonoononj qambanjmambanj aren

¹ Welenqegeurugia kuuya togiaa qaqanj bosima gawonj tawagia qaa menkejuti, onjononj mono tourugia jeulalanj lanj mende ama onjombuto, godaqege kuuya qendeema onjombombaa so injiima laligowu. Onjononj mono tosia yonjononj Anutuwaaw qata mepaegonj jewubotiwaajonj kaparanj koma nambu. Anutuwaaw Bunja qaaya ejemba kuma onjoninj ii onjoo nanamemengiaajonj ama gema qegi boliwabo. ² Tourugia tosonianonj uumeleenj alaurugia koloojuti, iikawaajonj mono godaqegegiaajonj mogi kamaanqegeta mende koloowa. Kaenj qaagoto, tourugia welenj qenj onjonj gawongia awaa koloonkeji, iyonjononj Kraist moma laarigi wombo ala koloon onjonj iikawaajonj mono kaparanj koma tourugia qaa baatanonj kema uugia gawononj ama awaagadeenj menj laligowu. Mono kaenj jenj kotonj kuma onjoma laligowa. Kianj.

Bunja qaa jenj soogi uugere koloowubo.

³ Pojnana Jiisas Kraistnonj uuwaaw komagbiligibili ambombaaajonj Bunja qaaya nononoti, nonononj mono iikawaaw so ejemba qeangowutiwaajonj kuma onjomaakejonj. Monjononj Bunja qaa honja qiwitigonj qaa batuya morota ejemba kuma onjomaakeji, iinonj mono gadokopa koloaja.

⁴ Iinonj selia menj umakejato, qaawaa kania mende moma kotoja. Mende moma kotonj momalaariwaa qaa batuya batuya jenj melenqegeema jenonkooli ambombaaajonj koposongonkeja. Kaenj moma tosaanja yonjowo mondongosi anji honja kokaenj koloowaa: Leelee uunonj motoqoto anggowowo ama aonj uugege qaa tokoronkota jenj menj bolinj aowubotiwaaw sombu momo amakeju. ⁵ Kaenj ama momogia sooro kaamaa ama laaligo honja kania songinj kokaenj romongonkeju: ‘Uunonj komagbiligibili aninj iikanonj donana kolooro iikanonj riinj monenj hina mokoloowonja’ Kaenj romongonj ajoroonj suulanj jenonkooli aminkeju.

⁶ Kaenj amakejuto, anana Anutu Bunjyaa komagbiligibili ama monenj hina enj nononji, iikanonj uu luae qenj aonkejonj. Unja Toroyanonj donana koloonj menj bonjonj ama nonomakejiwaajonj mono onjanonj oyanboyonj somata mokoloonj simbawonjowo laligojonj. ⁷ Kawaa kania ii kokaenj: Anana wala boronananonj iwoi monj mende menj eenj toontoonj namononj asugininj. Kanagenj kaanagadeenj komunj namo koi mesaonj bobora kembonja. ⁸ Kaenj kembonjato, kambanj kokaamba nene ano opo maleku enj nonono iikawo mono menj bonjonj ama luae qenj aonkebonja.

⁹ Kaenj ambonjato, ejemba monenj esuhina somata mokoloowombaaajonj momakejuti, iyonjononj mono angobatononj siwa kaanja ritogogi kamaanj ununkeja. Kamaanj unjuro siingia kombombanja bologa bologa ii mamaga asuginj uugia enjkalolonj megij geajaju amakebu. Siingia kombombanja doogoya iikanonj mono horonj somongonj onjonj ulungonj kondemondeenj mokoloonj tiwilaawuya. ¹⁰ Monenj hinawaa siinj kombombanja kanonj mono iwoi bologa kuuyaa wanjaleya koloaja. Mamaga yonjononj monenj hinawaa uusiingia moma ewaewanj koma jinjaunj anji momalaarigianonj janjonj qaono lanj laligoju. Uugere somata mogi iikanonj mono gbagia qosono siimbobolo mamaga moma wosobiri laligoju. Kianj.

Poolnonj Timoti gawombaa jenjkooto ama muro.

¹¹ Mamaganonj kaanja laligojuto, Anutuwaanonj eja gii mono iwoi kaanja ii misingonj gema qenj laaligo koi kaanja laligowagatiwaajonj kaparanj koma laligowa: Nanamemenj dindinja otaanj Anutuwaaw laaligo kombombanja koma gbiliinj laligowa. Momalaariwaa komagbiligibili pondanj menj ejemba onjanonj jopagonj onjoma laligowa. Mono kaparanj koma kotiinj nama ejemba gumbonjonjonj qaganonj ama onjoma laligowa.

¹² Aangole ejanonj kuu anji iikanonj haamo ambaatiwaajonj esuna kuuya menj kululuunj kenji, gii mono iikawaa so momalaariga koma gbiliinj Anutunonj kuu akademuyawo ano iikanonj kotiinj pondanj manja qenj laligowa. Anutunonj laaligo kotiganonj keubagatiwaajonj goonoti, gii mono laaligo ii koronsonj menj bunja qenj aonj laligowa. Laaligo kotigaa bunja koloojanj, giinonj qaa ii awaagadeenj jokoloona mamaganonj ii moma saanonj nanjonj jenkeju. ¹³ *Anutu iwoi kuuya menj gbiliinkeji, gii iwaaw jaanonj kaniaga jokoloona ano Kraist Jiisaswaa jaanonj ii kaanagadeenj jokoloona moro. Jiisasnonj gawana Pontius

* 6:13: Jon 18:37

Pailotwaa jaasewananon nama kaniaya jen asarin qaa awaa soro jokoloroti, mono Kraist iikawaa jaanon kokaen jen koton gonjen:

¹⁴ Gii mono Bunja qaa koma gbilin pondan ten koma otaan laligowa. Kaen laligona mononon “Gii kana songin bolina,” qaa kaen jen gomambaaon amamaawaa. Ponnana Jiisas Kraistnon mombo asugiwaatiwaa moti, kamban batuya kokanon mono uuwaa gawon kaen men laligowa.

¹⁵ Anutunon oyanboyen Toya koloon kamban ano kan kuuro iikanon Jiisas Kraist wasiro asuganon asugiro iibonja. Anutu yanodeen Uutanana kolooro kuuyan on iwaa newo baatanon nanjon. Iinon kin pon yonoo Pongia ano jawin yonoo wangia kolooja. ¹⁶ Anutu, oyanboyen Toya iinon motoonggo kamban monnon mende komuwaa. Iinon asamararan gomanon eukanon laligoro kuuya nono nononano iikanon ubombaaon qagojon. Namowaa ejemba monnon ii jaayanon mende uun iiro ano iimambaaon amamaawaa. Iwaa qaqabunaya mepeseenin ku-usun Toya akadamyawo koloon kamban tategoya qaa iwoi kuuya galen koma laligowaa. Qaa ii onanon.

¹⁷ Ejemba qaqabunagiawo kamban kokaamba namonon uuta laligojuti, ii giinon mono kokaen jen koton onoma laligowa: Monen esuhinanon kamban monjen qaondaborowaa. Kawaajon yononon mono uugia iikanon mende ama laligowu. Monen esuhina qaganon nama awelegon sewanjiki koloojuti een, jejeromonromongianon mono jangon qaombaa. Uugia namowaa tiwomalekunon mende ambuto, Anutunon iwoi kuuya kanon kalan koma onombaatiwaaon ama mambongi sokombaa. Anutuwo qokotaan nanji iinon saanon iwoi kania kania ii kelemalelen laaligonon aisoowonjiaaon nonomakeja.

¹⁸ Kokaen jen koton onoma laligowa: Yononon mono gawon awaa awaa jegenja nama men iikaanja kanon akadamyawo kolooju. Anutuwa jaanon akadamyawo koloon afaangon jojorintosaanja ilaan onoma kalen sein mendeema laligowu. ¹⁹ Kaen Anutuwa jaanon qaqabunagiawo koloon laaligowaa maa suan honja mokoloon men seinkebu. Maa suan kaanja ii laaligowaa tando wota kotakota kolooja. Ii men sein galen koma saanon kanagen tando wota iikanon nanjon nama laaligo honabonja bunja qen aon laligowu.

²⁰ Oo Timoti, Anutunon moma laarin goma gawon memewaa momo kalen uuganon anoti, ii mono gawonon ama soowaboti-waaon galen men laligowa. Balombaa qaa julujulu omayo ano angowowo sipasipa koma jegi soonkeji, ii mono mesaon gema qen laligowa. Tosianon “Momakooto amin mobonja,” jen qaa senja senja jen seigi kemakeja. Momakooto honja ii kaen jen soonkeju. ²¹ Tosianon momo soosooya bunja qen aon jokoloon tintuan anggi momalaarigianon zololonjon loorin sooro.

Anutuwa kalenmoriananon mono onowo ewa.

Timotiwa Tere 2

Poolnoŋ Timotiwa Tere ano 2 kolooro.

Jen-asa-asari

Poolnoŋ mundaŋa ano gbaworo ala ilailaaya Timotiwaajon “Ando qambaŋmambaŋ qaana konoga mumani,” jen Buŋa Tere koi ooro. Qaa areŋa waŋa ii awaawaa kaparaŋkonjon. Poolnoŋ ii jen asariŋ uuta nanŋon qambaŋmambaŋa kokaen mun ooro: Timoti giinoŋ mono pondan nama Jiisas Kraistwaa kania nanŋon jen laligowa. Oligaa Buŋa ano Soomongo Aren Walaga mojanj, mono iikanon qokotaan iikawaa qaaya hoŋabonja ii ejemba kuma onoma uukuuku gawon menkeba. Tuarenjen ama gonŋi siimbobolo kania kania mokoloon monagati een, mono kilen Anutunon gawon gonotiwa so ii kaparaŋ koma menkeba.

Poolnoŋ galen meme qaa kotiga Timoti kokaen muro: Tosianon “poumapou qaganon anŋowowo omayama gejaŋojombar amakejuti” giinoŋ mono iikawaa qaanoŋ keuma kambanga mesogesoŋ tiwilaawabo. Anŋowowo qaa kaanjan ejemba mende toton ilaan onomakejuto, ejemba geja ama momakejuti mono ii men bolin onono tiwilaawuya.

Poolnoŋ qambaŋmambaŋ qaaya kuuya nangomambaajon anaa laaligoyaa sunduya ooro. Naambaajon nomaen gawon areŋa ama manja qen laligoroti Timotinon iikawaa qaaya duduwbatiwaajon ii kokaen jen asariro, “Niinoŋ Jiisas moma laarin lombo moma mokosiŋon uujopa ama laligowe. Sisiwerowero ama nongj siimbobolo moma kaparaŋ koma kotiin nambe.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutu mepeseen Timoti qambaŋmambaŋ muro 1.3–2.13

Gejanono ano galen meme qaa tosaana 2.14–4.5

Pool horon ureen ama mugj laligoro 4.6-18

Terewaa qaa kota waŋa 4.19-22

¹ Anutu uusiŋanon jen koton Pool nii kuun nono Kraist Jiisaswaa aposol kolooren. Kraist Jiisaswo qokotaan nanin laaligo kombombanja nonombaatiwaa qaaya somongorotiwa Buŋa qaaya jen asarimambaajon wasin nono laligojen.

² *Timoti giinoŋ momalaariwaa wombo merana koloajan. Niinoŋ giwo qaa amin moboŋon tere koi oojen.

Manjana Anutu ano Ponjana Kraist Jiisas, yoronon mono kiankomun kalenmorian goni luaenon laligowa.

Poolnoŋ Timoti uuta nanŋon qaa jero.

³ Noo ambosakonuranon Anutu welen qen mun laligogi niinoŋ toroŋon gawonja mewe Anutunon “Giibe sokonja,” nijoro ugejananon kaen momakejen. Uuna soraaya kolooro Anutu mepeseenkejen. Mepeseen asaga gomantiina qama koolin gi suulan romonŋon gomakejen. ⁴ Gomesaowe saana jaunŋa kamaaroti, niinoŋ ii romonŋon giimambaajon aweleŋon kaparaŋ komakejen. Giima ainŋolon rari korisoronon uuna saa gewaatiwaajon mojen.

⁵ *Giinoŋ gbingbaonja qaa onanon Jiisas moma laarin laligojanj, qaa ii uu wombonanon ero romonŋonkejen. Wala auga Lois ano nemunga Yunis yoronon uugara meleeni momalaariganon kolooro. Yoroo gemagaranon giinoŋ kaanagadeen ama laligojanj, iikaya moma laarin kotiijen.

⁶ Kawaajon imowamo laligowabatiwaajon qaa kokaen qen gbilin gijoŋon: Niinoŋ wala borona wanganon ama qama kooliwe Anutunon gawon memewaa momo kalen gonota uuganon ejj, ii mono men gbilina gere bolan kaanjan kotiin jen mende ililingowa. ⁷ Qaa koi mono romonŋowa: Anutunon Unja Toroya ii jirinjin ama qarasombunana mobonatiwaajon qaagoto, iyanjaa ku-usumbaa Unja nonono saanon uunananon jopagon aon nanamemenana tororo galen koma aon nambonja.

⁸ Kawaajon Ponjanaa qaaya nanŋon jen seimambaajon ataŋatan mende amba. Kaen qaagoto, mono nii kaanjan koloŋon laligowa. Niinoŋ Pombaa gawonja men laligowe iikawaajon kapuare mirinon noonŋi rajento, kilen nooŋon ama kuukamakamaa mende moma laligowa. Mono kotiin nii kaanjan awasankaka nama uuwaa gawon men laligowa. Oligaa Buŋawaajon ama anŋosisiri ama gombuyagati een, mono iikawaa siimboboloya

moma mokosingon bosima laligowa. Anutunon ku-usun gomakejiwaa so ii saanon niwo motoon kaparan koma bosima laligowota.

⁹ Anutunon monowaa monoyanon Siwe namo mende mokoloon oroma kamban iikanon ananaajon romongon aren kokaen ano: Anutunon Kraist Jiisaswajaan ama kalenmorian nonombaa. Aren ii ano ero laligon kouma laligogi anana koloonin. Koloonin Anutunon anana iwaa bunja koloon soraaya laligowombajaan nonoma hamo qen nonono. Anano iwoi awaa aninjiwajaan ama mende meweenjon nonoma nonoonoto, iyanaa aren walaga ii otaan nama iikanon nonono. ¹⁰ Aren walaga iikawaa honja ii kamban kokaamba asuganon kolooro. Hamoqege Tonananon asugin Anutuwa kalenmorian maama nonono. Kraist Jiisasnon asugin koomuwaa esunja qen melungoro kemero Oligaa Bunja ninisaano asariro. Bunja qaa ii moma laarin saanon laaligo kombombanja mokoloon tetegoya qaa kotiin laligon kamban monjon mende koomu kombonja mende komuwonja.

¹¹ *Anutunon nii Oligaa Bunja jen asarin ejemba kuma onomanjiwajaan kuun nono wasiwas eja aposol koloojen. ¹² Aposol koloojenjiwajaan ama gawonja kotin mewe tosanon angosisiri nan nongi siimbobolo momakejen. Siwe Eja moma laarin munkejen, niinon iwaa kania awaagadeen moma yagojen. Kawaajon awasankaka nama kuukamakamaa mende momakejen. Qaago totoon! Anutunon moma laarin noma Bunja gawonja ama nonotiwa so nii galen koma nomambaa kotiin laligoji, ii moma yagojen. Kaen moma yagowe gawonjon mende sooma kamaaro laligon uma kamban somatanon keubonja. Kaen moma laarin iikawaajon uuwoiwoi mende anjen. ¹³ Momalaariwaa qaa ii uunana meagowaatiwaa sogu kolooji, niinon qaa honja ii kuma goma sili awaa qendeema goma laligowe. Ii mono uu kononganon ama kaanjiadeen otaan laligowa. Nono Kraist Jiisaswo qokotaan motoon nanin jopagon nonomakeji, giinon mono uujopa iikawaa uutanon laligowa.

¹⁴ Anutunon giima moma laarin goma iwoi awaa kuuya gono bunja kolooji, iikanon mesoqesowabotiwaajon mono ii galen men laligowa. Unja Toroyanon uunananon nama laligoji mono iwaa ku-usun qaganon iwoi honja ii agokayan kona ewaa.

¹⁵ Eisia provinswaa nenjauruna yononon kuuya nomesaon gema nugi, ii mojan. Eja qagara Figelus ano Hermogenes yoronon iyonoo batugianon laligojao. ¹⁶ Tosianon nomesaogito, Onesiforus iinon qaago. Kawaajon Pon, gii mono Onesiforuswaa sumanjuruta kiankomun onona laligowu. Eja kanon noo gbadonaajon (tape) gamu mende qen nomakejato, kamban mamaga kanon keraqeeango qen nono uuna bonjon kono. ¹⁷ Onesiforusnon Room sitinon koi kouma kamban iikanondeen noojon kaparan koma monjama laligon mokoloon nono. ¹⁸ Iinon wala Efesus sitinon nomaen ilailaa somasomata ama men afaangon noma laligoroti ii geengo saanon moma komujan. Kawaajon kamban somatanon Pombaa kooronjon keunin Onesiforusnon kiankomuwaa tawaya mokoloowaatiwajaan gama koolijen. Kian.

2

Kraist Jiisaswajaan mono manja qen laligowa.

¹ Oo uumeleen merana Timoti, gii mono Kraist Jiisaswo qokotaan kalenmorian uutanon bon qen kotiin namba. ² Niinon Bunja qaa kuma gombe mamaganon niima nangon jegi monati, ii ejemba moma laarin onjo-onjombaa so koloojuti, mono iyonoo bunja ewaatiwajaan onomba. Kaen ama onona ero saanon ejemba tosaanja toroqen kuma onombutiwaa so koloowu.

³ Oo Timoti, gii mono Kraist Jiisaswo nama iwaa manjaqege eja akadamugawo koloon kaparan koma kotiin manja qen laligowa. Angosisiri ama gombuti, iikawaa siimboboloya mono moma mokosingon bosima laligowa. ⁴ Manjaqege ejawaa tania ii kokaen: Kawali galen wangianon eja onoono manjaqege tuumbaa arenjon keuma kema kan gawon pondan men laligojuti, iyononon kuuya galengianon jen kotonkejiwaa so ten koma ambombajaan jojinon nanju. Kaen nama iyangiaa laaligowaa nangonanngowaajon iwoi mon mende men laligoju. Uu deendeen mende laligoju.

⁵ Kawaa sareqaaya mon ii kokaen: Aangole ejanon kuu aanjon keuma jenkooto galenjanon qaa uugun lan bobogarin kenji iinon akadamuyawo mende koloowaa. Iwaa wanjon haamo aambaa ila mon mende kongi kemebaa. Kawaajon gii mono dindinjagadeen kamba. ⁶ Kaanjiadeen komakoomo ejanon gawon somata mero honja kolooro wala kema jaaya qen nero sokombaa. Tosianon loorigiti, iyononon iwaa gematanon kawuya. Gii mono iikawaa so kotiin gawon men laligowa. ⁷ Qaa oojenji,

* 1:11: 1 Tim 2:7

ii weengonj moma bimoona Poŋnonj mono momakooto gono ii kuuya saanonj moma asariwa. Kawaajonj ii mono uu kononganonj ama romongonj laligowa.

⁸ Mono Jiisas Kraist romongonj laligowa. Niinonj Oligaa Buŋa jeŋ asariŋkejeri, Jiisasnonj qaa iikawaa so kinj Deiwidwaa gbiliga koloonj Hamoqeŋe Toya kolooro Anutunonj menj gbiilro koomunonga waaro.

⁹ Niinonj Oligaa Buŋa qaa ii kaparanj koma jeŋ asariŋ angosisiriwaa siimboboloya mobe kikekakasililij eja kaanja kasanonj gbadoonj nongita rajen. Kaerj rajento, Anutuwaanonj Buŋa qaa ii mende gbadoonj somongogi. ¹⁰ Kania kawaajonj ama niinonj siimbobolo kuuya moma mokosingonj kotiinj nanjen. Anutunonj ejemba iyanjaajonj meweenjonj onjonoti, niinonj mono iyonjoonj ama kaparanj koma manja qerj laligojenj. Kraist Jiisasnonj hamo qerj onjoro yonjononj kaanagadeen letoma oyanboyonj kolowutiwaajonj mojen. Uugia meleema laligowuti eenj, mono Siwewaa asamararanonj uma tetegoya qaa kotiinj laligonj ubu. ¹¹ Qaa koi mono powowonj kotakota kolooja:

“Anana uunana walaganonj iwo motoonj komuro laligojonj eenj, mono kaanjadeen iwo kotiinj laligowonja.

¹² *Iwo motoonj siimbobolo moma mokosingonj laligojonj eenj, mono kaanjadeen iwaa bentotonj uutanonj iwo galenkonjonj gawonj mewonja.

Anana ii qakoonjonj eenj, iinonj mono kaanjadeen qakooma nonoma niniima tiwaa.

¹³ Anana gema qerj munin ironja meleema nonombaatiwaa qaa somongoro eji, iinonj ii qewagomambaajonj amamaawaa.

Mindingindinj ama iyanjaa kania utegomambaajonj qetetanjonkeja.

Kawaajonj ezelobezelo ama qaanana pondanj mende otaawonjati eenj, iinonj mono kilen (dindinja nama) qaaya pondanj otaanj iikawaa so ama nonombaa.” Kianj.

Anutuwaa Buŋa gawombaa ejia kokaen koloonj laligowa:

¹⁴ Oo Timoti, qaa koi duduwabotiwaajonj ii mono jeŋ gbilin onjoma Anutuwaawaa jaasewananonj kokaen jeŋ kotonj onjoma laligowa: Momalaariwaa qaa aro kania kania ii mono melenjqeleema mondonj mende gosinj nambu. Jenonjkoolinonj mono mende totoonj ilaanj nonomakejato, tosanonj niinongiinonj qaa kaanja moma elonkalonj angj momalaarigianonj sooro tiwilaawubo. ¹⁵ Giinonj mono Buŋa gawombaa angotete kania kania ii haamo ana Anutunonj giima “Sokonjanj,” jewaatiwaajonj kaparanj koma namba. Gii Kraistwaa gawombaajonj gamuga mende moma laligowato, Buŋa qaa honja mono tororo mendeema uugia kuun onjoma laligowa.

¹⁶ Balombaa qaa julujulu omaya omaya ii mono yakariŋ gema qewa. Tosianonj ii jeŋ seinj laligonj iikaanja kanonj balombaa angonjorayanonj qokotaan Anutu toroqerj lolomoninj kaamaa amakeju. ¹⁷ Wiji kotiga (qata kensa) kanonj sele busugia siriawo qerj kiro somariinj kemakeji, yonjononj iikawaa so qaa omaya jeŋ iikanonj ejemba menj bolinj onjomakeju. Yonjo tuunjonnga eja woi qagara Himeneus ano Filetus laligojao. ¹⁸ Yorononj qaa honjaa kania mesaonj jinjaun qerj qaa seŋa kokaen jenkejao, “Uumeleen ejemba anono mono gbilin waama laligojonj. Kawaajonj kanagenj koomunonga mombo mende gbilin waabonja.” Kaerj jeŋ tosaanja enjkalolonj menj onjoni momalaarigianonj bolinkeja.

¹⁹ *Kaerj bolinkejato, Anutunonj tando powowonj kotakota kuuroti iikanonj mono kilen mende joloma nanja. Iikawaa munjenja ii kokaen oogita eja, “Poŋnonj anjaa buŋa koloojuti ii moma kotonj onjonja.” Munjenja monj ii kokaen, “Ejemba Pombaa qata menj qamakejuti, kuuya iyonjononj mono nanamemenj bologa qerj yakariŋ laligowu.”

²⁰ Miri somata kanonj juu, monjonj, amanene, komanene, kosonene, uunene kania kania eja. Tosia gerenonj ano gbakonj namononj memeta, ii kamban so menj gawononj amakejonj. Tosia goul ano silwanonj memetaga. Akadamugiawo kaanja ii korisoro kambananondeen gawononj amakejonj. ²¹ Kawaa so monjonj qaa omaya mesaonj iyanja koma konjoratinj aoji, iinonj mono monjonj goulhonj memeta kaanja kolowaa. Toyanonj ii menj gawonj akadamuyawononj ano menkebaa. Ii mero toomorianawo kolooro Somatayanonj iwaajonj aisoonkebaa. Anutunonj menj sorainj muro tirinj kotonj nama gawonj awaa kuuya memambaajonj jojorinj nambaa.

²² Sagbili laaligowaa siinj kombombanja bologanonj galenj koma gombabotiwaajonj mono galenj menj aonj laligowa. (Gawongaa honjanonj kamaawabotiwaajonj ii jejerj.) Angobatononj horonj gomakejuti, ii mono misingonj gema qerj laaligo koi kaanja laligomambaajonj kaparanj koma laligowa: Ejemba uu soraayaa qaganonj Poŋ ilaanj onjombaatiwaajonj qamakejuti iyonjowo mono nanamemenj dindinja otaanj Anutu tororo moma laarinj onjanonj jopagonj aonj luaenonj laligowu.

* 2:12: Mat 10.33; Luuk 12.9

* 2:19: Jan 16.5

²³ Tosianon gejaajomban qaa oyomakandowe jen niinonginon jenonkooli ang angowowo koloonkeji, ii onanon mojan. Kawaajon ii mono yakarin gema qen laligowa.

²⁴ Pombaa gawon meme eja kolooji, iinon mono angowowo ambaatiwaa so qaagoto, ejemba kuuya gumbonjonon qaganon ama onoma afaangon kuma onoma laligowa. Angosisiri ama mug i kottiin mokosingon laligowa. ²⁵ Tosianon tuarenjen ama mug i saanon uuluae qaganon metulangon mindingon onomakeba. Kaen ama onono Anutunon uugia men looriro saanon Buja qaa moma koton uugia meleembuyaga. ²⁶ Tuarenjen ejemba yononon Bologa Toyaa moto siwanon ritogogi onono jeta ten koma amakeju. Kaen ama uugia tooro uuronongogia kolooro Bologa Toyaa kasa gbadononga loloon kamaawuyaga. Kian.

3

Kamban tetegyanon laaligo bolin angonjorayawo koloowaa.

¹ Qaa kota koi mono moma koton laligowa: Jiisas kakataa kambananon toriro ejemba kaniagianon boliro tetegyanon laaligo kanjanawo kokaen koloowaa: ² Ejembanon angiaajonadeen romongon monen iwoi buuju mengo mewombaaajon otoko (greed) amakebuya. Selegia mepeseen momoso kaanja engangia qerereen sewankiki laligon uuqege qaa tokoronkota lan jenkebuya. Nemunmanjurugia yonoo jegia mende ten koma iwoi awaawaajon dangisen mende jen nesaqesa (nenhololo) amakebuya. Anutuwa telambelan ama lolomoninkebuya.

³ "Anjaa lomboga," jen woso momo mende amakebuya. Tosaanja yonoo singisonogogia mende mesaon iikawaa uuboolia bosimakebuya. Gemaqege qaa kisama jen iyangia mende galen koma aon ejemba horon ureen ama onomakebuya. Nanamemen awagaajon mojogia tiiro togonkebuya.

⁴ Memelolo ama iyangiaa aingia otaan jeubaba qenkebuya. Sewankiki laligon jaba-arambaranon uugia utitiro uugere amakebuya. Sele busuwaa siin korisorogiaajon siin mamaga moma Anutuwaajon mogi kamaangqeqeta kolooro gogoraagen amakebuya. ⁵ Anutuwa Buja gawon bakasasan bosima silemale ama Sonda aren lan otaan mon-donkejuto, nanamemngianon Anutuwa ku-usuna ii kondama qakoomakeju. Ejemba kaanja ii mono jawo ama misingon gema unun laligowa. ⁶ Yonoononga tosanon lan liligon ejemba mirigianon uma qaa kelenon uuqege men onoma gegajia geduunkeju. Gegajia qeduugi emba tosanon loorin yonoonon qokotaankeju. Emba singisonogogia gamuwaaajon kamaan unuro siingia kombombanja kania kania iikanon yaiwisisi men ononggi sisau anjuti, iyononon ii gbawiin fua manera men kokosiin ononggi qaa motogianon kamaan ununkeja.

⁷ Emba kaanja yononon moma bimoon suulan qaa kuma onom-butiwaajon mondon momakejuto, Buja qaa honaa kania ii kamban so moma kotowombaaajon amamaankeju.

⁸ *Iijipt kantriwaa tirigoonjon eja qagara Janes ano Jambres yoronon Mooses tuarenjen ama muri. Ejemba takapolakaya yononon iyoroo so Buja qaa honaajon tuarenjen amakeju. Ejemba kaanja yonoo momogianon sooro kaamaa koloojuti, ii mono Anutunon momalaargia angotete mero kamaan unuro Pombo nananggianon sologowaa.

⁹ Kamban toroga selegia men umakebuto, gawongiaa hona ii kamban mende koriro janjon qaombaa. Iijipt eja yoroo kaniagara asuganon kolooroti, iyonoo kaamaagiaa kanianon mono iikawaa so asuganon kolooro ejemba kuuyanon ii iima asariwuya. Kian.

Poolwaanon jenkoto qaa tetegoya

¹⁰ Yonoonon kaen koloowaato, niinon laaligonaa toonja morota kuun aren ambe. Ejemba Buja qaa kuma onoma nanamemena ama men laligoweti giinon ii iima modaborojan. Laaligonaa toonja otaan momalaariwaa komagbiligibili pondan men siimbobolo mokosingon laligoweti iikawaa sunduya jen jegi moma sorogojan. Uumeleen alauruna unanonon jopagon onoma laligowe. Tuarenjen angosisiri ama nongi iikanon kaparan koma kottiin nama laligowe. ¹¹ *Sisiwerowo kakasililin kania kania ama nama laligogiti, ii mojan. Antiokia, Aikoniam ano Listra taon karon kanon siimbobolo noo qananon uro konajilin mobeti, ii iwoi kanjanawo kolooro. Yei, mangaa siita! Angosisiri mokosingon bosima laligoweto, Ponjon ii kuuya kanon metogon nono.

¹² Qaa koi mono moba: Ejemba Kraist Jiisaswo qokotaan nama laaligo kombombanja laligon iikawaa komagbiligibilia ambombaaajon momakejuti, ii kuuyanon sisiwerowo mokoloowuya. Nii angosisiri ama nongiti, een, tosaanja onjo kaanagadeen ama onombuya.

¹³ Tirigoonjon ejemba bologa Buja gawon selesele men onompopo qenkejuti, iyononon

toroqen kileqileenkebuya. Yononon ejemba tosaana tiligon onoma iyangia kaanagadeen tiligon aon laligowuya.

¹⁴ Yononon kaen laligowuyato, Timoti gii Buŋa qaa hoŋa moma uu kononŋanon ama uuwoiwoiya qaa moma laarijani, mono iikanon toroqen bon qen nama kotiin laligowa. Daen yononon kuma gongiti, giinon iyonoo kaniagia moma kotojan. Ii moma laarin ononjaniwaajon mono Buŋa qaa koronsor men mende zololonŋon mesaowa. ¹⁵ Uumeleembaa Buŋa Tere Toroya ii meraaganagadeen moma sorogon laligon kouna. Giinon mono ii weenŋon romonŋona momakootoga asariro iikawaa qaganon nama Hamoqege Toyaa kania moma asariwa. Ii moma asarin Kraist Jiisas moma laarin muna hamo qen gono toroqen letoma laligowa.

¹⁶ Anutunon Buŋa Terewaa qaaya kuuya ii ejemba tosaana sololonŋon onono oogita kokaen men qeangon nonombaatiwaajon eja: Ii weenŋonin Anutunon uunana sololonŋon kana hoŋa kuma nonoma kilenananaaajon temboma jen nonoma mindinŋon nonomakeja ano laaligo solana laligowombaajon gejanono nonoma koma gbilin nonomakeja. ¹⁷ Anutuwa ejemba anana ii weenŋon koma gbilin Anutu jetaa so kotiin akadumnawo koloon gawon awaa kuuya mewombaajon jojorin laligowonja. Kian.

4

Poolnon gawon mundana Timotiwa qaganon ano.

¹ Kin Ponana Kraist Jiisasnon asugin jaawo laligowonati, me komun ewonati ananaa qaanaa gosin jen tegon tosaana anana bentotonanon ama galen koma nonombaa. Niinon Jiisas ii ano Anutu yoroo jaasewangananon nama gii uuwaa gawon mewagatiwaajon jen koton gonjen. Ii otaamambaajon jen qaa ii jojopan qaanon somonŋona mobe sokombaa.

² Kokaen jen koton gonjen: Giinon Buŋa qaa jen ejemba uugia kuun onoma laligowa. Mobutiwa kambaajaajon mogi sokonja me mende sokonji, mono kilen kaparan koma waama qaa jen asarin laligowa. Ejemba kilenagaaajon jen onoma mindinŋin ama galen meme qaa jen uuwaa qaa onoma laligowa. Qaaga mobu me mende mobuti, ii kilen mono mokosinŋon nama kana hoŋa kambaaj so kuma onoma laligowa.

³ Anana momalaariwaa qaa kambaaj kokaamba ejemba qeangowutiwaajon kuma onomakejonto, kambaaj mon kan kuuro iikanon momalaariwaa qaa batuya mon mobubotiwaajon togon gegajia gojombuya. Qaa morota morota mobombaajon gegajia koriro ejawaa eja kelemalelen horon ononŋi kan ejemba qaa ii me woi mobombaa siinja mobuti, iikawaa so kuma ononŋi laligowu.

⁴ Kaen laligon Buŋa qaa hoŋa mobubotiwaajon lolomonin ama gegajia gojoma ben sosomban lan jenkejuti, iyonooŋen meleema geja ama moma laligowu. ⁵ Laaligo kaen me kaen utegon kolooaati, Timoti gii mono kilen bon qen zen nama nanamemerŋa tororo galen koma aon laligowa. Angosisiri ama gombuti, iikawaa siimboboloya mono moma mokosinŋon bosima laligowa. Uukuuku (ewanjeli) ejawaa gawon aren ii sokoma kuuya medaborowa.

⁶ Kambaaj koriga ilaan gomambaajon amamaamanatiwaajon kaen jejen. Tando lopion mepeseewombaajon oro qen jakenon ama oogi kaasonon umakero. Iikawaa so niinon laaligona Anutuwaajon ama qeleema gawon men laligowetiwaajon gawman yononon qaana somonŋon nugi neenaa sana maamanatiwaajon dodowijen. Namo koi mesamanatiwa kambaajanon mono kan kuumambaajon dodowin karo mojen.

⁷ Aangole ejanon kuu aan kambajanon haamo amambaajon esuna kuuya men kulu-luun bobogarin kenji, niinon iikawaa so momalaari koma gbilin kuu aan akadamyawo andaborojen. Kraist moma laarin jeta ten komambaa qaa jen somonŋoweti ii mende kolatin qakoombeto, iikawaa manjaya mono pondan kotiin qen laligowe.

⁸ Ponon jenteeŋo Toya dindina koloon laaligona gosin solana koloon laligoweti, iikawaa ila soronja ii jen tegon nonota noojon mamboma eja. Ponon eleema kawaati kambaaj iikanon ii noma aronanon kono kemero qabunanawo kolomanja. Ii noojonadeen mende nombato, ejemba jopagor mun mombo asugiwaatiwaajon mambo-makejuti, ii iyonoo arogianon kaanagadeen kono kemen onombaa. Kian.

Nejaurunanon nomesaon qeqelalan kerŋi.

⁹⁻¹⁰ *Kambaaj kokaamba balombaa nanamemen ama menkejuti, nejana Deemas iinon uuta iikanon somonŋon nomesaon Tesalonaika sitinon keno. Nejana Kresens iinon Galesia prowinsnon keno. Taitusnon Dalmesia balonon keno. Kawaajon gii mono

* 4:9-10: Kol 4:14; Flm 24; 2 Kor 8:23; Gal 2:3; Tai 1.4

uulanawo noonon kamambaaon kaparan komba. ¹¹ *Luuk iinon anodeen niwo laligojo. Maaknon welen qen nombaatiwaajon mamaga moma iwaajon amamaajen. Kawaajon Maak wama motoon kawao. ¹² *Nerjana Tikikus wasin mube Efesus sitinon keno. ¹³ *Troas taonon laligon malekuna eja gata Karpus iwa mirinon mesaoweti, mono ii men kawa. Kaanagadeen tere lama selianon oon lipingiti, noonon lama selia ii mono kaparan koma mewa ano kawaa gematanon buk tosaana ii mujon men kawa.

¹⁴ *Aleksander, silwa kopa oon qokoqokotaa eja mojan, iinon bologa kania kania mamaga ama noma laligoro. Pojonon nanamemenja gosin iikawaa so irona meleenogaganon uro siimbobolo mobaati ii mojen. ¹⁵ Iinon qaanaaajon mamaga tuarenjen ama nonoma laligoro. Kawaajon gii kaanagadeen mono iwaajon galej men aon laligowa.

¹⁶ Indin mutuya mindimindiri qaa jake wanjon ama nongi qaana kitia jewe monjon mon mende kan nii nanjon noma jeroto, alauruna kuuya yononon boratin nomesaogi. Anutonon singisongogia iikawaa kitia qagianon ambabotiwaajon qama koolijen.

¹⁷ Yononon nomesaogito, Pojonon ilaon nono. Niinon Buja qaa jen ejemba uu kuun onoma gawon ii kuuya medaboronatiwaajon ama men kotiin nono. Kantri kuuya yononon Buja ii mobutiwaajon moma ilaon noma laion kawalia yonoo qaa oogianon gilin nombubotiwaajon anjon koma jegianonga metogon nono kamaawe.

¹⁸ Pojonon bologa kania kania men nombubotiwaajon metogon nono saanon Siwe bentotonaa utanon eu umaja. Pombaa gata mono suulan mepeseenin kamban tetegoya qaa akadamyawo koloon en ubaa. Qaa ii onjon.

Yeizozo qaa tetegoya

¹⁹ *Gii mono noo yeizozona Prisila ano loya Akwila yorojon ano Onesiforuswaa sumanjuruta yonoojon jena mobu. ²⁰ *Nerjana Erastus mesaowe Korint sitinon laligoja. Trofimius ii Miletus sitinon mesaowe ji kiro eja. ²¹ Kawaajon konjuru kamban mende karo mono baatanon kokanon noonon kamambaaon kaparan komba. Eja qagia Yubulus, Pudens, Linus, Kloodia ano uumeleen alaurunana kuuya yononon yeizozogia jen anji goonon kaja.

²² Oo Timoti, Pojonon unaga kotuegon giwo namba.

Anutuwaawo kalenmorijanjon mono onjowo ewa. Kianj.

* **4:11:** Kol 4.14; Flm 24; Apo 12.12, 25; Apo 13.13; 15.37-39; Kol 4.10

* **4:12:** Apo 20.4; Ef 6.21-22; Kol 4.7-8

* **4:13:** Apo 20.6 * **4:14:** 1 Tim 1.20; Ond 62.12; Room 2.6

* **4:19:** Apo 18.2; 2 Tim 1.16-17

* **4:20:** Apo

19.22; Room 16.23; Apo 20.4; 21.29

Taituswaa Tere Poolnoŋ Taituswaa Tere ano. Jen-asa-asari

Eja gbaworo qata Taitus iinon uuta meleema Poolwo ororon somongon ilaan misin gawon meri. Men kowe biiwianon wato qata Kriit (Crete) kanon laligori Poolnon batuyanon koton ala ilailaaya mesaoro zioz gawon arengon iima gosin galen kono. Poolnon mesaon kema iwaajon qama koolin laligon Buŋa Tere koi ooro.

Kriit ii qaa Griik iikawo gajugowabo. Kriit ii kowe biiwianon wato mon ano Griik (Greece) ii kantri mon.

Poolnon Taituswaaajon majakaka karoon moma qambanmamban qaa kokaen on muro: Kriit yonoo kaniagia ii dogodabororo bao jaagoo koloon laligogi. Tosianon uugia meleengi laaligogianon dingoroti, iyononon mombo boliwubo. Kawaajon yonoo jotamemegianon sili awaa totoon qendeema qamakooli ano Baibel stadi gawon mende mesaon tuungia mindingon laligowutiwaajon jeja. Uugia meleengiti, iyonoo batugianon tuun boloboolo ii nomaen mindingon kuma onoma laligowuyaga? Eja wanja, emba wanja, emba saran, eja gbaworo ano welenqege yonoo qambanmamban qaagia ii anja anja kokaen jen asarija: “Uugia meleema Buŋa qaa otaan luaenon laligon somata yonoo qaa baatanon kema jegenja komuniti gawon awaagadeen men nama jumbubotiwaajon kazi angowowo mesaon laligowu.”

Buk kokawaa bakaya wanja 5 ii kokaen:

Poolnon aposol gawonaa kania jeja 1.1-4

Anutuwaajotamemeya yonoo gejanono qaagia 1.5-16

Ejemba tuun boloboolo yonoo gejanono qaagia 2.1-15

Uukuuku ano galen meme qaa 3.1-11

Yeizozo ano qaa tetegoya tosia 3.12-15

Poolnon aposol gawonaa kania jeja.

¹ Anutunon ejemba meweengon ononoti, iyonoo momalaarigianon koloon somarii-waatiwaajon ama Jiisas Kraistnon Pool nii wasin nono iwaa aposolya koloojen.

Niion Anutu welenja qen mun qaa honja kuma onomakejen. Qaa honja ii moma koton koma gbiliwuti een, onoo laaligogianon mono utegon letomakebaa. Kawaajon tere koi oojen.

² Anutunon qaa qolonmolongoya jewaatiwaa so qaago, iinon monowaa monoyanon laaligo kombombanja nonomambaajon jen somongon iikawaa gematanon iwoi kuuya mokolooro. Ononon qaa honja moma koton moma laarigi iikanon mono nemun koma onono laaligo kotiganon keubombaajon mamboma jejeromonromon amakeju. ³ Anutu, Hamoqege Tonananon oyanboyon laaligoyaa qaaya jen somongon iikawaa kambanja dindinja mero kan kuuro iikanon Buŋa qaaya ninisaama ii jen seiwombaa jenkootoya ano. Iikawaa so ii jen asarigi Anutunon nii ii jen seimanatiwaajon moma laarin noma kuun nono.

⁴ *Oo umeleen mera sorona Taitus! Niion ilaan gombe uuga meleema ala ilailaana koloon motoon Pon moma laarin laligonkejo.

Manjana Anutu ano Hamoqege Tonana Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian goni luaenon laligowa.

Galen jotamemeya yonoo qaa aren

⁵ Kowe wato Kriit (Crete) kanon motoon misin gawon men batuyanon gomesaomambaajon ama kokaen jen koton gombe: “Uumeleen yononon ilingoson lan laligojuti, ii mono arengon onoma (eja to pasto ano) jetamemeurugia goman ano taon so kuun kuma onona arengiawo zioz gawon men laligowu.” Kaen jen deeni.

⁶ *Uugia meleengiti, iyonoo batugianonga eja koi kaanja meweengowa: Mombaa selianon koposowaa qaaya qaa, embia motoonggo men laligoja. Meraboraananon uugia meleema Anutu moma laarin yangisen gejajuju siligiaa qaa selegianon mende kuun jen onomakeju.

* **1:4:** 2 Kor 8.23; Gal 2.3; 2 Tim 4.10 * **1:6:** 1 Tim 3.2-7

⁷ Uumeleen kanagesowaa somatagia pasto (bisop)* iinon Anutuwaanon kanageso galen koma onjomaakebaati, iikawaajon mono eja koi kaanja kuuwa: Mombaa selianon koposowaa qaaya qaa, jaba-arambaran ano goronkikia qaa. Apu kotiga mende nen manja tondumende qen mondomondo qaganon injarere laligon monen iwoiwaajon mende kaparan komakeja. ⁸ Iwaanon kawuti, ii saanon koma horon kalan koma onjoma qaa nanamemen awaawaa siina koma uuta iikanon ama laligowaa. Kilikalu kepiriria qaa, qaa kuuya dindinagadeen gosin soraaya toroya qaita mon koloon iyanja nanamemen tororo galen koma onjokeja.

⁹ Buja qaa kuma nonongi iikanon tando ejia kaanja laaligo doongon nangomabaajon nanji, pastonon ii mono koronsen men iikanon qokotaan nambaa. Kaen nama saanon Buja Tere otaan momalaariwaa qaa batuya batuya ejemba kuma onjoma iikanon uugia kuunkebaa ano tosanon Buja qaa meerangon qetamaakebuti, iyonoo qaagia doogoya ii saanon qewagon mindingonkebaa. Kian.

Boi takapolakaya mono qotogon onjombu.

¹⁰ Ejemba mamaganon qaa qen gejaaju ama sosonae kaanja qaa senja senja jen jemba tiligon onjomaakeju. Anutuwaaiweseya selegianon kotogiti, iyonoo tuunonnga jemba jaasoononon iikaanja koloonkeju.

¹¹ Ejemba iikaanja yonoo qaagia mono qowogowu. Yononon Buja qaa kuma onjombomabaajon monon monen iwoi horowomabaajon moma kesa-awaran qaa lan jegi gamuyawo koloonkeja. Kaen ama suman tosaanja mono korebore men soon onongita enkalolon kolooji. ¹² Kriit iyangiaa gejatootoo eja mononon kaiyakagiaajon kokaen jen ooro, “Kriit ejembanon mono kamban so qaa qolonmolonon injarere qezen laligon jeranai kombo kaanja ewaewan koma baanon newageen nepaqepalo nenkeju.” ¹³ Yonoonon qaa kaen nangon jeroti, ii honaga. Kawaaajon jigia iikanon qaono momalaarigianon asugin honawo koloowaatiwaajon ii mono kotakota jen terengon onjomaakeba.

¹⁴ Momalaarigianon honawo kolooro Juuda nonoo ben sosombanana ano jemba qaa hona songin jenkooto amakejuti, qaa iikaanjaajon geja mende ambu. ¹⁵ Uunana meleenin Una Toroyanon konkonjora men nonono soraaya koloojoni, ananaa nembanene momalaa songoya ii mende eja. Anana nembanene kuuya saanon newonatiwaa so koloojato, qewolon jemba qaa honaajon yangisei amakejuti, iyononon ii me woi angi uugianon kilen tiloonkeja. Uugianon kokojinjawo kolooro uu gejagia duuro mono bao jaagoo tani kaanja laligoju.

¹⁶ Yononon “Anutu moma yagojon,” jegianon kaen jen kaiyakagianon ii qakooma qewagonkeju. Kaanja koloon Anutuwaanon qaa qegi injiro arokuukuugiawo kolooro gawon awaa mon mewutiwaa so mende kolooju. Kian.

2

Ejemba somata onjoo qambanmamban qaa

¹ Giinon kaanja mende laligojanjawaajon mono momalaariwaa qaa batuya batuya ii Buja Tere otaan kokaen kuma onjomaakeba: ² Eja waja ononon mono kilikalugia qaa laligogi goda qen onjombonatiwaa so koloowu. Iyangiaa nanamemengia tororo galen koma aogi momalaarigiaa jianon qaono hona ukalen koloonkebaa. Honja kolooro jemba tororo jopagon onjoma laligowu ano kaparan koma bon qen nambu. Kaen laligowutiwaajon kuma onjomaakeba.

³ Emba waja ononon kaanagadeen Anutuwaanon emba soraaya yonoo so nanamemengia ama men laligowu. Gemagege qaa mende kisama kema kankebu. Wain apu mamaga newutiwaa moto siwa-yanon mende kemen osiwu. Uumeleen nanamemembaa silia awaa qendeema tosaanja kuma onjomaakebu.

⁴ Kaen ama laligon emba newo baagianon laligojuti, iyonoonon saanon qambanmamban qaa injigon laligogi yononon kaanagadeen lomeraanurugia uu wombogianon jopagon onjoma laligowu. ⁵ Jopagon onjoma iyangiaa nanamemengia tororo galen koma aon soraaya koloowu. Kaen koloon miriwaa gawon men qelanjin nogo toro qaganon men lomeraanurugia kalan koma onjoma lourugiaa qaa baatanon kema kotingon onjomaakebu. Kaiyaka soraaya kaen kuma onjongi ama men laligogi tosanon Anutuwaai Buja qaa mepaego-womabaajon amamaawuya. Kian.

Eja gbaworo ano welenqege onjoo qambanmamban qaa

* 1:7: Ouwasia, zioz paris liida, bisop, gawon meme waja iinon qa somata een mende bosimbaato, paris tuunuruta yonoonon qama koolin kuma onjoma uugia kuun gawongiaa arengia onjoma gejanono qambanmamban qaganon galen koma mindingon onjomaakebaa.

⁶ Eja gbaworo yonoo uugia mono kaanagadeen kokaen kuuj onjomaakeba: Yonononj mono gawon awaa mewutiwaajon oyan'kasa laligon iyan'giaa nanamemengia tororo galej koma aonkebu. ⁷ Uugia kaen kuuj onjoma geenjo nanamemen kuuya kanon sili awaa qendeema onjoma laligowa. Mono gbingbaonja qaa bon qen nama tanhoraya qaa kuma onjomaakeba. ⁸ Qaa momasiinjawo jen laligona ejembanon mepaegon menj kamaan gombombaaonj amamaawuya. Kaen jen laligona tuarenjenjurananonj qaa bologa jen nonombombaaonj qaa mon'gama honja mende mokoloon gamugia mobuya. Kaen kuma onjomaakeba.

⁹ Welenqequeurunana ii kokaen kuma onjomaakeba: Yonononj mono somataurugia yonoo qaagia kuuya tenj koma qaa baatanonj kema laligowu. Mono korisoro qen onjombombaaonj kaparanj koma nambu. Qaa injijowuti, ii mono neselan kiito qaganonj mende meleema onjomaakebu. ¹⁰ Somatagiaa mirinonja iwoi woi motoonj ii olonj mende menkebuto, somatagianonj injiima moma laarinj onjomaakebaatiwaajonj mono kaparanj koma nambu. Gawonja kuuya mono gbingbaonja qaa pondan jen laligowu. Kaen laligonj Anutu Hamoqege Tonanaa Bunja qaa kuma onjomaakejuti, ii kotinjonj kopagogi honja kolooro iigi akadamyawo koloonkebaa. Kianj.

Laaligo soraayaa nemunja ii kalen'morianj.

¹¹ Laaligo soraayaa nemunja ii kokaen: Anutunonj ejemba kuuya hamo qen nonombaatiwaajonj ama kalen'morianja ninisaano gomanj so asugiro. ¹² Kalen'morianj iikanonj gadokopawaa laaligoya anjonjayawo ii gema qewombaa kana qendeema balombaa siinj kombombanja bologa qowogowonatiwaajonj mindinjonj kuma nonomakeja. Nanamemennana tororo galej koma aonj qaa kuuya dindinagadeen gosinj laligowombaaonj koma gbilinj nonomakeja. Iikaanja kanonj Anutuwa laaligo kombombanja ii kambanj kokaamba koma gbilinj namononj laligowonja.

¹³ Kaanja laligoninj Jiisas Kraistnonj mombo kawaati, anana kambanj iikanonj Anutu qabunjayawo ano Hamoqege Tonana yoroo asamararangara asugiro iibonja. Anana oyanboyanj kambanja ii kanj kuuwaatiwaajonj jejeromonjromonj ama mamboma laligojonj.

¹⁴ *Jiisas Kraistnonj ananaajonj ama iyan'jaa laaligoya qeleema mesaoro. Anana nanamemenj bologa kania kania iikanonja metogonj nonoma downana memambaaonj moma koma konjoratinj nonoma iyan'jaa bunja soraaya koloowombaaonj ama laaligoya qeleema mesaoro. Ii mesaonj qewolonana songbano an'jaa kanageso koloonj mono gawonj awaa awaa mewombaa uugeregere ama jojorinj laligowonja.

¹⁵ Iikawaa qaaya mono kuma onjoma ejemba uugia nanjonj kana songiwuti, ii kuusunj kuuyaa qaganonj temboma jen onjomaakeba. Kaen ana monjonj jejewili ama gombabotiwaajonj mono galej menj aonj laligowa. Kianj.

3

Uumeleenj onjo mono sili kokaenj ama menj laligowu:

¹ Kuma onjoma qaa koi mono koma gbilinj onjona saanonj uu wombogianonj ama romon'gowu: Uumeleenj kanageso yonononj mono kaunsol komiti ano gawmambaa somataurugia tosaanja yonoo qaa baagianonj kema qaagia tenj koma laligowu. Kulukulululu gawonj awaa mewutiwaajonj jegi ii kuuya mono jojorinj menkebu. ² Uuqege qaa tokoronkoto ii mombaaonj mende jewu. Angowowo mende ambuto, ala menj aonj uumotoonj ama laligowu. Ejemba kuuya ii gumbonjonjonj qaganonj ama onjoma uuluwaenonj metulanjonj aonj laligowu. Kianj.

³ Anana kaanagadeenj wala uunana mende tooro qaa qotogonj jinjaunj laligoninj. Siijnana kombombanja bologa kania kania iikawaa moto siwayanonj kemenj osinj qagoninj galej koma nononji sele busuwaa siinj korisoroya mon'gama lanj laligoninj. Goron'kiki qaga-nonj kikekakasililinj ama iikanonj laaligonana tiwilaanj laligoninj. Tosianonj arokuukuu moma kazi ama nononji batunananonj kere jaa aima aonj laligoninj.

⁴ Kaen laligoninto, Anutu Hamoqege Tonananonj silia awaa qeleema ninisaano uukalenjanonj koloonj asugiro kotama uutanonj jopagonj nonono. ⁵ Jopagonj nonoma wan'nana somonjonj hamo qen nonono. Nononano dindinja laligonj gawonj awaa awaa menj laligowonagati, iikawaajonj ama mende niniima kobooro. Kawaajonj qaagoto, iyan'jaa kiankomuyanonj mono nemunj koma muro singisongonana songbano kolokoloo dologa kolooninj Un'jaya Toroya uunananonj ano menj gbilinj nonono. ⁶ Anutunonj hamo qen nonoma Hamoqege Tonana Jiisas Kraist ijoro Un'ja Toroya wasinj kelemalelenj maaro uunananonj kemero laligojonj.

* 2:14: Ond 130.8; Eks 19.5; Dut 4.20; 7.6; 14.2; 1 Piito 2.9

⁷ Anutuwaa kalenmoriananon nemun koma muro qaanana jen tegoro solananiwombaajon ama Unja Toroyanon uunananon kemero gbilinin. Gbilin nama oyanboyan laaligo tetegoya qaa laligowombaajon jejeromonromon ama mambomakejon, ii saanon bunja qen aowona. Kian.

⁸ Qaa oojeni, iikanon hon toonaga. Giinon mono qaa kokaen kaparan koma jen asarin onoma laligowa: Ejemba Anutu moma laarijuti, iyononon mono jegen qen nama uugia pondan gawon awaa awaa mewutiwaajon ama laligowu. Kaen ambuti, iikanon mono ejemba ilaan onono gawongiaa hona iima “Awaa soro!” jen laligowuya. ⁹ Tosianon eja uugia qaanon jewageen jejuti ano ambosakon yonoonon qa arena arena amin mogi kesa-awaran ano angowowo koloonkeji, giinon mono ii yakarin gema qewa. Kaanagadeen Mooseson Kana qaa nononoti, tosanon qaa motomotoon iikawaajon mondongosi анги sipasipa koma soonkeja. Jenonkooli kaana ii iwoi omaya toon koloon mende totoon ilaan onomakeja. Kawaajon ii mono gema qen mesaowa.

¹⁰ Mononon qaa kaen jen horon iikanon undeunden ama onomakeji, ii mono galen meme qaa jen muna mende ten kono mombo jen muna indin woi kolooro kilen yanggisen ambaati een, ii mono konjona uumeleen tuun mesaon seleenjen laligowa. ¹¹ Iwaa kania kokaen ero moma yagojan: Iinon kana songin onompopo qen meegeesoon singisonjo nanamemen amakeja. Singisongoya iikanon mono kania qendeeno soodabororo Anu-tunon qaaya jen tegoro gere siawaa bunja koloowaa. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹² *Nii konjuru kamban koi siti qata Nikopolis Griik kanon rama laligomambaajon mojen. Kawaajon Artemas me Tikikus kitiga laligowaatiwaajon wasiwe goonon koubaati, kamban iikanon mono kamban mende qen koriwaato, uulanawo mesaon Nikopolis kan mokoloon nomba. ¹³ *Kana qaawaa momo eja (lawyer) qata Zenas ano Apolos yoronon iwoi mombaajon amamaan memegemean men Kriit kanon osin rabaobo. Kawaajon mono kaparan koma ilawoila tosanon sogaranon nanjon orona saanon toroqen kembao. ¹⁴ Alaurunananon mono gawon awaa awaa mewutiwaa kania moma sororogon pondan jegenzen nama uugia iikanon ama laligowu. Kaen анги tosanon lombo somata qatawo sangbanga mokoloowuti, ii afaangon nanjon onomakebu. Momalaariwaa hona kaen kolooro laaligo gipeya (auta) nepinepi mende laligowu.

¹⁵ Niwo koi laligojuti, iyononon kuuya yeizozogia jegi goonon kaja. Giinon alaurunana Kriit kanon Pon moma laarin uugianon jopagon nonomakejuti, ii mono noo yeizozona injijona mobu.

Kalenmorianon mono kuuya onowo ewa.

* **3:12:** Apo 20.4; Ef 6.21-22; Kol 4.7-8; 2 Tim 4.12

* **3:13:** Apo 18.24; 1 Kor 16.12

Filemombaa Tere Poolnonj Filemombaa Tere ano. Jen-asa-asari

Eja qabunayawo Filemon ii Kolosi sitinonj laligonj uuta meleema zioz gawonj menj welenqegeya qata Onesimus galej kono kilenj kok koma Room sitinonj keno. Kanonj kema Poolwo metulargonj qaaya moma uuta meleema Poolwo Bunja gawonj meri kapuare mirinonj oroongi rari. Onesimuswaa kambanja qaono Poolnonj Tere koi Filemombaaonj oonj Onesimuswaa borononj ama wasiro Kolosi eleeno. Tere kokanonj uuta meleenoti, iikawaa bujuya isaama Filemombaa uuta ii kokaenj kuuro: “Gii mono welenqegega qinj-jita mesaonj iwo uumotoonj ama koma horonj muna uumeleenj alaga kaanja kooronjanonj nano iwaajonj aisoonj laligowa.”

Buk kokawaa bakaya waja 4 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1-3

Poolnonj Filemon mepeseeja 4-7

Onesimuswaaonj Filemombaa uuta kuuro 8-22

Terewaa qaa kota waja 23-25

¹ Oo wombo alana ano nenana Filemon. Pool niinonj Jiisas Kraistwaa gawonja menkejenjwaajonj ama gbadoonj nongji kapuare mirinonj rajen. Uumeleenj alana Timoti iinonj niwo raro niinonj giwo qaa aminj mobojonj tere koi oojen.

² *Kaanagadeenj emba somata uumeleenj naanana Apia ano Arkipus uumeleembaa manjaqeqe ejanana ano uumeleenj kanageso goo mirinonj ajoroonkejuti, niinonj onjojonj tere koi oojen.

³ Anutu Manjana ano Ponj Jiisas Kraist yorononj mono kalenmorianj onjoni luaenonj laligowu.

Filemombaa uukalenjaajonj Ponj mepeseeja.

⁴ Niinonj kamban so qama koolinj gii romonjonj gomakejenjiwaa so Anutuna dangisenj kokaembaajonj jenj munkejenj: ⁵ Gii Ponj Jiisas moma laarinj jopagonj munj Anutuwaaw ejemba soraaya kuuya jopagonj uukalenj onjoma laligojanj.

⁶ Dangisenj jenj kokaenj qama koolinjkejenj: Momalaariganonj mono kotiinj powowonj kolooro saanonj kooronananonj nama nonowo momalaariwaa qaaya jenj seinj laligowaga. Kaenj Kraistwo qokotaanj naninj kalenj awaa awaa nonomakeji, gii mono iikawaa kania korebore moma sorogowaga. ⁷ Oo uumeleenj alana, gii ejemba soraaya keraqeeangonj qenj onjona afaangonj laligoju. Niinonj uujopaga iikawaajonj ama mamaga aisooewe iikanonj noo uuna nangonkeja.

Filemononj Onesimus koma horowaatiwaajonj qisija.

⁸ Giinonj kaenj laligonj Kraistwo qokotaari saanonj awasanjkaka koloonj ku-usunj qaganonj nama iwoi ambaatiwaajonj jenj kotonj gombenaga. ⁹ Ii kilenj Anutunonj uutanonj jopagonj noronjiwaajonj ama saanonj jenjkootona mesaonj qisij welema gonjenj. Gii Pool noo silina mojanj. Niinonj eja waja koloojenj ano Kraist Jiisaswaa gawombaaajonj ama kamban kokaamba kapuare ejaga kaanagadeenj koloojenj.

¹⁰ *Nii kapuare miri kokanonj alaga qata Onesimus aitonjonj ilaanj mube uuta meleema momalaariwaa merana kolooro. Kawaajonj kete iwaa je menj iwaajonj ama qisij welema gonjenj. ¹¹ Iinonj wala welenj qenj lanj mondonj injarere laligonj qemasologenj ama goma laligoroto, kamban kokaamba letoma gii ano nii awaagadeenj ilaanj norono gawonja honjanonj asuginkebaatiwaa so kolooja.

¹² Iinonj neenaa wombo merana kolooja ano neenaa wombona kaanja wasinj mube eleema goononj kaja. ¹³ Niinonj Oligaa Bunjawaajonj ama kapuare mirinonj rajen. Kawaajonj Onesimus somongowe niwo laligonj goo kitiga ilaanj nombaatiwaajonj mojenj. ¹⁴ Kaenj mojentonj, ilaanj nombaatiwaajonj mende kuunj gonjenj. Siinganonj jero ilaanj nona sokonagato, giinonj welenqegega nombaga me anjonj kombagati, iikawaajonj “Oonj!” mende jena neenodeenj somonjonj mumambaajonj amamaajenj.

¹⁵ Onesimusnonj kokaembaajonj ama gomesaoromaen? Iinonj kamban torodaamonj seleengenj laligonj mombo eleema kanj giwo kamban tetegoya qaa laligowaa. ¹⁶ Wala welenqege omaya koloonj laligoroto, kamban kokaamba ii uugunj eja qaita monj kolooja. Uuta meleema mono wombo alananaga kolooja. Niinonj iwaajonj siinj mamaga mobe giinonj eja ii iina Pombaa bunja kolooro iwaajonj nii nuugunj siinj honjona qaa momakebaga.

* 1:2: Kol 4:17

* 1:10: Kol 4:9

¹⁷ Giinonj niwo ala-ala ama laligojotiwaajonj niinonj kawe koma horonj nonagati eenj, mono Onesimusnonj karo iikaanja koma horonj muba. ¹⁸ Iwoi monj ama bolinj gono me iwaanonj tosa monj goononj eji eenj, ii mono noo tosaga jena ewa. ¹⁹ Nii Pool neenaa boronanonj kokaenj oojenj, “Niinonj ii metogomanja.” Niinonj ilaanj gombes uuga meleena tosaga somata ii kumbaatiwaajonj geenja kaanjiadeenj noo bunja jenj tegonj aona sokonaga. Kawaajonj saanonj kokaenj jewenaga: Onesimuswaanonj tosa ii mono jena geenjaa tosaga ewa. ²⁰ Oo uumeleenj alana, Pombaa Bunja gombeti, ii mono meleema ilaanj nombagatiwaa siinja mojenj. Kraistwo qokotaajani, iikawaa so mono Onesimus koma horona noo uunanonj afaanjonj qearngowaa.

²¹ Qaana tenj kombagati, ii moma laarinj qaana onj goo kaniaga kokaenj ero mojenj: Qaa jejenj, ii mono uugunj awaa soro ama sororogowaga. Kianj. ²² Qaa monj koi: Onononj qama kooligi Pononj nii wasinj meleema nono onoononj kamambaajonj mamboma jejeromonjromonj anjenj. Kawaajonj mono miri uuta monj noojonj mojqojojonjgona raba.

Yeizozo ano kotumotue qaa tetegoya

²³ *Alana Epafraas iinonj Jiisas Kraistwaa gawombaajonj ama niwo kapuare mirinonj rama yeizozoya ano goononj kaja. ²⁴ *Nenjaauruna gawonj motoonj menkejonj Maak, Aristarkus, Deemas ano Luuk yonononj kaanagadeenj yeizozogia anji goononj kaja.

²⁵ Ponj Jiisas Kraistwaa kalenmorianonj mono unajia kotuegonj onjowo ewa. Kianj.

Hibruu Tere Monjon Hibruu yonoo Tere angi. Jen-asa-asari

Jiisasnoŋ Siwenonŋ uro iikawaa gematanonŋ gbani 35 kawaa so tegoro eja monŋ qata mende monjonŋ, iinonŋ Tere koi onŋ Juuda uumeleenŋ ejemba yonoononŋ ano. Juuda yonononŋ Hibruu (waba) qaa jegitiwaajonŋ qagia Hibruu qagi. Tosianonŋ Juuda uumeleenŋ ejemba ii sisiwerowero mamaga ama onjonŋ Jiisaswaanonŋ kana dindinŋ mesaowombaajonŋ romonjonŋ Juuda yonoo kana walaganonŋ dunjonŋ mombo keubombaajonŋ mogi. Kana walaga ii Kana qaawaa kaparanjonkonŋ.

Tere kokawaa qaa kota 3 ii kokaenŋ:

1. Jiisas, Anutuwa Meria iinonŋ siimbobolo somata moma iikaanŋ kanonŋ Manŋa tenŋ komambaa kania moro. Kawaaonŋ Siwe gajoba, Mooses ano gejatootoo ejemba kuuya unuugunŋ uuta kolooja.

2. Anutunonŋ Jiisas kuuro kambanŋ tetegoya qaa jigo gawonŋ galenana wanŋa koloonŋ laligowaa. Anaa saya molaarotiwaajonŋ siimolonŋ onŋ-ononŋ tegoro jigo gawonŋ galenŋ tosaanŋ yonoononŋ mende amamaawonŋa.

3. Uumeleenŋ anono Jiisas moma laarinŋ singisonjononana mesaonŋ hamo qenŋ nonoma koomunonŋa metogonŋ nonono toroko mende monjonŋ. Jigo gawonŋ walaga ii unuunŋa kaanŋa kolooro megi Jiisasnoŋ hamoqeqewaa kania honŋa ninisaama anaa siimolonŋ onjonŋ kaanŋa ambutiwaajonŋ ama aoro.

Momalaari ejemba somata yonoo siligiaa sunduya ii tetegoyanonŋ (Bonŋ 11) onŋ momalaariganonŋ zololonŋ gowabotiwaajonŋ kokaenŋ kuunŋ onjonŋ, “Sisiwerowero ama onjonŋ kawaa siimboboloya ii mono kaparanŋ koma mokosinjonŋ moma Jiisaswo haamo ambu.” Buk kokawaa gambanŋ mambanŋa ano galenŋ meme qaaya ii ainqawo.

Buk kokawaa bakaya wanŋa 10 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya: Kraistnonŋ Anutuwa Meria kania ninisaandabororo 1.1-3

Kraistnonŋ gajoba kuuya unuuguja 1.4–2.18

Kraistnonŋ Mooses ano Joosua uruuguja 3.1–4.13

Kraistnonŋ jigo gawonŋ galenŋ kuuya unuuguja 4.14–7.28

Kraistwaa soomonŋo arenŋa ii soomonŋo arenŋ walaga uuguja 8.1–9.28

Kraistwaa sa busuyanonŋ siimolonŋ kuuya unuuguja 10.1-39

Momalaari ii iwoi mutuya ano wanŋa 11.1–12.29

Nanamemenananonŋ Anutu keraqeeanŋo menŋ mubu 13.1-19

Qamakooli tetegoya 13.20-21

Uuwaawaa qaa ano yeizozo qaa tetegoya 13.22-25

Anutunonŋ Meria wasiro qaaya ninisaano.

¹ Anutunonŋ monowaa monoyanonŋa kanainŋ kana morota morota otaanŋ qaaya ninisaamambaajonŋ moro. Kaenŋ moma qaaya kambanŋ mamaga gejatootoo ejemba sololoonŋ uugianonŋ ano asuganonŋ jegi amboakonŋ urunananonŋ moma laligonŋ kougi. ² Kaanŋ laligonŋ kougito, kambanŋ tetegoyanonŋ laliginŋ kokaamba mono Meria wasiro qaaya ninisaama asuganonŋ jero moninŋ. Meria iinonŋ Manŋa ilaaro Siwe, namo ano iikawaa ilawoilagara kuuya mokoloori Merianonŋ kambanŋ tetegoyanonŋ iwoi kuuyaa Toya koloowaatiwaajonŋ jenŋ tegoro laligoja. ³ Anutuwa kaitanianonŋ Meria enŋ muro kamaanŋ qendeeno. Anutuwa asamararanjonŋ mono ii kuuro bilisik ano unuunŋa kaanŋa iininŋ. Singisonjononana koma konjoratidaboronŋ mono Siwe gomanonŋ uma dunŋa menŋ Uutananaa boro dindijanonŋ raja. Iikanonŋ rama Siwe namowaa ilawoila kuuya ii qaaya ku-usunawononŋ bosima galenŋ koma laligoja.

Anutuwa Merianonŋ Siwe gajoba unuuguja.

⁴ Anutunonŋ Meria qa muro iikanonŋ mono Siwe gajoba yonoo qagia uugunŋ akadamuyawo kolooji, iikawaa so Merianonŋ Siwe gajoba unuugunŋ somatagia kolooro newo baatanonŋ laligoju. ⁵ *Anutunonŋ kambanŋ monjonŋ Siwe gajobauruta yonoononŋa mombaajonŋ qaa kokaenŋ mende jero,

“Giinonŋ noo Merana koloona niinonŋ kete goo Manŋa koloojenŋ.”

Kaanŋagadeenŋ qaa monŋ kokaenŋ jerota eja,

“Niinonŋ iwa Meria kolooje iinonŋ noo Merana koloowaa.”

⁶ *Qaa ii mombo toroqenŋ mutu Meria jenŋ tegoro namononŋ kamaamambaajonŋ anoti,

* 1:5: Ond 2.7; 2 Sml 7.14; 1 Hist 17.13

* 1:6: Dut 32.43

kamban iikanon waladeen kokaen jero,

“Oo Siwe gajobauruna, onjo mono korebore iwaa waeya menj mepeseen laligowu.”

⁷ *Siwe gajoba ii qaa kokaen injjorota eja,

“Anutunon gajobauruta menj letoma onono haamo kaanja koloon kema kawuya. Welenqegeurutanon letoma gere bolan kaanja koloon kema kawuya.”

⁸ *Ii kaen injjoroto, Meria ii qaa monj kokaen ijorota eja,

“Oo Ponj, giinonj mono jinjaronj dunj raraganonj kambanj tetegoya qaa rama uba. Taa gbaruga ku-usunawo iikanonj qindingonj nonona nanamemenj dindinanonj mono bentotongaa munjenja koloon enj ubaa.

⁹ Giinonj nanamemenj solanjaa siinj enj gono nanamemenj doogoyaajonj iringa soono kazi ama laligonj kouna.

Kawaajonj goo benja Anutu iinonj mono goo siinj enj muro gii korisoro kelenonj alauruga unjuugun honombononja qaa gomoriro laligojanj.”

¹⁰ *Meriaa qaa monj ii kokaen,

“Oo Ponj, giinonj kanakanaiyanonj namowaa tandoya kuuna Siwewaa jakeya jakeya iikanonj mono goo boroterega kolooju.

¹¹ Siwe balon kuuya kanonj opo maleku kaanja walaga koloon aliwuyato, giinonj mono kotiin nama uba.

¹² Maki pipiinkejoni, giinonj mono kawaa so siwe ii-iita ii opo suru somonggojonj kaanja pipiin onona letombu.

Iwoi kuuya utegowaato, giinonj mono tani motoonggo kayadeen koloon gbaniga tetegoya qaa laligonj uba.”

¹³ *Anutunonj kamban monjonj Siwe gajobauruta yonoononga mombaajonj qaa kokaen mende jero,

“Giinonj kanj boro dindinanonj rana niinonj mono tuarenjenjuruga kamban batuya kokanonj riinj riitama onjombe kamaanj unjuro goo kanagaa doya koloogi otokorianj maabonja.”

¹⁴ Meriaajonj qaaya qaaya kaen jeroto, Siwe gajoba ii moroga kolooju? Kuuya yonononj Anutuwa welenqege unjauruta kolooju. Kaanja koloon ejemba oyanboyonj bunja qen aowuti, ii ilaanj onjombutiwaajonj wasinj onono laligoju. Kianj.

2

Unana mende melembombotiwaaw galej meme qaa

¹ Kawaaajonj Bunja qaa moninj, ii mono tororo moma asariwombaaajonj kaparanj koma geja ambu. Namononj laaligowaa iwoiya monjonj nunuano lanj kema kanj lalabubu laligowonjati eenj, mono Jiisaswaa hamoqege gawonj uugun eenj laligonj tiwilaawombo.

² Qaa ii kokaen jenj asarimanja: Wala Siwe gajoba yonononj Bunja qaa jegi iikanonj ejemba somonggonj onono laligogi. Kaen laligonj daenj yonononj Kana qaa mende tenj koma songo waleengiti, Anutunonj mono kuuya iyonoo qaagia dindinagadeen jenj tegonj ironja meleema onono lombo qagianonj uro laligonj kougi.

³ Yonononj lombo mokoloogi nonononj kaanjiadeen qaa qewonjati eenj, iikawaa ironjaajonj mono nomaenj oloj kombonaga? Hamoqege gawonj somata ii telambelanj qaganonj lolomoninj ambonjati eenj, mono iikawaa ironjanonga oloj kombombaaajonj amamaawonja. Ponjonj kanainj hamoqege waa kania injisaano tosanonj qaa ii jetanongga moma nanjonj jenj kotiigi seinj sokoma nonono. ⁴ Ii nanjonj jenj asarigi Anutunonj yonowo motoonj nama qaagia nanjonj jero angoletto aiwese kania kania ii ku-usunawo asugiro Unja Toroya molaanj uusiinjaa so mendeeno sokoma nonono. Kianj.

Jiisasnonj danana koloon Siwenonj nunuamambaaajonj moja.

⁵ Siwe namo gbilia koloowutiwaaw qaaya jenkejoni, Anutunonj anana iikanonj Siwe gajoba newo baagianonj laligowombaa arenja mende jenj koto. ⁶ *Kaen qaagoto, qaa ii monjonj nanjonj jerota Bunja Terewaa batuya monjonj kokaen eja,

“Namo ejanonj mono moroga kolooro ii romonggonj munkejanj? Siwe gomambaa Eja honjanonj mono moroga kolooro ii kalanj komakejanj?

⁷ Giinonj ii menj kamaanj muna kambanj toroga Siwe gajoba yonoo newo baagianonj kamaanj kamaanqegeta koloon laligoro. Laligoro wana asamararanjanonj uro kasasoronj ilawage muna akadamyawo koloon qabunayawo laligoja. Kaanja laligonj ilawoila kuuya galej koma laligoja.

* 1:7: Ond 104.4

* 1:8: Ond 45.6-7

* 1:10: Ond 102.25-27

* 1:13: Ond 110.1

* 2:6: Ond 8.4-6

⁸ Boroterega kuuya mono iwaa jenkootoyaa baatanon laligowutiwaajon menj kamaan onjona laligowu.”

Qaa iikawaa so iwoi kuuya ii iwaa ku-usun baatanon laligowutiwaajon menj kamaan onjoma iikanon iwoi monj mende mesaoro iwaa qaayaa baatanon mende enaga. Arenj kaen anoto, kambanj kokaamba borotereya kuuya ii iwaa ku-usun baatanon menj kamaan onjono qaaya tenj komakejutiwaa so mende injiimakejon.

⁹ Kaanja mende injiimakejonto, Jiisasnonj mono kokaen letoma laligoro iimakejonj: Koomuwaa siimboboloya morotiwaajonj Anutunonj wano asamararananjonj uro kasasoronj ilawage muro iininj akadamyawo koloonj qabunayawo laligoja. Anutunonj kalenmorianja qendeema nonomambaaajonj moma kuuya ananaajonj ama koomuwaa siimboboloya mobaatiwaajonj jenj tegoro. Kawaajonj menj kamaanj muro kambanj toroga Siwe gajoba yonjo newo baagianonj kamaanj kamaanqegeta koloonj laligoro. Kaanja laligoroto, kambanj kokaamba qabunja uuta menj laligoja. ¹⁰ Anutunonj ilawoila kuuyaa kania kolooja. Iinonj kuuya anana iyanja mepeseen mubombaaajonj ama mokoloonj nonono laligojonj. Iinonj ejemba seiseiya nunuano asamararananjonj ubombaaajonj moja. Kaenj moma hamoqegenanaa Toya ii mende anjonj kono siimbobolo moma iikaanja kanonj gawonja ii medabororo asamararaja kuuya mokoloowaatiwaajonj moro sokono.

¹¹ Monjonj menj sorainj nonomakeji ano ejemba soraaya koloonjkejoni, kuuya ananaa kondomondoo Tonananonj mono motoonggo kolooja. Kawaajonj Jiisasnonj qanana “Alauruna,” kaenj qamambaaajonj gamuya mende momakeja. ¹² *Kaniananaajonj Bunja qaa monj kokaenjerota eja,

“Niinonj goo qaga ii neenaa alauruna yonjojonj qama asarinj onjoma uumeleenj kanageso batugianonj nama mepeseen gomakemanja.”

¹³ *Kaanagadeen iikawaa Bunja qaaya monj kokaenjerota eja, “Niinonj momalaarina Anutuwaanonj ama laligomanja.” Dujanonj mombo iikawaa Bunja qaaya monj ii kokaenjerota eja, “Moba, nii ano Anutunonj merabora nonoti, nonononj koi laligojonj.”

¹⁴ Monjonj menj komunj nonomambaa ku-usunja menj laligoji, Jiisasnonj mono ii melungoro kemebaatiwaajonj ama komunj iikanonj haamo ano. “Kilenjaa Toya melungomanja,” jenj ejemba sa busunanawo laligojonj, iikawaajonj iinonj kaanagadeen ananawo tani motoonggo iikayadeen namo ejaga kolooro. ¹⁵ Ejemba laalogia namononj laligojutiwaa so komuwombaa torokogianonj somongonj onjono laligonj kougiti, ii kuuya mono isama onjono solananiwutiwaajonj ama namo ejaga kolooro. ¹⁶ Siwe gajoba kalanj koma onjombaatiwaajonj balonj ejaga mende kolooroto, Aabrahambaa gbiliuruta anana moma anjonj koma ilaanj nonomakebaatiwaajonj mono iikaanja kolooro.

¹⁷ Kania kawaajonj ama iinonj ilawoila kuuya kanonj alauruta ananawo tani motoonggo iikayadeen kolooro. Jigo gawonj galenana wanja koloonj gawonja nonj menj kiankomunj nonoma laligowaatiwaajonj mono ananawo tani motoonj kolooro. Tani motoonggo koloonj mono saanonj jotamenenana koloonj jigo galenj wanjaa gawonja menjeja. Ii memambaaajonj singisongonanaa tawaya ama Anutuwaaja jaanonj ii koma konjorati. ¹⁸ Balonj ejaga kolooro ijongonj angobato menj mugij anjo siimbobolo moma laligoroti, iikawaajonj ejemba angobato menj nonomakejuti, anana mono saanonj ilaanj nonomakebaa. Kianj.

3

Jiisasnonj Mooses ugunj uuta kolooja.

¹ Kawaajonj uumeleenj alaurunana soraaya, Siwe Toyanonj onjono nonowo tuunj somata motoonggo laligojuti, onjononj mono uuroromongogia pondanj Jiisaswaanonj ama laligowu. Anutunonj ii wasiro aposol koloonj jigo gawonj galenana wanja kolooji, iwaajonj kaenj jokoloonjkejoni. ² *Moosesnonj Anutuwaanonj kanageso kuuya ii membiriqembiria qaato, pondanj galenj koma onjoma laligoro. Iikawaa so Jiisasnonj kaanagadeen morononj kuunj muroti, iwaa qaaya misi metetanja qaa tororo otaanj membiriqembiria qaato, pondanj menj laligoro. ³ Miri ano eja miri meroti, ii gosinj oroninj motonjeqe ejawaa qabunayanonj mono miriwaaja qabunajama mamaga ugunj nanja. Iikawaa so Mooses ano Jiisas gosinj oroninj Jiisaswaa asamararaja uutanonj mono Mooses mamaga uuguja. Kania kaanja iima mokoloonjkejoni.

⁴ Miri kuuya ii mombaa borosowoya koloojoto, iwoi kuuya ii Anutuwaaja borosowoya kolooja. ⁵ Moosesnonj Anutuwaanonj kanageso kuuya ii membiriqembiria qaato, pondanj welenj qenj onjoma laligoro. Kaenj laligonj Anutunonj kanagenj eja qaita mombaaajonj jeroti, mono qaa iikawaa sareya ii waladeen isaama dangunuyaga nano. ⁶ Kaanja nanoto,

* 2:12: Ond 22.22 * 2:13: Ais 8.17, 18 * 3:2: Janj 12.7

Kraistnonj Anutuwaaw Meria koloonj Manjaa qaaya (misi metetanja qaa) nonj menj kanagesoya pondanj galej koma nonoma laligoja. Anutuwaanonj kanageso ii anono koloojonj. Oyanboyanj mokoloowombaaajon jejeromonjromonj ama iikanonj qokotaanj selenana menj uma awasankaka nama kotiidaborowonjati eenj, mono Anutuwaaw uumeleenj kanageso koloonj laligowonja. Kianj.

Yangisenj ama laligowombotiwaaw galej meme qaa

- ⁷ *Kawaajonj onjononj mono Unja Toroyanonj qaa kokaenj jenkejiwaa so kolooowu, “Keteda kokaamba Anutunonj onjooma qaaya saje ano mojuti eenj,
- ⁸ uugia mono roromonggo bologanonj mende gojombu. Onjoo ambosakonjurugianonj balonj qararanjonkonjanonj kanj kambanj monjonj Anutu qetama angobato menj munj karenj angiti, onj mono iikawaa so Anutu qetama ambubo.
- ⁹ Yonjononj balonj qararanjonkonjanonj kanj Anutu nii angobato menj noma laligogi. Angoletto ama menj laligoweti, onjononj ii gbani 40 kawaa so iima laligonj ii kilenj nii mende moma laarinj nonji uunanonj boliro laligowe.
- ¹⁰ Kawaajonj ejemba tuunj somata kambanj iikanonj namononj laligogiti, iyonjoojonj ama irinja soono kokaenj jewe, ‘Yonjononj mono suulanj uugianonj kaamaa ama jinjaanj kemakeju. Laaligowaa kana kuma onjoma laligoweto, ii mende moma kotonj kougij. Qaago!’
- ¹¹ Kaenj jenj irinjonsoonj qaganonj qaana jenj kotonj jojopan qaananonj ii somongjonj kokaenj jewe, ‘Haamo menj laligowutiwaaw arenj ama onjombeto, yonjononj mono oyanboyanj iikanonj mende keubu.’”
- ¹² Oo uumeleenj alauruna, onjononj mono kokaembaajonj galej menj aonj laligowu: Onjooonnga mombaa uutanonj doogoro momalaarianonj zololonjonj kamaaro Anutu laaligo Toya gema qenj laligowabo. ¹³ Kaenj qaagoto, singisonggowaa angomokolonjanonj tiligonj onjono iikanonj onjooonnga mombaa uuta gojombabotiwaajonj mono weenj so batugianonj uugia kuunj aonj laligowu. “Kete” qaa ii jenkejonj, iikawaa so mono jolonjonj aonj laligowu. ¹⁴ Anana Kraist moma angonj koma iwo tuunj somata motoonggo koloonj laligojonj. Wala uunana meleema uuwoi yakarinj awasankaka mokoloonj laligoninji, iikaanja namononj laligowonjatiwaaw so kaparanj koma kotiinj nambonjati eenj, mono oyanboyanj koloowonja.
- ¹⁵ *Bunja qaa ii mombo jenj kokaenj oojenj, “Kete Anutunonj onjooma qaaya saje ano mojuti eenj, uugia mono mende gojombu. Onjoo ambosakonjurugianonj Anutu qetama karenj angiti, onjononj mono iikawaa so Anutu qetama ambubo.”
- ¹⁶ *Ejemba daenj yonjononj Bunja qaa moma Anutu qetama karenj angij? Moosesnonj kanageso ujuano Iijipt mesaonj kagiti, iyonjononj mono kuuya kaanj angij. ¹⁷ Ejemba daenj yonjoojonj ama gbani 40 kawaa so irinja soono kazi ama onjono laligogi? Ejemba singisonggo angij menj komunj onjono sele busugianonj balonj qararanjonkonjanonj kamaanj kongiti, iyonjooonj mono kaenj koloooro. ¹⁸ Luaenonj haamo menj laligowutiwaaw arenj ama iyangiaa balongianonj mende keubutiwaaw qaaya jenj kotonj jojopan qaayanonj somonggoroti, qaa ii mono daenj yonjoojonj jero? Ejemba qaaya qotogonj yangisenj laligogiti, ii mono iyonjoojonj ama jero. ¹⁹ Qaa iikawaa kania ii kokaenj iima asarijonj: Yonjononj Anutu mende moma laarinj yangisenj angitiwaajonj ama iyangiaa balongianonj keubombaaajonj amamaagi. Kianj.

4

Anutunonj kanagesoya sonda kendonj nonombaa.

¹ Anutuwaanonj keuma luaenonj haamo menj laligowombaa qaa somonggoroti, qaa iikanonj mono powowonj kotakota enj nononja. Kawaajonj onjooonnga monjonj loorinj iyanjaa Siwe kana kekenja ii batuyanonj kotooro iikaanja mokoloonj mubombo. Kawaajonj mono batunananonj galej menj aowonja. ² Balonj qararanjonkonjanonj kagi Oligaa Bunja jenj asarinj nononji kaanja jegi mogito, qaa ii mono eenj selegianondeenj mogi uugianonj mende kemero. Kawaajonj moma-laarigia mende mekoloooro tompinj eenj laligogi mende ilaanj onjoma jangjonj qaono. ³ *Uunana meleema moma laarinj laligojonj, anana mono Anutuwaanonj keuma haamo menj oyanboyanj laligowonja, ii mojonj. Anutunonj iikawaa Bunja qaaya ii kokaenj jerota eja,

* 3:7: Ond 95.7-11

* 3:15: Ond 95.7-8

* 3:16: Janj 14.1-35

* 4:3: Ond 95.11

“Kaen jen irinjonsoon qaganon qaana jen koton jojopan qaananon ii somongon kokaen jewe, ‘Haamo men laligowutiwaa aren ama onjombeto, yonjonon mono oyanboyon iikanon mende keubuya.’”

Anutunon Siwe namo mokoloon orono kamban iikanonja kanain oyanboyon gomananon mono medaborogita ejato, kilen qaa kaen jero. ⁴ *Anutunon ween 7:baa qaaya jerota Bunja Terewaa batuya monjon kokaen eja, “Soma 7 kolooro Anutunon gawonja kuuya medaborotiwa haamo men kendon rama moro.” ⁵ *Anutunon Bunja qaa ii toroqen kokaen jerota eja, “Haamo men laligowutiwaa aren ama onjombeto, yonjonon mono oyanboyon iikanon mende keubuya.”

⁶ Ejemba tosanon Anutuwa oyanboyon mokoloon haamo men laligowuti, qaa iikanon powowon kotakota en nononja. Oligaa Bunja wala kanageso jen asarin onjongiti, iyonjonon qootogiaaon ama oyanboyonon mende keuma haamo mende megi. ⁷ *Haamo mende megitiwaajon ama Anutunon mombo kamban mon ama qata ‘Kamban keteda koi,’ kaen qaro. Kamban koriga tegoro kamban iikawaa Bunja qaaya keteda koi jen oojeni, ii mono Deiwid isaano kokaen jero,

“Ketada koi kaanonon Anutunon onjooma qaa sanje ano mojuti een, uugia mono nanamemen bologanon mende gojombu.”

⁸ *Kaen jero Joosuanon unuano oyanboyonon keuma haamo mewuyagati een, Anutunon mono kamban qaita mombaa qaaya ii kanagen mende jenaga. ⁹ Ii mende jenagato, Anutunon onjonon kanagesoya haamo meme nonono oyanboyon mokoloowonja. Qaa iikanon mono powowon kotakota en nononja. ¹⁰ *Iikawaa kania ii kokaen: Anutunon anjaa gawon merotiwa haamo men kendon raroti, iikawaa so monjon Anutuwa oyanboyonon keuma haamo mewaati, iinon mono iyanjaa gawon merotiwa haamoya ii kaanjadeen men oyanboyon laligowaa. ¹¹ Kawaajon anana mono Anutuwa oyanboyonon keuma haamo memeta mokoloowombaaon kaparan kombonja. Onjonongga monjon kamaan qen kanageso walaga yonoo qootogo tanigia iikayadeen otaawabotiwaajon mono kaparan kombonja.

¹² Anutuwa qaaya ii mengbiligibiliwaa kania ano ku-usunawo koloaja. Manjawaa soo somata ii leele jetawo koloajato, Anutu qaaya jetanon mono soo somata kuuya unuugun jebombon kolooro jeta leele ii jetawo koloajao. Qaa iikanon mono uu kokoosonana koton omenon me Anutuwa Unyanon inaan nonomakeji, ii undeema kuun nonomakeja. Sele busu kiti toroqeqenana ano siijnanaa aladawoya ii kaanjagadeen gosin (qaanana aasangoya mokoloon) awaa ano bologa mendeema oromakeja. Uuwombonana ano momakoto arenana ii gosin qaana jen tegonkeja.

¹³ Anutunon iwoi kuuya mokolooro eji, iikanondeen iwoi mon ii aasangoyanon mende ero awagadeen iimakeja. Iwoi mon esuunin Anutunon esunana ii saanon luluuma iiro iwaa jaasewanon asuganogadeen eja. Nanamemenanaa lopoya kuuya ii mono iwaanon jen asariwombaa so koloajon. Kian.

Jiisanon jigo gawon galenana uuta koloaja.

¹⁴ Jiisanon jigo gawon galen waja uuta koloajon nononjiwaajon ama anana “Moma laarin mujon,” jen jokoloonkejon, iikanon mono kotiin nambonja. Jiisan Anutuwa Merianon mono Siwe jakeya jakeya unuugun urota raja. ¹⁵ Uuroromonggonana tosia looloria kolooro jigo gawon galen tosanon kawaajon wosomomo mende ama nonomakejuto, ananaa jigo gawon galenananon mono qaita mon kokaen koloaja: Iinon anana kaanja nanamemen kuuya kanon ananawo tani motoonggo ijongon angobato men mun laligogito, ii kilen singisongo mon mende ano.

¹⁶ Jigo galenananon mono eu kalenmoriambaa dun rarayanon rama kiankomun nonomambaajon momakeja. Kawaajon mono awasankaka qaganon nama iwaa kosianon kembonja. Iwaa kosianon kenin kalenmoriambaaon amamaajon, iwaa kambanja dindinanon mono ilaan nonono ii saanon mokoloowonja. Kian.

5

Galen wanjana Jiisanon ilaan nonomakeja.

¹ Namowaa jigo gawon galen waja kuuya ii ejemba batugianonga meweenjon onjoma gawon kokaen mewutiwaajon kuun onomakejon: Iinon ejemba jotamemenana koloajon Anutuwo uumotoonggo ama laligowombaa gawon men singisongo aninjiwaa oro kalenja kalenja ii Anutuwaajon ama iikanon siimolon onkeja. ² Iyanjaa uuroromonggoya tosanon kaanjagadeen looloria koloaja. Kawaajon ejemba lalabubu qaganon jinjaun

* 4:4: Jen 2.2

* 4:5: Ond 95.11

* 4:7: Ond 95.7-8

* 4:8: Dut 31.7; Joos 22.4

* 4:10: Jen 2.2

amakejuti, ii saanon wosomomo qaganon ama nonomakeja. ³ *Loolooria koloojiwaajon mono iyanaa singisonogoya ano kanagesouruta yonoo singisonogogia kaanagadeen koma konjoratiwaatiwaajon oronon siimolon oonkeja. ⁴ *Monjon qabunja ii anjaajon mende bunja qen aowaato, Anutunon Aaron oonoti, iikawaa so mono ii kaanagadeen oonja.

⁵ *Iikawaa so Kraistnon kaanagadeen ajo jigo gawon galen wana koloowaatiwaa qabunaya ii anjaajon mende bunja qen aoroto, Anutunon kokaen jen koton muro,

“Giinon noo Merana koloona niinon kete goo Manga koloojen.”

Qaa iikawaa so jigo gawon galen wajnana kolooro.

⁶ *Qaa iikayadeen jerota Bunja Terewaa batuya monjon kokaen eja,

“Giinon Melkizedek kaanja jigo gawon galen koloon kamban tetegoya qaa laligon ubaga.”

⁷ *Jiisasnon sele busuwo namonon laligon iikanon kamban kamban qama koolin kotakota qaro jaunanon kamaaro Anutu koomunonga metogowaatiwaajon kotiiroto, ii qisin mun laligoro. Qisin mun laligon Anutu goda qen qaayaa baatanon ama aon laligorotiwaajon Anutunon qamakoolia moro. ⁸ Meria kolooroto, Anutunon ii kilen siimbobolo mende somongoro qaganon uro moma kanon tenkonkombaa kania mokoloon moma sorogoro. ⁹ Ii moma akadamuya kuuya mokoloon oyanboyar tetegoya qaa laligowombaa kondomondoo Toya kolooro. Kawaajon ejemba iwaa jeta ten koma laligojuti, ii kuuya mono saanon kondoon onono oyanboyar koloowuya. ¹⁰ Toya ii kolooro Anutunon ii Melkizedek kaanja jigo gawon galen wana koloowaatiwaajon jen tegon kuun muro. Kian.

Momalaariwaa hona soowabotiwaaw galen meme qaa

¹¹ Qaa ii saanon toroqen mamaga jen somariwonagato, ononon qaa moma otaawom-baajon gaonjaajaa ama tanqan anju. Kawaajon ii jen asarin onombombaajon osiqosi anjon. ¹² *Ononon kamban koriga kanageso walaga laligon saanon kamban kokaamba boi qagazu koloowutiwaa so koloowuyagato, onjoangio Anutuwaaw qaa kota mutuya ii monjon dujanon mombo kuma onombaatiwaajon amamaankeju. Ononon mono osin Bunja qaa iiaju kaanja newombaajon momakeju. Nene kotiga kaanja ii newombaajon amamaankeju. ¹³ Monjon iiaju kaanja nen laligoji, iinon mono toroqen merasisi kaanja koloaja. Anutuwaaw jaanon solana koloowombaa qaa kuma ononinto, iinon iikawaa kania mende moma koton tompin laligoja.

¹⁴ Merasisi kaanja laligojato, nene kotiga ii ejemba momogianon somariiroto, iyononon newutiwaajon ama eja. Ejemba Bunja qaa suulan koma gbilin laligogi uumomogianon meleendabororo saanon afaangon sili kuuya gosin awaa ano bologa mendeema oroma awaaya otaankeju. Nene kotiga ii iyonoojon ama eja.

6

¹ Kawaajon Kraist kaniaa qaa kota mutuya modaboron iikanon mono mende osiwoja. Kaen qaagoto, mono toroqen somariin akadamunanawo koloowombaaajon kaparan koma laligowonja. Momalaariwaa tandoya kuudaboron ii mono dujanon mombo kanain kuuwombo. Tando ii uugianon kokaen kuunin: Nanamemenana koomuya mesaon uunana meleema Anutu moma laarin munin.

² Uunana meleenin momalaariwaa qaa batuya batuya kokaen kuma nononggi monin: Singisongonana koma konjoratiwutiwaa oomulu ano hamoqege kania kania iikawaa kania kuma nononggi. Borogia qanananon aambaa kania kuma nononggi. Gbilin koomunonga waabonatiwaa kania kuma nononggi. Anutunon qaanana jen tegoro kamban tetegoya qaa kotakota ewaatiwaa kania kuma nononggi. ³ Momalaariwaa tandoya iikaya kuungo mono toroqen ten koma qen gbiliwombaaajon momakebonja. Anutunon esunmumu nonomakejiwaa so mono akadamunana kuuya mokoloowombaaajon kaparan koma nambonja.

⁴ Kaen nambombaajon moma iikanon osin kamaawombotiwaajon ama nanbonja. Ejemba koi kaanja ii uugia meleembutiwaajon onombombaajon amamaankejon: Tosianon uugia kamban monjon asariro Anutunon Siwe kalenja onono moma aisooi Uja Toroy-anon susugon onono laligogi. ⁵ Anutu Bunja qaayaa naanja mogi oyanboyar kamban kanagenaa ku-usujanon uugianon kemero mogi. ⁶ Ii kuuya momago momalaarigia mesaon Anutu gema qegi. Ejemba kaanja ii uugia mombo meleembutiwaa onombombaajon amamaankejon. Yononon Anutuwaaw Meria mepaegon dujanon mombo maripoonon

* 5:3: Lew 9.7 * 5:4: Eks 28.1 * 5:5: Ond 2.7 * 5:6: Ond 110.4 * 5:7: Mat 26.36-46; Maak 14.32-42;

geqe kaanja men kamaan ama asuganon gamu qen munkeju. Iikaanja kanon Kraist genjaaronon jen gamu qen munkeju.

⁷ Ii sareqaa kokawaa so: Koronon kamban mamaga kin namo qaganon kamaan uutanon kemen balon men kelekele mero gawon toyaa welenqequeurutanon nene komogi Anutunon balon kotuegoro hona kolooro komakoomo toya yononon ii men kowigianon amakeju. ⁸ *Kaen amakejuto, kowororo ano oro waayawo kanon namonon asugin waamakeji, balon iikanon mono nesambureya koloaja. Toya yononon ii seigowombaaajon momago kaparan koma mambongi hona mende kolooro iima tetegoyanon mono kuugi jewaa.

⁹ Oo wombo alauruna, nononon sareqaa kaen jejonto, ii kilen onjo uugia meleema laligowutiwaajon uuwoi mende anjon. Onoo uugianon Bunja qaawaa honanon asugin somariwaatiwaajon moma awasankaka nanjon. Anutunon hona ii iima metogon onono letoma Siwenon ubuya. ¹⁰ Anutunon kalembone qaganon doogoya mende koloaja. Ononon Anutuwaajon ejemba soraaya ilaan onoma laligon kouma torogon ilaan onoma gawon men laligonkeju. Kaen uujopagia Anutu qendeema mug qabunayanon somariinkeji, iinon gawongia ano uujopagia kawaaajon mende duduun tawaya meleema onombaa.

¹¹ Anana oyanboyon koloowombaaajon jejeromonromon ama iikanon awasankaka uuwoi qaa nambutiwaajon siijnana moma kokaen awelegonkejon: Ononon anja anja Anutuwaajon uugere amakejuti, iikayadeen mono torogon qendeema laligowu. Akadamugiawo koloowombaaajon kaparan koma namonon laligodaborowutiwaajon so iikanon mono mende looriwu. ¹² Qezen koloowubutiwaajon mono awelegonkejon. Anutunon oyanboyon iwoi nonomambaa qaa somongoroti, tosanon Anutu moma laarin siimbobologia moma mokosingon iikaanja kanon ii bunja qen aonkeju. Ononon iyonoo siligia otaawutiwaajon mojon. Kianj.

Anutuwaajon soomonggo qaa ii uuwoiya qaa.

¹³ Anutunon Aabraham soomonggo qaa mun ii iyanjaa qata qama jojopan qaayanon jen kotiiri. Monjon Anutu uugun uuta laligonagati, saanon iwaa qata qanagato, iikaanja mon mende laligorotiwaajon mono iyanjaa qata qama jojopan qaaya jero kotiiri. ¹⁴ *Jojopan qaaya ii Aabrahambaaajon kokaen jen ijoro, “Niinon mono onanon kotuegon gomanja. Mono onanon gbiliuruga gomba seiwuya.”

¹⁵ Kaen ijoro Aabraham iwoi mubaatiwaajon qaa somongoro eroti, iinon ii honawo koloowaatiwaajon kaparan koma mamboma laligon hona bunja qen aoro. ¹⁶ Ejembanon somatagiaa qata qama jojopan qaa jegi momakeju. Jojopan qaagianon qaa jejuti, ii men kotiiri qewagowombaaajon amamaagi qaa jejegianon tegoja. ¹⁷ Iikawaa so Anutunon qaaya Aabrahambaa gbiliuruta anana mobombaaajon somongon jero. Qaa areja ii monjon qewagon utegomambaaajon amamaaji, gbiliuruta anana soomonggo qaa iikawaa kania ii tororo moma yagowombaaajon moro. Kawaaajon soomonggo qaaya ijoro mutuya kolooro qaa ii mombo jojopan qaayanon jen kotiiri indin woi kolooro.

¹⁸ Anutunon qaa ii jen iikawaa qolomolona jemambaaajon amamaaro. Iinon qaa utekuteya qaa ii jenggo jen kotiiri, iikanon mono uunana nangowaatiwaajon moro. Kawaaajon ijongo ii mono jen kotiiri. Anana balombaa nanamemen bologanonga olon koma Anutuwaanon keuma oyanboyon nonombaatiwaajon jejeromonromon nononoti, ii mono koron men mamboma laligojon. ¹⁹ *Oyanboyon koloowombaaajon ama mamboma iikawaa uuwoi mon mende amakejon. Jejeromonromonana iikanon uunana kasa mindanja tani kaanja koloon nono Jiisaswo somongon nonomakeja. Jejeromonromonana kasa mindanja koriga iikanon mono nonoononga kanain Siwe jigo gorawaa uutanon uma jigo uuta leelee batugaranon opo sopa eji, ii kaanqadeen koton torogon Jiisas jinjaron dunj kowoganon raji, iwaanon kenja. ²⁰ *Jiisasnon jotamemenana koloon wala eukanon uma jinjaron dunja men kamban tetegoya qaa rama ubaa. Kaen Melkizedek kaanja jigo gawon galenana waja koloon laligoja. Kianj.

7

Jigo gawon galen Melkizedekwaa sundu

¹ *Melkizedek eja ii goman qata Saalem kawaa kin ponja koloon Anutu uutaa jigo gawon galenaga laligoro. Kaanja laligoro Aabrahamnon kin ponja ponja manja qen haamo ama onoma eleema gomanjon karoti, kamban iikanon kanj Aabraham mokoloon kotuegon muro.

² Kotuegon muro esuhinaya kuuya mendeema tenonja motomotoonj (1/10) menj nandunaga ama muro. Melkizedek qa iikawaa kania ii “Nanamemen solanaja kin ponja.” Qataa so wala “Nanamemen solanaja kin ponja” kolooro ano toroqen kaanagadeen “Saalembaa kin ponja” laligoro. Saalembaa kin pon qa iikawaa kania ii “Luaewaa kin ponj.” ³ Melkizedeknon nemunmanja qaa, sakitiuruta qaa, kolokoloo kambanja qaa ano koomuya qaa.* Kaen jigo gawon galen waja koloon kambanj tetegoya qaa laligon ubaa. Iinon Anutuwa Meriaa tani kaanja kolooja.

⁴ Wanjalenana Aabrahambaa godaqeqe silianon Melkizedekwaa kania qendeenoo ii mono kokaen iima asariwu: Aabraham anjo esuhina iwoi akadamuyawo kalugon menj karoti, iyonoononga boro woi (10) kuuya gosin bakaya motoonggo menj Anutuwa nandun ano. Kawaajon Melkizedeknon onjonon uuta somata qaita mon kolooja. ⁵ *Anutunon Kana qaanon qaa kokaen jen koton nononota eja, “Liwaiwaa gbililonja eja kuun onjonji jigo gawon meme (Liwait) koloogi kanageso onjonon mono esuhinagia boro woi (10) kuuya gosin iikanonja bakaya motoonggo menj Anutuwa nandun ama onmakebu.” Yononon onjo kaanja Aabrahambaa gbiliuruta koloojuto, ii kilen iyangiaa kanagesourugia onjo borogianonga nandunana ii bunja qen aonkebu.

⁶ Jenkooto qaa kaen ejato, Melkizedeknon Liwaiwaa gbiliga mon mende kolooja. Ii kilen Aabrahamnon Anutuwa soomonggo qaa moma angon koma laligon esuhinaya gosin tenongga motoonggo (1/10) menj Anutuwa nandun anoti, ii bunja qen aon kotuegon muro. ⁷ Somatananaa newo baagianon laligojoni, iyononon mono kotuegon nonongi laligojoni. Qaa ii qakoombombaajon amamaankejon.

⁸ Kanageso anana tenonga motoonggo (1/10) menj Anutuwa nandun amakejoni, ii balombaa jigo gawon meme (Liwait) yononon bunja qen aonkeju. Yononon namonon laligon komunkejuto, Siwenon eukanon mombaajon nangon jegi kotiinj laligon ubaati, iinon mono ii bunja qen aonkeja. ⁹ Aabrahamnon esuhinaya gosin boro woi kuuya iikanonja bakaya motoonggo (1/10) menj Anutuwa nandun anoti, iinon ii gbilia Liwaiwajon kaanagadeen waladeen ano. Kaen jenin saanon sokonaga. Kambanj kokaamba tenongga motoonggo (1/10) menj Anutuwa nandun amakejoni, ii benjana Liwaiwaa gbiliurutanon bunja qen aonkeju. ¹⁰ Kaanagadeen mundunja Liwai koloowaatiwaa romongon iwaa nandun anoti, iikawaa kania ii kokaen: Liwainon amboyaa sele busunon raro Melkizedeknon mono kambanj iikanon kanj Aabrahambo aitonggori. Kianj.

Melkizedek ii Jiisaswaa sareya kolooja.

¹¹ Anutunon Kana qaanon Israel kanageso jen koton nonono iikawaa so Liwai tuunongga eja kuun onjonin jigo gawon galenana koloonkegi. Gawon ii megi iikaanja kanon akadamunana kuuya mokoloowonagati een, anana jigo gawon galen qaita mombaajon mende amamaawonaga. Gawon iikawaa honjonon mende sokonotiwaajon ama Jiisasnon mono Melkizedek kaanja asugiro. Ejembanon ii Aarombaa arejaa so mende kuugi asugiro. ¹² Jigo gawon galen gawonaa kanianon utegoji, kambanj iikanon Kana qaanon mono kaanjadien utegoja. ¹³ ‘Jigo gawon galen qaita mon,’ qaa ii Ponnanajaon jejonto, iinon Liwai tuunongga qaagoto, mono tuun monongga kolooro. Tuun iikawaa eja monjon jiwowon jigowaa alatanon nama gawon mende menj laligoro. ¹⁴ Ponnanonon Juuda tuunongga kolooroti, qaa ii asuganon eja. Moosesnon Juuda tuun yononon jigo gawon galen kombutiwaa qaa mon mende jero.

Jigo gawon galen Melkizedek kaanja mon

¹⁵ Kawaajon jigo gawon galen mon Melkizedekwaa tani kaanja asugiji, iikanon mono qaa jejonatiwaa honja ii asuganondeen qendeen sokonja. ¹⁶ Iinon namo ejembanon Kana qaa otaan tuunaa so jen kotogitiwaajon ama jigo gawon galen mende kolooroto, laaligo kombombanja mende aliwaati, iikawaa ku-usunjonon mono nemun koma muro jigo gawon galen kolooro. ¹⁷ *Monjon iwaa kania nangon jero Bunja Terenon kokaen eja, “Giinon Melkizedek kaanja jigo gawon galen koloon kambanj tetegoya qaa laligon uba.” ¹⁸ Anutunon kaen jen jenkooto mutuya ii qewagoro. Qaa mutuya iikawaa ku-usunjonon qaono ilaan nonombaatiwaajon amamaankeji, iikawaajon ii qewagoro. ¹⁹ Kana qaanon ejemba akadamunana mokoloowombaajon mende ilaan nonono. Qaago. Kawaajon qaa aren mutuya qetegon kitianon jejeromonromon awaa soro nononja. Anana jejeromonromon iikawaa qaganon nama saanon Anutuwa kosianon kema qama koolinkebonja.

²⁰ Anutunon jigo gawon galen dongogaa qaaya jen ii jojopan qaayanon jen kotihiro. Kaen anoto, jigo gawon galen tosaanja yonoo qaagia ii jojopan qaanon mende jen kotiigi kilen

* 7:3: Bunja Qaanon Melkizedekwaa nemunmanja ano sakitiuruta, kolokoloo ano koomu kambanja ii mende jen asarija. * 7:5: Jan 18.21 * 7:17: Ond 110.4

kaen angí. ²¹ *Tosianon jigo gawon galen een koloogito, Anutunon Jiisas kuun qaaya ii jojopan qaayanon jen kotiin kokaen ijoro,

“Giinon mono jigo gawon galen koloon kamban tetegoya qaa laligon uba.’ Ponnon jojopan qaa jen kotiiroti, qaa ii mombo mende utegowaa.”

²² Jojopan qaa iikawaajon ama Jiisasnon mono soomongo aren gbiliaa hona koloowaati-waa galena koloon nanja. Kaen Anutu ano ejemba batunananon gawon men laligoja. Soomongo aren iikanon walaga uugun awaa soro koloaja.

²³ Jigo gawon galen tosaana ii wala eenanon mamaga laligogi. Komun gawongia torogon mewombaaajon amamaagiti, iikawaajon ii mamaga laligogi. ²⁴ Yononon mamaga laligogito, Jiisasnon kamban tetegoya qaa laligon ubaati, iikawaajon jigo gorawaa galen gawon ii tetegoya qaa men laligon ubaa. ²⁵ Gawon ii men laligojiwaaajon ama Jiisasnon ejemba iwaanon kagi unuano Anutuwa kosianon kemakejuti, ii saanon kotiin hamo qen onono qaagianon komunkeja. Kamban so yonoojon ama Anutu qama koolinkejiwaaajon laligoji, iikawaajon mono saanon hamo qen nonondaboronkeja.

²⁶ Jigo gawon galen wana kaananon mono saanon sokoma nononja. Iinon toroya koposowaa qaaya qaa ano soraaya koloaja. Anutunon Jiisas singisongo ejemba ananaanonga tirin koton wano Siwe Jakeya kuuya koton euwaa euyanon uma qaita mon koloon laligoja. ²⁷ *Jigo gawon galen tosanon somana somana wala iyanggiaa singisonogiaajon ama iikawaa gematanon kanageso yonoo singisonogiaajon ama oronon siimolon on laligonkegi. Jiisasnon anaa sele busuya qeleeno siimolon onoon kaana ama mugi iikaana kanon kanageso ananaa singisongonana ii indin motoongo iikanondeen koma konjoratiro sokondabororo. Kawaajon Jiisasnon ii jigo gawon galen tosaana kaana kamban so amakebaatiwaaajon mende amamaaja.

²⁸ Anutunon Kana qaaya Mooses muro kawaa so ejembanon eja ii kuun onongi jigo gawon galen wana koloonkeju. Balon eja yononon ku-usungia qaa laligojuto, Anutunon oyanboyar koloowombaa qaaya ii kanagen nonoma ii jojopan qaayanon jen kotiiroti, iikawaa so Meria kuuro wanjana koloaja. Wanjana iinon mono akadamuya korebore mokoloon kamban tetegoya qaa kotiga laligon uma laligowaa. Kian.

8

Soomongo aren gbiliaa jigo gawon galen wana

¹ *Qaa jejoni, iikawaa qaa kota wana ii kokaen: Anana jigo gawon galen wanjana kolojon. Wanjana iinon Siwe gomanon uma Uutanana iwaa jinakaran dun rara kooronon boro dindinanon raja. ² Opo sel jigo hona ii Siwenon eja. Ii namo ejanon memeta qaagoto, Ponnon anjo ii mero. Jigo gawon galen wanjana iinon opo sel jigowaa uuta leegen qata kowoga totoon iikanon laligon Anutu welen qemambaa gawon menkeja.

³ Balombaa jigo gawon galen wana kuuya ii nandun kalen Anutuwaajon ama oronon siimolon on laligowutiwaaajon kuun onomakejon. Iikawaa so jigo gawon galen wanjana Jiisasnon kaanjadeen anja Anutuwa nandun ama muro. ⁴ Mooseswaa Kana qaawaa so nandun kalen Anutuwaajon amakebonatiwaaajon eja kuun onongi laligoju. Kawaajon jigo gawon galen wanjana iikanon namonon laligonagati een, iinon mono balombaa jigo gawon galen koloombaaajon amamaanaga.

⁵ *Balombaa jigo gawon galen yononon balombaa jiwowon jigonon Anutu welen qewombaa gawon menkeju. Jigo iikanon Siwe jigo gorogaa sareya ano unaya koloaja. Moosesnon jigo opo selnon memambaaajon anoti, kamban iikanon Anutunon Siwe jigoyaa aren ja isaano. Aisandaboron galen meme qaaya kokaen ijoro, “Moba, baananon laligona aren qendeema gombeti, iwoi kuuya mono iikawaa so tororo otaan mewa.” Iikawaa so opo selnon jiwowon jigo gora mero iikanon Siwe jigowaa qerewen kolooro. ⁶ Anutunon oyanboyar koloowombaa soomongo qaa gbilia nonono iikanon soomongo qaa walaga uugun awaa soro koloaja. Soomongo qaa iikanon aren gbiliaa tandoya koloaja. Soomongo aren gbilia iikanon mono aren walaga uugun qabunayawo koloaja. Qabun iikawaa so Jiisasnon soomongo aren gbiliaa gawon awaa soro ii bunja qen aon Anutu ano ejemba batunananon nama ilaen nonomakeja. Gawon iikanon mono balombaa jigo gawon meme ii mamaga uugun akadamuyawo koloaja.

⁷ Soomongo aren mutuyan koposowaa qaaya qaa koloon sokonagati een, soomongo aren kanagenanon koloowaatiwaaajon mono een mende mambombonaga. ⁸ *Kaento, ejembanon kilen boligi Anutunon kanagia mokoloon jen onoma kokaen jero,

* 7:21: Ond 110.4

* 7:27: Lew 9.7

* 8:1: Ond 110.1

* 8:5: Eks 25.40

* 8:8: Jer 31.31-34

“Pon niinon kokaen jen kotojen: Mobu! Kamban mon kan kuuwaati, iikanon Israel tuun ano Juuda tuun onjowo soomongo arej gbilia amana.

⁹ Niinon ambosakonurugia borogianon men Iijipt kantrinonga unuambe seleengen kagi yonowo soomongo arej ambeto, yononon noo soomongo arej ii mende qokotaan ten kongi. Kawaajon niinon kaanjadeen ii gema unuwe. Pon niinon kaen jen kotojen. Soomongo arej gbilia amanati, ii Buja qaa walagaa so qaago.

¹⁰ Kaanja qaagoto, kamban iikanon kan kuuro Pon niinon Israel kanageso yonowo soomongo arej gbilia kokaen ama jema: Niinon mono neenaa Kana qaana kuuya ii yonoo roromongogianon ama uugianon tere kaanja oowe ewaa. Kaen ama yonoo Anutugia kolooe yononon mono noo kanagesona koloon laligowuya.

¹¹ Kamban iikanon somata ano melaa ii korebore noo kanana moma yagon laligowuya. Kawaajon boi monjon Pombaa kania mobutiwaajon batugianon mende kuma onjoma laligowaa. Datanon koga kokaen mende ijowaa, ‘Gii mono Pon moma yagowa.’

¹² Kokaembaajon nii moma yagon noma laligowuya: Niinon nanamemengia bologa ii songbama mesaomana. Singisongogia mono duduun ii mende toroqen romongomanja.”

¹³ Anutunon soomongo areja kanagenajon “Gbilia” jen iikaanja kanon soomongo arej mutuyaajon “Mono walaga kolooro,” jero kania kaen kolooro. Qaa arej monjon kamban koriga en walaga kolooji, iikanon mono alimambaa anja. Kian.

9

Balombaa opo sel jigonoj Anutu kokaen mepeseegi:

¹ Anutunon soomongo arej mutuya ama iikanon kaanagadeen waeya men mepe-seewombaa areja ii jen koto otaagi. Ii otaan namonon opo sel jigo gora megii ero.

² *Anutuwa opo sel jigo gora ii kokaen megii: Jigo uuta mutuya kanon lambewaa dun rarata ano bered kowoga ii Anutuwa jaasewanjon nene dunjon Anutuwa buja angii raro. Jigo uuta iikawaa qata ii jigo uuta toroya ³ *Kawaa gematanon uuta mon qata jigo kowoga totoon ii ero. Jigo uuta woi yoroo batugaranon opo sopa nano.

⁴ *Jigo uuta kowoga totoon iikanon jinin onjoombaa alata ano soomongo arembaa bokis ii eri. Alata ii goulon memeta ano bokis selia ii kuuya goulon tuuruya kolooro. Paora qata mana ii goul monjonon ama bokis iikawaa uutanon galen komakegi. Kaanagadeen Aarombaanon taa gbaru sota junjuna ano Anutunon soomongo areja jamonon ooro ilanja ii bokis iikawaa uutanon galen komakegi. Bokis uutanon iwoi karonn ii kaen egi. ⁵ *Bokis qaganon borosowo gajoba woi goulon memeta ii nani. Ii Anutunon kosere laligoro asamararajaa sareya ii kolooro. Borosowo woi ii engajgara kotuma bokis ununa turun nani. Bokis ununa ii Anutuwa koma konjoratiwaa dunja kolooro. Qaa motomotoon ii kamban kokaamba anja anja tororo amin mobonatiwaa so qaago.

⁶ *Anutuwa opo sel jigo gorawaa iwoi kuuya ii kaen arengogi ero jigo gawon galen yononon kamban so jigo uuta mutuya kanon uma Anutu welenja qen gawongia men laligogi. ⁷ *Kanja laligogito, jigo gawon galen waja iinondeen gbani so indina motoonggo kanon jigo uuta kowoga totoon iikanon uma laligoro. Sa men iikanon uma anajon ano kanageso yononon poumapou qaganon singisonggo angiti, mono iikawaaajon ama siimolon onj sa maaro kamaaro.

⁸ Kaen arengon angii Unja Toroyanon sare ii gendeema iikanon ejemba kokaen kuma nonoma laligoro: Jigo uuta mutuyan toroqen nanji, kamban iikanon Anutunon jigo uuta kowoga totoon iikawaa kania ii asuganon mende injisaano laligogi. ⁹ Qaa ii kamban kokaamba sareya kolooja. Kania ii kokaen: Ejembanon kalenja kalenja nandun ama siimolon men kagi onkejuto, uugianon kilen luue mokoloowombaaajon amamaankeju. Uugianon singisonggo angitiwaajon ama tilooro siimolon men kan Anutuwa jigo goranon uma qama koolinkejuto, iikanon mono singisongogia koma konjoratiwombaaajon amamaankeju.

¹⁰ Nene kalen ano apu kalen men kan kema koma kan koma angii oomulu kania kania men onjmakejuto, kaen selewaa jenkootoya kayagadeen otaankeju. Iwoi ii wala sokono ama laligogito, Anutuwa arej gbiliaa kambananon kan kuuro iikanondeen kanain mende toroqen sokombaa. Kian.

Kraistwaa sayaa kania

* 9:2: Eks 26.1-30; 25.23-40

* 9:3: Eks 26.31-33

* 9:4: Eks 30.1-6; 25.10-16; 16.33; Jan 17.8-10; Eks 25.16; Dut

10.3-5 * 9:5: Eks 25.18-22

* 9:6: Jan 18.2-6

* 9:7: Lew 16.2-34

¹¹ Kraistnon kan oyanboyon nonomakejiwaa jigo gawon galen wana kolooroti, iinon balombaa opo sel jigo ejanon memeta iikanon mende uro. Kaen qaagoto, Siwenon jigo gora raji, mono iikanon uro. Jigo gora iikanon uuta qaita mon koloaja. Asamararanon mono akadamuyawo. ¹² Iikanon uma jigo uuta mutuya koton meme ano bulmakao meria yonoo sagia mende men keno. Kaen qaagoto, iyanjaa saya maaro iikanon nemur koma muro Siwewaa jigo uuta kowoga totoon iikanon uro. Iikanon kamban motoongowaa so uro tegon sokonota eja. Dowenana kaen men oyanboyon koloowombaajon kondooro kamban tetegoya qaa sokoma en ubaa.

¹³ *Wala namonon meme ano bulmakao ejia unun sagia men kan bulmakao embia kowina kanon siimolon onn iikawaa bugaajon kaanagadeen men kan ejemba kokojinjigiawo iikanon qeesaan onjomorigi sokoma onono. Kaen hamo qen onjongi iikanon selegia songbama men sorain onono laligogi. ¹⁴ Kaen angiti een, Kraistwaa sayanon mono kamban kokaamba hamoqeqe tani ii mamaga uugun kokaen ama nonomakeja: Sayanon mono uunana tilooro songbama nanamemenana koomu kotigaa bunja koloowonjatiwaa so ii koma konjoratinkeja. Kaen ama nonono laaligo Toya Anutu welen qewombaa gawonja ii mono afaangon men laligowonja. Unja Toroyanon laligon kouma tetegoya qaa laligon ubaati, iinon mono Kraist ilaan muro koposoya qaa laligoro, ananaajon ama iyanja geleema aon Anutuwa siimolon lama kolooro.

¹⁵ Kania kokaembaajon Kraistnon soomongo aren gbiliaa galen wana koloaja: Anutunon ejemba oyanboyon koloon kamban tetegoya qaa kaanja laligowombaa qaa somongon onoonoti, iyononon iwoi ii bunja qen aowutiwaajon moja. Kawaajon ama Kraist kuuro Anutu ano ejemba batunananon uumotoon ambombaa gawonja men laligoja. Soomongo aren mutuyaa kambanjanon ejembanon kana uugun singisongon anggi iikanon somongon onono laligogiti, Kraistnon ii iikanonja isama onjomambaajon ama komun dowegia mero.

¹⁶ Monjon ilawoilaya kuuya laaligoya tegowaati, kamban iikanon aliaa bunaja koloowaatiwaajon jen kotorota qaa eji, alianon iwoi ii uulanawo mende mewaa. Uulanawo qaagoto, qaa toyanon komuro kanianon asuganon asugiro iigigo kamban iikanon ii saanon mewaa. ¹⁷ Jaawo laligoro kamban iikanon qaaya iikanon honawo mende koloowaato, qaa toyanon komurogo qaayanon mono esunawo koloowaa. ¹⁸ Qaa iikawaa so soomongo aren mutuya ii kaanagadeen oro saya mende maabayagati een, mono honawo mende koloonaga.

¹⁹ *Aren mutuyaa honja ii kokaen kolooro: Moosesnon Kana qaawaa jenkooto qaa kuuya ii kanageso kuuya yonoojon weengonggo bulmakao meria ano meme unuro sagianon kamaaro. Kamaaro ii men apuwo mindirin lama juya osoga nezongbala men gumion susuyanon somongon sanon qendungon qeesaaro Kana qaa Tere lama selianon onn lipingiti, ii morio. Ii moringo kanageso kuuya batugianon liligon sa apunon qendungon qeesaan giliro iikanon onjomoriro. ²⁰ Kaen onjomorin kokaen injijoro, "Anutunon qaaya ten kombutiwaajon jen koton onoma onowo soomongo anji, mono iikawaa sayaga koi."

²¹ *Kaen injijon torogon opo sel jigo gora ii kaanjadeen sa iikanon qendungon giliro morio. Hamoqeqe gawon mewutiwaa akadamu ilawoila kuuya ii kaanagadeen qendungon giliro morio. ²² *Anutuwa Kana qaanon jen kotojiwaa so ii me woi kuuya ii mono sanon songbanin soraaya koloonkeja. Kawaajon monjon sa mende maanagati een, Anutunon singisongonana mende mesaonaga. Kian.

Kraistwaa sayanon singisongonana koma konjoratinkeja.

²³ Namowaa jigo goraya ii Siwewaa jigo gorawaa sareya ano unajanya. Namonon jigo ano iwaa borotere ano borosowo ii siimolon onoon ama iikaanja kanon hamo unugi soraaya koloogi sokonoto, Siwe jigo gorawaa ilawoilawaajon ii mende sokonja. Kawaajon Kraistnon siimolon onoon qaita mon anoti, iikanon mono Siwe jigonon uma iwaa ilawoilaya kuuya hamo unuro soraaya koloogi sokono. Siimolon onoon qaita mon iikanon mono namowaa siimolon onoonja ii uugun akadamuyawo kolooro. ²⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Kraistnon jiwowon jigo uuta kowoga totoon ejanon memeta iikanon mende uro. Namowaa jigo goraya ii Anutuwa jigo goraya honaa unajanya kolooro. Kraistnon mono Siwe goman honja iikanon uma kamban kokaamba ilaan nonomakebaatiwaajon jotamemenana koloon Anutuwa jaasewanjanon asuginkeja.

²⁵ Namowaa jigo gawon galen wanjanon gbani so oro sagia men jiwowon jigo uuta kowoga totoon iikanon uma laligoro. Kraistnon iikawaa so mende amakeja. Iinon

* 9:13: Lew 16.15-16; Jan 19.9, 17-19

* 9:19: Eks 24.6-8

* 9:21: Lew 8.15

* 9:22: Lew 17.11

Siwe gomanonj indinj mamaga mende uro. Anutuwaa siimolonj lama kolooro gbani so qenkebutiwaajonj ama eu mende uro.

²⁶ Indinj motoonggononj mende sokonagati eenj, iinonj mono Anutunonj Siwe namo mokolonj oronoti, kambanj iikanonja kanainj siimboboloya kanjanawo moro indinj sei-seiya koloonaga. Kaenj qaagoto, namowaa kambananonj tegomambaajonj ano kambanj kokaamba indinj motoongogadeenj singisonggo koma konjoratiwaatiwaajonj ama asugiro. Asuginj iyanj siimolonj oonjoonj kaanja ama mubutiwaajonj ama aoro. ²⁷ Namo ejemba ananaa arejnana ii kokaenj eja: Anana kambanj monjonj komuwonja ano iikawaa gematanonj Anutunonj qaanana gosinj jenj tegonj nonombaa.

²⁸ *Arenj iikawaa so Kraistnonj kaanjadeenj ejemba seiseiya ananaa singisonggonana koma konjoratiwaatiwaajonj indinj motoonggowaa so kanj iyanj siimolonj oonjoonj kaanja ama mubutiwaajonj ama aoro. Iinonj kambanj monjonj eleema kawaa. Singisonggowaaajonj ama mombo mende kawaato, ejemba asugiwaatiwaajonj mambomakejonj, mono anana oyanboyonj nonoma nunuambaatiwaajonj ama asugiwaa. Kianj.

10

Indinj motoonggo koomunonj ama aoro sokondaborota eja.

¹ Kana qaa walaga iikanonj oyanboyonj koloowombaa kania honja ii mende kolooroto, oyanboyonj asugiwaatiwaa uraunaya iikaya ero. Anutuwaa Kana qaawaa kania kaenj ejiwaajonj ama ejemba Anutu mepeseewombaaajonj jigo goranonj kambanj so umakejuti, iyonononj mono letoma akadamugiawo koloowombaaajonj amamaankeju. Yonononj kambanj tetegoya qaa nandunj kalenj menj kanj ama siimolonj oonjoonj iikayadeenj gbani so toroqenj ama laligogito, iikanonj mende sokono. ² Iikanonj sokonagati eenj, siimolonj oonjoonj ii saanonj mesaowuyaga. Jigo goranonj Anutu waeya menj mepeseegiti, iyonononj indinj motoonggo hamo unugi soraaya koloodaborowuyagati eenj, iikaenj mono singisonggogiaa gamuya ii mende toroqenj mobuyagato, ii toroqenj mogi. Kawaaajonj oro kalenj ii toroqenj nandungiaga amakegi.

³ Gbani so siimolonj oonj laligogiti, iikanonj mono toroqenj singisonggogiaa gamuya ii jenj gbilin onono laligogi. ⁴ Bulmakao ejia ano meme yonoo sagianonj mono singisonggo koma konjoratiwaatiwaajonj amamaankeja. Ii batogogito, osinj laligonj kougij.

⁵ *Kawaaajonj Kraistnonj namononj kamaanj asugiroti, kambanj iikanonj kokaenj jero, “Anutu, giinonj nandunj kalembaaajonj ano siimolonj oowutiwaajonj mende koposonggonj laligonato, namononj laaligowaa selia ii mozonongonj nona.

⁶ Siimolonj oonj singisonggogiaajonj ama nandunj kalenja kalenja ama laligogiti, ii iima kawaaajonj mende aisoonj laligona.

⁷ Kambanj iikanonj kokaenj ijowe, ‘Anutu, moba, niinonj koi kaenj.

Noo kanana ii papia liipinja iikanonj oogita eja. Iikawaa so mono goo uusiingaa so ama menj laligomaja.”

⁸ Wala kokaenj jero, “Nandunj kalenj ama siimolonj oonj singisonggogianonj solananiwaatiwaajonj iwoi kania kania ama laligogiti, iikawaaajonj mono siinganonj mende kolooro moma laligona. Ii iima kawaaajonj mende aisoonj laligona.” Iwoi ii Kana qaa walagaa so toroqenj amakejuto, ii kilenj kaenj jero. ⁹ Kawaa gematanonj qaa kokaenj jero, “Anutu moba, niinonj mono koi kanj goo uusiingaa so ama menj laligomaja.” Kaenj jenj Anutu waeya menj mepeseewombaa kania mutuya ii qewagonj kana gbilia kuuro. ¹⁰ Anutuwaa uusiinanonj nemunj koma muro selianonj siimolonj oonjoonj kaanja angij tegorotiwaajonj mono tak kotonj nonono soraaya koloodaboroninj. Indinj motoonggowaa so selia qeleenoti, iikanonj mono kambanj so sokoma enj ubaa.

¹¹ *Kambanja kambanja jigo gawonj galenj kuuya yonononj nama jigo gawongia menkjeju. Suulanj siimolonj iikayadeenj oonggo oonj amakejuto, iikanonj singisonggogia koma konjoratiwombaaajonj amamaankeju. ¹² *Iikanonj amamaankejuto, Siwewaa jigo gawonj galenj wanja jiisasnonj mono indinj motoonggowaa so singisonggowaaajonj ama selia qeleeno kambanj tetegoya qaa sokoma enj ubaa. Namononj siimolonj oonjoonj kaanja nama mugij Siwe jigononj uma Anutuwaa boro dindinanonj raja. ¹³ Iikanonj rama kambanj batuya kokanonj Anutunonj tuarenjenjuruta riitano kamaanj unuro Kraist kaniaa doya* koloogi otokorianj maabombaaajonj mamboma laligoja. ¹⁴ Indinj motoonggowaa so koomunonj ama aoro siimolonj oonjoonj kaanja ama mugij iikanonj sokondabororo saanonj ejemba tak

* 9:28: Ais 53.12 * 10:5: Ond 40.6-8 * 10:11: Eks 29.38 * 10:12: Ond 110.1 * 10:13: Kereuruta menj kamaanj onoma haamo ama gamu qenj onombombaaajonj kanagianonj riirawonj qagianonj do kaanja rilanjinj laligogi. Juuda yonoo kanagia kianj.

koton nonono soraaya koloowombaa so koloojon. Kaen saanon men letoma nonono akadamunana kuuya mokoloon kamban tetegoya qaa iikaanja laligon ubonja.

¹⁵ Unja Toroyanon kaanagadeen qaa ii nanjon jero mojon. Wala qaa kokaen jerota eja:

¹⁶ **“Pon niinon kokaen jejen: Kamban tosiannon tegoro iikanon mono soomongo aren gbilia yonowo amarjati, ii kokaen: Niinon Kana qaana kuuya ii uu konongianon ama momogianon tere kaanja oomaña.”*

¹⁷ **Kaen jen kokaen toroqero, “Niinon yonoo singisonggogia ano nanamemengia jeulalana angiti, iikawaajon duduu ii mende toroqen romongon laligomaña.”* ¹⁸ Qaa iikawaa so honja kolooro Anutunon singisonggonana mesaoro qaanananon tegorotiwaajon singisonggonanaajon siimolon oowombaa so mende koloofa. Kian.

Anutuwo kaparan koma laligowombaaajon nonono.

¹⁹ Kawaajon uumeleen alaurunana, Jiisaswaa sayanon songbama nonono mono saanon Anutuwa jigo uuta kowoga totoon iikanon ubonja. Kaen moma laarin kotin uwoi mende amakejon. ²⁰ Jiisasnon kana kekenaa kana gbilia meleuro anjo laaligo kotigaa kania koloon nononja. Kana ii iyanjaa selia qeleema iikaanja kanon meleurota eja. Kana ii riin Anutuwa jigyaa opo sopaya koton jigo uuta kowoga totoon iikanon ubonja. Jiisaswaa selianon nemun koma nonono opo sopaya ii saanon kotowonja. ²¹ Jiisasnon jigo gawon galen uuta koloon nonomakeja. Iinon Anutuwaanon kanageso kuuya galen koma nonoma laligofa.

²² **Kaanja laligojiwaajon anana mono gbingbaon mesaon uwoi kuuya yakarin pondangadeen momalaari qaganon nama Anutuwa kosianon kema gama koolin laligowonja. Sayanon geesaaro nonomoriin uutitoloonana songbano soraaya koloon laligowonja. Unananon mende toroqen jen nonono mono awasankaka laligowonja. Apu taanja arinin men taalin nonono iikaanja mono Anutuwo qokotaan laligowonja.* ²³ Anutunon oyaboyan koloowombaa qaa somongon nononoti, iinon mono qaaya pondan otaan ananawo nanja. Kaen nanjiwaajon ama iikaanja koloowombaaajon mamboma jejeromonromon ama jokoloonkebonja. Iikanon mono kongbara mesaon zen nama kotin laligowonja. ²⁴ Uujopa ano nanamemen awaa ambombaaajon mono uukuuku men nanjon aon laligowonja. Kaanja laligowombaaajon mono pondan galen men aon laligowonja. ²⁵ Tosianon iyangiaa uumeleen kanagesowaa ajojoroogia mesaonkejuti, anana mono sili iikawaa so mende ama laligowonja. Kaen qaagoto, Pon kawaatiwaa aiweseya iima kambananon dodowiji iikaan mojon, iikawaa so mono kaparan koma kotin uukuuku men aon laligowonja.

²⁶ Bunja qaa honja momago ananaa aijnon singisonggo lan ambonati een, singisonggonana iikawaajon mono nandun jiwowon mon ambombaaajon amamaawonja. Siimolon onjoon mon ii mende ilaan nonombaa. ²⁷ **“Ii mende ilaan nonombaato, Anutunon qaanaa ii jen tegon ironja meleeno qanananon ubaatiwaajon mamboma jenenana ororo keenana moma laligowonja. Anutunon tuarenjenuruta gere gagirino onjoowaati, iikawaa usunja kayadeen koloowaatiwaajon mono mamboma laligowonja.* ²⁸ **Monjon Mooseswaa Kana qaa gema qeji, ii mono qaa jakeyanon ongi woi karonon qaaya nanjon jegi qaayawo koloowaati een, ii mono mende kiankomun mug koomuwaa bunja koloowaa.*

²⁹ **Kaen koloowaato, ejemba mon kokaanja iwaa qaayaajon mono nomaen romonggoju? Monjon Anutuwa Meriaa qaaya kaniaan rikotaan gilinkeja. Soomongo aren gbiliaa sayanon tak koton muro soraaya kolooroto, sa ii iwoi omya kaanja men kamaan amakeja ano kalenmorian Toya Unja Toroya ii mepaegon munkeja. Monjon kaanja kolooro Anutunon qaaya gosin ironja dawiwa so muro sokonaga? Kana qaa qotogon koomuwaa bunja koloowombaa so kolojonto, Anutunon ejemba kaanja ironja ii mono gere gagirawo kuun muro qaganon uro siimbobolo honombononja mende moma laligowaa. Naa siimbobolonon sokoma munaga? Iwaa kaniaajon mono nomaen romonggoju?*

³⁰ **Qaa mon kokaen eja, “Jena jewe, nuna guwe, ana ambe ii noo gawonja. Niinon mono ejemba qaagiaa ironja meleemaña.” Toroqen qaa mon kokaen jerota eja, “Ponjon kanagesouruta onoo qaagia gosin jen tegowaa.” Mon moronon kaen jeroti, nononon ii moma mujon.* ³¹ Anutu laaligo Toyaa jaanon nama kamaan nunuro boria-non nunuwaati, iikanon mono kanjanawo totoon koloowaa. Kian.

³² *Looriwubotiwaajon kokaen jejen: Anutuwa asasaganon karo bunja qen aon asarigiti, mono kamban mutuya ii romongon laligowu. Kamban iikanon momalaariwaa manja qen siimbobolo mamaga mokoloon ii kilen aon oron nuuguna guuguwe ama nama*

* **10:16:** Jer 31.33 * **10:17:** Jer 31.34 * **10:22:** Lew 8.30; Eze 36.25 * **10:27:** Ais 26.11 * **10:28:** Dut 17.6; 19.15 * **10:29:** Eks 24.8 * **10:30:** Dut 32.35, 36

kottiigi. Ii mende duduuwu. ³³ Kamban tosaananon gamu qen onjongi konajilin mogi qenjaaronon injiigiin laligogi. Kamban tosaananon alaurugia tani kaanagadeen ama onjongi yonoo kooronganon nangi. ³⁴ Tosaana kapuare mirinon onjongi ragiti, mono ii injiima siimbobologia motoon moma laligogi. Esuhinagia kisiyaen qen kopepereen megiti, ii mono korisoro qaganon moma anjon koma laligogi. Siwewaa tiwomaleku qaita mon mende aliwaati, ii en ononjiwaajon moma iikawaajon ulunkolen moma laligogi.

³⁵ Kawaajon awasanakakagia mono kamban kokaamba mende gilin mesaowu. Ii mende mesaogi Anutunon mono iikawaa tawaya somata onjombaa. ³⁶ Anutunon iwoi onjombaatiwaa qaa somongorota eji, ononon ii bunja qen aowutiwaajon nanju. Kawaajon Anutuwaaw uusiina otaan lombo moma mokosingon kaparan koma laligowuti een, Siwewaa bunja iikanon mono onoo bunja koloowaa. ³⁷ *Kokaembaajon mono nama kottiin laligowu: Kamban torodaamon iikayadeen mono toroqen mambonin

“Mombo kawaati, iinon mono kan kuuwaa. Kambanja mende qen koriro ubaato, kambanqa so tororo kawaa.

³⁸ Tororo kawaato, noo alananon nanamemen dindina otaankeji, iwaa momalaarianon mono nemun koma muro kottiin laligon ubaa. Mombo eleema momalaaria mesaowaati een, ii mende sokono uunanon iwaajon mende aisoowaa.”

³⁹ Qaa kaen ejato, nononon ejemba uugia mombo eleema momalaaria mesaon gere siawaa bunja koloowuti, iyonoo tuungianon mende nanjon. Kaen qaagoto, momalaarianana ii mono galej konin Anutunon hamo qen nonono laligon Siwe gomanon ubonatiwaa so koloojon. Kianj.

11

Ejemba momalaariaajon ama iwoi kokaen kolooro:

¹ Momalaariwaa kania ii kokaen: Iwoiwaajon jejeromonromon anjon, ii koloowaatiwaajon mono kottiin uuwoiya qaa moma laarijon. Iwoi mende ii-iita iikawaa so ama men honja iibombaajon mamboma awasanakaka nanjon. ² Monowaa monoyanonga kanain ejemba momalaarianon nemun koma onono uugia meleengi Anutunon injiuro sokono jen qeangon onono laligogi. ³ *Momalaariananon nemun koma nonono iwoi kuuyaa kania ii kokaen moma asarinkejon: Anutunon qaaya jen koton iikanon Siwe namowaa ilawoiwaa kuuya mokolooro. Kawaajon kamban kokaamba iwoi iimakejon, ii iwoi ii-iita iikanon mende letoma kolooro.

Aabel, Eenok, Nooa yonoo momalaaria

⁴ *Kein (Kain) Aabel yoronon Anutuwaajon siimolon oori Aabelnon uuta meleeno momalaarianon nemun koma muro tororo ten kono kaasoyanon dindina uro. Kaen uro Anutunon siimolona iiro sokono jen qeangoro. Jen qeangon Aabelnon solana kolooroti, Anutunon qaaya ii nangon jero momalaarianon nemun koma muro moro. Kaana moma laligon komuroto, ii kilen kamban kokaamba nanamemenja monin qaa iikanon mono toroqen uunana kuun nangon nonomakeja.

⁵ *Eja qata Eenok iinon wala eenanon uuta meleeno Anutunon qaaya nangon jen qeangoro moma iwaa jaayanon sokoma laligoro. Kaen laligon kouro momalaarianon Eenok nemun koma muro Anutunon jaawo wano Siwenon uro. “Anutunon wano eu uro toroqen mokoloowombaajon amamaagi.” Bunja Tere iikawaa so Eenok momalaarianon anjon koma muro mende komuro. ⁶ Uuta Anutuwaanon meleenji, iinon qaa kokaen moma laariwaa: Anutunon laligona ano Anutunon ejemba iwaa jaayanon sokombombaajon monganjuti, ii tawa qen onjombaa. Qaa woi ii moma laarin saanon Anutuwaaw kosianon kawaato, mende moma laarin munj een iwaa jaayanon sokombombaajon amamaawonja.

⁷ *Anutunon Nooawaajon iwoi koloowaatiwaa galej meme qaaya isaano. Aisano Nooanon moma asarin sombuya qaita mon moma honja mende iiro momalaarianon nemun koma muro ten koma wanggo mero. Anutunon iyanja ano sumanjuruta anjon koma onjom-baatiwaajon moma wanggo ii mero. Nooa momalaarianon nemun koma muro wanggo meroti, nanamemen iikanon mono namo ejemba kanagia doogoya inisaano Anutunon qaagia jen tegoro tiwilaagi. Uugia mende meleema tiwilaagito, Nooawaa momalaarianon nemun koma muro Anutuwaaw jaanon solana koloowombaa kalena ii bunja qen aoro. Ejemba Anutu moma laarin munin qaanana jen tegoro solananinkejon, Nooanon mono iikawaa so solana kolooro. Kianj.

Abraham Saara yoroo momalaarigara

* 10:37: Hab 2.3-4

* 11:3: Jen 1.1; Ond 33.6, 9; Jon 1.3

* 11:4: Jen 4.3-10

* 11:5: Jen 5.21-24

* 11:7:

⁸ *Anutunonj Aabraham balonj iwaa bunja koloowaatiwaajonj jen iikanonj kemaati-waajonj oono. Oono momalaarianonj nemunj koma muro qaa ii tenj kono. Dakanonj kema keunaga ii mende moroto, ii kilenj iyanjaanonj balonj mesaonj keno.

⁹ *Kema kema Anutunonj balonj iwaa bunja koloowaatiwaajonj jenj somongoroti, mono iikanonj keuro. Keuma waba koloonj ejemba nanamemengia mende moroto, momalaarianonj nemunj koma murotiwaajonj mono kilenj opo kuunj menj maama kanonj enj laligogi. Esameria Aisak Jeikob yorononj kaanagadeen Anutunonj balonj onjombaatiwaajonj soomonggo qaaya iikayadeen bunja qen aonj balonj iikanonj toroqen opo kuungia menj maama enj laligogi. ¹⁰ Siwe siti tandoyanonj mende gisaawaati, Aabrahamnonj ii iimambaajonj mamboma laligoro. Anutunonj siti iikawaa arenja ama unjaya menj miri tandogia osorj mero powowonj kotakota enj ubaati, mono iikanonj keumambaajonj ama mamboma opo kuunjonj laligoro.

¹¹ *Kaanja laligonj eja wanj kolooroto, momalaarianonj nemunj koma muro kotiinj manj kolooro. Aabrahambaa embia Saara iinonj kopinj laligoroto, ii kilenj koro ama mera mero. Anutunonj Aabrahambaa kanagesoya somata koloowaatiwaa qaa somongonj muroti, iwaajonj ama qaayanonj honjowo koloowaatiwaajonj moma laarinj laligoro. Momalaaria iikanonj nemunj koma muro meria kolooro iiro. ¹² *Eja motoonggo iwaa momalaarianonj nemunj koma muro koomuwaa so kolooroto, ii kilenj iwaanongga kanageso somata qatawo koloogi. Sengelao sombinonj asarigi jangogia weengowombaajonj amamaajonj, me sakasinj kowe goraayanonj ejuti, gbiliurutanonj mono iikawaa so seinj koloogi.

Ejemba kokaamba Siwe gomambaajonj awelegonj laligogi:

¹³ *Ejemba sundugia ii jejoni, ii kuuya uugia meleema Anutu moma laarinj munj laligonj komugi. Anutunonj balonj onjombaatiwaa qaa somongonj onjono laligogito, balonj iikanonj mende keugi. Kaen qaagoto, balongia ii koriganonj nama uunj iima waeya menj aisoogi. Iima eenj aisoonj kokaen jenj asarinj jegi, “Namomonj wabaga koloonj ganda laligojonj.”

¹⁴ Ejemba iyangiaa miri gomangianonj keubombaajonj janjarinj riinkejuti, iyonjononj qaa kaen jenkeju. ¹⁵ Balonj mesaogiti, iikawaajonj romongonj qaaya jewuyagati eenj, yonjononj mono saanonj eleema iikanonj kenji uugianonj tegonaga.

¹⁶ Mono saanonj eleembuyagato, yonjononj iikawaajonj mende romongonj laligogi. Iikawaajonj qaagoto, kantri qaita monj Siwenonj eji, mono iikanonj keubombaajonj awelegonj laligogi. Anutunonj yonjoonj siti merotiwaajonj Anutu qata “Ananaa Anutu!” jegi ii moma aisoonj yonjoonj ama gamu monj mende momakeja.

Aabraham, Aisak, Jeikob, Joosef yonjoo momalaaria

¹⁷ *Anutunonj Aabraham angotetenonj ama muro momalaarianonj nemunj koma munj Aisak Anutu kalengga muro. Anutunonj Aisakwaajonj balonj mumambaajonj ijoro Aabrahamnonj soomonggo qaa ii bunja qen aoroto, kilenj meria motoonggo ii moma tegonj iikanonj siimolonj oomambaajonj ano. ¹⁸ *Anutunonj Aabrahambaajonj qaa kokaen ijoro, “Aisaknonj mono gbiliuruga nemunj koma onjono koloonj goo qaga bosima laligowuya.” Qaa ii moroto, kilenj meria alatanonj ano. ¹⁹ Ama kokaen gosinj romongoro, “Komuwaato, Anutunonj saanonj kotiinj menj gbiliro koomunongga waabaa.” Sareqaa kaen jeroti, iikawaa so merianonj mombo toroqen koomunongga kaanja waaro wano.

²⁰ *Momalaarianonj Aisak nemunj koma muro merawoita Jeikob ano Iisoo (Eesau) ii kotuegonj orono. Anutuwa koto motueya iikanonj mono kambanj kanagenanonj kaanagadeen sokoma orono qagaranonj umakebaatiwaajonj qama kooliro.

²¹ *Jeikobnonj komumambaajonj anoti, kambanj iikanonj momalaarianonj nemunj koma muro meria Joosefwaa merawoita woi ii kotuegonj oroma taa gbaruyaa kitianonj laarinj Anutu waeya menj mepeseero.

²² *Joosefwaa koomuyanonj dodowiroti, kambanj iikanonj momalaarianonj nemunj koma muro Israel kanageso liijpt mesaonj kagiti, iikawaa sunduya ii jenj gbilinj injijoro. Kaen injijonj kanagenj qamoya dakanonj ronj kombutiwaa qaaya ii jenj kotonj onjono. Kianj.

Mooseswaa momalaaria

²³ *Momalaariganonj Mooseswaa nemunjanja nemunj koma orono Moosesnonj kolooroti, ii kambanj iikanonja kanainj koinj karoombaa so mesangori. Mera ii

* 11:8: Jen 12.1-5 * 11:9: Jen 35.27 * 11:11: Jen 18.11-14; 21.2 * 11:12: Jen 15.5; 22.17; 32.12 * 11:13: Jen 23.4; 1 Hist 29.15; Ond 39.12 * 11:17: Jen 22.1-14 * 11:18: Jen 21.12 * 11:20: Jen 27.27-29, 39-40
* 11:21: Jen 47.31-48.20 * 11:22: Jen 50.24-25; Eks 13.19 * 11:23: Eks 2.2; 1.22

iimasiinjiirowo tania monj kolooro, ii iima kinj pombaa jenkootoya uguwobotiwaajon toroko mende moma meragara mesanjon galenj koni.

²⁴ * Moosesonj somariiro qata faarao kimbaa borataa meria qagi momalaarianon nemunj koma muro qa ii bosimambaajon togonj faarao kimbaa miria mesaonj kemaliro. ²⁵ Saanonj toroqen Iijipt yonjowo singisonjgowaa korisoroya mokoloonj ii kamban toroga lanj aisoonaqato, laaligoya kaanja ii gema qero. Ii gema qen Anutuwa uumeleenj kanageso yonjowo toroqero kakasililin ama onjonj ii motoonj moma aonj orowombaaajon moro uuta kolooro. ²⁶ Anutunonj tawa mubaatiwaagenj uunj nama kotiuro. Kawaajon Iijipt yonjononj maa suargiawo koloonj siiseweweya qaa laligogiti, iikawaajon moro iwoi kamaanqeqeta kolooro. Iikanonj iwoi kamaanqeqeta kolooro gema qen Hamoqeqe Toyawo toroqero iwaajon ama mepaqepae ama munj laligogito, ii moro kilenj horjowo ano uuta kolooro.

²⁷ Momalaarianonj Mooses nemunj koma muro Iijipt kinj pongiaa irina soombabotiwaajon toroko mende moma kantria mesaonj karo. Anutu ii-iita qaago ii ii-iitaa tani romonjonj munj laligoroti, iikawaajonj mono kaparanj koma nama kotiuro. ²⁸ * Momalaarianonj nemunj koma muro kiankomu kendonj* ama iikawaa arenja jenj kotonj onjono aisoonj ragi. Koomuwaa gajobanonj Iijipt uutanonj mutu meraurugia unugi Israel yonjoo meraurugianonj komuwubotiwaajonj mono jenj kotonj onjono nagugianonj sa morigi.

²⁹ * Momalaarianonj Israel ejemba nemunj koma onjono Kowe Osoga ii balonj kerasianonj kekenjaa so kotonj kagi. Iijipt manjaqeqe eja yonjononj ii kotowombaaajon batogogito, mono apunonj nemotonj tiwilaagi.

Reihab ano momalaariwaa ejemba geria tosia

³⁰ * Momalaarianonj Israel kanageso nemunj koma onjono Jeriko taanonj kanj kiropo sopaya ween 7:baa so liligonj motoonj kema kagi kiropo sopaya sopaya kotakota iikanonj mono ororonjonj kamaagi. ³¹ * Momalaarianonj kana somata emba Reihab nemunj koma muro kokaen ano Anutunonj iima kobooro: Israel jotamemeya yorononj balonj iima mobowaajonj oloj kari ala menj koma horonj orono. Anutunonj ii iima kanagenj yangisenj ejemba unjuro tiwilaagi Reihab iima kobooro yonjowo motoonj mende komuro. Kianj.

³² * Naa qaaga mombo toroqen jewenaga? Deiuid, Samuel ano gejatootoo ejemba tosaanja yonjoo sundugia toroqen jewenagati eenj, noo kambananonj mono mende sokonaga. ³³ * Momalaarianonj tosaanja nemunj koma onjono galenkonjonj totonja totonja melunjonj menj ejemba mindinjonj onjonj nanamemenj dindinja otaanj laligogi. Anutunonj iwoi nonombaatiwaa qaa somonjgorota eji, mamaganonj qaa iikawaa so qama koolinj moma laarigi honja kolooro megi. Tosianonj laion oro batugianonj qama koolinj moma laarigi Anutunonj laion qaa oogia somonjgoro.

³⁴ * Tosianonj gere bolanj uutanonj qama koolinj moma laarigi Anutunonj gere esunja qowogoro mende onjoro. Tosaanja manjawaa soo somatanonj unuwombaaajonj angij Anutunonj yonjononj soo jeta menj mooniro kok konji. Mamaganonj loolooria koloonj qama koolinj moma laarigi Anutunonj esunj onjono kotiigi. Tosianonj manja qenj qama koolinj moma laarigi Anutunonj esunj onjono kawali kotakota koloogi. Waba yonjoo manjaqeqe tuungianonj kagi tosaanjaonj qama koolinj moma laarinj kanonja mono onjotaagi unjurama kengji.

³⁵ * Emba tosanonj kitigianonj komuro qama koolinj moma laarigi Anutunonj menj gbilinj muro koomunonja waaro mombo toroqen aitonjgogi. Ejemba tosanonj koomu gematanonj oyanboyanj uuta mokoloowombaaajonj moma kaparanj koma nangi. Kaanja nangi qanjononj unuj kakasililin kania kania ama onjoma kokaenjinjigi, "Anutu qakoona uulanjowo isama gombonja." Kaenjinjigito, yonjononj ii togogi toroqen jaabamage menj onjoma laligogi. ³⁶ * Tosianonj Anutu moma laarigi mepaqepae ama ooli waayawononj unugi siimbobolo kania kania mokoloonj laligogi. Toroqen tosaanja gbadoonj kapuare miria miria kanonj onjonj laligogi.

³⁷ * Tosaanja jamononj unugi komugi. Tosaanja segenonj motonj onjonj woi koloogi. Tosaanja manjawaa soo somatanonj unugi komugi. Tosianonj lama selia ano meme selia kanonj opo kaanja mouma lanj kema liligogi. Kaanja wanaya toonj koloogi sisiwerowero

* 11:24: Eks 2.10-12 * 11:28: Eks 12.21-30 * 11:28: Anutuwa gajobanonj Israel ejemba injiima koboonj unjuuguroti, iikawaa kendonja ii ananaa qaanonj kiankomu kendonj jeninj Koonj qaanonj Pasowa jeju. * 11:29: Eks 14.21-31 * 11:30: Joos 6.12-21 * 11:31: Joos 2.1-21; 6.22-25 * 11:32: Ponj 6.11-8.32; 4.6-5.31; 13.2-16.31; 11.1-12.7; 1 Sml 16.1-1 Kinj 2.11; 1 Sml 1.1-25.1 * 11:33: Dan 6.1-27 * 11:34: Dan 3.1-30 * 11:35: 1 Kinj 17.17-24; 2 Kinj 4.25-37 * 11:36: 1 Kinj 22.26-27; 2 Hist 18.25-26; Jer 20.2; 37.15; 38.6 * 11:37: 2 Hist 24.21

ano kakasililij tondun menj onjogij laligogij. ³⁸ Siwewaa akadamugiawo koloon balombaa nanamemen bologaaonj mogi mende sokoma onjono iikanonj mende toroqegij. Mende toroqen lanj liligon balon qararanjonkonjanonj kema kanj baanja baanja uma kamaanj kobaa me namo riiriitaa uutanonj enj laligogij. Kianj.

³⁹ Ejemba sundugia jejenij, ii kuuya momalaarigianonj nemunj koma onjono uugia meleengij Anutunonj injiuro sokono jenj qeangonj onjono laligogij. Kaanja laligogito, ii kilenj Anutunonj oyanboyanj qaita monj nonombaatiwaa qaa somongorota ejij, iikanonj iyonoonongja monjonj monj mende keuro. Qaago. ⁴⁰ Anutunonj ii angiodeen qaagoto, mono ananawo motoonj akadamunanawo koloodaborowonatiwaaonj moja. Kaenj moma kawaajonj oyanboyanj qaita monj nonono mokolooowombaa qaa arenja ano eja. Kianj.

12

Anutunonj manj koma mindingonj nonomakeja.

¹ Ejemba tuunj somata qatawo kaananonj momalaariwaa kania nanjonj jenj koosu kaanja liligon nonoma nanjuti, ii mojonj. Kawaajonj anana kaanjadeen mono lombonana kuuya ano singisonjgo afaanagadeen kokosiin nonomakeji, ii giliniin kembaa. Anutunonj anana momalaariwaa manjaya qenj Satan haamo ama mubombaa arenja anota eja. Kawaajonj laaligo batuya koi laligonjgo komuwonati, batuya ii mono nuuguna guuguwe kaanj kaparanj koma manja qenj bobogariin kembonja. ² Jiisasnonj momalaarinana menj letono kolooro menj somariiro kotiinj akadamuyawo koloonkeji, Toya ii mono jaanananonj uunj tororo iimakebonja. Iiinonj saanonj toroqenj Siwe gomanonj laligonj aisoonaagato, ii mesaonj kamaanj iikawaa kitia siimbobolo moro. Maripoononj kikekakasililij kaanja komumambaa gamu moma ii mende togoroto, ii qenjaarononj moma mokosinjonj komuro. Komunj Anutuwaajonj jinjaronj dunj raranonj uma boro dindinjanonj raja.

³ Singisonjgo ejemba yonjononj kaenj tuarenjenj ama mugij siimbobolo morotij, onjononj mono ii romonjonj laligowu. Zolologonj loorinj uukamakamaa koloonj nama momalaarigija ano jejeromonjromongija mesaowubotiwaajonj mono kaenj amakebu. ⁴ Singisonjgo ambombotiwaajonj aonj oronj manja qenj laligogij iikanonj singisonjgowaa Toyanonj mono sagorogoro (gbilibambanj) mende unjuro. ⁵ *Amanonj merabaururuta yonjoonj qambanjmambanj qaa onjoni, Anutunonj iikawaa so qaa monj kokaenj injijoro mono ii duduunj laligoju,

“Oo merana, Poijnonj mindingonj gomakeji, iikawaajonj mono mona geegee mende koloowa. Qaa jenj gono iikanonj mono uukamakamaa mende koloonj laligowa.

⁶ Poijnonj ejemba jopagonj onjomakeji, ii mono mindingonj onjomakeja.

Ejemba merabora kaanja unjuama kalanj koma onjomakeji, ii kuuya koobinonj unjungeja.”

⁷ Merabora monj amayanonj mende mindingoro lanj laligonaga, iikaanja mono iwaa meraborata mende koloonaga. Kawaajonj Anutunonj onjo merabora kaanja ama onjomakeja. Kawaajonj lombo onjono ii mono mindingonj onjombaatiwaa tania romonjonj moma mokosinjonj dingonj laligowu. ⁸ Anutunonj merabaururuta kuuya mindingonj onjomakejiwaa so onjo mende mindingonj onjonagati eenj, mono iwaa merabaururuta honja mende koloowuyaga. Kaenj mono onjaangiaa jaajaa gua merabora mangija qaa kaanja koloowuyaga.

⁹ Qaa ii mombo kokaenj jemanja: Namowaa manjurunananonj mindingonj nononj ii goda qenj onjoma laligonin. Selewaa manjurunananonj qerewenja koloojoto, uunanaa Amanananonj mono honja ano uuta kolooja. Kawaajonj mono iwaa qaa baatanonj kema dingonj laligonj kotiinij sokombaa. ¹⁰ Selewaa manjurunananonj mono iyangiaa momogiaa so kaparanj koma namononj kambanj toroga laligowombaaonj ama mindingonj nonoma laligonkeju. Yonjononj kaanja laligonkejuto, Anutunonj mono tak kotonj nonono iwaa so soraaya koloowombaaonj ama mindingonj nonomakeja. Kaenj ama onjanonj awaa ano oyanboyanj koloowombaaonj moja.

¹¹ Monjonj mindingonj nonono kambanj iikanondeen korisoro tani mende amakejonto, wosobiri siimboboloyawo momakejonj. Qaa ii honjato, iikawaa honja ii kanagenj kokaenj koloowa: Anutunonj ejemba iikaanja kanonj menj gbilin onjomakeji, iyonjoo nanamemengianonj dingoro luaj qenj onjono moma laligowuya. Kianj.

Qambanjmambanj ano galenj meme qaa tosia

¹² *Kawaajonj “Sawingia tegoro borogija bimoonj sororonjonj nanjij, ii mono menj waama mindingowu. Tawogija juma simingia sunjij, ii mono menj kotiwu.” Bunja qaa monj kaenj eja. ¹³ *Korinjkorinjawononj ligisoonj kamaanj qero kanianonj suma bolidaborowabo. Qaa

* 12:5 Job 5.17; Gba 3.11-12

* 12:12 Ais 35.3

* 12:13 Gba 4.26

iikawaa so alagia qotogon mende ama mubuto, mono qeangowaatiwaajon kaparanj koma laligowu. Buɗa qaa monj kokaen eja,

“Kana riinj kekenjaa kanagia mono menj qeleleegi dindinj koloowu.”

Qaa iikawaa so mono uuqeaɗonj qeɗ aonj laligowu.

¹⁴ Ejemba kuuya yonjowo luaenonj uumotoonj laligowutiwaajonj mono kotiinj kaparanj koma laligowu. Moɗɗonj laaligo soraaya mende mokoloowaati, mono eenj Ponj mende iibaa. Kawaajonj Anutunonj menj sorainj onjombaatiwaajonj mono kaparanj koma nambu.

¹⁵ *Moɗɗonj Anutuwaɗa kalenmoriaɗa uugunj mende buɗa qeɗ aowabotiwaajonj mono galenj menj aonj laligowu. Nene gawononj oro kaambogawo ii tiitawo qonjomakejonj. Iikawaa so uukaambowaa kania kuuya ii mono qewagowu. Mende qewagagi iikanonj somariinj kouma enjkalolonj menj onjono mamaga onjoo uugianonj tiloowabo.

¹⁶ *Kaanagadeen moɗɗonj serowilin ambabo me Iisoo (Eesau) kaanɗa anjonjorayawo laligowabotiwaajonj mono galenj menj aonj laligowu. Iisoononj mutu mera koloorotiwaɗa borosamo toya kolooroto, qaa ii nene indinj motoonjo newaatiwaajonj ama qewagoro. Qewagoro koga Jeikobonj borosamowaa qaaya ii nene iikanonj sewanɗa menj buɗa qeɗ aoro. ¹⁷ *Kanaɗen soomongo qaagaraa so kolooro Manɗa kotumotueyanonj mono Jeikob qaganonj uro, onjoo ii moju. Kaenj uro Iisoononj kotumotue ii buɗa qeɗ aomambaajonj moma welema saaro jaunjanonj kamaaro. Kaenj kaparanj koma welenoto, kilenj qaa kogawo somonjgoriti, ii utegomambaa kania monj mende mokolooro. Kawaajonj mutu meriaa kotumotueya ii buɗa qeɗ aomambaajonj moroto, iikanonj osinj amamaaro.

¹⁸ *Wala eenjanonj Israel kanageso yonjononj Sainai (Sinai) kosianonj kan nanji baanɗa iikanonj gere bolanonj jero. Jenj kaaso kondundunjonj kamaanj pangamanj mero raidimbonj qero Anutunonj iikanonj yonjowo soomongo arenj ano. Sainai (Sinai) baanɗa iikanonj borononj oosiriwonatiwaa so koloojato, onjononj baanɗa kaanɗa iikawaa kosianonj mende kanj kouma laligoju. ¹⁹ Anutunonj soomongo arenj ii Sainai baanjanonj kokaenj ano: Gajobaurutanonj romonj qaita monj uugi anjotomanɗa ajoma karo qaa kotakota jerotiwaɗa otonɗa mogi. Ii moma qaa kaanɗa mombo mende jero mobutiwaajonj welengi. Onjononj baanɗa kaanɗa kawaa kosianonj mende kanj kouma laligoju. ²⁰ *Anutunonj qaa kotiga jenj kokaenj jenj kotonj onjono, “Moɗɗonj ejemba me bao oro moɗɗonj baanɗa ii oosiriwaati eenj, ii mono jamononj qegi komuwa.” Kaenj jenj kotonj onjono qaa ii otaawombaajonj moma bimoonj amamaagi. Kawaajonj qaa mombo mende jewaatiwaajonj welengi. ²¹ *Iwoi kanjanawo totoonj ii uunj iigi Moosesonj kokaenj jero, “Nii mono toroko moma jenena ororo nanjen.”

²² Onjononj kaenj qaagoto, mono uugia meleema Zaion baanɗa dodowinj kouma laligoju. Anutu laaligo Toyaa sitia qata Jerusalem Siwenonj eji, iikanonj gajobauruta ten tausenɗa ten tausenɗa yonjononj tuunɗa tuunɗa menj rii oronj korisoro amakejuti, onjononj mono siti ii dodowinj laligoju.

²³ Wala kolokoloo donggoga koloonj uumeleenj kanageso koloogi qagia Laaligowaa buknonj oogita Siwenonj eji, onjononj mono iyonjoo tuungia somata ii toroqenj laligoju. Anutunonj ejemba kuuya ananaa qaanana gosinj jenj tegonkeji, onjononj mono berɗana iwo toroqenj laligoju. Anutunonj ejemba menj solananinj onjono letoma akadamyawo koloonj komugiti, onjononj mono iyonjoo kokoosogiawo toroqenj laligoju. ²⁴ *Onjononj soomongo arenj gbiliaa galenɗa Jiisas iwaanonj kanj iwo qokotaan nanju. Iiinonj sayanonj qeesaaro onjomorinkeji, mono laaligo iikaanjanonj kouma laligoju. Aabelonj saya maaroto, Jiisaswaa sayanonj Aabelwaa saya uugunj qaa akadamyawowaa munjɗenɗa koloaja.

²⁵ *Wala eja moɗɗonj namononj laligonj Anutuwaɗa uusiina ejemba inisaama onjono mamaganonj ii mobombaajonj togogi Anutunonj ironj meleeno qagianonj uro. Yonjononj iikanonj kok kombombaajonj amamaagiti eenj, anana mono nomaenj kok kombonɗa? Kambanj kokaamba alanana moɗɗonj Anutuwaɗa uusiina Siwenonj ninisaama jenkeji, anana ii silemale ama mesaojonj eenj, mono lombononj kok mende totoonj kombonɗa. Qootogonanaa ironj mono onjanonj qanananonj ubaatiwaajonj mojonj. Kawaajonj moɗɗonj saɗe qero mojuuti, onjononj qaa ii moma tenj kombombaajonj geɗajuju me mondomondo mende ambu. Geɗajuju laligowubotiwaajonj mono galenj menj aonj laligowu.

²⁶ *Wala eenjanonj qaaya injjoro namo utugonj memenjajiroto, geɗatootoo qaaya monj jenj somonjgorota kambanj kokaamba kokaenj eja, “Kamban moɗɗonj namo mombo utugonj memenjajimanɗa. Namogadeen qaagoto, iwoi ambe sombinonj kaanagadeen utugowaa.”

* 12:15: Dut 29.18 * 12:16: Jen 25.29-34 * 12:17: Jen 27.30-40 * 12:18: Eks 19.16-22; 20.18-21; Dut 4.11-12; 5.22-27 * 12:20: Eks 19.12-13 * 12:21: Dut 9.19 * 12:24: Jen 4.10 * 12:25: Eks 20.22 * 12:26: Hag 2.6

²⁷ Qaa kaen ejato, “Kamban monjon mombo” jeji, qaa iikawaa kania ii kokaen: Anutunon ilawoila mokolorota eji, iikanongadeen mono utugon utegowaato, Siwewaa ilawoila mende utugowaati, iikanon mono nama kotiinj en ubaa.

²⁸ Anana bentoton mende utugowaati, ii bunja qen aon nanjon. Kawaajon mono “Anutu dangisen!” jen iikaanja kanon waeya men mepeseen uuqeeango men munkebona. Ii jeta uuguwombotiwa keenana moma goda qen laligowonja. ²⁹ *Anana Anutunananon mono gere bolan kaanja kolooja. Kawaajon gereyanon nonooro siimbobolo mobombotiwaajon mono toroko qaganon goda qen munkebona. Kian.

13

Qambanjmamban qaa tetegoya

¹ Uumeleen alaurunana onjoangia mono jopagon aon laligowu. ² *Waba ejemba batugianon kawuti, ii mono kalan koma onjongi ainjolon mokolonkebu. Kaen ambombaajon mono mende duduunkebu. Tosianon kaanja angiti, iikanon Siwe gajoba tosaanja mende moma asarin motoon koma horon onjongi mirigianon laligogi. ³ Tosianon kapuare mirinon laligojuti, ii romongon onjomaakebu. Onjoangio yonowo gbadoon onjongi laligowuyagati, tani ii moma mono ii romongon onjomaakebu. Tosaanja men bolin onjongi iikawaa siimboboloya mojutu, ii mono onjoangio kaen laligowuyagati, iikaanja moma romongon onjomaakebu.

⁴ Ejemba olonkalu ano serowilin anjuti, Anutunon ii jen tegon onjombaa. Kawaajon kuuya onjonon mono loemba laaligo ii goda qegi soraaya kolooro loemba batugaranon kiiqetete qaa jewonja mon mende ewa.

⁵ *Anutunon ajo qaa mon kokaen jerota eja, “Niinon mono kamban monjon mende gomesaon gema gumaña.” Qaa kawaajon ama nanamemengianon mengo mewombaajon otoko mende koposongonkebuto, iwoi en onjonji, iikawaajon mono mogi sokoma onono korisorowo laligowu. ⁶ *Kaen moma saanon qaqabunjabunanawo satiinj nama kokaen jen laligowonja,

“Ponjon ilailaana kolooro namo ejembanon tiwilaan nombutiwa so mende kolooju.

Kawaajon keena mon mende moma laligojen.”

⁷ Galenurugianon Anutuwa qaa injjogiti, ii mono romongon onjoma laligowu. Nanamemengia nomaen ama megi laaligogianon tegoroti, mono ii romongon momalaarigiala siligia otaan laligowu. ⁸ Jiisas Kraist utekuteya qaago. Wala laligoroti, iikayadeen kete laligoja ano kamban tetegoya qaa laligon ubaa. ⁹ Kalemorian toroqen bunja qen aoninj uunana men kotihiro qeangonkebaato, nene newombaa silia ii me iikanon mono uunana men kotiwaatiwaajon amamaankeja. Tosianon nenewaa qizimizin kania kania otaagi nanamemen iikanon mono mende totoon ilaaj onjono porogoro. Kawaajon tosonian qizimizin morota morota ejemba kuma onjomaakejuti, onjonon mono qaa ii mesaowu. (Siliwaa qaayanon mono jinjaun mende ama onjomba.)

¹⁰ Siimolon oonjoon alata qaita mon ii ananaanon eja. Balonon opo sel jigo gorawaa gawon menkejuti, iyonjonon siimolon qaita mon iikawaa bakaya men newombaajon amamaankeju. Anutunon iyonjoon qaa kaen mende jen tegorota eja. ¹¹ *Namonon jigo gawon galen wananon nama ejemba singisongogia koma konjoratiwaatiwaajon ama oro qen saya men jigo gorawaa uuta kowoga totoon iikanon umakejato, oro hongia ii men goman tawatawa laligojuti, iikawaa kiropo seleengjanon kema iikanon oogi jen aloweenkeja. ¹² Iikawaa so Jiisas kaanagadeen kanagesouruta iyanjaa sayanon men sorain onjombaatiwaajon ama siti kiropowaa nagu seleengjanon qegi siimbobolo moma komuro.

¹³ Kawaajon goman tawatawa* laligojoni, anana mono iikawaa kiropo seleengjanon kema Jiisaswaanon torogewonja. Iwaajon ama mepaqepae ama nonomakejuti, mono ii bosima laligowonja. ¹⁴ Ii kokaembaajon: Siti tetegoya qaa en ubaati, ii namonon mende en nononjato, siti kanagen asugin nonombaati, ii iibombaajon mono janjarin riinj laligojoni. ¹⁵ Kawaajon mono suulan Jiisasnon nemun koma nonono Anutuwaajon mepemepesee nandun ama laligowonja. Jiisas qata mepeseenkejuti, iyonoo je buugiala honjanon mono Anutuwa nandunja kolooja. ¹⁶ Iwoi en onjonji, ii mendeema aon men qeangon aonkejuti, iikanon mono Anutuwa nandunja mon kolooja. Anutunon nandun ii iiro uutanon qeangoro sokomakeja. Kawaajon kaen ambutiwaajon mono mende duduuwu.

* 12:29: Dut 4.24

* 13:2: Jen 18.1-8; 19.1-3

* 13:5: Dut 31.6, 8; Joos 1.5

* 13:6: Ond 118.6

* 13:11:

Lew 16.27

* 13:13: Balonon kusu laligojoni, iikawaa qata tawatawa.

¹⁷ Galenjurgia mono tej koma onoma ku-usungia baatanon kema laligowu. Gawon megitiwaa sundugia Anutuwa jaanon ambuti, iyononon mono iikaanja injiima uugia galen komakeju. Yononon gawongia ii uulombo qaganon mewubo. Iikanon onjo mende ilaan ononaga. Kawaajon mono qaagiaa baatanon kema laligogi korisoro qaganon gawongia megi sokombaa.

¹⁸ Mono nononon ama Anutu qama koolinkebu. Iwoi kuuya kanon nanamemen qabunayawo ambombaa siija en nonono Anutunon niniima “Sokonja,” jero uugejanananon monin qeangonkeja. Qaa ii moma yagojon. ¹⁹ Noojona qama koolinkebutiwaajon mono kaparan koma kokaembaajon kuun ononjer: Onjo qama kooligi Anutunon kamban mende men koriro qeangon saanon mombo onoonon kamanja.

Kokaen qama koolinkejon:

²⁰ Jiisasnon komurotiwaajon ama lama galen qabunayawo koloon laligoja. Saya molaan iikawaa mungenanon Anutuwa soomongo areja qokotaan men kotiuro kamban tetegoya qaa en ubaa. Anutunon Ponjana ii men gbiliro koomunonga waama kotiin laligoja.

²¹ Anutu luae Toyanon mono inaan onoma uusiina so ama men laligowutiwaa akadamuya kuuya onomakebaa. Iikaan saanon kotiin gawon awaa kania kania men laligowu. Iinon meweengon kuun onono Jiisas Kraistwaanon nangon laaligo Anutuwaanon sokonji, mono iikaanja laligowu. Kraistwaa qabunaya mono kamban so mepeseenin kamban tetegoya qaa akadamuyawo en ubaa. Qaa ii onanon.

Qaa tetegoya

²² Oo uumeleen alauruna, niinon kokaen qisin ononjer: Bunja Tere toroga koi onon ononjer. Kawaajon qambanmamban qaana koi mono kaparan koma bunja qen aowu. ²³ Buju koi mono mobu: Uumeleen alanana Timoti ii kapuare mirinonga isangi kamaaro. Uulanawo koi koubaati een, mono iwo kan injibota.

²⁴ Yeizozo qaa ambe galenjurgia kuuya ano Anutuwa ejemba soraaya kuuya ii injiwu. Itali alaurunananon yeizozogia angi onoonon kaja.

²⁵ Anutuwa kalerimorianjon mono kuuya onowo en uma ewa.

Jeimswaanon Tere Jeimsnon Tereya ano. Jen-asa-asari

Gomaŋa gomaŋa kanon ejemba kania kania uugia meleema letoma-kejuti, iyonoo nanamemengianon sisau siliqalu kolooro metetangon kamaan unuro Anutuwa qabunayanon kamaawabo. Kawaajon Jerusalem bisop Jeims iinon gejanono qaa morota morota men kululuun koi ooja. Gejanono qaaya tosia ii kokaen: Momakooto hona ii nomaen? Zioz gawon hona ano qolonmologoya. Angotete uutanon laaligo. Tosia mende injiima sureewu. Je buu susugia mono galen kombu. Selegia mepeseewu me uugia men kamaan aowu? Angowowo me ala ilailaa ambu? Kaparan koma qamakooli gawon mewu.

Majakakaya wana ii kokaen: Kraistwaa Buŋa qaayanon somariin akadamyawo koloowaatiwaa qata bosima qaaya koma gbilin menin hona koloowaa me qaago? Je buu susunanondeen moma laarijon jenin mende sokonja. Zioz gawon hona qaa, ii zioz koomuya.

Tere kokawaa bakaya wana 10 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1

Momalaari ano momakooto 1.2-8

Ejemba wanaya ano qabunayawo 1.9-11

Angobato (manambato) ano angotete 1.12-18

Buŋa gejanondeen momo me tenkonjon 1.19-27

Kamaanqeeta ii mende injiima sureewu 2.1-13

Momalaari gawon qaa ii omya koloowa 2.14-26

Neselananon mono tiwilaan nonombabo 3.1-18

Luaenon laaligo me balombaa nanamemen 4.1-5.6

Lombo bosima qama koolinin hona koloowaa 5.7-20

¹ *Jeims niinon Anutu ano Pon Jiis Kraistwaanon gawon men laligojen.

Israel tuun 12 ananaanonga tosaana onjo Israel mesaon gomaŋa gomaŋa deema kema laligojuti, niinon onowo qaa amin mobombaajon tere koi onjon jolongia jejen.

Moma laarin qama koolin momo hona mokoloowonja.

² Oo uumeleen alauruna, momalaariwaa angotete kania kania qagianon umakeji, iikawaajon uugianon mono mende kamaaro simbawonawogadeen moma aisoon laligowu. ³ Angotetenon qagia-non uro iikanon momalaaria katiiri mono kaparan koma moko-singon nambu. Ii mojuutiwaajon mono aisoon laligowu. ⁴ Kaparan koma nambuti een, iikanon mono torogon men letoma onono nanamemengiaa hona kuuya ii akadamyawo koloonkebaa. Iikaen kolooro Anutunon oyanboyananon uugia men saa gero uuwaa iwoi mombaajon mende memengon laligowuya.

⁵ Onoononga monon "Nomaen ambenaga?" jen momakootowaajon amamaaji, iinon mono Anutu qama kooliro ii mubaa. Anutunon kalena ii loloogen kuuya nonoma sologen mende jen nonomambaajon momakeja. Kawaajon ii saanon muro buŋa qen aowaa. ⁶ Qama kooliwaati, iikanon nombati, mono iikaen moma laarin uuwoi mende totoon amba. Monon uuwoi anji, iinon kowe siri kaŋa uma kamaankeja. Haamonon kowe qindiiri lansa kema kankeja. Iikawaa so koloowabotiwaajon mono qamakooliaajon uuwoi mende amba.

⁷ Uuwoi ejemba kaŋa Pononon iwoi mubaatiwaajon mono mende romongowa. ⁸ Iwaa uutanon mono juquno kaiyakaya kuuya kanon kinkololon ama kongbara qen qaa kemamen-kanmen jenkeja. Kian.

Wanaya ano qabunawo laaligo

⁹ Uumeleen alauruna, onoo batugianon tosanon kamaanqeeta laligogi Anutunon onoonon moro uuta koloowa. Kawaajon mono saanon onoonia mepeseen aonkebu.

¹⁰ *Tosianon uuta laligojuto, monen hinagiaajon mende mogi umakejiwaajon ama kamaanqeeta tani laligon mono onoonia mepeseen aonkebu. Yonoo laaligogianon mono bura juraya kaŋa koloon sooliwaa. Kamaanqeeta ano uuta anana komuwonati, iikanon ororon koloowonja. ¹¹ Weenon kouma bura jen kotoo qararangon soolin jurayanon suma kamaankeja. Jurayanon kamaaro batuyaa kaitania iimasinjijawo

* 1:1: Mat 13.55; Maak 6.3; Apo 15.13; Gal 1.19

* 1:10: Ais 40.6-7

kanon titiikota koloonkeja. Qabunagiawo yononon esuhinagia menj seiwombaajon ewaewan komakejuto, laligon bura kaanja gororongowuya. Kianj.

Angobato (manambato) ano angotete

¹² Anutunon qaaya kokaen somongorota eja, “Ejemba uugianon jopagon nomakejuti, niinon ii laaligo kombombanja onjoma wangianon goul ila koma onjoma.” Qaa iikawaa so bologaa angobatonon mombaa qaganon uro iikanon kaparan koma kotiirro tegoro mono laaligo kotigaa ila soron bunja qen aon oyanboyon koloowaa. Iwaajon “Mono simbawonjowo!” jejon. ¹³ Kilenaa Toyanon Anutu angobato menj mubaatiwaa so mende kolooro Anutunon monj singisonggo ambaatiwaaajon mende angobato menj muja. Kawaajon monjon angobato uutanon laligon laligon kokaen mende jewa, “Anutunon angobato menj nono singisonggo amambaajon anjen.”

¹⁴ Anutunon qaagoto, ananaa siijnana kombombanja bologanon mono potitin kaanja horon nonono motowaa bitinbitinanon osinin singisonggowaa angobatoya kaen motomotoon ananaanon koloonkeju. ¹⁵ Monjon siija kombombanja bologa mende somongoji, ii singisonggo kondooja. Kondooro siija kombombananon koro ama singisonggo ii merabora kaanja mero koloonkeju. Singisonggonon koloon somariidabororo koomu kotiga koloon munkeja.

¹⁶ Oo wombo alauruna, siingia kombombanja bologanon mono mende tiligon onjomba. ¹⁷ Kalen awaa akadamugiawo kuuya ii Anutunon ano Siwe eukanonja asuginkeja. Koinj ano ween jaagara kouma koton kemeri unja-unjagaranon korin torin amakejato, asasaga kuuyaa Toya anjo mende utegowaa. Aunja me unjaunja monj ii iwaanon mende eja. ¹⁸ Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, nono iyonoo batugianon yambu dologa koloon laligowonatiwaaajon moro. Kawaajon anja siijnaa so qaa honjaa kota uunananon komoro iikanon kolokoloo donjoga nonono koloonij. Kianj.

Bunja qaa een mobonja me tenj koma mewonja?

¹⁹ Oo wombo alauruna, mono qaa koi romongon mende duduuwu: Onjo mono kuuya qaa mobombaajon geja uulanjowo qewu. Qaa lanj ii uulanjowo mende jewu. Iringianon mono uulanjowo mende soomba. ²⁰ Anutunon nanamemenj dindinja ambombaa siija momakejato, irinjonsoonon ii mende kondoonkeja. Kawaajon mono irinjonsoon mesajon qaa bonjon jenj laligowu. ²¹ Qewolon kania kania ano nanamemenj jewonawonon qokotaajuti, ii mono mesaowu. Mono yangisengia mesaon Anutuwaaw qaa baatanon kema qaa kota uugianon komomakeji, ii mono moma anjon koma laligowu. Kaen angj qaa iikanon saanon hamo qen onjono letoma Siwenon ubuya.

²² Bunja qaa ii eenj toonj mogi honja mende koloowabo. Kaanja silemale ama tiligon aowuboto, qaa ii mono koma gbilin laligowu. ²³ Monjon qaa eenj toonj moma iikawaa so mende amakeji, iinon eja kokawaa so kolooja: Monjon jaasewanja atatonon (jainon) aimakeja. ²⁴ Aima mesaon monjenj kema kaitania nomaenja, ii uulanjowo duduunkeja. ²⁵ Ii awaa qaagoto, monjon kana qaa akadamyawowaajon geja ama iigigin iikanon qokotaan singisonggowaa kasanonga loloonkeji, iwaa nanamemenjaajon mono “Eeso simbawonjowo!” jewonja. Iinon qaa moma ii mende duduunkejato, ii onjanon tenj koma iikawaa so amakeja.

²⁶ Monjon uumeleembaa komagbiligibili amambaajon jenj je buu susuya mende galen koma anja kaen tiligon aonkeji, iwaa uumeleembaa Bunja gawonjanon mono iwoi omaya, honja qaa koloonkeja. ²⁷ Anutu Mangaa jaasewanjanon uumeleembaa Bunja gawon soraaya silemaleya qaa memambaajon jejani eenj, mono kokaen amba: Guanj mera ano malo konjilin qaganon laligotuti, mono ii kema injiima kalan koma onjoma laligowa ano balombaa nanamemenja qewolonjanon uuga tiloowabotiwaajon mono galen menj aon laligowa. Kianj.

2

Kamaanqeqeta ii mende sureen onjombu.

¹ Oo uumeleer alauruna! Jiisaa Kraist Pohnana qaqabunayawo moma laariwombaajon jejuti eenj, mono ejemba tosaanja mende injisoroon tosaanja mende sureen onjombuto, keda motoongonon ama onjoma laligowu.

² Iikawaa sareqaaya monj ii kokaen: Eja qabunayawo monj, boro susuya goul biniyawo ano opo malekuya iimasiinsijnawo, iinon qaa mirigianon uro eja wanaya monj selekopaaya junjuranja jewonjowo iinon kaanagadeen unaga. ³ Uri onjo eja geria iimasiinsijnawo ii koma horon munj kokaen jewuyaga, “Oo somatanana, gii saanon jaaqeqeyanon eu kema dunj rara qembonjowo iikanon raba.” Kaen jenj eja kamaanqeqeta ii iima tiinj munj jewu, “Gii saanon goraayanon kema namba me kana qembonon kamaan

raba.” ⁴ Sili kaan̄a kolooro on̄o kanageso batugianon̄ bon̄ jawo ama mendeema aon̄ gemasologon̄ ama qaagiawo koloou. Roromonggia bologa otaan̄ jenteeo ejemba doogoya koloou.

⁵ Oo wombo alauruna, mobu! Anutunon̄ bentoton̄a ejemba jopagon̄ mun̄kejuti, iyon̄oo bun̄a ewaatiwaa qaaya jen̄ kotiin̄ somongoro. Qaa iikawaa so tosanon̄ balon̄ ejemba yon̄oo jaagianon̄ kamaan̄qeqeta koloou, Anutunon̄ ii iyan̄aajon̄ meweengon̄ on̄ono momalaarigiaajon̄ ama uuta koloou. Yon̄onon̄ bentoton̄aa uutanon̄ keugi galen̄ koma on̄ono esuhinagiawo koloowuya.

⁶ Hon̄an̄on̄ uuta kolooujuto, on̄o ejemba wanaya injiima tiin̄ sisiriin̄ on̄oma laligoju. Ejemba qabun̄agiawo yon̄onon̄ on̄o monen̄ hinagia qaawaajon̄ men̄ kamaan̄ on̄oma olon̄kalu ama on̄on̄gi kamaan̄qeqeta koloon̄keju. Yon̄onon̄ on̄o horon̄ on̄on̄gi qaa jakeya jakeya kanon̄ keumakeju. ⁷ On̄o Kraistwaa bun̄a koloogi qa awaa soro ii on̄oma iikawaa so on̄oomakejuto, qabun̄agiawo yon̄onon̄ mono uumeleen̄ (kristen) qa ii lan̄ jen̄ bolin̄ kisama kema kan̄ jen̄keju? Namowaa uuta yon̄onon̄ ii kuuya amakeju.

⁸ *Kaen̄ amakejuto, on̄onon̄ Anutu bentoton̄aa kana qaa wan̄a ten̄ koma otaagi sokom-baa. Anutuwaan̄on̄ qaa ii Bun̄a Terenon̄ kokaen̄ eja: “Geenḡa jopagon̄ aon̄kejan̄, iikawaa so mono ejemba tosaan̄a kaan̄jadeen̄ uugan̄on̄ uukalen̄ ama jopagon̄ on̄omakeba.”

⁹ Iikanon̄ sokombaato, on̄o ejemba tosaan̄a inisoroon̄ tosaan̄a sureen̄ on̄oma keda motoongonon̄ mende ama on̄omakejuti een̄, mono singison̄go amakeju. Anutuwaan̄on̄ kana qaa waleengi iinon̄ mono qaagia ii mokoloon̄ jen̄ tegon̄ on̄ombaa. ¹⁰ Mon̄on̄on̄ kana qaa kuuya ten̄ koma otaan̄kejato, iikanonḡa jojopan̄ motoongonon̄ kamaan̄ qeji, iinon̄ mono kana qaa korebore waleema qaayawo koloou.

¹¹ *Kawaa kania ii kokaen̄: Anutu “Serowilin̄ mono mende amba,” jeroti, iinon̄ kaan̄jadeen̄ jojopan̄ qaa kokaen̄ jen̄ kotooro, “Mon̄ mono mende gena komuwa.” Gii serowilin̄ mende anjanto, kilen̄ mon̄ gena komuji, iikanon̄ mono kana qaa kuuya waleendaboron̄ laligojan̄. ¹² Anutuwaan̄on̄ kana qaa ii singison̄gowaa kasanonḡa loloon̄ laligowombaaajon̄ eja. Anutunon̄ kana qaa iikanon̄ gosin̄ gon̄onoma qaanana jen̄ tegoro solan̄aniwutiwaajon̄ romongon̄ qaagia iikawaa so jen̄kebu ano nanamemengia uujopa qaganon̄ amakebu. ¹³ Mon̄on̄on̄ ejemba uujopa qaganon̄ mende kian̄komun̄ on̄oma laligowaati, Anutunon̄ mono iwaa qaa gosin̄ kian̄komu qaganon̄ mende jen̄ tegon̄ mubaa. Mon̄on̄on̄ ejemba uujopa qendeema on̄oma laligowaati, Anutunon̄ ii gosin̄ mun̄ saanon̄ kian̄komun̄ muro simbawon̄awo koloon̄ selia men̄ ubaa. Kian̄.

Momalaari hon̄a qaa ii koomuya koloou.

¹⁴ Oo uumeleen̄ alauruna, mon̄on̄on̄ “Jiisas moma laarijen̄,” jen̄ iikawaa gawon̄a mende mero momalaaria iikanon̄ mono nomaen̄ ilaan̄ mun̄aga? Qaayanondeen̄ moma laariro Anutunon̄ iima hamo qero letombaa me qaago? Ii qaago! ¹⁵ Iikawaa qaaya mon̄ ii kokaen̄: Uugia meleengiti, on̄oo batugianon̄ ejemba mon̄on̄ opo kerembaajon̄ amamaan̄ memegemean̄ men̄ ween̄ motoongowaa so nembaneneya qaa laligonaga. ¹⁶ Kaen̄ laligoro on̄oononḡa mon̄on̄on̄ iwo aitongon̄ selewaa nan̄gonan̄go mende mun̄ kokaen̄ ijoro monaga, “Gii saanon̄ kema nembanene nen̄ gere konama bon̄jon̄ raba.” Qaa omaya ii moro iikanon̄ mono nomaen̄ ilaan̄ mun̄aga? Ii qaago totoon̄!

¹⁷ Kaan̄jadeen̄ momalaari omaya toon̄ ii koomuya koloou. Momalaari gawon̄aa hon̄a mende mejiwaajon̄ momalaarianon̄ mono qamo kaan̄a koloou.

¹⁸ Mon̄on̄on̄ kokaen̄ jenaga, “Giinon̄ uuga meleena niinon̄ nanamemen̄ dindin̄a otaan̄kejen̄.” Niinon̄ kawaaajon̄ kokaen̄ gijojen̄, “Giinon̄ ‘Anutu moma laarijen̄,’ jen̄ iikawaa gawon̄a mende men̄ een̄ momalaarigaa hon̄a mono nomaen̄ qendeema nonaga? Niinon̄ uumeleembaa gawon̄a mewe iina kanon̄ mono saanon̄ neenaa momalaarin̄aa hon̄a qendeema gombaa.” ¹⁹ Gii “Anutu motoonḡo raji, ii moma laarijen̄,” jejan̄i, ii awaa! Omejiilan̄ yon̄onon̄ kaan̄agadeen̄ ii moma laariju. Ii moma laarijuto, iikanon̄ qindiin̄ on̄ono Anutuwaajon̄ jenengia on̄on̄keja.

²⁰ Oo eja uuga qaa, gii omejiilan̄ yon̄oo tani kaan̄a moma laarin̄kejan̄ me? Momalaari-waa gawon̄a mende mena hon̄a mende kolooro qaa ii een̄ omaya jena momalaariganon̄ mono iwoi omaya, hon̄a qaa koloon̄keja. Iikawaa kania ii sareqaana iikanon̄ qendeema gonja me qaago? ²¹ * “Qaago!” jewabotiwaajon̄ ama sareqaa mon̄ jeman̄a. Momalaariwaa wan̄alenana Abraham iinon̄ dindin̄a nomaen̄ kolooro? Iinon̄ Anutuwaawaa jeta ten̄ koma meria Aisak wama kema alatanon̄ ama kanon̄ siimolon̄ oomambaajon̄ ano. Kaen̄ ama momalaari qaganon̄ gawon̄ mero Anutunon̄ ii iima qaaya jen̄ tegoro solan̄aniro. ²² Sareqaa iikawaa kania ii iima asarijan̄ me qaago? Abrahamnon̄ moma laarin̄ qaagadeen̄ mende jeroto, momalaari qaganon̄ nama iikawaa silia kaan̄agadeen̄ qero

* 2:8: Lew 19.18

* 2:11: Eks 20.13, 14; Dut 5.17, 18

* 2:21: Jen 22.1-14

nemuj kono sokono. Nanamemenj dindiŝa ama menj laligoro momalaarianoj iikaŝn somariin akadamyawo kolooro.

²³ *Buŝa Terenonj qaa monj ii kokaen eja, “Aabrahamnonj Anutu moma laarinj muro qata Eja Dindiŝa jero.” Qaa ii eenjanonj honjwo koloorotiwaas so ii oogita tosianonj Aabrahambaa qata “Anutuwaas aliaga,” kaen qama jenj laligogi. ²⁴ Solanja koloowombaajonj momalaariwaas qaa ii jenananondeenj jeninj mende sokonja. Silinananonj momalaariwaas nanamemenj honja ambonjati eenj, Anutunonj mono qaanana jenj tegoro solanjanijwonja. Sundunanonj mono iikawaa kania qendeenja.

²⁵ *Sareqaa monj ii kaanagadeen jewee uumeleenj gawombaa kania ii qendeema gombaa: Israel yonjononj gomanj iima kotowaotiwaajonj eja woi wasinj oronji keni kana somataa emba qata Reihab iinonj uruama kalanj koma oroma kana monjonj oromesaoro keni. Iinonj momalaariwaas nanamemenj kaen ano Anutunonj ii iima qaaya jenj tegoro solanjaniro. Kianj.

²⁶ Niinonj qaana koi kokaen jenj tegomana: Eja kokoosoya qaa ii qamoya. Iikawaa so momalaari gawonmemeya qaa ii mono koomuya kolooja. Kianj.

3

Neselanananonj mono tiwilaan nonombabo.

¹ Oo uumeleenj alauruna, onjoononga mamaganonj uugia waaro “Tosaanja yonjoononj koposo mindingowonja,” jenj boi qaqazu, eja to koloowombaajonj uugia waambabo. Nono tosaanja kuma onjoma ananaa roromongonana mende mindingowonjati eenj, Anutunonj ii iiro mende sokono qaanana gosinj kotakota jenj tegonj iikawaa so ironja uugun nonombaa. ² Ii kokaembaajonj jejenj: Anana kuuyanonj kana qaa mamaga qiwitigonkejonj. Monjonj neselanj galenj koma qaa mende qiwitigonkeji, iinonj mono eja akadamyawo soro kolooja. Iinonj saanonj kotiinj laaligoya kuuya kaanagadeen galenj koma laligowaa.

³ Hoos ii siijnana tenj kombutiwaajonj ama aenj qawa qaa oogianonj suluj somongonj kasanonj horonj kanonj saanonj hongia somata kuuya ii mindinqindinj ama onjoninj kemakeju. ⁴ Kaanagadeenj wango somata iikawaa siligia romongowu. Wango tosia ii somasomatato, kilen haamo kotiganonj ii nanjonj onjonj kowe kotonj kemakeju. Somata qatawo koloojuto, ii kilen kekenaa galenja kapten iinonj wango gilijanonj rama siinja otaanj stia (steer) loqaya melaa iikayadeen melenjeleenj ano wango somatanonj kawaa so meleema kemakeja.

⁵ Neselambaa kania ii kaanjadeenj. Ii sele busunanaa kitia melaadaga koloojato, kilen saanonj qaa somata kania kania iikanonj selenana menj uma jenkejonj. Mono koi romongonj laligowa:

Gere lokota melaadanonj tereema kemenj saanonj jolononj mondonj duuya somata qatawo jedabororo kamaanaja.

⁶ Neselanananonj kaanagadeenj gere bolanj kaanja kolooja. Ii sele busunanaa kitia kitia iikawaa batugianonj rama qewolombaa kondomondoo nemunja kolooja. Kaen kolooro gere siawaa Toyanonj jiilanjanonj ototirinj iikanonj upiipiro afaanagadeenj uugerenonj mondonj jero uuta kuuya kotomotonj toloro laaligoyanonj nanamemenj kuuya ii jewonj kaanja totowiwaas. ⁷ Anutunonj iwoi kuuya mokoloroti, ii oro kania kania, koonj me iwoi baagianonj koma kondondongonkejuti me kowenonj laligojuti, ii ejembanonj menj loorinj onjombutiwaas so kolooju. Tosaanja ii koma tutugonj menj loorinj onjonji miriwaas oroya kolooju.

⁸ Kaan koloojuto, neselanananonj mono oro kawalia kaanja kolooja. Ii nomberj warabe kaanjanonj saa qeqeta koloonj onjomumu kaanja onjonjonj nininj menj komun nonomambaajonj jojorinkeja. Ejemba kuuyanonj ii menj loorinj somongonj mubombaajonj amamaankeju.

⁹ *Neselanananonj Ponj Jiisas ano Manj Anutu mepeseenj oromakejonj ano leegenj ejemba iyanjaa kaitani kaanja mokolonj onjonoti, ii qaa seinonj lanj qasuaan onjomakejonj.

¹⁰ Neselanj motoonjo iikanonj Anutuwaas qata mepeseenkejonj ano qaa seinonj tosaanja qasuaan onjoma jenkejonj. Oo uumeleenj alauruna, kaniagianonj kaanja ero mende sokonja. ¹¹ Apu saanja ano kaambogawo ii apu jaaya motoonjononja ujunjonj koumakejao me qaago? Kaan qaago. ¹² Oo uumeleenj alauruna, joganonja pandigbamo (san) ii saanonj koloonkeja me qaago? Kaanagadeenj jao gerenonga mandariina saanonj koloonkeja me qaago? Iikawaa so apu saanja ii kou kaambogawononja ujunjomambaajonj amamaankeja. Mono ii.

Momakooto honja ano qolonjmolonjgoya

* 2:23: Jen 15.6; 2 Hist 20.7; Ais 41.8

* 2:25: Joos 2.1-21

* 3:9: Jen 1.26

¹³ Onjoo batugianonj morononj momakootowo koloon qaa mindingowaatiwaa so kolooja? Moñonj “Kaanja kolooja,” jewuti eenj, iinonj mono uuta ii momakootoyaa so menj kamaanj silianonj gumbonjonjonj nanamemenja qendeen asuganonj asugiro iininj sokombaa. ¹⁴ Iikanonj sokombaato, uugianonj motoqoto koloon uunonj junjunj ero irinjonsoonj kaambogawo moma gemaqeqe ama aonkejuti eenj, momakootogia iikawaajonj mono selegia eenj toonj mende menj ubu. “Qaa honja otaajonj,” jenj mono iikawaa honja kolatiwubo. ¹⁵ Yonoononj momakoto kaanja ii balombaa momakootoyaga. Ii Siwenongja mende kamaankejato, omejiilanj yonjononj ejemba sololoonj onongj jegi Unja Toroyanonj iikawaajonj wosobiri momakeja.

¹⁶ Daenj yonjoo uugianonj motoqoto koloon uunonj junjunj ero irinjonsoonj moma gemaqeqe ama aonkejuti, iyonjoo laaligogianonj sisau ilinjalinj ero sili anjonjorayawo kania kania otaanjeju. ¹⁷ Ii otaanjejuto, momakoto Siwenongja kamaankeji, iikawaa kania mutuya ii nanamemenj soraaya. Momakoto soraayaa silia tosaanja ii kokaenj: Luaenonj laligowombaa siinja enj onjono gumbonjonjonj qaganonj tosaanja uujopa ama onjoma qaa baatanonj kengi Unja Toroyanonj uugia saa qero tosaanja kiankomunj ama onongj uumomogiaa honja awaa awaa ii mamaga asuginkeja. Gbingbaonj mesaonj ejemba qaagia bakasasanj mende gosinj selenondeen ala-ala mende laligoju. ¹⁸ Luaeqeqe ejembanonj luaenonj laligowombaaonj moma iikawaa kota komogi honja nanamemenj dindinja kolooro oyanboyonj laligonkeju. Kianj.

Balombaa momakoto mesaonj Anutuwaala koloonj laligowu.

4

¹ Naa iwoinonj manja ano angowowo kondooro batugianonj koloonkeja? Onjonganja siingia kombombananonj mono waama sele busugia sokono awaa ano bologa iikanonj aworangorij manja ano angowowo koloonkeja. ² Onjoo iwoi kania kania mewombaa siinja kotakota bobo momakejuto, ii onjoo bunja mende koloonkeja. Iwoiwaan iimasiinj ama baagonj uugianonj gere jero ejemba unugi komunkejuto, kilenj ii mende menkeju. Kawaaajonj yonj jenj anggo-wowo ama manja qenkeju. Onjoo Anutuwaajonj mende qama koolinj onjonganjo eenj mewombaaajonj mojuji, iikawaajonj ii mende bunja qenj aonkeju.

³ Anutuwaajonj qama koolinkejuto, kilenj ii kokaembaajonj mende menkeju: Uugianonj mende dingoro iwoi onjono ii mesoonj onjonganja siingia kombombanja bologa metogon sele busugiaa korisoro ambombaaajonj moma welemakeju. Ii mende sokono Anutunonj ii anjonj komakeja. ⁴ Oo onjoo olonkalu ejemba kaanja kolooju. Loemba kana dindinja mesaonj serowilinj amakejuti, onjoo mono iikawaa so Anutu mesaonj uumeleembaa gadokopa ejemba yonjowo ala-ala menj monerj hinanondeen uugia somonjonj laligoju. Tani kaanj ama iikanonj mono Anutuwo kerekere amakeju. Ii moma kotoju me qaago? Kawaaajonj moñonj uuta balombaa siinj kombombanja bologa metogomambaaajonj amakeji, iinonj mono Anutuwaala kereya kolooja.

⁵ Bunja Terewaa qaa monj ii kokaenj oogita eja, “Unjaya Toroya uunananonj ama nononota laligoji, Anutunonj ii siinja kombombanja iikanonj saa qero laligoja.”* Qaa ii omayaga kania qaa kaenj romongowubo. ⁶ *Qaa ii omayaga qaagoto, onjoo iikawaa so siingia tororo Anutuwaanonj ambuti eenj, iinonj mono kalenjmorianja hononja qaa onjomaakebaa. Kawaaajonj Bunja Tere koi jenj oogita eja:

“Anutunonj sewanjiki ejemba tuarenjenj ama onjomakejato, uugia menj kamaankejuti, iiga mono kalenjmorianj onjomaakeja.”

⁷ Kawaa so onjoo mono uugia gosinj Anutuwaala qaa baatanonj kema laligowuto, Kilenjaa Toya tuarenjenj ama mugij onjomesaonj misinjonj kemaliwaa. ⁸ Mono Anutuwo soomongo ama kosianonj kagi iinonj onjowo soomongo ama kosogianonj nambaa. Singisonggo megij borogia-nonj totowiro Jiisaswaa sayanonj ii songgbambaatiwaaajonj qama kooliwu. Uugianonj junquno kemaqen-kanqen lanj anjij uugianonj tilooro koma konjoratinj onjono soraaya kolowutiwaaajonj qama koolinkebu. ⁹ Mono tapekokorogia moma kotonj jingenj qama woso-biri moma silama saabu. Jomo ainjolongja mesaonj meleema amburerej ambu. Korisorogia mono mesaonj wosobiri moma aowu. ¹⁰ Mono Pombaa jaanonj menj kamaanj aagi iinonj metaama onjombaa. Kianj.

Uumeleenj alaurugia yonjoo qaagia mende jenj tegowu.

¹¹ Uumeleenj alauruna, gemaqeqe qaa mono mende jenj aonj laligowu. Moñonj qaa kaanja jenj kisama uumeleenj aliaa qaaya jenj tegoji, iinonj mono Anutuwaanonj kana qaa jenj tegonj menj kamaanj anja. Gii Anutuwaanonj kana qaa jenj tegonj gogoraagenj ama

* 4:5: Bunja Tere qaa iikawaa kania monj ii kokaenj, “Unja Toroya uugianonj anota laligoji, iinonj jopagonj nonomambaa siinja kombombanja moma ananaajonj motoqoto momakeja.” * 4:6: Gba 3.34

iikaanja kanonj ii mende tenj komakejanto, ii silemale ama umbuqumbulinj ejaga koloonj laligojan. ¹² Anutunonj kana qaa jenj kotonj nonoma iikawaa so mono qaana gosiñ jenj tegoro tiwilaawonja me kiankomunj nonono oyanboyarj koloowonja. Iinondeen jenteego Tonana koloojato, gii mono geenjaajonj “Moroga koloojen?” jenj alaga gosin qaa ya jenj tegonkejanj? Kianj.

Sele memewaa galenj meme qaa

¹³ *Mono geja ambu! Tosaanja onjo selegia menj uma kokaen jenkeju, “Nono kete me woranj koi mesaonj taonj ii me ii kanonj kema konkororo ama monen somata horonj gbani motoonjo laligoninj tegoro kanonja eleema kawonja.” Niinonj kawaajonj kokaenjinjowe mobu: ¹⁴ Laaligogia woranj nomaen laligowuti, onjo ii mende moma kotoju. Onjo laaligogiaa kania ii nomaen? Ii kaaso koosuwaa sogaa kambanj torodaamonj asuginj enj aliwaa. ¹⁵ Kawaajonj onjo mono kokaen jegi sokombaa, “Pombaa uusiinjanonj ananaajonj kaen ero jaawo laligowonjati eenj, mono kaan kaan ama mewonja.” ¹⁶ Kaen mende jenkejuto, eenj toonj jaba-arambaranj ama onjoangiaa selegia menj uma mepeseenkeju. Nanamemenj kuuya kaanja kanonj mono bologa kolooja.

¹⁷ Qaana jenj tegomambaajonj ama kokaen jejenn: Mononj sili awaa qenj mewaatiwaa kania moma kotonjo ii mende ama mewaati, iinonj mono singisonjo anja. Kianj.

5

Ejemba esuhinagiawo yonjo galenj meme qaa

¹ Oo ejemba esuhinagiawo, onjo mono geja ama qaana koi mobu: Kakasililinj siimbobolo qagianonj ubaati, iikawaajonj mono amburerenj ama qama silama saabu. ² *Monen esuhinagianonj mono gisaadaboroja. Gejalolonj ano dumunjanj yonjononj opo malekugia kitomitonj nenkeju.

³ Onjo kambanj tetegoya kokaamba miri, kare ano esuhina tosaanja goul, silwanonj memeta ii qanonj qanonj menj kululuugi eji, ii kasukerajujunonj turudabororo tonoreawo (rost) menj eja. Tonorea ano kasukerajuju iikanonj dangunu kaanja enj kaniagia kambanj tetegoya kokanonj kokaen qendeembaa: Onjo laaligogia monen hinanonj somongonj mesoqesoogi janjonj qaono tiwilaawuya. Tonorea ano kasukerajuju iikanonj mono gere bolanj kaanja sele busugia kaanagadeen menj boliwaa. ⁴ *Mono koi romonjgowu: Gawonj meme ejemba gawonjianonj tetebaro menj timintamenj ano oro qinjinj qonjoma laligogiti, onjononj iyonjo tawagia ii bone qaganonj anjonj kongi. Onjo iyonjo saa njindinj-njundurugia moju me qaago? Qamasilangia iikanonj mono Ponj Anutu, ku-usunj kuuyaa Toyaa gejianonj kemedabororo moja.

⁵ Onjononj namononj koi iwoi kania kania jaasoongo bunja qenj aonj siiseweweya qaa laligonj sele busuwaa korisoro ama siingia metogonj aonj laligogi. Balombaa omakeleyanonj somongonj onono jejelombarj mamaga lanj ama baanonj newageen nepaqepalo nenj laligogi. Anutunonj qaagia jenj tegoro unugi komuwutiwaa kambanjanonj kanj kuuwaati, mono kambanj iikawaajonj jojorinj kelegiawo koloonj laligoju. ⁶ Ejemba koposowaa qaagia qaa onjo mende tuarenjenj ama onjongi kilen qaagia jenj tegonj lanj unugi komunj komunj laligogi.* Kianj.

Binj mokosinjonj bosima qama koolinj laligowu.

⁷ Oo uumeleenj alauruna, onjo Ponjonj koubaatiaaajonj mamboma kambanj biiwia kokanonj mono mokosinjonj binj bosima nambu. Kaen nama komakoomo ejawaa tania ii romonjgowu: Iinonj nembanene namononj komoma nama honja sewanja uuta asugiwaatiwaajonj kaparanj koma mambomakeja. Kaparanj koma mamboma laligoro konj bedu kambanjanonj karo mombo mambono konjuru kambanjanonj kanj kuunkeja.

⁸ Onjo kaanjiadeen mono binj bosima mokosinjonj nambu. Ponjonj mombo kawaatiwaa kambanjanonj torijiwaajonj ama mono uugia menj kululuunj bonj qenj nambu.

⁹ Oo uumeleenj alauruna, Anutunonj qaagia jenj tegoro lombo mokoloowubotiwaajonj mono onjoangiaa batugianonj qaa jenjmeesanj ama uugianonj njindinj-njunduru mende jenj aonkebu. Mobu, jenteego Toyanonj mono dodowinj nagunonj nanja. Kianj. ¹⁰ Uumeleenj alauruna, gejatootoo ejemba yonjononj wala eenjanonj Pombaa qatanonj Bunja qaa jegi kakasililinj menj onjongi moma kilen mokosinjonj binj bosima kaparanj koma laligogi. Onjo mono iyonjo tanigia romonjonj kana lasugia otaanj laligowu. ¹¹ *Tosianonj kaparanj koma binj bosima laligonj haamo angiti, nono iyonjoonj “Ii-a simbawonjawo!” jejenn. Eja qata

* **4:13:** Gba 27.1 * **5:2:** Mat 6.19 * **5:4:** Dut 24.14-15 * **5:6:** Qaa iikawaa kania monj ii kokaen: Onjo eja koposowaa qaaya qaa kilen qaaya jenj tegonj qegi komuroti, iinonj onjo mombo mende qotogonj onjomakeja. * **5:11:** Job 1.21-22; 2.10; Ond 103.8

Job iinon kakasililin moma kilen kaparan koma haamo anoti, ii moju. Haamo ano tetegoyanon Pon kiankomu Toya koloon niniima koboonyeki, iinon oyanboyanya muro laligoro. Mono ii romongowu. Kian.

¹² *Oo uumeleen alauruna! Qaa kota uuta mon koi jemaŋa. Ono qaa ii me ii jewuti, ii jojopar qaanon kokaen mende jen kotiiwu, “Qaana honawo mende kolooji een, Siwe Toyanon saanon lombo ano qananon ubaa me balombaa omejiilananon balon mewagoro meren men turuŋ nomba.” Qaa ii me jojopar qaa tosaanya iikaanya kanon mono qaagia mende jen kotiiwu. Kaen qaagoto, oo-qaawaajon moma “Oon!” iigadeen jewu ano qaago-qaawaajon “Qaago!” jewu. Potagororon qaa jegi Anutunon qaagia jen tegon irona meleenon qagianon ubaa. Kian.

Momalaari qaganon qama kooligi hona koloowaa.

¹³ Uumeleen ejemba onoononga monon qenjenmanjenawo laligoji een, iinon mono Anutu qama kooliwa. Monon korisoronon laligoji een, iinon mono rii qama Anutu mepeseewa. ¹⁴ *Onoononga monon ji kiro laligoji een, iinon mono uumeleen kanagesowaa jotamemeya horon onono kan Pombaa qatanon kele selianon morin iwaajon qama kooliwa.

¹⁵ Momalaari qaganon qama kooligi Ponon ejemba jiawo ii hamo qen muro qeangon mombo waabaa. Singisongo ama ji mokoloroti een, Anutunon mono singisongoya ii songbama mesaowaa.

¹⁶ Kaen kolooro Anutunon hamo qen onono qeangowutiwaajon mono singisongogia jokoloon aon Anutuwa qama koolinkebu. Ejemba solan monon uuta men kululuuŋ Anutu qama kooliwaati, iikawaa honanon mono damuyawo ano usuŋawo koloowaa.

¹⁷ *Iikawaa sareya mon ii gejatootoo eja qata Elaija. Iinon balon eja anana kaanya laligoro. Iinon kon mende kawaatiwaajon uuta men kululuuŋ kaparan koma qama kooliro konon gbani karon ano koin 6 kawaa uutanon namonon mende kamaaro. ¹⁸ *Kamban ii tegoro mombo qama kooliro sombin injan kono kon kin bedu mero nembanene mombo tongonin kolooro. Kian.

Monon jinjaun keno alianon ilaaro sokombaa.

¹⁹ Uumeleen alauruna, onoononga monon qaa honaa kania qiwitigon jinjaun keno monon ii mokoloŋ kana dindinanon mombo wama ambaati een, ²⁰ *iikawaajon mono kokaen romongowu: Singisongo ejemba monon jinjaun kanianon keno alianon ii iikanon wano uuta loori mombo meleembaati, iinon mono koomu kotiga mende komuwaa. Alianon ii gere sianon kemebabotiwaajon angon koma muro Anutunon singisongoya seiseiya ii songbama koma turuwaa. Kian.

* 5:12: Mat 5.34-37

* 5:14: Maak 6.13

* 5:17: 1 Kin 17.1; 18.1

* 5:18: 1 Kin 18.42-45

* 5:20: Gba

10.12; 1 Piito 4.8

Piitowaanon Tere 1 Piitonon Tereya mutuya ano. Jen-asa-asari

Piitonon Bunja Tere koi oon Kraistwaa alauruta Eisia prowinswaa Noot waagen deema laligogiti, iyonoojon ano goman liligon keno. Kanain qagia kokaen gama ooro, “Anutunon ejemba anaaajon meweengon ononoti, iyononon.” Momalaari ejemba sisiwerowero mokoloon siimbobolo moma laligogiti, iyonoo uugia nangowaatiwaajon moma Tere koi ooro. Kraistwaa Oligaa Bunawaa kania duduuwubotiwaajon ama Jiisaswaa qaaya mombo kokaen jen asariro, “Jiisasnon komuroto, mombo koomunonga gbiliin waama mombo eleema kamambaaajon jen somongon oyanboyon koloowombaa jejeromonromonon nonono mambomakejon. Kawaajon siimbobolo momakejuti, ii mono moma anjon koma kaparan koma kotiin nama laligowu. Siimbobolo iikanon momalaarigia gosiro honawo koloowaati een, Anutunon mono tawaya meleema onombaa. Jiisas Kraistnon asugiwaati, kamban iikanondeen mono akadamugiawo koloowuya. Qaa ii moma mono awasanbaka nambu.” Kaen qambanmaban onoma ooro.

Konajilin kambananon uugia nanjon onoma toroqen kotiin kokaen uukuuku men onono, “Ono Kraistwaa bunja koloojutiwaa so mono laaligo soraaya laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waja 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutuwa hamogege gawombaa kania 1.3-12

Laaligo soraaya laligowombaa jenkotoo 1.13–2.10

Siimbobolo qaganon gawon nomaen bosimbona 2.11–4.19

Uugia meleema men kamaan gawon mewu 5.1-11

Bunja tere kokawaa qaa kota waja 5.12-14

¹ Anutunon ejemba iyanaaajon meweengon nonono nonoononga tosia ononon Israel mesaon prowin qagia Pontus, Galesia, Kapadosia, Eisia ano Bitinia kanon deema kema laligoju. Piito niinon Jiisas Kraistwaa wasiwasi eja aposol koloon onowo qaa amin mobombaajon tere koi oojen. ² Manana Anutunon waladeen monowaa monoyanon momo arej ano ero iikawaa so Unja Toroyanon onjo men sorain onono Anutuwa bunja kolooji. Anutunon onjo Jiisas Kraistwaa jeta ten kombutiwaajon meweengon onono Kraistwaa sayanon qesaaro onomoriin songbama onomakeja.

Anutuwa kalenmorianjanon mono uugia so seiro luaenon laligowu. Kian.

Oyanboyambaa jejeromonromonanaajon Anutu mepeseewonja.

³ Anana Ponjana Jiisas Kraistwaa Manja Anutu ii kokaembaajon mepeseenkebona: Anutunon kiankomu somata nonoma nunuano kolokoloo dologa koloonin. Kolokoloo dologa koloon Jiisas Kraistnon gbiliin koomunonga waaroti, anana iikawaa so gbiliin waama oyanboyon koloowombaaajon jejeromonromon ama laligojon. ⁴ Oyanboyon bunja qen aowombaaajon jejeromonromon ama mambomakejon. Anutunon oyanboyon ii uumeleen alauruta nonombaatiwaajon Siwe gomanon anota eja. Iikanon en mende sakaka kasukerajuju men totowin gisaan aliwaa. ⁵ Momalaari koma gbiliwuti een, Anutuwa esujanon sopa somongon kokojiji onono Siwewaa bunja laligogi Jiisasnon saanon unuano Siwenon uma oyanboyon koloowuya. Anutunon Hamogege Toyaa kania kamban tetegoyanon kaen ninisaandabororo ejemba jen asarin onombonatiwaajon ama eja.

⁶ Oyanboyon koloowombaaajon aisoon laligojuto, namonon laligonin Anutunon angobato Toyaa mende somongoro lombo angosisiri kania kania kolooro siimbobolo mokoloon moma laligoju. Kamban toroga kaanja laligowuto, ii kilen korisoro ama laligoju. ⁷ Anutunon angobato mende somongoro qagianon uma momalaarigiaa tania gosinkeja. Jamo hona kotakota qata goul kawa sewanja ii maa suan uugujato, kilen kamban monjon alidaborowaa. Kamban toroga ewaatiwaajon ama ejembanon goul ii gerenon dalasisi oon honanon godomaruruya ewabotiwaajon gosin angotete menkeju. Iikawaa so onjo onanon tororo moma laarin nama kotiinkeju me qaago, angotetenon mono iikawaa kania qendeemakeja. Anutunon uugia honanon goul kokaembaajon uuguwaatiwaajon moma gosinkeja: Momalaarigianon powowon kotakota kolooro sewanja uuta iikanon goul silwa mamaga uugun kamban tetegoya qaa ilaan onono sokombaa. Kaen injiira sokombaati een, Jiisas Kraistnon mombo asugiwaatiwaa kambananon mono mepeseen onono Anutuwa jaanon qabunja mokoloon akadamugiawo koloowuya.

⁸ Onjo Kraist mende iima kilen jopagon mun laligoju. Kamban kokaamba Kraist mende iima kilen moma laarin munkeju. Kaen ama korisoro akadamuyawo ama aisoonkeju. Korisorogia iikanonj mono jenonj mende jejetaa so kolooja. ⁹ Onjo Jiisas moma laarigi hamo qen onono letongi. Momalaarigaa toonja ii Siwe gomanonj eu raja. Anutunonj kokoosogia mero onononj eukanonj uma toonj ii uulanawo oosiriwutiwaajonj moma korisoro amakeju. Kianj.

Gejatootoo ejembanonj jejeromonjromonj ama laligogi.

¹⁰ Gejatootoo ejemba yonononj hamoqegewaa kania mongama Anutu qama koolin qiqisi ama moma gosin laligonj kougij. Kaen laligonj Anutunonj kalenmorian onjombaatiwaajonj moma asarin iikawaa gejatootoo qaaya ii waladeen jen laligonj kougij. ¹¹ Kraistwaa Unja Toroyanonj gejatootoo ejemba sololoonj onoma asugiwaatiwaa qaaya inisaama sane qen kokaen injijoro, “Kraistonj siimbobolo moma iikawaa gematanonj asamararanj akadamuyawo mokoloonj asarin laligowaa.” Kaen injijoro moma Hamoqege Toyanonj naa kambanonj ano nomanomaen asugiwaati, iikawaa kania mongama qiqisi ama moma gosin laligogi. Kaen laligonj buju qaaya qaaya waladeen nanjon jen laligonj kougij.

¹² Hamoqege Toyaa kania mongama qiqisi ama moma gosin laligogi Unja Toroyanonj momo kokaen inisaama injijoro, “Onjo mono onjoangia welenj mende qen aowuto, ejemba kanagen koloonj qaagia weengowuti, mono ii ilaan onoma laligowu.” Kaen injijonj gejatootoo qaa ononoti, nono tosianonj ii kamban kokaamba liligonj jen asarin ononin mogi. Kraistonj Unja Toroya Siwenonja wasiro kamaanj ejemba sololoonj inaan onono Oligaa Bunja jen uukuukuu men onoma laligogiti, iyonononj Bunja qaa iikayadeen jen laligogi. Gejatootoo qaa iikawaa honja kolooro Siwe gajobaurunananonj kaanagadeen ii uunj iima kania moma asariwombaajonj awelegonj laligoju. Kianj.

Anutunonj soraaya laligowombaajonj nonoomakeja.

¹³ Bunja qaaya kaen ejiiwaajonj onjo mono uugia Anutuwaaw gawonj mewombaajonj opogia horogi kiro jorijonj menj afaangonj aonj nambu. Mono bonj qen onjoangiaa nanamemengia galen koma aonj laligowu. Jiisas Kraistonj mombo asugiwaatiwaa kambanonj kalenmorian onjombaati, mono iikawaajonj mamboma jejeromonjromongia kuuya iikanonj ama laligowu. ¹⁴ Anutuwaaw meraboraurutanonj qaaya tenj komakejuti, onjo mono iikawaa so kana soraaya otaanj laligowu. Wala lababubu tompin laligogi onjoangiaa siingia kombombanja bologanonj yaiwisisi menj onjongi lansaaj laligogi. Kaanja laligogito, kamban kokaamba nanamemengia mono siinj iikawaa so mende toroqen ama menj laligowu. Lanj sisau laligowubotiwaajonj mono galengia menj aonj laligowu.

¹⁵ Lanj sisau qaagoto, Anutu soraayanonj onjoono onjo mono kaanagadeen iwaa so nanamemengia kuuya kanonj soraaya koloonj laligowu. ¹⁶ *Bunja Terewaa qaa monj kokaenj oogita eja, “Niinonj toroya soraaya laligojenjiwaajonj noo bunjauruna onjo mono soraaya koloonj laligowu.”

¹⁷ Anutuwaajonj “Manjana,” jen ku-usunja koma horonkejonj, iinonj manj awagayaajonj ama ejemba tosaanj mende ninisoroonj tosaanj mende sureen onjomaakeja. Kuuya ananaa nanamemenana mono keda motoongononj gosin motomotoonj ananaa qaanana jen tegowaa. Kawaajonj Anutu toroyaa bunjauruta koloojuti eenj, namononj kusu laligowutiwaaw so mono soraaya koloonj laligowu. Jegianondeen qaagoto, nanamemengianonj mono Anutuwaaw jeta uuguwombotiwaajonj sombugia moma laligowu. ¹⁸ Kaanagadeen Anutunonj dowegia merotiwaaw kania momago mono soraaya koloonj laligowu. Ambosakonjurunananonj tando lopionj momo arenj tondou otaanj nanamemenj omayaa qendeema nonongiti, Anutunonj onjo iyonoo so toroqen tondou laligowubotiwaajonj sewangia uuta gilin dowegia mero. Sewangia ii silwa goul uugunj giliroti, ii moju. Balombaa monen hina aliwaatiwaaw so kolooji, iwoi iikaanja kanonj sewangia mende mero.

¹⁹ Iikanonj qaagoto, Kraistwaa saya sewanja uuta iikanonj mono wangia mero. Kraistonj lama meria solanja wiji buubuuya qaa kaanja kolooro ii siimolonj onj-oombaa tani kaanja qegi saya kamaaro. Kawaajonj mono soraaya koloonj laligowu. ²⁰ Anutunonj walawala Siwe namo mende mokoloonj oroma kamban iikanonja Kraist meweengonj downana mewaatiwaaw gawonj arenj ii waladeen ama arengoro. Ii arenjgodabororo ero laligonj kouma laligogito, kamban tetegoya kokanonj onjononj qeangowutiwaajonj ama ninisaano asuganonj kolooro. ²¹ Kraistonj nemunj koma onono saanonj Anutu moma laarinj munkeju. Anutunonj Kraist menj gbilinj muro koomunonga waaro asamararanj muro laligoja. Iikaanja laligojiwaajonj ama onjo Anutu moma laarinj nama qaa kuuya jeroti, iikawaa so ama menkebaatiwaajonj jejeromonjromonj ama munkeju.

* 1:16: Lew 11.44-45; 19.2

²² Jejeromonromonj ama munj qaa honja tenj kongi Kraistwaa sayanonj koma konjoratinj onono laligowu. Kaanja laligonj saanonj uumeleenj alaurugia gbingbaonja qaa jopagonj onoma laligowu. Uu wombogia kuuyanjonj mono kaparanj koma tororo ujopaja ama aonj laligowu. ²³ Laaligo kotigaa qaaya kanonj mono nemunj koma onono kolokoloo dologa koloogi. Balombaa qaa kusuga mojonjonj mende nemunj koma onono Manj somataa meraboraauta koloogi. Anutuwa qaaayanjonj mende aliwaato, mono tetegoya qaa zenj enj ubaa. ²⁴ *Qaa iikawaa kania ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja:

“Ejemba kuuya onjo mono gbojoja lolo tani kaanja kolooju. Akadamugia kuuya ii juraya asasagagiawo tani kaanja kolooja.

Gbojoja lolononj mono soolinj gororonggogi juragianonj boratinj tegoqegonj kamaawuya.

²⁵ Kaenj kamaawuto, Pombaa Bunja qaa laaligo kombombanja nonomakeji, iikanonj mono tetegoya qaa kotiinj enj ubaa.”

Bunja qaa iikanonj Oligaa Bunjaja kolooro tosianonj ii jenj asarinj onjonji moju. Kianj.

2

Jamo laaligoyawo iwo nama mono soraaya koloowu.

¹ Bunja qaa mojuatiwaajonj mono kilenagija kuuya kotogonj giliwu. Gbingbaonj qalomalowenj kuuya ii mono mesaowu. Uumeleembaa nanamemenj seleseleya ii mono sisia menj togowu. Goronkiki ano gemaqeqe qaa kiisanj amakejuti, ii kuuya mono qetegogi kamaanj tegowa. ² Merasiji gbingbaongija qaa yonononj ajugadeenj newombaajonj moma awelegonjkeju. Onjo mono iikawaa so Bunja qaa mende meerangogiti, ii uu wombogianonj ambombaaajonj awelegonj laligowu. Kaenj laligonj momalaarigija koma gbiligi somariinj kotiiro letoma laligonj oyanboyonj koloowu. ³ *Bunja Terewaa qaa monj ii kokaenj eja, “Nembanene monj kisiriinj ainja mogiti, iikawaa so mono Ponj awaa iwo qokotaan ainja mobu.” Qaa iikawaa so Pombaa ainja moju ti eenj, mono Bunja qaanonj somariinj kotiinj laligowu.

⁴ Kraistwaa sareqaa monj kokaenj jemaaja: Kraistnonj waama Anutuwa tando kombombanja koloonj laaligo kotigaa wota kolooja. Onjo mono iwaanonj kanj mombo letombu. Ejembanonj tando mombaajonj “Jamo omay,” jenj gema qenj mesaogito, Anutunonj ii Hamoqeqe Toya koloowaatiwaajonj meweengonj iwaajonj moro sewanja uuta somata kolooja. ⁵ Kraistwaanonj kanj gbilinj onjoangio kaanagadeenj mono jamo kowonjinj laaligogiawo kaanja koloowu. Kaenj koloonj kotiinj laligogi Siwewaa motonqeqe iinonj onoma uugia meagoro kotikotii mokoloonj uuwaa laaligowaa jiwowonj jigo honja koloowu. Unja Toroyanonj uugianonj laligonj sololoonj menj letoma onono mono jiwowonj jigo iikawaa jigo gawonj galenj soraaya koloonj nambu. Unja Toroyanonj nemunj koma inaanj onono tenj koma Anutuwa waeya menj mepeseenj munj laligowu. Kaenj laligogi Anutunonj injiima Jiisas Kraistwaajonj ama nanamemenjgia kaanja ainja moma laligowaa. ⁶ *Bunja Terenonj qaa monj ii kokaenj eja:

“Iibu, Anutu niinonj kowonjinj tando monj meweengonj Zaion baanjanonj Israel tuunj somata uugianonj komowe ii jingbilinj tando kombombanja maa suanj damandanjawo (milyon Kina kaanja) koloowaa.

Daenj yonononj tando powowonj kotakota ii moma laarinj munkebuti, iyonononj iwaajonj ama gamu mende moma laligowuya.”

⁷ *Moma laarinj munj laligojuti, onoo jaasewangianonj ii tando kombombanja akadamuyawo koloojato, tosianonj uugia mende meleema eenj laligojuti, iyonoo jaagianonj ii Bunja qaa kokawaa so eja:

“Miri meme yonononj ‘Kowonjinj omay,’ jenj tando ii gema qenj mesaogiti, tando iikanonj mono tando kombombanja kolooro.

Kanagenj tania ii aenj kaanja mokoloogi. Tando powowonj kotakota kaanja ii riinagati eenj, mirinonj mono ororongonj kamaanj konaga.”

⁸ *Bunja qaa monj ii kokaenj eja,

“Ejembanonj jamo kowonjinj iikanonj ritatangonj unjuro iikanonj mono unj mizimizi ama onjombaa.”

Yonononj Bunja qaa mende tenj koma iyangiaa aingia otaankejutiwaajonj ama ritatangonj kamaanjkeju. Anutunonj kaenj arengonj onjonotiwaa so kamaanjkeju.

⁹ *Yonononj kaenj kamaanjkeju, onononj ejemba tuunj somata qaita monj kokaenj kolooju: Anutunonj onjo iyanjaajonj meweengonj onono tak-kootoya kolooju. Anutunonj

* 1:24: Ais 40.6-8 * 2:3: Ond 34.8 * 2:6: Ais 28.16 * 2:7: Ond 118.22 * 2:8: Ais 8.14-15 * 2:9: Eks 19.5-6; Ais 43.20-21; Dut 4.20; 7.6; 14.2; Tai 2.1; Ais 9.2

pangamanonga oñoono asasaga damuyawo iikanonj keuma jigo gawonj galenj tuunj soraaya kolooju. Angoleto akadamyawo menj laligoroti, iikawaa Bunja qaaya ii jenj asariwutiwaajonj oñoono. Oñoonota oñononj Anutuwaanonj kanageso bunjaya laligonj Kinj Pombaa jawinjuruta koloonj gawonja liligonj menkjeju. ¹⁰ *Wala Bunja Terewaa qaa mombaa so “Simbirinsambaranj lanj laligogito,” kambanj kokaamba uugia somonjonj aonj mutulanjonj “Anutuwaa uumeleenj kanageso tuunj” koloonj laligoju. Wala Anutuwaa kiankomuwaajonj “Poumapou laligogito,” kambanj kokaamba “Injiima kobooro kalenjmorianja saanonj moma kotonj laligoju.” Kianj.

Anutuwaa welenqege ejemba kokaenj koloonj laligowonja:

¹¹ Oo wombo alauruna, Siwewaa bunja koloonj namononj koi tatawaga wabaya laligojuti, niinonj oñoo uugia kokaenj kuumanja: Selewaa siingia kombombanja bologanonj galenj koma onjombotiwaajonj mono onjanga anjonj koma aowu. Siinj morota morota iikanonj uugia menj boliwaatiwaajonj manja qenkjeju. ¹² Uugia mende melegeniti, iyonjoo batugianonj nanamemenjia awaagadeenj ama menj laligowu. Tosianonj onjo bologa meme ejemba kaanja qaanonj jenj bolinj onjmakejuti, iyonjononj nanamemenjia awaa iima kaniagia tororo moma asarigi roromonjgogianonj utegowaa. Roromonjgogianonj utegoro iyangiaa singisonjgogia ano momasooosogia iima kotonj uugia meleema Kraist asugiwaatiwaa kambananonj onjojonj ama Anutu mepeseenj munjebu.

¹³ Anutunonj laaligo arengoro ejemba tosanonj galenj koma nonjmakeju. Pombaa qata bosinjuti eenj, onjo mono kuuya iyonjoo qaa baatanonj kema laligowu. Kinj ano gawana yonjononj wanja koloojuti, onjo mono iyonjoo jegia tenj koma laligowu. ¹⁴ Kaunsol ano komiti yonjoo jegia kaanjagadeenj tenj koma laligowu. Yonjononj ejemba kaiyaka bologa amakejuti, iyonjoo qaagia gosinj ironja meleema onjmakejuto, kaiyaka awaa amakejuti, iyonjoo qagia mepeseenkjeju. Anutunonj kawaajonj ama gawman ejemba kuunj onjono laligoju. ¹⁵ Anutuwaaw uusiinja ii kokaenj eja: Gejajuju ejemba uugia qaa poumapou laligonj onjojonj qaa omayaa omayaa jenkjejuti, onjo mono nanamemenj awaa ama menj iikanonj iyonjoo buugia mejugogi olonj laligowu.

¹⁶ Anutunonj bologaa kasa gbadoyanonga isama onjono loloogiti, onjo mono iikawaa so nanamemenj solanja ama menj laligowu. Kaanj laligowuto, kilenjaagia koma turuwutiwaajonj kokaenj mende jewu: “Kasa gbadonana qaa solanja (frii) laligojonj.” Kaenj jenj iikanonj mondonj onjangaiaa aingia mende otaawu. Kaenj qaagoto, Anutuwaaw jeta tenj koma welenj qenkjejuti, mono iikawaa so gbadoya qaa laligowu. ¹⁷ Ejemba kuuya ii mono goda qenj onjoma laligowu. Uumeleenj alaurugia ii mono uu wombogianonj jopagonj onjoma laligowu. Anutuwaaw qaaya uuguwombotiwaajonj mono sombugia moma laligowu. Kinj ano galenjurgia yonjojonj mono mogi uro goda qenj onjoma laligowu. Kianj.

Kraistnonj siimbobolowaa sili awaa qendeema nonono.

¹⁸ Welenqege onjo mono somatagiaa qaa baatanonj kema goda kuuya qendeema onjoma laligowu. Uubonjononj galenj awaa koma onjmakejuti, iyonjojonjadeenj qaagoto, horonj ureenj ama onjmakejuti, ii kaanjagadeenj tororo goda qenj onjoma laligowu. ¹⁹ Daenj yonjononj Anutuwaaw jetaa so ejemba goda qenj onjoma laligogi kilenj kania qaato, eenj kakasililinj ama onjongi siimbobolo kaparanj koma moma mokosinjonkjejuti, Anutunonj ii iima tawaya meleema kotuegonj onjono simbawonjowo kolooju. ²⁰ Kaiyaka bologa angij koobinonj unugi ii moma mokosinjonj nambuti eenj, onjangaiaajonj mono nomaenj mogi unaga? Kaiyaka amakegitiwaa so unugi qabunjaagiawo mende koloowu. Kaenj qaagoto, nanamemenj awaa angitiwaajonj ama siimbobolo mokoloonj moma mokosinjonj laligowuti eenj, Anutunonj mono iikawaa tawaya meleema kotuegonj onjono simbawonjowo kolooju.

²¹ Kraistnonj kaanjadeenj onjojonj ama siimbobolo moma sili awaa qendeema onjono. Kawaajonj onjo iwaa kana tamboya kosinj metetereenj siimbobolo moma mokosinjonj laligowutiwaajonj onjono. Kaenj laligonj simbawonjowo koloowuya. ²² *Bunja Terewaa qaa monj ii kokaenj eja, “Iinonj singisonjo monj mende ano iwaa jenj buutanonga qaa qolomolongoya monj mende kamaaro.” Onjo qaa iikawaa so otaanj angij sokombaa. ²³ *Ejembanonj uugege qaa tokoronjkota Kraist mamaga jenj mugij kitia monj mende meleenj. Siimbobolo ama mugij moma kitia metogomambaajonj mende torogonj onjono. Kaenj qaagoto, Anutunonj qaa dindinjagadeenj jenj tegonkjeji, mono ii moma laarinj qaaya iwaa borononj ama jenj tegowaatiwaajonj mambono.

²⁴ *Kraistnonj ananaajonj kaparanj koma singisonjo gema qenj nanamemenj solanja otaanj laligowombaaajonj ama siimbobolo moro. Ii moro Bunja Terenonj ejiwaa so “Selia qegij wiji koloorotiwaajonj ama Anutunonj onjo menj qeangonj onjono.” Qeangowutiwaajonj

* 2:10: Hoos 2.23

* 2:22: Ais 53.9

* 2:23: Ais 53.7

* 2:24: Ais 53.5

mono “Anjo singisongonana menj sele busianonj anjonj” maripoononj uma komuro. Kawaajonj onjo mono Kraistwaa tani kaanja koloonj siimbobolo moma mokosingogi awaa koloowaa. Singisongowaa anggobatonj horonj nonono iikanonj mono qamo tanijaen koloonj koomuya laligowonja. ²⁵ *Wala onjo “Lama kaanja jinjaunj kema kanj lansa laligogi.” Kaanj laligogito, kambanj kokaamba uugiaa galenjaanonj eleema kanj laligoju. Iinonj onjo lama kaanja sopa somonjonj kalanj koma onjmakeja. Kianj.

3

Loemba onjoo qambanjmambanj qaa

¹ *Anutu welenj qewombaa qaaya jedaborojento, emba onjo mono kaanjiadeen lourugia yonjoo qaa baatanonj kema laligowu. Kaanja laligogi lourugia tosanonj Bunja qaa mende tenj koma laligojuti, iyonjononj mono kaanjiadeen embaurugia yonjoo nanamemenjgia iima uugia meleembuyaga. Uugia meleema laaligogia Kraistwaa borononj ambutiwaa Bunja qaa jegianondeen mende jewuto, Kraistwaa kania mono siligianonj qendeema onjonji iima asariwuyaga. ² Nanamemenj soraaya dindinja ama menj Anutuwa jeta uuguwubotiwaajonj keegia mogi ejanonj kaenjinjiima yagogi Kraistwo qokotaanj laligowombaa siingia asuginaga. ³ *Selewaa akadamugiajonadeen mono mende menj umakebu. Wanj sawagia qen gawasu kania kania mende ama mizizijn sele menj mende awelegonj laligowu. Kasasoronj goul iwoinonj selegia mende menjerenjonj aowu. Selekopaa awaa soro akadamuyawo ii mende menj aowu.

⁴ Kaenja qaagoto, akadamugia honja ii mono pondanj megii uugianonj ewa. Unagianonj luaenonj bonjonj laligogi akadamugia honja kanonj aasangoyanonj enj mono kambanj monjonj mende aliwaa. Uubonjonj laligogi Anutunonj injiima moro umakebaa. ⁵ Wala eenjanonj emba soraaya yonjononj Anutuwo nama jejeromonjromonj ama munj iwoi kuuyaaonj mamboma laligogiti, iyonjononj kaanagadeen uugiaa akadamugianonj menjerenjonj aonj lourugia yonjoo qaa baatanonj kema laligogi. Mono emba iyonjoo tani kaanja koloonj laligowu. ⁶ *Saaranonj loya Aabraham tenj koma munj “Eja Ponja,” jenj munj laligoro. Onjo kaanagadeen zenj nama gawonj awaa awaa menj awasankaka nama iwoi mombaajonj jenengia mende ororo lourugiawo laligowuti eenj, mono Saara kaanja emba akadamugiawo koloonj laligowu.

⁷ *Emba yonjononj esungia kamaanjqeqeta koloojuto, kilenj laaligowaa kalenjmorianja ii ejawo ororonj bunja qen aonj laligoju. Esungia kamaanjqeqeta koloojutiwaajonj eja motomotoonj onjo mono embaurugia tororo kalanj koma loloonjonj onjoma laligowu. Anutunonj eja onjoo qamakooligia sureewabotiwaajonj mono goda qen onjoma laligowu. Kianj.

Gawonj awaa menjekuto, siimbobolo kilenj moju.

⁸ Qaana tegowaatiwaa qambanjmambanja ii kokaen jejenj: Onjo mono kuuya uumotoonj ama uumeleenj alaurugia yonjowo uubonjononj jopagonj aonj laligowu. Gumbonjonjonj laligonj onjonganj menj kamaanj aonj uugianonj somonjonj aonj motoonj nambu. ⁹ Jena jewenuna guwe ana ambe ii mende amakebu. Uuqege qaa tokoronkota jenj onjonji kitia mende meleemba. Kaenja qaagoto, qaa bologaa kitia meleema mono kotuegonj onjoma laligowu. Kaenja ama laligogi Anutunonj iikawaa tawaya meleeno kotumotueya bunja qen aowutiwaajonj onjono. Kaenja ama laligonj Ponj asugiwaatiwaa kambananonj mono oyanboyanj kolooju. ¹⁰ *Kaanja koloowutiwaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaen oogita eja:

“Monjonj laaligo naanjawo laligomambaa ainja koloonj muro ween awaa awaa iima laligomambaaonj moji, iinonj mono neselanj qaa bologa jewabotiwaajonj somonjonj laligowa. Buu susuyanonga gbingbaonj qaa koloowabotiwaajonj mono galen menj aonj laligowa.

¹¹ Nanamemenj bologa mono gema qen gawonj awaa awaa menj laligowa.

Luaenonj laaligo iikawaajonj mongama ii bunja qen aomambaajonj kaparanj koma namba.

¹² Ii kokaembaajonja: Ponjonj ejemba solanj injiima galenj koma qamakooligiaajonj geja amakejato, ejemba doogoya ii ba mende koma onjmakeja.”

Qaa kaenja eja.

¹³ Onjo gawonj awaa mewombaaajonj uugere ama laligowuti eenj, ejemba seiseiyanonj gawonjgia siimbereren menj menj bolinj onjombombaajonj mende mobuya. ¹⁴ *Ii mende mobuyato, kilenj nanamemenj solanj anjitiwaajonj ama siimbobolo mobuyagati eenj,

* 2:25: Ais 53.6 * 3:1: Ef 5.22; Kol 3.18 * 3:3: 1 Tim 2.9 * 3:6: Jen 18.12 * 3:7: Ef 5.25; Kol 3.19
* 3:10: Ond 34.12-16 * 3:14: Mat 5.10; Ais 8.12-13

ono mono kilen Anutunonj kotuegon onono oyanboyonj mokoloowuya. Kakasililin menj onombotiwaaajonj mono een aarunj lalanjanj keegia moma uugia kamaaro uubobooligianonj unuwabo. ¹⁵ Uugianonj mende kamaawato, uugia mono Ponj Kraistwaanonj somongonj kania soraaya pondan romongogi uro laligowu. Mono kamban so jojorinj Kraistwaa kania ejemba jen asarin onjoma laligowu. Oyanboyonj koloowombaa jejeromonjonj anjuti, ejembanonj iikawaa kaniaajonj qisin onongji mono kuuya iyonoononj qaa ii meleema onjoma laligowu. Mono gumbonjonjonj qaganonj ejemba goda qen onjoma uu kuun onjoma laligowu.

¹⁶ Qaagia kaen galen kongi Anutunonj injiima “Sokonja,” jero uugejagianonj kaen mobutiwaajonj nambu. Kraistwo qokotaan nama nanamemen awaa angi uuqede qaa tokoronkota tondun jen onjomaakejuti, iyonjononj mono iyanggiaanonj qaa bologaaajonj ama gamu mewuya. ¹⁷ Gawonj awaa awaa menj laligogi ejemba tosianonj kilen kakasililin ama onongji Anutuwaajonj ama siimbobolo mogi sokonja. Iwoi bologa ama menj iikanonj siimbobolo mokoloogi gamuyawo koloaja. ¹⁸ Kraistnonj kaanagadeen kambanj motoonngo singisonggonanaajonj ama komuro. Anana doogoya kolooninj Dindinja iinonj nunuano Anutuwaanonj keubombaajonj ama siimbobolo moro. Namo ejaga jen selia qegi komuroto, Unja Toroyanonj menj gbilin muro waama laligoja. ¹⁹ Unja Toroyanonj wano nonomesaonj koomuwaa senjonj gomanonj kemenj kokooso kasa gbadononj laligogiti, iyonjojonj Bunja qaaya jen asarin onjono.

²⁰ *Wala eenjanonj Nooawaa kambanonj wango somata megij Anutunonj uugia meleembutiwaajonj kaparanj koma moma mokosinjonj mambonoto, ejembanonj qaa mende tenj koma tiwilaan koomuwaa kasa gbadononj kemegi. Ejemba suman melaada 8:yanonj Anutuwaas jeta tenj kongi jero konj kiro apunonj waama balon qen turunj wango elaaro Anutunonj ii gboulunonga gou gajogia koma wanjia somonggoro. ²¹ Iwoi kaanja kolooroti, ii oomuluwaa sareya koloaja. Jiisas Kraistnonj koomunonga waama laligojiwaajonj ama kambanj kokaamba apu nonomorigi Kraistwaa esujanonj turunj nonoma wanjana somongonkeja. Apu ii selewaa jewonja songbambaatiwaajonj ama mende ama nononjuto, oomuluwaa honja ii kokaen: Anana Anutuwo laligowombaajonj soomonggo ama jojopanj qaanonj somonggonj kokaen qama koolinkejonj, “Anutu, gii mono uutaa gojejeraya songbana uuta soraaya kolooro goo jaanonj sokombaa.”

²² Jiisas Kraistnonj Siwe gomanonj eu uma Anutuwaas boro dindinjanonj bunjabunjayawo raja. Anutunonj ku-usunj muro rama Siwe gajoba ano Siwewaa ben kawali kania kania esunmumugianonj niniima galen kuun nonomakejuti, ii kaanjiadeen galenj koma onjono qaaya baatanonj laligoju. Kian.

4

Mono letoma laaligo qaita monj laligowu.

¹ Kraistnonj anjaa selianonj siimbobolo morotiwaaajonj onjo kaanagadeen sele busugianonj siimbobolo mobombaajonj jojorinj laligowu. Iwo momo motoonngo kokaen menj romongowu: Monjonj singisonggo amakeji, iinonj iyanjaa seliaa siinja kombombanja otaamambaajonj nama munkeja. Monjonj Kraistwaaajonj ama siimbobolo momakeji, iwaa siinja kombombanja bologanonj mono zololongonj kamaaro singisonggo togonj mombo mende amamambaajonj kaparanj koma laligowaa. Uuroromongogia iikanonj mono wogia mero iikanonj rindangonj akadamugiawo koloonj laligowu.

² Uuroromongogia iikanonj rindangonj nama uuselewaa siinj kombombanja bologa mono somongonj galenj koma laligowu. Kamban kokaambadeen kanainj namononj toroqen laligonj ubuti, iikanonj mono Anutuwaas uusiinja tenj koma otaan laligowu. ³ Onjo kamban laligonj kougiti, iikanonj ejemba angonjoragiawo uugia mende meleema nanamemenj bologa lanj ambombaajonj mojutu, iyonjoo tani kaanja kokaen lanj laligogi: Serowilinj ama siingja kombombanja bologa tondun otaan laligogi. Apu gisi (marihuana), goja deun iwoi ii otonjomboranj menj wakasiinj negi wanjia sooro enjalolonj laligogi. Jejelomban onj nenj rii gbawe oronj embaqemba menj bolinj onjoma geajaju ama laligogi. Tando lopionj liligonj siminj kuma onjoma iwoi kanjanawo amakegi. Kaen amakegito, onjo kamban kokaamba nanamemenj kaanja ii mende toroqen amakeju.

⁴ Ejemba angonjoragiawononj pangamanonj laaligowaa resa sumu pilinpilinjgonj eji, iikanonj horonj lugunj kemenkeju. Onjo yonjowo mende horonj kemegi iima aarunj uuqede qaa tokoronkota jenj onjomaakeju. ⁵ Kaen amakejuto, Anutuwaas jaanonj keugi qisin onjono kaniagia asuganonj isaama jenj asarigi mondomondogia qewagowaa. Anutunonj ejemba jaawo laligojonj ano koomuya mono kuuya ananaa qaanana gosinj jenj tegomambaajonj jojorija. ⁶ Sele busunananonj komuwonjati, qaanana iikanonj mende tegowaa. Kawaajonj

* 3:20: Jen 6.1–7.24

Oligaa Bunja ii koomuwaa senjon gomanon laligojuti, iyononon kaanagadeen mobutiwaajon Ponjon wala jen asariro. Ii kokaembaajon: Anutunon nanamemengia gosin ejemba tosaanon nono kaanja jen tegon onono sele busuwo laligogitiwaa ironja mokoloowuto, tosanon uugia meleema kokoosogianon gbilin laaligo kotigaa bunja koloogi. Anutu ano kotiin laligonkeji, iikaanjadien kuuyanon laaligo kombombanja laligon ubutiwaajon moma kotiinkeja. Tosianon Bunja qaa ii uugia kuun onjombutiwaajon jegi. Kian.

Gawon memewaa momo kalenja ii mono galen koma ubu.

⁷ Iwoi kuuyaa kambanjon tegomambaajon dodowija. Kawaajon onjo mono qama kooliwombaajon imowamo mende laligowuto, onjoangiaa nanamemengia galen koma aon zen nama qamakooli gawon men laligowu. ⁸ *Bunja Terewaa qaa mon ii kokaen eja, “Ejemba uunananon jopagon onjoma singisongogia seiseiya koleleen gamugia turunkejon.” Kawaajon alaurugia onjo batugianon mono pondan jopagon aon laligowu. ⁹ Onjo mono alaurugia koma horon mirigianon ainjolon rama uugianon jejewenenwenen njindin-nunduruya qaa kalan koma aon laligowu.

¹⁰ Anutunon kalenmorian kania kania iikawaa Toya koloaja. Iinon gawon memewaa momo kalen morota morota mendeema onono laligoju. Onjo motomotoon mono momo kalengia awaagadeen galen koma iikanon kanagesourugia welen qen onjoma laligowu. Ii bunja qen aogitiwaa so mono gawonon ama tuun batugianon ilaan aon laligowu. ¹¹ Gawon memewaa momo kalen woi ii kokaen: Daen yonjonon Bunja qaa jen asarinkejuti, iyononon ii mono Anutunon sololon onjomaakejiwaa so jen laligowu. Daen yonjonon alaurugia welen qen nanjon onjomaakejuti, iyononon mono Anutunon inaan esun onjomaakejiwaa so ala ilailaa ama onjoma laligowu. Jiisas Kraistwaa bunja koloojutiwaajon iwoi kuuya kanon mono Anutu mepeseegi qabunayanon akadamuyawo koloon en ubaa. Iinon asamararan Toya ano ku-usun Toya ii kambanja kambanja laligon kouma laligoja ano tetegoya qaa laligon ubaa. Qaa ii onjanon.

Kraistwo nama mono siimbobolo moma laligowu.

¹² Oo wombo alauruna, siimbobolo qagianon uro iwaa kukunjonon gere kaanja getaalin anjotete men onjomaakeji, iikawaajon mono mende aarun laligowu. Iwoi koloon onjomaakeji, ii batugianon iwoi morota kaanja, iikaen romongowubo. Ii namonon laligojonjwaa so koloonkeja. ¹³ Mende aaruwuto, Kraistnon kaiyaka awaa ano kakasililin ama mugi moroti, onjo mono siimbobolo iikawaa kitia mojutiwaa so korisoro ama laligowu. Iwo kaanja laligogi eleema karo asamararanjonon asugiro kamban iikanon kaanagadeen aisoon oyanboyon mokoloowuya. ¹⁴ Ejembanon injiima uugia Kraistwaanon meleengitiwaajon ama uudeqe qaa tokoronkota jen onjomaakejuti een, onjonon mono simbawonawo kolooju. Kaen jen onjomaakejutiwaajon ama Anutuwa Uja Toroya asamararanawo iinon mono qagianon uma ku-usunjonon turun onjoma kotuegon onjomaakeja.

¹⁵ Onjononga monjon iwoi bologa anotiwaajon siimbobolo mokolon mobabo. Monjon kikekakasililin ama ejemba unun iwoi yongoro meroti me tosia siijaago men onjomanjen yonjonon qaa lan jero sipasipa qero gawon meme kaanja monjon lan ewaewar koma lombo mokolonkeji, iinon mono siimboboloya anaa soyanon moja. ¹⁶ Monjon Kraistwaa alia koloojiwaajon angosisiri mokolon siimbobolo moji een, iinon mono iikawaa gamugamuya een mende moba. Gamu qaagoto, Kraistwaa qata bosinjiwaajon mono Anutu mepeseen laligowa.

¹⁷ Anutunon ejemba qaanana gosiwaatiwaa kambanja kan kuuro iyanjaanon uumeleen kanagesouruta ananaa qaanana ii wala jen tegowaa. Wala ananaa qaanana jen tegowaati een, ejemba Anutuwa Oligaa Bunja mende ten konji lombo qagianon uro tetegoyanon mono nomaen koloon onjonaga? ¹⁸ *Bunja Terenon qaa mon ii kokaen eja:

“Solana yonjonon Siwe gomanon ubombaajon kupukapa ambuti een, singisonggo ejemba anjonjoragiawo yonjo qaagia mono nomaen koloonaga?”

¹⁹ Kawaajon alauruna Anutuwa jeta ten koma angosisiri mokolon siimbobolo momakejuti, onjonon mono kokoosogia mokomokoloo Toyaa boronon ambu. Toya iinon qaa jerotiwaa so alauruta sopa somongon kokojiji koma kalan koma onjomaakeja. Kokoosogia iwaa boronon ama mono jegenja nama gawon awaa awaa pondan men laligowu. Kian.

5

Jotamemeya onjonon qambanjmamban qaa

¹ Niinon uumeleen kanagesowaa jotamemeya mon koloon Kraistnon siimbobolo moroti, iikawaa qaaya nanjon jenkejen. Kanagen eleema karo asamararanjonon asugiro qabunja nono mokoloombaaajon mojen. Onjo batugianon noo jotameme alauruna

koloojuti, niinonj onjoo uugia kokaen kuuj onjonjen: ² *Anutunonj moma laarinj onjoma lama tuuna borogianonj anoti, onjononj mono ii kalanj koma onjoma laligowu. Gawonj ii mojtitiiti qaganonj qaagoto, Anutuwaaw jeta otaanj uusiingia gawononj ama afaangonj geregere qaganonj zenj menj nambu. Mondomondo qaganonj injarere laligonj monenj iwoiwaajonj mende kaparanj koma laligowu.

³ Lama tuunj baagianonj kanj nanjuti, ii mono eja ponj tani kaanja mende galenj koma onjombu. “Zioz galenj koloojonj,” jenj totogianonj mende qen menj biwiinj aowuto, nanamemembaa sili awaa ii lama tuunj qendeema onjoma laligowu. ⁴ Nanamemenj awaa ama laligogi lama galenj wanjononj mombo asugiwaati, kambanj iikanonj mono soronj arogianonj kotogonj ila wage akadamuyawo wangianonj mouma somonggogi bunja qen aowuya. Akadamu iikanonj mono kambanj monjonj mende taalinj titiikota koloowaa. Kianj.

Sagbili onjooonj qambanjmambanj qaa

⁵ *Sagbili onjononj kaanagadeen galenjurugia yonjoo qaa baatanonj kema laligowu. “Anutunonj sewanjiki ejemba tuarenjenj ama onjomaakejato, iyangia menj kamaanj aonkejuti, ii mono kalenmorianja onjomaakeja.” Kawaajonj onjo mono korebore batugianonj onjoangia menj kamaanj aonj laligowu. Tani iikanonj mono maleku kaanja kotogogi kemero laligowu.

⁶ *Kawaajonj mono onjoangia menj kamaanj aonj Anutuwaaw boro ku-usunjawo iikawaa baatanonj kengji kambanjanonj kanj kuuro saanonj menj biwiinj onjombaa. ⁷ Bunja qaa monj ii kokaenj eja, “Iinonj onjo kalanj koma onjomaakejiwaajonj majakakagia kuuya mono iwaa borononj ama mesaowu.”

⁸ Nanamemengia galenj koma aonj zenj nama pondanj uugbilighili laligowu. Kilenjaa Toyanonj lanj liligonj ejemba tuarenjenj ama mongama nonomakeja. Monjonj uruambe qero iinonj mono laion kaanja gogonj nonomambaaajonj jojorija. (Laiononj gbuu gbororo qama silano moma bombonggaogia waamakeja.) ⁹ Onjo siimbobolo momakejuti, onjoo uumeleenj alaurugianonj kaanjadienj gomanj so kakasililin iikayadeen moma mokosingonj laligoju. Ii romongonj torokogia yakarinj momalaarinonj rindanonj nama laion ii kotakotagadeen tuarenjenj ama munj laligowu.

¹⁰ Onjo kambanj torodaamonj siimbobolo moma laligogi mososongonj nanjonj menj kotiin onjonogo saanonj nendunj powowonj kotiganonj kongbaraya qaa nama laligowuya. Kaanja Kraistwo nanjigo akadamuya togonj onjono asamararanjanonj uma tetegoya qaa asarinj laligonj ubuya. Anutu, kalenmorianj kuuyaa Toya kolooji, iinonj mono onjo kaenj ama laligowutiwaajonj onjoo. ¹¹ Iinonj ku-usunj Toya laligonj kouma laligoja ano kambanj tetegoya qaa laligonj uma laligowaa. Qaa ii onjanonj.

Piitononj yeizozo qaa tetegoya jero.

¹² *Anutuwaaw kalenmorianj ii kiankomu honja toonj kolooja. Niinonj qaa ii kotiin nanjonj jenj onjononj kalenmorianj iikanonj nanjonj nama kotiin laligowutiwaajonj jenj kotonj onjonjen. Kawaajonj tere toroga koi jewe nenjana Sailasnong onj onjanja. Iinonj niwo pondanj nama uumeleenj nenjana kolooja. Iwaajonj kaenj romongojenj.

¹³ *Anutunonj uumeleenj kanageso onjo kaanja iyanjaajonj meweenjonj onjono Babilon siti bologa kanonj *laligojuti, iyonjononj yeizozogia anggi onjooonj kaja. Momalaariwaa merana Maak iinonj kaanagadeen yeizozoya anja. ¹⁴ Onjo batugianonj waegia menj anjonj aonj newogia kososoonj laligowu.†

Alaurunana Kraistwo qokotaan nanjuti, luaenonj mono kuuya onjowo ewa. Kianj.

* 5:2: Jon 21.15-17 * 5:5: Gba 3.34 * 5:6: Mat 23.12; Luuk 14.11; 18.14 * 5:12: Apo 15.22, 40 * 5:13: Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24 * 5:13: Babilon ii Room sitiwaaw qa aasangoyaga. Aisisaan buknonj kaanjadienj qa ii iikawaa so oogita eja. † 5:14: Kambanj kanonj jolongia jenj waegia menj buugia kitonj nenj laligogiti, mono iikawaajonj jeja.

Piitowaanon Tere 2 Piitononj Tereya ano 2 kolooro. Jen-asa-asari

Piitononj Tere koi Kraistwaa alauruta balonj so rama kengiti, iyonoojonj ano liligon keno. Tosianonj qaa soosooya mokoloonj ejemba kuma soonj onongitiwaaajonj laaligo soraaya mesaonj serowilinj nambonj nambonj iwoi lanj ama menj laligogi. Boi takapolakaya ii Anutuwa qaa baatanonj mende kema (2.10) jeulalanj (3.17) ama selegia mepeseen (2.18) jaba-arambaranj (2.10) ama iyanggiaa jaajaa laligogi. Kaiyakagianonj Jiisas qakooma mugi. Yonononj mepaqepae ejemba godaqeqegia qaa laligonj wansanj wansanj ejemba (2.3) looloria (2.18) jinjaunj menj onongji. (3.3-4)

Piitononj qaa ano nanamemenj iikawaajonj majakaka somata moma dingowaatiwaaajonj manja qenj hamoqeqewaa kania jenj asarija. Uugia kuunj jenkootoya kokaenj ooro, "Anutu ano Ponj Jiisas Kraist ii onanonj moma laarinj oroma yorowo qokotaaninj lombo ii menj kamaanj ano afaangowaa. Momo kaanja ii jembiri qaagoto, ejemba iyanggiaa jaagianonj Jiisas iigi ejemba kuma onoma laligoroti, ii moma ninijogi karo moninj. Kawaajonj mono laaligo soraaya laligonj gadokopa laaligo ano uuwoi ii gema qewu."

Tosianonj kaparanj koma kokaenj lanj jenj ejemba kuma soonj onoma laligogi, "Kraistnonj mombo mende eleembaa." Qaa ii jembiri qaaya. Piitononj qaa iikawaajonj majakaka somata moma kitia kokaenj meleema jenj ooro, "Kraistnonj eleembaatiwaa kambanja qero ujiwaa tani kolooji, ii kokaembaajonja: Anutunonj ejemba ananaanongja monjonj tiwilaawaatiwaaajonj mende mojato, kuuya anana uunana meleema singisonggo laaligonana mesaowombaaajonj moma kaparanj komakeja."

Buk kokawaa bakaya wanj 4 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutunonj soraaya laligowombaaajonj nonono 1.3-21

Boi takapolakaya yonoo kaniagia 2.1-22

Tetegoyanonj Kraistnonj eleema kawaa 3.1-18

¹ Saimon Piito niinonj onowo qaa aminj mobombaaajonj tere koi oojen.

Jiisas Kraistnonj wasinj nono aposol koloonj welenj qenj munj laligonkejen. Benj Anutunananonj Hamoqeqe Toya Jiisas Kraist wasiro kamaaro iwaajonj ama qaanana jenj tegoro solanjaninij momalaarinananonj kolooro. Onjo momalaari iikayadeenj bunja qenj aogi sewanja uuta kolooro nono kaanja simbawonj wawo laligoju.

² Onjo Anutu ano Ponjana Jiisas moma kotonj oronjuti, iyorononj mono kalenmorianja kelemalelenj onjoni luaenonj laligowu. Kianj.

Anutunonj onjoonoti, iikanonj mono kotiin nambu.

³ Anutunonj asamararanj Toya akadamyawo kolooja. Kawaa so anana soraaya tataanj koto koloonj laligowonjatiwaaajonj nonono. Kania kaenj moma yagoninj kalenj nonomakejiwaa kania kolooro. Anana laaligo kombombanja laligonj uuwaa komagbiligibili tororo ambombaaajonj iwoi amamaanjkebonjati, iwaa benj esujanonj mono ii kuuya nonono bujananaga koloonjkebaa.

⁴ Asamararanj Toya iinonj uunananonj gawonja gawonja damuyawo menj kalenja kuuya nonomambaaajonj momakeja. Anutunonj soomonggo qaaya nononoti, iikawaa sewananonj mono uuta kolooja. Onjo wala balombaa siingia kombombanja bologa tondutaa anjgonjora uutanonj laligogito, Anutunonj onjo iikanondeenj metogonj wangja somonggoro. Kaenj kolooro gadokopa laaligo serereenj gema qewutiwaaajonj hamoqeqe arenja anota aja. Momo ano nanamemenj akadamyawo Anutuwaanonj eji, iinonj onjo iikawaa so letoma gbilia koloowutiwaaajonj kaparanj komakeja. Onjo soomonggo qaaya somata qatawo iikanonj qokotaajuti een, iinonj mono inaanj onjono mombo letoma Siwewaa akadamyawo mokoloonj bunja qenj aonj laligowuya. Akadamyawo iikanonj saanonj rijojoonj sokoma onjombaa.

⁵ Anutuwaanonj soomonggo qaa kaanja ejiwaaajonj ama onjo mono momalaariwaa honja koloonj onjono qendeema laligowu. Kaanja laligowutiwaaajonj mono kaparanj koma zenj nama manja qenj laligowu. Honja koloonj onjombaati, iikaenj saanonj Anutuwa kania toroqenj moma kotowuya. ⁶ Momakootogianonj somariiro saanonj nanamemengia toroqenj galej koma aonjkebua. Galej koma aaoagianonj somariiro saanonj nama kotiin lombo mokosingonj bosima laligowuya. Nama kotikotiigianonj somariiro saanonj mombo Anutuwa jetaa so uuwaa komagbiligibili ama laligowuya.

⁷ Uuwaa koma gbiligibiligianonj koloonj somariiro saanonj uujopagianonj seirowumeleen alaurugia ala-ala menj kalanj koma aonj laligowu. Uujopagianonj seirowumeleen ejemba

kuuya jopagon onoma laligowu. ⁸ Ono Anutuwaa akadamu kaanja bunja qen aon men sein laligowuti een, mono gorosona mende laligowu. Kaanja qaagoto, akadamura iikanon mono nemun koma onono afaangon Ponjana Jiisas Kraistwaa kania moma koton saanon gawonja jegenja nama meg hoja koloonkebaa. ⁹ Saanon koloonkebaato, dakaya yonoonon Anutuwaa akadamu kaanja mende en ononji een, iyonoo momakootogianon mono toroga kolooro bao jaagoo kaanja kemakuunkanjuun amakeju. Anutanon singisongogia walaga songbano soraaya koloogiti, ii duduun imowamo laligoju.

¹⁰ Oo uumeleen alauruna, Anutanon meweengon onoma onoonoti, ono iikanon riin rindangon nambuti een, mono kamban monjon mende tama kamaan kombuya. Kawaajon ononon mono iikanon kotakota rindangon nambombaaon kaparan koma laligowu. ¹¹ Kaen ama laligogi Anutanon injiir sokono koma horon onono Siwe goman naguyanon kuuya tano saanogadeen uutanon ubuya. Ponjana Jiisas Kraistnon Hamoqeqe ano bentoton Toya koloaja. Iwaa bentoton uutanon ugi kamban tetegoya qaa galen koma onono oyanboyon koloon laligowuya.

¹² Bunja qaa honanon kana kaanja qendeema ononji, ono ii mono bunja qen aon iikanon bon qen nama kotiju. Kawaajon qaa aren jejenji, ii saanon moma asarijuto, niinon kilen iikawaajon kamban so jen gbilin onomambaaon mojen. ¹³ Kaen moma sele busu kokawaa kala kuunon laligomaatiwaa so qaa aren ii duduuwubotiwaajon momogia jen gbilin kuun onomambaaon mobe sokonja. ¹⁴ Niinon sele busuna kusuga koi kala kuun kaanja luluuma uulanawo komun koomu gomanon umanati, kaen moma yagojen. Ponjana Jiisas Kraistnon kaanagadeen buju qaa kaanjadeen nisaano mobe. ¹⁵ Qaa aren kuma onombeti, iikanon uu wombogianon ero niinon goron qen koomu gomanon kembe iikawaa gematanon kaanagadeen ii saanon kamban so romongon laligowu. Niinon iikawaajon koting kaparan komakejen. Kian.

Kraistwaa asamararanja ii jaanananon iima nangon jenkejon.

¹⁶ Ponjana Jiisas Kraistnon qabunaya uuta men gawon ku-usunawo men laligoroti, nononon ii nononanaa jaanananon uun iima laligonin. Kaen laligon iikawaa so kususunaa kania ano eleema kawaatiwaa qaaya ii jen asarin onoma laligonin. Ii ben sosomban sundu* kaanja mende jembiri anin roromongo giraboga kaanja ii lan mende otaan laligonin. ¹⁷ *Niinon Jiisaswaa qabunaya uuta ii nononano kokaen kolooro iinin: Asamararan Toya uuta iinon qaa ijoro qa kokaen kolooro moro: "Eja koi neenaa wombo merana kolooro iwaajon uunanon qeangoro iimasin mojen." Kaen ijoro moro Man Anutanon asamararan muro akadamura bunja qen aon laligoroti. ¹⁸ Nononon iwo baanja kowoga kanon uma laligonin qa iikanon Siwenongga kolooro monin.

¹⁹ Gejatootoo ejemba waladeen Bunja qaa jen oogiti, ii kamban kokaamba moma sorogon angon konin powowon kotakota koloon nononja. Kawaajon Bunja Tere walagaa qaaya ii mono tororo geja ama bunja qen aon laligowu. Kiwanon goman sinsingoro asarinkeji, gejatootoo qaa iikanon mono iikawaa so jen asarin onomakeja. Ono iikawaa asasaganon qokotaan nambuti een, mono saanon Anutu-waa kana honja iima pangamambaa nanamemerja yakarin mesaon laligowu. Kaanja laligon uma mam-bongi goman wengeran suluro gomaambawaa widia asugiro uwombogianon asariwaa. Ponnananon eleema kawaatiwaa widianon mono men asarin onono iima Anutu-waa iwoi kuuya iima asaridaborowu.

²⁰ Qaa waja mutuya koi mono moma asarin mende duduuwu: Balon ejemba monjon Bunja Terewaa gejatootoo qaaya ii iyanaa roromongo qaganon jen asarimambaaon amamaankebaa. ²¹ Ii kokaembaajon amamaankebaa: Balon ejemba mombaa uusiinanon kamban monjon mende nemun kono gejatootoo qaa kolooro jegi. Kaen qaagoto, Unja Toroyanon gejatootoo ejemba uugianon sololoon onono Anutu-waa jetanonja qaa men jegi. Kian.

2

Boi takapolakayanon mono laligon tiwilaawu.

¹ Gejatootoo ejemba takapolakaya ii kaanagadeen Israel kanageso batugianon asugigi. Iikawaa so onoo batugianon boi soosooya kaanagadeen asugiwuya. Asugin nama onoo momalaarigia tiwilaawaatiwaajon enkalolon qaa batuya batuya ii aasangoyanon men batugianon kawuya. Somatanananon dowegia meroti, Pon ii kaanagadeen qakooma mun iikaanja kanon iyangia kondeema aon uulanawo tiwilaawuya.

* **1:16:** Ben sosomban iikawaa kania mon ii kokaen: Momo ejemba yonoo uugianon jembiri momo letono qaa kania kania lan romongon gisomaso ang koloonkeju. * **1:17:** Mat 17.1-5; Maak 9.2-7; Luuk 9.28-35

² Kaento, ii kilen ejemba seiseiyanon yonoonon serowilin siligia otaan iyangiaa jaajaa laligowuya. Kaanja laligowuyatiwaajon ama ejembanon roromongogia angi qetetangoro uumeleembaa kana honjaajon mogi gamuyawo koloonekbaa. ³ Boi takapolakaya yonoonon mono otoko qaganon sundu kania kania jembiri (qaa aisenja) lan jen sein laligowuya. Kaanja laligogi ononon ii moma afaangon moner iwoi men kululuugi lan amanagaju men laligowuya. Anutu-non ejemba kaanja yonoo qaagia mono monowaa monoyanon jen tegorota irona meleeno qagianon ubaatiwaajon eja. Anutunon kondemondeema onjomambaajon ataqatan imowamo mende ambaato, hon toonaga siimbobolo moma laligowuya.

⁴ Kondemondeen koloowaatiwaa galen meme qaa tosaana ii kokaen: Siwe gajoba tosanon Anutuwa jeta qotogon singisongo angiti, Anutunon ii mende injiima kobooroto, hagon onono gere sianon emukanon kemegi. Hagon pangaman ziwiziwi dutanon onjooma aen gbadonon (tape) gbadoon onono. Gbadoon galen koma onono qaagia jen tegowaatiwaajon mamboma ragita rama kouju. ⁵ *Monowaa monoyanon ejemba angonjoragiawo namonon laligogiti, Anutunon ii kaanagadeen mende injiima kobooroto, gboulu somata jero waama unun turun onono. Turun ononoto, kilen eja Nooa iinon uumeleembaa qaa jen nanamemen dindina ambutiwaajon ama uukuukuu men onjoma laligoroti, ii ano ejemba ⁷ ii laaligogia angon koma sopa somonjon onono.

⁶ *Kaanagadeen Sodom Gomora taon woi ii tiwilaawaatiwaa qaaya jen tegon gerenon onjoro gere sogagaragadeen eri. Ejemba angonjoragiawo yonoonon iwoi nomaen koloowaati, iikawaa sareya iibutiwaajon ii ano koloojao. ⁷ *Gerenon kuuya onjoomambaajon anoto, kilen eja solana Loot ii wala batugianonga metogon angon koma muro. Jeulalan ejemba serowilin nambonnambon ama iyangiaa jaajaa nanamemen tosaana tondun angii iima yonoonon moma bolin uuta kamaaro laligoro. ⁸ Eja solana ii yonoo batugianon laligon nanamemen jeulalan kanjanawo iima moma laligoroti, iikawaajon mono ween so moma jinjingon laligoro. Iwaa uuta solananon mono suulan boliro laligoro.

⁹ Galen meme qaa jejeni, iikanon Anutuwa kania kokaen qendeemakeja: Ponjon ejemba Anutuwa laaligo kombombana koma gbilinjejon, anana saanon angobatononga metogon wajnana somongomambaajon momakeja. Iikaan momakejato, ejemba doogoya ii qaagia irona meleeno qagianon uro gajobaurutanon galen koma onjongi laligowuya. Kaanja laligon ugi kamban somatanon karo qaagia jen tegoro toroqen siimbobolo moma laligowuya.

¹⁰ Ejemba selegiaa siin kombombana bologa otaan angonjora-giawo koloon jeulalanon Anutuwa ku-usuna men kamaan amakejuti, Anutunon ii mono waladeen jen tegon onjota siimbobolo somata moma laligowuya. Boi takapolakaya yonoonon mono jabarambaran qaganon iyangiaa jaajaa laligon Siwewaa bensakon kawali asamararangiawo eukanon laligogiti, iyonoonon sombugia mende momakeju. Ii qaago totoonto, ii kaanagadeen uuqege qaa tokoronkota jen onjomaakeju. ¹¹ Kaen amakejuto, Siwe gajoba ku-usungiawo boi soosooya ii unuugun uuta koloojuti, ii kilen Siwewaa bensakon kawali ejemba ii Pombaa jaasewananon qotogon uuqege qaanon tokoronkota mende jen tegon onjomaakeju.

¹² Gajoba yonoonon kaen mende amakejuto, ejemba yonoonon selegia men uma Bunja qaa mende moma koton ii kilen yonoonon uuqege qaa tokoronkota lan jenkeju. Oro soona kaanja momakootogia honja mende kolooro oro laaligowaa siin iwoi qerewenja iigadeen momakeju. Oro soona ii koloogita ejembanon lan unugi komunkejuti, iyonoonon mono iikawaa so lansen tompin laligon tiwilaawuya. Iyangiaa siin roromongogia ingonmanjonanon mono kondeema onjongi tiwilaadaborowuya. ¹³ Tosaana horon ureen ama onjongi kakasililin mogito, Anutunon iyangiaa qaagia irona meleema onono siimbobolo iikayadeen qagianon ubaa. Uumeleen ononon uukalen qendeema aowombaajon ajoroon lomban angii boi takapolakaya yonoonon mono iikanon kaanagadeen kankeju. Kan dogogia asuganon qendeema iyangiaajonadeen romonjon baanon newageen nepaqepalo nenkeju. Kaen ama onoo sele jewongia borona borona gamugiawo kaanja koloaju. Iyangio sele busugiaa siina metogowombaajon ajoajoro iwoi asasaganon ama serowilin asuganon ama lansen aisoonkeju. “Ziozwaa eja toya koloojon,” jen tosia onjooon mende romonjon tiligon onjombombaa korisoro momakeju.*

¹⁴ Jaagianon kaisero jaajaa uun emba injiimakejuti, ii serowilingadeen ambombaa-jon momakeju. Serowilin iwoi ambombaa siina ii mende totoon mesaowombaajon

* 2:5: Jen 6.1–7.24

* 2:6: Jen 19.24

* 2:7: Jen 19.1–16

* 2:13: Boi yonoonon toron kaanja asangon rajuto,

wangogianon iyonoonon qagon janjawabo.

momakeju. Ejemba kongbara komakejuti, ii horonj onjongi kana goraayanon kemegi horombobo men arogia mosomakeja. Otoko ama uuroromonggogia kotakota iikanon eja. Kaen amakejutiwaajon Anutunon seigon onono tiwilaawuya.

¹⁵ *Yononon kana dindina gema qen uusoosoo tintuan kema gejatootoo eja Balaam Beorwaa meria iwaa uugere kana otaankeju. Kere eja pon monnon Balaam Israel ejemba tiliqili ama onjombaatiwaajon tawa muroti, uusiinanon mono monen ii memambaajon koloon muro. ¹⁶ Koloon muroto, dongi monnon kilenyaaajon terengon jen muro. Dongi qaa mende jejeta kanon mono eja aronon qaa jen gejatootoo eja iikawaa uusoo nanamemen ii somongon muro amamaaro.

¹⁷ Ejemba yononon mono apu jaaya juuguya kaanja tani laligoju. Raidimbon haamonon koosu omayaa konja qaa ii utitiin onjomaeki, mono iikawaa so een lansan kema kankeju. Anutunon yonoojon pangaman ziwiziwiwaa uutanon miri arengon ononoti, mono dutanon emukanon kemen laligon ubuya. ¹⁸ Yononon gejajuju qaa omayaa jen selegia men uma lan aweqaweke ama terengonkeju. Sele busuwaa siingia kombombanja bologa otaan serowilin nambonambonon ejemba lan horon onjomaeki. Tintuan laligojuti, tosanon iyonoo batugianonga olon kongiti, mono ii kele qaanon kuun onjongi kana goraayanon kemegi horombobo men arogia mosomakeja.

¹⁹ Iwoi monnon ejemba mon somongon galen koma munkeji, iikawaa kasayanon mono ii somongoro ii tawaya qaa een welen qen laligoja. Iikawaa so boi takapolakaya yononon kele qaa kokaen lan jenkeju, “Onjo mono nono toroqen nonongi saanon kasagia qaa solanja (frii) koloon onjangaiaa jaajaa laligowu.” Qaa kaen jenkejuto, ii kilen iyangio anjonjoragaa welenqeqeya koloon iikawaa kasanon laligoju.

²⁰ Yonoo kaniagianon kokaen dogoro laligoju: Ponjana Jiisas Kraist Hamoqege Tonana ii moma koton iikaanja kanon balombaa nanamemen anjonjorayawo ii misingon gema qenggo mono mombo iikawaa kasanon kokosiin aon osin raju. Kawaajon kanakanaiyanon kilenkilenda laligogito, tetegoyanon kileqileedaboron laligoju. ²¹ Anutunon gaanana jen tegoro solanjaniwombaa kania wala mende moma koton tompin laligowuyaga, iikanon mono afaanja koloon ononaga. Kaen koloonagato, Bunja ii onanon injjogi kania moma kotogi bunagiaga kolooro. Uugia meleema iikawaa gematanon jojopan qaa kowoga gema qegiti, iikanon mono iwoi kanjanawo koloon gamu qen onjomaeki. ²² *Gema qen kokosiin aon kamaan unuroti, ii gbaqooson qaa honabonja woi iikawaa so koloaja. Qaa jeta mon ii kokaen, “Kasunon loma mombo eleema lolonja nenkeja.” Qaa jeta mon ii kokaen, “Bao apu moriningo mono mombo eleema sumu pilinpilinon lugun kemen lomu aonkeja.” Kianj.

3

Pon kawaatiwaa soomongo qaaya

¹ Oo wombo alauruna, niinon tere indin woi koi ambe onoonon kaja. Qaa jejenj, onjo ii modaborojuto, niinon Bunja qaawaa hona koloowaatiwaajon uugia soraaya ii kuun jen gbilin onoma tere indina woi koi kokaembaajon oojen: ² Gejatootoo ejemba soraaya yononon eenanon Bunja qaa jen laligogiti, ii mono duduuwubo. Kaanagadeen Pon Hamoqege Toyanon jenkooto nonono onjangaiaa wasiwasi eja aposolurugia nononon kuma ononinji, mono ii romongon koma gbilin aon men laligowu. Kawaajon niinon qaa iikayadeen oowe indina woi koloaja.

³ *Qaa mutuya mon ii kokaen moma asariwu: Kraistnon eleemambaajon ano kamban tetegoya kanon mepaqepae ejemba asugin nanamenggianon iyangiaa siingia kombombanja bologa ii otaan mepaqepae qaa jen laligowuya. ⁴ Tosianon eleema kawaatiwaa qaaya kokaen jen qewagon laligowu: “Kawaatiwaa soomongo qaaya ii mono dakanon eja? Ambosakonananon laligon kouma komugiti, kamban iikanonja iwoi monnon mende meleeno kemero. Anutunon Siwe namo mokoloon orono ilawoila kuuya kanain eroti, ii mono kaanjadeen en kouro laligojon.”

⁵ *Kaen jen qaa kota koi duduunkeju: Anutunon monowaa monoyanon jen koton qaayaa ku-usujanon siwe namo mokoloon orono. Kaanagadeen jen koto apu deema horon kengi apu uutanonja namo asugin kouro. Yononon qaa kota ii mojuto, ii mende mojon tani mondon lan jen lolomonin amakeju. ⁶ *Kanagen jen koto apu gboulunon waama balon tururo ejemba kamban iikanon namonon laligogiti, ii apu nen moton komugi. ⁷ Yononon apunon unuro komugito, namo sombin kamban kokaamba iriimakejonji, ii gerenon tiwilaawaatiwaa so koloaja. Anutunon iikawaa qaaya ii gbonton

* 2:15: Jan 22.4-35

* 2:22: Gba 26.11

* 3:3: Juud 18

* 3:5: Jen 1.6-9

* 3:6: Jen 7.11

gbonton jen kotodabororota eja. Qaa iikawaa hona koloowaatiwaa kambananon kan kuuro Anutunon ejemba angonjoragiawo laligowuti, iyonoo qaagia jen tegon kondeema onono tiwilaawuya.

⁸ *Kaen koloowaato, wombo alauruna, nononano iinin gbani 1,000 ii kamban koriga koloojato, Buja qaa motoongoo koi mono mende duduuwu, “Ween motoongoo ii Pombaa jaasewananon gbani 1,000:baa so kolooja ano gbani 1,000 iiro ween motoongowaa so kolooja.” ⁹ Pombaa soomongoo qaa ii honawo koloowaato, iikawaa kambana ii tororo mende mojon. Tosianon kamban ii qero ubaatiwaajon romongon lan jenkeju. Ano kambana mende qero ubaato, moma mokosingon ejemba kuuyanon uunana meleembonjatiwaajon mambomakeja. Monjon gere sianon kemebabotiwaajon mono kaparan komakeja.

¹⁰ *Qaayaa hona koloowaato, Pombaa kaka kambananon mono yongoro meme ejawaa tani kan kuuwaa. Ii obaban kota banananon riir amamaawonja. Kamban iikanon namo sombimbaa iwoi ii-ita kuuya ii mono gere toon jen sogoyagadeen ewaa. Ween koin, sengelao ano sombimbaa iwoiya kuuya ii juquma oton jinjererawo gama alin qaombuya. Namo ano ejembanon iwoi kuuya iikanon men angita eji, Anutunon ii kuuya kondemondeema meleeno kemebaa. Kemen jen tegoro iwoi mon mende toton ewaa. Awawi toton!

¹¹ Ilawoila kuuya ii tani kaana juquma qaombutiwaajon ononon mono ejemba nomaana koloon laligogi sokonaga? Kawaajon mono nanamemen soraaya otaan Kraist kaana koloon laligowombaajon koma gbilin aon laligowu. ¹² Ono Anutuwa kamban somata ii kan kuuwaatiwaajon mamboma uulanawo kawaatiwaa gawonja kaparan koma men laligoju. Kamban iikanon namowaa ilawoilaya ano ween koin, sengelao ano iwoiya ii gere toon tanjurun jewaa. Anutunon sombimbaa ilawoilaya ii kuuya kondemondeeno juquma jedaborowaa. ¹³ *Kaen jedaborowaato, Anutunon iwoi asugiwaatiwaa qaa somongorota eji, nononon iikawaa so namo sombin dologa mokoloon orombaatiwaajon mambomakejon. Ii mokoloon orono iikanon keuma nanamemen dindina otaan laligowonja.

¹⁴ Oo wombo alauruna, onjo kamban somata ii kan kuuwaatiwaajon mamboma laligoju. Kawaajon mono kokaen ambombaajon kaparan koma nambu: Uugia soraaya kolooro Anutunon jewongia boronaa qaaya mon mende mokolooro iwo ososogojutiwaajon luaenon laligowu. ¹⁵ Mamboma Ponanaa uu taniaajon kokaen romongon laligowu: Iinon onjo uugia meleema mombo letombutiwaa kambana qen koriro uro mamboma onoma mokosingon laligoja. Wombo alanana Poolnon kaanagadeen qaa iikayadeen oon ononoto, Anutunon momakoto uuta murotiwaa so qaa ii oon onono. ¹⁶ Iikawaa qaaya ii tereya kuuya kanon jen oonkejato, Buja Tereyaa uutanon qaaya tosia ii lombotawo. Kawaajon tosanon ii moma asariwombaajon janjarin riin bimoonkeju. Poumapou ejemba kongbara qen kokobimbij lan laligonkejuti, iyononon tereya tereya ii tondumeeranjonkeju. Iikawaa so Poolwaanon qaa ii kaanagadeen melenjeleen angi sipasipa koma soonkeja. Kaen meeranjon nama iyangia men bolin aon gere sianon kemebuya.

¹⁷ Yononon kemebuto, wombo alauruna, ononon kaen koloowaatiwaa qaaya ii mono waladeen modaborogita laligoju. Kawaajon mono onjoangia galen men aon laligowu. Jeulalan ejemba kana songin qiwitigonkejuti, ononon mono iyonoo kele qaagianon horon onono onjotaan jinjaun kembubo. Laaligowaa tando powowon kotakota iikanon kaen ligisoon tama kamaan unuwabo. ¹⁸ Ponana Jiisaswaa kalenmorianan nanjuti, iikanon mono mombo toroqen men somariin laligowu. Hamoqege Tonana Kraistwaa kania moma kotojuti, ii mono toroqen moma sororogon laligowu. Ii mepeseenin qatanon kamban kokaamba akadamyawo koloon kanagen tetegoya qaa kaana en ubaa. Qaa ii onjanon.

* 3:8: Ond 90.4

* 3:10: Mat 24.43; Luuk 12.39; 1 Tes 5.2; Isa 16.15

* 3:13: Ais 65.17; 66.22; Ais 21.1

Jombaanon Tere 1 Jonon Tere mutuya ano. Jen-asa-asari

Jonon uunon jopagon aoawaa qaaya ii kotiinj jen laligoro. Uumeleen ejemba anana Anutu ano Jiisas Kraist yorowo qokotaanj nama uunana somongon aon motoonggo koloon laligojon.

Tosianon qaa qolonmologoya ii ejemba kokaen kuma soon onjoma laligogi: “Jiisasnon Siwe ejagadeen kolooja. Balonon iwoi kuuya ii bologa kolooja. Kawaajon Jiisasnon balon eja honja mende koloon laligoro.” Qaa kawaajon ama tosianon “Anutu moma laarionj,” jen nanamemen awaa mesaon sisau silemale laligon ejemba tosaanja yon kazi ama onjongi ano qezen injarere laligogi. Qaa seja seja kaanjon zioz menj boliwabotiwaajon Jonon gejanono qaaya terenon kokaen oon anota karo, “Jiisasnon Siwe ano namo ejaga motoondeen kolooja. Namonon gawon meme ano momo meme ii iwoi bologa qaago. Kawaajon ‘Anutu moma laarionj,’ jen Meria Jiisas mende mesaowonja ano alaurunana onjowo uunananon jopagon aowonja. Uujopa ii mono kaparanj koma ama aonkebonja.”

Tere kokawaa bakaya wanja 6 ii kokaen:

Laaligowaa kania ii Jiisas 1:1-4

Asasaga ano pangamanj uutanonj laaligo 1:5-2:29

Anutuwaanonj ano Satambaanonj merabora 3:1-24

Unja me ome ii mono kaniagara gosinj mobu. 4:1-6

Uujopawaa kania ano jenkootoya 4:7-21

Momalaari anana bologa haamo amakebonja 5:1-21

Laaligo kotigaa qaaya ii Jiisas Kraist

¹ *Niinonj laaligo kotigaa qaaya jemambaajon tere koi oojen. Waladeen laaligowaa qaa Toyanon laligorogo kanagenj ilawoila kuuya kolooro. Iinonj laligon kouma namononj kamaaro ii jaanananonj iima boronananonj selia oosirininj qaaya jero moma laligoninj.

² *Oyanboyonj laaligowaa Toyanonj asugirota nonononj ii iima kania nanjon jen dangunu kaanja nanjon. Laaligo tetegoya qaa iikawaa Toyanonj Manjowo laligon kouma kamaanj asuginj nononoti, nonononj iikawaa Buja qaaya jen asarinj uugia kuunkejon. ³ Nonononj Manjana ano Meria Jiisas Kraist yorowo uunana somongonj motoonggo koloon laligojon. Onjo kaanagadeen uugia nonowo somongonj motoonggo laligowombaajonj moma iwoi iima moninj, ii jen asarinj onjmakejon. ⁴ Korisorononj uunana saa qero laligowombaajonj qaa koi nenaurunawo jen asarinj oojon. Kianj.

Pombaa asasaganonj laaligo

⁵ Buja qaa iwaa Meriaanonga moma jen asarinj onjonjoni, ii kokaen: Anutunonj asasagaa Toya kolooja ano iwaanonj pangamanj monj mende eja. ⁶ “Nonononj iwo uunana somongonj motoonggo laligojonj,” kaen jenon jen kilen kaiyakanananonj kematoukantou ama pangamanonj laligojonj eenj, mono qaa qolonmologoya jen nanamemenananonj qaa honja mende otaankejon. ⁷ Anutunonj asasagaa uutanonj laligoro nonononj iikawaa so kaiyakanana asasagaa uutanonj amakejonj eenj, mono batunananonj uunana somongonj aonj motoonggo laligoninj Meria Jiisas Kraistwaa sayanonj mono singgisongonana kuuya songbamakeja.

⁸ “Uunananonj singgisonngo mende eja,” kaen jewonagati eenj, mono anana tiligonj aoninj qaa honjanonj uunananonj mende nanja. Qaago! ⁹ Singgisongonana jokoloojonj eenj, iinonj mono uuta dindinaa so somonggo qaaya pondanj otaanj singgisongonana mesaon nanamemenana doogoya kuuya songbamakeja. ¹⁰ “Singgisonngo mende aninj,” kaen jewonjati eenj, mono qaa Toya uugininj Anutunonj qolomolonj jeje eja kaanja kolooro qaayanonj uunananonj mende nanja. Kianj.

2

Jiisasnon aworo koipu Tonana kolooja.

¹ Oo kokouruna, onjononj singgisonngo ambubotiwaajonj qaa koi oojen. Ii oojento, monjon kilen singgisongo anagati eenj, aworo koipu Tonananonj mono enj nononja. Jiisas Kraist iinonj Manjaa kosianonj laligonj qaa kuuya dindinagadeen gosinj ama nonomakeja.

² Aworo koipu Tonana iinonj singgisongonanaa tawaya koloonj koma konjoratinj nonono. Ii

ananaa singisongowaajonadeen qaagoto, mono namonon kuuya ananaa singisongonana ii kaanjiadeen koma konjoratiimbaajon komuro. Kian.

Tenkonjon ii kaiyaka dindina.

³ Anutuwaajon jojopon qaaya ten komakebonati een, iikaan kanon ii moma mujon, ii saanon uuwoiya qaa moma yagojon.

⁴ Monjon "Anutu moma mujen," jen jojopon qaaya mende ten koma otaankeji, iinon mono qolomolon qaa jeje ejembaga kolooro qaa honanon iwaa uutanon mende eja. ⁵ Qaagoto, monjon Anutuwaajon qaaya ten koma otaankeji, Anutuwaajon uujopayanon mono onanon iwaa uuta saa qero akadamyawo laligoja. Iikaan kanon Anutuwo qokotaan mo-tongon laligojon, ii moma yagojon. ⁶ Monjon "Anutuwo qokotaan laligojen," jeji, iinon mono Jiisasnon nanamemenja anoti, iikawaa so mono otaan ama men laligowaatiwaa so koloaja. Iikaan mende ama men laligoro mende sokonja. Kian.

Uujopa ambonatiwaa jojopon qaa gbilia

⁷ *Oo wombo alauruna, niinon jojopon qaa gbilia qaagoto, jojopon qaa walaga kanakanaiyanonga en ononji, mono ii onon ononjen. Jojopon qaa walaga iikawaa Bunja qaaya ii mono moma laligon kougi. ⁸ Kilen iikawaa jenkootoya gbilia ii onon ononjen. Pangamanon alimambaajon ano asasagaa hona asarin somariinkejiwaaajon jojopon qaa iikawaa hona mono Anutuwaajon ano onoonon kolojon asugin eja.

⁹ Monjon jetanon "Asasaganon laligojen," jejato, alia kazi ama muji, iinon mono torogon pangaman uutanon laligoja. ¹⁰ Monjon alia jopagon munkeji, iinon mono asasagaa uutanon pondan laligoro silianon tosaan singisonggon ambutiwaaajon mende kondoonkeja. ¹¹ Kaento, monjon alia kazi ama muji, iinon mono umunjonkonanon kematoukantou laligon nanamemenja pangaman uutanon amakeja. Pangamanon jaaya men gooro jinjaun ama laligojiwaaajon dakanon kambaati, ii anjo mende moma kotonkeja. Qaago.

Anutunon singisonggonana qosolongonkeja.

¹² Oo merabauruna, Jiisasnon komun qa somata men laligojiwaaajon ama Anutunon onoo singisonggonia mesaon qosolongdabororo. Iikawaajon qaa koi onon ononjen. ¹³ Oo manuruna, moronon kanakanaiyanonga laligon kouji, onjo ii moma mun laligon kougi. Kawaajon qaa koi onon ononjen. Oo gbaworouruna, onjo kilenaa Toya haamo ama mun laligojuti, iikawaajon qaa koi onon ononjen. Merabauruna, onjo Mananana kania moma koton laligojuti, iikawaajon qaa koi onon ononjen.

¹⁴ Manuruna, moronon kanakanaiyanonga laligon kouji, onjo ii moma mun laligon kougita kouji. Kawaajon qaa koi oowe onoonon kaja. Eja gbaworouruna, onjo Anutuwaajon Bunja qaa uugianon angii kotiin nano esunmugiwawo kolojon kilenaa Toya haamo ama mun laligoju. Kawaajon qaa koi oowe onoonon kaja. Kian.

Balombaa nanamemen bologa mono yakariwu.

¹⁵ Onjo balombaa nanamemen bologa ano iwoi kuuya iikanon eji, iikawaajon mende nan onomba. Monjon uutanon balombaa nanamembaajon nan muji een, Mananana uujopayanon mono iwaa uutanon mende nanja.

¹⁶ Balombaa nanamemen ii kokaen: Ejembanon sele busugiaa siingia kombomban bologa otaankeju. Iwoi jaagianon iima iimasiin ama koposongonkeju ano balombaa laligogiaajon biririgon terereen selegia men umakeju. Ii ano uugere tosaan ii Manaanonga mende kankeja. Qaago! Ii balombaa nanamemen bologa koloaja. ¹⁷ Balombaa nanamemen goroq gewaa ano iikawaa siinga bologa bologa ii kaanagadeen goroq gewuto, monjon Anutuwaajon uusiinga ten koma otaankeji, iinon mono bon qen kamban tategoya qaa kotiin laligon ubaa. Kian.

Kraistwaa tuarenjenjura ii mono asugiju.

¹⁸ Oo kokouruna, Kraistwaa kitia* nama tuarenjen ama mubaati, iinon kamban tategoyan asugiwaaati, kaen jega mmakeju. Qaa iikawaa so kamban kokaamba Kraistwaa tuarenjenjura mamaganon mono asugin nanju. Qaa iikawaa hona kaen kolooroti-waaajon ama kamban tategoyaa uutanon kouma laligojon, iikaan mojon. Iikawaa aiweseya kaen. ¹⁹ Tuarenjen ejemba iyononon ananaa tuunnondeen laligon nonomesaon kengi. Uugia nonowo selesale somongon momalaari kanageso batunananon tondu laligon boratigi. Ananaanon kanageso hona koloowuyagati een, mono ananawo pondan qokotaagi motoon laligowonaga. Nonomesaon sigensigen nanjuti, sili iikanon mono

* 2:7: Jon 13.34 * 2:18: Kraistwaa tuarenjena ii Antikraist. Griik qaa anti, iikawaa kania ii woi. Iinon Kraistwaa kitia nanja ano Kraist tuarenjen ama munkeja.

kaniagia kokaen qendeema nonono iima mojon: Iyonoononga mojonon nonowo onjanon motoonggo mende koloon laligoro.

²⁰ Yonjonon sigensigen nanjuto, Kraistnon Unja Toroya onoo uugianon maaro bedu men inaan onono kuuya onjonon qaa hona moma koton laligoju. ²¹ Onjonon qaa hona mende moma kotowubotiwaajon ama qaa koi mende oon onjonjen. Kawaajon qaagoto, onjo qaa hona moma kotoju ano qaa honjanon qaa qolonmolonggoya mon kondoomambaa-jon amamaankeja. Kawaajon qaa koi oon onjonjen.

²² Jiisanon Hamoqege Toya Kraist koloojato, mon moronon qaa ii qakoonji, iinon angomokolon ejembaga kolooja. Iinon Kraistwaa kitia nama tuarenjen ama mun Man ano Meria ii motoon qakooma oromakeja. ²³ Monjon Mambaa Meria qakoomakeji, iinon Man qaa een laligoja. Monjon Meria jokoloonkeji, iinon mono Man kaanagadeen mokoloon iwo laligoja.

²⁴ Ono Buja qaa kanakanaiyanonga moma kougiti, ii uugianon kotiin nambaatiwaajon galengia men aowu. Buja qaa moma kougiti, iikanon uugianon nambaati een, onjonon kaanagadeen mono bon qen Man ano Meria yorowo qokotaan nambu. ²⁵ Kraistnon soomonggo qaa kokaen nononota eja, “Niwo nambuti een, mono laaligo oyanboyanjawo onjome tegoya qaa kotiin laligowuya.”

²⁶ Tosianon batogon jinjaun men onomakejuti, niinon iyonjoonjon ama qaa ii oon onjonjen. ²⁷ Tosianon jinjaun amakejuto, Kraistnon Unja Toroya onoo uugianon maaro bedu men inaan onomakeja. Unja Toroya iinon uugianon bon nano mende looriwuti een, onjonon mono boi mombaajon mende amamaawuya. Ii kokaambaajon: Iwaa Unja Toroyanon mono nanamemen awagaa qaa kuuya kuma onomakebaa. Bedu men inaan onomakeji, ii iwoi qolonmolonggoya mon qaagoto, momo qaa hona toonga koloonkeja. Kawaajon qaa hona kuma onjonotiwaa so mono qaaya kuuya ten koma Kraistwo pondan qokotaan nambu.

²⁸ Oo kokouruna, onjo mono Kraistwo koronson qokotaan nambu. Iwo nama laligonin mombo asugiwaati, kamban iikanon mende konjoma nonono gamu qaganon mende kokomomola men kembonjato, saanon iwaa jaanon awasankaka qaganon saitingen nambona. ²⁹ Kraistnon solana kolooji, onjonon qaa ii moma kotojuti een, mono qaa koi kaanagadeen saanon moma asariwu: Ejemba kuuyanjon nanamemen solana amakejuti, iyonjonon mono kaanagadeen Anutuwaanonga koloon iwaa meraboraana kolooju. Kian.

3

Anana Anutuwaanonga koloon meraboraana koloojon.

¹ *Mobu! Siwe Manjananon nonoonjon “Neenaa meraboraana,” kaen nonooma iikanon uujopaya somata qendeema nonomakeja. Anana onjanon Anutuwaa meraboraana koloojon. Ii koloojoniiwaajon balon ejembanon kanianana mende moma koton laligoju. Anutuwaa kania mende moma kotojutiwaajon ananaa kaniananaajon kaanagadeen kokobimbin ama laligoju. ² Oo wombo alauruna, kamban kokaamba anana Anutuwaa meraboraana koloon laligojon. Kaen laligon kanagen nomaen koloon laligowonati, ii asuganon mende asugija. Qaa motoonggo mojonji, ii kokaen: Iinon mombo asuganon asugiro kaitania hona jaanananon iibonati, kamban iikanondeen mono letoma ii kaana kolowonja. ³ Daen yonjonon Kraistwaajon jejeromonromon iikaan ama mun laligojuti, iinon mono ii koma konjoratin onono iwaa tani kaana soraaya koloon laligowu.

⁴ Daen yonjonon singisonggo amakejuti, iyonjonon mono kana qaa qen waleemakeju. Singisonggo ii jeulalan nanamemennga. ⁵ *Kraist ajo singisonggoya qaa iinon mono ananaa singisonggonana koma konjorativambaajon kamaan asugiroti, ii moju. ⁶ Daen yonjonon Kraistwo bon qen nanjuti, iyonjonon singisonggo mende ama laligoju. Monjon singisonggo toroqen amakeji, iinon Jiisas mende iima kania mende moma koton laligoja. Kian.

⁷ Oo kokouruna, monjon jinjaun men onjombabotiwaajon mono galengia men aon laligowu. Kraistnon solana koloojiwaa so monjon nanamemen solana tororo otaankeji, iinon solana kolooja. ⁸ Kilenaa Toyanon kanakanaiyanonga singisonggo ama kouma laligoja. Kawaa so daen yonjonon singisonggo amakejuti, iyonjonon mono Kilenaa Toyaa bunaga kolooju. Anutuwaa Merianon mono iwaa gawonja kisiyaen memambaajon kamaan asugiro.

⁹ Daen yonjonon Anutuwaanonga koloojiti, iyonjoononga monjon laaligo qaita mombaa uutanon ejiiwaajon ama singisonggo mende toroqen amakeja. Kolokoloo dongoga koloon laligojiwaajon ama singisonggo toroqen amambaajon amamaankeja. ¹⁰ Daen yonjonon Anutuwaa meraboraana koloon daen yonjonon Kilegaa Toyaa meraboraana koloojuti,

ii kokaen gosin moma asariwonja: Monjon nanamemen solanja mende otaankeji, iinon Anutuwa buja mende kolooja. Kaanjadeen monjon alauruta mende jopagon onmakeji, iinon Anutuwa buja mende kolooja. Iikawaa aiweseya kaen.

Oŋo mono jopagon aon laligowu.

¹¹ *Buja qaawaa kota kanakanaiyanonŋa moma kouma laligojonj, iikawaa jojopan qaaya ii kokaen: Anana mono uunon jopagon aon laligowonja. ¹² *Kein (Kain) iinon Kilegaa Toyaa buja laligon koga qero komuro. Anana mono ii kaanja koloon laligowombo. Iinon kokaembaaon koga qero: Anaa nanamemenanon bologa kolooroto, kogaanon ii solanja kolooro. Mono iikawaaajon qero.

¹³ Oo uumeleen alauruna, balon ejembanon kazi ama onombuti een, iikawaaajon mono mende walingowu. ¹⁴ *Anana uumeleen alaurunana jopagon onmakejon iwaajon ama qaa koi moma asarijon: Anana koomu kotigaa jawoya waleema laaligo kotiganon keuma laligojon. Monjon uujopa mende amakeji, iinon mono toroqen koomu kotigaa uutanon nambaa. ¹⁵ Ejemba alaurugia kazi ama onmakejuti, ii kuuyanon mono koomuya unu-unu ejembaga kolooju. Laaligo kotiga ii unu-unu ejemba kaanja mombaa uutanon mende eji, ii saanon moma yagoju.

¹⁶ Jiisas Kraistnon laaligoya ananaajon ama qeleema mesaon jopagon aoawaa kania kaen qendeema nonono iima moma kotojon. Anana mono kaanjadeen laaligonana uumeleen alaurunana yonoojon ama qeleema mesaonin sokombaa. ¹⁷ Monjon balombaa ilawoilaya soyanon men laligoro alianon iwoiwaajon amamaan memegemean ano iijato, kilen bone koloon uuta somonjoji een, Anutuwa uujopayanon mono iwaa uutanon nomaen enaga? ¹⁸ Oo kokouruna, jopagon aoao ii je buu susunananondeen tiwirigon jenkebomboto, ii mono nanamemenananon qaa honja otaan ama laligowonja.

Mono Anutuwa jaasewananon saitingen nambonja.

¹⁹ Anana qaa honja bujaga koloojon me qaago? Koloojonj een, mono saanon uunana bonjon kono Anutuwa jaasewananon awasankaka nambonja. Qaa ii anana gosin aon kokaen moma kotowonja: ²⁰ Uunananon iwoi bologaaon ama jen nononj een, nono qaa koi saanon moma yagojon: Anutunon gosigosi Tonana koloon qaanana dindinagadeen gosiwaa. Anutuwa roromonogoyanon mono ananaa roromonogonana uugun uuta kolooro qaa kuuya saanon modaboroja. Kawaaajon mono saanon uunana bonjon kono laligowonja.

²¹ Oo wombo alauruna, uunananon mende jen nononj een, anana mono saanon Anutuwa jaasewananon awasankaka koloon saitingen nambonja. ²² Anana Anutuwaanon jojopan qaa ten konin nanamemenana ii iiro sokomakejiwaa so ama men laligonkejonj een, iwoi mombaajon qama koolin qisin mubonati, ii mono nonono buja qen aowonja.

²³ *Anutuwaanon jojopan qaa woi ii kokaen: Anana mono Meria Jiisas Kraistwaa qata men moma laarin uunana meleembona ano jojopan qaa jen koton nononotiwaa so jopagon aon laligowonja. Kaan mende ama laligowonagati, ii Anutuwa jaanon mende sokonaga. ²⁴ Daen yononon Anutuwaanon jojopan qaa ten komakejuti, iyononon mono Anutuwo qokotaan laligogi Anutunon yonowo rapingon nanja. Iinon ananawo rapingon nanji, ii Unaya Toroya nonono uunananon sanje nunun laligojiwaajon moma kotojon. Kianj.

4

Unja me ome ii mono kaniagara gosin mobu.

¹ Oo wombo alauruna, gejatootoo ejemba takapolakaya mamaganon goman so liligon laligojiwaajon qaa kuuya ii uulanawo mende men moma laariwu. Anutuwa Unjanon me ome monjon sololooro qaa weji, ii mono wala angotetenon ama gosiwu. ² Anutuwa Unyaa kania ii mono kokaen gosin mokoloowu, "Jiisas Kraistnon kamaan sele busuwo koloon laligoro," daen yononon qaa ii jen asuginkejuti, iyononon kuuya Anutuwa buja kolooju. ³ Monjon Jiisaswaa kania kaen mende jen asuginkeji, iinon Anutuwa buja mende kolooja. Kraist tuarenjen Toyaa omeyanon mono iwaa uuta sololooro qaa jenkeja. Monjon asugin Kraistwaa kitia nama tuarenjen ama mubaa,* qaa kaen injjogiti, iinon mono kamban kokaamba namonon asugija.

⁴ Oo kokouruna, onjo Anutuwa buja koloogi Unja Toroyanon uugianon nama namowaa omejiilanja ii unuugun haamo ama onmakeja. Kawaaajon gejatootoo ejemba takapolakaya

* 3:11: Jon 13.34 * 3:12: Jen 4.8 * 3:14: Jon 5.24 * 3:23: Jon 13.34; 15.12, 17 * 4:3: Kraistwaa tuarenjen toya ii Antikraist. Griik qaa anti, iikawaa kania woi. Iinon Kraistwaa kitia nanja ano Kraist honja tuarenjen ama munkeja.

ii saanon haamo ama onjoma laligowutiwaa so koloosju. ⁵ Yonononj balombaa bunja koloogi namowaa omeyanonj sololoonj onjmakeju. Kawaajonj balombaa nanamemenja otaan qaa jegi uumeleembaa gadokopa ejemba yonononj qaagiaajonj geja ama momakeju.

⁶ Anana Anutuwaaw bunja kolooninj Unja Toroyanonj sololoonj nonomakeja. Anutu moma mujuti, iyonononj ananaa qaa jeninj iikawaajonj geja qenj momakeju. Anutuwaaw bunja mende koloojuti, iyonononj anana qaa jeninj iikawaajonj geja mende ama momakeju. Qaa honjaa Unjaya ano angomokolombaa omeya yoroo kanagara ii mono iikaenj gosinj moma kotonkebonj. Kian.

Anutunonj uujopawaa kania koloosja.

⁷ Oo wombo alauruna, Anutunonj jopagonj aowawaa wanjaleya koloosja. (Kawaajonj uujopa ii apu jaayaanj enj koumakeja.) Kawaajonj anana mono jopagonj aonj laligowonja. Kaenj ama laligojoni, kuuya anana Anutu moma munj iwaanongga kolokoloo donjgoga koloonj laligojoni.

⁸ Anutunonj uujopawaa kondokondoo Toya koloosja. Iikaan koloojiwaajonj monjonj ejemba mende jopagonj onjmakeji, iinonj Anutu mende moma munj tompinj laligoja. ⁹ Anutunonj uujopaya batunananonj asuganonj kokaenj qendeema nonono: Iinonj Meria motoonggo ii nemunj koma nonono kotiinj laligowonjatiwaajonj ama wasiro namononj kamaaro. ¹⁰ Anana Anutu jopagonj munj iikanonj uujopa mende kondooninj kolooroto, uujopawaa kania ii kokaenj: Anutunonj wala jopagonj nonoma singisonjonana koma konjoratiimbaajonj Meria wasiro ananaanonj kamaaro.

¹¹ Oo kokouruna, Anutunonj kaenj hononja qaa jopagonj nononotiwaajonj ama anana mono kaanjadeenj uunananonj jopagonj aonjkebonja. Uujopa mende ama aoninj mende totoonj sokonja. ¹² * Monjonj Anutu kambanj monjonj mende iiroto, jopagonj aonj laligojoni eenj, Anutunonj mono uunananonj leingonj nano uujopayanonj uunana saa qero akadmunanawo koloonj laligojoni.

¹³ Anana Anutuwo qokotaanj laligoninj iinonj uunananonj leingonj nanji, ii Unjaya Toroya nononotiwaajonj ama moma kotonj uuwoi mende amakejonj. ¹⁴ Manjanonj Meria gomanja gomanja ananaa Hamoqege Tonana koloowaatiwaajonj wasiro kamaaro. Nonononj ii iima moma nangonj jenkejonj. ¹⁵ Monjonj “Jiisas Anutuwaaw Meria koloosja,” jenj asuginkeji, Anutunonj mono iwaa uutanonj leingonj nano iinonj Anutuwo qokotaanj laligoja.

¹⁶ Anutunonj uutanonj jopagonj nonomakeji, nono iikawaa kania moma kotonj iikanonj moma laarinkejonj. Anutunonj uujopawaa Toya koloosja. Kaanja koloojiwaajonj monjonj ejemba jopagonj onjoma laligoji, iinonj mono Anutuwo qokotaanj nano Anutunonj iwaa uutanonj leingonj laligoja. ¹⁷ Kaanj laligoninj Anutuwaaw uujopayanonj goongonj kalarj koma nonoma uunana saa qero akadmunanawo laligojoni. Kraistnonj namononj tatawaga laligoroti, anana tani kaanja laligojoni. Iikaanja laligojoniwaajonj ama Anutuwaaw jenteege kambanj somatanonj Kraistwaa jaanonj keuma iikanonj awasankaka koloonj saitingenj nambonja.

¹⁸ Anutunonj jopagonj nonono nama eenj toonj toroko mobombo. Singisonngo ejemba Anutunonj singisonngogiaa ironja meleema onjombabotiwaajonj toroko momakejuto, Anutuwaaw uujopayanonj uunana saa qeji eenj, iikanonj mono toroonana kuuya yakaridaboronkeja. Kawaajonj monjonj toroko momakeji, iinonj jopagonj nonomakejiwaa kania ii tororo mende modaboroja.

¹⁹ Iinonj wala jopagonj nononotiwaajonj ama anana uujopa amakejonj. ²⁰ Monjonj “Anutu jopagojenj,” jejato, alia kazi ama munkeji, iinonj mono ejemba qolomolongoya koloosja. Iikawaa kania ii kokaenj: Alia iima kilenj mende jopagonj muji eenj, iinonj Anutu mende iima ii mono nomaenj jopagonj munaga? ²¹ Monjonj Anutu jopagonj munkeji, iinonj mono alauruta kaanagadeenj jopagonj onjoma laligowa. Anutunonj uujopawaa jojopanj qaaya kaenj anota eja. Kian.

5

Uumeleenj ejemba anana haamo amakebonja.

¹ Daenj yonononj Jiisas moma laarinj “Hamoqege Tonanaga koloosja,” jenkejuti, ii kuuyanonj mono Anutuwaanongga kolokoloo donjgoga koloonj laligoju. Daenj yonononj Manja jopagonkejuti, ii kuuyanonj mono iwaa Meria kaanagadeenj jopagonj munkeju. ² “Anutuwaaw meraboraanja jopagonj onjononj,” jeninj qaa iikawaa honja ii anana kokaembaajonj gosinj aonj mojonj: Anutu jopagonj munj jojopanj qaaya tenj koma otaankejonj eenj, mono Anutuwaaw meraboraanja kaanagadeenj jopagonj onjmakebonja. Iikawaa aiweseya ii

* 4:12: Jon 1.18

kaen. ³ *Anutu jopagon mubonatiwaa hona ii qaa tenkonkon. Anutuwaanon jojopan qaa otaanin sokonja. Jojopan qaaya ten konin lombotawo mende koloowaa.

⁴ Anutuwaanonga kolokoloo dongoga kolooninji, anana kuuyanon saanon iwaa jeta ten koma balombaa nanamemen bologa haamo amakebonja. Anutunon momalaari nonono iikawaa qaganon qama koolinij Anutunon balombaa nanamemen bologa ii qen yakariro kamaadaborota laligojon. Haamo ambonatiwaa kania morota mon mende eja. ⁵ Anana haamo mende ambonagati een, daen yononon ii ambuyaga? Jiisas Anutuwa Meria kolooji, mononon ii moma laarin mono balombaa nanamemen bologa haamo amakebaa. Kianj.

Anutunon Meriaa qaa kokaen nanjon jero:

⁶ Jiisas Kraist Anutuwa Meria kolooji, ii nomaen mojon? Jiisasnon apunon kemero Jonon oomulu men muro Anutunon kamban iikanon qaa ii jero mogi ano kanagen saya molaamambaajon ano iikanon qa aro mon Siwenonga kolooro mogi. Qaa apunon indin motoongo kolooroti, iikayadeen qaago. Siwe Toyanon qaa nanjon jeroti, iikawaa aiweseya ii apu ano sa, woi ii. Toroqen Uja Toroyanon qaa ii jenkeja. Iinon qaa honaa Toya koloojiwaaajon ama qolongomambaajon amamaankeja.

⁷ Nanjonango qaa karoon ii kaen monija eja. ⁸ Qaa karoon iikawaa aiweseya ii Uja, apu ano sa. Qaagia ii ororon asuganon monin sokondaboroja. ⁹ Qaa jakeyanon kouma nanjonango amakejuti, ii saanon moma analin angon komakejonto, Anutuwa nanjonango qaayanon mono ejemba qaanaa uugur powowon kotakota kolooja. Anutunon Meriaajon “Neenaa Meranaga,” qama kania kaen asuganon nanjon jero. Kawaajon qaa ii gema qewombo.

¹⁰ Monjon Anutuwa Meria moma laarinkeji, nanjonango qaa Toyanon mono ano iwaa uutanon laligoro iwaa kania saanon moma yagonkeja. Monjon Anutu mende moma laarinkeji, iinon mono nanjonango qaa Toya aja men kamaan aon eja qolomolongoya koloonkeja. Anutunon qaa kota Meriaajon nanjon jeroti, iinon qaa ii mende moma laarijiwaaajon mono Anutu iyanja gema qen munkeja. ¹¹ *Anutunon qaaya kokaen nanjon jero, “Niinon laaligo kombombanja onjomambaajon jeweti, neenaa Merananon mono laaligo kombombanja iikawaa kondomondoo Toya kolooja.” ¹² Iwaa Meriawo qokotaan laligoji, iinon laaligo kombombanja bunja qen aon laligoja. Anutuwa Meriawo mende qokotaan laligoji, iinon laaligo kombombanja mende bunja qen aon laligoja. Kianj.

Laaligo kotigaa kania

¹³ Uugia meleema Anutu Meriaa qata ii moma laarinkejuti, niinon tere koi onjojon oojen. Laaligo kotigaa bunja koloojuti, onjonon iikawaa kania tororo moma kotowutiwaaajon ama koi oojen. ¹⁴ Anana saanon awasankaka koloon Anutuwa kosianon kema qama koolin nama kokaen moma yagonkejon: Naa iwoiwaajon iwaa uusiin otaan qama koolin mubonati, iinon mono qamakoolinana ii mobaa. ¹⁵ Ii me ii kawaajon qama koolin qamakoolinana mobaatiwaaajon mojonji een, mono qaa koi kaanagadeen moma kotojon: Naa iwoiwaajon qama koolin mujoni, ii kuuya mono ananaa bunananaga koloowaa.

¹⁶ Monjon alia iiro singisongo ano iikanon koomu kotigaa bunja mende koloowaati, iinon mono alia iwaajon Anutu qama kooliro hamo qen muro laaligo kotiganon keubaa. Singisongo Anutunon mesaowaatiwaa so angiti, qaa koi mono iyonjojon jejen. Tosianon singisongo angii iikanon koomu kotigaa bunja koloowuti, iyonjojon qama kooliwutiwaaajon ii mende jejen. Qaago. ¹⁷ Nanamemen bologa kuuya ii singisongo kolooja. Koposo tosaan anin iikanon koomu kotigaa bunja mende koloowonja. Kianj.

Uumeleen ejemba anana Anutuwo qokotaan nanjon.

¹⁸ Daen yononon Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloogiti, iyonoononga monjon singisongo mende toroqen amakeji, ii mojon. Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloon laligoji, iinon mono iyanja galen men aoro Kilenja Toyanon ii mende qelanjin mewa.

¹⁹ Anana qaa koi mojon: Anana Anutuwa bunja koloojonto, goman so yononon uugia mende meleema Kilegaa Toyaa ku-usur baatanon laligogi galen koma onjomakeja.

²⁰ Qaa koi kaanagadeen mojon: Moronon eja hona toon kolooji, anono ii moma mubombaaajon Anutunon Meria wasiro kamaan moma-asa-asari nonono. Moronon eja hona toon kolooji, anana iwo qokotaan koloon laligojon. Eja hona toon ii Anutuwa Meria Jiisas Kraist. Iinon Anutu honabonja ano laaligo kotigaa kondomondoo Toya kolooja.

²¹ Oo kokouruna, tando lopion ano ben qolonmolongoya tosianon kokosiin qelanjin onjombubutiwaaajon mono onjoangia galen men aon laligowu. Kianj.

Jombaanon Tere 2 Jonon Tereya ano 2 kolooro. Jen-asa-asari

Bunja Tere kokawaa toya iinon iyanjaa qata “Jotamemeya mon,” qaro. Iinon tere ii “Wombo emba ano iwaa meraborauruta,” yonoojon ano. Qaa aasangoya ii uumeleen kanageso mombaa sareqaaya. Merabora ii kanageso ano wombo emba ii yonoo galengiaga. Bunja Terewaa qaa toroga kokanon jopagon aowombaajon uu kuun nonomakeja ano boi takapolakaya yononon ejemba kuma onjongi qaagianon seiwabotiwaa galen meme qaaga koloaja.

Buk kokawaa bakaya waja 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-3

Uujopa ii iwoi waja 4-6

Qaa doogoyanon seiwabotiwaa galen meme qaa 7-11

Terewaa qaa kota waja 12-13

¹ Oo emba soro, Anutunon meweengon gono uumeleen kanagesouruga galen koma onoma nanjan. Niinon onjo qaa honjaa so uu wombonanon jopagon onomakejen. Neenodeen qaagoto, ejemba qaa honja moma kotojuti, kuuya iyononon mono kaanagadeen onjo jopagon onoma laligoju. Niinon jotamemeya koloijen ano giwo qaa amin mobojon kan tere oojen. ² Qaa honjanon uunananon nama ananawo tetegoya qaa en ubaa. Niinon Bunja qaa iikawaajon ama jopagon ononjen.

³ Anana qaa honja otaan uunon jopagon aon laligojon ee, Man Anutu ano Meria Jiisas Kraist yoronon mono kiankomun ano kalenmorian nononi luaenon laligowonja.

Uujopa ano qaa honja ii motoon otaawu.

⁴ Manjon uujopawaa jenkooto qaaya nononoti, iikawaa sogadeengoo kanagesouruga tosianon qaa honjaa so nanamemengia ama men laligoju. Niinon siligia kaanja iibe korisoro somata nomakeja. Kian.

⁵ *Oo wombo alana emba somata, kamban kokaamba jenkooto qaa oon gonjen, ii qaa dologa qaago. Qaa kanakanaiyanonga kanain moma kounin, niinon qaa ii mombo oon kokaen jen koton gonjen: Anana mono uunananon jopagon aon laligowonja. ⁶ Jopagon aon laligowombaa qaaya jejen, iikawaa honja ii kokaen: Anana mono Anutuwa jojonan qaa kuuya ten koma nanamemenana ama men laligowonja. Kuuya ononon jojonan qaa kanakanaiyanonga moma laligon kougiti, ii kokaen: Onjo mono uugianon jopagon aon laligowu.

⁷ Angomokolon ejembanon Jiisas Kraistwaajon kokaen jen asuginkeju: “Hamoqege Toyanon balon eja sele busuwo asugimambaajon amamaaro.” Kaen jen asugin tiliqili anggi enkalolon koloonkeja. Angomokolon ejemba kaanja ii Kraistwaa kitia nama tuarenjen ama munkeju. Ejemba kaanja mamaganon mono balon balon laligon lan kema kan laligoju. ⁸ Nononon uuwaa gawon menin honja uugianon kolooroti, iikanon soon janjon qaombabotiwajon mojen. Kawaajon angomokolon ejembanon enkalolon ama onombubotiwajon mono galengia men aon laligowu. Kaen laligogi uugiaa honjanon mende sooro Ponjon tawagia kuuya onondaborowaa.

⁹ Kraistnon qaa kuma nononoti, monjon ii mende qokotaajato, ii uugun qaa toroqero melokanjin jenkeji, iinon Anutuya qaa een laligoja. Daen yononon Kraistwaa Bunja qaanon qokotaajuti, iyononon mono Man ano Mera yorowo kotiin laligoju. ¹⁰ Monjon Bunja qaa jumunja ii mende men onoonon kaji, onjo mono iwaa jolonja mende jen mirigianon mende horogi uba. ¹¹ Monjon iwaa jolonja jewaati, iinon mono kilenja binawo hororo qaganon uro ororon bosimbaota. Kian.

Qaa tetegoya

¹² Niinon onoojon qaa seiseiya oomambaajon siin mojenton, ii papia senanon inknon oomambaajon mende moma mesaojen. Onoonon kusu kan jaasewar qen qaa amin mobombaajon mamboma jejeromonromon anjen. Aitongowonati, kamban iikanon ain-jolon rama amin moma korisoronana asugidaboron uunana saa qero laligowombaaajon mojen.

¹³ Anutunon emba alaga galen gawombaaajon meweengoroti, emba soro iwaa kanagesourutanon yeizozogia anggi goonon kaja. Kian.

* 1:5: Jon 13.34; 15.12, 17

Jombaanon Tere 3 Jonon Tereya ano 3 kolooro. Jen-asa-asari

Bunja Tere kokawaa toya iinon iyanjaa qata “Jotamemeya mon,” qaro. Iinon Tere ii uumeleen kanageso mombaa jotamemeya mon qata Gaius iwaajon ano. Gaiuson uumeleen ejemba tosaana miri ano nembanene iwoinon ilaan onjoma laligoro. Kawaajon ii mepeseen muro ano tompe eja mon qata Diotrefes iwaajon galen meme qaa jero.

Buk kokawaa bakaya waja 5 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-4

Jonon Gaius mepeseeya 5-8

Diotrefeswaa galen meme qaa 9-10

Demitriuswaa korisoro qaa 11-12

Buk kokawaa qaa kota waja 13-15

¹ *Oo wombo alana Gaius, niinon jotamemeya mon koloon giwo qaa amin mobojon kan tere oojen. Niinon qaa honjaa so uunanon jopagon goma laligojen.

² Oo wombo alana, goo kokoosoganon Anutuwo qokotaan qeangoro laligojan, ii mojen. Kaaniadeen sele gbiligbili laligon iwoi kuuya kanon toomorian mokoloon laligowaatiwaajon Anutu qama koolijen. ³ Uumeleen alaurunana tosianon goononga kan goo sunduga kokaen nanjon nijogi, “Giinon Anutuwaanon qaa honja ii pondan otaan ama men laligojan.” Kaen nijogi mobe korisoro somata kondoon nono. ⁴ Noo kokourunanon Anutuwaanon qaa honja otaan ama men laligojuti, niinon buju kaanja moma hononja qaa aisoonkejen. Buju morota monjon korisoro uuta ii mende uuguro mojen. Kian.

Jonon galen eja qata Gaius mepeseeya.

⁵ Oo wombo alana, gii uumeleen alaurunana welen qen onjoma iikanon pondan nama laligonkejan. Yonoononga tosianon goman liligon onjoonon kankejuti, ii kalan koma onjomaakejan. Moma onjonjanj me qaago, ii kilen awaagadeen ilaan onjomaakejan.

⁶ Gii uuganon jopagon onjoma laligonati, iyonoononga tosianon koi kan momalaari tuumbaa jaagianon kaniaga kaen nanjon jegi monin. Kawaajon alaurunana kaananon onjoonon kawuti, ii mono ilaan onjoma laligona saanon afaangon gawon men kanagia toroqen kembu. Gawon kaanja ii Anutuwa jaanon sokombaatiwaa so mono toroqen men laligowa. ⁷ Yononon Kraistwaa bunaga koloojutiwaajon ama iyangiaanon goman mesaon liligon qabunaya jen seinkeju. Gawon kaen men uumeleembaa gadokopa ejemba yonoononga nembanene iwoi mon mende analin menkeju. ⁸ Kawaajon Jiisaswaa alauruta nononanodeen alaurunana kaanja ii koma horon nanjon onjonin sokombaa. Anana gawon bakaya ii men iikanon qaa honjaa Toya motoon welen qen munin qaaya honjanon seinkebaa. Kian.

Diotrefes kaanja koloowabotiwaa galen meme qaa

⁹ Niinon momalaari tuun onjoonon tere mon ooweto, Diotrefes jotameme eja iinon batugianon galen wan laligomambaa siija moji, iinon qaanaa geja mende ama telambelan amakeja. ¹⁰ Kawaajon niinon onjoonon kawenagati een, mono iwaa nanamemenja bologa ii asuganon jewe kokaen mobuya: Iinon nonoojon andoqege qaa jen qolongon kisama jenkeja ano qaagadeen mende jenkeja. Qaagoto, uumeleen alaurunana gomanlili gawon menkejuti, iinon ii mende koma horon onjomaakeja ano alaurunana tosianon koma horon onjombomaaajon mojuti, iinon ii anjon koma onjoma momalaari tuungianonga utama onono seleengen kamaankeju.

¹¹ Oo wombo alana, gii nanamemen bologa qaagoto, nanamemen awaa ii mono otaan laligowa. Daen yononon nanamemen awaa ama men laligojuti, iyononon Anutuwa meraboraana kolooju. Daen yononon nanamemen bologa ama men laligojuti, iyononon Anutuwa kania mende moma koton sopa seleengenjanon laligoju.

¹² Demitrius eja iikawaa kania ii awaa. Alaurunana kuuyanon kaen jenkeju. Qaa honjaa Toya anjo qaa ii kaaniadeen nanjon jenkeja ano nononon toroqen iwaajon qaa ororon jenkejen. Nononon qaa jenkejon, ii qaa honja toon kolooji, ii mojan. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹³ Niinon goojon qaa seiseiya oomambaaajon siija mojento, ii kirifi ano inknon on gomambaa so mende moma mesaojen. ¹⁴ Niinon uulanawo goonon kan giimambaaajon

* 1:1: Apo 19.29; Room 16.23; 1 Kor 1.14

mamboma jejeromonromon anjen. Aitongowonati, kamban iikanon saanon jaasewan qen aon qaa qaa amin mobon.

¹⁵ Anutunon luae qen gono laligowa!

Momalaari alaurunana koi laligojuti, iyononon yeizozogia анги goonon kaja. Giinon kaanjadeen uumeleen alaurunana giwo nanjuti, ii anja anja noonon yeizozona injiona mobu. Bonjon!

Juudawaanon Tere Juudanon Tereya ano. Jen-asa-asari

Juuda ii Jiisas ano Jeims yoroo kogara. Tosianon “Kraist moma laarijon,” jen qaa doogoya ejemba kuma soon onoma laligogiti, Juudanon iyonoojon ama galen meme qaa ooro. Buja Tere koi torodaamon. Qaaya ii 2 Piito 2 qaa iikawaa so. Juudanon Kraistwaa alauruta ananaa uunana kokaen kuuro, “Anutunon anana kamban so moma laariwom-baajon momalaari nonono kanagesouruta koloojon, ononon mono momalaarigianon seinj kottiwaatiwaajon toroqen manja qen laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waja 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-2

Boi takapolakaya yonoo kanagia ano jenteegogia 3-16

Toroqen pondan moma laariwombaa jenkootoya 17-23

Kotumotue qaa 24-25

¹ *Juuda bisop Jeimswaa koga niinon Jiisas Kraistwaa welen qen mun uumeleen alauruna onowo qaa amin mobombaajon kan tere koi oojen.

Anutu Manjananon onooma uu kononanon jopagon onono Jiisas Kraistnon sopa somonjon onono laligoju.

² Anutunon mono kiankomun uujopaya kelemalelen onono luaenon laligowu. Kian.

Buja qaa meeqeerangowaa galen meme qaa.

³ Oo wombo alauruna, Anutunon hamo qen nonono letoma motoon Siwewaa buja koloojon, niinon iikawaa qaaya jen asarin onon onomambaajon siinja somata moma laligowe. Laligon laligowe bimooro toroqen mambomambaajon amamaajen. Kawaajon tere onon uugia kokaen kuur ononjen: Anutunon momalaariwaa qaa batuya kuuya ii ejemba soraaya tataankota anono men galen konin mende utegowaatiwaajon ano bujananaga kolooja. Kawaajon boi takapolakaya tosanon Buja qaa melokanjin am-bubotiwaajon mono bon nama manja qen laligowu.

⁴ Ejemba tosanon mondon uumeleen tuur batugianon olon kondondongon koug kani-agia doogoya ii asuganon mende asugiro laligoju. Anutunon ejemba kaanja yonoo qaagia mono wala eenanon jen tegoro oogita siimbobologianon yonoo qagianon umambaajon anja. Anutunananon qaaya ama kalenmorianjaa kania honanon ninisaamakejato, ejemba anggonjoragiawo yononon mono iyangiaa serowilin nambonmbongia turuwutiwaajon ama kalenmoriambaa qaaya ii meeqeerangon melenqeeleni bolinkeja. Kaen ama ananaa Somatanana motoonggo Jiisas Kraist Ponjana koloon namakeji, ii qakooma gema qenkeju.

⁵ *Ono qaa kuuya ii mono kamban koriga modaboron laligojoto, kilen galen meme qaa koi duduwubotiwaajon wombo kokaen jen gbilin onomambaajon mojen: Ponjon kanagesouruta Iijipt kantrinonga metogon unuano kagito, kanagen tosanon kamban monjon mende moma laarin mugiti, ii kondemondeen ama onono tiwilaagi. Galen meme qaa iikaanja ii onoojon ama mombo jejen.

⁶ Kaanagadeen Anutunon Siwe gajobauruta galenkonkon toongia ama onono laligogiti, iyonoononga tosanon uugere ama qaa baatanon mende kema iyangiaa galenkonkon toongia galen koma onombombaajon uumotoon mende ama sopagia kororoogi. Qaa qootogo angitiwaajon ama Anutunon ii hagon onono jinjaron dun mirigia mesaon kamaagi. Kamaagi “Kamban somatanon qaagia jen tegomaja,” jen gbadonon gbadoon onoma pangaman uutanon onono rama kougita kamban tetegoya qaa rama ubuya. Galen meme qaa ii onoojon ama mombo jejen. ⁷ *Tani motoonggo iikanon Sodom, Gomora ano goman tosaanja liligon ragiti, iyonoonon kolooro. Ejemba yononon kaanjadeen serowilin ama selewaa siingia kombombanja meerangon tania mon kokaen angi: Eja woi iyangarodeen ano emba woi iyangarodeen agimin aon laligogi. Kaen laligogi Anutunon irongia meleema onono gere jeta tetegoya qaa onoooro siimbobolo moma laligon kouma laligowuya. Kaen laligon boi takapolakaya yonoo galen men aowombaa kaisarenanaga koloonkeju.

⁸ Ejemba takapolakaya yononon kamban kokaamba tani motoonggo kaanjadeen amakeju. Jaagia meleeno iwoi unauyaya lan iima iikanon mondon otaan iyangiaa selegiaa laaligogia ii men bolin kokojinjin mokoloonkeju. Iikaanja kanon Anutu jejewili

* 1:1: Mat 13.55; Maak 6.3

* 1:5: Eks 12.51; Jan 14.29-30

* 1:7: Jen 19.1-24

ama jenkonkongon jen mun ku-usuna men kamaan amakeju. Kaen ama Siwewaa bensakon kawali ejemba asamararangiawo eukanon laligojuti, iyonoojon uuqege qaa tokoronkota jen onmakeju.

⁹ *Kaen amakejuto, Siwe gajoba wana qata Maikel iinon kaanagadeen kaen amambaajon moma bimoon amamaaro. Maikelnon Mooseswaa gamoyaaajon Kilenaa Toyawo angowowo ama mondongosi ano. Ii ama uma kamaaroto, kilen uuqege qaa tokoronkota ii jen tegon mumambaajon awasankaka mende mokolon amamaaro. Amamaan kokaanadeen jen muro, "Pon ajo mono mindingon gomba."

¹⁰ Maikelnon kaanagadeen ii amamaaroto, ejemba soosooya yononon mono selegia men uma Buna qaa mende moma kotonkejuto, kilen iikawaajon uuqege qaa tokoronkota lan jenkeju. Tompin laligon oro soona kaana lansa laligoju. Momakootogia hona mende kolooro oro laaligowaa siingia qerewena iikayadeen momakeju. Iyangiaa siin momogia ingonmangona iikanon mono kondeema onono tiwilaawuya. ¹¹ *Anutunon boi takapolakaya yonoo irongia meleema onono siimbobolo somata mobutiwaajon gama wanjiningon "Yeil" jejen. Ejemba soosooya yononon eja Kein (Kain) iwaa kania metetereen kemakeju. Kanagen kere eja pon monon eja qata Balaam tawa muro Israel ejemba tiligon onono jinjaun kengi. Boi takapolakaya yononon Balaambaa silia otaan monen mokoloowombaaion ugere moma iwoi ilinjaln ama bimbingon lan soonkeju. Eja qata Koora iinon Mooses ano Aaron yangisen qaganon tuarenjen ama oroma iikanon tiwilaaroti, boi iyononon mono Koora kaana gejajuu ama laligon tiwilaawuya.

¹² Uumeleen ononon uukalen qendeema aowombaaajon ajoroon lomban angi boi takapolakaya yononon iikanon kaanagadeen kankeju. Kan dogogia asuganon qendeema iyangiaajonadeen romonjon baanon newageen nepaqepalo nenkeju. Kaen ama onoo sele jewongia borona borona gamugiawo kaana kolooju. "Ziozwaa eja toya koloojon," jen ala onoojon mende romonjon kele qaa lan jenkeju. * Koosu omaya toontoon kona qaa kaana laligogi haamonon utiitin onono lansa kema kankeju. Hona koloowaatiwaa kambananon geria geria araroga hongia qaa kaana nanju. Gulu sena kaana koloon wala koomuya koloon tiigia laaligo kotigaa kanianonga qonjoma tama mombo komun kotiigi indin woi kolooro koomuya totoon koloon laligoju.

¹³ Yononon kowe siri usunawo kaana lan qindiingi nanamemengia gamuyawo iikanon kokopa godomaruruyawo kaana asuganon asuginkeja. Sengelao tosia kanagia songin lan kamaankejuti, yononon mono iikawaa so jinjaun qenkeju. Sengelao iikawaa so kamaan Anutunon yonoojon pangaman ziwiziwiwaa uutanon mirigia arenjoroti, mono dutanon emukanon kemen kamban tetegoya qaa rama ubuya.

¹⁴ *Aadambaa sakonaa esia qata Eenok iinon kaanagadeen ejemba takapolakaya yonoo gejatootoo qaagia waladeen kokaen jerota eja: "Mobu, Ponon Siwe kawali ejemba toroya tausena tausena jangogia uuta somata ii unuama kamaan asugiwuya. ¹⁵ Asugin korebore ananaa qaanana jen tegowaa. Ejemba angonjoragiawo yononon nanamemen angonjorayawo otaan singisongogia angonjoragiawo ama kougiti, ii kuuya gosin iikawaa irona meleema onono kuuya yonoo qagianon ubaa. Qinji ejemba angonjoragiawo yononon qaa jaanon kemekeme gamuyawo iikanon Anutu jen qewagon mun kougiti, iikawaa irona kuuya meleema onono siimbobologia moma laligowuya." Eenoknon galen meme qaa kaen jero.

¹⁶ Boi soosooya yononon jenkonkongon temboma sosonae kaana njindin-njunduru lan jen aonkeju. Iyangiaa siingia kombombana bologa otaan tereqerereen selegia men uma jaba-arambaran amakeju. Ejemba tosaana goda qen kele unujuti een, ii iwoi meleema iyangiaajon onombutiwaa siina moma kelebele amakeju. Kaana laligoju.

Galen meme ano qambanmaban qaa tosia

¹⁷ Kaen laligoju, wombo alauruna, Ponana Jiisas Kraistwaa aposoluranon boi takapolakaya yonoo qaagia mono waladeen jedaborogita eja. Ono yonoo qaagia duduuwubutiwaajon mono galengia men aon laligowu. ¹⁸ *Aposol yononon qaa kokaen jegi, "Jiisaswaa kaka kambananon toriro kamban tetegoya kanon mepaqepae ejemba koloowuya. Yononon iyangiaa siingia kombombana bologa otaan laaligo angonjorayawo laligowuya." Kaen jegi.

¹⁹ Ejemba takapolakaya yononon batugianon uudendeen ama onongi siinsereren ambubo. Unu Toroyanon mende sololoon onono balombaa siin kombombana bologanon galen koma onono ii otaankeju. ²⁰ Oo wombo alauruna, Anutunon momalaari qaita mon

* **1:9:** Dan 10.13, 21; 12.1; Isa 12.7; Dut 34.6; Zek 3.2 * **1:11:** Jen 4.3-8; Jar 22.1-35; 16.1-35 * **1:12:** Boi yononon toron kaana asangon rajuto, wangogianon iyonoonon qagon jangowabo. * **1:14:** Jen 5.18, 21-24 * **1:18:** 2 Piito 3.3

ononoti, ii mono tandogia sewanja uuta kaanja kolooja. Onononj mono momalaari iikawaa qaganonj nama nanjonj aonj kotikotii mokoloonkebu. Una Toroyanonj inaanj onomakejiwaa so mono iwaa ku-usunjonj nama qama koolinj laligowu. ²¹ Anutunonj jopagonj onomakeji, onj mono iwaa uujopayanonj bonj qenj nambu. Ponjana Jiisas Kraistnonj kiankoomu onoma mombo asugiro laaligo kotiganonj keuma oyanboyanj laligowu. Onj mono kambanj ii kanj kuuwaatiwaaonj kaparanj koma mamboma laligowu.

²² Ejemba uugia meleembombaajonj uuwoi anjuti, ii mono kiankomunj onoma uujopa qaganonj laligowu. ²³ Tosianonj gere bolanonj kemenj tagowombaajonj anjuti, ii keme-bubotiwaajonj mono uulanawo horonj wangia somongonj onongj letombuyaga. Tosianonj siingia kombombanj bologanonj galenj koma onono qemasologenj laligojuti, ii mono kiankomunj onoma laligowu. Kaanja laligowuto, onjaangiaa laaligogianonj boliwabotiwaajonj mono keegia moma laligowu. Qemasologenj yonononj singisongoya singisongoya anjii iikanonj uugia selegia saa qero asuganonj totowinj laligojuti, iyonoojonj mono galengia menj aonj laligowu. Kokojinjinj ambubotiwaajonj mono opo surugia jewonawo ii kaanjadeen sisigia menj mende oosiriwu. Kianj.

Mepemepesee qaa

²⁴ Mono Anutu mepeseenkebonj. Iinonj onj tama kamaanj unjuwabotiwaajonj ama sopa somongonj onomambaajonj kotiija. Iinonj saanonj unjuama iyanjaa jaasewananonj onoono keuma solanj koposowaa qaagia qaa nama asamararanj iima aisoonj otokorianj maama laligowu. ²⁵ Anutu motoongoj iinonj Hamoqege Tonana kolooja. Ponjana Jiisas Kraistnonj nemunj koma nonono Anutu mepeseen muniñ qata akadamyawo koloonj enj ubaa. Iinonj monowaa monoyanonjga kanainj kouma Uutanana ku-usunawo kolooja ano kambanj kokaamba torogonj iwoi kuuya esunmumuyanonj galenj koma kambanj tetegoya qaa Ponj koloonj nonoma laligonj ubaa. Qaa ii onjanonj.

Aisisaan Kraistnoŋ qaa aasanŋoya Jon isaano. Jen-asa-asari

Jiisasnoŋ namo mesaon Siwe gomanon uro gbani 65 kawaa so tegoro aposol Jonon Tere koi ooro. Kamban kanon uumeleen kanageso Jiisas moma laarigiti, ii sisiwerowero somata ama onjorgi. Jon ii wato qata Patmos kanon angi kapuare mirinon kaanra raro. Patmos laligoro Anutunon jaaya meleen iwoi kanagen koloowaatiwaa unaya iiro. Patmos ii wato melaa (Yurop ano Afrika) Batugaranon Kowe (Mediterranean Sea) kanon eja. Efesus mesaon Saut waagen 80 kilomiita kembaga. Room gawman yononon kikekakasililin ejemba qaagia jen tegon konjoma onjorgi iikawaa kapuare mirinon tani laligogi. Olon kombombaajon amamaagi. Balon ii qararankonkonja, jamoya seiseiya. Jonon iyonoo batugianon laligoro Siisa-kin Nerwa iwaa kambananon (gbani 96-98) isanŋi kamaaro.

Qaa waŋa kokaen: Jiisasnoŋ Satan ano kereuruta kuuya haamo ama men kamaan onondaborowaa. Kaen ama momalaari ejemba kotuegon nonono Siwe donngoga ano namo donngoga kanon keuma tetegoya qaa oyanboyon laligowonja. Sisiwerowero uutanon laligogiti, iyononon lombo moma mokosingon Jiisas moma laarin pondan bon qen nambutiwaajon kuun onomakeja. Jiisasnoŋ qaaya qaaya kaanra jen koton isaano Jonon moma Tere koi ooro. Ii uumeleen ejemba uunana nanngowombaajon ama ooro. Sareqaa ano qaa aasanŋoya ii mamaga. Qaa tosaanja moma kotowombaajon moma bimbimgojon.

Buk kokawaa bakaya waŋa 11 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-8

Zioz tuun 7 yonoo teregia 1.9-3.22

Tere pipipiiaa aaso 7:nanon soomongoya 4.1-8.1

Romon qaita mon 7 uugi 8.2-11.19

Jewenan nemunja ano jenjemba woi 12.1-13.18

Jaameleen unja kania kania 14.1-15.8

Anutuwaanon irinjonsoon qambi 7 maagi 16.1-21

Babilon siti, jenjemba, gejatootoo takapolakaya ano Satan ii tiwilaawu 17.1-20.10

Jenteegowaa kamban somata 20.11-15

Siwe namo donngoga ano Jerusalem donngoga 21.1-22.5

Qaa kota tetegoya 22.6-21

¹ Anutunon iwoi kamban mende koriro koloowaati, iikawaa tania gawon memeuruta ninisaambaatiwaajon moma Jiisas Kraistwaajon qendeema gejatootoo qaa jen isaano. Aisano Siwe gajoba mon wasiro welenqeqeya Jon noonon kan nijoro mobe.

² Jiisas Kraistnoŋ Anutuwaanon Buŋa qaa nanŋon jen asarin qendeema nono Jon niinon iwoi ii jaana meleen uun iibeti, ii kuuya iikawaa so torogon nanŋon jen asarin oojen.

³ Monon gejatootoo qaa koi weengowaati, iinon mono simbawonjowo kolooja. Jiisaswaa kaka kambananon torija. Kawaaon tere kokanon qaa ooweta eji, ejemba ii geja ama mobuti, ano ii moma sorogon anŋon kombuti, iyononon kaanagadeen simbawonjowo kolooju. Kian.

Jonon Eisia prowinswaa zioz tuun 7 yonoo jolonŋia ooro.

⁴ *Jon niinon Eisia prowinswaa zioz tuun 7 onjoojon kokaen oojen:

Monon kotiin laligoji, monowaa monoyanonga laligon kouroti, ano mombo eleema koubaati, iinon mono kalenmorian onono luaenon laligowu. Kaanjadeen Anutuwaaw unja waŋa 7 iwaa jinŋaron dun batanon nanjuti, iyononon mono kalenmorian onjorgi luaenon laligowu.

⁵ *Jiisas Kraistnoŋ Anutuwaaw kania pondan nanŋon jen asarin laligon mutuya koomunonga waaro. Iinon namowaa eja pon yonoo Ponŋia kolooja. Iinon sayanon songbama singisonggonananonga isama nonoma jopagon nonomakeja. ⁶ *Iinon anana iyanŋa bentotonanor ama men letoma nonono kin kaanra koloojon. Buŋa gawon galenjuruta (priist) ano iyanŋa Manja Anutuwaaw welen qenkejon. Anana iwaa qabunaya ano ku-usunja mepeseenin kamban tetegoya qaa akadamyawo en ubaa. Qaa ii onanon.

* 1:4: Eks 3.14; Ais 4.5

* 1:5: Ais 55.4; Ond 89.27

* 1:6: Eks 19.6; Ais 5.10

⁷ *Iibu, Kraistnoŋ mono kokoosu uutanon kawaa! Kawaati, kamban iikanon anana korebore ii jaanananon uun iibon. Kana boria ano maron qetoogiti, iyononon mono kaanagadeen ii iibuya. Ejemba tuunja tuunja balon so rama kenjon, anana mono ii iima korebore iwaajon ama jingen qama amburereŋ mewonja. Qaa ii onjon, uuwoiya qaa.

⁸ *Pon Anutu kotiin laligoji, iinon kokaen jeja, “Niinon walawala laligon (iwoi kuuya mokolooweta kanagen jewe qaono) tetegoya qaa laligon umanja. Kawaa so niinon tere nemunja mutuya A ano tere nemunja konoga Z koloojen.” Niinon ku-usun kuuyaa Toya monowaa monoyanonga laligoweta laligon kouma laligojen ano mombo eleema koumanja. Kian.

Siwe gomambaa Eja honaa tania ii kokaen iibe:

⁹ Jon niinon onjo uumeleen nejagia koloojen. Kraistwo qokotaawe iyanaa bentotonon noma noono ejembanon siimbobolo ama nongi konajilin momakejen. Ii onowo motoon moma mokosingon kaparan koma kotiin nanjen. Anutuwaanon Buja qaa jen sein Jiisaswaa kania nanjon jen asarin laligowetiwaajon nuama kema wato qata Patmos iikanon noongi laligowe. ¹⁰ Pombaa sonda kendon rara kamban monjon Unja Toroyanon turun nono umbeumbenanon qananon uro gemananonga qa somata mon mobe. Qa otona ii romon qaita mon (biugel) qaji, iikawaa tanijaen kolooro.

¹¹ Qa iikanon kokaen nijoro, “Ilawoila uun iibagati, iikawaa qaaya mono tere pipipii-iyanon oowa. Onj ana zioz tuun 7 yonoonon kemba. Siti 7 yonoo qagia ii kokaen: Efesus, Smirna, Pergamum, Taiataira, Sardis, Filadelfia ano Laodisia.”

¹² Qaa kaen nijoro otona mobeti, “Ii moronon?” jen iima momambaajon eleembe. Eleema nama lambewaa dun rara goulnoŋ memeta 7 nanji iibe. ¹³ *Lambewaa dun rara iikawaa batugianon eja mon iibe kaitanianon Siwe gomambaa Eja honaa kaanja kolooro. Malekuya koriga koma hororo kana susuyanon kamaan tururo. Opo jokanja gouljawo ii iin kasa kaanja mankiila koma nano.

¹⁴ *Wan juyanon tualalakota koosu kombo (snow) kaanja kolooro. Lama juya songbangi taaliji, mono iikawaa so iibe. Jaa kotanon gere bolan kaanja jen asariro nano. ¹⁵ *Kana susuyanon sosenin goota kolooro. Aen braas gerenon oogi jero gogorin toonkeji, mono iikawaa so kokobilibiliawo ero. Qaa nijoro mobeti, ii apu soma-tanon sia kiringkiringanon kuuro otona somata momakejon, mono iikawaa so ero. ¹⁶ Boria dindinanon sengelao 7 mer nano. Buutanonga manjawaa soo somata (bainat) jeta leelee sulutuk aajaga kamaaro. Jaasewanon ween jaaya kuuya asaridaboronkejiwaa so asariro iibe.

¹⁷ *Niinon ii iima uuna dongoro iwaa kanianon tama kamaan koomu tani ewe. Kaanja ewe boria dindinanon noo wanjanon men kokaen nijoro, “Mono toroko mende moba! Niinon walawala laligon (iwoi kuuya mokolooweta kanagen jewe qaono) tetegoya qaa laligon umanja.

¹⁸ “Niinon laaligo Toya koloojen. Komun laligoweto, moba, niinon mono gbilin waama laaligo kombombanja tetegoya qaa laligon umanja. Niinon koomuwaa kondomondoo Toya galen koma koomu goman Toya uugun kiya melaa men laligojen. ¹⁹ Kawaajon iwoi kamban kokaamba kolooji ano kanagenanon koloowaati, niinon iikawaa kania gisaambe iibaga. Iwoi iibagati, ii mono papianon oona ewa. ²⁰ Sengelao 7 boro dindinanon rajuti ano lambewaa dun rara goulnoŋ memeta 7 iijan, iikawaa kanagia aasangoya ii kokaen: Sengelao 7 ii zioz tuun 7 yonoo gajoba galengiaa sare koloaju. Lambewaa dun rara goulnoŋ memeta 7 iikanon mono zioz tuun 7 iyonoo saregiaga koloaja.” Kian.

2

Efesus uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

¹ Jiisasnon torogen jero, “Jon giinon mono Efesus sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagiaajon tere kokaen oowa,

“Monon boro dindinanon sengelao 7 mer lambewaa dun rara goulnoŋ memeta 7 yonoo batugianon kema kan namakeji, iinon qaa kokaen jeja: ² Niinon goo nanamemenjaa kania moma kotoweta kokaen eja: Giinon nogo arin gawona kotiin men laligonkejan. Angosisirinoŋ kaparan koma mokosingon laligonkejan. Ejemba doogoya yonowo ala mende men aon onjon suren konjoma onomakejan, ii mojen. Tosianon wasiwasi eja aposol mende koloon kilen qagia kaen qamakejuti, giinon ii angotetenon ama gosin onona qolomolon qaa jejegiaa kaniagianon asuganon asugiro.

* 1:7: Dan 7.13; Mat 24.30; Maak 13.26; Luuk 21.27; 1 Tes 4.17; Zek 12.10; Jon 19.34, 37 * 1:8: Ais 22.13; Eks 3.14

* 1:13: Dan 7.13; 10.5 * 1:14: Dan 7.9; 10.6 * 1:15: Eze 1.24; 43.2 * 1:17: Ais 44.6; 48.12; Ais 2.8; 22.13

³ “Tosianonj noo qanaaajonj ama kakasililinj ama gongji kaparanj koma siimbobolo moma mokosingonj laligona. Esunkamakamaa olanj mende ama laligonato, iwoi kuuya moma mokosingonj nama laligona, ii mojenj. ⁴ Kaanja laligonato, uugaa qaaya monj kokaenj mobe mende sokonja: Walawala uuga meleema hononja qaa jopagonj noma laligonato, uuganonj mono sologoro kambanj kokaamba olomoonj laligojanj.

⁵ “Walawala uukoisoro somata moma laligonato, iikanonjadeenj loorinj olomoonj kamaanj qenj laligojanj. Gii mono geengaa kanaga ii romonjonj moma kotowa. Kawaajonj mono uuga meleemba. Walawala uumeleembaa iwoiya anati, mono iikawaa so mombo toroqenj amba. Uuga singisongoya iikanonja mende meleembagati eenj, niinonj mono goononj kanj lambewaa dunj raraga qetegowe uumeleenj kanageso Efesus kanonj mombo mende ewaa. ⁶ Kamaanj guroto, goojonj kokaenj mobe qeanggoja: Giinonj Nikolait yonoononj nanamemengia togonj uuduuduu amakejanj. Niinonj kaanjiadeenj ii togonj kawaajonj uuduuduu amakejanj.

⁷ * “Onjoononga morononj gejiawo laligoji eenj, Unja Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaaajonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.

“Monjonj angobato bologa kuuya uugunj haamo ambaati, niinonj ii wambe Anutuwaaw oyanboyonj gawononj (paradais) eukanonj uma laaligo kotigaa gere umuganonj rama kota nenj laligowaa.” Kianj.

Smirna uumeleenj kanageso yonjoo qambanjmambanj qaa

⁸ * “Smirna sitiwaaw zioz tuunj yonjoo ponj qerewenja gajobagiaaajonj mono tere kokaenj oowa,

“Komunj gbilinj kotiinj laligoji, iinonj waladeenj laligonj (iwoi kuuya mokoloonj kanagenj jero qaono) konoga laligonj ubaati, iinonj qaa kokaenj jeja: ⁹ Giinonj konajilinj moma kamaanqeqeta koloojanj, ii mojent, Anutuwaaw jaanonj qabunaganonj uuta kolooro sim-bawonj koloowanj. Tosianonj Juuda ejemba mende koloonj kilenj qagia kaenj qamakejuti, iyonjononj mepaqepae ama gema qenj gongji angosisiri momakejanj, ii mojenj. Yonjononj ‘Qamakooli miri honja koloojonj,’ jenj kaiyakagianonj Satan mepeseenkeju.

¹⁰ “Siimbobolo moma laligowagato, iikawaajonj toroko mende moba. Moba, Kilenjaa Toyanonj angobatononj ama onjomambaajonj ejemba kuunj onjono onjoononga tosaanja unuama kapuare mirinonj onjoombu. Angosisiri ama onjombuti, onjo ii weenj 10 moma laligowu. Jaawo laligowuyaga me komuwuyaga, mono niwo pondanj nangi niinonj laaligo kotigaa ila wage onjomanja.

¹¹ * “Onjoononga morononj gejiawo laligoji eenj, Unja Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaaajonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.

“Monjonj angobato bologa kuuya uugunj haamo ambaati, iwaa selianonj komuro motoonjgo koloowaato, koomu indenj woiya ii mende komuwaa.” Kianj.

Pergamum uumeleenj kanageso yonjoo qambanjmambanj qaa

¹² “Pergamum sitiwaaw zioz tuunj yonjoo ponj qerewenja gajobagiaaajonj mono tere kokaenj oowa,

“Monjonj manjawaa soo somata (bainat) jechoita leelee sulutuk aana menj laligoji, iinonj qaa kokaenj jeja: ¹³ Giinonj laaligo raraga dakanonj ama laligojanj, ii mojenj. Satanonj anoj jinjaronj dunj raraya kuurota eji, gii mono iikawaa kosianonj laligonkejanj. Kilenj noo qana menj niwo toroqenj qokotaanj namakejanj. Satambaa laaligo raraya Pergamum siti kanonj ero Antipasnonj noo kanana pondanj nanjonj jenj kotiinj nano onjoo batugianonj kanonj qegi komuro. Giinonj nii moma laarinj nomakejanj, qaa ii kambanj iikanonj kaanagadeenj mende kolatinj qakoona.

¹⁴ * “Kaento, uugaa qaaya melaa monj kokaenj mobe mende sokonja: Goo kanageso batugianonj tosanonj gejatootoo eja takapolakaya qata Balaam iwaa jinjaunj arembo laligonj otaankeju. Kantri tosaanja yonjononj nembanene menj tando lopionj yonjoo nandunj mamatewoo bunja qenj kanagianonj angij esungianonj tururoti, Israel ejembanonj ii mende nenkegi. Wala mende negito, Balaamnonj eja qata Baalak kokaenj kuma muro, ‘Gii mono Israel ejemba ii newutiwaajonj tutugonj onjomba.’ Kaenj kuma kuunj onjoma siwa kaanja utunj anoti, iyonjononj mono iikanonj osinj afaangonj negi ano serowilinj lanj angij. Onjoononga tosanonj Balaambaanonj momo arenj ii otaankeju.

¹⁵ “Kaanjiadeenj goo kanageso batugianonj tosia Nikolait yonjoononj momo qolonmologoya menj otaankeju. ¹⁶ Kawaajonj gii mono uuga meleemba. Kaenj mende ambagati eenj, niinonj mono uulanj kulanj goononj kanj kanagesouruga kaanja ii metama

* 2:7: Jen 2.9; Ais 22.2; Eze 28.13; 31.8

* 2:8: Ais 44.6; 48.12; Ais 1.17; 22.13

* 2:11: Isa 20.14; 21.8

* 2:14:

Janj 22.5, 7; 31.16; Dut 23.4; Janj 25.1-3

onjomanja. Buunanonj manjawaa soo somata (bainat) eji, iikanonj manja qen koton giliŋ onjomanja.

¹⁷ **“Onjoononga morononj gejiawo laligoji een, Uŋa Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaaŋonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.*

“Monjonj angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinonj mono nene aasangoya qata mana ano jamo taanja mumaŋa. Woi ii mube jamo taanja iikanonj qata dologa oogita ewaati, ii yanjodeen weenjonj mobaa. Tosianonj ii mende mobuya.” Kianj.

Taiataira uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

¹⁸ *“Taiataira sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagiaaŋonj mono tere kokaen oowa:*

“Anutuwa Meriaa jaa kotanonj gere bolan kaanja jen asariro kana susuyanonj sosonin aen braas kaanja kokobilibiliawo kolooji, iinonj qaa kokaen jeja: ¹⁹ Niinonj goo nanamemenŋaa kania moma kotoweta kokaen eja: Giinonj Anutu jopagonj moma laarin mun gawonj menkejanj ano angosisiri kaparanj koma moma mokosinonj laligonkejanj. Kanakanaiyanonj iwoi ama menati, ii kamban kokaamba men seinj ama menkejanj.

²⁰ **“Kaeŋ menkejanto, uugaa qaaya monj kokaen mobe mende sokonja: Giinonj emba qata Jezebel iwo uumotoonj ama ii mende totoonj sureen munkejanj. Iinonj gejatootoo emba mende koloojato, kilen iyanjaa qata kaeŋ qamakeja. Iinonj ejemba tutugonj kokaen kuma onjomakeja: Tando lopiombaa nandunj mamatewoo nembaneneya bunja qen kanagianonj angji esungianonj tururoti, ii mono saanonj nenj laligowu. Kaeŋ kuma onjoma gawonj meme alaurana kuun onjono loorinjinjaun kema ii nenkeju ano serowilin lan amakeju. ²¹ Niinonj Jezebel uuta meleembaatiwaajonj kamban mubeto, serowilinja mesaonj uuta meleembaatiwaajonj mende moma tondulaligoja.*

²² *“Kawaajonj niinonj emba ii qewe ji kiro salenonj enj siimbobolo mobaa. Kaanagadeen iwo serowilin amakejuti, iyonjononj nanamemenŋia bologa ii mende mesaonj uugia melembuti een, niinonj mono ii kaanagadeen unjuwe siimbobolo kanjanjowo mobu.*

²³ **Iwaa meraborauruta ii mono unun konjoratiwe komuwu. Kaeŋ kolooro zioz kanageso kuuya onjononj injiima noo kania kokaen moma yagowu: Niinonj ejemba uuroromonŋia gosin qaa jegia ano uusiinŋia kuuya moma komun nanamemenŋiaa so kitia meleembe kuuya motomotoonj onjo qagianonj ubaa. Niinondeen mono iikawaa Toya koloojen.*

²⁴ *“Yonjoonj kaeŋ koloowaato, Taiataira onjoononga tosanonj Jezebelwaa momo areŋa ii mende otaankeju. Kaeŋ mende angji onjoonj mepaqepae kokaen ama jen onjomakeju, ‘Onjo roromonjo keemeyaa kania mende moma koton seleenŋen laligoju.’ Mepaqepae kaeŋ ama jen onjomakeju, Satambaa bunja momowaajonj qa kaanja qamakeju. Niinonj zioz tuun kuuya onjoonj kokaen jewu mobu: Niinonj lombo monj mende toroqen ambe onjo qagianonj ubaa. ²⁵ Onjo Bunja qaa men laligojuti, mono iikanonj qokotaan laligowu. Ii mono pondan otaan laligon ugi nii mombo eleemanj.*

²⁶ **“Monjonj noo uusiinŋa otaan angobato bologa kuuya uugun haamo ama laligon komuwaati, niinonj ii ku-usunj mube waba kantria kantria galen koma onjoma laligowaa.*

²⁷ *Manjanonj ku-usunj nono ii bunja qen aon Pon laligojen. Kaanjadeen onjoononga monjonj haamo ambaati, niinonj ii galenkonkonj gawombaa ila wageya ano aen taa gbaruya mumaŋa. Ii mube iikanonj gomaŋa gomaŋa ejemba galen koma onjoma kotakota mindinjonj onjoma laligowaa. Gbakon monjonj gbarunonj qen qosonjuti, iinonj mono iikawaa so qaa qootogo ejemba taa gbaru powowon kotiga iikanonj unun kondeema mendeema onjono qeqelala laligowuya. ²⁸ Kaanagadeen gomaŋa aanjaa widi sengelaoŋa mumaŋa.*

²⁹ *“Onjoononga morononj gejiawo laligoji een, Uŋa Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaaŋonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.*

3

Sardis uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

¹ *Jiisanonj toroqen kokaen jero, “Sardis sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagiaaŋonj mono tere kokaen oowa,*

“Monjonj Anutuwa uŋa wana 7 ano sengelao 7 ii borianonj raro men laligoji, iinonj qaa kokaen jeja: Niinonj goo nanamemenŋaa kania moma kotoweta kokaen eja: Giinonj ejemba jaagianonj gbilin laligojanjiwaa qata bosimakejanto, Anutuwa jaanonj koomuya

* **2:17:** Eks 16.14-15; 16.33-34; Jon 6.48-50; Ais 62.2; 65.15

* **2:20:** 1 Kin 16.31; 2 Kin 9.22, 30

* **2:23:** Ond 7.9;

Jer 17.10; Ond 62.12

* **2:26:** Ond 2.8-9

koloosan. ² Kawaajon mono uuga tooro moma waaba. Goo nanamemenganonj noo Anutunaa jaanonj akadamuyawo mende koloaja. Goo kaniaga gosinj kaenj mokoloowe. Goo kanageso uutanonj uumeleenj ejemba tosaanja toroqen laligojuto, iyonononj kaanagadeenj komunj tagowombaajon anju. Kawaajon giinonj mono menj kotiinj onjoma laligowa.

³ **“Anutuwaaw iwoi gongji buña qen aonj monati, ii mono uu womboganonj somonjonj romonggowa. Buña ii mono tenj koma uuga meleemba. Gbiligbili mende laligowaati eenj, niinonj mono yongoro meme kaanja oloñ kanj asugimanja. Kamanjatiwaa aua kambanja mende mona qaananonj mono uulanawo qaganonj uro lombo mokoloowaga. ⁴ Kaento, Sardis zioz tuunj onjoo batugianonj ejemba afaandia onjononj opo surugia awaagadeenj galenj kongi jewonawo mende koloaja. Kawaajonj yonjononj saanonj maleku taananonj selegianonj mouma niwo kema kanj laligowuya. Yonjononj kaanja koloonj laligowutiwaa so kolooju.*

⁵ **“Monjononj angobato bologa kuuya uugunj haamo ambaati, iwaajonj mono maleku tualalakota mugj mouma laligowaa. Iwaa qata laaligo kotigaa buk papianonj oogita ejj, niinonj ii mende kondeemanja. Majnaa jaasewanjanonj keuro Siwe gajobaurutanonj iigi qata saanonj asuganonj jokoloonj onjanja.*

⁶ **“Onjoononga morononj gejiawo laligoji eenj, Unja Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaajonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.*

Filadelfia uumeleenj kanageso yonjoo qambanjmambanj qaa

⁷ **“Filadelfia sitiwaaw zioz tuunj yonjoo ponj qerewenja gajobagiaajonj mono tere kokaenj oowa,*

“Monjononj Eja Toroya ano Honabonja koloonj kinj Deiwidwaanonj kiiya meria menj galenj koma laligoji, iinonj qaa kokaenj jeja: Iinonj nagu metano monjononj ii koma kii ii memambaajonj amamaawaa. Iinonj ii koma kii mero kiro monjononj ii metamambaajonj amamaawaa. ⁸ Niinonj goo nanamemengaa kania saanonj moma kotojenj. Alana moba, goo esunjanonj kamaanqeqeta kolooji, ii mojenj. Kamaanqeqeta koloojato, giinonj noo Buña qaana tenj koma kanana otaanj qana mende qakooma laligona. Kawaajonj niinonj nagu monj baganonj metambe monjononj ii komambaajonj amamaawaa.

⁹ **“Moba, tuunj monj yonjononj ‘Qamakooli mirinanawo koloojonj,’ jenj kaiyakagianonj Satan mepeseenkeju. Juuda ejemba mende koloonj kilenj qagia kaenj qama qolonjonj jenkeju. Niinonj ejemba ii kuunj onjombe goo kaniaga moma asariwuya. Ii moma asarinj kanj goo kanaganonj usugonj kamaanj jopagonj gomakejenj, ii asuganonj jokoloowu. ¹⁰ Niinonj kaparanj koma lombo moma mokosinjonj nama kotiiwagatiwaaajonj jeweti, giinonj noo jenkootona ii angonj koma otaanj laligona. Kawaajonj niinonj kaanagadeenj gii kokaenj anajin angonj koma gomanja: Konjilinj kambanj qaita monj kanj kantria kantria sokoma namononj laligonj kenjuti, ii angotetenonj ama onjombaa. Kambanj iikanonj kanj kuuro niinonj gii konjilinj iikanonja metogonj wanjaa somonjonjanja.*

¹¹ **“Niinonj mono uulanawo eleema kamanja. Monjononj guugunj kouma tawa memeyaa kambananonj haamo ama gombabotiwaaajonj mono uuwaa hina enj gonji, ii mono pondanj kalanj koma laligona mende soowa. ¹² *Monjononj angobato bologa kuuya uugunj haamo ambaati, niinonj mono ii wama noo Anutunaa mepemepesee jigo (tempel) uutanonj kuuwe tandoya koloowaa ano kambanj monjononj ii mombo mende mesaowaa. Iikanonj laligoro selianonj neenaa Anutunaa qata, Anutuwaaw sitiaa qata ano neenaa qana dologa qa karonj ii oomanja. Anutananonj Jerusalem sitia donjgoga ii iyanjaa gomanonj eukanonj ano ejj, iikanonj Siwenongga kamaanj namononj asugiwaaw.*

¹³ **“Onjoononga morononj gejiawo laligoji eenj, Unja Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaajonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.*

Laodisia uumeleenj kanageso yonjoo qambanjmambanj qaa

¹⁴ **“Laodisia sitiwaaw zioz tuunj yonjoo ponj qerewenja gajobagiaajonj mono tere kokaenj oowa,*

“Monj qata Aamen, iinonj Anutuwaaw qaaya pondanj nanjonj Dangunun honabonja kolooja. Anutun ilaaro iwoi kuuya mokoloori galenj komakeji, iinonj qaa kokaenj jeja: ¹⁵ Niinonj goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaenj kolooja: Uuga mende olomooja ano noo gere bolananonj uuganonj mende jenkeja. Oo uuganonj olomoonaga me gere toonaga, iikanonj mobe sokonagato, biiwianonj kotamatotanl laligona mende sokonja.

* 3:3: Mat 24.43-44; Luuk 12.39-40; Isa 16.15

* 3:5: Eks 32.32-33; Ond 69.28; Isa 20.12; Mat 10.32; Luuk 12.8

* 3:7: Ais 22.22; Job 12.14

* 3:9: Ais 49.23; 60.14; 43.4

* 3:12: Ais 21.2; Ais 62.2; 65.15

* 3:14: Gba 8.22

¹⁶ “Mon me mon sokonagato, uuganon boronja mon geregere ano greganon mende jeji me uuhamo mende koloojani, ii mende sokonja. Gere ano hamo batubatu uuwoinon lan laligojaniiwaajon mono buunanongga sulaan gombe kemebaga. ¹⁷ Geengaa selega men uma kokaen jenkejan: Niinon eja kindimbiri qabunagawo koloojen. Eshina men sein sonanon mokoloojen. Siiseweweya qaa laligon iwoi mombaajon mende amamaajen. Kaen jenkejan, kaniaga hona mende moma kotojani, ii kokaen: Giinon mono uugonjan ama tapekokoro laligona tosanon wosomomo ama gomakeju. Wanaya laligon jaaga gooro titou sele bombolan laligonkejan.

¹⁸ “Kawaajon qambanmamban qaa kokaen gonjen: Giinon noonongga iwoi karoon koi sewanja mewa: Eja kindimbiri qabunagawo koloowagatiwaajon mono goul gerenon dalasisi oon godomaruruya mendeengi sostonin kamaan qaonoti, ii mono sewanja mewa. Sele bombolan laligonkejani, iikawaa gamuya kojanggiwagatiwaajon mono maleku taanja sewanja men moubu. Jaaga gooji, iikawaajon mono jaaosowaa keleya ii sewanja men jaaga tororo uuwagatiwaajon moriwa. ¹⁹ *Niinon wombo alauruna jopagon onomakejani, ii kuuya kilenagaaqon temboma jen onoma mindinqindin ama onomakejen. Qeangowutiwaajon kaen amakejen. Kawaajon gii mono jeulalan mesaon uuga meleema singisonogoga gema qen laligowa.

²⁰ “Moba, niinon nagunon qen nanjen. Monjon noo qaa arona moma uu naguya metambaati, niinon mono iwaa miri uutanon uma iwo rabe iinon niwo ainjolon rama motoon nembanene newota.

²¹ “Niinon angobato bologa kuuya uugun haamo ama Manjanon nuano iwaa jinjaron dunjon kamaan kooronjon rajen. Kawaa so monjon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinon mono ii wambe noo jinjaron dunjon kamaan kooronjon rabaa.

²² “Onoonongga moronon gejiawo laligoji een, Uja Toroyanon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.” Kian.

4

Jaana meleeno monjon Siwewaa jinjaron jakenon raro iibe.

¹ Kawaa gematanon jaameleen mombo kolooro Siwe goman naguya mon aantano iibe. Iibe aro wala romon qaita mon (biugel) kaanja qaa jero mobeti, iinon toroqen kokaen nijoro, “Gii mono kokaen kouna gemagen iwoi koloowaati, ii qendeema goma.”

² *Kaen nijoro iikanondeen Uja Toroyanon turun nono umbeumbenanon qananon uro iwoi kokaen iibe: Siwe goman uutanon jinjaron dun ero monjon iikanon raro. ³ Raroti, iwaa jaasewanaa asasaganon mono taronjii me kowonjin qata jaspaa ano qilimomoso bumbuna me kowonjin qata karnilian iikawaa so bilibiliawo asarin ero. Marilolon mon tere mundaya mumun kaawoya me kowonjin qata emerald kaanja kanon jinjaron dun ii kuuya liligon tonjonin ero.

Dun waja liligon dun 24:yanon raju.

⁴ Jinjaron dun tosaaja 24 iikanon dun waja ii liligon ragi iyonoo qagianon Anutuwaajotamemeurata 24 ragi. Yononon malekugia tualalakotagadeen mougi oronjon kemero wangianon goul ila wage qindiima ragi. ⁵ *Dun waja iikanon pilisik bilibili jaasoonoo asariro gbinggururun kolooro aro gunparandambaa otona kaanja mobe. Dun wanaa batanon toos kiwa asasaga 7 jen asarin nangi. Kiwa 7 ii Anutuwaanon uja waja 7 koloosu. ⁶ *Kaaniadeen jinjaron jake batanon iwoi bilibiliawo kowe kaanja ero iibe. Ii kaaro jokana jokana kokobilibiligiawo meleema asarinkejuti, mono iikawaa so asariro. Jake biwianon dun liligon ben jawinuruta 4 nangi. Gemagia ano wosogia ii jaagiagadeen sokono nangi.

⁷ Ben jawina mutuyanon laion kaanja kolooro. Alianon bulmakao ejia kaanja kolooro. Alagara mombaa kaitania ii eja jaasewanaa tani kolooro. Alagia 4:yanon tuu koon elelaonkeji, iwaa tanijaan kolooro. ⁸ *Ben jawinuruta 4 motomotoon yonoo enganggia 6 kuuya en onono. Selegia kuuya ano enganggia baatanon kaanagadeen jaa kogiagadeen sokoma onono nangi. Nama asaga gomantiina rii kokaen pororo qamakeju,

“Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya giinon mono toroya, toroya ano toroyagadeen koloajan.

Laaligo Toya giinon mono monowaa monoyanonga laligon kouma laligojan ano mombo eleema asugin laligon ubaga.”

* **3:19:** Gba 3.12; Hib 12.6 * **4:2:** Eze 1.26-28; 10.1 * **4:5:** Eks 19.16; Isa 8.5; 11.19; 16.18; Eze 1.13; Isa 1.4; Zek 4.2 * **4:6:** Eze 1.5-10, 22; 10.14 * **4:8:** Eze 1.18; 10.12; Ais 6.2-3

⁹ Ben jawinuruta 4 yononon mepemepesee rii kaen qamakeju. Mononon jinkaron dunjon nama kaban tetegoya qaa laligon uma laligowaati, ii akadamu ano qabuna mun dangisen jenkeju. ¹⁰ Kaen amakejutiwaa so Anutuwa jotamemeya 24 yononon kamaan mon jinkaron dunjon raji, iwaa jaanon simin kuma usugonkeju. Mononon kaban tetegoya qaa laligon uma laligowaati, iwaa waeya men mepeseen munkeju. Mepeseen mun ila wegagia qetegon jinkaron dun batanon ama kokaen jenkeju,

¹¹ “Oo Pon Anutunana, giinon ilawoila kuuya mokoloon onona. Goo uusiinganon nemun koma onono letoma laaligo mokoloon laligoju. Kawaajon akadamu ano qabuna ii goma dangisen jen gomakejon. Gii motoongoyanon mono mepesepesee kuuya anjaln angon kombatiwaa so koloojan.” Kian.

5

Lamanon Anutuwa borononga tere pipipipiia mero.

¹ *Kawaa gematanon tere pipipipiia mon iibe jinkaron dunjon rajiwa boro dindinanon ero. Tere iikawaa sena ii leele kuuya teregadeen oon pipiin saponon ama mungen aaso (siil) * 7:non koma mokotaagita ero. ² Kaanagadeen Siwe gajoba esumumuyawo mon iibe kotakotagadeen qama buju qaa kokaen qisin jero, “Moronon soraaya soro koloon saanon tere pipipipiia koi kawaa mungen aasoya (siil) menjurama kotumbatiwaa so kolooja?”

³ Kaen jeroto, Siwenon, namonon ano koomu goman kanon korebore injigi mononon ii metuma tereya iibaatiwaa so mende kolooro. ⁴ Mononon mon soraaya soro koloon tere ii metuma tereya iibaatiwaa so mende mokoloogiti, niinon iikawaajon mamaga saama boliwe. ⁵ *Saama boliwe Anutuwa jotamemeya yonoononga mononon qaa kokaen nijoro, “Mono mende saaba. Moba, Juuda tuurnonga Deiuidwaa gbilia mon koloon laion oro kaan koloon Kilenaa Toya haamo ama laligoja. Iinon mono saanon kotiin tere pipipipiia kokawaa mungen aasoya (siil) 7 ii menjurama kotumbaa.”

⁶ *Kaen nijoro Lama meria iibe jinkaron dun biiwianon ben jawinuruta 4 yonoo batugianon nano Anutuwa jotamemeya yononon liligon mug. Lama meria ii qegi komurotiwaa tanijaan nano. Ila 7 ano jaa kota 7. Anutonon unauruta waja 7 wasin onono namowaa ejemba kuuya yonoonon kema laligojuti, jaa kota 7 ii mono iyonoo saregia kolooju. ⁷ Lama meria ii iibe kan tere pipipipiia aasoyawo ii jinkaron dunjon rajiwa boro dindinanonga mero. ⁸ *Ii mero ben jawinuruta 4 ano Anutuwa jotamemeya 24 yononon mono iikanondeen Lama meria batanon usugon kamaan simin kungi. Yononon motomotoon kulele ano goul qambi men nangi. Ejemba soraayanon qama kooligi Anutuwaanon umakeji, iikanon mono jinin oon-oombaa so kolooro moronja unkoowayawonon uma pumpungonkeja. Moron kaananon mono goul qambigia saa qero nangi. ⁹ *Simin kuma rii dologa kokaen qama jegi,

“Giinon qaita mon koloojan. Gii gugi komun saga maama iikanon ejemba sewangia men onona.

Ejemba ii ben isigiaa so, qaa aro jejegiaa so, tuungiaa so ano kantrigiaa so. Giinon yonoononga tosaan onona Anutuwa buja kolooju.

Kawaajon giinon mono soraaya soro koloon tere pipipipiia aasoyawo men mungen aasoya (siil) metumbagatiwaa so koloojan.

¹⁰ *Yononon Anutuwa buja koloogi kuma onoma kuun onona bentotongaa kin pon tuun koloon jigo gawon galenuruta kolooju. Yononon Anutunana gawon men laligon balon so ejemba galen koma onoma laligon ubuya.”

¹¹ *Rii dologa kaen qama jegi moma toroqen uun Siwe gajoba jangogia tausenja tausenja ano milyonja milyonja ii injiima rii otongia mobe. Yononon jinkaron dun kosianon nama ben jawinuruta 4 ano Anutuwa jotamemeya 24 ii liligon onoma rii qagi. ¹² Rii kotakotagadeen qama kokaen qagi,

“Oo Lama meria qegi komuroti, iinon mono soraaya soro kolooro Anutonon esumumu ano toomorian muro sokonja.

* 5:1: Eze 2.9-10; Ais 29.11 * 5:1: Kantri tosanon tere oon esunon ama sapo men mononon ii kotumbabotiwaajon ama mungen aasonon mokotaankeju. Mononon mungen aaso (siil) ii lan menjurama tereya yongoro weengonagati, ii mono mokoloogi qaayawo koloowaa. Tere toyanondeen ii galen komakeja. Miri ii kii nemunja ama kunin kemenkejato, tere ii mungen aasonon somonjonkeju. * 5:5: Jen 49.9; Ais 11.1, 10 * 5:6: Ais 53.7; Zek 4.10 * 5:8: Ond 141.2 * 5:9: Ond 33.3; 98.1; Ais 42.10 * 5:10: Eks 19.6; Ais 1.6 * 5:11: Dan 7.10

Momakooto uuta ano ku-usunj kuuya bunja qero sokonja. Soraaya soro kolooro saanonj qabunja kuuya muninj asamararanj bunja qero mepeseen mujonj.”

¹³ Kaenj qama mepeseegi rii tuunj monj yonononj kokaenj qagi mobe: Anutunonj laaligowo mokoloon ononoti, iyonononj mono korebore rii qagi mobe. Siwenonj laligojuti, namononj laligojuti, koomu gomanonj ano kowe qaganonj laligojuti, iyonononj mono kuuya buugia mindirinj rii kokaenj qagi,

“Jinjaronj dunjonj raji ano Lama meria nonononj oro mepeseen oronjonj.

Kotumotue Toya oroo qabunagara jenj somariinkejonj. Kambanj so asamararanj oroninj ku-usunj Toya ii tetegoya qaa laligonj ubao.”

¹⁴ Kaenj qagi benj jawinuruta 4 yonononj “Qaa ii onanonj,” jegi. Jegi Anutuwaaw jotamemeya yonononj usugonj kamaanj siminj kuma Anutu waeya menj mepeseen mugj. Kianj.

6

Lama merianonj munjenj aaso motomotoonj menjuranja.

¹ Kaenj moma iwoi kokaenj kolooro iibe: Lama merianonj tere pipipipiia aasoyawowaa munjenj aasoya (siil) 7 iikanongga mutuya menjurama kotuno. Kotuno benj jawinuruta 4 yonoonongga monjonj qaa kokaenj jero, “Mono asuginj kawa!” Qaaya ii gunparandanj tani kaanj kotakotagadeenj qaro mobe. ² *Kaenj jero moma iikanondeen hoos taanj monj asugiro iibe. Hoos iikawaa qaganonj eja monj tiwoyawo raro tosianonj ila wage mugj wajanonj kono. Ii koma manjaqeqenonj haamo ama laligoroti, iinonj mono mombo hoos qaganonj manjaqeqenonj haamo amambaajonj keno. Kianj.

³ Lama merianonj munjenj aaso (siil) woiya menjurama kotuno benj jawinuruta yonoonongga woiya iinonj qaa kokaenj jero mobe, “Mono asuginj kawa!” ⁴ *Kaenj jero iikanondeen hoos monj selia osoga songbolambo asugiro iibe. Eja monj hoos iikawaa qaganonj raroti, Anutunonj mono ii yonj karen qenj luaj qaombaatiwaa ku-usunja muro. Ii muro namononj kisooma aonj komuwutiwaajonj kuuro ejemba uugia menj waamambaa ku-usunja mokolooro. Ii mokolooro manjawaa soo (bainat) somata qatawo mugj menj keno. Kianj.

⁵ *Lama merianonj munjenj aaso (siil) karoonja menjurama kotuno benj jawinuruta yonoonongga karoonja iinonj qaa kokaenj jero mobe, “Mono asuginj kawa!” Kaenj jero iikanondeen hoos injanja monj asugiro iibe. Eja monj hoos iikawaa qaganonj raroti, iinonj hinawaa binja gosiwonjatiwaa kedaya (skeil) ii borianonj menj raro. ⁶ Kaenj raro benj jawinuruta 4 yonoo batugianongga monjonj qaa jero otonja kokaenj mobe, “Weenj motoongowaa tawaya (Kina 10) kanonj saanonj 1 kilogram wiit flaua me 3 kilogram baali flaua ii sewanja mewa. Kilenj nembanenewaa oil gere ano wain kasa gawonj ii mono mende menj boliwu.” Kianj.

⁷ Lama merianonj munjenj aaso (siil) 4:ya menjurama kotuno benj jawinuruta 4:yanonj qaa jero otonja kokaenj mobe, “Mono asuginj kawa!” ⁸ *Kaenj jero iikanondeen hoos monj selia googookota ano tootooyawoga asugiro iibe. Hoos iikawaa qaganonj rarotiwaaw qata ii koomuwaa kondomondoo Toya. Iwaa kosianonj koomu gomanj Toyanonj kaanjiadeenj ii otaanj karo. Namomendeengi bakaya 4 eroti, iikanongga mombaa ejembaya ii galenj koma onjombotiwaaw ku-usunja ii Anutunonj orono. Ku-usunj ii orono ku-usungaranonj namowaa ejemba bakaya ii kokaenj menj komunj onjoni: Tosianonj soo somatanonj (bainat) aonj komugi. Tosianonj bodinonj komugi. Ji kanjanawononj tosaanja injiro komugi ano tosaanja ii balombaa oro kawalia yonononj injigi komugi. Kianj.

⁹ Lama merianonj munjenj aaso (siil) 5:ya menjurama kotuno iikanondeen Anutuwaaw ejemba tosaanja unugi komugiti, iyonoo kokoosogia injiibe. Yonononj Anutuwaaw Bunja qaaya anjalinj anjonj koma nanjonj jenj seinj laligogitiwaajonj unugi komunj alata baatanonj nanji. ¹⁰ Eukanonj nama kotakota kokaenj qagi, “Oo Ponj ku-usunj Toya, giinonj dindinja ano honjaborja koloojanj. Kawaajonj mono kambanj dawj mamboninj tegoro iikanonj namowaa ejembaya gosinj onjoma qaagia jenj tegowaga? Nonononj gii welenj qenj goninj nunugi sananaa ironja ii mono naa kambanonj meleena qagianonj ubaa?”

¹¹ Kaenj jegito, maleku taanja koriga ii motomotoonj yonoononj koma onjoma Anutuwaaw jenkooto kokaenj onjongi mogi, “Onjo mono toroqen kambanj torodaamonj mamboma laligowu. Momalaari alaurugianonj toroqen uuwaa gawonj menj laligogi onjo kaanja kaanjiadeenj unugi komuwuya. Yonononj komugi jangjo ambeti, iikawaa soyanonj kolood-abororo kambanj iikanondeen mono unugiti, iyonoo qaagia jenj tegomanja.” Kianj.

¹² *Lama merianonj munjenj aaso (siil) 6:ya menjurama kotunoti, ii unuj iibe. Ii

* 6:2: Zek 1.8; 6.3, 6 * 6:4: Zek 1.8; 6.2 * 6:5: Zek 6.2, 6 * 6:8: Eze 14.21 * 6:12: Isa 11.13; 16.18; Ais 13.10; Joel 2.10, 31; 3.15; Mat 24.29; Maak 13.24-25; Luuk 21.25

menjurama kotunoti, kamban iikanon nan tania soosooya giliro. Ween jaayanon bututugon injan koma wosobiriwaa malekuya sokosaare kaanja (meme juyanon memetaa tani) kolooro tiiro. Koin jaayanon meleema osaan sa kaanja kolooro. ¹³ *Kaen kolooro sengelao sombinon ejuti, iyononon namonon kamaagi. Neqan kota goorin ragi haamo kotiganon qen utugon memburatiro kamaankejuti, mono iikawaa so boratin namonon tata bobolo kamaagi.

¹⁴ *Kaen kamaagi sombin iimakejon, iikanon aliro. Tere pipipipiya pipiigi horon kemakejiwaa so mono wolaza horon kema aliro. Ii aliro baanja kuuya ano kowewaa watoya watoya ii kuuya eegianonga uulanawo kok ama musulungon qaongi.

¹⁵ *Kaen kolooro balombaa kin ponja ponja, eja jawina jawina ano kawali galena galena yononon olon koma asangogi. Ejemba kindimbiri qabunagiawo, ejemba kususungiaawo ii mono kuuya kok ama asangogi. Angiaa gawongia menkejuti ano togiaa welen een qenkejuti, ii mono korebore kobaa, jamo oota ano baanja sen sia oota oota mongama iikanon asangogi injiibe. ¹⁶ *Iikanon asangon baanja Toya ano sen sia Toya onjooma kokaen welema onongi, “Ono mono baanja jen tegogi bagon kan turun nonombu. Jinjkaron dunanon raji, iinon jaasewan koma nonombabotiwaajon ama Lama meriaa irinjonsoonjon nunuwabotiwaajon mono jen tegogi kojangin nonombu.” Kaen welema onongi. ¹⁷ *Yoronon irinjonsoonjara asuganon qendenjaoti, iikawaa kambanja somatanon mono kan kuun eja. Ii monjon mon jaasewan qen kotin nambaatiwaa so qaago. Kian.

7

Israel ejemba 144,000 ii Anutunon aaso kuma onjombaa.

¹ *Kawaa gematanon Siwe gajoba 4 injiibe namowaa wangona 4 iikanon nanngi. Yononon namowaa haamo Toya wana 4 ii somonjon angon koma onongi. Haamonon namo qaganon me kowe qaganon gere monjon lan qewabotiwaajon mono Toya 4 ii borogianon menj somonjon nanngi. ² Anutunon Siwe gajoba 4 ii namo ano kowe kondeema onjombutiwaa ku-usuna onono namo wangongianon nanngi. Kaen nanngi injiibe Siwe gajoba monjon ween koukoutanonga asugin waaro iibe. Iinon laaligowaa Toya Anutuwaaw munjen aaso taa gharuya galen koma kan Siwe gajoba 4 yononjon kotakotagadeen qaro.

³ *Qama qaa kokaen injjoro, “Ono mono namo me kowe ii ilinjin alanzan mende kondeema orombu ano gere ii mende tiwilaan onjombu. Ii qaagoto, mono mambonji wala ilin alandeer Anutunanaa munjen aasoya ii gawona menkejuti, iyonoo wambusoongianon mokotaan onjombona. Ii wala menj mokotaan onjoningo gematanon ii saanon kondeema tiwilaawu.” ⁴ Kaen injjoro Anutuwaaw munjen aasoya ii Israel ejemba tosaana yonoo wambusoongianon menj mokotaan onongi. Monjon yonoo jangogia jero kokaen mobe: Israel ejemba tuun 12 kuuya yonoononga mindirin ejemba 144,000 ii menj mokotaan onongi.

⁵ Israel tuun motomotoon yonoononga 12,000 kaan kaan menj mokotaan onongi. Juuda tuumbaa 12,000, Ruuben tuumbaa 12,000, Gaad tuumbaa 12,000, ⁶ Aser tuumbaa 12,000, Naftali tuumbaa 12,000, Manase tuumbaa 12,000, ⁷ Simeon tuumbaa 12,000, Liwai tuumbaa 12,000, Aiskar tuumbaa 12,000, ⁸ Zebulun tuumbaa 12,000, Joosef tuumbaa 12,000 ano Benjamin tuumbaa 12,000. Kaan kaan aaso menj mokotaan onongi mindirin 144,000 kolooro. Kian.

Oyanboyang laligowutiwaa tuun somata iibe.

⁹ Kawaa gematanon tuun jeta boorongoya jangogia mende weenweengoyaa so ii injiibe. Ejemba ii tuungiaa so, bensakon isigiaa so, kantrigiaa so ano qaa aro jejegiaa so ajoroon jinkaron dun ano Lama meria yoroo bagaranon nanngi. Iikanon nama maleku koriga taanja kotogon aogi kemero borogianon tombi senja boriawo menj nanngi. ¹⁰ Ii menj nama kotakotagadeen qama kokaen jegi, “Anutunananon jinkaron dunanon raji ano Lama meria yoronon mono menj letoma nononi oyanboyang koloojon.”

¹¹ Kaen qama jegi Siwe gajoba kuuya yononon jinkaron dun kosianon arejnon nama Anutuwaaw jotamemeya ano ben jawinjuruta 4 ii liligon onongi. Kaen nama jinkaron dun batanon usugon kamaan simin kuma Anutu waeya menj mepeseen mug. ¹² Anutu mepeseen mun kokaen jegi, “Qaa ii onanon! Anutu gii mono kotumotue, asamararan ano momakooto uutaa Toya koloojan. Nononon gii mepeseen goma qabunaga jen

* **6:13:** Ais 34.4 * **6:14:** Isa 16.20 * **6:15:** Ais 2.19, 21 * **6:16:** Hoos 10.8; Luuk 23.30 * **6:17:** Joel 2.11;

Mal 3.2 * **7:1:** Jer 49.36; Dan 7.2; Zek 6.5 * **7:3:** Eze 9.4, 6

somariinkejor. Anutunana, giinor esunmumu ano ku-usun Toya koloorjan. Nononor kamban so kaen jen kotiinin Toya ii tetegoya qaa laligor uma laligowaa. Qaa ii onanon!”

¹³ Kaen mepeseen jegi Anutuwaas jotamemeya yonoononga monon kokaen jen qisin nono, “Ejemba maleku koriga taana mouma nanjuti, ii daan yononon? Ii mono dakanonga kan kaen ajoroon nanju?”

¹⁴ *Qisin nono kokaen meleema mube, “Oo somatana, niinon ii mende mobe geengodeen mojan.” Kaen meleema mube jotamemeya iinon kokaen nijoro mobe, “Kakasiliin somataa biiwianonga kougiti, iyononon mono ii kolooru. Lama meriaa sayanon opo malekugia songbano taaliro laligogi. ¹⁵ Kaana laligogitiwaajon ama Anutuwaas jinkaron duna jaasewan qen asaga gomantiina mepemepesee jigoyanon (tempel) laligor Anutuwaanon gawon men laligowuya. Kaen laligogi jinkaron dujanon raji, iinon mono opo kuuna mororonon koma turun onono laligowuya.

¹⁶ *Kaen laligogi kamban monon nembanenewaa me apuwaa mende komuwuya. Weenon me iwoi geriawo monon mende jen koton onombaa. ¹⁷ *Kokaembaajon oyanboyan laligowuya: Lama merianon jinkaron jake biiwianon rama galen koma onoma unuano laaligo kotigaa apu gowoyaa jaayanon kemakebu. Anutu anjo jaagianonga jaungia kuuya kotooro tegowaa.” Kian.

8

Lama merianon munjen aaso 7:na menjurana.

¹ Lama merianon munjen aaso (siil) 7:na menjurama kotuno Siwe goman iikanon oton kuuya 30 minitwaa so goron qen ero. ² Kaen kolooro Siwe gajoba 7 Anutuwaas batanon nanjuti, ii injiibe monon romon qaita mon (biugel) 7 ii borogianon onono.

³ *Ii injiibe Siwe gajoba mon asugin jinin onon-oombaa goul qambia men kan alata kosianon nano. Ejemba soraaya kuuya Anutuwaas qama kooligi iinon jinin alatanon ooro moron unkoowayawo ii qamakooligiawo toroqen pumpunon motoon uma Anutuwaanon kemakeja. Goul alata ii jinkaron dun batanon nanji, iinon mono iikawaa kosianon nano tosanon jinin ii mamaga oowaatiwaajon mugi. ⁴ Iinon jinin ii ooro iikawaa kaasoyanon mono Anutuwaas ejemba soraaya yonoo qamakooligiawo toroqen Siwe gajoba iwaa borononga waama Anutuwaas jaasewanon ugi. ⁵ *Siwe gajoba iikanon jinin qambi ii men alatanonga gere jeta mero jero qambi iikanon uuro saa qero namonon giliro kemero. Giliro kemero iikanon gunparandambaa gujuya mamaga koloon gbingururun qaro. Oobili esungyawo asugigi kambana kambana nana mero. Kian.

Gajoba yononon romon qaita mon ugi.

⁶ Siwe gajoba 7 romongia qaita mon (biugel) megiti, iyononon ii uubombaaon jojorigi.

⁷ *Gajoba mutuyanon waama romon qaita mon uuro. Ii uuro kombo (ais) kota ano gere bolana ii kon kaana koloon sawo gajugogi monon ii maaro motoon namonon kamaaro. Iikanon geriawo kamaan balanon qero namowaa bakaya karon ii gerenon jedabororo. Duuyaa geria iikawaa bakagia karon ii gerenon jedaborogi ano gbojoja sena tongona ii kuuya gerenon jen jedabororo.

⁸ Gajoba woiya iinon waama romon qaita mon uuro. Ii uuro monon baana somata gere jejeta tani kaana (wolkeino) iwoi ii giliro kowenon kemero. Kemen kowe mero kowewaa bakaya karon iikanonga monon meleema sa kolooro. ⁹ Kaanjadeen Anutunon kowewaa woiya kuuya mokolooro laligojuti, iikawaa bakaya karon yonoononga mon ii komugi ano wanjo kuuya tuun karon iikanonga tuun mon ii jangon tiwilaagi.

¹⁰ *Gajoba karonan waama romon qaita mon (biugel) uuro. Ii uuro sengelao somata kiwa bolan kaana tani jen sombinonga tegon kamaaro. Kamaan koma namowaa apu gowoya unun iikawaa bakaya karon iikanon mon ano apu jaaya kuuya ii sokoma onono. ¹¹ *Sengelao iikawaa qata ii nomben warabe kaambogawo. Nomben warabe iikanon kamaaro apuya apuya iikawaa bakagia karon ii meleema kaambogagiawo kolooji. Kaambogagiawo koloogitiwaajon ama ejemba mamaganon ii nen komugi.

¹² *Gajoba 4:ya iinon waama romon qaita mon uuro. Ii uuro monon ween jaaya ano koin jaaya yoro asasagaraa bakagara karon ii qebugoro bakasasan umun koma tiiri. Kaanjadeen sengelao bakagia karon qebugoro meleema tiigi. Kawaajon ween kambanaa

* **7:14:** Dan 12.1; Mat 24.21; Maak 13.19 * **7:16:** Ais 49.10 * **7:17:** Ond 23.1; Eze 34.23; Ond 23.2; Ais 49.10; 25.8 * **8:3:** Aam 9.1; Eks 30.1, 3 * **8:5:** Lew 16.12; Eze 10.2; Eks 19.16; Isa 11.19; 16.18 * **8:7:** Eks 9.23-25; Eze 38.22 * **8:10:** Ais 14.12 * **8:11:** Jer 9.15 * **8:12:** Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15

bakaya karoonganon tiiro pangaman mero. Kaanjadeen gomantiingaa asasaganon toriio bakaya karoonganon tiiro.

¹³ Kaen kolooro eu uun tuu koon mon iima mobe kanakeewananon eu elelaon sombin biiwianon koton kan kotakotagadeen qama kokaen jero, “Oo ejemba namonon laligojuti, Siwe gajoba karoon yononon mono toroqen romongia qaita mon uuwombaaon anju. Romon karoon iikawaa otongia mogi lombo kanjanawo karoon koloowaati, iikawaajon mono qama wanjinjingon ‘Yei! Yei! Yei!’ jen saajen.” Kian.

9

Siwe gajoba 5:yanon romon qaita mon uuro.

¹ Siwe gajoba 5:ya iinon romon qaita mon (biugel) uuro iibe sombinonga sengelao mon tegon namonon kamaaro. Kamaaro monon omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikawaa kii meria ii sengelao Toya muro. ² *Ii muro omejiilan ron dusiita qaa iikawaa unun mesuno iikanon songo songo tanururun jen kaaso kondundungon waamakeji, iikawaa so kondundungon waama ween jaaya esun haamo kaasonondeen sokondabororo. ³ *Kaaso iikawaa uutanonga naagiso ya naagiso mesaon namonon kogi Anutunon ku-usun onono. Ku-usun ii kuan kuan yonoonon ku-usun tani kaan kolooro.

⁴ *Ii onono Anutunon kokaen jen koton onono, “Ono mono namowaa iwoi tongon gbo-joja me gere kaan ii mende tiwilaan onombuto, ejemba wambusoongianon Anutuwa munjen aasogia qaa iyonogadeen mono men bolin onombu.” Kaen jen koton onono. ⁵ Anutunon naagiso ii ku-usun onono ejemba inji koin 5:waa so siimbobolo honom-bonon mende mogi. Siimbobolo ii kuan kuan eja kiro siimbobolo moji, mono iikawaa so. Siimbobolo kaen mogito, Anutunon angon koma onono men komun onombutiwaa ku-usun ii naagiso yononon mende men een inji. ⁶ *Ejemba injiti, iyononon kamban iikanon komuwombaaon koomu kana mongambuyato, koomu ii mende mokolon komuwombaaon amamaawu. Komuwombaaon moma qenjen qewuto, koomuwaa kondomondoo Toyanon mono monjen kembaa.

⁷ *Naagiso injiibe yononon hoos manjaqeqewaaon akadumugiao jojorinkejuti, mono ii kaan koloogi. Wangianon iwoi munda goul kaan kongiti, ii ila wage tanitani kolooro. Jaasewangianon ejemba jaasewan tani kaan koloogi. ⁸ *Naagiso yonoo wan jugia ii gbla emba yonoo wanu kaan kolooro. Naagiso jegianon laion orowaa jeta kaan kolooro. ⁹ *Reen malekugia ii aen reen kaan kolooro. Engangia qegi otong kolooro mobeti, ii kokaen: Hoos seiseiya yononon manjaqeqewaa kareya kareya horon lugun manjanon kergi gbingururun qamakeji, iikawaa so qaro.

¹⁰ Daagia ii kuan kuan kaan jegiawo koloogi. Iyononon ejemba koin 5 kawaa so siimbobolo mobutiwaajon injiti, iikawaa ku-usunanon mono naagiso yonoo daagianon ero. ¹¹ Naagiso yonoo kin pongia ii omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikawaa gajobaya qata Tiwitiwila Toya. Ii Hibruu qaanon Abadon ano Griik qaanon Apolion.

¹² *Yei! qagi lombo mutuya kanjanawo ii kaen tegoro. Mobu, iikawaa gematanon ‘Yei!’ qagi lombo kanjanawo woi ii mono toroqen kanagen koloowaota. Kian.

Siwe gajoba 6:yanon romon qaita mon uuro.

¹³ *Siwe gajoba 6:ya iinon romon qaita mon (biugel) uuro. Ii uuro Anutuwa batanon goul alata eji, iikawaa ilia 4 iikanonga qa mon kolooro mobe. ¹⁴ Oton iikanon Siwe gajoba 6:ya romonawo iwaajon kokaen ijoro, “Anutunon gajoba 4 somongon gbadon onoma apu gowoya somata qata Yufreitit kawaa kooronon onoonoti, ii mono isama onomba.”

¹⁵ Anutunon gajoba 4 ii somongon onoma gbadonon rabutiwaa gbanigia, koingia, weengia ano aua kambangia ii tororo arengon onono ragi. Yononon kambangia ii kan kuuro iikanondeen ejemba kantria kantria yonoo bakaya karoon ii unuwombaaon jojorin rama kambangiaon mambongi. Kawaajon Siwe gajoba 6:yanon alatanonga qa moma iikanondeen kema gajoba 4 ii isama onono. ¹⁶ Aisma onono manjaqeqe tuun somata qatawo ii hoosgiawo asugin kagi. Niinon jangogia mobe 200 milyon kolooro.

¹⁷ Jaameleen unu iikanon eja hoos qaganon rama kagiti, iyonoo kaitanigia iibe kokaen kolooro: Reengia (totowaa aen reengia) ii gere jo osoga, asona injanjonjonawo ano goota salfa gere jamo kaan. Hoos yonoo kaitanigia injibe wangia laion orowaa wanu kaan koloogi qaa oogianonga gere, kaaso ano jamo geriawo qata salfa ii kamaan karo. ¹⁸⁻¹⁹ Hoos yonoo qaa oogianonga gere, kaaso ano gere jamo qata salfa kamaaroti, iikanon mono ejembaya ejembaya unuro. Hoos yonoo ku-usungia ii qaa oogianon ano daagianon

* 9:2: Jen 19.28 * 9:3: Eks 10.12-15 * 9:4: Eze 9.4 * 9:6: Job 3.21; Jer 8.3 * 9:7: Joel 2.4 * 9:8: Joel 1.6 * 9:9: Joel 2.5 * 9:13: Eks 30.1-3

ero. Daagia ii mokolen kaanja koloogi daa susugia ii jetawo. Daa susugia jetawo iikanon mono ejemba ooli kaanja onootinjeju. Lombo kanjanawo karoon ii namowaa ejemba kuuya yonoo bakagia karoon ii unuro komugi.

²⁰ *Lombo kanjanawo iikanon ejemba tosaana mende unugi komun toroqen laligogiti, iyononon kilen uugia mende meleengji. Angiaa borogianon iwoi men waegia men mepeseegiti, iikawaajon mende moma bolin aogi. Omejiilan ano tando lopion waegia men mepeseen onjo-onjoa ii mende mesaogi. Tando lopion tosia ii goul, silwa me brons aihnjon memetaga. Tosia ii jamo orasin me gere sogon memetaga. Kawaajon tando lopion iikanon iwoi iima mobombaajon me kema kawombaajon amamaanjeju. Kilen ejembanon ii mende mesaogi.

²¹ Kaanagadeen ejemba unugi koomuya me sei suuqanqaron hamoqege ii mende mesaogi. Ii toroqen ama men serowilin angi ano iwoi lan yongoro men laligogi. Iikawaajon uugia mende meleengji. Kian.

10

Siwe gajoba ano tere pipipiiya melaa

¹ Kawaa gematanon Siwe gajoba ku-usuna qeekuuya mon iibe Siwenonga koosunon esuun muro kamaaro. Waja marilolonon liligon ero. Jaasewana ween jaaya kaanja kolooro kanawoita ii tando gere bolangarawo woi kaanja jen nano. ² Borianon tere pipipiiya melaa mero qeetuna kolooro. Kania dindina kowenon riin kania qania ii namonon riin nano. ³ Kaen nama laion oronon gbuu gbororo qamakeji, qata mono iikawaa so kotakota qaro. Qaro gunparandambaa gbinggurun 7 iyononon mono meleema gbuu gbororo qan qaagia qagi mobe.

⁴ Gunparandambaa gbinggurun 7 iyononon qama qaagia jegi mobeti, niinon ii mono iikanondeen papianon oomambaajon ambe. Tere oomambaajon ambeto, qa mon Siwenonga mobe qaa kokaen nijoro, “Gunparandambaa gbinggurun 7 qaa jejuti, ii mono geengodeen oloj mona ewa. Ii mende oowa.”

⁵ *Siwe gajoba kania kowe ano namo qagaranon riin nano iibeti, iinon boria dindina metaama Siwenon baagen ano. ⁶ Jojopan qaa jemambaajon boria kaen ama ii jen kotiin ano. Monjon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanon eji, ii mokolon nama kamban so tetegoya qaa kotiin laligon ubaati, mono iwaa qatanon jojopan qaa kokaen jero, “Anutunon mono kamban mombo mende qen koriro ubaa. ⁷ Kaen qaagoto, Siwe gajoba 7:nanon romon qaita mon (biugel) uuro otona mobuti, kamban iikanondeen Anutuwa qaa arej aasangoyanon mono honawo koloowaa. Gejatootoo ejemba Anutuwa gawon men laligon kougi yonoojon Buja qaaya awaa jen inisaama onono moma kouma laligogiti, Buja qaa iikawaa so ii mono ulanawo honawo koloowaa.”

⁸ *Kawaa gematanon qa mon wala Siwenonga mobe qaa jeroti, iikanon mono dunanon mombo qaa jero kokaen mobe, “Siwe gajobanon kowe ano namo qagaranon riin nama tere pipipiiya mero borianon qeetuna eji, ii mono kema mewa.”

⁹ Kaen moma Siwe gajobawanon kema tere pipipiiya melaa ii nombatiwaajon qisiwe. Qisiwe kokaen nijoro, “Ii mono men newa. Nena tomennganon kemen meleeno gubeso guwaato, buunganon ii moron apuyaa aina kaanja koloowaa.”

¹⁰ Kaen nijoro tere pipipiiya melaa ii iwaa borononga men newe. Newe buunanon moron apuyaa aina kaanja kolooro, gogowe tomenanon kemero meleeno gubeso nuro. ¹¹ Kaan nuro niinon qaa kokaen mobe, “Gii mono dunanon mombo Anutuwa gejatootoo qaaya qaaya jen sein laligowa. Kantria kantria ano bensakon isia isia qaa tani jejegiaa so laligojuti, mono iyonoo ano iyonoo kin pongia yonoo gejatootoo qaagia ii waladeen jen laligowa.” Kian.

11

Anutuwa jotamemeya woiyanon qaaya nanjon jeri.

¹ *Kaen nijoro moma nambe Siwe gajoba iikanon keda aambaa gere goron bowo kaanja ii noma kokaen jen koton nono, “Gii mono waama kema Anutuwa jiwowon jigo ano iikawaa siimolon alataya ii keda aambaa gere goron (rula mesa) kanon soya ama weengowa. Kaanagadeen iikanon uma Anutu mepeseen qamakooligia amakejuti, mono ii gosin jangogia weengowa. ² *Jiwowon jigo soya ama kanon somben seleenggenja ii mono uugun mesaowa. Ii waba kantri yonoojon ama onongi ero yononon siti toroya ii koin 42

* 9:20: Ond 115.4-7; 135.15-17; Dan 5.23

* 10:5: Eks 20.11; Dut 32.40; Dan 12.7; Aam 3.7

* 10:8: Eze 2.8-3.3

* 11:1: Eze 40.3; Zek 2.1-2

* 11:2: Luuk 21.24

kawaa so riinj kema kankebu. Kawaajon sombenj seleengenaa soya ii mende weengowa.
³ Niinon jotamemewoina wasinj oroma qaana nanjon jewaatiwaa ku-usunja ama orombe asugiwa. Asuginj wosobiriwaa maleku sokosaare kaanja menj aonj liligonj (gbakonj osoga arinj) weenj boria 1,260 kawaa so gejatootoo qaa gawonj menj laligowao.”

⁴ *Oil gere woi ano lambe dunj raraya woi namowaa Pombaa batanonj nanjaoti, ii mono meleema kamaanj asuginj dangunu kaanja nama noo kaniaa nanjonj jenj laligowao.

⁵ Monjonj me monjonj urunj mizimizi ama oromambaaajonj moji eenj, gere bolananonj mono buugaranonga kamaanj kereurugara onjooro tiwilaankebuya. Monjonj me monjonj urumambaaajonj moji eenj, ii mono kana kaanjiadeenj iikanonj qeri komuwaa.

⁶ *Sombimbaa koosuya somongowaatiwaa ku-usunja ii yoroononj ero gejatootoo qaa jenj seiwaoti, kambanj iikawaa so konj mende kiwaa. Ku-usungananonj apu jaaya kuuya kaanjiadeenj sokono iikanonj saanonj apu kuuya meleengi sa kolooowuya. Kaanjiadeenj ku-usungananonj uuta ejiwaaajonj ama siingaranonj jewaatiwaa so saanonj jegi lombo kanjanjawa kania kania koloonj namo menj bolinj ejemba ununkebuya.

⁷ *Anutuwa qaaqa nanjonj jenj tegori omejiilanj yonjoo ronj dusiita qaa iikanonja jenjemba monjonj waama manja qenj oroma haamo ama ururo komuwao. ⁸ *Komuri qamogara siti qabunayawowaa kana somatanonj oromesaogi lanj ewao. Siti iikawaa qata aasangoya ii Sodom ano Iijipt qamakeju. Pongara Jiisas ii kaanagadeenj iikanonj maripoononj qegi komuro. ⁹ Qamogaranonj lanj eri ejemba kuuya ii iriimakebuya. Balononj ronj koma orombombaaajonj jegi anjonj kombuya. Kaenj eenj lanj eri ejemba kantria kantria, tuunja tuunja, bensakonj isia isia qaa tanigia anja anja jenkejuti, iyonjononj qamogara ii weenj karonj ano bakaya monj kawaa so unj irigigiigi.

¹⁰ Gejatootoo eja woi yorononj ejemba namo qaganonj laligojuti, ii uu kuunj onjoni iikawaajonj siimbobolo hononja mende mokoloonj laligogi. Kawaajonj komuri qamogara iriimakebuti, kambanj iikanonj mono otokorianj maama rendunj oronj nenj korisoro ama iyangia kalenj kania kania angunj aogi kema kawaa. ¹¹ *Weenj karonj ano bakaya monj ii tegoro Anutunonj buu aasonj sewangananonj uuro kemero gbilinj waama konja nani. Waama nani ejembanonj iriima riimburaatinj jenengia ororo sombugia mogi. ¹² *Konja nani Siwenonga qa kotakota monj kokaenj qama irijoro, “Oro mono kokaenj waabao!” Kaenj irijoro moma koosu uutanonj waama Siwenonj uri kereurugaranonj eenj iriima newogia tegoro nanji.

¹³ *Kanagaranonj namo mesaonj uri kambanj iikanondeenj nanj tania soosooya menj siti bakaya 10% (bakaya tenonga motoonjo) kawaa so kuma qenjanjanjgoro kamaaro. Kamaanj ejemba 7,000 kawaa so unjoo komugi. Ejemba mende komugiti, iyonjononj ii iima riimburaatinj sombugia moma Siwewaa beja Anutu ii ku-usunja mepeseenj mugi qabunayawo kolooro.

¹⁴ *Yei! qama wanjinjinja woiya kanjanjawa ii kaenj tegoroto, mobu, qama wanjinjinj yei qa karonja honjanonj mono uulanjawa koloonj qagianonj ubaa. Kianj.

Siwe gajoba 7:nanonj romonja qaita monj uuro.

¹⁵ *Siwe gajoba 7:na iinonj romonja qaita monj (biugel) uuro. Ii uuro Siwenonj qaa kotakotagadeenj aminj mogi qagia mobe kokaenj jegi, “Ayo, ananaa Ponjana ano iwaa Hamoqege Toya Kraist yorononj mono namo kuuya galenj koma onjombaatiwaa ku-usunja ii kuuya bunja qenj aojao. Iinonj mono kambanja kambanja galenj koma onjoma laligowaa, ee-aa-ee. Galenjonkonjanonj mono kambanj monjonj mende tegowaa, ee-aa-ee.” ¹⁶ Kaenj jegi mobe Anutuwa jotamemeya 24 Anutuwa jaasewanjonj jinkaronj dungianonj rajuti, iyonjononj mono kamaanj usugonj Anutu waeya menj mepeseenj mugi. ¹⁷ Mepeseenj munj kokaenj jegi,

“Oo Ponj Anutu ku-usunj kuuyaa Toya, giinonj mono laligonj kouma kambanj kokaamba laligojanj.

Giinonj ku-usunja uuta menj kanainj namo kuuya galenj koma onjoma kinj ponggiaga koloonj laligowaga.

Kawaajonj nonononj mono mepeseenj dangisenj jenj gonjonj.

¹⁸ *Waba kantria kantria yonjononj iringia soono kazi ama goma laligogito, goo kazi kambanganonj mono ketada koi kaananonj kanj kuunj eja.

Giinonj kambanj kokaamba koomuya yonjoo qaagia gosinj jenj tegonj onjombaga ano geengaa ejembauruga tawagia onjombaga.

* **11:4:** Zek 4.3, 11-14 * **11:6:** 1 Kinj 17.1; Eks 7.17-19; 1 Sml 4.8 * **11:7:** Dan 7.7, 21; Ais 13.5-7; 17.8 * **11:8:** Ais 1.9-10 * **11:11:** Eze 37.10 * **11:12:** 2 Kinj 2.11 * **11:13:** Isa 6.12; 16.18 * **11:15:** Eks 15.18; Dan 2.44; 7.14, 27 * **11:18:** Ond 2.5; 110.5; 115.13

Gejatootoo ejemba ano ejemba soraaya tosaaja goo gawonja menj laligogiti ano uuta kamaanjqeeta goo qaganonj tiwilaawabotiwaajon keegia moma laligogiti, ii mono tawagia onjombaga.

Kaanagadeen tosanonj ejemba unun kantri kondeema laligogiti, ii mono kondeema onjombaga.” Kaenj mepeseen jegi.

¹⁹ *Kawaa gematanon Siwenonj aantano Anutuwaaw mepemepese jigowaa (tempel) naguyanonj tano iibe jigo uutanonj Anutuwaanonj soomonggo arenj bokis akadamyawo iikanonj ii-iita ero.* Siwenonj aantano kambanj iikanondeen oobili ano gunparandanj gbinggururunj qaro mobe. Otonja otonja ii mobe nanj menj konj rombunj giliro kombo (ais) kota somasomata kamaagi. Kianj.

12

Emba ano jewanaj wanja iliawo

¹ Siwenonj aiwese somata damuyawo monj kokaenj asugiro iibe: Emba monj ween jaayanonj malekuya kolooro kolononj kana tamboya baatanonj asariro senjelao 12 ii ila wage kaanja wanjanonj kongi kokobilibiligiawo raji. ² Koroyawo laligonj mera memetaa kambanjanonj dodowiro bimooro masu qero siimbobolo moma qa gigilaaro.

³ *Kawaa gematanonj aiwese monj Siwenonj kokaenj asugiro iibe: Jewenanj nemunja iliawo (dragon), mundaya oso popolanj, wanja 7 ano ilia 10. Wanja 7 iikanonj ila wage 7 kongi raro. ⁴ *Jewenanj nemunja iikanonj daayanonj sombinj qewagonj senjelao iyonoononga bakaya karoonj horonj giliro namononj kamaagi. Kamaagi emba iyanja mera memambaajonj anoti, iwaa batanonj nano. Kaenj nama meria mewaati, ii iikanondeen gogomambaajonj moro.

⁵ *Emba iikanonj mera ejaga mero. Iinonj kantria kantria kuuya aenj taa gbarunonj galej koma onjoma laligowaa. Embanonj mera meroti, gajobanonj ii mono iikanondeen uulanjawo menj kema Anutuwaaw jinjaronj dunj kooronjanonj ano. ⁶ Iikanonj ano embanonj anodeen mesaonj kok koma keno. Anutunonj emba ii ween 1,260 kawaa so balonj qararanjonkonjanonj kalanj koma mugi laligowaatiwaajonj gomanj miri monj mozonjgoroti, iikanonj kok ama keno.

⁷ *Siwe uutanonj manja juno kokaenj aogi: Siwe gajoba wanja Maikel ano iwaa gajobauruta yonononj jewanaj nemunja tuarenjenj ama ii ano iwaa gajobauruta yonowo aogi. ⁸ Aonj jewanaj nemunja ano iwaa gajobauruta yonoo esungianonj mende sokono haamo mende ama onjoma gomangia mesaonj Siwe uutanonj toroqen laligowombaajonj amamaagi. ⁹ *Amamaagi jewanaj nemunja iliawo ii mono konjoma Siwenongga otaagi. Jewenanj nemunja iikanonj monowaa monoyanongga mokolen koloonj liw (Eewa) manambato menj muro. Qata monj Kilerjaa Toya ano Satan. Iinonj kantria kantria kuuya kuun onono jinjaunj kema laligogiti, ii ano iwaa gajobauruta ii mono iwo Siwenongga konjoma hagonj onjonj namononj kamaagi.

¹⁰ *Kamaagi Siwenonj qa somata monjonj kokaenj jero mobe, “Selenonj kuukuu Toyanonj asaga gomantiinja Anutunanaa batanonj nama uumeleenj alaurunana jenonjkuukuu qaa jen onjoma laligoroti, ii mono yakarinj hagonj mugi seleenjenj kamaaro otokorianj maajonj. Ananaa Anutunananonj mono kambanj kokaamba ejemba hamo qen onjoma ku-usunjaa qaganonj galej koma onono bentotonjaa honjanonj mono koloaja. Hamoqege Toyaa esunjmumuyanonj mono koloodaboroja. ¹¹ Iinonj momalaari alaurunana qaanonj ama onjoma laligoroto, Toya ii kokaenj haamo ama mugi: Lama meriaa sayanonj ii hamo qen onono kotiinj Buja qaa honjabanja nanjonj jen seinj laligogi. Kaanja laligonj jojorinj selegia togonj bonj nama manja qen haamo angj.

¹² *Kawaajonj Siwe gomanonj laligojuti, onjononj mono korebore aisoonj otokorianj maama laligowu. Kaanja laligowuto, namononj ano kowenonj laligojuti, onj mono lombo kanjanjawo bosimbutiwaajonj mono ‘Yei!’ jenj saajenj. Kilerjaa Toyanonj lugunj kamaanj riinj onjoononj kanj gawonj meme kambanja torodaamonj ero mojiwaajonj mono kazi somata amakeja.”

¹³ Jewenanj nemunja iliawo yakarinj hagonj mugi namononj kamaaroti, ii iima asarinj emba mera meroti, ii kazi ama munj otaaro. ¹⁴ *Otaaroto, embanonj kok kono Anutunonj tuu somataa enganja woi muro kanonj elelaonj uulanjawo keno. Anutunonj balonj

* **11:19:** Isa 8.5; 16.18, 21 * **11:19:** Anutuwaanonj jojopan qaa 10 ano jenkooto tosaaja ii jama ilanjanonj onj bokis iikawaa uutanonj angj raro galej komakeju. * **12:3:** Dan 7.7 * **12:4:** Dan 8.10 * **12:5:** Ais 66.7; Ond 2.9

* **12:7:** Dan 10.13, 21; 12.1; Juud 9 * **12:9:** Jen 3.1; Luuk 10.18 * **12:10:** Job 1.9-11; Zek 3.1 * **12:14:** Dan 7.25; 12.7

qararanjonkonjanon iwaajon goman miri mon mozozongoroti, mono iikanon keno. Iikanon kema asangon laligoro gbani 3 ano bakaya mon ii kalan koma mugi mokolenon ii mende mokoloon qelanjir mewaa. ¹⁵ Embanon elelaon keno mokolembaa irinja soondabororo qaa ootanonga embawaa gematanon apu gboul fuurugoro apu gowoya kolooro. Apu iikanon emba ii kisama men somonjon mubaatiwaajon moma kaen furugon lono.

¹⁶ Kaen lonoto, namonon emba ii ilaan mun riiri ron kolooro. Jewenan nemujanon qaa ootanonga apu furugoro apu gowoya kolooroti, iikanon mono ron iikanon kemen jugun qaono. ¹⁷ Kaen kolooro jewenan nemunaa irinja emba kawaajon ama soono mesaon emba iikawaa gbiliuruta tosaana qetama manja qen onjomambaajon keno. Gbiliuruta yononon Anutuwa jojopan qaa ten koma Jiisaswaa Buja qaa pondan nanjon jen seinkejuti, mono iyonowo karen aowombaajon keno. ¹⁸ Aowombaajon kema kowe sakasinjanon keuma nano. Kian.

13

Jenjemba kowenonga kouro.

¹ *Kawaa gematanon jenjemba mon ilia 10 ano wana 7 ii kowenonga kouro iibe. Iliia 10 iikanon ila wage 10 konji ragi ano wana motomotoon iikanon qa mepaqepaegiawo oogita ero.

² *Jenjemba ii iibe kokaen kolooro: Kaitania ii oro somata qagara lepaad ano taiga iyoro tani kaana kolooro. Kana boriaa silia ii bea orowaa sili kaana kolooro. Qaa oota ii laion orowaa qaa oota kaana. Jewenan nemujanon esuna, jinkaron duna ano ejemba galen koma onjomabaatiwaa ku-usuna uuta ii jenjemba muro. ³ Muroto, wana mon ii wiji kotiga monjon kiro komumambaa anoto, wijianon misiri lopogadeen raro. Namowaa ejemba korebore yononon aarun jenjemba ii gematanon otaan kenji. ⁴ Otaan kema jewenan nemunaa waeya men mepeseen laligogi. Ku-usun kaana ii jenjemba murotiwaajon ii ano jenjembawaa waeya kaanjadeen men mepeseen kokaen jegi, "Moronon jenjembawaa so koloona? Moronon ii tuarenjen ama mun iwo aomambaajon kotinaga?"

⁵ *Kaen jegi Satanon jenjembawaa qaa oota sololooro kotiin jaba-arambaran qaganon mepaqepae qaaya lansa jen laligoro. Anutunon Satan mende angon kono mepaegomambaa ku-usuna ii koin 42 kawaa so en mubaatiwaajon jen tegoro. ⁶ Ii jen tegoro qaa ootanon aantano Anutu mepaegon laligoro. Anutuwa qata, Siwe goman ano Siwe uutanon laligojuti, ii kuuya mono mepaqepae ama onjoma laligoro. ⁷ *Kaen laligoro Satanon ejemba soraaya tuarenjen ama onjomambaa ku-usuna muro yonowo manja aon haamo ama onono. Haamo ama onono Satanon ejemba isigia kuuya tuungiaa so, qaa tanigiaa so ano kantrigiaa so ii mono jenjembawaa borianon ama onono.

⁸ *Ejemba korebore namonon laligojuti, iyononon mono jenjembawaa waeya men mepeseen laligowuya. Anutuwa ejemba solana qagia Siwe gomanon papianon oogita eji, iyononondeen mono jenjemba ii mende mepeseewuya. Monowaa monoyanon Anutunon Siwe namo mokoloon oronoti, kamban iikanon kanain qagia ii laaligo kotigaa papia iikanon oon laligon koug. Laaligo papia ii Lama meria qegi komuroti, iwa bunaga ero galen komakeja.

⁹ "Monjon gejiawo laligogi een, iinon mono qaa koi geja ama moma kotowa! ¹⁰ *Mon kapuare mirinon kemaatiwaa so kolooji, iinon mono iikanon kembaa. Mon manjawaa soo somatanon uugi komuwaatiwaa so kolooji, iinon mono kaen komuwaa.* Kawaajon ejemba soraaya, ononon mono kaparan koma lombo men mokosinjon pondan moma laarin laligowu." Kian.

Jenjemba mon namo uutanonga kouro.

¹¹ Mombo iibe jenjemba mon namo uutanonga kouro. Ii ilia woi Lama meriaa ilia kaanaga koloon qaaya ii jewenan nemuna iliawonon jeroti, mono kaanjadeen jen laligoro. ¹² Iinon kouma alia mutuyaa jotamemeya koloon ku-usuna kuuya men iikanon iwoi kuuya aliaa jaanon ano. Kaana ano namo ejemba kuun sololoon onono aarun alia mutuyaa waeya men mepeseegi. Jenjemba mutuya ii wiji kotiganon kiro komumambaajon anoto, misiri lopoyadeen raro.

* 13:1: Dan 7:3; Ais 17:3, 7-12 * 13:2: Dan 7:4-6 * 13:5: Dan 7:8, 25; 11:36 * 13:7: Dan 7:21 * 13:8: Ond 69:28 * 13:10: Jer 15:2; 43:11 * 13:10: Tosianon qaa ii kokaen meleenju: Monjon manjawaa soo somata (bainat) kanon tosaana unjuuro komuwuti, tosanon mono iyan ii soo kaanjon uugi komuwaa.

¹³ Jeŋnemba woiya iinoŋ angoŋeto somata tania kania kania mero. Moŋ meroti, ii gere bolanoŋ sombinonga kamaaŋ namonoŋ kaŋ jero ejembanonŋ ii jaagianonŋ iigi. ¹⁴ Anutunonŋ Satan mende angoŋ kono ku-usuŋ muro jeŋnemba mutuyaa jotamemeya koloon iwaa jaanonŋ angoŋeto kania kania menŋ laligoro. Iikanonŋ mono namowaa ejemba tiligonŋ oŋono jinjaunŋ ama soogi. Soogi kokaenŋ kuunŋ jeŋ kotonŋ oŋono, “Oŋo mono jeŋnemba mutuyaa uuya sogoŋ kuugi nana goda qeŋ muŋ laligawu.” Kaenŋ inijoro iyangiaa gaŋonŋia menŋkejuti ano togiaa welenŋ eenŋ qeŋkejuti, ejemba qaqaŋunayawo ano wanaya, somata ano melaa yoŋononŋ mono korebore muŋgenŋ aasoya ii menŋ boro dindingia me wambusoŋgianonŋ mokotaagi.”

¹⁵ Kaenŋ angŋi Satanonŋ ku-usuŋ jeŋnemba kanagenŋa muro tando lopionŋ ii menŋ gbilin muro kanainŋ buu aasonŋ ano. Kaanagadeenŋ jeŋnemba mutuyaa unaya menŋ letono eja qaa jeŋ ejemba kuunŋ oŋono kokaenŋ kolooro: Daenŋ yoŋononŋ tando lopionŋ iikawaa waeya mende menŋ mepeseegiti, ii mono kuuya unugi komugi. ¹⁶ Jeŋnemba kanagenjanonŋ ejemba korebore kokaenŋ kuunŋ oŋoma inijoro, “Oŋo mono jeŋnemba mutuyaa muŋgenŋ aasoya ii jaaseŋangianonŋ me boro dindingianonŋ menŋ mokotaawu.” Kaenŋ inijoro iyangiaa gaŋonŋia menŋkejuti ano togiaa welenŋ eenŋ qeŋkejuti, ejemba qaqaŋunayawo ano wanaya, somata ano melaa yoŋononŋ mono korebore muŋgenŋ aasoya ii menŋ boro dindingia me wambusoŋgianonŋ mokotaagi.

¹⁷ Daenŋ yoŋononŋ jeŋnembawaa qata me qataa jaŋgoya selegianonŋ mende menŋ laligogiti, iyoŋononŋ nembanene iwoi stuanoŋ me maaketnoŋ seŋaŋa mewombaajonŋ me ambombaajonŋ amamaagi.

¹⁸ Qaa koi moma asariwombaa momakootoya ii kokaenŋ: Moŋnoŋ momakootoyawo laligogi, iinoŋ mono jeŋnembawaa jaŋgoya weenŋgowa. Jaŋgoya ii balonŋ ejawaa jaŋgoya koloaja. Aaso jaŋgoya ii 666. Kianŋ.

14

Lama meria ano kanagesouruta 144,000.

¹ *Kawaa gematanonŋ unuŋ Lama merianonŋ Zaion baanjanonŋ nano iibe. Iwo kanagesouruta jaŋgoya 144,000 ii motoonŋ nanŋi Lama meriaa qata ano iwaa Maŋaa qata ii kuuya yoŋoo wambusoŋgianonŋ oo-ootaga ero injiibe. ² Iikanondeenŋ mobe Siwenonŋa otonŋ moŋ apu somata sianonŋ giliro kemeŋ kuunŋ qamakeji, kaanŋa kolooro. Ii gaŋparandanŋ gbŋngururunŋ somata qajiŋaa otonŋa iikawaa taniŋaenŋ kolooro. Otonŋa ii gita kulele mamaga qagi otonŋa koloonŋkejiŋaa so mobe.

³ Anutunonŋ ejemba 144,000 ii namononŋa seŋangia menŋ unuanoti, iyoŋononŋ mono Anutuŋaa jinŋkaronŋ duŋ batanonŋ kouma beŋ jawiŋa 4 ano jotamemeya ŋaŋa 24 iyoŋoo jaaseŋangianonŋ nama rii donŋgoga qagi. Kuuya yoŋononŋ iyangiaa riigia qagi seleenŋenŋ yoŋononŋ ii kuma aowombaajonŋ amamaagi. ⁴ Yoŋononŋ ejemba gaita moŋ koloonŋ laligonŋ kougi. Mende tiloonŋ soraaya laligowombaajonŋ iyangia galenŋ koma aonŋ emba yoŋowo jewonŋ mende mokoloonŋ laligogi. Lama merianonŋ dakanonŋ kema kanŋkeji, iyoŋononŋ mono ii otaanŋ iikawaa so kema kanŋkeju. Anutunonŋ ii ejemba batugianonŋa seŋangia menŋ metogonŋ unuano Anutu ano Lama meria yoroŋo yambugara dologa koloju. ⁵ Yoŋoo jegianonŋa qaa qolonŋmolonŋgoya moŋ mende mokoloogi koposowaa qaagia qaa soraaya laligonŋ kougi. Kianŋ.

Siwe gaŋoba karoŋ yoŋononŋ qaagia jeŋ elelaogi.

⁶ Kawaa gematanonŋ Siwe gaŋoba moŋ iibe sombinŋ kotonŋ kanakeeŋaŋ eleaoro. Iinoŋ Oligaa Buŋa konŋkonŋonŋ* menŋ kanŋ balonŋ ejemba yoŋoojonŋ jeŋ asarimambaajonŋ karo. Ejemba ii tuungiaa so, beŋsakonŋ isigiaa so, qaa tania jejegiaa so ano kantrigiaa so balonŋ sokoma rama kenjuti, mono kuuya iyoŋoojonŋ jeŋ seimambaajonŋ karo. ⁷ Kanŋ kotigagadeenŋ silama kokaenŋ qaro, “Anutunonŋ ejemba gosinŋ jeŋ tegonŋ oŋombaatiŋaa kambanjanonŋ mono torinŋ dodowija. Kawaaŋonŋ oŋo mono Anutuŋaa jeŋa uuguwombotiŋaaŋonŋ keegia moma mepeseenŋ qabunaya menŋ seiŋu. Moŋnoŋ siwe, namo, kowe ano apu jaaya mokoloonŋ oŋonoti, mono iwaa waeya menŋ mepeseenŋ laligowu.”

⁸ *Kaenŋ qaro iwaa kanianonŋ Siwe gaŋoba alia moŋ mutuya otaanŋ kanŋ kokaenŋ qaro, “Babilon siti somata ii meleeno kemerota eja. Babilon emba qabunayawo iikanonŋ mono serowilinŋ ama iikanonŋ kantri kuuya menŋ tiloonŋ oŋono sokono. Iinoŋ wain apu kaanŋa newutiŋaaŋonŋ oŋono uugia sooro uusoosoo koloonŋ laligogi. Kaanŋa koloonŋ laligorotiŋaaŋonŋ Anutuŋaa iriŋa soono kazi ama jero siti qabunayawo ii mono kondeenŋi meleeno kemerota eja.” Kianŋ.

* **14:1:** Eze 9.4; Ais 7.3 * **14:5:** Zef 3.13 * **14:6:** Poŋ beŋ konŋkonŋonŋ Toyaanonŋ Buŋa qaa towoya ii konŋkonŋonŋ. Ii monowaa monoyanonga kanainŋ teteŋgoya qaa enŋ ubaa. * **14:8:** Ais 21.9; Jer 51.8; Ais 18.2

⁹ Kaen qaro iwaa kanianon Siwe gajoba karoonanon orotaan elelaon kan kotigagadeen silama kokaen qaro, “Monon jejnemba ano iwaa unyaya waeya men mepeseen munjen aasoya anjon koma wambusoonanon me borianon men mokotaaji een, ¹⁰ *iinon mono kaanjiadeen Anutuwa irinjonsoonaa ii wain apu kotiga kaanja nen mobaa. Anutonon wain apu ii apu toonjowo mende mindirin wain kotiga toongadeen irinjonsoonaa qambinon maaro raji, iinon mono ii newaa. Ii nen Siwe gajoba toroya ano Lama meria yonoo baagianon nano salfa jamowaa gere bolananon ooro siimbobolo hononja mende moma laligowaa.

¹¹ *Iikanon onjoro siimbobolo hononja mende moma laligowuti, iikawaa kaasoyanon mono kamban so tetegoya qaa waama umakebaa. Ejemba jejnemba ano iwaa unyaya waeya men mepeseenkejuti, iyononon mono asaga gomantiina senjon moma laligowu. Monjon munjen aasoya anjon koma selianon men mokotaaji, iinon mono selianon ororo qenjen qen haamo memambaajon amamaan laligowaa.”

¹² Kawaajon ejemba soraaya Anutuwa jojopar qaaya ten koma otaankejuti, ononon mono kaparan koma lombo men mokosinjon Jiisas pondan moma laarin laligowu.

¹³ Kawaa gematanon Siwenonja qaa mon mobe kokaen nijoro, “Gii mono tere kokaen oowa: Ejemba Pombo qokotaan nama kamban kokaamba kanain komuwuti, iyononon mono oyanboyar koloowuya. Unja Toroyanon qaa kitia ii metogon ‘Qaa ii onjanon,’ jeja. Yononon gawon kotiga men qenjenmanjen moma kan laligogi tegoro gawongiaa honja kolooro Siwe Toyanon sundugia moro sokono iikawaajon korisoro onono rama haamo men bonjon laligowuya.” Kian.

Balombaa nene morian honja mewutiwaa kambanja

¹⁴ *Kaen nijoro uun koosu taanja iibe iikawaa qaganon mon kaitania Siwe gomambaa Eja honja kaanja iinon raro. Ila wage goulon memeta ii wanjanon raro borianon soo kaapengoya jetawo men raro. ¹⁵ *Ii iibe Siwe gajoba monjon mepemepesee jigononja (tempel) asuganon kouma koosu qaganon raji, iwaajon qaa kokaen jen kotakatagadeen qaro, “Namonon morian honja momogoro honja mewutiwaa kambananon mono koloaja. Kawaajon giinon mono sooga kaapengoya men gawonon kema iikanon namowaa morian honja ii koton men kululuwa.” ¹⁶ Koosu qaganon raji, iwaajon kaen qaro sooya kaapengoyanon namonon gilin gawombaa morian honja koton men kululuuro.

¹⁷ Ii men kululuuro Siwe gajoba monjon Siwewaa mepemepesee jigononja (tempel) asuganon kouro. Iinon kaanagadeen soo kaapengoya jetawo mon men kouro.

¹⁸ Kouro Siwe gajoba karoonanon Siwewaa alatawaa gere galeja ano alata ii mesaon kouro. Kouma kotakatagadeen qama Siwe gajoba soo kaapengoya jetawo men nanoti, ii kokaen ijoro, “Giinon sooga kaapengoya jetawo ii mono men gawonon kema iikanon balombaa wain kanjena kanjena ii kotowa. Kanjen iikawaa kota mono momogon yagon raju.”

¹⁹ Kaen ijoro sooya kaapengoya namonon gilin namowaa wain kasa honja ii kotogon men kululuun Anutuwa wain juu somata iikanon rijijaawutiwaajon giliro. Wain juu ii Anutuwa irinjonsoonaa kaisareya koloaja.† ²⁰ *Wain bagen honja ii siti seleenggenanon kananon riin rijijaagi sayanon wain juu somata qaa ootanon kouma kokon tani kaanja lansen waama kouma apu gowoya kolooro. Sa iikawaa diina ii wan miita ano bakaya mon kolooro. Hoosnon iikanon riin keno qaa ootanon kouro hoos qawayaa kasianon samoriro. Diina kaen kolooro koriga 300 kilomiita kawaa so kolooro. Kian.

15

Siwe gajoba 7 ano lombo kanjanawo 7.

¹ Kawaa gematanon siwe uutanon uun angoletto somata mon kolooro iima kokaen walingowe: Siwe gajoba 7 ii lombo kanjanawo (plague) 7 men nangi. Ejemba singisongogiaajon Anutuwa irina soono jen tegon ironja meleeno lombo kanjanawo qagianon uro mogi uutanon olomooro qaagianon komuwaa. Kawaajon qagia lombo kanjanawo konoga 7 qagi.

² Ii iima iwoi bilibiliawo kowe kaanja iibe gere bolanjawo melokanjin ero. Iikawaa korooganon Anutuwa ejemba nangi injibe. Yononon haamo ama jejnembawaa qaaya mende ten koma unyaya waeya mende men qataa jangoya selegianon mende analin

* 14:10: Ais 51.17; Jen 19.24; Eze 38.22 * 14:11: Ais 34.10 * 14:14: Dan 7.13 * 14:15: Joel 3.13 † 14:19: Anutuwa irinjonsoonja ii wain juu somatanon rijijaagi uutanon olomoodaborowaa. Aisisaan 19.15 ii iiba. * 14:20: Ais 63.3; Seru 1.15; Ais 19.15

anjon koma laligogi. Anutunonj ii motomotoon kulele onjono menj nanggi. ³*Iikanonj nama Anutuwaaw gawonj meme eja Mooseswaa rii ano Lama meriaa rendunj ii kokaen qagi,
 “Oo Ponj Anutu ku-usunj kuuyaa Toya, giinonj angoletto somasomata damuyawo amakejanj.

Giinonj kantria kantria ii kinj ponj ama onjona nanamemengaa kania ii dindina ano honja toonj kolooja. Kawaajonj Anutu qaita monj koloonj laligojanj.

⁴*Oo Ponj, goononj nanamemengaa dindina ii mono asuganonj asugiro mojonj.

Kawaajonj kantri kuuya yonjononj kanj goo waega menj mepeseen gomakeju.

Giinonj geengodeen toroya koloojanj. Kawaajonj ama morononj goojonj toroko mende monaga? Kuuya nonononj goo qabunaga menj seinj mepeseenkejonj.”

⁵*Kawaa gematanonj uunj iwoi kokaen iibe: Siwewaa mepemepesee jigowaa (tempel) naguyanonj tano iikawaa uutanonj Anutu danggunuyaa opo sel jigoyanonj nano iibe.

⁶Mepemepesee jigo iikanonja Siwe gajoba 7 lombo kanjanawo 7 menj nanggiti, iyonjononj kamaanj asuganonj kagi. Malekugia tualalakota bilibiligiawo mougi opo jokanja mankilaya gouluyawo ii iinj kasa kaanja basamongianonj embaanj aonj nanggi.

⁷Yonjononj kagi berj jawina 4 yonjoonnga monjonj goul qambi 7 onjono Anutuwaaw irinjonsoonjanonj qambi ii qaa ootanonj kougij. Anutu irinja sooji, iinonj laligonj kouma laligoja ano tetegoya qaa laligonj ubaa.

⁸*Qambi ii onjono Anutunonj asamararanja ano kuusunja qendeeno iikawaajonj kaaso pumpungonj mepemepesee jigo (tempel) saa qero monjonj Siwe jigo ii uu-uutaa so mende kolooro. Siwe gajoba 7 yonjononj wala qambigia maagi lombo kanjanawo 7 asuginj honjawo kolooawaati, iikawaa gematanonj saanonj mombo ubuya. Kianj.

16

Qambi 7 maagi Anutuwaaw irinjonsoonjanonj asugiro.

¹Mepemepesee jigo (tempel) uutanonja qaa somata monj asugiro Siwe gajoba 7 yonjoonj qaa kokaen jenj kotooro mobe, “Onjo kema Anutuwaaw irinjonsoonjanonj qambi 7 qaa ootanonj kouma eji, iikawaa hongia mono namononj maabu.”

²Siwe gajoba mutuyanonj mesaonj kema qambiaa honja ii namononj maaro. Maaro wiji arokuukuuyawo siimbobologia tania soosooya ii qaa qootogo ejemba yonjo selegianonj asugiro. Ejemba jenjembawaa munjenj aasoya selegianonj menj unayaa waeya menj mepeseegiti, mono iyonjo selegianonj asugiro.

³Gajoba woiya iinonj mesaonj kema qambiaa honja ii kowenonj maaro. Maaro kowenonj meleema sa kolooro. Mono eja qegetaa saya kaanja kolooro. Kaenj kolooro kowe uutanonj iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, ii kuuya komudaborogi.

⁴*Siwe gajoba karoonjanonj qambiaa honja ii apu gowoya ano apu jaaya kanonj maaro meleema sa koloonj sokono. ⁵Kaenj kolooro Siwe gajoba apu galenj komakeji, iinonj qaa kokaen jero mobe, “Oo Anutu toroya, giinonj qaa gosinj kokaen jenj tegona lombo koi asugijiwaajonj dindina koloojanj. Mono solanja laligonj kouma laligojanj. ⁶Yonjononj goononj ejemba soraaya ano gejatootoo ejemba ununj laligogi sagianonj maaro. Giinonj ii unjugitiwaa ironja meleema sa onjona negiti, ii mono sogianonj ana qagianonj uro. Kawaajonj Anutu giinonj dindinagadeen koloojanj.”

⁷Apu galenj komakeji, iinonj kaen jero qaa monj alatanonja kokaen karo mobe, “Qaa ii onjanonj! Oo Ponj Anutu ku-usunj kuuyaa Toya, giinonj ejemba qaagia gosinj dindinagadeen jenj tegonj onjomakejanj.”

⁸Siwe gajoba 4:ya iikanonj qambiaa honja ii weenj jaayanonj maaro iikanonj weenj esunj muro geriawo totoonj koloonj ejemba gere kaanja onjooro. ⁹Weenj jaaya geriawo iikanonj onjooro selegia delatiro. Anutunonj lombo kanjanawo iikawaa Toya koloonj ano qagianonj uroti, ejembanonj ii moma iikawaajonj Anutuwaaw qata jenj qasuaanj munj laligogi. Kaanja laligogito, Anutu mepeseen qabunaja menj seiwutiwaajonj mono uugia mende meleengito, toroqenj yangisenj ama laligogi.

¹⁰*Siwe gajoba 5:ya iikanonj qambiaa honja ii jenjembawaa jinjaronj dunjonj maaro. Iikanonj maaro pangamanj somatanonj jenjembawaa ometotonja (kingdom) ii sokoma pangamanj mero. Pangamanj mero ejemba iringia soono neselangia jeganonj kitogi riiri.

¹¹Ejembanonj siimbobolo ano wiji nombongiaa siimbobologa somata moma iikawaajonj Siwewaa Anutuya ii jenj qasuaanj munj laligogi. Kaanja laligogito, nanamemengia bologa ama menj laligogiti, ii mende gosinj mesaonj uugia mende meleengiti.

* 15:3: Eks 15.1

* 15:4: Jer 10.7; Ond 86.9

* 15:5: Eks 38.21

* 15:8: Eks 40.34; 1 Kinj 8.10-11; 2 Hist

5.13-14; Ais 6.4

* 16:2: Eks 9.10

* 16:4: Eks 7.17-21; Ond 78.44

* 16:10: Eks 10.21

¹² *Siwe gajoba 6:ya iikanonj qambiaa hona ii apu somata qata Yufreitis kanonj maaro juguro. Weenj koukoutanongga kinj ponja ponja kawombaajonj moma jorinj laligogiti, iyonononj apu juguro mombo mende papanjogito, kotonj kawutiwaa kania kolooro. ¹³ Iikanonja uunj omejiilanj bologa karoonj tanigia tana kaanja ii injiibe jewanj nemunya iliawo, jennemba ano gejatootoo eja takapolakaya yonoo qaa oogianongga kouma kamaagi. ¹⁴ Omejiilanj yonononj kamaanj kema angoletto kania kania amakeji. Kaenj ama balonja balonja kuuya liligonj kinj pongia injiima Anutu tuarenjenj ambutiwaajonj uugia kuunj kokaenj jegi, “Mono mindirinj aonj Anutu ku-usunj kuuyaa Toyaa kambanj somatanonj matoonj manja aowonja.”

¹⁵ *Jiisasnonj jeja, “Geja ambu! Niinonj mono yonggoro meme kaanja olonj kamaanja. Mononj uugbiligibili laligowaati, iinonj mono simbawonj koloora. Bombolanj tondu kema karo gamuya iibubotiwaajonj sele esuya galenj komakeji, iinonj mono oyanboyonj koloowaa.”

¹⁶ *Ome welenjeqe yonononj kinj ponja ponja ii kuunj unuama balonj koria qata Hibruu qaanonj Armagedon jejuti, iikanonj ajoroogi injiibe. Kianj.

¹⁷ Siwe gajoba 7:na kanonj qambiaa hona ii kanakeewanj maaro. Maaro mepemepesee jigo (tempel) uutaaj jinkaronj dunjanongga qa somata monj koloonj qaa kokaenj karo jero, “Ii maadaborogi asugidaboroja.” ¹⁸ *Kaenj jero iikanondeenj oobili mero gunparandanj gbinggururunj qama ero nanj jeta buuratia monj mero. Iiw (Eewa) Aadam yoroo kambanongga kanainj namononj laligonj kouninj, kambanj iikanonj nanj kaanja monj mende giiliaga. Iikawaa so tania soosooya giliro bologa totonj kolooro.

¹⁹ *Kaenj asugiro siti somata Babilon iikanonj juma bakaya karoonj koloogi ano kantria kantria kuuya iyonoo sitigia ii kaanjiadeenj tiwilaanj meleeno kemegi. Anutunonj siti qabunayawo Babilon yonoo kilenagija mende duduunj ironja meleema onono. Anutunonj uugere ama irinjonsoonjanonj qambi saa qenjaroti, ii mono maama onono qagianonj uro wain apu kaanja negi. ²⁰ *Kowenonj wato kuuya egiti, ii mono kok koma musulungogi ano baanja baanja nangiti, ii mono kaanjiadeenj alinj qaonji.

²¹ *Kaenj asugiro kombo kota somata lombogia 45 kilogram iikanonj sombinongga ejemba qagianonj kamaaro. Lombo kanjanjawa ii tania soosooya kolooro. Konj kota tanijaan iikaanja kanonj kamaanj unuro ejembanonj iikawaajonj Anutu jenj qasuaanj mugi. Kianj.

17

Emba monjonj jennembawaa qaganonj raro iibe.

¹ *Siwe gajoba 7 qambi 7 ii menj nangiti, iyonoonongga monjonj kanj qaa kokaenj nijoro, “Gii mono niwo kana kema kana somata emba qabunayawo apu mamagaa qagianonj raji, ii qendeema gomanja. Anutunonj qaaya gosinj ironja meleeno qaganonj uro laligoja.

² *Balombaa kinj ponja ponja yonononj iwo serowilinj ama laligogi. Kanagesogianonj namononj laligojuti, iyonononj kaanagadeenj emba iikawaa serowilinj aajonj ama uugia waaro uusoosoo koloogi. Wain apu nenj enkalolonj koloonjkejuti, mono iikawaa so kanainj serowilinj ama laligonj kaamaanj angj.”

³ *Kaenj jero Unja Toroyanonj nunuano umbeumbenjanonj qananonj uro Siwe gajoba iikanonj nuano balonj qararanjonkonjanonj keube. Iikanonj keuma emba monj jennemba oso popolanj iwaa qaganonj raro iibe. Jennembawaa selianonj mepaqepae qa kania kania oogita saa qero wonja 7 ano ilia 10 kaenj nano.

⁴ *Emba iikanonj opo suru osoga nezongbala ano oso popolanj ii mouma raro. Akadamuya goul, kowonjinj honjawa ano kasasaronj tosaanja kanonj menjerengonj aoro kaitanianonj kokobilibiliawo kolooro. Borianonj goul qambi menjaroti, ii serowilinj ama laligorotiwaan angonjoraya arokuukuuyawononj saa qegetaga. ⁵ Emba iikawaa palapanjanonj qata aasangoya ii kokaenj oogita ero, “Babilon qabunanawo, namowaa kana somata ejemba ano angonjora arokuukuuyawowaa nemungia.” ⁶ Qata kaenj ero Anutuwaan ejemba soraayanonj Jiisaswaa kania nangonj bonj qen nama jenj laligogiti, ii ununj sagia nenj kawaajonj ungonjanj qen nano iibe. Ii iima aarunj tililingowe.

⁷ Aarunj tililingowe Siwe gajobanonj qaa kokaenj nijiro, “Gii mono nomaembaajonj aarunj tililingojan? Niinonj saanonj emba kokawaa kania aasangoya gisaamanja ano jennemba wana 7 ano ilia 10 emba ii bosimakeji, iwaa kania aasangoya ii kaanagadeenj

* 16:12: Ais 11.15 * 16:15: Mat 24.43-44; Luuk 12.39-40; Ais 3.3 * 16:16: 2 Kin 23.29; Zek 12.11 * 16:18:

Isa 8.5; 11.13, 19 * 16:19: Ais 51.17 * 16:20: Isa 6.14 * 16:21: Eks 9.23; Isa 11.19 * 17:1: Jer 51.13

* 17:2: Ais 23.17; Jer 51.7 * 17:3: Ais 13.1 * 17:4: Jer 51.7

gisaama jokoloon gomaŋa. ⁸ *Jaaga meleeno jeŋnemba iijaŋi, iinoŋ wala laligoroto, kambaŋ kokaamba jaawo mende laligoja. Iinoŋ omejiilaŋ yoŋoo roŋ dusaata qaa iikaŋoŋa gbiliŋ waabaato, Kraistnoŋ hagoro gere sianon kemebaa. Anutunoŋ Siwe namo mokoloon oronoti, kambaŋ iikaŋoŋa kanaiŋ namonoŋ laligoŋ kougi qagia laaligo kotigaa papianoŋ mende oogita eji, ejemba iyoŋonoŋ mono jeŋnemba iima aaruwuya. Jaawo laligoroto, kambaŋ kokaamba jaawo mende laligoja ano kanagen mombo gbiliŋ asugiwaati, iikawaajoŋ mono aaruwuya.

⁹ “Anana qaa koi moma asariwombaajoŋ moniŋ momakootoya kokaen eja: Waŋa 7 ii embanon baana 7:baa qagianon raji, mono baana iikawaa sareya koloaja. ¹⁰ Waŋa 7 ii kaanagadeen kiŋ poŋ 7 iyoŋoo kaisaregiaga koloaja. Yoŋoonoŋga 5 komuŋ kamaad-aborogi 6:ya iinoŋ laligoŋ ejemba galen koma oŋomakeja. Konoga era asugiwaatiwaa so koloaja. Iinoŋ asugiwaati, iikaŋon mono kambaŋ toroga ku-usuŋ qaganon nambaatiwaa so koloowaa. ¹¹ Jeŋnemba laligoroto, kambaŋ kokaamba mende toroqen laligoji, iinoŋ 7 yoŋoonoŋga moŋ koloaja. Iinoŋ mombo gbiliŋ aŋo kiŋ poŋ jangoya 8 koloowaa. Kaen koloowaato, Kraistnoŋ kondeema muro tiwilaŋ gere sianon kemebaa.

¹² *“Ila 10 injiiaŋi, ii kiŋ poŋ 10 yoŋoo kaisaregia koloaja. Yoŋonoŋ mende kanaiŋ ejemba galen koma oŋomakejuto, Anutunoŋ kanagen ku-usuŋ oŋono kiŋ poŋ kaana koloowuya. Kaen koloon jeŋnembawo aua motoongowaa so ejemba galen koma oŋoma laligowuya. ¹³ Kiŋ poŋ 10 yoŋonoŋ momo areŋ motooŋgo iikayadeen otaŋ jeŋnemba nanŋon ku-usungia ii mugi laligowaa. ¹⁴ Esungia kaen mindiriŋ Lama meria tuarenjen ama manja aowuto, Lama merianoŋ mono haamo ama oŋono kamaawuya. Iinoŋ kiŋ yoŋoo Kingia ano eja poŋ yoŋoo Poŋgia koloaja. Iinoŋ nonooma meweengoŋ nonono iwo pondan nama laligowonjati, nononoŋ mono motooŋ haamo ama oŋoma otokorian maabonja.”

¹⁵ Siwe gajobanoŋ qaaya kaen jeŋ toroqen kokaen nijoro mobe, “Kana somata emba somatanon apu mamagaa qagianon raro injiidaboroŋi, apu ii ejemba kantria kantria yoŋoo kaisaregia koloaja. Yoŋonoŋ tuungia ano beŋsakon isigia so leele rama kengi selegia kania kania kolooro qaagia tania morota morota jeŋkeju. ¹⁶ Jaaga meleeno ilia 10 injiiaŋi, iyoŋonoŋ esungia jeŋnembawo mindiriŋ kana somata emba ii kazi ama mugi kokaen koloowaa: Yoŋonoŋ ilawoilaya kuuya luluuma qegi kaapirona kolooro opo suruya kotogodaborogi bombolan kolooro busuya neŋ siita gerenon anŋi jedaborowaa.

¹⁷ “Kaen koloowaati, ii Anutunoŋ kiŋ poŋ yoŋoo uugia kuuŋ sololoŋ oŋono uumotooŋ ama mindiriŋ ambuya. Anutuwa moŋo areŋa kaen otaawuya. Kawaa so ku-usungia jeŋnemba mugi ejemba galen koma oŋoma laligowaa. Kaana laligoro Anutuwa qaayanon hoŋawo koloowaati, kambaŋ iikaŋon tegowaa. ¹⁸ Emba raro iijaŋi, ii siti qabuŋayawo toyanon balombaa kiŋ poŋa poŋa galen koma oŋomakeji, mono kiŋ iikawaa sareya koloaja.” Kianj.

18

Babilon siti kondeengi gororongoŋgawaa.

¹ Kawaa gematanon Siwe gajoba moŋ ku-usuŋa uuta iibe Siwenonŋa asugiŋ kamaaro asamararaŋanoŋ balon meŋ asariro.

² *Kamaan kotakotagadeen silama kokaen qaro, “Babilon siti somata ii kondeengi. Ii oŋanon kondeengi gororongoŋoro. Ejemba qaonŋi omejiilaŋ kania kania yoŋonondeen mono ajoroŋ mirigia iikaŋon megi iyoŋoo gomaŋ waŋa kolooro. Koonja koonja qiz-imizingiawo ano arokuukuugiawo yoŋonondeen mono iikaŋon ajoroŋ haigia laŋ ama sosoo laligoju.

³ *“Anutunoŋ ii kokaembaajoŋ jero kondeengi: Kantri kuuya yoŋonoŋ emba iikawaa serowiliŋajoŋ ama uugia waaro eŋkalolon koloogi Anutuwa iriŋa soono. Iriŋsoŋsoŋa ii qagianon uro wain apu neŋkejutiwaa tani mogi. Namowaa kiŋ poŋa poŋa yoŋonoŋ emba iikawo serowiliŋ namboŋnamboŋ ama laligogi. Konkororo ejembanon balon so iikaŋoŋa kan esuhina akadamugiawo sewana mewaatiwaaŋon anŋi honombonoŋa qaa horon siiseweweya qaa laligoro. Iwaa mejuqeŋyaaŋon ama yoŋonoŋ qaqabuŋayawo kindimbiri koloon ejemba uuta koloogi.”

⁴ *Iikawaa gematanon Siwenonŋa moŋnoŋ qaa nijoro kokaen mobe,

“Noo kanagesouruna, oŋo mono siti ii mesaŋ seleenŋen kamaawu.

Emba iikaŋon singisoŋgo amakeji, iikaŋon mono turuŋ oŋono iwo nama uugia tiloowubo.

* 17:8: Dan 7.7; Ais 11.7; Ond 69.28 * 17:12: Dan 7.24 * 18:2: Ais 13.21; 21.9; Jer 50.39; 51.8; Ais 14.8 * 18:3: Ais 23.17; Jer 51.7 * 18:4: Ais 48.20; Jer 50.8; 51.6, 45

Anutunon irona meleema onono lombo kanjanawo qagianon ubaati, lombo iikaana monnon mono onongiaa qagianon uro kaanagadeen siimbobolo mobubo. Kawaa-jon yonowo mono mende mindirin laligowu.

⁵ *Emba iikanon singisonggoya ama men qanon qanon ano uma sombin oosirid-aboroja.

Kikekakasililin ama laligogiti, Anutunon ii mono anaa roromongonon ama iikawaa-jon mende duduuwaa.

⁶ *Nanamemen doogoya tosia ama onoma laligogiti, onono mono iikawaa so meleema ama onombu. Bologa ama men laligogiti, onono mono iikawaa irona soman woiwaa so meleema onongi qagianon ubaa.

Singisonggowaa qambia newutiwaajon maama laligogiti, iyangiaa qambi iikanon mono soman woiwaa so koson meleema wain apu kaamboga kotakota ii iyangia maagi newuya.

⁷ *Emba iikanon esuhina akadamuyawo honombonon gaa horon qabun uuta mokolon siseweweya gaa laligoro. Iikawaa irona mono iyan aa oolinon ootin gere ozozopanon siimbobolo honombonon gaa ama mug jingen qama wosobiri laligowaa. Iyan aa uutanon kokaen romongon tondun jenkeja,

‘Niinon kwiin emba pombaa jinkaron dun rarayanon rajen. Malo mende koloonen ano kamban monnon jingen mende qaman.’

⁸ Kaen tondun jenkejiwaajon ama Anutunon irona meleema muro kamban motongowaa uutanon iwaa qaganon ubaa.

Pon Anutunon qaaya gosin jen tegon muroti, iwaa usunanon mono uuta kolooja.

Kawaajon lombo kanjanawo kania kania iikanon mono ulanawo kokaen koloon mubaa:

Tinitosayanon komugi jingen qama bodi raro iyan gereenon angi jewaa.”

⁹ *Geremon angi jero kaaso waabaati, kantria kantria kuuya yonoo kin pongianon ii iima amburere men saabu. Kin pon yononon iwo serowilin ama laligogi. Esuhinaya akadamugiawo honombonon gaa iikawaa nen korisoroya iwo ama aisoon laligogiti, iyononon mono iwaaajon ama jingen qabu. ¹⁰ Jingen qama oolinon ootigi gere ozozopanon siimbobolo honombonon gaa mobaati, iikawaajon mono riimbura tin korikori nama kokaen saama jewu, “Oo Babilon siti qabunayawo, lombo qagianon urotiwaajon mono ‘Ye! Ye!’ jen saajon. Oo siti ku-usungia somata, Siwe Toyanon irona meleema onono ulanawo aa motoongowaa uutanon qagianon uro siimbobolo somata moju. ‘Ye! Ye!’ jen saajon!”

¹¹ *Kantria kantria yonoo konkororo ejemba yononon kaanagadeen amburere ambuya. Monnon toroqen yonoo hinagia sewan mende menkebaatiwaajon mono jingen qama saabuya. ¹² *Akadamugia goul, silwa, kowonjin honawo ano soron kota ii Babilon yononon me tosianon mende sewan mewuya. Opogia tualalakota, osoga nezongbala, oso popolan ano opo qata silk ii mende sewan mewuya. Gere awaa soro kania kania iikawaa batugia ano borosowogia kania kania ii mende toroqen sewan mewuya. Akadamugia elefant siitanon memeta, ii een ewuya. Nembanene dun iwoigia gere sewangia somata juju, qonqon, muzi, nanjin ano yoware kanon memeta, ii een ewuya. Borosowo aen goota brons ano aen injananon memeta ano jamo qata maabol kanon memeta ii mono een ewuya.

¹³ Babilon yononon soston (sinamon) ano dajen tosaan ii mende sewan mewuya. Selewaa sanda qata mor, jinin sambori ano selewaa unkoowa tosia ii mende sewan mewuya. Mara, bera, jinin ano moron kolooawaatiwaa iwoi tosaan ii mende sewan mewuya. Kaanagadeen wain apu, oil gerewaa oilya, wiit kota ano flaua neneya ii mende sewan mewuya. Bulmakao, lama, hoos ano hoos kare ii mende sewan mewuya. Wala welenqege ejemba sewangia men gawonon onongi sele busu me uuroromongogianon bolin tiwilaaro. Kaen mende toroqen amakebuya.

¹⁴ Konkororo ejemba yononon Babilon emba iikawaajon kokaen jewuya, “Gere hona nemambaa siin moma laligonati, ii mono qaongi een laligojan. Toomorianga ano esuhinaga akadamugiawo ii mono korebore gomesaon aligi totomin laligojan. Ii mono kamban mongen mombo mokoloowagatiwaa so qaago.” ¹⁵ *Konkororo ejemba esuhinaga kaen kaen sewan mewutiwaajon ama siti iikanon monen goul (maa suan) horon

* 18:5: Jen 18.20-21; Jer 51.9

* 18:6: Ond 137.8; Jer 50.29

* 18:7: Ais 47.7-9

* 18:9: Eze 26.16-17

* 18:11: Eze 27.31, 36

* 18:12: Eze 27.12, 13, 22

* 18:15: Eze 27.31, 36

qabunagiawo koloogi. Yonononj korikori nangi tosanonj oolinonj ootigi gere ozozopananj siimbobolo honombononja qaa moroti, iikawaajonj mono aarunj saama jingenj qabuya.

¹⁶ Jingenj qama kokaen jewuya, “Oo siti somata, lombo qagianonj urotiwaajonj mono ‘Yei! Yei!’ qama jingenj qajonj. Yonononj opogia tualalakota, osoga nezongbala ano oso popolanj ii mougi. Akadamugia goul, kowonjinj honawo ano kasasoronj tosanonj menjerengonj aogi tanigianonj kokobilibiliawo kolooro. ¹⁷ *Kaen angito, esuhinagia kaanja hononja qaa ii mono uulanawo aua motoongowaa uutanonj tiwilaanj alinj qaongji.” Kaen jegi.

Wango kapten kuuya ano ejemba wanggononj kema kankejuti, iyonononj kaanjaadeen kuuya Babilon siti oogita jero kaasoya ii korikori nama iibuya. Kaanagadeen wango ejemba opo sel mororonjgogi haamononj nanjoro kemakejuti ano kowenonj gawonj tosaanja menj laaligogia nanjonkejuti, iyonononj mono korebore ii korikori nama iibuya. ¹⁸ *Emba somata qabunayawo angijero jero gere bolanja kaasoya waabaati, ii korikori nama iima amburerej ama kokaen jewuya, “Siti qabunayawo kokawaa alia mono kambanj monjonj mende ero.”

¹⁹ *Kaen jenj sububunj orasinj too arinj qama jingenj qama oronj saama kokaen jegi, “Oo siti somata, aua motoongowaa uutanonj iwoiya kuuya mono tiwilaanj alinj qaono. Ejemba wangogiwawo kuuya kowenonj kema kanj esuhinagia sewanja mewutiwaajonj ama iikanonja monenj goul (maa suanj) seiseiya horogijero siti iikanonj qabunayawo kolooro. Lombo qagianonj ujiwaajonj mono ‘Yei! Yei!’ jenj saajonj.” Kaen jegi.

²⁰ *Yonononj nanamemenj doogoya tosaanja ama onjoma laligogiti, Anutunonj mono iikawaa qaaya jenj tegonj ironja meleenonj qagianonj uro siimbobolo somata momakeju. Kawaajonj Siwe gomanonj laligojuti, onjo mono iwaajonj ama otokorianj maabu. Anutuwaajonj ejemba soraaya, aposoluruta ano gejatootoo ejemba onjo mono aisoenj rendunj horonj laligowu.

²¹ *Kawaa gematanonj Siwe gajoba esunja uuta monjonj kanj jamo somata qatawo menj waama kowenonj giliro kemero kokaen jero, “Anutunonj siti somata qabunayawo ii mono kokawaa so geriawo kondeema meleenj kemej qandaborowaa. Qandabororo kanagenj kambanj monjonj mende mokoloowutiwaa so koloowaa. ²² **Onjo siti iikanonj komanj koma gita kulele qenj awelo romonj uunj rii qama oronj laligogiti, iikawaa otonja mono kambanj monjonj mombo mende mobuya. Babilon onjoonj ejemba momo gawongia kania kania menj laligogiti, ii mono tegoro. Dokta didiman, qaqazu klaak ano kaanja ii iikanonj mombo mende totoonj mokoloonj onjombuya. Wiit dumunj kota kowonjinj woiwaa batugaranonj mejejaagi (mill) otonja kolooroti, iikawaa isinjosonjanonj mono qaono sitinonj mono goronj qenj ewaa.

²³ “Wala sitigiaa miria kuuya ii kiwagiawo asarigito, asasaga iikanonj mono bogoro pangamanj ewaa. Ejawaa gemaugugianonj embawaa mata sewanja bao angonj borunj jegi embawaa sakitiurutanonj otokorianj maama nenj qaa gonj ama korisoro ama laligogiti, otokorianj iikaanja otonja ii mono mombo mobutiwaa so qaago. Babilon onjo konkororo ejemba ii kantria kantria kanonj moma onjogij qabunagiawo koloonj laligogi. Yonoononj suuqanjgonj hamoqeqe ejemba ii balonj so ejemba uugia menj soogij jinjaunj ama laligogi.” Siwe gajobanonj kaen jero.

²⁴ *Babilonj kokaembaajonj tiwilaaro: Gejatootoo ejemba ano Anutuwaajonj ejemba soraaya ii mono yonjo batugianonj tondut tanaa ama unugi komugij sagianonj kamaaro. Yonoononj sa ano balonj ejemba tosaanja unugi komugiti, kuuya iyonjo sagiaa ironjanonj mono yonjo qagianonj uro laligogi. Kaniagia kaanja mokoloogijero. Kian

19

Siwe yonononj Babilon kemerotiwaajonj Anutu mepeseegi.

¹ Kawaa gematanonj Siwenonja qaa monj mobe tuunj somata yonononj kotakatagadeen rendunj rii qajuti, mono iikawaa tanitani kolooro kokaen jegi, “Anutu mepeseenj haleluya! Anutunonj hamo nununj nunuano iwaa bunja koloonj. Anutunananonj ku-usunj Toya kolooro mepeseen muniq qabunayawo kolooja. ² *Anutunonj mono qaa honja so ejemba qaagia gosinj dindinagadeen jenj tegonj nonomakeja. Kana somata emba serowilinj ama iikaanja kanonj ejemba balonj so menj bolinj onjoma laligoroti, Anutunonj mono iwaa qaaya gosinj jenj tegoro. Emba iikanonj Anutuwaajonj gawonj meme ejemba unuro sagianonj

* 18:17: Ais 23.14; Eze 27.26-30

* 18:18: Eze 27.32

* 18:19: Eze 27.30-34

* 18:20: Dut 32.43; Jer 51.48

* 18:21: Jer 51.63-64; Eze 26.21

* 18:22: Eze 26.13; Ais 24.8

* 18:22: Jer 7.34; 25.10

* 18:24: Jer 51.49

* 19:2: Dut 32.43; 2 Kin 9.7

kamaaroti, iikawaa ironja mono meleema muro qaganon uro siimbobolo moma laligoja. Kawaajon Anutu mepeseen mujon.”

³ *Kaen jen mombo qama kokaen jegi, “Emba ii anggi jero kaasoyanon mono kamban so tetegoya qaa waama umakebaa. Kawaajon Anutu mepeseen munkejon, haleluya!”

⁴ Kaen qama jegi Anutuwaaw jotamemeya waja 24 ano ben jawina 4 yonjonon mono usugon simin kuma Anutu, jinjaron dunjonon rajiwaaw waeya men mepeseen kokaen qagi, “Qaa ii onjonon, haleluya!”

Lama meriaa maran lomban

⁵ *Kaen qagi jinjaron dunjonon qaa mon kokaen kolooro, “Anutuwaaw gawon meme ejemba somata melaa jeta uuguwombotiwaajon keegia momakejuti, onjo mono korebore Anutunana mepeseen laligowu.”

⁶ *Qaa ii kolooro qaa mon mobeti, ii kokawaa tanitani: Tuun somata yonjonon rii qama qaa qamakejuti ano apu sianon tongbama nano otona koloonkeji ano pilisik qendan somatanon qaro gbngururur koloonkeji, qaa ii mono iikawaa tanitani kaana kolooro kokaen jegi, “Pon Anutunana, ku-usun kuuyaa Toyanon mono kanain goman so galen koma onoma kin Ponggiaga koloon laligowaa. Kawaajon Anutu mepeseen, haleluya!”

⁷ Lama meriaa emba bunyanon mono marambaa moma iyan mozozongon jojonon aoro afaangoro emba memewaa kambananon mono kan kuuro laligojon. Kawaajon anana mono otokorian maama aisoon Anutu mepeseen munin qabunyanon seinkebaa. ⁸ Anutunon maleku tualalakota asamararanawo ii onono mougi.” (Maleku tualalakota ii ejemba soraaya yonoo nanamemen solanqaa kaisareya, mono iikanon mouma aogi.)

⁹ *Tuun somataa tanitani kaen qama jegi Siwe gajoba qambiawo iikanon mono toroqen kokaen nijoro mobe, “Qaa koi mono oowa: Anutunon ejemba onjoono Lama meriaa maran (emba memewaa) lombanon koubuti, iyonjonon mono simbawonawo koloju.” Kaen jen mombo toroqen kokaen nijoro, “Qaa ii mono Anutuwaaw qaa honja toon koloja.”

¹⁰ Siwe gajobanon kaen nijoro niinon iikanondeen iwaaw waeya men mepeseen mumambaajon moma iwaa kanianon simin kuma usugoweto, iinon kokaen nijoro, “Ae! Kaen mende amba. Gii ano goo uumeleen alauruganon Jiisaswaa kania nanjon jen laligogi welen qen onomakejon, niinon iyonjoononga mon kolojen. Jiisasnon Bunja qaa honja inisaanoti, iikawaa esujanon mono gejatootoo ejemba inaan onono Unja Toroyaa qaaya moma jen seigi. Kawaajon mono Anutuwaajon usugon waeya men mepeseen laligowa.” Kian.

Kraistnon manjaqe qe tuunuruta yonowo manja aowombaajon kengi.

¹¹ *Niinon Siwe aantano hoos taanja mon iibe karo. Qaganon raro karoti, iwaa qata ii Pondan Nanaj (Kawali) ano Eja Honabonja. Qata kaen qamakejuti, iinon qaa dindina otaan qaa gosin jen tegon iikawaa so manja qenkeja. ¹² *Jaayanon gere bolan kaana jero wanjonon ila wage mamaga kongi qata asuganon oo-ooyaga karo. Qata iyanjodeen mojato, monjon mon ii mende moja. ¹³ Malekuya sanon qeeqeesaaya ii mouma karo. Qata qamakejuti, ii Anutuwaanon qaa.

¹⁴ Ii otaan kagiti, ii Siwe gomambaa manjaqe qe eja tuuna tuuna. Yonjonon hoosgia taana unuama qagianon rama malekugia tualalakota soraaya mouma kagi. ¹⁵ *Kawaligiaa buutanonga manjawaa soo somata (bainat) jeta sulutuk aanawo monjon karo. Ii kantria kantria unun haamo ama onombaatiwaajon ama karo. Iinon galenkonkombaa aen gbaruyanon kantri so qindingon galen koma onoma laligowaa. Iinon Anutu kususun kuuyaa Toyaa wain juuya somata rijjaawaa. Wain juu ii Anutuwaaw irinjonsoonon uuduuduuyawowaa kaisareya koloja.* ¹⁶ Malekuyanon qata mon oogita maronjonon kokaen nano, “Kin yonoo Kingia ano eja pon yonoo Pongia.” Kian.

¹⁷ *Kawaa gematanon Siwe gajoba mon iibe ween jaayanon nano. Eukanon nama kotakota qama koonja koonja sombin biwia koton kanakeewan elelaon kemakejuti, mono kuuya ii onoma kokaen jero, “Onjo mono kawu-u! Anutunon jejelomban somata mozozongoroti, mono iikanon ajoroowu. ¹⁸ Kan ajoroon kin pon, kawali galen ano manjaqe qe eja yonoo busugia newu. Hoos ano hoos qagianon ramakejuti, mono

* **19:3:** Ais 34.10 * **19:5:** Ond 115.13 * **19:6:** Eze 1.24; Ond 93.1; 97.1; 99.1 * **19:9:** Mat 22.2-3 * **19:11:**

Eze 1.1; Ond 96.13; Ais 11.4 * **19:12:** Dan 10.6 * **19:15:** Ond 2.9; Ais 63.3; Joel 3.13; Ais 14.20 * **19:15:** Wain kasawaa honja osoga (greip) kawaa kanjena ii juu somatanon ama rijjaagi qisigoro apuyanon dutaa ootanon lalanon kemero baket anggi kawaa utanon kenenkeja. Anana uunana mende meleenin Anutuwaaw irinja toroqen soono Jiisasnon iikawaa siimboboloya moma irinjonsoonon rijjaaro kemero Anutuwaaw utanon olomooro luaw koloowaa.

* **19:17:** Eze 39.17-20

iyonjoo busugia newu. Ejemba kuuya yonjoo busugia mono kan newu. Ejemba uuta kamaanqeqeta, iyangiaa gawongia menkejuti ano togiaa welengia een qenkejuti, mono kuuya iyonjoo busugia newu.”

¹⁹ Kawaa gematanon jejnemba ano balonja balonja yonjoo kin pongia iyonjononj mono manjaqege tuungia unuama kan ajoroogi injiibe. Monjonj hoos qaganonj rama manjaqege tuunja yonjowo nanoti, mono ii tuarenjenj ama onjoma manja aowombaajon ajoroogi injiibe.

²⁰ *Aogi jejnemba men somonggogi. Gejatootoo eja takapolakaya jejnembawaa jeta men angoletto ama laligoroti, ii kaanagadeen jejnembawo men somonggogi. Gejatootoo eja takapolakayanonj angoletto ama iikanonj ejemba tosaana koi kaanja ii tiligonj onjono jinjaunj ama laligogi: Ejemba jejnembawaa aasoya men anjalij anjonj kongiti ano tosanonj unyayaa waeya men mepeseen laligogiti, ii mono tiligonj onjoma laligoro. Oroma somongonj gbiligbili hagonj orongji ronj salfa jamowaa gere bolananonj jenj gogorinj qenkeji, mono iikawaa sianonj kemeri. ²¹ Kemeri hoos qaganonj rarotiwa buutanongga manjawaa soo somata (bainat) karoti, iikanonj mono kinj ponj ano manjaqege eja kuuya ii unjoro komugi. Komugi koonj kuuya yonjononj kouma busugia uunj nenj nenj timbiringgogi. Kianj.

20

Satan somonggogi gbani 1,000:baa so kapuare mirinonj raro.

¹ Kawaa gematanonj Siwe gajoba monj iibe Siwenongga kamaaro. Iinonj omejiilan yonjoo ronj dusiita qaa iikawaa kii meria ano gbado somata monj ii borianonj men kamaaro. ² Gajoba iikanonj kamaanj jewananj nemunja iliawo (dragon) ii men gbani 1,000 rabaatiwaajonj somongoro. Jewananj nemunja ii monowaa monoyanongga mokolen koloonj laligonj kouro. Qata monj ii Kilenjaa Toya ano Satan. ³ Gbani 1,000:baa uutanonj toroqen ejemba kantri so kuunj gomanj so jinjaunj menj ambutiwaajonj tiligonj onjombabotiwaajonj somongoro. Somongonj giliro omejiilan yonjoo ronj dusiita qaa iikanonj kemero ununja koma sapo ama munjenj aasononj (siil) qokotaanj kii nemunja kuno kemero uutanonj raro. Kaanja raro Siwe gajobanonj kokaen jero, “Gbani 1,000 tegoro iikawaa gematanonj Anutunonj jero mombo isangji kambaanj toroga gawonja menj laligowaa.” Kaen jero.

⁴ *Kawaa gematanonj jinkaronj dunja dunja iibe. Anutunonj tosaana ku-usunj onjono ejemba qaagia jenj tegowuti, iyonjononj mono dunja dunja kanonj kamaanj ragi. Kaanagadeen ejemba Jiisaswaa kania nangunj jegitiwaajonj ama Anutuwaawaa Bunja qaawaa-jonj ama arogia kotogi komugiti, mono iyonjoo kokoosogia injiibe. Kaanagadeen ejemba jejnemba ano iwaa unyayaa waeya mende menj mepeseegiti ano iwaa aasoya ii wambu-soongianonj me borogianonj mende menj anjalij anjonj kongiti, mono iyonjoo kokoosogia injiibe. Kokoosogia ii injiibe mono gbilij waagi. Waama Kraistwo gbani 1,000:baa so iwoi kuuya galenj koma laligogi.

⁵ Komugiti, iyonjoonongga tosanonj koomunongga waawaa mutuya iikawaa kambananonj mende gbiligi. Qaagoto, gbani 1,000 ii mambongji tegoro iikawaa gematanonj mono gbilij waabuya. ⁶ Daenj yonjononj koomunongga waawaa mutuyaa kambananonj gbiliwuti, iyonjononj mono simbawonjowo ano toroya soraaya kolooju. Kambaanj iikanonj gbilingo mono indijaa woi mende komuwu. Koomu woiyaa ku-usunjanonj mono yonjoo qagianonj mende uro koomu kotiga komuwombaajonj amamaawuya. Yonjononj mono Anutu ano Kraist yoroo jigo gawonj galenj urugara kolowuya. Ii ano Kraistwo gbani 1,000 ii iwoi kuuya galenj koma laligonj ubuya. Kianj.

Anutunonj Satambaa qaaya jenj tegoro kamaawaa.

⁷ Gbani 1,000 ii tegoro Satan kapuare mirinongga (kapuwareyanongga) isangji kamaawaa.

⁸ *Kamaanj kema ejemba kantri so tiligonj onjomambaajonj balonj so liligowaa. Balonj goraaya leele eu emu kema kanj (uugia mongosoonj) sisau ama onjoma kantri qagara Goog ano Maagog ii kaanjadeen sokoma kembaa. Anutu tuarenjenj ama manja qewutiwaajonj kuunj onjono ajoroogi janngogianonj kowewaa sakasimbawaa so kolowaa. ⁹ Ajoroonj kanj kotonj Israel gomanj sokondaboronj kema Anutuwaanonj kanageso yonjoo sopagia ano Anutuwaawo wombo sitia (Jerusalem) ii liligonj rabuya. Kaen rabuyato, Anutunonj gere bolanj ano siwenongga kamaanj jenj kotonj onjondaborowaa.

¹⁰ Jenj kotonj onjondabororo Kilenjaa Toya tiligonj onjono jinjaunj angiti, gajoba yonjononj ii hagonj mugijonj ronj salfa jamowaa gere bolananonj jenj gogorinj laoj qen namakeji, mono iikawaa sianonj kemero. Wala jejnemba ano gejatootoo eja takapolakaya kaanagadeen hagonj orongji iikanonj kemenj laligojao. Iikanonj asaga gomantiinja qanjononj onjootigi tetegoya qaa siimbobolo honombononja mende moma laligonj ubuya. Kianj.

* 19:20: Ais 13.1-18

* 20:2: Jen 3.1

* 20:4: Dan 7.9, 22

* 20:8: Eze 7.2; 38.2, 9, 15

Anutunon ejemba komugiti, iyonoo qaagia jen tegowaa.

¹¹ *Kawaa gematanon jinkaron dun somata taana ano iikanon raji, ii iibe. Iibe siwe namonon iwaa jaasewanononga qaoma kemaliri. Kemalir mombo iriibonatiwaa so mende koloori. ¹² Kemaliri ejemba koomuya uuta ano kamaanqegeta injiibe jinkaron dun batanon nangi Anutunon buk papiaya papiaya kotuno. Papi alia mon qata laaligo kotigaa qa aren buk ii kaanagadeen kotuno. Kotuma ejemba koomuya yonoo qaagia gosiro nanamemengiaa sunduya buk papianon oogita eji, iinon mono iikawaa so weengon ejemba jen tegon onono.

¹³ Kowenon komun kemen laligogiti, ii kowe Toyanon meleema onono Anutuwa jaanon koug. Koomuwaa kondomondoo Toyaa boronon laligogiti, ii Toya iikanon meleema onono. Komun koomu gomanon kemen laligogiti, ii iikawaa Toyanon meleema onono Anutuwa jaanon koug. Kaen kouma asugigi Anutunon qaagia motomotoon gosin nanamemengiaa so jen tegon onono. ¹⁴ Jen tegon onono koomuwaa kondomondoo Toya ano koomu goman Toya ii hagon orongi ron gere bolan jen gogorinlao qen namakeji, mono iikawaa sianon kemeri. Gere sia iikanon kemegiti, iikanon mono koomu indija woi koloaja.

¹⁵ Anutunon mombaa qata laaligo kotigaa qa aren buknon mende oogita ero mokoloroti, ii mono hagon muro ron gere bolan jen gogorin qen namakeji, iikawaa sianon kemero. Kian.

21

Siwe dologa ano namo dologa iriibe.

¹ *Siwe namo mutuya yoronon kaen qaoma aliri kowenon kaanagadeen mende toroqen ero. Iikawaa gematanon Siwe ano namo dologa iriibe.

² *Jerusalem dongoga, siti toroya ii Siwenon Anutuwa gomanonga kamaaro iibe. Siti ii meagodaborogi iimasiinsiiyawo kokaen kolooro: Emba marambaajon maleku iimasiinsiiyawo mouma mugi eja bunyawo aitongwaatiwajon menjeregon aon jojorin akadamuyawo nanji, siti kanon mono iikawaa so kolooro iibe. ³ *Ii iima nama jinkaron dunonga qaa mon kolooro mobe kotakota qama kokaen nijoro, “Iiba, Anutuwa mirinon mono ejemba batugianon kamaan eja. Anutunon batugianon laligoro iwo laligogi ano ben Anutugia koloon yonowo laligon ubaa. ⁴ *Yonowo laligon jaungia kuuya kotodaborowaa. Iwoi kuuya wala eroti, iikanon mono qaondabororo. Kawaaajon mombo mende komugi jingen mende qabuya ano toroqen siimbobolo mon mende mobuya. Iwoi mombaajon mende amamaan saabuya.”

⁵ Jinkaron dunanon raji, iinon kokaen nijoro, “Moba, niinon jewe ilawoila kuuya mono kolonaniro gbilia koloowaa.” Kaen nijon jero, “Qaa ii hona toonga uuwoiya qaa, iikawaajon ii mono papianon oowa.” ⁶ *Toroqen kokaen nijoro, “Ii jen kotowe koloodaboroja. Niinon waladeen laligon (iwoi kuuya mokolon kanagen jewe qaono) konogaga laligon uma laligomanja. Kawaa so niinon tere nemuna mutuya A ano tere nemuna tetegoya Z koloojen. Monnon apuwaajon moji, niinon mono laaligo kotigaa apu jaayanonga apu ii kalen mube iikanonga sewana qaa koson nen laligowaa. ⁷ *Monnon lombo kuuya uugun haamo ambaati, niinon mono iwaa Anutuya koloon iwoi kuuya ii mube iwaa bunja kolooro noo meraborana koloon qana bosima laligowaa.

⁸ “Kaen laligowuyato, tosanon ejemba jaagianon jirinjinir ama bon mende nama momalaarigia mesaogi uugianon tilooji, iyonoo mirigianon mono ron salfa jamowaa gere* bolananon gogorinlao jen namakeji, iikanon ewuya. Yonoonon toroqen ejemba koi kaana yononon kaanagadeen iikanon kemen laligowuya: Ejemba unugi komugi serowilin owen hamoqege ama tando lopion waegia men mepeseen qaa qolonmolongoya jenkejuti, niinon mono ii hagon onombe sia iikanon kemen laligowuya. Ii koomu indija woi koloowaa.” Jinkaron dunanononga qaa kaen karo mobe. Kian.

Jerusalem siti dologa ii qaita mon.

⁹ Lombo kanjanawo konoga 7 kanon qambi 7 saa qegi Siwe gajoba 7 yononon ii men nangiti, iyonoononga monnon kan kokaen nijoro, “Mono kana emba Lama meriaa emba bunja koloomambaajon anji, ii qendeema gomanja.”

* 20:11: Dan 7.9-10 * 21:1: Ais 65.17; 66.22; 2 Piito 3.13 * 21:2: Ais 52.1; 61.10; Ais 3.12 * 21:3: Eze 37.27; Lew 26.11, 12 * 21:4: Ais 25.8; 35.10; 65.19 * 21:6: Ais 55.1 * 21:7: 2 Sml 7.14; Ond 89.26-27 * 21:8: Salfa jamowaa geria ii kojuwaa jamoyanon jen gogorin qen jenkejwaa so koloaja.

¹⁰ *Kaen nijoro Uña Toroyanon nono umbeumbenjanon qananon uro Siwe gajoba iikanon nuano baanja koriga qabunayawo monjon uri. Iikanon uma siti toroya Jerusalem Siwenon Anutuwaa gomanonga kamaaroti, ii qendeema nono kokaen iibe:

¹¹ Anutuwaa asamararaja iikanon asariro kokobilibilianon goul ano kowonjin honawo sewangia uuta iikawaa tani kolooro. Kowonjin honawo qata jaspaa ii kaaro jokanja jokanja kokobilibiligiawo meleema asarinkejuti, mono iikawaa so tualalakota ero. ¹² *Kiropoya uuta ii akadamuyawo. Kiropoyaa naguya 12 nangi kosogianon Siwe gajoba 12 sokoma nangi. Israel kanagesowaa tuun 12 yonoo qagia ii nagu iikawaa selegianon oogita nano. ¹³ Nagu 12 ii leele eu emu kokaen nangi: Ween koukoutanon karoon, kemekemetanon karoon, Noot waagen karoon ano Saut waagen karoon. ¹⁴ Siti kiropo ii kowonjin tando damuyawo 12 iikayonoo qaganon megi nano. Lama meriaa aposoluruta 12 yonoo qagia 12 ii tando 12 iikanon oogita nano.

¹⁵ *Siwe gajoba niwo qaa jeroti, iinon siti, iikawaa kiropoya ano naguya 12 iyonoo sogia keda ama momambajaan jojorin goul kedaya (rula mesa) men nano. ¹⁶ Siti ii arengon megi wangonja 4 kolooro. Leelee eu emu korigaya ii ororon. Koriga motomotoon ii goul kedaya iikanon kedaya ama 2,400 kilomiita kawaa so mokolooro ero.† Aaregenja ii kaanagadeen ororon ero. ¹⁷ Siwe gajobanon kaanagadeen siti kiropoya ii balon ejawaa kedanon so ama 60 miita mokolooro ero.

¹⁸ *Siti kiropoya ii kowonjin honawo qata jaspaa kanon memetaga. Siti anjo ii goul toonon megi asamararajanon mono kaaro taanja so asasagawo asariro. ¹⁹ Siti kiropoyaa tandoya ii kowonjin sewanja uuta kania kania kanon menjengenon megi akadamugiawo kokaen koloogi injiibe: Tando mutuya ii kowonjin honawo qata jaspaa mundaya injana tanitani. Tando woiya ii kowonjin asonja qata safaa, karoonja ii kowonjin tonjon-tonjon qata ageit. Tando 4:ya ii kowonjin tonjonja qata emerald.

²⁰ Tando 5:ya ii kowonjin nejongbalaya qata sardoniks. Tando 6:ya ii kowonjin osoga qata karnilian, 7:na ii kowonjin qata krisolait (kwortz), mundaya goul kaaro kaanja. Tandoya 8:ya ii kowonjin asonjonja qata beril, 9:na ii kowonjin goota qata topaz. Tando 10:na ii kowonjin qata kalsedoni (krisopreis) mundaya tootooyawo, 11:na ii kowonjin gogookota qata jeisint (torkwois). Tando 12:ya ii kowonjin osoga nezongbala qata ametist. ²¹ Siti kiropo nagu 12 ii soron kota damuyawo 12 iikanon memetaga. Nagu motomotoon ii soron kota motomotoon kanon orasin memetaga. Sitinon kana eji, ii goul toononga megi kaaro taanja kaanja asariro.

²² Siti kuuya yononon Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya ano Lama meria tororo iriima uugia meleema waegara men mepeseenkeju. Kawajaan jiwowon jigo (tempel) mombajaan mende amamaankeju. Jigo ii mende iibe.

²³ *Anutuwaasamararajanon siti men asarin onono Lama merianon kiwagia koloaja. Kawajaan ween koin asariwaotiwaajon mende amamaankeju. ²⁴ *Iinon kiwagia kolooro kantria kantria yononon iwaasaganon kema kan laligowuya. Namowaa kin ponja yononon bunagia akadamugiawo ii men kan siti iikanon ambuya. ²⁵ *Siti pangamanja qaa, iikawaajon kiropo naguya ii kamban monjon mende kombuto, suulan tama nambaa.

²⁶ Kantria kantria yononon uugia meleema akadamugiaa bunagiaajon awelegon qabunagiawo koloon laligogiti, ii men kan siti iikanon ambuya. ²⁷ *Ejemba qagia laaligo kotigaa qa aren buknon oogita eji, iyononondeen mono siti iikanon ubuya. Lama merianon qa aren buk ii galen komakeja. Monjon uuta tilooji me angonjora imbilolonawo ama qaa qolonmolongoya jenkeji, iinon mono iikanon umambajaan amamaawaa. Kian.

22

Laaligo kotigaa apu gowoya iibe.

¹ *Kawaa gematanon Siwe gajoba iikanon laaligo kotigaa apu jaaya qendeema nono Anutu ano Lama meria yoroo jinjaron dunnonja ujungon kan apu gowoya kolooro. Kawaa apuya ii kaaro jokanja jokanja kokobilibiligiawo meleema asarinkejuti, mono iikawaa so tualalakota kolooro. ² *Apu gowoya iikanon sitiwa kana somatanon kamaan biwia metetereen koton karo. Apu gowoyaa goraayanon leele kanon laaligo kotigaa gereya ii nano. Gere iikawaa honanon mono gbani so somanja 12, ii koin motomotoombaa

* **21:10:** Eze 40.2 * **21:12:** Eze 48.30-35 * **21:15:** Eze 40.3 † **21:16:** Tuun 12 motomotoon iikawaajonja 200 kilomiita. * **21:18:** Ais 54.11-12 * **21:23:** Ais 60.19-20 * **21:24:** Ais 60.3 * **21:25:** Ais 60.11 * **21:27:** Ais 52.1; Eze 44.9 * **22:1:** Eze 47.1; Zek 14.8 * **22:2:** Jen 2.9; Eze 47.12

uutanon koloonkeju. Gere iikawaa sejanon mono kantria kantria ejembanon qeeanggo mokoloowutiwaajon ama nanju.

³ *Monjon monj mende toroqen alia seigon qasuaawaa. Anutu ano Lama meria yoroo jinjaron dungaranon mono siti iikanon ero Lama meriaa gawonj meme ejembaurutanon welen qen munkeju. ⁴ Welen qen munj jaasewana iima Anutuwa qata wambusoongianon menj mokotaagi ewaa.

⁵ *Gomanj mende toroqen tiiwaa. Pon Anutunon menj asarinj onjomakejiwaajon kiwa asasagaajonj me weenj asasagaajonj mende amamaawuya. Kaen oyanboyonj laligonj kamban so tetegoya qaa kinj pon kaanja galenkonjon gawonj menj laligonj ubuya.

⁶ Ii iibe Siwe gajobanonj kokaenj nijoro, “Bunja qaa mojanj, iikanonj mono honja toonj uuwoiya qaa kolooja. Pon Anutunonj gejatootoo ejemba sololoonj onjomakeji, iinonj mono Siwe gajobaya nii wasinj nono asuginj goma laligowe. Iwoi kuuya uulanawo kolooowutiwaa so anji, momalaari ejembaurutanonj ii mobutiwaajonj ii asuginj qendeema gombe.” Kianj.

Jiisasnonj mombo eleema kawaa.

⁷ Jiisasnonj jeja, “Mobu, niinonj mono uulanawo eleema kamanja. Tosianonj buk kokawaa gejatootoo qaaya bunja qen qokotaankejuti, iyonononj mono simbawonawo kolooju.”

⁸ Jon niinonj Bunja qaa koi moma jaana meleeno unaya iibe. Ii iima modaboronj Siwe gajobanonj unja koi qendeema nonoti, niinonj iwaa waeya menj mepeseemambaajonj moma namononj kamaanj kanianonj siminj kumbe. ⁹ Siminj kumbeto, kokaenj nijoro, “Ae! Kaenj mende amba. Niinonj gii ano gejatootoo alauruga ano ejemba buk kokawaa Bunja qaaya bunja qen qokotaankejuti, mono kuuya onjo koorongianonj nama motoonj Anutu welen qen munkejonj. Niiga qaagoto, mono Anutu waeya menj mepeseenkeba.”

¹⁰ Kaenj jerj kokaenj nijoro, “Kambanj torija. Kawaaajonj buk kokawaa gejatootoo qaayanonj aasangoyanonj ewabotiwaajonj ii papia-nonj oowato, ii mono mungerj aasononj (siil) mende qokotaawa. ¹¹ *Bologa menkeji, iinonj mono toroqen kaenj menj kileqileewa. Tiloonj laligoji, iinonj mono toroqenj tiloonj anjonjorayawo koloonj laligowa. Nanamemenj dindinj amakeji, iinonj mono toroqenj dindinjagadeenj ama menj laligowa. Soraaya koloonkeji, iinonj mono toroqenj soraaya totoonj koloonj laligowa.” Siwe gajobanonj kaenj nijoro.

¹² *Jiisasnonj jeja, “Mobu, niinonj mono uulanawo eleema kamanja. Kamanjati, iikanonj mono tawagia menj kamanja. Nanamemenjia ama menj laligogiti, mono ii gosinj iikawaa so tawagia motomotoonj onjomanja.

¹³ * “Niinonj kanakanaiyanonj mutuya laligonj (iwoi kuuya mokoloonj kanagen jewe qaono) tetegoyanonj konoga koloonj laligomanja. Iikawaa so niinonj A ano Z, tere nemunja mutuya ano tetegoya koloojenj.

¹⁴ * “Niinonj ejemba malekugia galenj komakejuti, iyonoojonj kiropo naguya horowe saanonj siti uutanonj ugi mende angonj koma onjombe laaligo kotigaa gere honja newuya. Kawaaajonj opo malekugia galenj koma songbamakejuti, ejemba iyonononj mono simbawonawo ano oyanboyonj kolooju.

¹⁵ “Yonjononj oyanboyonj mokoloowuto, tosaanja yonoojonj nagu koma somongowe seleengenj laligowuti, ii ejemba koi kaanja: Kasu kaanja serowilinj ama owenj hamoqege amakeju. Serowilinj ama ejemba unugi komunkeju. Tando lopionj waegia menj mepeseenkeju ano angomokolombaa siinja moma ii amakeju. Ejemba kaanja kuuya ii mono kiropo seleengenjanonj laligowuya.

¹⁶ * “Jiisas niinonj gajobana wasiwe liligonj uumeleen kanageso onjoojonj gejatootoo qaa koi nanjonj injonkebaa. Niinonj kinj Deiwidwaa wanjaleya ano mundaanja koloojenj. Niinonj gomaambawaa widia asamararanawo koloonj asarinkejenj.” Jiisasnonj kaenj jero.

¹⁷ *Uja Toroya ano emba bunjaya yorononj kokaenj jenkeja, “Jiisas, gii mono kawa.” Kaenj jeri mobuti, onjo mono kaanjadeenj kokaenj jewu, “Jiisas, gii mono kawa.”

Monjonj apuwaajonj moji, iinonj mono kawa. Monjonj laaligo kotigaa apuwaajonj siinja moji, iinonj mono kanj ii kalengja anjalinj angonj komba. Kianj.

Galenj meme ano jojopanj qaa tetegoya

¹⁸ *Niinonj buk kokawaa gejatootoo qaaya mobuti, kuuya onjoojonj galenj meme qaa kokaenj jejenj. Monjonj gejatootoo qaa koiwo qaa monj toroqenj jewaati, lombo kanjanawo kolooawaatiwaa qaaya buk kokanonj ooweti, Anutunonj ii mono iwaa qaganonj ano ubaa.

* 22:3: Zek 14.11 * 22:5: Ais 60.19; Dan 7.18 * 22:11: Dan 12.10 * 22:12: Ais 40.10; 62.11; Ond 28.4; Jer 17.10
 * 22:13: Ais 1.8, 17; 2.8; Ais 44.6; 48.12 * 22:14: Jen 2.9; 3.22 * 22:16: Ais 11.1, 10 * 22:17: Ais 55.1
 * 22:18: Dut 4.2; 12.32

¹⁹ Moŋnoŋ buk kokawaa gejatootoo qaaya iikanonga qaa moŋ qetegowaati, Anutunoŋ mono ii angoŋ kono laaligo kotigaa gere hoŋa mende neŋ siti toroyanoŋ mende ubaa. Iikawaa qaaya Anutunoŋ somoŋgoro buk kokanoŋ ooweto, qaa iikanoŋ mono iwaanonoŋ hoŋawo mende koloowaa.

²⁰ Buŋa qaa koi nanoŋ jeji, iinoŋ kokaen jeja, “Qaa ii oŋanoŋ. Niinoŋ mono uulaŋawo eleema kamaŋa.”

Kaen jero niinoŋ kokaen jejen, “Qaa ii oŋanoŋ. Oo Poŋ Jiisas, gii mono kawa.”

²¹ Poŋ Jiisaswaa kalemoriaŋanoŋ mono kuuya oŋowo ewa. Qaa ii oŋanoŋ.

Read the New Testament daily

January

date	Scripture
1	Matuyuu 1.1–2.12
2	Matuyuu 2.13–3.6
3	Matuyuu 3.7–4.11
4	Matuyuu 4.12–25
5	Matuyuu 5.1–26
6	Matuyuu 5.27–48
7	Matuyuu 6.1–24
8	Matuyuu 6.25–7.14
9	Matuyuu 7.15–29
10	Matuyuu 8.1–17
11	Matuyuu 8.18–34
12	Matuyuu 9.1–17
13	Matuyuu 9.18–38
14	Matuyuu 10.1–23
15	Matuyuu 10.24–11.6
16	Matuyuu 11.7–30
17	Matuyuu 12.1–21
18	Matuyuu 12.22–45
19	Matuyuu 12.46–13.23
20	Matuyuu 13.24–46
21	Matuyuu 13.47–14.12
22	Matuyuu 14.13–36
23	Matuyuu 15.1–28
24	Matuyuu 15.29–16.12
25	Matuyuu 16.13–17.9
26	Matuyuu 17.10–27
27	Matuyuu 18.1–22
28	Matuyuu 18.23–19.12
29	Matuyuu 19.13–30
30	Matuyuu 20.1–28
31	Matuyuu 20.29–21.22

February

date	Scripture
1	Matuyuu 21.23-46
2	Matuyuu 22.1-33
3	Matuyuu 22.34–23.12
4	Matuyuu 23.13-39
5	Matuyuu 24.1-28
6	Matuyuu 24.29-51
7	Matuyuu 25.1-30
8	Matuyuu 25.31–26.13
9	Matuyuu 26.14-46
10	Matuyuu 26.47-68
11	Matuyuu 26.69–27.14
12	Matuyuu 27.15-31
13	Matuyuu 27.32-66
14	Matuyuu 28.1-20
15	Maak 1.1-28
16	Maak 1.29–2.12
17	Maak 2.13–3.6
18	Maak 3.7-30
19	Maak 3.31–4.25
20	Maak 4.26–5.20
21	Maak 5.21-43
22	Maak 6.1-29
23	Maak 6.30-56
24	Maak 7.1-23
25	Maak 7.24–8.10
26	Maak 8.11–9.1
27	Maak 9.2-29
28	Maak 9.30–10.12

date	Scripture
1	Maak 10.13-31
2	Maak 10.32-52
3	Maak 11.1-26
4	Maak 11.27-12.17
5	Maak 12.18-37
6	Maak 12.38-13.13
7	Maak 13.14-37
8	Maak 14.1-21
9	Maak 14.22-52
10	Maak 14.53-72
11	Maak 15.1-47
12	Maak 16.1-20
13	Luuk 1.1-25
14	Luuk 1.26-56
15	Luuk 1.57-80
16	Luuk 2.1-35
17	Luuk 2.36-52
18	Luuk 3.1-22
19	Luuk 3.23-38
20	Luuk 4.1-30
21	Luuk 4.31-5.11
22	Luuk 5.12-28
23	Luuk 5.29-6.11
24	Luuk 6.12-38
25	Luuk 6.39-7.10
26	Luuk 7.11-35
27	Luuk 7.36-8.3
28	Luuk 8.4-21
29	Luuk 8.22-39
30	Luuk 8.40-9.6
31	Luuk 9.7-27

date	Scripture
1	Luuk 9.28-50
2	Luuk 9.51–10.12
3	Luuk 10.13-37
4	Luuk 10.38–11.13
5	Luuk 11.14-36
6	Luuk 11.37–12.7
7	Luuk 12.8-34
8	Luuk 12.35-59
9	Luuk 13.1-21
10	Luuk 13.22–14.6
11	Luuk 14.7-35
12	Luuk 15.1-32
13	Luuk 16.1-18
14	Luuk 16.19–17.10
15	Luuk 17.11-37
16	Luuk 18.1-17
17	Luuk 18.18-43
18	Luuk 19.1-27
19	Luuk 19.28-48
20	Luuk 20.1-26
21	Luuk 20.27-47
22	Luuk 21.1-28
23	Luuk 21.29–22.13
24	Luuk 22.14-34
25	Luuk 22.35-53
26	Luuk 22.54–23.12
27	Luuk 23.13-43
28	Luuk 23.44–24.12
29	Luuk 24.13-53
30	Jon 1.1-28

date	Scripture
1	Jon 1.29-51
2	Jon 2.1-25
3	Jon 3.1-21
4	Jon 3.22-4.3
5	Jon 4.4-42
6	Jon 4.43-54
7	Jon 5.1-23
8	Jon 5.24-47
9	Jon 6.1-21
10	Jon 6.22-40
11	Jon 6.41-71
12	Jon 7.1-29
13	Jon 7.30-52
14	Jon 7.53-8.20
15	Jon 8.21-30
16	Jon 8.31-59
17	Jon 9.1-41
18	Jon 10.1-21
19	Jon 10.22-42
20	Jon 11.1-53
21	Jon 11.54-12.19
22	Jon 12.20-50
23	Jon 13.1-30
24	Jon 13.31-14.14
25	Jon 14.15-31
26	Jon 15.1-27
27	Jon 16.1-33
28	Jon 17.1-26
29	Jon 18.1-24
30	Jon 18.25-19.22
31	Jon 19.23-42

date	Scripture
1	Jon 20.1-31
2	Jon 21.1-25
3	Aposol Gawon Meme 1.1-26
4	Aposol Gawon Meme 2.1-47
5	Aposol Gawon Meme 3.1-26
6	Aposol Gawon Meme 4.1-37
7	Aposol Gawon Meme 5.1-42
8	Aposol Gawon Meme 6.1-15
9	Aposol Gawon Meme 7.1-29
10	Aposol Gawon Meme 7.30-50
11	Aposol Gawon Meme 7.51-8.13
12	Aposol Gawon Meme 8.14-40
13	Aposol Gawon Meme 9.1-25
14	Aposol Gawon Meme 9.26-43
15	Aposol Gawon Meme 10.1-33
16	Aposol Gawon Meme 10.34-48
17	Aposol Gawon Meme 11.1-30
18	Aposol Gawon Meme 12.1-23
19	Aposol Gawon Meme 12.24-13.12
20	Aposol Gawon Meme 13.13-41
21	Aposol Gawon Meme 13.42-14.7
22	Aposol Gawon Meme 14.8-28
23	Aposol Gawon Meme 15.1-35
24	Aposol Gawon Meme 15.36-16.15
25	Aposol Gawon Meme 16.16-40
26	Aposol Gawon Meme 17.1-34
27	Aposol Gawon Meme 18.1-21
28	Aposol Gawon Meme 18.22-19.12
29	Aposol Gawon Meme 19.13-41
30	Aposol Gawon Meme 20.1-38

date	Scripture
1	Aposol Gawonj Meme 21.1-16
2	Aposol Gawonj Meme 21.17-36
3	Aposol Gawonj Meme 21.37-22.16
4	Aposol Gawonj Meme 22.17-23.10
5	Aposol Gawonj Meme 23.11-35
6	Aposol Gawonj Meme 24.1-27
7	Aposol Gawonj Meme 25.1-27
8	Aposol Gawonj Meme 26.1-32
9	Aposol Gawonj Meme 27.1-20
10	Aposol Gawonj Meme 27.21-44
11	Aposol Gawonj Meme 28.1-31
12	Room Tere 1.1-17
13	Room Tere 1.18-32
14	Room Tere 2.1-24
15	Room Tere 2.25-3.8
16	Room Tere 3.9-31
17	Room Tere 4.1-12
18	Room Tere 4.13-5.5
19	Room Tere 5.6-21
20	Room Tere 6.1-23
21	Room Tere 7.1-14
22	Room Tere 7.15-8.6
23	Room Tere 8.7-21
24	Room Tere 8.22-39
25	Room Tere 9.1-21
26	Room Tere 9.22-10.13
27	Room Tere 10.14-11.12
28	Room Tere 11.13-36
29	Room Tere 12.1-21
30	Room Tere 13.1-14
31	Room Tere 14.1-23

date	Scripture
1	Room Tere 15.1-21
2	Room Tere 15.22–16.7
3	Room Tere 16.8-27
4	Korint Tere 1 1.1-17
5	Korint Tere 1 1.18–2.5
6	Korint Tere 1 2.6–3.4
7	Korint Tere 1 3.5-23
8	Korint Tere 1 4.1-21
9	Korint Tere 1 5.1-13
10	Korint Tere 1 6.1-20
11	Korint Tere 1 7.1-24
12	Korint Tere 1 7.25-40
13	Korint Tere 1 8.1-13
14	Korint Tere 1 9.1-18
15	Korint Tere 1 9.19–10.13
16	Korint Tere 1 10.14–11.1
17	Korint Tere 1 11.2-16
18	Korint Tere 1 11.17-34
19	Korint Tere 1 12.1-26
20	Korint Tere 1 12.27–13.13
21	Korint Tere 1 14.1-17
22	Korint Tere 1 14.18-40
23	Korint Tere 1 15.1-28
24	Korint Tere 1 15.29-58
25	Korint Tere 1 16.1-24
26	Korint Tere 2 1.1-11
27	Korint Tere 2 1.12–2.11
28	Korint Tere 2 2.12-17
29	Korint Tere 2 3.1-18
30	Korint Tere 2 4.1-12
31	Korint Tere 2 4.13–5.10

date	Scripture
1	Korint Tere 2 5.11-21
2	Korint Tere 2 6.1-13
3	Korint Tere 2 6.14-7.7
4	Korint Tere 2 7.8-16
5	Korint Tere 2 8.1-15
6	Korint Tere 2 8.16-24
7	Korint Tere 2 9.1-15
8	Korint Tere 2 10.1-18
9	Korint Tere 2 11.1-15
10	Korint Tere 2 11.16-33
11	Korint Tere 2 12.1-10
12	Korint Tere 2 12.11-21
13	Korint Tere 2 13.1-14
14	Galesia Tere 1.1-24
15	Galesia Tere 2.1-16
16	Galesia Tere 2.17-3.9
17	Galesia Tere 3.10-22
18	Galesia Tere 3.23-4.20
19	Galesia Tere 4.21-5.12
20	Galesia Tere 5.13-26
21	Galesia Tere 6.1-18
22	Efesus Tere 1.1-23
23	Efesus Tere 2.1-22
24	Efesus Tere 3.1-21
25	Efesus Tere 4.1-16
26	Efesus Tere 4.17-5.2
27	Efesus Tere 5.3-33
28	Efesus Tere 6.1-24
29	Filipai Tere 1.1-26
30	Filipai Tere 1.27-2.18

date	Scripture
1	Filipai Tere 2.19–3.6
2	Filipai Tere 3.7–4.1
3	Filipai Tere 4.2-23
4	Kolosi Tere 1.1-20
5	Kolosi Tere 1.21–2.7
6	Kolosi Tere 2.8-23
7	Kolosi Tere 3.1-17
8	Kolosi Tere 3.18–4.18
9	Tesalonaika Tere 1 1.1–2.9
10	Tesalonaika Tere 1 2.10–3.13
11	Tesalonaika Tere 1 4.1–5.3
12	Tesalonaika Tere 1 5.4-28
13	Tesalonaika Tere 2 1.1-12
14	Tesalonaika Tere 2 2.1-17
15	Tesalonaika Tere 2 3.1-18
16	Timotiwa Tere 1 1.1-20
17	Timotiwa Tere 1 2.1-15
18	Timotiwa Tere 1 3.1-16
19	Timotiwa Tere 1 4.1-16
20	Timotiwa Tere 1 5.1-25
21	Timotiwa Tere 1 6.1-21
22	Timotiwa Tere 2 1.1-18
23	Timotiwa Tere 2 2.1-21
24	Timotiwa Tere 2 2.22–3.17
25	Timotiwa Tere 2 4.1-22
26	Taituswa Tere 1.1-16
27	Taituswa Tere 2.1-14
28	Taituswa Tere 2.15–3.15
29	Filemombaa Tere 1.1-25
30	Hibruu Tere 1.1-14
31	Hibruu Tere 2.1-18

date	Scripture
1	Hibruu Tere 3.1-19
2	Hibruu Tere 4.1-13
3	Hibruu Tere 4.14-5.14
4	Hibruu Tere 6.1-20
5	Hibruu Tere 7.1-19
6	Hibruu Tere 7.20-28
7	Hibruu Tere 8.1-13
8	Hibruu Tere 9.1-10
9	Hibruu Tere 9.11-28
10	Hibruu Tere 10.1-18
11	Hibruu Tere 10.19-39
12	Hibruu Tere 11.1-16
13	Hibruu Tere 11.17-31
14	Hibruu Tere 11.32-12.13
15	Hibruu Tere 12.14-29
16	Hibruu Tere 13.1-25
17	Jeimswaanonj Tere 1.1-18
18	Jeimswaanonj Tere 1.19-2.17
19	Jeimswaanonj Tere 2.18-3.18
20	Jeimswaanonj Tere 4.1-17
21	Jeimswaanonj Tere 5.1-20
22	Piitowaanonj Tere 1 1.1-12
23	Piitowaanonj Tere 1 1.13-2.10
24	Piitowaanonj Tere 1 2.11-3.7
25	Piitowaanonj Tere 1 3.8-4.6
26	Piitowaanonj Tere 1 4.7-5.14
27	Piitowaanonj Tere 2 1.1-21
28	Piitowaanonj Tere 2 2.1-22
29	Piitowaanonj Tere 2 3.1-18
30	Jombaanonj Tere 1 1.1-10

date	Scripture
1	Jombaanon Tere 1 2.1-17
2	Jombaanon Tere 1 2.18-3.2
3	Jombaanon Tere 1 3.3-24
4	Jombaanon Tere 1 4.1-21
5	Jombaanon Tere 1 5.1-21
6	Jombaanon Tere 2 1.1-13
7	Jombaanon Tere 3 1.1-14
8	Juudawaanon Tere 1.1-25
9	Isaisaan 1.1-20
10	Isaisaan 2.1-17
11	Isaisaan 2.18-3.6
12	Isaisaan 3.7-22
13	Isaisaan 4.1-11
14	Isaisaan 5.1-14
15	Isaisaan 6.1-17
16	Isaisaan 7.1-17
17	Isaisaan 8.1-13
18	Isaisaan 9.1-21
19	Isaisaan 10.1-11
20	Isaisaan 11.1-19
21	Isaisaan 12.1-18
22	Isaisaan 13.1-18
23	Isaisaan 14.1-20
24	Isaisaan 15.1-8
25	Isaisaan 16.1-21
26	Isaisaan 17.1-18
27	Isaisaan 18.1-24
28	Isaisaan 19.1-21
29	Isaisaan 20.1-15
30	Isaisaan 21.1-27
31	Isaisaan 22.1-21

Diksenari (*glossary*)

Qaa kota waja iikawaa kaniagia

1) toroya, qaita mon, soraaya, kowoga, solanja, tak-kootoya, Anutuwaa buja, tirinkootoya, (*holy, set apart, clean*)

Anutu ano iwaanon iwoi ii 1) toroya ano 2) qaita mon: Anutunon toroya laligoro singisongonanaa irona nonombabotiwaajon toroko moma ku-usuna romongonon jenenana oronkeja. Zioz ano ejemba ii 3) soraaya, jewongia qaa. Miri, jigo, kamban ano samon ii 4) kowoga: Miri kowoga ii men tiloowonatiwaa so qaago. Kamban kowogonon gawon mewombotiwa soqo eja. Samon kowoga ii singisongonana mende jokoloon een tondunewonatiwaa so qaago. Nanamemen ano gawon ii 5) solanja: Gawon solanja ii singisongonon gaganon mewombaajon amamaawon. Nanamemen solanja iikayadeen mono Anutuwaanon sokonja. Anutuwaa gejatootoo ejemba ii 6) tak-kootoya ano 7) tirinkootoya kolooju. *Holy (set apart)* qaa tosaana ii 8) Anutuwaa buja, 9) tirinkootoya. Buja Tere Buk ii tirinkootoya.

Holy qaawaa kania ii kokaen: Iwoi mon ii bologa kuuya iikanon gosi mendeengi singisongononga sorain qaita mon koloon yanodeen (*set apart*) Anutuwaajon non qen eja. Anutunon mombaa singisongoya mesaaji een, iinon mono solananin dingoro Unaya Toroya uutanon ano kolonanin morota ano soraaya koloowaa.

2) Unja Toroya (*Holy Spirit*)

Unja Toroya ii Anutuwaanon Unaya. Iwaanon jewonja me kokojinjinja mon mende totoon eja. Iinon ejemba uugia meleengiti, ii inaan sololoon nonono uumeleen laaligo laligojon.

Unja Toroyanon bedu men inaja (*anointing of the Holy Spirit*)

Kaen ano uuta geregere kolooro Anutuwaa gawon awaagadeen menkeja.

3) Kalenmorian (*grace, marimari*)

Anana iwoi awaa buja qen aowonatiwaa so mende koloojonto, Anutunon kilen uusiinaa so een kiankomun niniima koboon kalenja hononja qaa nonomambaajon moja.

4) Kiankomu (*mercy*)

Monon iwoi ano qaanananon komuja. -*Pasowa*: Kiankomu kendon, Goukonjon kendon

5) akadamu, qabuja, asamararan, ku-usun, (*glory*)

Iwoi ii akadamyawo. Ejemba qabunagiawo. Anutu asamararanawo ano ku-usunawo.

6) Anutuwa irinsonoon, kazi, uuduudu (*God's wrath*)

Jon 3.36 Singisongonon anin Anutuwa irina soono kazia qanananon ano uma ewaa. Jopagon nonomakejato, singisongonanaajon irina soomakeja.

7) Singisongon (*sin*)

Anutu Toroyaa uusiina qen uugujon, ii iwoi kanjanawo. Irina soono irona meleeno qanananon uja. Koposo (*mistake*) ii qaa afaana. Anutuwa qaa jakewaajon onanon jenenana oronkeja.

Singisongonana kokaen jokoloowonja:

Oo Anutu toroya, nii ejemba doogyanon goo jaasewanganon nanjen. Nii koloowetonja kanain bologa kania kania ama tomenganon men laligowe. Kawaajon giinon mono Jiisaswaa kalenmorianajon ama singisongonon mesaon nomba. Mesaon noma Buja qaaga dindina noo uunanon ama mindingon nomba. Ku-usunganon laaligona mindingoro saanon gbilin goo laaligo gbilianon keuma laligomanja. Ii onanon.

Iisan qaa

Anutunon singisongogia mesaon ononja. Iinon Meria motoongon ii ananaa singisongonananon solananiwaatiwaajon ama wasiro namonon kamaaro. Kamaan kalenmorianon nonoma singisongonana songbanja. Ii mono moma laariwu. Ii moma laarigi iinon unuano gowokouruta koloogi Unaya Toroya uugianon ama onombaa. Oo Pon, ii nonoonon mono kaen koloowa.

8) kokojinjinawo, qaamuunawo, (*demon possessed*)

omeyawo, andoleinawo, omenon buuta somongoro qaamuun kolooja

9) 1) hamo qero 2) letoma 3) oyanboyon kolooja, 4) uuta meleema 5) Siwewaa buja kolooja, 6) waja somongon 7) metogon 8) wama 9) angon kono 10) qeanggoja. *Salvation, save, get saved, rescue, kisim bek*

Moŋnoŋ kere yonoo borogianonj kemero alianonj ii metogonj waŋa somonŋgoja. Iikawaa so bologa ama Satambaa borononj kemenj tiwilaawombaaŋonj ama uunana meleembonŋati eenj, Jiisasnoŋ mono singisonŋgonana mesaonj hamo qeŋ nonoma koomunonŋga metogonj nunuama laaligo kotiganonj nonoombaa. Gere sianonj keme-bombotiwaajonj anŋonj koma nonono letoma qeangonj Siwewaa buŋa koloon eu uma oyanboyarj oompeleenj laligowonja.

10) Hamoqeŋe Toya (Hibruu qaanonj) Mesia, (Griik qaanonj) Kraist. (*Saviour, Messiah, Healer, Restorer*)

Iinonj singisonŋgo, qinji, ji, kokojinjinj, lombo, jinjaunj, siinŋsererenj toroko momo, koomu ano bologa tosaana kuuya iikanonja donhamo qeŋ nonoma laaligo donggoga nonono kotiin laligowonja. Gejatootoo ejembanonj Hamoqeŋe Toyanonj asugiwaatiwaa qaa waladeen jegiti, Jiisasnoŋ iikawaa so asugiro.

11) moma bolin aoja (*regret, feel sorry, be penitent, repent, do penance, rue*)

Moŋnoŋ kania bologa moma kotongo singisonŋgo laaligoya gema qeŋ Anutunonj ii mesaowaatiwaajonj qama koolinj uusiina otaamambaajonj jeja.

12) Siwewaa kii meria (*confession*)

Kawaa leeya woi: I) Singisonŋgonana jeŋ asugininj (jokoloonin) II) Anutunonj ii mesaoro moma laarijonj. Moma laarinj “Ii onanŋ,” jeŋ monin Anutu Siwenonj laligoji, iinonj aŋo jeŋ solananin nononja, mono iikaen koloowaa.

Tania karoonj: 1) Kana songininji, ii nononanodeen aasangoyanonj Anutuwaajonj jeŋ asugiwonja (jokoloowonja), 2) Anutuwaaw gawonj meme mombaajonj lombonana jeŋ asugininj (jokoloonin) aasangoyanonj ewaa, 3) uumeleen kanageso yonoo jaagianonj singisonŋgonana asuganonj jeŋ koloowonja. Kraistnoŋ singisonŋgo somonŋgowombaajonj ama isambombaa ku-usunja me kiiya woi ii gowoko nonoo boronananonj anota eja. Mat 16:19; Jon 20:22-23

Uuwaa ala ilailaa nonononj Anutuwaaw uusiina qawaa so gawonj menin balononj ano Siwenonj honawo koloonkeja. Pon Jiisasnoŋ aŋo menkeji, mono iikawaa so amakeja. Kawaajonj jojopan qaa qotogonj singisonŋgo anjonj, ii mono moma bolin aonj laaligo bologa gema qeŋkebonja. Kaen anin singisonŋgonana jeŋ solananin mombo horonj uumeleen kanagesowaa sopa uutanonj nonoomakeja. Kaento, monj morononj uumeleen mende ama lanj laligoji, iwaa singisonŋgoya mono ano qaganonj eŋ samonj toroya kowoga newombotiwaajonj anŋonj koma nonomakeja.

13) Momalaari (*faith, bilip, trust, mamasin*)

Nonoo momonana kotiga kania kania ejato, Anutu moma laarijonj, iikanonj mono uunana kolonaniro laaligonananonj utegoro letombonja. Selenana meleenqeleen ama wanana qembononj laarinkejonj, iikawaa so uunana meleema Anutuwaanonj laariwonja. Anutunonj momalaari kalenaga nonono iikanonj mono nanŋonj nonoma nunuama iyanja bentotonj uutanonj nonoombaa. Momalaari qaganonj qama koolininj angoletoloonkeja. Momakotikotii qaa ii mesaowonja. Ii uuwoiyawo.

Momalaari qaa (Mamasasin danj)

Nii Maŋ Anutu moma laarinj mujeŋ. Iinonj ku-usun kuuyaa Toya laligonj Siwe namo mokoloonj orono.

Nii Jiisas Kraist moma laarinj mujeŋ. Iinonj Anutuwaaw Meria motoonŋgononj laligon Ponjana kolooja. Ii Unja Toroyanonj meŋ letoma muro emba saraŋ Marianonj koro ama mero. Mero laligon gawana Pontius Pailotwaa kabanonj siimbobolo moro maripoononj qegi komuro roŋ kongi. Roŋ kongi koomuwaa senjon gotanonj kemenj laligon ween karoŋ kolooro koomunonŋga waaro. Waama laligon Siwenonj uma Maŋ Anutu, ku-usun kuuyaa Toyaa boro dindinanonj raja. Rama laligon iikanonja eleema kamaan laligojonj ano koomuya ananaa qaanana jeŋ tegomambaajonj kawaa.

Nii Unja Toroya moma laarinj mujeŋ. Iinonj ejemba soraaya mindirin somonŋgon nonono uumeleen kanageso tak-kootoya somata motoon koloon laligojonj. Kaen laliginin singisonŋgonana mesaonkeja. Mesaon laligoro komunin koomunonŋga meŋ gbilin nonono selewo waama laaligo kombombanja tetegoya qaa laligon ubonja. Qaa ii onanŋ.

14) qaa qootogo, yangisenj, momalaaria qaa (*unbelief*)

Ejemba tuun woi laligojonj: uumeleen me momalaari ejemba ano leegenanonj uumeleembaa gadokopa me yangisenj ano qaa qootogo ejemba.

15) jejeromonromon (*hope*)

(iwoi koloowaatiwaajonj) jejeromonromonj ama mambonja

16) qamakooli (*prayer*)

Anutuwo aminmomo. Anutuwaajonj qaanana ijonin qaaya jero momakejonj. Mindi-mindiri qa qamakooli iikawaa uutanonj qamakooli koi kaanja kaanja eja: Uunana

menj kululuun ananaajon 1) welema 2) qisin 3) dangisen jen 4) mepeseen (*praise*) 5) Anutuwa waeya menj (*worship*) 6) tosaanja yonjoonj ama qama koolinkejon (*intercession*).

Pombaanoj qamakooli

Nonoo Manjana, gii Siwenonj laligojan. Goo qaga mono toroya ewa. Mono galen koma nonona bentotonjaa honja koloowa. Goo uusiinga Siwenonj tenj komakejuti, ii mono namononj kaanjadeen koloowa. Ketewaa neneya ii mono sonananonj nonomba. Tosianonj singisonjo ama nonongiti, nono ii mesaon ononjonj eenj, iikawaa so mono nonoononj singisonjo songbama nonomba. Angobatononj kamaanj nunuwabotiwaajonj mono anjonj koma nonoma Kilegaa Toyaa borononj metogonj nonomba. Gii geenjo bentotonj Toya, ku-usunj Toya ano asamararanj Toya ii kambaanja kambaanja laligonj kouma laligona ano tetegoya qaa laligonj ubaga. Ii onanonj.

17) uujopa, uukalen (*love, pasin bilong givim bel, manjaun*)

Anutu uujopa Toyanoj jopagonj nonono moma meleema Anutu jopagonj qaaya tenj koma ejemba tosaanja kaanjadeen jopagonj onmakebonja. Uujopawaa ku-usunja ii uuta ano tetegoya qaa. Ii kazi ano bologa kuuya haamo ama unuugunkeja. 1 Kor 13

Anutu jopagonj mubonja me qaago, iinonj kilen (tawaya qaa) pondan jopagonj nono-makeji, ii *agape love*. Ejanonj embawaajonj siinja moro horoji, ii *eros love*. Agiminj aojaoti, ii *sex love*. Ala-ala menj aonkejonj, ii *fileia love*. Kantrinana me gomanana uukalenj ama munkejonj, ii uusoomonjo (*filantropic love*). -*Dear*: wombo ala, komunjua ala, jojopan ala.

18) Oligaa Bunja (*Gospel, Bine Bian*)

Oligaa Bunja ii motoonjo ano eja fooyanonj ii oogiti, qagia Matyuu, Maak, Luuk ano Jon. -*Law*: Kana qaa. -*Prophets*: Gejatootoo yonjoononj Buju Tere

19) takapolakaya (*false*)

Gejatootoo ejemba me qaa takapola-kaya ii gisomaso, doogoya, irinjinja, umaqen-kamaanjqenawo; *fruitless*: gipeya, auta, gorosonja

20) Anutuwaanonj bentotonj (*God's Kingdom, Anature uumanj*)

Ii gomanj me totonj monj qaagoto, ejemba uugia meleema Satambaa ometotonja mesaonj Anutuwaanonj qokotaagi galenj koma onono qaaya baatanonj totonj iikanonj laaligo kombombanja laligoju. Kanagenj iikawaa tania kuuya qaita monj ii Siwe uutanonj uma iibonja.

21) Satambaa ometotonj (*Kingdom of Satan*),

Satan ii benj qaago. Kawaajonj iwaa totonjaajonj ometotonj jejonj. Deiwidwaa kantri totonj (*Kingdom of David*); Papua Nuginiwaa kantri totonj

22) doweya meja (*redemption, ransom*)

Kerenonj alanana qelanjinj mero tawa ama doweya meninj isano eleema kawaa. Jiisasnonj iyanjaa sele busuya ama downana mero.

23) Anutunonj tawanana menj nunuano alauruta koloowonja; Room 11.15, (*reconciliation, atonement*)

Anjo tawa ano qaanana komuro Anutuwo ala-ala koloowonja, qewolonana koma konjoratiija.

24) Anutunonj qaaya jenj tegoro solanjanawaa. (*justification, be put right with God, get righteous, pasin bilong kamap stretpela*)

Monjonj moma bolinj aoro Jiisaswaa sayanonj turunj muro Anutu-nonj sa iikawaajonj ama singisonggoya mesamesaoya ii mombo mende iibaa. Singisonggononj uuwaa opo malekuya menj jewo-ɲawo kolooro sayanonj songbano tualalakota kolooro iikayadeen iibaa. Kaenj kolooro Anutuwaawaa irinjonsoonjanonj olomooro uuta-nonj tegowaa. -*Unrighteous*: doogoya qewolonawo

25) (tak kotonj) menj soraija (*sanctification, pasin bilong kamap holi*)

Nononano jewonj anjonjorananawo laligojonto, Jiisaswaa sayanonj songbama nonono Anutuwaawaa jaanonj soraaya koloowonja. Soraaya koloon nanamemenj solanja (*holy*) otaawonja. Laaligo jewonjowo ii onanonj sisia menj togonkebonja. Ii uuwoi qaagoto, pondan Jiisaswo qokotaanj nambonja. Hib 10.10

26) uugeja (*conscience*)

Anutunonj saje amakeji, ii uugejanananonj mobonja. 1 Tim 1.5, 19 Uugejanananonj kanianana ninisaama qaanana nanjonj jenkeja. Apo 24.16 Anjaa uu(geja) iikanonj Anutuwaawaa qaa nanjonj jenkeja. Jon 8.9 Anutunonj monj iima "Sokonja," jero uugejianonj moro qeanggoja. Apo 23.1 Uuwoi mesaonj uunananonj tilowabotiwaajonj galen menj aonkebonja. 1 Tes 3.9

27) uumeleenj eja ano emba, Kraistwaa alia (*Christian, kristen*)

Uumeleen kanageso (*congregation*), uumeleen miri (toroya miri), uumeleen ajoa-joroo (*Sande lotu*), Uumeleembaa Bunja Tere (*Bible, Christian Sriptures*), uumeleen ejemba (*Christians*)

28) gowoko (*disciple, disaipele*)

Gowoko ii boiwaa gematanon otaan ainjolon laligon momoya kuma aon gawon men koma gbiligi laaligogianon letoma utegonkeja.

29) gejatootoo ejemba (*prophet*)

Gejatootoo ejemba ii iwoi koloowaa, kolooja me kolooroti, iikawaa bujuya ano kania ii Anutunon uugianon ano moma iwaa jetamemeya koloon ejemba ananaajon ninisaama asuganon jenkeju. Kamban tosaanonon ejembanon gejanono ii togon temboma kema unugi komugi. Jiisas iyanjaa gomanjurutanon gejatootoo qaaya men kamaan anggi.

30) Siwe gajoba (*angel, ensel, anjelo*)

Siwe gajoba yononon Anutu-waa jeta ten koma omejiilan tuarenjen ama ejemba ilaan welen qen nonomakeju. Hib 1 Tosianon qele anggi tosanon manja qegi tosanon gawonggia kania kania menkeju.

31) Oomulu (*baptism*)

Kamban so apu arinkejonto, oomulu ii Anutuwaanon mungen aiwese. Ii iwoi somata. Ii onjonbonjon laaligoyawo (*sacrament*). Bunja qaawo mende mindirin apunondeen mulu men nonombuyagati een, ii mono apu toon omayaga koloona. Bunja qanon apu toon iikanon jenin turun kotuegoro iikanon honja koloonkeja. Oomulu meninj, nononon mono ween so singisongonanaajon moma bolin aon uunana meleemakebonja. Uunana walaganon mono apunon kemen nen olaan powogoro tani kolooro kitianon uu dologanon kolonani somariiro Anutuwo kooron laligonkebonja. Room 6.4; Tai 3.5-7 Oomulu ii uunana meleembombaajon indija motoonggo men nonongi Unja Toroyaa esujanon uunanonon gawon menkeja. Oomuluwaa kania mende ten koma uunana mende meleembonjati een, mono kilen tiwilaawonja.

32) Samon Kowoga (*Holy Communion*)

Pombaa samon kowoga (toroya): Ponjana Kraist Jiisas iyanjaa sa busuya alauruta anana bered ano wain apuyawo newombaajon anjo ama jen tegon nonono. Luuk 22.14-20 Ii onjonbonjon laaligoyawo (*sacrament*). Qaa koi kanon honjaga jen asarija: Onjo dowegia men togoro ano onjo singisongogia solananiwaatiwaajon jen tegon ano. Monjon qaa iikawaajon uuwoi anji een, iinon samon newaatiwaa so mende kolooja. Kawaajon Pombaanon qaa moma laarin honja mokoloowonja. Uunana onjonon mende gosin meleema Pombaanon samon kowoga tondunewonjati een, Anutunon mono ironja meleeno lombo qanananon ubaa. Tosianon mono komugi. 1 Kor 11.30; Apo 5.5, 10

33) kotumotue (*blessing*)

Kotumotue ii jenqeeango qaa. Iwoiwaajon Anutu gama koolinin iyanjaa ku-usun qaganon jero me kotuegoro toomoriambo koloowaa. Wala “mosogoj” jeninto, Jiisasnon moso jeje ejaga qaago. Iinon ku-usun kuuyaa Toya koloojiwaajon moso mende anjato, kotumotueya mendeema nonomakeja.

Aarombaanon kotumotue qaa, Janjo 6.24-26

Ponjon mono kotuegon sopa somongon gomba. Ponjon mono jaayaa asasaganon men asarin goma kalenmorianja gomba.

Ponjon mono jaasewan qen goma luae qen gomba. Ii onjonon.

Aposol yononon kotumotue qaa; 2 Kor 13.13

Pon Jiisas Kraistnon mono kalenmorianja onono

Anutuwa uujopayanon nemun koma onono

Unja Toroyanon kuuya inaan onono uumotoon ama ainjolon laligowu.

34) Siwe gomambaa Eja honja (*Son of Man, Man tru*)

Gejatootoo eja Daniel ano Ezekiel yoronon qa ii gama “Anutunon Hamoquege Toya wasiro namonon asugiwa,” jen oori. Jiisasnon iyanjaa qata aasangoya kaen qaro Juuda yononon ii mende moma asarigi. Eja kuuya anana ejawaa meriaga laligogon, iikawaajon mende jeja. Jiisasnon balon eja ananaa so sa busuyawo koloon kilen Anutuwa Meria kaanagadeen laligoro. Kawaajon Anutuwa jeta kamban so ten koma singisongo mon mende ama laaligo kombombanja namonon laligoro. Balon eja honja laligorotiwaajon ama ejemba ananaa lombonana saanon modaboron bosimakeja.

35) maran (agimin aao) ano loemba laaligo (*marriage*)

Jen 2.24 Loemba laaligo ii Anutunon jen koto loemba koloowotiwa qaa ii Anutu ano ejemba jaagianon asuganon jewonatiwaa so. Uusiingaranon asuganon asugiro jojopar qaagara jeri yorojon gama koolinin Anutuwa kotumotueyanon yorowo nambaa. Kaen goda qen oronin sisau olonkalu mende koloowaa. Loemba laaligo

ii soraaya, (kowoga) ano kana songiri lombo qagaranon ubaa. Tosianon ji somata mokoloogi. Jen 12.17 Mamaganon tapekokoro ama laligogi. Hib 13.4 Loemba ii kalan koma qaqaangon aon laligon uma komuwao. Jiisasnon men sorain sopa somongon oroma Pongaraga kolooja. Mesaon aoa ii Anutuwa uusiina qaagoto, olonkaluwaajon ama kilen koloonkeja. Maak 10.2-12. Monon uuta meleema uumeleembaa gadokopa emba me eja mon mende mewa. 1 Kor 7.39b

36) nangonango ama aon kotikotii mokoloowona (*edification, build up ourselves*)

uunana meagon men kotiin aowona, uunana nangon mozonongon men kotiiwona 37) Baal

Baal ii Keinan kantri yonoo bengia. Yononon ii usugon waeya men mepeseegi Israel yononon kagi. Anutunon gadokopa kanageso ii unun Baal alatagia ama tando lopiongia kondeembutiwaajon jen koton ononoto, yononon qaa ii qotogogi tosanon kanain Baal qama koolin mepeseen laligogi Anutuwa irina soono.

38) Soomongo aren (walaga ano gbilia) (*Covenant*)

Hib bon 8, 9 Singisongo anin ejemba ano Anutu batunananon jawo kolooro irina soono kazi qanananon uma eji, ii moronon qewagoro Anutuwo uumotoon ama ala-ala ambonati, iikawaa soomongo qaa arena. Mooseswaa kambanon Anutunon soomongo aren ano walaga kolooroto, Jiisasnon soomongo aren gbiliaa galen koloon komuro. -*Ark of Covenant*: soomongo arembaa bokisya. Iikawaa uutanon soomongo arembaa iwoiya kuuya galen kongi.

39) jiwowon jigo (*temple*)

Kamban kokaamba siimolon mende oonkejonjwaajon uumeleen jigo jenkejon. Siwenon siimolon mende oon uumelenmeleen tegoro iikawaa jigoya qata mepemepesee jigo jenkejon. Isa 3.12; 21.22

40) waeya men mepeseega (*worship*),

Awutamban (*bow down, kneel before God*) Anutu awutamban qen kosianon kenin kiankomun nonoma kalenmorianan nonombaa.

41) opo sel kuun (*tabernacle*)

Balon qararan konkonanon kan jiwowon jigo tawatawaya ii opo selnon meg. Ii afaangon kokosiin men angon kema kemp gbilianon mombo kuun koreregon laligogi. Keinan balonon kan Jerusalem kanon jiwowon jigo kotiga men opo sel kuun ii mesaogi.

42) jen asarin uugia kuuja (*preach*)

Anutuwaanon qaa gawon iikawaa leeya woi.

43) Jigo gawon galen (*priest, pris*)

Iinon ejemba ano Anutu batunananon komakonjorati gawon men qama koolin gejanono jen siimolon ooro nandun angi men kululuun batuya iyanjaajon men laligoro.

44) Jigo gawon eja (*levite*)

Anutunon jen kotoor Liwaiwaa kera-suru yononon jiwowon jigowaa welenqegeuruta koloogi. Kawaa-jon balon bakaya mende onongi tuun tosaan yononon balon-giawo laligon nangon onoma laligogi. Hamoqege gawombaa arenanon utegoro soomongo aren gbiliaa kamban kokaamba qagia Buja gawon eja (*deacon*) ano Buja gawon emba (*deaconess*) jenkejon.

45) Uukuuku eja (*evangelist*)

Uukuuku eja iinon Anutuwa qaaya jen asarin ejembanon uugia meleembutiwaajon kuun onomakeja. Tosianon uugia meleema singisongogia jokoloogi ilaan qambanmamban onomakeja.

46) Jigo kaunsol tuun (*Sanhedrin, kaunsil*)

Kantriwaa jetame-meya yonoo qaa jake uuta ii Juuda yonoonon "*parliament*." Qaa galengia ii jigo gawon galen waja. Kantriwaa jetamemeya 70, paatigia kania kania, yononon ajojoroogia ama qaa gawon men jen somongon kanageso jen koton onoma laligogi. Ku-usun hona ii Room waba ejemba yonoo borogianon ero.

47) Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) (*Pharisee*)

Farisii yononon paati mon laligogi. Yonoononga mamaganon jigo kaunsol tuun (*sanhedrin*) uutanon kantriwaa jetamemeya koloon laligogi. Mooseswaa Kana qaaya awaagadeen moma toroqen iyangiaa jenkootogia seiseiya mokolon mindirin ii kaanagadeen otaagi. Qaa kuuya ii kaparan koma "Anutuwa jaanon sokonja," jen kaen moma laarin ejemba kuma onongi. Kuma onoma ejemba tosanon jenkoto qaagia ii mende moma hanqan laligogiti, ii men kamaan ama onoma iyangiaa selegia men uma (selememe) laligogi. Kaen laligon awaagadeen Anutuwa qama koolin nene singi laligon nandun ama borogia songbama iikaan kanon donhamo men aon laligogi. Iikaan kanon Anutu hamoqeqeyaa kania hona mende moma asarin Jiisas uugun jinjaun angi. Ejemba tosanon Jiisaswaa gematanon kema otaagiti, ii injiima

tembonggi. Jiisasnon Anutuwaa angoletto mero mepaegon “Kana qaa uuguja,” jegi. Jiisas qaawaa timbinon horon angobato menj mubombaajon kanj osonkakale qaa mamaga jen tuarenjen ama mugi.

48) Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) (*Saducee*)

Yonononj Mooseswaa Kana qaaya qokotaan “Farisii yonononj jigo gawon awaagadeen mende menkejuti,” jegi paati gbilia kanaigi. Farisii yonononj qamakooli miri so kuma onjonggi Sadusii boi yonononj mindimindiri jiwowonj jigo wananonj kaparan konji. Yonoo kondokondoogia ii jigo gawon galen qata Saadok. “Komugi yonononj mende waabuya,” jen Unja Toroya ano Siwe gajoba mende laligojuti, iikaan moma laarigi. Yonononj kantriwaa jetamememeya koloon jigo kaunsol uutanonj Farisii yonowo jenonkooli jen angowowo ama laligogi. Kaen laligogito, Jiisas qegi komu-waatiwaa qaaya jen tegon kamban iikanonj uumotoonj angji.

49) Herodwaanonj paati (*Herodians, lain bilong Herot*)

Gawana qata Herod iinon kanagesoya ano alauruta yonowo paati monj ama Room gawman yonoononj politik tenj koma otaanj laligogi.

50) Zelot paati (*Zealot, Selot*)

Nesenel Zelot paati yonononj Room mindimindiri gawman tuarenjen ama angiodeen nananj mewom-baajon tompe politik menj laligogi. Jiisaswaa gowokoya monj qata Saimon ii Zelot politik ejaga laligoro.

51) Siisa-kinj (*Cesar, emperor, sisa*)

Siisa-kinj ii Room mindimin-diri kantri (*empire*) galenj koma onjoma eja ponggiaga laligoro. Kinj Herod ano gawana Pailot ii iwaa jawinwoita koloon Juuda ejemba galenj koma onjonggi.

52) Teuteuhalihali (*Feast of Shelters or Booths*)

Jon 7.2 Juuda yonoononj yambuyambu korisoro kendonj ii gbani so kokaen angji: Wain gawongianonj kema gere senja menj halihali qen iikanonj enj ween 8 aisoen kendonj rama laligogi. Ween konoganonj korisoro uuta angji. Wala eenananj balon qararanjonkonjanonj gbani 40 kawaa so opo kuungianonj enj kanj laligogiti, ii romonjonj aisoogi. Lew 23.33-36, 39-43; Dut 16.13-15

53) pondanj nanja, kaparanj koma anja, qaaya pondanj otaanj menj yagoja (*faithful*)

Faithful qaa tosaanja: membiriqembiria qaa, misi metetanja qaa nama kaparanj koma menggadeen meja, nonj menkeja, tororo gawonj meja, momalaarianonj mende sologoro zenj nanja

54) kongbaraya qaa (*firm*)

koronsonj menkeja, nama kotijja, pek nanja

55) kelebele (*flattery, pretended friendship, deceit*)

Ala-ala tani qaa awaa saanonj jero koloojato, honja qaa.

56) tapekokoro (*miserable*)

Singisongowaa tawaya ii tapekokoro.

57) dogo, bone (*stingy*)

senjgurun kawalia, qebugonj nene, iimabaago. Monjonj iwoiya eji, ii tosaanja yonoononj mendeema onjomabaajonj togonj iyanjaajonggadeen angonj komakeja. Ii loloogendeen (*generous*) qaago.

58) otoko ama menggo memambaajonj koposonggoja, kasumambanj anja (*greedy*)

(don) nepaqepalo, iimabaago. Iwoiya (balon, nene, apu, gere, miri gawonj) edaborojato, kilenj tosaanja yonoonongga ii toroqen buja qen aomambaajonj koposonggonkeja. Iyanjaajonj amanagaju orongaju amakemambaajonj momakeja. Iwoi kuuya iyanjaajonggadeen buja qen aomambaajonj bobo momakeja. Ef 4.19 Iwoi enj mujato, kilenj ii toroqen amanagaju orongaju memambaajonj kaparanj komakeja. Tosaanja mende romonjonj onjomakejato, iyanjaa bujanonj somariywaatiwaaajonj manja qenkeja. Ii kantri kuuya ananaanonj lombonana waja.

59) baagoja (*covet, mangalim*)

iimasiinj moja, iima siinja moja

60) goronkiki (*envy*)

mombaa iwoiya memambaajonj koposonggoja

61) momo eja tiliqiliawo (*cunning*)

Tosaanja tiligonj onjombaatiwaa so momakootoya somata enj muja.

62) uunonj junjuj, uunonj motoqoto (*jealousy*)

Monjonj alianonj uugunj qeangonj toomorianj awaa mokolooro iwaajonj ama momaboboli momakeja. Qaa jejenonj nuuguna guuguwe, qaa kiisanj jen gemaqeqe anja, mombaajonj uuta qeja.

63) uumeleembaa komagbiligibili (*religion*)

Ejemba kuuyanon Bunja gawonj ii me woi menkeju. Tosianon omejiilan menj loorinj onombombaaajon gawonj menkejuti, iikawaa qata animism. Maslim, Hindu, Komyunist ano tuunj tosia yonononj momogiaa so bunja gawongia menj uumeleembaa komagbilighiligia (*religion*) amakeju. Naa gawonj yonononj ii momogiaa so menkeju. Mamaganonj Anutuwaanonj qaa ano balombaa momo tosia ii mindirin orongji siliqalu koloonkeja (*syncretism*).

64) uuwaa komagbilighili (*godliness*)

Kraist kaanja laligomam-baaajonj koma menj gbilija, Anutuwaan laaligo kombombanja koma gbilija, Anutu bunja qaayaa so laaligo soraaya laligoja, Anutuwaan bunyanonj pitiri laligoja. 2 Piito 1.3

65) Oyanboyanj gomanj (*paradise*)

Aadam ano liw yorononj oyanboyanj gomanonj laligonj koisoro ama singisonjo ani Anutunonj konjoma orono kamaarito, kanagenj uumeleenj yonononj Siwenonj uma oyanboyanj gomanonj laligowuya.

66) laaligo anjonjorayawo (*ungodliness*)

gadokopa laaligo, Anutu gema qen laaligo, ananaa jaajaa laaligo

67) koomu gomanj (*Hades, ples bilong daiman*)

koomu gomanj (uumeleenj yonoononj koomu gomanj), koomuwaa senjonj gomanj (uumeleembaa gadokopa yonoononj koomu gomanj)

68) salfa jamo (*sulfa, brimstone*)

Salfa jamo goota ii oogi bolanja kotakota jero moronja bologa koloonkeja. Ii saanonj mejejaagi paora kolooro iikanonj gbala tiwowaa kotaa paoraya menkeju.

69) doomononj, (*desperation*)

Toroqen laligomambaajonj amamaamanja. Kaenj romongonj majakaka moma konjilinj somata moja.

70) koposowaa qaaya qaa (*blameless*)

Tosaanja yonoo jaagianonj solanja kolooja.

71) masuqegeta (*ripened, mellow*)

Nene ambembo mono masu qeja. Gawonj toya qama koolininj gawonj ejemba mokoloonj onono kema honja menj kululuuwu. Mat 9.37-38

72) jaamelejn unja (*vision*)

Unjanonj ejemba monj kondooro jaaya meleenon unja(unja) iija.

73) uumeleembaa selesele laaligo (*hypocrisy*)

Uuta bakasasanj (qaanonj me sili tosiaanonj) meleenjato, honja qaago. Skin kristen ii uu walaganonj laligoju. Jiisasnonj qaa kotakota totoonj iikanonj jen onono. Mat 23; Mat 6.2, 5, 16

74) kakasililinj (*trouble, affliction, suffering*)

(uuwaa) konjilinj, (selewaa) konajilinj, siimbobolo, jambalilinj

75) jojopanj qaa (*commandment, oath, vow*)

Qaaya jojopanj qaanonj jen kotijja. Qaa ii uguwonjatiwaa so qaago. Mat 5.33-37

Anutuwaanonj jojopanj qaa boro woi (10) Eks 20.1-17

1. Niinonj Anutu, goo Pongja koloojenj. Noo kooronanonj benjakonj iwoi tosaanja monj mono mende menj laligowa.

2. Anutu Pongaa qata mono eenj mende qama menj kileewa. Monjonj qata menj kileewaati, ii Ponjonj manaya mende mewa.

3. Kendonj kambanjanj mono koboosj ewaatiwaaajonj romongonkeba.

4. Nemunj manja mono goda qenj oromakeba. Kaenj ana Anutunonj toomorianj gononj namononj kambanj koriga laligonjo komuwaga.

5. Monj mono mende qena komuwa.

6. Serowilinj mono mende amba.

7. Iwoi mono yongoro mende mewa.

8. Monj jenonjkuukuu mono mende ama muba.

9. Mombaanonj borosamo iwoiwaajonj mono mende koposongowa.

10. Mombaanonj emba, welenjeqe me bao oro iwoiwaajonj mono mende koposongowa.

Anutunonj jojopanj qaayaajonj nomaenj ninijorota eja:

Niinonj Anutu goo Pongja koloojenj. Niinonj ku-usunawo laligo-jeniwaajonj ama gema nunkejuti, iyonoo singisongogiaa ironja ii esamera ano gbiliurugia meleema onjomakemanja. Kaanagadeenj ejemba tuunja tuunja uugianonj jopagonj noma qaana tenj komakejuti, ii kotuegonj onjomakemanja.

76) soomongjo qaa (*promise*)

Iwoi amambaajonj qaa somongjoja. -God's will: Anutuwaan uusiinja.

77) uumeleembaa gadokopa, qaa qootogo, jeulalan (*heathen, haiden*)

Ejemba kaanja ii Israel ano kantri kuuyanonj mamaga laligoju.

78) (Juuda qaagoto,) waba kantri nonononj (*gentiles*)

Nonoononga tosianonj uunana meleeninj tosianonj toroqen uumeleembaa gadokopaya laligoju.

79) solanja kasia qaa (*free*)

Qaawaa kasa me kasa monnonga lolooro. (*Free men and*) *slave*: (tosianonj iyangiaa gawonja megi tosianonj) togiaa welenj eenj qenkeju. Welenqege toyanonj kasanonj somongoro welenja tawaya qaa eenj qen kamaanqegeta kolooja. Gal 5.1

80) keraqeeango qen muja (*refresh*)

Mombaa uutanonj bimooro alianonj keraqeeango qen muro sokonja. Flm 7, 20

81) siinj kombombanja mokolooja me metogoj (*satisfy*)

Siinj kombombanja tosia ii awaa, tosia bologa kolooja. Ii metogogi uugianonj tegoja.

82) jenonkooli, mondongosi, niinonggiinon (*debate, dispute*)

mondonj niinonggiinonj ama jenonkooli amiju Apo 6.9, mondongosi qaa melenjeleenj jegi uma kamaankeja Apo 9.29

83) uuqege qaa tokoronkota (*revile, insult*)

uuqege qaa tokoronkota jen nononja 1 Piito 2.23

84) uuta qeangowaatiwaajon janjarinj riija (*please*)

Mombaa uutanonj qeangowaatiwaajon janjarinj riinj qaaya kaparanj koma otaaja. 1 Kor 7.32

85) uutanonj boliro osinj qagoja (*stumbling block*)

iwoiwaajon uutanonj boliro osija, momalaarianonj sologonj kamaaja.

86) Ejemba qen seinj ama komugi gbiliurugia waama kaanagadeen komugi kaandeen kaan ama laligonj kougi.

(*from generation to generation*) 1 Tes 2.2

87) kaparanj koma, nemunj koma (*especially*)

kotiinj meja, wala qeja

88) Kilegaa Ponja gomanj so galenj koma onomakeja (*Prince of the World*)

Ii Satambaa qata monj.

89) oro kawalia, jenjemba (*beast*)

Oro bologa jerenjai kaanja. Jenjemba (*giant*) ii jekania boorongia.

90) tosaanja injisosoroonj tosaanja sureen onoma keda motoongononj mende gosinj onomakeja (*discriminate*)

Anutunonj kaenj mende amakeja. Uuta dindinja, gbingbaonja qaa.

91) lolomoninj (*indifference*)

Qaa iikawaa alia ii telambelanj, nesambure, nenhololo, kosimosi, koyanmoyanj, kotamototanj. Ais 15.1

92) lombo kanjanawo (*plague*)

93) siijaago siimeme (*resistance, reluctance, recalcitrance, arguing*)

Kaen me kaen jena iinonj mono afaangonj qaa qotogonj qaa jenkeja.

94) tawatawa (*temporary*)

tatawaga, tawaya, lageta, lagita

95) aasangoya (*private*)

anjodeen, yanjabuju -qenjaaro (*public*)

96) tenj, qaqanj (*yoke*)

Woiyanonj motoonj gawonj meri tenjonj mindirinj oronja. Qaqanj ii bulmakao woiwaa arogaranonj ama somongogi iikanonj kare me kinonj horojao.

97) tere pipipiiya aasoyawo (*scroll with seal*)

Wala eenjanonj papiawaa kania mende mokoloonj laligogi. Tere ii lama selianonj oonj lipima pipiigi. Seleengenj yonononj ii yongoro weengowubotiwaajonj tosianonj ii sapo kaanja aasononj somongonj aiwese aasoya iikanonj mokotaagi. Monjonj ii olon menjurano iikawaa kania mono mokoloogi.

98) Balaam Beorwaa meria (*Balaam son of Beor*)

2 Piito 2.15; Juud 11 Balaam ii gejatootoo eja monj. Kanagenj njaaw gawonj uugere ejaga kolooro. Kambanj monjonj Moab balonj yonononj Israel kanageso kere ama mugi. Yonoo kinj pongia qata Baalak Ziporwaa meria iinonj welenjeqeuruta wasinj onono Balaambaanonj kanj qaaya kokaenj jegi, “Giinonj mono Israel kanageso qasuaanj onona afaangonj ununinj kamaawu.” Kaen jenj kinjonj monenj mubaatiwaajonj jegi. Kaen jegi wala qasuaanj onomambaajonj qetama togoroto, toroqen kele qaanonj moriro monembaa siinja moma loorinj soonj uumotoonj ama Israel gomanj iimambaajonj baanja monjonj umambaajonj ano. Kaen kolooro Anutuwaaw irinja soono kanaanonj donji qaganonj rama

keno gajobaya wasiro kan kana somonjon nano. Donginon ii iima komuwabotiwaajon toroko moma toroqen kambaatiwaajon amamaaro Balaamnon gajoba ii mende iima irina soono dongia oolinon qero. Qero qaa ootanon aantano balon ejawaa qaa jen Balaam jen muro. Anutunon Israel kanageso kotuegon onono laligogiti, Balaamnon ii moma wala qasuaan onomambaajon togon kanagen ii kilen batogon amamaaro. Janjo bon 22-24, Ais 2.14

99) Koora (*Korah*)

Juuda jawo 11. Koora eja ii Israel jotamemeyagiaga kolooro Mooses Aaron qotogon oroma karenj anji. Kawaajon Anutuwa irina soono balon kuuro rondan mero aantano sia ron asugiro Koora ano nejauruta qaaqeqe kuuya ii iikanon gororongon kemegi gogon onono tiwilaagi.

100) Naaman (*Naaman*)

Luuk 4.27 Naaman ii Siria kantriwaa kawali galengia wana. Iinon kamban monjon manimba jinon kiro gejatootoo eja Elaisawaa bujuya moma Juuda yonoo balonon kan Elaisanon selia men solanjaniwaajon qisiro. Elaisanon ii Jordan apu gowoyanon kema apu ariro indina sewen koloowaatiwaajon jen koton muro uuwoi yakarin ten koma kaen ano selianon solanjaniabororo.

Momalaari qaawaa jen-asa-asari

I Mokomokoloo Tonanaa kania kokaen:

Anutunon nii ano ilawoila laaligogiawo kuuya mokoloon nonondabororo. Nii kian unq kokoosu ano selenawo, jaa gejanawo, kana boronawo mokoloon nono. Ii iima "Moma kotomana," jen selena men sororongon uumomonawo nono. Kaen galen koma noma laligon sele esu iwoi me apu ano nene, jigo miri, embamera nomakeja. Komakoomo, bao oro, monen hina ii kuuya selewaa nanjonangoya, somana somana nomakeja. Jetawonon umambotiwaajon kalan koma noma kakasililin tiwitiwila iikanonga sopa somonjon nomakeja. Nii iwaanon gawon mende men injarene laligowe Anutu Man soraayanon kalenmorianjaajon ama kaen ama nomakeja. Kawaajon iikawaa tosaaya noonon ejiwaajon mono mepeseen uusiina ten koma welenqen mun laligomana. Qaa ii hon toontoonaga moma laarijen. Jon 1.18; Ais 1.8; Jei 2.14-17; Room 8.28

II Dowenana meme Tonanaa kania kokaen:

Jiisas Kraist Anutugadeen koloon Manawo kamban qaa iikanon laligoro. Kaen laligon kouro emba saran Marianon mero balon eja koloon noonon Pon kolooja. Eja soona koloowe nemesaonagatiwaa so ii kilen noo downa men sewana mero. Bologanonga ano Satambaa gbadononga monen gbili iwoinon qaagoto, iyanaa saya soraaya iikanon koton nono siimbobolo moma komur isama nono. Kaen ama tona koloorotiwaajon nii iwaa bentoton uutanon keuma dindina koloon soraaya laligon jeta ten koma munkejana. Anjo koomunonga waama Siwenon uma Pojnana laligon uma laligonkeja. Niinon kaanideen laligon koomunonga waama iwo kamban tetegoya qaa laligon uma laligomana. Qaa ii hon toontoonaga. Ii moma laarijen. Gal 3.26; Ais 25.8; 1 Kor 15.54-56; Ef 3.18-19; Mat 25.40

III Men sorain nononnonon Tonanaa kania kokaen:

Nii neenaa esunjon Jiisas Kraist moma laarin mun iwo qokotaamambaajon amamaankejen, Unja Toroyanon Buja qaanon koma horon nama uuna kuun men asarin nomakeja. Iinon Jiisaswaanon noono moma laarin mun soraaya koloon Anutuwa meraboraana koloon laligojen. Balon so Kraistwaa kanageso laligojuti ano nono kaanideen kokaen ama nonomakeja: Horon nonoma mindirin uu soraaya men nonoma Kraist Jiisaswaanon toroqen nonono uumeleen kanageso motoon koloon laligojen. Kaen laligin Unja Toroyanon nii ano ejemba soraaya kuuya ananaa singisongonana somana somana kalenmorianjanon songbama nonomakeja. Kaen laligon kamban tetegoyanon nii ano komugiti, men gbilin nonoma Kraistwaa uumeleen ejemba kuuya laaligo kombombara tetegoya qaa buja qen nonondaborowaa. Qaa ii hon toontoonaga. Ii moma laarijen. Jon 16.13a; Ef 4.4-5; 1 Kor 3.16-17; Joel 2.28-29

Jopopan qaa boro woiwaa jen-asa-asari

1. iikawaa kania kokaen:

Anana bej tosaana yonoojon monin omaya kolooro Anutu motoonggo iigadeen goda qen mun moma laarin mubona. 1 Jon 2.15-17; Maak 12.29-31; Mat 4.10b

2. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qen uunananon jopagon mun laligowona. Qata qasumasuwaanon me qolomolon qaanon me jenmeesanon me omejiilan qaanon mende ama jewona.

Ii awawi totoon! Kambanj so mono iwaa jerj mepemepesee ama qama koolinj munkebonja. Jei 3.10-12; Mat 5.37; Ef 5.4; Room 12.14

3. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qerj uunananon jopagonj munj kendonj weenja mende menj kileewonja. Qaaya moninj siinawo kolooro kendonj ii mono kowoga ewaatiwaajonj romonjgowonja. Ond 26.6-8; Eks 20.11

4. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qerj uunananon jopagonj munj nemunmanj me jotamemeu-runana tuarenjenj mende ama onjombonja. Uugia kaenj mende menj boliwonjato, kambanj so jegia tenj komakebonja. Ef 6.1-3; 1 Tim 5.4; Apo 5.29

5. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qerj uunananon jopagonj munj ejemba mende ununj komuwonja me siimbobolo mende onjombonja. Mono ala menj onjoma ilaan onjomakebonja. Mat 5.21-22; 1 Jon 3.15; Ond 10.8

6. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qerj uunananon jopagonj munj sero yonjoro me qaa gamuyawo iwoi monj mende jerj ama mewonja. Uu soraaya laligonj loemba soomonggo ama laligowonja. Mat 19.6; Hib 13.4

7. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qerj uunananon jopagonj munj tosaanja yonjooonj monenj hina me borosamo iwoiwaajonj mende koposonjgowonja. Komakoomo me tiwo junmemewaajonj koposonjgonj tuarenjenj mende jewonja. Ilawoilagia tororo enj onjombaatiwaajonj kalanj koma onjomakebonja. Ef 4.28; Mat 6.3-4; 2 Kor 9.7

8. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qerj uunananon jopagonj munj uuooso me jenonkuukuu mende ama tiliqili qaa mende jewonja. Kaenj qaagoto, kaniagia moma asarinj iwoi awaa monj anjgiti eenj, ii jerj asuginj onjombonja. Mat 7.1-5; 12.37

9. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qerj uunananon jopagonj munj tosaanja yonjooonj borosamo me gawonj bombaajonj mende koposonjgowonja. Ii tororo sogianonj ewaatiwaajonj kalanj komakebonja. Ond 119.36; Joos 7.19-21

10. iikawaa kania kokaenj:

Anana Anutu goda qerj uunananon jopagonj munj ala yonjooonj welenjgeqeyaajonj uuqege mende ama horonj onjombonja. Bao orogiaajonj mende koposonjgowonja. Kaenj qaagoto, togiawo laligonj nanjonj mubutiwaajonj nanjonj onjombonja. Mat 5.28; 2 Piito 2.14